מטה עוך ישלה אלהים מציון

ספר

מטה משה

זה ספר תולדות אדם גדול בענקים. אשר הקים חוקים טובים ומשפטים צדיקים. בנוי לתלפיו"ת תל שהכל אליו פונים. על שלשה דברים שהעולם עומד על התור"ה יקיה היא כפנינים. ועל העביד"ה שבדב זו תפלה לאל חי. ועל גמילו"ת חסדים. רבים שתו מי ביאור"ו באר לחי רוא"י. מלמד שהלכה כמותו ובו הכל מודים.

ה"ה התייר הגדול אדר' דבי עילאי גאון דורו ומופתו איש קדוש ונורא רבינו משה זלה"ה מפרעמסלא. דין גלי רזי מאי דחזי הלכה למעשה מרבו המובהק רשכב"ה רבינו הבחה"ש"ל זלה"ה.

וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת שבח שפר שופרי דשופרי ספר זה יבוא בהקדמת המחבר באר הטיב:

הספר הנפלא הזה הוא סגולה יקרה מאד ומכמה דוכות מפעמו הכפר הזה כמטמונים ולא היה להבינו לף בכסף רב ומרחק תביה להמה הלא גדולי המחברים ולא נדפס רק פעם הרחמון בק"ק קרקא שנת עמ"ח לפ"ק ופעם שנית בק"ק פרעמפילט שנת ת"פ לפ"ק ומאז ועד עתה מחפשים אותו בכל דור ודור. ועתה נדפס פעם שלישית בכל [illegible] ומתחדש בו כמה דברים למעליותא.

ווארשא

יצא לאור בישלמות מחדש על ידי הר"ר

משה מענדל בהרב הר"א ז"ל וואלדען

מחזיק סקיאד ספרים בעיר הפלך קעלץ.

ברוך ה' אלהי ישראל אלהים אלהי מערכות ישראל אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה ימים וכל תהומות עוף השמים ובהמות שדה חיתו יער ורמש הארץ כולם בחכמה עשתם ידו כדכתיב ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה וכתיב ומה כל אלה עשתה ידי ומחר כל אלה ברא אדם ועמו נגמר הכל ותבלם המלאכה . מערכה מול מערכה . זו לעומת זו עשה אלהים . בני אלהים מול בני אלהים . ומה הוא סוף המעשים הלא הוא תחלת שהתבונה בערה החלם . כי הוא תכלית המחשבה בבריאת עולם . לכן קדמו לו כל אשר מיני הנפלים והוא סיום לחורבן במעשהו . להורות כי כל פועל ה' למענהו . ותכלית הכוונה בבריאתו . לדעת את אלהיו ולקדש לשמו . ולהורות על זה נתנה . רוב בניין ורוב מניין . כי ברא לומה מהובר ברמ"ח אברים ושס"ה גידין וכנגדן לוה עוריו שס"ה עשין ורמ"ח לאוין להורות כי לא נברא האדם רק לעמוד ולעשות ולקיים את כל הדברים האלה ועל זה אמר שלמה ע"ה סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם ר"ל המצות שם כנגד כל אדם ודרז"ל בשתכח ברכות מפי כי זה כל אדם אמר ר"ח אמר הקב"ה כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה והנה לא כל אדם זוכה ללמוד ולשמר אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה כאשר בחיותי שלמן בנעורי ושוקד על שמרי . עליו חייתי בניתי ושלמן בחיבלי . מובא אלהים ישבתי בעיר בעזר"ח שמה שבבוני הקפוני תלמידים רבים המקשיבים לקולי לשמוע דבר ה' וכבו כמו רבו על ידי היו נפעמים . הנקראים לה' בנים . הבנים בני . אשר לפני . על אלהי זה השלחן אשר לפני ה' . עד אשר ערכת הזמן ותלאות וסיבות השה הקפוני שבבוני רדפוני הציונו נרבוני מהשתפח בהלת ה' והשם שערת הזמן טלטלני הנאני פה ולחדמ"ר עיר ואם ביארגל אל בית חמי לדיב ויועץ זקן ושופט פנים נפיח ורוחם יפארגל . כמר שמואל יפמרסו הביאל . גם פה לא שקטתי לא נחתי ולא שלותי כי לא יכולתי להפיק רצוני להגדיל תורה ולהאדיר . והנה בקשתי את אלהים נפשי מלאתי להתלוף מוהר"ר משה אלבו"ש שנינו שכתב טובים הכמה עם נחלה ויותר לרוחי שמם כי בכל ההכמה בכל הכסף ט' ירלה טובה היא חכמה עם נחלה כאשר יהיללו להחרים ולסיות שהנחלה [illegible] אשר בל' פנים הם בחיינו מפיו אל פי התלמידים ואם אחר מהמו מפי ספריים אחר ביותר טובה היא מפי סופרים שהחיים הנחלה בעודם בחיים מייסף שכם רוחים הכמם וזה אומרו ויותר לרוחי שמם ובזיל הטעם לפי שהחכמה טובה עם נחלה ושהחיים יותר טובה כשהחיים הנחלה מלת רוחי הכמם באומר כי בכל החכמה בכל הכסף ירלה כי החכמה יהיה בה נחלה שיוכלו לו להנחילה כמו הכסף שעוזבים אומו לאחרים ויהיו ב' ביה"ס זה אחר זה כמו שני כפי"ן והוא כלנו אמר כי החכמה היא כמו הכסף וכבסף כתו החכמה כי שניהם טוים ב' בין הנחלה לחנם יש שבדל גדול ביניהם כשהחכמה כאשר נגחול אותה בעל החכמה לתלמידיו לא יחסר לו בזה כי החכמה תהיה את בעליה כמו שלמוד אותה ז"ל ויתרון דעת החכמה תחיה את בעליה ונתתי אני מל לבי מאחר כי לא אוכל להועיל תורה מפי לתלמידי אשר היה הנחלה היותר טובה הנחילנו מפי ספריים ויהיו לרצון לאמרי פי כתלו הועלתים מפי לתלמידים הנוטים אף כי ידעתי גם ידעתי כי יקומו עלי רבים אשר סביב אמו בשמים פיסח ולעומת תהלוך בתוך לאמר ללעזינו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו ויאמרו **למשה** מי שמך לאיש שר ומושפ עלינו להורות לנו הדרך אשר נלך אף אף אני אשן ואומר לכל אחד יפה דברת אמת דברת ובזמתם דברת כי מי אני ומה חיי אשר ערכה לבי לבשם אל המלאכה הזאת ואני בער ולא אדע אך יעלוני בליותי והליקוני רעיוני לאמר קום מה לך נרדם אף כי לא ישמעו לדבריך ישמעו לדברי רבך כי פיחתי ר"ח בפרט לסרב הגדול מאור הגולם תפארת גאון ישראל מוהר"ר שלמה לוריא אשר העמיד תלמידים לאלפים ולרבבות הייתי מאולכי שלמה ורחיתי והדקדקתי מנהגיו ודיניו זה לבד יהיה לכם למנחה . והיה ברכה זולת אשר דברים טובים וכוחים אשר נקטתי בתר לק טי מתוך ספרי רבותינו על כן לא יהא הקורא בו בזבוז אשר יעזוב המקום הבריח . ויבא על המכה ובה יפריח . ובחסד אל בחתי ובחברתי ספר זה וקראתי שמו **בית"ה משי"ה** לאחרנא סיבות . הא' בעבור כי בחקני הזה עברתי את סיף זוטף הטע"ז כי זה חלקי מכל עמלי . הב' בשאר אמרו רבותינו ז"ל בח"ק אשרי מי שבא לכאן ולמודו בידו ויהיה כי יאמרו המשלים בוחו הפנין מה זה בידך ואומר מטה במטה משה . הג' כי כל אדם צריך לרשום שמו בספרו כמו תגת דבי חליה מתחיל ויגרם את האדם כי ויגר"ם גימ' חכ"ו דב"י חלי"ה ומדרש האדם"ם מתחיל אדמה האדם דשא כי אדם"ה גימט' ז"ה רבוי"ן פגם"ם ב"ן יחי"ל ומדרש רבות מתחיל ואהיה אלנו לאמן ואהיה משעושים יום יום ואהי"ה משעושים גימט' רבוי"ן האשרי"ם רב"ם ופרקי ר"ח מתחילין מי יתלל גבור"ם י"י גימט' חלישז"ר ב"ן הורקנו"ם וירחי"ם התחיל חל"י הגב"ר בנימצרי' ירמיה וכ' אלעזר בן יהודה קרא ספרו רק"ח בגימ' אלעז"ר גם אני קראתי על שמי משה משה להיות זה זכרי וזה שמי . הד' כי חלקתי ספר זה לג' עמודים עמוד התורה עמוד העבודה ועמוד ג"ח. ועמוד העבודה ידבר בהדר תפלות וברכות ומועדות אשר הם עבודת הגם ודיניו התחרכ"ד בחמין ז"ם מט"ם מם"ה בתלוי זי"ן ה"ח מ"ם טי"ת ה"ח מ"ם שי"ן ם"ח והנה ה' יהיה למשען לי ונו הבטחה . ובחלקי יפרחל תשען ויהיה לי למבטח והשחל מחל יולר הריס. שידיכיכי בתורה יפריס. אלא לחבל בחלאכים . ויעידני לעשות עד לין קן ספריס . ולהיות מובר הנריס עד בח בגואל לבעריס. ויחקע בשופר גדול ובגשות גם הריס . ויקבץ נזפריס . אלה הדברים . אשר דבר

משה בן הקדר אברהם ז"ל הי"ד

עשוד הראשון עמוד התורה ושעריו חמשה :
השער הראשון ידבר במעלת התורה
השער השני בחיוב הלימוד
השער השלישי במתי זמן הלימוד
השער הרביעי בהנהגת לומדיה
השער החמישי בגדולת לומדיה וברתוי לבבדם .

עמוד שני הוא עמוד העבודה וחלקיו חמשה

החלק הראשון ידבר בכלל היום ותפלתו .
(א) סדקס"ח תפן בעבודת התפלה מן התורה מן הנביאים מן הכתובים (ב) טעם טפילת ידיים בבוקר (ג) בלשם חלוקי ברכות בעניין נט"י (ד) שים לבדך ברכת עט"י בבית הכנסת (ה) שים לרחוץ הפנ בכל בקר מפני הסירעין (ו) שים להשבים לב"ה להיות מעשרה רחשונים ונודל שכר השמשים לב"ה ושים להתפלל בב"ה לף לם יין סס מניין עשרה (ז) שים להניח טלית ותפילין בברכת עוטר ישרחל :

דיני ציצית ותפילין והנחתן

(ח) דיני טלית בל מצי (ט) לורס טלית קטן (י) מקום לציצית בטלית (יא) לעשות לחומרת סביב הקנב (יב) עניין סכריכות וטעמם בלה בבית יוסף (יג) טעם שמחתכין רחצי החוטין בשניס (יד) לם לחם בשירה להקן הציצית (טו) לבדוק הציצית קודם עטיפה (טז) טעם הנחת תפילין בראש ובזרוע וטעם שבתפילין בל רחם ד' בתים ובכל יד בית ג' וטעם הנעת הרצועות עד הסיבור (יז) שים לבדך להניח בקטן ומעם שמברכין על בל רחם בפני עלמה (יח) שבתים לריכין שיהיו בלי הפסק (יט) בתן להוציא תפילין בל רחם מהתיק עד שתניח תפלה בל יד מוחתה ובלה לנעשה מהתיק (כ) דין לם הותר תפילין בל יד (כא) שים לנקב התפילין בשהתן ובחלתן (כב) שלריך סיהיס בל רחם מגולה ובל יד מכוסה ומעם סיני"ן בל תפילין ומה ס' בל ג' רחבין וס' בל ד' ומתי זמן חלית תפילין (כג) סיוס שכניסה מתי חולין (כד) שים לחלוץ בל רחם תחלה (כה) בתן לחלוץ תפילין בבני ס"ם (כו) שים לכורכן בכריכים

דיני הנהגות בב"ה ודיני ברכות ופסוקי דזמרא

(כז) קבלת ר' יודה הסיד שים לומר שמע ישרחל בלחתו מציחו (כח) שים לרוץ לבית הכנסת (כט) י"ג שבתחוחות שים לומר בבוחו לב"ה (ל) שים לומר תפני פסוקים רחשונים ותו לה (לא) שכר האומר תדון עולם בכל יום (לב) לם עט חתן תחר ברכת עט"י לם יצח (לג) טעם ברכת חבר יבר (לד) טעם ברכת חבר יבר (לה) טעם ברכת התורה בזה המקום (לז) דין המשכים לעמוד ומי שקדמוהו לב"ה קודם שבירך ברכת התורה (לח) טעם ברכת התורה לבתחלה (לט) תדם המשכים קודם ברכת התורה לפסוקי (מ) פסוקים והשבחות שים לומר קודם שיתחיל לעמוד (מא) טעם הוספות וביום השבת בשבת וברחשי ברחש מודם (מב) טעם בתומרים פרשת התמיד על פה וכן פסוקי דזמרא (מג) טעם בקבועהו לעמוד מבתם ליהיה מקומן (מד) בשבת בדוך שתמר (מה) שים לתומרו מעומד (מו) שלל יקדר בשבת הבורא ומעשה על זה (מז) שתן לומר תהר בך מי ימלל (מח) מזמור להודה ים לומר בשניה (מט) טעם למה תקנו יהי בבוד (נ) טעם למה מתחילין תשרי קודם תסילה (נא) טעם שתומרו בכל יום שהוא בן השולם הבא (נב) שים לחוסיף ותמהנו ינדך בכל פעם (נג) טעם לפסוקי דזמרא ולמה נקרחים פסוקי דזמרא (נד) טעם תמירת בדוך ה' לעולם תהר פסוקי דזמרא (נה) טעם תתומרים ויברך דוד (נו) שתן לשהות בועשה תלשיהו מודים (נז) דקדוקים בעניין הבירס (נח) תם יש לומר פסוקי דזמרא תחר תפלה י"ח :

קצת דיני ש"ץ

(נט) הרבה טעמים שקורחים לש"ץ חזן (ס) תם הוא לדיק וממפללים בזריזה (סא) במה רחוי להעדירו (סב) שים לחדם להתקבע בתפלה (סג) להיות ש"ץ תהוב לציבור (סד) שים לומר יתבבח מעומד (סה) שתן לומר יתבבח תם לא בבבר תמר בדוך שתמר ופסוקי דזמרא (סו) שתן לספר בין יתבבח ליוצר תור :

דיני קדיש וברבו וק"ש וברבותיה

(סז) שלריך להיות הקדיש בעשרה (סח) בדין לירוך הקנון וחומש בידו (סט) תם יתן מלטרף (ע) ביחור הקדיש (עא) ביחור עניית שתן בבל בח ומעם נכון בתם שתומרים ועתה יגדל גס בח (עב) שים לשמוך תיבת רבה בבל נוחי (עג) ביחור כ"ת תוחיות בשתתן יהסמ"ר (עד) טעם שתן להפסיק בין עלמיה ליתברך (עה) ביחור עשרה לשחות שבקדיש (עו) שלריך לשיקס לבל דבר שבקדושה (עז) עניין ברבו (עח) תם לעשות בשעת היתמר ס"ן ברבו (עט) טעם למה תקנו ברבו ולה נברך (פ) מי שלה היה בבית הבנסת תם יש לומר (פא) תם לומר במקום קדיש (פב) תם לומר במקום יה"ר (פג) לתמן (פד) לברבו (פה) לקדושה (פו) שים לומר תעריצים במ"ס (פז) ביחור ברבת תהבה רבה (פח) עניין ק"ם ועטם הוספת ג' תיבות ומי שלה התפלל עם הליבור תלי תקהיצים בבוקר ובערב (פט) תם יש להחזר ה' לתיבים תו תתי ה' תלחיבה (צ) יחיד הקורח ק"ם תם יש לומר תל תלך נתמן (צא) במה שלריך לכוין בק"ם (צב) במה דקדוקים יפיס בק"ם ועטמם (צג) במה שלריך ליתן ריוח בק"ם (צד) שלריך למתתם בתפילין בבתחר וסיס לגהות על ידך יכן בציצית בבתחר וסיס לכה לציצית ועטמו (צה) גודל שכר המכוון בק"ם (צו) שים להתחיל קול בפסוק בתט יבתרך (צז) דין המהלך בדרך ובבת לב"ם ומה"ת ליבור קורין ק"ם (צח) דין קול בתפה עדוה (צט) דין מי שתין ידיו נקיות תו עומד במקום

מטוף (ק) ניחור ברכת המזון ויציב (קא) מ"ע בבקר לומר ברכה אחת אחר ק"ש ובערב שתים (קב) עניין סמיכת גאולה לתפלה (קג) אם מין פתלי להתפלל מה דינו בק"ש (קד) אם נזדמנו לו עליות ותפילין בין גאולה לתפלה (קה) דין המתפלל אחת ויצ"ב והקהל אומרים קדושה

דיני תפלה

(קו) דין תכילה ופתיחת שיח קודם התפלה (קז) דין רעב וצמא ודברים שאסר לפניו התפלה (קח) אם התחיל להתפלל קודם עלות השחר (קט) בעניין כוונת התפלה (קי) ניחור מילות ברוך ניחור אחות (קיא) טעם נכון שאומרים הברכה בנוסח ונשתבר (קיב) ניחור כתיבת השם וקריאתו (קיג) ניחור רחב ניקוד השם (קיד) בכמה השם (קטו) מתי יקום להתפלל בבקר ובערב (קטז) סילוק לפניו ג' פסיעות וחייבר רגליו ועטרתו (קיז) סיכוך רגליו ושלא יסתכל בסוסל (קיח) שיח לנעצע עלמו בשעת התפלה (קיט) שיח לומר ה' שפתי קודם התפלה (קך) ניחור ברכת אבות ולמה תקן לה מלכות (קכא) שיח לשחות בברוך ואופן הכריעה (קכב) שיח לזקוף בשם (קכג) שיח לכוון באבות (קכד) בניחור ברכה שנייה (קכה) שיח לומר אחה גבור בג' דוסתא על פי הקבלה (קכו) ומזכירין בה גבורת גשמים (קכז) אם בעה בימות החמה והזכיר גשם (קכח) המתפלל ואינו יודע אם הזכיר אם לא (קכט) בברכת אחה קדוש (קל) בברכת אחה חונן (קלא) בברכת השיבנו (קלב) בברכת סלח לנו (קלג) בברכת רחה נא (קלד) בברכת רפאינו (קלה) בברכת השנים (קלו) עניין התפלה (קלז) למה תקנו גבורת גשמים מיום טוב לאחרון של הג ולא כן התפלה (קלח) מתי מתחילין התפלה ניום ס' (קלט) אם שחל מטר בימות החמה (קמ) אם מסופק אם אמר התפלה (קמא) אם בעה מז' מרחמון והילך (קמב) בברכת תקע בשופר (קמג) בברכת השיבה (קמד) בברכת קלעת המינים (קמה) בברכת על הצדיקים (קמו) בברכת בונה ירושלים (קמז) בברכת את צמח (קמח) בברכת שמע קולנו (קמט) בברכת עבודה (קי) בברכת הודאה (קנא) בברכת כהנים (קנב) בברכת שים שלום (קנג) דין ג' פסיעות לאחוריו (קנד) בעה למנהג ביהיד אומר ואתחנן לתן (קנה) שרגיל שמעל יפסיע התילה (קנו) בעה שלפה פסיעות (קנז) אם יוכל להוסיף על ג' פסיעות (קנח) שיעמוד במקום שכלו הפסיעות ולא יחזור מיד (קנט) מתי יחזור הן ניחיד הן בציבור (קס) אם סיים י"ה ואתה יושב ש"ץ לתחיית (קסא) ניחור רחב לומר אתה י"ה על זה הסדר (קסב) לאחר שסיימו הציבור יחזור ש"ץ (קסג) בעה מזכת התפלה (קסד) מי שבא לב"ה אחר קדושה (קסה) אם התפלל והגיע ש"ץ למודים (קסו) אם יחיד יגיע לקדושה והציבור לקדוש' דסדרה (קסז) ניחור כל יחיד לומר שאומר ש"ץ (קסח) דין השונה לתן ושלא יפיח ניחור (קסט) שיח לנשוך

בתוחן המגביהי' קולה (קע) דין עניית לתן (קעא) שירגיל לא בניו הקטנים לענות לתן (קעב) דין קדושה (קעג) שיח ליחיד לכוון לא רגליו בשעת קדושה (קעד) דין מודים ולמה נקרא מודים דרבנן (קעה) אם עונין לתן בשאומר ש"ץ ברכת כהניה (קעז) לימתי אומרים הלכיכו והלכי אחוחינו :

דיני נשיאות כפים

(קעז) בשמתחיל ש"ץ הלה עוקרין הכהנים (קעח) שלא יעלו לדוכן בשעליסה (קעט) שיטול ידיו (קפ) שלא יטול כ"ל מלוי (קפא) בעניין התפלה כשיעמוד לדוכן (קפב) שקורין כהניה לכהנים ולא לאחד (קפג) לימתי קורין כהניה (קפד) לימתי מברכין בקדושתו של אהרן (קפה) היאך יסתו כפיסה (קפו) טעם לשניהם כפיה בזה שתופן (קפז) שיח להקרות אותם (קפח) בעניין התפלה שלאחר הדוכן (קפט) מתי מסתכין עלמן להקהל (קצ) וכשיעלו מעליהם טוב ליטול ידיהם (קצא) בעניין ש"ץ שהוא כהן היך יתנהג (קצב) אם מתקרא כהניה לימו חזן (קצג) לי שרי לגנן ב' לו ג' ניגונים (קצד) בחיזק תיבות הופכין לנפון ולדרוש (קצה) מתי אומרים רבש"ע ומוסחה (קצו) אם יאמר רבש"ע השוב מחזין לו (קצז) טעם למנהג שתין שבל נוסח כפיו (קצח) כהניה שאינם רוצים לעלות לדוכן מתי מוחזין לעיה הכנסת (קצט) למה אין נופחין כפיהם בכל יום :

דיני תחנון

(ר) טעם נפילת אפיים (רא) שתין לדבר בין תפלה לתחנה (רב) שתין מפלין אלא לפני ס"ת (רג) אם יש ליטול בהגר התיקון ומי שמתפלל עם הציבור ושומע חוץ לציבור אם יש ליטול (רד) טעם הכתרת כניסי בתחנון (רה) שתהא התחנה מיושב (רו) בחיזק לד יש ליטול (רז) ניחור ואתחנו לא נדע (רח) טעם שאומרים אח"כ קדיש קלר :

דין אשרי ולמנצח וסדר קדושה ועלינו וק"ש

(רט) טעם שאומרים אח"כ אשרי (ריא) טעם למה תקנו לומר יענך בכל יום (ריא) טעם למה תקנו לומר סדר קדושה בכל יום (ריב) דין עלינו וסודה ודיקדוקים (ריג) הרבה מדין ק"ש (ריד) אם ספק שמע מניו (רטו) אם בני בניה אומרים קדיש (רטז) טעם שאומרים תדון עולם אחר הקדיש (ריז) שים ליישב מעם . ומה שיאמר בלחש (ריח) היך יתנהג בלחש מנית הכנסת :

דיני שני וחמישי ושני

(ריט) טעם שמרבים בתחינות בשב"ק (רך) דין ירות רחום (רכא) דין על חרך תפיס (רכב) שים מוהגים לומר עוד על חרך תפיס :

דין קריאת התורה

(רכג) טעם קריאת התורה בשב"ק (רכד) להנהג בהוללות

כשנאמרו ס"ת (רכה) טעם למנהג שש"ץ קורא לעולים (רכו) הטוב לקרוא בחיוב מ' יל' (רכז) לית יתנהג הקורא (רכח) שיש לומר ברכו בקול רם (רכט) שיש לחזור ולומר ברוך ה' המבורך (רל) דין ברכה שנייה ומסחון יעשה ממן בקול רם (רלא) הטוב לקרות פותח בדבר סוג (רלב) כשיעלים לקרוא גולל ומברך ומעבב ברכה שנייה (רלג) טעם שמברכים על התורה (רלד) אם טעה הקורא ודילג אצר נתן תהילה (רלה) שהמברך בתורה טובה נידו (רלו) צריך לקרוא מעומד ולא לסמוך אם לא זקן וצעל בשר (רלז) סדר הקריאה (רלח) אם אין שם לוי כהן קורא מחתיו (רלט) אם אין שם לוחו כהן אז לוי שקראו (רמ) ניחור אם אין שם כהן נתפרדה חבילה (רמא) אם היה החזן או הסנגן כהן או לוי (רמב) אם נכנס הכהן אחר שהתחיל הישראל לברך (רמג) אם קראו לכהן והוא עומד נתפלה . (רמד) אם קוראין לכהן קומץ (רמה) אם הכהן אבל ואין שם כהן אלא הוא (רמו) אם קורא הכהן מפטיר (רמז) אם מותר לקרות הכהן לאחר שניטי (רמח) שלא ירד הקורא עד יעמוד שם הנקרא (רמט) שאין קורא בן אחר אביו או שני אחים (רנ) לית יתנהג הצבור בשעת קריאת התורה (רנא) ניחור אין מעיירין בפ' שחוט את בנך פסוקים (רנב) אם יש לעמוד בשעת קריאת התורה (רנג) טעם לקדים שאחר קריאת התורה (רנד) ניחוש שיש שני ס"ת על אחת ראוי להקדים (רנה) בענין הנשבח ס"ת (רנו) טעם על מה שחולקין פסוק יהללו (רנז) מנהג שבגולל הולך אחר ס"ת עד לפני האחרון:

חלק ב' מעבוד העבודה ידבר בענין נט"י וענין הסעודה ובהמ"ז ושאר ברכות

(רנח) ענין חזהרה נגט"י (רנט) מתי יברך על הנטילה (רס) שינגבם היטב קודם שיסיח (רסא) מי שנטל ידיו ואינו יודע אם ברך (רסב) דין נטילה מן הכלי (רסג) היזה כלים רחוין לנטילה (רסד) ברוח שבהניות לית יתנהג בנטילה (רסה) אם יש ליטול מים מן הנהר או הכלי ולשפוך על ידו התחרם (רסו) השופך ידיו בנהר לית יברך (רסז) אם יש ליטול מנדה וגוי (רסח) ניחור טוטל ידיו שחרית ומקנח עליהם כל היום (רסט) מי שיש מניח הבשר ורוצה ליטול ידיו לאכילה (רע) בדבר שניזונו במשקה לענין נטילה (רעא) אם לא היה דעתו לסעוד ונמלך אחר נטילה (רעב) אם יש לחוש להפסק בין נטילה להמוציא (רעג) אם יש לחוש לברך בלא חנורה (רעד) בענין דיני נילוי הרחם וכוונעים הקלוטים (רעה) לית נקרא מקום היפה שבפה (רעו) אם לחתוך הפת קודם הברכה (רעז) נוסח ברכת המוציא (רעח) להניח עשר חנטעות על הפת (רעט) להניח מלח על השלחן (רפ) אם לחוכן נשל ידיו לאכילה ויעקב ניתך המוציא ואח"כ נגד רחוכן ידיו (רפא) שיתן לכל אחד ואחד אם המסובין רניס (רפב) שיאכל פת המוציא קודם פת אחר (רפג) שלא להתחיל מהמוציא מיד ושוף ועכו"ם (רפד) דין אם היו לפניו ממיכת פת ופת שלא (רפה) אם היה לפניו פת שלא ונו דצוק פרוסה (רפו) נלוסקאות המוקטנות זו לזו היאך יבצע (רפז) אם יש לאחד כ' הנאי לחת ואין לו שלא (רפח) מתן דעטים צנו מיכלא (רפט) היולא מטעודה לסטיל מיס (רץ) ניחור נכון על מה שאחר"ל כל מה שאומר לך צעל בית עשה חון מלא (רצא) לא יסב נסעודה שלא"כ ידע מי מיסב עמו (רצב) אם יש לאכול דייסא נפת נמקום כף (רצג) דין מיס לאחנטים (רצד) אם יש לאכול נשר אחר גניזה (רצה) מה שאסור לאכול עם גניזה אסור להטעותן על השלחן עמו (רצו) שיש שאוכלין זה נשר וזה גניזה לא יאמר מפום פ' (רצז) דין מי שאוכל נשר ואח"כ דגים (רצח) דין יין שנאוור הסעודה (רצט) אם המסובים רניס כל פ' מברך לעצמו (ש) על מיזה יין מברך המוציא ׳והמטיב (שא) אם הניחו לו יין רע וטוב על מיזה מברך (שב) אין לברך המוציא והמטיב אלא"כ יש אחר עמו (שג) מ"ע מברכים המוציא והמטיב על שני יין (שד) כמה טעמים שמלקין הסכין נברכת המזון (שה) שיש לשייר פחיתין ולא פת שלם (שו) דין מיס אחרונים (שז) אם יחיד טעון כוס לברכת המזון (שח) דיוקים השייכים נכוס של ברכה (שט) שאין מניחין על כוס של ברכה (שי) שאריך ליתב נשעה שהוא מברך (שיא) סדר ברכת המזון (שיב) שאין לומר מטוכו אלא נכוכו (שיג) שא"ל כל"ת עמנו (שיד) לית יאמר לא חסר כו' פיעל לו פעל (שטו) ניחור הפרט שבין זן ומפרנס (שטז) שיאמר זן ומפרנס לכל נחולם (שיז) ניחור ברכת הארץ (שיח) הטעם שאנו צריכין לזכור שבח הארץ (שיט) טעמים שצריכין להזכיר ברית ותורה (שכ) שאחה זן הש"ן נקמ"ן (שכא) אם יש לומר נכל עם ובכל שעה (שכב) שיש לומר נפי כל ולא נפה כל (שכג) ניחור ברכת בונה ירושלים ניחור רחב (שכד) דקדוקים נמלת זוניו (שכה) נוסח המיחם ברכת בונה ירושלים (שכו) בענין אמן אחר בונה ירושלים (שכז) נחוריס העושים מקנה שלא לדבר נברכת המזון אין רשאין לתקני' רק עד אחר בונה ירושלים שהיא סוף ברכת דאוריית' (שכח) ברכת המוב והמטיב על מה נתקנה (שכט) נוסח ברכת המוב והמטיב (של) שברכת המוב צריכה ג' מלכיות (שלא) שיש לומר אניני מלכנו מלדירנו נאלנו (שלב) טעם לג' מלכיות ו' גאולות ו' הטובות (שלג) נוסח החתימה הוא גומלינו הוא ינמלנו (שלד) ענין הרחמן ואם יש לענות אמן אחר הרחמן (שלה) נהרחמן יברך אומנו כי' אם יש עכו"ם (שלו) נוסח החתימה כמו שמנרכו אנוחינו (שלז) נכל מכל כל החז"ק הוא הרפ"ה (שלח) שאין לומר ונאמר אמן רק ואמרו אמן (שלט) אם לומר מעט ה' או מזח ה' (שם) טעם שאומרים יזכנו ליומ המשיח (שמא) אם יש לומר מגדיל או מגדול (שמב) טעם שאומרים עושה שלום נסוף ברכת המזון (שמג) אם אומרים הוא יעשה או והוא (שמד) יש מהניס לומר סמוך לנרכה שמברכין על הכוס כום יטועות חמץ ונפש ה' תקרא (שמה) דין כום של ברכת המזון (שמו) דין ברכת סזימון

(שמז) דין אם היו עשרה שאכלו (שמח) כל זמן שמין ג' מזה לחלק (שמט) טעם שמסכרין על היין ומרבין על הפת (שן) אם מזמנין בבית נוי (שנא) כוונה מרוכה בענייני ברכות (שנב) שלא יפחיל לבר' עד שיתעורר בלבו על מה הוא מברך (שנג) אם ניכר על הפרי ואח"כ בא לפניו פרי אחר יאמר יפה מיזה יאכל תחילה (שנד) על מנת לא יברך קודם שיתברר מיזו (שנה) השותה מים יפסק ואח"כ יברך (שנו) אם ניכר על מים ואז אמרו לו שהתקופה טופלת בעת הזאת (שנז) בענין פירות המוציא היין מן מצות' (שנח) בענין ברכת מנוי המטונן בדבש ואי בריי לאכול מותן המפגנין נויש (שנט) בענין ברכת שהחיינו על פרי חדש (שם) אם ניכר על הענבים ובושה אחר כך מירושם (שבא) אם לא ניכר בשעה רבושה שאכל (שסב) אם מברכין שהחיינו על ירק חדש (שסג) אם בושה יין ערף בתוך הסעודה (שסד) האוכל כדי לאחר הסעודה (שכה) מי שאכל וקודם שניכר ברכה אחרונה שכח ונזכר מיד ונזכר אינה מהן קודם לברך (שסו) דין תפלת הדרך (שסז) דין ברכת הקצת וברכים טוענים בה (שסח) בענין הסעודת הלוש לדעת מורי ז"ל (שסט) אם נאמר לאדם שמועה שלריך לברך עליה ואין המניד נאמן (שע) בשהוא שוכב ליתן ביוש י"ל ויפי נושע :

חלק שלישי מעמוד העבודה ידבר בתפלת מנחה וערבית וק"ש שעל המטה

(שעא) מאד צריך ליזהר בתפלת מנחה ומיד כשיניע זמנה יתפלל (שעב) מפי זמנה של תפלת מנחה (שעג) שאין לומר אחרי שלא כבים מבין בב"ה ובים מוהגין לומר פ' התמיד (שעד) מי שבא לב"ה והלבור מתפללין תפלת י"ח (שעה) מי שעבב ולא התפלל וקרוב שעובר הבעה (שעו) אם בא לב"ה אחר ברכו ואחר שגמר תפלת מנחה מתחילין הקהל י"ח דערבית (שעז) שכח ולא התפלל מנחה ומי שלא התפלל מפני שסבור שעדיין יפלר זמן אחר שיגמור הטפק וכין כך עבר זמנו אם נקרל מיד (שעח) אם לא התפלל מנחה ומתפלל ערבי' אחים צריך לומר אחרי בן תפלה לתפלה (שעט) זמן תפלת ערבית (שפ) שלאחתלה יתפלל בזמנה וביחור העובר דברי חכמים בזה חייב מיתה (שפא) טעם שמומרים והוא רחוס (שפב) טעם לברכו (שפג) ביחור ברכה רשמונה דק"ם (שפד) ביחור ברכה שניה ושלישי' (שפה) ביחור ברכת השכיבנו (שפו) ביחור י"ח פסוקי' וי"ח מזכרות (שפז) אם יש לעמוד כשמומרים י"ח פסוקים (שפח) טעם לקדים שאחר תפלת ערבית (שפט) ביחור ברכת ק"ם שעל המטה (שיא) ביחור פר' שמע שעל המטה (שיא) בחיזה חופן שומרים ויהי נועם (שיב) טעם שמומרים השכיבנו (שיג) ברוך ה' ניום (שיד) טעם שמומרים המלאך הגואל (שיה) טעם שמומרים אם שמוע השמע (שיו) טעם שמומרים ויאמר ה' אל השבן (שיז) טעם שמומרים הגה מפתו וברכת כהנים (שיח) טעם שמומרים הגה נא יסע (שיט) שים נומר ליעוטך נשמה פנים

(ת) טעם שמומרים מימיני מיכאל (תא) טעם שמומרים שיר המעלות (תב) טעם שמומרים רגז ואל תחטא ומדון שולם ושלא לדבר ולשכול אחר ק"ם :

חלק רביעי מעמוד העבודה ידבר בעניני שבת וראש חדש וברכת הלבנה

(תג) בגודל שכר המשמר אם השבת (תד) בגודל שכר המעגן אם השבת (תה) שיטרוח בשרכי שבת (תו) העושה' מלאכה בערב שבת (תז) שים לסיים שוס דבר להשבת שבת (תח) לטעוס מבשילין בערב שבת (תט) להשמיט הסכין בע"ש (תי) לרחון גופו כמוך לערב (תיא) ליחול לפרניו (תיב) לחלוף שמלותיו וטעם לדבר (תיג) להוסיף ממול על הקודם (תיד) דין הדלקת הנר (תטו) טעם שהנשים מוזהרות בו (תטז) לוך מברכין עובר לעשייתן (תיז) מה שים לאשה להתפלל בשעת הדלקה (תיח) מפי יש להדליק (תיט) אם מותר להדליק בניס ומוכל בחלר (תך) בשיהא נר אשה מן המובחר (תכא) בקוץ יש לעשות נרות לרוכות (תכב) אשה דשכחה ולא הדליקה (תכג) דין יולדת בשבת לשאינה (תכד) למה אין מתפללין והוא רחוס בשבת (תכה) למה אין הומתין שומר עמו שבחול (תכו) למה פ"ת כרוך ס' לעולם (תכז) דין תפלת ערבית (תכח) דין ויכולו (תכט) אם שבח ולא אמר ויכולו בב"ה (תל) דין ברכה אחת מעין שבע (תלא) דין קידוש בשיבב"ה (תלב) דין כשה מדליקין (תלג) מי שאשה להתפלל עד שעמו הקהל ברכו ומי שבא אמוך לברכו (תלד) לקדש על היין על שלחנו (תלה) סעודות ליל שבת (תלו) דין קידוש וברכת המוציא (תלז) ניחור הקידוש (תלח) שיהו עיניו בנר בשעת הקידוש (תלט) דין לחם משנה (תמ) שאין לחתוך קודם שיברך (תמא) עניו טוהן על פ"ח (תמב) שאין להשכים כ"כ להתפלל בשבת (תמג) שאסור לבדוק הלילה לאור הנר (תמד) טעם שאין חומרים מזמור לחודה (תמה) טעם שמומרים בשמת (תמו) שאין לשחוח בלך לבדך שאמנו מודיש (תמז) נוכח על שלחן (תמח) דין אם לא אמר לעל אשר בשבת (תמט) דין תפלת י"ח שחרית (תנ) מה ראו להקדים ג' תפלות מסוגות זו אחר זו (תנא) דין קריאת התור' בשבת (תנב) טעם שמומרים אחר כל סיום הספר חזק (תנג) עניו הפטורה (תנד) בשב' שדרות יחד והפטרת אחרי מות וקדושים (תנה) מהי יתחיל להפטיר (תנו) דין ברכה שאחר ההפטרה (תנז) למה נקראת הפטרה (תנח) דין הזכרת נשמות (תנט) מה שנהגו לומר מזמור הבו לה' בחזרת ס"ת (תס) דין תפלת מוסף (תסא) דין קדושה רבה (תסב) דין אין כאלהינו (תסג) שאין חומרים אותה בעל פה (תסד) להפליט פרשיותיו שמו"ת (תסה) אם יוצא בפי' כמו בחרנוס (תסו) מיום ראשון ואילך חסוך עם הלבור (תסז) מעות מן המוכחר שיפליט קודם תפילה בשבת (תסח) אם צריך לחזור ההפטרה (תסט) דין סעודות שהרית (תע) אם כאב לו לאכילת המין (תעא) שים להרבות בסעודות יום מבלילה (תעב) שים להיות הבלחן מכוסה ובעריך ב' מפתחת (תעג) דין ניחול מלאכה (תעד) שים

למעט בשיתא מולין (תעה) שם מותר לקנות מלחמות הכתובים בל' לע"ז (תעו) לעסוק בתורה (תעז) מקום שנהגו לדרוש בשבת (תעח) מקום שנהגו שלא לדרוש (תעט) מי שאין מומרים סדר קדושה בשחרית (תפ) דין ומי שפלימי (תפא) דין קריאת התורה במנחה (תפב) דין תפלת מנחה ותפלה אחד (תפג) ביאור יום מניח לעמך נתת (תפד) ביאור מברכים יגל כו' (תפה) דין לדקדק (תפו) טעם שמומרים פרקים (תפז) עשרה טעמים לג' סעודות (תפח) מי שאכל הרבה ואין נפשו יפה למחר ג' סעודות (תפט) מתי זמן תפילה סעודה שלישית (תץ) שם צריכין להם מצנח (תצא) שם נפיש מיומא גב' סעודות (תצב) שעושה מים ביקשמעושה(תצג)לשון שיקוי ממחוג על שקדים(תצד)טעם שממריכין ניגון ברכו בערבית (תצה) דין אחד חותן (תצו) טעם שאקנו שבלה בחותן הדעת (תצז)דין ויהי נועם (תצח) מתי מומרים ויהי נועם (תצט) דין סדר קדושה (תק) טעם דכשאין מומרים ויהי נועם אז מ"ש סדר קדושה (תקא) מה שנהגו לומר ויתן לך (תקב) טעם שמומרים שליחו במוסאפי שבת (תקג) סדר הבדלה וטעמה (תקד) טעם שפופכין מן הכוס (תקה) טעמים לבשמים במ"ש (תקו) טעמים שמסתכלי' בציפרניים לאור הנר(תקז) שלא להבדיל על יין שנמנו ק"ן בע"ח (תקח) שאין מחזירין על השור (תקט) עניין שחיית כוס של הבדלה (תקי) שם להבדיל בבית מע"ש שנמצאו בציפר"כ (תקיא) שאין לעשות עד שיבדיל (תקיב) שם להדליק נרות במקום שופל במוסאפי שבת (תקיג) ללות השבת וגודל שכרה (תקיד) דין ערובי תחילות (תטו) טעם שמתקנים ע"י תבל (תקטז) שם נשברה הקורה או הלחי בשבת (תקיז) שם צריך לעשות תחת הבליטה (תקיח) שם רק בית אחד של ישראל בעיר (תקיט) מתי יש להכריז ר"ח בערב (תקך) דין יעלה ויבא (תקא) דין שלש (תקכב) דין ברכת שלש (תקכג) שקורין שלש בדילוג (תקכד) טעם הדילוג (תקכה) טעם שכופלי' מלוך ומילך (תקכו) דין שפסקה בשלש (תקכז) יחיד שקורא שלש (תקכח) עניין קריאת שפרשה (תקכט) מתי הולכין התפילין בר"ח (תקל) בעניין סעודות ר"ח (תקלא) בעניין ביאור עשיית מלאכה בר"ח (תקלב) דין קידוש שלשה (תקלג) עד מתי מברכין על החודש (תקלד) שאין מברכין שלא במ"ש (תקלה) שם ירא שמא יעבור זמנה (תקלו) בחיוב זמן מברכין (תקלז) שאין מברכין מחמת הגג (תקלח) שאין לקדש שלא בלילה (תקלט) טוסח קידוש השבת (תקמ) שם ליתן שלוש שלשה פעמים

(תקמא) פסוקים שאומרים אחר קידוש השבת :

חלק חמישי מעמוד העבודה דיני פסח והלבונה

(תקמב) טעם שקורין שבת הגדול (תקמג) שכל אחד יפקח תלת מ' מקמח הנעתן למצות ועניין שמחלקין שיעורו (תקמד) הרבה דיני ביעור (תקמה) שאם נמ לדבק בצק תוך ל' יום (תקמו) דיני הנעלם בקופר ובכרוז (תקמז) דין שלשת מיני המצות (תקמח) שאין לגזום בשיט שסיו בכלי נחושת (תקמט) שלא ליקח כלי שסיים בו מצקה (תקנ) שם נופלת החקופה בליל שחיבת השיט (תקנא) בשחל י"ד להיות בשבת (תקנב) דין בדיקת חמץ (תקנג) בעניין חמץ הרופף לאכול(תקנד) שיש להניחה במקום מיוחד (תקנה)בעניין החמץ שמניחים לפני הבודק (תקנו) שאם המצבדין הבית קודם י"ד (תקנז) בשחל י"ד בשבת מתי בודקין (תקנח) שאין מבטלין בשר שריך הדחה בי"ד שחל בשבת ומבטלין בכלי יו"ט (תקנט) היאך יש לנהוג בחמץ לאחר שעודות שבת (תקם) דין בכורים שחתעני' ע"ש (תקסא) שם שאין מתעניס בגדולי הבית (תקסב)מי שהוא ליסתניס (תקסג) עניין עשיית מלאכה בע"ש (תקסד) לי שרי לעשות מלאכה בחנם (תקסה) חיוב מלאכות מותרים קודם חגות (תקסו) שם מותר לעשות מלאכה ע"י גוי :

דין תיקון המצות

(תקסז) מאיזה זמן יש לשמור החטים למצות(תקסח)שאין לטחון הקמח זו על גב זו (תקסט) שיש לנקר הריחיי' (תקע) שיבדוק הולך עם הסותן לשמור (תקעא) עניין בציצת הקמח לקמח (תקעב) שאין לטחון קמח על גבי סוס (תקעג) שאין לטחן יותר מביעור חלה (תקער) עניין ג' מצות (תקעה) שלא יגדות הקדח (תקעו) זמן ליתת המצות (תקעז) שלריך לומר לשם מצת מצוה בכל עסק (תקעח) הרחקת שלא יבא לידי חימוץ (תקעט) עניין ביטול פירורין (תקפ) לכבד בית הסופר אחר שגאפו המצות (תקפא) עניין ליתת הטיסת (תקפב) איך לנהוג עם הכלים

(תקפג) שלא להתעסק בשם נוי שם"ו :

דיני הלה וברכותיה

(תקפד) עניין חלה וברכותיה (תקפה) המפרים חלה בי"ט היאך יעשה (תקפו) שלא יקרא לה שם עד שתאפה (תקפז) שם היפה בשאר י"ט היאך יעשה (תקפח) שם שכח ולא הפרים (תקפט) שם שכח לו שם הפרים חלה (תקצ) שם הפרים ממקלת וממקלת שלא (תקצא) נהון לעשות לה מדורה בפני עלמה (תקצב) עניין היסק התנור (תקצג) שלא להוליא המלח קודם לפייהה (תקצד) דין מלח שנכפלה (תקצה)שיתמר אדם להבינו שם הוחלפי המלות יהיה חלוף גמור (תקצו) שלא ליתכם בכלי שיש בו קמח (תקצז) בשחל ע"פ בשבת מתי מופין (תקצח) שם מדליקי' בכל קודש המועד (תקצט) מותן המופין בליל יו"ט שי שרי לאפות מלות ספיקות (תר) שאסור לאכול פת קודש מנחה (תרא) ביאור הגמ' שאוכל מלה בע"פ כאלו בועל אי' (תרב) שי שרי להאכיל מלה לקטן בע"פ (תרג) שלא לאכול מזרע בע"פ (תרד) שיש למעט מלילה ביום רשאסן של פסח (תרה) עניין הדלקת נרות ותפלת ערבית (תרו) עניין ברכה מעין ז' שם

הל בשבת ועניין קידוש בע"ש :

דין ארבע כוסות וכל הסדר

(תרז) טעם ד' כוסות על ד' דרכים ביאור רחב (תרח) עניין סדר ג' מלות (תרט) עניין שי שנשתיין (תרי) בשחל פסח להיות בשבת לעניין ג' שנשתיין (תריא) עניין שי יקרות (תריב) עניין הרוסת(תריג)סדר

שיהיו מוכחין בקערה (תריד) שלין ליפד לסדר ולקדש קודם שמחצך (תריו) לילה יין כשר לכוסות (תריז) מי שמיא שהם יין כל הכתב מה יעשה בלרבע כיסות (תריז) בעין נעילה להסדר (תריה) עין קילוש והבדלה (תריט) למה לין מברכי' שעשה נסים (תרך) עין שיעור שתייה ושלריך היסבה (תרכא) בעין ברכה אחרונה על ד' כוסות (תרכב) למה לין מברכין על ד' כוסות (תרכג) אם רוצה לעשות אחר כוס רלשון (תרכד) עין נעילה למיכול רלשון (תרכה) עין מיכול רלשון (תרכו) טעם לפריסת מלה בעיה (תרכז) מליה הגדול יכריך במפה ויטמין לאפיקומן (תרכח) הא דפירסין קודם הא לחמא (תרכט) שים להגביה שקערה ולומר הא לחמא (תרל) נוסח הא לחמא ושעה שקורין לחם טוני (תרלא) ליתור כל דלריך ידי ויפסה (תרלב) אם יש להסיר התפילין בשעת הגפיסה (תרלג) למה לין מברכין על ההגדה (תרלד) עניין כוס בני ומה נשתנה (תרלה) אם יש שם קטן שמואל ושיהיו שמות מגולות כשמתחיל עבדים היינו (תרלו) שלילת החכם והשיבתו (תרלז) שים לומר לשם גוי ס' שלישי לחכם (תרלח) כשלומר לין מפטירין לאחר הפסח יש לשחוט בידו הני מלא שמורות (תרלט) יש להטיח מן הכוס בדש ולשם כו' ובי' מכות (תרמ) בשלה לריך להגביה וכן בשמור זה לשל בשר לין מגביה ומ"מ לריך להיות מגולה (תרמא) ומכסה שמורות ומגביה הכוס כשלומר לפיכך (תרמב) עניין ברכה שלל (ת"מג) עניין ברכה שאר גאלנו (תרמד) עניין נעילה לברכה שמועה (תרמה) עניין ברכה שמועה (תרמו) עניין מרור (תרמז) שים להזר לאחר אחר חזרת (תרמח) עניין הכריכה (ת"מט) טעם שלוכלים בשיס (תרן) עניין לשילת לאפיקומן (תרנא) אם שכח לאכול לאפיקומן (תרנב) אם נאכל לאפיקומן בתוך הסעודה (תרנג) שלא יסח לשילת לאפיקומן למטה (תרנד) עניין ברכת המזון (תרנה) למה לומרים שפוך על כוס רביעי ולמה פותחין הדלת לשפוך חמתך (תרנו) בעניין התיר"ת שלל (תרנז) מני מברכי' בפ"ג על כוס לאחרון (תרנח) שלין לשתות לאחר כוס לאחרון (תרנט) נוסח לז רוב נסים ולומץ גבורותיך (תרס) שים לעשיק ביולת שמרים ובשפור נסים ועניין ק"ש על מטתו בליל שמורים (תרסא) סדר בדרך קלרה ובחרוז (תרסב) מה שמפללין טל בי"ט לרחטן טל פסח :

דיני ימי הספירת העומר

(תרסג) עניין ספירת עומר (תרסד) זמן הספירה (תרסה) מנוה לכל אחד לספור וים לספור מעומד (תרסו) נוסח הברכה (תרסז) טעם שלומרים יהי רלון לאחר הספירה (תרסח) שים לממני יומי ובב עי (תרסט) טעמים רביה שלין מברכין זמן (תרע) אם שכח לספור בליל (תרעא) מי שלשל כמה ימי הספירה (תרעב) מהי מברכין בפ"ם ובמ"ם (תרעג) אם הספירה לב"ה :

הלכות ח"ה וב' ימים אחרונים של פסח

(תרעד) שלין לומרים מזמור לתודה בח"ה טל פסח (תרעה) טעם שלין נומרין טליו (תרעו) סימן לסדר הקריאה וטעם הפטרה (תרעז) בעניין התימת ברכת הפטרה (תרעח) טעם שלומרים שיר השירים (ת"עט) אם שכח בשבת טל מ"ם ימתח משה ואהרן אחה בחרתנו וחזכיר נם טל שבת (תרף) עניין שביעי של פסח (תרפא) אם חל יום שב שי בשבת (תרפב) אם חל מולד בב"ש אחרונים דפסח (תרפג) עניין יום שמיני של פסח (תרפד) נויס שאלתו דוכן של חמץ בי"ט אחרון (תרפה) טעמים רבים לספירה (תרפו) טעם שלין מפסיקין בשיר של פסח לעלרת (תרפז) מה שהנהנו שלא לעשות מלאכה בין פסח לעלרת משקיעת החמה (תרפח) מהי מותר להסתפד (תרפט) ל"ג בחל בויום ה' מהי מספרין :

הלכות שבועות

(תרץ) דרוש אחרון בעניין שבועות (ת"צא) עניין הקריאה בתג השבועות (תרצב) מה שנהגו ללכול מולכי חלב (תרצג) מה שנהגו לקרות מגילת רות (תרצד) שלא ליתן בלילי שבועות (תרצה) עניין שחלב שנחלבה ביום רלשון

דיני בין המצרים ות"ש באב

(ת"צו) עניין בין המצרים (תרצז) שלא לערך שחחיינו בין המצרים (תרצח) שלא ליזך יחידי מז' שעות עד ט' שעות ומותר להכות בנוס שדה (תרצט) עניין רחילה מר"ח ואילך (ת"ש) אם תירע בשיבת נדה מר"ח ואילך (תשא) עניין כיבוס מר"ח ואילך (תשב) עניין תספור קטנים וכבוס כשמיהם (תשג) אי שרי לעבריות לבשם בגדי גוים (תשד) בעניין תיקון בגדים מרלם חדם ואילך (תשה) אם יש להמנע מתכשיל שמתכשל בו בשר (תשו) עניין שעודת מליה מר"ח ואילך (תשו) אם לשחו יין הבדלה (תשוי) ר"ח אב שחל בשבת מה מפטירין (תשט) עניין ערב תשעה באב (תשי) אם לומרים מזמור לתודה בערב ט' באב (תשיא) עניין סעודה המפסקת (תשיב) עניין זימון בסעודה המפסקת (תשיג) עניין ג' מבטילין בסעודה המפסקת (תשיד) אי שיתין שכר בסעודה המפסקת (תשטו) שים לאכול בשר קריס וקפוס (תשטו) אי שרי לאכול אחר סעודה המפסקת (תשיו) אם יורע תעניח בערב תשעה באב (תשיח) שלא ללמוד אחר חצות (תשיט) עניין התפורים בתשעה באב (תשך) שלין לקרות בתורה בט' באב (תשכא) אי שרי ללמוד פ' ירמיה והיוב ואי שרי ללמוד ע"י סרסור (תשכב) כל הובת היום שרי (תשכג) עניין חליפת מנעלים (תשכד) שלא להדליק נרות בב"ה (תשכה) דין חבל בט' באב (תשכו) למעט תעונג שב בתו בט' באב (תשכז) דין ט' באב שחל בשבת (תשכח) דין תפעה באב שחל במ"ם (תשכט) שלין לומרים ויהי ניעם (תשל) אם חל במ"ם היאך מבדילין (תשלא) דין טלית ותפלין בט' באב (תשלב) דין עננו בט' באב (תשלג) דין תא"ת בט"ב (תשלד) דין ליזוק שדין בט"ב (תשלה) דין מילה בט' באב (תשלו) דין הליכות נגדים בשבת חזון (תשלז) דין מילה בט' באב שחל בשבת (תשלח) שים ליזך לקברות בט' באב (תשלט) דין

ליסור מלאכה בפ' בלק (תשמ) ליזה מלאכה מותרת (תשמא) דין יריד לו שייריד בפ' בלק (תשמב) דין הכנה שעושה למוצאי ט' בלק (תשמג) דין נתינת טעם בפ' בלק (תשמד) סדר מנהה של ט' בלק (תשמה) אם מוכלים בשר במוצאי ט"ב (תשמו) מי שעושה כ' ימים ט' בלק ומ' בלק של בשבת ונדחה •

דיני ימי תענית

(תשמז) דין בה"כ שמוהגין להתענות (תשמח) דין קריאת ויחל (תשמט) אם הכניסו הקהל להתענות (תשן) אין קורין ויחל אלא בי"ם שבר' בב"ה שמתענין (תשנא) כאן שלימו מתענה (תשנב) מי שבא עגמו הן ם"ן הן יחיד (תשנג) במנחה בתענית ויחיד המתפלל אם יאמר עתו עגמו (תשנד) יחיד המתענה יאמר עגמו (תשנה) ליתן לדקה ביום התענית ומעשה שהפטרה ולמה מפטירין במנחה ולא בשחרית (תשנו) מתי זמן הפלגת התענית (תשנז) דין תענית רפוא בע"ם (תשנח) דין תענית יחיד בע"ם (תשנט) דין תענית חלום בשבת שבת (תשם) דין תענית חלום בשבת (תשסא) שלריך למיסב תענית לתעניתו (תשסב) דין המתענה תענית הלום בר"ח (תשסג) היתן סיתת להרים בשבת וחלם חלום רע ומתענה (תשסד) מה שנהגו להתענות יום שמת בו מביו (תשסה) שמתעני' יום המיתה ולא יום הקבורה (תשסו) בשת שעיבור אם מתענין בחדר רחמן (תשסז) מי שחילו יודע יום שמת בו מביו (תשסח) אם ליקלע יום שמת בו מביו בשבת (תשסט) אם ליקלע יום שמת בו מביו בשיסן (תשע) שבת וחלל כיום בתענית (תשעא) אם לירע מילה בתענית בה"ב או בע"ח (תשעב) אם קבל עליו תענית והח"ב בורר יום ידוע מי מיקרי יום זה או יום סתם (תשעג) מי שחייב להתענות תענית יכול לדחות עד ימות החורף (תשעד) שלין לומר למהרים מהמנה מני (תשעה) דין ט"ו בשבת (תשעו) בימות מט"ו בשבת ואילך מלן דמוסיף כו' :

דיני ר"ח אלול ור"ה

(תשעז) ר"ח חגול שחל בשבת מה מפטירין (תשעח) טעם למנהג שתוקעין מר"ה חגול (תשעט) עניו המנהג לעמוד לסליחות (תשפ) עניו ברכת התורה ביתי הסליחות (תשפא) עניו טפיפת ניתת קודם ביתור היום (תשפב) מי הגון להתפלל הסליחות (תשפג) עניו יום רלמון מהסליחות ומי שמתענה ג' ימים רלופים (תשפד) מי שמתענה ג' ימים רלופים מתי יתפלל עניו ואם התחיל בט"ם ליך יהנהג בהבדלה (תשפה) טעם לשהנהג שמתעניו בערב ר"ה (תשפו) אם לירע מילה בערב ר"ה (תשפח) שוהגין לעטול בערב ר"ה (תשפט) שוהגין ליל על הקברות (תשצ) שלסור להתענות בר"ה ויש לחלל על ליל בר"ה מחוקים (תשצא) שוהגים לחכול רחם של ליל בר"ה (תשצב) ביהדר הדם תפלתו קודם שיתפלל בר"ה (תשצג) שמתפללין בר"ה ובי"ב נקול רם (תשצד) הרבה דיני חזן ביומים טורחים (תשצה) מי שסיה רגיל להתפלל בר"ה ובי"ב (תשצו) עניני דקדוקי

תפלה (תשצז) שים לומר וכתוב לחייס ס' מיבות (תשצח) שלין לומר המברך עמו יברלל בשלום (תשצט) מי שבח זכריו לו המלך וכתוב בספר (תת) טעה ואמר של הקדום ובתוך כדי דיבור חזר ואמר המלך הקדוש (תתא) דין מביו מלכיו (תתב) טעם לקריאת הפרשה והפטרה :

דיני שופר ותקיעתו

(תתג) מ"ט תוקעין שלש של שלש שלש (תתד) שיעמוד התוקע (תתה) שרשאי לתוקע להוליא כל הקומע (תתו) ביאור מאמר ר' אבהו למה תוקעין בשופר של פיל (תתז) דרש נכון על ענין התקיעות (תתח) אם התוקע אינו יכול להקוע (תתט) היך יעשה שברים ותרועה (תתי) שבר שאסור לשבר בשם (תתיא) התוקע לחולה וילולדת (תתיב) דין מילה שרשאי שבח (תתיג) אם של ר"ה בשבת (תתיד) ענין הפלת מוסף (תתטו) שים לומר ועקדת יצחק היום לזרעו חזקר (תתטז) דין עליו (תתיז) ענין חזרת הפלה (תתיח) ענין ונתנה תוקף (תתיט) אם של בשבת (תתכ) שוהגי' ליל שני ימים ושכרות (תתכא) שלא ליתן שיח להרייס (תתכב) שלין לעשו' מלחמה לעולך הלילה (תתכג) בענין זמן בלול בפי (תתכד) טעם הקריאה והפטרה ביום שני (תתכה) דין המתענה שרשם הגשם שרשאי לשבול (תתכו) המתענה ברשם הגשם אסור לבשל להחרים (תתכז) ר"ה שחל ה' ו' וסביל דוחן ליברלל ביום ה' (תתכה) דבר שלין בימינו במהובר שהוא' ליברלל :

הלכות עשרת ימי תשובה

(תתכט) ענין עשרת ימי תשובה (תתל) בעשרת ימי תשובה אין מוסיפין חרם ואין מכניעין ואין קובלים בב"ד (תתלא) שים ליזהר מפת של נויש בעשרת ימי תשוב' (תתלב) שים ליקר' בחילון יומין בספרי תשובה (תתלג) ענין שבח תשובה (תתלד) ענין פרשיות הזי"ע ג"ך (תתלה) דין ערב י"ב (תתלו) דין בפרות (תתלז) שיסמוך ידו עליו דמות קרבן (תתלח) שוברת אין תעשה בכפרות (תתלט) טעם שסולחים על בית הקברות (תתמ) ענין עבילה בעי"ב (תתמא) ענין מנחה בעי"ב (תתמב) ענין מלקות בערב יום כפור (תתמג) ענין שבועה המפסקת (תתמד) מנוח לכרבו' בשעידה בעי"ב (תתמה) אין להתענות תענית חלום בעי"ב (תתמו) נשים שמולני' ומשתות עד היסיב (תתמז) בחיזה איסור אמרינן מוטב שיהו שוגגין (תתמח) דין שיבקשו כחילה זה מזה (תתמט) טעם שנהגו כל אחד לעשות בר :

דיני יה"ב

(תתנ) דברים האסורים בי"ב (תתנא) דין איסור רחילה (תתנב) חיזה רחילה מותרת (תתנג) שלין לשרות מפה בשיש (תתנד) דין איסור תשמיש המטה (תתנה) דין איסור נעילת הסנדל (תתנו) שיעלוף מנעליו קודם שילך לב"ח (תתנז) דין היה נעילת הסנדל ועניו כריס של עור אם מותר לעמוד עליהם (תתנח) אם ירדו גשמים ורוצה לילך לביתו מבה"ב

(תתנט) לית לנהוג בסימנים כי"ב (תתס) תולה שנוי לאכול (תתסא) אם שומני על רופאים נוים להתכילו (תתסב) תולה שאכל ובידך ברכת המזון (תתסג) דין יולדת כי"ב (תתסד) דיני כל נדרי (תתסה) שיאמרו קהל בתחה עם ס"ן (תתסו) מ"ש מקנו כל נדרי כל' מרמים (תתסז) קודם שיספלנו מסירין לכל סעבריים (תתסח) שאומר בשבת"י נקוד רס (תתסט) ענין מי שרגיל לעמוד (תתע) שהשומדים לא יעלינו נקניסה (תתעא) ענין הנוהגים לענן בנכה"כ (תתעב) ענין שפלת אחרים (תתעג) ענין קריאת הפורה והספרה (תתעד) ענין שפיקה לדקה בשבת מיום (תתעה) שם מירע מילה כי"כ (תתעו) ענין שפלת מוסף (תתעז) שח"ש אין כאלהינו כי"כ (תתעח) ענין חפלת מנחה (תתעט) ענין הספרה מנחה (תתפ) ענין מחיית ברכת הספרה (תתפא) ענין שפלת נעילה (תתפב) למחר להתפלל נעילה כי"כ (תתפג) שאומר בשבת"ו ג"ש (תתפד) שאומר ס' הוא אלהיכם ז"ש (תתפה) שעם הקיצה שמקיצין (תתפו) שפני מה מקיצין קודם שמבדילין (תתפז) ענין חפלת ערבית והבדלה (תתפח) אין מברכין על הבשמים כשהל שח"ש (תתפט) דין כשעשה כ' יום י"כ (תתצ) ענין ימים שבין כשור לשכות

ענין סוכות

(תתצא) דרש נאה לסוכה והלכותיה (תתצב) דיני פחילות ועורה הפחה (תתצג) אין לפחול על הירישות פחילון (תתצד) מי שרי לפחות ירישות שעשה (תתצה) כשעשה מחי' שבין כל דף שאות מצ' (תתצו) כשעשה סוכה בנים אחת הגג (תתצז) סוכה שאחת הגגות העשוין לפחות ולעבור (תתצח) העושין הסוכה תחת הגג ואין מסירין הרעפי' עד אחר הסיכוך (תתצט) לוחן סוחת שאחת הגג ושעשים הגריסים מפוספסים (תתק) ענין מי שכך (תתקא) דבריס שאסור לשכך בהם (תתקב) לי שרי להכך כלי עוקצות הסוכה בשמרות (תתקג) שם דגמנו לשכך בשבת' ולא בגבו' (תתקד) בענין שוני שכך (תתקה) לא יקנה יהודי לשכך בעלמן (תתקו) שיעשה הסוכה בשקום שיכול להיות תדיר שם (תתקז) שריסים שאיוב לעשות בסוכה (תתקח) השקח דם חייב לאכול בסוכה (תתקט) לוחה כי שיהיה חון לסוכה (תתקי) לוחה כי שיהיה חון לסוכה (תתקיא) לי שרי לעשות חון לסוכה (תתקיב) לי פירות ובשר לריחן סוכה (תתקיג) שאין ליתן שיחת ערלי חון לסוכה (תתקיד) שח דלא מברכין שהי' ליתן בסוכה (תתקטו) שח דשקילין שבשיני (תתקטז) שלישתי מותר לעשות מסוכה (תתקיו) בשלילה לשעונה יחפל שב"ש כיצד בסוכה שהי' יכדו נשמים (תתקיז) שיש ברכת שהזמן להיושב מסוכה (תתקיט) נשים שפטורות מסוכה (תתקכ) מי שם השטורים מסוכה (תתקכא) השטור מן הסוכה ואינו יושב (תתקכב) היושב מסוכה ילא בכבנע :

דיני לולב וארבע מינים והושענא רבה ושש"ע

(תתקכג) ברכה לשון נטילה לולב (תתקכד) לישה מינים שטולים ביחד (תתקכה) שיעור הדס ושרכה (תתקכו) שיקון הלולב (תתקכז) שיטלם שלא כדרך נדולם' (תתקכח) שנוי נטילה לולב (תתקכט) לי שרי להסיר הרטיפות בשעת נטילה לולב (תתקל) שם לכתך מעומד (תתקלא) למה מברכי' על הלולב ולא על שאר מינים (תתקלב) שיעשע מחר הברכה שם ביום ב' שמברכין ב' ברכות (תתקלג) שחר הנענוע (תתקלד) שם לשחוך התחרוג לשחר מינים (תתקלה) שלשית שיהא פני הלולב נגד פני הנוטל (תתקלו) שעם ד"ש נשנועין (תתקלז) דלין לאכול קודם שיטול ואם שכח ואכל (תתקלח) לולב שנפל ממון לתחום (תתקלט) לחד שהי' רגיל תמיד בתחרוג ונולב שלו ושלחו הלולב לחביו שלין לה (תתקמ) שיש חפלת ערבית (תתקמא) שהנוהג ליל לשטוח (תתקמב) ניטור טוח ברכה ליכר נשוכה (תתקמג) לשם שמברכין על הסוכה כל ז' יושב שחלת (תתקמד) שיש חפלת שחרית ומיולת לולב (תתקמה) שיש קריאת הלל וניפטרים שכהודו ואנח (תתקמו) שעם שמנענעים ז"ש ל"ו כוחות (תתקמז) שלין שמנענעים בשבת (תתקמח) שיש קריאת החורה והקפה (תתקמט) שים לשחוח לולב בנוטו לכ"ש ובשלחו (תתקנ) שיש חוצים לולב בשיש (תתקנא) שיש ברכת ליבה בשבועה שמריח (תתקנב) שיש חפלת ערבית וקידוש ליל כ' (תתקנג) שיש זמן לולב ביום שני (תתקנד) שיש קריאת החורה ביום שני (תתקנה) שיש חפלת חול של מועד (תתקנו) שהי' הושענות דחול שחושד (תתקנז) שיני הושענת רבה (תתקנח) שי' יחים שחפריסין לחפלה (תתקנט) ברגילין לשחול בהושענת רבה (תתקס) שיני חפלות הושענת רבה (תתקסא) שיני קריאת החורה בהושענת רבה (תתקסב) שיני הקפה (תתקסג) שיני הושענת רבה (תתקסד) שיני הושענת רבה (תתקסה) לשם לוקחין ערבה להושענת (תתקסו) שלין מקיזין דם בהושענת רבה (תתקסז) משיש שלומר קללת בשבת ח"ש (תתקסח) לי מברכין על המגילות (תתקסט) שיש הפטרה בשבת ח"ש (תתקע) שיש קדוש וחפלה בשמיני עלרת (תתקעא) מה שחחילין לזכור בשם (תתקעב) שיש להכריז במוסף חפיל הרוח (תתקעג) הם דנהגו מקלת בני אדם לאכול חני סעודה בסוכה (תתקעד) שיב לאכול סעודה שלישית בסוכה (תתקעה) שלין לערוך הסלחן על מוצאי רק בלילה (תתקעו) שיני שחחת סורה :

הלכות יוסי דחנוכה

(תתקעז) רמזי' משיני חנוכה וניהודיה (תתקעח) שיש הדלקה גדולה בנכה"כ (תתקעט) שיש הדלקה בשת בשיש (תתקפ) שוחה שברכות וסימנה (תתקפא) דין הנרות הללו ושוחחן (תתקפב) שעם שנשים חייבות בשר הנוכה (תתקפג) דין אחרה בשר הנוכה (תתקפד) בשיש לישר הסשיחן (תתקפה) שם ד' [illegible] בר בכחם לשם שחם (תתקפו) בשיעור הש[illegible] (תתקפו) לי שרי להדליק בשר לשר ע"י [illegible] שיש

(תתקפה) עניין מדורה (תתקפט) ניחוש מרגיש בגון להדליק (תתקצ) ניחוש דבר מגושר להדליק (תתקצא) גר של שבת וגר של מזבח ניחוש עדיף (תתקצב) מתי מדליקין בע"ש ומע"ש (תתקצג) עניני רבוי הסעודות בהזמנה (תתקצד) עניין עצי מלבה בעוד הגרות דולקות (תתקצה) עניין כלי ועל הניסים (תתקצו) עניין ל"ח שבת וחל בשבת

עניין ארבע פרשיות ופורים וקריאת מגילה

(תתקצז) עניין מרבע פרשיות (תתקצח) החזן בקר' ופסק להגיד הגר בתוכם (תתקצט) שפ' זכור ופרשת פרה סם דלוריית"ס (תתר) עניין תעניית חלמות (תתרא) עניין תפלת ערבית וקריאת מגילה (תתרב) עניין קדושת סירוגין (תתרג) שמועה לומר ד' פסוקים של גאולה בקול רם (תתרד) שמעתתא דמגילה בשלמא כשלומר שהגיעו זמנה (תתרה) שגגלה קודם שמביא הרב שם ביבנו (תתרו) בשמזכיר הקורא שמן מנקעי' התיוקי' (תתרז) דין קריאת מגילה וילולת (תתרח) מי שהוא לומד קלת לי רשאי לשמוע מקרא מגילה בי"ב מבע"י (תתרט) ביאור מגילה בזמנה ביחיד ושלח בזמנה בי' (תתרי) עניין קריאת שרשה (תתריא) עניין שעורה פורים (תתריב) עניין שמחת פורים (תתריג) שמזיק את חבירו מתוך שמחת פורים (תתריד) לי שרי לעבות פרלופים ובגדי לשם (תתרטו) עניין משלוח מנות ומתנות לאביונים (תתרטז) עניין מלאכה בפורים (תתריז) עניין מאכלות בפורים (תתריח) לי שולחין מנות לאכל (תתריט) למה נתן קודין על בפורים (תתרכ) שם שיהא מילה בפורים (תתרכא) שם מותר ליתן לשם בפורים (תתרכב) י"ל וט"ו שבאחד שרפאון (תתרכג) עניני העניות שמתענין בעיבור :

עמוד הג' הוא עמוד גמילת חסדים ויתחלק לשבעה חלקים

החלק הראשון מדבר בעניני גמילת חסדים
החלק השני מדבר בצדקה ופדיון השבוי
הפרק הראשון בגמילת הצדקה
הפרק השני בחומת עין הצדקה
הפ"ק השלישי בחומת הצדקה
הפרק הרביעי בגיזות הצדקה
הפרק החמישי בגיזור נחיצתה
הפרק הששי בגני בגבאי לצדקה
הפרק השביעי בצדקות הנשים
הפרק השמיני בעניין מעשר
הפרק התשיעי בקבלת אורחים
החלק השלישי בהנהגת כלה ושרקיו שניים

הפרק הראשון בהנהגת הבנשת כלה ושעשם ודיניו ר"ז

(א) עניין קידושין (ב) שהגיעו בשמוליכין התתן לחופה (ג) שהביאין ספר מקלה על ד' אצבע (ד) שעשה שרשה ג"פ ושמעתתין חותם ליתן התתן (ה) לריכין

(ו) שהוליך להתתן שם שיהא עטורה (ו) מתי מברכין ברכ' לירוסין (ז) נוסח ברכת לירוסין ופירושה (ח) שים לבלות פני שכלה קודש הקדושין (ט) שעה שמברכין הזכוסית (י) שמברכין ברכת התתנים על כוס שלני (יא) לי ברכת התתנים לריכים עשרה (יב) נוסח ברכת התתנים ופירושה (יג) מתי מברכין ברכת התתנים (יד) שלריכי' ב' מעות לברכת המזון לאחתן (טו) שם שוכלים בב' וג' מקומות שם מברכין ז' ברכות (טז) עד מתי מברכין שהשמחה במעונו (יז) שאין לעשות כ' חופות לב' אחיות ביום א'

הפרק השני בשמחת אתן וכלה
החלק הראשון בביקור חולים ופרקיו שלשה
הפרק הראשון בשמעות ביקור חולים
הפרק השני בלימות ביקור חולים
הפרק השלישי בענין רפואות
החלק השלישי בהלואת שמח ופרקיו שלשה

הפרק הראשון בענייני עסקי השת ודיניו

(א) שנוסח שין עומדין לו שום דבר מעכבי השת (ב) שמותר לעמוד על שדה בשעת יציאת נשמה (ג) טעמים לפיכות השיש בשבועת השת (ד) טעם למה שמברכין השת ושיך לנהוג (ה) טעמי לפלימת העשבים ועפר ולכו"י (ו) ב לור שנפטר מן השת שלי יאמר לך לשלום

הפרק השני בהלואת השת וקבורתו
הפרק השלישי בעניני הספד
החלק השני לנשם שלשים
החלק השביעי בעניני מילה ופרקיו שרשעה
הפרק הראשון בגודל עניניו וטעמה על ק' פנים
הפרק השני בגודל שכרה
הפרק השלישי בשמחתה

הפרק השביעי בהנהגתה ודיניו כ"ה

(א) שעודה שעושין בשבת הראשון הוא שעודת עושה (ב) שמותר להקיז בגיל שמיני (ג) עניני שדק (ד) שם נותן לו להיות שדק ושם יהיו לאחי שבן שעניי השם מזה (ה) שלה תכוסת השם לב"ש להיות שדק (ו) דין שהל שהוא שדק (ז) שעה שמושין כשם לשליכו (ח) שעה שמדליקין נרות (ט) שי בעיון עשרה (י) שעה למוהל שהמוהל יולד לפני שהשם (יא) שדר התנת המילה (יב) שי לריך לכתוב שלות הקטן בשעת הברכה (יג) נוסח ברכת המוהל ושיתורה (יד) ברכת שהם ושלישי עובר לשעייתן (טו) שם שלמוהי' שעומדים שם ושיתורה (טז) שים לעמוד בשעת המילה (יז) נעשים שזורקין הפרלה בשפר (יח) שברכה קיים שת הילד ושם שי יהודי קיימין (יט) שמתינן מן היין על שפת התיוק שלמוהר ומוהר לך בדמיך חיי (כ) שמוהרים היזו לה' כי טוב (כא) מי שים לו שתי תיוקי' לימול (כב) דין המל ולה פרע וחזר ומל לוחו (כג) שם ימולו שני מוהלים מילה אחת בשבת (כד) עניני תחינות ביום המילה (כה) עניין מילה שמלין לנשלים

יתברך מורים מלכנו הוא ה' אלהינו אבר הוא ואין מלבדו ומלכנו וקרבנו לפני הר סיני ונתן לנו הורת אמת בתם לנצח תרומה בתם שתורה כתבי' בירוש' דמקלים רבי פינחס בשם ר"ל תומר מורים שנתן הקב"ה למוזה נתנה לו בתם לנצח תרומה בתם שתורה תיעוץ ומי בפסוקתא רבו בזה ע"ד שאמר שהמע"ס אל הרחוני שהי שהרחורת שבשפתי השמש כבי תמי נתרו בי שמוני נעורה תת הברמים כרמי שלי לא נטרתי. אל הרחוני שהי שהרה רש שתי שת ר תדו"ש הוא ר"ל אל הרחוני שהי שהרחורת בשתרות הגופני שתהוני שהות' השתרות תיעו שבעי שבשפתי השמש. השמש הזה רמה בו הגוף שדומה לשמש בגל לד כי כמו השמש שהתקרבו' תלגה לא טוב היא לרוב התימות וקדרות השמש והתרחק ממנה ג"כ לא טוב לרוב הקרירות ולזה בחקלים הלפוני אין שם יבוב ואין לך חיר ממוזג ויפה כי שם לתותם כי שבים תחת הקו השמש. ולזה תרו"ל תוירת דש"י מהכים לפי שהיא מוחת במבחר המקומות בשמע שחקלי' חקלמים שהשולש נחלק בשם והיא מזוגה יותר מקור והוא ומוכנת לקבל המוסכלות. כמו כן הוא גוף השדש כי כל המקרב עצמו אל הגוף ויתמזג עצמו יחר תחות הגופני רע לא טוב הוא נמצל בכחמות נדמה כי כן שדש הרחמון עד שלא תחת והתחות תחות היא מלאך ה' שבחות כלו שכל גמור יפה ומוב אין בו וסיס רחוי שיהיה לעולמים כיחד מן המשרתים העליונים והוא בגן עדן התחתון שהיא מבחר התיקומות. וכיון שהחת ונמצך אל התחות נתפצע מן הבכל ונחלבם בהומר ואז נורש מן הגן וגם לו העצב למלכו כיהמה הוא שבאב בו ואכלת תת עצב השדש תתת תלבו תחיה פירות הגן שהיה מעצ' ה' להתפחר. ועליו ובדומה לו נאתר כי בשריהו ז לבני תלך לתעון שפיע הרוח תת הנמתה וסיפה דקרא לא יחבא ה' שלוח לו. גם מי שמרחיק עצמו יותר מדאי ומותח בגוף ופורש עצמו מכל דרכי העולם ויסגף עצמו ברעב ובצמא ובחוסר כל כתלו הש"י בוחה תת הגוף זהו גם כן דרך הכסילים ועל זה נאתר גם בלא דעת נפש לא טוב. והנה אמרו ז"ל בעיר מאתר נכבד וכפר מאבר חטח על הפנים על ליוח נפש הטח בלא על שהיר עצמו מן היין ומה מי שפירש עצמו מן היין נקרא חוטא הפורש עצמו מכל וכל עלכו"ן. ואתר שהע"ה לל תסי לדיק הרבה ולל תחכם יותר למה תמוטם כי מי שרוצה לעיות לדיק הרבי' חובד גופו ומי שרוצה להתחכם יותר חובד נפשו והמבחר בשפעולות הוא הדרך הממוצע יחכל מה שים לו לאכול בשוי ויתפח מה שים לו לשתות בשוי ויבשול מה שתוצר לו לבשול בשוי ויבכון במדיות ביאבר ובתמונה לא שיבכון במדבריות ובהרים ולא שיעבה גופו. ואתרו ז"ל בפ"ק דסוטה כל הפם תרחותיו ומפגית בהם שוכה וחוזי ביסוריהו של הקב"ה שנא' ומפ דרך תרחו ביסר תלהיך תל תרבי ומפ תלה ומפ הסי"ן בימין ומשמ' הוא השיעור שתפער פעולותיו שיהיו דרך הממוצע וע"ז אתר שפע"ה שלם תיעל רגליך וכו' דרכיך יכונו כיון בזה להזהיר תת תחדם שידריך ה"ע במוצע שתי הקצוות שלשון הפלם שהיא שתוצע בין שתי הכשות שהם בשוה ותימו יוצא לתוך ותח

יכיונו כל מדותיו כי הוא דרך הישר לנכח בו. ומפ שהוכיח בית"ר ואתר תל תפ ימין ומשמ' כלומר שילך בתפלע ולא יסה לתחת תקצוות. ועוד שהשתם עושה שתי פעולות זו תפך זו תלבין הנגד ומפחיר פני הכושב והכל לפי המקבל כן נוף התדם בעיניו ים בו שתי פעולות רע לזה ושוב לזה וה ל לפי דעתו תל תדם שתרי תיניו במעשה ברתשים שהיו כל המתלים כלן ביום שתי קודם שנברא תדם על שני הלקים בכלייס הם הנברתי' עליוני' שהם שכל גמור ונבדל תן שהומר תרלייס הם התילות והלמתים ושתר בעלי היים שהם תומר גמור תין בהם שכל ושתי הלקים תלו יעשו פעולותיהם שנתמנו עליהם תלו בשכל ותלו בטבע וכל תחד תתם תוכרת בפעולותיו. זה בשכלי וזה בטבעו תין תונע לתחד תתם. לפיכך חייבה התכתים לברת ביום שני נברת שליתי תורכב תתם תתוקף תתניסת והוא הכולל תותם בשכל ובטבע בשכל כתין הכלייס הנפרדים ובטבע כתין התרציים:

וזהו שתת' הלדיק זהו התומל ברוחו ויעת ונלה'תלתמו' ה' ותתנבר על יתרו לנלתי שתוע לו ללכת תחר תתות שעו ס הוא במדרגה עליונה יותר תמלתך כתו שתתרו ר"ל גדולים לדיקים יותר תמלתי השרת ותרבע זה שתתך תחר תתות הנופנים הוא בתדרגות בשתת כתות זה כן תות זה. ותף תחר תוהו עוד יד ה' נטויה לייסרו ביסורי שתול ותבדון. ותחר שהודעתיך שתתינן הגוף כדתינן השתם בכל לד לח תבין ליתור שכתוב לל תרחוני בתלי שתרחורת ר"ל שלכלכתי תת נפשי בשתרות התתות כי תינו טבע הנפש לך שנזתני השתם רק בח תכח הגוף שדבוק בה. כי תתי נתרו כי זה תלרי הגוף שתת השיתוני כי כל תלרי הגוף טבעם לימתך תחר תתות העולם רק הנפש היא יחידה בגוף כגר בתרן. כתו שגם הוא ע"ה כשם ליש"ט ילד תסכן שתין התברים שומעי' לו. וליש"ה תלך זקן שהוא שליט על כל התברים וכל התברים שומעי' לו כי כלם טבעם תחר התתות. שתוני טוטים תת הברמים כלומר הסיתני לטבור כרמי שתר התותות תתר הברמים שלהם הוא תעשוני עט"ז כרמי שלי כרם ה' לבתות בית יבראל והוא העיר"ש תתוכן ליעבדי ותין לזרים תתי לא נטרתי. ולזה ג"כ נקראו מעשה הלדיקים שתי' נתשבים תחר התתות תור ותעשיהם של רשעים הנתשבי' תחר התתות תוסך כתו של' וירח תלהים תת התור שרתו להשתתש בו הלדיק הנקרא טוב שנ' תתרו לדיק כי טוב וכתיב תור זרוע לדיק זהו וירח תלהים תת התיר כי טוב ויבדל תלהים בין התור ובין התושך ר"ל שבדילו לע"ל ופירש בין התור ובין התושך שע"י הגיזה הזאת שגזו לדיקים ותעשו תן הרשעים כדתתי' ותעש תרשעים תורש נהי' שבדל בין בעלי התור שהם הלדיקים ובין בעלי התושך שהם הרשעים וכך היא בב"ר. ותחר שהודעתיך שהלדש תורכב תמני תתות תתת השתור הנופני התתוני כתו שתתר הגיזה על תותם הנתשבים תחר תתות נופני לנפתח ליעדם רוחכם תם תתכל בם ותתור תם תלשם רשעים. והם הלבן העליון השכלי התקבלת שפע הש"י הנקרא תם שנ' הלא כה דברי כתם ועל ידו יודלח

גר תלויים נשמת מדם:

וזהר שמרו במדרש חזית שמכוני בתפיסות בב' תפות רמז גם הם התחסון הגופני והם העליון הפנימי. ומעם היה זאת כוונת המורה המליצים להפליגם תלו הב' מלקים לזה אמרו המורה ומעם בהם לבעם הרוחני בהם שמורה להודות כי המורה היא תועלת הם המחור מתחתון הגופני ומועלת הם הלבן העליון הנפשי כי היא תועלת גוף וגפש. ולכן לוחות הברית היו בניים כי הם תועלת גוף וגפש וכן העיד מדון הנביאים ואמר לעובד לנו כל הימים להיותנו כיום הזה וכתי ולדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות וגו' לפני ה' אלהינו כאשר כי קיום המצות הוא כולל בתי תועלות תועלת בלל הגוף בעש"ז ותועלת הנפש בעש"ב זהו שהזכיר בכלל לטוב לנו כל הימים. ואחר הוסיף פי' הכלל ופרט להחיותנו כהיום הזה זו תועלת הגוף בעש"ז ולדקה תהיה לנו כפני ה' תלהינו זו תועלת הנפש בעה"ב. וכן באר בהע"ם העניין הזה בעלינו הוא שאמר כי היה הם למולהים ולכל בבהו מרפה ודרשינן מינה במסבת גדולה תורה שהיה נותנת היה לעולמים בעש"ז ובעה"ב בגמ' כי חיים הם למולהיו' ולכל בבהו מרפה:

וגרסינן בגמ' עירובין פרק כילד מעברין אמר ריב"ל המהלך בדרך ואין עמו לויט יעסוק בתורה שב' כי לויט הן. הם בראשו יעסוק בתורה שב' שנ' לראשך. הם בגרונו יעסוק בתורה שב' ורפואה תהי לבריך. הם בבני מעיים יעסוק בתורה שב' ורפואה תהי לבריך. הם בעלמותיו יעסוק בתורה שב' ולקרו לעלמותיך. הם בכל גופו יעסוק בתורה שב' ולכל בבהו מרפה. ע"כ:

וכ"ל על כללה דהני מלמר היכך אמר הם בראשו יעסוק בתורה וכן כולן הלא הם לראשך לרפואת בד"ת הם לא קודם בבא ההגם שלמן שהי כדאי' בגמ' שבועות הבל הת"ב לא. ועוד למה לא רשב ג"ב הם בעיטים יעסוק בתורה שלמר מלות ה' מאירת עיטים. וגם הם בלבבו יעסוק בתורה שלמר תוהלת ממבשה מהלת לב ועך חיים התזק בהם כמו שדרשו ר"ל בעש' ברכות. ועוד לא יזמך רק הם בכל גופו יעסוק בתורה ואו לא דהוי כולהו הרהיטא בכללא. ול"ל כוונת המלמר כי ידועה כמו שים תולי הגוף כן ים תולי הנפש. וכל ההבטים הלו הבטות גפשיות הן. ואולם חבטות רפואה שלמן עטיקת בתורה הוא כמו בכתב המיימוני בהל' ע"ז והוקת הגוים. ואמר המהלך בדרך ואין עמו לויט רלו בזה המבקש לילך בדרכי הש"י כדכתיב ללכת בדרכיו ובללה לבור מן הדרך ימין ומשמל ואין עמו לויט ר"ל שאין לו הבור בישיעמו להתגבר על יצרו יעסוק בתיר' ע"ד הספגע בך מגוע מבבהו לבית המדרש וע"ד שלמר שבחוב תורת ה' תמימה מסיבת נפש ופי' הרד"ק שהנפש יושבת בתוך הגוף כגר בארץ כי כל הבדי האדם מושבי' לאולם לתות עולם זולת שבכח יהודה מושבת לעבודת האל ולי תבבר לה להתגבר ותורת ה' תמימה מסיבת נפש שתוכל להתגבר. ולה"ב מתהיל בפרטי העניים ואומר ויהיה המהלך בעיני עבירות בפר הם העקרי' שבר כל התירה כולה והשמירה תלויים בהם ולכל אחד היה לשומר אותה מהמהלך הומיי תורה. ואמר הם בראשו

ר"ל שים לו האדם בהשמירה מליצת הם"יאדם ים תלוה נשמת וזהו הם בראשו כלומר שים בו האדם הם ים תלוה נשמת בהוה המהבבת לכל לראש וכמו שדרשו שב' ראש ומשוב' מלכיהם. יעסוק בתורה ר"ל יעסוק בבפר בראשית ובזה ידע ויאמין כי ים תלוה נשמת כי מתוך שיעיין בחידוש העולם יבא להשמות מליצות הם"י בפפר בתב הרב המורה פרק ע"ח תלק רלשון וז"ל הם העולם מחודש ים לו מהדם בלי ספק וזה מושבל רלשון כי המחודש לא יהדש עלמו אבל האדם שולמו הוא הם"י כו' הרי ביאר הרב כי בשמות החידוש הלו עומדים על מליצת הם"י במושבל רלשון וכן בתב בעל העקדה וז"ל אמל' הלו מביאים מעבזו ועושם פעולותיו ופפלותיו וכם יגידו ויוציו על מציאתו מליצותו כמו שאמרנו. והוא מה שהפליג להרחיו' למיאתו בפתח דבריו בשורת תלהים ברהשים ברא ואמ"ב תלהים להרחות כי אין לנו שום מבוח להכיר את ה' תלהים כי אם מצד שברא מעשה ברהשית. אמנם מעבז' ברהשית הוא הסיום לעלות ולהזות בנועם ה' הרי העידו שני עדים נהמיים הרמב"ם ובעל העקד' שמהחדוש בתו למליאת הש"י. ורחם שלפי זה תקנו הז"ל קודש ק"ם שהרית ועבדית ברכת יוצר המאורות ומעריב ערבים שהם מורים על החידוש העולם ור"ה"ב קירון ק"ם ומקבלים עול מלכות שמים כי הא בהא תלית ועל ידי החידוש טומדים על מלכותו:

חש בגרונו אמר כנגד העיר הפני שהוא תורה מן הפמים ולזה אמר הם בגרונו ר"ל שים בו הפגם שהם התורה שלומד בגרונו הם היא מן הפמים יעסוק בתורה ר"ל יעסוק בפפר שמות שהוא שמבואר שבאותו ספר נאמר עון מ"ם סתים נראה לכל העם כי מן הפמי' דבר עמ' הש"י וכל העם רואי' את הקולות ואת הלפידי'ונו':

חש בבני מעיים ר"ל שים לו הבפת בעיטים התליים בהבדים בבני מעיים כי פעולות רבות תמיות בהם כאשר הערוהו על זה ר"ל בתורה במדרש על פסוק וכל קרבי את שם קדשו. הכבד לבעום. המרה לקנאה. הקבה לבינה. הטחול לבחוק. סבליות לעג. הלב נומר. ויהפוך האדם בעצור בהסתבריה הללו הם לאדם ולבהמה ויהחייבו מזה פעולות. ויהפוך שהפעולו' הם בעלמה שוים ובעצור זה יהבב בנש הנפבות הם בויב ויבא מזה דעות רחוקות ונפבדות כאשר כתב הרמב"ם בהקדמתו למ' תבות. ועל הלו וכדומה להם נאמר נמשל בבהמות נדמו ומי שים כי דעת זה בודאי בפר בעיקר שבר ועיים והבב כמות הבהמה בן מות האדם ומותר האדם מן הבהמה אין. ומי שים בו הפגם זה יעסוק בתורה ר"ל יעסוק בפפר ויקרא כי תורת בהעיים תורה על עיקר בבר ועונש שברי לא ת"ל תלת מזה להבדיל כופר נפשם על הטחמה אשר יעשו בפנגם בל בבן הם יעבו בזדון מיעבו. וידוע שהרבה מלות ומוצאים בעריות ובדומיהם בנאמרו בתורה בפר. וידוע כי תדה טובה מרובה ממדת פורענות ולם גלוי לפניו יעשים על טובתי עבירה בבן ביבביר לעושה מות: **וקוזרי** היה הלי"ף שיהיה בויקרא לרמוז שבמו שמפו' העוסקים בספר הזה כמו בן יהיה שבר לעב"ב והקב"ה יהיה לל"ף בעזרתו זמן ולזה פתח הסוה בפר

בחלת ויקרא בלשון שחיטה בשכר ושוחט דכתיב יקרא אל המים מעל ואל הארץ לדין עמו דרבו רז"ל יקרא אל המים מעל זו נפשה וכן המים בנימטי נפשה. ואל הארץ לדין עמו זה הגוף. וזכ ונה הוא לשון דין ורשעון לע"ל. ועוד לפי שים ב"ה שהושבים מיד בחשאם חטאת אחת אין להם הקיא ואומרים כאשר אבדתי בשכר הזהירו רז"ל ע"ז אל תהא רשע בפני עצמך כיו' אל ההשוב בלבבך עשר רשע אחי ואין לי הקיא לכן בשבילו' לבי אלך ואומן בני אדם הלא כופרים בשכר ושוחט על ד זה בחושבים בחין שכליהה אלל הב"י ואם יש לו הפש בחופן זה יעשוק בת"ב ויחבטל הדעה הזו כי שם הוא עיני הקרבנות. ועשה הקרבנות כתב הרלב"ג וז"ל התועלת להייבר השגיאה בשכר חטאי ביאורו אל הב"ח והוא יכפר להם עוונותיהם. ובזה תועלת נפלא להגיע השגיאים בשלמות החושבי וזה כי אין לדיק בשכר שעשי טוב ולא יהטא ואם יחטיאו השגיאה בחטאו חטאת אם ביהיה נכשל עושה תמיד לפני הש"י ויסיפו להחטיא עוד להשבם שכבר אבדו בשבת מה בחטאו ולא יועילו השמר מהטא בשה שעשית. ואשמע בלשבר ידעו שבשובה מדרכם הרעה ויפובו לדרכי הש"י יכפרו להם עוונ אז יהיו זוכרים מחטאת עוד ויפובו אל הש"י כדי שירחמם ויכפר עליהם מה שחטאו בו. ואשה רלה הש"י ביהיה עם התשובות הקרבת הקרבן כדי שיהייבב יותר בלב החושבת שכבר נתכפר לו אותו החטא כי לא יעלייר אלל המון האנשים שיהי אדם רשע ואח"כ יתנקה מרשעו בתשובתו בלבבו אולם מעשה כלל. ולזה בוה הש"י שיעשה אלו הקרבנות בבית שבכבד אשר בו שכיותו ועל ידי הגכבד והגדל לעבודת הש"י להשליט הכפרה לחושבת עם התשובה יבוה מפני זה שיכניך שמי ידיו על ראש קרבנו ויתוודה עליו עוונותיו ליחב בלבבו שתושם החטאים כאלו נעתקו ממנו ונתו על ראש הבעל חי. וכיבוא בחיי כ' פרשה שמיני ועל כן היה מקטיר ג' דבריס הללו החלב והכבד ויותרת הכבד לפי שבשלשתן מבשיימים בהעה ומטין האדם מדרך טובה לדרך רעה. החלב הוא הבושן המניע האדם לידי נבות רוח והוא שנאמר וישמן ישורון ויבעט וגו' שמנת עבית כשית וכתיב כי כסה פניו בחלבו. הכליות הן מקור העשה הוא שנאמר הכליות יועצו' ולכן נאמר לף לילות יכרוני כליותי. הכבד משם הנפש המתאוה המתפעמת בלאדם והיא המולידה החימה והכעס והמבקשת הנקרה והעווני הגוף וכל זה היה מקטיר לשפון כי משם תפתח הרעה והכל היה בא לכבר על חטא האדם היוצא מבוחן הלב וממחשבת הלב הרי עיניך החזה בספר ה"ב מורה השטים בדרך התשובה והיא רפואה לנפש בהחטאת הבליות בקרבי האדם. ו·פ"ז הדרך היא הא"ף זעירא. ע"ד דתי' בהותיות דר"ע אל"ף "אמת "למד "פיך והבעל התשובה בכל מקו' שיבא לריך להגיד החטאת אף אם לא שותים לותו בדתי' בתשובות וזה דבר הרוצה שבלא לעיר מקלטו ורצו לחטי שיעיר לכבדו יאמר בפה רוצה אני. ובכפר זה מורה דרך התשובה ירמז בחחלתה שריך להגיד החטאת כדי להקטין עצמו ולכן החלף זעירא כלומר "אמת "למד "פיך כדי להקטין את עצמך שלא לכבדך. שהה שלשה הומשי'

הרחשונים שם רפואה לשלשה עקרים דהיינו מניעת הש"י והורה מן השמים. ושכר ושוחט ואחר זה מונה עשיר' אחת כמעט שיה דומה לאחד מהעקרים כי ממנה בחה רבות רעות האדם והיא מדת הקנאה שידוע כי כאשר יקנא באדם כמי שחשיג עושר וגכסים יוסיף לקנ' על לאנשי עד שיחשיג כמותו ואם השיג יגיע משה אל אחשבת השכוד ובקשת מיני ממשלה בקנייני השע"ז ומשכב' השכוד יעלה אל השכרה ומהשכרה יגיע משה לעבוד ע"ז ומשה לא השיג יהיו כל ימיו מכלושים והיי לער יחיה וכוף שיחים את עלמו או את הבירו. את עלמו שכן אמר שלמה ורקב עלמות קנאה וכן אמר אליפז ופושה תמיד קנאה מי שמשפשה אחר מדת הקנאה תמיחנו. וכן דרשו רז"ל הקנאה והחאוה והכבוד מוליאין את האדם מן העולם את הבירו שהרי מחוך הקנאה יבא לידי שנאה ומן השנאה יבא לידי רליחה שכן כתוב וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו והכהו נפש ומת. ומזה אמר שהש"ה ורחיתי את כל עמל ואת כל הכרון המעשה כי הוא קנאת איש מרעהו גם זה הבל ורעות רוח. הזכיר כל עמל והש קנייני הגוף כגון עושר וגכסים וכבוד ואמר כל מעשה השרה כל הכרון המעשה הורה והשובה ומעשים טובים כי היא קנאת איש מרעהו בין בעושר בין בהכמה או חיזה מעלה שתהיה הלא הקנאה מניעה בין איש להחיבו. גם זה הבל גם בהעה זה נכבל הבל שהקנאה בקן תהיו כשהביא מנחה לה' ועמד הוא ומקריבו בקרבנו לפניו בשהביא בעל חי ומתוך הקנאה בא לידי שנאה והיה מריבה ביניהם על ירושת הארץ עד שהרגו. ונאה הוא הדבן העושה גם ממנה יבאו כל המחלוקת והנגפה והגזילה והדומה להן. לכן אמר הש בעלמותיו כלומר יש מי שמחמין בג' עקרים אלו הש אמנם הקנאה וכאה לקנאה בעלמות ע"ד ורקב עלמות קנאה שהעלמות מדת הקנאה בשם שמקנאים לעשה שמוה הבא בהחרוזה ועשל הלק ברחם גם לשנים הבאים אחריהם לשם מעלה שהיום מקבלים טומאה לכן כוה הקנאה בעלמות יעשוק בחורה ר"ל בס' במדבר וירחה מהלוקת של קרח שנאקנ' במשה ובשפיתו של אליפז ומה היה סופו שנתה הארץ את פיה ובלע לותו וכל עדתו. וירחה כי אמר השכוד ולא יהיה בקרח ובעדתו. לזהירה שלא להחזיק מחלוקת. ואם יתבונן בזה שהמתלשש במדת הקנאה הוא בכלל השטחים בנפשות'מיד ישוב מדרך הרע הזה ושב ורפא לו:

חש

שמלחי מרי"ב מנית נאמרה לו למשה בסיני שם"ה כמנין יחות שהמה רמ"ח כמנין אבריו של אדם שנאמר קורא לזה לנו משה תור"ה בגימ' הני הוי קורא בית מלא וחד סרי חוין. כמנין קורא לזה לנו משה תכני ולא יהיה מפי הגבורה שמעו. בח דוד והעמידן על י"ג דכתיב מזמור לדוד ה' מי יגור בחלירך ומי יסכון בהר קדשך הולך תמים ופועל לדק ודובר אמת בלבבו ונו'. ונראה שדוד העמידן על י"ג כנגד י"ג אבריס שבגוף המרגילים את האדם ומוליכים אותו הן לטוב הן לרע והן האות הלב הכבד הניעים האיש הפה הלשון הכליות הידיס הרגלים והאף הנויה. ואמר כאן הש שכל גופו ר"ל בהוסב מאחר שבח דוד והעמידן על י"ג

כמעמ"ש ומשה לתורתו הקדושה. ועסוק בתורה ר"ל במצוה תורה וירמה שגם מרע"ה הצב להו עקר בכתב י"ל הדורים בפרקה כי תצא והם מכוונים זו לעומת זו כנגד י"ל דכרים שתמר דוד ע"ה הולך תמים כעין שתמר תמים תהיה עם ה' תלהיך זו הפך תרור תסר יעשה פסל וגו'. ופיעל לדק שגם יגזול שלא יקח כלום משל הבירו כמו שתרז"ל דק משלך תן לו זה הפך מצוה גבול. דוכר תמת בלבבו שיהא פיו ולבו שוין הפך מצוה עור. לא רגל על לשונו הפך מכה רעהו בסתר שהוא הולך רכיל. לא עשה לרעהו הפך מעשה מכפש. והרפה לא גשה על קרובו לעומר שלא יעשה עמו דבר שיהיו עליו הטת הפך גלוי עריות. נעזה בעיניו נמאס הפך מקלה כי שגם המקלה היותו חכם ונבבד בעיניו והנקל' והנכזה בעיניו יכבד ירתי ה'. כספו לא נתן בנשך שחינו חומד ממון תחרים ושחד על נקי לא לקח הפך תרור לוקה בוחד להכרוג דם נקי. עושה אלה לא ימוט כלומר עושה אלה העושה חותן תבר כתוב עליהם אלה יעמדו על הר גריזים לנרך. והם יפוך אלו שכתב נהם ואלה יעמדו על הר עיבל. לא ימוט לעולם פלו' לא נא לידי תרור לעולם. לכן הם יעסוק תמיד במצ' תורה לא ימוט לעולם. וכן אזהיר שהע"ה כל עת יהיו בגדיך לבנים. כ"ל כל עת תחבון ותשמור גופך מעבירות ויהיו בגדיך והוא הנוף לבן ולא יהא מלוכלך בעבירות. רמז בר"ת עיב"ל "עת "יהיו "בגדיך "לבנים להורות שהם התבון תמיד בתרורים התמורים בהר עיבל לא תמוט לעולם ויהיו בגדיך לעולם לבנים זהו הם כל גופו שלא בגדי הנפש שהוא הנוף לבנים יעסוק בתורה דהיינו בי"ת תרורים התמורים במשנה תורה זהו הנראה לי כוונת המחבר זאת הנה מבואר שמחבר שאה לפי הנגלה הוא מורה שהתירה היא תועלת הנוף תחבר תועלתו נגלה:

והרמן הנסתר מורה שהיא תועלת הנפש הנסתר ותחיכה תזכה הנפש לרב טוב הצפון והנסתר. וכדנרסינן נמס' סוטה פרק היה מוטל דרם רבי מנחם בר יוסי מאי דכתיב כי גר מלוה ותורה אור אלה התורה בתורה ואם המצוה בגר לומר לך מה הגר היתה מחירה אלא לפי שעה אף המצוה כו'. ואם התורה בתור לומר לך מה האור מנין לעולם אף התורה מניחה לעולם ואומר בהתהלכך תנחה לותך בעה"ז בשכבך תשמור עליך זה יום המיתה והקיצות היא תשיחך לעה"ב מצל לא' שהיה מהלך בחשכת לילה ואפילה ומחירה מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחתים ומן החיה רעה ומן הלסטים ואינו יודע בחיה דרך מהלך נזדמנה לו האורה של אור ניצל מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחתים ועדיין מחירה מחיה רעה ומלסטים ואינו יודע בחיה דרך מהלך כיון שעלה עמוד השחר ניצל מחיה רעה ומן הלסטים ועדיין אינו יודע בחיה דרך מהלך כיון שהגיע לפרשת דרכים ניצל מכולם:

נוסף על הפשט המבואר בפרש"י ים למחתר זה דרך נכון כי מפשעות המחתר משמע דהפשל הזה קלי **מחורה** לתוך לא תמוט פרש"י גם מה שפרש"י נזדמנה לו האורה של אור זכה לקיים המצות כו' קשה הרי הלה

הכתוב המצות בגר ולא בתור. ואם התורה תלה בתור ואי אתה האורה על תור הוא תורה ה"כ מתו כשעלה עמוד השחר. ומפני קושיא זו פרש"י האורה על תור הוא המצוות. ועמוד השחר היינו תורה. ופרשת דרכים מפ' בגמר'. ונראה כוונת הש מה נזדמנה לו האורה על תור ניצול מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחתי' יכלה נו כי ידוע שמי שהולך בברירות תמות לבו ומשך אחר התאוה בכל עניניו הוא רק רע ונפרץ רצע ועליו וכדומה לו תרז"ל כי ג' כתות מלאכי השלה יוצאים לקראת הרשעים אחת אומרת אין שלום אומר ה' לרשעים אחת אומרת למעלה השכבון ואחת אומר' דרם והשכבם עם ערלים. ירגיל נו כי נפילות כאותו ואבדון עשתותיו וכור ממשלתו מהשתתם מעופר ומקנה קנינו אשר קרה לו נשפלו עלי מעשב היה שכת הרשעה שהפרה את בריתו ואשפה את שלומו אומת המות מפלים לשאול חיתו לעמקי עד שלחי השחיר לו כ"ח שהרית בשרו ונרדה כר זוחל שבו מעשיהם אומו על תיך קברו ועל זה אומרה שכת השניה למעלה השכבון ואם אותה כתה הממונה על המות ואבדון. שכת השלישית אומרת רדה והשכבה את הערלים כ"ל כת מלאכי השלה אומר לו רדה והשכב את הערלים יורדי בור ושאול מתחת מקום שהמתן ונופן כלה. והנה אומר במשל הזה מחירת מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחתים הנמשל הוא הג' כתות מלאן קולה מן הטיסה ומלאן קן ידיה קן לילנת רצה לומר אותה כתה הקולי' וכורתים שלומו ממנו ומסירי' ממשלתו בתופן שיפול למשכב ויתייסר ביסורים רעים וקשים כמות. ומן הברקנים היא שכת השניה המשלמת המות ומלאן ברקנים מלאן ברק תרבו של מלאך המות ולזה אמרו ברקנים לשון רבים כי תרבו של מלאך המות ים לו י"ו פנים כמו שכתב הרוקח בהלכות פסח ונכרתו לנו בתורה שכתב בה עץ חיים היא י"ו ברימות כנגדה ועמהם תלו נלולי' מחרבו של מלאך המות. ומן הפחתים היא שכת הג' המומרת רדה והשכבה את הערלים יורדי בור ושאול מתחת ואומר נזדמנ' לו אחוקה של תור ר"ל התורה ולכך אומר אחיקה של תור יכלה שמחשבת בעפר רגלי חכמים ולמד התורה הנקראת תור והמעלה הרחשונה מן התורה שלמד מחמיל בה ללמוד היא המקרא לזה אמר נזדמנ' לו אחוקה של תור ולמד מקרא. ניצול מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחתי' כ"ל שחיים בכלל רשעים אשר כל תלו נ' כיתות בתים לקראתם והוא ניצול ממקום פורענות שלא יפייסר ביסורי' בשוה"ז כנגד שאמר לעיל בהתהלכך תנחה לותך בעוה"ז. לך עדיין מחירה מחיות ולסטים כ"ל לף שהיא שלמה מהיסורים בעוה"ז שהוא הכת הרשעה. עדיין הוא מחירה מחיות ולסטים שהוא הכת השניה הנוזרים המות והשוללים ממנו חיותו ולמותו עד לא השחיר לו כ"ח שחרית בשרו. ואינו יודע לאיזה דרך מהלך כ"ל שאינו יודע לאיזה דרך מוליכי לותו לאחר מיתה שם לגיהנם שם לנ"ע כמו שאמר ריב"ז לתלמידיו ולא עוד אלא שים לפני שני דרכים אחד לגיהנם ואחד לגן עדן ואינו יודע באיזה דרך מוליכים

אותי ולא אבכה וזהו כוונת הכתוב המורה רמז והכבדה את הערלים. כשעלה עמוד השחר ניעול מהיכל רעם ומלכויות. והמשל לזה כיון שלמד משה שתיה דומה לשחר כי כמו שהשחר מאיר מעט מעט כמו שפרש"י לעיר השיריס בפסוק מי זאת השקפה כמו שחר כן הלומד משנה מעט מעט והוא מעלה גדולה מהמקרא כדאיתי' בפרק הלו מיעוטו ניעול מהיכל רעם ומלכויות הוא שכח השנייה והיא כוונת מה שאמר לעיל בשבבך תשמור עליך זה יום המיתה. ועדיין היו יודע בהיזהר דרך מהלך כדאיתא בפוסק פ' היה מוטל דהמורה הלכה מתוך משנה הוא מבלי עולם ופרש"י שמלין העולם בהוראו' טעות דיון דאין יודעי' פעם המשנה פעמים שמדמים לה דבר שהיו דומה ועוד יש מפניות הרבה דהמרינן הא מי פלוני היה ויהידאה היה ולית הלכתא כוותיה ועוד שהיו יודעים שהלוקח שהמיים הלכה כדברי מי הלכך מורים הוראות טעות ומלה מי שלומד רק משנה היה יודע היזה דרך יפכון חור שבו ילך דרך עץ חיים לע"ע או היזה דרך הוא רע אשר בו ילך לעלמות וגיהנם היון שהגיע לפרקם דרכי' הוא התלמוד שהמשנה והיא היא'הפרש' דרכים לידע בהיזה דרך נלך בתור החיים ניעול מכולם ע"ד דחיתה בלשון מליעות העוסקים במקרא מדה והיזה מדה. במשנה מדה ומוטל עליה שכר. שהלמו' היון לך מדה גדולה מזו. וכנגדה אמר לעיל והקיומה היא השניה לעוה"ב. ומלת העוסק במקרא במשנה בתלמוד הוא תוספת לגוף בשלום הזה ולגבי בעה"ב:

ואמרו נמי רז"ל בסנהדרין פרק חלק וז"ל אמר רבי אלכסנדרי כל העוסק בתורה לשמה מגיע שלום בין בפליא של מעלה לפמליא של מטה שנ' או יחזיק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי. רב אמר בשלו גוה פלטרין שלמעלה ופלטרין של מטה שנ' ופגיי דברי בפיך כ' יוחנן אמר לף מגין את העולם כלו שנאמר ובגל ידי כסיתיך. ר"י אמר בשלו מקרב את הגאולה וכוותיה ז"ל על הפלוס הרמוז בליעיו בלי ספק והוא שלום הגוף והנפש שהקרוים פמליה שלמעלה ושלמטה כי הנשמה ההפוכה הנוצה מתחת כסא הכבוד חלק חלוש ממעל נקרא פמליה שלמעלה והגוף הגשוף הלז עפר מן האדמה נקרא פמליה שלמטה והגיע רגייה מפסוק או יחזיק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי ר"ל המחזיק במעוז הזה. והיא התורה יעשה שלום בעבורו כי מלת לי תשמש כמו בחבורי כמהבואה בהרכה מקומות והוא כשלו אמר שנאמר שנאן לו את תורתו היא שלום ניעול מ"ש הסנה הרמוזה מהשלום הזה הוא הזה יתברך. ואמר ב"פ שלום לרמוז על הנני החלקים שלום הנפש ושלום הגוף אשר הוא אחד לפי האמת. או שיהיה יעשה שלום לי הרמזון בעבורי בלשון. ושלום יעשה לי הנני כמשמעו והכוונה בפסוק שהנשם יתברך לווה ואומר שם יחזיק במעוזי ירלה שם יחזק השים השלום במעוזי ותהיה מלת או כמו או מודע כי שור נגח הוא וכו' כמו שפרש"י בפי' הכתוב הנה זה יעשה שלום בעבורי כי אני הוא הסנה ונראה לה בשתפי ותע"פ בשלי הוא הסנה ונראה בי

מצל

מין לנתם לו שכר עליו לפי' הכי המחזיק בה שלום יעשה לי כלומר ממנו ימשוך השלום לי וימלא ניפרע מן המחזיר על הקודם שימוש הוא להיות שכח השלום ניע ובין שלדין לף כי שלמו היתה זאת לנשם ויי' נרחשם להשוך נפשם מי שתא לאור נאור החיים. והנה רב נח להוסיף על דברי רבי אלכסנדרי ולומר שבאמצעי' ההתעסקו' בתורה יעשה תועלת יותר גדול מהשלום כי תורת שלום לא תרמוז רק על העדר הקטנה כי כן יקרא בהעדר הקטנה אשר בין אדם להבירו ויבוזהו לידי שלום והוא כותר המלחמה כמאמר שלי שלום וכי לאשר המה למלחמה אבל לא תורה מלת שלום על ההתחברות והתדבקו' וההתחברו' שהוא עקר יקר תפארי' הפליטו' ע"כ נח רב ואמר מאחר שזה ומתקבל מורה חיבור והתדבקות החמתי ז"ח כאלו נמו פלטרין של מעלה ופלטרין של מטה.י"ר כאלו נמה אותם הנפש והנוף שהם פלטרין שלמעלה ופלטרין שלמטה. וכמו שהבנין הוא חיבור האלקים שלא יתקיי' הבית כ"א בקיום החיבור הזה כמו כן קיום האדם הוא עם החיבור הזה לעמוד יהדיו להתחמם זה עם זה הנפש עם הנוף לשמר ליוצרם ע"ם כבוד מלכותו ולעבדו שכם אחד כי האבריס כלם נבראו לעבוד את הנפש ומשיהם יחד לעבוד ליוצרם וזה אמרו כאלו נמה אותם להתחמם שניהם כאחד שנאמר ומשיה דברי בפיך כלומר שהם יוצר המעשים נותן נשמה לעם ברוך אלהיהם שדיבור הנאלי הנמצך מלך הנפש בתלמיעתא הדברים הנפלאים והכחות החמורות הלא המה הנפשים והלבון והנשיה והם בכללות נקראים פה וזה אמר ומשיה דברי בפיך כ"ל. שמתי דברי והוא הדיבור הנאלי והתורה שלמות בפיך כ"ל בהתחברות פיך שהוא בנוי של האברים התוחרים שיתחברו כל' והוא כלאו נמה אותם יחד להתחמם כל' כלומר.וזה היה החילוק שבין רב ור' אלכסנדרי כי כל מ' מוסיף על חבירו והנה ר' יוחנן מוסיף על דברי רב ואמר לף מגין על כל העולם כלומר כי בהוספת יחד הגוף והנפש יתחלמו המופלגות ובתורת ה' תמימה אשר בזה העולם מתקיים כמו שהרז"ל על פסוק הם לא בריתי יומם ולילה וגו' וזה אמר לף מגין על כל העולם כלו שנאמר ובגל ידי כסיתיך ומעשה שמים הם ידו של הקב"ה שנאמר לף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים וגו'. או ירמוז בהומרו מגין על כל העולם כלו על הגוף והוא עולם קטן כי לף די שמים שלום בו ובזה אותם מחבר תורת היבור עלמי כמאמר רבי אלכסנדרי ורב אלף שמגין על כל הנופות מכל תופפי מיני חלאי הגוף והנפש ומכל הדברים המנגדים את האדם כי בתחלשות התורה לף תהיה אליו רעה כמבואר במדרש רבותינו ז"ל וז"ל הטו אזניכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם בא ורלה כתם הניחין ישראל לפני הקב"ה שהוא מפתה להם ואומר בשאדם נופל מן הגג כל נופו לוקה וכשהם הרופא אלו ונותן רפייה בידשלו וכן בידיו וכן בנגליו נמצא כלו אלה רפיות אבל אני מיני כן אלף רמ"ח אבר ס"ם באדם ואלוזן אחד מהם וכשהאוזן שומעת כל הגוף מקבל חיים הש"ד שמעו ותחי נפשכם ע"כ. והכוונה להם ז"ל להניד ולהורות מעלת תהלות תורתינו הקדושה והפלאתו בשבחה ע"ד

מצל ומליצה דברי חכמים וחידותם לומרו כי כשהאדם
ונפל מן הגג כל גופו לוקה וצריך תרופה מיוחדת בכל
אבר ואבר בפני עצמו כי לא יוכל לתרפא בתרופה
כוללת יבריא כל המכות והצל מצל לא ליתוד החכמה
החיצוני אבר אבר הפילוסופים שרבו מספרם לשיעור
שקשה מיוחד לעמוד על לחיצות הטובות בהנהגת
האדם את עצמו וביתו ומדינתו ורבו חלקיהן לתיקון
כל אבר אבר בפרט ביחוד. וכן קצת מהחכמות יהיו
במעלת השכל העיוני והוא ידיעת מופלאים מן המדות
ומצות החכמות הללו והמייסר את העם בהם
צריך לתקן כל פרטיות ופרטיות בפני עצמן וביחיעה
פרטיות נבדלות מאחרת אבל הוא ית' היה כן כי
שפליות השרו עמנו לפתע לנו תורתו הקדושה אבר באבר בתמצעות'
יפתלם כל הגוף. והיא תרופה יפה לרפאות כל חופיים
מיני חלקיהן. וזה הרמז באומר וכשהאזן שומעת כל
הגוף מקבל חיים והוא רמז לשמיעת התורה אבר היא
התרופה הכוללת וסם החיים כי הוא היה ואוכך מיני:

הגה רמזו רבותינו זכרונם לברכה ברמז' שהתורה היא
בועלת גוף ונפש בשוע"ז ובשוע"ב ובמקומות
רבים הזהיר כל בהליון רבים מסכ' פאה הלו
דברים שאדם אוכל פירותיהן בשוע"ז והקרן קיימת לעה"ב
ביבוד אב וגם וגמילות חסדי והבאת שלום בין אדם
לחבירו ות"ת כנגד כולם. ותניא בסוף מסכ' קידושין
ובמסכת סופרים תניא ר' יהושע אומר מניין לבי כל
אומות שבעולם והיו מלמד את בני הלה תורה שכל
אומות שבעולם אין עומדת לו לאדם הלה בימי יסורו
אבל בימי זקנתו הרי הוא מוטל ברעב אבל תורה היא'
כן עומד' לו לאדם בעת יסורו ואומ' לו לחברים
והקוה בעת זקנתו. בעת יסורו מהו אומר והוי ה'
יהליפו כח יעלו אבר כנשרים. בזקנתו מהו אומר עוד
ישגון בשיבה דשנים ורעננים יהיו. וכל העוסק בתורה
הקב"ה מפליט הפלו כדנרסי' בפ"ק דע"ז ה"ר אבדימי
כל העוסק בתורה הקב"ה עושה לו הפלא אל כ"ש בתורת
ה' הפלא וגו' ואומרין נמי התם וכל אבר יעשה יגלח
תריב"ל דבר זה כתוב בתור'ובמי בנביא'ומפולם בכתובי'
כל העוסק בתור' נכנסו מלייהי'.בתורה דכתיב ומתרפא
את כל דברי הברית הזאת ועשיתם אותם למען תשכילו
וגו' . שמי בנביאים דכתיב לא ימוש ספר התורה הזה
מפיך וגו' כי אז תצליח וגו' . ומפולם בכתובים דכתיב
וכל אבר יעשה יגליח . ומיתא במדרש כי לקח טוב
נתתי לכם מצל לב' סותרים להד בידו מטכס' ואחד
בידו פלפלים החליפו נטל זה פלפלים וזה מטכס' כל
אחד אסר את אשר בידו. אבל התורה היתה כן זה בונה
סדר זרעים למי שבידו סדר מועד . וזה בונה סדר מועד
למי שבידו סדר זרעים . וכל אחד ואחד מרויח ונאחר
לו את אשר בידו אבר זהו כי לקח טוב נתתי לכם .
מעשה באחד אחד אשר בספינה עם סוחרים הרבה
והיו אומרים לו היכן פרקמטיא שלך אמר להם פרקמטיא
שלי גדולה מכלכם בדקו כל הספינה ולא מצאו בלום
התחילו צוחקים עליו ונפלו ליספים עליהם בים ונפלו
ונפלו כל אחד אחד בספינה ילאו ליבשה ונכנסו למדינה
ולא היה להם לאחז לאכול ובגד ללבוש את עשה תושבו

הכם ונגנם לב"ה ונהנו בו כבוד וגדולי העיר מלוין
אותו כשהלו הסוחרים כך בא אללו ופייסו אותו בבקשה
עשה עמנו חסד ולמד עלינו זכות לפני בני העיר כדי
שנספרנם' ונהיה ולא נמות שכבר רמיתה את אחדנו
בספינה אמר להם והלא אמרתי לכם שלי גדולה מכלכם.
שלכם אבד ושלי קיים ועוד כל העוסק בפרקמטיא לא
כל שעה הוא מצהבר פעמים שהוא עומד בידו .
ופעמים שאינו עומד בידו . אבל התורה עומדת לעד
בעוה"ז ובעוה"ב כי הוי אומר כי לקח טוב נתתי לכם .
ועוד אדם שהוא לוה מבני אדם ולוקח בהורה ויצא
לדרך פעמים שהיה מפסדם . אבל תורה היתה כן אלא
לומד אדם מבלן פרק אחד ומבלן פרק אחד הוא מתפרנס
בה . כשהוא עמל בתורה התורה מזמנת פרנסתו
בדתיתא בפרק הלק ר"ע אומר זמר בכל יום זמר בכל
יום . כלומר היה מסדר שלמודך אמר ר"י בר אבדימי
מאי קראה דכתיב נפש עמל עמל עליו כי אלף עליו
פיהו כשהוא עמל בתורה תורה עמלה לו במקום אחר .
ועוד מי שעוסק בפרקמטיא ספק מצליח ספק אינו
מצליח אבל העוסק בתורה מובטח הוא שהוא בן
עולם הבא בדאי' בסוף מסכת נדה תניא דבי אליהו כל
הפונה לתורה בכל יום מובטח לו שהוא בן עה"ב בתמ'
אליהו עולם לו לא תקרי אליהו אלא אלהו :

וגם בזכות התורה אנו נצלין לעתיד מן הגלות הזה
כדאיתא במדרש רבנן אמרין אוה"ע אלא קבלו
תורה שתהא מתוך התוכח עליהם שכתוב אומר כי
הנה החושך יכסה ארץ וגו' אבל ישראל שקבלו את
התורה דכתיב בה ויהי בשמעכם את הקול מתוך החושך
עליהם שכתוב אומר ועליך יזרח ה' וגו' אמר הקב"ה
בזכות תורה שעשיתם לפני אני גואל את ישראל ע"י
שהוא שמש לכך דכתיב שם שלמיה קרן לדוד
ערכתי נר למשיחי :

שער השני באיכות הלימוד

במדרש משלי אמרו רחמות לחויל חכמות . רבי
פלוני אומר למה"ד לחלולים של עפר
שהפשם אמר מי יוכל להסירו מכאן ואפקה אומר לא
אדם שהוא נתנו כאן אני אסור משפלה אחד היום ואחרת
למחר כו' . והחיים אומרים לכבר חלוי בשמי קורא
לשפש אמר מי יעלה בשמים . אפקה אמר לא אדם
אחד תלאה אקשור קנה על קנה ואורידנה . והחיים
אומרים לקרספל נקוד שמכניס בזה ומוציא בזה שפש
אמר מה הגלה יש לי בזה ואפקה אומר לא אבר
יניע אני מוטל . כמוהו בזה המדרש ע"ד דתיתא בריש
קדושין האשה נקנית בג' דרכים בכסף בשטר בביאה
ותניא עלה ר' שמעון אומר מפני מה אמרה תורה כי
יקח איש ולא כתיב כי תלקח האשה לאיש . מפני שדרכ
של איש להזור על האשה ואין דרכה של האשה לחזור על
איש. אבל לאדם שאדבה לו אבידה מי הוזר על מי
שעלאבידה'מהזיר על אבידתו.נוסף על הפסוט האמ"ר ואיזהר
והלדק נרמז בזה על התור' הנק' האשה ע"ד תכמת נשי'
בנתה ביתה ואשה היל מי יתלא רחה היים עם האשה
תורה שה לנו אשה מורשה אל הקרי מורש'אלא מאורש':

נקנית

נקניה ע"ד והמורה נקיה מ"ח דברים . והוא ע"ד
וקנה מכמה וע"ד לחמם קנה . גי' דרכים ע"ד
עם הדרך תסר ילכו כ :

בבסף רמז כבוסף ע"ד אין לחדם זוכה ללמוד תורה
אלא ממקום שלבו חפץ כדאיתא בע"ז בפ"ק
ואמרינן במסכת סנהדרין והחוזה והכבוד מוציאין
את האדם מן העולם . ולו זאת הקללה שם"ח מהקללים
זה בזה מביאה לזה' לידי תאוה שמתאוה ללמוד תורה
ע"ד קללת סופרים תרבה חכמה . ומן התאוה יעלה
אל הכבוד היא התורה הנקראת כבוד כי מתוך שיתאוה
ללמוד יקניה בידו . ולזו הבלבה מוציאים את האדם מן
העולם כ"ל האדם הנמשך אחר תאוה שנופני והבלי
עולם מוציאין קורנו ממנה שלא ימצא עוד אחריה . כי
כל מי שנפשו משקקה בתורה לא עלתה בידו כי אם
בהתרחקו מכל מיני תענוגי עולם כמו שאתאר לקמן
בפסוק ד' . לכן אמרו מוציאין את האדם . ולא אמרו
מוציאין את האדם ע"ד שאמר שבע"ה ומוסר האדם אין
הכוונה אין כי אם כל הכל אמר ומוסר האדם ולא אמר
ומוסר אדם כי בוודאי אדם הוא שאמרו אתם קרויים
אדם ים ש מומרות על הכוונה . ועליו נאמר נעשה
אדם בצלמינו . ועליו נאמר דמות כמראה אדם . עליו
מלמעלה . ואת ליזהר שלא למעלה מהמרכבה דקיש
נפשי' . ולכן אדם שמספרו מ"ה כמו שעולה שם יו"ד
ה"ל וה"ו ה"ל ולכן לפי סוד זה לו הספר שעכו"ם
יקראו אדם וחל"ה אתם קרויים אדם אבל הם נקראים
האדם כמו דאמרינן בפרק הרבע מיחות ר"ח אומר
ממין שאפי' גוי ועוסק בתורה הוה ככ"ג שנאמר אשר
יעשה אותם האדם וחי בהם . בהניח לויס שרחלים
לא נאמר אלא האדם . הא למדת שפילו גוי ועוסק
בתורה הרי הוא ככ"ג וכן בתבו התוס' בחדיה פרק
הרבע מיחות דף נ"ם ובפרק קמא דעבודה זרה דף ה'
ובפרק הגח על יבמו דף ס"ח דה"ה בכלל האדם .
ורמז לזה האדם עולה מספרו מ"ה וזהו שאמר בע"ה
ומוסר האדם שהוא העכו"ם או הרשע המתחת נפשו
בעבירות אותו מוסרו מן הבהמה לזן כי הכל הבל וכן
פרנס המתרגם ומחרים גברא חייבא והוא ג"כ כוונתם
ז"ל שאמרו מוציאין את האדם ולא אדם . נמלא מזה
שמהתאוה בחדם מהתאוה לתורה עולה על הכבוד
שהיא התורה . ולכך אמר יהבי בן יועזר הוי מתחבב
בעפר רגליהם ושותה בצמא את דבריהם . בחדם המתאוה
לתאוה לרוות צמאו ולא בחדם השוה'לכך ערלי רק בשוה'
למלאות התאוה צמאו כך אתה לומד בתאוה לבדבלאו אתה
מתאוה לבשוה' . ו"ם התנה נקדים בכסף (רמז בכוסף) :

בשעטנ"ז ר"ל בכידוד הלימוד שלא יעשה התורה
הבילות בחדי בעירובין ובפ"ק דע"ז
אמר רבא אמר רב בהורה אמר ר"ם מ"ד הן מהבל
ימעט וקונן ע"י ירבה . אם יעשה אדם תורתו חבילות
חבילות מהמעט ואם קונן ע"י ירבה . ועוד אמרו נוהר
תלמה יהבל פריש למה נמשל התורה לתאנה מה תאנה
פירה נלקטת כולה בבת אחת כך התורה כו' ולכך אתה
התנה בספר כלומר כמו שהספר ם"ת לכתוב כולו בבת
אחת רה מתחלה ספה אח' ואח"כ התחרת . כן יהיה

למוד התורה נ"כ . לו בעניו זה בספר בפי הנמסר
בספר היא התורה בכתב והוא היא התיקות הנקראת
אמר רבי לוי בר חמא אמר ר"ל מ"ד יתתנה לך אם
למוד האבן והתיקות וגו' למוד אלו עשרה הדברים
והתורה זו מקרא והמוה זו משנה אבל אחרי כתבתי אלו
נביאים וכתובים . להורותך זו תלמוד . הרי נתאר גם
כסדר מקרא משנה תלמוד ובדאיתא נ"כ [illegible]
החזיון יכויבו על במתי הרץ זו תורה שנאמר ה קני
רחבים דרכו ויאכל תמונת בדי זו מקרא ויקרהו דבש
מכלע זו משנה ושמן מוציאים טור ז' תלמוד רמחם בקר
וחלב לחן עם הלב כרים הלו ג"ם וק"ו ודיעים והמונות
עם הלב כלויות השם הלו הלבות שהם ניפי המרח ודם
עבע שנאמר המר הלו הגדים שם מכסה לבו על האדם
כיון . הרי נרמז בני פעמים בתורה שבכתב כידוע
התורה הנמסר לנו וכפי שנמסר לנו בכתב כי יהיה
למודה . זהו שאמר בספר . ואיתא במסכת סופרים
שהליל תניא אמרו עליו על רבי שמעון בי נתליאל בשהיה
שמח שמחת בית השואבה היה נוטל ה' הבוקים על ראש
בידו והיה זורקן כלפי מעלה וזורק לתת ומקבל מהרא
ולון לתת מהן נוגעת בהרתה כשהי' מבתחות היה
נוטל ב' נודליו בתון ומוחק ומוסה את הרשפה וזוקף את
שתן שוס ברים יכולה לעמוד . לוי היה מניאל קמיה
דרבי שמ' סכיני . ושמואל קמי דשבור מלכא
בשמעתי מצא אמרה . לפני קמי דרבא בשמעתי
ניעי ואמרי לה בד' ע"כ . וילנו כי על ההכמים לבר
היו שאמרו בבשמתא בית השואבה והוא בשחיני שאת
לבר בו היה כיום התורה . ואמרו בשבת היא שאחת
מאבר ישתבון הנערים זו שאמרו בית השחי ה . ולמה
נקראת בית השואבה פיון שאהבין רוח הקדש על שאהבתה
מים בשבון משעיני השושנה . לאבר שיהיו שאהבין
מי החיים והיו לומדים חכמת התורה ומתך כך רוח
הקודש היה שורה עליהם . ובשבול קרי ביה שמחים
בשמחת בולוא ואמרו שהיה השיר שרוח ל קא ח'
לאבוקות על ראש בו' היו הכוהים הלוי בני הספר לבדו
ובידיהן הקדושים במרומי את התורה ומתחים עושים
לבל אחד הוא לוי תורה ואמר ח' הגאון פי אמר
כי תבחת התורה שם בידם בתחלה בתענוג שבעני הלו
בעלי מקרא שבעה הו בעל מדרש . כל שידעו שם
הלו בעלי תלמוד . בתחלה לבו לתרון ולידי . כל שבעון
מים הלו בעלי הגדה בשבעון לבו על האדם שיהיה בתגדה .
גיבור זה בעל בחיצות פירוש שבחיצ הוא פי הוא
מדרשות וכדומות ושנוחות בפיו . היה שלחתה שיודע
ליבח וניתי במלחמה על תורה שיהיה בחיים ומשבח
מרכבה הרי בחורה . ואמר מחים ישלו ביון על דרך
האמרי מי שבא ללחתו ואלחידו בידו ר"ל בחים עושה
בהלו ח' הלקי התורה והיה זרחי כלפי מעלה "ל
בחים מעיין בשבלו והיה עולה [illegible]
זורק אחד ומקבל אחרת ר"ל [illegible]
אבל היו לון בלים אלו מזו בחי' לומד [illegible]
לשיחות ולא היה עושה הותו [illegible] רשיעות .
בשהיה מפתחות ושוקה מרקין הבחני [illegible]
עפו היה נוטן בני נודליו והיה [illegible] ומגיע על

מהלך תומרי חזה . ומסתם הם הרלפה מוסב ומיתי מוסב אלא כדמות בפיקה ויש זוקף תכף אלא יחל לך אכלו בהמרי' ולא יתבלבל בעבותיו והיו סוס אדם יכול לעשות זה . ולוי היה שומה זה בת' שכינים כלומר כי הסכינים הם מדים ומחודדים הרבה והוא היה שומה קומות חדות ודקות בת' חלקי התורה הנזכר ג"כ מבלי שיכוים אלא סוס מסתם בניתם אחר . ומשולל היה שומה זה בתמיית מזגי תמרי כלומר בת' כוכות יין שהי' מכלין ומקבל לפני שבור מלבא והוא שהיה מגדיל מכלית ההבדלה לפני המלך המזכר בת' כוכות שהיו מביאין לפניו ויהיה עומה וממשיל כל אחד מחלקי התורה בכוס אחד מהכוכות הרמז שהתורה ממשלת ליין ויהיה מוב הבדל בחלקי התורה . ומבדי שהיה שומה זה בת' ביוים ממשיל חלקי התורה לכיוים כי כמו שבין הכיוים הרמז שההלכות הוא מגד מקרא לא מגד תורת עלמית כן ההבדל בין חלקי התורה הנזכר הוא מגד המקרי כל ת' הוא ענין אחר . אבל מגד עלמית היה התורה אחת ואין ביוים שפרש שם אחד לכולן . ומתרי לה בד' כי כל אלו החלקים ככלים בד' מקרא משנה תלמוד סתרי תורה . ומשם שאלו החכמים לא היו מבלבלים למודם בעירוב רק בהבדר זה אחר זה :

בביאה הוא תמדות הלימוד כי כמו שהכיוים היו מתחת כהו של אדם כן התורה נק' תוכיח מתחת כמו של אדם גם כי הכיוים היה בלילה כן תמידות הלימוד עיקרם זמנם בלילה כמבואר בשאר מקומות זה . ומניין עלה מפני מה אמר' תורת כי יקח היש כו' דרכו של היש לחזור על משלו כ"ל דרכו של היש לחזר על התירים הנקרעת משלו כדנרסינן בפרק ד' מכות רבי והורמי אמר הוי נולה למקו' תורת ולא תאמר שיהא מתחיל מחדיך יקיימוה בידיך ולא בימתך אל תשמע. ומניין בפרק כיצד מעברין תנא דבי רב ענן מני דתניא רוכבי רתומות לתורות יוצאי על מדין וגו' רוכבי חמורות לתורות אלו ת"ח שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ושואלים בתורה. ונרסינן בפרק קמא דבתרא לף הוכב עמים וגו' ושם תרו לרגליך תיהנה רב יוסף אלו תלמידי חכמי' שמבתמים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ליהנות בדיבורו של מקום הרי בדרכם ז"ל לחזר על התורה ואמר מבל לאדם שיבדה לו לבידה כו' ילמד שהתורה היא שבדה שיבדה ממנו שבשיה שבנו אמו מלמדים הוא כל התורה כלו ובשילה לעיר העולם בא מלאך ושמרו על כל ומשבחו מיום שמבואר בפרק המפלת ונדיך להזור על שבידתו :

ואחר שהודעתיך זה יהיה גם כן פי' המדרש מבלי ע"ד זה והוא שהרמבן אמר שמ"ד להלוחת של עפר. רמזו בזה כי דברי תורה ממקו מלך ולבתו' גר' שהן בה תורה ויש ועשה אלא תלוחת של עפר חומר בלי תורה . והטעם אמר מי יוכל להשיר מבלן לפי שלא יבין בלום והפקה אמר מעם מעם הגרסינו מן האבן הגרוסה אף שם לא אבן ע"ד דאיתא בפ"ק דע"ז ליגרס אימא אע"ג דלא ידע מאי קאמר אמאמר גרסה נפשי לאחב' אל מספיק בכל עת ובאוך כך יבין מעט מעט

עד שהגר יגלה לאמרו ויבקיל ויבין זהו כנגד הדרך הרמבן והוא אחות הלימוד . ומשני אמר לבבר שמלה בשמי קורא כ"ל שיבין מעמי המורה שים בהם ריח ומעם על דרך לבו להמו בלחמי . וזה שאמר לבבר שמלה בשמי קורא רק שאמר מי יכול להשיג הדברים העליוני' והוא כשפת הכוזאים ללמוד כל התורה ברגל ת' ולעשות התורה חבילות חבילות . אבל הפקה אמר וכי לא אדם אחד פלילה ואחר שאדם אחד הלמה גם לי לבב כמוהו בעיון שהשתדל להשיג הדבר ולמוד בסדר התילה מקרא ומש"כ משנה וכן כל ת' חלקי התורה . וזה שאמר לחי לקבור קבה על קבה ומשיגו כי כן עשייני תורה לו לנו קו לקו אבל בשם אחת בודאי לי לספר להשיגה . ובא אחר ואמר מה תועלת יש לי בכל זה כי לף על פי שהלמוד והשתדל הרבה לחי בקרעטל נקוד שמכיים בזו ומוציא בזה וכן לחי הבשתה מציוה בי ובל מה שחי למוד בשנה אחת לחי שוכח בשנה ת'. והפקה אמר מאחר שחי השתדל בכל כחי והתמיד יום ולילה בתורת ה' לא שכר יגיע לחי נוטל כי בודאי ברים כרוחה התמיד בלימודו יום ולילה שילוח למודו ומן השמים מסייעין לומו שיזכור ולא ישכח עוד זהו כנגד הדרך הג' שהוא התידות הלימוד. שבלל שעולה לו מזה שהתחילה לא ילמוד אדם אלא שמה שבבו אלמו הפן כי היא תלמה יותר וילמוד למודו שבדר התלה מקרא ואחר בך משנה ואחר בך תלמוד ואחר בך בתעמות ואחר בך ליבא וליבן בתלמו' שלו תורה והוא הפלפול המורגל בפי חבמים :

וראיתי מי שבתב וז"ל אמרת בויקרא רבה שבשל אדם בעבירה אחת ותתחייב מיתה לשמים שם יעשה ויהיה שם היש רגיל לקרות דף ת' יקרא בני דפין שו לעשות פעם ת' יעשה פעמים שו ללמוד פרק ת' ילמוד ב' פרקים תלמה רוב נירסות עיקר כ"ה היש הפלפול עיקר לעשוק ולהריש בל חני היום בדיב ר אחד מז הל"ל שם מהתלה היש רגיל להקשות קושיא ת' יקשה ב' קושיות . ובתב עוד והה דאמרינן בפ' ב"מ אמר רבה בשעה שמכיישין אדם לדין שואלים שותו בשאת ונשא ונתת בתמונה פלפלא בהשמה משמע שריך אדם לפלפל זה לימוד הגמ'שמקשים מקושיות על הברייתות ומפרקין לה וכבוד במקומו מונח שהרי היתה בהגיה בל מבעו להם אלו בעלי תלמוד . והלמוד הוא שמייבים המבניו' והברייתות שלא יהיו כותבים זו אם זה ומיהו שניהו' קיומים כמו שפרש"י בפ"ק דבבות ובפ' אלו מיאות . ואחר בך אמרו היש שלהשה זה היודע ליהנ וליהן בהלהמה של תורה ש"מ שלימוד התלמוד למוד ופלפול למוד . וכן מיתה בפ"ב פ' מי שמת שיהי נכנים עשיר פימבי זה בעל הבבות . עשיר שלעים עשיר הקוע זהו בעל הפלפול . עשיר מבה עשיר כמוהו זה בעל במועות בבל בריכים למרי' הגיה ומאי ניהו נמרה ופרש"י טוניות התלמוד ותירוצי מבניות ובבריתות והוא עיקר התלמוד . וממילא פלפול עניין אחר הוא והוא התידוד שם"ה מהדדי' זה אם זה בדאיתא בפ"ק דשבועות מאי דבתיב ברזל בברזל יחד לומר לך מה ברזל זה אחד מהדד אם הבירו אף ב' תלמידים מהדדים זה אם זה. ואיתא נמי התם למה נמשלו ד"ת בשן שנאמר שן

חיים היה למחזיקים בה. לומר לך מה בין קטן מדליק לם הגדול לף תלמידי חכמים קטנים מהדיוט לם הגדולים ולומר רבי הינא ברבי למדתי מרבותי ומחבירי יותר מרבותי ומתלמידי יותר מכולן. וכבר הפליגו בזה רבו שמעון בן גמליאל ורבנן הד אמר סיני עדיף ותד אמר עוקר הרים עדיף ופרש"י עוקר הרים הוא הריף ומפולפל. גם בן עזאי היה מסתבא עלמו בחריפות ובפלפול כדאיתא בפרק בתרא דבכורים הניא בן עזאי אומר כל חכמי ישראל דומים על הקליפות השוא הוץ מן הקרח הזה. כוונת בן עזאי היא מבוארת במה שידענו ממדתו שהיה בקדן גדול כמו שר' בשמעה במסכת סוטה מסתת בן עזאי בעלו הפקדים. גם בכמה מקומות בתלמוד נאמר עליו שנפשו חשקה בתורה מגודל הוקפו זה ים בכף בסוטה בפרק ח' אם נפל בם ר"ע או לא תיפלו למען דאמר בשפחה גרשה. וע"פ מדתו זאת כוונתו בדבריו הלא מבוארת ובודאי בלא היתה כמו שכתב הברטנורא"ל בפי' למסכת תמורת פרק ד' בסיס כוונתו להלהיב לבות התלמידים ביקנתו בבכודו כי אין ראוי להכיד כמוהו ליתם לעלמו סוס בבוד וכל שכן במקום שיש בזיון לתורה מלד כבוד וזה לפילו סיסוי הדיוטי' וכל שכן בשהם חכמי ישראל ע"ה הלא ודאי רוח אחרת עמו וכל כוונתו לא היה לרמוז לבבודו כלל הלא להלהיב לבות התלמידים סיסוי דבקים בתבת התורה ובוקדים על דאתויות תמיד כל מה שאבר כי הגה הוא להיותו בוקד יומם ולילה זכה להיותו גדול בתורה וסיס כוטה בעלמו שיהא שחוק בכל הדיוטים וטעמם ומלד שקידתו יותר מכל חכמי ישראל זולתו ר"ע. והמימרא נופלת ולוכחת בגמרא בפ' בתרא דבבורות חוכחי נמי הכי ר"ל דמשום בקידתו אמר וזה שבפי' הנר' מהמימרא דוכחת הלא היא הוא מהבה עלמו בהכמה ובקיאות יותר מכל חכמי ישראל כ"ה בפלפול והסברה שנינו. ובוקד בהורה מוצ"ק לותם כדאמרינן בחגיגה פ' קמא אם יאמר לך חדם יגעתי ולא מלאתי אל תאמן בו' ולא תאמן הלא להדודי הבא לאקומי גירסת סייעתי' דמשה שנראה בן מהמימרא יבואר במפל שפם כי למה דמה הכמי ישראל לקליפות השוא ולא בקליפות כרי אחר בנון קליפות אגוז' וכדומה וה"ל משום דקליפו' השוא הוא יותר גרועה מכל שאר קליפות שבירות כי אין הבפל נותן דבולי שהי לאין דומין כל חכמי ישראל קמיה וביבון הוא להבדיל בבודו ולמעט בבודם כ"כ. הלא נראה להטעם הוא מפני הריפות השוא שהיה בו יותר מכלם וסם היו כמו הקליפ' דשם היות שאין בקליפ' לותו החריפות כמו בפרי היא מעמדת הפרי ומקיימ' לותו. ככה הם היו בקולי' והכמים בתורה ותעמידים תריפתו ולכך כתוב כל חכמי ישראל דומים עלי שהיה שם לותם עליו לומר שלפי הסמת הם עליו בהכמה הלא שהוא היה יותר הריף יותר משם שהוא השוא וסם הקליפה שעליו המקיימת ומעמדת השוא. גם במקום שהובא המאמר בגמרא על זאת הבוונה שבילותו להורות שהיה הריף ובעל הסברה רחבה הוא דעלה דהסיא מתניתין דהני בן עזאי לומר החלוים מהעשרים בפי עלמם קאמר בגמרא הניא אמר בן

עזאי הוא ולא חלוים אומרים ואלו אומרים כך החלוים מהעשרים לעלמן. ומקשה עלה ולחזי טעמא דמאן מסתבר וכ"ת כ"ע לא מי קאי אטעמייהו ומתניתי' כ"ע הוא כל חכמי ישראל דומים עלי בקליפות השוא חוץ מן סקרח הזה אמר רבי יוחנן מפי השמועה המרוח מפי הני זכריה מלאכי פרש"י הוא ואלו אומרים בך דר"מ הוא אומר בא' בחלוץ ור"ח ור"ש הוא אומרים בא' בחברי הני חיוי יודע הלבה כמי הלבך החלוים כו' חוץ מן הקרח הזה היינו ר"ע כו'. תלמה דבע"ש היה חכם גדול והיה יודע להבחין זה טעם יפה וה"ע הוא מפי למיק' הטעמייהו הי מסתבר שפיר מפי השמועה דאמרים דבוק"מ ור"ח ור"ש אמרי מלאייהו מפי השמוע' מפי הני זכריה מלאכי ולכן לא היה רוצה ע"ע לבמוך על מעמיו ולקבוע הלבה בהכרעתו ע"ל. הא קמן דשבח בן עזאי בפי מקומו הוא שהיה חכם גדול והיה יודע להבחין כי זה טעם יפה והמאמר עלמו מורה על כך ל"ב אין לנו להוסיף על המדה בכל השבח שהיה משבח עלמו יותר מכל חכמי ישראל לא היה כ"ח בשבר' ודעת רחשבח שזה יוצא בודאי מלד השקידה. זה נראה לאחתי ויפה להגיד לב"ע מדברי נחום הלא שגריך עם זה היה מימרא דקאמר בערכין פ' בתרא אמר אביי הריני בבן עזאי בשוקי טבריא ופרש"י הריני משבח במקומי שאני דרשן ובקי בכ"ע שהיה משבח בשוקי טבריא כדאיתא בבבורות פ' בתרא ב"ע אמר כל חכמי ישראל לפני בקליפת השוא עכ"ל. הרי נראה ומלשון רש"י כנגד מה שכתבתי מהגמרא שהרי אביי היה משבח עלמו בב"ע ואינו יכול לומר שהיה מלד שקידותו כמו בן עזאי הלא מינו שהיה היה שקדן יותר מאחר חכמי ישראל ומהרש"י שהרי כת' בפי' אחתי דרשן ובקי בבן עזאי משמע שב"ע היה משבח עלמו גם בבקיאות על כל חכמי ישראל והוא הפך ממה שכתבתי: **ואני** הומר דלכאורה הכי משמע לבל כי מעיינים היה

שפיר הוא בהסברש"י מקיים שכתבתי מכח קושיית שיש בגמרא והיה יתור הל' שלח כיוצא בזה שבהשעלמו אומר שהוא הכם ב"ע למה הריך לומר בבוקי טבריא והרי מי שהוא הכם מכל חכמי ישראל בכל העול' הוא הכם זה קשה לרש"י. ותקן שה"ץ שחביי יפבח עלמו לו' שהוא גדול ב"ע ומה שהזכיר ב"ע לומר היה לו מקום לשבח עלמו במקומו אע"פ שהוא מדרך המוסר כמו שמלינו ב"ע שהי' משבח עלמו בטבריה שהיה מקומו הלא להשוות שבחו לשבח ב"ע שב"ע היה הומר שהוא גדול מכל החכמים וה"ו שיאמר לחביי בכה ומפני שעשה עם זה הסר בתאמר בשם היה משבח עלמו הוסיף רש"י ואחר שלי דרשן ובקי כי זה הוא השבח הריך למיהוי לשיבור שיקבלו דבריו במקומו. וגם ב"ע ודאי שהיה דרשן ובקי הלל לא יותר מכל חכמי ישראל כי בבקיאות שם היו גדול ממנו ולא היו לדעתו ומה שהיה משבח עלמי על כלם הוא בפלפול והסברת שזשם הלים מתוך שקידתו יותר משם הרי בהמאמר הזה ודברי רש"י לוים סותרים דברי. וכן משמע בפי' רש"י בערובין וז"ל אמר רבה הריני ב"ע בשוקי טבריא ופרש"י הריני ב"ע בשוקי טבריא יומא בדיקה הוא לרבה ואמר להו לתלמידיו

שמחת גלגל דעתאי יכלינ מזומי ולכסיב בהריפות לכל אי שים תמי כב"ע שסיס דורש כשוקי טבריה ולא היס בימיו שוקר כריס כמותו ע"ל. ברי דייק כל מס שבהבתי במס שכתוב להסיב בהריפו' וגם במס שתאר לב"ע בשוקר כריס ותו לא מידי ומס שסיפס רס"י הלבון והפירוש בשני מקומות לימו קשה כי כן דרכו שפעם מהריך בפירוש הסוגיא אחד ופעם מקצר בה בעלמא לו משנה בפירושם מכל מקום כוונתו בב' המקומות אחת כמשולר:

גם במימרא גופא דאביי דלעיל דאיתא נמי בקדושין פרק קמא שהריך רס"י ופרשה ע"ד שכתבתי בביאור וז"ל שם אמר אביי הריני כב"ע כי הוה בדיחא דעתיה היס רגיל למימר הכי הריני פתוח ומוכן להסיב לשולחנים דבר תורה כב"ע בסיס דר בטבריא שהיס חריף ודרשן ואמר כל הכתי יתרחל לפני בקליפת השום הזן מן הקרח הזה עכ"ל. ברי דייק בלשונו בב' דבריה הא' ש"מ הסוה אביי לב"ע שהיס שמעלה ב"ע היס שהיס הריף ודרשן. ואיתא נמי בב"מ פרק הפולחים דאמר ר"ל על רבי חייא רבה"ע לא פלפלתי תורה כמותו ברי מוכח דשבח פלפלה חריפתא ובודאי לותה המבלי' ימיסס בפלפול בדברי רוח קושי רוח הפס לבל המחדד בהלכה ומחדד לתלמידיו ואמר רמה זה הד"ם הוא בודאי מבא הוא לא דבר ריק הוא כמו שכתב ר"מ בן גבאי בספר עבודת הקדש וז"ל וגם הדברים שהיו עהידים החכמים והתלמידים לדקדק ולהדם ולסורות עד סוף כל הסורות כלם נגלו למשה וקבלם בסיני להודיע נאמנה כי כל מה שחדשו הכמי' וסויליו מפלפולם בהל היה הקוק והעוב בחכמה עליונים ובעמוקו כמו שהיס מבואר בהריקה שהיא ומין סוס דבר יוצא ממנה לחוץ כי הכל בלול בה. ובמסכת מגלה פרק הקורא מלי לכתוב ועליהם בכל הדברים מלמד שגלה הקב"ס לישה בסיני דקדוקי אורה והקדוקי סופרים ומה שכוכרים יחדשו ומלי ויהיו מבדה מגלה. וב"ר פר' להרי בב"ב כל מה שלימי יהיה עתיד לחדש בהל נאמר למשה בסיני מכ"ה הוא שיך גדול לבעלי פלפול. ומה דאיתא בויקרא רבה נכתל חדש בעבירה אחד ואתחייב מיתה בשביל מה יעשה ויהיה חס היה רגיל לקרות דף אחד יקרא שני דפיס או לכמות פרק אחד יעשה שני פרקים וכו' הוא מפני שהגירסא הוא יותר מהפלפול בדף הא בפרק ה' דיני ממונות כי בחתבול' מעשה לך אמנמא ר"ל להא בהבי היינא ר"ל יותן בתי לחתי מוגא מלחמתה על תורה בתי בידו הבילות על משה. ואיתא בבוף הוריות בלחו לתנון סיני ועוקר הריס כי מיניהו עדיף בלחו להו סיני עדיף הכל צריכים למרי הניח פי' דב"ע צריכי ליה לפילפולי בהלין ודיקין דמלי מהני ליה למרי זוזי כי לא משכח חיטי למזבן בנוייהו הבל מרי הניח לא צריך לב"ע כולי האי דב"ע ליה ליה זוזי למזבן בהן בתר מלי למיהי ליה מלחר דלחילתי חיטי יכול למחייה בנוייהו. ועוקר הריס דמי לעתר בלעין דלית ליה חיטי דלא משכח מהן למזבן ליה חיטים ביוזי בהני ליה זוזי ולא לא משכי ליה ולא מידי. ולפ"ז הוא עוקר הריס דהוא מפולפל ומחודד דלחי משכח מהן דהתי ליה מהניחא ומשתחא מהני ליה הדודים ובלפולים דיכול למידק מיניהו תנב פלפולים כמה מילי דלא יכלי בתר תכני למידק. ולחי לא משכח מהן דמתא ליה מהניחא ומהדר קס"ס בתתא' מלי מהני ליה בלפולא:

ובפרק מי שמת קרי ליה לבעל פלפול עתיר פלטים. וקרי ליה לבעל שמועות עתיר מצה. ומסיק בה שהם הכל צריך למריה חביה נמלה לף שיהתלמוד עדיף מבל מחר התלמוד והשמעתות יש למדם להחודי עלמו בפלפול והוא עדיף מיתוד מגדות מדקתני בפרק מי שמת בריסא עתיר וכבי עתיר פימבי זה בעל לגדות והדר קתני עתיר פלטים עתיר תרוע זה בעל פלפול והדר עתיר מצה עתיר כמוס זה בעל שמועות מבואר דבעל פלפול עדיף מבעל לגדות לפי הסדר הזה וכן כתב מהר"י קולון בהשובותיו סימן קס"ט וכן ניהו בגדולי עולם בעלי פלפול שלא היו בקיאים בלגדות כמו שמיהו שמה פעמים בתלמוד. ומ' בב' הפרס שה"ר חייא בר"ה לחבא לרבי חניא בר עניל כלך לשלי רבי תהוה שיהיה רגיל לשל ריב"ל שהיה בקי בלגדה בשעה שהיה רבי חייא בר חבא לא היה בקי בקי וריב"ל היה בקי. ובמסכת סופרים איתא אמר ריב"ל לחבא בן חי ימי לא השהלתא גו ספרא דלגדתא שלא חד זמן שהשהלית וכ' ובתרי מהדדי שלא י"ל הא דמסכת סופרים אמר בזמן שהיה עוסק בתלמוד ובפלפול לא היה עסק בלגדה ולחר שמילא כריסו משה היה עומד בלגדה היה נס בן בקי בלגדה. והא דפרק הפרה על כוף ימיו נאמר דלא כתוהו שלין לשה הדר למשנה"ן ומבלים ימיהם בלגדות והובדים כשהוא יכול בלגדה לדרוש מין כמוהו מור"ם ומתבטא עלמו לבל לרשם. לף בשבתה שתלמוד היו יכול לשנות ולחרות ולחר לימוד בלגדה יכנוס לפני ולפניס בשעה' בהפלות ומעשה מרכבה כמו שכתב בעל עבודת הקדש מתוך מדרשו של רשב"י ע"ה. וז"ל למדנו מהריך הדשה להתעורר מעלמו לשות מחוכי הסורה והוסיפו ולבקוד על דלתותיה יום יום. ובזה הבין עלמו לקושיה והיה ברלוחו טוב לבבו תהכנו ותמשכנו אליה ותשוללנו מעט מעט למשה בתחלת התעוררותו התכיעו הקל קל תהלה דבריה פשוטים דרך דרש שהן בשה שלא פשוטה בשרשה דרשות שבשו בתלמוד. וכשהרשה שעדיין בשפה וגם בלתה נשבו אליה ושוש תמיד בתשבחה ותפן לשות מבני ביתה ומשרתיה תשעימו דבריה יותר עמוקים ברמז ותמשיל לו משלים וחידות יביו לו לשות ומזיה לו דבריה נסתרים ונעלמים אבר בלבה ושיה הקב"ה לגדה בהרבה דבריה הנראים בתלמוד ומדרש רז"ל ומובנו שה בספרי מזכירי' שהם במדרשו של רשב"י ע"ה יאמרו ובספרי לגדתה משה יעמיד החבש על שתרי תורה ותכמות לגליות ואמרו בספרי שתה רוצה לבביר שת מי שתאר והיה העושה יעבוד בלגדה. ברי שמתוך הלגדה יעמוד החבש על שתרי תורה שהוא מעשה ברכבה ומעשה מרכבה כמו שפרש"י בפרק לין דורשין ובפיוטו דמעשה בר' חנינא ומעשה מרכבה יש דשוה הלקוה דשוה

סדר המורה כי מעשה ברכיים הוא חכמת הטבע ומעשה מרכבה מה שאחר הטבע ורבים נמצאו לחכירו. והריטב"ח ז"ל בפ' היסן על מאמר דבר גדול זה מעשה מרכבה כתב וז"ל דבר גדול מעשה מרכבה פי' מרכבי העליונים הקדושה שלא נסתכלו בה הגדולים מעולם ואודם ידוע לבעלי החכמה. וכתב עוד הויות אלבי ורבות הם קשיות ותירוצים ושפקות שלשם שלא נתברכו לשם מפני שלא ידעו לעומקו של תלמוד כחכמים הרחשונים לפי שהיה זה מחסרון ידיעה קרי ליה דבר קטן בערך חכמת המשנה אבל גדול הוא מכל חכמת שבעים:

וזה שפירוש אמת הוא לכל המאמין ולא כמו שפי' הם האלהים יפקר בעדם עכ"ל. והרשב"ם ז"ל בפי' שהגדות שאריך במאמר זה וכתב בזה שלמון ועל זה קראו דקדוקי אבני ורבה בשגיות המצות דבר קטן ומזה יצא לשם בחכמת ביטול העשיים בכלל המצות בחשלה ומפלין ובהיתר ואיסור ואין נותנין דעתם רק לעמוד שברי הכתי התומות פילוסופי' ובעבי הכבדים וזהו לדעתי מעשה מרכבה שלא היה ריש"ו וזה בחכמת מבדון ומות. וכל המומר בן נבדל מקבל גואל ואין לו עסק במצות ע"כ. ור"מ גבאי כתב בספר עבודת הקדש חלק ד' פ"ח וז"ל נקבי לשם המצוות רבים והחכמות זרות בבריות ועבו חותן לרות לרורות לתורת ה' והמציאו לעצמם מעשה ברחשית ומעשה מרכבה וספרי תורה ומעמי המצות אשר לא דבר ולא זות עשה ברחשי' ולא עלתה על לבו לחמרו כי מעשה ברחשית היא חכמת הטבע ליוני ומעשה מרכבה מה שאחר הטבע ומזה יצא לשם לומר כי חמרם ע"ה בסוכה פרק היסן ובבתרא פרק יש מוחלין חמרו על ריש"י שלא היה מקבל מעשה תלמוד דבר קטן דבר גדול. דבר גדול מעשה מרכבה. דבר קטן הויות אלבי ורבות כי העוסקים בעניני הטבעים גדולים מהעוסקים בתלמוד שהוא ביאור מצות התורה ומפפרשים הלדיקים עכ"ד. הנה דעתם אלו שחכמת הטבע ומה שאחר הטבע היא חכמת יוונים ובלריה וזרה היא והתורה נקנה בקנין ה' ובקנין עדת ישראל כמבואר בכמה מקומות בתלמוד בסוטה פרק עגלה ערופה ובבא קמא פרק מרובה חמרו שם בשותה שעה חמרו תורה היתה ניתנה לשרף ותורה תחלה תלמד תם ונו חכמת יוונים. ובמנחות פרק שתי הלחם שלל בן דמא בן תהורו של ר' ישמעאל תם ר' ישמעאל כגון אלי שלמדתי תם כל התורה כלה ואת אחלי' חכמת יוונים קרא עליו המקרא הזה לא יזום ספר התורה הזה:

וביש ספרים ובגית בו יומם ולילה לא תדוק היה שעה לא תן היום ולא תן הלילה ולמוד שם חכמת יוונים ובניני בתם' פסח ה"ר יהושע שהלה אחו ללמוד חכמות יוונים ואמר לשם תף ה"ר אברהם בירבלי"א בשברו דרך חמוה שער ה' דף ט' ואמחר ב' שער ג' דף מ"ד יצא ליטע הפילוסופים והלין בזה' והחירו לבא בקבל כי אמר שהין זה חכמת יוונים. הלא אלו הבמים שהבאתי לחו קבלה בחכמת ניהחו ולשם רחיות חזקות ורחיות. סוף דבר הכל נשמע שם אלהים יהא ואת מזמורו שמור כ"ל הויות אלי ובבא שהוא ביאור מצות

התורה ומפפרשיה שמור. כי זה ר"ל שלמוד זה כל אשר בשם ישראל יבונה אשר עליהם אחרו אחם קרויה אדם מחויבים ללמוד אותו וזהו כי זה האדם. אבל החכמות האזכרות אין מוטל על כל אדם ללמוד אותם דאלו לאותן שהבמים שאמרו שהוא חכמת יוונים חיסור ומי אינה דאסור לבא בקבל ה' אפי' לאותן שאמרו שהיא חכמה מפוארה אין זה לימוד כל העולם שברי הרמב"ם בעצמו כתב בפרק ד' מספר המדע שלא יכנס בפרדם החכמה הזאת אם לא מי שמילא כריסו מבשר ולחם ויין גם כתב במגילת סתרים שלא להלמידו החשוב וז"ל ובהיי שהחבא האמרי' אשר נסיתם ביוק ובניי ובין שבועיך הקדושים כי רוב זמני היים יכון בהקירות האמונות ולדעת תוכן אמיתתן כפי הטוכל מצד החקירי הפלסופי' כי' עד והגני מבזיעך שלא תגלה הסודות הדקים והסתרים הפלאות שלא למי שהוא דק בפלפלי ובעבעו ועקי במעשיו ומזדכה לעיונו והלך בדרכי הלמוד והידיעה ע"כ. גם כתב בתיגרת שלא למהר"ל יוכתן ז"ל שלא נקח אלו החכמות כ"א לרקחות ולעבודת וכו'. וכן כתב עליו הרב הגדול הרשב"ם ז"ל בכתב שכתב להרב ר' חנאל מרי ז"ל ומי מסס ימלט אם נפשו אולהי מי שמילא כריסו ממבדני התורה וקדשי רניות וכו אחי הרב ז"ל שלא לקחו אלו לרקחות ולאותות ולעבודו' ומעידים ספריו על דבריו. ואחר לא ירקה כמוהו לא יוכל עמוהו והרב ר' אברהם בירבלי"א עמו שאחר בעבר הלזו ועלה בכל תוקף ועוז ללמוד מלחמות הפילוסופיא בתב בסוף דבריו ולזה הביאו אחר עמו סיג ואחרו שלא יעמד אדם בהכמות העיוני' עד בידע דרכי התמונה. וזהו שאמרו אל יכנס בפרדם החכמות עד שיתמלא כריסו בלחם ובשר שהוא למוד התורה התלמית קודם כל לימוד:

והתולדה הב' כי רמוי לכל אדם מעיין ומשתדל בהשגות החכמות העיוניות שיקבע מלמד יודע ומגיע למעיות ויודע ג"כ שחרי התורה החמיות אל שיוכל לומר לתלמידיו בשיבא אליהם חיזה דרוש מדרשי החכמה שהוא בלתי מסכים עם עקרי תורה ובהריות זה הדרוש תופן טעמהו ובזה הלד כי אם לא יהיה המלמד בקי בכלו העניינים אשר לשמוע מפיו דרושי העיון והחקירים. ומשלו אלו לאותם שם אשר יבקשו לו רופא נאמן וחכם שידע לרפואות החולה החוא ולא יאמר שיבקשו לרופא חולה טוב שיקבל רפואתו אבל בשיפוך כן לא יאמר שיבקשו למלמד אשר הוא רופא הנפשות תלמידי' טובים שהם החולים הלובבים בריח ושלם אבל יאמר יבקשו לחולים והם התלמידים רופא טוב ומלמד נאמן. ועתה נזמינו לא מצינו ח' מיני חלף במילה בריסו מבשר ולחם גם אם יחפץ השום מחופש לא ימלא מלמד טוב שיודע ומגיע לחמיות ושיודע שהרי תורה שיוכל ללמדו לבן אל יהי לו עסק עמהן אם לא בתלמוד ובקיום מצותיה ושיא התורה שהמחיות המלמת אותו כמו שכתב הרי"ן בדרשותיו ז"ל אחי ורעי הניעו ורלו הנשיא כדבר הגדול הזה לו הכמתי כמותו כי הרשב"ם המתלל בספר שהוא לדעת מהות המטר ואיפן הויות ושיבתו בשועלא ומקר עליו הקרוות רבות והחיל

ספיקות נדולות וסבלנו לדבר עליו הרחיקם ה׳ במעמד׳ כי בסיום הטול בלער ובמעמ בזורת היעילותו הקירותיו להחיך מער הרגים כמו שהיו עומדים י׳ י׳ מיבדל בלאבר יהיה בם ס״ך עמוך בעליותו וקורלת על ה׳ כי״ג מדות ובזכרון ברכות אבר תקנו רז״ל כמו שהתבלר במבכת תעניות ובכרות העמים הת חוני המעגל אומר ה׳ יסב רומו יזלו מיס וכתב גפם על הארץ . או ברלות הת הרסם״ו אומר הויות המים ואין מיס בשמות. לחיזה מסם יחזיקו ליותר הכח. וכרות הת גליתנו״ם דורש במהות הלרעת ובסבותיו ודרך רפויו והלרעת זרחה במלחו . או כרות הת הליבע אמר ורחלת ז״פ ביהדן ופבר ׳ליזה מסם יחזיקו לרופא נדול. הנה הלה העניני׳ מפורסמים ומקובלים בזאת החומה ועיניכם הרואות גם היום הבר הרא ה׳ בעמו הם קורלים הליו בנפשם והוא יעזה הסמעתם בעלמינו״ם עם נודל ידיעתו בחלבת הבכבים וידיעת מהלך נבא הבמים הם עמד יעמוד הבמח לו ולמולדתו כמו בעמד לנקדימון בן נוריון לפי מה שבא בקבלה . ובמעמד לתרבמ״ן עם רוב פלפולו בחכמת הליהות ורוב הבתדלותו בידיעת מספר הבכלי׳ הנדלים ומציאתם ואיכות הבתבלותם מהחלם רחבים ואופן הנעתם לנרמיים הבמיוחים כמו שזכר כל זה במאמר הרבמ בחות הלמ״ד במה שאמר הטבעיים ר כי מלאך בת הליו או הליה מבחיי בהדיה ופה הל פה ידבר בו. או לפי׳ במרחה ובחידות כמו שקרה לחסידי אומותינו לחלפים ולרבבות עכ״ד . הנה הבלם הזה עם כל בקיאתו והסתבבותו בחכמת העיונים לא כפה על האמת פבאמר וסודה ולא בוש כי אין העמה ואין תבונה כי הם בעסק התורה ובקיום מצותיה ובעליה קורא הל ה׳ והוא יעזה הכמת׳ ובינת׳ לעיני העמים לא העיון הפילסופיות ובעניין זה הביב רביעו הנאון הנדול ז״ל תקון הגוף והנפש ומשיר הנאת האדם הוא עסק האמת והתלמוד ואבר טוב ליברהל כי ניחוד התורה יושיל לעצמו ולהחמים באותו ויועיל לעמי הארץ כי יחמבם לדבכי האמת התורה ואבר לבו יבור מזה ויהבסק בדברים הסם אבר דברת יסיר מעליו ירחת אמיס ויפסיד בחומן העיונים כי יסלק מעליו כל ד״ת לנמרי ומזאת הסבדים יהרע לבבי האדם שיחתבם דעתם עד שלא יהובו לעזיבת התהלם ולאחר החמיד אבל אבר ימציאו עצמם לתורה ולירלת אמיס יגיע לבם מזה כי יחסיבו כל החמון לירלת אמיס ואחבי החבובה בלי פקוח ולא יבינו סוס סבל בהקבה״ה . ואם הרואה אותם בבי אדם מתעסקים בהוכחות דברים יחמרו לך כי היה דרך סלולה וברה ישבו בידיעת הבורא״ה בחמת ולא התבם לבם ודע בחמת כי יבזבו לך ולא החמת ירחת הטה וחכיזות ועשה ועבדה וקדובת הלא בחותן החתעסקים בחבמה ובתלמוד. הלו דברי הבחון רבינו סעי ז״ל חביהם על ירחת״ל ודבר זה כתוב בתורה ובמי בביהים ובחובים בכתובים כתוב בתורה לא בחמים היה ואיתא בחדרש לא בחמים היה לא תחלת בנסי הרוח. ולא מעבר ליס היה לא תחלת בסחרין ולא בתגרין . בחוקל לחר לין התורה חניה לא בהיסבדולוגין ולא בהילטגומין שלחר ׳ ׳ בחמים היה

לין התורה חניה בחי בחתעסק בחלבת חמים. לחרו לו לחמוקל ולבא חילטבלוגום לחת לחר להם חימי לא הסבלתי בהבחה זו הלא בבעה בהייתי נפבה לביה חמים ט״ב. ומפו בנביהים בכן על חבמת הלו היה חזהיר יבעיה ליחבדל ולחר לין לחת בחקלו כסף בלא לחת ויניעבה בלא לבבעה . יחחר לחת לחת שוקלין בכסף ומפזרים ממון לקנית הכמות בחין להם ולין הבפם חזות בבן חו לחת לחת יניעים וחתבדים כחכם וחבלי׳ יחיכם בדברים בלא חתבע בפבכם חפס בחעו שמוע בלי ולבלו טוב היה החורה הקרחת לקה טוב כי זהו בלחם החחיתי ובחיה לכם לבבעה וכן חתענג בדבן בפבכם בזו העליון כמו שהנוף חתענג וכן לחר דוד על חתענוג הגפש כמו הלב ודבן הבבע בפבי . ומבולם בכתובים כח״ם שע״ם טוב חעב בירלת ה׳ מחוכר רב ומהומה בו . יחחר טוב שיבביל ויהיב לו הבנם חועבת ויירח לת הב״י מחוכר רב בלומר מרבוי החבמה יותר מבדי הבנתו כי יבא לזה לידי חבוכה ומהומה . וזהו ומהומה בו לפי שבע בקבלה . ושמעתם לתרבמ״ן עם רוב פלפולו בחכמת הליהות ורוב הבתדלותו בידיעת מספר הבכלי׳ הנדלים ומציאתם ואיכות הבתבלותם מהחלם רחבים ואופן הנעתם לנרמיים הבמיוחים כמו שזכר כל זה במאמר הרבמ בחות הלמ״ד במה שאמר הטבעיים ר כי מלאך בת הליו או הליה מבחיי בהדיה ופה הל פה ידבר בו. או לפי׳ במרחה ובחידות כמו שקרה לחסידי אומותינו לחלפים ולרבבות עכ״ד . הנה הבלם הזה עם כל בקיאתו והסתבבותו בחכמת העיונים לא כפה על האמת פבאמר וסודה ולא בוש כי אין העמה ואין תבונה כי הם בעסק התורה ובקיום מצותיה ובעליה קורא הל ה׳ והוא יעזה הכמת׳ ובינת׳ לעיני העמים לא העיון הפילסופיות ובעניין זה הביב רביעו הנאון הנדול ז״ל תקון הגוף והנפש ומשיר הנאת האדם הוא עסק האמת והתלמוד ואבר טוב ליברהל כי ניחוד התורה יושיל לעצמו ולהחמים באותו ויועיל לעמי הארץ כי יחמבם לדבכי האמת התורה ואבר לבו יבור מזה ויהבסק בדברים הסם אבר דברת יסיר מעליו ירחת אמיס ויפסיד בחומן העיונים כי יסלק מעליו כל ד״ת לנמרי ומזאת הסבדים יהרע לבבי האדם שיחתבם דעתם עד שלא יהובו לעזיבת התהלם ולאחר החמיד אבל אבר ימציאו עצמם לתורה ולירלת אמיס יגיע לבם מזה כי יחסיבו כל החמון לירלת אמיס ואחבי החבובה בלי פקוח ולא יבינו סוס סבל בהקבה״ה . ואם הרואה אותם בבי אדם מתעסקים בהוכחות דברים יחמרו לך כי היה דרך סלולה וברה ישבו בידיעת הבורא״ה בחמת ולא התבם לבם ודע בחמת כי יבזבו לך ולא החמת ירחת הטה וחכיזות ועשה ועבדה וקדובת הלא בחותן החתעסקים בחבמה ובתלמוד. הלו דברי הבחון רבינו סעי ז״ל חביהם על ירחת״ל ודבר זה כתוב בתורה ובמי בביהים ובחובים בכתובים כתוב בתורה לא בחמים היה ואיתא במדרש לא בחמים היה לא תחלת בנסי הרוח. ולא מעבר ליס היה לא תחלת בסחרין ולא בתגרין . בחוקל לחר לין התורה חניה לא בהיסבדולוגין ולא בהילטגומין שלחר ׳ ׳ בחמים היה

ולחר

ובן חחר בסע״ם ודבלו עלי להבם ודבחין חלו מ״ע פיס עסור מין ודבל״ע . ולחר נמי בחבוני בחסיבות רבדוני בחסיבות חלו הלבות חמחוסבות. רבדוני בחסיבות חלו דברי תורה בריהן טוב בחסיבות. כי הולת להבם חני חחר רבי יחחק ברחבוה בבריתה פרושה חניה לדם חחחיה דבר חבנה דבר הלבה דבר חלחוד ועבשיו בחין הפרושה חניה ובוחר בחחו חוליס חן הלבות דבדי חבדה.

ואמר נמי מוכו לוף מסבא ומס מלתו' ואמר נמי מס יפן לים מה כל טון ביתו בהסבא והוא על דרך שאמר דוד הביו טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף ומתוך שהיה מהובא לפני היקום ונקראת הסבא לומדים גם כן מס שמוציא כדמיתא בפרק במה מצא אמר רבי אבא אמר ריש לקיש שני תלמידי חכמים המדקדקים זה את זה בהלכה הקב"ה מוסיף שלום שנאמר ודגלו עלי אהבה ונקראים ג"כ מוסיפי הם" כדאיתא להשתא מוסיפי ים גם הסב"ם

בגימ' י"ג רמז לי"ג מדות שבתורה שנתנה בה:

והה מומרו טוב שיהיה חיי לעד בתורתה רק ואהבת

גם כלומר ולימוד התורה הנקראת הסבא תשוב מתוך התענוגין גופם כשוב תשוב ונשלם בו ולומדים החכמות הנמוסים לפני המקום וזרם ונכריח היה והתורה בקבל עדת ישראל. לו יאמר טוב תרותה ירק ואהבת גם אמר טוב להשיג הסבא קלא עם תמונת הסביות הנקראת להסבא שנאמר גם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ וכתיב אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה ואלו לומדים באהבה תריס קרינן להודות לך וליהדך. וגם באהבה גימ' אחד רמז לסביות. משור תשוב מן הסבא גדולה המעשה את האדם כאותה הסבא שהשינו ישראל באהבה שעשו את העגל והמירו את כבודם בתבנית שור ונשלם בו הממת הדין. ואם שהזכיר משה לעם ס' יחרה אפך בעמך. ויהיה פי' הפסוק הזה שום לפי הפסוק שלפנינו טוב מעט בירושלם ס' וגו'. נמצא שעשק מקרא ומעשה ותיקון הוא העקר ומעשה ברואים ומרכבה הן לדעת שרמב"ם וסיעתו הן לדעת החכמים המדברים שהוא הקבלה המתמיות היכם תלך כדבר שהקבל לבושב. ומשמול לך משל למלך שזימן עבדיו לסעודה ונתן לפניהם לחם ושבר ויין לאכול לשובע נפשם גם נתן לפניהם דבש ומיני מתיקות לקיומו הסעודה. השפע המתוק תמוק לאכול מיני מתיקות ומיני המתבלות כולם ושמחת עומד משלחנו עדיין הוא רעב ללחם ונמצ למים גם מה שאכל יקיא הוא כמו שאמר שלמה ע"ה דבש מצאת אכול דייך פן תשבענו והקאתו ונמצ נמנו רק מכל. שכל החכם הוא לשובע נפשו מבשר ולחם ויין ואחר כך יפעום מעט דבש ומיני ממוק לקיומו הסעודה והו הוא שבע ודבון וטוב לב משתה תמיד. המלך הוא ס' לשמות מלך הכבוד. שזימן לפניו עבדיו הם עמו ישראל כי לי בני ישראל עבדים. הסעודה היא התורה הקדושה שהיא מזון הנפש. ונתן לפניהם לחם הוא התלמוד כדדרשינן בתענית כל מבטן לחם אלו בעלי תלמוד שנאמר לכו לחמו בלחמי. ובשר אלו מעשית כדאיתא בספרי חלב בקר עם חלב טלה עם חלב כרים אלו ק"ו וג"ש ותשובות ודינין ויין אלו בעלי משנה כדאיתא בס' סופרים. שכל אחרו נמצלה המקרא כתיב והמשנה כיון כו' דבש ומיני מתיקות הן התם מעשה ברואים ומעשה מרכבה אחר הם הלין הן זומה כשנכנס לפרדס בשתים ת"ק ורומה בתלרי לבו והשוב יותר מדאי ונפגע דאיתא התם עליו הכתוב אומר דבש מצאת אכול דייך וגו' שרי התכמות אלו נמשלו לדבש. השפע התמוק תמ ס לאכול מיני מתיקות ומיני המתבלים כלם הם מוחש בני אדם המתעסקים בתורה

דברים ואחרו כי היה דרך סלולה להשיג ידיעת הבורא ומיני המחשבים שהם התורה בכללה כמו שכתבתי לעיל בשם רב האי גאון וזו כשיעמוד הוא רעב ללחם זה לחמו של תורה. ואמ למים היה התורה הנמשלה למים גם מה שאכל יקיא ר"ל גם חכמה זו לא יקיים אלו כמו שהיינו לבן שומע במשכח תניינה פרק הן תורתן. ואמ רק מכל כי יהיה הסר לב לא ידע מלומה. שכל החכם הוכל לשובע נפשו הוא הלדיק הוכל לשובע נפשו ואמ רעבון של תורה משבר ולחם ויין הוא התשנה והתלמוד והתעמקות. ואחר שמילא כריסו מסם יתעוה מעט דשם ר"ל שלמד תה"כ התכמות אלו של שבל דוקא מרב מובהק ובקי בחכמות אלו דשם פירושם בדעת הרמב"ם שהוא הכמת הפילוסופיו'שלא כתבתי לעיל שהין ללמוד תוהם כ"ש ממלמד שיוכל להשיג לומן על תמיתתן. ושם פירושם שהוא סוד הקבלה שידוע לבעלי התשם גם זה כתב בעל עיקרים מאמר ג' פ"ח וסור שיין בספרי הקבלה חלק על פי הקבלה תכם מפי חכם וזה הוא שבע ודבון ר"ל וזו הוא בעל תורה נאור כמו שכתבתי לעיל בשם מדרשו של רשב"י ועוב לב משתה תמיד ע"ד דאיתא בב"ב ועוב לב משתה תמיד חלו בעלי תלמוד ומפרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו זהו שיעור מה שרלינו בזה השער:

השער השלישי בשתי זמן הקימה

הקימה היא זמן מוכן ללמוד תורה לפי שפניו שם התדם יותר משאקיו וע"כ אמר בפ"ג משבועות ר' חנינא בן תכינאי אמר הקיטור בלילה והמהלך בדרך יחידי והמשנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו. ר"ל כי שעות הלילה והליכת הדרך יחידי הם לא יעלרוהו שתון המונע מלהשתדל בתורה ס'. ואז כשבר בלו השעות המדוכות והמקום המוכן להתבודד יפנה תדם שלבו לבטל ולא יבחדל ממה שרלוו ו. הנה הוא לא מתחייב בנפשו והיא כי אז יבוא במקום שכנה כי הלילה והדרך אבר התדם הילך גם יחידי הם בהזקת שכנה והוא לא בהיותו יושב בשל הוא שבת בל הטרות הבטלות עליו. לזה רחיי לו להשתדל במה שרלוי לבלו ולהסיר הדמיונות הבטילות מעליו ותחול לא השבנתה התלהית עליו והזמן והמקין יותר בכל הלילה היה בחשורת הבוקר לפיכך היה דוד קם בחלי הלילה לקרות בתורה כדאיתא בפסיקתא הוא לילה לקום להודות לך על משפטי לדקך ר' פנחם בשם ר"ש בר מנחם אמר משם היה שמש היה מוטל בגל וכיוצר ונותן במרחשותיו ועומד בחלי הלילה ומנגן בשם וקורא בתורה והיו חברי ישראל שומעין הם קולו ולומרין ומה לם דוד המלך עוסק בתורה תנהנו עתכו"כ נמלטו חברי ישראל שעסקים בתורה. אמר רבי לוי הלון היתה ע"ג מטתו של דוד פתוחה לעפון והיה הכיוור תלוי כנגדה והיתה רוח נפונית יונשב בחלי הלילה ומנשבת בו והיה הכיוור מנגן מלליו הש"ד והיה כנגן הנגן כמנגן לון כתיב כאן חלה כנגן המנגן הכיוור מנגן מלליו והיו כל ישראל שומעי' לוחו ולומרים ומה לם דוד מלך ישראל עוסק בתורה לנו עתכו"כ נמלטו כל ישראל עוסקים בתורה.

אות שלוש תומר שרש כבודי עורה וגו' מיתער יקרי
תן קדש יקריה דבורתי . יקרי ליה כלוש מן קדש
יקריה לשירה דשחר לגה סויגא מעורר שחרית
לגה מעורר יתי . והיה יאמ"ר מרגיזו ומ"ל דוד דרכם
של מלכים לסיומם יכנים שלם שעות על סיום ואת
תומר תנות לילה לתקום . והוא תומר על משפטי לדקך .
וגרסינן במסכ' מנחות פ' הרי עלי שערון ביר המעלות
ברכו את ה' וגו' בשית ה' בלילות אלו תלמידי
חכמים העוסקים בתורה בלילה . ואיתא נמי התם
בכל מקום מוקבל ומוגש לשמי . בכ"מ פ"ד אמר ר"ש
בר נחמני אלו פ"ח העוסקים בתורה בלילה מעלה
עלי עליהם כאלו מקטירים ומגישים לשמי . ובמסכת
תמיד פ' לא סיו כופתי' תנא רבי היה כל העוסק
בתורה בלילה שכינה כנגדו שנאמר שויתי ה' לנגדי
תמיד ותומר קומי רוני בלילה וגו' ותכא פני ה' .
וגרסינן בפ"ק דע"ז ובחגיגה פ' אין דורשין ח"ל לוי
כל העוסק בתורה בלילה . הקב"ה תופך עליו חוט של
חסד ביום . שנאמר יומם יצוה ה' חסדו וגו' וגרסינן
בתמכת עירובין פ' הדר לה מבני סיכרא לגלה לגירסא
ונרסי' נמי התם פ' עומדין פסוק אמר רבי ירמיה בן
אלעזר כל בית שנתמעטו בו ד"ת בלילה שוב היו מרבי
שנאמר ולא יאמר היה תלוה עומי ויתן זמירות בלילה.
ואיתא נמי בפרק הלק כל בית שתין בו ד"ת נתמעטו
בלילה תם תוכלתו שנאמר כל הוסך טמון לעפומי
תלמידו תם לא טופח ילא שריך בתלנו תין שריך תלא
תלמידי חכמים שנאמר ובשרידי אשר ה' קורא. ואיתא
בתדרש וכי יתכוב תים את בתו לאתת. אמר הקב"ה
ליכרתל בת אתת היתה לי ותכרתים לכם לאתת שתין
אתת תוליתים תומה תלא תבוסה בהרון . לא תצא כאתת
העבדים ונהנו בה בכוד שנשניתה תומה תלילי שנאמר
עליה למרום שבית שבי וגו' ע"כ . וקישור שכתובים
שתהר זה הוא בעניין זה תם רעה בעיני תדוים תם
יכרתל רעים שתיום תקיימים את התורה. והפלה אתד
כנ' שתתלק שכניה תכם ושכי בתתן תורה לעם נכרי
לא יתסול לתכירה לה נתנה לתומה תלומות העולם תלא
ליכרתל וישרתל בונדים בה. ותם לבנו ייעדנה כ"ל תנוה
ליעדה ונהנו בה תנהג תיטים . ותם הוא עתו לה
תייעדה תנוה ליעדה לבנו ע"ד ושנתתם לבניך זהו ותם
לבנו יעדנה. כתשפט הבנות יעשה לה שיהנו בה תנהג
תיטות . תם תתרת יקח לו תשה הוא ע"ד שתרז"ל
יפה תורה עם ד"ת ועוד אתרו כל תורה שתין עתה
תלתה טופה בטלה וזתן התלתה היא ביום כתו שנאמר
דע"ה הכפירי' עותני' לטרף ולבקש תתל תכלה תזרת
הסתם יתסבון ותל תעות' ירבצון יגה תדם לפעלו ולעבודתו
עדי ערב. לכן אתר הכתוב שיהנו בה תנהג תיטות
בזתנה והוא בלילה. ותם תתרת יקח לו תשה ר"ל
שיזר' הסתם ויבא הזתן ליטא תשה תתרת והיא הפעולה
והעבודה לבניה טרף לנפשו שתר וכשות ושותה וגו'.
ר"ל מ"ש לא יהיה ויותר למלתתו טרף שיקרא הקרבנות
וניתים תבילון ויקרא ק"ש כדאיתא בברכות אתר רב
יהודי בר תבין אתר ר"י בר תסיתן אסור לתדם שיהן
אדם לתבירו ולגלות לדרך קודם שיתפלל שנאתר לפני

יהוה תלוך . ואתר נתי כל התתפלל ויוצא לדרך הקב"ה
שוטה לו התציו שב' לדק לפניו יהלך ויטים לדרך פשתיו.
וזהו שתרה כשותה ושוטתה לא יגרע . שתרה תלו
תזוות והוא השלתן תשר לפני ה' והוא פרשת הקרבנות
תשר הם להתי תבי ריח נתוח לה' . כשותה הוא כשות
של תנוה עטיפה ניתים והנתה תפילין . עו תה זה ק"ש
ותפלה ר"ל שיקרא ק"ש בשותתה כוותיקים שהיו תכווני'
לקרות תעת קודם הנץ התתה כדי שיסיים לותה
וברכותיה עם הנץ התתה ויסתול לה תפלה תיד בהנץ
התתה כתב תר בברכות . ולזה כוון שלתה נאתרו קתו
תוסרי ותל ככף ודעת תתרון נבהר . אתר כשיגיע זתן
שיתעסק בתלתתו וירדוף תתר קנייני עולם בתהלה
פרש כל דבר קתו תוסרי ר"ל שיקתו תוסר התות
בזריזות והשתדלות כתי שלוקה הדבר בידים שהוא תזדרז
בו ולא שיקתה בעצלה ובילוות כ"ש יתעצל בשם ת"ש
שיעצל תן השוגג תפילו בשהוא תקיים התתה כי תם הוא
תיתד שם"י בפיו ובשפתיו ולבו רתוק תתו גדול שתו
תגדות . לזה תתר לעון קתו . גם בתלו ג' שהזכרתי
בכלם תניו לעון קיתה בעניין הקרבות קה לך תעל
בן בקר . קתו שתיר עזים . קתו תת התנתה התורה
יקה בני כבשים תמימים . ולקה בכש תחד . יקה לו
שתי תוריס . יקה שני שעירי עזים ובשל רבות . בתורת
ניתים נאתר תכם לב יקה תעות . היא תניה ניתים
שבקלה כנגד כל התעות שנאתר ורתיתם תותה וזכרתם
את כל תעות ה' . ועוד נאתר כתן תכם לב יקה תעות
ונאתר לתלן ולוקה נפשות תכם ר"ל תי שלוקה נפשות
שהוא תעות ניתים שנאפשות תלוי בה כדאיתא בתסכת
שבת פרק במה תדליקין גם בכנפיך נתעה דם נפשות
תביוים תפני תה תסו בניו ובנותיו של תדם בעון ניתים
דאתר קרא גם בכנפיך נתעה דם. לזה אתר שלוקה
נפשות שבתעות ניתים תיל נפשות נקרא תכם על דרך
תכם לב יקה תעות בק"ש ותפלה ס' תפלתי יקה .
קתו עתכם דבריה . כל תשא עון וקה טוב ותיתה
בתתוותה זו תפלה טוב בניתי' י"ז תפלה י"ם הוא תתן
ברכת תזדים שתקנו ביבנ' ואת צתת דוד שתקנו ע"ם
בתניי ה' ונסני ע"ב . ובכלם שייך ג"כ לעון תוסר
הקרבנות כל עצתם הוא שיקח תוסר ויתודה ויטוב תל
ה' וירתתתו כתו שכתבתי לעיל בשער ת' . ניתים היא
זעירא כל התעות והתעות הם התוסר כלכתיב שתש
בני תוסר תביך ודרשו רז"ל זהו תורה שבכתב . וק"ם
היא כולה תוסר כדתוכח תפוכח . זהו שנאתר קתו
תוסרי הן תלו ג' שזכרתי . ותל ככף תל תרדוף
שהר קנייני הטו"ס שבר הם כולם נכללים בשלש ככף
כדכתיב יליד ביתו ותקנת ככף . ותם כל תקנת ככפו.
ויתכל גם שתול שת ככפיתו . תוכל בככף תשביתי . כי
טוב שהרה תסהר ככף . הרי ככף יעתה הכל . ודעת
תהרון נכהר כ"ל תל תתסר לתשוב תהבולות לרדוף
שהר קנייני הטו"ם כתריותך הדעת שנאתר תתייבב
בדעתך ותתפלל תל ה' בשוותה הלב והכפים . היא נכתר
תכל תריותך כי הם יתבדך יתלת שילוך כתו שכתבתי
לעיל התתפלל ואח"כ יוצא לדרך הקב"ם עותה לו תפניו.
תכל תי שלא יעשה כן ויטים בתתותו ככספו ובזהבו

תקודם שיהא תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל ירדוף אחר לדיעתא קייני העולם כב"י יסיר הסנאתו מעליו והיה לא תגלה וזהו סיומא דקרא ואם מצלם תגלה לא יעשה לה ר"ל שאם תחת מגלה לא יעשה כהונן ולא הגם אין כסף ר"ל שיאיתו שיגיע לאדם לפעלו יהיה הגם אין כסף כי לא תגלה דרכו. או על דרך זה ואם מצלם תגלה לא יעשה תחת והוא ק"ם שלא יקרא. ויש הגם ר"ל יגיע מהרעו ע"ד לא הרבה יהרוגים תגלה מפני שבטלו ק"ש כדאיתא בפרק כל כתבי וזהו הגם אין כסף על דרך הגם מכרנו ולא בכסף תגאלו:

ויבא למו גם משה שזמן תלמוד הוא בלילה כי היום הוא למלאכה לכן מי שנתן לו מלאים ריוח והגלה שים לי פנאי ללמוד יום ולילה לריך להחמיס אחי תורות תורה שבכתב ותורה שבעל פה וללמוד בפיהם שנאמר והיו תוהיים מלמעה ויחדיו יהיו תמיס על רחשו הוא החבור למעלה ומסכיל יבין. ועל זה רמוז בכתוב בלומרו ובתורתו יהגה יומם ולילה. קרא תורה שבכתב ותורה שבעל פה יומם ולילה שנאמר ויקרא ה' לאור יום ולחושך קרא לילה אמר שקרא ה' לאור הוא תורה שבכתב כי גר מלוה ותורה אור יומם ולחושך הוא תורה שבעל פה כמו שבכתב התהוותה ע"פ הדברים האלה כרתי אתך ברית ואמרו החכמים לא כתב הקב"ס בתורה למען דברים האלה. ולא בעבור הדברים האלה. ולא בגלל הדבר אלא על פי. זהו תורה שבע"פ שהיה קשה ללמוד ויש בה לער גדול שהיה מסולה בחיבך שנאמר שם שהולכים בחושך רלו אור גדול אלו בעלי תלמוד כו'. וגרסינן בפ"ק ם סנהדרין פרק ג' במחסכים המיבעי זה תלמוד בבלי זהו ולחשך שהוא תורה שבע"פ קרא לילה. לכן מי שמחזיק שפי תורות הללו ילמוד תורה שבכתב שהומה ליום ביום. ותורה ש על פה הדומה ללילה בלילה. וכן מיתה בפירקא רבי אלעזר כל ח ק"ן מ' יום שהיה עומד משה בהר היה קורא בדת שמקרא ביום ושונה בדת שנאמר בלילה. וכן תרגם שמהגבב בשיר השירים בפשוט דודי לח ואחוש בלשון הזה בכן שריתי בשיבתא דיסרעל למשתעי בשבחה למרי עלמא וכן לומרת להשוח אלהא רעבתי למשלח דעשיך ביומא בחיעל חיור בחלנא ועשוק בעשריס ומרבע ספרין דלריתא נביאה וכתיבה ובלילה הוא עשיק בפיתא סדרי משנה וזיו יקרא דלכפותי זהרין נהורא מבגיותא הכמת' וסברא דהוא מהדות שמועין הדתין בכל יומא ועתיד לפרוסמיון לעמיה ביומא רבא כו' והטעם מבואר להכמי האמת שהריך האדם לתת לכל אדם ואדם כפי הרהויה לה והחכם המסכיל יבין ויסכיל. והטעם הכתוב כ"ל כי התורה הלמדת בלילה מחיבבת ומתקיימת יותר מהלמדת ביום ותורה שבע"פ לריכה יגוע יותר מתורה שבכתב. כמו שבכתב התהוותה בפ' אח וז"ל לא קבלו ישרחל אח התורה עד שבפה עליהם הקב"ה הר כגיגית בל' ויתיצבו בתחתית ההר ואמר רב דימי בר חמא אמר להן הקב"ה ליסרחל אם מקבלים אתם את התורה מוטב. ואם לאו שם שתהא קבורתכם שם. וח"ת על תורה שבכתב כפה עליהם את ההר. ולא משעה שאמר להם מקבלים אתם את התורה עמו כלם ואמרו נעשה ונשמע מפני שאין שם יגיעה ועבר והיה מעט. הלא אמר לשם על תורה שבעל פה שים שם דקדוקי מות קלות והמורות והיה עזה כמות וקשה כשאול קנאתה לפי שאין לומד אותה הלא מי שאוהב הקב"ם בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך. ומניין אתה אומר שאין אהבה זו הלה לעמן תלמוד לומר מה כתיב אחריו והיו הדברים האלה אשר אנכי מלוך היום על לבבך ואיזה זה הלמוד שהוא על הלב הוי אומר ושננתם לבניך זו תלמוד שאין בניך עיון. וכתב עוד וכי' שניים כתיב שם בכל לבבכם ובכל נפשכם ולא כתוב ובכל מאודכם ללמדך שבכל מי שאוהב עושר ושעטנז היה יכול ללמוד תורה שבעל פה לפי שים שם לער גדול ומידוד שיגה. ומאחר שאריכה תורה גדול ועיון רב לכן זהגה בלילה ועל דא גרסינן בכוף מסכת העניה ובבתרא פרק ים מוחלין תניא ר"ח הגדול אומר כיון שהגיע אחשה עשר בחב הפם כתה על המה ולא היו כורחים עליה למערכה וקבלי ליה יום חבר מגל מכאן ואילך דמוסף יוסף ולא מוסף יוסף מאי יסף אמר רב יוסף שהקבילים אמיס. ילמה בתומרו שהקבילים אמיס לפי שעתה הגיע הפת ללמוד בלילה ולמוד שנייך ללילה הוא תורה שבע"פ ודרשו ר"ל שמע בני מוכר אחיך זו תורה שבכתב. ולא אמות תורה אחך זו תורה שבעל פה ואם תימו לומר אותה לא היה גורמת שיקבל שהקבילים אמי"ם היא תורה שבע"פ. עוד גלאה כי דרשו ר"ל עוד על אמות תורה אחך זו כנסת ישרחל וידוע כי כנסת ישרחל היא מדת הדין הפולמ בלילה והיא הסבירה לאבר תורה שבעל פה שנשבת ממנה בידוע לחכמי האמת. ומאח שם הוא לומד בלילה אז המדה שהיא מסבירה עליו טובה וברכה כדאיתא בשבת המיד הלומד תורה בלילה שבירה כנגדו אבל אם תימו לומד אז מדת הדין בולט וזהו שהקבילים אמי"ם ומסכיל יבין. ודורשי רשומות מתו סימן מסכבי עד קומי שבבי. ומקומי עד שבבי קומי. כ"ל מזמן שבועות שקורין שה מגלה רות דכתיב שה שבבי עד הבקר עד הפעם בתב שקורין אותה דכתיב שה קומי רומי בלילה. שבבי עד הבקר. ומקומי שהוא ק' בתב. עד שבבי שהוא שבועות. קומי רומי בלילה לרחם שמורם. זהו שרלינו בזה השער הפלישי:

שער הרביעי בהנהגת לוכדיה

הנהגה לומדי תורה נחלקת לג' חלקים הא' שנהגת למודו. הב' שנהגת מדותיו. הג' שנהגת מלבושיו. וזהו דאיתא בשמות רבה אל שבע"י ג' כתרים שם בתר תורה בתר כהונ' בתר מלכות. ומסכת אבות מוסיף ומאר ובתר שם טוב עולה על נביהן לזו בזה אלו ג' שנהגות. בתר תורה הוא שנהגת למודו. בתר כהונה הוא שנהגת מדותיו שיהיה לו מדות טובות כדכתיב ספתי כהן יעמדו דעת ותורה יבקשו מפיהו לומתי שם דומה למלאך ה' צבאות כדדרשו בהגיגה. והוא שדומה למלאך ה' צבאות בשנהגת מדות טובות. בתר מלכות הוא שנהגת מלבושיו שיהא מסולסל בגבורי

נאים בלבוש מלכות כדאיתא בגדרים לאחר למימר מאן מלכי רבנן דמעייניס במלבושים נאים. ואם יש לו ממון ג' הנהגות. מי כתב אם טוב עולם על נביאן ר"ל שמין כתב ס"ת אם לא על נבי שבתון אבל אם יהכר מ' מהכתבים אלו נם כתב ס"ת לא יעלה עליו. ולזה אמרו שאפה דברים מרחיבים נפשו של אדם אפה נאה ונאים. ר"ל שאפה דברים מרחיבים נפשו של אדם שיהיה לו נפש רחבה ודעת רחבה להכיל למודו ומיתקיימו בידו. אפה נאה. הוא הנהגת למודו שיתפעצם בחילת אהבים שהיה אהבה נאה ויפה ואחמדת מזהב ומפז רב. דיבה נאה. הוא הנהג' מדותיו ש' מי לו דיבה נאה עם הבריות שידור באהבה ובאחוה מתוך נודל מעלות מדותיו. כלים נאים. הם מלבושי נאים והנה אבאר אחלקים מתוך דברי רז"ל:

הא' הנהגת למודו הוא שירחיק עצמו מאחות נפשו עולם ולא ילך בפרישות לבו שאין ד"ת מתקיימת בלימודה בשידון אלא מתוך שימוי הגוף כמו שפתימו בפרק ה' מאבות כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל האדמה תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל ואם אתה עושה כן אשריך וטוב לך בעה"ז ובע"ו הביא מ"ח דבר ס שבתורה נקנית ומהם מישהו שיהא מישהו שיהא ומישהו תעשנו. וכן בתוב התגהותה כל מי שאוהב עושר ונעשה אינו יכול ללמוד תורה בעה"פ לפי שיש בה לעג גדול ובידוד שיהא ויש מכלה ומכבד עצמו עליה. לפיכך מתן שכרה לעה"ב שנאמר העם ההולכים בחושך ראו אור גדול. אי זהו אור שנקרא בשם ה' שנאמר הקדוש ברוך הוא לעתלי תורה כו'. וגרסינן בברכות פרק הרואה הסב' ומעב ישראל אמר להם מפה ליישראל כתתו עצמיכם על ד"ת כדרשב"ל דאמרשב"ל מין ד"ת מהקיימים הלא בני אמים עצמו עליהם שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באוהל. אמר רבא מאי דכתיב אם נבלתה בהסתפח ואם זמות' יד לפה. אם מבבל אתה עתיד על דברי תורה מהפתח ואם לאו יד לפה. אמר רבי יהלי מאי דכתיב כי מין חלב יוליח החמאה וגו' במי אתה מוצא חמאה של תירוש אמי אמקיא עליו הלב שיהא מסדי אמו. ומין אף יוליח דם כל תלמיד שבועם עליו רבו פעם ראשונה ושונה ומבהן בין דם טמא לדם טהור. ומין אפים יוליח ריב כל תלמיד שבועם עליו רבו פעם ראשונה ושונה ומבהן בין דיני ממונו לדיני נפשות דהנן סהדי אפים שיהיה יעשוק בדיני ממונות שאין לך מקולא בתורה יותר מהם שהם כמעין המובא. גרסינן בהניגה פרק הין דורשין אשר קומטולא עם נשי יוצק יסודם אלו תלמידי חכמי' שמקשטים שיהא מעשיהם בעה"ז הקדוש ב"ה מנלה להם סוד הנשר לעה"ב שנ' נשר יוצק יסודם. ולא עוד אלא שהם בשותיהן זוכות בדבר דגרסינן בפ' י"ה מ"ד כן יהן לידידו שינה אלו הן נשותיהן של תלמידי חכמים שמדדיים שינה מעשיהם בעה"ז זוכות לעה"ב. וגרסינן בפרק חלק דרש רבי יודה בר סיי כל המשחיר פניו על דברי תורה בעוה"ז הקב"ה מנהיק זיו פניו לעוה"ב שנאמר מראהו כלבנון. אמר ליה מתחותא בר חיללאי כל המרעיב עצמו על דברי תורה בעה"ז הקב"ה משביעו לעוה"ב שנאמר ירווין מדשן ביתך וגומר ונחלי עדני תשקם שירוחין ה' כיצד משבחי' אמר רב הונא מ"ד חיקך יפבו בה וגומר אם עושה אדם עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין מתקיי' בידו ואם עשה כן מ"ר הונא הקב"ה עושה לו סעודה בעצמו שנאמר תכין בפנו שך לעני מלחים. ואל יטעה עצמו מב"ה אפי' עשה מ' כדאיתא בתמ' בילה פ' מן נדין אמר רב לעולם אל יטעה אדם עצמו מב"ה אפי' עשה מ' כו'. ואפי' בשעת מיתה כדאיתא בתמ' שבת פ' ר"ע לעולם אל יטעה אדם עצמו מד"ת ואפי' בשעת מיתה שנא' אדם כי ימות באוהל. ושוב לסיום תמיד בב"ה ואעפ"י שאינו מבקש מזון לבניו כדאיתא במסכת עירובין פ' ע"פ פסין שחורות כשיבא בני אדם מולח ד"ת בני אדם שמשכים ומעריב עליה בב"ה. ושחורות דורש לשון שחרות רבה אמר בני אשכים פניו עליהם כשורב רבה אמר בני אשכים עצמו עליהם אבזרי על בניו ובני ביתו כשורב כי הא דרב אדא בר אהבה כי הוי אזיל לבי רב ה"ל דביתהו יוקי מלי אשבא לה ה"ל לאיבה קדומו פי' ירקו' בתמת. ויבשבבד נופו ואיבריו לזה כשור לעול והאמר למטו ואבריו כדגרסינן בפרק קמא דע"ז אמר רבי יוחנן משום רבי נחמיה מ"ד השריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור. אשריהם ישראל שזמי עושקים בתורה ובמצו' וב"ח יהא מאור בידם ולא הם מסורי' בידו של אשריכם זורעי על כל מים ואין זריעה אלא לשון שנא' זרעו לכם לצדקה ואין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים. משלחי רגל השור והחמור ונו' אמר רבי אליעזר לעולם יהיה אדם עצמו לדברי תורה כשור לעול וכחמור למטו דכיון שאדם לעמל נברא טוב לו שיהיה עמלו בתורה דגרסינן בפ' הלק רבי אלעזר אמר אדם לעמל נברא ואינו יודע אם לעמל פיהו אם לעמל אחר כשהוא אומר כי אכף עלין פיהו הוי אומר לעמל פה נברא ועדיין אינו יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיהא כשהוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפיך הוי אומר לעמל תורה נברא אמר רבא כל נופי דלופקאי אינון שבא לנופא דזכי הוי דרופקאי דלוביא'. פי' כל הנופות שרהני' אבל טוב לנוף דזכי ויהיה טורחו בתירה שנאמר כי נעים כי תשמרם בבטנך ונו' ויהיו תשמרם בבטנך כשיהו יהדיו על שפתיך. והעיקר ללימוד המקוים ביד כל אדם הוא כשהוא דבריו שמתוך כך זוכרם ורמז לדבר "כי" "תשמרם "בבטנך ר"ת כתב רמז אם כן תב דבריו שלמד אזי יהיו בבטנו. גם אמרו רז"ל בירושלמי פרק אין עומדין ברית כרותה אבל הינו בה דרשו בבילב"ג לא במקרה הוא מסבה. ואם הוא עמל בתורה התורה מזמנת לו שבשבתי לעיל בשער ה'. וגרסי' התם בפ' ג' מסבות ר' נהוראי בן הקנה אומר כל המקבל עליו עול תור' משביחין ממנו עול מלכות ועול ד"ת. ע"כ פיוב לו לאדם עולה על תורה שהיא כבוד לאדם בעה"ז ובעה"ב ואעפ"י שהיא בעמל ועמוי מכל השולם כלו ואל יאמר בלבבו אין

מלמוד ומין לי ביצה ודעת ולא לב לסכין ומסורות כי ס' לא נפ' לי לסון לימודים כי מי שנתן לו ביצה ודעת לעשות מלאכתו ועשוק בפרקמטיא הוא יתן לו ביצה ודעת ללמוד תורה. כדלימת' בפנה דבי אליעזר אמר אלעזר ז"ל פעם אחת היתי מהלך ומצאתי אדם אחד היה מתגונן ומצטער בדברי תורתי לו מה תעיב ליומך היום הדין אמר לי ביצה ודעת לא נתנה לי שמקרה ושפנה תורתי לו בני מה מלאכתך ס"ל ניידי אני תורתי לו מי למדך שיטול פעם ותחרגנו מזונות ושפלכהו אל היה ושנלה הדגים מן היה אמר לי ביצה נתנה לי מן השמי' תורתי לו ליטול פעמן ותחרגנו מזונות ושפליכהו היה ושנלה הו דגים מן היה נתנו לך דעת מן השמים לדברי תורה שבאה בפה כי קרוב אליך הדבר לא נתנו לך מן השמים. מיד הרים קולו ובכה עד שאמר לו ולא ירע לך שבל בחי עולם מעידין שמובה זו יהו מעידין בה וכי יבואו עובדי פעמן ואומרי הורי. גם אל יאמר לך אלמוד כי מרוב דוחק העוני לא תוכל ללמוד. כלום אחה עני יותר משלל אמרו עליו על אלל הזקן שבל יום ויום היה משחכר בפרפיעק אחת חני דיבר הוא נתן לשומר היה השדרה וחזיו פרנסתו ופרנסת אחרי ביתו ולא היתה אומר ב"ה ליבנים עלה ואחלה ויעב על פי הדוחק כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון אמרו אותו היום ע"ש היה ותקופת עצת היה ירד עליו אלג מן השמים ובכהו וכיון שעלה עמוד השחר א"ל שמעיה לאבטליון אחי בכל יום הבית מאיר והיום אפל אמת יום מעונן הוא. אינו עניסים ורואו דמות אדם בחרוב' עלו ואמרו עליו היום ג' אחים אלג פרקיטו והרחיקוהו וסכוהו והציבוהו כנגד השדות אמרו לאוי זה לחלל עליו את השבת. גם אם ה' נתן לו טובה וכבשים לא יאמר היך אלמד ואני מרוד בעמון. בלום היה עשיר מר"ם בן הרסו' שבשיה לו אביו אלף עיירות ביבשה וכנגדן אלף ספינות בים ובכל יום ויום היה מוליך אחרי ומלך מעיר לעיר ומחדיש למדינה ללמוד. פעם אחד משלוהו אחדיו ועשו בו אנריא ז"ל היעמוד אחלך ואלמוד תורה אמרו לו חיי ר"ם בן הרסום שאין אנו מניחים לך נתן לפה הרבה כדי שיהו אותו ומיעו לא רחם אותה אלא יותר ועשק ד' זוהה כל היום וכל הלילה. וזהו דהיינו ביומה הלל מניחך עניים ר"ם בן הרסום מחייב עשיריס. לכן יעשוק אדם בחיים בין בעוני בין בעושר. והעושק בחיים בעוני ובדוחק הפה יחבוך יחמין לו פרנסתו כדי שיכל ללמוד בריות כדלימת' בפרק רבינו מאנחו ר' יונתן אמר כל שמקיים את התורה מעוני סופה לקיימה מעושר וכל המבטל את התורה מעושר סופה לבטלה מעוני. וזהו שאמרו אם אין תורה אין קמח. ירמה אם אין תורה אלא למד תורה ומבטלה מעושר לסוף יבא אלא יהיה לו קמח זהו אין קמח ואין מבטלה מעוני דאם אין קמח אין תורה. ובגרסינן בסוף מסבת סוטה אמר ר"י בר חייא כל העוסק בתורה מתוך דוחק הפלתו המתנת בשאמר כי עם כיון יהב ביה ביהושלים בבה לא תבכה חנן יחנך לקול זעקך וגו' ובחיב בתריה יענה ה' לכם ביום צר ושים לחן. רבי אחא בר חנינא

אמר אף אין הפרעה נגעל לפניו שאמר ולא יבוא עוד מוריך רבי אבהו אומר אף זיבה ומקבל פני השכינה שנאמר והיו עיניך רואות את מוריך:

הב' הנהגת מדותיו נחלק לו' חלקים וסימנך חכמת בנתה ביתה חצבה עמודיה שבע"ה

הא' סימן עניו ופעל בדבר. הב' סימן דיבורו תמיד בתורה ולא בפיהם בעולם. הג' סימן ויהן בלמודה. הד' סימן דיבורו בנחת ולא יפל קפדן. הה' סימן נזהר מהדברים המבשלים בלימוד. הו' סידקדק בדיבורו ובשומו ולא ישנה דבורו. הז בלא יזלזל ע מו בין הברייות:

הא' שיהא עניו ופעל בדבר: דכל הרוצה שיזכיה תלמודו בידו יהא נשיא ומרומה לבריו'

ולא יתגאה בתורתו כדגרסינן בעירובין פרק כילד מעברין אמר ר"ח מאי דכתיב ועקים לגרגותיך תם מעיה תדם עלמו כעקב זה לשומר ורואה ואומו נדמה תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו. ואמר ר"ח מאי דכתיב לחיו כערוגת הבשם שם תם מעיה תדם עלמו כערוגה שבכל הפין אחת. וכבושם הזה שבכל מבשמין בו תלמודו מתקיים בי ה ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו. ואמרינן התם אמר רב מתנה מאי דכתיב ומתדבר מתנה תם מעיה תדם עלמו כמדבר שבכל הפין אחת תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו. וגרסינן נמי בתענית שבת פ' ר"ע ת"ר ת"ח הם עלובים ואינם עולבים שומעים הרפתם ואינם משיבים עושים מאהבה ושמחים ביסורים עליהם שבתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. וגרס' נמי בתענית תניא אמר רבי חנינא בר חידי למה נמשלה דברי תורה למים שבתיב הוי כל צמא לכו למים לומר לך מה מים מניחים מקום גבוה והולכים למקום נמוך אף ד"ת אין מת יימי' אלא מי שדעתו שפלה. ואמר ר' חופעי' למה נמשלה ד"ת בג' מתקים הללו במים. וביון. ובחלב. דכתיב הוי כל צמא לכו למים וכתיב לכו שברו וחלבו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב. לומר לך מה ג' מיני מתקים הללו אין מתקיימי' אלא בשיעור הנמוך אף ד"ת אין מתקיימים אלא במי שדעתו שפלה עד שיהו רגלי העולי' בראשים דקיבר לרבי יהושע בן בתיי מלכא אחיך במתי רלמי מחזרת אמרת ליה במתא דפחרת ס"ל כ"ע במתא דפחרת ואחיך במתא דפחרת אמרת ליה אלא במתי נדמי אמר לה בגון אתון דמזיבותו רלמי במתי כספא ודהבא. אלא אמרת ליה לאבוה רמי להמרת במתי דכספא ודהבא ואקף אמר לה לברתיה מאן אמר לך הכי אמרת ליה רבי יהושע בן חנניה ומאי אמרת ליה הכי ואכי אמרי ליה קרייה לרבי יהושע בן חנניה ס"ל אמאי אמרת לה הכי. ס"ל כי היכי דאמרת לי אינשי. הכי אמרי לה. ומסיכא בפיני דנמיתי. מי הוו אמי. בעי הוו נמיתי. ואמרינן במסבת שבת סימן לבאות רוח עניות ואף האיש מקדש מ' מאי עניות עניות דמורה:

והעזרה היא ל' מדת"ה הכתיב אשתורה נקנית בשם וכן אמר ס"ג ובפל רוח יחמוך בכוד

כ"ל יתמוך בתורה הנקראת בכוד בתמיר בכוד תכמים יחלו וכתיב ולפני בכוד עמוס. כ"ל מי בים בו תורה הנקראת בכוד העמוד קדמה לו בבר דתם כ"ה היה פנינו לא היה זוכה לבכוד התורה. ולא עוד אלא אפי' אם קרא ושנה ולמד אם מתנאה עליהן על ד"ת כופו להתגלל בהם אלא ידע להסיח על אפלה כדאיתא בירושלמי דיבמות פ' י"ב בני מיתוניא תתו לגבי רבי אמרו ליה בעין תתן לן חד בר נש דריש דקין וחזן וכותב ומתניין ועבד לן כל צרכינן ויסיב לאהן לוי בן סיסי. עבו לו ביתא גדולה והוסיבוהו עליה. אתון ואתלון לן הגידתא בתרי היה חולצת ולא תניבון. ריקקה דם מהו. ולא תניבון. אתרי דילמא ליה הוא מתרי מילבן. אפשר ליה תגדת' אלא בתגדתא אתו ואתרינן ליה מהו הדין דכתי' אבל תגיד לך אם הרבות בכתב אתת. אם אתת אתת רבות ואם רבות אתת אתת ולא תניבון. אתון לגבי ר' אתרינן ליה הדין פיוסי דפיסיכך. אתר לון תיובו בר בי דבוותי יסביה לבון. אלא מיהוב ואזיל ליה ר"ל הגידתא בתרי היה חולצת ר"ל בפיים ריקקה דם מהו. ר"ל אם יש בה לאהותי אל רוק בשר. מהו הדין דכתיב אבל תגיד ונומר ר"ל עד אלא נתתם גזר דין רבות. מפתתם גזר דין אתת. ר"ל ואתם לא תיבינון. ר"ל עבו לי ביתא גדולה והוסיבוני ט' יום ועבה רוחי עלי וקרא עליה אם נאלת בהתגדת ואם זתות' יד לפה. מי גרם לך להתגבל בד"ת על שבחת בה עלתך ע"ב ציוחלמי. וגרסי' בתם' פסחי פ"ו אתר בר יוחנן אתר בר כל המתיהר אם רבה ה' הכתות מתלקת ממנו אבל מי שהוא עניו ויפשול את עלמו הקב"ה מגביהו. וכל המגביה את עלמו הקב"ה מפשילו בדלתי' תכי בפ"ק דעירובין.

ואירא נמי אתם מפני אם זבו ב"ש לקביע הלבה כמותן מפני שמותיהם ש' ועלובי' הן הרי מיזכה לגדולה בעה"ז ויקבל שבר טוב לעוה"ב בדתיב' בתתי' בב"מ פ"ו ת"ל כ' ירמיה לך' זרח מ"ד קטן וגדול אם הוא ועבד תבני מאד ניו תנו לא ידעי' דקטן וגדול אם הוא אלא כל תיקטין עלמו על ד"ת בעה"ז בעשה גדול לעה"ב וכל המגים עלמו בעבד על ד"ת בעה"ז נעשה תבני לעה"ב. הרי הוכחתי מן המקרות ומתלמוד בבלי ומירושלמי דכל ת"ח שהוא מיתקיים תלמודו בידו צריך שיהא עניו ושפל רוח. ולא שיהא עניו עם תבריו בלבד אלא אף עם בני ביתו ואפי' עם גוי בשוק כדאי' בתתת דבי תליה אתר אליהו ז"ל מעיד לאי עלי במים ואתן בכל ת"ח שהוא קורא ושונה לש"ם ואוכל ושותה משלו ונוהג מיניהו ומעמלו ואינו נוהג מבל אתריה עליו שבשוב אומר יניע בפיך כי תתלל אתריך ושוב לך. לעולם יהא אדם עניו בתורה ויגיעה במים עם אביו ועם אמו ועם אשתו ועם בניו ועם בני ביתו ועם שבניו ועם קרוביו ועם רחוקין ואפי' עם הגוי בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ומתקבל על שבריות וממלא אם ימיו ואת שמותיו בשם טוב. ובזה אשתו ובני ביתו ושבניו ירחים ממנו בל' ורחו כל עמי אתרן כי אם ה' נקרא עליך וירחו ממך ע"כ. ועכ"ז לא יפגיל אדם עלמו יותר מדאי לעשות עלמו בשאתר

שאינה מרגשת אל יעמור בכוד תורתי לפ"ם בדאמרי' בשומה אתר ר' חייא בר אבי אתר רב ת"ה לעיך שיהא גאות ה' מעמיה בעמיה. ר"ל אין אדם מלך פ"ד ואם יעיז רוחו אלך מעט יותר נאם בחלק ג"ם ונקרא גם רוח. אבל מעט גאות נאה לו לאדתיתא נמי אתם אתר רב סוחה בריה דרב יהושע ומעטר' לש בשאתה לפלתא ובקרא"י גאות מעט נאה והוגנת לו לה"ת מעטרתי בשאתם"ה אין מעטרת לבישולת. ואיתא נמי אתם אתר רבה בשמ' מתן דלים ביה. ובשמתא מתן דלים ביה. פי' מתן דלים ביה פורתא ואת"ל אתר רב נתמן בר יתחק לא מיבה ולא מקנתא אבבר לעיין אי אם הגאות היה בדי בורתים ממנו ויהיה לו בח לאהובים בתו שפרם"י בדברי האומרים האזבריה בהם פלא רב נתמן. אבל אם הגאות הוא עושה לבבוד תורתו כ"ע מודו דיפה לו בדאתרינן בבדיים אתר רבה אבי ליה לאיניש לאודעי עבידיה בתתרא דלא ידעין ליה דבתיב ועבדך ירא ואו'. ואתר רבה אבי ליה לעולבא מרבנן לאיתר לירבה מובא אלא אבו לי תגדתי בריבה ובבתה מקומות שהאירו בדבר זה אלא ליעשה מבבוד התורה באתר בל' אל תעש' לתתגדר בהם ולא קדוש לאהול בו' ואתרו ביותן בן עתרת אלא רצה להתברהם בבבוד התורה ור' מלפון אלעיבר בל ימין על בהיל עלמו בבבוד תורתו. ובבר נאתל הרב אגדול רבב"ה על זה ושפיב ז"ל ים דבריה בם"ה מוהים לבבוד תורה והם מחקי' בבוד לומדיה. ובל ה"ת שמותר עליהם בשותר בבוד תורה אלא על בבוד עלמו והקון הוא שותר אלא על בבוד תורה. וע"ב אתרו שאריך ה"ת להיות עוקה ושותר בתהם בלשון אם תותו לו הקלו בבבודו שהאתל מקל בבבוד תורה ואסור לו לאהול על בבוד תורתו אלא ה"ת בקבו ממנו אחילה לבבוד תורתו ואן הוא לומדיה בבהני לעול חלק בראש. וה"ת האומר ברו לי תגדתי בריבה הקי בבוד תורתו הוא שהל ואהרי הוא בבואל חלק ירושתו ואחלתו ובמקום שאין מבירים אותו ברו ליה לאדועי נפשיה ואני תמה אין לא אתרו חייב לאדועי נפשיה אלא במקום שאין מבירים אותו לא יבבדוהו בדיו ואפלו מקילים בבבוד תורתו אלא מדעת ושוברים בשוגנים או אתר בשוסים וחייב תלמיד חבם עלמו לאודיעם בדי אלא יבנו לו לסטיר אותם ויבבדו תורתו. ושיעו דאתרי ליה לרב פפא מה אתך אתר ליה רב פפא ואפלו ואבתיב יהללך זר ולא פיך. ואתר ואם אין זר פיך. ושיעו בל הני דריש קרא אתרי דב"ר שבלו הקי בבוד התורה אן ואין רשות לותר עליהם אבל להתגדר בהם אלא במקום הרשות לבבוד הם ריב אשור וכן תמצא בלשון ע"ל הרב ז"ל. וברמב"ם בתב בפ"ו דת"ת וז"ל אבל ת"ח שבזהו או תרפיהו אדם בפרהסיא אשור לו לאהול על בבודו ואם אהל נעשה אפני זה בזיון התורה אלא יוקם ויותר בנהם עד שיבקש ממנו אחילה ע"ב. בשלא במקום שהוא בזיון התורה אם יספיל עלמו אהויב לאיות קצת בגאות לבבוד התורה אבל זולת שהוא בזאת שותר בפשו יכתך אתם ולא יהא שארת בעיניו אפי' דבתיב ביה תועבת ה' בל גבה לב. ואפי' אם

שכבדו'מותו על דעת שלמד יותר ממה שלמד עליו להודיע כדמיתת בירושלמי דסביעית בר גם דתנא הדם מכילתא וזהו מזל לתהר ומיון מוקרין ליה בנין מרתין לריך למימר בהדא מכילתא למה הכיס . ולא כתותן הכלים ומוטמים בהכן וכל מקום שיכולו יעמדו לפני קבל ועדה ודומם בריבים וכל זה להחייבר כדי להחזיקו חכם ודרכן ובקי קף שם היו הכיס לפי' בהדא מכילתא וכל מהשבתו האי לגבולות ולהתרוממות ולהתנשאות כדי שיכבדו אותו ושיהיו לו מתנות ועל שלו נאמר הכדוף אחר הכבוד הכבוד בורחת ממנו הבל מי שדבריו ביושר ובצדק יזכה לעשר וכבוד והיים כדכתיב רודף צדקה וחסד ימלא היים לדקה וכבוד :

הב' **שיהא** נורם תמיד בתורה ולא בשיחה בטלה כדמיתת בפרק המהנקים מיזסו בן עה"ב עמוקן ובפל בדך שייף ושייל שייף ושפיך וגריס בתורי' תדירה . וגרסינן בפ"ג מלכות רבי הגיע בן תרדיון אומר שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה הרי זו מושב לצים הו' רבי שמעון אומר שלשה שאכלו על שלחן אחד ואין ביניהם דברי תורה כאלו אכלו מזבחי מתים הו' . וגרסינן נמי בסוטה ובתעניות פרק קמא אמר רבי עלעי בר בכרי' שני תלמידי חכמים ההולכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה הרי הם בחזקת שנאמר ויהי המה הולכים בדרך ויאמר אליהם בדרך אלוף ודבור והנה רכב שם וסוסי שם וגו' בעמח דתיכח דכור שה ליכח דבור רחויות ליכרף . ולא שיהיה בטלה כי כל הקובע עתו בשיחה בטלה ולהרבו' דברים בלי תועלת כדרך שיבני קרנות מדמה עתו לבהמה שאין לה דבור מחבר שמועה דבורו בשאין בורך וברכות הדברים יצא לדבור של הטה כמ"ש שלמה המ"ך ברוב דברים לא יחדל פשע . כי כשירבה שדם דברים יפשע ע"פ שלי שפכר שלא יהיה בדבריו דבור אחד שאין רחוי לאומרו . ועל זה אמרו בפרק קמא דאבות שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה ולא המדרש עיקר אלא המעשה וכל המרבה דברים מביא חטא . ר"ל כי ברבוי הדברים יצא לידי דבור של הטה שאינו נאמרו הכמי המוכר ממופתי החכמים מישום הדברים . וממופתי הכסילים רוב הדברים שנאמר וקול בסיל ברוב דברים . ועוד כי התעסק בדברים בטלים אע"פ שאין בו דבור אסור אחד העתים שכר יכול לעסוק בהם בד"ת לקמות חיי ה"ב וכ' מדעתו שהוא מבזה דברי הש"י יפכר עה"ב ורגרסינן בפרק חלק תניא רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה ומיגו מלמדה שהו כי דבר ה' בזה רבי נתן אומר כל שאינו מצניע על דברי מצנה . רבי נהוראי אומר כל שאפשר לו לעסוק בתורה ומיגו עוסק והוא מתחון שהקב"ה בוחה עליהם בכל יום כדכתי' בפ"ק דחגיג' חגו רבנן שלשה הקב"ה בוחה עליהם בכל יום על שאפשר לו לעסוק בתורה ומיגו עוסק הו' ולא עוד אלא לפי' מי שיכול לעסוק בדברי תורה ומיגו רוחה מ"ם שלא ידבר בדברי גיעות נקרא מושבו לצים כמו שאמרנו בפרק שלישי מלכות רבי חגיגי בן תרדיון אומר שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה הרי זו מושב לצים שנאמר ובמושב לצים לא יבב כי אם בתורת ה' תפצו ונו' . וגרסינן בפרק קמא דע"ז דרש רבי שמעון בן מנסיא מלו דכתיב הבכי הכים ונו' הבכי מי שלא הלך לטירטיאו' ולקרקסאות. ובדרך הטיים לא עמד זה שלא עמד בעומק פי' לדות היום ושופות ע"י כלבים . ומשום לצים לא יפב זה שלא יפב בתבונות . שמא יאמר אדם הואיל ולא הלכתי לקרקיסאות ולטרטיסאות הרי ואגרה בפיו' . ת"ל כי אם בתורת ה' חפצו שלא יכל מי שיכול להתעסק בתורת ה' ועוסק בדברים בטלים קרוי מושב לצים . וגרסינן שמא' הניגה פרק אין דורשין דף ע"ז ובפ"ק דע"ז אמר רים לקים כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מהכילים אותו גהלי רחמים שנאמר הקושפים מלוה עלי שיח ופורש רחמים להמס . וגרסינן בפ"ב פרק המוכר לא הסניגור אמר רב יודא אמר רב כל הפורש עצמו מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה הם מוליאו של ומתני פני בשם משום יצאו והם תאכלם . וגרסינן בפ"ק דיומא אמר רבא השם שיחת חולין עובר בעשה שנאמר ודברת בם ולא בדברים אחרים . גם מתיך שיתעסק בדברים בטלים יסבא למודו וגרסינן שמא' בפרק שמר להם הממונה אמר ר"ח כל השיחה דבר ה' מלמודו נורם גלות לבניו שנאמר והשבח מורם שלשיך לשבח בניך גם אני . אמר רבי אבא אף מוריחים אותו מגדולתו שנא' כי אהה הדעת מאסת ואמאסך מכהן לי . ובניו בפרק שלשי מלוות כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו . ולכן אמרו בגמרא דבני מערבא כל פטפין פי' דבור ביבין בר מפטפוט דתורייתא דהוה טב . וכל הדברים פי' שחוקה של חויל מהרים טבין בר מהרהוי דתורייתא ביבין . ואמרו שמ' אבות דהתורה נקנית במיעוט שיחה לפיכך יש לו לאדם להתרחק מהשיחה בטילה ויהיה הפלו בת"ת כמו שמיעו שהם היים הרהפוניים כדאיתא שמ' סוטה פרק היכן אתי' רבי אלעזר מסיר מדותיו ומהם שלא שה שיחה חולין . ואיתא נמי התם אמרו עליו על ריב"ז מימיו לא שח שיחה חולין ולא הלך לרגע אחת בלא תורה הו' אומר כו' גם רבי היה היה מתפלר ואמר על עצמו שלא שה שיחה בטילה מימיו גם כן מצינו כתוב בכ' רבי אחדות שאחד מן המתהכמים נגלה שותק הרבה עד שלא היה מדבר אלא מעט מזער ונאמר לו מה שתיקתו אמר כהנתי הדברים ומלאתים נהלקים לחרבע הלקים החלק הא' הוא כולו נזק בני תועלת בקלות בני אדם ודבר בגלה וכיוצא בהם שהדבור בזה בית גמור. והחלק הב' ים בו נזק מצד מ' יהועלת מצד אחר בשבח אדם ה' לקבל בו תועלת כשהי' בשבח הזה מה שיכעוס שותו ויזיק למי שבשבחו ונריך להיות הדברים בגלל הכבוד הזה שלא יהיו בזה החלק ג"כ . החלק הג' דברים שאין בהם תועלת ולא נזק כגון דברי ההמון איך נכנה הומה פלוני ואיך נכנה היכל פלוני ובספור יופי בית פלוני ורוב מגדנות המדינות וכיוצא בהן שאין מדברי מוסר אמרי הכמים הדברי' בזה ג"כ ע"פ שהוא מוסר אין תועלת בהן. והחלק הד' דברים שכלם תועלת כדברים שהכמות המיועלות ומעלות דבר האדם כמה שנריך ומיוחד בזמן הדברים שרייו הלויים בהם ובהן יתפך ובזה נריך לדבר לחתם. וכל עת שנשמע דברים הני בוהן תוהם ואם לחשתם מן

ההלק הרביעי לדבר גם ואם הם מאחר החלקים
הקטון מהם . ואחר על זה בעלי המדות בחן זה הים
והכמתו שהוא חבר ג' רביעי הדיבורים ואחת החכמה
שאריך ללמדה לכן הרוצה לקחת מוסר שיכול ישמוק מן
הדבור שאין צריך וישמע בדבור לפי' בדבור שאריך וישמ'
עלמו בזה בקושי ותיוק כחלו לא יוכל לדבר דבר
בעסקי עניני עולם וכחלו לא יבין מחוכמה מג' הלקי
הדבורים כמו בקושי ותיוק ובזה התורה מילמוד תחקי'
בידו כמו שאמרו שהתורה נקנית בחיעוט שיחה . ועל
דא כוונו ז"ל באמרם בב"ב מיום שחרב בית המקדש
נטלה הנבואה מן הנביאים ונחנה לחכמים ולחכמים .
והנבואה ירצה בזה תורתנו הקדושה שאי אלמד תורה הוא
בחדרנת הנביא כדאמרי נמי שאם חכם עדיף מנביא
ואותה נבואה נחנה למי שעשה עלמו בחיוק ובקושי
וק"ל . וגם התורה שילמד לא יחשו בה דרך תרוכה אלא
יחזיק שהיא יותר טובה דרך קלרה כדי אלא יניחנה
לגודל התריכות ועל כן אמרו ז"ל לעולם ילמד אדם
לתלמידו דרך קלרה :

הג' **שישא** ויתן בחמונה . ר"ל לחר שלמד תורה
ישא ויתן בחמונה כדאיתא בפרק במה
מדליקין אמר רבא בשעה שמכניסים אדם לדין אומרים
לו קבעת עתי' לתורה נשאת ונתת בחמונה לא שבים
ספרים הוא בהפוך הגירסא נכונה היא כמו שכתבתי
בדפ"ק דסנהדרין ובפ"ק דקדושין שיהא אין מהלא דיינו
של אדם אלא על דברי תורה וכן פרש הטור תורת
חיים סימן קנ"ה ולכן פרישים גם אלי בזה הסדר ולא
לגירסת הספרים המפכיים שמי שיהא דיונתי אין מחלת
דינו של אדם אלא על דברי תורה כדאיתא בסנהדרין
ובקדושין והא דפ' ב"מ לא נחית אלא לגיומר על כמה
דברים שנולים ולא דק בכולהו . ור"ל כמו שחרלו
התוספות בפ"ק דקדושין דהא דב"מ היינו דוקא לעניין
שאלה שנשאלים לו על משא מתן שחלה לבל מ"מ נפרעים
ממנו שאלה על אלא קבע עתי' לתורה . ואע"ג דכל אדם
מצווה בזה מ"מ מאחר שהחכמים הם עיני כל יפרחל
וכל שאר בני אדם מצניחים בהם אם ירלו להם אדם
גדול כדי שיעלילו להם עוולה וידברו עליהם דופי ע"כ
הם צריכים להיות פרושים עד אלה שאחרון ורחוקים
מכל הנוי לפי שיהא נקדש ב"ש על ידם בפי כל אדם
ויכבדו הכל ללמוד תורה וללמדה ויאמרו על לומדיה
שאבריהם ומאבדי ילדתם ויהא ב"ש מתאהב על ידם . לכן
אם משנו ומתנו בחמונה אז הוא ב"ש מתאהב על ידו .
אבל אם אינו בחמונה אז ב"ש מתחלל על ידו כדאיתא
ביומא הד' חילול השם"י כי' עד שיבוי אמר כדאיתא ואחבת
את ה' אלהיך ב"ה ב"ש מתאהב על ידיך שיהא אדם
קורא ושונה ומשתם ת"ח ודבורו נעים עם הבריות
ומשאו ומתנו בעסק עשה ושאת ונתן בחמונה עם הבריות
מומרים עליו השבי פלוני שלמד תורה אשרי אביו
שלימדו תורה רחיתם פלוני שלמד תורה כמה יפין
דרכיו כמה מתוקנים מעביו עליו הכתוב אמר ויאמר
לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר . וכזמן שאדם
קורא ושונה ואין דיבורו נעים עם הבריות ואין משאו
ומתנו בעסק נאה ואינו עושה ונותן בחמונה עם הבריות
מומרים עליו חוי לו לפלוני שלמד תורה חוי לו לאביו
שלמדו תורה חוי לו לרבו שלימדו תורה אשרי מי
אדם שלא למדו תורה פלוני שלמד תורה כמה מכוערי
מעשיו כמה מקולקלים דרכיו עליו הכתוב אומר
בחמור להם עם ה' אלא ומאחרו יצאו פרט"י אח זו
קרא הכתוב הנול הגם בשאדם העוב עובר עבירה
ופורעונות בא עליהם והכל אומרו מה טועיל לו רמו
החכמים והחכמים רעם בזה עליהם שנאמר ויהללו
אח גם קדשי ומשה חללוהו בחמור עליהם הקומות
שגלו ביניהם בתו עם ה' אלא ולא יכול להפילה שלא
ינלו נמלא ב"ש מהחלל וכבודו מחסרים אבל הטוב
והנוחן בחמונה שברו אחרו מאל אמונה :

הד' **ישראא** דבורו נעחת ולא יהא קפדן . שיהא
דבריו נעחת כמו שאמר שהט"ה דברי
מכמים נעחת ונשמעים וכמו שהכתי לעיל ממש' יומת
שיהא אדם קורא ושונה ומשתם ת"ח ודבורו נעחת
עם הבריות וכמו שכתב הרמב"ם פ"ד מהלכות דעות
ת"ח לא יהא עוות ופועל בעת דיבורו שבאמו' ותיות
ולא ינביה קולו ביותר שלא יהא דיבורו נעחת עם כל
הבריות ולא יהא קפדן כמו שיהיה מפאחר רב אדא
אהבה בדאיתא בקעיתי שלמו תלמידיו את רב אדא
בר אהבה במה האהבתה ימים אמר להם מימי לא
הקפדתי בתוך ביתי כו' ונרסינן בפרק חלק הנח ר"מ
אומר כל הלומד תורה ואינו מלמדה זהו כי דבר ה'
בזה . והקפדן בודאי אינו מלמדה כאמרם ז"ל לא
הקפדן מלמד ונרסינן נמי במסכת שבת פרק ב"מ הנו
רבנן לעולם יהא אדם עניון כשלל ולא יהא קפדן כאמרי
ואיתא נמי התם נזדווגו שלשתן למקום אחד פי' שלשה
נריס שהחנייר שלל אמרו קפדנותו של אחד בקשה
לבדקותו מן השולם עשותנותו של שלל קרבתהו אחת
כנפי השכינה ולא עוד אלא שאפילו חכמה משחל ה מאנו
כדנרסינן בפסחים פרק לולו עוברין אמר רבב"ל כל
אדם שכועס אם חכם הוא החכמה משחלקת ממנו .
דכתיב ויקוף משה על פקודי החיל וכתיב ויאמר לעזיר
הכהן משלל דמשה לעלם מיניה וכן בשמעו נא המורים
כיון שבא לשלל כעס בא לכלל טעות כדפרש"י בפרשת
משות . ואחר"ל הרוצה שיהיה ידריש רמזו זה לומר'
ילך בדרכי אברהם לגמול חסד עם הבריות ולא יקפיד
על הבריות זה יחיים . וכמו דרכו של אברהם שלמדו
ידריש כי כל משעיו היו הנגנה אבל אם לא ילך בדרכו
של אברהם אביט ע"ה אז אחמתו משחלקת ממנו .
ואיתא בנדרים פרק שלשי אמר רבא בר רב הונא כל
אדם שכועס אפילו שכיח אינה הטובא כעגדו שנאמר
רשע בגובה אפו בל ידרוש אין אלהים כל מזמותיו .
רבי ירמיה מדפתי אומר אף משכח תלמודו ומוסיף
טפשות שנאמר כי כעס בחיק כסילים יוח וכתיב וכסיל
יפרום אולת . רב נחמן אמר בידוע שעומדיו מרוצים
מזכיותיו שנאמר אים אף יענה מדון ובעל חמה רב
פפא . ואיבעיא אם פוסקים לו בדולה מן השמים מורידים
אותו בדנרסינן בפסחים אמר רבי אבי בר פטים כל
אדם שכועס אפילו פוסקים בדולה מן השמים מורידים
אותו מ"ל מאליהב דכתיב ויאמר אף אליהב בדוד ויאמר

גו' וכי תזיל שמעל לממחיתו בכולהו כתיב בהו לא בזה בחר ה'. ובגליהב כתיב ויאמר ה' אל שמואל אל תבט אל מראהו ואל גובה קומתו כי מאסתיהו מכלל דמעיקרא הוי חזי. גם מפי רבינו ע"ה נשמע על שכעס בשמעו מן המורים לדעת הרמב"ם בהקדמתו למסכת חגיגה. ולא עוד אלא כל מיני פורענות של גיהנם פולטים בו דגרסינן בפרק שלשי דמדרים ת"ר שמואל בר נחמני ת"ר יונתן כל אדם שכועס כל מיני פורענות של גיהנם פולטים בו שנאמר ואסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך וגו' ואין רעה אלא גיהנם שנאמר כל פועל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה ולא עוד אלא שהתחומות פולטים בו שנאמר ונתן לך אם לב רגז וכליון עינים ודאגון נפש לייזהו דבר שמכלה עינים ומדאיב בנפש הוי אומר אלו התחומות. ולכך אחוז אליה לרב יהודה אחוה דרב אלא שכועס לא תרתח לא תתעה כדאיתא בברכות פ"ד. ואע"ג דאיתא בפ"ק דמציעא אמר רבא האי צורבא מרבנן דרתח צורייתא הוא דקמרתחא ליה שנאמר אלא כה דברי כאש נאם ה'. היינו דרך פלפולו ואף גם זאת מסיק התם אמר רבינא אפילו האי מאן דעבדי ליה לחיים למילף נפשיה בניחותא שנאמר ואסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך:

הה' שיחא מזהר מדברים המבהילים הלימוד. כדאי' בהוריות בפרק הכהן קודם תנו רבנן חמשה דברים מבהילים את הלימוד הלומד מה שלומד עכשיו וחמה שלמד אתמול והלומד לב בשמה. ומהר"ם ז"ל היה מונע עצמו מלפלפל מלב הטוף בשב"ן בסימן תקס"ח. והרגיל בזאת והשותה מימי רהילא והרוחץ רגליו זו על גב זו ויש לומרים אף המניח כליו תחת מראשותיו:

החמשה דברים מפיגים את התלמוד הלומד פת חמים וכל שכן חטים עלמן. והאוכל בילה מגולגלת בלא מלח. והרגיל בשמן זית. והרגיל ביין ובשמים. והשותה מים מפיורי עיסה. וי"א אף הלומד אחצבו במי מלח ואוכל. הרגיל בשמן זית מכייט ליה לרבי יוחנן דאמר רבי יוחנן כשם שחמית משכח את התלמוד של ע' שנה כך שמן זית מחזיר התלמוד של ע' שנה. הרגיל ביין ובשמים מכייט ליה לרב' דאמר חמרא וריחני פקחין. הני כל האצבו במלח אמר רים לקיש ובאתם כתגרי ר' יודה אמר הגד ולא שתים רבי יוסי אמר ר' ולא שלש:

עשרה דברים קשים לתלמוד העובר את הספר גמל וכ"ש חתם גמל עלמו. והעובר בין ר' גמלים והעובר בין ר' כבשים. ואשה שעוברת בין שני הגשים. והעובר אחת נשר שלא עברו אחתיו מים מ' יום. והלומד את שלא ביזמל כל לרבו. והלומד נשר מזמר' ליסטרון פי' לומדו קל שכותבים את הקדרה קרי ליה זוהמא לסטרון ע"ש שמעבירת הזוהמה לשני גדדים. על שני גדיו הרגוש על חרין כשרוחי והשותה אחמת המים שעוברת בין הקברות. והמכחכל בשני שמת. ויש לומרים אף הקורא כתב על גבי הקבר. וכשיטו מהבילים בדברים שלו ע"ה יגדיל תורתן ויאריך:

שמעל

שמואל אין הלך ושמע שמואל ואמרני ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידיך ואמרת לזבוח לה' באתי הגה דבי רבי שמעלל גדול בשלום בתפילו הקב"ה בישה בדמשיקרא בחיב ואדומי זקן ובשוף בחיב ואני זקנתי ואמרו מוהר לשבח לכלה ולאמר עליה שיהא נאה וחסודה בשני שהתן תש"פ שמיו כן ליתן לה הן בעיני בעלה. ועוד שהרי התופה שהיה מדה הרעה שבכל המדות והקב"ה שונאו כדאיתא בערבי פסחים ואיזו רואה פני הפניות כדאיתא בסוטה. ונשען התופה הקב"ה שוכך המתו על התורן כדאיתא בשהדרין פרק זה בורר. וכל מי שיש בו התופה גופל בגיהנם ושוברים שמעתי אתן מקללים אותו כדאיתא בסיטה פרק אלו נאמרים תפ"ה מוהר להחניף מפני דרכי שלום כדאיתא בפרקי ר"א פרק ל"ח ולקח יעקב את כל מעבר קניינו ושלה ואתן לעשו ביד עבדיו אמר לפס אמרו כה אמר עבדך יעקב. ת"ל הקב"ה עשיתם הקדם הוא אמר לפניו רבונו של עולם אני מחניף לרשע בשביל שלא יהרגני מכאן אמרו מהניפי' לרשעים בעוה"ז מפני דרכי שלום. וכיוצא מהאבא רשעי הינות "מחניפים "את "הרשעים "בעולם "הזה. כ"ל הסיתן מהאבא כדי שיהיה הי לקיים מאותו של בורנו. ואם בהתופה שהמורה אמרו מוהר להחניף מפני דרכי שלום ק"ו בדיבור הקל שיהיה לשמח מפני ד"ת. ועוד יש שלשה ענייניה בדרכה של תלמידים הכתיב לשמוח ביהורם כדאי הא בפרק אלו מיליהות נסני שלח מילי עבדי רבן דמשני בדבורייהו במשכה' בפירי' בתופיחא. וכיוצא מל"ף רשעי הינות "חמת "למד "פיך לבד מל"ף רשעי הינות "תופיחא "ליעוד "פוריה כדכתיבי בשער ה':

הו' שלא יחזיל עלמו בין הבריות. כיצד ת"ח לא יהא נרגן אלא תוכל מתכל הרעות להבריות גופו. ולא יתכל ממנו תכילה נפה ולא יהא רודף למלוות בשני כלו' שתתלוי' ממתכל ומשם' עד שתיפת כריכם ועליהם מפורש בקבלה וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם אמרו הכתים אלו ב"ח שתוכלים ושופים על יתיפה בהגים והם תומרי' תכול ושפה כי מהר גמות וזה מתכל הרשעים ושולהמות אלו שנגש הכתוב ואמר כי כל הרעות אלו קיל שהא שלא מקום. אבל החכם אינו תוכל אלא הבשיל אחד או שנים ותוכל ממנו כדי חייו ודיו. הוא שאמר שלמה המלך ע"ה לזיק תוכל לשובע נפשו. כשהחכם תוכל מעט זה הרשע לו לא יתלנו אלא בניתו על שלחנו ולא יתבל בחמת ולא בשוק אלא מפני עורך גדול כדי שלא יהגנה בפני הבריו' כדאיתא בירושלמי ב"ם ב"ר הוי תוכל בשוק ודייקי הכו' בפ"ק דקדושין דגמרי הוא לפ"ה לתכול בשוק אבל לתהר אין קפידא ואיכא דאיתא בפ"ק דקדושין התוכל בשוק דומה לכלב פר"ח שהתופף ותוכל לכן אתיא נמי התם די"ת דפסול לעדות אבל בשלו אין קפידא אלא בת"ח ונרסינן נמי בפרק אילו נאמרין (דף ס"ז ריש ע"ב) ת"ח לא ליכול בגניבותא (פרש"י שיכלה לו מן התוב דבר קלוב לשנה הנראה כמוכרו לו ויוכל בשפק דתפילו תלקה ולא יהו בה פירות יכלה לו תוהו קלבה

שמואל אין הלך ושמע שמואל ואמרני ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידיך ואמרת לזבוח לה' באתי הגה דבי רבי שמעלל גדול בשלום בתפילו הקב"ה בישה בדמשיקרא בחיב ואדומי זקן ובשוף בחיב ואני זקנתי ואמרו מוהר לשבח לכלה ולאמר עליה שיהא נאה וחסודה בשני שהתן תש"פ שמיו כן ליתן לה הן בעיני בעלה. ועוד שהרי התופה שהיה מדה הרעה שבכל המדות והקב"ה שונאו כדאיתא בערבי פסחים ואיזו רואה פני הפניות כדאיתא בסוטה. ונשען התופה הקב"ה שוכך המתו על התורן כדאיתא בשהדרין פרק זה בורר. וכל מי שיש בו התופה גופל בגיהנם ושוברים שמעתי אתן מקללים אותו כדאיתא בסיטה פרק אלו נאמרים תפ"ה מוהר להחניף מפני דרכי שלום כדאיתא בפרקי ר"א פרק ל"ח ולקח יעקב את כל מעבר קניינו ושלה ואתן לעשו ביד עבדיו אמר לפס אמרו כה אמר עבדך יעקב. ת"ל הקב"ה עשיתם הקדם הוא אמר לפניו רבונו של עולם אני מחניף לרשע בשביל שלא יהרגני מכאן אמרו מהניפי' לרשעים בעוה"ז מפני דרכי שלום. וכיוצא מהאבא רשעי הינות "מחניפים "את "הרשעים "בעולם "הזה. כ"ל הסיתן מהאבא כדי שיהיה הי לקיים מאותו של בורנו. ואם בהתופה שהמורה אמרו מוהר להחניף מפני דרכי שלום ק"ו בדיבור הקל שיהיה לשמח מפני ד"ת. ועוד יש שלשה ענייניה בדרכה של תלמידים הכתיב לשמוח ביהורם כדאי הא בפרק אלו מיליהות נסני שלח מילי עבדי רבן דמשני בדבורייהו במשכה' בפירי' בתופיחא. וכיוצא מל"ף רשעי הינות "חמת "למד "פיך לבד מל"ף רשעי הינות "תופיחא "ליעוד "פוריה כדכתיבי בשער ה':

הו' שלא יחזיל עלמו בין הבריות. כיצד ת"ח לא יהא נרגן אלא תוכל מתכל הרעות להבריות גופו. ולא יתכל ממנו תכילה נפה ולא יהא רודף למלוות בשני כלו' שתתלוי' ממתכל ומשם' עד שתיפת כריכם ועליהם מפורש בקבלה וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם אמרו הכתים אלו ב"ח שתוכלים ושופים על יתיפה בהגים והם תומרי' תכול ושפה כי מהר גמות וזה מתכל הרשעים ושולהמות אלו שנגש הכתוב ואמר כי כל הרעות אלו קיל שהא שלא מקום. אבל החכם אינו תוכל אלא הבשיל אחד או שנים ותוכל ממנו כדי חייו ודיו. הוא שאמר שלמה המלך ע"ה לזיק תוכל לשובע נפשו. כשהחכם תוכל מעט זה הרשע לו לא יתלנו אלא בניתו על שלחנו ולא יתבל בחמת ולא בשוק אלא מפני עורך גדול כדי שלא יהגנה בפני הבריו' כדאיתא בירושלמי ב"ם ב"ר הוי תוכל בשוק ודייקי הכו' בפ"ק דקדושין דגמרי הוא לפ"ה לתכול בשוק אבל לתהר אין קפידא ואיכא דאיתא בפ"ק דקדושין התוכל בשוק דומה לכלב פר"ח שהתופף ותוכל לכן אתיא נמי התם די"ת דפסול לעדות אבל בשלו אין קפידא אלא בת"ח ונרסינן נמי בפרק אילו נאמרין (דף ס"ז ריש ע"ב) ת"ח לא ליכול בגניבותא (פרש"י שיכלה לו מן התוב דבר קלוב לשנה הנראה כמוכרו לו ויוכל בשפק דתפילו תלקה ולא יהו בה פירות יכלה לו תוהו קלבה

הלכך כי סקיל מיניה טפי לאו רבית הוא) והוא מפני שהוא דרך בזיון וכן אמרו בפ"ו דבכורות דדרך ת"ח להיות נמוך בשלה. ולשטיל מיס אין להתניח מהוא לעיטות. ולא יהלל אלא עמי שהוא כדאיתא בפרק כילד מברכין בשם דבר ס נאמי לו לעלמיד הכם ואל מנייהו אלא יסב במכיבה של עמי שהוא רגיל בבית המשתות אפי' אין שתמיים כדאי' בשם' נדה:

כתוב נשכר בן סירא נ' שאתי ול' לא שהבתי שר הגרגל בבית משתות כו' (ופרש"י שר הגרגל ת"ח הרגיל) ונרסינן בפשחים פרק אלו טובלין כריס מאתן ועגלי מדבק אמר רבי יתחק כל השתא מטעודת רשות לכוף גולה שנאמר לוכל ס כריס מאתן וכתיב לכן עתה יבאו ברשם גוליס. שמו רז"ל כל המרבה בעודתו בכל מקום לסוף מתריב שם ביתו ומתלמן שם שמתו ומיתים שם בניו ותלמודו משתכח ומהנוקות רבות בשום עליו ודבריו סיתם נשמעים ומהלל שם שמים ושם שהיו ושם רבו ונוטש שם רע לו ולבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות אמר שהי וקרא ליה בר מיהם תעור כו'. ועל זה אמר דוד ע"ה בתזמור יניע כפיך כי תהכל שתניך ושוב לך עד סוף המזמור אמר יניע כפיך כי תהכל. כ"ל בשבר תהכל יניע כפיך ולא תהנה מבעודת הרבות רק מיניע כפיך לבד ולא מתתריס וגם כי תהכל יניע כפיך שהא לבדך ולא שתהבר עם שהרי' לאכול ולשתות כי לא טוב להתלוות שים בשתי ושים ברעתו להות מבעודת הרבות. וכמו שהקדמנו הרעות המלוטנו בהנה מבעודת הרבו' ולפי שאמרנו על הנהנה מבעודת הרבות נוטש שם רע לו ולכל מבשתהו עד סוף כל הדורות בזכות לפיכך על זה הפורש עלמו מבעודת הרבות יאמר שיהיה מלובר בפי הכל והוא שאמרו שתניך ושוב לך. ולפי שאמרו על הני מה מבעוד' הרבות שתלמודו משתכח לכך יאמר על זה ושוב לך. אין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב וגו'. ולפי שאמרו עוד על הנהנה מבעודת הרבות שהביא שם הש ומתלמן שם שמתו לכן יאמר על זה שתניך כנגן פוריה בירכתי ביתך. ולפי שאמרו עוד ומיתים שם בניו כו' ושם יהיו בניו יהומים שם שמוטים על שלחן אחריס לכן יאמר על זה בניך כשתילי זתי' סביב לשלחך ויאמר עוד הנה כי כן יבורך גבר ירא ה'. ולפי שאמרו עוד כל הנהנה מבעודת הרבות לסוף גולה שנאמר עתה יגלה ברשם גוליס וכו' כנזכר לעיל לכן זה השלב יבורך בשפך מטו והוא שיזכה לרחות הגאולה ושוב יהומלים והוא שאמרו יבורך ה' מציון ורואה בטוב ירושלם. ולפי שאמרו עוד על הנהנה מבעודות הרבות שהלוקות רבות בא' עליו לכן יאמר על זה כי לא לבד יהא שלום על כל ישראל. והוא שסיים דבריו ואמר שלום על ישראל. וכמו שאין ליבב בבעודת הרבות כך יש ליבב בבעודת מצות כדאיתא בפרק ע"פ שמונה כמעודו' לשמוש כו' עד וי"ח מי שהיו מיסב בהבורה של מלוה ובתבו התו' ודווקא בבים שם בני הדם מהוגני' כדאמרי' בזה בורר נקיי הדעת שבירושלם

לג סיו מסוגים לפעולה לג לא כן יודעים מי מסב עמהם ולפ סולך לסעודה וכו' במקום שם"ח מסוגים יקרות' היה לג"א ליך בפעם לפעולה כלאיתא בחיכה רבתי בני ציון היקרים מה חיתם יקרותן לג היה אחד מהם הולך לסעודה עד שנקרא ונכנס. אבל עם עמי הארץ לג זו שלא יבא עמהם בסעודה שלא בכל ענייניו ודיבורו ירחיק עצמו ממנו כדברי"ם בפרק מרבע מיומות אמר ר"ש למה תלמיד חכם דומה בפני עם הארץ בתחלה דומה לקיפון של הכם ביון שנתפצר אין לו תקנה. לכן יזהר שם"ח שלא ליכנס עמהם ולפני' מכל אדם ושלא לאמרו בבתוכות פרק בתרא כל המבזה דורון לתלמיד חכם כאלו מבזה ביכוריים היינו בדורונות קטנים אבן דרך ב"ח להביא דורון קטן לאדם הגדול הפי' הוא עם הארץ. ועתה בזמן הזה שנתמי שוא לג"ח להיות עושה מלאכה יש מקילים דמותר להכם לקבל הספקות מן הנותני' כדי להחזיק ידי לומדי תורה שעל ידי זה יכולים לעסוק בתורה בריוח. ולדב רבי יצחק כתב בפרקי אבות נגד הרמב"ם דבר' נביאים מוכיח היתר למקבלי פרס להורות לנפוקי מינה דרך יכלו במפרשים ולהורות שם בני יצחק בחיסור והיתר ועל פי האמת לג אסברה תורה שלא שם יאמר הרב לתלמיד מן לי מאה זהובים וכיוצא בזה ותלמדך הבל מה שמלבלים תלמידים הכמים או נותנים להם תלילי חרן להם לחכול ובגד לגבוה אין בזה חיסור. אבל יש בזה טובה רבה לנותנים כמו שאמרו חז"ל ומפרשים בבבא ומלגים ברוב המשבחות במחזיקי לומדי תורה ומעלינים בשכרם בכמה דוכתי כמבואר בפרק של אחר זה. וכי יעלה על הדעת שמוה עליו ליתן ויסיח הסור להם לקבל הגאה ושלא לאמרו שמוסב על כל מי שהיו לומד שיעשה מלאכתו של הלומד. ואמרו ר"מ אומר כל מי שים לו בעירו תלמיד חכם והיו ממנו הייב מיתה שנאמר כי דבר ה' בזה. ורבינו בתלמוד כי שופטי ישראל היו לוקחים שכרן מהרומות הלשכה גם מי שהוא שופט ודיין העיר שקבלו לדיין עליהם מותר לקבל לפי' יותר מכדי נרכו כדי שיהיו דבריו נשמעי' כי עלת מסכן בזוים ודבריו אינם נשמעים כלאיתא במסכת סוטה לימוד רבנן עליה דרבי אלעזר למוויים ברים מחיבתא הזיל לרבי אלעזר דמן עבו דשפסי ליה בעלי חובות אמר להו אית לכו רבה פי' רב"י אמר רבי אלעזר אית לי רבה חכם גדול ורחוי ליתב ברחם יותר ממני כדי שיתיבוהו ברחם ומחנים לו מתנות ומעשרים לוחו כדי שיסח הסוב ונשמע דבריו. וכלאיתא במסכת סוריות ושכחן הגדול מלחיו מניין שלא יהן לו שלחה חייב לגדלו מאחר לחיו ת"ל הגדול מלחיו. גדלוהו מאחר לחיו. וכך מצינו בדורות לחרוני' ובדר הקילים בשנא מינים היו מוחנים לכם דורונו' ומתנו' הביאו השנא יודע סיון מ"ב תרלחו מכם ושכוחן לבוא הוא יודע תעלומות לב המקבל שם כוונתו לבם שמים כדי שיהיו דבריו נשמעים. ולפי האמת מי שיוכל לעסוק בתורה תדיר ולחיו מקבל הגאה שלא משלו כי ממנו הכם יתברך במה שיוכל להתפרנס מעריו ולתברי מלך ומעשים הם חוכים לפני מולהנות הכם למען

לחמיו יזכו לעורתו. עד כאן דברי בהנהגת מדותיו:

הנהגת מלבושיו. הוא שיהיה מסולק בבגדים נאים כמו שכתבתי לעיל בתחלת הפער מה דאי'

בגדיים ובקדושין ובכתב הרמב"ם פ"ח מהלכ"ם דעות מלבוש ת"ח מלבוש נאה ונקי ולפסור לו שיעשה בבגדו כאשה או בממונית וכיוצא בהן ולא ילבש מלבוש מלכים כגון בגדי זהב ומרגמן שבכל מסתבלים בהם. ולא מלבוש עניים שהוא חוזה לוכיו לא שלא בגדים בינוני נאים. ולא יהא בבגדו נראה מתחת בגדיו כמו בגדי פשתן הקלים ביותר שעושה במלים. ולא יהיו בגדיו סחובים על הארץ כמו בגדי גסי רוח ולא עד שקבו וביא יד שלו עד רלשי אצבעותיו. ולא יפליל עליהו מפני שנראה בגאות רוח ולא בשבת אם אין לו להחליף. ולא ילבש מנעלים המעולים מלאי על גבי מלאי בימות החמה אבל בימות הגשמים מיתר אם היה עני. ודברי אלו מבוארים בתלמוד בברכות פרק כיצד מברכין ובשבת פרק אלו קבריס ובשבת בתרא פרק חזקת הבתים. והטעם בזה שלא יתגנה בעיני הבריות מפני בגוד התורה. גם שיתעורר עלמו אם לבוש הגוף צריך להיות זך ונקי בלי לכלוך קל והומר לבוש הנפש שהוא הגוף צריך להיות זך ונקי בלי לכלוך הטעה כמו שאמר בס"ב גבל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר ודרשו בפרק הנושל על גוף האדם שיהיו תמיד זך ונקי בלי לכלוך הטעה וט"ן. זהו בהליצו לדבר בזה הפער:

השער החמישי גדולת לומדיה ושראוי לכבדם

גדול מעלת הת"ח עד שאמרו כל הבריות לא נתנבלו אלא למפיק בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לת"ח ולמשמה ת"ח מנכסיו אבל תלמיד חכם עלמו עין לא ראתה אלהים זולתך. מאי עין לא ראתה אמר ריב"ל זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית ובילמר זה כי כמו שהמוכל עכבים הוא מחנגו בחיכתן ואם לא ראתה יין מימיו לא יוכל לשער שלא מהעכבים דבר יותר ערב ומעגג מועיל יותר מהן. ומי שילמר לו שיש בעבודת הגפי מעגוג יותר נפלא מלכילת העכבים יפלא מזה ולא יאמין שיהיה כן אבל כשיקבוהו מן היין יכיר וידע שהיין שלא מהעכבים יותר מעולה לך דבר מופלא שהעגוג ויותר מועיל מן העכבים ויפלא לך דבר מופלא שהעגוג כזה יוצא מן העכבים. וכן הגפן לא מוכל לשער שבעשיית המלות תגיע התעגוג הרוחני המוכב על שפפרד מן הגוף. ולזה תכיר ותדע לך שהתעגוג הזה יוכב בעשיית המלות כמו שיוכב היין בעבודת הכרם ושהוא כמו שהוכר עשיית המלות היין הכמות העכבים והמוכני בעבודת הכרם. ולזה נקרא יין המשומר בענביו לומר כי כמו שלין דמיון בין תעגוג העכבי' לתעגוג היין כן לין דמיון בין תעגוגי עה"ז לתעגוגי עה"ב ולזה שכר הזה מעותד לעולם הבא לת"ח. כי כל ת"ח משלק עלמו מכל תעגוגי עולם הזה על זלת זה ת"ח לשתקין ס הזורה ביזו כמו שכתבתי בשער שלפני זה ואין שכר אלא זה שהוא מועלת בעה"ז כלל. ולדרכיה הוא גרע משאר בני לדם כמו שלין היין שכר בענבים

בעניים מכל הסברי הוא כמוה בתורה המלך ה' בשמות וכמוה מלוי היו הוה הכתוב בעניים ומכך נמצאו תלמידי חכמים להסכול על עניים כדתיתה בחולין פרק ג"ד הטעם אמר רשב"ל לומה זו כגבן נמצאה שמורות שכה תלו בעלי בתים הסכולות שכה תלו תלמידים חכמים כו'. רלו בזה כמו שהסכול היו כמוה בתוכה כן תלמידים חכמים הסכר עה"כ שהוא יין המשומר בעניבו כומם תלוי ולא יוצא עד שתפרד הטעם מהגוף. כמו שהסלית הסכול לא יוצא עד שתפרד היין ממנה כמוכר. ומזה גם כן התורה נמצאת ליין כמו שהיין כמוה בעניבו כן שכר התורה כמוה בלומדים והוא היין המשומר בעניבו וק"ל. ושוד מעלתו גדולה שהטעם"י שתהא יגיעו מרובה על מעשה בל גיבוש וקל והומר מלינטא להר שאמרו עליו במכר' הגיעה פרק הין דורשין כי גה נפשים דלחר שתגיעו לגלהבי הטברא דסוי לאמרי לא מידן נדיינים ולא לעלמ' דלחר נתי'. לא מידן נדיינים משום דגמיר אוריתא ולא לעלמא דלחר נתי' משום דלהנא כולי עלמא:

דברכין נמי בפרק הומר בקודם לאמר רבי אלעזר ת"ח הין לו שם על גיבוש מוגעת בשם ק"ו מטלטלדי' מה טלטלדי' שהיא תולדות אין שכך מדמה הין לאחר שאלתה בו. ת"ח בכל נופן שם על לאחת כמה וכמה. ולטעם שהמורה מניח לו מעשהו על גיבוש כי יניד עליו רעהו מעשה דלניטא לאחר. וכמו שאמר היא ואף הסיבך מבי לר ודרשו רבותיו ז"ל במנחות אף הסיבך הקב"ה ללמוד תורה כדי להגלל מניהם שניים לר. ולזה אמרו בירושלמי דשבת ובמכת הוריות ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ ת"ח קודם שאמר יקרים הין מעניים מכהן גדול שהמשה לפני ולפנים ועל דרך זה אמר שהמה עליו הכלום טוב שם מעשן כ"ב ויום המות מיום הולדו. טוב שם ר"ל מי שלמד הורה והוכח לשם טוב מכהן גדול עם שאין לו שם טוב מכהן שהמשה שכהן גדול שם השה חור על גיבוש שולטא בו וה"ת לפני תעה ניעול מדיעה על גיבוש ואף גם תעה יזכה לרב טוב הלפון והוא הין המשומר בעניבו מה שעשה הארץ אף שם הוא לדיק לא יזכה לזה וזהו ויום המות מיום הולדו כי אומו רב טוב הלפון לא יובא כי אם ביום המות כלאחר הגיעה הטעם מלאכת לעיל:

ראי זו שהת"ח לבד ים לו מעלה אלא אף כל שהתדבק בשם ומהשה אותם זוכה למעלה גדולה כמו שבתבאתי לעיל בל הבדיחים לא מצאתו אלא למביא בתו לתלמיד הכם ול ושם פרקמניה לת"ח ולמהשה ת"ח מנכסיו. וגרסינן בשבת בתורת פרק בתרא ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים בלכם היום ובי אפשר לדבוקי בשכינה והבתיב כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אלא בל ה' שיש בתו לת"ח ועשאם פרקמניה לת"ח ומהשה תלמיד הכם מנכסיו מעלה עליו הבתוב בלאו מדבק בשכינה וגרסינן בפרק הלך אמר ר"א בל שניתו מהשה תלמיד הכם מנכסיו הינו רומה סימן ברכה לעולם שנאמר הין שריך לאוכלו על בן לא יוהיל טובו ואין שריך אלא ת"ח שנאמר ובשרידים אשר ה' קורא. ובפרק קמא דברכות אמר רבי יוסי בר חנינא מבוש ר"ת בן יעקב בל שמתרה ת"ח בביתו ומהנהו מנכסיו מעלה עליו הבתוב בהלו מקריב תמידים בו'. ובמכת יומא פרק בא לו ת"ר ברבי' הרומה שיעסך יין על גבי מזבח יעלה גרומה על תלמידי הכמים יין שנאמר שליכם תיטיב הקרא. ובפרק בתרא דכתובות ואם בא מבעל שליהם ויבא לשים התלמידים לתם ביכורים ועבדים לתם העורים וברמל בשקלומו. וכי שליהם הוא ביכורים הוא אלא לו' לך בל שתביא דורון לת"ח בלו מקריב ביכורי' ומיון שמעלתן ב"ב גדולה רמוי לבבדן ומלא לבזות אותן. אף על פי שסמדש מוסר אלא לבזות לתם תדש הנברת בלאם תלמים וב"ם לגבי יסרתל שיקראו בני' למקום אבל התזהרם והעושם הגדול הוא על המבזה ת"ח בבבר מניו שניהם תברים עליהם בדתים' בגדרי' פ"ע ת"ל תברו תמר ר"ח מפני מה נעשם תברים תניו ונשתעבדו בניו מתחים ועבר בנים מפני שעשה תנגריה בתלמידי תכמים שנאמר וירק את תניהו ילידי ניתו שמח עבר ומלם מהות וירדוף עד דן והניהו היינו בני אדם שתוכן לתורה. גם המלך אסף נעשם עליהם בתליו בדברסינן בפרק קמא דסוטה דרש רבה מפני מה נענש אסף מפני שעשה לנגריה בת"ח שנאמר והמלך אסף השמיע את בל יהודה אין נקי מלי אין נקי אמר רב יודה אמר רב אפי' תתן מהדגו ולשה מהופפה. וגם מתו תלמידי ר"ע על שלא נהגו בבוד זה עם זה בדברסינן פרק שבא על יבמתו י"ב אלף תלמידים היו לו לר"ע מגבא עד אנטיפרס ושלן מתו בפרק אמד. אמר בלן מתו מפשה ועד עלרת מפני שלא נהגו בבוד זה עם זה. וגם מלינו שאמרה יהושלים על חטא זה בדברסינן בשבת שבת פרק בל בתבי אמר רב יודה אמר רב לא הרשה יהושלים אלא בשביל שביזו שם ת"ח שנא' ויהי מלאיבי ב לאבי אלאי' ובוזי' דברי ומתעתי' בשניהו עד עלות חמת ס' בעמו עד לאין מרפה אמי עד לאין מרפה אמר רב יודה אמר רב שבל המבזה ת"ח אין לו רפואה למכתו. ואמר רב יודה אמר רב אמי דבתיב אל תגעו במשיחי ולו בעלי תמוקות אל בית רבן. ובשביל אל תרעו אלו תלמידי הכמים. וגם קרתו למבזה ת"ח אפיקורס. בדברסינן בפרק הלך אפיקורס רבי ור' הינתא דאמרי תרוייהו זה המבזה ת"ח וריב"ל אמר זה המבזה תבירו בפני תלמיד הכם. וגם קרתו מעלה פנים בדאמרינן שהם ולוקה דאמרי לה בבי מעלה פנים בתורה. רבי ורבי הינתא דאמרי תרוייהו זה המבזה תלמיד הכם עצמו ריב"ל אמר זה המבזה תבירו בפני ת"ח. על בן יש לו להדם ליבא מעומקם ולישהר מגחלתם בדאיתא בפרק ב' דשבת והוי מהתמם בגגד אורן של הכמים והוי זהיר בגחלתן אלא תבוה שבשיבתן נשיכת שועל ועקיצת עקרב ולהיפבן לחיפת ברף ואף בל דברים בגהלי אש:

וגם השוו רבותיו מורתם למורא שמים ורבוש מרבי אמת ה' תלמיד ותיא בדברסינן במסבת פסחים פרק בל שעה ובמסבת שבת קמא פרק אור שנגח ד' וס' ובפרק קמא דברבות תניא שמעון העמסוני ואמרי ליה נחמיה העמסוני היה דורש בל אתי' שבאורה ביון שסניא לאת ה' תלמיד ותיא פירש אמרו לו תלמידיו רביע

על חמים שדבקם' מה תהא עליהם אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדריסה כך קבלתי שכר על הפריסה עד כאן ר"ש ודרש שם ס' אלפיך תירש לרבות ת"ח. ומניין שאפילו ישראל ובעליהם הין מצטערים לרחוץ כל ת"ח שימלוה ומכבדים אותו. מה יש בעשות בזמן הזה שמתעטו בעוונותינו ולא נמצא מסס בכל ישראל אלא ר' מטיר ואנים ממפחה. ויש לנו ללמוד מרבינו הקדוש שאפ"פ שהיה נשיא ישראל וגדול הדור בכל מקום שהיה הולך היה טורח ומלא שם היה ת"ח נעשה לרחותו כדגלסינן בפרק קמא דהגיגה רבי וכבי חייא הוו מזלי בטורחא כי אתו לסטיא אמא אמרי מיכא טורחא מרבנן שכא דניזול ונקבל פניה אמר להו מיכא ומאור עיניה הוא אמר ליה רבי חייא לרבי מיב אחה דלא מזלזל בכבודך אחל אנא ואקבל לסטיא. תקפיה ואזל בהדיה כי הוו מפסרי מיניה אמר להו אחם קבלחם פניה הנרחים ואינה דוחים ית"ר שמזכו ונקבלו פני שכינה שכחוב ואינה נרחים. אמר ליה רבי אי לא אמינא שכאת מעלחן אמרי ברכת' אמר ליה אין אמר לך אא. מפרקיא דרבי יעקב אינה כפר הנייה שמיע לי דהוה רגיל דהזל ומקבל לסטי דרבי בכל יומא בדקא ס"ל לא ליעטער אר דלא יכיל ס"ל אי זוכרת אה דכחב בהו ברבנן ויחי עוד לנלה כי לא ירחה שכאת כי יהו חכמי יאותו שכאת ואה

רוחה הכ' במיחתן כך בחייה' עש"ב:

וגם מצינו על רבינו הקדוש שאמר שאזה לחורה לפי שרחה אח ר"א מהחרינו וכ"ש אם זכה לרחותו בפניו כדגרסי' במסכת בילה בפרק חבילי בירושלמי בהלוני דר"ש בר רבי הוי מנשפחי' לחורי ירדין בשבחא עבר כ"א ושמע קליהן אמר רבותי טורח הכאנו. שמע ר' קליה אמר מי הוה עליה אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדריסה כך קבלתי שכר על הפריסה עד כאן ר"ש ודרש אם ס' אלפיך תירש לרבות ת"ח. ומניין שאפילו ישראל וגדוליהם הין מצטערים לרחוץ כל ת"ח שימלוה ומכבדים אותו. מה יש בעשות בזמן הזה שמתעטו בעוונותינו ולא נמצא מסס בכל ישראל אלא ר' מטיר ואנים ממפחה. ויש לנו ללמוד מרבינו הקדוש שאפ"פ שהיה נשיא ישראל וגדול הדור בכל מקום שהיה הולך היה טורח ומלא שם היה ת"ח נעשה לרחותו כדגלסינן בפרק קמא דהגיגה רבי וכבי חייא הוו מזלי בטורחא כי אתו לסטיא אמא אמרי מיכא טורחא מרבנן שכא דניזול ונקבל פניה אמר להו מיכא ומאור עיניה הוא אמר ליה רבי חייא לרבי מיב אחה דלא מזלזל בכבודך אחל אנא ואקבל לסטיא. תקפיה ואזל בהדיה כי הוו מפסרי מיניה אמר להו אחם קבלחם פניה הנרחים ואינה דוחים ית"ר שמזכו ונקבלו פני שכינה שכחוב ואינה נרחים. אמר ליה רבי אי לא אמינא שכאת מעלחן אמרי ברכת' אמר ליה אין אמר לך אא. מפרקיא דרבי יעקב אינה כפר הנייה שמיע לי דהוה רגיל דהזל ומקבל לסטי דרבי בכל יומא בדקא ס"ל לא ליעטער אר דלא יכיל ס"ל אי זוכרת אה דכחב בהו ברבנן ויחי עוד לנלה כי לא ירחה שכאת כי יהו חכמי יאותו שכאת ואה

רוחה הכ' במיחתן כך בחייה' עש"ב:

וגם מצינו על רבינו הקדוש שאמר שאזה לחורה לפי שרחה אח ר"א מהחרינו וכ"ש אם זכה לרחותו בפניו כדגרסי' במסכת בילה בפרק חבילי בירושלמי בהלוני דר"ש בר רבי הוי מנשפחי' לחורי ירדין בשבחא עבר כ"א ושמע קליהן אמר רבותי טורח הכאנו. שמע

עמוד העבודה ויתחלק לחמשה חלקים

חלק ראשון עבוד העבודה

א משה טוען מלפניך יעקב הצניע בזמנים' לכנסם אחת בשני הכבושים לחיות לעם סגולה מכל העמים ואחה ישראל למשכת ליוצרך בעבודתם עובדם האהבה לעבוד בורך ויוצרך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך. והעבוד' הזאת היא התפלה הנקראת עבודה שבלב ובעבודה זו הפן הקדוש בראך הוא. וזה מצינו בתורה בנביאים ובכתובים בתורה מניין דכחיב והיה אם שמוע תשמעו ולעבדו בכל לבבכם וכי יש עבודה בלב אלא זו תפלה. בנביאים מנין דכחיב קחו עמכם דברים ושובו אל ה', ובכלמה כרים שפחינו ר"ל נקבלה נאל בחפלה שהיא ניב שפחינו מקום קרבנות פרים. מן הכחובים מלמה די אחם פלה ליה בחדיבא הוא ישמיבך. וכי יש פולחן בבבל אלא זו חפלה. ע"כ אחה בן האם הים ישראל אשר בך אחפאר אל חהא עבודת בורחך קלה בעיניך ואחה זניח ומיאר לקום בבוקר ממטחך בלי עלות להודות לאל ולא אחבי נוף ונפשך יסביבו טולם כאחד לעבדו שכם אחד. ואל יפלאך יצרך היאך העמוד ועדיין לא שבעת ממשכך מיש נא על לבך שאם יקרבך אדם להכריח אחפי' זבב ה' הייה ממבר בבקר הבכם בלי עלות אם יש לך לעשות לעבוד

ה' אלהיך אמר מי הוא שיהא עוסק בתורה ומצות בחוך ביתו אמע כ"מ קליה דר' וערק נפקי פריי' אמרי' אפרת רוחה אקלי מעל קדליה דר"מ מוריק רבי מן כוות' ואמה קדליה דר"מ מן אחורי. מ"ר לא זכיתי לחורה אלא על ידמי קדליה ד"מ מן אחורי וברסינן נמי בפרק קמא דעירובין אמר רב אחי דמהדרא מהבריה דחזינה לר"מ מאחורי' ואלו הזיחנה מקמיה מהדרא ליפי. דכחיב והיו עיניך רואות אח מוריך. ואמריב כל אדם לבבד לא"ח ולהדבו ולקום מפניו כדגרסינן בפרק קמא דקדושין אמו רבנן מפני שיבה חקום ויכול אפי' מפני זקן אמאחי מ"ל זקן ואין זקן אלא רבא שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. רבי יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא זה שקנה הכמה שנאמר ס' קנני ראשית דרכו ונו'. יכול יעמוד מפניו במקום רחוק ת"ל והדבת פניך לא אמרתי אלא קימה שיש בה הידור. אי הידור יכול יהדבנו בממון ת"ל והדבת מה קימה שאין בה הכרון כיס. אף הידור שאין בו הכרון כיס. יכול יעמוד מביח הכסא ומביח המרחץ ת"ל והדבת לא אמרתי אלא קימה שיש בה הידור. יכול יעלים עיניו כמי שלא ראהו ת"ל והיית רואה דבר המסור ללבך ואמר בו וירחת מאלהיך נמצא אח לקוס מפני ת"ח. אף אם הוא בעל מהלוקת אין לקוס מפניו (כדגרסינן בגיטין פ"ס) כך הוא ורבי חסדא הוו יחבי הליך ואזל גביבה אמר ליה חד לאחריה ליקי מקמיס דבר מוריין הוא ת"ל ומקנו פלגאה ליקום. זהו מה שרצינו בזה הפעם בהמשכי ובזה נשלם עמוד החורה ונסיים יכבדך יהוה נפלאות מחורתו אמן:

ב **ומיד** בסיקום נעשה כניסיו הדשם דכחיב חדשים לבקרים רבה אמונחך ועליך לשהות לו ית' על שברחנו לעבודו לשרחו ולדבק בשמו ועל דבר זה תקנו בשחר כל אומן הברכות שאנו מברכים בכל בקר ובקר ולפיכך אנו צריכים להתקדש בקדושו וליטול ידינו מן הכלי בכאן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו כן העלה הרשב"ם ז"ל שאריך כלי. וכן כחב הרר"ד הבודרם' וז"ל נהגו לדבך על י' ואחר יכר בין עשה ברכה בין לא עשה לרבינו מפני שרוה רעש בורש על סידים ועוד בסידים עשקינות ולו הפסר שלא נגע בדבר מעוקף בלילה ועוד דומיא דכהן גדול שמקדש ידיו קודם שיבנידם וכן צריך הדם סיקדש ידיו קודם שיעבוד שם הכורה יסבדך כדי שיעבדנו בידים נקיות עכ"ל:

ג **ג'** חלוקי ברכות בשעיני נט"י בשחרית הטע"י שלא עשה ברבינו מבדך על נט"י ואחר יכר. ובשחר כל היום אף אם עשה ברבינו אפי' אם יבים להחפלל אחר כך אינו מבדך אל נט"י רק אחר יכר. כמו שכחב בשחיבת הרשב"ן סימן קל"ג ובשלחן סימן ד' בשם הטושבי הרשב"ם וכן כחב מהרי"ק בשם ר"ם "וכן הוא הנכון" מהר"י קאלי. ולאחילה אפי' אם אין ידיו מלוכלכות מבדך שעכ"ש:

ד כתב הכלבו בסימן כ' בשם הר"ם שיזיז מבנך בבוקר כשמטל ידיו ע"י ואפר יגר עד עזאו לבית הכנסת. ואם בירך קודם לכן חיזו מבנך פעם אחרת בבואו לבית הכנסת ותופס במקום שהניח עכ"ל. וכן כתב המגור בשם מהר"י מולי"ן וכן מורי מהר"ם ז"ל וז"ל בהסוד' כשאהני קם ממטתי ורוחץ ידי כתקנו כמו שכתוב התמידי שבבוקר קריך נטילה ורחילה כמו לתפילה אבל מכל מקום חיזו מבנך כ"ח אפר יגר ועכ"י מניח תני עד בואו לבית הכנסת להתפלל כי שם מקומה ובעבודה נתקנה עכ"ל:

ה כתב הרר"ד אבודרהם נהגו לרהוץ פיהם מפני הרוחים שבתוכו שצריך להזכיר את השם הגדול בקדושה ובברכה וכן כתב הכלבו סימן ח' וכן מנהגי בשם מורהות חיים:

ו ואחר הרחיצה והנקיון יתיר להשמיש לבישל"ג להיותו מעשרה הפשוטים כדאי' בפרק קמא דברכות אמר ריב"ל לעולם ישמיש אדם לבישל"ג כדי שיהנה עם עשרה הפשוטים שהפילו מאה בתים אהריו מטל שכר כנגד כולם. והטעם דהכתיב אחר עשרה הפשוטים חיים הלא משום ברוב עם הדרת מלך שכבר נשלמה הקדושה בעשרה הפשוטים. ואמר ריב"ל לעניו הקדימו ואחכיו לבי כניסתה (פי' השכימו והעריבו לבית הכנסת) כי טיבי דמוריכו חיי. ואיתא במדרש משלי בשלשה דברים אהזקיהו ובאתה לפני רבי יוסי בן חלפתא אמרה לו רבי זקנתי יותר מדאי ומעכבין חיים על ניוול פה שאני טועמת לא מאכל ולא משתה ואני מבקשת ליפטר מן העולם. ח"ל כמה שהרכתה כ"ב ימים. אמרה לו למודה אני אפי' ים לי לבר הביב אני מנחת אותו ומשכמת לבית הכנסת בכל יום. אמר לה מנעי עצמך מבית הכנסת שלשה ימים זה אחר זה. הלכה ועשתה כן וביום השלישי חלתה ומתה לבך אמר שלשה שברי אדם שומע לי מה כתיב אחריו כי מוצאי מצא חיים. ואפי' שם יודע לו שלא יהיו שם חיין עשרה מ"מ לא יפסיק שלא בבית הכנסת כדאיתא בפ"ק דברכו' אמר רבי יוחנן אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר לשמוע אל הרינה ואל התפלה אשר עבדך מתפלל בבית אזה במקום הנה שם תהא תפלה וכתב הר"י יונה בשם הגאונים שאפי' בשאין שכור מתפללים שם לו לאדם להתפלל בבית הכנסת מפני שהיא קבועה ומיוחד לתפלה לבור. ואיתא נמי התם אמר רבי לוי מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע ולא עוד אלא שגורם לו גלות ולבניו משמע נמי אפי' אין שם מניין עשרה דהא אמרת קהתי מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס. ועוד דאיתא לזה שהרי דניאל ע"ה התפלל ביחידי מ"מ התפלל במקו' רגיל והתפלה ורמז לדבר מן הכתוב וע"ד אל"י מדב"ל בהפל"ה והו"ם בבריה"ל אל"ף ריש"י בחז"ן בתחל"ס כופי תיכות דיב"ם ב"ל ריש"ה:

ז והמדקדקים קודם ביאתו מפתח ביתם לבהכ"נ מתעטפים בציצית ותפיליהם ויש להם על מי לתלות והוא הטיזן הגדול מגורת העראהרם הקדוש רבנ"י דליתא בספר האזהר פ' ואתחנן אמר רבנ"י ע"ה כשאדם מתפיק בציצית ומניח תפלין בזרועו ובראשו. ובזה לעולם מפתח ניצו ומונע במזוזה שעומה בשם הקדוש. ד' מלאכים מזדווגי' עמו ויושלין עמו ומלווין אותו עד בית הכנסת ומכריזים לפניו הבו כבוד לבן המלך ורוח הקודש מכרזת עליו ואומרת ישראל אשר בך אתפאר. ואיתו רוח הקודש מעיד עליו לפני הקב"ה ואז מעיד לכתוב לפניו על בני היכלו כל אותם הידועים לפניו שם ד' ויכתב בספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו כדאמר בשם התפוד אותם העושים לשמו אומנות בכל אומנות של תפלין בצאתיהם ברצועותיהם בצאתי בתיהם. אומנות של ציצית בהוציאן. אומנות של מזוזה ולולב הם אומנות ומכתב והשבו מחשבות ולא עוד אלא שהקב"ה מתפאר בו ומכריז עליו בכל העולמות כולו ברוך זה שברואתי בעולמי. והכתוב לביהכ"נ ואין תפלין ברשותו ואין ציצית בבגדו ואומר להתאוות על היכל וגו'. הקב"ה אומר היה מורהי ואברי הוא מעיד עדות שקר בעלמו. וכך שם דברי הר"ר יונה בספר היראה שכתב ויהיה לו ציצית קטן וילבש אותו מיד בלא ברכה שם לא יהנן ידיו ואחר כך כתב וירהץ בנקיון כפיו וירבך מיד על מנת ציצית בטלית גדולה שלבש שם לא בירך בהתעטפו. ואח"כ יניח תפלין ויבא לביהכ"נ ויבך במקומו. שם יש לו עוד טלית יתכסה בו ויברך להתעטף בציצית ומ"ש שם יש לו עוד טלית יתכסה בו כי' אף על גב שכבר הניח תפלין. ואע"ג דאיתא בספר האזהר שחיסור גדול מי שהניח תפלין קודם לציצית היינו שמי שאין לו טלית קטן ודאי יניח טלית ואחר כך תפלין. אבל מי שלבש טלית קטן יניח תפלין תחלה ואח"כ יתעטף בטלית גדול שברי כיון שלבש טלית קטן ואח"כ הניח תפלין כבר קיים דברי האזהר. ואם היה רוצה לקרות קריאת שמע ותפלה בלא עטיפת טלית אחר היה רשאי שברי כבר מצות ציצית ותפלין עליו ואח"כ מתעטף בטלית אחר או בכמה טליתות היכה עיין למעות תפלין:

אבל הרמ"ם היה מניחן בין אחר ישראל ובין עומר ישראל בתפלתו כי תפלין נקראי ס פאר דכתיב פאחיך תהנו עליך. ויש נוהגים להניחם קודם ברוך שאמר ומותרים טעם מאחר דלריכים נוף נקי אין לסמ להיות עליו יותר מן הנוהג. ומהאי טעמא מלאתי בשם מהר"י מרפורק שכתב וי"ל מה שרגילים ממני שאני הולך תפלין מיד אחר הקדושה כן נהגו רבותי קדושי מהר"ם ודודי הקדוש מהר"מ ז"ל דהשבר מקום לדבריו גיף נקי לכן אין להסהפק יותר מן הנוהג להתעטף קודם גו שיש מלבוש שרוחים והשם שרוחים מדעת ואריך לסלבש במעיל התחתוכי הוחם ברכה לא נתקי על זו רק דכי לבש מלבושיו. ומי שרוחה להתעטף בין הבו כוח הלזו יתעטף גם קודם שיבואל ישראל בתפלה דהוחם ברכה נתקנה על פריסת סודרא כדאי' בברכות פרק הרואה וכי פריס סודרא על ריסיה ליומא שיבואל ישראל בתפלה ועטיפת הטלית שלנו הוא בפריסת סודר שלהם ובן מוכח בשור מ"ח סימן ה' שכתב וז"ל ודבר פשיטותו דשפשם לחומת הלום ומחזיר כ' שיש לפניו וכ' שיש להחריף

ואיהו מסובב במצות ומכסה רחמנו עלמא יהא בגלוי הרחמים ורחים דלעלי למירחם עיכסה רחמנו עלמא יהא בגלוי רחמים לגמרי שתים זה ממצות ציצית ועוד תיקון הלך לעצמו ברזיו בגלוי הרחמים עלמא מיכסה רחמנו בטלית על מצות כדרך הנמושים שהיו פורסין רחמיהון בסודרא כד חיתמי בפרק קמא דקדושין כי אתא רב המנונא לרב הונא אמר ליה אמאי לא פריסת סודרא אמר ליה דלא נסיבנא ופרס"י דלא פורס סודר כדרך הנמושים שהיו רגילים לכסות רחמן עכ"ל ופסיטא עלמא היו הכהנים נושאים בגלוי הרחמים ממש עלמא ולמי היינו סודר שהיו פורסים על הרחמים לציעותא ומיחם נמי אתם רב כהנא שקיל סודרא מבי פדיון הבן אמר לדידי מזי ס' סלעים אמר רב אפי לא אמרן עלמא כגון רב כהנא דבגברא רבא קאי ובעי ליה סודרא מריחא אבל כ"ע לא ופסיטא עלמא היו כ"ע הולכים בגלוי הרחמים עלמא דרך נמושים היה לכרוס סודר על רחמיהון וזהו שאמר ויכסה רחמנו בטלית על מצות דרך ציעותא כמו שהנמושים היו פורסים סודר האבר על דא נתקנה ברכת עוטר ישראל בתפארה :

דיני ציצית ותפלין והנחתן

ח כתב הסמוך בשם מהר"י מולין שמשחל על טלית של מצי מציאה מין מוכנים לעשות הציצית .

והטלית שהשתי פשתן וצמר נקרא שם דינו . ושיטה דבריו לא ולמד ממנהג שהכניסו שהיטור גמור לעצו' טלית מצנף שהוא מעורב משתן וצמר נפן ולכן הירא שמים יוציא נשפו משלנתא ולא יעשה טלית עלמא מצמר ע"כ . ועל הטליתות של מצי כתב המגודל פ' התכלת שנהגו העולם שאין מברכים עליו עלמא מברכים על של צמר ואחר כך מסירים לוטו ומניח של מצי כי הרי"ף והרמ"ם פסקו דשל מצי הויב בציצית. והמדקדקי' נהגו לברך תחל'על טלית קטן ואח"כ מניח הטלי' של מצי:

ט צורת טלית קטן כתב השם מהר"י מולי"ן דים לדקדק לעשות הכתפים רחבים מכלן ומכלן עלמא אחי מוריה דאחי ניסא ומצטל לי':

י עושין נקב בתורך הטלית בתוך ג' אצבעות כמוך לקרן ומרחוק מן הקרן כשיעור שים מקצר תגודל עד סוף הקפוץ דלמעלה מג' אצבעות תיגו נקרא כנף . למטה מקצר תגודל נקרא תחתם הכנף והכתוב אומר על הכנף שמ"ג ומטעם זה כתב מהר"י סג"ל דאין לתלות הציצים למטה לגד הארץ עלמא על גד הכנף שי' על כנפי בגדיכם וכן משמע בהדיא בגמרא בפ' התכלת דף מ"ב ציצים לריכה שתהא מוטפות על הקרן אנפ' על כנפי בגדיכם וכן דייק הרמ"ם. אבל לפי פרש"י ז"ל אין להוכיח מהנמ' ע"ש . וכשהוא מודד יזהר ביותר . ושם מדד מקרן זוית ח' באלכסון הציצים פסול עי' בב"י סימן י"ח :

יא ונוהגים לעטות אומר' שכיון שנקב אלא יתקן הוטי הערב . ואע"ג דאמרו נקבעה טלית תוך ג' אצבעות לקרן היינו רבותי' ופרש"י דילמא פייס מידי מהוט שפשיכה ויוסיף עליו ז' הוטיות לשם ציצית ואינה תעשה אלא מן העשוי כתב מהרש"ל בתרומת הדשן כי' רנ"ו דשמיענו בני לעטות בשיב

הנקב שהציצית תחוב בו בחוטי מצי לבושים שאין לבני חפי' כשהציצית נס הוא מצי כגון בטלית של מצי מאחר דאין אנו רגילים לעשות ציצית רק לבן עכ"ל וכתב עוד דאם הטלית של צמר מותר לתפור שביב הנקב בחפיט במצי לבן . ואם הטלית של מצי ג"ע אם הציצית של צמר אם מותר לתפור דאיכא לתיהם ביניכפו או יאמר דלמא מפסקי ציצית של צמר ויעשה ציצית של משי ר"ג פרפו :

יב ויתחוב החוטים בנקב ויעשה הקפריס והכריכו' וכתב הב"י לכרוך בחוזר הראשון ד' וכשני ט' וכשליחי י"ח וברביעי י"ג שעולים כל הכריכות מ' כמנין ה' אחד שעולה ל"ע ועשה אשם עולה מ' ובחוזר הראשון לל יהא פחותה מז' דאיתה בירים פרק התכלת שפותה על יפחות פחות מז' כנגד ז' רקיעי' ולא יוסיף על י"ג כנגד ז' רקישים ואשם הוירים . ואני שכותב במעטי בענין אחר בתחלה ז' כנגד ז' רקישים וחח"כ ה' שהוא בזירוף י"ה וחח"כ י"ח שהוא בזירוף שם של ד' וחח"כ י"ג בגימ' אחד וחזו ה' אחד וכן הוא דאין לריך לנקף האשם וגם אין מועלה שני' מ' שעיקר תועלתו שיהיה כנגד ז' אחד וכמו כן מלאתי בשם רבי אבן לפי שהוא כמנין כוז"ו שהוא בגימ' של וכתב לדבר על תורות עליך תורות בגימ' ציצית וכ' קבריי' וה' חוטין

וכן ראיתי מתלמוי מורי הגאון מהר"ם ז"ל :

יג ואל יהתיך ראשי החוטין בכסין בנתם לא תניף עליו ברזל ויפסוק חותם בשיט שהם ל"ב

ויעטרן בהופין שהן ל"ב מלאתי בשם ר' דוד בר מנחם :

יד כתב רבינו הם דכל מצות שאין אשה חייבה בגון לולב וציצית היא יכולה למוכרה הילולב ולתקן הציצית ורחים מהא דפרק השולח כל ס שנו בקפירא שנשתיבה וכן היה מעשה בטרויים בשאה שהיתה רגילה לתקן ציצית בטליתות ופסלם ר"ם כו' ע"ש בתו' נעיין הגה מיימוני בהל' ציצית . ולף שהכותב כתב בשם ר"י דלית' דמשמיל גוי אלמ"ז נפיש בשרות . מכל מרוס לכתחלה יש להזהר לדברי רבינו אם וגם הכותב כתב דמהר"ם היה מקפיד בנפיש :

טו כתב הרא"ם בסוף הלכות ציצית וז"ל והמחבר על דבר ה' יבדוק הציצית קודם שעטיפה כדי שלא יברך ברכה לבטלה עכ"ל וכן כתב הכ"י דף פ"ו ע"ח וכן ראיתי מתלמוי מורי מהר"ם ז"ל בכל פעם שהי' קורין היתה לקרות בתורה היה בודק הציצית קודם ביתעטף ובשעת הבדיקה נריך להסריד הציצית כי ע"ם זה נקראים ציצית ע"ש הוטים הנפרדים וסימך ציצית ר"ת "נדיק "יפריד "ציציותיו "תמיד :

טז ואחר שנתעטף בציצית ימיח תפלין ויכוון בהנחתן בשהו המקום להניח ד' פרשיות שלו שם בשם יחוד שהו ויציחה מלרים על הזרוע כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח ח"ל על הזרוע כנגד הום המקום שמלא ביד ולכן בתפלין של יד אין בו אלא שיח ח'. ועל הראש כנגד החושים שבראש. הום הראות . הום השמע. הום הריח . הום הטעם . וכנגדם יש ד' בתים בתפלין של ראש וזה כדי שיתעורר אדם בחמשה חושיו ויזכור חסדי אל ית' ציציותיו מלרים ע"י נסים וגבלותיו בעשה עמנו שהם מורים על יחודו שהוא יחיד בעולמו ומאחר שי

הגה והמשלה בעליונים ובתחתיים לעשות בהם כרצונו
וזהו מפנים של כל בריותיו וכרמז זה יעלבל הרצועה
סימן תוכיס לפניו ויניחו על ימין עד הסיבור כרמוז
ם הספרתעולה הספל במלות בורא. סיבור הפעולה
לחפוקי תלבן של לומרים שהמניחה המצוה עדיה
בגבל הלבנה ולא יותר:

יז וניח של יד תחלה ויברך לאחר קדשנו במצותיו וצונו
להניח תפלין בקשר מלשון הכתוב לאות
ברכה על ביתך ולאחר כך של ראש ויברך לאחר קדשנו
במצותיו וצונו על מצות תפלין מלאחר דיש בהם בת ס ברכה
מברכין עליה ברכה בפני עצמה:

יח ושתי הברכות נרמזים סימן בני הפסק. ולא
יפסיק סימס לדבר לפי לעניות המן יש"ר
וקדושם. והרא"ם לא היה כורך הרצועה על אחר
קשירת הראש משום הפסק:

יט יש נוהגים לתקן הקשלה של יד וקודם סיומה
לוקחים של ראש ומתקנים לומו כדי שלא
יצטרכו להפסיק בין גמר תפלה של יד להתחת תפלה
של ראש בתיקון תפלה של ראש וכתבו מהר"י אבוב"ב
ז"ל ומהר"י מציב ז"ל דמעות הוא בידם לפי שהם
מעצירים על המצות ולריך למהות בידם ולגמלם שלאחר
סיומה של יד יקחו של ראש ויתקנוהו ויניחוהו לאומו
תיקון כיון דלורך גמלה היה לא הוי הפסק. ולחיי
בחצות הר"ר יוסף גיקטלי' ז"ל בס"פ הקבלה אסור
להוליך התפלה של ראש מהתיק עד שתניח תפלה של
יד מוגחת עכ"ל ב"י בשור ה"ח סי' כ"ה. ולא יעשה
מהתיק אלא יתפשם בידו ויוליכם ספר חסידים סי' רע"ג:

כ כתב בהגהות הים וז"ל כתב הרלב"ד בחצות
שלא יתפלל של יד קודם גמלת תפלין של ראש
מהדקן וז"ל לאחזר ולברך עליהם אבל הניח של ראש
ולה"ל הוא שלא של יד מהדק ומברך עכ"ל:

כא כתב הרר"ד אבודרהם ממנו חכמים לנשק
התפלין בשעת ה"הנן ובשעת הזיגתן וכ"כ
בהגהות הים:

כב כתבו הטו' בפ"ק דברכות דף' יד צריך להיות
מכוסה דכתיב לך לאות וכן כתב בהגהות
הים וכתב שוד דשל ראש לריך להיות בגלוי דכתיב ורלו
וגו' ט"כ ומ"ם דכתיב ורלו וגו' הוא דכתיב ורלו כל
עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ודרשו רז"ל אלו תפלין
שבראש ולמד לדבר מי "שם "יי "נקרא כ"ת שי"ן בחלן
גדלה מבחוץ אלא הבוני"ן ושוי בחלו אחד ורלו כל עמי
הארץ כי שי"ן עליך ורלו ממך. והטעם שעושין שי"ן
יתר משאר אותיות כתב בה"ג כדי לרמוז שיהיו בתוכה
מניחה בשתי שתים ג' וכ"כ רבינו בחיי בפרשת כי
תבא ורלה לי בזמן טעם מכפיף לבני הגבנה שמניחים
תפלין בראש מן כשחיר ל"כ שבתות וי"ג יחים כוזבים
בשאר ה' יחים שמניחים אבל לבני ת"י שלין מניחים
בה"ה כדעת הזוהר וכן נוהגים אנשי ספרד אם כן
נדיחה הקובלת במקומה עומדת ושתב הר"י אלבטנדרי
ז"ל הטעם הנכון לפי"ן של תפלין מפני שהם הוי"ה
של י' ב"ם שהיה שי"ן של תפלין מפ"ן וע"כ נלחר ורלו
בי שם ה' נקרא עליך והטעם הזה כתבו גם בן רבינו

נחיי וכל אלו הטעמים נרחים אלו לדעת הטו' והרא"ם
והמרדכי והסמ"ג שכתבים דדלי"ת ויו"ד של תפלין לאו
לותיות גמורות הן ולא הביאו מלותיות הסם. אבל
לדעת הסור שכתב שהן לותיות גמורות עיקר הטעם
להפלים הכתב של שדי כמו שכתב הסול ה"ח בפרק סימן
ל". ועדיין נרחים אלו למודעי מהו הטעם של הכ'
סימן' דש' של ג' רלסים וה' של ד' רלחי' ונמלא כתוב
בהג"ה בשמ"ג שהוא כנגד ג' כתיבות הים שלו כ' הלותות
וכתב הספר תורת כתב הלותות היה כתיבה בוקשת
הרי שכל הלותות הין מן המויר נמלא הים בפ"ן ד'
דפנות לג' לוריס וכתב ס"ת ברדכו משה היה כתב
בלותות שהיה בולט על הקלף לפוף פ"ן של ד' רלחי'
כ' פ"ן של קודם היה רלחות לבתים כמו שכתוב
הלותות קודם לכת: ס"ת ושוד שהוא בתב הסורה רלוי
להיות רלפון ע"כ. ועל דעת הכמי הלמת הוא בלחר
שנחרב בית המקדש כתב הרב הקדוש רבבי"י בעל
התפלין נלחר ושמו לי מקדש ובבתי כתוב בבסחתם
הקב"ה מבשר בניותו בישראל לפי שהוא סוד המרכבה
וכוד הלותות ולכן יש בהן פ"ן של ג' רגלים מלד יניי
בנגד לברהם יללק יעקב. ומלד בתיב פ"ן של ד'
רלסים בנגד ד' חיות עובלי המרכבה. לכן רהוי שלא
יסיחם עד שיגמר קדיש התקבל בלחר כדר קדוש
בענין שיעשה עם התפלין ג' קדישי בנגד פ"ן של ג'
רגלים שבתפלין. וכן יעשה עמהם תרבע קדושות בנגד
הפ"ן של ד' רגלים בית בהן לגד שמלד. הקדוש הק'
ברכו הת ס' המכורך בהוא דבר שבקדושה. וקדושת
בשפה ברורה. וקדושת העמידה וקדושה ומקבלו יש
בדין כך מלאתי. דלא בסמ"ג פרש ה בס"ע ג' קדושות
וד' קדישים דסיינו להגר קדיש יהום הדא דהא ברכו
נמי דבר שבקדושה הוא ואמו אין לנו שבשיטה אלא ג'
קדושות ועוד לדידיה לא שמלת ז' לפי מנהג האבשיים
דלא לחרי קדים לחר עלינו כי אם בשבת ובעבד
כתבתי בן הוא הנכון:

כג כתבתי לעיל בשם מהר"י ס[illegible]ק שהיה מהג
להלוך תפלין לחר קדושה ויהיה טעמא
דתפלין נרחים גוף נקי לכן אין לנו להבהוחם יותר מן
החוב וע"ל דלאו מנהגא הוא שהרי כתב בעל ספר המע'
ובעל ספר מוכר כי מה שהמירו רז"ל תפלין לריכים גוף
נקי כלומעם בעל כנפים שלא יהן בהם שלא יהיה הוא
מדבר בלותן שמיקן כל היום בלותן בן יבבדם עליו
ויעשה בהם דבר בחיון הגון אבל בשעת תפלה אין לך
בעט שלא יהיו רלוי להיות תפלין קל ות מוב מבבר מוכח
שהוא מקודש יותר בים בה כל הקודש כולה ובתב
אין בהם כי אם ד' פרשיות בלבד ואם בתוך הספר
וכבל לוחזין בה"ת בשעת תפלה שהבל יכולים להחזיר
במהרה בשעת תפלה עכ"ל ומשמע מדבריהם דאין לך
בעט בעולם שיהיו מתנהג עלמו בפרהסיא לפי עד לחר
קדיש של קדושה דסודרה. ובימים שים כ"ת ריקם
לא יהלוש עד שיחזירו ס"ת להיכל דבר ג' ויבוד בהם
לשניים וכל בלחם. ומלבם הוא הבבר תרבים דבתיב
בים בי מלכים ימלכו:

כד אחר עשה של יד בתיב ויהו לטוטפות בין עיני
ועל"ז

ותרז"ל כל זמן שיהיו בעיניך יהיו שניהם ולבך כשהולך מולך על רחם תחזיק ויתיחם בחיק ותח"כ יחלון על יד ויניחם על על רחם ושתה כשירצה להניחם ותמצא על מחלה שהם יניחם תחת על רחם היה צריך להעביר על המלוח וכתב בספר מערכת אלהים שצריך לחלוץ תפלין על רחם מעומד:

כה אמר רבא אסור למיהלך בתפלין קמיה רבים דכתיב וירם יד במלך ומתר ר' יוחנן שהלין תפלין לפניו ופרש"י שהיה לו לפנות ללד אחר מפני הימות מלכות והלוחן שלא בפניו. וכ' עוד דשעמת מפני שהות מגלה רחם והוא זלזול לפני המלך ויזה שעשה תמרו בשימושא רבא שהתלמיד עושה חוקה כשמגלה רחמו ומהאי טעמא מיתה למו התלמידים תדועי מורי הגאון מהרש"ל ז"ל שלא להלוץ תפלין בפני ס"ת לפי שהוא זלזול לס"ת שמגלה רחמו כנגדה אלא מי שרוצה לחלוץ תפלין הוא לסלק עלמו לגדים ויהלצם:

כו מעשה וגזרו על ישראל שלא להניח תפלין והיה תליבא בעל כנפים לובש. פעם אחת מחזרו השומרים והיה תפלין בידו וברחבו בין שרשי חותם נוטלן מעל ידו ומרחבו ונותנן בחיקו ת"ל מה בחיק, אמר להם כנפי יונה ונעשה לו כם ונרחו להם ככנפי יונה ונמלט מידם וע"כ קרחוהו תליבא בעל כנפים וכתב בספר מוסר על כן נהגו לכורכם בכנפים זכר למעשה תליבא בעל כנפים:

דיני הנהגות בבהכ"נ ודיני ברכות ופסוקי דזמרא:

כז קבלה הוא מר' יהודה החסיד ז"ל שלא יהיה מביאו שהרים קודם שיתפלל יש לו לומר פסוק זה שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד:

כח ובשבבם לבהכ"נ ירון כדתי' בברכו' אמר רבי הלבו אמר רב הונא היינו שלא יפסיע פסיעה גסה אמר אביי לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל כ"ש דהיינו בתאוה ודעתו גרדפה לדעת את ה' ואיתא נמי התם תריה"ל לעולם ירגז אדם לדבר מצוה ואפילו בשעת שתאוה שהרי ה' ילבו כאחד' יפלג:

כט ובבואו לבהכ"נ נוהגים לומר מה טובו כו' כדאתמר בסידורים ומלתי כתוב שתקנו רבנן י"ג התחוותות כמו שהיו במקדש כנגד י"ג פרשות שפרטו יוצים כדתי' במס' שקלים וכן כ' ר' אביגדור קר"ח ז"ל מה טובו תוכלי יעקב משכנותיך ישראל לכן כתב אמר ה' ברהקתי' בניים ופי הפיתוח בתרגום ותהי' לשם למקדש מעט בתרגום אחר בתו שמה. ה' תסבתי משון ביתך מקום משכן כבודך. ואני תפלתי לך ה' עת רצון אלהים ברוב חסדך ענני באמת ישעך. אני קראתי כי תענני אל תט אזנך לי שמע אמרתי. אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך. ואני ברוב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך בירתיך. אשתחוה אל היכל קדשך ואודה את שמך על חסדך ועל אמיתך כי הגדלת על כל שמך אמרתיך. ואנו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו. נכרעה למשכנותיו נשתחוה להדום רגליו. רוממו ה' אלהינו והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא. רוממו ה' אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש ה' אלהינו. יזכרו ויאמנו אל ה' כל אפסי הארץ וישתחוו לפניך כל משפחות גויים. כל הארץ ישתחוו לך ויזמרו לך יזמרו שמך סלה. יבוסו כל עובדי פסל המתהללים באלילי' השתחוו לו כל אלהים. אלהו וישתחוו כל דשני ארץ לפניו יכרעו כל יורדי עפר ונפשו לא חיה. כל גויים אשר עשית יבואו וישתחוו לפניך אדני ויכבדו לשמך. הבו לה' כבוד שמו שאו מנחה ובואו לפניו. השתחוו לה' בהדרת קודש חילו מלפניו כל הארץ אף תכון תבל בל תמוט:

ל ואחר כך כשיסב יאמר אלו ג' פסוקים אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה אשרי העם שכך לו אשרי העם שה' אלהיו. תפלה לדוד רק ג' פעמים בכל יום ולא ד' פעמים:

לא ואחר כך מתחיל הפליט ליזור אדון עולם והוא שיר נאה ומעולה ומלתי כתוב כל מי שמכוון בשת התהלה אדון עולם בחב רבי יודע החסיד ורב האי גאון ורב שרירא גאון ערב אחי בדבר שתפלתו נשמעת ויתן שכן מקובל על הפלתו ואין לו שכן ופגע רע בר"ה וביה"כ שתפלתו ותויבו נופלי' לפניו וי"ח לף יהי"ר מפליט אתו ועליו אמר שלמה המלך עליו השלום ברעת ה' דרכי איש גם תויבו יפלים אתו ע"כ ואפשר שמזה נתפשט המנהג שהומרים אותו קודם כל ברכה והללה:

לב ואחר כך מתחיל הש"ץ לברך ברכת ע"י בקול רם ובקהל עוין אמן ואח"כ מברכין גם הם ונשאל גדול הדור מהר"י מולין להקהל שמכוונים הזקנים בהשכמה בשכ"נ לברך ברכ' ע"י בקול רם ואחד הוא המברך והבריו עונים אמן ואח"כ מברכין המתחילים ג"כ פעם אחרת ע"י בקול רם אמת לא יאלו בפעם הראשונה באמן שעה. הטיב כי הע"ם שעה אמן יכולים להזור ולברך מאחר שהאחד שהוא מתחיל לברך ילמו מכוון להוציא כי צריך כוונה השומע והשומע ואפי' אם הפליט ליבור יכוון להוציא מי שלומו בקי מכ"מ המברכים אחריו אין מכוונים לצאת ידי חובתם בברכתו עד כאן לשונו:

לג ואחר כך נוהגים לברך ברכת אשר יצר ואפשר מנוהגים לברך ע"י ואשר יצר אין עשה צריכו אין לא עשה צריכו וכשם שברכת ע"י מתחילים לברך אותה בב"ה מפני ג' מיני התרלים שהיום יודעים לברך כמו שכתב התנור בשם מהר"י מולין כך מתחילים ג"כ בברכה זו לברך אותה בב"ה וכן היה נוהג מהר"ם ז"ל שלא היה מברך בבוקר ע"י ואשר יצר עד גומו לב"ה. אבן מורי ז"ל היה מברך בביתו ברכת אשר יצר. וברכת ע"י היה ממתין לברך עד גומו לבהכ"נ ומי שנוהג אחריו לא יברך אשר יצר בבית הכנסת:

לד בברכת אשר יצר לא היה נוהג מהר"ם מרוטנבור"ג אפי' שעה ג' כי אפי' שנשתמו יכול להיות יותר משעה ג' כמו שכתב התשב"ץ והר"ד מנורבים והכלבו בשמו. אבל דעת הטור דם"ק

לפני שעה ה' וקלי לשעה יציאתו לצויר העולם שהם היה נשמר מיכוח לו ציכורו פתוח לפני שעה ה' היו יכול להתקיים כדמיתה במסכת נדה ימח לחוי העולם בפתח הכתוב ומשתה שפתוח שהמלאך כן מ"ם להחיות לפני שעה ה'. ומשמע דבחדא מיניהו לא היה יכול להיות לפני שעה ה'. ומוסח הספרדים כדעה העור. ומוסח המתקנים כדעת מהר"ם ז"ל:

לה בנוסח הברכה או הוא רופא חלי כל בשר וכ' מהר"י קלאו ט"ם הנקבים שברכה בו לשון פסולת אתלגו כי אם יתעפש בבטן יתום והגיותיו היה רפואה כך היא בשלהן ערוך ומהרי סהרי המקור דהשיח פירושה הוא הכרד"ש לאודרשם והוא עלמו לא כתב רופא חלי רק רופא כל בשר כי עדיין לא הגיע לחלות רק אם יתעפש בבטן והוליחתו היה רפואה שלא יבא לידי כך לכן נכון שלין לומר כי אם רופא כל בשר כנוסח הספרדי וכן משמע בפ' הרואה דברכו' אתם מלי התיש לומר רב רופא חולי לומר שמוחל עוויהו אבא לכולהו עלמא קאירי שלא רופ' כל בשר רב שבא לומר מפליא לעשות לומר רב פשא שלך נמריהו לחר ריהו רופא כל בשר ומפליא לעשו' גם מהר"ר מבריהם מברהג החמיס על נוסח שלנו שהוא רופא חלי כל בשר:

וכן מורי ז"ל לא היה לומר רופא חלי כל בשר:

לו ונוהגים לסדר ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר ומהמהי על מנהג זה דאם מהגים כך על דעת הטור מ"ם שהרא כך דאין לומר פסוקים קודם ברכת התורה מ"ש לשה שמו אומרים שם אומר ואחר פסוקים קודם ברכת התורה שלא נריכין לומר דאין להזה כיון דאין אומ' אומו דבר לימוד בך דבר בפסח וכלו כמ"ש התנור בשם מהר"י מולין מ"ש גם ברכת התורה נאמר קודם פ' התמיד כי שם נתקנה והרואה לעשת ידי כולם אז בקומו ממטתו יטול ידיו ויברך אשר יצר מיד וברכת התורה ויאמר ברכת השחר ואלו דברים שו' ואלפי [illegible] עד לפנרים מתים ובבואו לב"ה יברך על"י וסדר הברכות כולם ואז הוא יוצא לדעת כולם: (אבל מנהג השכנו נוהגין לברך ברכת התורה קודם פ' התמיד):

לז המשכים בבוקר לשמוד קודם שילך לב"ה יש לו לברך ברכת התורה שלא בה"מ ורבי יוחנן שבשבו שברכה של אתמול פוטרת עד שהניח וכשבא לב"ה אין לו להזהר ולברך אע"פ שהקור' בתור' כוזר ומברך אשר בחר בנו אע"פ שבבר ניתך לו דמי שתוקה ברכה נהקנה על קריאתה בניכור כמו שתקנו ברכה להתניה. ולא זו אף בבר ניתך דהשבוק בברכות ופסוקי שנריך לברך על קריאת התורה שלא אחר מיהר לבא לב"ה עד קריאת התורה והתחיל בברכות וכשיגיע ברכת התורה מיד קרואתו לקרות בתורה דרוי אמינא היקך יברך ברכה ה' פעמים בזה אחר זה בלי הפסק בעיר' הפ"ה בשב הטור בשומן קל"ם בשם הרא"ם דים לו לברך כי לא הלקו חכמים. וכתב עוד אבל אם קרואתו לקרות בתורה קודם שיברך ברכת התורה ודאי נרשה שלין לברך שום שלא גרע ממי שבוקם לשמוד מיד אחר ק"ם ותפלה דשפטר בתשבץ רשם. וכתב מורי מהר"ם ז"ל אבל מ"ש לוו דומה ממש דמי שנשפטר בתשבץ רשם ושומד אחריו מיד לוו מברך כלל אבל הכא לוו מברך אשר בחר בנו אבל מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה. והעתק נמ כו' עב"ל:

לח נוסח הברכה אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה והעתק נמ כו' בוי"ן בא"י אמ"ה אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו בא"י נותן התורה אמן וכתב הר"ר יונה ברכה אשר בחר בנו פותחים בברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו בא"י נותן התורה אמן עכ"ל כשמברכין על התורה:

לט נשאל למהר"י מויל"ה אדם שמבקי' קודם התפלה לבתוב לה היב לברך ברכת התורה. והורה להיות רק שלה יהיה לנגד הברכות תשב"ן וכן הוא בשבודרשם:

מ מצאתי בספר יבן נוסן קודם שיתחיל אדם ללמוד יאמר בתחלה ה' פעמים הה' שג תמני' לפני' והוא הלקי ה' תמרתי וגו' עד תסדיך ה' מלאה הארץ חקיך למדני ויאמר:

יהי"ר מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי בשמנה פעמים שאמרתי הפסוקים לפניך שתפתח לבי בתורתך ותצוה לכטטרון שר הפנים אשר שבו זגנזאל לפי שכל גנזי הבמה נסורים בידו ולחוזיאל רבו של אדם הראשון. וליופיאל רבו של שם. ולצרקיאל רבו של אברהם אבינו. ולרפאל רבו של יעקב ולגבריאל רבו של יוסף. ולמלתיאל רבו של אלירו שילמדוני תורתך ויהא לבי בפתחו של אולם להגות בתורתך ויהיו דברי תורתך מונחים בפי כשלחן ערוך וכמעיין הנובע ויהיה תורתך שמורה בלבי שלא אשכח ואהיה כבור כיד שאינו מאבד טפה ואשחיר ואעריב בכתוב לא ימיש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות כל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל:

ואח"כ יאמר ברכת התורה:

מא ואומרים פ' התמיד ובשבת מוסיפין ויו' השבת מי כמוכה ובר"ח מוסיפין ובראשי חדשיכם וכל בו כתב שהין מוסיפין בר"ח פ' ובראשי חדשיכם ולא במועד פ' המועד לפי שקורין לותה בתורה אבל פ' התמיד שהין קורין לותה בתורה מוסיפין בכל יום ס"ת ולא מוקף אבא לפי שהין בו שלה כ' פסוקים לכך הגנו לומרו בכל יום ופ' שבת בכל שבת עב"ל:

הגה והוא מדברי הטו' בר' הקורא וכתבו ע"ל לפי שהיה לריך להפטיר בכל שבת מעניינו של יום ומי קורין בכל שבת ה"ב יהא לריך להפטיר בכל שבת דשלים מינים והיינו בשבת ור"ח יהיו כל ההפטרות מעניין אחד. וע"ל לפי שלעולם אין קורין בס"ת שני' בקרבנות שלה בהזהן שבאין לכפרה כשביהם בפ' בני העיר שקורין בהן בי"ע ומהרי כתבו שהקריאה אבל קרבנות שבת אין שהין לכפרה ומ"ה אין קורין בהן ע"כ. ומנהג שבבתי לומר וברהשי חדשיכם בר"ח ויש מי שבתב שמוחל

פ' שבת וכ"ח מפוס דסמיכי לפ' התמיד נהגו לאומרו מנהג ריסט' ה"נ מפוס דמודם ושבת מדיכי מקנו לומ' פרשיותיהן בבדר הקרבנות ולא משמי דסמיכי ניהנו. ומהרש"ל ז"ל הניה דעהגיס לומר פ' ר"ה כדי לפרס' שהוא ר"ה והנקון העניי דפ' המועד שפיר דמי ללא לאמרינן מותה לניי מקורין מוסף בתורה אבל ר"ה שהוא יום מלהכה ואין ממתינין פ"ע עד קריאת התורה לכן תקנו לאומר' בבד' הקרבנו':

כב בזה מקורין פ' התמיד על פה וכן פסוקי דזמרה הע"ג דקי"ל דבריס שבכתב מי אתה רשאי לאומרן על פה כתב המור בשם מניו הרא"ם דלא אמרי' דבריס שבכתב מי אתה רשאי לאומרן על פה אלא לאומיא דהריס ידי הובתן אבל כל מ' לעלמו שרי לכן מוהגיס בהשבמ כשמניע ס"ן לפסוקים שבתפלה כגון מי כמוך בתלים ס' ה' ימלוך לעולם ועד שהוא פותח ומקבל לומרים מותו כל מ' ומ' בפני עלמו ט"ב. וכ' מהר"ם מברהג וז"ל וק' לדבריו השם נפשנו בתיים וגו' בזמור ס"ו שהוא לותם השי"ן. ולי שהוא ק' יותר מהם שהוא ס"ן ונלתר כי פרה וגו' תמנם שם יסודו של הרא"ם בניו עליהם אלא ק' מידי דכתבו ז"ל וה"ת סיבה לומרי' מזמורים על פה וי"ל דאין להקפיד רק מה שבתוב בהומש וה"ת סיבה קריבו ויותב וק"ש וי"ל דאין להקפיד אלא בדבר שמניה להריס ידי הובתן משמע דאין להקפיד אלא מה שבתוב בהומש ודוקא בדבר שמניה להריס ידי הובתן אך מפסקי תו' פ' ולד התלת משמ' דכי מתרלי דאין להקפיד אלא בדבר שמוני כו' הדר מפרוקי קמא וה"ל הדרי קניה לדוכתי' וכמ' מוכני וכמ' מפרקי לה שבתבו דאין להקפיד אלא בדבר שמניה להריס ידי הובתן וה"ת נהגו לומר ק"ש ומי כמוך וכ' ימלוך לנחם. והא דה"ת לומר לעומת מוריס גדולים ע"ה בלהם כיון שאין בו ערך אין לחוש עכ"ל וכה יפיבו ג"כ קופיותיהו וק"ל:

כג אעפ"י מקורין פ' התמיד בכל יום קבעו רז"ל לעמוד מבנת מיהו מקום שהניהו הבמיות במפר' זבחים וברייתא דר' יומעאל מפוס הא דאמר רב שפרת לעולם יהלם אדם מתיו אלים במקרא אלים במשנה אלים בתלמוד ופריך מי יודע כמה היי לא גריל אלא ליום שאריך בכל יום ללמוד מהלתן ומדרש רבי יומעאל הוא במקום שלמוד והיא מהלם ה"ב שהוא רהם לכל הקרבנות קבעוהו אלא הקרבנות. ומשנת מיהו מקום ג"כ מייני בקרבנות וכתב הרא"ם שתקנו לעמוד משנת מיהו מקום לפי שאין בכל הותם פרק מהלוקת והיא משנה ברורה למשי עכ"ל. ופוב לומר פ' הקרבנות כגון פ' העולה ומנחה ושלמים וחטאת ואשם וכיוסיים פ' העולה יאמר (ר"ע יהי רצון מלפניך שיהא זה הפוב ומקובל לפניך כאלו הקרבתי עולה בזמנה) וכן יאמר בפ' המנחה והשלמים והחשם. ומהר פ' החטאת לא יאמר כן זה ל' הטורים. וכתב הכם החד בשפתו נדשם מהדם וז"ל ומע"פ שהקריאה היא בהקרבה מ"מ יכול לקרותה מתי"ב שאם השה החטאת שהייב עליו החטאת תכפר אלו הקריאה כמו שהקרבתה ואפי' בלא התירה יהי רצון שאין התירה מהנה. ואם לא השה שהה קריאתו בקורבה בתורה ויקבל עליה שכר בקורבה בתורה. אבל אם יאמר יהי רצון כי' מעתה כאלו הביאו דוקא והכי סביה הוצין בעזרה אם לא השה עכ"ל הכהכם. ולבי לא כן יהשוב דא"ב הוה ליה לבעל הטורים לבתוב שהם' ולהלה כך' ההשאת לא יאמר. ומלבתב לא יאמר כן פירושו כמו שבמעתי מפי מורי הגאון מהר"ב ז"ל לא יאמר כן ר"ל בזה האושה אלא בושה מהרת (דבב"ע אם אני הייב השאת יהי רצון מלפניך שכאלו הקרבתי השאת בזמנה) וכן הוא אמת ונכון:

כד ואומרים בדוך שאמר ובריך לאומרי בניגון ובנעימה כי הוא פיר נאה ומתוך למעלה ומתוך בתוב בשם ס"ז כי שבת זה תקוור אהבי בנם' הגדולה על פיקה שבפל מן השמים ומלאוהו בתוב בם ויש בו פ"ז תיבות וכן בתב בספר סידורו וסימן רלהבו בתם פ"ז ובתב מהר"ם דלבן אומר ברוך שומה בראשית ולא ברוך שובה מעבה בראשית כדי שלא להוסיף על פ"ז תיבות. ויש בו עשרה פעמים ברוך עד התהלה הבראה דסיינו בפ"י הלל שב בו' זולת ברוך הוא בתהלה וברוך שמו בסוף היא מן המנין שהם עשרים ואהר הבראות לשבת להזכרת שמו המיוחד שצריך לומר בכל פעם ברוך הוא ברוך שמו. ובתב הכל בו דהני עשרה פעמים ברוך כנגד עשרה מאמרות שבו ברא העולם. ומורי ז"ל בתב שהם כנגד עשרת הדברות ולבן היה אומר עשרת הדברות בכל פעם קודם ברוך שאמר ובניהם לדבר ה' מתחוו דמניו בלבדה בי' דברות כלולים בי' מאמרות:

כה נמצא בתוב בשם ה"ז שהבלו מהבי הקבלה שבשבת זה צריך לאומרו משומד ללמוד ביוה בנגד הטור' העליונה הה"ד ברהים עומדים ממעל לו ובן מיהנים:

כו עוד בתב בספר ה"ז וז"ל הני הברתי יהודי ה' זקן ובובר מתוס ושמעתי על החתת שפעם ה' הבניס השמש לב"ם ורהה אדם יועב לפני ב"ם ובראשו בתר על עבניס ונהפהד השמש ממנו וסבור שהוא אד ח"ל וכי תיכף פלוני בתת מהמוד ח"ל הן ובהברהיך מהמוד ח"ל הן ח"ל היכף התה בהותה עולם ח"ל בתוב. ח"ל מה זכות היה לך ובלה לחם אדם אל ח"ל רק בזכות שהייתי אומר ברכות בקול נעים בב"ם בזכות זה הציהוני לע"ע ומכבדים תותי וזה לך הטימן שאני הוא שהברת תותי כי תראה בית הלוקי קרועה לפי שהרעת לי שהלבשתני תבריסים ושאל לו מה זה שבראשך ויענה ואמר לו הן עשבים שבע"ע שבמתי ברהתי כדי לבשל ריח רע שבעה"ז. ובבן שמעתי בשם ר' יודה חסיד ז"ל שאמר דבימות המושך שהוא קור גדול מוטב שילבו לביתם תיתם שהיה מוהבים בתוב ואל יקבר בשבהות של הקב"ה וגם שמעתי מפיו שהיה רב ה' גדול ומובהק לרניס והיה נוער בבני אדם שהיו מהריהין בשבהות ונעשה על ככה בתותו עולם תע"פ שהיה דעתו לשמוד על בן רלה שיהיו ממהרים. הלבך בל אדם יקח הל לבו ויאמר ברהות אלו בקול נעים ובכוונה ויזבה לע"ע

עכ"ל ולפי מי שמקצר בברכות שיר זה כל זמי כוי
שים לתומרו בניגון ובנעימות:

מז ואחר זה כתב מורי ז"ל שלפי דעתי מי שמגל כו'
שלפי מיד הודו לה' קראו ויש להפסיק כן
ומליליס וכן ה' שמים עשה שלפי יהיה נר' כתוב למעל':

מח כתב בספר ה"ח שמזמור לתודה מעוה למבוך
תומה בנגינה ולכן כדאמרינן כל השירות
עתידות ליבטל חוץ ממזמור לתודה וכן כתב הכלבו וכ'
כמ"ל לדבר שמואל דוד עמו לה' בתודה כמו וכמו הלוי':

מט ונהגו לומר יהי כבוד והפסוקים שהריש קודש
שלפי לדוד ויש שאם כ"ח לזכרות כנגד
כ"ח פסוקים שבתהלים לדוד:

נ ואומרים שהלפי לדוד ונהגו לומר קודם לכן לשבי
יושבי ביתך מפוס לתיתם פ' אין עומדין

נא המתפלל לריך שיסבה פניו אותם קודם שיתפלל
דכתיב ושבי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה. וכתבו
התוס' ולפיכך תקנו לומר פסוק זה קודם שהלפי לדוד
לשפוך מהני דשמרו שבני הרבה וכן היה נוהג מורי
ז"ל בעת שהתה היה אומר רק שבני יושבי ביתך ומדלג
שבני העם שככה לו בשהרית היה מדלג שניהם
ומתחיל שהלפי לדוד כי מאחר שלפי שתקן לפי כדי שיהם'
פניו אותם קודם שיתפלל לכן לפי היה לומר אותם שלפי
בעת שמתה קודם שתפלה. והעולם נוהגים לומר
שבני העם שככה כי היפך שתקנו ג"כ שבני שבני לרמז מי
שאמר ג"פ שהלפי לדוד בכל יום מובטח שהוא בן עה"ב:

נא ואני אומר כ"ה שבני שבינה על שהומר שהלפי
לדוד ג"פ בכל יום מובטח לו שהוא בן

נב ומקוימין מפוס דאיתא בפ' בי"ש ומפוס
דכתיב בית פוסה שם יהיד. **וכתב** ר' יפשיה ז"ל שמעתי
פעם בשבר שבכל שתהלה יש ווי"ן שמצע חוץ מב'
פסוקים שהן בהן ווי"ן הנוץ והוא ס' שרך שפי' וגדול
הסד. קרוב ה' לכל קוראיו לכל שצר יקראוהו בשמת
סימן לשבר בר"ת ה"ק ה"ל ה' שהנו"ן ק' שקרו"ב שרי
ח"ק. ה' שלר"ך לשמ"ד שלב"ל שרי ה"ל לומר שק לל
הוא לשומרו בכל יום. וכתב שהי לומר שהוא שק לל
שק בגימ' ניהב"ס וכמו לך שבל שהומרו ג"פ בכל יום
לימו רומה פני ניהנם וזהו שק לל. וכתב שהר"ם
שרקפוי דשתפרי עד לעולם ועד שרי"ג תותיות לשמד
בכל שהומר שהלפי לדוד בכל יום שהלו קיים שרי"ג שנו'.
ולפ שק בהתבונן כי שם שר"ם תותיות שן שרוממך
שלפי וכתב הרוקח שהוא כנגד שרי"ג שנות וכ"ז
תותיות שהפוסי:

נב ונהגו לומר שהריו ומנחנו ינהג יה וכתב רב
עמרם לשלפוני הלניים בשר הלניים. ומה

שלפו מוסיפים ומנהגו כו' לפ שם אומרים אותו שלפו פיוס
מזמורים י"ל בין בשאמרו שם הלניים שקנו לומר פסוק
זה. נם בשאמרו לבדו לפ רהו להפכו שלפו להלק
בקריאת המזמור זה בין בעת לבשם. והכלבו כתב
בשם תר"ן הלו בשעת שי בתהלה על לשומר שהלפ
לדוד בכל יום ג"פ מובטח לו בהוא בן עה"ב לפיכך יהר
שלפר שהלפ לדוד שלו יומרים יהללוהו נהנה יה תשתה
ועד עולם בעמר בנוסה לשומרו נעה"ב עכ"ל. וכו

מבשק שפי' רבינו שהיו שים לומר ומנהגו נהנה לר'
שם נב בפ' ובשהנו דשהנה בשבל בל שהרה שתיים בעבוד
בורהו ובשבה הוהו שבל לפ בישראל. סוף שתמרו ז"ל
שלפו שת ה' בל נויס בשבוהו בל השמים כ"ם שלו שהנה
עליהו שבדו וכן מליהו שעשעהו"ם היים רשויס לשהזיק
שהם השיוחד ולפ לנהנה שהו בי שם ישראל וזהו
שתנו שומרים שהלפ ה' ידבר פי ויבנה בל בשר שם
קדשו ושנהנו שים לנו ידיעה שהם השיוחד נהנה יה
לומר שהם השבשר והשיוחד. ומה **שלפ** שזהירו שלפ
שהוסיף בו שלהנהנו נהנה הנה בעולם הזה בעולם שהפ
שהנהרתו בין"ה ה"פ ועל נרחה לומרי שעשה עד עו סי:

נג ואומרים פסוקי דזמרה ושם שלניים בשר שלניים
ועשה שבשר לך לשם נקדושים בסוקי
דזמרה ושם **שלי** שזהר ושמע.ולשה דע לך בי מן שהרן ועד
לרקיע אין שם שקום פנוי שלפ שבל של נדודים ושמוסים
יש שם שהורים ובעלי שבד וים לשבה כשם ברוות
טשות שזיקות ושקברנים וכלם עומדים ופורשים בשויר
ואין מן שהרן עד לרקיע שקום פנוי ה' ה' שבל שלפ
שמוסים שמוסים. שם לפלוס. שם לשלשה. שרם
לכובה. שסם לרעה. שסם לחיים. שסם למוה. ועל
דבר זה מיוסד שיר של פנעים יושב בשבר עליון יגו'.
כי שוא ילילך שפח יקום בשבירה יכך לך לפ תירה
שפחד לילה שדבר בשופל יסלוך כי שלהביו יצוה לך
ונומר. וכל שהמוות שהלו בין השמים ושהרן דומיה שהולך
בדרך שקום שבנה. כך שפלתו של חדם עומדים בין שפ
שכתות ועולה לרקיע שם יש בו זכות לפ יפנע
לפנים בשפלתו. ושם אין בו זכות שמפניעים ושהיתים
פונעים שהם בדרך. לפיכך על דרך זה תקן דוד ע"ה
הזמירות כדי לפני' דרך לשפלה לעבור כי כל חומן
שכתות אין כמו ענן שעבדים לעלות שהבלא ועל זה אמר
שכתוב שכוהה בענן לך שעבור שלפה. וכבשה דשע"ה
ושהקדן הזמירות בסוף הדם שסדר ה' שן הזמירות הזי
שהלקים והולכים לפם חותם שהפהיתים ושמע"ם
ושקראו זמירות שלבון שזמר וכרת הז זכות
בשזמרות ועל זה אמר דוד שעלך ע"ם זמירות היו לי
הקיך בבית שגוני. כיוצא בזה שהקדות בשני הייתי
שתירה בדרך ושהם לי בהד ושנור לותה הזמירים
כוהים חותה ושבהתים. ולפי דרך זה נ"שר בדן
יהד בכבי בוקר ויריעו כל בני שלפים ועניין הוא הם
הזמירות הנאמרים בבוקר ולה יפפזרו ויתבעשו כל בעלי
הדין הקשה הנקרשים שלפים. ולפשו יריעו שלבון רועה
שהרועה שהרן לכן נריך ליזהר ביה לדבר בין הזמירות
הללו עד שהר תפלת י"ח ולכתוב שהפשבתו כראוי שלפ
יתעכב הפלתו. ושם בה בהיים נשפלה הכתוב ושוהרי'
חותה נדודים לעדוך שלחמת שתו לעכב תפלתו. וזה
שאמרו בירושלמי הפה בין יבתבה ליעלר שור עבירה היא
בידו ושוזים חותו ממערבי שלחמה ר"ל חותה נדודים
שבר הוא תערבי שלחמה שבבר שתפזתות פסוקי דזמרה
ושם בה הוזים תריהן שערבי שלחמה לעבב תפלתו
שבפוק למבן:

נד ואחר פסוקי דזמרה שומרים ברוך ה' לעולם
שמן ושתן שפני שבהלו המזמורי' שלמעלה

הוא נמלט ספר תהלים לכך תקנו לומר תחריסם ברוך ה' לעולם וברוך ה' מציון וברוך ה' תלחים וברוך שם כבודו שתלו הפסוקים הם סוף ספרי תהלים כתבו תחרגו כל ספר תהלים . וי"ש למה לא תקנו גם כן לומר סוף פסוק של ספר רחמון שהוא בסוף מזמור מ"ח ותקנו לומר ברוך ה' מציון שהיו סוף ספר למה שכיוסו זה תחת זה . ונמה נתחלף בפי התחרומים . ויש מי שרי דים ליתן טעם למה תקנו פסוקים הלו על סדר זה כי יש רמז לפסוקים הלו על ברכו וקריאת שמע ותפלת י"ח כי בפסוק ברוך ה' לעולם יש בו ה' תיבות כנגד זה תקנו ברוך ה' המבורך לעולם ועד . ברוך ה' מציון יש בו שש תיבות כנגד שמע ישראל וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שבכל אחד יש ו' תיבות ובשני פסוקים התחרים יש בהן י"ש תיבות כנגד י"ח ברכות וברכת המינין והכ"ס מרומתכור"ג כשהיה נרין להפסיק בין ברוך שאמר ליפתבח היה אומר קודם שידבר הלו הפסוקים ברוך ה' לעולם כו' עד אמן ואמן . ובשחזר להתחיל ממקום שפסק אמר גם כן הלו הפסוקים לפי סדר כמו ברכה :

נה ואומרים ויברך דוד עד ומהללו' לשם תפארתך כלשון הוא בספר דברי הימים . ויברכו שם כבודך עד שירת היה כלשון הוא בספר עזרא . ושירת היה . והטעם לפי שכל אותן ע"ו לשמות של שבח הסדורים בברכה ישתבח דורש במכלתן מתוך שירת היה ומתוך אותן פסוקים של ויברך דוד. ובספר הזוהר הוא ס"ד נפלא על שירת היה וכתב כל מאן דזכי למימר האי שירתא בכל יומא בעלמא הדין זכי הא בעלמא דאתי וזכי לשבחה לה ביומוי דמלכא משיחא בהדוותא דקודשא בריך הוא . וכופלין בסוף שירת היה פסוק ה' ימלוך משה דכתיב בשלח מן פרשת קריאת יש סוף מפסוק ויהי בשלח פרעה עד ה' ימלוך יש שם י"ח מזכרות של שם"ה מותיות והם עולים במנין בין כולל ע"ב מותיות נגד שם של ע"ב ובפסוקי דזמרא מתחילין מויושע ונהכרו ד' שמות מהפסוקים דקודם ויושע . ולכך כופלין ה' ימלוך ומוסיפין עוד פסוק כי לה' המלוכה כו' שים בסה ד' שמות להשלים המנין והחמישי הוא מן המנין רק מפרש ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד כן הוא במחזור ויטרי :

נו כתב הר"ר יונה בסוף פ' חיי שומדין דחין לשחות בשחומרים בשבת' כל מי ולך לבדך מנחו מוכיח שחין לכרוע חלח דוקח במקומות שחקנו הכמים ע"כ ומטעם זה גם כן חין לשחות בשחומרים ובירך דוד ועתה חלהינו מודים חנחנו לך :

נז כתב הר"ר יונה בסוף הקידה הסירה יזהר לומר מי כמוך נאדר בקודש דנוסחה דהל"ך נמלא מחרף ומגדף כלומר ה' מיכה ומיכה הוא האיש שנגב בשם בית ועשה העגל שנאמר ועבר בית נרש . וחין להקשות בפסוק כל עלמותי תאמרנה ה' מי כמוך שהיא רפויה שזה לא נאמר על בית וחין הוספין להזכיר עליו מיכה . וכן ידמו כאלו הקף דנוסחה שלא יהי נראה כלומר ידמוך אלו . וכן עם זו נמלא הג' דנוסחה שהם בסיה רפויה נראה כלומר- ל' מנוחל ונמלא מנדף ע"כ

וכן הוא בכלבו סימן ד' . והכ"ר משה קמחי כתב בספר הדיקדוק שיסד שי"ל גם כי גשם גשם הגיעל דגושה ואלו שיוצאים מן הכלל שהם דגושים אחר חותיו' יהו"ה נה בלא מבטל :

נח בעניין שם לומר פסוקי דזמרה לאחר שמונה עשרה כת' הרשב"ם בסימן קפ"ב ו"ל זו מחלוקת הגאונים ורבותינו הצרפתי' ז"ל בהגאוני' ז"ל אומרו שלא תקנו קודם התפל'. ורבותינו הצרפתי' ז"ל אומרים דבין כך ובין כך אומ' אותו. ולפי ר"ת ז"ל נראין הדברי' שהם שמוני הרשב"ם ר' יונה ז"ל היה מנהיג בשלהם ובכם ב"ש ואם יאמר פסוקי דזמרה לא היה יכול להתחיל ונסיים ולהתפלל עם הצבור מתפלל עם הצבור ואח"כ הוזר ואומר פסוקי דזמרה . ואומרי הרב רבי משה בר נחמן ז"ל היה אומר כדעת הגאונים ז"ל והרב כ' יהודה מלברצלוני ז"ל נלה שאומר שאם היו יכול לאומרן כלן אומר אחד או שנים ויקלר ויעלה כדי שלהם תפילתו עם הצבור ואם נוהגים כדעת הגאונים ז"ל שקבלתם תורה היא עכ"ל גם כתב מהופח זו בקיצור בסי' תכ"ג ואותה תשובה היא בסוף ספר כלבו . ושבעולי לקח כתב ג"כ בשם בעל הערוך שכ' בשם ר' משה גאון ז"ל דאותן קודם תפלה נאמרו אבל אחר תפלה לא וכן הוא בשמ"ג ובלקוטי פרדם . וכן היה נוהג מורי מהר"ם ז"ל ובאמת בכן קבל מאבי אמי מהר"י ז"ל . ומהר"י קלאוו כתב דבשה ברכה לפניהם ולאחריהם יכול לאומרם ומיושב דשפיטת היא הלוחי שיאמר כולי יומא פיוקות ותשבחות . ומהרי"ח כ' דלדברי כולם הברכות שאנו מברכין בבוקר יכול לאומרם אחר תפלתו ואני אומר דלאו יכול הוא אלא חיובא :

קצת דיני שליח צבור

נט שי"ן נוהגים לקדותו חזן ושיקרו מלפון שהיה היה דאמריק בשלשי פ' השוכר את הפועלים עד אמי אומר שכיר חייב עד כדי חייתי כיום הכלני תורב ואתריק עלה הם בחזני אמת ומקני ויעקב אומר דאמת הוא שלמת לשון ניהוג ושמירה הוא לפיכך המנהג היה שכשבת בשמיעתו נקרא חזן . ונם נהגו לקרותו חזן מפרנום וירא ומזח מפני שהוא לריך לרחות הלוך יקרא והלוך קורא בני אדם לקהל בתורה וכדאמרינן לעניין שליח שהוא עומד בין הקורא למתרגם דאומר ש"ץ עומד ומחזין ביניהם . ודע כי ש"ץ הוא שהם בזמן הזה במקום כהן המקריב בזמן הבית . ולכך נקרא גם ש"ץ קרוב כמו שאמר במדבר שיר השירים כך דמך ר"ת בר' שמעון היה דורו קורא עליו מקוטרת מור ולבונה מכל מבקש רוכל דהוי ר"ת קרוי וחנוי וקרוב ופיטן . ובברכות ירושלמי כ' זעירא הוא שמיך לקרובה כדי שיהא שוחה תחלה וסוף . ושוד אמרו שם כ' יו ן בשם ר' מנחם דמן נליא זה שעבר לפני התיבה אין אומרים לו בא והתפלל אלא בא וקרב שהם קרבניא שהם נרכיו שהם מלחמותיו היים בעדינו ומזה הטעם נקראו הפיוטים שאומר ש"ץ בתוך התפלה קרובי ומפשר שנקראו כן מפני שאומרים אותם בקרב הר ובמקדש :

ס כתב הכוונ בשם מהגי הרמ"ם ז"ל בשם הס"ג הוא לדיק לף לס סוא ממשפח' בזויס ליז בכך כלוס שגא' בלוס בלוס לרחוק ולקרוב פי' בלוס לרחוק כ"ל שהיה רחוק שהוא ממשפח' בזויס ועשפה קרוב לשם"י בשעשים טובים. וכתב מורי הגאון ז"ל מכל מ"ת טוב להזר להר יחוס המשפחה כי אינו דומה תפלת לדיק בן רשע לתפלת לדיק בן לדיק כ"כ בהנהוגיו לעור תורה חייס. אבל בהשובותיו כיון ד' כתב שאין חילוק בין לדיק אלא שתפלת עלמו שזכות אבותיו יסייעוהו. אבל המתפלל בעבור הטא ואין בו עילה ומרמה מלדיבה הנובא היא לפני המקום שמיה מעשה אבותיו ולכך בדרכי הס"י ופליו נאמר בלוס לרחוק ולקרוב. ועכ"פ לריך להזר שהר הזן בים לו קול נעים כמו שכתב האוסר פ' ויחי אלהי קולך בת גליס מהוא אליבל' כל דבעי לבעמו ליס לקב"ס בקלא בעי ליס קלא נעימת דיערב לאוהריון דממעין ליס ואי אלו לא יקום לאחרת קלא:

סא ש"ץ שמרנים עליו הטא שאחפס עס הכבדית שאחפס עמ' פיסס בהיס חייב עליס אלקים ועדיין לא לקה ולא נכנע ולא עבה תשובה או במכר אדם מיברהל ולא אב מרפאו או שאחר ליודי אחר אלך לבופקי העיר לגויס ואומר להס כי כל הנעיטות שנעבו בעיר אלל פלוני יודי הס או שאחר ליודי הריני הולך לגיס דור ואומר לו אחה נגשהה מפלוני ויתלה אוהך שר העיר"י אלא עשה דיבורו כגון בניאל המכור מחנית בעמוד או רווח והלאה ממקום אחר הרי הוא נפשל ורשו להעבירו אבל ברגע שמרגיש אחריו אלא בעדים אינו נפשל. והמחיים על הבירו למוכרו לגויס ולא מכר אעפ"י שמכור הדבר הפי' לשאר אדם בחיי ש"ץ אינו נפשל על כך להעבירו אלא שנוערים בו ומהריס בו שאם יוסיף לומר כדברים אלו שיעבירוהו מעילתו ואם יוסיף במדו רשו להעבירו. וש"ץ בבוחת ובודק ולאחר הבדיקה אינו רוחן ידיו וזר ש מלכלוך מבטן הבשמה ומסריחים בגדיו אס רוחן ידיו ומהליף אח בגדיו קודם התפלה להתפלל בנקיות אין אחם זקוקים לו אלא להוכיחו אלא יסא מכלל השבר שים שאמר כל מבטלי אסבו מות. ואס אינו רוחן ידיו ולא מהליף בגדיס הטובים קודם התפלה כדי להתפלל בנקיות רשו להעבירו כ"ל ב"ו:

סב אף אדם שאינו ש"ץ יש לו להתקבע בבגדיס נאים להתפלל משום הכון לקראת ס' אלהיך כמו שכתב הטור אורח חייס סימן ק"ס. וכתב הר"ר יונה בבפר הירחה ויבדוק מעליו בן יהיו מטונפים וכן אמר אלמה בחכמתו אמור רגליך בהבר תלך אל בית התלהיס:

סג מצאתי בכוב בשם ר' יודה מסיד שאריך להיות ש"ץ אהוב לגיבורי דאם לא כן בבנה אוא למי שקורא את בהורה וכשיודע שהחזן אינו מוהבו אס יקרא אותה בהוכחה יאבר אלל יעמוד בן יבבל הלבך אין נכון שיהא ש"ץ אס לא בהבכמ' כל הגיבורי:

ריען אלמה זאמן נוסדן ויאמר גס הבשם הודה לה מדוני ס"מ ע"כ מהור' משה רבינו ז"ל שמלאתי בתוך בתביו שבחב אינה הבהגות עוהות שיהא בל ש"ץ. ואמיתא קלא מהי מעליותא להבר אותם אל הספר הטהור לקיים ברא מזהא שבא. וכל ש"ץ *הירהם ויקדש כזה. יזבה לאחזה שדי יחזה:

הוי עז בנמר וקל בנשר רץ בצבי וגבור בארי לעשות רצון אבינו שבשמים

(בא"ח שי' ה') יתגבר בהרי לעמוד לעבודת בוראו. בבל הוהבות מוהר שהוהיהו הבמים ז"ל בתהק דבריהם בבל אדם יתגבר לעמוד נגד יצ"ר. וילך מיד ממבבו לבה"ב ונשבה לרוהם לפהר אח בוראו שבשיב עס האדם על החזרת נהמתו. והיקיצו מעתו. ויבקש רחמים על עלמו ועל נפש ביתו. לשיב לו בעה"ז ובעה"ב ועל פרנסתו ופרנסת ביתו. וכיב עיניו רשו לא יז בעוהותיו מתוך לרוח המתוהות עליו. וגודל הרפתקאות דעדו עליו. וקיבי מהיותיו בדאם בתיו. המוחה לעפעפיו לעשיס בשום שיהין יממין והומבים על מבבוהם לפעול מעשה מהייהם לין ומה למוחם. ובלהר הבוקר יעשה וכן בשבי לפעול מעשה מהשבות הלילה הולי ימלא ברף ומן לבעו ובני ביתו יסוף עליו ליל ולרון אהר מהיתו כי קשה מזעותיו על אדם בקריעת יס סוף בעשים קשים הללו אשר בבל יום מתהדשות ומתגברות על בלי יבראל מסים ותרבויות אשר בלהו מהביל הממלות הבבדים ולא במרד ולא במעל הוכרה להסליך מעליו עול מלבות בשים לקיים לפי אזהרת הו"ל. ואף בללו מקשה בשו לסולימו לבית התפלה כי רשאית הבמה יהלת ס'. ויומת היתר לעלמו בתמרו רשבתי דרבי תחינה ליל בעשק ואמ"ב אשיבה רגלי אל עדותיך. ויאשר שים קל אל מקום מניחת מהיתו שמוטל עניו בהברה אשר יעשה לאיש האדם ואי בשם ומה יעשה האדם הרשה ואדל אף אם היא לדיק ואסיד ביותר לא יוכל לאמוה מזון ותרופה. לנפשו האומללה ולילך בדרכי ס' האוטל עליו ולא יוכל לבוין בתפלתו מבני קושי הטעבוד בלבלת נפשו ופרנסת רשתו ובני ביתו ובודאי אינם הוא. ואאמרי אשרי אדם ירא ס' בלבו רהמנא ליבא בעי במעיוהו חפץ מאוד. לך אינם הוא ולא יכול להיות מתמימי דרך האולכים בתורת ס':

ובלהי שפק הוא הדרך והתהנגה בין אהינו ב"י בבל עיר ויעוד אשר נמלא שם מבין עשרה מהבדילים מיד לשוב לשם ש"ץ שיעמוד תמיד על משמרתו הקודש. ויפנה הש"ץ ויבון לבו בבל מהשבותיו שלימה בלי שום פיגול ערב ובוקר לעמוד ולהתפלל בשלו ובעד קהלו אשר הוא שם. ויבוין בתפלתו על בל אשר יעשה פה ושומע פה בבית התפילה אשר הלך לדרבו בל"ל. ובבבית ביודעו ומביבו בלחיה שים שדרבו תמיד לבבה לבה"ב ולא יבטל התמיד יהשוב הש"ץ שהאיש הטוב הזה ובודאי יסרים במזעותיו יבוין הש"ץ שהוא שלומו ומהויב לדבר בשלו במליצה יפרה רבון עולם ולהתפלל על בישלה בו:

אבינם יש בני אדם האולבים בשוליס ואין להם שום עסק בהון. קלאם מרוב עסרם ש"ל וק"ש מרוב דהקם בשוה"ב והאולבים ומשיליס בהרוהות ובדיוהות

וזבחו' וי"ב מתגבר עליהם להלוך לחוץ לבמלה ועליהם נאמר הוי על כל בכני הרעים מי בים לו בה"כ בעיר ואין בה מה להתפלל. ויש קצת ימציאו ויאחרו וימציאו בכיונן לבא לבה"כ בחני תפילה כי למצא עליו לקום בבי כנסתא ובזה עליו זמן מצך התפלה ולאה בכיון לבא בחני התפילה ויעסר לגאת חיש מהר. על בני אדם כזה אסור להתפלל עליהם כי הם בעצמם חיים מבוטים תפילתם ואף כי כל אחד ואחד מחויב להתפלל בפני עצמו ואינו יוצא בתפלת חבירו. למנם מה שבלתי אפשר לכוין בעצמו מחמת חומם כנ"ל. יאמר בלבו בלה שלחתי בקשתי ע"י שלוחי הם"ן שיעשה בקשתי:

בבן בהאיר בכל ם"ן הוא שליח ומומכר לכך לעמוד תמיד על מצמרתו ה' קדם מברקו הוא יכל ם"ן וירא ושחרד על דבר ה' להיות תמיד רן כנבי להבכי' ולהעריב לבא לבה"כ ולהרבות בתפלתו ערש שיתפללו הקהל ובעד בני אדם. כמו שהביא בעל קיצור רלשית חכמה על פסוק הם מבשין בעיו פיו' הם מתפלין לבקש ר"לחכם מאת הם"י להתפלל שוכו בתפוצה קודם ולאח"כ יתפלל שהמתפלל בלא תפוצה עליו נאמר מי בקש זאת מידכם. ואם הפבר לו ללמוד בתורה קודם התפלה טוב לו יותר שלא תפלתו ומהבצתו מקובל יותר. כמו שהביא הקיצור ר"ח על פסוק הביאנו לחורתך והאחר

כך וקרבנו לעבודתך והתפלה במקום עבודה:

ע"כ טוב הוא שהם"ן יכניע לבו בתפלה בוודאי ערש שיתחיל להתפלל עם הצבור ויכוין תפלתו בהביה ובדמע כי גדול המוריד דמעות בתפלה שבובר כל נזירות רעים. ותמיד ערש שיתחיל להתפלל יבב מעט ויההוב בלבו למה הוא בא לכאן ועל מה הוא בא. ולפני מי הוא בא. ויפלב עד שיפיפ מהבבות זרות מלבו ויכוין לל מה שיוצא מפיו. ובפרט החזן הטוסק במצא ומתן בתוך לל יתחר תפלתו בשביל עסקיו ואף שיהי' לו היזה עסק מיוו רבתי לבטל תמידו כי שביר הוא והיו הוא עוסק אח נפשו. ויבטל רצוו מפני רצון מהריס שלא יהיה ח"ו בתרוב עושה מלחמת ה' ברמיה להפמיע לח עלמו מלבא לבה"כ להתפלל על הקהל בנ"ל. ואף אם אין רצוו לעבור לפני התיבה להתפלל כי אלאה הוא או ייחר גרוו או אחרי טעמים עמו. מ"מ דרך נכון הוא להם"ן שלא לעמוד אחר לפני התיבה:

בקומו ממטהו ילך לנקביו שיהי' גופו טהור לתפלה ולתפלין וירחה שלא ידבק בו מחומה דבר טמא ומיחום ומטור רגליך בתטר תלך לבית הלחים גם בגדיו יהיו נקיים מלוחה ומימי רגלים ומה ח"ח המלח רבב על בגדיו חייב מיתה בדברי חז"ל ומכ"ם העומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ומתפלל שיטמור לח עלמו מכל דבר:

ומוב שיהי' החזן מכסה תמיד לח ראשו בטלית שלא יביט לצדדין ולא כמנהג החזני' שמשליכין הטלית מעל ראשיהן על כתפיהם יעל תליהי זרועותיהם ומסתכלי בעיניהם על כל צידיהן לראות לח כל מה שנעשה בבה"כ. ובגלל הדבר הזה חושב הם"ן הכל במחשבתו ומפגל תפלתו ולא די לו במחשבות עלמו אשר בהסתכל על צידיו. כמו שהביא קיצור ר"ח בשער הקדושה פרק

י"ב מכלל כח התניפים הוא שיעשה מעשה מצוה לתל יתברך ובוודאי שיבדוקו בני אדם כמו מי שמכוון בתפלתו למצוה קן בציוני ב"ח. שתפלתו תיי מקובלת תלל הבור' יח' כי היו עושה רק להשמיע קולו הערב ואינו מבוין לבבודת יתברך ואינו עושה תלל בשביל כבוד בני אדם או מירחתם וזוהו נקרא עובד לבני אדם עכ"ל. ח"ב מסרלוו בלל להסתבל על צידיו לראות אח ם' שבחוהו מחמת קולו ע"ב יכסה רחמו בטלית תמיד ואז יוכל מחתבבות זרות כי לא יכול להביט תוך מלפניו. ולפי דעתי מזה נתעבב המנהג שהחזנים חוחזים פניה' בשני ידיהם בעת התפלה בלל להביט תוך בבה"ב וייער מחשבתו לפניו וירחה תמיד בסדור שתפלה שתר לפניו ויקיים סויתי ה' לנגדי תמיד. ולא יהרהר בלבו בעת התפלה כאח קול ערב והזק יש לי וכאח בני אדם נהנים ממני שבומעים חותי. כי כן דרכו של יצר הרע כדי להפיל אח האדם בבשלו ובלא יהיו מעשיו לש"ם:

גם זה שם בפרק ו' וז"ל צריך האדם שידבק בחכמה מחשבתו תמיד ויהיה האדם בשת לבביוח שיקדם יתברך תמיד ואח בשיהיה כל חבריו מסוייים בתפלה ובחשובה ברחויה. אז יפרש השביוח על בבשת. אבל בשיות שאח לל פנוי בחבריו הרי יש שם מוס. וכל שאר בו מוס לא יקרב והבאאה משלוקת. והקליפה היא שוכה שם. ובלבל מחשבתו של אדם בתפלתו ובחורתו אי אפשר שיהיה לו דביקות בשום פניה. ובפרט שם לשוחו פנוס בלשון הרע או בנבלות שה ח"ו. זהו סיבה שיבלבלוהו החשבות רעות והזרות כדי שלא יעשה ייחוד עליו ואי אפשר לו ליחד בתפלה. כי ע"י התפלה הוא מקרב לל המקות. ואם מחשבתו פיוגל שיוו יכול להיות בשת לשביוח ותפלתו יבולבל. ע"ב יזהר לבשות בטלית שלא להסיט מוון מלפניו:

גם זה שם בשער הירלה וז"ל ביוצה התפלה. ובאמצע פוסק לפני' בזמירות מבה"ב אם הוא בתפלה י"ח בתפלי ובאמצע תפלתו מחזיר פניו להסתבל בשן ובשן בשרבי עלמו. ולאי בעבע בבבוד בבביוח ב"ל:

גם זה שם בשער האמצה כי מבלל אהבת המלך הוא לבבדו ולשורר לפניו בבה"ב כמו שדרך הוא לשורר לפני מלך בשר ודם והבולו של מלך זהו בבודו. אמנם הם"ן לא יעשה להסתבלות בשו ומביוח בקיצור ר"ח פ' י' וז"ל השמחה יהיה לו לפני יתברך. שיהיו מעבדיו המיוחדים מה שלא בל אדם זוכה לבך. לפיבך השמחה בזה תעורר האדם בתפלתו ובפרט בבה"ב בבה"ם במליאת התפלה כי התפלה היא לשורך נבוה ואיבר שבעשה ממנה בשר למלבו על עולם עכ"ל:

בלך העולה מזה שבל שעובד את ה' בשמחה זו שזבהו ה' לחיות לו עבד ולבעלבו בשר התפלה שלו עליו נאמר עבדו את ה' בשמחה זו בלב. בשו לפניו ברנבה זו בקול. דעו כי ה' הוא המלחים זו בבוונה. וכל אדם מחויב לבוין זה ומכ"ם קו"ח הם"ן שחלק לו ה' מחלקו בשאמר קול ה' בבח ואתן לו קול נעים זמירות ובשיעמוד להתפלל בקולו הנעים והשדר ואז עיני בל יהראל עליו ואזניו ממנו. אז הם"ן מחויב לבוין השמחה שזבהו השם להיות לו לעבד ושאר בו מבל

עם הקהל. ויכוין שתפלתו מקובלת ויעשה ממש כאלו לפנ"י ויתפלל על תוספתו ושומעו בשום שיכיו כוונים לשמי ס' בעבודתם. וכל שיוכר ויגיל עלמו להשגיח בקנת קפיטל תהילים ערב שיתחיל להתפלל תפלתו להבדיל מקליפים המעכבים את התפלה לעלות לרקיע כי תהילים נקראים זמירות מזמרים ומכתרים המקטרגים שנאמר מכף אזרן זמירות שמעו ואח תפיס תפלתך נבי לנדיק הקב"ה:

ע"ב סימן ואחד על דבר ס' יעשה הכל מתוכנת ס' יתברך להללו ולכבדו בשיר כפי חילו וקוינו קול ערב ולא להתפלחם ח"ו. ואח יקובל ת לתו ויעשה פירות לכל קהלו לשבוע שבוע מ"ל טוב וס' הטוב ייטיב לעובדיו וליראיו בלבותם עכ"ל תמ"ת זע"ל:

סד ועומד פלוני ליבור ומתחיל יתחבא וכתב שבוע מיימוני בפ"ז מהל' תפלה שתפסיר בין יתחבא ליוצר עבירה היא בידו ולכן נהגו לומר יתחבא מעומד כמו יוצר שהרי אסור להפסיק בתפיים. וכן כת' הכל בו בסימן ס"ז בשם רב עמרם שים לתוך לומר יתחבא בתפלת שחרית לפני התיבה מעומד כדי לומר עליו קדים. ומעשה זה תע"ם שתין לברך על עציפת מיים בין פסוקי דזמרה ליתחבא הלא בין יתחבא ליוצר אור. מיהו הש"ן אם לא היה לו פלוגי תהלה יתעסק בציצית קודם שיתחיל יתחבא כדי שיאמר קדים מיד אחר יתחבא ולא יפסיק. וכן אם חין אם מניין אחר שמיעה פסוקי דזמרה ליתחבא נוהג שבין יתחבא ליוצר אור. ומיהו אם לא היה לו פלוגי תהלה יתעסק בציצית קודם שיתחיל יתחבא כדי שיאמר קדים מיד אחר יתחבא ולא יפסיק. וכן אם חין אם מניין אחר שמיעה פסוקי דזמרה נוהג שבין יתחבא ליוצר אור ויאמר ליבור עם יתחבא ויתחזק עד ברכה מניין ויאמר יתחבא וקדים:

סה ועל זה דעיומד פלוני ליבור ומתחיל יתחבא כתב מהרי"ן הביא ז"ל ובתנאי שבבר ביוך הש"ן ברוך שאמר וגם קרא פסוקי דזמרה וכ"כ מהר"י דאם לא כן היאך יאמר ברכה זו לבדה והאומרה לבדה היא מלא בועה דאחאר שהיא סמוכה לברכתה היאך יאמר אותה בלא חברתה וגם היאך יאמר אותה בלא פסוקי דזמרה שעיקם נתקנה וכן כתב מהר"י קלרו. ומעשה זה מי שבא לבה"כ בשעת שהציבור כבר מתחיל יתחבא ואם יאמר ברוך שאמר ותהלה לדוד לא יוכל להתפלל עם הציבור ויתחבא לבדה ג"כ חין לו לאומרה שוב היא שתחוק ויפטר יתחבא מהש"ן ויעשה אתן ויתפלל אז עם הציבור:

סו ואין לספר בין יתחבא ליוצר אור לאחר בעניני אלוה כגון לפסוק לדקה או לדבר אלוה לאחרת מותר להפסיק. ואות שתשבא מה שנהגו בהרבה מקומות לבבך תולה או לקבל בבית הבנסת לבבות או דין בין יתחבא ליוצר דבל זה מקרו לעובך אלוה. ולאחר בך בשחוזרים להתפלל יאמר הצלוח ליבור מקלא פסוקי דזמרה ויאמר קדים עליהם כי לעולם אין לומרים קדים בלא תהלה שלפניו ולכן מתחילין ערבית בלא קדים. וכן מי שלא היה לו ציצית ותפילין והביאו לו בין יתחבא לקדים יכול להניחם ולברך עליהם. אבל בין קדים לברכו לא יפסיק בשום דבר וכ"ם שהתחיל הש"ן בברכו שלא יפסיק בין ברכו ליוצר אור כמו שהכתוב בשמור בשם מגדה מחת:

דיני קדיש וברכו ודין ק"ש וברכותיה

סז ואומר קדים ות"ת לותם בשחות מי' דבל דבר שבקדושה כגון קדים וברכו ת"ת לותם בשחות מי' כמו שאמרו בברכות אין דבר שבקדושה בפחו' מעשרה שאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב הכא הבדלו מתוך הערה הם להלן עשרה דבא יהלו יהושע וכלב פנו להו עשרה אף כאן עשרה. ורבינו יעקב כתב שאין נוהג זו מדוקדק שאין להביא ראייה מעשרה מבנים לדבר שבקדושה אבל עיקר הנוסח היה כן שאין תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך וכתיב הכא לעבר בתוך הבניים הם להלן עשרה אף כאן עשרה. ועכשיו יבוא ראייה מעשרה אחי יוסף שהיו לדיקים לדבר שבקדושה. ורמז לדבר עדה בחילותו עי"ן ל"ת ה"ת בגימ' עם"ר. ואם התחילו להתפלל יוצר כי' ואח"כ יצאו מקצתן. לא יחזיל הש"ן להתפלל התפלה בקול רם דבבר בלא תפלה יוצר לאחר שהתחיל תפלה בקול רם וקדושה יכולין להפלים כל סדר קדושה ולומר קדים בלא תלאחריה דאייך לתפלה שהרי אחר שתקבל עלותהון כו' אבל אין קורין בתורה דזהו ע"ת. ותפלה ערבית וקדים בלאחריו לא אייך לק"ש וברכותיה עיין בתרומת הדשן:

סח ואלו סי' לריכין שיהיו כולם בני חורין ונדולים. ולעניין הקטן ותומב בידו נהלקו בזה קחוקי ובתרלי יש סוברים דמלרפים ויש סוברים דלין מלרפים כל עיקר והר"ר פרץ בהנסה בתשב"ן הכריע בחחוי לדק וכתב דלכתחלה אין לעשות כן כי אם בשעת הדחק שאין מניין בכל העיר עד כאן לשון הש"ן:

סט כתב מהר"ר יעקב בירב"ב דאם ס' יש מלערף עם ס' לקדים ולקדושה דבינן דאיכא עשרה דבני קדושה ניהו שפיר שרי שבאחים עליהו וכן כתב בהגור בשם מהר"י מולין בסימן רכ"ב:

ע יתגדל ויתקדש סומד על פי סמקבל ושהגדלתי ושהקדשתי במלחמת גוג ומגוג שאז יתגדל שמו של הקב"ה דבתיב ביום ההוא יהיה ס' אחד ושמו ס'. שמיה רבה י"ג שהיה רבה שתו מתפללים ע"ם יה שאינו שלם שיתגדל ויתקדש ויתהזר להיו שלם והיינו לעת הנאולה שיקו' מעשו שבשבע שלח יהי' שם שלם עד שיקוים ממנו דכתיב כי יד על כס י"ה שאין הכסא שלם ואין השם שלם שלא לאחר שיקוים ממנו ואז יהיה השם שלם וגם הכסא דכתיב והזויד תמו מרבות לנצח וכתיב וה' לעולם יהב כוען למשפט כסאו הרי השם שלם והכסא שלם. ומעשה שזה הוא על דרך שאמר הגבית שביעו של מברים תביכה ולא שרה תמולכם כי אחד קרלתיו כי כמו שכל תלקי האים לפי שהם מתיחבים כלם תל עניין אחד ולל תבליות אחד תיכולן יחד נקרא אחד על דרך אחד היה מברהם. כן הנני תלקים הלו שהם שים ושהם אחד שמשמיהם יסודר עניין אחד להשחיר המין ולכלכל שהגת הבית מה שי"ת לזולת חיבורן לזה נקרלים אחד וידוע כי כל זמן שזרעו של עשו קיים אין השם הוא ס' שים מלחמה מזדווג בתוכו כנסת ישראל אלא כמו תרוס ותרוסה כדאיתא במדרש משל למלך שקדם השם וכתב לה מתנות מועטות כיון שנשאה כתב לה מתנות

מרכות כך בעב"ז הקב"ה מרם אם ישראל לכתיב וירבמיך לי לעולם ולא מסר לה הלכה גלבד אל המדם הזה לכם לבל לימות המשיח יהיו נבואים שנאמר כי בועליך עושיך ה' צבאות שמו ובאותם שעם מוסר לכם אם הכל שנאמר והמכלים יזכילו כזוהר הרקיע וגם בהייתיו על מדמתו מדמת קודם הוא לא היה הזווג יפה לף כי בהיותיו על מדמת נכר שנקפרדה מגם מבעלה לבמרי. וידוע כי כל דבר שלריך היבור כל זמן שהיו מהובר היו לאחד כמו שנים ונגם על ידי מיבורן וזיווגן יהד נקרלים לאחד וכשהיל בהיבור היו נקרלים לאחד לך הנ"י ברוך הוא כל זמן שהיו בזווג עם כנסת ישראל לא נקרא לאחד וגם שמו שמולה על יהודו ועשותו היו לאחד יכמדרש הטעלם דבר אלא מוקבל פלג גופה לקרי ופלג לגו היו חד וכד אתחברן כחדא אדי פלגא אתעבדו חד גופא וכדין לקרי חד. ורזא דמילתא כיון דכנסת ישראל בגלותא וקודשא בריך הוא בליך לעילא זווגא לאחברים לא לקרי חד היתי לקרי חד בשעתא דאכרוניתא ליתאתהא נבי מלבא ויאתכחון כחדא הדא הוא דכתיב והיתה לה' המלוכה מלן מלוכא דא כנסת ישראל דאקבו בה לאתקשר כדין ביום ההוא יהיה ה' לאחד ושמו לאחד. הבא וכלא עיין זה שלאמר הנפלאה מאד לעניין כוונתיו ובאותיו גידול וקידום שיתגדל הבם תעויה נאולתיו ויסודותיו כלה לכן מתפללין שיתגדל ויתקדש הבם שהוא אסר בגלותינו ומעשה זה אנו אומרים כשמתחיל ב"ן קדיש ועתה יגדל גם כח ה' ר"ל שיתגלה הבם שהוא הסר עתה ו"א וכבה שהכבר ה' וירושלם אכבר י' והיה אכבר ו' עולה ס"ה כ"ח וכולם יחתלמו לעתיד וזה ועתה יגדל גם כח וק' ואומרים זכור רחמיך ונומר על שם מדת הרחמים שזכר בתורה שעה:

עא ועתה הגיבור בכוונה בליחה אמן יהא שמיה רבא מבלך לעלם ולעלמי עלמיא בדליחה בב' כל בתבי הקודש אמן י"ב בכל אתרא קורעים לו גזר דינו פי' בכל אתו בכל כוונתו בך פירש"י בב' כל בתבי. והר"ר יונה בתב לפי שים בני אדם אמין בכוונה בלבם מתעוררת אלא על ידי הבה לאר בכל אתו אבל אין לריך לתת קולות גדולות שיתלונלו ממנו בני אדם. והתו' בתבו שם ר"י אמר דים בפסיקתא דר' ישמעאל בן אליעב בשיתראל ובפסוק בעבי בעבותם ואומרים אמן יהא שמיה רבא בקול רם מבטלים גזירות קשות עד בלן. ומתוך זה נראה שלריך לענות בקול נ"ע וכן הוא בספר הזוהר בב' תרומה שים לענות בקול רם והספר בשמגיהם קולו מהעורדם הבו נה. והבתב ר' יעקב בר ם ת בתב בי בבל אתו מוהר אל הבם ר"ל שיהוון אם הבם בבל מה שרמוי לו בתיותיהו ובשיהוהו ובעיונו ובניקוד המקובל והסימן אלו לעולם ה' דברך נלך בשמים זהו בבל אתו בתיותיהו ובנקודה ובבל מה שיתן לו רשות להתבונן בשעה שאומר יהא שמו הגדול מבורך על בל פיות יהא אם בידו לבטל גזר דינו ובלגד ם"ת שהא בו שבועה ולריך לבוון ואחר בך מבדך. ויספך זה ויקב בן האדם היתגלית אם הבם ויקלל בב' ואח"ב קלל ולפיבך נתחייב. ואם לעשירים

היב בשעה שבשגדה ב"ם שזוכה שמה טובה גדולה ממדת פורענות. גם מה שאמרו לפי' ים בו שמן ע"ז מוהלין לו תבין מעתה כי תקן מעוותו ביחוד האם שהוא הפך ע"ז. והר"ם בן גבתי בתב בל מי שהוא אמן בבל בהו ב"ל בהו בל אמן והם הדברים הרמוזים בו באמרם ז"ל גדול העונה אמן יותר מן המברך והטעם בתבו רוב המפרשים דהמברך מזכיר רק שם אחד והעונה אמן שמים דאמן בגימ' יחו"ד הדל"י אבל הפי' הכוון הוא אמן בגימ' סי"ם והו"ם ויש"ם אח"ד. והנה העונה אמן מודה שהעורת יתברך ויתי היה קודם בריאת עולם ובראתו מקיי' ויהיבהו לאחד ובהו ולאחדותו אין סוף. ולבן גדול בח העונה אמן מן המברך בי המברך ממשיך הברבה והעונה אמן מייחדו ומודה על הדום העולם בראתו והשתולם מקייים במאמרו ויהיבהו לאחד ובהו שליט על בל הבל רמשון והאחרון יהעלה שמו לעדי עד ולנלח נלחים אמן. זהו בל העונה אמן בבל בהו ר"ל בהו של אמן בי בהו גדול הוא. עוד ר"ל לומר על דרך דאיתא בספר הזוהר בתים בישראל מבלילים יודעים שוד האם הנבבד ומהאים לפיהם מיד אם נעשים הרי בוונת האם הוא בשיחות לפיה וזהו שאמר העונה אמן בבל בהו ר"ל בבל בוונתו ואמר בבל בהו ולא אמר בבל בוונתו לרמוז על נשיחות לפיה בי ב"ם יד בגימ' בי"ח:

עב אבן יהא שמיה רבא בבלן מפרשים שניה רבא על האם שיחזור שלם. ובתב הבל בו שחייב אדם למשוך רבא בבל בהו בדי שיהבוד בלבו לבוון בשיחתו רבא בל אותן מדרשים שבתבנו לעיל: **עג בצאתי** בתוב בעניית הקדים י"ם בתן אתו מהוידים לעשות שלה עד שלשית ולזה אמרו יש בעניית הקדים ז' תיבות וב"ה אותיות בהו שים בפסוק רשמון של ברהתים ובפסוק שלפני עשרת הדברות. ועל זה בתב בדרש בל העושה אמן יהא' שמי' רבא בשלו נעשה שותף להקב"ה במעשה ברהתים ובהו שבמע עשרת הדברות מפי הדבור לקיים מה שנא' בה מעשיו הגיד לעמו וע"ב הרז"ל בל העושה אמן בבל בהו לבוון בב"ח אותיות שבו ומנין האותיות ב"ח. ע"ב לריך לאומרו בבח ותע"פ שים בו ב"ם אותיות בזה רבו בהו רבו הדבות י"ם ס"ל ולעולמי עלמיא ו"ה לעולמי עלמיא בלא וי"ו וי"ה אתין לשות ממבטע שבעבו קדמונים ו"ל ולעולמי עלמיא ויש מקיימין גרבה זו עם מה שאמרו שלא יהא יותר מב"ח ואומרים בי בתה הבר יו"ד בי בן הוא בדעת שלא ליהוי שתה די אלה מבדך מן עלמא ועד עלמא וכן עיבר:

עד עד אותן שאמרו אתין לעשות אלה עד עלמיא הקשה מהר"י קהתי מהא דאיתא במדרש אמר ר"ח בר יוסי פעם אחת הייתי מולך בדרך ומלאתי אליהו ז"ל ועמו ד' אלפים גמלים טעונים אמרתי לו מה אלו טעונים אמר ליה קף והתה לתה לעשות נקמה בקף והתה מי שמסבר בין קדים לברבו בין ברבה לברבה בין פרק לפרק בין יהא שמיה רבא ליתבבך שמע שלריך לומר יתבבך וכן בתב הר"ר יוסף ביקטיליי"ה ז"ל שאלת' מה

שכותבים קלף פוסקים בעיות קדים שלין עוות אלא עד ע' מיל ואלו עוד לה למת אחם ורחוי לעשות כך או לא מכני שים מגיפים להרים שכותבים עלמיל ליתברך מיכה כה מאלו עודקא . תשובה אוי להם לפחחים שכר עבדו ועשבו ודאי המפריד בין עלמיל ליתברך כאלו הפריד וקלן במקום דליכה קיומן וש"ל להפריד ה"ו אלא מדבק עלמיל ליתברך והאריך בעשב הדבר וכן כתב רבינו בחיי פ' שמות שלריך לחבר אלא עלמיל ליתברך ואין להפסיק בהם כלל . והר"ם אלרבנט"ו כתב נם כן בשעמי מצות אלו ש"ל ואסרו חז"ל להפסיק בין קדים ליתברך ובאחן אלו כולן אב אחד להם ומבטן א' יצאו הקבלה הלמתים . זולת טעם שלהם מלהתי דיהגדל יהא יתברך אלו ג' יודי"ן שם אחד מהם המפורש היוצא מויס"ע ויב"ה ו"ס ושם זה יוצא מיבר"ך יה"ר ים"ח לפיכך המפסיק בין אלו ג' יודי"ן פוסק את הטם ע"כ :

עה כתב הטבולי לקט וז"ל ים בקדים י' לשומת של שבה ואלו הם יתגדל ויתקדש יתברך ויהטאר ויתעלה ויתהלל . וי"ל שהם כנגד עשרה מלמרות שבהם נברא העולם וזהו שלומרים בעלמא דברא כרעותיה ומפני מה הפסיקו בין יתגדל ויתקדש לשאר שבחות מצינו בתגדל שעשר' דברות כלולים בי' מלמרות ובקדים י' שבחות כנגד י' מלמרות והטם שהיה הפסק בג' דברות דלשומות לה' אהרונו' שג' דלשומות מפי הגבורה נלמרו ות' מפי משה לכן הפסיק בין ג' שבחות דלשומות לה' מהרומות ע"כ :

עו ירושלמי דבר סחד לי חליף המלך ויקם מעל כסאו ומלחן ח"ר מלעזר כד עני אים יהא שמיה רבא וכל דבר קדושה בעי למיקם על רגלוהי ע"כ :

עז ומתחיל הש"ץ ברכו והקהל עומים ברוך ה' המבורך לעולם ועד . וכתב מהר"ם בן גבאי בספר חולעת יעקב ז"ל ואלו מבריכין להקב"ה בחחמה חיבות על שמחזיר להם נשמחם הקרוש בה' שמות כך רלחיתי במדרש רות . ומלקן רלחיה שלריך ש"ן להזור ברוך ה' המבורך לעולם ועד. וכ"כ הר"ר יהודה ברזילי בהלוחי ע"כ וכן כתב המנור סימן נ"ה שבחנו לאומרו :

עח כתב מורי הרב הגדול מהר"ם ז"ל וז"ל נהאומר ש"ן ברכו לומר אלי יתברך כו' עד כל ברכה ותהלה . ונהמניע לשם לומר אלי ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד . ונהמניע להמבורך לומר אלי ברוך ה' המבורך לעולם ועד בעמידה קודם שהשב. והדעים מקרוב בלו לומר שם ה' שלריך כשיניע ש"ן לשם ודע שמינו שקבלה ואל מיכוד התכמה ע"כ :

עט יש להאומר שיהיה הקהל לומר ברכו דברכו מבמע מאומה עלמו מן הכלל והזיעה דאמר שמואל לעולם אל יוציא אדם עלמו מן הכלל ה"ב היה לומר נשלח כמו בברכת המזון שלומר נשלח . והרב רבי נתן ז"ל כתב בהשובה לזו שאמר שאלי הכא דכיון דאמר מבורך אל אפיק נפשיה מן הכלל ושוי כמו נשלח . ומהאי טעמא הוא לומר נב"ה ברכו בהשבה והוא . והאי דאמרינן בברכות פ' ג' שאילו היינו לומר בברכת המזון ברכו אלא ה"ב יהיו כלי ברכה אלא הוא והיקף

שלו מומרים ברכו בהשבה והוא שם לא מעשה שאמרה דהוי כמו נשלח עכ"ל הרב רבי נתן :

פ כתב הרוקח בסימן ש"ך יש בני אדם שאלה היו נב"ה בשמרו יהב"ל וקי"ל כל דבר שבקדושה לא יהיה פחות מי' וקורין בריימה פ"א דברכות אמר רבי יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ואכנסתי לחורבה כו'. וכן כתב בהנהות מיימוניות פ"ז מהל' תפלה דין קורין בריימה זו בשאין מתפללים בי' לפי שים שם קדים ומאחרין דב' שאלו שים שם ברכו ובריימה דרים פ' ניד הנשם שים שם קדושה ויש קורין פ' בשנת מעשה המלך עזיהו עכ"ל והרוקח בסי' שם"ב כ' כמה בריימה שמוזכר בשם קדים וקדושה וברכו ואחן לומר לחחם מי שמתפלל ביחיד ואני אכתוב לך אלא מהם ויש בשם די :

פא לקדיש (קודם מנחה יאמר . אלא זה אני אומר במקום קדיש קודם מנחה) אמר רבי יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ואגיע זמן תפלת מנחה ואכנסתי לחוך הורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל בה אליהו זכור לטוב ויאיר על הפתח אמר לי מה קול שמעת בהורבה זו אמרתי לו שמעתי בת קול מנאנחת כיונה ואומרת אוי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי את בני לבין האומות העולם אמר לי בכל יום אומה"ק כך בפיהרש"ל ככיסים לבתי בכסות ובבתי מדרשות ועונים יהא שמיה רבא מבורך לעלם ולעלמי עלמיא הקב"ה מנענע בראשו ואומר אשרי המלך שמקלסים לו בביתו כך מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי לו לבנים שגלו מעל שלחן אביהם :

פב ליהא שמיה רבא. אריב"ל כל העונה אמן יהא שמיה רבא מבבך לעלם ולעלמי עלמיא בכל כחו קורעין לו גזר דינו שנאמר בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה' :

פג לאבון אמר רבי יהושע בן גדיה כל מי שעונה אמן בעה"ז זוכה ועונה לעה"ב שנ' ברוך ה' לעולם אמן ואמן אמן בעה"ז ואמן לעה"ב :

פד לברכו (צריך לומר מקודם . אלא זה אני אומר במקום ברכו של שחרית , או בערבית) בספרי כי שם ה' אקרא ר' יוסי אומר מנין לעומדים בשהב"ה ואומרים ברכו את ה' המבורך שעונים אחריו ברוך ה' המבורך לעולם ועד ת"ל כי שם ה' אקרא הבו גודל . ומנין שאומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ת"ל כי שם ה' אקרא . ומנין לאומר יהב"ה מבבך שיוצים אחריו לעלם ולעלמי עלמיא ת"ל הבו גודל לאלהינו :

פה לקדושה פ' גיד הנשם (צריך לומר מקודם את זה אני אומר במקום קדושה) חביבין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת שבראל אומר שירים בכל עת ובכל שעה שירצו ומלאכי שרת אין אומרים אלא פעם א' ביום ישראל מזכירין את השם אחר ג' חיבות שאומר פעם ישראל ה' אלהינו ומלאכי שרת אינם מזכירין את השם אלא לאחר ג' חיבות קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו . והמיכה ברוך כבוד ה' ממקומו הוא יופיע הוא דקתני ליה :

פו ברכת יוצר הור"ל מיצריכים ומקדישים כילהו
במ"ס ולא נמו"ן ורמיז ממ"ב בכתב
בח"ת בים להפסיק בין ממליכים ובין אח מסחמא כולהו
נמי במ"ס ובן כתב מהר"י וויל בדיניו סימן ל"ד . ויש
מוהנים לעמוד בכפלים לצור אומר וממליכים אח בם
המל [המלך] הגדול. ויש מוהגי' לעמוד עד והמורה כי המל
המלך הגדול הגבור והנורא כ"ח בניח כ"ו כמספר

בם על הוי"ה ואין למעבד הזה יסוד ועיקר :

פז ואח"כ מתחיל ברכה בניח על ק"ם להכיא רבה
ומיוה פותחת בברוך לפי בהיה סמוכה
להברכ' ועינן ברכה בסמוכה להברכה עיין לקמן בדיני
תפלה . וכתב הרב רבי אפר ולפיכך אמרו להביא רבה
ליזהר המאורות שבה מזכיר יהוד שמו על הקב"ה ומפיהת
המורה המאירה מכל המאורות שבעולם ניהם מאירה רק
ביום והמורה מאירה ביום ובלילה ומחזו דרך המשורר
במשורר הבייהם מכבדים כבוד לל שהזכיר יצירת המאורו'
וסמיך ליה תורה ס' תמימה ותמ"כ עדות ס' נאמנה שלמו
חייבים להעיד על יהודו שלמחי כ"ז מל' הרב ר' אפר ז"ל:

פח נרסינן במדרש מנהומא אמר רבי מאיי לא אמרה
ק"ם קלה בעיניך מפני בים בה רמ"ח
חיבות כמנין אבריה שבאדם ומפס ברוך שה כבוד
מלכותו לעולם ועד . אמר הקב"ה אם אמרת אח שלי
לקרותה בשעתה אני אסמור אח שלך לכן דוד מקלם
במרבי בחיבון בח עין אמר ניה הקב"ה אמור מ ותי
זהיה יכתב הרוקח על כן מצרפי לל מלך נאמן וברוך
שה כבוד מלכותו להפליט רמ"ח כי בתורה נאמר עד
בשבריך מ"ח חיבות . וניה שה שמוע קב"ב . ניעית
ס"ם הרי רל"ע כנגד שבריה שבגוף . ובראשם ט' שבריה
כי מיסיפין ט' חיבות לל מלך נאמן ברוך שה כיוד
מלכותו לעולם ועד ע"ל . וזהו לפי מנהג קדמונים הגדל
אח"כ בפלוהו כדי שלא יפסיק בין הכותר בעמו שבחל
לעמע ותקנו בתקומו שיחזר ס"ן ס' מלכיכם אמת דכתי
ניתא בספר התקונים תקון י"ח ותיכו כלילא מ"ך פרשיות'
דק"ם דאיתון רמ"ח עם לל מלך נאמן ובנין שלא שבדין
הפסקה תקינו לאחזרה שלישה דלכורה ס' מלכיכם אמת
ע"כ . וכן כתב בספר האשכר פ' וירא דבכ"ם ניה רמ"ח
חיבין עם ס' מלכיכם אמת :

וכן כתוב במדרש הנעלם פתח ר' יונה ואמר
רפואות תהיה לבריך וגו' התורה ניה רפוא' לנוף
ולעצמות בעה"ז ובעה"ב דאמר רבי נהוראי אמר רבי
נחמיה בק"ם רמ"ח חיבות כמנין אבריו של אדם והקורא
ק"ם בתקנה כל אבר ואבר ונוטל חיבה אחת ומתרפא
בו ודא רפואת תהי לבריך . אדהכי אמא השוא יוקא
לאי מהורהה ויתיב קמייהו אמע אילין מילין קם על רגלוי
ואמר הלא אין בקריאת אמע שם אלא רמ"ח חיבות אמר
ליה ר' חייא ניה בני . יתיב אמר ליה בני אמעת בהאי
מידי . אמר כך אמעתי מאבא בק"ם ים רמ"ח חיבות
אבר אלא למנין אבריו של אדם אלי אקניתים תקנינו
שיהא בלילה נאור חוזר ג' חיבות ואלי ניהו ס' מלכיכם
אמת כדי להפליט רמ"ח חיבות על הקטל וכדי שלא
יפסיק לאמת לא שחוא ולא יותר מבלגם . אדהכי אתי
רבי יונה בריה דר' בניה ויתיב אמר ניה באלי עסיקנא

אמרו ליה בשמיני דק"ם הכי והכי אמר אהוה יוקא .
אמר ודאי הכי אמר רבי יוחנן בן נורי ורבי יוסי בן
דורימסקית בשמיה דרבי עקיבא חסידים ברהמונים תקנו
ק"ם כנגד עברות אדבורות . וכנגד מנין אבריו של אדם
והא אסרו אהם למנין שלא אבריו של אדם תקנו ניהא
ס"ן חוזר ומשלים לואם ואלי ניהו ס' מלכיכם אמת .
בחפלה תקנו שלא ברכות בחמונות וג' ברכות אחרונו'.
בק"ם ג' אמות ברחמונה ס' מלכיכו ס' אחד . ג' אמות
באחרונה ס' מלכיכם אמת . וכל האומר ק"ם כה"ג
בידוע שאינו ניזוק כל אותו היום . וכל האומר ק"ם שלא
עם הצבור אינו משלים אבריו משני שאסר הב' חיבות
שבליה צבור חוזר . ומאי תקנתיה יכוון בש"ן וויי"ן דבאמת
ויליב ועם כל דא ניה קורא עליו אבא מצוות לא יוכל
להקון והסכון לא יוכל לעמות . אותם ג' חיבות דק"ם
שבליה צבור חוזר לא יוכל להמות אותם להם"ם רמ"ח
כשאר הצבור עכ"ל וכתב מהרי"ק שעטין הכוונה בש"ן
וויי"ן ניה לפי שפ"ו פעמים וי"ו עולה ג' ושם הוי"ה
עולה כ"ו ועם ד' אותיותיו עולה ג' . ג' פעמים ג'
עולה ל' הרי שמעון בש"ן וויי"ן שלים אמן עם שמע ומהר"ר
מאיר בן גבאי כתב כי ש"ן וויי"ן שלים אמן עם שמע ואמרינן בפ' כל כתבי מאי אמן א"ר חניכא א"ל מל"ך
נאמ"ן . ומהר"ר משה ז"ל כתב כי שלים ל"ח עם שלים
והוה כמנין הפם בקריאתו וכשחיבתו והוי כללו אמר ה'
אדני אמת ואלי מלאתי כי ע"ו וויי"ן עולה ל' וכ' הוה ב'
למדי"ן ונורת הלמ"ד כ"ו הוה ל' הרי ג' פעמים כ"ו
כללו אמר ג' פעמים עם בל הויה עולה כ"ו והלו ג'
אמות הם כנגד ס' מלכיכם אמת . וכתב האבור המור
כרשם בהלכות ופ' חבא כנגד עם ה' שהוה נאמן בהו
השמשם וויי"ן הרחמנים והם ויליב ונכון וקיים ושבר
ונאמ"ן . וכנגד מלכיכם שהוה נורא מפלות בהו ה' וויי"ן
השמעים והם ומשוב והביב ונהמד ונעים ומוב"ח .
וכנגד אמת בייפי כל הדברים הוה שאמת בהו ה' וויי"ן
האחרוני והם ואדיר ומתוקן ומקובל ומוב ופ"ה בתומר
כן דברת יפה דברת אמת פ"ה תומיף עוד דמות פניך .
והחכון בזה כללו אמר ס' מלכיכם אמת . ובלילה שלא
ים וויי"ן תקנו בפסיקים שם ביהו ביוך חפקיד רוחי פדיתי'
אותי ס' של אמת שהוה בחקים ס' מלכיכם אמת ע"כ.
ובספר מלא שערים מלאתי דבעלבית יכוון בוי"ו דומעל'
דוא"ו מלא ג' אותיות וש"ו וש"ו בכלל ר"ל מ"ו ושב
וש"ו בגיש מהיה כ' וויי"ן כ' פעמים מהיה ושרש הפל"ף
כ"א בזה א הרי כאן ג' שמו' וכתב מהר"ם בן גבאי בכן
מלא בספר קנא . ואלי לא מסתפינא דייהי אומר דיכוון
בשלא אמונה שהוה מלבון אמן ואמן בני ס' אדני בלבו
אומר ס' אדני אמת :

הבט נה ולשה כמה צריך להזהר להתפלל עם הציבור
ולכוון בשה שחוזר ש"ן כדי להשלים אבריו
ומי שהוה הסר מהם הרי הוה פגום בגופו ואין ברכה
מצוי על דבר פגום . והמתפלל יחידי אפי' יכוון בש"ו
וויי"ן בשאר קריאי ניה ושכרון לא יוכל להמות . וצריך
אדם להמליך מלבו על עלם על כל אבריו ולא יהיה
אבר מאבריו פנוי מעול מלבות שמים . ועל שבל חיבה
שבל חיבות קריאת שמע כדאיתא בר' אפי שהם כנגד רמ"ח

מקום פנוי שנאמר עליהם כי גר אנוכי ותורת אזרח אזור ותופש כל חדשי בתן לגרות שם אחד ממליך עליו לפי יומרו בלי טירוד מהמקום והרהורי' אחרים ולפוד זה עי"ן שבמצע ודלי"ת שבאחד מקומיות גדולות וקטנות ע"ה ה' בכל ובפלגי שם משמע וח"ת מלאחד לזה שמר דוד תכני למשמע בית. ה"ת מלאחד ש"מ משמע לותיות למשמע כך מלאתי בדעתי מהימנ':

פט בתב מורי מהר"ם ז"ל בתשובה ז"ל כשהיו מתפללין ביום פעמים שחרית ומנחה וז"ל מוחזר לתי כשהוא לתי ה' תלהיכם שהם ג' תיבות בלתי לתמת לשון הכתוב רמ"ח תיבות שבק"ש ולשמור תות, לתמת תכל לא שמלת תיבות שתיהן מק"ש יתלה תיבות ק"ש וכן מלרתי בספר ק' בעריס שכשם שקיבל ה' עכ"ל. ומהר"י קלרו כ' וז"ל ומלה כ' כשהפלילה שם"ן מוחר לתי ה' תלהיכם ויום במלרים מי שיהיה נוסג כדברין נעריו בו הגיד הגדול כמהר"ר יצחק הכהן ז"ל ומורי הרב הגדול מהר"ר יעקב בי רב ז"ל וכל גדולי הדור המלינים בעת הסיה וגם בקובמניא' נער הרב הגדול מהר"ר פליה מיזרחי ז"ל וכל גדולי הדור במי הסיה נוסג כן. ומהר כך הליתי מי הסיה לומר בספרי הפלילה יש לעיון בספרי מדקים מהשוהר שלא כדבריו וזה פשוט גמור שבג' מקומות שכתבתי בהסיבותי ג' תיבות הללו בכולן כתוב בסגנון אחד ה' תלהיכם לתמת. וכן הוא בכל הספרות שראיתי ובמשנתו וכן כתב גם כן הר"ר לבונדרסם וכבית מלמר זה שבמדרש רות וכתוב בו בתחר ה' תלהיכם לתמת וכן מוכיחים העולם לכן לי למשנה ידו על התחתונה וגוערים בו ומבטלין את דבריו ומקיימין מנהג אבותיהם שהוא ע"פ ספר השוהר וסס שקבלו מהנא זה ודאי דקדקו בדבר ומלאו שזהו לתמת ויליב. והנה מי שראה דברי הגאון מהר"י קלרו בספליג כל כך יהפוך ה"ן לשורי הרב הגדול לטובה. לכן עתה בחתי להליך בעדו כי מהנא שנו ג"כ ים לו וטובים ועוף ויטול מוכח כי תעפ"י שכתב מהרי"ק שבג' מקומות שהיתה שלא תיבות הללו וסס בספר השוהר וספר התיקוני ומדרש רות בכולן כתב בסגנון ה' ה' תלהיכם לתמת ויליב הוא דכך הוא דעת הבדוקי דשקדום רשב"י תכל דעת הקדום עלמו הוא לומר לתי ה' תלהיכם לתת. דלוחה בספר השוהר ולקבל היתן שבעין ותרין תריבן דיתין בי דיתת דילים יפרתל לתתת מפלילים לת בילין שבעין ותרין תיבן דשרשתת דשכלת ומשדרין קרתת תיבן לתי ה' תלהיכם. לתי לקבליה דשבדרסם. ה' לקבליה דילהק. תלהיכם לקבליה דיעקב. ואבדי' תורו ה' תלהיכם לתת. ה' לקבליה דשבדרסם. תלהיכם לקבליה דילהק. לתת לקבליה דיעקב. ופעיר ובין דשתלמת לשבען בדין בינת בתדוותת דשת סיהת לתתבי' בסס"ן מוכח דמוסיפים יפרתל בנין דלית ליה גזורה מדילה בעי בר גם לכתבה לזו לתת לתי ה' תלהיכם לתת בדין עלמת טילה בהדוה כי' ע"כ. גם מה שמביא מהדרש רות הלא כתב הר"מ מרקאנטי בפירוש התורה שמלה מוכח' שהרת עשדרת רות שכתב שם ומלי ניהו לתי ה' תלהיכם והוא דעת הקדוש ר' שמעון בן יוחאי שכתבתי. ולספר שמותו מוטה מלה ג"כ בעל ספר הפליתה ושותו המקובל בספר מלה שריתם. הרי דמדינת ליון גוס תפיסה על רבינו הגדול מורי מהר"ם ז"ל. לך שהמנהג נתפשט על פי הסתכונים ז"ל ושמס המפורסם ושכור המור פרשת הבלוחיליוי פרשת ולתתן ושפר מוסר פרק רביעי בשגה"ס והתולעת יעקב ועשמי מלות רקנטי בכולם כתב סיגנון אחד ה' תלהיכם לתת. ומה שכתב מורי ז"ל לכל לת שמלת לתת בתיבו מקריות שמע ימלה תיבות של ק"ש מיכן שותו מהר"ר משה תלפקר ומהר"ר לוי בן חביב בתשובתו דשעפ"י שתת הוא מברכת ק"ש ולא מק"ש מ"מ חשיבו' (לשון) ליה כתלו היה מק"ש גופא כיון שהיא יכול להפסיק בין תלהיכם לתתת דכתיב וה' תלהיכם לתת. ומזה נתפשט לומר ה' תלהיכם לתת. ומי שתותנו לתת. ידריכנו בדרך לתת ויפתח לבנו בתורתו תורת לתת:

צ כתב מהר"ם ז"ל בש"ע דכל הקורא קריאת שמע ביחיד יאמר תל מלך נלתן שמע וגו' כי ג' תיבות הלו מבליסים שמיין תל רמ"ח והוא במקום לתן שים לעגות לתר ברוך שהאור בע ו יברתל בתתבה וכן מוהנין ורחם לי עכ"ל. ומורי מהר"ם ז"ל לא היה יאמר תל מלך נלתן לא בליבור ולא ביחיד ותכי נכון דתם הקפידו שלא לומר תל מלך נלתן משום הפסקה שם לי יחיד שם לי לבור. ועוד דכל תוהן בכתבו ליכוון בש"ן וי"ן ביחיד קמיירו שמע מיים דכולם שבדי דתפי' יחיד אין לומר תל מלך נלתן:

צא צריך להפסיק בפסוק דלתבון בין יברתל לה' ובין תלהיכם לה' משום תלהיכם הוא ה' לתת. ומעשת יברתל כי ה' משום תלהיכם הוא ה' לתת. ומעשת סדר ר"ת מנרמייז"ת כדי שיהא נשמע ה' קודם העונש תלהיכם בעונש. ה' לתחר העולם. לתת בכל העולמים. וכשיאמר תלא לתת לריך לכוון בתל"ף משום לתת. ובחי"ת לריך להפריך בשיעור שיהבדל משום יחיד בין רקיעים ותרן ה' הרי ה' ובדלי"ת לריך להפריך בשיעור שיהבדל משום יחיד בד' רוחות. וים מוהנים לשמוע הרתם כפי שהתבדא מעלה ומטה ובד' רוחות. ולריך להפסיק בין ה' לתת לבדוך כי טיקר קבל' עול מלכות שמים הוא פסוק רלשון ולריך להפסיק בין קבלת מלכות שמים לשבירים לתרים. ובדוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד לף שמיהו כ"ל קבלת מלכות שמים כפסוק רלשון מ"מ נס בכלל קבלת מלכות שמים הוא. לכן לריך נס כן להפסיק בין לעולם ועד לשהבת. כן משמע בדוקא ובמדבדי פרק שיה קורא ובכלבו:

צב צריך להפסיק בין שיה לעל לבבך שלא יהא נרחה שיה ולא לשהר למהר ומהלי טעמא נמי לריך להפסיק בין אשר תנכי מלוך שיה ובין לשהבת. ירוצלמי לריך להפסיק בין נשבע לה' כדי להפסיק בין לשבועת יפה שבין שלא יהא נרחה כה'. ולריך להפיה ז"ן דלתבון תזכרו דלא ליפתמע תפקדו או תשכרו דמשמע לשון שכר בעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל שכר ושטעם הזה נרחה עיקר דהלו לטעם הרחמן ק' למה הזהירו על הזכרו ולא הזהירו על ושכחתם אבל נטעם הרחמן לא קפה דהלו גבי ושכחתם דשמיך למלות ה'

לא היו למעט למימר ומכרתם הם כל מצות ה' דסוי מצמע הסכר הוא כל מצות ה' והמצות הם הפעולה לקבל סכר ונא בהמה הם הסכר לגבל למען תזכרו דכתיב גבי יעשיתם הם כל מצות אתו למעטי למימר למען תסכרו בעשיית המצות שתקבלו סכר על עשיתם . ורב הסי נחמן ז"ל פי' הכתוב תזכרו בגימ' תרי"ג כנגד תרי"ג מצות נסכר כ"ף ושולה למיין עשרים לד מייסו י"ה כנגד י"ה תזכרות שבק"ם פסו לסו כ' כנגד כ' פעמים הני ס' תלסיסם . ולי הכותב נראה דתזכרו הם היותי ת שסם המשם בני' ז"ך הרי"ה לרמוז על תרי"ג מצות המעשיות הכלולים בז"ך תוכיות המורה וזהו למען תזכרו ועשיתם דמצות המעשיות קמיירי שסם תרי"ג לגבל הכתיב שמפי הגבורה שמעום הם עיונים בתלויס בעיון המהשבה וכנגד תותן בתי המצות אמר אמ"כ כ' פעמים הני ס' תלסיסם וזהו דבר נכון :

צג וצריך ליתן ריוח בין והרס לנף דלא לשתמע והרף ולריך ליתן ריוח בין תיכף שתהלתה כסוף האות שלפניס כגון בגבל לגבדך . עשב בשדך . והשדשם מהרס . הכנף פחיל . תתכס מתרן . וכתב הרבי דוד קמחי בספר מכלול מה שתמרו רבותינו שלריך ליתן ריוח בין הדבקים כגון בגבל לגבדך . גבל לגבכם . לא תמרו להפסיק בלא לתת מקף בין בני הלמדי"ן כתכר הוא . אלא תעב"י שיקראם במקף יתן ריוח והבדל בלבון שידמה כבני למד"ם שקרא כי הכם בכל הוא נקד נקמץ מבני המקף ואם יקרא אותו בלא מקף יהיה נקוד בהולם וזה לא תמרו רז"ל להחליף התנועות תכר נתנו למתם מכיני וכתבו הרר"ד שבודרסם ז"ל :

צד ובשיאמר ויהיה לאות על יד ישמתם בתפילין בל יד וכבי"תמ"לבוסיפות בין שיניך ישמתם בגל רלפ"ים ומהגים למשמע גם בניתים כשתומר והיה לכם לציצית ורלית אותו וכתב מהר"ם מרקבורי בסוף פ' בלה לך כשתסכל בציצית תז מכתבל בב' ציצית שלפניו בשתם י' קשרים רמז לתורות . ואני שמעתי עוד שבל ה' מהציצית ים בו ה' קשרים וה' חוטים בשניו תחד וכשתסכר ב' ציצית שלפניו לשתסכל בתם עולים כ"ו כמנין שם הויה ס"ק הב"י :

צה ובני שמבון בשניין זה שבתבתי ומייחד תבם בכוונת הלב בודאי תכרו הרבה מחוד כמו שכתב רבינו נחמי פ' ואתהנן ז"ל וד"א כי לא נברא גן עדן וכל מעלותיו כי אם לאותם המייחדים בכוונה כי המודם בייחוד כופר בע"ז וכל המודם בע"ז כופר בייחוד וניכנס ז' מדוריו לא נבראו אלא לעובדי עבודה זרה ומכני זה המנת בשבתם ברלפות י"ג פעמים גן וכפ' ע בכללה י"ג פעמים אם וזה למען הודישך כי כל המכון בלהבה שתבבוא י"ב כמספר י"ב מזלות גלוי מתסם בל ניכנס וזוכה לגן עדן ולכל מעלותיו שתם י"ג כמו שתמרו רז"ל ריב"ל שתבתים לרבי שמעון דהוה יתיב שתליסר תבעקי דפיזה וכווהם על י"ג מעלות בל גן עדן ע"כ . ואני שמעתי סימן לדבר ס' משמע ה' שתהד הוא ס"ם נשתר מ"ע משמע ה"ד שתהד רשתי תיכוח "תנויה "משתל "עזריה "דניאל לרמז מי שקורא

ק"ם ברווחה ניכול שתם כהגיים מיסתל ועזריה ודניאל :

צו כתב הבלבו שדרם הבריס שקריבים לקולך השמיעני . שתבון לב"ן שלריך להשמיע קולו בשמע יבריאל כדי ביסמע הקהל ויתליבו ס"ם יחד . והם תומרו יחיד בשר . תייב להזור ולהומרו עם ס"זוכן ימי הם לא תמרו עדיין ופסוק רשתון בלבד עב"ל . ו טעם דעיקר הכוונה הוא בפסוק רשתון ולכן מוהגים לקרות פסוק רשתון בקול רם כדי להעיר הכוונה בפסוק

רשתון שהוא עיקר מקום כוונת שקריאה :

צז התהלוך בדרך לריך לעמוד בפסוק רשתון כן הוא דעת רוב הפוסקים וכן הם קראה בשר וכשנם לבית הבנסת ומצא ליבור שקורין לריך לקרות עמתם פסוק רשתון בלא יסח נראה בילו תימו רוצה לקבל עליו עול מלכות שתים עם הבירו ח"א סימן כ"ה . וכתב מהרש"י בתרומת הדשן סימן ג' שמי שעוסק בצרכות שיר ובבא בגון מברוך שתמר עד יבתבח אין לריך להפסיק כדי שיקרא פסוק רשתון עם הליבור . ורשיטי המקדקים בבבא שעוסקים בק"ם ובצרכותיהם שהיו עוסתים עימהם והיו מהגים בתיבה אתד הוא שתים שהיו תומרים בלאו הכי בתוהו פעם בניגון הליבור בפסוק רשתון כדי שיהא נראה בילו קורא עמתם ע"כ . והרוקח בתב בסימן ס"ך תם קרא ק"ם שתפלל בניתו הו בבית התבל ובא לבית הבנסת יקרא בל ק"ם עם הליבור ויקבל שכר בקורא בתורה . ונראה דהיינו דרך עלה טובה תבל לעניין בלא יהא נראה בילו שיהו רוצה לקבל עול מלכות שתים עם הבירו . בפסוק רשתון שני :

צח הגיד מיימוני קול בתבא ערוה תע"ג דתין נראה לע ניס . סירהור מיהו תיבה ותבור לקרות בעגדה . והרוקח שתין רגילים הו תבל רגילים הו מותר ובתב הר"ר יונה ס"מ בשעת שתנגנת תבל בשעה שתדברת בדרבה מותר ואף בשעה שתנגנת תם הוא יכול לכוון לבו בתפלתו בעניין שליהי שתע תומו

ואיהו מסיים לב תליה מותר עב"ל :

צט כתבו תלמידי הר"ר יונה בתבבת ברבות בפיבי הרי"ף דף י' וז"ל ואתר מוהי הרב גר"ו שתי שתתחייב ברבה ואיהו יבול לתוזרה שתין ידיו נקיות הו שעתד במקום שיהו נקי בגון הסוג' שתין תבתו נקייה ואיהו יבול לבעה בשפיהו התפלה ים לו להרהר הברבה תז התפלה שתתחייב בה ואף"פ שתין לה שבר בשתמירה ואיהו יוצא ידי חובתו בי תם בתמירה ים לו להרהר בלבו ה' ירחם לבד ויהן לו שבר התהבבה ה' תמרינן הבי במדרש תמרי הלחיזה ה' ובבעה שתויו יבול לדבר בינה הגיגי ור"ל התהבבה ע"ב . ותה שבתב בשומד בתוקם שהיו נקי מ"ה לריך להיות בהיו תבוך לגמרי דתסור להרהר בדברי תורה בתקום הטינופת :

ק ותקנו לומר אתת ויעיב שהרים על התסד שעשה עתנו הקב"ה שגאלנו והעבירנו בים ובקש לרינו בתובי ותיתת ביובשלמי לריך להזביר בהתת ויעיב יציאת תלרים ותלות וקריעת יס סוף ותבת בבוריס ולוד יהרבל וגוהלו . ותקנו אתת ותמונה עשרה על הגאולה

הגאולה שעתיד אתה מתמיד ומקויים שיקיים לנו בבמהרה וינאלנו בקרוב. ויש מומרים לחתימה בברכות כל מי שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא שכאמר בעניד בעוקר תסדר זה אמת ויציב. ואמונתך בלילות זה אמת ואמונה. פי' בברכת אמת ויציב מספר ומאריך בהסדיו על הקב"ה. אבל בלילה יש לעניד אמונתך ולפיכך מומרים אמת ואמונה ערבית כמו שכתוב ואמונתך בלילות. והרז"ל וכי מיזה אמונה יש לנו לפי שאדם נפטר כופרם עליו בלילה מפורש המלוכה שעשה ביום וכשיגן בלילה נאמנתו עולה לרקיע ואינו רואה לעניד בעוקר ואומר לה הקב"ה מוכי על נויפיך שאיני רואה לאבד אמונתי שנאמר שהוא נאמין בי שהפקיד תוכך בידי כי אמר בידך אפקיד רוחי ושומה הקב"ה אמונה ואחזירה אליו. ובשכך עושה לו גם ואחדם כהו ואינו מרגיש בכל מה שעברה אתמול. וזהו בשכך הסדר ואומר הדשים לבקריש רבה אמונתך. ואלאתי לגאולים זכרונם לברכה מלמד ויציב עד הדבר הזה אמרת ה' נייפה לפי שכשייסדו מלה ברכות שלאו לגואלה רצוכים שתקבלו מלה ברכות שלאו לשם אמת ויציב ואמן וקיים ויפר ונעמן ואהוב וחביב ונחמד ונעים ונורא ואדיר ומתוקן ומקובל וטוב ויפה הדבר הזה. פ"ו ווי"ן זה אחר זה עולים להשבון ל' ופי שהי"ן הרי מלה כנגד מלה ברכות. וכן מהשוב מלמד עד אמת ועד בכלל אמלה מלה לותיות לה פחות ולא יותר. ובשם רבינו שלמה מלאתי שמונה עשר קיומים יש באמת ויציב שתקנום כשיתי ארץ ישראל ובלחוש לאמרי יבנה בשעה שתקנום שמנה עשר ברכות על תפלה. ונאמני רומי פרשו לאמת ויציב הק"ש דקאמרי קמי וכוב ויפה הדבר הזה שאמרת' לקבל מלכותך. וכתב הכלבו סימן ס' שאלת הברכה נתקנה על דרך שלשה פרשיות של ק"ש. אמת שלהי עולם מלכנו. כנגד פ' ראשונה שהיא קבלת עול מלכות שמים. אשרי תים שישמע למצותיך. כנגד והיה אם שמוע שהיא קבלת עול מצות. אמת ממשיים גאלתנו. כנגד פרשת של ציצית שיזכיר שהוא עבדינו שבראנו מביא עבדים ולקחנו לעם סגלה ואנו מצוה ציצית לחוט ולסיבר כמנהג היום שמתנים חוט של העבדים שקנויים:

קא **שאל** רבי יצחק הגר מה נשתנה בקר מן הערב שבערב אומרים שתי ברכות לפני ק"ש ובשים לאחריה ובבוקר רק אחת לאחריה. ותשיב לו רבינו שם לפי שבשחר יש מצות ציצית מה שאין כן בערב וכן הוא בהדיא בשדרש חסילים סימן ו':

קב **ויסעוך** גאולה לתפלה דכתיב ויהי לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי ויהיו גאולה וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה ויהיו תפלה. ולאחר בהגהות מהרי"ק דבכל ובשבת אין צריך לסמוך גאולה לתפלה דשפיר בשחר ביום צרה הוא כמו שבת ביום הכיפורים ויהיו לרצון ובשבת לאו יום צרה וכן הוא בהשב"ן סימן רל"ג בשם כ"מ. ויהיו כי"ט מוכח בהגהות פ"ק דתענית דיש לסמוך בשבת ופריך בירושלמי ויזכור מציע הרים וכו' מבהרים ומשני אסור להזכיר ניהוד עד בזכיר ס"ן פיזוד שיאמר קודם מוסף מציע

הרוח בקול רם וזה לא צריך לומר בשהרים מבוסס אלין יכול להשפיק בין גאולה לתפלה ע"כ. ולפיכך מי שהלך בין שבת ליום טוב ולא ידעתי למה ועל מה יש להלך דהרי י"ם כמו כן לגמו יום צרה הוא כמו שבת. וגראה דהרמ"ם שבירה ליה דלעולם צריכין לסמוך אפילו בשבת אלא דביום טוב אף אתם והוא הדין בשבת דבלאו הכי אתי קרא דיענך ה' ביום צרה לסמוך כדרבי אחי. דאמר רב אחי כל מי שאינו סומך גאולה לתפלה לאו הוא דומה לאומרו על מלך בשר ודם על פתחו של מלך יפה המלך לידע מה הוא מבקש מאחו שהפליג קף הוא מפליג ועשה זה צריך גם כן בשבת ויום טוב והאי קרא אתי בעלמא הוא. ואין לדקדק מהשב"ן והגהות מהרי"ל אלא שזכירו בדבריהם רק שבת משמע דביום טוב יש לסמוך דשם דברו בשוש תמיד והוא הדין ביום טוב נמי אין צריך ומי שם כך ביום טוב יש לסמוך הוא הדין בשבת. אלא מהרי"ל כתב בהלכות רחם השבת דעשה דאין סומכין ידועה לבעלי הקבלה וצריך דווקא בשבת ולא ביום טוב עד כאן לשונו עיין בשערי תורה שער ג' ותמלא הרבה מזה:

קג **כתב** הרוקח בסימן שכ"ח ול"ל בשלחי מן ריב"ק מפיק"ח מה אין לאדם להתפלל יקרה ק"ש בשעתה עד אני ה' אלהיכם אמת ולא יאמר אמת ויציב אחר שאמר אני ה' אלהיכם אמת מהי שעת הדחק מוטב להרהיק כדי לסמוך גאולה לתפלה דאמר בירושלמי כל תפלת השחר רבי יוסי מצלי בשלש שעין ביממא וכן רבי חייא בר אבא וכן רבי ברכיה ומקשי ואמר בשבר קבל עליו עול מלכות שמים ואחר בשעתה ומשמע ברכה שלאחריה לא צריך ובפרק תפלת השחר מ"ם מסמך גאולה לתפלה עדיף מעומד עכ"ל:

קד **צריך** לסמוך גאולה לתפלה ולא יפסיק ביניהם שאמר גאל ישראל רק שם תירא תומם שלא היתה תפילין ומזמנו לו בין גאולה לתפלה מניח תז ולא יברך עליהם עד אחר שיתפלל אבל עליה לא יניח תז ואם עד שלא אמר גאל ישראל נזדמנו לו עליה ותפילין מניח ולא יברך עליהם עד אחר התפלה כך היה מסקנת מהרי"ק בשורש תורה היים סימן כ"ו. אבל בשור עלמו משמע דקודם גאל ישראל יכול להניח תפילין ולברך עליהן אבל עליה לא יברך וכן הדין בין אהבה לק"ש שם הוא תומם יכול להפסיק להניח תפילין ולברך עליהן אבל עליה לא כמבואר בשורה חיים סימן פ"ה ובהגהות מהרי"ל אות כ"ח סי"ל שם:

קה **כתב** רבי שמעון דכשעומד בתפלת ויציב שממתין בסוף עד יכול לומר עם הציבור קדושה וברכו ואחן יהא שמיה רבא מ"ז פ"ב דמגלה וביניהם שם היה רגיל שהיה ממתין בשומה פלא כדי לומר קדיש וקדושה עם הציבור במרדכי פ' ב' דברכות:

דיני תפלה

קו **כתב** שהשב"ן וחסור לאדם לאחוז לו לשתות בבוקר קודם שיתפלל כדאיתא בפ"ק דברכות

כי הוא המצמח, מחרי ניוך מחרי שמנחת זה שיוך יקבל עליו עול מלכות שמים ומכאן פסק רחב"ס שמותר לעסוק מיד בבוקר קודם שיתפלל כי כאן אין שייך לומר מחר שמנחתה כו' כי מה נעשה שייך במיש כו' ודווקא בהול מותר לכל בשבת ויום טוב שייך לבוך על שלהו קודם שיכולה לעסוק והניח מהר"ב פרץ שם ובכאב מיהו נראה דלפיהו מיש לאסור לעסוק דכיון דממלא נפשו ממה שהוא שייך לחר כך שמנחתה קרינן ביה ע"כ וכן הכיון הכלבו הנחה זו ממהר"ף אבן במדרכי פ"ק דברכות שהיר לעסוק מיש כדעת הרמב"ם וכן הוא בח"ז והכרח"ם שמה מיש בשבת אין הקידוש לוכרו שלה הניע זמנו:

קו **לישון** הרמב"ם הרעב והצמא הרי זה בכלל חולה שם ים בו יכולת לכוין בתפילתו יתפלל ואם לאו אל יתפלל עד שיאכל ויישתה פ"ח מה"ת. ובכאב מהרי"ל דלדעת הרמב"ם מותר לאכול ולשתות הולכין ומשקין שכח לברכותה דכיון דלרכותה ליכא משום גאוה:

קח **ואם** התחיל לאכול קודם עלות השחר כתב הרמ"ם בשם ר"י דלריך להפסיק. תע"ג דבתפלת מנחה שם התחילה אין מפסיקין. שאני הכא דאסמכוה רבנן אקרא ושו' דהיכא לאו דלא תהללו על דס דרשינן לא התחילו קודם שיתפללו על דמכם:

הנה אנכי הדל באלפי עתה באתי:
ואתה המעיין שבע לארתי:
הנה היא לוטה בשטלה פרוש"ה:
חן חן אבן הראשה:

קי **ברוך** בשתתם תומר ברוך אתה. אל תדמה בנפשך לומר בשתתם מברך את הש"י בזה כי כיון שהוא יתברך מקור הברכה וכל הברכות הן מהאלהות ממנו כל הנמלאים המברכים לוחו אין כל ברכותיהם כדי לו כי הוא הנמלא הקדמון שהמציא הנמלאים כלם ומציאתם היתו תלוי ומלא אתו מהפיק בעליו לא יתברך לזולתו כלל וה"ב שם יברכוהו כל היום וכל הלילה מה יתברכם בכך או מה יתנו לו או מה יוסיף יקר. אלא ברוך הוא לשון רבוי ומלאון וברך את נהמך ואם תימך ר"ל מקור הרבוי וממנו מציאות כל והוא כמו שאמר גדול אתה וכן כ' מהר"ב ליפמן נלהן מפרנג בספר הנלחמות סימן קל"ח ועיין מזה בשחי פ' עקב והכי"ן הביא הלריך מזה בפרק קמא דברכות בש' עין יעקב. ישוד יש לך לדעת שים להתעורר על תלת ברוך כי יתשבך בחותיותיו ויתא לך מן הענין ג' תיבות וכל ה' וה' רומזת לשניהם והש רומ"ב כמו שבתב הרשב"ם בחמשותיו והנה רומ"ב רמז שהוא מצניע ומעיל בבן יורה לשון רוכב כמו שפרש"י בפרשת התזינו בפסוק רוכב שמים בעזרך והוא שאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם וגו' הרי לך שהזכיר לשון ברוך על שם שהוא יתברך מעל ומשניה. ובמ"ר רמז שם זו מיתלה ונדולה על הכל שבן יורה לשון בכור כמו שפרש"י בפ' שמות בפסוק בני בכורי ישראל ובספר התליס סי' ל"ט בפסוק בכור מתנהו והוא שאמר יתרו עתה ידעתי כי

קט **תניא** המתפלל צריך שיכוין לבו שאמר בבן לבם תקציב מזונך אי' שיכוון המלות שמוציא בשפתיו ויעיר השמוש ויסיר כל המחשבות הטורדים תוכו עד בתאחר מחשבתו ובוונתו שה בתפלתו והכוונה הוא יסוד התמונה ותרז"ל בכוונת הלב הם שתה הכימות לבך ופרשם תניו בפיך הם שתה הכימותה הם לבך תקויל תפלתך בפרישות כפיים שהיו מקבלת ותרז"ל על זאת יתפלל כל חסיד תניך לעת מלוא תימתי עת מלוא בעת שהמתפלל מתפלל בכוונה שאמר תכין לבם תקציב מזניך לאל הם התפלל בפיו ובלבבו ולבו כל עמו עליו הכתוב תומר בפיו ובשפתיו בכדוני ולבו רחק ממני ותהי יראתם תומי מצ' אנשי' מלומדה ותומר קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם ותומר ויפתיהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו וכתיב בתריה ולבם לא נכון עמו ונויר והמתפלל בלא כוונה אין תפלתו נשמעת כל' ולא תותי קראתם יעקב ע"ב צריך אדם שיכוין בתפלתו ויהשוב כי אלו היה מדבר לפני מלך בשר ודם בהיות בקבר היה מסדר דבריו ומכוין בהם יפה לבל יכשל ק"ו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שצריך לכוון אף מהשבתו כי לפניו שמהשב' כדיבור כי כל המחשבה הוא תוקר וצריך אתה לדע' כוונת התפלה במלת ברוך תוכת ונסתר בתיבת וקרית" הם ויקודו וכתוי:

בעניו הברכה היא שחתי:
וקח נא את ברכתי:
צוה לנו משה תורשה:

קיא **נובה** ונכתר. נוסח הברכה הוא בתחלת מדבר אדם לנוכח הנוכח יתברך אתה ואנסוף מברך אלא לנוכח שאומר אשר קדשנו הל"ל אשר קדשתנו ואסמכי' רבנן אקרא שאמתיר תהלה לדוד דכתיב יודוך ה' כל מעשיך וחסידיך יברכוכו' והוא אלא כה תילו אמר יברכו כה בלומר בעניו הזה והוא

נגלה ונסתר וזהו שנאמר מיד כבוד מלכותך יאמרו והוא מוכח ומדבר אמר להודיע לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו הוא נסתר והטעם שנכון הוא מפני שהוא יתברך נסתר ונעלם מהשגת כל מציג ואומרים ברוך שם לעולם לבחר שנאמר ונעלם נעלם הוא ונמצא בלבבות כ"כ רבינו בחיי בפ' בשלח. ולי הכותב נראה כי הוא יתברך נמצא לכל ונסתר לכל. נמצא לכל מצד פעולתו ומלכותו. ונסתר לכל מצד מהותו ועצמותו כמ"ש שנאמר כבוד הלוים הכתוב דבר וכבוד מלכים חקור דבר. נלע"ד מה שהכתיב ז"ל בזה על ידיעת השי"ת שהוא ב' הלוים נמ"ש ומפשפש. שנמצא הוא החקירים על הנגנתו מצד עצמותו ומהותו ועל זה אמר שנסתר דבר. שהשבר הוא החקירת מלכותו מצד דרכיו ופעולותיו ועל זה אמר וכבוד מלכים חקור דבר. לכן תקנו ז"ל גבי מלכותו דהוא נגלה לכלם לומר בלשון טוב ברוך שם ה' מלכותו מלך העולם. ואמר כך תקנו לשבר קדמנו בעולותיו לפי שנסתר כלומר שנאמר ונעלם מצד מהותו ועצמותו קדמנו בעולותיו שנאמרים ונעלמי' מהותן ובעצותן כי כמו שאין הכלים לתקירת עצמות השי"ת כמו שנאמר לחיות החקר תמצא שם עד הכלים שדי תמצא כך אין הכלים מוכנ לנו למעותיו כמו שאמר דוד ע"ה לבל הכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד. ביאור כי כל דבר יש לו קץ ותמות אין קץ זהו שטעם שהתייסב על לב המון זולת הבעלמים הנגוזים והתומים בחורות שברי הקבלה:

קוב **כתיבת** השם וקריאתו. בהזכירו השם יכוון בכתיבת קריאתו בחל"ף דל"ת לפון תחתון ויכוון עוד בכתיבתו בין ד"ה ד"ה לפון העיון שהוא שיש תורה חיים סימן ס':

קוג **בקודך** כ' הגיעני בשמות ז"ל ומוד המקובל בזיקוד זה שמי לעולם השם הנקודות של שם הגדול והנסתרים מי בשמך יעבוך לה' ע"כ פי' "השם" הולם "קמץ ר"ת שה"ק וזהו יהי שם ה' מבורך"ל יהי רוצה בזיקוד השם מבורך"ל יזכר בזיקוד בקמץ אדוני ולא בפתח כי השם גדול ים בזיקוד שהי בקמץ הולם"קודש. בפתח הוא הול כמ"ש רבינו בחיי פ' וירא ואם יקרא בפתח תחת הכתיב גדולה בפתח תעלת רוכן כי מהליף קודש בחול. והטעם דקמץ הוא קודש כ' רבי' בחיי כי הקמץ בחיבה יורה על מעלה גדולה יעל דבר שהוא עומד בפ"ע הימו נסתר לחתר. לזה שהוא קמץ ומלמו לבון הברית שהוא פתח וכן הוא לבני עולה מלאך ויבלה מלאך שהוא בקמץ ומלאך הברית שהוא בפתח כי השפתח נסתר בעולם לומר שתחתיו ולא כן הקמץ כי הוא עומד בפני עצמו ומעשה זה כל התפתחת וסוף בכוון הוא בקמץ כי שם עומד לא יסמוך ומעשה זה בזיקוד זה השם לא תמצא פתח אלא קמץ. כי המעלה העליונה הגדולה המורה עליונות והוא בלתי נסתר לתחר בדבר הנברא ע"כ. ולי הכותב נראה כי תהרק הוא משמע תחון שלי אבל אין במשמעותי' שהוא תחון העולם ותחתי בפתח פרושו תחון רבים כמ"ש בני לוט הנה נא תחתי בפתח ופרש"י הנה נא תחת תחוניי לי ושקמץ הוא תחון מרמז תחון על

קוד **כניון** כשיתחיל תלמיד יכוון שהוא תקוף ותמיד תמיד לו תיכוף בעל ניום והתהוותי כי על לשון כח וחוזק הוא כמו ותת תילי החרץ לקח ויש חסידים תנחי מעשה בעלי הקבלה המכוונים בכל שם וכוונו למדה המיוחדת לה אבל כל מי שלא ידע זאת התכמה המופלאת כתב הרב"ח מנהמיוזא שלא יסתכל למי יהכוון שלא לתכיו שבמשים וכתב שהוא כמו כן כתב בשלח כ' יודע התכוד לשמו:

קטו **ואחר** ביתייסב בדעתו יקוש להתבונן ולא יתמין מלקוש עד גמל יסתכל שלא בשתרית יקוש כשיתחיל ס"ן קדים וכן עשה מהרי"ל ז"ל:

קטז **ואחר** כך ילך לפיו ג' פסיעות שבתוך ג' הגשיות לתפלה וינם תבריסם ויגם יהודה ויגש אליו. ועוד כתיב ורגליהם רגל יפר' רגליהם ג' רגל אחת ותת"כ יסרם מייסר רגלו יחדיו. יפר"ם תותיות שיר"ם וגימ' תפל"ה ירמז כשיתחיל תשיחה שהוא התפלה יהיו רגליו רגל יפרם כדאיתא בפ"ק דברכות המתפלל צריך שיהיו רגליו שוות' ורגליהם רגל יפרם ומתרגמינן ורגליהן רגל כוונן. ושטעם שצריך לכוון את רגליו נראה שהוא לפי שכיון שעומד לדבר עם השכינה צריך לשלק כל מהשבות הגוף מלבו ולדמות כאלו הוא מלאכי שרת. ורבינו הגדול מהר"י הכותב ז"ל כתב טעם אחר שהוא רמז שנשתלק ממנו המעשה לברוח ולא להשיב שום תשן מבלעדיו ס'. ודעת רבינו

צהוי מסכים לזה שכתב להרמות כהלו רגליו כבולים
אין חפצו הלוי בעצמו ואין בידו להפיק רצונו אם אין
הקב"ה מכסיס על ידו וכעניין שכתוב לא למדם דרכו.
והנה התומות מרחיס שכוונת הזוהר בכוונת ידיים בקבלת
מחנוניס והם עצמם לוים יודעים למה הורגלו בכך.
והטעם בזה הוא להרמות בעול כח עצמו כהלו ידיו
לשמוות והוא מוסר עצמו לחוחו למי שמחהנן הלוי.
בחנוניות הרגלים גדולה מחנוניות הידים לקבל מישלחו
ולדחות מזקו לכך נהגו בכוונת רגלים ולא בידים עכ"ל
נפ' קרח:

קיז צריך שיהא רחבו מעט שיהו עיניו למע' למחן
שנאמר והיו עיניך ולבי שם כל הימים.
ואלו מחפללים כנגד בית המקדש ולכך צריך שיהו
עיניו למטה כנגדו ומחפוך כהלו אלו עומדים בו ומחפללים.
ולבלו יכוון למעלה שנאמר כשא לבבינו אל כפים אל
בשמים. וכן כחב הלבוד סמוך סוף פרשת חיי שרה
וז"ל כחב הקדוש כי המחפלל חפלה עמידה שהיה
כנגדו ולכן לשור לו לעקוה עיניו להשחכל בכוחל ובמעט
לשור שלריך להחפילם:

קיח צריך לדם לגעשע עלמו בשעת החפלה שלא'
כל עלמותי שלמרים ה' וגו' וכ"ל הלבוד
הלור פרשת יחרו וכן כחב הר"י יונה בספר היראה
וכן עשה מלרי"ל שהיה מחנועע בעת חפלחו:

קיט סדר התפלה בפרק ח' דברכות חלר ר'
יוחנן בחחלה הוא חומר ה'
שלחי חפחח כיון דלקנוה רבנן בחפלה כחפלה חריכחה
דמיא. ויש נוהגים לומר קודם פסוקים כגון שומע
חפלה עדיך כל בשר יבואו כי עם ה' לקרא ונומר
ואלן לומר דהוי הפסק ח"ה סימן קי"ח וכבלבו סימן י"ח
בחחבד"ן סימן רכ"ז:

קך ומתחיל ברכה רחשונה והיא החנות דחניא
ברים פרק ב' דמגלה מנין שלומרים
חנות שנאמר הבו לה' בני חלים ברכ"י חזכירו לפניו
שם חילי חחרון. ומנין שלומרים גבורות שנאמר הבו
לה' כבוד ועוז. ומנין שלומרים קדושת שנאמר הבו
לה' כבוד שמו ישרחו ויסיפו דקרא בהדרת קודש.
ופותחים בחלבי חברכם כדחיתח בערבי פסחים ושנאך
לעני גדול זה שלומרים חלבי חברכם. ואברכך זה
שלומרים חלבי יחחק. ואחללה שמך זה שלומרים חלבי
יעקב. יכול יהיו הומנין בכולם ח"ל ויהיה ברכה כך
מומחין ולא בכולן. וכמכילחח בפ' חשילין מנין שלומרים
ג"ח ה' חלבינו חלבי חבותינו חלבי חברכם חלבי
יחחק חלבי יעקב שנאמר ויחמר עוד חלבים חל משה
כה חחמר חל בני ישרחל ה' חלבי חבותיכם. חלבי
חברכם חלבי יחחק חלבי יעקב. ופותחים בברוך ואין
נם מלכות. ויש שלומרים חלבי חברכם הוי כמו מלכות
שחברכם סמליך חומו על כל העולם שהודיע מלכותו
והלהותו על כל בני עולם. וי"ח הלל הגדול הגבור
והנורח היו כמו מלכות דלחו דווקא לשון מלכות בעוקן
כדחמר בפ"ק דר"ה שמע ישרחל וגו' הוי מלכות טוב
ח"ם סימן קי"ג והוח מדברי החו' והרח"ם בפ' כיצד
מברכין. והכלבו כחב בסימן י"ח וז"ל ולח חמלח

מלכות בכל חלו י"ש ברכות שח"ח מלכות חלא על
ברייחח עולם ועל המעשים כמו מלך שגוזר וגעשים הכל
בדברו וגזר עליהו לקייים המלות חבל בחלו י"ש ברכות
אין להזכיר שום מלכות דק שמחפללים מחמחו לפניו
ומבקשים רחמיו על כל מה שלריך לנו להיי עה"ז כך
מלחיי. ועוד יש טעם חחר מפני מה אין מלכות מפני
שעדיין כשבח שברכם לח ירדע מלכותו בעולם ולח
היה רק חלהי חברכם לבד עכ"ל:

ענין שם ומלכות הוזכל ואחח ליחן לח חבחד ממך
לחמרי קדום מסכ"ר חלישעזר מגרמייז"ח שבחב
בספר הרוקח סימן שם"ג וז"ל לרב דחמר כל ברכה
שחין שם שזכרת שם שינה ברכה ולח לריך מלכות ולכ'
יוחנן דחמר לריך מלכות לעכב ולח"ג דשיקר דברי רב
מ"מ כל פחחי ברכות חלו עושים כך' יוחנן וכל הומחמי
ברכות ברב. ופחיחה שחין פותחי' בברוך בחזכרת שם
בלח מלכות לפי שחין לשנות ממעבד הפסוק בלשון
שהודה חלישעזר עבד חברכם בריך ה' חלהי חדוני
חברכם עמדו ותקנו חותו לשון בלשון מלכות. ולפי
שהשחחות בברכתו גם חלו אומרי' שם מחלה וסוף כדרך
שעשה חלישעזר ומלכות לח הזכיר שחברי הקב"ה עדיין
לח הודיע לבריות מלכותו ומחי ה' לח מודעתי בימיהם.
חבל בשחר ברכות לריך להזכיר לפי שכל הברכות לבד
מן החפלה עניי' הודחה ושריבי' לברך על מה שחלו
נהנין מהן ועל המלות להודות למי שנחן עליהם. לכך
תקנו מלכות בהגלו' לה' החרן ומלחה על המלות כמו
שכחוב לחי ה'. והשם הזה מלכות כה חמר ה'
מלך יעמרחל וגואלו ה' לבהות ואחמר וה' חלהים חמת
הוח חלהים חיים ומלך עולם. לכך תקנו שחמ יעמרחל
ויודעת' היוח בפסוקים על מלכות לכ"כ על כל מלות
תקנו מלכות לברך למי שנחנו עליהם. וכחב פסוקים על
שם על ד' לותיות שמוכים למלכות ה' מלך ה' מלך ה'
ימלוך לעולם ועד והיה ה' למלך ה' מלך עולם ועד
מי הוח מלך הכבוד ה' עיזוז וגבור ואומר ה' לבחות
הוח מלך הכבוד. לכך כשהיה כהן גדול מזכיר שם השם
הכתוב והיורח שכהנים והשם משתחוים וכורעים ונופלים
על פניהם ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד
חלבך לריך לה' יהחן מלכות. ונכוף כחב בכל הברכות
שהן הודאות להקב"ה יש בהן הזכרת שם ומלכות. חבל
בחפלה י"ח שחינו הודאה על שום הנאה ומלות חלא
על חביעת לריכיו של חדם ולעולם יסדיר חדם שבחו
של הקב"ה ואח"כ יחפלל הלבך לא חקנו בה מלכות
עד כהן לשונו ומבלל דבריו יחבחרו סד' טעמים שבחב
הכל בו:

קכא בשאומר ברוך יהחה דחניח חלו ברכות
שבומי' בחלות חחלה וסוף
ובהודאה חחלה וסוף וגרסינן בפרק חפלה השחר חמר
רבי חנחום חמר ריב"ל המחפלל לריך שיכרע עד
שיחפשרו כל חוליותיו שבשדרה. ומעשה זה שבר נמי ר'
חנחום בשם ריב"ל שהיה דחכי י"ח ברכות חקנו כנגד
שמנה עשרה חוליות שבשדרה. וכן היה בחלית
בחנחומא פרש' וירח וז"ל למה חקנו שמנה עשרה ברכות
כו' עד ור' סימון חמר כנגד י"ח חוליות שבשדרה שבשעת
שמחפלל.

בתפלת וכורע כריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליותיו כשמדדים אצ' כל עצמותי תתמדנה ה' מי כמוך עד כאן. מכאן נמי סלי טעמא הוא לריב"ל כי יגיד עליו רע"ו. עוקא דמר עד שירחם ליסור כנגד לבו פרש"י שיכרע עד שירחם בני קמטים לחד למעלה מן הלב ולחד למטה וכרוכה ליסור בינתים. ורבינו סלי פירש שיקוף רחמיו כאומרן אחז רוחם ליסור שמוע כנגד לבו ולא שיסתם גופו ורחמיו יזקף. ורבי יונה כשפר שירחם כ' דאמו כשר ברוחב ליסר בין פרק הוליות שמדדים כנגד הלב וכשמדם יזקף מובלע ושיני נרחם וכשהוא בוחם אז יתפרדו החוליות ונרחם לותיו כשר. ר' הילע לומר כיון שנענע ברחמיו הוא שיני לריך. למר רבי והוא דמעצר נפשיה פירש ליכר שהוא תפן לכרוע אלא שמעצר עלמו ושיני יכול כגון שהוא חולה או זקן. וכתב בהגהות מסלי שי שהיכר כיון שהכרין רחמיו ומרחם כורע דיו ושיהו מתן דמכה וכורע עובא שפי עדיף. ושין לפוח ב"ב עד שיסא פיו כנגד הגוי של מכפיים עכ"ל. וגם אמו' כתבו בסוף פ"ק דברכות בשם הירושלמי אלא יפוח יותר מדאי וכן כ' ספר מנו' גדול וספר מלוח קטן והגאו' מיימוני פרק ה':

קכב **וכורע** בברוך ויזקוף בשם אמ' ה' זוקף כפיפים וכשהוא זוקף בנחת רחמו תחלה ואח"כ גופו אלא שרחם עליו כשמוי כמו שנחת כשהוא זוקף מגביה הרחם וזוקף מעט מעט לורת חייס סי' קי"ג:

קכג **ויכוון** בברכה זו כדאיתא בפרק אין עומדין ת"כ המתפלל לריך ביכוון בכל הברכו' ואם אינו יכול לכוין בכולן. לפהות יכוין באבו' והמתפלל שמנה עשרה בדרך ים מחמירין לעמוד באבו' לורת חיי' סי' ל"ד והמעור סימן קמ"ב:

קכד **ברכה** שנייה היא פותחת בברוך משני שבשוכה להברכה פירוש פתחתי' הברכה שלפניה בלשון היא משמעת ה' תא לבשוך הברכה ותחלת השבוכה לא. ויש לשאול מאחר שהברכה השבוכה להברכה אחתיתה ברכה שלפניה הלי והתחיתה אין בה מלכות נמלא בברכה השבוכה היא מתחלת במלכות וכל ברכה שאין בה שם ומלכות בתחלתה היא ברכה. ויל' שכיון שתקנו בפיתה כל הברכות אחתיתה לא שניכי אלא ברוך אתה ה' דאחתיתה כרב עבדינן כדלעיל לפי שאחתיתה אתחלת ברכה הלי אתה הוא בנזדמה כך וכך ברוך אתה ה' שנזדמה כך נמלא אחתיתה לשפיה' כל הברכות הלי סדי כולהו מעי' שפיתה דמלכות אלהותו הלי וכן הוא ברוקא ס מן שכ"ג:

קכה **והבריכה** זו מתחלת אתה גבור לעולם ה' וכתב הליוני בשרש' ויתי בשם' יהודה אתה יודוך וז"ל בבלן סוד אל"ף "אתה יודוך". "גור אריה "לף יסיר "אסרי לנפן כ"ת הפסוקים **יאלא** ולף יהבשר בו אחד אל"ף יהיה טהור מאוד מכל סומאה ובבדיס נקיים וכאשר ביהך יעקב ליהודה מסר לו זה השם וכתו. והוא יוצא כמו כן מן "אתה "גבור "לעולם "אדוני" וכשם הזה הוא מבואר לבעלי הקבל' בשבר גדול בתורה והקדושה יהיה ביחוד ג' נדגשת אלא יהא בשמע אי"ש כדרך הגויס והשמעלים הקולמים לגיית"ל יומ"ל ע"כ. ויש לנו מזה שים לקבוע אתה גבור בג' דגושה:

קכו **ומזכירים** הם גבורת גבמים והכי דימו קודם ביתחיל ב"ן מיסף בשמיני עלרת מכריז השמש מעיב הרוח ומוריד הגשם כן קיימת לן לגהוג כדי בשם הגבור מפעלל במוסף מעיב הרוח כן מסיק בתורת חייס. ובמנהגי מהר"ק ז"ל. והשם לבית הכנסת והגבור אתחילו להפעלל ולא שמע הסכרזה מזכיר אע"פ אלא שמע ואין מפסיקין עד יום רשמון של פסח דאז הם"ן מפסיק במוסף והסכל מזכירי' ואין פוסקי' עד מנחה שבמעו כבר מה"ן שפסק בתפלת מוסף כן מסיק במנהגי' ולא נהיני בתורת חיים שכ' להפסיק הסכל גם במוסף:

קכז **טעה** בימות החמה והזכיר גשם מחזירין לותו והוזר לרחם הברכה. ואם היים הברכה מוזר לרחם התפלה ובימות הגשמים אם לא הזכיר גשם מחזירין לותו וה"מ שגם של לא הזכיר אבל אם הזכיר על אין מחזירין לותו. כמה דברים תמוהים שמחזירי' לותו בשלא אמר בימות הגשמים מוריד הגשם היינו בשהיים של הברכה והתחיל ברכה של אתה חוס ואת חונן לרחם התפלה אבל אם הזכיר קודם שהיים הברכה יאמר במקום שהזכיר כך הוא דעת הרמ"ם. ואם אתה אתי' מהים ועדיין לא פתח בחתה קדום בחת כ"ע מודו שיאתר מביא הרוח ומוריד הגשם בלא התיחה:

קכח **ירושלמי** המתפלל ואינו יודע אם הזכיר או לאו כל ל' יום חוקה שה עשות למוד מזכיר מכאן ואילך שה שלריך מזכיר. שלבך עד ל' יום אם ספק לו אם הזכירו אם לאו לריך להזור דמספקא לן אי מזכיר והוא הדין נמי ל' יום אחר שפסה מספקא מזכיר ולריך להזור. והר"ר יהיה מרוטנבורג היה נוהג לומר בשמיני עלרת ברכת אתה גבור הגשי' פעמים עד מביא הרוח מוריד הגשם כנגד ל' יום שלומר לותו ג' פעמים בכל יום ועשיו אם היים מסופק אין לריך להזור. וכן אם אמר בשבת ברכת אתה גבור עד שבלבל היים שבשים פעמים אה"כ אם הוא מסופק אין לריך להזור:

קכט **ברכה** שלישית היא אתה קדוש ואין שלשה ברכות שבשים בתפת וכשל מקום שעשים שם מוזר לרחם ל"ם יחיד ול"ם לגבור:

קל **ברכה** רביעית אתה חונן ואם רלוי לומר בינה אחר קדושת דבתיב כי ברלוני ילדיו כו' עד והקדישו את קדוש יע"ל וכתיב ליה וידעו חושי רוח בינה. ועוד מפני שמותר האדם מן הבהמה היא הבינה והשכל קבשהו רחם לתחילות. ועוד אם אין בינה אין תפלה ומבדילין בה במ"ש ויו"ש מפני שהיא הבהמה שאם שאדם מבדיל בין דבר לדבר הבהמה הוא לו לכן קבשהו בברכה חכמה ומזמ לדבר בינ"ש ר"ת "בשמים "יין "ער "הבדלה:

קלא **חמישית** השיבנו ואם רלוי לומר תשובה אחר בינה שאחר ובבנו יבין ובה ורפא לו הרי שהבינה מביאה לידי תשובה.

קלב **ששית** סלח נמו ומח רחו לומר כליתה מהר
מבוסה כי ע"י התשובה הקב"ה סולח
לכתוב ויבוד לל ס' ויהמתמו ואל מלביעו כי יכפה
לכלות . ואע"ג דכתיב נמי ובב ורפה לו ס"ב הוה ליה
למימר רפואה תהר תשובה הפי רפואה לאו מתחלואי'
אלא בסליחה וה"ב הפי תיובתא סייעתא היה . ויש גם
כ' תיבות כנגד כ' פעמים שכתוב בתורה וסלח וסלחת :
קלג **שביעית** רחה נא בעיניו דתתהלך דגמולה
בפניות ובמולאי בפניות בן דוד
בא . י"ה תיבות כנגד פסוק ונעתק לל ס' :
קלד **שמינית** רפא נו ומח רחו לומר רפואה
בשמיים ס"ך מתוך פניהם מולה
בשמיים ונריכה רפואה קבוצה בשמיים . וכתב מורי
מהר"ם ז"ל דאין לומר רפאינו ס' אלאינו כמו שכתוב
בסידורים קדמונים אלא רפאינו ס' ונרפא כי פסוק
הוא בירמיה רפאני ס' וארפא ונו' רק בשינו מיחיד
לרבים . וכן אין לומר רחה נא בעיניו מלבון שכתוב
רחה נא בעיניו ומלי ט"ב . ויש בתוב שם ל' מר רפאינו
ס' ונרפא כן היה ר"ת בשבר ס"ת ומיבת כן רחם נו
ומחוך הב"ל ג"ן בתשובה שם ר"ת ה"ת ויהי לפי
ה"ת רפאינו כ' ונרפא וכן היה הוסח בסידורי
סבדר"ם רגל רם שכתוב ב"ל רחה בעיניו בגל נסתי
הסיר"ם הרבים גם יפים לא מלחתי רק רחה נא וכן
בסידורי ספרדים . גם הבלבו כתב שים בו בשנה
עשרה תיבות ואם לא נאמר מלת נא יהיו רק שבעה
עשר משמע שגם בעל הספר הסוה שבר פי"ל רחה נא
אלא כדעת מורי . ומהרי"ץ בדקדוק תפלה שהבר
הסבים לדעת מורי ז"ל בשכתוב ג"כ שמ"ל רחה נא :
קלה **תשיעית** ברכת הבנים ומח רחו לאומרם
בחשיש חמר רבי אלעזר בי קלירי בשנד
מפקיעי שערים דכתיב שבור זרוע רשע ודוד אומרם
בתשיעית . וכתב מורי ז"ל בי"ל ובשיעו מבוסך לא
מבוסה כי הבשיעה שיהבדך המזון בבני מעיים חיינו תלוי
בניזול הארן אלא בברכת ס' שיהיה הבוטע מחתו כדכתיב
הבם נמולך אלוה אלא הבים יפניעך . וגם ברכת הטוב
שייך בהקב"ה דכתיב ויפתח ס' לך את אוצרו הטוב ע"ל :
קלו **ואומרים** המלה והבי עניי' לעולם כמה ימים
בחיתה הארוחה בתבני כך תהיה
המלה בבשיעה בלימה לא תהיה המלה
יום א' פחות בבליו מבחיתה הארוחה בתבני וכי' שם"י
"בלימים "פחות "יום הטעם לפי במוים מיום ג' של
רחם הדם ואין מן הארוחה ועד המלה אלא ס' יום
לבן פחות יום . עוד כיון לבמלה בחיתה יום שבלה
הארוחה מבני מעה תמל לרבע ימים ובמותו יום רביעי
תהיה המלה בבליו כגון אם נפלה הקן פם ביום ה'
לא תהיה המלה ביום ד' וכן לעולם וכי' וה"ד יעל' ונו':
קלו **בתב** הרב בעל המפעל הטעם למה אקנו ז"ל
בעורת נשמים מי"ט להרון של הג ויום
המלה אינו רק ב' בחרון לא לפ' בארוחה . אפני
שמי"ט להרון ואילך זמן גשמים אע"פ שאינו לריכין
ליון אבל זמן גשמי שם ואינו העתים הורף מן הקיץ
לריכי' אנו להודות לפני הש"י בעת הנשמי אבל המל'

לא נאמר עד עת הלורך ע"כ :
קלח **מבקנת** הפוסקים דלא לאמרינן אעת לעת
אלא קי"ל לעולם בערבית יום ס'
אחקופת תקרי אתחילי' לשחול ויום התקופה היה בכלל
הס' ויום ס' כלאחר בשיש ואחתי יו לומר ואן של ואחר
בערבית שקודם יום ס'. אמנם אמוטים ע"ם ימים ואתהלל'
יום ס' היה התחלת השלגה. וכי' חז"ל בע"ל האומרתי ר"ל
לאחר אנין בע"ל ימים לומרים ואן של. ואם יבא יום
ס' בשבת אתחילי' בגיל ה' אע"ה בשבת ואן של ואחר:
קלט **אם** אמל אחר בימות החמה אחזירין לאחו וכן
אם לא אמל בימות הגשמי אחזירין לאחו
אפי' אמל של . אמל אם אמל אחר ולא של אין אחזירין
לאחו . ואם לא אמל אחר וזכר קודם שומע השלה אין
אחזירין לאחו ואחל בשומע אשלה . ואם לא וזכר עד
אחר שומע אשלה אם עקר רגליו אחר לרחם . ואפי'
לא עקר רגליו ואחו רגיל לומר אחמוים אחר אמנם
עשרה אחר לרחם רוקח סי' שכ"ג . ואם לא עקר
רגליו ככר בשלוחת גדולות שאחזר לברכת הבנים וכן
כתב אהרמב"ם ז"ל ואהלב"ד ז"ל ולאה הסכים הרא"ם ז"ל
ובמו בעור מ"ח סימן קי"ו . ואם וזכר קודם שאתחיל
אקנ בשופר אומר ואן של ואחר וא"כ אקנ אא"ח סי'
קי"ד. וכן אם וזכר בין שומע אשלה לרצה אומר באקום'
דכל שלא אתחיל רצה כאלו לא אסיים שומע אשלה :
קמ **ולענין** אם אסופק אם אמר בשלה אם לאו
דינו כמו בהזכרת הגשם . ואם אמר
ל' בעמים אז אם בפק אם אמר אם לאו דינו אחר
לרחם וכן בתב בשבל"ן סימן רכ"ב .
קמא **בתב** הטור בסי' קי"ו וז"ל בוסלים עד שפלת
מוסף של ו"ע ברחטן של פסח כל זמן
שמזכירי' הגשמים ויחידי' הלריכים למטר אח"כ שואלי'
בשומע אשלה . אפי' עיר אהם גדולה כיוצא ביחידי'
דמו ושואלים אותו בשומע אשלה . אבל ארן אחת כולה
כמו ספרד בכללה או אשבה בכללה אם לריכים למטר
אח"כ כתב ה"ה הרא"ם ז"ל בשבוסה שאלה אינם
לשחול אחר אך בברכת השני כפי אלורך לשם . וכתב
מהרי"ח שמאחר שברא"ם ז"ל כתב בתוסה השוסה שאף
עפ"י שהוא יחיד היה יכול לשחול מאחר שזה הדבר
הוא לורכי רבים אלא כדי שלא יהא נראה שהם בתגודות
אגודות נראה מבאן ראיה שאם היחיד טעה ושאל בשם
בזמן שהי' אן הדין לשחול שלא יחזיר מאחר שהאמת עד'
כדברי הרא"ם . ואפי' ביחיד יש לו מקום להתבלל שלא
מהשבה התיבת היבה שהתבלל בדיעבד שאין בבאן זאת
השוהבה נראה שאין לו לחזור ולריך עיון עכ"ל . וכן
הסכים מהר"ם בש"ע בכתב וז"ל ומיהו אם בחרן אחת
כולה הלריכים מטר בימות החמה טעה בם יחיד ושאל
מטר בברכת הבנים אינו מחויב לחזור ע"כ . ונראה
מזה ג"כ שאם טעה אז' במרהטן עד ס' אחר התקופה
שם"ל לחזור כי כל המלות לריכים מיה בהסיום שטעה
כמ"ש הרא"ם בשבוסה הביאו הטור אה"כ סימן קי"ז
ויש לסמוך בדיעבד מסברת הרא"ם. ומאחר דאיפסק
הלבחה כרבן גמליאל בארץ דמתחילין בז' במרהטן כדי
הוא לסמוך עליו בדיעבד אף בהמלות הללו מאחר

שאין ענין להלק בין תרומות הללו לג"י שבבל היה מגילה היו עומדי כפי המוכח לעיל. אבל תרומות הללו שבירושלי' היה כמו ת"י למה לה נסמך תדברי רבן גמליאל לכל הפחות נדשבד כך נראה לי:

קמב **עשירית** תקע בשופר ומה ראו לומר קיבון גליות לחר ברכת השנים. לפי שנאמר ואתם הרי ישראל עמיכם תחנו ופרנסיכם תשמו לעמי ישראל כי קרבו לבא וקיבוץ גליות ע"י תקיעה בשופר כדכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו':

קמג **אחת** עשרה השיבה שופטינו ומה ראו לומרה לחר קיבוץ גליות דכיון שיתקבלו שופט דין נרשעים קודם שיטוב להשיבם כדכתיב והשיבה ידי עליך ואלרוף כצור סיגיך והסירה כל גדיליך וע"י כן והשיבה שופטיך כבתחלה. גם בכלן לא כתב הפור מיון התיבות. והכלבו כתוב כי יש גם כ"ז ת בגוד כ"ז תיבות שים שם בג' פסוקים והשיבה ידי. והשיבה שופטיך. ניון במשפט תפדה. ע"כ. ואני תפמתי הפם מהשם בלתתהם מוסדות הסידורי' לפנינו וכפרדית ולא מלתי רק כ"ה תיבות ונרחה לי שהם כנגד הלו ג' פסוקים הכתובים זה לחה שים בהם כ"ה תיבות והשיבה שופטיך. ניון במשפט תפדה. ובבר פופטים והטלים. שמחוך המשפט הלו המילים:

קמד **שתים** עשרה קללת המינים וקבעוה לחרי המשפט שכיון שנתשה דין נרשעים הלו המינים וכולל הזדים עם המינים כדכתיב ובבר פופטים ומתלים יחדיו ועוזבי ה' יכלו:

קמה **שלשה** עשר על הצדיקים ותקנה לחר קללת המינים שכיון שהלו המינ' מהרוממ' קרנות הצדיקים כדכתיב וכל קרני רשעים אגדע תרוממנ' קרנות לדיק:

קמו **ארבע** עשר בנה ירושלים ותקנה לומר לחר על הצדיקים שעיקר התרוממת קרנות הצדיקים בירושלים שנאמר שתלו שלוה ירושלים יעלו לוהביך. ונוכחי לשכנזית ולירושלים עיהך וכו' שמך לעולם זה במדרש דורבי דסומות שלומר כי מניין ר"ת של שמה עשרה עולם שלף וה"ת כמניין השלשים המקבלים הפילוסופין של ישראל ולפי זה המשפח הוי שהשבון הייני?

קמז **חמשה** עשר הת נמח דוד ותקנוה לחר בונה ירושלים שכיון שנאמרו לירושלים בת דוד דכתיב לחר יפוצו בני ישראל ובקשו ה' אלהיהם ואת דוד מלכם ונהרו ה' ואל טובו בהחרית הימים:

קמח **ששה** עשר את צמח דוד קוליטו ותקנוהו לחר למיחת דוד שכיון שנאת דוד נאת תפילה דכתיב והכיולותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי ירושלמי אמר ר' תנחום מפני מה תקנו שמע ברכת חתם עברה כנגד ה' למבול יבוא שהיה מזכיר ע"ז מבשנו לה' בני לנים שנתפללה מעבבת הת הפורענות לבת לעולם ואמו לפי שנתנ קדמונים אלא היו להם רק שמנה עשרה ברכות:

קמט **שבעה** עשר רלה ותקנוה לחר שומע תפלה כיון שנאתה תפילה נאת שנודש

דכתיב ושמחתים בבית הפללתי עולותיהם וזבחיהם לרלון על מזבחי כי ביתי בית תפלה יקרא. ושמדרש ים שמיכאל שר הגדול מקריב נשמתן של לדיקים על מזבח של מעלה ועל זה תקנו ואתה ישראל ופפלתם. לכן יש ספרים דלא אומרין ופללתם במדרש נאמרה תקבל כי מיכאל מקריב נשמת לדיקים אין ראוי לומר במדרש. אבל לפי מניין התיבות נרין להיות ל"ד תיבות שהיו ל"ד כהנים מניחים כף ושעיר והכהן המקריב נגד סחזן. וכן הוא בירסת הרוקח במדרש ור"י הלוי מגרמייזא מיהם לומר מהרש לפי שעל נשמת הלדיקים קלי וגרש ושמד את העבודה למלאות את השבעון וכן מלאתי בסידורים ישנים:

קן **שמנה** עשרה מודים ותקנוה לחר רלה דכיון דנאתה עבודי בתת תודי דכתיב זובח תודה יכבדנני פירש רש"י לחר זביחה תודה. ושוהין נה תהלה וסוף. כ' נהג"ה תשוב"י סוף מס' ברכות נשם ת"ז מי שמתפלל ובא גוי ונגדו וים לו שתי ועבד לא יתחיל במודים תע"פ שלנו לשתים. ובפ"ק דשבת קתני אמרו שדרה של חדש לומר שבע שנים ועשה נהם והוא דלא כרע במודים. ובתב השום' שדה כנגד שדה שנים לו לכרוע ולזקוף כנהם והוא לא עשה כן לכן נעשה שדרה נהם וזהו טועמו שנגעי הוא לו שנעשה נהם ע"כ. ודווקא שדרו ולא שאר תבר לפי שנים לו לשהות עד שיתפללו כל הולוחין שנשדרו וכן הוא בירוש' פ"ח דשבת גר שיזרתת דבר היש מתעניד הוא דלא כרע כל קומתים עד שיזקף:

קנא **אחר** הודאם ברכת השנים דכתיב ויפח תהבן אם ידיו על העם ויברכם וירד מעשות התחתת כבר מלינו לאחר שעבודה ברכה והיה רלוי לאומרה מ"ד אחר העבודה אלא שעבודה והודאה שדה מילתא היא. ודווקא ת"ק אומר אותה אבל יחיד אין להומרה לשון טוריס. וכן בהג הרי"ד שבודתם וז"ל אסור ליחיד לומר ברכת הכהנים בתפלתו כי בזיכור נתקנה כנגד נביאים כפים שלנו אלא בעשרה וכן בתב בעל המנהג שביאו הגאון קנ"ז. ואנו נוהגין בתרי יחיד אומרה שכן בתב התשב"ץ שימן רל"ט ז"ל וכבל זמן שהציבור מתפלל ברכה זו ברבים גם היחיד אומר אותה וכן בתוב הכלבו בשימן י"ח וז"ל בתב הר"ש ג"ע בתענית במהה ובבל עת שב"ץ מתפלל ברכינו בברכה גם יחיד מתפלל אותה עד בתן. וכן הוא במנהגי מהרי"ו וכן מוסגים:

קנב **תשע** עשרה שים שלום ותקנוה חתר ברכת כהנים דכתיב ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם וברכת של הקב"ה הוא שלום ואתר בך אומר תלמי עור ויהול לעמוד קדים וקד שם וברכו שתלמי עור אינו אלא תהנוים שלאחר התפלה. אומת מיום ומרדכי פרק לובב. ויש מוסיפים לומר מלכינו תלכינו יחד שמך בעולמך והכ התמר בהגדה אמר שיומל כל הזריז לומר הרבע דברים הללו זוכה ומקבל פני השכינה עשה למען שמך (ישעיה) עשה למען ימינך (הסד) עשה למען תורתך (ת"ת) עשה למען קדושתך (נשוחים) ובתב הטור ור"ל וכן נהגתי

לומר תלמי נגור עד וקלקל מחשבותם מלכינו ומלכינו ומלכי כל דבר יהד ממך בעולמך נמס עירך יסד ביתך שכלל היכלך קדש קן ביתת מסיתך פדם עמך שמת עדתך עשה למען שמך עשה למען תורתך עשה למען קדושתך עשה למען תלמדי מרומים עשה למען יחידך עשה למען נדקתך עשה למענך הם לא למעננו למען יהללון ידידיך הושיעה ימינך וענינו ויהיו לרצון אמרי פי וגו' ע"כ וכן היה ניהג מורי ז"ל:

קנג **ובורע** ופוסע ג' פסיעות לאחריו בבריע' אחת ובשעה כורע קודם שיזקוף יפה ברחמיו לנד שמלו כמי שבא לפסר מרבו ואחר כך ליתיבו דאמר רבי יהושע בן לוי המתפלל צריך שיפסע ג' פסיעות ואחר כך יתן שלום. ואם לא עשה כן כאלו לא התפלל כן נראה מדבריו שאין ליתן עלו' אלא לאחר שעשה פסיעות וכן כתב בהדיא בתרומת הדשן:

קנד **ונוהגים** לומר ואמרו אמן אחי' יחיד. ושמעתי ע"ם רבי יודא החסיד דהוה כמו שאומרים ליחיד ברוך היושבים שהוא כנגד המלאכים המעוזים את האדם בכל יום כן יאמר ואמרו אמן לנגד חוקן המלאכים המעוזין לאומרו:

קנה **כתב** בהגהות מיימוני פ"ם מהלכות תפלה שרגל שמאל יפסיע תחלה. דאמרינן בשוחר טוב בפסו' כל עצמותי תאמרנה ואמר דוד כו' עד רגל שמאל לג' פסיעות שלאחר תפלה וכן כתב הבעלי לקט בסימן ח':

קנו **כתב** רבינו הגדול מהר"י אבוהב שלו הפסיעות לריך שיהיו שקב בלד גדול ושגדל בלד שקב בהפוכים. ושוב שם פעם לשלש פסיעות שלאחר שפלה כנגד שלשה מילין שבתקו ישראל מסר סיני בשלש מתן תורה. ושוב נמלא בהגדה שמרע"ם נכנס בהופך יוסו ושרפל לפני הקב"ה וכשיצא יצא מהלו שלשה ולכך תמו עושים שלשה פסיעות ע"כ. ושפלי לקט כתב שאם הגמוני' טעם ג' פסיעות. מפני שבהדה עומד בתפלה עומד במקום קדושה ושכינה למעלה מראשו וכיון שבשבר מתפללו לריך לפסוע שלשה פסיעות לאחריו כדי שילא ממקום קדושה ועומד במקום חול. ורא יש לדבר שכן כיון שהוזרים להחוריהם שלשה פסיעות נוהגים שלום זה לזה כלומר עד שכביו היינו במקום קדוש ויצאנו למקום חול עכ"ל. ומלא כתוב משם רבינו הלי שעשה שלשה פסיעות מבוא לתפלה כנגד תמידים מיקנים וכשכהן עולה למזבח עם תיכרי התמיד היה עולה לרך ימין ומקוף ויורד לרך שמאל ובין שבא למזבח היו שלשה רוחיים של מבן ויורד כהן שלשה פסיעות על עקב ואלו עושים כמו שהיו המה עושים:

קנז **כתב** רש"ל ז"ל בשלמי לבמון ז"ל אם יכול שלש להוסיף על שלשה פסיעות אם לאו. והשיב למה הוצרך לבך בבר נתנו הכמים שיעור בשלשה ול"ש להוסיף ומי שהוסיף יוכרח היה ע"כ ל':

קנח **ובשוקים** שכלו שלשה פסיעות יעמוד ולא יחזור מיד למקומו דאיתמר מבמיס דרב מרדכי בשם שלשה פסיעות לא ברו המם מבעי ליה למיקם. מבל לתלמיד שבשבר מרבו שלם הוזר מיד דומה לבלב שבא על קיאו שבשבו הוסיח על מחלתו שלא פשע לאחוריו כדי לשפר מרבו כיון שחוזר הוי מיד עכ"ל הטורים. וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל. ונם זה טעם הטעם שלומר שמאחר שזה בשפטע לילו השפיעות וחוזר נראה שמא שחוזר לאחוריו לא היה מלד בסיים תפלתו והוא נשבר מרבו אם בן זאת הסעודה שעשה היה תעודה מבובבת ודוגמת זה לבלב שבא על קיאו שהרי בשעה שהוא מבליך קיאה נראה שהוא מבליך לומו מלד שאין לו תועלת ואח"כ בשחוזר לולו נראה שאין הדבר בן ה"כ דבר מגונה היה שמא שהקיא לומו עכ"ל. ומהר"י סג"ל אמר דנראה לו לייבב דהא דאיתא בכמה דוכתא מי שבא חבלו יהי' נדמה עליו כאלו לא חבא לעולם. ויהא בעוה בחהילה נמורה ולא יחבוב לולו לא שהבשרו עומדיו ואינו בדעתו שלא לחזור לחבוה לעולם. ושאתה בשלשה סיים תפלתו ופוסע לאחוריו ישאר עומד שם וידמה לו לבו שחפלתו נתקבל ונהבשר ונפטר מבל וכל. ואם חוזר מיד נראה כאילו ממהר לבקש להתפלל על שיחזור לחבוה שוב. משל לבלב שבשר קן ואחם בשלבל שבמעיו עד שהקיאו ושוב חוזר עליהם ומחוקים לו בדבש ואוכלה ע"כ הוא בלקוטיו:

קנט **כתב** הרי"ף מבעי ליה לא נים למיקם החם עד דפתה ב"ן. וכדפתה ב"ן הדר לדוכתא וכן כתב הרא"ם בשרש אין עומדין ואוכלה מיד דאמר עד דאמני ב"ן לקדושה והרמב"ם ז"ל כתב בהפוך מ"ד וכן כתב הבלבו סימן י"ח וכתב המגוד שבן הנסיג הביו מהר"י לנד"ח וכתב המבודרסם בשם הרא"ד בשמתפלל יחידי יאמין בשיעור זה. אבל ר' יהושע כתב שיאמין שם מעט בדי הילוך מרבע פסיעות וכן מוהבין. והרשב"ם בתב שהש"ן יאמין ג"כ מעט בדי הילוך ד' פסיעות:

קס **הרב** הגדול מהר"י מולן שם הוא מסיים שאמה שעברה שלו תכף שיזבר ב"ן לאמיתה וכן בא"ם שם פתח שליח ציבור ויהי נועם ותכף לו סיים הרב פסיעותיו דאחר י"ח לא היה נאחר עומד במקומו שפסע שם וכיסה פניו ואומר תהיה לו במוללי שבת ויהי נועם מרם מחזר ליבב במקומו בדי שלא יהא נדמה לבלב שבא על קיאו:

קסא **על** כן הוא י"ח ברבות על בדר הפוסקי' וגרבינן פ"ב דמגילה תניא ק"ן זקיפים ומהם בתה נביאים תקנום י"ח ברבות על הסדר. ובתב בב"ל מלאתי מגדה מהי על הסדר זה סדר עולם שבך מניתו י"ח ברבות בל תפלה מעולם היו מתוקנות זו אחר זו בין שבאו אלשי בנסת הגדולה בללום ותיקון בסדרם. בשגלל הבריחם מלוה בסדים פתחו מלאבי השרת ואמרו מגן אבריהם. בשענקד יצחק אמרו מהיה מהים. בשבא יעקב ופגע בשערי רחמים והקדים שמו של הקב"ה אמרו אתה הקדוש. בשלימד נבריאל את יוסף ע' לשון אמרו חנון הדעת. בשעשה רחובן מעשה בלהה ועקבה עליו מיהה ובא בתשובה ותיה דבתיב יהי רחובן ואל יחות אמרו הרובה בתשובה. בשעשה יהודה מעשה דתמר ואמר הוציאוה ואשרף ואמר לדקה

ממי ומלח לו לחמו מזון לחמרו המרפא לבלוח. כשאמר הקב"ה במרים ליפרעה רפאנא אתכם אמרו גאל ישראל בפרישת רפאל את אברהם לחמרו רופא תולים. כשהיו יצחק ומשה אומרים לחמרו מברך הסוסים. כשהיו יעקב למלרים ומתקנאו הסבטים עם יוסף לחמרו מקנין נדחי עמו ישראל. כשאמר הקב"ה למשה והלא המשפטים לחמרו מלך לוהב נדקה ומשפט. כשהיו המלרים בים סוף לחמרו שובר לוויבים וחביע זדים. כשאמר ליעקב ויוסף ישים ידו על עיניך וכשה על הברו ואחר כך ינהיגים לחמרו משפט ומשפה לזדיק'. כשהיה פלשה בים המקדש לחמרו בוגה ירופלים. כשהיו ישראל בים סוף ולחמרו שירה לחמרו מלחמת קרן יעופה. כשהלחמו ישראל ויעקבו ושמע ס' לת נהקשה לחמרו שומע תפלה. כשהיה שלישי במעגן לחמרו המחזיר שכינתו. כשהיו פלשה בחרון לפני ולפני' ועשה נקן הודלה ונפה לחמרו הטוב הטוב הזה ולך נהה להודות. כשהיו ישראל לנהרן ונהקיים להם ונהחי פלוס בהרן לחמרו המכהך לת עמו ישראל בשלום ע"כ. והיה לחני נכשה הגדולה הקטוס פלה על סדר המזורעות רק כפי מה שהשיכוס על המקלוחת כדהכחבי לעיל והוא מבואר בהלמוד בב"ב דמגלה. ומלחי במדרש ותחפלל חנה מכאן לחו למדין שהשים חייבות בתפלה שכן הוא היה מתפללת י"ח ברכות. רמה קדני בה' מנן לברהם. ה' ממית ומחיה מהיה מחים. לין קדוש כה' הלל הקדוש. כי הל דעות ה' חוון הדעה. וחכללים לזהו הול הרופא בחשופה. מוריד שאול ויעל המרכה לפלוה. שמחתי ביושעהך נואל ישראל. מקויי מעפר הל רופא הולי. שהשים בלהם מברך הסוסים. רגלי הסידיו ישמור מקנין נדחי עמו ישראל. כ' ידין לפפי חרן לוהב נדקה ומשפט. ורפאים בהושך יחמו מבטיא זדים. וילס קרן מציחו לת לחמו דוד. ולין לור בלילימו שומע תפלה. הל תרבו הדברו נשוה שלוהך לבדך בירלה. יהי עוף למלכו עושה הפללים. נם מקוך מדרש זה שחעמו שברכות הללו היו משולש ומנהי כנסת הגדולה הקטוס על הסדר:

קסב ולאחר שכיימו הציבור תפלתן יחזיר ש"ץ התפלה. וכתב מהרח"י בכתביו כיצד ק"י החזן כשחתחיל י"ה בקול רם נרחה שים לו להזור ולומר ה' שפתי. חבל שומע תפלה כולהל בשבר חמר קודם תפלתו חין לריך להזור ולומר לפי' בחנהה ומוסף מכחחלה ס"ה שהרית ושרבית שלח לחמר תחלה קודם תפלת עלמו חלח מפלגין:

קסג טעם הזהרת התפלה שחם יש מי שחיגו יודע להתפלל יכוון למה שהש"ץ חומר ויוחה בו. וגם כדי שיעגו קדושה להריון וע"י לריך שלח יתחיל יחיד להתפלל חלה ה"ל יכול לגמור קודם שהגיע ש"ץ לקדושה. ושם הוולך להתחיל חכה שהש"ץ עוברת או כדי לכמוך גחולה לתפלה חזי יחמר עם הש"ץ חלה בחלה כל הקדושה כמו שהש"ץ חומר וכן יחמר עמו חלה בחלה לדור ודור וברכת שמע תפלה וחזי שהיב כלומו הוח עלמו חתיס בהלל הקדוש ובשומע

תפלה וחו לח לריך לעשות לחזן כמו ש"ץ עלמו דלחן דהלל הקדוש ודשומע תפלה דינו כקדושה. וגם יכול כשיגיע ש"ץ לחודים יגיע גם לחודים או להפוך שמך ולך נהה להודות כדי שיהה עם ש"ץ כן מסוק מיגדל"י בחרומת הדשן:

קסד מי שבח לבית הכנסת לחר קדושה לם יכול להתחיל להתפלל ולגמור קודם שיגיע ש"ץ לחודים יתפלל ושם ולח לח יתפלל. וה"ם לם יכול להגיע לחודי' חו לח' מהברכים שבחתים בהם כשיגיע ש"ץ לחודים יתפלל ושם כבר קרב קריחת שמע ולריך להתחיל י"ה כדי לגמוך גחולה לתפלה ומזדמן חבלית ביבור הגיע לחודים ושוח עומד בחמלע ברכות יהה עמו חבל לם שוח בתחלתה חו בסופה שחין שוחים בהם חין יכול לבחות ס"ח סימן ק"ט:

קסה והיא דיהה היה בשחים לנדה חבל לם קרח ק"ם והגיע ש"ץ לחודים יתחה ויחמר חודים. וכן ברכו וקדים וקדושה וחמן יהש"ר וחתן דהלל הקדוש ודשומע תפלה. ושם יחמר חודים דרבנן ויתבהך ויתחהה בשעת ברכו משקנת הסופרים שיהן לחומר' עיין בב"י בח"ח סי' ס"ו:

קסו כתב הרשב"ם יחיד העומד בתפלה וכשיגיע לקדוש' הוי הינור חומר קדוש' עמהם שחין סדר הקדושו' לחם. חבל לם היחיד מתפלל תפלת יומר וכשיגיע לקדושה ומחר שליה ינבור תפלה חוסף נמלח בשם הגדולים דיחמר עמו דבריהם קדושה ש"ת וקדושות שוות הם:

קסז צריך שיכוון כל יחיד ויחיד למה שחומר ש"ץ וכתב הר"ר דוד חבודרהם בשם הר"ר חברהם שופן שב' התלות שהיו מתפללים בכל יום יש בכל ל' ש"ם ברכות ושלין ז"ן ברכות. ורלה כמה גדול שכר המתפלל עם הציבור כי בתפלה ל' שהתפלל יחידים נהשב לו בבר כמתפלל ערב ובוקר ולהרי' ביחי' כיצד תבלבו בלהם ש"ם. והיו' חדם שלח לדבר בעוד שחחזיר ש"ץ התפלה ושיכוון לשמוע ברכותיו ושומע בעגונה סרי ש"ע ברכות חתרים. והייב החדם לענות חמן על כל ברכה וברכה ותרז"ל גדול העונה חמן יותר מן המברך הרי כחלו ברך ש"ע ברכות חתרות. נמלח שבתפלה ל' עם הציבור כתקנה ניתנה לו בכר ז"ן ברכות. ובתפלת ערבית שחין ש"ץ מחזיר התפלה לפיכך תקנו להחר הסביבו ש"ע פסיקי' וחתימ' בסוף חמלח בהם בין חזכרות ובין חתיים ל"ה. וי"ע ברכות של תפלה להם הרי ז"ן ברכות בערבית ע"ב:

קסח ברוך חורה היים וז"ל כתב הר"ר יונה הטוחה חמן חחר כל ברכה הרי הוח כמתפלל ג' ש"ם. ותרז"ל מי שהתפלל ולח כיון וחזר והתפלל מובטח לו שתפלתו נשמעת. וי"ח יש שיהה הולן בשעה שה"ץ מתפלל. ושם שה הוח חוטח וגדול שהו מבטח ובוטרין חותו עכ"ל.

קסט כתב הרמ"ם בהטוחה כלל ד' שיש לנהוג בחותן המנהיגים קולם ומחזרים עם החזן תפלת י"ח וקדושה. והמזמרי' עם החזן נרחה בקנות

בקלות רחם ומשמעי מחבת מורי שהיה לומר על כל ברכה וברכה שהיה שומע בכל מקום ברוך הוא ברוך שמו וזכו מה שאמר משה רבינו כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו ושוד לפי כשמזכירי' לדיק לריך לברכו שאמור ז"ל ע"כ:

קע **ויענו** אמן להר כל ברכה וברכה בין לומה שיצאו ידי הפלה ובין לומה שלא יצאו. ובשומה שיכוון לבו לאמת הברכה שיכיך המברך ואני מאמין זאת כי אמן הוא לשון האמנת דבריה. ולא יעשה אמן המופה פי' באלו המלף נקוד בהבוץ - וי"מ שלא יהניף לומו שלא יאמר לעצמו קול שכיי' המברך לבון הטורי'. ולא אמן קטופה פי' אמן בשתי תיבות. וי"מ קטופה שיהסר קריאת הנו"ן שאינה מוציאה בפה אחת מזכרת מדקי פ"ק דברכות. ור"י פ"ו כתב שלא מהיב שלף שלא אן. ולא אמן יחום' שלא שמע שברכה מפי המברך כורי'. והרי"ד מבודרי"ם כתב אי"מ אמן יחום' שלאחר זמן מרובה שהיה הברכה עוה אמן על דעת לומה ברכה. ולא יזרקה מפיו פי' שלא יאמר לשומר שלא בשומה. ולא יעשה אמן קלרה דאמר בן עזאי השומע אמן קלים יתקלסו ימיו. שרובה מאריכין ימיו. ובלבד שלא יאריך יותר מדאי דאמר רב חבדא כל השומה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה. ובהבו התוספות דשמעת לפי שאין קריאת התיבה כשמעה כשהוה מאריך יותר מדאי. וכתבו בהגהות מיימוני פ"ח מהלכות ברכות שאם הירובלמי השומה אמן מרובה יאריך יותו בשומה. כמה שיטורה כדי שיוכל לומר הל מלך נאמן ובתוך פרק כל כתבי מבמע שלא ך להרהר שבעה עניים אמן "הל "מלך "נאמן:

קעא **ירגיל** שם בניו הקטנים שיהיו טועים אמן שבשה מביא לומה לעשה"ב. כדאיתא במדרש קטן אימתי הוא בא לעוה"ב תינה משום ר"מ משום שיאמר אמן שאמר פתהו בעריס ויבא בניו ללדיק משה אמרו אמונים הל מקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן וכן כתב הכלבו סימן י"ח:

קעב **ולאחר** שיסיים ברכה שניה יאמר מקדם את שלך בשומה כו' ובני תבבנו וגרפת מותיב ע' יסים למעלה ומיבאים נופה כלפי מעלה וסמך לה הנס מספר היכלות ברוב ס' אתם לה' שמים ויורדי מרכבה שם מאמרו ותניהו לבני את שלי שומה בשעה שמקדימי' ואומרים ק' ק' ק' יאתו אותה שיהו עיניהם נוכחים למרום ע"ש הפלאם ומיבאים עלאת למעלה כי אין לי הפלה בשלים אלא בי' שיהיה נשואים עיניו ועיני בעיניהם. ו"ל ס"ל בסימן ט' כתב רביעו שלמה ז"ל בשעה שאומרים קדושה שלישי לפסוע ג' פסיעות לפניו ע"ם שלאלי שבחות יהודון יהודון. יהדין כתיב יהודון בהליכה יהודון בהזירה וכמה ג' פרשאות כנגד מהנה יפרהל וכנגדן נהגו ג' פסיעות. ועוד כתב שם שהגהו העולם לעשות עלמן בקדושה כתיב ויעופו לאמות הסיסים מקול הקורא היו מתעופפים ומשתיעים מפני לימת המלך ק"ו שם אם מלטים נזדעזעו שאין מביהין שום דבר. אמן שהכו"כ והמעשה מרכבה ברוכים לפי' שמים ואלן ויורדי מרכבה שם מגידו לבני מה שאני טועה בהפלה שהרים ומהה בשעה שאומרים ק' ק' ק' ולימדו לוחש שיהיו עיניהם עם נופה בשעה שמקדימים לוחי כי אין לי הפלה בעולמי כלוחה שעה שעיניהם נעולות בעיני ועיני בעיניהם בלוחה שעה אני לוחז בכסא כבודי בדמות יעקב ומהבקה ומנשקה ומזמי' גלוחה ומשה' נאולת ע"כ:

קעג **כתב** מהרש"י בתרומת הדשן דשפיר דמי לכון שם רגילו בשעה שאומר ס"ן קדושה דכיון דאמרינן בשם שמקדישין בשמי מרום ואשתו מקדישים בהגל יבהרו יש לנו להתדמות להם בכל היכולת ואין בזה מבוס יוהרה ע"כ:

קעד **כשמגיע** ס"ן למודים שוחים עמו הלבור דגרסי' בירו' הכל שוחים מה ס"ן בסוף'. וגרסי' בשוחה בשעה שם"ן אומר מ' יש בשעה שהו' מודים אנחנו לך כו' ופניני שם אומרים שוחה ואסיקנ' אמר רבה הלכך נמריכו לכולי. ופ"ה כתוב שנקרא מודים דרבנן לפי שהוא תיקן הרבה ענינים ס"ן

קעה **וכשגיע** ס"ן לברכת כהנים שם יש שם כהנים נוהגים בפיהם. ואם אין שם כהנים יאמר הוא ברכת כהנים וכתב הר"ב דוד אבודרה"ם שמשל הריא"ף דאם אינם הקהל לעמוד אמן כשאומר ס"ן ברכת כהנים. ובפיד דפ"ל לעמוד אמן אלא כשמשא בהן את כפיו ע"כ. ובשעה שפני שוחים אמן אלא כשאומרים שם המפורש. ולכן יש מקלת יהידים שעומים כן יכי רצון במקום אמן עד כאן לשומו ומהרי"ל ז"ל לא היה עומד כלום לא אמן ולא כן יכי רצון:

קעו **ואין** אומרים אלהינו ואלהי אבותינו כו'. רק ומן ברוכי לברכת כהנים ולימה בפיס ומהנו כ"ו שאומרים אלהינו לומר אחריו שים שלום. ומשלמי בתוב על שם הרוקח לפי שים כו ו' דבריס ב"ם שלו"ם טוב"ם וברכ"ם ח"ן וחס"ד ומחמי"ם מול ו' דבריס שבברכת כהנים. ולי נרחה שים כו מעין ברכה כהנים שים שלום כנגד ויבם לך שלום. ברכנו אבינו כנגד יברכך. באור פניך כנגד יאר ה' פניו. לכן נכון להומרו שאומרים ברכת כהנים אבל בלחו שבי מתחילין שלוסרב. ויש מתחילין שים שלום במנחה בשבת הוחיל וכתיב שים בחור פניך נתת לנו תורת חיים ואהבת חסד שהיא התורה שקורין במנחה בשבת וכן הוא בשמע"ן:

(וכן הוא מנהג האשכנזים)

דין נשיאת כפים

קעז **כשמתחיל** ס"ן רגלי כהן וכהן שבב"ם נעקר ממקומו לעלות לדוכן כדאיתא בפ' אלו נאחרים והביאו הרי"ף וה.א"ם בפ' הקורא את המגילה עומד הריא"ל כהן שהיני עולה בעבודה בוב אינו עולה שנא' ויבא אהרן אם יניו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת כו'. אם נאמן בעבודה לף כאן בעבודה. וכיון בעקר רגליו כשהתחיל לף אם לא יניע עד שיסיים ס"ן רגלי ב"ד כדאיתא נמי התם על הא דריא"ל אני רבי אומעיה לא עד אלא עקר רגליו אבל עקר רגלו אחת:

קעח **ונוהגים** מיד כשמתחיל ש"ץ רצה כל כהן וכהן עוקר רגליו וילך מחוץ לב"ה ואם יתלוץ מעצליו אז היה מתקנת ריב"ז שלא יעלו לדוכן במעצליהם כדתיתת בפ' בתרא דר"ה ובפ' אלו נאמרים הביאו הרי"ף בפ' הקורא את המגילה עומד. ומפרש בגמרא טעמא שמא תפסק רוטבה מכנדלו ויחיד למקברי' והכריו מכרכין ואמו למימר בן גרושה בן חלוצה הוא ולפיכך הלך ויבא לו. וכתבו בהגהות מיימוני בכוף הל' תפלה דמהכא מוכח דבשבי שוקים שרי ליעמד כפיו ע"כ כלומר דליכא למיחש דהו מתפסק דהו רטובה ומשמע דאפי' בשי שוקים של עור קאמר דכיון דלית בהו רטובה כי הוו של עור מאי הוה. אבל סנדלי' ומעלים הטפ"י שאין בהם רטובה אבור הלא פלוג רבנן וכתם נזרו בכל מנעלים וסנדלים וכתב הב"י בתורת חיים סימן קכ"ת דיותר נראה לומר דבשי שוקים של עור אסור דבכלל סנדלים ומנעלים הם ולא החירו אלא בשי שוקים שאינו של עור:

קעט **לאחר** שהלן מנעליו יטול ידיו כדתיתת בפ' אלו נאמרים הביאו הרי"ף בפרק הקורא את המגילה עומד אמר ריב"ל כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו שנאמר שאו ידיכם קודש וברכו את ה'. וכתב התוספות וז"ל יש מהגמונים המזריכין לברך על"י ולא רמיתי מוהגיהן ע"כ. וכן כתב התורת חיים הובא בב"י סי' קכ"ח שכתב הר"ר אברהם בן הרמב"ם ז"ל הביא למעשה לפני ה"מ ז"ל וזולתו ממורי התורה שכל כהן העומד בתפלה יגש לברכת כהנים סומך עכ"י לקריאת שמע ולתפלה עכ"ל

וכן מסיק מהר"ם מירוטנבור"ק דלא כתורת חיים:

קפ **ובך** יטול ידיו לא יטול ידיו כ"ה מלוי כדתיתת בספר הזהר פ' נשא וז"ל תני כהן דבעי לפרסא ידיהו בעי ליתוסף קדושא על קדושא דילהי דבעי לקדשא ידוי ע"י דקדים' מאי קדימא דא ליתוסף דבעי כהנא ליטול קדושא דמיא מן ידוי דכתיב וקדשת את הכהן כל מיתן קדישין וכתב בלויט וגם את אחיך מפה לוי כו' שבט לחיך כלל. מכאן כל כהן דפריס ידוי בעי לאתקדשא ע"י דקדימא ליתוסף קדושא על קדושא ולא יטול קדושא דמיא מבר נש אחרא דלא הוה קדימא ע"כ וכ"כ הרקנ"ט שם בשם מדרש רות ע"ש:

קפא **ואח"כ** יגש ויעלה לדוכן ויעמוד פניו כלפי ההיכל ואחוריו כנגד העם ואומר יהי רצון מלפניך יי אלהי שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל ברכה שלמה ולא יהיה בה מכשול ועון מעתה ועד עולם כדתיתת בפרק הלו נאמרים כי עקר כרעיה מהי לומר יה"ר כו'. ופרפ"י כי עקר כרעי' בעבודה למיסק ואוה מחזר פניו כלפי מיכה מאי אמר ומשמע מדברי שאינו לומר תפלה זו עד שמגיע לדוכן. וכ"כ שם בסדר נפילת כפים עוקר רגליו ממקומו ובא לפני התיבה ומתפלל יה"ר וכו'. וכן כתב התוס' בפרק הלו נאמרים והר"ן בפרק הקורא עומד בשמו. וכתבו עוד שם התוספת והר"ן בשם רש"י גם כן שאומרים בתפלה זו עד שהכלה אמן של תודאה אבי הבנור

קפב **ועומדים** שם פניהם כלפי ההיכל ואחוריהם כלפי העם ומתנשאים כפופים עד שש"ץ מסיים תודים. ואז שם הם שניס קורא להם כהנים ומחזירי' פניהם כלפי העם כדתיתת בפרק הלו נאמרים כה תברכו פנים כנגד פנים הביאו הרי"ף פ' הקורא עומד. ואם הוא מ' אין קורין לו אלא הוא עצמו מחזיר פניו כדתיתת שם אחר אחרי לשניס קורא כהנים להלחד תימו קורא מ"ע אחור להם לשניס ולא לאחד:

קפג **יש** שכותבים שאין אומרים אלהינו ואלהי אבותינו אלא מיד כשמסיים תודים קורא כהנים, ור"י כתב דוקא להם אלא היו קורין אלהינו ואלהי אבותינו אבל עכשיו שש"ץ רגיל לומר אלהינו גם כשהכהני' אומרי' יהיהם נכון לומר. וכן כתב מהר"ם שיש לומר אלהינו בלחש עד שהכהנים וחזי אומר בקול שם כהנים כדי לקרות אותם ומסיים ואומר בלחש עם קדושך כו'. וכן נוהגין ולא יתחיל הש"ץ לקרות כהנים עד שיכלה אמן דמודי' מפי הלבור כדתי' בהדיא בפ' אלו נאמרים ובריש"ף פרק הקורא ובעור אורח חיים סימן קכ"ח

קפד **וכשמחזירים** פניהם כלפי העם מבריכין אבר קדמו בקדמתו אל מהרן כו'. ואינו נראה להתחיל הברכה עד שיכלה דבור קריאת כהנים מפי הקורא:

קפה **ומגביהין** ידיהם כנגד כתפיהם כדתנן בפרק הלו נאמרים במדיהם כהני' נושאי' את ידיהם כנגד כתפיהם ומקדם ש"ג רגליהם. ופרפ"י טעמא מפני שמקדם מברכי' את העם בשם המפורש. ובפיוט למעלה. ובחוב בהגה מיימוני פי"ד יש להגביה הימנים קלת למעלה מן השמאלית כדכתיב ויפא מהכן את ידיו ידו כתיב וכן ויכי ידיו אמונה וכן רמוז על פי הקבלה עכ"ל. וכן כתב התוספ הכבוד ז"ל נשיאת כפים של כהן י' אצבעות להמניך מי' מאמרות ויד ימין נבוה מהמאל וחסו רוח ידהו נשא עכ"ל וכתב המהרי"ל דיזהר שלא יגביה כל כך עד שיתפרדם לנמרי מיד שמאל כדי שלא יבבר החלון רק יניח אצבעות הימין על אצבעות השמאל:

קפו **ופושטים** ידיהם והולקים אצבעותיהם עפ"י המדרש מלין מן מהרכים שבכיוה למעלה מראשיהם' אמלין מן חרבי אצבעותיהם ומכווינים לעצמות ה' חוירים. בין ג' אצבעות לב' אצבעות חויר ס'. ובין אצבע לגודל ובין גודל לגודל. לקוי' מלין מן מהרכים ס' חרבים כן כתב הרמ"ם. והמרדכי פ' הקורא עומד כתב וז"ל כ' הראבי"ה מה שהכהני' פותחים אצבעותיהם דבר זה לא מלינו שלא דהכהנים אמרו פעם אחת מלא בוי"ן קח לחוד וי"ו ובים לחוד בחוך כח ויהיה בו"ה לשון חלון כהכהנים נופחים כפיהם ונהנו לחלק אצבעותיהם' וזהו מלין מן החרבים מבין אצבעותיהם' של הכהנים שעושים מידם חלונות עכ"ל:

קפז **ושליח** צבור מקרא לחוכם יברך ואין המקרא רשאי להתחיל עד שיכלה אמן מפי הצבור שעונים אחר ברכת הכהנים. ואין הכהנים רשאין להתחיל התיבה עד שתכלה התיבה מפי המקרא. ואין המקרא מתחיל אחרת עד שתכלה תיבה שלפניה

ופי הכהני עד בסיומו פסוק אחד ואין עונין הקהל אמן. ואין הצבור עונין אמן עד שתכלה הברכה מפי הכהנים ואין המקרא רשאי להתחיל בברכה אחרת כגון יתר שבת עד שתכלה אמן מפי הצבור עיין בר"ן פרק הקורא עומד ובטוש"ע אורח חיים סימן קכ"ח ובהגה מהר"מ מפרנקפ"ט שם:

קפח **ואחר** כך מתחיל ב"ן שים שלום. ואז הכהנים מהפכי' פניהם כלפי הרון הקודש ואומ' רבון העולמים עשינו מה שגזרת עלינו. וכתב רש"י בפרק אלו נאמרים שהכהנים מהריכי' בתפלה זו שאומ' רבון (בל) עולמים עשינו כו'. עד שתכלה ברכת שים שלום מפי הצבור. וכן כתוב בהגהות מיימוני וכ' שכן נוהגים ושאין יכולין להאריך כל כך מוסף ואומ' אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שרום ושמך שלום יהי רצון מלפניך שתשים עלינו שלום וכל עמך בית ישראל ברכה וחיים ושלום ומכוון לגמור עם החזן ושפעם כדי שיענו הצבור אמן על שים:

קפט **ואינן** רשאים להחזיר פניהם עד שיתחיל ב"ן שים שלום. ואין רשאין לכוף אצבעותיהם עד שיכלה אמן מפי הצבור ועומדים שם. ואין רשאין לעקור משם עד שיסיים ב"ן שים שלום. וכתב מהרש"י בכתביו סימן ק"ט שמעתי מפי מורי שפקפק ד על הכהני שהיו עוקרים רגליהם קודם שסיימו הצבור לענות אמן אחר שים שלום משום דאמרינן בפרק אלו נאמרי שאין הכהני רשאין לעקור רגליהו עד שסיים הש"ן ברכת שים שלום ושיהו סובר דקודם אמן לא נסתיים הברכה עכ"ל. ומהר"י מולי"ן כתב דיזהרו שלא ידברו עד שירדו מהבמה לף שם סוריהו כפיהם עד כאן לשונו:

קצ **ובשנערן** מנעליהם. מהר הדוכן טוב בעיני ליפול ידיהו' מרם יתפללו וכן כורנלמי לעשות לו יתך עד שהר התפלה לעודה דמגלה:

קצא **כתב** סמגור ז"ל נשמל גדול הדור מהר"י מולי"ן על ב"ן שהוא כאן לאיך יתחיל בברכת כהנים. והשיב מהר"ם שמלמדים לא מי שהוסף הסיום ליפול ויסיים שלא יל' הללו ואז אין עובר בעשה שהרי כתיב לאמור לכם ומהברמוין כדיימרון להון. ועומד שם שליח צבור ומסיק ואחר מקרא עכ"ל וכן כתב המרדכי פרק הקורא שם המגילה:

קצב **וכתב** עוד האגור ז"ל נשמל גדול הדור מהר"י מולי"ן שם המקרא כהנים אינו אז שלא אחר שהוא מסיים שים שלום שם שלא. והשיב מהר"ם ז"ל כתב שהמקרא מסיים שים שלום. אבל רש"י פרק אין עומדין כתב שבאחן מסיימו וכן הביא המרדכי גופא פרק הקורא דעת רש"י. וכן כתב שם הפרנס. וכדי להבחות דעתם אמי לומר שם המקרא כיוון לשלש ב"ן שהשלה ועד סוף אז עדיף טפי שהמקרא מסיים וכיכל לומר פרש"י מודה זה עכ"ל:

קצג **כתב** כתב מה שהגנים כהנים המנגנים ברכת כהנים בשעולי' לדוכן ברי להו לענן שים שלום ג' נוסחים בגון בכל פסוק אז בכל תיבה בגון ה' אז שלא. שבשבת יכולה לומר בכל תיבה בפני עצמה כדי ולפ"ז דהכהני' היודעים להגעים הגיגון שם שמונחים מ"מ אין לענן רק גיגון ה' שמהל' ועד סוף מסוס דאל' לסיומם הדעת:

קצד **כתב** הרוקח אלו התיבות שמסיימים הכהנים לדרום ולצפון. יברכך וישמרך אליך ויחנך. אליך לך שלום:

קצה **איתא** בפרק הרואה מאן דחזי חלמא ולא ידע מאי חזא. ניקו' קמי כהנים בשעה שעולין לדוכן וגימא הכי רבנם"ע אני שלך כו'. וכתב בהגהות מיימוני פי"ד מהל' תפלה שמהר"ם היה רגיל לומר בשעה שאומר ויחנך. ויהנך. שלום. רבנם"ע אני שלך כו'. וכתב בהרומת הדשן על זה יש לדקדק שיאמר ממש בשעה שמאריכין בכ"ף וישמרך ויחנך מדלמרינן בפרק ואלו נאמרים יש עבד שרבו מברכו ואינו מסכיר לו פניס ואע"ג דכתוב פסוק אליהי דהיינו תיבות שלום ה"ק להמתין עד שסיימו הכהנים שהרי מאריכין בניגון קודם שינמרו הש"ש שלום. מאי דתפשר לתקן למעביד כהל' עבדי ע"כ. ומלתתי כתוב דים לסיים בתפלה ושמחרי: דהיינו משין וישמרך. ואח"כ יסיים ואחנני שהוא משין ויחנך. ולבסוף יסיים ושרלני שהוא רצון ואין רצון בלא שלום:

קצו **כתב** מהר"י מול"ן בהשובה בסימן קמ"ח וז"ל רבנם"ע דמקמי כהנת ים לחלק דחציב שפיר מחזין לו שמרחה עלמו דמקבל ברכת כהנים ומ"ה קאמר ליה שיתקיים בו ברכת כהנים ויתהפך חלומו. ועוד ים לחלק דקבלת רצוחיו דעי"כ מתבטל החלום. כמו בהלך הר"ח כ"ן בין תעניח חלום לר"ה. ומ"מ אני ממיע ליה בברכה אחרונה שלא להסיח דעתו מהברכ' אבל מה שכתבת בשבעת אמן. לאו מילתא היא דבשיק דעני ניבור עליה אמן. ועל המקרא הוחיל והכהו אפי' לעונת אמן מפני הטירוף כ"ם הא מילתא אריכא ולא כמהו על הבמחתה שלא בפחין שם כהן שלא מתבטל נפילת כפים. אבל בים שם כהנים עדיף שלא ליפת כדפירש הר"ם. אף כי היה נראה להלך קלת להלידנת מקרא מחוך הכתב ולא טעו כולי האי. אף"ה מי יצא אחר המלך מהר"ם עכ"ל. וכתב הכלבו בסימן ל' דים לומרים רשות על עולמים בשב"ן לומר ברכת כהנים:

קצז **כתב** המרדכי בפרק הקורא את המגילה עומד אבל בתוך י"ב הודם על תבוא ועל אמן מהנים בתיבת נוסח כפיו ומלריכין לומו מב"ה קודם שיתחיל הש"ן העבודה ע"כ. ובשבולי לקט כתב סר"י בר יהודה מותן טעם למה שנהגו שכהן שתירש לו דבר בקרובים ובינה מקומו שלא לבחת בפיו כל זמן שתיבת יושב במקומו. כמדומה לי שהטעם לבי שבל מי שעומד לנרך רחוי לו שיהיה ברוי בשמהה ע"כ:

קצח **כתב** בכתבי מהר"י סימן כ"ב דמשמע מדברי הרא"ם שבכהנים אינם רוצים לענות לדוכן אלין לריכין להשהות הון לב"ה אלא בשעה שקורא הש"ן כהנים. אבל אחר שקרא הש"ן כהנים אין קפיד' אם יהיו בב"ה. ומה שנהגו בתין נכנסין עד אחר ברכ' כהנים שלשול הוא שנהגו בעלמם כדי שלא יהשבו עליהם שהם פניהם:

קצט **כתב** האגור שמהל' מהר"י מולי"ן למה אין הכהני' נוטלים כפיהם בכל יום מאחר

שהוא מלוי עשה. והטיב מפני שמנהג הכהני' לעבול קודם כמו שכתב בהנהות מיימוני וכבל יום קשה להם לעבול בחורף. ולכן עלה המנהג דוקא ביו"ט וגם מעשה ביעול מלאכה וכשהכין ליום נקרא ליום עובר ע"כ. וכתב עליו מהרי"ק בסימן קכ"ח בתו"ח דמה שכתב מפני שהכהני' לעבול קודם. הלי תומרת דלחני לידי קילקה היה ואלי תניא בללא תניא שהרי בעילה לעשיית כפיס לא הוכרח בתלמוד. ואם הם נהגו להחמיר ולעבול למה יבטלו בשביל כך ג' עשה בכל יום ומע"פ שליחו עובר בללא ת"כ נקרא מ"מ מועב להם פיקיומו ג' עשה בכל יום וגם יבטלו כיון שליח' מחויבי' משיטבלו ועי"כ ניחו מלקייס ג' עשה בכל יום ע"כ. ולי הכותב ק' על טעם שני שכתוב מטעם ביעול מלאכה שהיא בחול כשהם מלי ליכא למימר מלי טעמא לא יברכו לא הטם. ולפבר לייטב דכשבתות הטנא ג"כ מרובים בהרבורי' על מהייסם וכעול מלאכתן לבל כ"ע שלא ברווי' בשמחה וכשוב לב ושוב לב הוא יכרך לא הטעמים שכתוב מפני הגויס כי בים מקומות אין מניחין אם נוי בעת הדוחן:

דין תחנון

ר לאחר התפלה נופלים על פניהם למחיה דכתיב ויהי ככלות שלמה להתפלל אל ה' אחר כל התפלה והתחנה הזאת שלמה תחנה אחר תפלה כן כתב הרוקח בסימן שכ"ד:

רא כתבו תלמידי הרשב"ץ בפ' הזהב נבי עובדא דרבי אלעזר בן הורקנוס הוה מדקדק **רבינו ז"ל** מכאן שאין לדבר בין תפלה לתחנה. וביומו דתעניון כל יומא לא הוה שבקה ליה למיפל על פניה וכי תעלה על דעתך שלא היתה זאת ממנו שעה ה' אלא שהיתה מפסקת מבוקר שלמה להפסיק בשחר דבריס. ושוב אם היה נופל על פניו לא היתה תפלתו כ"כ בשמעה. אלמא דאינו בדין להפסיק ע"כ. וכ"כ בתוספות חיים בשם הגאונים וכי כתוב בם' אחל מועד:

רב כתב הרוקח אין נופלין אלא לפני ספר תורה וסימן דכתיב במלחמת עי ויפול על פניו אלא לפני ארון ה' וכן הוא במנהגים:

רג כתב מהרי"ל בתשובה דמנהג פשוט דנופלין בבית הכנסת אל נפיס חיצוניס לומר תחנון ובית הכנסת של נפיס חיניס. ובדרשותיו כתב התפלל בהגר ביהכ"נ כל זמן שפתח בית הכנסת פתוחה נופל ומפסק פניו כשאומר תחנה ואם הפתח נעולה יאמר תחנה בלחי היסוי עיניס דאז לא אלי לקיים ויפול על פניו אלא לפני ארון ה'. והלבור כתב בשמו שהתפלל אם מותר להחזי ליפול על פניו ואומר תחנה עם הלבור בשהוא עומד חוץ לבור או לא. והטיב דפשיטא הוא דיכול ליפול על פניו כי אפי' מחיצה של ברזל היא מפסקת בין יבראל לאביהם בשמים עכ"ל. וכן כתב מהר"ם בהג"ה בם"ע:

רד הא דאמרינן' פניס בשאומר תחנון לפי שבשיבראל היו מתחיים בעזרה היה בין כל אחד ד' אמות כדי שלא ישמע ודוי חבירו ויתביים ממנו. וע"ם זה הוא עושים נ"ב כי הלי נוהגין בהשתב פניס כאלו כל א' לוחש ויודע אם שהתפלל חבירו ני:

רה כתב הב"י בסימן קל"ח דלפי דעת חכמי הקבלה אין להקפיד שתחיה התחנה מיושב דוקא. והמהרי"ל כתב בשמחיים שמוזה עשרה שלא תכף וס"ת יושב תכף להתחיל וכן בערבית כשילאו שוחה שלום והחזן רוצה להתחיל ברכו לו במוצאי שבת ויכי טוחה היא שהרי עומד במקומו וכשהם פניו ואומר תחנה. וכן במוצאי שבת ויכי נוהה עשרה חזר למקומו כדי שלא יהא נראה כשלבב שבת על קיומו ואפשר דכי הלי נוהגין מודיס בשלי הקבלה דאין להקפיד:

רו נופלין בתחנון על לד ימין אם יש תפלין בזרועו מבוח בבוד הפלין. ואם אין תפלין בזרועו יפול על לד שמאל לפי שיהא תכיעו בעקדה שבב על לד שמאל. ועוד מבוח הסיבה שמאל הוא דרך חיבוח לבך נבנע בחוחה יד לפני הקב"ה. ועוד שנאמר שמאלו תחת לראשי וימינו וגו' והר"ר בימין בן הר"ר אברהם הרופא ז"ל בתב לפי שמיעו שבשמאל מתפלל שבינה בימינו שנאמר ה' נגד תמיד כי מימיני בל אמוט. נמלא שבשמאל נופל על שמאלו פניו בלפי שבינה ואלו היא מופה על לבו הימיני היה הדבר הפוך ולא יהבן לעבד להזר לאחוריו בנגד רבו ע"כ. וס"ן היושב ואחוריו לא דרוש בתב מהרי"ל דיפול על לד ימין בדי שיכפוף ראשו ללד התיבה וסימן וימיני' מהבקני:

רז ואומר ואחתו לא נדע וגו' ואפשר לפי שבתפלל בבל עניו שיוכל אדם להתפלל ביושב ובעמידה ובנפילת אפיס בשבר עשה אבה רבינו דבתיב ואתם בהר ובתיב ואבי עמדתי בהר וגו' ואתפלל לפני ה' ואתהר שאין בנו בח להתפלל בעניו אחר אלו אומרי' ואתחנו לא נדע:

רח ואומר הס"ן קדיש קלר ובתב הר"ר נתן ז"ל ובדין הוא לאומרו אלא אך אנשי דלא אתי לזלזולי בתפלה לדוד ולמנלה וסדר קדושה ממחיניס להשלימו עד לאחריהם. ומכל מקום לומרים שם קדיש קלר להרחוק שבשם אקומו לבלתי לבניס בתפלה ערבית בים קדיש אחריהם וגם בשביל תהנון שלומר. והיכא דליכא מוסף מפלים אינו אם דלא חייבי לזלזולי בתפלה לדוד וסדר קדושה שהרי ים לו עדיין להתפלל תפלת המוסף הבא אחריהם

דין אשרי ולמנצח

רט אומר רבי אלעזר בר אביעה בל האומר תהלה לדוד ג' פעמים בבל יום מובטח לו שהוא בן עה"ב ג' פעמים בל' תפלות ומשום דאיתי דאומרי תפלה ערבית רבים ופעמים שבשביל בורך היו מבטלין אותה התקינו לאומרה פעמים בשחרית בן בתב הבלבו סי' י"ב. ואם יש להוסיף ואתנו נברך יה ע"ל במקומו:

ריא ואומרים למנלה מזמור לדוד והוא המזמור כי ולבך תקנו לשוררו בבל יום מפני שים בו תחנה ותפלה יעבך ה' ביום נרה וגם יזבור בל מחותיך ושולחך. גם לפי שתדר נריד לפרנסה ולמזונ'

בכל יום ומזמור זה אומר דוד על ישראל בבחינו צריכי' פרנסה והיו פוסקים בעבוד והיה דוד מתפלל ביומו בשלום. לפיכך תקנו לאומרו בכל יום שמוך לתפלה לדוד דלים ביה עניי' דפרנסה. וביהושע'מי ובמדרש מהלים אמר ר"ש בר חבא הה מינה י"ח מזמורי' מרחם עד עפסוק הזה כי אשרי הים ולמה רגשו גויס חד הוא כנגד י"ח ברכות. כשהדם מתפלל י"ח ברכות הוא מתעטף עלומך כך דוד סמלך לאחר עסר י"ח מזמורי' ג"ל יעלך ה' ביום צרה. לכך אומרי' הוא פסוק בתפלה. גם מזמור זה מדבר בעניין הקן שגם יעלך ה' ביום צרה וכתיב בדניאל ושיתה עם צרה יפלה עזרך מקודם משיח בן דוד הוא בכרכ גוג ומגוג ובכך נהגו לאומרו סמוך לוכה לעיון גואל.

דין סדר קדושה

ריא כתב שבילי לקט בשם רס"י אחר התפלה היו קוראים מקרא ומשנה ושמושות כדאמרינן לעולם ילמיד אדם יחיו כו'. וכיון שברכת העניות ולא היו יכולין לעסוק כ"כ היו קוראים בגבית ב' פסוקים ובא לעיון ולפי זאת בריתי. ובשבת וי"ט בים ניסול מלמסה לעם ההאזינו עשרה ליתנם לכל ת בתורה ולתהלים מעין היום. וע"כ אין אנו אומרים ובא לעיון שתהיה שסדרי כבר קבלו בגבית ואף על פי כן אומרים אותה בשחה כדי שלא יבטל מימות החול. עוד אוסיפו לומר ותהי קדום וכו'. לפי שהקב"ה מדקדק שכיוצא בהאומר לשמוע תהלות ישראל דאמרינן אמר רבי תניא על כל קלוס וקילוס שמשבחים ישראל לפקב"ה מדקדק שכיוצא עניהם ומ"ש ותהי קדום יובב תהלות ישראל עוד הוסיפו לומר וקרא זה אל זה כו'. שלא היו יכולים לומר קדושה בתוך התפלה שנזדו שלא יעשו קדושה ויהו אומרים להם מה יעשו קדושה ולתחר תפלה כשהיו אומרים הולכים להם היו קוראים וקרא זה אל זה ואמר דהיינו שלום קדושה ומתרגמינן אותו מפני שהגה הרי הוא פעמים קדושה דיוצר ותפלה ומע"ב דבזמן הזה אנו אומרים קדושה בהגיהה ס' בתוך התפלה לפ בשלו קדושה דסדרה קבלי שמא יגרוס התנא. וכן אומר ותפתני רוח כנגד ברוך כבוד ה'. ימלוך כנגד ימלוך. וע"כ אנו מסיימים ברוך אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ע"כ. עוד מלתי בשאר שהקנו סדר קדושה זו בסוף תפוס עמי הארץ המתהרים לבא לתפלה שלא יפסידו שמיעת הקדושה כדאמרינן בשלהי סוטה תמהי אני עלמה דסדרה דקדושה ואיהא שמיה רבה דאמדהא ותקנו לסם כאן כמו תפלה קטנה שתהלה אשרי ואחר כך קדושה וחזרת ליון וה"ת. ולכן ים בסדר קדושה י"ח ברכות כנגד י"ח ברכות וע"כ אין אומר ס אותה בשבתות וי"ט בשחרית מפני שכולם בתים בבית הכנסת בתפלה רחמנה. ומה שהנו לאומרו בתחה לפי שהיו דורשים קודש תפלת מנחה ורגילות היה לדבר בסוף הדרשה בשבוקי נחולה וקדושה ונם עמי הארץ באין לשמוע הדרשה ע"כ. וכתב רב עמרם גאון אחור לאחר לגאת מ"ש קודש קדושה דסידר' שמייב הוא לומר קדושה דסידרא דדבר שבכולם

מתקיים עליו מי שפסר לאלוקי ביה עד כאן:

דין עיונו

רב אחר כל התפלות אומר עיונו לשבח בשרק רבי אלעזר אומר שבח גדול ים בעליונו לשבח ע"כ ים לאומרו מעומד ותמלא עליו"ן גימ' ומע מד. ז"ל התשב"ן וכשהוא מתפלל עליונו לשבח אומר ואנו כורעים ומשתחוים. ואין אומר אבל אנו כורעים לפי שיהושפט יסד עליונו לשבח ושוא רמוז בו למפרע "שוא תלשיעו. "ואנו כורעים. "בלא שם. "עליונו לשבח. שרי רמוז בו שוא"ע. וכן הוא בכלבו סימן י"ח. וי"ל ואתה ואנו ואין אחוא שבח לשון ואנו שדיינו' לשון אנו' וכן אנו מוציאים. עוד בהשב"ן ואומר ומוסב יקרו לפי שבך הוא בשפר היכלות ושאומר בעניין אחר כורעים ע"כ וכי כתב השור שורה היים סימן קל"ג ו"ל ו"ת וכשהוא כפורו בשמים ממעל ואין לומר כן אלא ומוסב יקרו וכן הוא שהוסה בשפר היכלות. ונם לפי קבלת מהר"ם נכון לאומרו כי כת' יקרו ר"ת יה קדוש רם ונשא עוד בהשב"ן שם לומר אין עוד שבך בשבוק וכן מלתי שאמר מהר"ם שרשה בתוב שאין לומר ואין עוד אלא אין עוד בלא ו"ו. וכן שם זולתו ואלא ואשם אולהי דאלו היה לומר ואין ואשם הוי משמע בלתו עושה ב' רשויות שהיה אחר שהיה שמו אין. או שם וכן הוא ברוך"ם. עוד אמר מהר"ם שם לשסיק בין אמה ובין מלעיגו. ואלו היה מתברו פעמים היה מביא הפ' מאמת והיה מתרף ומנדף. ואין כורעים בשאומר כי לך הכרע כל ברך וכן בויעקבו ויפולו וכן בתב המפרי"ל וכן בתב הר"ר יונה בשרק אין עומדין שאין לבדוע רק במקום שתקנו הכמים. ומלשון בתוב וקבלנו שים לומר שבח זה על עליונו ומשתחוה בלומה ובירושלם ברחת בזיעה בשיפוי רשם כי כל בשח הממים שומעים ושקב"ה עומד עם פתיחת שלמעלה ובולם שונין ואומרים אשרי העם שבכה לו אשרי העם שה' אלהיו אשרי העם עוז לו בך מבוחת בלב-ם. מלי מבוחת בד"ח סולו לרוכב בערבות שיה שמו לפני מלך מלכי המלכים שקב"ה בכל מקום שתה מוצא שמתחויים לפני ה' ועבשיו לפני בתב עליון בתב השחרים שאין רשוי לדבר בשם כי בשר נתעלינו בשאר התפלות ובירושלם ובומשחות ואנו כמדבר עליונה לפני גוזו הנשאר תלך עליון נשמר אין נמצא ונחקר בשום לד:

דין קדיש יתום

ריג ראחר כך יאמר קדיש ונמצא בשם רבינו שאין לומר ברכו ולהתפלל בציבור ובשה מצל שם תבוו ושם אמו מדיוק על ניהוס בדמיוק בתהומות פ' נח ובמסכת כלה פרק ר' יודה. ובמבול קטנים ובמבול מי שיהיו יכול להתפלל שקנו לומר קדיש זו בימי הבזו לכך נקרא קדיש זו קדיש יתום. ואם אין בבית הכנסת אבל על הבזו ואמו. אומר אותו קדיש מי שאין לו הב ושם בעד כל מתי ישראל כמו שכתב בימין אלה סימן רל"ו. ושם שם ים בשם"ב שולם שהוריהן בחיים עכל מקום שלא יתפלל קדיש זו ואין לשם לימה לאומרו

לתותן סהוריהן בחיים מלות׳ קדים זו כמו בכתב מהרי״ל בחבו׳ סימ׳ ס״ד מיהו אם הבין ואמו מקפידין יפמע להם כמו שכתב בחמב״ן :

ריד אם כפף לו אמת הבין יכול לומר קדים דמה בכך הל יפוס בעיר לומר קדים דמה בכך הל

יפיג גבול ודלי תבובת מהרי״ל סימן ל״ו וכן הורה **לי** מורי מהר״ם בעניין יהר ניים כדבתיב לקמן בדיני העניה :

רמו יש מהניס דבני בניס לומרים קדים בבציל זקנו לו זקנהו דבני בניס הרי הס בניס

וכתב מהר״י קלון בסימן ל׳ דמכל מקום לה לו כניס ממה ויש לו לבן ליטול יותר מבן הבן ועשה בניה בהאומר על הבין יאמר ב״פ והאומר על זקנו יאמר פעם אחת :

ריו ואחר הקדים מהניס לומר לדון עולם.ומעתי הטעם דכיון דמחהילין לדון עולם מז

חחר שמסיימין התפלה הוזרים ומחהילין בלה יקוטב הבבן כמו בלחר בשמיימין התור׳ חוזרים ומחהילים בהחנים מהלי טעמת :

ריו ואחר כך יבב מעט דגרסינן בפרק הין עומדין שהסידים הרחשונים היו משהין חחר

התפלה דכתיב אך לדיקים יודו לשמך יישבו ישרים חת פניך . ומור״י ז״ל בשהיה יושב חחר התפלה היה חומר פסוק זה חך לדיקים וגו׳ וכשהוא לעשת היה משתחוה פני היכל וחומר כי כל העמים הולכים בשם חלהיו ואנחנו נלך בשם ה׳ חלהינו לעולם ועד וכן הוה ברוך״ח . וביוחלתו מכ״ם היה חוזר ומשתחוה בפחח ב״ה והיה חומר ה׳ נהיו נח בלדקתיך למען שוררי שיבר לפני דרכך כמו שכתב הר״ר יונה :

ריח וכשיבא מבית הכנסת הל יצח במהירות כמי שבורח ממקום הלר חו כמו שפורק

מעליו משה חלה כמי שבתב חותה המלך והוח קשה לו על בלה נתעצב עמו יותר כדגרסינן בפ״ק דברכות חמר רבי חלבו חמר רב הונה היולה מבית הכנסת הל יכניס פסיעה גסה כו׳ . ובלשונו הל יחזיר לחוריו מיד לבניסה חלה כמו שאמר מלפני המלך ב״ו חו מלפני בבו בים לו לילך כנגד חחוריו ופניו כנגד פניו עד שירחיק ממנו כדגרסינן במסכת יומה פרק הוליחו לו וכן בהניס לעבודת יוהר ידוכן ויברהל למטהדן בשפטרים לה היו מחזיקים בניסה והולכים חלה מלדיק בניסה והולכים :

דין שני וחמישי ושני

דיט בשני והמיבי החר שחת עשר נוהגים בכל

המקומות יברהל להרבות בתפלה ובתחנונים . לפי שבהן נתי דינים קבועים בין למעלה ובין למטה ולויכה נמי בתנחומה פרשה וירה מה שנהגו להתענות בב׳ ובה׳ לפי שבעבו מעשה העגל עלה משה בב׳ וירד בה׳ ונתרלה להם הקב״ה ובתיב בי ביום הזה יבפר עליכם הוה יום בפרה וזה חלה תולדות השמים והחרן בהברחם בה״ב רחם רחם הקב״ה לב׳ וה׳ ונתנם לבריות להתפבר בהם ויהו דבקו ה׳ בהמלחו ב׳ ה׳ תלחו :

דכב ביש מקומות מוהרים עוד על פרך חפיס חל

רך ב׳ זקניס תקנו ויהוח רחיס כל חחד חלק ובבל חלק ו״ה חזכרות כנגד י״ח ברכות על בן מוהרים מותה בעמידה ובלחם . מלחי ומומר החזן ה׳ חלהי ישרחל בתב רבינו יהודה החסיד ז״ל שחפלה זו הזקיק מלך יהודה יבדה בשהר סנחריב על ירושלם ובקש להחריבו עמד בב׳ בעות בלילה ועלה בב״ה חפל׳ זו. ויש בה תיבות כמניין חזקי״ה ועוד כ׳ תיבות יותר ע״ם מוזן כ׳ בעות וחתם בה שמו למפרע ברחבי הרוזת מרוב עגוב יתירה בחיתה בו ״מושב ה׳. ״זריס מוהרים. ״קולינו חמעת . ״וי חלהי . ״הבט מחיים הרי חזקי״ה . ומה שחקדים י חלהי ישרחל ומחריו הבט מחיים לפי שביון לבבוד הבם יש ליבדו בתהלה בהיס נרחה בעיניו גנחי ליבד הבם בסוף ומה שנהגו לומר י חלהי ישרחל בין בל הרוח וחרוח ובבופו ג׳ בעמים . כי בשחמה הבל עם הבבל בב פלים תמלה תיבות בממין חזקיה בן חחז לומר שהושיה חת חלהיו חדון עולם בל ניסנס בחפלתו . והלרפתי דמוסיפי׳ הרוח חחד נתן בעפר פיהו. לה טוב הדבר חשר הוה הוה עושים ועתידין ליתן עליהם חת הדין על החו׳ חפלה׳ בל זה דברי החסיד ז״ל. וכן כ׳ מהרי״ם בהקדמת ספרו שחין לומר נתן בעפר . ומה שחומרים לותו בשני וחמישי בי חז יום הביפה שחבנסי׳ יחד מפני קריחת התורה וגם בם דינין יושבים לפסוק הדין ובבל מקום שישרחל מתקבלים נהומר י חלהי ישרחל במו פני הלדון י חלהי ישרחל לפי שמתקבלים בם לעשות לרבל . י חלהי ישרחל ז׳ בעמים ביהוב הקב״ה מהרון לפו בחלתה בשבעה במו שחומר בירמיה ונהמתי לני חתם ביד נעויה ובזרוע חזקה בלף והיתה ובקף נחוך . ודרש״ל ביד נעויה בתיב ובזרוע חזקה בתיב הרי ד׳ . ולף והיתה ובקף הרי שבעה ונגד ז׳ לשוות שיתיהה בתורת בהניס ושם לה השמעו לי . ושם בהקותי תמחסו . ושם חת מספרי תנעל נפשכם. ושם עד חלה לה תוסרו . ושם בזחת לה השמעו לי . ושם תלבו עמי בקרי . ושם בחלת לה תוכרו לי :

רבא ואומרים על הרך חפיס לפי שחתה קורין בתורה ושמו עברו עליה והקב״ה מחריך לפי עמו בדוב רחמיו והסדיו ע״ב הוו תורה מ״ח קודם קריחת התורה . ומה שהתחיל בעל ומסיי בעל בנגד ב׳ על קנח בדברות רחשונות ואהרונות. וי״ג בו כ״ד תיבות בנגד כ״ד שפרים בלומר שם עברו על כ״ד שפרים סלה בה בדוב רחמיך חל. ובנגד כ״ד בעות ביום ובלילה לומר שם עברו על תורתך בבל כ״ד בעות על יום ולילה סלה בה בזכות התורה שים בה כ״ד שפרים . ובנגד כ״ד לבון שפרי התורה מבפיה על העבירות מיסוד מהר״ל יהודה החסיד ז״ל . ומעתי ממורי ז״ל שים לשומרו מעומד שחומרים בו התחנו לך חדון והוח עיבר הוידוי בדהיתה ביומה דעיבר הוידוי הוח הבל מהתו התחנו חע״ב דשם מפרע הטיים סוף סוף הבח נמי וידוי הוח ונריך לשומרו מעומד וחפי בך שמע ליה מש״ך בדהיתה נמי ביומה שומר בר המודה הו׳ קשמינה קמיה דשמואל והוח יתיב וכי מפי בליחת

דשיבורה ואמר חבל מהתו התחנו קס :

דבב ביש מקומות מוהרים עוד על פרך חפיס חל

מסכת כו׳ . והלילו מכל רע והטעם מתומרים ברחמיו וזוכיעו ובתחנותם והלילו כי בתחנה מבקשים על הנהולה תהנלות והיו היושבים הפלימה והח״כ מבקשים רחמים כי גם תוך זמן היותינו בגלות ילילו מכל רע ומגרות המוכיח ונזרותם . כלכו כו׳ י״ע :

דין קריאת התורה

רכג **ואחי״ב** מוציאים ס״ת וקורין בה ג׳ בפרש׳ הצבור כי . כן הקן עזרא ליפרחל היהיו קורין בתורה בכני ותמיני בלא יהיו עומדים בלבם יותר בלא תורה שבל העומד ג׳ ימים בלא תורה הויבים עוליו בתחר וילבו בלבם ימים במדבר ובלא מצאו מים ואין מים בלא תורה בתח׳ הוי כל צמא לכו למים . ובתיב בתריה ויבא עמלק וילחם עם ישראל בדפיתם בתרונה . ונרסי׳ בפרק הקורא את המגילה בבני והתניא ובב תם בבבא קורין בלבם אין פותחין מהם ואין מוסיפין עליהם ואין מפסיקין בגבית . ונרסי׳ ס״ב דמגילה בבני והתניא ובמנהה בבבא קורין בבדר׳ סי׳ בבדר בל אותה בבוע ותניא בבריית מקום שמפסיקין בבבא בשחרי׳ שם קורין במנח׳ובבני והתניא ובבב׳הבאה:

רכד **ועתה** מבאות מספם קריאת התורה בכל יום קריאת ספר למען יתמר לכל קורא׳ מספני קריאת התורה ומהנוהים בכל יום הקריאה . ויתבב הפבוע לקוות הוצאה והכנסה בדפיתם בתרונה בס״ח דבים מקומות מוהבים לקוות הוצאה והכנסה מעים ברוב עם הדרת מלך אבן הוא במהרי״ל . והמוציא הס״ת צריך ליטלה בזרוע ימיני בשאר מיומיו הם דת למו . ומותם להחזן ביומן בן לילה בשם סוברי׳ . שהחזן טומד בפתח ההיכל ואומר בללו והקהל עוים לומר . והחזן אומר תללו . הכל . הבו . והקהל עוי׳ צריך בשתן תורה לעמו ישרחל בקדושתו . ו׳ תיבות בנגד ו׳ ימים בשהקב״ה עשה בעולם ברים ובנגם במקום קדושה כדי שיתעלה כל המהלל בשמעון . תורה ס׳ המימה עד בל ההוסיף בו והס מ׳ תיבות בנגד מ׳ יום בעמד משה בהר לקבל התורה :

רכה **ואין** אדם רשאי לקרות בתורה אם לא יקרא בשם שהן אדם מבזה לו . ועוד דאמרינן בירושלמי בל הקורא בתורה ולא אמרו לו קרא דומה לאדם שים לו שם בוערת שבל הרואה לקחת לוקחה . וחזו בעוברים ב״ן קורא לעולים וחצי בלא הבאתם אז חזן הבאתם לא יקרא עד שיאמר לו קרא . והבי גיסי׳ בתוספתא רחם הבאתם אז חזן הבאתם לא יקרא עד שיאמרו לו קרא שהן אדם מבזה לו :

רכו **בשהזדקן** לקרות אז יולך מעל הקרובה אל הבימה וכשהוזר למקומו מבבב מעל הבמי אמ׳ הבא דרך בעך אבון להשתהות ויולך דרך בער נגב בשפטרים דפרשם ר״ה . וכשהן שוין טולה בשתה בשוה לו דרך ימין משום שבל פוטות בשדם פוטה לא ימה אלא דרך ימין בחבי מהרא״י סימן ק״ט :

רכז **ועומד** הקורא ופותח הספר לראות מה יקרא בו כדרך רבי יודע בפרק בני העיר שאומר פותח וגומר וקורא ומפסיק שלשתן כוותיה .

וכתב הכלבו די״ח שים לו להפך פניו אלא יחתה בתלו הברכות בתורה . ולא נהירה בעיני מהרי מסיק בגמרא עלה דפוגבתא דרבי מחיר ור״י דפשיטים דר״ת דאמר פותח וגומר ונוגל ומבבך בדי אלא יאמרו ברכות בתורה בתח׳ וגומר בתח׳ וגומר בתח׳ . אחר מתניה לימי למיעבי ברכות ויבא למיעבי ומתן שם ק״ל בר״י דהבר ברכות ליבא בתעבי וה״ב אמ׳ לו להבך פניו:

רכח **ופותח** ברבו אחר ס׳ המבורך וכתב הר״ר נתן ז״ל ונריך שיאמר ברבו בקול רם בדי להוציא הומו שאת מפיהו . ועוד שהי להומרו בי אם בשהרה והם אמרו בלהם הוי יהיד ולא הושיל . גם הומם שיא מפיהו ומומעין הומרים ברוך ס׳ המבורך לין להם לומר בך מאחר אלא מפיו הברכה אלא בבסיים החזן לעולם ועד הומרים אתן בדאמרי׳ נבי ברבת המזון אלא בא להד ומלא שמבבין ובבך שאבלנו הומר ברוך שם בבוד מלבותו וכו׳ . בא בבחות הומר ברוך הוא שאבלנו הומר אתן ע״ב טוב לעתיד בקול רם :

רכט **ואעפ״י** שהומר ברבו הוא בעוניה עלמו אן הבלל בין שאמר המבורך והא״ב יוצא

מברבלונ״י בתב בשם רבי׳ שעדיף נאן שאמ״י שהומר המבורך ולא הוצרה הם עלמו אן הבלל . ונריך להחזיר עלמו לבלל לעתיי ולומר ברוך ס׳ המבורך מידי דהוה בברבת המזון שא״י שאמר ובבך ובברך שאבלנו מבלו נריך להזור למקום שפסק מלומר ברוך הוא שאבלנו מבלו ובמוהו חייט :

ל **ולאחר** בך הוזר ומבבך לאחר שבר עמו ומנהג שהמזן ע״ים אן הגן קודם שיתחיל לקרות בקול רם בדי שישמו הקהל וישמעי בשמתחיל לקרות מה״ש :

לא **ולא** יבך העולה לקרות בתורה פותח בדבר טוב ומסיים בדבר טוב מיימוני פ׳ בלשה עבדי:

לב **ובשישיים** לקרות נוגל בפר תורה ומבבך מי מוני פ״ב ובמרדבי ובבלבו

ומטעם בל ברבה שהבהוא בך הוא. לאחר שהן לנו תורה אמת והיי עולם נטע בתוכנו . בי׳ תורה אמת היא תורה שבתב ובחי עולם נטע בתוכנו היא תורה שבעל פה דבתיב דברי הבמים בדברות ובמשנות נעוצים להפוקי מפותן המומרים ולהיי עולם נטעה בתוכנו . ובתי ברבות הלו יש בהם מ׳ תיבות בנגד מ׳ ימים בעמד משה בהר . וא״ה למה ברבה שהבהוא פותחה בבריך היון שהיא שמוכה לברבה שהבהוא דקריי׳ התורה לא הוי הפסק בדשבהן ברבה ק״ש ובבריך שאמר ותפחה . תרוצהו שהיכוחות בפ״ב שאבלנו שהפעה לפי שהיו רגילים אלא היו מברבים רק שהבאתן ברבה שהבהוא והשהרון ברבה שהבהוא והיכה הפסק גדול בין שהבאתן לשהרון שוב הקנו בעל אחד ואחד ב׳ מבוש הבבושים והיוצאים לא זוה מהקומה :

לג **ברבת** התורה יליבין מק״ו מברבת המזון שהוא חיי הפה . וגם על הם הפבוח בא״י

למדי הקף . ובברבה שלאחריה גם בן מוהה בשבוח

דבתיב בשום התורה עד תומם ואלא הברבה :

לד **פעם** אחת הקורא ובבך הבר נהן אחלה וגעבו בו וחזר והתחיל הבר שהב בבו ונעבר

גו מהרי"ל סיים והעריכו לחזור ולהתחיל בפ"י מחל'הברכ':

דלה כתב בשל המגיה שהקורא בתורה ותברך שם עומלם בידו וסמך למגיה מהיות דסיכה

ך היה מנהגם של אנשי ירושלים לדם יונה מפתח כיתו ועולבו בידו כו' עד היה קורא בתורה ונופח כפיו מניחו על גבי קרקע . מלמת שצריך ליגול הספר בידו בשעת קריאה וסמכו מנהג זה על מה שאמר ביהושע לא יסום ספר התורה הזה מפיך . מלמד שהיה הס"ת בידו של יהושע פ"ל הזה למי שמופס התפלין :

רלו וצריך לקרות משומד דתקן הקורא את המגילה ויש"ב ילא מה שאין כן בתורה . ומטעם זה נמי צריך להיסתר שלא לשמוך דהמרינן פ"ב דשבתים עמידה מן הגלד פי' ע"י שמיסה תיכף בינייהו לרבנן לא הוי עמידה . ובהדיא איתא בירושלמי דמגלה ר' שמואל בר יצחק על לבי כיסתא חזי בר נש קלי וקבי וסמיך לעמוד פ"ל אסור לך כשם שאתה בתימה כך אתו צריכי' לנסוג שם תימה . ובילמדנו פ' וירא מעשה בפ' שעמד לקרות בתורה ושיהר עלמו לכותל והחזירו ר' שמואל בר רב יצחק למקם שלא יהנהו שם קלות רוחם . לך אם הוא בעי: בשר מותר לשמוך כמו שכתב הרוקח והמרדכי. ומי שצריך ליפטר בגון זקן או בעל שבר צריך שיסיר המשם קלם ויסבין על הבימה עלמה מבר"ם :

סדר הקריאה

רלז גרסינן בפרק המיזקין תנו רבנן חלו דבריס למטן ולהגיו פי ולחבריו שברשל . וכתב רב עמרם כל היכא דאיכא כהן ליס רשות ליברשל למקרי קמיס אפי' הוא בעיה שבישראל . וכ"כ רב נטרונאי דאפילו כהן עם הארץ קודם ליברשל תלמיד חכם וכ"כ רבינו משם בר העוך וכן מוכיס דלא כהרא"ם והרשב"ם :

דלח ואמר אביי נקיטין אם אין שם ליו כהן קורא מתחילו דאמר ריב"ל שכ"ד מקומות שקרלו הכהנים לויס . ואחר שקרא הכהן הלקו מברך לפהרים . והחזן חומר לו תקרא במקום לוי וחוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה וכן כתב הרב ר' עמרם גאון ז"ל וכן המנהג . וכתב המור מ"ח סימן קנ"ה ודוקא כהן שהמנון עומד במקום לוי ומברך פעם שניה וקורא אבל כהן אחר לא יעלה שלא יתמהו בהמנון פעמים הוא. וכן לא יעלו שני לויס זה אחר זה שלא יתמהו ר' משם פעמים הוא:

רלט כשאין שם כ"ה אותו כהן שקורא הו הלוי.שלא יקרלו אחר אחר יעמוד מעלמו הג"ה מיימוני פי"ב דהלכות תפלה :

רמ אמר אביי נקיטין אם אין שם כהן שתפרדם בתפילה קרש"י ר"ח ורב עמרם . ופי' אחר פי' שלא יקרלו ללוי כלל וכ"פ ר"ח ורב עמרם . ופי' אחר פי' שלא יקדים לוי לישראל שלא מי שירלה יקדים . וכן כתב ה"ר שר"ש ז"ל ומיוקר אם ישראל הוא גדול קודם ואם לוי גדול קודם וכן עיקר עכ"ל טוריס וכן כתב הם"י. וז"ל ולגאון אחר מלאתי דאמר אביי אם אין שם כהן שתפרדם בתפילה ואסדר ממבאיו שפרדם לגמרי דהו לה כמגילין לוי ואחר כך

יקרלו שלא כל הגדול מתגיבו קודם אח חגיבו . אם לוי גדול קודם לישראל ואם ישראל גדול קודם ללוי וכן מלאתי בשם הגדול רבי שמואל בר דוד ז"ל וכן כתב גאון אחר ז"ל וכן הורה מהר"י סג"ל וכן ראיתי מהגי' :

(ומנהג פ"ם אם שם כהן קורא לוי דוקא) :

רמא ואם היה אחד כהן ולוי אם רשאי ע"ש קורא כהן תו לוי ת' לקרות בתורה אם נלו . כתב על זה רבינו יואל בר יצחק הלוי ז"ל לרבי אפרים ז"ל שמעתי עליך שאתה חוסר לחזן שהוא כהן תו לוי שיקרלו כהן אחר לקרות בתורה תו הלוי שיקרא לוי אחר משום דאמרינן יעבור אחר כהן ולוי אחר לוי לא יקרא משום פגמו ש עיכבן . ומשמתי הלא מפני היוצאים בזרו שלא ירחש כי זה קורא אחר רחמן ויאמרו רחמן לא עלה למיון ז' ואכה אפי' היוצאי' יודעים שהכהן עומד ומחזן כמנהג כל המקומות ואינו מבדך וקורא שלא משייע לקרות עם הקורא מבני שיש שתיקי' לקרות כדרך שהיו עושים בזיכורים כך פי' רבינו מרוחי שעשה בספרו הלבך מלי פגמו תוכח וכו' . וכן מלאתי למפרש שהר ז"ל שלא מבאבר ליה הא דרבינו אפרים ז"ל דאפילו שתין דרך החזיק לקרות הם בתורה שלא להעמיד אחריס שיקרלו מלי פגם יש בכהן אין תו לוי חזן שיקרא אחר לקרות . ולא מצינו לכוס פגם אלא בקריית ג' כה יש תו ג' לויס זה אחר זה . והכי כדברי רבינו יואל הלוי ז"ל עכ"ל שבולי הלקט ומהר דמן רבינו יואל משמע דגם הם הסגן כהן יכול לקרות כהן אחר . גם הכל יודעים שהכהן עומד שם לכבוד . אך מפי מורי מהרש"ל ז"ל שמעתי שהיה נשני בי עכ"ם כהן אחר . ופעם אחת בא"ם בל בתורים הסגרים המקדימים לקולו היה כהן אחד קטן והיה קורא לפני הגדול לכהן ושתלחי את פיו והניח לי שתהא שקטן יהיה הגדול הכל יודעים שלכבודו עומד ואין כהן היה מיחה אבל בעניין אחר לא :

רמב כתב הרר"ד שבודרהם שאם נמנם הכהן אחר שהתחיל ישראל לברך ברכת התורה . אינו פוסק אבל ברכו לא הוי התחלה . ומשמ כ' בשם ר"ח שכתב בשם הרי"ף שיעמוד במיבה ולא יקרא עד שילמו כהן ולוי . ואח"כ יקרא ואין זה הפסק כלל . וכן אם כהן ולוי בא"ם וקורא הכהן בחמן ובכר ישלים עם לוי ויתחיל לברך ברכת התורה שניה . ויש מפסיקים אומו לחזן דומין מעת לא תבא אח בש ס :

משום פגמו של לוי וכ"כ הרשב"ם ז"ל :

רמג מהרן אם קרלו כהן ועומד בתפלה ולא יכול להפסיק ואין שם כהן אחר קורלי ישראל במקומו . וכן היה הרשב"ם אם הס"ת פתוחה ואין שם כהן במתפלל אחין ממתינים לו והביאו הביאו מהרי"ק בשורש ט' וכתב עליה דבתעלית לשון ב' הר"ם ז"ל דהתעלית אינו אלא מכח מנהג אפי' בלי דוחק כשהן בסמוכין מתעלה אילא חזן ל"ה ושוחר ישראל המתעלה במקומו . וכתב הטור ה"ה בסי' קל"ה אם קורא הישראל במקום כהן קורין במקום כהן כדי שלא יפשי להתפללו אלא :

רמד כותא אין לקרותו ל"ת אפילו אי אם כהן אלא

אלא הוא. ואע"ג דעל שמע פורס כן הוא דעת הפוסקים. אך התוספ' ס' התובל סתיר להן מן שם כאן אלא הסומק. ומהרי"ל כתב דמוכחן לקרות סומק ס"ת אלא כדעת הרא"ש. וכן הבינותי ז"ל התריך ברורות ובדברים נכוחות היש לסומק לקרות בתורה סי' בתשובותיו סימן רמ"ט:

רמה כהן אבל אסור לקרות בתורה אפי' אין שם כהן אלא הוא וכ"ש אבל שמיני כהן שמין קורא בתוך ז'. וע"ש שם ר"ל אפי' בשבת ואע"ג דסוי דבר של פרסיות ואסור בשבת ואע"ש אסור הכהן לקרות ואע"ג דאין אחר אלא הוא ועיין בי"ד סימן שפ"ד. וגראה לי לדוד לכהן שילא מביא הכנסת לפני הקריאה וכן מלמתי אחר כך בהגיה בשם תשובת מהר"ם ז"ל סי"ד סימן ת' ושם קראו את האבל לעלות לתורה לריך לעלות שאם היה נמנע היה דבר של פרסיות. ושמעתי שר"ת היו קורין אותו בכל פעם בליטי ואינו כן אבל אלא קראו החזן ועלה מעצמו. ואומר כיון שהורגל לקרות עליטי בכל שבת היה נראה כמו דבר של פרסיות עכ"ל ע"כ מלמתי:

רמו בתשובת נאוניס ז"ל כהן קטן מהו שיקרא שמיני ויפטיר בנביא מי חיישינן לפנמת אלו אלא. כך ראינו שמיחר לקרות בתורה פסוקי דשפרה ולהפטיר בנביא ואין זאת פנם כל שיקר. ומעשים בכל יום שהכהנים מפטירין ומהר"י סג"ל עלמו היה עומד למפטיר ג' שם הוא בעלמו קרא כבר לעיני:

רמז נשאר מהר"י ווי"ל ז"ל שם מוהר לקרות כהן אלו לוי לשביעי. והשיב מההר שהוא ממנין שהוכה לקרות לאחר עד כאן לשונו בסימן ג'. ומשמע דלהר שיטליס המנין מוהר לקרות וכן הורה מהר"ם בהגה"ט:

רמח מהא דלימא בפ' תמיד נשחט מקבל את המלה ומהזיר את הריקה פסק המרדכי הגדול שלא ירד הקורא כברה עד יעמוד שם אלא התורה הנקרא לעולה אחריו:

רמט בטוב יכולין לקרות לס"ת הבן אחר אביו אלו שני אחים אלא בשביל עין הרע אין עושין הכי"ן. וגם מהרי"ל הקפיד על הטומד למפטיר בשבת והיו כבר קרא בתורה מקום שיעלה בישא. עוד טעם שאין לקרות לתורה הבן אחר אביו אלו שני אחים בזה אחר זה. לפי שהתורה נקר' עדות שנ' עדות ה' ואין לקרות לתורה שיש הפסולים עדות זה אחר זה:

רנ גרסינן בפ"ק דברכות ועוזבי ה' יכלו זה המינים ס"ת בשביל פתוחה ויושב ה' לעולם ואפי' אין פסוק לפסוק אבל בין גאולה לגאולה ב"ל שהפסוק תורם לעיני פתוחה ובתב הר"ר יונה שם דאע"ג דמותר למיפק בין גאולה לתפלה אסור כדאמרינן בין שמונה ס"ת אסור לפס'. ואע"פ שמוגרים הספר בשיטים אפ"ה אסור. אלא אחר כל זמן שיטים פתוחה אלא כיון שנפתח דאמעט שנפתח הפעם דאסונה אסור לפסר כלל עד שיסיימו כל הפרשה עד כאן לשונו. והר"י זקורבי"ל הוא בעל עמודי גולה כתב וכשנפתחה ס"ת אסור לפסר יש נרסינן אפילו לדבר אלא. ואם יש שם עשרה בני אדם מניח לזה לתורה מותר לגרום בשתת שאין לבטל מלות הקריאה. וגם מותר לקרות הפרשה שיש מקרא ואחד מרגום שהייב אדם להשלים הפרשה עכ"ל. וכן כתב המרדכי והגהות מהייב פ"ק דברכות בשם ח"ו לקרות שמו"ת בשעת קריאת התורה ברי לכולי עלמא. וכן היה נוהג הרר"ח וכן כתבו האחות מיימוני בפי"ב ומה מאוד נמלא לאחי זה אחרי פי הכ' ר' אברהם סב"ע בספר לרור המור פרשת פקודי וז"ל מה שאחז"ל ועוזבי ה' יכלו. זה המינים ספר תורה ויושב וכן רגילין בשעה שמוציאים ס"ת מן ההיכל מיד יושבים רובם למלאכתם ולו לדבר בל"ת. וזהו על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם והיא מוגה בהיפה. ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה היינו ולא שמעו בקולי ולא הולכו בה. אבל זאת רעה שייה שעושים יפרצל בשעת קריאת התורה שאלין הוא שיש לסס לשמוע לדברי החזן שהוא קורא בספר ולכוון לדבריו לראות הדברים שאומר שם קיימו אותם שם בעלו אותם לעוב בתשובה. ויש לסס לכוון לדברי כיוס רבן תורה שהיה יושב בהר שהוא כמו תיבה ואומר אלכי ה'. לא יהיה לך. כמי שקורא בספר וכל העס אחת הכר שומעים ומכוונים ושם אין עושים כן אלא כולם מספרים אלו עם אלו בדברי מהלות ושטותים ובדברי המלאכות אדשים גם יושים ואומן שאין עושין כן קורין בהומפי' בקולי קולות והרי אמרו חכי קולי לא משמע. ואל זה אמר לא שמעו בקולי ולא הלכו בה עכ"ל. ועדיין שתי אלו רעות לא זז מתוך עמינו ובודאי נכון הוא שיקרא כל ה' מתוך ההומש בלחש כי היכא דיוכל לכוון למה שקרא שם"ץ כי אי אפשר לכוין היטב בשתיקה כמו שכתב הטור ח"ח סימן ס"ע בשם תניא הרא"ש בעניין תפלת שרבית והחרים. אבל עם לא בינות שמה לא ירלו ולא יבינו והשבו שלקרי יש לכל אחד חומש לפניו כדי לקרוא כדרך הקוראים ומגביהים קולם כל אחד יותר מחבירו עד שיבלבל אחד את הבירו. ועליהם נאמר נתנו עלי בקולי על כן שנאתים. אבל השותקים ומקשיבים לקול התליה ניבור עליהם נאמר לו הקשבת למצותי והיה כנהר שלומך וגו':

רנא אין מפייריס בפ' בתרא מע' פסוקי'. פי' הקורא בתורה לא יקרא עד סוף הפ' בעניין שלא יסתר ממנה אלא ג' פסוקים משום סיומתו שיומרו העולם מהריו לא יקרא אלא ג' פסוקים הנשתיירו. וכן לא יתחיל בה בתרא מע' פסוקי' שאם יתחיל בה ג' הנכנס ושומע יומר שלא קרא עם הרבתון אלא ג' פסוקי' שתרתים הפרשה. ואין חילוק בין פרשה פתוחה לו סתומה ואם סיים פ' אחר' קדום אם מפייר פתוח מע' פסוקי' קודם פ' אחר'. תרומת הדשן:

רנב כתב רב ס"ר שלום ס"ת בין כשמוציאים בין כשמחזירים אותו למקומו עומדים מפניו ללאחר ויושבים לאחר ואין נריכים לעמוד עד שעוניס הציבור יש"ר. ולא ראינו מי שמוהג כך דמה שכתב בפתחו

נפתחו עמדו כל העם. תוהו עמדים שתיקה היתה. אבל לעמוד מפני ס"ת עד שעוזים תמן ים"ר לה שמעתו ע"כ. אבל מהר"ם היה עומד דלפי הפשט משמע עמדו בעמידה ממש. וכן ר"ת היה עומד בשעה קריאת התורה וכשיה רואים מן ויעמוד העם בכריעה וכן מוכיח:

רנג ואחר שקורא בתורה תוכף היום תומרים קדים בי אמאל בין בשבת בין ב"ש חוץ מפשט במנחה ותעניות שאין בם הפטורה במנחה בשאין תומרים קדים בשן שהרי צריך לו להקדים מיד בהגיעה התורה בעמדם להפלת להם. אבל בני ומחיבי שקדושה דסידרא מפסקא תומרים קדים לשחר קריאת התורה:

רנד וביום בים ב' ב"ת על היוצ מפני ר"ה להקדים דיוצ הכי היא בשבת בים טוב ר"ה

ג' יתמר קדים עד בלה יקניא המפעיל לפי בשין המכניר ממין העוזים. ובשים ב"ש"ת חוץ קורין בדשבועות ובשת סיוס ומיחין הסנייה תלה ותומר קדים על שחיקן. וקורין למפעיל בסנייה. ואין לחגניה הס"ת בקרקע בו כבר עד שהניח ס"ת בני ה קודם כדי שלא יעמוד החזן בשל שלא תלוה בן מסוק בשוף תמיד בשחע מקבל הת שתלה ומחזיר הת הקריקה בש"ב דשבת הוה בשפעיל בשם ר' יוסי. וסר"ם ע"ג שכב כשמוחיים הס"ת הבנייה לחזן לקרות לוינו רבני לשפתו ולהכיר ממנה שמפה עד שיגלו הדשמוחה בשפה יהוה בשבת"ק סי' קפ"ו ובשלבו סימן י'. ולא בן בם רק ב' ס"ת קורין קריאת הבנייה בשמחה בשגלו בבר ולא קורא בלוחו שלבוי מהרי"ל:

רנה ואח"כ בך מגביה הס"ת ומשלח הכשב לעם דברי תורה בשבת מפרים. וכן

שרמב"ן פ' כי תבא בשפוך הרוב לבר לא יקיים את דברי התורה השלח ז"ל ולי נראה על החזן שלוינו מקיים ס"ת על הניבור לברשות בני שחיטתו לבל כאנו שמפרש בשכבת כופרים בשגביהים לוינו ומלוים כני בחיבתו לעם העומדים לוינו ולגיללן ומחזרו לפניו ולהקריו בשנים לבל הלגיוס והגביס לקחת הכתב ולכרוע ולומר ושלח התורה לשבר בם מפה וגו' וכן נהגו עד בלן לבוגו. מבניס שלין לכרוע ולומר ושלח התורה שלה כנגד הכתב וכן הוא בהר"ם מיימוני וכן עשה מהרי"ל וכן בלוחו מלהג"י מו"ה יהודה הנשון מהרש"ל ז"ל:

רנו ואח"כ חוזר החזן לבדי יהללו וכתב הרוקח בשם ר' הב"ן ז"ל תמה גלוי ר' הזקיק על שהולקים פסוק זה יהללו שם ה' כי נשגב שמך הוא ושהקהל משיימים הוא ומומרין פסוק לאחר עתו וירם קרן לעמו וגו'. ולומר לוי הלא בפסוק וקרא זה לא זה ולאחר כתו כן עושים. וגם בבוכת מילה הוא ס"ן סודו לה' כי טוב והקהל משיימין כל"ת. ועשה כולם לפרש לפי קם דעתי לפי שהברשים קורלים זה לזה להקדים ליוצרם יחד ומקדישים לאחרי כן כולם יחד כתו כן ס"ן הוא ואח"כ נוקדישים הקהל עתו לפי שהוא תומרים בב"כ ויפתחו לעם החזן מבלן שמוזים על בבורות. ובילידות זכר מיוחו בבורה כדאמרינן הש"ס יולדת הפתי זכר. וגם בפסוק לאחר מיוחו הוים לשבר ביוצר כו'. לבך הוא תודו לה' כי טוב על בבורה זשת שעולם זכר וכשבור תומרים כי לעולם חסדו ולעולם יודה לו. לף בלן לפי שהוא בשחלם גדלו לה' לחיי וגם שכל שבו נוחל להלניהו והוא בשוף לין לחם לריכים רק לגדלו ולהללו לפי שגדול ומשגב שתו לבדו שכל בשמים ובל"ן מפגבים ומגדיש שתו. ולשבור מביניס גם תא יודעים שבודו ובינוהו בשמים ובארץ. ולהוא לשהלה הלגו הת ה' מן השמים ושלבור מביניס גם תגו יודעי' ומביניס הת השמור והוא על שבשרם קרן לעמו ישראל מהללים תותו בל שבשרם קרן לעמו מהללים תותו בל הבידו. ול' חזק מפרש שלפיכך תומר פסוק זה בשמחזירין ס"ת למקומו. לפי שבשמשהויים תומר רומתו ה' תלטיהו ושבשתו וגם בשרבת שחורה משהויים לשבוד התורה. בשמחזירים תומו תומר יהללו. להודיעך שלה בשביל תלהות שהתורה הוא משהויה תלה להקה"ם משהויה בשביתו שורש עליה. ולה בשביל בשם היא תלוה תלה בשפגד שמו לבדו. ועל בהתר יהללו ולא תתר השחזור שלמעלה הלגו הת ה' מן השמים הגלו הת ה' מן הזהן. מביניס הקהל הן הגו לבדיהו מהללים תותו בי גם בשמים ובארץ מהלל ס תותו. תותן דבריס בשהללים השמורי' בשחזור ותומר כי נשגב שמו וגם משבחים תותו שבריס קרן ישראל בשהן תורה בשהשבתו תותם נתן לשם חיי עולם שבח מרומם קרוש על כל העמים דבתיב כי היא הבתתבם וביתבם על זשת מהללים הותם כל הבידו שהר בני ישראל עם קריבו שלי. ומתוך דבריו הלו נשמע בהשבע קדמונים הוא לבדוש בשרבת התורה ולא בלותם השומרים שלתו מנהג:

רנז במנחה בשבוע הולך שהר ס"ת ושומר לפני שהזן בד בשחזור ס"ת למקומו הג"ה מיימוני'.

ונכון לבל אדם לעמוד ממקומו ולילוהו בד לפני שהיוצ יכן עשה מהר"י בג"ל:

דין גבילת ידים

רנטא לשבול יבול ידיו קודם ולריך ליזהר בגבילת ידים בבל השחלל בגבילה ידים חייב נדוי בד שהריקן שם מי נדו שת ר' שלעזר בן הגדל שחלל בגבילת ידים ובל השחלל בגבילת ידים בת לידי טניות ורחיו לזה "של "גבילת "ידים ר"ת טני. ושהר רב זחי בשהר ר"ת בל השחלל בגי"ו נעקר מן העולם.

תלך השני מעבוד העבודה

ושעש"י שעיושרם ברביעית יוסף ליבול בשבע דשהר רב הסדה לשת משמי שלה הבני מייה ויבבו לי שלה הפני מיבוחים?

רנט ויברך עש"י על בם שמגביה ידיו בשו ויבלם. וי"מ בשלי הקרא שבבל ושעש"י שהיה שדרבנן שייך לומר ושוו דשסשבה שלתו שלה הסור. ושלה יבבד עד שלהר הגבילה שע"ג דבל הברבות שברבים

מנרכים עליהם עוכר לעצייתן שאני הכא שפעמים שאין ידיו נקוות ואינו יכול לברך קודם. הלכך תקנו שלטולם יברך תח"כ. ועוד כיון דמברך קודם הניגוב הוי שפיר קודם לעצייתן שגם הניגוב הוא מן המטה:

רס וינגב ידיו היפך קודם ביקנע דתמ' רבי תנהום כל המוכל בלח ניגוב ידים כאלו מוכל להם ממח שמ', ככה יהכלו בני ישראל לחם למחם ממח בגויש וכתב המור להמם ממח בגימ' "בלח "ניגוב "ידים. וכה"ג לחמם "לח "מים:

רסא מי שנפל ידיו ואינו יודע אם ניכך אם לא ניכך כתבו הגאונים ז"ל שאינו חוזר ומברך דהוי ליה מדרבנן. שבולי לק"ט:

רסב אין מוליין מים מלח מן הכלי. ולי לפי' הוא מחזיק רביעית אם אינו יכול לעמוד על עצמו בלא שיסמוכו אינו כלי. ואם תחלת חקועי בכך שאינו יכול לעמוד בלי סמיכה ואין מספיקי' בו בלא ע"י סמיכה תשיב שפיר כלי. אבל מנופת חצים שהיא חדש וכן כסוי של כוס ושל קנקן שמשופעים למעלה לעצ"י שמתחלה נעשית לכך להשתמש בו כך פכולים דלא נעשים מתחלה לקבלה. אבל אם מחזיקים רביעית כשופעים אפי' בשלא משופעים לח יכול להיות שכברים לנטילה מן המים שיוכל ליכנס בהם כשופעים בלא סמיכה כך נראה מתוך דברי הטורים והשבול"י לק"ט:

רסג שך וקופה שעפ"י שתיקנן שמקבלים הין מוליין מהם שאין דרך לעשותן שמקבלים. וכתב הסמ"ק וכן י"ל בחומן כובעים של לבדים אפי' כשהם קטני' כ"ב שמקבלים המים שאין המים זב מהם מ"מ הין עשוין לקבל המים כגון שק וקופה. ומכל מקום על ידי שדחק מותרים בשובכי דרכים רגילים לעשות מהן עכ"ל:

רסד כתב הטור אם היה ברזא בנקב החביות והסירו ונקבל המים על ידו תשיב שפיר כח נגרל ונריך להחזירו ולהסירו בכל שפיכה ושפיכה. ונראה מזה כשנוטלים מן הכיור שים בו תרנגול של נחושת שים להחזירו ולהסירו בכל שפיכה ושפיכה. וכן כתב הש"ל וז"ל ומה שמקדימין ידיים מן הכיור כגון שהיה ברזא בכיור וכשהיה מופך הברזא היה מקלח על ידיו ורוחן בקילוח רחמון ואם לא די בקילוח רחמון עוד היה תוחב הברזא ומופכה לעולם הוי מכח נגרא עכ"ל וכ"כ המרדכי פ" אלו דברים:

רסה לא יטול מהאיר מים בידו אחת ויתן על ידו השניה לפי שאין כאן לא נטילה ולא פלילה כ"כ הרא"ש בפ' כל הכשר בשם ר"י. ובתורת הבית אבל אם נפל ידו אחת מן הכלי ושפך ממנה לידו אחרת החיר ר"ת והבית מן התוספת הטופל והמוזן לחבירו בחפיני ידיו בימות שמא מחלה לא נפל מן הכלי. אפשר אם נפל מתחלה מן הכלי היו ידיו טהורות. ויש מוכרים גם זה ומהגיגים לחקל כדברי ר"ת אבל לכתחלה יש להחמיר:

רסו הורה כ"י בר יהודה ז"ל מי שהיה הולך בספינה ואין לו כלי ורוצה לאכול פוטף ידיו בחבר ודיו ואינו מברך עכ"י הואיל ואינו וכל מן הכלי אלא על שטיפת ידים דע"פ נטילה תקנו חכמים לברך עכ"י. וי"מ דבין הטובל מן הכלי בין הטובל מן האהר מברך עכ"י והוא המובא שטעמו חכמים ז"ל שבולי לקט ובתשובת הרשב"א סימן תמנ"ד שים לברך עכ"י. אבל בתשב"ץ כתב בשי' כ"ף שמאר"ם היה מברך על שטיפת ידים וכן המהרי"ל בי' מברך על שטיפת ידים וכ"כ המגיה וז"ל שמעתי ממורי מהר"ר יודא להד"ח ז"ל שהיה נוהג לברך על שטיפת ידים כשטובל ידיו בית או בחבר וכן קבל מרבותיו עכ"ל:

רסז בעניין אם יש ליטול מנדה ונוי יש בזה פלוגתא דרבוותא דאיתא בתוספתא דמס' ידים כל שאינו מטמא במשא כשר ליתן לידים. ודקדק ר' שמשון דלפי זה מותר ליטול מים מן הנדה. ומהר"ם מרוטנבורג דקדק מתוספתא הניא דאסור ליטול מן הגוים דעצו אותם כזבים לכל דבריהם. והא"ח כתב בשם הרמב"ם שאין נוטלים מים מן הגוי. וכתב עליו מהרי"ק בנ"י שמעתי סופר הוא שהרי לא מצינו להרמב"ם שכתב כן ע"כ. ולא נלא לו הרב מהרי"ק מי יגע ואחמיו. ואני אומר שים להכנים מהר"ם במקום הרמב"ם שכן כתבו התשב"ץ והמהרי"ל בשמו. לכן הטו' בסוף מסכת נדה כתבו שים רוצים לדקדק מדתניא בתוספתא' דמס' ידים כל שאינו מטמא את המים במשא כשר לנטילת ידים. ממשמע מטמא במשא אינו כשר לגמ"י. ופיבוש הוא שהא נדה ויו"ד נוטלים ידיהן אע"פ שמטמאות במשא וכ"ם עכשיו שאנו נוטלים כלו ממים טמאים. ונראה דהתם מיירי לתרומה או להולין שנעשו על טהרת תרומה עכ"ל וכ"כ המרדכי פ' אלו דברים וכ"כ הרא"ש בפ"ק דמס' ידים וז"ל והמידה שכל המים טמאים יכול ליטול מים מן הנדה דכלאו הכי כל המים טמאים וא"ת בשעיון אח' ע"כ. הרי דעתו כדעת התוס' וכ"כ גמ אחריו תו"ח סימן קי"ט ודעת הסמ"ג כדעת התוס' והרא"ש וכן העלה הרשב"א בת"ה וכן כתב בתשובת להרמב"ן סימן קי"ח וכ"כ התנודה בפ"ק דמסכת ידים וז"ל כל שאינו מטמא במשא כשר ליתן לידים י"מ דהכא מיל ידיו לתרומה חייבי דאי לחולין כשר חף מגוי ונדה ויולדת עיין בספר התרומה וכתו' נדה פ' התמוקים ע"ל. וכתבו הב"ל והמגור בשם ספר התרומה שהמיר ליטול מגוי ומאשתו נדה וכבריו המוסיף בשיני שהרי תיתא בפ' אע"פ אמר רב חונא כל הלאכות שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה חון ממזגת הכוס ומגעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו. וכתב הרא"ש בפ"ק דכתובות דהרחצת פניו ידיו ורגליו שאמרו אפי' הוא רוחן והיא מוקמת דאלו ליגע היא בידה אפי' בלא רחיצה אסור דהסיכה קינוח כשר ואסור ליגע אפי' בחלצע קטנה וכ"כ בנו מהריו בעור י"ד סי' קל"ה וכ"כ הסמ"ג וסמ"ק והגהות מיימוני וכן כתב הרשב"ם בתורת הבית וה"ר חיי המיר בעל התרומה ליטול מאשתו נדה. ונראה לי לייחד דכל אלו שאסרו לנדה לעשות לבעלה כולם לא אסרוה אלא מה שהוא דרך חיבה כמו מזיגת הכוס כתב הרשב"ם בת"ה הקשר שמיירי בכוס של יין שהוא המגביל לשכר עבירה. ובהגעת המיבה בתבו התוספת והרא"ם בריש בתובות

דלוקח פריסת הסדינים והמכסה שהוא דרך חיבה. אבל הפרים הכריס והכבשות שים בו טורח ולימו דרך חיבה ברי וכ"כ הטור י"ד והמרדכי בשבועות והגהות מיימוני בשם ר"ת ורש"י ה"מ כמי שהתלה פניו ידיו ורגליו סימו דוקא מה שהוא דרך חיבה אבל נטילת ידים גזרת המלך הוא ואין זה דרך חיבה כראיה לו לבעל התרומה דברי לך לא תיפתע פוס מתכר שכ' אבא נדה אלא כלים כפ' עוגים ואוזן דמוהר ליטול מבדה שתחא מפתע אבל מפתעו נדה לאו מגיס הרגל דבר. וכן מלחתי מפם מהוקי מהרי"ל ור"ל לפטור לאבא נדה לנוק מיס על יד בעלה וכן גוי וכן לפתע הים וכן נדה ע"כ. ולפי ע"ג דלא קיימא לן כוותיה כמה שכתב דאין ליטול מגוי ומבדה אלא קיימא לן כדברי המחירין שפם רוצה דהוכא. פ"ת שפעיון מדבריו דים להלק בין נדה ובין לפתע נדה מדפליגיהו וכתב לפטור לאבא נדה לנוק מיס על יד בעלה ולפי"כ כתב וכן נדה ש"ת דה"ק לפטור לאבא נדה לנוק על יד בעלה ולא תאמר דוקא לפתע נדה שהיא אבר משום הרגל דבר אלא לף נדה לפטור ליטול ממנה משום טומאה ולפ"ג אלא קיימא לן בנדה כוותיה בלפתע נדה ים לגהות כוותיה דמשמעות הפוסקים כוותיה:

רמח אבר רב טועל אדם ידיו שהרית ומתגה עליהן כל היום דעת הפוסקים דוקא שהרית וכ"ם כשמתגה אלא בשעת אכילה מתגה שהרית קבי ליה. אבל אם נטל לצורך אכילה לא מהיב בו מנאי ומאחר שנוטל ידיו לצורך לאכול מיד כדי אלא יפיח דעתו בנתיים. אבל זה שהיו מהויב ליטול בשעת אכילה שהרי אמר אותם מבטוקר והתגה עליהם לא אתריגן אלא לצורך סעודה כ"כ הר"ר יונה בפ' אלו דברים וכתב המרדכי שם ודוקא בשאחר כל היום אלא ניוקם אבל אם טיוקם לא מועיל התגלי כי אם היכא שאין היס בעיר ואיכא טורח לבקש ע"כ וכתב הכלבו אלא היה ידיו אחר נטילה טורח ולא ליטול ידיו לאכילה.

רסט בי אילת מביא הכסף ורלה ליטול ב"פ. והסיב שאלתי אם פי ר' יעקב בר יקר והסיב בצריך ליטול ב' נטילות על הלחמוה אבל יצר ועל הפירות על נט"י. ולי נרא' שנטילה אחת סילה לכאן ולכאן. ומהר"ם היה מהג כרבי יעקב בר יקר וכן הרא"ם דאי בנטילה אחת מברך אבל יצר ואח"כ על נטילה הוי הפסק וריב"ף כתב דלא הוי הפסק והטור הכריע דלאחר שפך פעם על ידו ומשפף יברך אבל נטילת ידים והכרעת הטור כן מלאתי בשם מהר"י פולק שהגה כן:

רע מדברי כל הפוסק הלאחרונים והאחרונים קאמי דקאמי ובאחרי דבאחרי נר' פשוט שדבר שטבולו בפ' מז' משקי עד שיהיה טופח ע"מ להפשיה צריך נט"י אפי' אחילה. רק שהתו' וסיעתו כתבו שלא לברך על אותה נטילה אבל ע"פ צריך ליטול. ופלילה דעת רבינו מאיר על מנהג העולם שאעפיע בטלוח פתה ולים להפשה והוא דבר מבורה בהלמוד בפרק ע"פ. ואם כתבו קלת הפוסקים שלא לברך עליה ונעמ' אחוקה עמם אי בעלוה. והנה שברת הפוסקים מבואריס במקומה הניחם הב"י סימן קנ"ח. ואחרוי בהפזי כי זה נתפשט מהרב ר' מאיר מרוטנבורק שהניחם שם הב"י והטור הניחם סימן תע"ג שכתבו שהילדעת לין צריך נטילה. עם כל זה יקשה בעיני שהרי ר' שמואל בר נחוק הלמיד מוסכת של מהר"ם ובקדק בהגהותיו כתב בספר מהב"ן סי' ל"ח שמהר"ם הלריך נטילה לדבר שמיטולו במשקה רק בלא לברך עליה ונעמו הוא מבואר שם בנעשה הסג'. וכן כתב הכלבו בשמו נמלא שגם מהר"ם לא עלה על דעתו מעולם: ובטל נטילה זו לא כמ"ם הטור בשמו ואף שם נאמר שדברי הטור עיקר מ"מ אין נראה להניח כל הספוס ובעלי הוראות ולילך אחר שהיסם לקבל לבן נר' שאין לזלזל בנטילה זו וכל הזהיר בה יזכה לרב טוב:

רעא כתב הב"ל סימן ל"ו ו"ל אם לא היה דעתו לסעוד תע"פ שמיד אחר נטילה נאלך לסעוד תוך ומוטל ומברך עגט"י וכן מלאתי למפרש אחד ז"ל וכ"כ הלבוד בשמו סימן ר"ז:

דיני סעודה

רעב כתב ר' יואל דאין לאוש להפסק בין נטילה לסמוליה. והסיה דסכה לנטילה בדכה שוקי לה בשיש אחרוים וכן כתבו הרי"ף והרמב"ם. והסתב"ן כתב בשם מהר"ם דאחים רלאוים קאי וכן הרא"ם תלמידו נהג אלא להפסיק ברהסוים וכן מהוך הירושלמי שמעינן דהסיה דסכה לנטילה ברכה אחים הרהסוים קאי. וכתב מורי הגאון מהר"ם ז"ל דעל בעל הסעודה הוא מוטל לכבד הגדול להניח שים לפניו בתחרוה. אבל אם מניחים לו ליטול ידיו ברהסוה כמו שנהפשט המנהג והוא מוצא מלקבל עבירה היא בידו והוא בזיון התורה שהוא רודף אחר הכבוד אפי' לפי סברת הרא"ם אין ראוי לומר אני אהניח עלמו בטרחה ובקדושה ובפרישות ולא אפסיק ואחרים יפסקו. אדרבה היה לו ליטול וליזהר אלא יפסיק ואז אחרים ילמדו ממנו וק"ו לפי מה שפרשתי לאין בו חשש הפסקה אלא דרך כבוד אלא יהא עליו למשוך ליטול ויאמור ידיו. ומ"מ בוצ שיאמור ידיו אלא יעשוק בדברים אחרים שמא יעשוק ויצא בדברים הלריכים נטילה דשמא ידיים עסקניות הן. ומ"ם מי שעושה נדר וסיים שאינו מפסיק בדברים שמחוך כך יזהר אלא יעשוק בדברי/אחרי/מה בוצ ויפה ויבר כהו ומ"ם רשאי ונכון לכל ירא שמים ליזהר ולשמור ידיו ואף אזהרה בהפסק יפה לו לנדר ומ"מ אם שואל לו אדם בד"ת ואין מפיג לו עון הוא בידו מאחר שהוכהתי ליטול להפסיק אלא מפוש נדר ופרישות יכול לעשות. ומ"כ אין רשאי שיעשה נדר לבטל ד"ת בכל העולם עומד עליהם ועורך שעודה הוא בכל אלמן שאין עליו ד"ת הוא בשלמן אל מפיס. ובפרט לפי מה שכתב ר' מנחם בסיברתו יוסבים על השלמן וממחיינן זה לזה עד שיטלו ידיהם ואם אלא מצא שהשמן מקטרג עליהם לכך הזהיר להניח אלח על השלמן שאז ברית אלח מגין עליהם. ומ"כ לעשוק בתורה אין לך ברית ומצוה יותר ממנה. ולכך אומר לוי שפוד הוא שיגיעל עלמו אלא להפסיק בביהוה בטילה שמחוך כך ישמור ידיו. אבל

כה"ת פסיק יעלם הן רמזי טיפסיק רק שירמה שלח
ב יהא בה יוכרה שלח בנחת ולמה עם חבירו עכ"ל :
רעג **הגה"ה** מיימוני כתב בפ"ב מסל' שפלה בסם
סמ"ק דהא דמריק מסור להפלג בלה
מגורה . ה"מ תפלה בגון י"ח אבל לעניין ק"ש ומזר ברכות
אין לחוש בהגורה רק בלה יהא לבו רואה ערותו סיסה
לו מכנסים כדמשמע פ"ק דשבת שהיו רוצים להכיר
מגורותיהם בשעת סעודה לעש"י שמברכים ברכת המוציא
ובהמ"ז . מיהו לבו רואה אף הערוה אף בשאר ברכות
אסור דלא כפרש"י דפי' בברכות דמוקר ע"כ וכ"כ הר"ן
בפרק קמא דשבת :
רעד **ורעינן** גלוי הרחמים יש בו מחלוקת בשם' סופרי'
שכתב פותח הרחמים ברעיון לו בגדיו
פרומים לו מי שרחמו מגולה פורס אח שמע וי"ח בברכיו
ובגדיו פרומים פורס אבל לא ברחמו מגולה אינו רשאי
להוציא הזכר' מפיו ע"כ. וכ' יהושפ בסוף נתיב י"ז
פסק כמ"ד אסור וכן דעת מהרח"ו בפ"ס . ובכתב עוד
שכובעים הקלועים מקח השיב כסוי לרחש להתפלל בהם .
אבל הנהוג יד על הרחש לא השיב כסוי . ובכתב דטעמא
מפום דרחש ויד חד גופא ואין הגוף יכול לכפות פ"ע.
ולפי דבריו משמע שאם אחר היה ידו על רחשו אל זה
השיב שפיר כיסוי. ומורי מהר"ם בתשובותיו סימן ע"ב
כתב דכסוי יד השיב כסוי לפילו בעלמו :
רעה **ויבצע** ממקום היפה שבפת במקו' שנאפה שיעב
מ"ד שאוה מעולי הלחם . וי"מ לחפך .
הלכה לעולם ידי שפיקה יצא מן הפדדים שיהפוך מלמעלה
ולמעפה בהאי הגא מיימוני :
רעו **יש** אומ' רומ' להתוך הפת כלל קודם הברכה.
והרמ"ם כתב דהשיב הפסק מה שמתפח'
להתוך הלחם ושוסה בין ברכה לאכילה אלא הותך
ואימו מפריד הפרוסה עד לאחר ברכה וכן כת' כ"י.
וצריך להתוך מעט שאם יאחז בפרוסה שיעלה שאר
הככר עמה דאל"כ חשוב כפרוס :
רעז **ויברך** המוציא להם מן הארן ומע"ג דמוציא
עדיף מפי דכ"ע מודו דלכתחר משם'
ובהמוציא פליגי הפ"ה פסק תלמודא שיאמר המוציא .
וכתבו התו' בפ' כיצד מברכי' כדי שלא לערב רשתי
הפוחיות כגון השולח מוציא . ומע"ג דבלחם מן שיכא
עיקוב אחי הכא דקרא כתיב המוציא לחם מן הארץ
ע"כ . ומ"מ יתן דיוה בין לחם ובין מן שלא יבליע הש"ס.
ומה שתקנו המוציא להם מן הארץ אף שהקב"ה הימ
מוציא לחם כ"ש תבוא' הארץ זרח התולדת ילחק פ'
בסר משם ברהמו אף כי העיקר הוא שתקנו לשון הכתוב:
רעח **ויתן** אפי' ידיו על הפת שים בין עבר לשבעות
כנגד עבר מנות התלויות בפת לא תחרוש
בשור והחמור . כלאים . לקט . שכחה . פיאה . ביכורים.
תרומה . מעשר ראשון . מעשר שני . חלה ולכך יש
עשרה תיבות בברכ' המוציא . ועשרה תיבות בפסוק עיני כל
מלמיח הליך לנשמה . ועשרה תיבות בפסוק פותח את ידך
לנך יבבכו . ועשרה תיבות בפסוק ארץ חטה ושעורה .
וי' תיבו' בפסו' ויתן לך:
רעט **ואע"ג** דפת שלנו מלוה ואין צריך להמתין

למלה מ"מ מלוה להביא מלה עם בשבתן קודם שיבצע
כמ"ש התו' בפרק כיצד מברכים ר' מנחם היה מדקדק
מאוד להביא מלה עם השלהן כדאיתא במדרש
כשיהרלל יושבין על השלהן וממתינים זה לזה עד שיטלו
ידיהם ושם בלה מלות השמן מקטרג עליהם ובירת
מלה מנין עליהם . ובפ"ל כ' מה שכתבו לבצוע על המלח
פרבו הגלוסים לפי שהשלהן דומה למזבח וכתיב במזבח
על כל קרבנך תקריב מלח :
רפ **כתב** בפ"ח פה רמזון כשהוא טוב ידיו לאכילה
יעקב בירך המוציא ואח"כ נגב רמזון ידיו
ובירך על נטילת ידים לפ הוי הפסק כמו מול ברוך
ומ"ל רמזון לחזור ולברך המוציא :
רפא **ואחר** שיבצע יתן לכל א' וא' כתב שכתב
הרמב"ם בפ"ו מהלוצא נותן פרוסה
לפני כל א' וא' והוא' טוב פרוסה . ואין הכוצא נותן
ביד האוכל אלא מ"ש היה אבל . ובתב הר"ר אבידרה"ם
והפשר הטעם בזה משום שנ' פרשה ליון בידיה והוא
רמז לפריסת המוציא . בשבועת הרשב"ץ כתב טעם זה
בשם בעל ס"ג . ואם היו השבועים רבי' היה נהוג
מהר"י סג"ל שהוא היה הכוצא והניח לאחד מן
השבועים לאכול ג"כ להבריו והוא אלא אחד שאלו ואם לא
הספיי לכולן שאל מן האחיכה שאהר' אם נשא' כי
היא עיקר הסעודה ולא נשל מן הלחם שנשא' אם בידו
שבצע ממנו בניעת המוציא :
רפב **כתב** שאנו' בשם הר"ר אביגדור שכת' בשם
הר"ר שמשה נרי' שדם לאכול פת
שבצע בה המוציא קודם שיאכל פת אחר כדי שיאכלנו
לשיבעון והוא מדברי שבולי לקט . ושולי הפעם הוא
משום חבובי מלוה :
רפג **כתב** שכלבו בשם הר"ר אשר נהגו כל ישראל
שלא להכיל בשמח היה ושוף ולא
עכו"ס שהשיכה שנגע בו חציל המוציי וכן כתב הר"ר
דוד שבודרשם:
רפד **הין** לפניו שחיכה על פת ופת שלם שכל ממין
מ' מבר' על השלם שפי' הוא פת קיבר
וקטן והחשיכה פת נקייה וגדולה . אבל אם השלם
שעורים והחשיכה פת חטים שפי' היה קטנה מניח פרוסה
שחת השלימה ובוצע משחיטין יחד . וכל זה כשרוצה
לאכול משניהם אבל אם היו רוצה לאכול שלא משחד
יבצע עליו ואין לחוש לשני שש"ס שהשוב לו חביב
עליו . והלבוש מור"י מהרש"ל כתב בשם בש"ח שלו
שאם יש אחד מהלו נכון לאחד שאחד יעשה על השלימי'
ואחד על הפרוסה אל חטים . וס"ס בפת יפרשל ובפת
נקייה אל גויש אם יש מ' שלו שיאחלו ויאן לו לברך
על השם אל יפרשל והוא יברך על פת גויש דבכה"ג
כולי עלמא מודו דמלוה להאלו וכן רשיטי מוהו נהוג
על שלהנו :
רפה **כתב** בשחטי מהרח"ו סי' ק"י לאם שלם וכו
דבו' פרוסה אין לעשות לברכ' המוצי'
אם טוב יותר להניח בו מהובר שיהא השם גדול או
טוב לפרוס הפרוסה מן השלם כדי שיהיה הככר שלם
לברכת המוצי' לא נאהבו יפה דעתם אם הא' זה כמי

נלוסקאו' הדבוקים יחד שאפו ומדבקו בחצור כך ומהתך מן השחת והשמיים משחרב שלימה כה"נ ודאי מוב יותר להפריד המחיכה מן השלימה כדי שתהא נראה שלימה ממה שיהיהו דבוק כה כדי שתהא גר' גדולה דקי"ל שלימה קנב' עדיפ' לענין ברכה מפחיתין גדולים ע"כ:

רפו אבר מהר"י סג"ל שחציו למדהו ניזוקאו של הגלוסקאו' המוסקים זו אח זו ומחברו הרבה יחד בעת תפייתן. הבונע מאחד מהן לא יבצע נשוקה שנוסקים בחברת כי חצי' כאלו נבר נהתך שם. רק יבצע מצד החיצון שלשם הוא שלם. ומוכח כן פ' חלק גבי רב דמחיל ליה מבשר בחולת' מחיכת בעית למיברת המוציא ס"ל לא ידעי' וס"ל מבשר מחיכ' דקדי' בשול' ברשת'. ופרש"י ממקו' שנקרמו פניה של בשר נשניר דהיינו מלמעלה או מבציבו' הבשר או מצולין לבל בחמצע לא. ממילא ס"ה מקום שנשקו זמי לא:

רפז בתב הרוקח אם יש לאדם ב' הלאי לחם וחין לו לחם שלם יחב' יחד בעין שלם או בשום דבר שלא יהא גרש' ודינו כדין שלם ואפי' בשאת יכול לחברם כדמשמע בפ' הנן וכ"כ התנו בסימ' ק"י:

רפח אין מביחין בשעודה ואיחמא בירושלמי אפי' חין דעתים נגו מיכל' לשור לשיתר ליה אפומתא מפום כבחא:

רפט גרסינן בפ' אמר לחם המחונה שלכה בשעודה אדם יוצא לכתיל מים מוטל ידו על חח' פי' חות' שאפשף בה. דבר עם חבדו והפליג מוטל שאיחם כיון שהניח דעתו. ובאמוטל מוטל בשני כול' שלא יהשדוהו שלא מוטל:

רץ בתב המור ז"ל גרסי' בחסכת דרך ארץ כל מה שאומר לך בעל הבית יעשה ע"כ וכן הוא בחסכת דרך ארץ. אבל בחם' פסחי' בפרק פ' עולד מלי' הוא זאת האומה כל שאומר לך בעל הבית עשה חון משה. ורבי' נחחבטו בפירוחם' דהחוא מחמ' והכחון חללי הוא מה דאיחמא בערבי' בפ' ים בערבי' עד היכן לא יעשה אדם מחבטניא שלו רב אחא אמר עד הרקפה ושמואל אמר עד שיפשילו את כליו. ופירושו דהכור לאדם לעשה מהבטניא שלו דפוגם את בעל הבית שיוצא מחתו שאומרים בני אדם כמה רעים עשקו של בעל הבית שלו זה לשבחיא יכו' עמו לזה אומר כל שאומר לך בעל הבית עשה מיד בחמירים בעלמא חון משה אם אומר לך בעל הבית אל לא משה אם לא בהרקפה או בהפשלת כלי וק"ל:

רצא גרסינן בפ' זה בורר נקרי אדע' שבירושלים לא היו מכוונים בשעוד' אלא ח"כ היו יודעי' מי מיסך עמהם ע"כ ור"ל אפי' בשעודה מצוה כדכתבתי לעי' עמוד הקודם בשר ד':

רצב בתב הרא"ם ז"ל יש מורים לאכול דייסת בשר במקום בף כיון שאוכלין הפת אח"כ כו' עד ואני ראיתי גדולים שהיו אוכלין בכל פעם מעם מן הפת עם הדייסה ע"כ. ובלקוטי מהרי"ל כתב דבכל פעם יאכל הפת האומצים עמ' לבוף יניח הפת והוי עובר מצוה מאוכלין דאסרו הכמים ע"כ:

רצג מים מאנשים רצוה אמר ר' נחמן ל"ם אלא בין

קימח והדמה וגמילה . אבל אם מוכל בגיגה יבשה ו' חדשי' או המולעג מנהג חסידות לנסוג כהומר' מוסר"ס כי נלבב בין הסניים עכ"ל . וכן ניהגיב רבים שלא לאכול בשר אחר גבינה קשה כמו שאין מוכלי גבינה אחר בשר . וכ"י כתב בח"ח סי' קע"ג בשם הזוהר דיש להחמיר בשאר אחר גבינה אפי' בשר עוף כמו בגבינה אחר בשר וכתב שלו רמה מוהר"ם דברי הזוהר שלא היה מיקל בשאר עוף ול"ל דאפי' מי שנהג בגבינה אחר בשר להחמין ו'ַשעות . בשאר אחר גבינה אין לריך להמתין רק שעה אחת . דהא אפי' בגבינ' אחר בשר כ' בהגה"ה ש"ד דרניש מוהגים להקל להמתין שעה אחת עפ"י התו' והרא"ש . רק העומעים מוהגים ידיהם עד ו' שעות . אבל בשאר אחר גבינה עכ"פ די בשעה א' דשם החמירו בגבינה אחר בשר . בשאר אחר גבינה די במומרא זו שאינו מוכלו עד שהיית שעה :

רצה אמרי כ"פ כל הבשר כל הבשר שהכור לאכול עם גבינה אסור להעלותו עם הגבינה על השלחן שהיכלי עליו שלא יבאו לאוכלן ביחד . דווקא בני כ"א המבירי' זה אם זה . אבל אכסנאי' שאין מכירי' זה אם זה מותר . ואפי' המכירין זה אם זה אם עשה סוס סיבר כגון שכל אחד מוכל על מפה אלו אוחגים ביניהם פת לסיבר' מותר וכן נהגו וכ"כ ב"י בא"ח סימן קע"ג . וכתב הא"ו שהרוך שלריך להיות הסיבר דבר גבוה קלת להפסי' ודבר שאין מוכלין ממנו כגון ממרח או קנקן עכ"ל . וא"ם פת כשאין מוכלין ממנו וכן הוא בהגה"ה שפיר"ש . מיהו בקנקן שעפ"י שמוחין ממנה הוי סיבור אם אין רגילין להניח הקנקן על השלחן ועכשיו שמיהו אין לך סיבור גדול מזה . מה שכ' בלשם שדרכו להיות על השלחן :

רצו כתב הגהות מהיר"י שר' קלונימוס ור' יהודה לא היו אוחזין מכוס ש' כשאללו בשר וגבינה על שלחן ש' . ומיהו היכור ליכא שלא מכוס הרהקה היו עושין . וכתב בא"ו שלריך לכן ים לנהוג שפי' שכשאוחזין דאוכלין על שלחן ש' לא יאמו מכוס ש' מכוס שיוכי מאכל השלבקי' בכוס ע"כ :

רצו כתב הי"ד ולריך ליזהר שלא לאכול בשר ודג יחד . ויש מהמירי' להיות לכם כליס מיוהדים לכל ש' . וא"ו הרא"ש ז"ל היה נוהג בנקיים וכן היה עושה שהשה לפיו בינקיים עכ"ל . ובשו"ע בהגה"ה כ' מהרי"ו שהרבי הרא"ש שלא שאר בשר קשיבי לשכנו שכי רק עשו קיומה שפה בנקיים ושהשה ע"י שקיים וכן הוא בהגה"ה מרדכי פ' השמ"ב דאין שכנים לאכול זה אחר זה אם אינם מובלי ביחד :

רצח יין בשאוך השעורה מברכין עליו בפה"ג כלומר ולא אמרי' שם פוטרתו שהיא ב' כיצד מברכין שהלא הא זומא מפני מה אמרו דברי' שבאים מחמת השעורה שאוך השעורה הוין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם' . אמר להם הוא ול ופת פוטרת ח"ם יין ומי פפרים שם . שהי יין דגורם ברכה לעלמו כלומר היין יש לו השיבות שצה על ידו ברכה לאחר בגון קדושה והבדלה ושה' ברכו' . מבא"ב בשה' דברים . וי"ו גורם ברכה לעלמו בשעור בהר מבכי' שהם ביוך על היין ושהם הא"ב מבקי' לאחרים ח"ב לברך עליהם לא לפניהם ולא לאחריהם' שברכת היין שבירך אחלה ושבר בשו' פוטר את שבירך על מיני מאכלים יין פוטר כל מיני מבקי' . ואשפ"י שאין לריכה מהשם . הלכה היא מהיון . וי"מ גורם ברכה לעלמו שכל שאר הדברים אין מזכירין בברכה שם האין המגד' אותן אלא בפ"ה שהם היא כללים . ועל היין מזכירין הגפן שיצא ממנו היין וזהו השיבות ומפלה שים לו על שאר פירות . וי"מ גורם ברכה לעלמו שמברכין עליו בפה"ג הוא"ל ושהשה לעלוי . ובשבים מברך ב"פ השן :

רצט אם המסובים רבים כל ה' מברך לעלמו ואין שה' יכול לפטור את האחרים כמו בברכת הלחם וברכת המזון לפי שאין בית הבליעה פנוי . פי' שמאוך שמוכלים אין מכוונים לשם לברכה שזה מברך בשיק דעת שומע ושמשיע . וי"ח אין בית הבליעה פנוי . אינן יכולין לעשות אמן בפה אלא ובאיזה יחלה פי שהלמיך ולפיכך אינן יוצא' . והגהון שאינן יכולין לעשות אמן מפני הסכנה . וכן נראה מהירושלמי שמביא כל אחד מברך לעלמו שאין בית הבליעה פנוי ח"ר מנחה הלא אמר מאן דעתים בנו מיכלה אסור למיתי ליה אסום שבום שכנחה . ואפי' אם שומע בשעה ויוצא אלא עניית אמן הייבי' שמא יענה אמן וכן הוא דעת הרמ"ם . ואפי' הרשבון הוא פ"ם ומחזור ויטרי . ולפירושם אם אמר המברך שברי רבותי ואם מפנין בית הבליעה שפיר דמי . וכ' המרדכי בפרק בילד מברכין דכן מוהגים :

ש הביא לשם יין אחר מברך הטוב והמטיב . ומשמע מדברי הטו' בפ' הרואה והמרדכי פכ' ע"פ דמשופק אם אהרון טוב יותר לד"ם מברך הטוב והמטיב ואם הוא גרוע יותר מדאי שאין יכולין לשתותו אלא ע"י הדחק ל"ה היינו מברך' הטוב והמטיב וכשאהרון גרוע מן הרשבון אבל יכול לשתותו אלא ע"י הדחק אליבי בא רשב"ם וה"ת . לרשב"ם היינו מברך . ולה"ת מברך וה"כ שכלבו בשם ר"י . ודעת הרר"פ בהגה"ה בשם"ן סי' רל"ז כדעת ר"ת וה"ר שכח' וז"ל ומיהו אין להלק בין יין ליין אחד כי לעולם מברכי' הטוב והמטיב אפי' בגרוע רק אל יהא גרוע יותר מדאי . וכן נראה שהוא דעת מהרא"ו בשם"ע בכתב בהגה"ה וז"ל י"א שאם שתה שכר יין מאוס והבילו לו יין לבן שעפ"י שהוא יותר גרוע מברך הט ה"מ לפי שהוא ברוך לגוף יותר מן האאוס . וכן הם דברי המרדכי בכתב בן בפ' ע"פ לדברי ר"ת עיין משם בב"י . וכתב ולע"ע הלכה סוגיא דעלמא לברך על כל שמוי יין כל שאינו יודע שהשהרון גרוע מהרשבון :

שא כתב המרדכי פ' הרואה בשם אבי העזרי שהם הביאו לו יין רע ויין טוב כאחד . שים לו לברך מיד בפה"ג על היין הטוב ופוטר את הרע ולא יברך על הרע שהלא כדי לברך אחריו הטוב"מ כדי להרבות בברכות כי לעולם ים לברך על העיקר ועל הטיב שהלא כדאמרינן בפרק בילד מברכין עד כאן :

כתב

שב כתב סעור ס"ח סי' קע"ס וז"ל ומיהו לו לברך סעוה"מ מש"כ עמו מבל מה שאנו נוהגו לש. וי"ל כיון שאין מברכין המוה"מ ביחיד אעפ"י שביום שאסור בעשיה כל ס' מברך בעמו"מ ס' מברך לכולם אפי' היה ס' מברך לעצמו הוה כל אחד ואחד יחיד. ולפ"ז נהירא לי דמעשה דאתריכן בפ"ג כל ס' מברך לעצמו משום שאין בית הכנסת פנוי אלא בעת שהיין בשוק ומטיב לעצמו. אבל ס' וס' מברך לעצמו כיון שאי' בית הכנסת ואינו מהוגן שיהיו קריין בית בשוק לדידיה ומטיב לאחריני ע"כ. וכ' הב"י שם וז"ל והרי"ד שבודרשם ב' בימות אפי' כשהוא לבדו דאף דאתריכן בשוק לדידיה ומטיב לאחריני אינו ר"ל שיכוין לאחרי' בברכתו אלא הוא לו ואחרים באים ונהנין ג"כ מהותו יין קריין בית המטיב לאחריני ע"כ. ונראה לפי שברכת זו צריך לפרש דאף דאתריכן בעמ' דאיכא בני הבית דאפי' היינו לומר שאחרים באים אותו' מחותו יין אעפ"י שאינ' ביחד עמו. ואינו נכון. ויותר נראה לומר שהכוונה לדהות שברכת י"ח שבתב רבינו בסמוך ושאנרב בתלת הדברים ולא בתבש בתקנב ע"ל ב"י. ואני לא ראיתי בוש עירוב דברים בכאן כ"א דברים בכותים ויברים ואי' אמר דברי רבינו יחיאל סבינ' הט' פ' בילד מברכין דף מ"ד בהלבו סימן כ"ד והסמב"ן בסימן ר"ט ומבינ' ראייה מן הירושלמי דאיתא שם אמר לו ילדה אסמך זכר מברך הטוב והמטיב ומייתי שם ראי' אם אינו בעיר שאשתו שם והטעם והוא נהנה מדבר שאינה נהנית מברך הטוב והמטיב. וכתב עליו מהר"ם דלא נהירא לי כלל. ולענין דינא ל"ל משום כמחזי' ויעבי לשם אמר שברי רבותי דאחד מברך לכולם דהא י"ח דשב"פ ברך הטוב והמטיב ס' מברך לכולם אם אמר שברי רבותי לית דין צריך בשם. ואם אין לברך אלא יש אומר עמו כתבו הטו' והרשב"א הר"ן פ' ע"פ שהרשב"ד מזכר דעל בינוי פת נמי מברך הטוב והמטיב. אבל חכמי מצרפתים אומרי' דלא מברכי' על שנוי שפת הטוב והמטיב דאתריכוהו דאיכא למיכל מינים מתרי מיני וכי צריך מיברכי' יהיב דעתים אכולהו יחיי. אבל יין לפי שאין דרך לשתות בסעודה אלא מעט מיני' מברכי' הטוב. והרמ"ם כתב בפ' הטופס שאעפש שמברכי' על שנוי יין הטוב והמטיב ועל שינוי פת אין מברכין מפני דיין מפסיק ואינו נחשב אבל פת סועד אפי' אינו מפסיק. ועוד דלא אשכחן שיהא אלא על היין. ועוד כיון דיין הטוב בקובע ברכה לעצמו ראוי לברך עליו הטוב והמטיב. ה"ג הטוב והמטיב שנתנו לקבורה לפי שבאלו ברמיזים שבע פנים והקיפו ברמיזים מהרוגים' תקנו לומר על היין שהוא כמו שדם עכ"ל ובשם הגאונים מצאתי שהפקנו בידי אדם ויין נמצו בידי שמים. ובשם ר' שמעון בר' יהודה הכהן מצאתי לפי שהיינו מפוני בעשמים ומרקיחים מן אדום יום מכן לבן יום מכן בשמה גוונים שה"ק בפת. ועוד בשין הוא דבר

על שמחה דבשיב שמשמח אלהים ואנשים ודעת שאדם שהה שיעמו מידי דהוה לאוכל בית חבש וקונה כליס שאנשים שגריך לברך על פעס שקונה ואפי' יש לו כיוצא בהם. אבל על הפת מחיה טעם יברך על שמי שבע. ועוד משמעה שמברכי' על שינוי יין ואין מברכין על שינוי הפת לפי שהפת תינו נאכל תמיד לעשים קבועים וכשאדם רעב לפיכך אין מברכין הטוב והמטיב. אבל פחיים יין אין עתו קבוע ורוב בני אדם אין שותין אותו מהשת למה אלא מחמת הביאתו ומביאתו לפיכך מברכי' על שינוי היין הטוב והמטיב. והלכוך הטור כ' בפ' מטיח וז"ל לפי שבידוע שיין בונד ושות יין ומיבום יקר לב. ולפי שבשמות היין יחפשו בני אדם לעשות שת שמחמת זולת הטוב כי בכל מקום שים בו שינוי היין שים בו רבוי שמחה שיאמרו הטוב והמטיב בעניין שיזכרו שהנשים ויאמרו על שם שנקנה ברכה זו ויאמרו לשם על הרוגי בית שהיו הבידים נדולים ונהרגו בשם אלפים שם על שבאלו הברמיס בשם ועשה השם עמהם נס אלא שבריחו ובב שעה לקבורה וחזו הטוב אלא שבריחו והמטיב שיתנו לקבור' ויאמרו בלשם ברוך דיין האמת לפיך נהרגו הבידים אלו ושפכי דמ כמים וזכרו בשם שברמיס ושם נדר לברמיס שם יעשה חזוני קיר ומתוך זה יתעצבו על לשם ויבוזו על ס' ולא יחבאו ברבוי שמחה וסיים: **שר לאחר** שגמר הסעיד' מנסי לפלק שת הסנין מעל השלחן בשעת ברכה. ויש מוהגי' לפרוש עליו שפס ומתני' טעם לדבר כדאמרי' כל המפריך על שלחנו מפריכי' לו ימיו ושנותיו. ואמרו בזמן שב"ה קיים היה מוזה מכפר על השדם ומשהרב ב"ה נעשה שלחן של אדם כפרה עליו שנ' המזבח עץ שלש וגו' וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'. פתה במזבח וסיים בשלחן למדנו שהשלחן נקרא מזבח וכתיב במזבח לא תניף עליו ברזל. ושטעם שהמזבח מכפר על השדם ומפריך ימיו ושכרזל מקללן שמכה תורה לא יבא המקלל על המפריך ס"ל השלחן מפריך ימיו של שדם ושסנין מקלל אינו דין שיבא מקלל על המפריך. עוד מלאתי בספר ברכת המזון ובשניעא לבוחה ירושלים שאחד מברך ברכת המזון ובשניעא לבוחה ירושלים שאחד מברך ברכת המזון ושקטו בלבו וע"ב נהגו לשלחן מעל השלחן בשעת ברכת המזון. עוד מלאתי בשם בן דיוקי לפי שברכת יעקב אבינו הוא מעל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש וברכת עשו הוא על חרבך תחיה לכן עשה בברכת המזון שמזכירין ברכת שארץ שסיא ברכתו של יעקב שכתוב שסנין שהוא ברכתו של עשו כי לא יזוח שבנו הרשע על נוכל הארץ. ועשע' ואומר לף אלי טעם לדבר כי ידוע שכל תוספות של מל"ף כי"ת ים בברכת המזון חוץ מן פ' וכתב הרוקח בסימן ש"ז ושהשב"ן סימן שע"ו שכתו להודיענו שמן מלאך לף שלף לקף הף זשף גגף רשף שולש בכל שעושה שברכין ברכת המזון בשעת ובכוונה ע"כ. הוה שתביר לך שמין הרבו של מלאך שהוה שולש בזמן שמברכין ברכת המזון לכך שכתב הסנין לרמוז לזה דבשעת ברכת המזון שין הרבו של

מלאך המות שולט:

שה גרסינן בפרק הלק אמר ר"מ כל שלשו מעייר פת על שלחנו שיהו רוחה סימן ברכה לעולם שלא יהיה לפיכך על כן לא יהיו טובו. והאמר ר"מ כל המעייר פתיתין על שלחנו כאלו עובד עבודה זרה שנאמר העורכים לגד שלחן וגו' לא קשיא הא דליכא שליחא בהדיא הא דליכא שליחא בהדיא. ופרש"י כל שלשו מעייר פתיתין לצייר כלכתיב לחכול והופר. הא דקאמר לעיל דליכא שליחא בהדי' שמביא שליחא לאחר שאכל ומתן על השלחן עם הפתיתין משייר דמחזי דלפם ע"ז עביד סכי. הא דליכא שליחא בהדייהו דמזומנים לעני. ומשמע מדברי רש"י דשלשו לעיל רק להביא לחם שליחא על השלחן. אבל אם כבר מונח ש"ל להסירה וכן פשק שכ"י כדברי רש"י. אבל ליטעמא דתלמודא משמע דאפילו שיכא דליכא שליחא בהדיא. וכן כתב מהר"י וויל בדיניו סימן מ' ו"ל מכאן נראה שיש להסיר פת שלא מן השלחן כשמברכין ברכת המזון. ועוד למיון ברכה מעויה ע"כ ונכון לתום לדבריו:

דין פת אחרונים וברכת המזון

שו תניא והתקדשתם אלו מים לחסומים. והייתם קדושים אלו מים לאחרונים. כי קדוש זה שמן הכתוב. אמי ר' אלעזיכם זו ברכה. ויש מדקדקים מכאן הוציא ומים לאחרונים מן התורה מעוטים ברכה. וכן מצאתי בשם בעל יראים ז"ל שכתב למדנו מדבייתא זו שצריך לברך על מים לאחרונים שמעות הן לפי שלא במקום שלא סדומית מצוה ופריסות ליטול ידים לאחר אכילה. וכן מצאתי בשם רבי יצחק בר מלכי זדק שמברכין על מים לאחרונים. ובעל הלכות גדולות כתב כיון שאינו שלא לצורך האדם מקום שלא סדומית הין מעוני ברכה וכ"כ רב עמרם שאין לברך עליהן לא בלמון נפילה ולא בלמון רחיצה ולא בלמון שפיכה ומתן סימן לדבר בשאמת ר"ם וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מהל' ברכות. ובמנו המו' בפ"פ הלו דבריס ובפ' כל הבשר מה שלא נהגו בשם הלידמא לומן שאין מברכין מפני שאין שלא סדומית ביניהו. והמברך נמי כיון שאין הנו עושין כמו שאמר הפסוק כי קדוש הוי זה שמן הכתוב גם בגבילה לא נהגו ולא מקרי לדיון ידים מזומנות. פי' ויהא פשוט לברכה דאמרינן בשם שמזמש פשוט לעבודה כך מזומש פשוט לברכה. דודאי בזמן שהיו דגילים מים לאחרונים היה זה נהשב מזומש קודם נפילה אבל עכשיו לא כיון שאין הנו דגילים ליטול ואין הנו מקפידים בכך. הגה נהמאר מתוך המו' בשוב טעם ודעת נמה נהבללו מים לאחרונים הן לדעת האומרים שעיקר היה מצוה שלא סדומית הן לדעת האומרים שהי' מצוה מכח הפסוק לך לדעת חכמי הלמת שכותבים מים לאחרונ' חובה בלמת הובה ולמקום הובה הולכי כדי שלא הקטרב עליו מדת הדין צריך ליתן לה הלקה וע"כ לאחז"ל מים לאחרונים לריכים כלי כי הן הטעם שזכרנו יוכל הקדש ליזק בהן. ע"כ לא ידעתי למה זה

ועל מה זה נהבמלה נמילה זו לפי טעם זה עד שבקשתי לא שהבה נפשי מלאתי לרבי קלונימוס ז"ל שכתב שים לאחרונים לסכי בשל דעיקר מהילתן לא נתקנו אלא משום שלו סדומית שעכשיו אין שלא סדומית כמו כן אין רגילים בשים לאחרונים. ועוד לסכי בשלום משום דאמרינן שים לאחרונים לריכין כלי ואם נפשבו לאחרן רוח רעה שורה עליהן ועל כן מניחין לותה בני אדם לפי שאין יכולין ליזהר בהן. ומיהו אם יש אדם שהוא מיסבנים ורגיל ליטול ידיו אחר הסעודה לדידיס הוי ידיו מזומנות ולריך ליטול קודם בשמ"ז אבל לא יברך עליהן כלל כ"כ הסו' והרא"ש והמרדכי פ' אלו דברים:

שז ואחר כך מביאין לו כוס של יין לברך עליו. אם אין יין מצוי בשומו מקום יכול לברך על שכר. ודעת רוב הפוסקים דברכת המזון מעוטה כוס לפי' ביחיד. ובמדרש רות הגעלם כתיב ברכת המזון בני לריך כוס אלא בני אין לריך. ורלוני מהמדקדקי' שבאשכנז נ' מוסבין לדבי הפיסקים דלפי' ביחיד מעוטה כוס יין ומודדין כוס לברכת המזון. וכדי לחזק לדברי המדרש הזה מניחים לותו על השלחן ומיסב מוסיפים לותו בידיה' עכ"ל הב"י:

שח כוס של ברכה לריך שלא יהא פגום וכשמחזיר מכוס פגום לקנקן שביר לברך על היין שבקנקן דקמח קמח בעיל. ומעות הדחה מבפנים ומניפה מבחון. נס לריך שיהיה מי פי' יפן היין לחוכו מי עד שמגיע לברכת המזון ואז מזגו לתוכו שבח המזון. וי"א דאם היין חיו חזק אין לריך למזגו וכן נוהגין בשלו האלמנים. ויוליאו מן החבית לשם ברכה. ונראה לדיון שאין לנו הרבה יין אין לריך רק לשפוך מן הקנקן שמוזגין בו היין לשם ברכה והבית לשו דווקא וכן נוהגין. וי"מ מי של הכלי שיהא שלם כדאיתא בפ"ק של הכלים שביהן זו היא מיהתן. ומהר"י מוי"ן הקפיד אפילו אם רק הבסיס שבור אף אם נוף הכוס שלם. ולריך שיהא מלא דאמר רבי יוחנן כל המברך על כוס מלא מוחנים לו נהלה בלי מלרים של' ומלא ברכת ה' יש ודרוש ירבה. ורבי יוסי בר חנינא אומר מוהל ב' עולמות אחד עוה"ז ואחד עוה"ב של' יש ודרוש ירבה. וכתב הכלבו ז"ל ויש בומנים שילף מזה שעוה"ב הרי הוא מדבר רק בעוה"ז והוא אומרו יש ודרוש ירבה. ואמרו רבני נרפת ז"ל דשבר שה"ב לא לריך קרא לפי שבכר רוב המצות לשה"ב אבל להודיע שכרו בעוה"ז הוצרך הכתוב לפי שאין רוב שכר המצות אלא בעה"ב. והרב רבי יוסף ממרבלי"ח פי' מדאמ"ל יש ודרוש רם וכתיב ירבה הרי י"ם יתירה ובי"ה נברואו ב' עולמו' כדאמרינן בהחלת כי בי"ה ה' לור עולמים אל תקרי לור אלא לר. ומקבלו בשתי ידיו דאמר רבי חנינא בר פפא אלו ידיכם קודם וברכו את ה'. וכשמתחיל לברך נוטלו בימין. אמר רבי יהו רחמים אלו שמלל מהו שבסיע ליתין. פירוש לכוחכו בשמלו. אמר רב אבי הולל ורהשוב ש מבעיא להו אבי יה נעביד בהו עובדא. וכתב בש"ל בשם רבי בנימין דוקא למיקם ליה כולא בשמלו אסור אבל לבייעו בשמלו אלו מותר

ידא ימינא שפיר דמי דקי"ל מסייע אין בו ממש. והא דאבעי להו לראשונים היינו כשתופס הכוס גם ביד שמאל אבל כשאין נוגע בכוס אלא יד ימין אם הניח יד שמאל תחתיה לסייע אין בכך כלום. ומגביהו טפח דכתיב כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. ונותן עיניו בו דלא ליסח דעתיה מיניה:

שט **אמר** רב אשי אין משיחין על כוס של ברכה. פרש"י שלא ישיח המברך משנתנו לו כוס לברך. וכן נמי המסובין אין להם להשיח משהתחיל המברך:

שי **וצריך** ליסב בשעה שהוא מברך בין אם היה הולך כשאכל או עומד או מיסב כשמגיע לברך צריך ליסב כדי שיוכל לכוון יותר. וגם לא יהא מיסב דרך גאוה אלא ישב באימה כתב א"א הרא"ש ז"ל הא דאמרינן אבל כשהוא מהלך צריך ליסב ולברך איירי כשהוא הולך בביתו אבל מהלך בדרך ואוכל א"צ ליסב ולברך לפי שאין דעתו מיושב עליו אם יאחר דרכו כדאמרינן גבי ק"ש ל' טורים:

ענין ברכת המזון

שיא **גרסינן** בפ"ג שאכלו ת"ר סדר ברכת המזון כך הוא ברכה ראשונה ברכת הזן. שנייה ברכת הארץ. שלישית בונה ירושלים. רביעית הטוב והמטיב. ויש רמז לשלש ברכות הללו של ברכת המזון מן התורה ממה שכתב בשלחן וצפית אותו זהב טהור. ומלת זהב נוטריקון "זן "הארץ "בונה ירושלים. ועוד גרסינן התם אמר רב נחמן משה תקן להם לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם המן ותמצא בפ' המן רמז לברכת המזון במן עצמו שנאמר ובבקר תשבעו לחם וידעתם כי אני ה' אלהיכם. וכתב רבינו בחיי שם בפירושו ובשלחן ארבע שער א' שידיע' זאת הוא שתברכו את שמי בברכה על אכילת מן כענין שכתוב ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך:

שיב **בטובו** אין אומרים מטובו אלא בטובו כדי להורות שזן את העולם כלה בשפע טובו והטובה מרובה יותר ממנה אבל אם אמר מטובו משמע דבר מועט מקצת טובו וממעט בתגמוליו של הקב"ה:

שיג **יש** נוהגים לומר בברכת המזון נותן להם לכל בשר כל"ח עמנו. וכתב הטור בסי' קפ"ז שאביו הרא"ש לא היה אומר תיבת עמנו מטעם כי חסדיו הם עם כל חי וגם המרדכי כתב בסוף ברכות בשם ספר הפרדס שא"א כל"ח עמנו שהרי אינו פסוק ואין לאומרו שלא למעט החסד כי על כל בשר הוא משבח שנתן להם לחם כי חסדו עם כולם ע"כ וכן כתב התשב"ץ סי' ש"ו:

שיד **לא** חסר לנו ואל יחסר לנו יש נוהגין לומר מלת חסר החי"ת בקמץ והסמ"ך בפתח על משקל פעל קל כמו פקד פעל ודומיהן ויש נוהגין לומ' חיסר החי"ת בחיר"ק והסמ"ך בפתח על משקל פיעל כבד כמו איבד שיבר. ואותן שנוהגים לומר חיסר על משקל איבד שיבר אומרים ג"כ ואל יחסר היו"ד בשב"א והחי"ת בפתח והסמ"ך בציר"י כדי שיהיו שניהם מגזרה את עיין במרדכי בסוף ברכות:

שטו **כי** הוא זן ומפרנס לכל פי' זן באכילה ומפרנס בשאר צרכים מרדכי סוף ברכות והטעם כי אין פרנסה האמור כאן מענין מזונות ממש דא"כ היינו זן היינו פרנסה אלא מענין עשיית שאר צרכים הוא וכן פרש"י פ' המקבל כל לשון פרנסה לשון עשיית צרכים הוא כמו לפרנסה שמין באב (בפ"ד דכתובות ע"ב ופי' רש"י אומדין ושרגותו של אדם לפי קמצנתו כו') וכמו מוציאין לפרנסה ואין מוציאין למזונות ע"כ:

שטז **זן** ומפרנס לכל ומטיב לכל אלו שני לכל מנוקדים הכ"ף בחולם לפי שהם מוכרתים ואינם סמוכים אבל לכל בריותיו שהוא סמוך נקוד בקמץ כי כל שהוא סמוך נקוד בקמץ ואם הוא מוכרת נקוד בחולם כמו שכתב הרד"ק בספר מכלול:

שיז **ברכה** שנייה זו היא ברכת הארץ. ואינה פותחת בברוך כדין ברכה הסמוכה לחברתה וגרסינן בפ"ג שאכלו יהושע תקן להם לישראל ברכת הארץ כשנכנסו לארץ. ומהר"ם היה אומר נודך ולא נודה לך דמשמע נודה לך את פלוני. וכ"כ התשב"ץ סימן ש"ו שאמר נודך. וכתב עליו הטור א"ח סי' קפ"ז שלא נהגו כן ועוד קרא כתיב נודה לך לעולם לדור ודור וגו':

שיח **ארץ** חמדה טובה ורחבה כו' שנינו בברייתא בפ"ג שאכלו ר"א אומר כל שלא אומר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ לא יצא יד"ח וכתב הר"ר יונה שהטעם הוא מפני שמצינו שנשתבחה א"י בזה הלשון דכתיב אל ארץ חמדה טובה ורחבה וכתיב בפסוק אחר ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים וכיון שמזכיר ברכת הארץ על אכילתו יש לו ג"כ להזכיר שבחה ע"כ. והכלבו כתב בסי' כ"ה שבשבח זה הוזכר למרע"ה כשנגלה לו הש"י בסנה כמו שכתב וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ טובה ורחבה וגו' הוסיפו לומר חמדה שע"י שהוא זבת חלב ודבש הוא ארץ חמדה. ונמצא שבזה הלשון נכללו כל שבחי' אשר בכתוב ע"כ. והרר"ד אבודרה"ם כתב לפי שאנו צריכים לספר בשבח הארץ כדי שישתוקקו לה הנפשות ומה שלא הצריכו להזכיר ארץ זבת חלב ודבש לפי שאין כל הארץ כן אלא מקומות ממנה ע"כ. ובשבולי לקט כתוב פי' הר"ר בנימין לפי שראה יהושע את מרע"ה שחמד ליכנס לארץ והתפלל עליה וגם אבות העולם חמדו ליכנס שם וליקבר שם כיון שזכה הוא ליכנס שם תקן בברכת הארץ ארץ חמדה ע"כ:

שיט **ועל** בריתך שחתמת בבשרינו ועל תורתך שלמדתנו איתא בברייתא פ"ג שאכלו נחום המדי אומר צריך שיזכיר בה ברית ר' יוסי אומר צריך שיזכור בה תורה פלימו אמר צריך שיקדים ברית לתורה שזו נתנה בשלש בריתות וזו נתנה בי"ג בריתות. ופרש"י צריך שיזכור ברית בברכת הארץ שע"י ברית נתנה הארץ לאברהם בפ' מילה ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך. וצריך שיזכור בה תורה שאף בזכות התורה

שבחוקיו והמצות ירבו לתת להארץ שמ' לנתון תחיון ורבים' ולמלאתם תת הארץ . ולריך שיקדים ברית לתור' כנון על בריתך שהתמת בשבריו ועל תורתך שלמדתנו . והרי"ד תפודרסם כתב עוד טעם ת' בשם הר"ר תשר תלוני"ל על מה שתמר שלריך שיזכיר שם ברית ותורה וכתב שהטעם הוא משום דהלמלא ברית ותורה לא תקיימו בחיים ואלו שנאמר שם לא בריתי יומם ולילה דהיינו תורה שנאמר שם והגית בו יומם ולילה ובריתי דהיינו המילה ג"כ כשפיטו שנאמר ברית תקוח שמים וארץ לא שתתי לומר לא היתה הארץ קיימת ושם לא היתה קיימת לא נתנה להם הארץ ע"כ . ועל מה שתמרו שלריך להזכיר שם ברית ותורה . כתב הטור ח"ת סי' קפ"ז שנהגו לומר שהגתלת לתבותיהן תרן חמדת טובה וריחבה ברית ותורת חיים ומזון . ות"ת הרת"ם ז"ל לא היה תומר תלא שהגתלת לתבותיהן תרן חמדת טובה וריחבה ועל שהולתתו תרן תלריס . שהרי תומר תח"כ על בריתך שהתמת בשבריו ועל תורתך שלמדתנו ודי בשעם שתת ע"כ . וכן כתבו שם התו' והשבה"ן סימן קי"ו וכ"כ המרדכי בשוף ברכות שהתומר ברית ותורה לא הם לקתהיה שלא רלה התלמוד לומר שיזכור התיבו' תמת תלא תעניט שעל בריתך היינו ברית ועל תורתך היינו תורה ע"כ :

שכ **שאתה** זן ומברנם הסי"ן של תלא שתתה בריכה שתניה נקודה בקמץ גדול שכן שתתה תדבר עמי בספר סופניט סי' ו' היא נקודה בקמץ . והטעם כתב שם הרד"ק שנקמלא סי"ן של שתתה להרחיב תת התל"ף . וכן כתבו שתר המדקדקים ות"כ תזה הטעם גם פה בריכה שתניה קמוף וכן בשתר תקומות כמו בתפלת י"ח תודים תנחנו לך שתתה הוא כו' כ"כ תהר"ן בברכת המזון שלו :

שכא **ובכל** עת ובכל שעה כך היא הנוסחת בכל ספרי ברכת המזון תשר בידינו ובטור ת"ח ובכלבו סימן כ"ה . ובתרדכי סוף ברכות בשם ספר הפרדס תינו רק בכל עת וכן היה מוהג מורי מהר"ם ז"ל לומר בכל עת ותו לא . וכתב מהר"ן בברכת המזון שלו וז"ל רלוני רבים שתומרים תתמר ובכל שעה ותומר שטעות נפל בתה שכתוב בכל הנוסחתות התזכירים בכל עת ובכל שעה וזותגים טעם לדבריהם משום דהיינו עת היינו שעה והכל ענין ת' הוא . ותני תומר הספרים הרתשונים והתרוניט יוכיתו שכתוב כתוב ובכל שעה . ותפי' לב היה נוכחת לתם שתין שם ובכל שעה לא היינו שותניט לה וכ"ש שעל תתקי' שבספרים הדניט תין למדיט תסם . ועוד שהרי גם בתפלת י"ח תקנו לומר ועוד בעיניך לברך תת עמך ישראל בכל עת ובכל שעה . ועל הטעמה שטועיט יש להניב ולומר דהספרם גדול יש בין עת ובין שעה . כי עת הוא שם שעות . כי תרבע עתיט תמציט בכל יום ולילה. תהבוקר עד חני היום עת ת' . ותחני היום עד הלילה עת תני . ותפלגת הלילה עד חנייט כת שליטי . ותחני הלילה עד הבוקר עת רביעי . ויש רמז לזה ממתר שהטע"ה שתמר בספר קהלת סימן ג' ז' פסוקים תעת לולדם עד עת שלום ובכל פסוק תסם תרבע פעמים עת

ובכולם יש כ"ה עתיט וסם כנגד שבעה ימות השבוע שיש בכל יום תסם ד' עתיט ובכולם יש כ"ה עתיט עכ"ל:

שכב **יתברך** שמך בפי כל חי . בתקלת מוסחתות שבידינו כתוב בפה כל חי ה"ת ומוכחת מסובבת היא כי הנוסחת החמתית היא בפי כל חי ביו"ד ממה שכתב הרתב"ע בפ' ויעש וכן שתר תקדקיט כי תלת פה מוכרת ולשתר יהיה סמוך יסוד ה"ת הנעלם יו"ד נעלם כמו פי לדיק וכן בלשון רביט כמו פי רשעיט וכ"כ הרד"ק בשורש פה בשתוך הומר' הה"ת ביו"ד כי פי ה' דבר ע"כ . תף כתן שהות שמוך נריך להיות בפי כל חי . ועוד פסוק תלת הוא בספר תלכיט ח' סימן כ"ב רוח שקר בפי כל נביאיו וכן בד"ה סי' י"ח נרוח שקר בפי כל נביאיו תכי לך שתמר בפי כל חי ולא בפה כל :

שכג **ברכה** תליטים בוטה ירושלם ונרסינן בפ"ג שתלכו דוד ושלמה תקנו בוטה ירושלם

דוד תקן על ישרתל עמך ועל ירושלם עירך שלמה תקן על הבית שבתוכו כו' ולתו למימרא שלא ברכו תות' עד שבא דוד ושלמה דהא דניט לה כולהו תקנה תלא שם תקנו המכבא לפי תה שנמוסף טובא ליטרתל . דוחלתי קודם הכיבוש ועניו הבית לא לתמרו כמו שהר הכיבוש והבנין כמו שתין לנו חומריט מבצע שבשבע דוד ושלמה . שתתו מבקשיט להחזיר התלכות ולבנות הבית והם היו מבקשיט להמשיך שנות התרון והמלכות והבית . ומתחיל רחם ה' תלהיתו על ישרתל עמך ועל ירושלם עירך ועל מלכות בית דוד משיחך דחיתה בפ"ג שתלכו כל שלא תמר מלכות דוד בבוזה ירושלים לא יצא ידי חובתו . וטעם הדבר כתב הרתב"ם בפ"ב מהלכות ברכות תפני שהוא ענין הברכה שתין נחמה גמורה תלא בהחזרת מלכות בית דוד והמרדכי כתב תפני שעל ידו נתקדשה ירושלים . וע"ל כתב הטעם פירש הר"ר בניתין לפי שלריכין תנו להזכיר מלכות שמיט ומלכות בית דוד ובית המקדש . לפי שתמרו רז"ל ביוט שנתלק בית דוד כיבו בג' דבריט בהקב"ה ובבהמ"ק ובמלכות בית דוד ותין נגתלין עד שיתודו ויקבעו שלשתן . וגם בתפלה מזכיריט שלשתן משעון ומבטח לצדיקים זו מלכות שמיט . בוטה ירושלים זו המקדש . מעיין קדן יפוטה זו מלכות בית דוד ע"כ . וע"כ לפי זה היה לתוי להזכיר גם מלכות שמיט . ובלתו תכי תיתה בפ"ג בתלכו **מיידי** דתמר מלכות בית דוד לתו תורת תרעה תלא תמר מלכות שמיט . תלא שלא רלו להזכיר מלכות שמיט מלכות בשר ודם דהיט נרתה שמדמה מלכותה דתרעה למלכותה דשמיט . ולכן תקוט להזכיר בסוף ומתניב כמו שתתר הלכך תין להזכיר בוט מלכות שמיט בבוזה ירושלים כי תם מלכות בית דוד . ותין לומר ת"ח רוטיו רק תניו רוטיו וכן תין לומר מלכותך ומלכות בית דוד כן תכניו תפוסקים כלם :

שכד **גרסינן** בירושלמי בפ' תלו קמריט והפוסקים הניחוהו תיה תסור לתדם לתבוע לריכיו בשבת . רבי זעירה שתל לרבי חייה בר תבא תהו למימר תניו רוטיו זמנו ת"ל בפוסק הברכה כך הוא . משמע דסבירה להו לרז"ל בתלת זמיט תיט בם התומר

כתוב אלא שלא נרכיו הוא שמתפלל לפני הקב"ה שיזון תותנו. לפי זה יש לעיכוב זוגיו בשורק על מקל שוגיו אלהי יעבדו כמו שכתב הרמב"ן בפירושו לספר קהלת דהשתא אינו אם הכותב אלא מתפלל לפניו שיזון תותנו. וכתב הב"י בשור ס"ח סימן קפ"ח שכ"ל בך יש לפרש פרנסנו וכלכלנו שהוא מתפלל שיפרנס ויכלכל תותנו. וגם רועינו היה רוצה לפרש לפי זה רעה תותנו בחכרון ו"ו וכב"ל שהם הרי"ם. ובימי תורפי שמעתי מהמדקדקים שהיו תותנים כך. אבל בכל הספרים כתוב רועינו והרב"ן כתב עליו וז"ל ואכני לא ידעתי מי הגיד למדקדקים הכתוב שהיה רצוי לפרש אלא רועינו ע"ד שפלה ונקשה כמו אלא זוגינו שלאחריו כי למה לא נאמר שהוא שם הכותב כמו אלא אבינו שלפנינו. ואכני לא אדע ולא אבין דברי פי הכתב מהר"ן למה לא יקשה מה רצו המדקדקים לומר זוגינו במלפנ"ם שם ממתי שכתב הרמב"ע ואכנון לומר זוגינו כמו שוגינו אלהי יפעמו אלא כל עצמו על רמב"ע לא נא אלא להוציא שאין לומר זוגינו בשב"ת כי אמו מן ואנה וכמ"כ כן עינינו מן ענה ומנזרת זן לא נאמר זנה כי שם זן או זון כמו מן דן דון ומן קס קוס ומן שב שוב ומן מן מון וכן שוגינו תוגינו שף כאן זגינו זן תותנו או זגינו הזן תותנו ת"כ וכל לומר זוגינו כאלם שפי' הזן תותנו רק שים רוצים לומר תותנו דרך נקשה ואפלה ואומרים תותנו בשב"ת כמו עגינו רפאנו לזה כתב רמב"ע שעושים שם כי שם נאמר תותנו דרך נקשה אז הנכון לומר זוגינו במל"פוס. אבל לפי הדקדוק י"ל זגינו זוגינו שפירוש הזן תותני או זוגינו שפי' או זן תותנו. וכמו כן משמע שם' תגיה סי' כ"ז. ולפי זה מ"ש דהמדקדקים האומרי' זוגינו. אלא ע"כ לומר סי"ל תותנו דרך נקשה כמוכח ממוך הירושלמי ולכן נכון לומר זוגינו. וא"כ שעיקר יסוד הוא על הירושלמי מה רצה התכם המזכר על ככה שמה דאיתא בירושלמי מהו למימר אבינו רועינו זוגינו קלי רק אחזוגינו לבד דלמא שם הקבו ג"כ על רועינו כי שמיסב דרך נקשה שם כי יותר מסתבר דעל שמיסב יהד הקבו ממש שלמה שעל הד לבד קלי. לכן נכון לומר רועינו בשב"ת וכן הוא בהדיא בהגהות שבסיב המרדכי פוף ברכות. ותמהני על הגאון מהר"י קלרו כי יותר היה לו לתלות הדבר בהגה"ס זו ממה שתלה הדבר שמה שמע מהמדקדקים כי היו דומה שמיעה לראיה. וחולי לא רצה תותנו:

שכה **ברוך** אתה ה' בוא ירושלים כך הוא הנוסחא במקלת ספרי פוסקים ופסוק הוא בספר תהלים סימן קפ"ז בוא ירושלים ס'. ובכל ספרי ברכת המזון כתוב בוא ברחמיו ירושלים. וכ"כ המרדכי בפוף ברכות שם מהר"ם ושעה לדבר מלשון בשחיל ברחם ס"כ הוסף נמי ברחמים. והכלבו כתב שאין הנוסחא מדוייקת לפי שלא תבנה ירושלים כ"פ במשפט שנאמר שיון במשפט תפדה ע"כ. ומורי הרב ז"ל כתב שכיון הוא לומר ברחמים. דדוקא הפדיון תהיה במשפט אבל להיותה מבונה ומתוקנת בבנוסה יותר מבנוי הרחמנן הוא ברחמים להיות בניינו שם בברחמנות.ופסוק שלא הוא ברחמים שב שבות אהלי יעקב ומשכנותיו ברחם

ונו' ונאמר בזכריה ויאמר המלאך עד מתי לא תרחם את ירושלים ונאמר שוד בזכריה סימן ח' שבתי לירושלי' ברחמים ביתי יבנה בה. ושוד עיקר פשוטו ליון במשפט פשה בנשבר המשפט שיעשה בה:

שבו **אחר** כיום הברכה אומר אתן לתגיע האומר אתן אתה ברכותיו הרי זה מגונה וחכיה הרי זה מגונה. ל"ק בשאר ברכות מגונה. בשוגה ירושלים מפני שהוא סיום הברכות דשוב והמציב לשו דאוריית. ושוב לאומרו בגוהו שלא יזלזלו בברכת השוב שמתוך כך יבינו שאינו מן התורה. ונראה דדוקא כשמברך לבד ואין עונין אתן אחר ברכות. אבל כשמזמינים עונין עליו כשאר אתן עונין על ברכו' רשמועות. ואע"ג דשאר עונה ג"כ מ"מ אינו ניכר כ"כ שהיל ואחריש עונין ג"כ עמו. וכן המנהג במדינו' שלו לאומרו בקול רם אפי' המברך עצמו כשמזמינים. ואולי מהאי טעמא כ"כ מהרימ"ח ז"ל בשא"ם בס"ע. ומורי ז"ל הסכים עמו מדינה אבל לא מטעמיה דיהי' טעמא לדבר שהמדינה ליכא למיחש לזלזולא שלא דוקא בימיהם שהרי היו באים להסתיר הדבר שלא ידעו הכל שעונים אתן אפי' בפני התלמידים לא רצו לגלות כדאי' מקלת מוסחי דגרכי כי היכא שלא לזלזלי רבנן בהשוב והמציב. וכן הביאו מהרש"י בתרומת הדשן שהפך נפל שהפך לי השוב והמציב דאורייתא כדאיתא בתוספ סוגיא לשם. ומש"ה שכחוהו עניית אתן אפילו בפני התלמידים שלא יקילו. ולגירסא שלנו בפני המון אבל המדינה משמע' ביבדאל שכ"ע מברכין אותה אפילו הפוגלים שלי' הייבים כמו שכתוב בהג"ה מיימוני בשם מהר"ם ח"כ ליכא למיחש למידי. ונם מאחר שכל העולם יודעים שעונ' אתן אחר כותם יהוליים מפי מועיל לעשותו גלוים מאחר שכבל יודעים מזה ואין בזה שכחת דבר והתירך בתשובותיו סימן מ"ד:

שבז **בתב** מהרש"י בתרומת הדשן וז"ל שמעתי בהורי' בני כי רב היו רגילין לדבר בשעת ברכת המזון ושמו הקשה בקשה שלא ידברו כדי שיכוונו לשמוע הברכה ויש שרצו שלא לתקן אלא עד אחר כותה ירושלים שהיא סוף ברכה דאורייתא כו'. תשובה לא שפיר דמי ואלו לתקן עד לאחר ברכה רביעית דהייט עד שיתחיל הרחמן. וכן שמעתי אחד מרבותי' שהקפיד על ככה וכשיא ראיה מפ"ג שלכלו רב אחי עני ליה לאתן דכותה ירושלים בלהיותה כי היכא דלא לזלזלי בי רבנן. ונראה כ"ם אם יתקנו שלא לדבר עד אחר כותה ירושלים יבינו הכל דמקלן ואילך לא קפידא אפי' אם לא יכוונו לשמוע משום דהיא דרבנן ויזלזלו בברכה רביעית ואע"ג דבכל דוכתי אמכחן דעדיף טפי לדאורייתא מדרבנן מ"מ כיון דאמכחן דהכא קפיד תלמודא כה"ג אלו נמי נקפיד ע"כ:

שבח **ברכה** רביעית השוב והמציב ולפי דאורייתא היא אמכחים תקנה על הרוצי ביהר שנתנו לקבורה. כדאיתא בפ"ג שלכלו השוב והמציב ביבנה תקנה כנגד הרוצי ביהר דאמר רב מתנה אותו היום שנתנו הרוצי ביהר לקבורה תקנו ביבנה השוב והמציב. השוב שלא הסריחו והמציב שנשמע לקבורים

לקבורה. ואיתא בהיכא דאמרי ר' אחות דמי מדרש ת היו בניהר וכל ב"ה היו שם ר' אחות מלמדי תנוקות ואחרי העיר בעלי חומות שמים רבות ובמלחמות מדריומים לקחו אות הרומיי' ויפלו דם לרוב מחוד ויהרגו עד תוס כל העיר קף ונשים וילו המלך לכלתי קברם ויהי מחון לעיר כרם גדולה רחבה י"ב מילין ויקיפו את הכרם סביב סביב ממחי ישראל זה על זה ויעמדו שם כ"ה פנים כל ימי חותו המלך ולא הבריחו. ויהי אחרי מות אותו המלך ויעמוד מלך אחר וילו לקוברי' וילכו כל העם מן העיר לקברם ויקברו' במקום' בכרם. בו ביום מקנו הטוב והמט כ. הטוב שלא הבריחו והמטיב שנתנו לקבורה וזה שקב וה כתן י"ח פנים דתמריק בירושלמי על הורבן ביתר בחותה שעה נגדעה קרן ישראל ואיסה עתידה להזור עד שיבה בן דוד ולפיכך קבעוה אחר בונה ירושלים ועוד עשיים אחרים מבוארים בספר תבודתם וביתר מהברים:

שבט ופותחת בברוך לפי שהיא סמוכה לאחרות ויש שם הזכרת שם ומלכות מזה הטעם כי מאחר שהרחמנות מן התורה וזו מדרבנן ודאי אין לדון אימה לסמוכה לאן ואיסה חותמת דיהוי מטבע קלר. תע"ג דאיתא במדל. ס"ל שם ג' הטוב ת וג' גמולי' תפ"ה אינם חותמת דמשיקרא לא הקנו אלא הטוב והמטיב ואח"כ הוסיפו שם דברים הללו כ"ב תהו' והרח"ם והכ"ר יונם בפ"נ שתלכו. והרבב"ה בתב טעם אחר שלא רצו לרחוש שם ולעשיתה משוה מאחר ברכות על תורה שלמעלה ממנה. והכ"ר יונם בתב טעם אחר שפם רבני נרפא והוא בכל מה שאומר בברכה זו כמו עניין ה' הוא שכלן שמות האומר הן שאנו אומרים שהוא מלך ומטיב וגומל וכל מה שאומר אלא הבורא שם הוא האומר עניין ה' הוא. ותעב"י שאנו אומרי' הוא יגמלנו גם זה אומר הוא שאנו אומרים שהוא גומל גומל אלינו בכל יום:

של אמר רבה בר בר חנה ה"ר יוחנן הטוב והמטיב לריכה מלכות ומכיר' לריכה אחי מלכיות בר מדידה. הדה בשביל בונה יר שליש שכיון שהקנו לומר מלכות בית דוד בבונה יהושלים רמוי היה להזכיר בו ג"כ מלכות בשים הללה שלה רצו להזכיר מלכות שמים אלא מלכות בשר ודם הלכך הקנו להזכיר הטוב והמטיב מלכות בשניה. ואתב שהקנו להזכיר מלכות בשניה הקנו נמי להזכיר בשנד ברכת הארץ. לכך לריך להזכיר בה ג' מלכיות הסיעו מלך עולם הביעו מלכנו המלך הטוב. וה"ה מאחר שהקנו מלכות בשנד ברכת הארץ למה לא הקנו בברכת הארץ גופי' בשנאמר בטוב ירושלים לא רצו להזכיר מלכות דהרע בהדי מלכות דרקיעא אבל ברכת הארץ מחי ה"ל. ו"ל שלא לעבות מעולה מברכת בונה ירושלים:

שלא כתב מורי הגאון ז"ל בשם אחי מהר"ר יצחק ז"ל שלא היה חושב בורחנו שלא **אחל** הביעו מלכנו מהיעו גומלנו יוצרנו וכתב מ"ר **ברב** ז"ל הטעם דהכתב דברי' ויוצר' הדה מילתה היא ולמה לי למהכר תרוייהו. ואדא בהרי בפיוט הכליות שחותרים בבוקר בהשחרת ומזכירים בכוף

סעיות חותרים עננו הביעו עננו עננו בורחנו עננו כו' עד נמר הלקף בית וכשניע ליו"ד חותר עננו יודע יוצר עננו ולא חותר עננו יוצרנו עננו והיינו מהחר בכבר חתר בירחתו. ואולי יש בו טוס פרטית בהיעו' טופל על דבר נוס ונסות בהותר החדש ודותם לו. והבריחה טופל על הדקות ועל הנפש וקרא משתעו כן בהרי בהיע בתרלם ויברח הלהים את האדם בעיניו בלשם חנשים וגו' בהות הנפש והבשל. וחח"כ חתר ויוצר ה' הלהים את האדם עפר מן האדמת בהות הותר הנס. ואף בחיעו נמי ויברח הלהים את הנשים הנדוניים. אולי לרוב הריעותם והות ורחמתם נתחר אבל עכ"פ בחעטו ביותר בייך לותר יש ה על הנו' בבריחה. ואין לותר בריחה על הבשל מיעידם אף פי"ת להפך בבשים פנים לתורה. וחכר לבבר ייעך הרי' ובורח רוח. ה"ב ברכת המזון בהות בביעת הניף והחותר מזכירי' יוצרנו. ובעיניי הבליהות בחבקי' רחמים על נפש הרוטחת חומים בורחנו:

שלב איתא בירושלמי בלריכים להזכיר בברכה זו ג' מכיות וג' גמילות וג' טובות מלחתי בתוב בהבשע הוא בנגד ג' עולמ ת בהם עולם המלהים עולם הבלנלים ועולם הבשל ואלו ר"ל לסורות בהות יש' מולך על כולם ומטיב עם כולם וגומל חסד עם כולם כי כילם מקבלים ממנו יש' תכד ממזון ניפני ורוחני בפש אלהי ע"כ:

שלג דוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו כך היא המוסחא בטור ח"ח סימן קפ"ט. ובהבב"ח סימן בי"ו ובמרדכי כוף ברכות והבלבו סימן כ"ב ולא כגוסחא' ספרי ברכת המזון שבידינו יגמול בעדינו:

שלד ואדר זהה לומר הרחמן ואין נוהג מבוש הכבוד. גדולה מזו מלינו בברכ' מילה שמהפללים על הילד בהמלע הברכה תחר שבירך בפה"ג כ"ב הח"ה כי קפ"ב. וכ' הבלבו בסי' ל"ע וז"ל ובסלחה מאחר בבנינו הטובה הגמ' אחר ברכ' בתין בו הזכרת שם אבל הגמ' יחומה. מהו לעשות הגמ' אחר הרחמן בשברכ' המזון ועל המים שבקדים בו' עד ואני רחיתי בהבוב' שנחוסים שמותר לעשות הגמ' אחר הרחמן. וכן הוא מפורש בה"ע וכן שיהר בלא לחנ' הקנוס רז"ל שבשבל לומר הגמ' בישנדל. ועוד מלינו בירושלמי הבשיה שאחר הגמ' אחר בקבש שנאחר הגמ' כן יעשה ה' ואחר ר' יוסי בר חנינא הגמ' יש בו הגמת דברים כלומר ביקש מאת ה' שיקדימו דבריו וכשם בירושלמי שאחר הגמ' אחר דברי חנני' כך הנו חומרים הגמ' אחר שהוא בגון הרחמן בשברכת המזון ויהא בלשון שבקדים:

שלה יברך חותנו כל אחד ואחד בו' כ' שכלנו סימן כ"ה שלא יש שם עבו"ם חומר כל ה' וה' ממנו בני בריח בשמו לפי שלאחור לברך העבו"ם שדבריהם לא תהנם ולא תתן להם הן ע"כ: **שרו כמו** שהברכו הבוחנו כך היא המוסחא בכלנו בר' כ"ה ובהבוחא מורי ז"ל כי' ס"ד. אבל במרקא שהחוח בחוב כמו שביארך הקב"ה בחותינו בו'. ואין נכון מפני שנראה קלת בשפי רבויים ת"ו

מהבי בתחלה הוא לומר הרחמן הוא יברך כו וכשאומר אה"כ כמו שבירך שקב"ה אף בשובינו כו' הרי הוא כלשון אמר רבותינו יברך אף פלוני כאן שבירך ממעון אף פלוני:

שלו בבך מכל כל פי' שברכם בכל שנא' וה' ברך אף מברכם בכל. ויפתח בברכת מכל שנ' בו והכל מכל. ויעקב בברכת כל בנ' בו כי הגיי מלכים וכי יש לו כל. ומורי הרב ז"ל היה אומר כל אפשר דפויס ולא דגושה כי כן הוא לגבן בכתוב. וכן' דדוקא בקרא דכמוסה ליכא"מ נת לך ממשמה שתהא רפויה מכל בברכת המזון שהיא סמוכה אין לחוש שהז"ק הוא לו הרפ"ה:

שלח כתב שמדכי בסוף מסכת ברכות והתשב"ץ בסימן מי"ו אמרו חומרים ונהגו כן בכ"מ ומתרו לומן וכ"כ מור"י ז"ל. וכתב הטעם כי לפעמים אתרו הוא מזדרזים למברכין לבוא בעל הבית בביטול כמו בבוא לבצוד המקום טוסה שלוס במזומנו כו' ומתרו לומן:

שלט יש שאין חומרים מלא ה' לפי שים לחוש שמא יבליע בהלי"ף של מלא ומעלה מהרף ומנהג ה"ו אלא חומרים משם ה' במקום מלא ה' וי"ו מה'. והעיקר שלא לשנות לעון הפסוק ולומר מלא ה' ודקדק בדיבורו שלא להבליע:

שט הרחמן הוא יזכנו לימות המשיח כתב הרוקח בסי' שנ"ז לפי שכתוב בשיר המעלות לידה בניך מבוא ומים מבשיע לחם וכתיב אחריו שם לחמים קרן לדוד ערכתי נר למשיחי ע"כ:

שמא מגדיל ישועות מלכו ג' פסוקים שם הפ' הוא בספר תהלים כי' י"ה מגדיל ישועות מלכו וגו' והדלים של מל' מגדיל נקודה בחיריק וחסר יו"ד ושיה תנועה קטנה. והשני הוא בספר שמואל כי' כ"ב מגדול ישועות מלכו וגומר והדלים של מלא מגדול נקודה בחולם ומלא וי"ו ושיה תנועה גדולה. וכתב הרב"ד מבודרשם וז"ל קבלתי מרבותי כי בשבע י"ל מגדול ישועות בוי"ו ובחול מגדיל ביו"ד וכ"ל הטעם מפני שבשבע הוא מלך גדול כנגד החול ומגדול הוא מלא בוי"ו והולם בוי"ו הוא מלך גדול. וכי' מגדיל הוא בתהלים ועדיין לא היה דוד מלך ומגדול הוא בשיחים וכבר היה מלך ע"ל. וסימן לדבר שב"ת ום"ם קרח מ"קרח:

שמש עושה פיום במרומיו פ"ם בספר חיוב סי' כ"ה המביל ופחד עמו עושה שלום במרומיו. והטעם שתקנו לנו רז"ל שתהא ברכת המזון מותמת בשלום. יש לפרש זה ממה שכתוב בפ' בהקהל ונתתי גשמיכם בעתם וגו' וכתיב תהריו ונתתי שלום בארצכם. ושניהם בת"כ אמה תאמרו הרי מלבל הרי מפתח הם הן שלום הן כלום ת"ל אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ מכלן שהשלים מקול כנגד הכל וכן ה"ת עושה שלום ובורא את הכל. ועוד טעם אחר שתקנו להתחם ברכת המזון בשלום וכן התפלה תקנו להתחם בשלום שהברך את עמו ישראל בשלום נפי שיעלה לפרש זה מפ' שהקרבנות שהרי תפלות כנגד תמידים תקנום וכן השלחי

גבית כמוזה בב ס והתורה בסידור הפרשיות של הקרבנות אחת' לנו בקרבן שלמים הוא שכתוב זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים ודרשו רז"ל למה נקרא שמן שלמים שמביאי שלום בעולם:

שמג הוא יעשה שלום עלינו כתב מהר"ר היר"ן ז"ל בסדורו וז"ל הגאון מהר"ר שלום ז"ל מויל"ם נורס והוא יעשה. ואני רחיתי בחלם מדויקם בק"ק ורמיי"ז כתוב הוא יעשה ע"כ:

שמר יש נוהגים אחר ברכת המזון שמוך לברכה שמברכים על הכוס לומר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא לרמוז לפעולה שיעשה הב"ה לעתיד לבא לצדיקים והוד יברך ויאמר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא כדאמרי' בפ' ערבי פסחים:

שמה ואח"כ שיסיים שכל יברך בפה"ג דיין על ברכת המזון צריך לברך עליו. ואין לברך עליו בתחלת ברכת המזון כדרך שמברכין בפה"ג בקידוש ובהבדלה מחלה לפי שברכת המזון הוא סיום ויסיה הדעת לומר שלפניו הלכך אם היה מברך בפה"ג תחלה הוי ברכת המזון ספסק בין ברכה לחבירה. ויטעות המברך ואח"כ יעשו שהחיה. ויברך ברכה לחרוגה כפי המפקה שאחה אין יין או שכר או דגם. ואם דעתו לפתות עוד לא יברך עד לבסוף. ולעניין שיעור שתייתו שהייב בברכה לחרונה היא כ"י מסחפק אם הוא בכזית או ברביעית לכך כתב שמוב ליזהר לפתות פחות מכזית או רביעית להסתלק עלמו מן הספק. והכא ג"ם לפתותו פחות מכזית דכל דבר שלריך הוא צריך לפתות ממנו כמלא לוגמא שהוא רוב רביעית הלכך יפתה רביעית לכתחלה שלם:

שמו ואם המשובי ג' אל נחוסף עליהם ברכ' הזימון כמו שאמרנו ג' שחלנו היינו לזמן ובגמ' יליף לה מקרחי. ועניין הזימון פרש"י והמרדכי לזמן להזדמן יהד ברכה בלשון רבים כגון נברך ע"כ וז"ל הכלבו בסי' כ"ה והרב"ד מבודרשם בהלכות ברכות ועניית הזימון הוא רבוי שבח וגדולה לברוא ית' ומתרין זה לזה ומתוועדי' יחד להודות לו ולשבחו ולפחרו על שפע טובתו כמו שנחמר ומרוממה שמו יחדיו ע"כ. והדר הזימון כתב הטור בסימן קפ"ג שאומר מ' מהם לפניו נברך שחלנו מבלו. והם עונים ברוך שחלנו מבלו ובטובו חיינו. והוא חוזר ואומר ברוך שחלנו מבלו ובטובו חיינו ברוך הוא ברוך שמו ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הזן את העולם כו'. וכך היא הנוסחא בכל ספרי ברכת המזון שבמזיא שים בידינו היום שבכולן כתוב מאמר ברוך הוא ברוך שמו. ורחיתי רבים שאומרין מאמר ברוך הוא ברוך שמו ונותנים טעם לדבריהם משום דדוקא הטומע ברכה מפי חת' הוא שאומר ברוך הוא ברוך שמו על כל ברכה וברכה שטומע מפי כדלפנין ממה שאמר מרע"ה כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו כמש"ל בטור ח"ח סי' קכ"ב. אבל על ברכת עלמו אין צריך לומר ברוך הוא ברוך שמו והכלבו ג"כ לא כתב ברוך הוא ברוך שמו וכן המהר"י קאלו לא כתבו בם"ע וגם מהרח"ו לא הניח

שם היה לומרו. ס"מ דכותי כ"ל וכן מורי מהרש"ל
לה היה לומרו:

שמו ואם היה שם עשרה. ונרך להזכיר השם
ולומר בשרך מלכינו כו' כך שמינו בפ"ג
שלכלו. ומסיק התם דאין לומר בשרך למלכינו בלמ"ד.
וכתבו התוספות דדוקא בני עיר ובודאה כתיב למ"ד
כמו שיבו לה' הודו לה' אבל בני ברכה לא מצינו זה
בלשון וכן הוא בסדר רב עמרם. ומסיק בוד השם
דכל המצטה בעון שלמר בשרך על המזון שלכלנו מלנו.
או שלמר למי שלכלנו מלנו. או שלמיר במקום ובכוונו
ומכוונו. או במקום היינו למר חייס הרי זה בור.
ובעמת לחומר על המזון שלכלנו מלנו הרי זה בור
בלבו שם השם' דמשמע דמשרך לבע"ה המלכינו דמי
לרחמנא למה הוא מזכיר מזון בלא מזון יש הרבה לברכו
ע"כ. וי"מ דלמר על המזון שלכלנו הרי זה בור דמשמע
שהוא משרך למזון. ובעמת דלומר למי שלכלנו
מלנו הרי זה בור פרש"י נשרך שלכלנו מלנו משמע
שהוא יהיד שלכל מוכלין מלנו. למי שלכלנו משמע
שהוא כן זה לא שם זה ולפי דבריו משרך
שם בעל הבית ע"כ. וז"ל הרר"ר מבודרש"ם למי
שלכלנו מלנו הרי זה בור. כי' לאו משום שלכלנו מלנו
אין המכוון בו למי שלכלנו מלנו דמ"ש למי שם משרכים
אלו על מי שאו מוכלים. אלא ר"ק נריך להעלים מלת
למי כדי לשרמוע שמינו משרך לבעל הבית בזימון שותו
מזון ע"כ. ובעמת דלמר ומכוונו הרי זה בור פרש"י
משמע בשגמליו על מקום דמשמע דבר מועט כדי
חיי. אבל ובכוונו היינו משמע בשפשפ טובו שבדול
היינו שלשובה מרובה יותר ממנו. ובעמת דלמר חייס
הרי זה בור פרש"י משום דחוישי שם עשרה מן הכלל
ע"כ. וכוונתו דמשמע ובכוונו חייס שלר העולם ולא שמו.
אבל ובכוונו היינו משמע שאר כל שהייס כשהוא:

שמה וכך זמן שלין שלשה מלה להלך דמניא בניס
שלכלנו מלוה להלך שיברך כל ה' ברכת
המזון לעלמו. אבל ברכת המוציא פוטר אחד שם
הביאו ובעשה בברכ' המזון משום דשלשתם רבנן שקראי
דנדלו לה' שתי ואין אחד יכול לומר לשהד נדלו ולפיכך
אין יכולין לזמן אלא בשלשה. וביבי שמואל כ' בעשה
הדבר שברכת המוציא שלינו מן התורה שקלו שם לשיו'
שאחד פוטר שת הביאו. אבל ברכת המזון שהיא מן
התורה שהמירו לשיות כל אחד מברך לעלמו וכשהוא
רבנן שקרא שוכלת וברכת מי שלכל יברך. ור' יהקב
שזקן כתב עשה שהר כי לפיכך אמרו ב רכת המזון
שמוה להלך לפי שבינו שלכילה ושסלק הקבישות
מהן ודומה כאלו שלכלו כל ה' לעלמו. אבל ברכת המוציא
שמהילין לשכול ולקבוע עלמן דין הוא שיפטור זה שת זה:

שמע ואם הה' מברך המוציא לשהיא שת שהביאו.
ומנו שכשו לומר ברכות רבותי להמוציא.
זשבני מורי לכוש. מלשתי בשם רבינו קלונימוס הזקן
ז"ל לפי שאחד מוציא ידי חובת כל המסובין בברכת
המוציא ויש לו ליקח רשות מהן שהוא רוצה להוציא ידי
חובתן וברצונן. וכבני אין לריך לומר שבני בית
שבניעה פעי ואין עוסקין לא בשילה ולא בשום דבר

דעתם עליו על כן אמרו סברי כלומר תנו דעתכם להבין מה יין הוא זה שאנו שותין שמח ים בו דבר של טירוף. וכן שוגין לו להיים כלומר שתה בלב טוב כי יין זה יין של חיים הוא. ובשם רבינו יצחק בר יהודה ז"ל מצאתי לשם אמרו סברי על היין לפי שהיין הביא קללה לעולם והזיק בימי נח שנשתכר מן היין וקלל בנעון בנו ע"כ אומרים סברי מורי כלומר תבינו שים בדעתי לשתות מדבר שיצא ממנו קללה ונס לשם בדעתכם לשתות ממנו ואולי אלא יזיק לי כלום וע"כ בני אדם רגילין להביא אחרינו לחיים הטיב לי' אותה שתייה ולא להזיק. סוף כל אלו הטעמים והפירושים נראה שלפיכך אומ' סברי מורי ורבותי כדי להשמיע המכובד ויעמו אחרינו אמן. ומה שמפיגים להיים כאדם המפיג דרך בבוד להבירו כשאבירו אומר לו רציתי לעשות כך וכך והוא מפיגו שעשה להיים ולשלום. גם לשם יין בתוך המזון אין צריך ליטול רשות ולומר ברשות רבותי סברי כל אחד מצרך לעשות לפי שאין בית הבליעה פנוי וכל ה' ערוד בלבולתו ואינו נותן דעתו לשמוע ברכה לפיכך אין נפטרין בברכה אחד מהן אלא יניחו אכילתם בשעה שזה מברך שיהא בית הבליעה פנוי. לכך הוא אומ' סברי רבותי כדי שיניחו את אכילתם ויתנו דעתם לשמוע את הברכה ויענו אחריו אמן. וח"ת הרי קודם הבדלה וברכת המזון שבית הבליעה פנוי ה"ב למה אנו אומרי' סברי מורי. כדי אלא להלוק בברכת היין כי לא תקנו מתחלה אלא בברכת היין שבתוך הסעודה ועשמה כדאמרינן. ואח"כ נהגו לאמרו בכל ברכת היין כדי אלא להלוק:

שן כתב מהר"ם ברגא"ם בם"ע סימן קנ"ג וז"ל המנהג אלא ליזהר בבי' עכו"ם וכ"ל הטעם משום אלא יוכלו לקבוע עצמן בבית ע"ו"ם משום ירהא העכו"ם והוי כילו אכלו אלא קבע. ועוד דיש לחוש לסבתם אם ישמו בעוסת הברכה ואלא יאמרו הרחמן יברך את בעל הבית הזה לבן מתחלה לא קבעו עצמן רק לברך כל אחד לבדו. ולכן אין לעשות המנהג אף אם לא היו עושים אלו מספיקין מכל מקום מאחר דבבר נהגו כך הוי כאלו לא קבעו עצמן ביחד עכ"ל. ומורי מהר"ם ז"ל היה מזמן בבית עכו"ם. ובהרחמן הוא יפלח לנו ברכה מרובה כו' היה אומר יפלח לנו ברכה מרובה בממ"ם הליכתינו ובמקום יפיבתינו עד עולם ופעם ה' תייתי על הסעודת פדיון הבן בבית עכו"ם והיו שמה כמה גברי רברבי והסכימו דעת כולם יהד לברך את בעל הבית דקאי על בעל הסבודה ומסתבר טעמייהו:

קצת דיני ברכות

שנא כ"שהאדם נהנה מן העה"ז בשום פנים חייב לברך לאדון הכל אפר על ההנאות שהות מעובו. ואם נהנה אלא ברכה מעל בדברים פ' כיצד מברכין דף ל"ה ה"ר אסור לו לאדם שיהנה מן העה"ז אלא ברכה וכל הנהנה מהעה"ז אלא ברכה מעל מלי תקנתיה ילך לגל הכפ. תכף מלי עביד ליה אם עבדיה להיכודא. אלא אמר רבה ילך לגל הכפ מעיקר' וילמדנו ברכות אלא יבא לידי מעילה. ואמלי קרי ליה מעל. נראי שכל מי שאוכל אלא ברכה לשם נראה שהוא חומד בבלה שבהריסו. ואינו בן כי הכל בא מאת הש"י וכזה מועל. ועוד שקודם ברכה הוא קודם ומועל כה כמו שקודם. ולאחר ברכה זה או מאת הבלהן ה' שנתנו לו ונעשה לפיכך הנאתם אלא ברכה מועל כמי שאוכל קודם אלא פדיון. וכבי מסתברא מדאמרינן עלה אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העה"ז אלא ברכה מעל כלומ נהנה מקדשי קדשי' שנאמר לה' הארץ ומלואה ר' לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה. וכתיב והארץ נתן לבני אדם לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה. ועוד כי הברכות חיון צורך גבוה אלא צרך הדיוט כי היון שהוא יה' מקור הברכה וכל הברכים הן מהשלות ממנו. כל המלאי' המברכים תוהו הין כל ברכות הם כדאי לו כי הוא המלא הקדמון שהמליח המלאים כלם ומליחים חינו אלא מליחותו ומיאותו הספיק לעשות לא יצטרך לזולתו כלל. ה"ב אם יברכוהו כל היום וכל הלילה מה יתרבה בכך ה' מה יחנו לו או מה מידם יקח כמו שאמר אליהו אם לדקת מה תתן לו או מה מידך יקח אם תשלם מה שפעל לו וכבו בפעיך מה תעשה לו. הין התועלות והרבוי כי אם אלינו כי כל המברך על מה שברא הוא מעיד על הסבותה שהוא יפעלה המליח מזון לנפשים כדי שיהיו וכזוקים התנועה והפירות מתברכי' ומתברכים וברכת ה' היא תעשיר. ולזה רמזו ז"ל בתמרת בב"ב פרק לא יהפור הרופה שיתעשר יפין והרופה להתחכ' ידרים וכיוצא אלהן בנפשו ומוכרח בדבוה. הנו בזה הרופה שיתעשר יפין ר"ל יהן הודה' ובבא להם"י על מזונו ועובדו שנתן לו הם"י והנו יפין כי העושר הוא נפשי. כדכתיב מלכון זהב יהתה וכתיב נמי תורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד. וידוע כי לד נפון היא שהליני כדכתיב נפון ויתין וכזכות זה שיהו שבח והודאה על מה שנתן לו הם"י ברחמיו וברוב חסדיו והוא בברכות יזכה לעשר כי ברכת ה' היא תעשיר כאמר. והרופה להתחכם ידרים ר"ל יהן הודאה ושבח על הכחת התורה שנתן לנו הם". ואמר ידרים כיוצא' היא דכתי כדכתיב לא תכם לימינו וכתיב תורך ימים בימינה. והיא החכמה שתחיה את בעליה וכ"ב הכחת התורה דכתיב בה כי היא חייך ואורך ימיך. ובזכות שיהו שבח והודאה ויברך ברכת התורה בשום לבבו יזכה להתחכם יותר כי בשם בזכות ברכת התורה' התנועה והפירות מתברכים ומתרבים ואם אינו נזהר בברכות בעון זה בפרנסתו ותתעשר' בחשר תבחר. כן בזכות ברכת התורה. התורה מתרבת חלנו ולזרעו ולזרע זרעו. ואם אינו נזהר בה פיסקא מזרעו כדאי' בנדרים פ' ואלו נדרים מפני מה ח"ח אין מלוי לנאת מבניהם ה"ח רבינא האר מפני אלא ברכו בתורה תחלה ואחרו וסיומך אלהן בנפון ר"ל העושר אשר הבלהן רמוז לזה כאמרם זר אלהן רמז לבתר מלכות ובפרנסת אלהן אשר לפני ה' שהוא מקור הברכה. ועל כן נקרא אלהן שהקב"ה מולא ברכתו בלתם שעליו ומשם הברכה מתפלחת בכל המזונות היה בנפון לרמז שהעושר בא מנפון. ואמר ופיים הוא זהב שהור ר"ל אם אלא

לעשות

לעצום עמירם לעוסרך כמדם שעושה לפוי לדבר להשתמר מקלקול והפסד חז ונפיש חוטו זהב טיהור ר"ל מזהר בברכות וכן המה הלפוי שיתקיים בידך ויתברכה ויצנרך העושר ההוא וזהו ונפיש חיטו זהב טיהור רמז לב' ברכות של ברכת המזון מן התורה זה"כ . זיי"ן . ה"ש "הארץ . כי"ת "בונה ירושלים . וכן זהב בניימטרי' י"ד לרמוז לייחי מחויב אדם לברך אלו ג' ברכות י"ד פעמים בשבוע שהרי בכל יום יש ג' כשידו'. ולפי שבשבת הם בלשה סעודות . כשידה עליהם יוצאי בחיני תרגימא . ומאחר שמלת זהב רמוז לברכות לכן אמר זהב טהור כי הברכות אמרות ה' טהורות , וממורה בדרום לרמז כי רבמת אחרים שהיא ממורת זהב טהור כי גר מלוה ומורה חור היא דרומי ויחיי :

מכר הלין שמעינן דהמאחר בברכות עוברו ושוו מתקיים ומתרבה . הבל מי שלוו מאחר בשם לזי עוברו נפסד ונחשבת כמאבד ודומה לבעל הפקדון שעזבו הפקדון לאדם ומרשהו לעשות עם הפקדון האם כרצונו וליהנות ממנו כפי שיראה רק בתנאי בכל פעם שיהנה מן הפקדון האם יתן לו הודאה וברכה על זה. ואם לה יעשה לזי יוסיף פקדון על פקדונו.הבל אם לא יתן הודאה וברכה על זה לא הוא כאלו בפקדונו לזי הוא מהויב להחזיר לו הפקדון כדבשיא בברכת ויקרא נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל וגו' וכשיב אם הגזלה לאחר גזל או את העושק אחר עשק או את הפקדון אחר הפקד אתו . כו בעל הפקדון זה הקב"ה בשתן פקדון לאדם כי כל קנייני עה"ז שים לו לאדם לשש המייש לו קנין עולם רק אם בפקדון אלו ותלוים ברצון הש"י שהוא בעל הפקדון . ומרשו לעשות עם הפקדון האם ברצונו ליהנות ממנו כפי הצטו ותאות נפשו . רק בכל פעם שיהנה יתן ברכה והודאה לפ"י ואם ברכת הנהנין . ואם לה יעשה לזי יוסיף פקדון על פקדונו כי עוברו ושוי מחרבה דבזכות זה הפירות והתבואה מתברכים ומתרבים וכל אחר יעשה כזאחר . ואם אינו יודה ומברך לו ומכתם בפקדונו לזי הש"י שהוא בעל הפקדון מודע את פקדונו ומרוך להחזיר לו ולוקח את כל המוד מידו כלומרש ז"ל כל הנהנה בלא ברכה כאלו גוזל להקב"ה ולכנסת ישראל שאחר גוזל אבין ואמו ואומר אין פסוע ת"ר הוא לאיש מבמים . ופירש האבדה הזאת לפי הפשט אניחל ממנו את הבשגחה כאלו אין לאו מודים כי ממנו הכל ומידו נתנו לנו אלא מן השרים והמזלות . וגוזל לכנסת ישראל הפירות כי בעון זה הפירות נפסדים ומתמעטים כמו שכתוב כי זאתה אמס הוסיפה הורמה כי' ל"ן אמיר ולקחתי דגני בעתו ותרושי בזמיעדו . ואלו שהנהנה בעה"ז בלא ברכה מכתם בפקדון שנתן לו הב"ה נס נגזל אומו . ואם המכתם בעמיתו בפקדון או בגזל נקרא מעל בכתיב ומעל מעל בה' וכתם בעמיתו כו' . קל והומר לשניהם . זהו פרוש בלוריהם כל המנהג בעולם הזה בלא ברכה כאלו מעל:

ריש לך לדעת כי מה שאמרו חז"ל שכור ליהנו בלא ברכה לא על האכילה בלבד אמרו אלא גם על **שמר** הנשים הוא הרחות והבעם והריח והשמיע' והמיבוש

הרחות הם הבשמים והריח בהידושה ועל יש הגדול וכיוצא בהם המוזכרים בפ' הרואה . הריח כמו שאמרינן בפ' כיצד מברכין מיין שמברכין על הריח על כל הבשמים אלא יש לומר דבר שהבשמים נהנה ממנו ולא הגוף הוי לומר זה הריח . השמיעה כגון שמועות טובות או שמועות רעות . וכבר שלוו לאם לא תקנו ברכה על שמיעת קול כיוצר ועונג שהבשמים נהנית ממנו דכתיב השמיעני אם קולך כי קולך ערב . והשתוחה כי הקול יוצא בו ממשות . כגון הפרי ממש. וה"ה יש בכיוצר לו בעונג לו בלאדם ממש. לימו דומה כי הריח יוצא מגוף הפרי והקול לימו אלא מן האויר הפוגע בהבל היוצא מן הפה והגרון . המשוש כגון כי לבים לימ' ברוך מלבים ערומים . וכי מצא ידיה לעיניים לימ' פוקח עורים . וכי תרין ויתיב לימ' מתיר אסורי' . וכי זוקף לימ' זוקף כפופים. וכי נהיט לאדעא לימ' רוקע האדץ על המים. וכי סיים מסמרי לימ' שיעשה לי כל צרכי . וכי מסני לימ' המכין מצעדי גבר . וכי אסי המייני לימ' אוזר ישראל בגבורה. וכי פריס סודרא על ריסיה לימ' עוט' ישראל בתפארה. כי מני ידיה לימ' עו"י. וכל הני בכלל המגוש הם :

ולזה רמזו רז"ל בתמרס במסכת ברכות הני ס' ברכי נפשי כנגד מי שאמרן דוד לה אמרן אלא כנגד הקב"ה וכנגד נשמה מה הקב"ה אלא כל השוא . אף הנשמה אלא כל הגוף מה הקב"ה רוח' ואתיו נר' . אף הנשמה רוחה ואתי נהליה.מה הקב"ה זן את כל השוא כלו . אף הנשמה זנה את כל הגוף. מה הקב"ה סהור.אף הנשמה סהורה . מה הקב"ה יושב בחדרי חדרים . אף הנשמה יושבת בחדרי חדרים. יבא מי שים בו ה' דברי' הללו ויושבת למי שים בו ה' דברי'הללו ע"כ.והנה נלה לנו שמאמר הזה הכלל . לכן בפרטי לא ידענו להלם הני ס' ברכי נפשי כנגד ה' דברים שאמרנו ובודאי המאמ' הזה אומר דרשני . גם ק' למה אשב כאן רק אלו חמשה ובמדרש כתב עוד מה נפש יחידה בגוף והקב"ה יחיד בעולמו . הנפש הוא אוכל ושותה והקב"ה הוא אוכל ושותה וכהנה רבות . ונראה לפרש שרמזו לבני חמשה חושים לאר עליהם צריך האדם לשבח להקב"ה כאמור וזה לאמרו כנגד הקב"ה וכנגד הנשמה לאר ממנה השמה חושים היזועים. לאמר מה הקב"ה אלא כל העולם אף הנשמה אלא כל הגוף זהו כנגד הוא המיוחס שהוא בכל שמה הגוף . ויזוע כי כלל המציאות הם עולם המלאכים ועולם הגלגלים ועולם השפל . ועל הכוונה זו הוא תבוסת בני אדם על ג' חלקים בדומה בניין המציאות ומפני זה נקרא האדם עולם קטן לפי שהוא כנגד עולם הגדול וזה רמז חיוב באמרו ומבשרי אחזה אלוה . ואמר כי מתוך הלקי נופו שהם ג' ירמה ג' הלקים המציאות שבמעשה הרחשים שהם נעשה אלוה . כי הרחם באדם שהם השכל שופע הוא כנגד העולם העליון שהם הכללי' הנפרדי' . מן הלואר עד המהניים הוא הלק האמצעי באדם ומשם יוצאים ג' צריגים ושם יד ימין ויד שמאל ובשם כללים ז' שמות והם החושים יד ורגל והעשה והזרע והאשה והזרוע כנגד העולם האמצעי הוא עולם הגלגלים אשר בללו

ז׳ גלגלי החנופה אמר ז׳ ככבי לכת קבועים בהם. ויש בכלל החלק האמצעי הזה הלב באדם אשר המהפב׳ באה ממנה. והל׳ הוא כמלך יושב בחדרי חדרים. והלב ושאר איברי הגוף תחת ממשלתו והוא באמצע הגוף כנגד כוכב חמה שהוא באמצע הגלגלים ממנו תבא האורה בעולם השפל הזה אשר בסבתה יעשה כל פעלותיו. וממתניו ולמט׳ הוא החלק השליפי ויש בכלל החלק הזה פעלת התולדה והזויה והחפסד כנגד העוה״ז שהוא בעל הויה והפסד. וכנגד שהקב״ה מלא את כל הג׳ עולמות וכנגדו הנשמה מלאה כל הגוף אשר הוא דמיון ג׳ עולמות אמר דוד ע״ה אותו ברכי נפשי האמור אחר ברכו ה׳ כל מלאכיו כו׳ כי אמר ג׳ ברכו ה׳ כנגד שלשה עולמות. והתחיל מעולם המלאכים וכ״ז אמר כל מלאכיו. וכנגד עולם הגלגלים אמר כל צבאיו. וכנגד עולם התחתון אמר כל מעשיו. ועל הוש הראות אמר מה הקב״ה רואה ואינו נראה אף הנשמה ממיש הוש הראות רואה ואינ׳ נראית. ועל חוש הזה שהוא היר של אדם אמר דהע״ה אותו ברכי נפשי האמור אלל עוטה אור כשלמה. ועל חוש הטעם אשר בכללו הוא שכה הזן אמר מה הקב״ה זן את כל העולם אף הנשמה זנה את כל הגוף וידוע כי כחות הפרטיות הנמשכים מן הכה הזן הם ז׳. המושך. המחזיק. המעכל. הדוחה למותרות. המוליד בדומה. המבדיל שליחות. המגדיל. ועל הכח הגדול הזה שהוא כח הזן אמר דהע״ה ברכי נפשי את ה׳ ואל תשכחי כל גמוליו כו׳ המשביע בטוב עדייך כו׳ תתחדש כנשר נעוריכי:

ועתה הגשי לבב שמעו ותחי נפשכם טעמו וראו כי אמר ז׳ דברים כנגד הז׳ כחות הפרטיים האלו הנמשכים מהכה הזן אמר ואל תשכחי כל גמוליו. ואחז״ל שאמר זה דהע״ה על יניקת שדי אמו לשבח להשם יתעלה שעשה לה דדין במקום בינה ומבארין גמוליו מלשון גמולי חלב. והכוונה אצלם לרמוז לנו שהש״י נתן אותו הכה המושך בדדי אשה למשוך ראשית כל הלב מהדם שנתהוה ממאכל וממשתה שאוכלת ושותה ואפילו מהוורדין ומהמקומות הרחוקים ואפילו משלמטה מהם:

וכנגד כח המחזיק אמר הסולח לכל עונכי. ואח״כ אמר הרופא לכל תחלואיכי כנגד המעכל. וסמכן יחד זה אחר זה לפי ששני הכחות הללו הם סיבת תחלואי הגוף ומכל אחד מהם נמשך חולי השכיי מחבירו. כי מקלקול כח המחזיק שמחזיק המאכל וסותם המבואות פתחי הקרבים ונקבי הוורדין יבא לאדם השיתוס. ומקלקול כח המעכל שאין לו כח לעכל ימהר לשלשל ולהוציא המאכל בלתי מעוכל וכל ה׳ משני אלו החלאים השכיים באים לאדם ממאכל הרע. והמאכל הרע הזה הוא לשתי סיבות או שהוא רע מפני איסורו שהוא מהמאכלות האסורות שאסר׳ לנו התורה. או שהוא רעב עצמו שהיא מאכל גס קשה העיכול ומוליד רוע התכונה בנפש והלאי׳ בגוף האדם. והנפש האוכל׳ אחד מהמאכלו׳ האסורות ענשה היא לבא לידי שיתוס. כמו שדרשו רז״ל ביומא על הכתוב שאומר ונטמתם בם אל תקרי ונטמתם אלא ונטמטם והטימטום הוא השיתוס כמ אטום בריאה. ואם יחטא איש באחד מהמאכלות האסירות בודאי לא יועיל לו שום רפואה אם לא שישוב בתשובה שלימה ובשובו מרשעו ה׳ יסלח לו ושב ורפא לו וינצל מהחולי ההוא הבא מעונש עון המאכל האסור ההוא. שהוא חולי השיתוס הנמשך על הרוב מכח המחזיק. ועל זה אמר הסולח לכל עוניכי וכנגד המעכל אמר הרופא לכל תחלואייכי שאם ישגה אדם ויאכל אכילה גסה ממאכל רע אעפ״י שהוא מותר מן התורה אבל הוא רע התכונה שהוא גס וקשה העיכול ולא יוכל כח המעכל לעכלו ומתוך כך יחלש ויתקלקל הכח המעכל ויבא אדם לידי חולי הנמשך ממנו. לכך אמר שגם מזה ירפאנו ה׳ כי יחזיק כח המעכל וישיב אותו לאיתנו הראשון ויתרפא מחליו וזה אמרו הרופא לכל תחלואייכי:

וכנגד הדוחה למותרות אמר הגואל [illegible] חייכי לפי שכח הזה משתדל להוציא המותרות לשלחם מגוף האדם ומוציאה לפעמים דרך זיעה. ועל הרוב דרך נקביו וזהו בהתמדה ואלמלא זה לא היה אדם אפשר להתקיים כי הוה מת. ולזה כוונו רבותינו ז״ל באמרם קפים נקבים של אדם יותר מהמיתה שכ׳ מהר צועה להפתח לא ימות לשחת. והוא בעצמו הלשון שאמר כאן הגואל משחת הייכי:

וכנגד המוליד בדומה אמר המעטרכי חסד ורחמים לפי שמזה הכח הפרטי הנמשך גם הוא מכח הזן ממנו נמשכה הזרעה לאיש ולאשה להוליד בדומה והנה הוא הנותן לו אותו כח להזריע לאיש ולאשה כשמזדווגי׳ יחד שיפרו וירבו ויולידו בדמותם בצלמם. וגם לפעמים שיהיה האיש עקר או שתהיה אשה עקרה שבדרך הטבע לא יוכלו להוליד הוא יתברך על דרך הפלא יולידם ויתן להם בנים וכמו שעשה לאברהם וליצחק אבותינו. ולשרה רבקה רחל אמותינו. ולחנה ולאשת מנוח וזולתן. ולזה אמר המעטרכי פי׳ יתן לך אשה שתפרה ותרבה עמה שתוליד ממנה בנים זרע אנשים שעליה אמר הכתוב אשת חיל עטרת בעלה פי׳ האשה שעשתה בנים רבים שהם רבים ברבוי ובמעלה. כי משמעות לשון חיל הוא מורה לב׳ דברים לרבוי האנשים כמו חיל גדול מאוד ולמעלתם כמו אנשי חיל יראי אלהים כו׳ אשה כזאת שילדה לבעלה בנים רבים ומעולים היא עטרה שלו כי עטרת זקנים בני בנים. ואמר עוד חסד ורחמים על דרך והרשתיך לי בחסד וברחמים. או יהיה פירושו שאם יהיה הוא עקר הקב״ה יולידנו ויעשה עמו אותו החסד שעשה לאברהם שעליו נאמר חסד לאברהם. ואם אשתו תהיה עקרה ה׳ יפתח רחמה בין בשעת הריון בין בשעת לידה. ולכן אמר רחמים בלשון רבים ויהיה פי׳ תיבת רחמים מלשון פטר רחם ויפתח ה׳ את רחמה:

וכנגד המבדיל בין הטוב להזנה ובין הרע אמר המשביע בטוב עדייך פי׳ שהש״י נותן כח לכח המבדיל להבדיל בין טוב המאכל היותר ראוי להזנות הגוף לרע כדי להשביעך מהטוב שבמאכל להושיבך רענן כברוש ובריא אולם. וזהו אמרו המשביע בטוב עדייך ובי״ת של בטוב יהיה במקום מ״ם כמו לכו לחמו בלחמי

בלחמי

בלתמי צר"ל מלמני. ועדייך יהיה מצמון בבוקר יאכל עד. לו יהיה עדייך מלמון הסרה והעברה מלמון וגם עדה עליו שהל כלומר שמסביב חופך המצח' והטוב ממה שמסיר ומעביר ומבדיל הכח הזה שבגופך שמבדיל בין הטוב הרצוי להזנות הגוף ובין מה שרצוי לנתות ולהסיר ולהעביר ממנו:

וכנגד המגדל למר מתהדם ככבר ועורייכי. שאין בעל מי שיהיה לו כח המגדל להדם נעוריה ולגדל תכר ומגה כמבר שנאמר הסבר גדול הכנפיים תרך התכר. ונאמר וקוי ה' יחליפו כח יעלו תבר כנסריה שהסבר מחדם כנפיים ומגה מסגה לשמה. ויש מדרש אגדה על מין נשר שכשמזקין חוזר לעטרותו לכן נאמר שה שהשם יתברך נתן חיל וכח לכח המגדל לגדלו ולהדם נעוריו גם כי יזקין יגדל וגם ידל ישמח ישמח וכלומר בוקר יזרח:

מה הקב"ה מהור לף הנשמה מיהורה נאמר זה כנגד חום הניח תבר פעולתו הוא מהורה ורוחני משמ"כ נשמר החומים שפעולתם הם גופניי תבל הניח ליהו גופני שהרי אין הגוף נקנה מהניח רק הנשמה. ומאחר שהיהו גופניי רק רוחניי נקרא מהורה וה"ק מה הקב"ה מהור וך ונקי ורוחניי שהיהו גשמי. לף הנשמה כ"ל החום הניח הנמשך ממנה מהורה וך ורוחניי. ולפי שהניח הוא דבר מהור ורוחניי. לכן במי שמלכלך נפשו בפשעים וחטאים ומביא קרבן על חטאתו תשר הטא ונשלח לו לכפר עליו לזכך נפשו ולטהרו מליכלוך עוונות יאמר לניח ניחוח לה' כלומר בקרבן זה נזדכך ונטהר נפשו. ולכך הזכיר בו לשון ניח ניחוח שהוא לשון פיוסה. וכנגד הרשעים שאינם מתחרים עלמה בטהרה ומלכלכים בחטאת ועונות ופשעים לאחר יאמו חטאים מן האדון ברבי נפשי תא ה':

מה הקב"ה יושב בחדרי חדרים לף הנשמה יושבת בחדרי חדרים לאחר זה כנגד הוא הפעיה שפעולתו לף הוא בחדרי חדרים ואינו רואה שום דבר שנעשה תא קולו ועל זה אחר בדבי נפשי תא ה' וכל קרבי תא שם קדשו. וקרבי שם התבניה הפנימיים היושבים בחדרי חדרים ואחר על שנתן לו הש"י הוא הפחיעה שפעולתה בחדרי חדרים תבדך לותו בחדרים הפנימים היושבים בחדרי חדרים. יבא מי שיש בו ה' דברים הללו ויושבת בו'. ר"ל יבא האדם שיש בו ה' הוחים הללו ויושבת להשי"ת על הנשמה הנמשה הוחים על כל הוח והוח כפי שיהיו כאחר. הרי ביארתי לך עניין ברכות בללן. לכן פרטי הברכות בבר נדפסו שניים ושלישי' ואחה תבחים ונצוחים הרחיבו לפעניח' בחיבוריהם. לכן לא אלחוב רק קלת הידושים שה שרחיתי ממורי הרב ז"ל וקלת שה שאחאת מהודם ושוחר בספריה שלקחה נא ושניחם שם:

שנב לא יתחיל אדם בא"י עד שיחשוב בלבו על מה יש לו לומר הברכה כגון שם שהחיל לומר בא"י ויהשוב לומר פוקח עוריס לא יאמר במקומו זוקף כפופים:

שנג אב לפני האדם הפוח ובירך עליו בורא פרי העץ

ולא היה לפניו פרי אחר ואחר שבירך בא לפניו פרי אחר יוכר יפה לא יאכל אלא על מה שבירך. ואם יבא לו פרי אחר שבירך על הראשון ובבר אכל הראשון שבבר בירך עליו יין אלא היה דעתו על זה יברך נס על האחרון ע"כ הוא בספר הסידים. ועל הדין האחרון עיין בא"ו בשור ס"ח סי' קע"ז קע"ט כ"ו:

שנד אדם שיש בידו לנוח אחד אל יברך ואח"כ יסבור בלבו שאם האליעה הגרעין או נרקב ואינו שבירך לבטלה:

שנה הצמא לשתות מים לא יברך ואח"כ יפוך. אלא אם חפץ לשתות מים מן הבלי יפוך ואח"כ יברך:

שנו אם יאמרו לאדם אל האחה עמה מים כי האקופה מופלת ואמה עמה עם נפילתה ובבר בירך. ימתין ואל יברך עד שידע בשוב שעברה האקופה ואז יאחה ואל יברך פעם שניה. ואם בירך על המים ואמר שאת ים בעיר יפוך אעם מן המים ויבאה האבר. מספר חסידים:

שנז אסיקנא בפ' כילד מברכין לכל פירות שבועים חייס ואבועלים בגון האפוחים ואנפי' בין חייס בין אבועלים מברכין בפה"ע. ואם אין לך לאוכלם חייס אלא אבועלים הלבם בשאר חייס אברך שהכל. בשאר אבועלים בפה"ע. ואפילו בניליון בספר אגודה בפ' בשר שומנין וז"ל אפוחי יער אין נאכלין חייס ונריך לנוהגן אבעוד יום ע"כ. ולפי זה אם אוכלן היין אברך שהכל:

שנח אנוז האמוגן בדבש אברך בפה"ע כ"כ האו' והרב"י והרא"ש בפ' כילד אברכין. וכ' אהרי"ק דנראה דהיינו דוקא בשנוז גמור שאינו לותו בדבש ונקרא נוא"יגדי ר"ל נו"יפא. אבל שנוז רך שאינו' לותו בדבש ונקרא נוא"ז נוא"קפא"י פשיטא שאין אברכין עליו אלא שהכל שהרי קודם שיטענו לותו בדבש היה רווים לאכילה דאר הוא ואזוקי אזיק וה"ל ה"ל בדבש עיקר ע"כ. ולפי זה ה"ה לותן שנוזים שאינם בדבש כשהן ירוקין אברכין שהכל שהרי קודם שעינבו היה רווין לאכילה כלל אאמת אריבותא. ואאעפ זה כ' בהג"ה סביב האגדלי פ' אין אעמידין בשם רבי ברכיה אאיקפל"י שלותן שבבשו נויס אין לאוכלם אפוס ביפול נויס שהרי אינן נאכלין כאו שהם היין אלא ע"י ביפול שבשלו נויס. ואא דבשבו הרו דאנוז האאוגן בדבש כו' הוא בדף ל"ו ע"ב ובראש דף פ' ע"ב ואה שבתב אהרי"ק דלא אירי בנוא"ז אוסקפא"י שאין אברכין עליו אלא שהכל. שיאא דאר לא ידענא שהרי בהדיא בתבו האו' דף ע"ב דגם על נוא"ז אוסקפא"י יש לברך בורא פרי העץ שגם אוגין לאכול לותו ביובש. אבל על האנוזים ירוקי שאין אוכלין לותן כלל קודם האיגון ליכא אאן לפלוגי אאברך שהכל:

שנט ירושלמי דפ' עשרה יוחסין יאאשו עניים ויאאתו ה"ב בון בשם רב עתיד אדם ליתן דין וחשבון על אחוז עיניו אהי אנדיש ולא אכל

שלא. וכ' לעיצר הם להיות במעמתה וסוי מעמים פריעי למיכל בהון מכל מיני הדחה בפחת. וכ' המבב"ן דמבר"ם לא היה מבדך זמן על פוס דבר ברפייס כי אם כשהלכו וכן כתב הכלבו בסי' פ"ז בשמו וכ"כ ברא"ם בפרק בכל מערבין ז"ל והכי העולם לקבוע כברכה בשעה שאוכל ממין חדש כמו שהחייענו דעשו'

כוכה ולובב שקובעים בשעת קידוש היום:

עם כתב בתרומת הדשן מי שהלכ עגבים חדשים וביכך עליהם שהחייענו. כשיטתה מה"כ פירום צריך לברך שנית. וכן אם הלכ וביכך על כוגדגדניות שקורין קירש"ן חוזר ומברך זמן על תותן שקורין ווייקבלי"ן. וכן תאנים לבנים ותמים שחורים הרי מיני ניהו לעניו העלאת תרומה וה"ה לעניו זמן. ועיקר יכודו בזוי על ספר חסידים והוא מה שכתב בסי' תתל"ה. וכתב עוד בספר חסידים דכן אם קדם וביכך על השחורות וחה"ב נזדמנו לו לחדומות קטנות יברך שהחייענו אע"פ שטעמן פוה. והחוור כתב שהמהר"י מולי"ן נשתפק בזי שביכך על העגבים אם חוזר ומברך על יין חדש וכתב החוור שיין לברך משפיקא. ומי שלאחר שבשובה מהר"י מולי"ן סי' קפ"ג דדעתו פופא לברך כדעת בעל תרומת הדשן. וכשוף כתב ומ"ש לחי פוגע לאכול עגבים קודם ליל תעיגה דר"ה עכ"ל. לכן נ"ל דמוב וכיון הוא לעשות כדעת החסיד שהר"י מולי"ן שלא לאכול עגבים עד ליל שייה דר"ה. ומאן דאכיל עגבים ונזדמן ליה מה"ב תירום. יהיה מהדר אחר פרי חדש או דבר שצריך לברך עליו שהחייענו ויפטור גם את התירום. ואם לא אפשר ליה יאמר התירום בלא ברכה שהחייענו דאמיקל בברכות לא אפשיד במקום דאיכא פיונתא דאחי דעת הרא"ש שלא צריך לברך:

שלא כתב בשם מהרי"ל שע"ג דבעל שמ"ק כתב שאם לא ביכך זמן על פרי הדש בשעה דאוכלה פוב לא יברך. אין נראה לי. כמו שאן לפיכך ביומי דניסן ורואה תילתות מלבלבי' דאפי' אם לא ביכך בדאוכלה מברך בשייה ס"ב ע"ש עכ"ל והוא בשאובה מהרי"ל סימן קמ"ג:

שסב כתב מהרי"ו בדיניו סימן ל"ח הא דאין מברכין שהחייענו על יבק הדש משום דעומד על הקרקע כל ימות השנה ואין ניכר בין הדש שנגדל בשנה זו לשנה שנגדל שעברה:

שסג מורי מהר"ם ז"ל כשהיה פופא יין שרף בתוך הסעודה היה מברך דזוקא שאר המשקים שבתוך הסעודה אין נריך לברך דשאיבי כשאים מהמת הסעודה לפי שאין דרך לשתות שרף בשייה מה"ב ניין שרף. ואף מי שרגיל לשתות בתוך הסעודה בעלה דעתו אגל כל אדם כמו שכתב בברכות מהר"ם על תותן שמושלין שומים ובגליס גדולו יותר מבושלים מחיין דבעל' דעתן לעניו ברכת שהכל וכמו שכתב מהרא"י על פופא שאין שהכל דעתן הוא הדין בגדון זה:

שסד איתא בפרק כילד מברכין כל שהוא עיקר ועמו שפילה מברך על העיקר ופוטר את השפילה. ואיתא נמי התם היה לפניו לפת וזית מברך על הלפת ופוטר את הזית. מכלן היה נוהג מורי

ז"ל כשהיה פופה ופשוים מהמת רוב השמייס היה כלוב לביה והיה פוכל פת במלה להחזיק לביה והיה פוכלו בלא שילה וברכת המוציא. ותמיד היה פומר מי שפופה כן הלב יודע אם פוכל מהמת השמייס או מהמת שהוא הגון לברכה. ונקשה לי נהי דשכוח מברכת המוציא מפני שהוא שפל לשמייס. מנשילה מי שכוח לאו משום שהוא שפל לא מקבל פומאת פוכלין. וכן משמע מהא דאיתא בפרק אמר להם המפוה הלבה כבשעה אדם יוצא לשחול מים מוטל ידו אחת פופה שנשפך עם. דכר עם הבירו והפליג ניטל בהיקן כיון שנשיה דעתו. וכשנופל נופל בפני כולם אגל יהשדוהו אגל נפל אמר רב נחמן ל"ם אגל לשחות. וכתב הרי"ף סוף פרק אלו דברי' וז"ל יש להקשות היכה קאמ' אגל לשחות ואגל ל"ש נטילה לשמייס. וי"ל שדרכם היה בשעת שמייס לשחול מעט כדי שיוכלו לשחות ולביך אמרו שלריך נטילה מפני פופה מעט שפוכל ע"כ הרי כתב בהדיא לף שהוא שפל לשמייס מ"מ לריך נטילה. ופ"ג דים להלק בדבריהם שמורי ז"ל היה שותה קודם ופם כן שאני הכא שפופר בו העיקר אחר כך בברכתו למפרע וכבר היה נהנה אגל ברכה ופם כן שאני אפי' בברכה מחוייב וכל שכן בנטילה. אבל היכא שהוא פטור מברכה מחמת שהוא שפל מנטילה נמי פטור כמו שחילק מהרא"י ז"ל. היינו לעניו ברכה. אבל לאו חילוק זה לעניו שיהא פטור מנטילה אין סברת הוא אגל חלי פומאת פוכלים במה שהוא שפל. ועל כל פנים אם אכל כדי לפתוך השמייס לריך נטילה כע"ל:

שסה כתב מורי ז"ל בשובה סימן ל"ז וז"ל אגל מי שאכל דבר שחייב עליו ברכה אחרונ' בורח נפשות רבות ושכח והלך להטיל מים ונזכר קודם שגמר לברך על הקטנים אפר יגר לית מן קודם. אם נאמר ברכת נפשות רבות קודם שברי זמנה קודם. או נימא מאחר אגל לריך נפשות בזמנה אם כן מוטב לברך אפר יגר בזמנה ואחר כך לברך ברכת נפשות רבות. השובה יראה שיקדים ברכת אפר יגר משום דקיימא לן בכל דוכתא תדיר ושאינו תדיר קודם. וברכת אפר יגר הוא תדיר. משמ"כ בברכת החרונה שיכול להיות כמה ימים שלמו וכגון אגל אכל לו שתה כי אם בתוך הסעודה. ועוד ברכת אפר יגר אין לה שיעור כמו שכתב הרמ"ם דכל פעם שנפשתו נקבע לריך לברך וברכה אחרונה יש לה שיעור לפי דעת כל המחברים אגל שר"י היה מסתפק בשיחה שיעור או בכזית או ברביעית וע"כ ברכה אחין לה שיעור קודמת במעלה ורחויה לקדים. הגראה בעיני כתבתי עכ"ל:

שסו תפלת הדרך כתב הטור סי' ק"י לריך לומר בל' רבים ומעומד. וה"ל לומר פופה אגל פעם אחת ביום אפי' אם יוה בעיר בתפלת היום וכן כתב הכלבו סימן פ"ז בשם מהר"ם. וכתב עוד אבל אם דעתו לצאת ואח"כ נמלך ויצא ממנו לעבור פופה לא או לצוה לביתו לריך להזור ולהתפלל פעם

מחרת פ"ל. משמע מכאן לס הוא יוצא לדרך כמה ימים קודם להתפלל תפלה זכל יום וכן היה מנהג מורי ז"ל:

שמז איתא בפרק הרואה. הרואה קשת בעוה"ז בפ"י תמ"ס זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו. וכן כתבו הרי"ף והרמב"ם והטור. וכתב הב"י דלדבריהם אין התיבה בברכה זו ע"כ. משמע דכן ים למומרו ברכה בתפלה בלי התיבה וכן היה מנהג מורי ז"ל דלא כמהפכי ולא ידעי טעמא:

שסח בהסבה הנוח היה לומר מורי ז"ל חלמא מכאן חזאי ז"ס. ולמה לך שבא זמנין יגזרון כו' ג"פ. לפי שהתו' בפרק הרואה כתבו שבא זמנין לגזירה עליה לך הוא שלהב. וי"מ דשבא זימנין לגזיר עומר חלמא מכאן חזאי וכן לעצות אחריו ע"כ. לכן לא עבדינן כתרוייהו דמ"ל חלמא מכאן חזאי. אלא למריך ז"פ ומשמע הוא להם לכן למריך שבע זימנין ג' פעמים כדרך כל להם:

שסט כתב בספר הסידים סי' תתמ"ד אדם בנאמר לו במועה מגריך לברך על זה המוצ והמציב לו שהמייעו לו ברוך דיין האמת אם אין המגיד נאמן לו שמע מועה בעלמא מן מגיד שלא רואה דבר לא יברך. לו לפי' אם שמע מפי המגיד נאמן כגון רואהו בגלל ממנו ומשע מתפשם הגלגל ויציב הכל על יכרך עד ציבוב לו. ומעשה דשבד מברים מגיבוה מברים כאן:

שע מהר"ם בשהוא בוכב ליתן ביום לומר ויהי נועם כדאיתא במסכת שבועות רבי יהושע קרי להני פסוקי וגו'. וכן היה נוהג מהרי"ו וכתב דשמע כן משלימו הה"ל יוסף אלמר ע בשם מהר"ם ז"ל עיין בדימיו ס' יו':

חלק שלישי מעמוד העבודה

דיני תפלות מנחה

שעא בשיניע זמן תפלת מנחה יתפלל ומאד נריך ליזהר בה דה"ר חלבו אמר רב הונא לעולם יזהר אדם בתפלת מנחה שהרי לא נענה אליהו אלא בתפלת מנחה שנא' ויהי כעלות המנחה וענה אליהו. והטעם מפני שתפלת השחר זמנה ידוע בכל מקומו ממהרו יתפלל מיד קודם שיהא טרוד בעסקיו. וכן על ערב בלילה זמנה ידוע בכולהו לביתו והוא פנוי מעסקיו. אבל של מנחה שהיא באמצע היום בעוד שהוא טרוד בעסקיו נריך לשים לומו אל לבו ולפנות מכל עסקיו ולהתפלל לוהה. ואם עשה כן שכרו הרבה מאד וע"כ מנעו הכמים ביל אדם לעשות מלאכות הקבועות כמוך לזמן המנחה דאמן לא יבא אדם לפני הספר שי' להסתפר סמוך למנחה עד שיתפלל. ולא יבוש למרחץ ולא לבורסקי ולא נדין ולא לאכול י"מ לפילו סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה. ויש חולקים וסבירא להו דסעודה קטנה מותר ואינו אסור רק בסעודת הבוקר או מילה. וי"מ לפילו סעודה גדולה סמוך למנחה גדולה וי"א דסעודה קטנה לפי' סמוך למנחה קטנה שרי. ונהגו להקל בב' שברות אלו דהייט בסעודה גדול' סמוך למנחה גדולה. ובסעודה קטנה סמוך למנחה קטנה. וכתב בחדושי אגודה בשם' שנא דאולי סומכין על קריאת השמע לביה שבכסא ולא היישין דילמא אתי למפשע ובימיהם לא היה כן:

שעב כי שהתפלל תפלת מנחה לאחר ו' שעות ומחצה ולפעולה יצא. ושיקר זמנה מהשעה שעות ומחצה עד הלילה לרבנן. ולרבי יוחנן עד פלג המנחה שהוא עד סוף י"ם שעות חסר רביע. והסיקנא דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד והוא שיעשה לעולם כחד מיניהו. בשם שעשה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה סוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה. ואם עשה כרבי יוחנן ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה נריך להזהר שלא יתפלל מנחה בתוהה שעה. ועכשיו שנהגו להתפלל תפלת המנחה עד הלילה אין להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה. ואם בדיעבד התפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה יצא ובשעת הדחק יכול להתפלל תפלת ערבית מפלג המנח' ולמעלה. ולדידן במדינות אלו שנוהגין להתפלל ערבית מפלג המנחה אין לו להתפלל מנחה אחר כך. ובדיעבד אם שעת הדחק יוצא אם התפלל מנחה עד צאת הכוכבים:

כדר תפלות מנחה בצבור

שעג מתחילין הסברי ואחר כך קדיש. ואין לומר הסברי אלא כשים מנין בב"ה כדי שיתמרו עליו הקדיש שלפני תפלת מנחה כ"כ הכלבו. וכתב הרר"ד מבודרים בשם הר"ר יונה שנוהגים לומר פרשת התמיד קודם הסברי של תפלת המנחה. והטעם שהוא כנגד תמיד של בין הערבים ומנהג יפה הוא:

שער הר"ם בכבלא במנחה בב"ה שמוך לחבירו שי' מתפלל י"ח ואח"כ אומר תהלה לדוד כדי להתפלל עם הקהל ונרכי"ר:

שעה כתוב בספר הסידים סי' תתי"ב מי שעבב ולא התפלל מנחה וקרוב שעונרת השעה. מוטב שלא יאמר תהלה לדוד ויתפלל י"ח כדי שלא תעבור השעה. ואח"כ יאמר תהלה לדוד. ואם עבבו הצבור לא יתפלל הש"ץ בלחש שלא יאמר בקול רם קדושה וכל התפלה ושאר הקהל יאמרו בלחש כל מה שהוא אומר קדושה וכיוצ ע"כ:

שעו אם נח בב"ה אחר ברכו ואחר שגמר תפלת מנחה מתחילין הקהל ערבית מוטב שיתפלל י"ה דערבית עם הצבור ואע"ג דקיל"ן כר' יוחנן דסמכי' גאולה לתפלה גם בערב. מ"מ עם הצבור מעלי טפי כדמוכח בפ"ק דסי' פ"ט דאפי' מקום שמידה בעלינן סמיכה דשחרית. (ומקדימין להתפלל מעומד בביתו קודם ק"ש ויקרא ק"ש ואח"כ כשיגיע לדרך). ועוד הא ר' יהושע ב"ל בספר תפלות בחלמא תקנום וכן פסק רביעו האי גאון. וכתב הרשב"ץ בתשובה שלא יאמר הגאון שלא בתפלת הערב הואיל ואינה רשות אבל בשחרית

מסמיך גאולה לתפלה ספי עדיף וכן נהגו בכל יבראל
ע"כ וכ"כ הכלבו סי' כ"ח בשם הר"ם ז"ל :

שבע שבה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים
הרחמנה על ערבית והשניה לתפלתי
מנחה ודוקא שכח אבל הזיד ולא התפלל אין לו תפלתין
וכתב הב"י בפרק היולד הרגל דמי שלא התפלל בעוד שיש
לו זמן להתפלל מפני שסבור שעדיין יכול לו זמן אחר
שיתעורר תומו עסק שהוא מתעסק בו . וכן כך וכן כך
עברה לו השעה אחיזו נקרא מזיד ופושע . אלא הרי הוא
ככלל טעה ולא התפלל שתפלל שתים ה' לתשלומי ע"כ:

שמח כתוב בכתבי מהרח"י סימן ל"ח שתפלת עבר
זמן המנחה ורוצה להתפלל ערבי' שחוזו
לומר תפלת הוחיל וכבר עבר זמן המנחה ח"כ היום
כלה וליל לו ולא מיזנו תפלתי לתפלתי . והריב"ם כ'
בתשובה שכתוב הדבר לומר תפלתי תחלת ערבית
קודם תפלה שהיא תפלומין לתפלת המנחה כדי שיהא
זה סיכר שהתפלה היא תפלות תפלת המנחה ואין זה
תפוש עבר יומו כמו שתין כן בתפלת עלמו וכן הוא בסמ"ק:

שעט זמן תפלת מעריב כתב ר"ם דתפלת המנחה
ותילך תציב לילה כר' יודא ויוצאים מזו
ידי קריאת שמע ותפלה של ערבית . וכתב המרדכי
ובהגה"ם מיימוני ורתבי"ם כתב דדברי ר"ם עיקר הם.
ובכח להחמיר על עלמו ולהמתין עד כדברי ר"י מחזי
כיוהרא ונקרא הדיוט אם לא הורגל בהתר כריתות .
וכתב מהרח"י בתשובת הדשן סימן ס' וז"ל בימי חורפי
רחיתי בתו' ברכות פרק קמא דתים רוצים לומר דבימי
הקין שהימים מתריכים תין מתצינן שעות הלילות
לשעות קטנות ושעות היום לשעות גדולות כדרך זה
שלעולם יהלו י"ב שעות לליל וי"ב שעות ליום. וכן
הוטתק לי תשובה מאחד מהגדולים שהציב נ"כ להשוב
היום לעולם רק לי"ב שעות אפי' לימים תרוכים לענין
פלג המנחה . ובתו' פרק כיצד מצרכין משקדק בזה
לענין התקופ' היכך מתצינן השעות ליום ולילה בימים
תרוכים וקצרים ע"ש . ולפי חילוק זה היה לייצב שם
נהגו להקדים יותר משעה ורביע לפי תוכך הימים כגון
בתמצע הקין שהיום מתריך בים תרלות כמו י"ה שעות
מעלות השחר עד צאת הכוכבים ומצא בכל שעה יתירה
שלים מלבר ות"כ משעה ורביעי הטעה שני שעות
כחות שמיניה השעה ביומית :

שפ תניא לא יהא אדם בא מן השדה בערב ויאמר
אוכל קימעא ואוכן קיטעא ואקרא אה"ק
ק"ש ואתפלל ואחלה הטפתו היום ויהן כל הלילה. אלא אדם
בא מן השדה ונכנס לב"ה או לבית המדרש אם רגיל
לקרות קורא . ואם רגיל לשנות שונה . וקורא ק"ש
ומתפלל ואח"כ תוכל פתו והטיבר על דברי הכמים חייב
אינה . וכתב הר"ר יונה ע"כ אחמרו בזה חייב אינה
יותר מפאר מקומות שהכרו הכמים כמה דברים וי"ל
מפני דבזה לפי' הכמים מודיע דמן הדין זמנה כל
הלילה אלא שעשו סייג כדי להרחיק האדם מן העבירה
ואולי יאמר בלבו כיון שתין זה אלא סייג בעלמא לא
אחוש לדבר . אפשר הכי הוצרכו בכאן להזהיר יותר
ולהודיע שעובר על דברי הפי' נדבר אחר אי

הדין כיון שנדרו הם והוא פורק נדר יפתרנו נהם עכ"ל:

סדר תפלת ערבית

שפא מתחיל והוא רחום ותקנו לאומרו לפי
שנפתרים ומנחה ים תמידים
שמכפרים הכל ערבית שתין תמיד לכפר תקנו לומר והוא
רחום . וי"ח לפי שהגו לקנות ערבית לתחר שתפתו כל
היום ובאלקות מתכפר לכם לכך נהגו לומר בתפלת
ערבית שהוא תחר המלקות פסוק והוא רחום . ועוד
מפני שאומרים אותו ג"פ בשעת המלקות כי ים בר
י"ג תיבות הרי לנ"פ נ"פ תיבות כמנין המלקות ולכן
בתפלה שהוא תחר המלקות תקנו לאומרו . ולקמן
בהלכות שבת תכתוב שוד מזה :

שפב ואומר ס"ן ברכו על פי שמדרש היה אחת
ברקיע בשהוא יום לז תמת במלחמה
ויודעי' המלחמות שהוא יום . ולערב תיוצא במלחמה
ויודעי' שהוא לילה ובכל פעם אומר ברכו את ה'
המבורך כלומר עת לכם לומר שירה ולפיכך אומרים
ברכו בלילה כמו ביום :

שפג ואח"כ מתחיל ברכת ק"ש והרחמנה היא תתר
בדברו מעריב ערבים כ' ואומת
תמכנה ומבדיל בין יום ובין לילה ה' לבהות שמו תל'
וקים תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד . והקפה הי"ל
יחיל שתין זה מעין התחימה שמוך לתחימה . ולייצב
שמהצ היה אומר הרח"ם ז"ל שתמו מתפללי ה' ימלוך
לעולם ועד ויקיים הפסוק והיה לעת ערב יקרא אור
ויתר לנו ויתחיל לצוותינו והוי קלת מעין התחימה שמוך
להתימה . וה' לבהות שמו מלחתי שהוא נם כן מעין
התחימה דכתיב עושה שיפה ושתר ה' לבהות שמו .
ועוד ע"ם הפסוק ביפעיה ובוטה התמה כי מלך ה'
לבהות שמו ברוך אתה ה' שמעריב ערבים :

שפד שנייה אהבת עולם ואימה פותחת בברוך לפי
שהיא שמוכה להברכה וקורין ק"ש
ותהיה לתריה רחמים תמת ואמונה . ואם לא אתר'
אינו יוצא ידי חובתו כדברסינן בפ"ק דברכות כל מי
שלא אתר אמת ויציב שהיה ואמת ואמונה כרתיה לא
יצא ידי חובתו שנאתר לתגיד בבוקר הסדך ואמונתך
בלילות . ואינה פותחת בברוך דהוי שמוכה להברכה
דק"ם לא הוי הפסק . ואומר ברוך אתה ה' גאל ישראל
שתקנה על הגאולה שעבר :

שפה שנייה הפציבנו ואומר שומר עמו ישראל לעד
מפני שלילה לריך שיזכר יציאת מן המזרים.
ואע"ג דק"ל בר' יוהנן דאתר שלריך לסמוך לף גאולה
של ערבית להפלה של ערבית . הפציבנו לא הוי הפסק
כיון דתקנו ליה רבנן בגאולה בגאולה תריכת' דמי .
וכתב הרב בעל ההפטול בשם הר"ר יצחק בן מר"ן הלוי
ז"ל כי הפציבנו מעין גאולה כי בינת שיעלו ישראל
ממלרים ולכלו הפסח ואתר להם לא תלנו יום מפתח
בית עד בוקר וגם הפציבנו שלא יהן המתחים לבא
של בתיהם לנוף היו מתפללים זאת הברכה ואתרו
הפציבנו ה' אלהינו לשלום והסר שבן מלפינו ומאחרינו
ובנוך לחתינו ובוחינו מעשה ועד עולם שהוא תן

פענין שהוא צריכים הלכך בדין הוא שיהיה כנגדו
מריבתא וכ"כ הר"ר יונה :

שפו ונוהגים לומר ברוך ה' לעולם אמן כו'
ירהו עיניו לפי שבימים הראשונים
היו בני נכסות עליהם בשדות והיו יכולים להתאחר עם
עד אחר זמן תפלת ערבית ובקנו לומר פסוקים שיש
בהם י"ח מזכרות כנגד י"ח ברכות שיש בתפלת ערבית.
ויש"ח מזכרות הוא. ברוך ה' לעולם א. ברוך ה'
מעיין ב. ברוך ה' אלהיך ג. יהי כבוד ה' ד. יפתח
ה' ה. יהי שם ה' ו. כי לא יעזוב ה' ז. כי הוא
ה' ח. ה' הוא האלהים ט. והיה ה' י. ביום ההוא
יהיה ה' יא. יהי חסדך ה' יב. ויאמרו לפניך ה'
יג. ברוך ה' ברוך ה' ברוך ה' ברוך ה' יו. ה'
על אמת יח. וזהו לפי מנין הגורסים פעם ה' ה'
הוא האלהים. ולגירסת הרוקח שגורס ג"פ ה' הוא
ה' לשים וכן הוא בסידורים הפשט לומר כי ג"פ ה' הוא
האלהים חסוך בלחד. ומו י"ל כמו שכתבתי לעיל בשם
מהזור ויטרי לענין הזכרות שבויטפ בשם על ביום
ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד כמו כן הכא. ולפיזי
מקלם מוסחאש שכתוב בה הושיעה ה' המלכנו
מן הגוים הכתוב בספר תהלים ומ"ש הוי י"ט שמות.
לכך נהגו להניח פסוק על ד"ה הושיעה המלכי יפענו
וקבלנו והעלנו כו' אמן הוא שם על ד' :

שפז יש נוהגים לעמוד בפסוקים הי"ח פסוקים
ופעם שלהם כי נתקנו כנגד י"ח ברכות.
ויש אמן שומדין ואתעבי הטעם שכל דבר אמן שלא
מהויב הוא לעמוד ועמד מהזי כיוהרא. ול"ל אמן בזה
שיש יוהרא מלאחר שהתפלל ברוב הטעם לעמוד. וכן
מפעם מדברי ר' נטרונאי גאון שכתב על פני לתוספת
שלא הניחו בתפלתם בשבת ק"ש וכל הטעם היום
עושים כן מהזי כיוהרא. מפעם הם שהתפלל ברוב
הטעם הוא לא מהזי כיוהרא. וכן כתב עליו מהרי"ק
ותפזר שטעם אמן לעמוד כדי להרחיק אמן רוצה
לומר הוא בדי שוכח תפלה י"ח. ונמלא כתוב בשם מהרי"ל
שלא היה עומד להתפלל תפלת ערבית עד שיתפלל
שם"ן קדים וכן היה נוהג מורי ז"ל

שפח תפלת ערבית אין הש"ן הזה לפי שהוא רשות
מיימוני. ומזה הטעם אומרים קדים
להפסיק בין גאולה לתפלה לזכות תערבית ס"ל סמיכה.
וכן הקדים בבין המפסיק לשבעה קבועים לזכות
אמן ממנין הקבועין ולפי כי קיל"ן דעולה למנין
ז' מ"ק :

סדר ק"ש שעל המטה וביאורו

שפט ראשונה יאמר ברכת המפיל חבלי שינה.
וברכה זו תקנה רז"ל בסוף פ'
הרואה הנכנס ליקן על מטתו אומר שמע עד והיה אם
שמוע. ואומר ברוך המפיל חבלי שינה על עיני כו'
וכן הניח ברכה זו הרמב"ם ז"ל בהלכות תפלה פ"ז
והטור ז"ל בח"א סי' רל"ט. ועם היום אלפי בשם הגמ'
מפעם שפ' שמע קודמי לה. הגה רוב הפוסקים

סדרו ברכה זו קודם הכל וכ"כ הכלבו סי' כ"ט ז"ל
קודם שיקרא את שמע על מטתו אומר ברכה זו בת"י
אמ"ס המפיל חבלי שינה כו'. ועם היום הביאם הלק
מהמיתה בסעדר הרנשות הם הפער ע"כ הר"ר ל"ז שינה
בשים ממיתה. מברכים עליה מפני שהיא מלרכי בני
אדם כדאמרינן בב"ק אמר רבב"ה והנה טוב מאוד זה
ביאה שמות שאדם יהן קימעא עומד ויגע בתורה ע"כ.
והנה לדעתי נמצו בסדרי הברכה הזאת על מאת' ר"ת
הנזכר באומר המפיל חבלי שינה על עיני ומנומה על
עפעפי ומאי' לאיזהן הם עין ילמד שאמר' שהפיל הבלי
שינה על עיני נמצך מזה שמזיר לאיזהן הם עין שהם
לא יהין שאדם הפכו עיניו מרלות עד שיהן קימעא
ומתיך כך עמד ויגע בתורה :

שיז ואדר כך פ' שמע והוא מתיקון רז"ל בסוף
פ' הרואה שמובר ונרסינן בפ"ק דברכו'
מ"ר יצחק אמר כ"ה כל הקורא ק"ש על מטתו בשלו
אומו הרב פיפיות בידו שנאמר יעלזו חסידים בכבוד
ירננו על משכבותם ובתיב בתריה רוממות אל בגרונם
והרב פיפיות בידם. ואי בשלמא ות"ל מע"פ שהצדיקים
הינם רודפים אחר הכבוד כי הקושה והשלוה והכבוד
מוציאין את האדם מן העולם והוא מע"ב מין זה הכבו'
שלהם הלא מהכורת ים' כמי שאמר בפוף המזמור
הדר הוא לכל חסידיו. ואנה אומו הרוממות הוא לשם
כמו הרב פיפיות לשומרם מן המזיקין ולעשות נקמה
בגוים ע"כ. ולפ' יקרא אלה עד ובשעריך שהיא פ'
רשם ק"ש בב"ה מצו' לקרותו על מטתו ודוקא פ'
רשמוה ע"כ. ועם אר"ח נהיים הנכנס ליקן אומר שמע
והיה אם שמוע כו' לפי שים בו בשבח ובקומך ובתב
הטור דהרמ"ם ז"ל היה נוהג אר"ח והכלבו כתב דים
קיבין כל ק"ש דים בו רמ"ח מיבות כנגד רמ"ח אבריט
של אדם ישראל הם בוכות הקריאה וכן היה נוהג
מורי מהר"ם ז"ל. עם כל זה פעם המנהג אלא לקרות
רק פ' רשמוה. והפעם הוא מפני שאינם נק' לפם הוצה
ק"ש לפיהן הם אלא שהרי אם לא קרא ק"ש בב"ה
או בביתו מהר לפיהן הכוכבים לא יסמוך על ק"ש שפל
שהמה מכחה טעמים שכתבו תלמידי ר' יונה הם בהלכו'
בברכות פ"ק. והכלל העולה כי פ' זו היה נאמרת לשמור
ממזיקי נוף ונפש כי בהמצותם יגן ה' בעדו לשמרו
מכל פגע רע מכחים ושכן שהם מזיקי הגוף ומכל
מהשבה רעה ומכל המוסה כוזב' שהם מזיקי הנפש.
וגם זה רמוז בברכות המשרת בנוסה רב עמרם וזן
חלקי בתורתך הלא תביאני לא לידי חטא כו' וגם
יבהלוני הגומות והרהורי רעים והם מזיקי הנפש וכנגד
מזיקי הגוף אמר ב"ב והצילני מפגע רע ומחלוים
רעים ומלחתי ע"ם המשור הקדום ע"ה דהא דאמרינן
כל הקורא ק"ש בשלו אומו הרב פיפיות בידו שהרב
שלחם מבל על שם בן ד' סיו"ד רשם שהרב שהיא
סיו"ן ושני הסי"ן קוד שתי פיפיות. והקורא ק"ש ומיחד
שם זה בסוד פסוק ראשון כמו שכתבנו למעלה הרי
הוא מעביר כל דב' מזיק ממנו והוא מניף החב' הזה'
מעלה מרבע רוחות כדי להבריח המזיקי' מכל לד.

ולסוד זה תרז"ל לריך שיתריע בדליית שיעור בימלוכו מעלה ומטה וד' רוחות וטעמ כדי להעביר כחן של מזיקים מכל הרוחות הללו:

שצא ואחר כך תומרים יוסב כסתר עליון ס' מה רבו גרי וכתב מוהר"ר משה חלמשוניל"ו ז"ל והנה הפסוקים הללו מתחיל מזיור יוסב כסתר עליון עד כי לתה ס' מחסי ומזמור ס' מה רבו גרי עד לה' היטועה תקנו לתומרם לתה ק"ם בעל המעה כמו בכתב הסור ז"ל ונקרתו תל ר"ל ביור של פנעים כדתי' בפ' ידיעה הטומתה ביר של פנעים בכנרית ובשבלים ובחיסים ותומר יוסב בסתר עליון עד כי לתה ס' מחסי. ותומר ס' מה רבו גרי עד לה' היטועה וגו'. והסיה מימרת זו הרי"ף ז"ל ודרשו בו תלמידי הר"ר יונה פ"ק דברכות ביר של פנעים כו' כי בקדם עזרת לה ירושלם ס ו הולכים סביבות העיר ותומרים ביר זה לסברית הפנעים והמזיקים והיו תומרים לותו בסתה ובשיחים ולותו ביר של פנעים הוא יוסב בסתר עליון עד כי לתה ס' מחסי. ונרלה דתין מהחילין מויסי מעם כי כן נרלה מלשון המימרת שתומר ותומר יוסב בסתר עליון עד כי לתה ס' מחסי. ובסתר כלשון הסיה על זה ב' מוסתותם ות"ל ולתר ק"ם תומר ויסי מעם עד לתר תורך ימים תשביעהו. וים שתהחילין מיוסב בסתר עליון עד כי לתה ס' מחסי עכ"ל. ונרלה מדברי בתותן שתומרים עד כי לתה ס' מחסי מהחילין מיוסב בסתר עליון ולא מויסי מעם משום דהמתהילין מויסי מעם מבלימים עד תורך ימים תשביעהו. וכיון דבנמ' דיון תומר בפ' עד כי לתה ס' מחסי נרלה שרתו לסתהיל מיוסב בסתר כו' ותין מבלימים הפסוק משום דתיכא ב' היבות. והחסבון הזה מסוגל מתוד על המעם דכתיב הנה מעטו שבלמה בעים נבוריס סביב לה וגו' וע"כ יתמר מזמור ס' מה רבו גרי עד לה' היטועה בעם ג"כ בעים היבות בתין להבלים המזמור רק עד לה' היטועה. דתל"ב לתה שתרו בם בפ' ידיעה הטומתה עד לה' היטועה לומר כל המזמור כולה דמסיים בתבלים הפסוק עלמו. ולא ודאי כוונתם היה שלא יתמר רק עד תלת היטועה כתמר עכ"ל וכן מסתע בתקלה פוסקים ועם כל זה הפסע המנהג להתהיל מויסי מעם. וכן היה נותג תכר"ם תרונבורג. ותפשר שלפי שזה הביר מסוגל תיוד להגין על האדם תכל הרעות והמזיקים דגרסינן בברכות פ"ק דיב"ל תמר להו להני קרתי וגני. סיבי עביד סבי ותתמר דיב"ל לסור להתרפתות בד"ת. להגין בתני ופרב"י לתני קרתי ביר של פנעים וגני בסהולך ליתן בלילה עכ"ל. הנה נרלה שהוא תנין הרכה ותבריח המזיקים ולכך תקנו לתומרו בכל מוללי שבת לפי שבקדם היוה בע"ם בלתה שבת בלתה שלום עליהו. וכל המזיקים בורחים וכן תומר הפירם סוכת שלום עליהו. ומיד במ"ם חוזרין לשו' בעולם ותהנה לריכים שתירה תכס ולכן תומר לותו ומזה הטעם עלמו תנו תומרים לותו בכל לילה על המעה לשתירה. ות"ל נכון יהוה שת לשמות כמו שתומרים לותו בתוללי שבת כן ים לתומרו על המעה בכל לילה יחד טעמה ים להו. ולפי בתלו המזיקים

מההוו מכח תדם הרתתון בתותן ק"ל שם שתרים מתשתו ומתהוו מהזיבה שלו נקרתו נגעי בני תדם. ולכן ים בזה המזמור ק"ל תיבות עם פסוק לותך ימים שבזיבתו שבופלו' לותו לעמוד כנגד המזיקים שת. וו מ"תדם בתלו ק"ל שת ולכן רתוי לבופלו בכל פעם שתומרים לותו להבריח המזיקים. וכן מהר"ם היה בופלו לעולם. וכן ס' מה רבו גרי שתפשע המנהג לסיים המזמור. ותפשר לפי שבדוק ספרים הוא יוסב בסתר עליון עד לה' מחסי ותומר ס' מה רבו גרי עד לה' היטועה וגו' מדתמרו וגו' מפתע שים לסיים השבון'. ומה שלא תמר עד סוף המזמור ותמר עד לה' היטועה וגו' לסוותם דעד תלת היטועה הם ס' תיבות שהשטועה היה על ידי ס' תיבות. תכל מ"ת גומרין השבוק:

שצב ואחר כך תומר השביעהו עד סמוך להחימה. וכן היה נותג תהר"ם לתומרו. השיעו השתפ"ך כי' ר"ם. וכן הרא"ם השיעו השיר כי' רל"ע. ורתוי לתומרו בלא התימה כי ת"ת תותו שלא לשתירה בעלמ' דכתוב היה השביעהו ס' תלינהו לשלום דהוא תעין השביעה והעתידו תלבנו לחיי' על הם שתהזיר השתיעה המזיר הדתים לשכרים ומתו שתקנו תסדרי השפלות המזיר נשתות לשניים מתים. וברכת המזון ליתף כה כמו שכתב הטור סימן מ"ו. וים בו ענין השמירה מהמזיקים ותין בעדנו והסר מעלינו והסר שתן מלפנינו ושתור לאהיונו וצותינו כולם עתיידי שתירה הם:

שצג ואומר ברוך ס' ביום כו' כמו שכתב הטור סימן כל"ם ברוך שתרה היה תו' ברוך ס' ביום ברוך ס' בלילה כו' ותן כתב הכלבו כו' כ"ע ז"ל ותומר פסוקי דזמרה כנין ברוך ס' ביום ברוך ס' בלילה כו' ותיתה בפ"ק דברכות לשיר לקדות בידך לפקיד רוחי. וכשפר מוהר פ"ד כתב דיל"ל יהי שתך ותקיים תלכותך תמיד כו' לכך תנו תומרים ברוך ס' ביום כו' עד ותלוך עליהו לעולם ועד דיל' תיתנהו ביה. ירתו עיניהו הוא בתוסהות שלנו ולא תלתי בפוס פוסק ותהבר:

שצד ואומר המלאך הגואל שתן כתב הרוא"ה סימן שת"ה והשבו"ן בכו' כ"ם והוא המלאך הסולך תמיד עם בני תדם לשתרו בכל דרכיו כתו שכתב בספר הזוהר המלאך הגואל תוהי תכל רע יברך וגומר הלי קרת תים לשתבללה ביה דהה כתיב הגואל הגר גאל תבעי ליה תלי הגואל בנין דתיהו קשתבתא תדיר לגבי בני נשא ולא תעדי תן בר נש זכאה לעלתין ע"כ. לכן רתוי לתומרו בק"ם שעל המעה לשתרו תתהזיקים:

קרא ק"ש בג' על מטבעם והפסוק הזה על עצמו הוא שרגיל י"ש על כדחיתא בספר הכשיר ויאמר הש' שמוע תשמע לקול ה' אלהיך המקרא הזה נדרש על י"ש"ר לפי שהחלוי שהשיר למעלה מעד יפר הרע היתה. ולכך אמרו שם הש' שמוע לקול ה' אלהיך והחזק במצותיו ולא מצות יפר הרע. כל תקיו ולא תקיו י"ש"ר ומה פתוב על י"ש"ר מלה"ד למ' שהכריז פקודי' על גלכותו ועל כתורתו כל ח' וח' ממוך על חוכר. ח' ממוכים על תורות המשכל הכוב. וח' ממוך על תורות התכנים בתו כל העולם לקנות מתורות המשכל הטוב. בח זה ממוכים על תוכר התכנים רמה שתין קונין ממנו קנה מה עשה בלא שלוחיו להרוס התכנים התלנים כי בהזקים לא יוכל לאחר בין כך ובין כך שיפסדלו להרוס אחד מהכנים החזקים יהרוס עשרים תלנים ויבאו כלם לקנות תכני ממנו ולא תהיה פתוח מהכרי והיינו דכתיב מפתן תפתח הרעה על כל יושבי הארץ וגו'. לכך אמר ואמרת כל הקיו מהכתוב כל תקיו כל התלה הכר בתי בתוכי כל הלאוות כי כללא יתלף פעם לאחד כך ופעם אחד קשה בשמרך כל הקיו כל התלה תכר בתי בתוכים על ידו לא תהיה עליך. תלי כי תהי ה' רופאך ותתי הכיתו הלא כתיבא הוא ויכה תהי ה' רופאך ע"כ. ועוד שכתו בק"ש תלי תן התזיקים כן העוסק בתורה והוא היה כתו שהבאתי לעיל תי תזיל תוטב ותי לא יעשוק בתורה. תי תזיל תוטב ותי לתו יקרא ק"ש הרי הפוה עסיקה התורה לה"ש. ואיתא בתי בפ"ק דברכות אמר רבי יתחק כל הקורא ק"ש על תוכתו תזיקין בדלין ממנו שנאמר ובני רשף יגביהו שוף. ואין שוף אלא תורה שנאמר התניף עיניך בו והיתו ואין רשף אלא תזיקים שנאמר ולראתי רשף וקטב תריהי. פתח בק"ש וסיים בתורה ש"מ דעסיקה התורה וק"ש הדא היא ולכן היתה בברכות הש עלמיד הכם הוא אין צריך לקרות רק בידך לפקיד רותי. אבל תוכן הענינים שתזכרים לעתירה אין צריך להתורה מעכרתו. ופעתי דהאי קרא כוללת כל התורה ויאמר הש שמוע תשמע לקול ה' אלהיך הש הקיים הש התורה לא תהלה לעולם בשום תולי. לא בהלוי הטבע הש הש הנתים תתון לעוף. ותה שהזכיר קול ה' אלהיך הכוונה בזה על עשרת הדברות הש היו כולן קולו כענין שכתוב קול דברי' אתם שתעים כי כל העשרה שעעתו תפיו תתיעת אין כענין שנאמר וידבר אלהים הש כל הדברים האלה לאמר. ותח"כ הזכיר שלשה הלקי תצות שהן התוטבות והתקיות והחקים. והיכר בעיניו תעשה הלו התשבעים שהש התוטבות וכן כתיב ותתן לפה תשבעים יפרים. והחזק למצותיו הלו התצות התקובות שלא יתלף שום תדם בשכלו ואריך הוא להתבונן בהם ולשבות להם לוזן ולכך אמר והחזק למצותיו וכתיב לוזן שותעת תוכחת חייה. ושמרתם כל הקיו הלו התקים שתין תעשה שגלה לכל. ויאמר השתוב הש אתה תקיים כל זה הייה נאמר תכל חולי וחזו כל התגלה אשר אתי בתגרים לא האים עליך לשתר כי בשותעם בקולו יגללו

מכל תותה התחלה הסיח רחוי לבא על כל עיבר לשתו כלאבר בתה על תגרים שלא שתעו הלו. וזה בדרך ותכיב בך כל תדוש תגרים לאבר יעורת תפניהם ודבקו בך. ואתר כי תהי ה' רופאך הש אתר לא האים לאתר לי הרפותה. הלא בא לותר אף הש לותת והתתוררות התוחתות בבשת שכתה ובלילה בניתן רשות לתשחית וכין בניתן רשות לתשחית להשחית חיתו תכהין בין טובים לרעים ותאתר בלבבך שאז חיתו בידי להציל. לזה אתר כי תהי ה' רופאך תשתור תותך אף תזה הש תעשוק בתורה תזיקים בדילין תתך יכלו לזזיקך. לזה אתר תתחלה לא האים ר"ל לא האים שום תחלה ובסוף אתר לבון רפותה לפי בניתן רשות לשחית שייך בית לבון לא האים כיון שברשות השחית הוא רק לבון רפותה בניתן לו רפותה בינלי תתכה כדרך הרופא ליתן רפותה לחש בישתור בריתו ולא יבא לידי תולי. כך תי' הקב"ש תני ה' רופאך זה שאתה עוסק בתורה ובתצות תגלי. לזה תקנו לותר פשוט זה בק"ש שהוא תדבר תכלה של תורה ושיש תלא תתיקים והתשחיתים:

שצו ואה"ב ויאתר ה' אל השתן כתטו ברוק"ח סיתן שת"ה. תשב"ן סיתן כ"ה. תור תת"ת סיתן רל"ש. כלבו סיתן כ"ש. וסביתו בהרר"ד תבודרשם ואתר שהוא רתוי לתותרו בהוא תשוגל תתוך לשתירה:

שצו ואומר הנה תטתו בלשלתה וסח פתליח בלשלה. וסח תגבורי יברתל התלתכי' המלתדים זכות על יברתל וסח תשתר' דימי'. תיש תרבו על יריכו לשתור תת תתים שיברתלי תפחד בילות. ובתדרש הנה תטתו בלשלתה בשיש גבורים סביב לה תגבורי יברתל וכי שתירים היש לריך שלתה. אלא שתקק סביב לתטתו ברכה כהיש כהסה שהש שהיש תותות. כלם תתזי הרב כל תחד ותחד שתו של הקב"ה תכר בו יברכך ה'. יתר ה'. יתא ה'. תיש תרבו על יריכו תם לרתה יבר להיותו תכר כתן. אלא תפילו רוחה תותו בתלותו והחרב שלופה בידו וקולטו תת יריכו. תבני בבוקר והולך לבסכ"ע תפחד בלילות תפחד שרתה בתלותו ורתה כהיש תשתים כפיהם והחלוש רע תתבטל תתנו. נתנה פסוקים אלו תסוגלים לבטל תלותות רעים. לכך היו הקוקים סביב לתטתו שלשתה. ושוד יש בפסוקים אלו סוד של לויה ג' יוד"ין "ויברכך "יתר "יסה זהו לתו"ד של לויה. ו' כנגד ו' כרכות שכה יברכך. ויבתרך. יתר. ויחנך. יסה. שלום. י"ה של לויה כנגדה יש בהלו הפסוקים ט"ו תיבות. ולכן תסיים ויסה לך שלום כי תתוך הלויה הוא השלום. וכן בויברכך ה' ויבתרך ט"ו תותיות כנגד י"ה. ובפסוק הבני עשרים כנגד הם של הה"יש שעולה כ"ח ועם הסה הם כ"ח. ובפסוק שלישי כ"ה תותיות כנגד הם של ד' שעולה כ"ו ועם הסה הם כ"ו. והן יש בתילו הפסוקים עשרים ותתוש תותיות הויה. כ"ל הסתי"ן ויוד"ין והוי"ן של ג' פסוקים הלו של יברכך יהר יסה הם כנגד יגדל לא כה ה' וחזו כה תטתו ו הגיד לעתו בברכה זו תתיש לכתים לתת כח ושלום לעתו כי בברכה

זו היא הכח להגיל מכל פגע. וכן יש בפ' ומטו את שמי כ"ח תוקיעו להורות על זה שתזכרו. וכן יש בויברכך ה' ז' תוקיעו על היות בכל זמן וזמירם' על ישראל זאת הברכה. ובפסוק הבני עבר תוקיעו על היות בגגך עברת הדברות ועברה מחמרות ועבר ספירות ובהם יגלו ישראל מעברים הדרי כהות הקומתם כי ממעמי ממקובל אחד שתוקיעו שבהות הקומתם הם סביב הברים זו במקום אחר בגד שתגל. עתידין ליתן את הדין ותליך לומר כן מי יתן פסוק מטמא רק שים מקום תחת מלכות שבם עשרה חדרים דוגמת עבר ספירות וכשנסק בשבע מזי בהות הקומת' הבם יי מרמו בגבורות. ובפסוק בליעי ים י"ח תוקיעו להורות שתוכם יגלו אדם מכל פגע וגע בדבקיב יפול מצדך אלף ובבבה מימיך לא יגע זהו יו"ד אלף יו"ד ורמז לרבבה ואלף הוא אלף כ"ל מתוך ברכה זו יפול מצדך אלף ובבבה מימיך לא יגע הרי עיניך תחזינה שים סודות בפלאות ונעמי ימוקי' שרואי היה לבלמה לתקקם סביב למטה ולכן ג"כ תומרים אחר הבם מטה וגומר ברכת בהנים:

שצה ואתה"ב תומרים הבם לא ימוש ולא ייבן תומר ישראל כלומר תפי' בעת הזיבה ותוח בעת הבכנה הבם לא יתוש ולא ייבן תומר ישראל ותמרים בעת הזיבה:

שצו ואומר ליעופתך קויתי כתו בבתב הרוקח סי' תמ"ה. והתפ"ן כתב בתמר"ם היה תומרו בבפה פיום ליעופתך קויתי ה' ליעופתך ה' קויתי. קויתי ליעופתך ה'. קויתי ה' ליעופתך קויתי. ה' קויתי ליעופתך. ותפשר שהטעם הוא להבניח המזקים ותמתיחים מכל בפה קלות העולם בהם מעלה ותפה ול' רותים:

ת ואומר תימיני תיבגל כו' וכן כתב הבלבו סי כ"ט ותפשר להורות כי לתחר שתמר כל הדברים לתמירם מרתה שהוא תובתם שהוא שתור מכל לד:

תא ואתה"ב תומר שיר המעלות לתברי כל ירת ה' וגו' ול"ל דתיתת בפ' הרותה הרותה נפן בתלוס היו תפשו תפלים שב' לתפתך בנפן פוריה. הרותה תילן זית הוון ליה בנים תרוביה שב' בניך בתפילי זתים. ותתר דתיתת בית עניינים התוריה על הלומות טוביה גם יש בו זכירת ציון וירושלים ובכל תה ש שתל תדם לרכיו לריך להזכיר ירושלים לכן נכון לתומרו בזיכרון בתביים בבלוס שלום על ישראל:

תב ואומרים רבזו ולל תתעטו כ' כי תסדין קרת למדין בתין תוכלין ובותין תחר ק"ם שתומרי' על תעתן. וסמטוס דמלי קרת תמרו בלבבה על תבבבה זו ק"ב. ודומו שלם. וכיוצא בזה כ' רבינו ירוחם בל"ב ת"ב כ"כ הרוקח. ותחר שלמדין ממנו בתין תוכלין ובתיתן ותין תדבירים תחר ק"ם תומרים לותו בסוף ק"ם. ונבנו לומר תדון שולם בתחרונה לפי שתביים בידו תפקיד רותי. ותתם בן להיה תם תעשה בן תם תבבה לא תפחד ובבבתה שנרבה שנתך:

חלק רביעי מעמוד העבודה

דיני שבת והלכותיה

תג גרסינן בפ"ב דתסבת בילה תיא לתתרו עליו על שתתי הזקן שבל ימיו היה תוכל לבבוד שבת. תיכוד שבת כילד תיא בהתה נתה היתה לתר בהלתוה ותיית תתרת נתה היתתה היה תיכל תת בהלתוה ותיית תת הבניים. תבל בלל תדם תתרת היתה בו בבל תעשיו היו לשם בתים בל' בתוך ה' יום יום. תיית נתי בני בית שתתי תומרים תתד שבך לשבתך ובית היללו תומ"ים ברוך ה' יום יום. ובשם תתי תולתת דתתי ברייתת תהתיית דלעיל תיל' הרי הרתיים תינה תחזקת הענין יותר דכתו שבבריית דלעיל תתרו על שתתי ותלל בתו בן הכח בית שתתי ובית הלל תומרים ושם תלתידיהם ולא הוה בעלתא. וע"ל ע"ד הפשט שתבריית קתיים' לא הוה שתעין דהלל היה עושה בן תדיה רק תתדם הסידות ותכי דייק ליטעת תבל בלל תדם תתרת היתה בו ולא תתרו דפליגי בהדיא תשתא דתתי תסידו' היתה בו. תבל תם יתתל הבולל להורות לו בדת תם לעשות היה תורה לו בשתתי לבן הבית עוד ברייתת דפליגי בם בהדיא. ועוד דתבריית קתייתת לא תפחתא רק דפליגי הלל ושתתי ותין הכרע הלכה בתי. לבך תניא בריית' זו דתחלקו בה בית שתתי ובית הלל ותפחתת הלכתת בבית הלל. ותין לתקשות לפרש"י שפי' בפי' התוספ בפ' יתרו זכור תת יום הבבת שתם נזדתן לך תבן יפה

דעך דרך הבבל נרתה לי כי יהוש בבל יום תפשה ימי בלהתים הם בנגד בית תלבי תוי עלתת ודרבו ר"ל יומו של תקב"ה תלף שנה בל' כי תלף שני

בעיניך כיום לחמול. וכמו שמכלית ימי השבוע הוא יום השביעי והוא השבת. כן מכלית ימי העולם שהם שבת תלפיס הוא ע"ה השביעי והוא העש"ב יום שבולו שבת. כדלויתא במדרש שבעה רקיעים ברח הקב"ה ומבולם לא בחר אלא שביעי והוא ערבות ברח הקב"ה לחיבב בערבות בית שמו. שבעה חרלות ברח הקב"ה ומכלם לא בחר אלא ז' אומות תמיד עיני ה' אלהיך בה. שבעה מדברות ברח הקב"ה ומכלם לא בחר אלא מדבר סיני שנאמר סהר המד אלהים לשבתו. שבעה ימים ברח הקב"ה ומכלם לא בחר אלא יום כיפור והשילו לשפתי שנאמר כשבע רקין וגו'. שבעה עולמות ברח הקב"ה ומכלם לא בחר אלא אלף השביעי שבן אמרו רז"ל לעולם שבולו שבת ומוסף להיי שע לם. שבעה ימים ברח הקב"ה ומכלם לא בחר ה' אלא יום השביעי שנאמר ויברך אלהים את יום השביעי. שרי כאן שתכלית הימים הוא יום השבת כן תכלית עניו העולם הוא עולם השבת יום שבולו שבת. ומה שאמר סוף כולל עשיני הגוף והשפה ובית שמתי אומרים כשם שברולו להיות עיני הגופות נופות בכל שבת הימים לתכלית שהוא יום השבת ולהלניע מהם יפה וחלק יפה לעורך שבת. כן עיני השכל נופות לחר תכלית שנות העולם שהוא יום שבולו שבת. וכשיבא לידו סוף תעוג ימים מוצע עלמו משם ולא ימלא מחומו בתעוגי עולם הזה לך ילניעה לעולם הבא. וכמו שהשיבו לאלכסנדרוס מוקדון כשבקל לחכמי הנגב מה יעשה אדם ויחיה ואמרו לו ימות. מה יעשה אדם וימות וכשיבו לו יחיה. והכיוצא להם לחכמי הנגב כי בהמית אדם חלקי הגוף בעולם הזה. יהיו חלקי הנפש לעולם הבא ולהפך לאפך. וזהו הרמוז במסכת תלות במשנה הילודים נמות והמתים לחחיות. כ"ל המתים בעולם הזה בחומרם שם לחחיות בעש"ב. וב"ש אומר ברוך ה' יום יום כ"ל שם שבת לך סוף תעוג בעה"ז אל תמנע ביש ואבול בשמחה להמך בעה"ז כי לא יחפון השם בהאהב הגוף רק יאבל מה שים לו בפוש ויפתה מה שים לו לשפות בפויו כמו שכתבתי בתהלת שער ה' מהפורה אלא יחסר כלם מתה שמזומן לך לעולם הבא שם כוומך בשם שמים. והכי אימא במסכת תלות תלמידיו של אברהם אבינו מוכיון בעה"ז ומהלין בעש"ב ובזה תתי שפיר דהלכה כבית הלל:

ועל דרך המדרש נאמר דפליגי בית שמתי ובית הלל בשתי אומר רבי יוחנן ושמואל דאיתמ' במסכת נדרים אומר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתיך. ופליגי דשמואל דאמר שמואל אין בין עה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד שנאמר כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. והשם בית שמתי אומרים מחד שבך לשבתך כל עיקר התכלית הוא ליום שכולו שבת כמאמר השם כוברין כשמואל דאין בין עולם הזה לימות המשיח כו' וכל הנביאים לא נתנבאו אלא לעולם הבא. ובית הלל אומרים ברוך ה' יום יום כ"ל כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח. לכן אמר ברוך ה' יום יום והם

שני תלפיס של ימות המשיח כדאיתא בעבודה זרה שבת תלפיס טוי עלמא ג' תלפיס תהו ב' תלפיס פורה שני תלפיס ימות המשיח ודרבו רבותינו ז"ל בתירה קדמה תלפיס שנה לעולם שנאמר ותהי תלנו לאמן ותשבת יום יום. הם ג' תלפיס כי תלף שנים בעיניך כיום אתמול. אף כאן ברוך ה' יום יום יעומר יהבדך ה' בני כל הבינתו כל העוסות והשתות יום יום בשבי' תלפיס של ימות המשיח. כלנא דמיתת הבן שתנתיס הלנו השבת לעולם שבת שכל לד. וכן מצינו בהדיא בעבודה זרה מי שהרה בערב שבת ס"ל בעולם הזה יהבל בשבת הוא עולם הבא. לכן הדעת נותנת שמי שהומר השבת כהלכתה זוכה ונוחל לעולם הבא· תיבעית אימא קרא. תיבעית אימא סברא. תיבעית אימא גמרא. ת"ח קרא ש' כי כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו בחפץ אשר ידו ושם טוב מבני' ומבנות. וזכויר סריסי' במאי שבת לפי שאמרו' שבת גלויות לדיהות של' לדורותם ברית עולם והסריסים היון שלין מולידים יהין בשם דורות יהשבו עלמן פעורי' מן השבת. לכן הבטיחום שיהשמרותו ויהן להם לעש"ב יד ושם טוב מבנים ומבנות. ת"ח סברא כי מאחר שבועת לכבוד השם ומענג גופו ונפשו בשבת לשם שמים יזכה לשבת לאחר שבוש ממנו והוא יום שכולו שבת כמזכר. ת"ח גמרא כדאיתא בפרק כל כתבי אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל האומר שבת אפי' עובד עבודה זרה כאלוה מוחלין לו שנאמר אפי' אלוה יעשה זלת כל שומר שבת מחללו. אל תקרי מחללו אלא מחול לו. ואם כן קריב ס אלו לקיים השבת כהלכתו וקריבים אלו לעשות הדברים שיהקיים השם השבת כהלכתו ושנוי

מסדרם אחת אחת למנוח השבון:

א עיין עוגג שבת: ב שיטרה בלרכי שבת: ג לרחון גופו: ד ליטול לפרניו: ה לחלף שמלותיו: ו לסוכף מחול על הקודש: ז כלבקא הגר: ח שפלת הלילה: ט לקדש על היין: י סעודה ליל שבת: יא עומדין על תלמיד חכם: יב שפלת שחרית: יג להשלים פרשיות שמו"ת: יד כשידא שחרית: טו ביטול מלאכה: טז לעשיר בתורה: יז שפלת מנחה: יח עיין שלש סעודות: יט להוסיף מחול על הקודש: כ שפלת מוצ"ש והבדלה: כא לגלות השבת: כב עירובי תירות. ושנוי נקום בביאור כ"ב דברי'הללו וסימנך גגיל' ובשמח' ב"ך:

תד א עוגג שבת. דגרסיון בפ' כל כתבי אמר רב יוחנן משום ר' יוסי כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מלרים שנאמר אז תתענג על ה' ונומר והרכיב על במותי ארץ וכתיב והלכתיך נחלת יעקב אביך. לא כתיבים דכתיב ביה קום התהלך בארץ ונומר. ולא כיעקב דכתיב ביה כי לך ולזרעך אתן את כל הארלות האל. אלא כיעקב דכתיב ביה ופרלת ימה וקדמה ונומר. רב נחמן בר יצחק אמר ניעל משיעבוד מלכיות כתיב הכא והרכיבתיך על במותי ארץ וכתיב התם ואתה על במותימו תדרוך. אמר רב יהודה אמר רב כל המענג את השבת נותנים לו מבלות לבו שנאמר אז תתענג על ה' ויתן לך מבלות לבך. עוגג זה תיני יודע מה היא כתהום אומר וקרלת לשבת עוגג הוי אומר זה תעוגג

שבת. והטעם הוא כי סוד השבת הוא דמיון ליום שכולו שבת הבר מן תענוג כמון לצדיקים. לכן רמוי להדם להתדמות בשבת זו ליום כולו שבת ולהתענג בפנו בכל מיני עונג. וכמו שעתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים בבבר ודגים שבשבת ימי ברחמים לתכלית הזה. ולהשקיטם מיין המשומר בענביו משבת ימי ברחמים כמו שכתבתי בשער ה' מעמוד האחרון. כמו כן ים לו לאדם יפרחל להתענג בשבר ודגים ויין כדי שיהיה עונג שבת זו מעין עה"ב שהוא יום שכולו שבת. ולזה הזהרו בשבת במה מתענגו בדגים גדולים ובראבי שומן. דגים גדולים רמז לדג הגדול שלעתיד. ובראבי שומן הפשר לומר משום דכל מה שיוכל להתדמות התענוג שבת זו לעה"ב יעשה. ולפ"ז כפרק מ ובה תמצא דברים נאמרו בשום משבית ומשחית פי' מחמת אם הגוף ומפיל פיהם ומרשם הזרע והורג כיהם שבשני מעיהם וכל אלו דברים הם דמיון תענוג עה"ב. משביע כן תענוג עה"ב משביע שהרי אין בו לא אכילה ולא שתייה אלא לצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מיהו השכינה כדאי' בפ' ב' דברכות. ויש"ר אומרו במקום אחר אמר רבי ברביה בשם רבי יצחק אר שבון גדול עתיד הקב"ה לעשות לצדיקים לעתיד לבא וכל מי שלא אכל בעולם הזה ובריפות בעה"ז יזכה לאכול ממנה לעולם הבא:

גם בפרק המוכר אם השפיעה מימיו עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לויתן. וכתב הרשב"ם דלולי הסעודה הזאת המעותדת לצדיקים תהי' בסוף הזמן שהוא ב עין פעולות נופלות במאכל ובמשתה ומחריבים יתבטל מהם הסחוש ויהיו יו. בי' ועטרותיהן כ־חשיכן ומתעדנין מזיו השכינה ותהיה להם הסעודה הזאת כעין העתיד שלא יהא חשוב זמן הקודם וזה חשוב זמן החול. הרי הסעודה המזומנת לצדיקים לעה"ב תהיה מפגיע שלא יצטרכו עוד למאכלי נופיות רק יהיו מתעדנין מזיו השכינה. מבחין הן תענוג עה"ב כדאיתא בגדרים עתיד הקב"ה לגויעת הנחש מהקהה רשעים נדונים בה ולצדיקים מחרפתים בה בפ' וזרחה לכם יראי שמי שמש לצדקה ומרפא בכנפיה ולא עוד אלא שמחעדנים בה כי הרי שהקב"ה עתיד להשים גופה של לויתן בשמח לצדיקים והתעדנים בה. מלשון פניה הן תענוג עה"ב מפיל פיהם של לצדיקים שנאמר ויהיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתי' כאור שבעת הימים וגו' וה"א ויהי' זיהר סיהרא כזיהר שימשא. וזיהר שמשא עתיד לזוהרא כזהר על חד תלת מאה ותרבעין ותלתא כזהר שבעה יומא. שבחחה כופל שבעתים ו' על ז' נמלמו מ"ע. הכפל לחחה על ו' שב' כאור שבעת הימים נמלמו אלא מאות ותרבעים ושלשה. וכן הצדיקים עתיד הקב"ה להזהירם כמין הזה שנאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. ומתרגמי' יעבדוהי לצדיקים עתידים לז הר' כזיהור יקרא על חד אלף מאה ותרבעין ותלתה כזיהור חמשה בתוקפה יכתיב והמשכילים יזהרו כזוהר הרקיע ומלדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד:

יאיתא במדרש פנילם על לדיקים דומים לעתיד

לבא לחמה גדולה לרקיע לכוכבים לברקים לשמשים לשמורה בים המקדש. לחמה גדולה מכין יפה כלבנה ברה כחמה. לרקיע לכוכבים מכין דכחיב והמשכילים יזהירו וגו'. לברקים מכין כברקים ירוצון. לשמשים מכין למגלה על שומרים. לשמורה בים המקדש מכין ובני זחים עליה. הרי שהקב"ה מפיל פניהם של לדיקים בעולם הבא. ומרבה זרע כדכחיב כה אמר ה' לברשי' אשר יעמרו את שבחותי וגו' ובחרו לפס יד ופס טוב מבנים ומבנות כלשון הרי שהתענוג עולם הבא הוא טוב מזרע בנים ובנות. הוכ בניס כו' מלינו גם כן בתענוג עולם הבא שכמו שהשוה הוכ הבניס שמין רימה עולם כך הזהיר לרוב התענוג מין רימה שנאמר בו כמו שמלינו בכמה הסידים שמין הרימה עולבת בשה כמבואר בכ"ב. ולדעתי לל מי שמזומן לעה"ב בימה מיד אחר מותו לעולם הבא אז מין רימה עולבת בו דמאחר שהוא מזומן לעה"ב אז הוא בודאי מזומן שלא יהיה לו פוס עוכם ואי הוא רימה עולבת בו הוא ליה עוכם דקשה רימה בבשר המת כמהט בבשר החי שלא מי שהוא מזומן לעה"ב בודאי אין רימה עולבת בו. וזה לדקו דבריהם שאמרו בים לענגו ברחמי שומין

כדי להתדמות לתענוג עולם הבא:

הג"ה וזהו ג"כ כוונת ר' אבא דאיתא בפ' כל כתבי ר' אבא זצין בתליסר לישהי פמיטי בשרא מתליסר עבחי. ובודאי הכי מניינא להו בקרי והזדמן הוא. אלא דוקא להורות לנו כי דעת ר' אבא להתענג בשבת בתתדמות לתענוגי עה"ב שבת י"ג מעלות כלכתבתי לעיל סי' ל"ד שבת רבינו בחיי ובודאי במדרש ר' אבטו בשנעה לשון הרחם לו הקב"ה אלא עבר נהרין דאפרסמון. וכתב רבינו שם בוה בפ' ויחי שבת סי"ג מעלות דע"ה. כן היה דעת ר' אבא בקשה מתליסר מבחי כל ת' טוב ומעולה מחבירו כנגד י"ג מעלות זו למעלה מזו. וכנגד זה נ"ב יוסף מוקיר שבתא שהיה מכבדו ומענגו להתדמות לתענוגי עה"ב שבת י"ג מעלות דשבת מרגניתא זבניה בתליסר עילין דדעבי דהכא וכל הני מניינא דוקא ניחו דלא כפרש"י בפי' דרך גוזמא הם אלא אמת ויציב ובאמת ובייצר ע"כ

וזולת זה כל דאפשר ליה למעבד להכדוש בעונג שבת יעבד כגון לאכל כל המאכלים בכל מיני מבלון כי לעתיד יקבל כל מיני פורח כף דבר כל המרבה הרי זה משובח. ואל יאמר היאך אוכל פרנסתי כי מדרבה אם מוסף יוסיפו לו כדאיתא בפ"ב דמסכת בילא אחליפ' בר אבוהי דרבי' חזקי' אמר כל פרנסתו של אדם קשובה לו מר"ה לר"ה חוץ מהוללת שבחות ויו"ט והוללת ביו לת"ת אם מוסיף יוסיפו לו. ואמר נמי התם נבי הוללות שבת ויו"ט אומר הקב"ה בני לון עלי ואני פורע כל זה נמי הים לו מבטון למחר. אבל אם אין לו אל יתביים עלמו לעשות שבת אבל יוליא בפי מבת ידו או יוסר מעט ואל יצטרך לבריות כדגרסי' בפ' ע"פ דאמר ר' עקיבא לר' יהושע בנו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. וגרסינן התם אבא דבי אליהו תע"פ שאמר ר"ע עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. עשה דבר מועט בשבת ניחו ומאי ניחו

נטה דהרמב"ם כתבון יסוד' בן תימא לומר הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון מאביהם שבשמים. כלו' שיתחזק במעשה יותר מהיכולת בידו ופרש"י בפירושו למשכח תורה וז"ל תרגם למשכח כל הטובות כל"ע לומר עשה שבתך חול. ממייה סיפיה דקרא תימא לתורויי דר"ע לית לחמר אלא לומי מסיפיה דקרא לו ביותר מכל צריך אדם נזהר עצמו בנמר ובנשר לעבד קונם שבעולם ביותר עכ"ל. ומי שמעצם חומו כרחוי זוכה להסתכל בגן עדן. וחזו עכ"ג כ"ש "עבר "גן כדלקמ' ומבר יוצא מעדן להשקות הגן. אבל מי שאינו מעצמו נשפך מע"ג לבו"ע דשלמיות זה בלתיות זה. כ"ל מי שאינו רוצה להסתכל בעדן בשר גן אז מפל בניסים ביד נביי אדם אבר הן הוא המשחיתים אבר עליהם נאמר ונעב לא יקרב בהיכלך. אבל המעשנו זוכה וניזול מגיע ומשכיל מגיע לעצ שוה "עדן "עבר "גן ומהשיג ברב כוחב הפשן לצדיקים:

תה ב ביכורה בלורבי שבת. בשבר ביום שבשני יפניה להכין לרבי שבת דנרסינן פ' כל כתבי אמר רב הסדא לעולם יפניה אדם להוציא שבת אל' ויהי ביום ששני וכיצד מה שבשני יפניו ידיו ורגליו פי' לאלתר. וכיצד מבשל בחמה בביקר דומיה דשבשה דכתיב וכיצד מה אבר יבילו ושבשה שיתה בבק' לאלתר. ובשהומה אמר רב הסדא מניין שבל המניח יפיה בשבת מלוה מיבניה ויוצא בשחרית בל' ויהי ביום ששני כו' ודבשו הז"ל אין ויהי אלא מיד בשאחר ויהי כי קם שבלשתי אמר רבי זירא אע"פ שמניח אדם ט"ס משחרית מלוה מיוסף בין השמשות בשאחר ויהי משום עכ"ל. ולפיכך אל יפלך אדם בדרך רהוקה יותר מג' פרסאות בערב שבת בדי שיגיע למלון בעוד היום גדול ויכול להכין צורבי סעודה לשבת ל"ש אם הולך לב תו או למוסיפין' בשבוקר פ' לולב וערבה. וכן אין לעשות מלאבה בע"ש מן השנחה ולמעלה דנרסינן פ' מקום שנהגו העושה מלאבה בע"ש ובערב י"ט הימו רוחה היום ברבה. ומעשה בחבש אחת שהיתה עושה בע"ש ולא היתה עוסקת בצורבי שבת בדאוי ומתה. דחה אחד בחלום שהיו שורפים עיניה וידיה בגעורת של פשתן. אבל למה דינה בבך הביאו לו משני שהיתה עוסקת בע"ש בשבשן ולא היתה עוסקת בצורבי שבת:

תו כתב חבי העזרי דדווקא העושה מלאבה להשתכר אבל מתבון הוא בגדיו וכליו לעורך שבת וי"ט. וכתב עליו הטור ח"ה בשי רע"ח וז"ל ומשמע מסוף דבריו בחפי' אם הימו עושה להשתכר אם הימו עושה לעורך שבת אסור. וכתב ה"ה הרא"ם ז"ל וכן מי שבתב ספרים לעשהו דרך למודו מותר בל היום עכ"ל. משמע מדבריו דלבתוב לעשהו ללמוד דווקא הוא דשרי. אבל אם בותב בשבילות לא. וב"ב המרדבי בשם הר"ם. וכן השבי"ן סי' ל'. והבלבו סי' ל"ח:

תז מצינו לחבמי התלמוד שמע"פ שהיה לחם מאבותם היו מסוישים בשום דבר להבנת השבת בחבתו ולבבדו בדאיתא בפ' בל בתבי רב חסדא פריש סילקו כ' היה מחתך היתה לעורך סעודת שבת. רבה ורב יוסף מליהי ליבי פירות היו מבחשים

הבשים. כ' זירא מיבחי לאותי פירות היה מדליק הלה. רב נחמן מבחף ושייל מבחף ונפיק אחר לי מקלשי רבי אמי ור' אסי מי לא מבפיפנא קמייהו פי' היה מחקן הבית מבשים הבלים הצריבים לשבת ומשבח בל שהול. ומהם ילמוד בל אדם ולא יהמר לא אפנוסי בבודי בי זה בבודי בשבת השבת:

תח נהגו אחבי משבח לעשות ההבשילים בערב שבת בדי לזקוק בהונן ויהיו נהבלים לאחוה וכן מצאתי בשם הירושלמי מועתיק היה זבי מנוח לעשות קודם השבת מעט הבשילי שבת לבבודה עד בהן:

תט כתב הבלבו בסימן ל"ח ומבחיזן הבהן בבל ערב שבת דבתי תיה בסברי וידעתה בי בלום הולך זו שהחזה הבהן. ומצאתי בתוב בשם ס' היי שהיה דמוכח לה מדבתיב וביניו מתרומת בהן להחים ולמזמרות:

תי ב. לרחון ניבו. בדלימתה בפרק בשה מדליקין אותר רב יהודה אמר רב בך היו מנהגו של רב יהודה ברבי הוליבי ערב שבת מביאין לו עריבה מלאה מים חמין ורוחן בה פניו ידיו ורגליו. וכתב המרדבי ז"ל בתב רבי"ם שמשון מבלן דמנוח לרחון בערב שבת פניו ידיו ורגליו בחמין והביאה הרמב עמי מים לרחון בערב שבת בדאמרינן בפ"ב דשבת אנים שחרין זה אם זה ואחרו בל מי שיבך ויקניט אם הלל יהא ה' זה ואחרו יום ערב שבת היה ויהי אלא הוסף לא רחשו ובפרק הלב שמי נבי דוד היתה לחרן פלבחים בו' עד שהוא יומא פיה מבלי דשבתא הוא תניא בן עזאי אומר חייב איש וכן פרק הן לדין בשהיה בוכרה דמיהם' קמי רבא בהדי דמעלי יומא ערב שבת והוי רבא מייב איש ע"ב. וכתב מהר"ם בהגה"ם שם"ע בפ"ה בי' רע"ב ס"ב אלא יהיה לשבת אלא שמוך לערב שיבים עליו מיד וזהו בבוד השבת. ומפי מורי הגאון ז"ל שמעתי הבעם שים לרחון שמוך לערב בדי שתהא השבת בשבת עליו דרחיש הגאה אלאחר שעה היא בש"ם הרמב"ן ז"ל הביאו הטור ח"ח סימן תקל"ג:

תיא ד" ניתו ל בפרבין. בדאיתא במדרש בשעה שהיה בשבר רב ח' ומהיה לתלמיד בחלום ורחה התלמיד שהיה לו בתם על מצחו אמר ליה מבי מה תיבא לך בך ח"ל מפני אלא היה יהיר מלדבר בנבחים ח' מעין שבע וכשהזן אומר קדים ואלא היה יהיר לעלות בפרבין בערב שבת שב"ל. וכשיולם כ' הרב"ד מבודרים ז"ל צריך ליטול חותם על זה שהדר יד ימין בשבל"ד יד שמאל דבשב"ח. ומצאתי בתוב בשין זה סימן אחר קשי"ח בל"ח סירון"ן פירוש "קמיעה "שמאל "ימין "אשבע "בשזהרים "לך "הל "שקוץ "יוס "רביעי "יהללה "פטורי". ושעשה מפני שעד יוס הרביעי הוא מפזור שמערב ומיוס רביעי ואלאה הוא מפזור הבאה. במו שמזהרנו בהבללת מ"ם ולבן הזהיר לקון בפרבין מיוס רביעי ואלאה בדי שיהיה התיקון לבבוד שבת וסימן זה רומז בי נפילתה על זה הבדר קבוע. ומין לשמול שעה למה. בי אין בו סירון. ושמעתי בשם חבמי לרפה ובפרובינציא שהמוהל בפרבין בבדר השה לעמיות ולשבחה וקבור בניס

מלא טופל חותם על פסדר שמחרתו ע"ל . בסנב"ן סימן תקס"ח כתב שמסר"ש ז"ל היו חותם ביומל ליפרעו כסדר . גם מה שכתב שמיום רביעי והלאה ים ליומל לפרעו מלחתי בשם ספר הגן שהיה מקדיל ליומל ביום ה' כי הוא מגדל בשבת וכן רחיתי מוהגין . גרסינן במועד קטן בפ' ומלו מגלחין תנו רבנן ג' דברים נאמרו בפרעיו קובלן לדין פירות דמיהם לדהדי ומעלי. בורגן הסיד פי' עדיף מלדיק . זורקן רצע וטעמא מפי שמא תעבור עליהם תפח וחפיל . וכני מילי בדוקמא דפיל . לגבל לי כיום להו לגבות דנפלי ומדי להו לחברי ליה לן בה דכיון דלשבתי חשבתי . ומה שחמרו רז"ל שמא תעבור עליהם תפח וחפיל . לפשר לומר כי קודם שחעלה חדם הרחשון היה מלבושו ציפורן וכשחטא כשנפשט ממנו חותו מלבוש ולח נשחר רק הלפרניים . ומחחר שחפח גרמה פיפפשה חדם הרחשון ממלבושיו היקרים היה כשה שמה שחשחר בו מהם יהיה מקום להתעטף בו הלשם . וכן כתב ר"מ בן גבחי בם' תולעת יעקב . ולזה היה כ' יוחנן זוקן בבית המדרש ללח בימיו חבי . ומחר נטילת לפרעיו לריך נטילה לחריסים כמ"ש המדכי פ' חלו דברים . וכללנו כי' כ"ג. והלבודרסם בסוף כפרו והדברים הללו לח לי בנקיון בעלמח רק נטילה גמורה בעיה בן מבעע במדכי פרק חלו דברים וכללנו סימן כ"ג :

היב ה להלף מעלותיו . כלגרסינן בפרק חלו קדרים ובבבלי מעבות דרכיך שלח יהח מלבושיך של בשם כמלבוש של חול כי הח דרבי יוחנן קרי למלעיה מכבדותיו . ואמר עם עלה ורהמת וכפח ובמח בעזותיך אמר ר"ח חלו בגדים של שבת . וגרסי' בפרק כל כתבי רבי הושע מעטף וקלי לפניו מעלי דשבתא ורבי יוחי לבים מאני במעלי שבתא . וכב"ר בפסוק ויברך חלהים חת יום השביעי ברכו בעשיפה . חין לו להתעטף מחליף . חין לו להחליף יפלבל . וכן פיתח בפרק חלו קדרים אמר רב הושח יש לו להחליף מחליף. חין לו להחליף מפלבל בגדיו ופרש"י יפלבלם למטה מיכיח תחוכים וישיח מדה עבירית היופפים בציתה וחין צריך לפוק בגדיהם מן המרץ בפניל מלילה וכפוד שבת הוח . הללו פיפה יפירם כדי שלח ילבשם כדרך בלופפם בחול מקופלים בהגוזו כדי שלח יפלבלו בפיע ירחוות חו כדי שלח יכבדו עליו במרופת הילוכו בחול . ובעשם ס"ח כמו שכתב רבינו בחיי בפרשת שיפפים וז"ל ולזיתי בספר ידיעת הכפיים ורוחניות פלשם הקדמת הגרת גלייחנו"ם כי מי שרולה להתעסק חליו רוחניותו של שבחתי שהוח כוכב המשמש ביום השבת . שים לו למעט בהכילת השבר ובשלר כל המחכלים ושימוע מחשמים השמה ושילובים בגדים שחורים ויעשה חמונת לריס של נחושה והשעה לשבחתי והמזל לגדי ויפחט על חותה הפונה התול בחור וחז יתקרב חליו לעשות עבודתו ויגיד לו עתידות ע"ל בחותו לגרת השתקחיו משפש :

סגי חל שפש כרוחה היח שפת לשון הקדש :

והנה זה מחכמת התורה השולה על הפחת הכלכיים והמזלות בלותה חותנו במיות השבת שאר כוכב

שלו שבחתי בעשתה בשבך מכל זה . כי החכמה הזחת שבה גדולה לחתלואי הנפש . והחמת שהוחה לשם מחבוחת ידעיה . החכמה הזחת שהכיה מכילת הנשר ביום שבת ולמעט במחלבים ושנו לגמויו שבתעגג ביום השבת לחכול בשר ולשתות יין וכל דבר שיערב לנו בי' וקרחת לנשבת עונג . החכמה הזחת לשרה לשים ושנו עקר עונה בשבת שנחמר לחבר פריו יהן בעתו . החכמ' הזחת תלבים שהוריס ושנו לנשם ביום השבת בגדי מילת ולשטונין שנחמר וכבדתו מעשות דרכיך ושם המלבושים הנכבדים שכן רבי יוחנן קרי ליה למחני מכבדותיו . וברוך חל עליון חשר הנן לותנו דעה והשכל בידיעת תורתו ומלותיו ומנע לותנו מלעטות חחר שכבי' והמזלו'. הוח שחמר וכן תשח עיניך השמימה ורחים חת השמש ולח היכח . והשחילנו שמות לזכותינו בשם ולהיות לשם בשמרם עקב רב ע"ל . ולפי מה שבחבתי בשעה עונג שבת שיש להתלמות בשבת זו ליום שבולו שבת . לזי גם המלבושים נלים שם להתלמות בעתיד התלבש הנפש בחלבות נופניו נקי וזך ולכן מבלי לכלוך חטח והכן זה :

תיג ך להוסיף מחול על הקודש . כלחיתח בפרק כל כתבי רבי יוסי יסח הלקי עם מכניסי שבת בטבריה שיהיה יוצחת בעשקן בעוד היום גדול היה נרחה לשם ערב . וכתבו התוספות שמפלג השחה ולמעלה יכול להלניק נר ולקבל השבת בתפלה ערבית . ותיתח בפרק בתרח דיומח יושב טוצים ושבחות מוסיפ' מחול על הקודש וילוף משרב עד ערב תשבתו שבהכס. ושמכילתח זכור מלפניו ושמור מלהחריו . מכחן חמרו שמוסיפין מחול על הקודש :

תיד ך הדלקת הנר . דגרסינן בפרק כשם שמדליקין ח"ר סוגה הרגיל בנר פי' להשתדל בו לעשותו יפה הוין ליה בניס מלמודי הכמיס שנחמר כי נר מלוה ותורה חור . ויש שמכווין לעשות בני פשלות חחד כנגד זכור וחחד כנגד שמור וכ"כ התשב"ץ בסימן ז' בשם מהר"ם. וכן כתב הכלבו בסימן כ"ד ו"ל נתנהוגת מלאתי כל מילי דשבת שיש בבשים מזמור שיר ליום השבת . להש משנה זכור ושמור . ונרחה להמנסג על זה להדליק ג' נרות ע"ל . ולפשר שלזה עובין ג"כ ניהות כרוכים בשבת לנגד הכנסת רמז לזכור ושמור בדבור ה' נאמרו. ויש חומרים עד תיש וחשה כי כ"ר כ"ל כמנין חברים שבחיש וחשה כי בחשבת יש ד' חבריס יוסר מבחיש ג' נירים וג' דלחות בדחיתה בבכורות פרק טומין שלו . רש"כ לחשבי . רמ"ח לחיש כ"ין נר נר . ולפי זה נמי מיושב בכוכיים הנרות כלומר חבור חיש וחשה ע"ד עונת מ"ח כו'. עוד טעם לנ' ניהות כנגד ג' נשמות שיש לחדם בשבת והשתה נקרחת נר שמ' נר חלרים נשמת חדם ולכן עובין גם כן ניהות כרוכים רמז לנ'

נשמות הכרוכים יחד בגוף החדם בשבת :

תטו והנשים מוחרות בו יותר בדחיתת בירופלמי דשבת חדם הרחשון נרו של עולם היה הרוח דכתיב נר ה' נשמת חדם וגרסה לו חוה מיתה לפיכך נמסרה מלות נר לחשה . ובב"ר כוף פ' ט"ז ומפי מה ניתן לה נר שבת ע"י שבשתה נרו של חדם הרחשון לפיכך ניתן לה מלות נר שבת :

וב שעת

רטז ובשעת הדלקה מברכין בה"י אמ"ש תקב"ו להדליק נר של שבת. וי"ל דאין לברך עד לאחר הדלקה דלו תברך קודם הדלקה ה"ל כקבלו השבת ולא מצותו לא לזכר. וי"ל דיש לברך קודם הדלקה דכל הברכות צריכות להיות סמוך לעשייתן. וכן כתב מהרי"ן בדעיו סימן כ"ט דמיהנין הנשים ממדליקין הנרות והה"נ יעשיתם ידיכם ברוכות כנגד הנרות ומז מברכין דהוי הברכה סמוך לעשייתן ומז מסלקין ידיהן:

ריז כתב רבינו בהיי פ יתרו דאויב הלשה להתפלל עם יתבוך בשעת הדלקת הנר של שבת בהיה מלוא מ מלא עיניו סיפן מלוים פ' נויס מהיכים בתורה. כי הם לה יותר בשעת בשעת עשיית המלוה ובזכות נר שבת שהוא אור מזכה לבנים בעלי תורה בשביל אור שנאמר כי נר מלוה ותורה אור. וכן דרשו ז"ל הלי מלו דרגיל בבנות הויין ליה בנים תלמידי הכמים עכ"ל:

ריח כתב בשבות רבי [illegible] ולא יהנה ל"[illegible] לעבר תוקומיהם מביא הכנה [illegible] הם להפסיק הדלקת הנר בזמנה לפני הטור ס"ן בלבו שהוא קבלה קדומה היום. ולא יקדמו להדליק קודם הפלגה המנחה ולא יאחרו הפלגה מעריב. לפנת פלגה עכ"ל. אבל הטו' והר"ם ור"ן יוסף והמרדכי כתבו בריב הפלגה הסהר להוא דרב אלי של שבת בע"ם מפלג המנחה ולמעלה והיה מדליק הנר ומקבל עליו השבת מבע"י. והש דאמרינן בפרק ב"מ גבי הדלקת הנר ובלבד שלא יקדים יום זה הקדמה כיון שמקבל עליו השבת מבע"י וכן כתב הטור ס"ח סימן רס"ג:

ריט כתב המרדכי פרק ב"מ וז"ל אומר מהר"ם דבהורים הסולטים ללמוד הון לביתם צריכים להדליק נר של שבת בחדרם ולברך עליו משום דהדלקה הוכח משום שלום בית שלא יכבל בעו של בתכן אבל מי שהוא שלא לשמו אין צריך להדליק בחדרו ולברך עליו לפי שלשמו מברכה עליו בשבילו. גם אומר שמותר להדליק בבית בע"ם בקין והוכל בהנר ויהיה לו רווים מן היום משום דנר שבת היו שלא משום שלום יכבל בעו של בתכן והרי יש לו לורים גדולה. ואומר בשם מהיו רבי ברוך כי גדול ה' המיהו כן בגרמייזא עכ"ל. ודיוים הללו שם גם כן בתשב"ץ סימן ג' וסימן ז' ובכלבו סימן ל"ה. ובתשובת מהרי"ל סימן ל"ה וז"ל לדוני מורי מרי"ם ז"ל מלחתי בכתב חדושי מרדכי וז"ל שלחתי אח פי מהר"ם סולול ותושב לאכול אצל הנר ס"ב היאך רגילים להיות הנר בבית ולאכול בהנר. והשיבני שהרגילות לעשות נגעוו ולא לעבר. ואם הוא נהנה בתוכו הנר יותר פשיטא דמותר ושרתה בעיני שלא ברי שלא לאכול בהנר. אבל הקידוש הוא במקום הנר מהר שהדלקה לכבוד שבת. כברב לפי מה שמלחתי כתוב שם שכל טוב טעם לשתי הנרות על דרך מה שאמרו בפרשה נסא טוב אחד מהם מלוה ממלוה שניהו ומהדר ליה בקדושה דבי שמשא וב"ם נר הוא ם"ק ולא כשיהנה בנרות בשעה שיקדש יהא לו רשות

וגם הלום יש לו רמ"ה להביא ולהלה ר"ל בנשי ב"ם נר נגד היכור לום ולהלה. ומשלה כשרוצה בנרות בשעה שיקדש יהא לו רשות. ולפי זה ניוצב נמי המנהג שנוהגים בשני נרות בשבת כלומר היכור לום ולהלה על דרך טוענ ת"ה כו' ושלחה מפתח בהדיה דלא ברי לקדש אלא במקום הנר. ומשום הכי נהגה מי שיש לו כמה הדרים והולך מן הבית לחדר שלריך להיות לו נר אחד בכל החקומות שיש לחוש שמא יכבל אם וכן קבלתי מן המדקדקים במלוה. והאבר על זה כוונו מה שלמרו הזה דהוי רגיל בשבת שובת לעשות במקומות הרבה. ע"כ הטעתני מחבור הגדול הנקרא יש של שלמה:

תך כתב בספר חסידים מעשה בחסד שהלריך ימים ולא מלאו לו שום זכות אלא שלה היה מדליק בחלב בש"ם אלא בשמן זית ש"כ. ולדידן דאין שמן זית מלוי מלוי מן הסובחר בשאר שמנים שלורן גדול. ומשמ"י דלעניין נרות הטוב בחב מהרש"ם בש"ע ס"ה סי' תרע"ג בהג"ה דשעיה טורה לנו כמו שמן. שלמי הכא דהנחוים הכרו נר של בעיה אלא נר קבל"ל לעשיו שבת. לף ברש"י והרי"ף והרא"ש הסיהו מ"מ יש להוש לדברי הנחוים למען דשבר. אבל עכ"פ המוב יותר מובחר בשעה מבחלב דלורך גדול ויפה:

תא ובקיץ יעשה נרות הרוכות אלא יכבו קודם לילה ואם לא יעשה הוי ברכה לבטלה דשבת בשיהרה מלי מכוי הדוכי לנודה. שיהו מהרי"ל בתשובה. וכתב על זה ומה שמשים שמעתי בקרין תגר על הוכח מנהג ואמרתי לחוכח מקום שדולקין אם הוי קלת הוכח שכן דרך ב"ה שמהבשים קלת בחדרים ומשתמש שם דבר לאור הנר. ולבסוף כ' והמדקדק על עלמו ואם הוכרחו יעשה הרכות:

תב אשה שמבחלי ולא הדליקה נר בשבת. חהא זהירה כל ימיה להוסיף על כל נר של מלוה יותר ממה שהיתה רגילה מהרי"ל:

תבג בשאשה יולדת בשבת רחשונה מדליק שבעל לה הנרות ומברך (מהרוסים) וכן מי שאין לו אשה ידליק בעלמו:

תבד ה תפלת הלילה. נכנסו לב"ה ומפללין תפלת מנחה כבחר יחות החול. רק אחין טופלים על פניהם. ומפללין תפלת ערבית. ואין אומרים והוא רחום לפי טעם שכתבתי למעלה שהומרים לחזו בשביל המלוקות רחוי שלא לאומרו בשבת. וע"ד שכתב מה שלחו אומרים והוא רחום בכל לילה בחול ולא בשבת. הטעם הוא כמו שבתבו הכמי הזהר במדרש רות הנעלם דע כי שלשה ממונים טולנים בניהם מפחם יד דומה ואם מפחית לף ואימה. וכל המהרים ממונים מחתי וכל חוזק המדורות רלים ובנים ודין שם נשמחן של רשעים. וכל חוזק כחות של מלאכי הכלה כלם מרעישים נהיום ומשמע קול שחוק לרקיע. ויקולות הרשעים בניהם נוחים ושומרים ווי ואין מרחם עליהם. ועל כל אלה השלשה ממונים עם שהר כחות של מלאכי הכלה שמרעישים ניהם שחר קלת קול שהיו משיר

קול מסיבל קול ס' מפלס נמול לפויזיו כנגד הג' מפחיתים הללו המולטים כל ימי הסבוע מזמן תפלת ערבית. כל הלילה דעון מותם לפר היה במחבך מעשיהם ומהרהרים הרהורים רעים על מבכותם ועליהם לחר סכמוד והיה במחבך מעשיהם ונומר. וכהיב הוי הורדי לון ומוסבי רע על מבכותם וגו' וכיון שהחחילו נומרים ביום על כולם. לפל החחלת הדין ברפעים בניהם מפחחבך הלילה. ועל כן נקרחים לילות דהמר מפחד בלילות ואמר רבי אלכסנדרי מפחד על ניהם. ולפיכך תקנו בחפלה ערבית כל ימי הסבוע והוא דמוס כי מלותה בעה בחהבך דעון הרפעים בניהם ע"י הומן הג' מפחיתים שהם מפחיח לף והימה וכלם נכללים בהחי קרא והוא רחוס יכפר עון וגו' מפחית. דכחיב ולא ישחית. לף דכחיב והרבה להפיב אפו הימה דכחיב ולא יעיר כל המתו. ולפיכך תקנו לומר והוא רחום ביתי החול. כיון שנכנם שבת מכחלק דין העולם. והרפעים בניהם ים להם מלותה. ומלאכי חבלה הוסם פולטים עליהם מפעת שקדם עליהם היום. וע"כ ס"ח בע"ש והוא רחום לחבל לחכורח שכבר נחלק הדין ואין רשות למהבלים לחבל ולקבוע בלב שרפעים בם להם מלותה שבת ושאין המתים פולטים עליהם בשבת:

תבה ואין הומתים שומר עמו ישראל לעד כדאיתא במדרש שבשבת אין לריכין שמירה שהשבת שומר. מלאתי בשם רב שר שלום ז"ל בלילי שבתות ובליל י"ט בשרבית אין מנהג בישיבה ובבית רבינו שבשבל לומר שומר עמו ישראל לעד אלא הומתין פורס סוכת שלום. ואין שבוללה נקיטין כמנהג בית רבינו לפרוס על השלום. אבל למלך שבתרהק מהיליו ובא בתוך עם אחר אין מנין עליו והיה מתפחד ולקח עמו כלי זיין להגן על עלמו מן מבקשי נפשו. לפל שבהניע בתוך היילו הניח כלי זיינו לומר שאינו לורך לשמור את נפשו שהרי סנניו ושריו יתו לשמרו. כך ישראל כל ימות השוב מתפחדים לפי שהודין הן ואינן יכולי' לקיים בהן את המלות. ומפני שאין זכות לימות השוב כמו לשבת לריכין הם להתפלל אלא יותר מן המזיקין ואומרים ושמור לאחנו ושולמו ומברכין שומר עמו ישראל לעד והתפלה היא ככלי זיין. הניע ע"ש כולן טורחים לכבוד השבת אין לענ אם השבת ואות הו וגדול זכור אם יום השבת שמנין על הזוכרים אותו לקדשו. ולכך אין לריכין שמירה ידי אם השבת לומר שאם שמרו שבת אין לריכין שמירה. והוא ג"כ מעין הגאולה דכתיב בפ' כל כתבי מרבב"י שלמלת שמרו ישראל ב' שבתות מיד וגאלים:

תכו ומה שאין אומרים ברוך ה' לעולם וכל שפסוקים כמו שאין אומרים בימות השוב. כתב רב נטרונאי גאון ז"ל אלא נהגו לאומרו מפני ג' דברים. אחת דשבחי מזיקין בלילי שבת יותר מבשוב. ועוד קודם שהכנה הגר. ועוד שים בני אדם אלא שכלו בע"ש כי אם מעט בשוק כדי שיכנס לשבת בשלום ע"כ לא רלו לשהר בע"ש ואוקמוה שלאוכייתא שהיו עסוקים בהכנת השבת ולא היו יכולים לשהריך ואו לא:

תכו ועומדים להתפלל. ומשכלין ג' לשבוע ואחה קדשת. וג' לשהרות. ואם טעה ושהחיל תפלה של חול גומר אותה ברכה שאינה שבת ומשהיל על שבת. ואם היה שבור בשוה חול ושהחיל לשבת שחול ומיד שבשומר שיבת אחה מזיר קודם שאומר הזן ס"ל שהחיל בשל חול וגומר אותה ברכה. אבל אם היה יודע שהוא שבת ואלא שבוונה שהח ל שיבת אחה לפי שאם שהה בתפלה שהיית שהיים פותחת בשאה אינו גומר ברכה אחה הזן דשבשיון ליה בשעה בשבת שבת בין זו לזו שיבת אחה גמי שהחלת תפלת שבת היה עיין בשומה הבאן סימן י"ד:

תכח ואח"כ אומר ס"ן ויכלו. לשפ"י שאמרו אותו בשפלה. שקנו לאומרו פיוס שהרת בקול רם ושומד לפי שהוא עדות להב"ה שבשת בשמים ואלן בשבת יסיס ובוס הבשיעי שבת מלאשתו. ועדות משומד שגי' ושמרו בני ישראל את השבת ודרשו אל עדים שלריך שיעידו ביהד ושעימד ולכך לריך שיאמרו אותו ביהד ושעומד. ואמרי' פ' כל כתבי לעיר רב הסדא אמר מר עוקב' כל המתפלל בע"ש ואומר ויכלו בני מלאשים השלוים לו לאדם שיחא' יהיב' על לחבי ואומרים לו וכר עונך ושביאך שכופר. והטעם שאומרים פכוך זה שפני שבתות בעניין עדות הוא לה יניד ונאה שהו וזה שאמר ויכלו לה בשם העדות כיון שאמרתו לפיכך יוכר אותו עון מעליו. ועוד ט"ח לייבלו שאומר שהר שתפלה לפי שהרלו כתב ג' זמנין האמר וכן בפסוק ראשון שבת' פרש אדומה כתוב ג"פ אשר לומר שבשיבם שקולים כאחד דכשם שפרש שכפרה כך האומר ויכלו ג"פ שכפר. ועוד ט"ח לפי שבשהל י"ב בשבת אין אומרים אותו בתפלה וכדי שלא להלוש בשבותם הרו אומרים אותו תמיד נם בקדוש קבוהו כדי להוסיף בני ביתו ולא ס"ל שקפידו בו ס"ל לאומרו משומד כי ע"פ שיש עדים יקום הדבר. ועוד דאמרי' פ' כל כתבי המתפלל בע"ש ואומר ויכלו מעלה עליו שכתוב כאלו נעשה שותף לשבה"ש במעשה ברשית. ול"ע מפי מעלותיה שאמר לעשה שותף ושם גנאי הוא כלפי מעלה כל שיוש ושיתוף. והפשר לומר שבשותפ בזה כי באמרו ויכלו שאמרה בעלמו שמעלה עליו כל שכתוב בתורה לעניין חדוש העולם ושמיין בו שאוה שעלמו כאלו הוא רשה לשקב"ה בעשיית המלאשה לפי שאין לבו נוקפו בדבר קטן או גדול במעשה שהוא ואנו לריכין לשתף כל ישראל גדולים וקטנים שף ועשים לכן אומרים אותו בתפלה ואחר התפלה ועל השום. ולשורר המור שכל בשרשות בראשית כי רמוז בפסוקים אלו ג' עולמות ויכלו השמים כו' ויכל אלהים ביום השלישי. ויבשבו שיום השבועי כנגד עולם הבא שלין בשם בו ברכה ושובשה טובה וקדושה נוספה מכל המלאכים שנברלים קדושים. ואומרים ק' ק' ק' ה' לשאוה לשורות שבקדושה השמיות היא קדושה הש"י לפי שהוא קדוש ונורא עליהם. ולכן אלו האומרים ויכלו השמים

ב"ם גליל אחד בתפלת עמידה ואחד בתפלת המוסף והחזן ואחד בקידוש להורות שאנו מעידים שם ג' ברית ג' עולמות. ולכן אנו אומרים לומר בעמידה בדכתיב בעדים ועמדו ב' האנשים וקבלו שם העדים וכן אנו מעידים בעמידה לפני שהעדים על ס' ועל המלכיות שם עומדים דכתיב בשם"י והוא עומד בין השדים. וכן המלאכים נקראים עומדים דכתיב שרפים עומדים. ועל כל זה אנו מעידים ואומרים ויכלו השמים ויכל הלילה ויפעתו ביום השביעי ע"כ:

תכט פעם אחת שכח דודי רבי קלונימוס בן רבנא יודה והלך לומר ויכלו בבית הכנסת. ולאחר שיצא על השולחן הזכיר ועמד ולקח כוס ואמר ויכלו עד לעשות והוא"ב יצא במקומו וסיים הקידוש. ואמרו לו בני הבית למה עמדת. אמר שכחתי לומר ויכלו ויש לי לו"ר ואיסיס ביותר להקב"ה וע"כ נריך לחני לעמוד עכ"ל הרוקח:

תל ואחד ויכלו תקנו ביאמר ס"ן בקול רם ברכה אחת משלו שבע. מפני שרוב העם בתין בע"ם להתפלל בבית הכנסת ויש מתאחרין לבא ולא יספיקו לגמור תפלתן עם הציבור ויפסידו שם יהדיש ויסיים שכנה לפה מפני המזיקין. לפיכך תקנו שיאמר ס"ן ברכה זו שיוכל מי שהתאחר להספיק תפלתו קודם שילמו הציבור משם. ושכ"ר נתן ז"ל כתב עוד טעם אחר דמשום מזל מלדים המשמש בע"ם תקנוה בשבת ולא בי"ט שאל בחול משום הגרת הם מהלם ליכא דאביי זיר עלה שלא תרחיק כלל ביסוד. ואף בי"ם שאל לשיות בשבת שנא לחנק. או שמא היו טרודין בחול בפת ומתאחרין לבא. או כנון שומרי גנות ופרדסי' ומין מזיקין עניין היום בשרכה זו שבל תותמין בה לעולם מקדם השבת בלבד שבל בשבת שאל יום רחמון על פסח אין תומרים תותם כלל לילה משומר מן המזיקין הוא דכתיב ליל שמורים הוא לה'. ויהיד אין לתומרם לפי שלא נתקנה הלילה בשביל עם שבשדות מה שאינו ביחיד ושכח הרב"ם בשנה שלפיך אין לו לפסוח ולחשום בברכה שלא מחחיל מגן אבות בשבת עד מעשה בראשית ע"כ:

תלא ואחד מקדשין על היין בבית הכנסת. והטעם למנהג זה מפני התורחים שאוכלין שם בחדר הסמוך לבית הכנסת. וי"ם שהמנהג משום רפוא' לפי שהרז"ל פסיעה נשם נוטל אחד מהשם מאות ממאור עיניו של אדם ומשדר ליה בקדושה דבי שימשא והוא הקידוש שעושין בבית הכנסת. וי"ח כי הטעם לפי שפעמים יש בציבור מי שאינו בקי בנוסח הקידוש ובשמעו חותו ילמדהו. או שפשר לומר להוציאו בזה הקידוש אחר שדעתו לאכול בביתו. ומע"ם שאלכה רווחת בתין קדוש שלא במקום שעודת דכתיב וקרחת לשבת עונג במקום עונג שם תהא הקריאה. וכן כתב רביעו נסים ז"ל מי שהקדם בבית זה ודעתו לאכול בבית אחר תין לריך להזור ולקדש בבית אחר ובבית ריהים משום דאמר מי שבשכחו ע"בם עליו מקדש בליל י"ם אחרון של חג בביתו ושולם ואוכל בשכחו כן כתב בשלבו בשיטת ל"ח. ובשיטת ל"ם כתב דיש מקומות

שנהגו לעשות על הגליסם בשעה שמקדש החזן בבית הכנסת ואחר"ל דמעני לשברכי כלומר לשיפות השברכים:

תלב ואחד הומר בשם מדליקין. ואמרו הגאונים ז"ל דהיינו להומרו כדי להשתין מהן דלה מלי מבוש שכנה דבי שמאי דשכיתי מזיקים. ויש לומר שלבך תקנו הותם כדי להורות פשוט שמנים ופתילו' ושלה שלבות שבו. ובי"ע נהל להיות בשרב בשם שלו בשבת אין הומר הותו. דהם הל בשרב בשם לא יבול לומר עשרתם עדשים. ואם הל בשבת נזדמן לבו ע"ם נ':

תלג ברב במרדכי פ' ב"מ ובשנהות מיימוני פ"ם דמי שלה שהפלל מנחה ועשה בדיבו עם השהל בשר שעשו קודם שבא לה יעשנה הל להשפלל השלה של הול שלה יתפלל ערבית בשיש. ובשב מהרש"י בשרומת הדשן סימן ד' ובשאבדו סימן קי"ב שמשלה בשפובת מי שאשה להתפלל מנחה בשרב שבת עד שעשו השהל בשר ונדיין לה עבר זמן השנחה שאל יתפלל מנחה בהותו ב"ם שבו השהל והם"ן מתפללין אחרי השהל קדשו היום לה יעשנו הול שלמש. שלה ילך הון לחותו ב"ם ויתפלל תפלה של הול וכן הורו כמה גדולים. ובתב הוא ז"ל דלה פליגי אהם שבתב בשמוך בשם המרדכי והגהות. דשאני אהם שבשר עשה השהל בשר ונדיין עשו קודם בעניית ברכו ומ"ם לית ליה הקריאה. שבל השיא בשלה עשה עשהם כנון שלה היה בבית הכנסת ומ"ם יכול לעשותו הול שלה בפניהם. ובתב עוד ונראה לי שאם יבא אחד לבית הכנסת סמוך לברכו לה יתתין מלהתפלל עד לאחר ברכו בשביל שניית ברכו. דכיון דשעה עוברת להתפלל מאחה אם יעשה ברכו. אין להקפיד אם לה יעשה ברכו. שכי ליתא בהדיא בכמ"ג בשות תפלה בעניית מודים עם הציבור. ואע"פ שלה יוכל לגמור הני תפלה המאחה עם השהל ברכו ואשלה מתפלל מקלה אחה תפלה הול בלותו בית הכנסת שבו הציבור ושלותם בעוו בבר ברכו וקדשו היום. שבל מקום הוחיל והתחיל בהיתר אין נראה דים קפידה כולי האי. ואע"ג דפרק ע"פ פרשב"ם דהיכא דיהוע שאינו יכול לגמור בהיתר הוא כשהחיל באיסור. נהון דיהן נראה דאין לדמות להתם דלהו איסור והיתר שייך בית ע"ל בהרומת הדשן ושכי נהוג. דלה כמו שבתב בבהגיו סימן קנ"ג דאם יודע בודאי שלא יוכל לגמור אסור לו להתחיל. דים לשמוך על אם שבתב בספר הרומת הדשן יותר מעל אם שבתב בבהגיו דאם שאדם בותב בספר יותר מדקדק בו ממם שבתב בבהגיו. ועוד דאם בקשה ממ"ם בבהגיו בבר יבאו בהרומת הדשן:

תלד ט לקדש על היין דנרסינן בשבילה' זכור את יום השבת לקדשו קדשהו בברכה שבאן אמרו שאדם לקדש על היין בבית הכנסת. אין לי אלא בלילה. בית מנין. ת"ל זכור ואמרתם את השבת. ונרסינן נמי בפרק ע"פ ת"ר זכור את יום השבת לקדשו זכרו על היין בבית הכנסת. אין לי אלא בלילה. בית מנין. ת"ל זכור את יום. והטעם הוא שאחר שאנו הומרים שבת ובירה לבבוד השבת יקבוך שנאן לו את יום השבת

ובבבוד

ולכבוד היום . צריך לאומרו על היין כדאיתא בפ' כיצד מברכין ס"ב מיהו אני נתתי ה"ר יוסף מיין בתי"ת פירש מלא על היין בכלי ומקדש עליו ואח"כ מברך על היין בכלי אחר ושותה ואח"כ מקדש על המטה מלאים ומזומנים . שם מזכיר מטה במטה מכאן מזמורים פירש מלא על היין . ועוד שמא עם כניסת הכלה וצריך לקבלה בשמחה וכיוצא בה ולשמחה בדבר המשמח מלאים ומזומנים . וקידוש היום שהוא היין הע"ג דלא בייסי הכי טעמי . ליעו מלא מדרבנן . ומ"ם ביום מיין ה"ל כו' הסמיכה שלמה היא . דהי קידושא דיממא דלוריתא היכא לא ממרינן ביה מלא בשב"ע ותו לא . והלא ברכת זו ברכת הנהנין היא ולא מיין קידושא היא . מלא קידושא דלורייתא שלמה היא דהוה בשביעתו . מלא מבוא ככוד יום עדיף מכבוד לילה דלו הכמיס לעשות ביום זכר לקידום והייט בשב"ע ותו לא שהוא התחלת קידוש לילה . ועוד שלפי שמין אומר בירך מלא על היין כיון שמברכין על היין מתלה כלא כדקר שהר הכנוסת הוי כעין שבח ובירך לקדושתו על יום . ומשום דלא הוי מלא מדרבנן לא רצו להטריך בו יותר כדי שלא להפשותו לקידושא על לילה . וקדושו קידושא רבה לפני שהיו עיקר בקידום לילה וזומר פיעודי פסקיות לשומע שני גהולה . ורמ"י וכשב"ם פירשו בע"ח עיין בערבי פסחים דף ק"ו ;

תלה י כשודע ליל שבת בשבת שהי לביתו צריך בימלא גרוס דולקות ושלהן ערוך כדאמרינן בפ' כל כתבי מניח רבי יוסי בר יודא אומר ג' מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מביא הכנסת לביתו אחד טוב ואחד רע . כשבא לבית ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטה מוצעת . מלאך טוב אומר יהי"ר שיהא לשבת הבאה כך ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו. לא מלא נר דלוק ושלחן ערוך ומטה מוצעת מלאך רע אומר יהי רצון שיהא לשבת הבאה כך ומלאך טוב עונה אמן בעל כרחו . ופ' הכ"ר מאיר כוכב כי זה הוא לפי כדר המזלות שמזל נדק מסתם בשעה שהרומה על ערב שבת ומלאך שלו נדקיאל שמו וזהו מלאך טוב ומחדיש מסתם בשעה שהרומה על ליל שבת ומלאך שלו סמנלף שמו וזהו מלאך רע ומצא שמיסם פוגעים זה בזה . זה נכנס בהכנסת שבת וזה יוצא . ומיסם מניח לו לחדש עד ביתו . ומיעו במדרשו של רשב"י עליו הכתוב כשחדש בא מביא הכנסת בערב שבת בחיים עמו מלאכים מלך זה ומלך זה ושכינה על כולם כתיב על בניו ובחומתה שעשה יפול מלכך וגו' רק בעיניך וגו' כי אתה ה' מחסי וגו' לא תאנה אליך רעה וגו' . וכל זה בשחדש בא לביתו ומקבל תוספיזיה בשמחה. וכשהשכינה רואה נר דלוק והמלאכים שלמו ערוך ושים ומצאו בשמחה שכינה אומרת זה שלי הוא יברוך אשר בך אתפאר . וזה לא שכינה הולכת ומלאכים עמה ויע"ר בא והיו עמו ומתחברים עמהם ואומר זה שלי הוא ומן חילי היה . מיד רוח הטומאה שורה עליו ומסתלק יו"ד מן השם וה"א מן השם ונשתיירו שם ושם ומלו נקרא עמה ועל זה אל תתהו למטעמותיו אל רע עין ושלחנו מלא קיא נוהה ע"כ :

תלו ונוהגים לפרוס מפה על השלחן . וקאמר בירושלמי שלא ירצה הפת נוסחו .

פירוש שהוא מוקדש בשבוע ויש רשות לקדימו בברכה ומקדימין ברכת היין . ויש אומרים שהוא זכר למן שהיה יורד בקופסא של למעלה על למטה . וזכר לזה נותנים מפה תחת הפת ותחרת על גביו . ושטעם הכפון הוא דמין מביאין השלחן שלא יהא כן קדש . ושטעמו כדפירש בשלהוגות דרב אחאי גאון בפרשת יתרו וקרובי מכת מקיו לשקדש קידושא דשבתא לא מקרבינן . מלי שטעמא כי היכא דמיתי שבותא ניקרי דשבתא . וכתבו התוספות בפרק כל כתבי וזהו דווקא בימיהם שהיו להם שלחנות קטנים לפני כל אחד ואחד . אבל שלנו גדולים שם ונקפא לעלמא ע"כ . ואם כן לא יבא שבותא ניקרי דשבתא . וכתב רשב"ם בפרק ערבי פסחים דמטעם זה נהגו לפרוס מפה לחם עד אחר קידוש בשבתות וימים טובים . ולאחר קידוש משירין מפה העליונה ואותה שבותא ניקרי דשבתא . כן כתב המרדכי בפרק כל כתבי . ומקדש על הכוס שלא יין ומתחיל "יום "השבי "ויכלו "השמים וכתבי היכי בשם על שלרבע ושלא "ויכלו עולם מסברו ע"ב רמז לפס על שלרבע ' מפלגל בגיכופו ע"ב . ולרמוז שבשם הזה נעשו שמים וארץ לכתיב בשם ה' כאומרו השמים בשמי . וזהו הסדר תמיד שלוים לשבתו כדכתיב ויתתקם כשלהל לשבת . ולזה אמרו כי ויכלו סוף עולם תמיד כמו שכשפה וגם כלתה . ויכל שלוים ביום השביעי ויחמד ה' ביום השביעי ולכן נקרא תמיד ימים . ולכן מהגין לעמוד בתפלה עד שלא השמים שהוא גמר שבח . וכתב שלבעל סימן מ"ח שיש לו לקדם מעומד לכבוד המלך שלא יוצאים לקראתו . אך לפי שמין קידוש שלא במקום סעודה צריך לישב דלי קאים ויקיש מחיי כאומרא ואשלול ע"כ ;

תלו ואה"ב שאומר בורא פרי הגפן וקדוש זכרון למעשה בראשית . פירוש שלא שבתים ביום שבשבת בו שקדוש ברוך הוא לאחר שבלית מעשה בראשית שהלה למקדמי קודם שבשבת מיאחר שהלה בפרי המועדים קודם לכולם . זכר ליציאת מצרים שפסר לומר שבשבת שהלה למקדמי קודם שבם זכר ליציאת מצרים והרמב"ן שבב שבשבת עשמו זכר ליציאת מצרים כי בעבור היות יציאת מצרים מורה על שלוה קדיון מחדש הפן ויכול . על כן כתוב בדברות שמות וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים וגו' על כן ציך ה' שלהיך לעשות וגו' שלם יעלה על לבבך שפן על השבת שמורה על החידוש ועל הבהן ועל היציאת . מזכור שם רמז שיוך ביציאת מצרים שהוא לך לרמיים ולזכות . והנה השבת זכר ליציאת מצרים ויציאת מצרים זכר לשבת כי יזכרנו בו ויאמרו כי שבם מהדש בכל עת וכל זמן חוזות ומופתים ועשה הכל ברצונו הוא אשר ברא שת הכל במעשה בראשית . והרמב"ם ז"ל פ"ח מהלכות קידוש כי בעבור היותינו עבדים במצרים כל הימים ולא היתה לנו שמוחה ופדיון ביום השבת . והנה בשבת שני מעשים חמורת חידוש העולם ויציאת מצרים ולכן בא בדברות רשמורת בעשה השבת כי שבת ימים עשה

ובמיות מיסוך ומברם פי [illegible] בסך . ועתה בא
במוב הבני בשמים זכרון נר[illegible] מחלב לאהרוני
קדש [illegible] בקדוש חבר
בתר בנו ישי בקבצו [illegible] אחר בני נמרי
עד [illegible]

תלח ובשמותה שקדום יתן עיניו בנר במצ"ב לעולם בפם בכל טוב וכ"כ מהר"ם בפם מבין מסר"ל יצחק ז"ל.ובפעת שקדום יתן עיניו בפום כמו בכוס של ברכה. ובוזה מלא ליצחק במצ"ב על דבר הפעמן כוס לריך לבפות מלא לוגמיו . ואחר פיפפה המקדש יפמו המסובין מלא קודם :

תלט ובונע על בני בכורות דבפיב לקבו לחם מבפה.ומאחר דב מפי חזינן דב כהנא ובונע דקניט מרפי ובנע הדא פ' לוחה פתים בידו ובונע מלחמה . ומנוס לבונע פרוסה גדולה שמספיק לו לבל הסעודה מפני שבריכה במחבב סעודה שבפה שמהפן לאכול בה הרבה ולא מהני כרעבהמות' כיון שמיזו עושה בן בחול . וכתב שכלבו סי' כ"ד יש נוהגין לבונע התחתון ולא העליון . ומהי מוהגין לבונע העליון בב"ל . וכן כתב הסה"מ פ"ח מהלכות חמץ ומלה שמן שבהר העליון בונע . ויש נוהגין ע"פ הקבל' לבונע התחתון ודוקא בלילי שבת. לבל ביום הפבת ובלילי יום טוב בונעים על העליונה. והעתם ידוע לחכמי הלמת . ומוהי הרב ז"ל היה בונע שתי הבהר ת ביחד . ובקבלי הת שהבהב בפפי מלאתי מדוהי לפב"ח בחכמת בריות פרק בילד מבדרכן רבי זירא בונע לבונה בידותא פרפ"י ז"ל פרוסה גדולה שיהיה די לו לבולה שעודה . וחיזו מחוור בעיני דלא ס"ל לחיהר לבונה בידותא אלא בונע בולה בידותים . ועוד דלפ בן היהי פריך מהזי בריעבדותא מדהבה היזו עיי יפה דעלה אמרו בעל הבית בונע. ועיד דבר הלמד מעניזו הוא דאהר לריך לבונע על שתי בריות. אלא ודאי הבי פירושו בונע על כל הבריות האוהות לפניו לאבול ושה ודאי מהזי בריעבדותא . והיזו נמי דאהר רב אפי' בחר הבי כי הויזן בי רב בהנא הוי שקיל מרפי ובונע הדא . וכן פי' רב שלי נהון ז"ל וז"ל מי שברך חיים בשבתא אחרני ובונע הדא בריך בהנא שפיר דמי . ולפי בונע לפו לאהרוניהו אפי' לבולה בידותא בריבי זילא שפיר דמי :

תמ כתבו שהי' והמרדכי בפרק בילד מברכים דבשבת נהון להחמיר ולבהך קודם שיהחוך . אלא שמעת יהו לבונע קודם שבהלה הבריבה אלא לא יהיה לו לחם משנה וכן כתב הר"ר פרץ בהגה"ה בהגב"ן סי' כ"ט :

תמא יא שומהן על ח"ח דגרסיזן בשבת קמא פרק מרובה אחר פריו יהן בעתו זהו שיהמן על ח"ח מעריב שבת לעריב שבת . ומשמעתי בעתו. רוצה לומר בעת ו' . ומי שאחר בזה יזבה לקייט בתו שמלתי בתיב בועתים היה זהו רוצה לומר בועתי בעת בילה לילי שבת היה זהו ע"ב. ולא ע"ד אלא שבברו מרובה בעה"ב דהתם במדרש בה אחר ר' לבריהם הם המרבים עמהם בל ימי השבוע . אחר יעמדו אח שבתותי שהם ממתינים לשבת שהוא עיקר

שונה . ויש אומרו מלמון ומהיו בתר אח שהבר ול' ר"ל בתור לי על הפתח . השבר שלהם שיהן להם לעוה"ב :

יד ושם טוב מבניה ומבנות בים להם בעוה"ז :

תבב יב שפלה שהביה בתב המרדכי פ"ח דשבת מה שנהגו העולם שבל ימי השבוע מתעוררים בעזוב בניה השבת שבפלה או לעמוד ובשבת יהיה יותר בשהרים . זהו בעמה על דבר שבבל ימי השבוע בתר בתמיד של שהר בבקר ובתמיד של אחר בשבת לא בתר בן הלה וביום השבת ולבון זה מפעם בתור בדמשבת ביומה . ופעת זה שמע הר"י בר יהודה בעי' רומה מפי רב סעי גהון וכן הוה במהרי"ל בשבת

מסר"ם שבבל בן מרבו מהר"ב יצחק מנפרהויז"ן ז"ל :

תמג מזיאתי בתוב דאסור לבדוק בניפים בהשבמה בב"ה בשבת לתור הגר . בי לפעמי' הם מהוהפבים ו"ש להפרידן ולבודקן . ולא נריעי מבלים הדומין זה לזה שאסור לשמם קבוע לבודקן לגירסת רב"י ולגירסת רשב"ם בשמם שיזו קבוע ע"ב :

תמד ומסדרין שברבות ופרבת הקרבנות ומוסיפים וביום השבת במו שבתבתי לעיל

בשפלת חול ויהן מומרים מזמור לתודה בשבת לפי סדר תודה קרבה בשבת ושיזו טעם על עיקר ב"ב שהור בסיזן רפ"ח וז"ל . וכתב הב"י וז"ל ומ"ם רביזו בחיזו טעם על עיקר גרשה תשום דמזמור זה יהן אמו אומרי' לשם קרבן תודה אלא לשם תודה ע"ב. וק"ל למה גרם הרב להדר למלא טעם לבאר ולמא שהור עלמו בתב בסיזן ב"ח למה שיזו טעם על עיקר דליבא למיהם דלמא אתו להקריבה בביזנים בית המקדש דלא טעו אינשי בהבי . ומי יודע לבאר דבריו חוץ ממנו :

תמה ואומרים בשבת לרמות שים בגו בשבת יהיה בשבת ובה אמו מביזים הבשר יהיה בשבת לפי שהוא יום מוכן לבל השבת ובברב לצדיקים שהם חיים בעזיזן אמרו רז"ל שוב אמרו ובזיזו בן יהודע שים מי שפני שהוא לדיק בקרא מי בתוב תמיד עלין הברוח וזהו בשבת בל מי :

תנו בתב הרר"י בש"ם אין עומדין אמין אבון לבחות בלך לבדך אמחו מודים אחין לבחות אלא בתרומות אחרו הבזיזים :

תמז בתב מבודהב"ם וז"ל אל אדון על בל המעשים אחלה ביהוה הלחון עשר תיבות אל אדון על בל המעשים הרי ס' . ברוך ומבורך בפי בל הנשמה הרי ס'. ואין לומר ברוך הוא ומבורך . וההרוזים האחלשים מן נדלו וכוזבו עד שבת אחו לו בבל הדות ח' תיבות ס"ם ע"ב . והרוח אהרון שם בו י"ב תיבות שבת נותנים לו בל בבח מרוח . אשפרת ונדלה שרפי' ואופנים ואיות הקידש הרי י"ב לרמוז עה"י שם בל ע"ב אותיות אשר אח האורה שים שם עשרת הדברות לשמים עשר שבעי שבהלל בתו אחאר בתוך שהם בעזרת מקיי בא אליך בעי"ב העתן ע"ב. וכן היה נותב מולי מהר"ם ז"ל אלא היה אומר ברוך הוא ומבורך בך ברוך ומבורך. גם לא היה אומר הסד ורחמים לפני בבא בבודו בך הסד ורחמים לפני בבודו להיות בקד' תיבות. ועוד דבתר אמרו זבות ומ שור לפני בסאו :

תמח ואומרים לעל חצר שבת . וכל המזמורים
על שבת מי לא לאמרן מיז מחזיקין
מועט. לכל לעל חצר שבת מי לא לאמרן מדרבי'ניז מה"ג:
תמט ומתפלל שלשה רגלים ומועדים מהרומות
וקדושת היום יממה מסה פיוט
כשהיו מתפללין במקדש היה מסה כובד שעבוד שהכניסו
עליהם בקש מפרעה שיתן להם יום אחד בשבוע שיהיו
בו ונהנו בו ובהר ביום השביעי . ולאחר שעשו על יום
השבת עתה מסה שנהר בו וחהו יממה מסה במחשבה
הלקו . ויש מפרשים מסוס הם דכתיב לדעת כי אני ה'
מקדשכם אחר ניה הקב"ה למסה מתנה טובה שם לי
בניה ונחי ושבת שתה ואני מבקש ליתנה לישראל לך
והודיעם . וע"כ תקנו יממה מסה בהוספה מתנה . ויש
גו ל"ה תיבות כנגד כ"ה הודעות שיש מלך שם שבאותי
שבתו עד ויתן אל מסה בכללותו וזהו שתקנו בעמדו
לפניך על הר סיני שנאמר ויתן אל מסה שמוסף של פ'
שבת עכ"ל טורי'. וכתב מהר"ח מפרמ"ש וז"ל היני
מבין כי חפצתי על כל הדברים ולא מלאתי . ואני
יעצתי" ומלאתי כי לריך להיות שיש גו ל"ה תיבות כנגד
ל"ה תיבות שיש מלך שם שבאותי שמורו עד ויתן אל
מסה בכללותו . וכ"ל עד ועד בכלל כי מספסוק לך שם
שבאותי שמורו עד סוף פסוק ויתן אל מסה גו
ל"ה תיבות וכן בשמות מסה . ומעתה כי יש לישב
גימטרית שפור כי יש גו ל"ה תיבות זולת ומרו כמו שיש
מלך שם שבאותי שמורו עד ויתן אל מסה בכללותו זולת
ומרו . שכנגד הפסוקים זולת ומרו תקנו התפלה .
לפל ומרו קרא בלורתו הוא ולא תיקון תפלה ויש ל"ה
תיבות עד כלם יחשבו דמשה ומילך הופיע על כל
תפלה שבת הוא :

תן ישׁ מולין שה רמז חכמים לתקן בשבת שלש תפלות
מצוות זו מזו לאמר קדשת יממה מסה לאמר
אחד וביום טוב לא תקנו אלא לאמר לאמר בהרחבה
לערבית ולשחרית ולמוסף . וי"ל מפני שבשבת נקראת כלה
ושקב"ה נקרא חתן תקנו לאמר קדשת ע"ש הקדושים
כמותן שהתן לכלה. ולמ"ל יממה מסה ע"ש שמחת החתן
בכלה . ולאחר כך מוסף על שם השוכשת שמוסיף החתן
על כתובת הכלה . ולו ת"ל ע"ש שמקדישין קדושת
כעין שעושת מלים . ולאחר כך לאמר אחד ע"ש שמיחד
החתן עם הכלה . ושכ"ר קלוניומוס בשם טעם לאחר
שבשבת אלו הן כנגד שלש שבאותי שבת ברפסים ו
ושבת של מתן תורה דש"ע מודו דשבשבת נתנה תורה .
ושבת שלעתיד . וכן הוא בפי' לאמר מייחי בשבת
ברפסים ויממה מסה מייחי בשבת מתן תורה . ולאמר
אחד מייחי בשבת שלעתיד שלא יהיה ה' אחד ושמו
אחד . ולאמר הא למימר לן כי פשה שיעלו ישראל
ממלרים היה ביום חמישי . ות"ל יום מתן תורה יהא
ביום שני וחיהי למחרון דכתיב נתנה תורה . ויש לומר
דקיימא לן מייר דהיה שלא עשרים לעומר
הוסיפו יום אחד . וטעם זה כתבו ג"כ הטור ס"ח סימן
רפ"ט . והטעם הראשון כתבו ג"כ הלבוש שעיר בדרש
של שבועות . ולכאר עוד לאמר קדשת כנגד שבת ברלשי.
ממה מסה כנגד שבת דמרה . לאמר אחד כנגד שבת

עשרת הדברות :

תנא ומוציאין ספר תורה וקורין שבעה דמקן
שפרק הקורא לאת המניח כל יום
שים בו מוסף ולין בו יו"ט כגון רגלים חדש ומיהו של מועד
קורין ד' . וביו"ט המפה . ובשבת שבשבת . ואיתא נמי
הלם כל יום שעולה דכר מהבירו מוסיפים בו נבורה
לקרות בתורה . שלכך בשני ומיחי שבשה נבוי .
וברלשם חדש ובחולו של מועד דליכא מוסף מוסיף רביעי.
וביו"ט דליכא חיסור מלאכה המפה . כי"ל דליכא
ענוש כרת שפה . בשבת דליכא קלקול שבשה . ומעתה
רמז מלוחות שמע ישראל וגו' במע ג' לוחות. ישראל
המפה לוחות . ה' חרבע לוחות . שלשתן שפה
לוחות . ה' לחד שבשה לוחות . וכולם הם כ"ם
וסימן כ"ם תברכו . וכתב הש"ל בשם שבשה הנלוחות
למה קורין בתורה שבשה שלש יחרע לאדם לוחם שלא
בא לעולם הבאה כל שבשה ימי השבוע ולא שמע ברכו
יחזין מפי הקורא שבשה פעמים ברכו ויוצא ידי חובתו :
(מנהג קריאה עיין לעיל)

תנב כתב לתן היהי מנהג בכל נרפת ופרוזינגא
לכל המסיים בתורה מהקולאים לומרים
לו החזן בקול רם חזק . ויש אחר למנהג מדלמרינן
בברלשים רבה לא יחום ספר התורה הזה מיך מלחד
שהיה ספר תורה בחיקו של יהושע שלא"ת הזה שלא למי
שהוכם החתן בידו בשעיה יהושע לאמר ליה הקב"ה חזק
ואמן מבחן למסיים לא התורה שהומרים לו חזק .
ובספרד לא נהגו לאומרו שלא בשמסיים כל ספר ובספר
מהומשי התורה . ואולי סוברים למסיים התורה מן
הספר ממש קאמר עכ"ל :

תנג ומפטירין בנב ה מעניה של פרשה . ואין
פותחין מכ"ה פסוקים כנגד ז'
שקראו בתורה בתין פותחין לכל לחד מג' פסוקים ואי
סליק עניה בעיר מכ"ה פסוקים לא בעינן כ"ה. ומדלעין
בנביא לחד ולא מניה לנביא ואחרי עשר בנביא לחד :
תנד כתב מהרא"ם במנהגיו וז"ל לעולם בשים שני
סדרות יהד מפטירין בשניים . חון מלחרי
מות וקדושים שמפטירין שלא בבני כוהיים שהוא נרפה
לאחרי מות. לפי שהשבוע מיירי בתועבות יהושלים
שמייך לקדושים. ובשבת לקיש לאחרי מות וקדושים מפטירין
שלא בבני כוהיים לאחרי מות . והשבוע לקדושים
דאוקמן תועבות שנאמרו בפ' קדושים נזכרו ג"כ בהשבוע
כדפרם". וכן מבואר במרדכי וכן ל"ל . וקשה מבוש
דמייר לקדושים לא יאמרו אותה ולמה יגרע מהל
השבועות דמפטירין בשניים במלי דסליק פתה ואף הם
לא מייבא רק לשני' . ומשיב לי הכם לחד לפי שאותה
השבועה השייכים לקדושים מדברת בתועבות יהושלים לא
שבל כל ישראל לכן דוחין הם דסליק שתה ואומרים
אותה שהיא בוגעת לכל ים שלו. למנהג בשאין הלוקות
אומרים כל לחד השייכים לפרשה הקרואה בותה שבת.
ולי נראה הואיל וים בותו שבת שני השבועות . לכון
היה להניח ממש שים ביהו הזכרת תועבות יהושלים
ולהפטיר בלחרת מדאיתא בשלה ס"פ הקירה עומד
משמה בחדש לחד שהיה קורא (פי' מפטיר) למעלה מר'
למעלה

שליעזר (פי' לפניו) בן מלך הודע לת יהושפט תועבותי' וכ"כ מפרש ביהושלמי שהתה ל לספיר לפניו כן. ומה לו עד שהתה בודק בתיעבות יהושלים לא ובדוק בתועבות אתך. ובדקו מחכיו ומצאו בו אתן פסול וביהושלמי מפורש שמצא מזוג. ול"ת ואיך מפטירי' בשם מתוקים. וי"ל מן שקפדה מלא בשים מחלת עמה ומפיסה לפניו שנפטי' בפ' מצחיסה נעית מפל תועבות יהושלים לכעוסה ונפטיר בתחרת. ומתני בשלן מלא היא לבדה דמעיון הסדר היא מן הקפדה ונפטיר בה ומן נכך בלום. וכן הוא במרדכי בפ' בני העיר וז"ל כל פרשיות הסמוכות מפטירין שפטורה על מחרונה מון מלחרי מות וקדושים אתה מפטירין מלא בשני כוהיים שהיא הפטרה על פרשה דראשונה מפני שהיא בשבל' על פרשה שיש מזכרת מתועבות יהושלים עכ"ל. ומרי בחב בהדיא דטיעיקר דמן מפטירין בשניה מפני שמזכר' מתועבות יהושלים ומו לא. ולא כתי בתועבות יהושלים שפיך לקדושים כמו שבאוב בתהלים כי עיקר הטעם אלא להזכיר מתועבות יהושלים וכו'. אלמא שפיך לקדושים שכתובים בתהלים טעות ומיותרים שם. שמרי עיקר יסודו בנוי על המרדכי בלחר העיד בעלמו. ושם לוים. וכתבתי זאת לשפוקי דעת מכם לחד כתב בשברו נדפס מחדש כי מנסך מעות הוא. ולבי אומר שמן לשבש ספרים חדשים גם ישנים ומנסך ומיקים הוא ומעמ לא מזוז:

תנה אמר רבי תנחום לחמר רבי יהושע בן לוי מן המפטיר מתחיל עד שיגלו הספר כמ מלא יסח הגולל מכוח ולא יוכל לפמוע הפטרה ס"ח סי קמ"ו. וסמ"ל כתב הטעם משום לחיכת בזיון לס"ח של גלגל עדיין וסן קורין בגניזה. וכתב עוד בשם תשובת הגאונים בשמבוך לחר ההפטרות תינו רשמי לשלוף ספר הנביאים מלפניו כדי שיראה ויבוך על מה שהפטיר וכן הוא בפנים:

תנו רבנן לעפטיר ז' ברכות כנגד ז' שקראו בתור' נ' לפני ההפטרה וד' לחחריה. שלשה שהם משה על קריאת התורה. ואחת שלפני ההפטרה לחר בחר בנביאים כי' ופושחת ומושחת בברוך. ולחרבע לחחריה ההפטרה פושחת בברוך ומושחת בברוך. ומה שמפטיקים בשמניעים לכל דבריו אתה ונדע. לא מצי שהוא סיום בחים שהרי לא חקנו אלא ז' ואם הוא סוף ברכה ס"ל ס"ל. אלא כדאיתא בשבת ספורים בהו מסנים לומר שם דברי שבח ולשו. שניי' רחם והיא תושעת בברוך ואיכא פושחת כדין ברכה שמוכה להברחה. וכן השליחים שהיא שחתנו ומוסה ברוך אתה ה' מגן דוד. כדאיתא בפרק ע"פ דלעולת מצות קבן יהושע. לחפטרת' מגן דוד. שרביעית על התורה ומושה ברוך אתה ה' מקדש השבת.

תנו רבה שקראת הפטרה כתב הרמ"ך שבודרים"ם לפי שהיו שפרים שם שקריאת התורה. ור"ת בחב טעם אחר לפי שקראת הפטרה לפי שלחרינן בסוטה פ' ואלו נלחמים היו בשפחת ספר תורה מפני לספר לפי' בדבר שלבה שנלחמר ובפחתו עמדו כל העם. ולחחר קריאת התורה חזרו לפחות ולדבר והוא מלבון יפטירנו בשפה ומלשון פעל רחם פתוח. וי"ח שהוא מלשון היו מעיריו לחר שפשה שילוק מן הדבר כלומר לחר שהטעים נפחלקו מחללה יפר ומתה היו בחפלה מ סף ע"ל:

תנח כתב בשבילי לקח לחר קריחת התורה נהגו להזכיר נפחות ולבבך הטושים בעלכי לבור. וכתב הר"ר בנימין לפי שבשת היא יום מוחה דוגמת לעתיד לבח ויום שבח המתים מוחים בו ואינם נהוגים בה י להזכירם לחמוה ולברכם ולהתחנן עליהם. וכן מברכים על הטושקים בעלכי לביר ולדקה וגמ"ח ומתקנים נר לחלוה ומצילי' לו כל דבר לכבוד התורה והטושקים בתורה. ושהי יהן לא לבו כמה גדול שבר הטושקים בתורה ובמלות. ומה שנהגו להזכיר נשמות ולפשוט לדקה בעד המתים שיושיל להם מלפני בשם הר"ר שניאור מחעתי שים בדבם "לעמך "ישרחל" לנו שהיים "לחבר "פדיחה לנו החתים מגיד שהחתים לרינים כשרה. ומניגו למדים שפוסף דמים חוסף עד יוצחי מלרים. וברחה דעל זה שהי העולם בהח דלחמרינן פרק קמח דקידושין לומר שרי לחי כפרת מעשהו ופוף "ב מהם ם"מ דמתפרים בהיים גופה וטוח שרין בעמיהם. ומה שהוסף בשפרי שפוסף דמים מיעת עד יוצחי מלרים נר לא דס"ל שהשוחע שוה מעלה בעוטו חשח ושן ופ' על חוסף שחתו מחוחע יום עד שיצחו ישרחל מלרימה דס"ל בהדם בתר שרי לשר פדיחה ס' על כן פדיחם שלח יהי בימיו שופני דמים בדמפ' מיעת מפוס דכל ישרחל ערבים זה לזה וע"ח כן נהגו שלח יהח שם וכוכרם שופני דמים וזה עבר ע"ב נעשים גם המתים ערבים עליו ובשלהי כריחות ים לשוכיח כן. וסר"ל מפיעב ר לומר מתן טעם על מה שחנו ומה שחתר בהדם כפר לעמך ישרחל שהמתים לריכי' כפרה עד יוצחי מלרים דוקח ברוחת הבל לעניו לדקה לח לשמועי' מידי עכ"ל. ועי' במ"ם מזה לקמן בדיני י"ב:

תנת ובשבחורים הם"ח מוסנים לומר מזמור שנו לה' בני לליס מפני שנחתר על מתן תורה ס"ח סיון רמ"ד וכן בשודרהם. ויש בו ז' קלות בנגד ז' קלות שחתם בהם התורה. ויש כיחנים לחומרו ד"ם לפי שים בו י"ח לזכרות וד"ם הם ע"ב וע"י הם של ע"ב מסר חת התורה ליסרחל כמו שכתוב בת"ח הם שהי מכני בח חליך בע"ב הענין:

תם ומתפללים תפלת מוסף. ומנהג פשוט שלחפטרת בתפלת מוסף תכנת שבת מיוחד בתפלה ביתה למפרע תפר"ק לפני ס"ם. ומלחתי בשם רבינו שלמה ז"ל לפי שהיה נמשנת על הגמולה והגמולה עתידה לבח בשביל שמרים שבת כמה דתימה לפרישי' הפר יחמרו חת שבחותי וכתיב בתריה ושפיחוני' לל סר קדשי וכתיב בפיכה ונחת תופפון. וכילד נמשנת על הגמולה "תחרק תפרקה לחם ותקבלם. "לשבח יופפו הרים עשים יפון לף וסף לחד הוא הפר הלף תרנום דלעתיד. "למלך ויהי ה' למלך. "יהחה ויפו שבח לחד לשבחו וכתיב כי שין בעין ילחו בשוב ה' חת ליון. "ושבו "בח יבח לויון ישבו עליו פי' החכם רבי בנימין בר חברהם

הריפה ז"ל קודם שבאו להר סיני במצרים ובמרה. זמיומו מז שהוא לשון הקדמה כמו דתימא קדם מפעליו מאז. מלמחי כל התפלות שים בהן מן פסוקים של קרבנות המוספים מלוה להזכירם ואם לא הזכירם יצא ידי חובתו כן כ"ע ובן בשבת. מה שנאמר ישמחו במלכך תך מלמחי בשם הר"ר מביגדור ז"ל שסמכו על מה שאמר ביום שמחתכם ובמועדיכם ואמר מר ביום שמחתכם זה שבת:

תסא וחזור ס"ן התפלה ואומר קדושת כתר. ומה שאנו אומר קדושת כתר מפני כיס שם התהלה ק"ם. וזהו מ"ש כה אמי ה' אלהיכם ונו' זהו התהלה ק"ם. ואומרים כה אמי ה' אלהיכם כמו בסוף ק"ם והטעם לפי שנאמרו שמד על ישראל שלא לקרות ק"ם תקנו שיהיו אומרו ס"ן בשבועה בעמידה בכל תפלה שהיה בין בחול בין בשבת ושעם עונים אחריו כדי לגלות ידי חובת ק"ם. וכשאתעטל השמד תקנו לומר כן בכל התפלות. וקבעוה לומרה בתפלת מוסף מפני ג' דברים. הא' לפי שהן בתפלת מוסף ק"ם. ושמני כדי שתתפרסם הנס לדורות ולהודות לשם על ניעול השמד כך כתבו הגאונים ז"ל:

תסב ונוהגים לומר הן כתלמיהו וסי' ר"ח שלשם אמן. ברוך אתה הוא לפי שהן מבדרי כ"כ ברכות בשבת כמו בחול שהרי הן מתפללי י"ח ברכות לכך תקנו לומר אמן. ברוך אתה הוא. ותע"פ שבכל יום צריך לאומרו שהרי בכל יום מקטיגי הקטורת. מיהו רגילים לאומרו בשבת וי"ט. רוקח:

תסג אבל הר"ר מורקיל שתוקן שה"ח פטום הקטורת היינו מפום דחייבי דילמא מדלגי חוט וכתיב ביה שם היסר אחת מכל שתמנה חייב חיים ע"ל. וכן מלמחי כתוב בשם המגי"י לך כתב ואין המנהג כן. וכן אנו מוהגים לאומרו. אבן ע"ש כתב מוהי מהר"ם ז"ל שלא לאומרו בעל פה כי אם מתוך הכתב מהאי טעמא שכתבתי לעיל חוט ג':

תסד יג להפלים פרשיותיו שיש מקרא ואחד תרגום דגרסינן בפ"ק דברכות אמר רב חונא כריש פרשיותיו עם הציבור שיש מקרא ואחד תרגום ואפילו עשרה ודיבון. וכל המפלים פרשיות עם הציבור מאריכים לו ימיו ושנותיו. לפי' עשרה ודיבון פרט"י שעם שאין בו תרגום. ולפי זה לפי' רחוקן ושמעון וכיוצא בו צריך לקרותו ג"פ. וי"מ דוקא עשרה לפי שים ספרים שבתב בהן תרגום ירושלמי ונקט עשרה ודיבון שעם"י שאין צריך כ"כ תרגום. ורבינו בחיי כ' לפי שים בתלו עיניות שמות של ע"ז שלא תאמר כיון שהתרגום הוא פי' הכתוב אין לנו להתרגם הכתוב הזה כי יש בהן זכרון ע"ז. ועל כן בתו תכמים ונומר שאף בפסוק הזה רחוי להזכירו ס"ת להקל בו. ולפלו הטעמים רחוקן שמעון אין צריך לקרותו ג"פ וי"מ נהגו להחמיר בפרט"י. ומשמחי הטעם למה צריך להפלים פרשיותיו הוא כנגד הסורא שהתה פעמים. כעם רחבון בהר סיני. פעם בחוהל מועד. פעם בחר סיבא. מפ"ה הגי קורין כל פסוק בני פעמים. והגלגי

תרגום כנגד בחר סיבא ודוק:

תסה כתב הרח"ם בפ"ק דברכות. נהלה דסקילת בשיהום הסורה יוצא בו ידי תרגום בין שמפרש בו כל מלה מלה. וכן כתב הטור סימן רפ"ה: וכן כתב הסמ"ג וז"ל ואני דאמי לפני רבותי שהפי' מועיל יותר מהתרגום והודו לי רבותי. וכתבו המרדכי שם והגהות בפרק י"ג מהל' תפלה דברי הסמ"ג. ומיהו כתבו הסמ"ג והגהות דאין נהלה לר"י ולרב עמרם ורב נטרונאי שבתבו שהתרגום זכה מפני שניתן בסיני ע"כ. וכתב מהרי"ק וירא שמים יוצא את כולם ויקרא התרגום ופרש"י וכן הוא בסבולי לקט:

תסו ובל הסבוע מיום רחמן ואילך חסוב עם הציבור כיון שמתחילין הפ' ביום הסבת בתחה. וכתב המרדכי והגהות פרק י"ג מס"ת בשם ר"ח שמלמדי תיוקות אין לריכין להזור ולקרות בפרשה בשבת שהרי הסליחו בשחר שרחוי להסלימה וכן כתב בהגהות מהירי פ"ק דברכות:

תסז מצוה מן המובחר שיהיה אומר קודם שיתחיל בשבת מלמחרי' במלילתא פרש' נה שבשבת דברים שוה רבי אם כיון ואחד מהם לא תתללו בשבת עד שתקרחו הפרשה. ואם לא הסליח אומר קודם תפילה יהליח אחר תפילה קודם המנחה. אבל מבם תפילה יהליח אחר תפילה עבר זמנה על זאת כן כתב הטור סימן רפ"ה. ואוה לעת מהר"ף בעל הגהות תשב"ן וסמ"ג וכן כתב הכלבו סימן ל"ז בשם הר"ר פרץ. תבל מהר"ם תימר דבדיעבד יכול להסליח עד רביעי בשבת כדאמר בהבדלה כן כתב התשב"ן סימן קפ"ד והגהות פ' י"ד מהל' תפלה והלבו סימן ל"ז כתבו כן בשמו:

תסח כתב עוד הכלבו בשם מהר"ם דלאחר שיחזור הסדרה בשבת אין לריך להזור הפרשה והפר' מסדרה שניה. וכן הוא בתשב"ן ובמרדכי סוף סל' מזוזה:

תסט יד שעודת שחרית. יתהר לתבול קודם ו' שעות כדאתהין בירושלמי רבי אחא ורבי אבהו בשם ר' יוסי בר' חנינא אסור להתענות בשבת עד שם שעות. והרהשים אומרים שתשתה לוה כדי שתה שם שעות וקרחת לשבת עבר בתיב תסר וי"ו לרמז שלריך לאכול קודם ו' שעות. וכתב הטור וז"ל נרסינן פרק כל כתבי וכשהתו רב אחא לתקדים פירם לתקדים למהר לאכול בשעודת שבת. ושמואל אתר לאחר. וז"ל הלא פליגי הלא כל אחד לפי עניינו שם שתקדים שוב לו כגון שנשבל לו שעודת הליה יקדים. ואם היהור עוב לו כגון שעדיין לא נתעבל (לא) יאחר. אחר היה ברים דרב פפא לרב פפא כגון אנן דשבתא לן אחרת ובשר כל יומא כמ' נפשי'. אחר לחו אי רגילתו לתקדימו אחרו. ואי רגילתו לאחוריי תקדימו:

תע כתב הבודשם ז"ל שמעתי בשם הרב זרח' הניי שאומר כל מי שהיהו אוכל בשבת חתן צריך לעשות בדיקה שם הוא מין. ואם אח יתעסקו בו שמשין. ויש אי שאומרים על שאתר שהוא יתן. וכן המיומן. נהבשיל ונהשמן.

בקר וזוכה בהלות בקר היומין. ע"כ וכן כתב הבלבו כי ג"ח הוא שהקדק בלשונו יותר בכתב כל בחינו מממין והוסר החמין דר"ל שחינו חוכלו מהמת שסוכר שחיסור הוא בדבר לזה יש לדקדק עליו במה הוא מין לחבל מי שחינו חוכלו מחמת שכאב בו לחכילת החמין. בקורין ג'אלע"ט והטוב שלו הוא לאכול טוף. קרוב הוא בעיני דאסור לאכול החמין דהא מלער ליה כמה שחוכל. ובדוחה מזו כתב הבבולי לקט וז"ל בהגדה רבי עקיבא היה יושב ובוכה בבכיה. אמרו לו תלמידיו ליחמדנו רבינו ובראתה לבכות טוב. אמר להם זהו טוב שלי. יש מוכיחי' מכאן שהגדה שחזק לו חכיחו דהא טוב שלו שלא לאכול וכמעט שהוא אסור לאכול דהא מלער ליה כמה דחוכל ע"ל בסימן כ"ה. הביאו האגור בכו' ת"ב. והנהות מיימוני בתבו בפ"ח מהל' תעניות הדם הם ועגה בכל יום ואכילה בשבת טער הוא לו מפני שבוי ושת רחיצה בשבת אפשי מעשה שהטעו בשבת מטעם זה וכן שמעתי על ר' יודה החסיד שהיה עושה כן כו'. ואם אלו הגדולים בתבו דאם אכילה הוא לער לו ומזיק לו יש לו אפי' להתענו' בשבת כ"ש בה"ג שאם אכילת החמין מזיק לו דטוב שלו לאכול טוף ולא לע ד נפשיה באכילה החמין. ומי שחינו חוכל בה"ג טוף. עליו נאמר בסיל בחושך הולך ודרכו לא יבון. יטוע בסיכור בעבר ניין מחרוטו. עם לא ניחא הוא ע"כ לא ירחם ויחוטו. ועל מיתתו אין לקוטו כי דמו ברחמו ואם יחמוטו. נגד מי על הטחוטו יקבוטו. והמכבדו ברחוי בגל שדי יחלוטו. ובשבת דוד יטוטו:

תעא ויש להרבות בקת בשבועת היום יותר מבשבועת לילה דגרסי' בפ' השואל ס"ר חייה בר אבא ס"ל יוהנן אחי מאפחות היו ביומבליה אחת קבעוה בשבועי' בע"ש ואחת בשבת פי' בשע' בית המדרש ואחיהן נעקרו. ופרש"י בחד ליבמא בע"ש צלילי שבת דהיו עושי' בשבועת לילה עדיפא מבשבועת יום ואינה נמי בשבוע יום ובשבוע לילה בשבוע יום קודם לבשבוע הלילה. ודווקא בשאר בשרי בשבועת. אבל אין לו אלא יום א' בל יין לקידום בשבוע לילה קודם לבשבוע היום בדאמרינן לעיל:

תעב כתב הטור ס"ת סימן רפ"ט ובשלחן מניחין השלחן ערוך בל השבת לבשבוע שבת בן בתב המרדבי פרק בל בתבי ומורי מהר"ם ז"ל היה לו אחי מטפחת על השלחן אולת המפה בעל הלחם הדא בשמעתין המפה שלובלי' עליה לא יהא השלחן אגולה. ועו' דבל מפה תלויה מעל השלחן נפה מבל לד ולי מנעני' המפה והוזבי' ופורסין אותה על גבי שלחן הוא עושה אובלי ערבי ואין עושין אובל ערבי לבתחלה בשבת. אבל אם בבר בשאר מטפחת על השלחן אם צורבי' להתחלה אלא הוי מוסיף על אובל ערבי דבתי לבתחלה:

תעג עז ביטול מלאבי בתיב בדברות רשמוטת זבור את יום השבת לבדשו בשת ימים תעבוד ועשית בל מלאבתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה בל מלאבה אתה ובתך ועבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך בי בשת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את היס ואת בל אשר בהם וינח ביום השביעי ע"ב בתב ה' את יום השבת ויבדשהו ים להתבונן שבבל הדברות הקודמות והמאחרות לא נזבר' אלא שבת בדבר לזה יש לדקדק עליו במה הוא מין לאבל מי שחינו אובל מחמת שבאב בו לחכילת החמין. בקורין ג'אלע"ט והטוב שלו הוא לאכול טוף. קרוב הוא בעיני דאסור לאכול החמין דהא מלער ליה כמה שאובל. ובדוחה מזו בתב הבבולי לקט וז"ל בהגדה רבי עקיבא היה יושב ובוכה בשבת. אמרו לו תלמידיו ליחמדנו רבינו ובראתה לבכות טוב. אמר להם זהו טוב שלי. יש מוכיחי' מכאן שהגדה שחזק לו חכיחו דהא טוב שלו שלא לאכול וכמעט שהוא אסור לאכול דהא מלער ליה כמה דאובל ע"ל בסימן כ"ה. הביאו האגור בכו' ת"ב. והנהות מיימוני בתבו בפ"ח מהל' תעניות הדם הם ועגה בכל יום ואכילה בשבת טער הוא לו מפני שבוי ושת רחיצה בשבת אפשי מעשה שהטעו בשבת מטעם זה וכן שמעתי על ר' יודה החסיד שהיה עושה כן כו'. ואם אלו הגדולים בתבו דאם אכילת החמין הוא לער לו ומזיק לו יש לו אפי' להתענו' בשבת כ"ש בה"ג שאם אכילת החמין מזיק לו דטוב שלו לאכול טוף ולא לע ד נפשיה באכילת החמין. ומי שחינו חוכל בה"ג טוף. עליו נאמר בסיל בחושך הולך ודרכו לא יבון. יטוע בסיכור בעבר ניין מחרוטו. עם לא ניחא הוא ע"כ לא ירחם ויחוטו. ועל מיתתו אין לקוטו כי דמו ברחמו ואם יחמוטו. נגד מי על הטחוטו יקבוטו. והמכבדו ברחוי בגל שדי יחלוטו. ובשבת דוד יטוטו:

תעא ויש להרבות בקת בשבועת היום יותר מבשבועת לילה דגרסי' בפ' השואל ס"ר חייה בר אבא ס"ל יוהנן אחי מאפחות היו ביומבליה אחת קבעוה בשבועי' בע"ש ואחת בשבת פי' בשע' בית המדרש ואחיהן נעקרו. ופרש"י בחד ליבמא בע"ש צלילי שבת דהיו עושי' בשבועת לילה עדיפא מבשבועת יום ואינה נמי בשבוע יום ובשבוע לילה בשבוע יום קודם לבשבוע הלילה. ודווקא בשאר בשרי בשבועת. אבל אין לו אלא יום א' בל יין לקידום בשבוע לילה קודם לבשבוע היום בדאמרינן לעיל:

תעב כתב הטור ס"ת סימן רפ"ט ובשלחן מניחין השלחן ערוך בל השבת לבשבוע שבת בן בתב המרדבי פרק בל בתבי ומורי מהר"ם ז"ל היה לו אחי מטפחת על השלחן אולת המפה בעל הלחם הדא בשמעתין המפה שלובלי' עליה לא יהא השלחן אגולה. ועו' דבל מפה תלויה מעל השלחן נפה מבל לד ולי מנעני' המפה והוזבי' ופורסין אותה על גבי שלחן הוא עושה אובלי ערבי ואין עושין אובל ערבי לבתחלה בשבת. אבל אם בבר בשאר מטפחת על השלחן אם צורבי' להתחלה אלא הוי מוסיף על אובל ערבי דבתי לבתחלה:

תעג עז ביטול מלאבי בתיב בדברות רשמוטת זבור את יום השבת לבדשו בשת ימים תעבוד ועשית בל מלאבתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה בל מלאבה אתה ובתך ועבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך בי בשת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את היס ואת בל אשר בהם וינח ביום השביעי ע"ב בתב ה' את יום השבת ויבדשהו ים להתבונן שבבל הדברות הקודמות והמאחרות לא נזבר' אלא שבת בדבר לזה יש לדקדק עליו במה הוא מין לאבל מי שחינו אובל מחמת שבאב בו לחכילת החמין. בקורין ג'אלע"ט והטוב שלו הוא לאכול טוף. קרוב הוא בעיני דאסור לאכול החמין דהא מלער ליה כמה שאובל. ובדוחה מזו בתב הבבולי לקט וז"ל בהגדה רבי עקיבא היה יושב ובוכה בשבת. אמרו לו תלמידיו ליחמדנו רבינו ובראתה לבכות טוב. אמר להם זהו טוב שלי. יש מוכיחי' מכאן שהגדה שחזק לו חכיחו דהא טוב שלו שלא לאכול וכמעט שהוא אסור לאכול דהא מלער ליה כמה דאובל ע"ל בסימן כ"ה. הביאו האגור בכו' ת"ב. והנהות מיימוני בתבו בפ"ח מהל' תעניות הדם הם ועגה בכל יום ואכילה בשבת טער הוא לו מפני שבוי ושת רחיצה בשבת אפשי מעשה שהטעו בשבת מטעם זה וכן שמעתי על ר' יודה החסיד שהיה עושה כן כו'. ואם אלו הגדולים בתבו דאם אכילת החמין הוא לער לו ומזיק לו יש לו אפי' להתענו' בשבת כ"ש בה"ג שאם אכילת החמין מזיק לו דטוב שלו לאכול טוף ולא לע ד נפשיה באכילת החמין. ומי שחינו חוכל בה"ג טוף. עליו נאמר בסיל בחושך הולך ודרכו לא יבון. יטוע בסיכור בעבר ניין מחרוטו. עם לא ניחא הוא ע"כ לא ירחם ויחוטו. ועל מיתתו אין לקוטו כי דמו ברחמו ואם יחמוטו. נגד מי על הטחוטו יקבוטו. והמכבדו ברחוי בגל שדי יחלוטו. ובשבת דוד יטוטו:

תעא ויש להרבות בקת בשבועת היום יותר מבשבועת לילה דגרסי' בפ' השואל ס"ר חייה בר אבא ס"ל יוהנן אחי מאפחות היו ביומבליה אחת קבעוה בשבועי' בע"ש ואחת בשבת פי' בשע' בית המדרש ואחיהן נעקרו. ופרש"י בחד ליבמא בע"ש צלילי שבת דהיו עושי' בשבועת לילה עדיפא מבשבועת יום ואינה נמי בשבוע יום ובשבוע לילה בשבוע יום קודם לבשבוע הלילה. ודווקא בשאר בשרי בשבועת. אבל אין לו אלא יום א' בל יין לקידום בשבוע לילה קודם לבשבוע היום בדאמרינן לעיל:

תעב כתב הטור ס"ת סימן רפ"ט ובשלחן מניחין השלחן ערוך בל השבת לבשבוע שבת בן בתב המרדבי פרק בל בתבי ומורי מהר"ם ז"ל היה לו אחי מטפחת על השלחן אולת המפה בעל הלחם הדא בשמעתין המפה שלובלי' עליה לא יהא השלחן אגולה. ועו' דבל מפה תלויה מעל השלחן נפה מבל לד ולי מנעני' המפה והוזבי' ופורסין אותה על גבי שלחן הוא עושה אובלי ערבי ואין עושין אובל ערבי לבתחלה בשבת. אבל אם בבר בשאר מטפחת על השלחן אם צורבי' להתחלה אלא הוי מוסיף על אובל ערבי דבתי לבתחלה:

תעג עז ביטול מלאבי בתיב בדברות רשמוטת זבור את יום השבת לבדשו בשת ימים תעבוד ועשית בל מלאבתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה בל מלאבה אתה ובתך ועבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך בי בשת ימים עשה ה'

תורה על הלמ' המלחמה במצות אז שהרי המקלקל פטור. רק טעם מצוה זו לקבוע בנפש תינו לתמות מידות העולם בשבת יתיש עמה ס' את השמים ואת הארץ ויבוות ביום בשביתי מכל מלאכתו אשר עשה. וכשם בשבת הש"י ממלאכתו שהי' מלאכת מהשבת ולא קילקול כן ים למו לשבות ממלאכת מהשבת. וזה יהיה קבוצה בנפשותינו לתמות שלימה בהידוש העולם ולא יהיה בשביתה זו תועלת גוף ונפש. לא כהתופשים בהם תועלת גופי לבד:

וזהו כוונת התורה שתאמרה בעניין השמטה ובשבת השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' ופירש"י לשם ס' כשם שנאמר בשבת שבתות. וזהו גם כן על דרך שכתבנו ר"ל לא בישמה שביעתה להשלח מעמו שתהיה מנוחה לארץ שלא ס יהיה לשם כח לבעים הבהות כמו שעושין זה עובדי אדמה אלי ביהיה שביעתה לשם השבת שבשבת בו הש"י בזמן השביעה. וזהו שאמר כשם שנאמר בשבת שבתות. ר"ל כשם שבשבת שבתות אינו להשלח עצמו אלא לשם בשבת בוראו"י שנאמר בו בפי' ויום השביעי שבת לה' אלהיך כי בשבת ימים עשה ונומר. ואתפ"י בזאת המנוחה בשמטה השביעית ומנוחת הבריאה ביום השביעי. מ"מ סדר ימי עולם רמוז במקום הזה כי כל שביעית זכר ליום השביעי:

או נאמר כי מה שכתבה תורה ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ ובעניין היובל וספרת לך שבע שבתות שנים וגו' וקדשתם את שנת החמשים הכל תורם ס' לשם ומבטן ס' ימלו והוא הסוד של יום השביעי כי חכן הש"י בישבות בשבת אדם ובהמה ושדות וכרמים כי בו שבת מכל מלאכתו. והנה בכל שנים ש"ב שבתות נמלא שבשבת השנים יש פי"ב שבתות שנדל בהן קבוצת האדם והכרמים. וכשנדן לריכין לשבות את השבע את השמטה שהוא עולה פי"ב ימים הוץ מן נ"ב שבתות שהן בשנת השמטה לפי שהין שנת מוציא שנת כי דיין שיפקיעו את עלמן. וג"ב ופי"ב שולה שס"ד למניין שנת החמה. והוצן נ"ב שבתות השמטה נדל בהן כפיה. כשהספור שבע שבתות שנים ז' שנים ז"פ הוי יעלה ביחד ז"פ נ"ב שבתי' שהן דז' שני השמטה והן טולין למניין שכ"ד שהוא שנת החמה. לריכין לשבות את החמשים שנת היובל והוצן שבתות שביובל הן השלושין לשבתות השמטה לפי שלא היו שהם לפי' כפיה. לבל שבתות השמטה היו השלושין לשהר שנתים השנה. לפי שנה שהם כפיה וק"ל. ונמלא שבשנת יום השביעי ושנת השביעי שנת שבע שבתי' כולם יהדיו נמדים. וזהו לשהדים. וסוד כולם הוא שוף יום השביעי. ולפי שיומו של הקב"ה הוא שוף שנים יהיה נ"ב שנת הנדול כשלוף השביעי כשאומרם ז"ל שית אלפי שניהו עולמ' ואחד חרוב שהוא השלוף השביעי שכולו שבת לה'. כמו שאמרז"ל במכת ר"ה פרק י"ט שבשבת לומר מזמור שיר ליום השבת לעולם שכולו שבת ומנוחה לחי טולמים והז כל מלאכות שיהדות. ודוגמה זו אמו בונחים ממלאכה לשורות על העבר שבשבת ה' מכל מלאכתו. ולרמוז על העסיד של העניין הגדול הזה.

וגם הוא רמוז לעולם הבאות שלדיקי יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה והולכין מה שכיומו בע"ש. ובשבת שובתים. והרולה להיות בחבורתם לריך לעבות מלאכתן בשבת ימי המעשה ולשבות ביום השביעי:

העד **ויש** לו למעט מפיהת הולין בשבת דגרס' בירושלמי ס"ר כמיב שבת לה' אלהיך שבות כה' ומה הוא שבת ממאכר. לף לתה שבות מתאכר ס"ר הניחה בדוחק התירו שלילת שלוש בשבת לתר חייה כר לבה בשב"י כל הוי תתי לשימיה משפעי כגון (פי' שהיתה מרכבה לספר) הוא לתר לה לימה שבת היא והיא בתקה. וכתב בת"ה כימן ס"ת לספר שמועות מענייני מלכים ומרים ועדך מלחמות ויהושע בזה שם הוא מתענג בסיפורים שרי כדברי לרוץ בחורים המתענגים ברינותם ובקפיצתם. אבל שם המספר תינו מתענג בכך אלא שעיסה כן לרצון חבירו יש חשם לישור לרותה שלישם מתענגים עכ"ל:

תעה **בתבן** המו' פ' כל בחבי דאותן מלחמות שכתובים בלשון לע"ז נרמה לרבים יודע לשסור לשיין בשם בלא נרע מכתב שתחת שורה ולשולו בהול לא ידע כ"י מי התיר דה"ל מוסב לשים. ונראה מדבריהם דווקא שם כתובים בלשון לע"ז אבל בלשון הקודש שרי:

תעו **מז** לעסוק בתורה. כדאיתא במדרש לתרה תורה לפני הקב"ה בשם"ע בשיכנסו ישראל לארץ זה רן לברתו וזה רן לעדתו ואני מה תהא עני. תתר לה יש לי זוג בתי מזווג לך ובשת שתה שתה בטלים ממלאכתם ויכולים לעסוק בך. ואיתא בתנחותא ויקהל משה בעלי תנדה היו תומרים מחללת התורה ועד סופה אין פ' שאומרת שם קהילה ברשתה אלא פ' זו בלבד. ולתה כך. תתר הקב"ה למשה רד ועשה לי קהילות נדולים על דבר בשת כדי שילמדו כל הדורות תבלים תהריך להקהיל קהילות בכל שבת ולכוש בשתי בנסיות ובשתי מדרשות ללמד בהן תורה בדבים. ד"א ויקהל משה תתר לתן הקב"ה לישראל שם אתם נקהלים בכל שבת ושבת לבתי בנסיות ולבתי מדרשות וקורין בתורה ובנביאים מעלה אני עליכם כאלו המלכתי אותי בעולמי. אתן יושבים הנביא מפרש ואתם עדיי נאם ס' ואני אל. אתם תעידים עלי שאני אלוה בעולם ואיתא בירושלמי ר' חגי בר שמואל בר נהמן אתר לא נתנו שבתות וי"ת אלא לעסוק בד"ת. מתניתא מסייע בין לדין בין לדין כילד הוא עושה או יושב ואוכל או יושב ושוכב בד"ת. בתנחומא מפ' ולא שלינו מה דאתר ר' ברכיה לתלמוד תורה אלו הפועלים שהן עסוקין במלאכ' כל ימות השבוע ובשבת הן מתאספין לעסוק בתלמוד תורה. ומ"ש ר' חגי לתעונו אלו ת"ח שהם יגעי בתורה כל ימות השבוע ובשבת הם מתענגים ואני טרחי לדבר. הא' מה שכתב הרב בעל עקדה בשער נ"ה וז"ל. הוקבע יום ה' בשבוע בו יעזרו מכל העסקים

מחמיים מכר זה סבה חזקה ברחון עם יפנה לבבי להקבל ולעמוד על נפשם לשמוע מפי מלמד ולקרא כלם בשם ה' מקרא מסגת ותלמוד לום לפי ערכו. והמבינין יעמלו בהם רוח כי יבקשו תורה מפיהם ויזהרו לומם על המות והורגי' להם הלכות יום ביומו ועניין בשבתו כמו שמלמה בכל זה מנהג קבוצה לכל בני ישראל במושבותם. כי על זה לחרו בהלמוד ירובלמי לא נחמ שבחות וי"ט לישראל אלא ללמוד בשם תורה. וזה לד מיתרון הרשם שלחז"ל שים לחדם בשבת כי שהכל גדולה בו חם מלד המלמדים וחם מלד הלומדים:

דזהו אחת מהכוונה שלחרו במדרש מצינו בתורה בציוויים בכתובים שבקולה שבת כנגד כל המלות. בתורה עד אחת מהנתם לשמור מלותי ותורתי דלון כי ה' נתן לכם את השבת. בציוויים דכתיב שומר שבת מהללו וכומר ידו מעשות כל רע. בכתובים דכתיב ועל הר סיני ירדת ודכרת שמשם מן השמים יתנו להם משפטים ישרים ותורות אחת תקיס ומלות ביומים ואת שבת קדשך הודעת להם. וזה אחת שנו מהשבח גדולה של כלל החומה וכתותים של העשק בשפרים הלהייס עם פירושם ודקדוקיהם אשר עם זה ישמעו וילמדו להשבים והשפים ושלף את כל מלות ה' ויעשו חותם. וכרי מצינו שבקולה שבת כנגד כל המלות מלד מה שמלת תועלתה בשהעשקם בתורה בציוויים בכתובים והיא כוונת גלותים מלד עכ"ד. השניים קוה ע"ד שכשמו כמה פעמים שים לו לאדם להשמות בשבת זו לשבת העתיד. ויחוש כל העוסק בתורה לשמה מעלה מעלתו כל עלייני עבקי טוה"ו. רק כל מהשבתו ומנחתו להתבונן להשמת התורה הלהית. ולרוב ההשבותות שהומר בשבת עשק התורה והעיון בדמה למלאך ה' לגלוות כדכתיב שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' לבאות הוא. ובמשכת קדושין שרלי מלמוד הכם שבשבל לשר לית דומין למלחי השרת וזה לרוב ההשבותות שהומר בשבת עשק התורה. והשם זה משין עוה"ב שהין בו עלייני נופני ההלדוקים יושבים ועטרותיהם בראשם והנין מזיו שכינה. והיה השבת בשבתיו לשר שלאו משם כל עוד היו בשמגר נפשם. והשם השבת דוגמת העולם שהוא לזה לריך להשלים נשמתו ביום זה. והשניות הוא העשק בתורה לשמה ואז יהיה נדמה למלאך ה' לנצחות ועליו נלמר ויאמר לי עבדי אתה ישרלל אשר בך אתפאר:

תעז ובמזקום שמנו לדרוש בשבת הין להניח הדרשם עצור השעודש כדאיתא בברכ הבולה והכאתי לעיל בדין שעידת שבת ובמדרש משלי בפסוק אשת חיל מי ימלא ה"ר הגי בר הניעה מפני מה נתחייבו בני בניו של ר"מ במותו שניהם בשבת בשנה ביחד. מפני שהיו רגילין להניח בית המדרש במנחה ולולבין. בפ' בתרא דתענית בירובלמי עור דשמעון למה הכה מפני שהיו מפרקים בכדור ובשלים מן הקורה ומשמע דלשחוק בכדור אלא בזמן בה"מ מותר וכ"כ התו' בפ"ק דביצה דמותר לשחוק בכדור בשבת ויו"ט:

תעח ובמזקום שהין הכם הדורש מ"מ כל היום ולים

לפי ערכו יעסוק בתורה שם במקרא שם בהלכה שם בהגדה שם בהדרש. "בכוב "ברעפי "בקרבי "מהומיך ישעשעו נפשי ר"ת בשבת. לומר בשבת ישבשע עלמו בהגדה רוקא:

תעט יז בפלה מנחה. למנחה אחרי ובא לציון. ומה שם"ח סדר קדושה בהשכמה כ"ש עד מנחה לפי שמטורת בידינו שפושעי ישרלל מוחים בשבת מדינה של גיהנם לכך עמדו ודחו סדר קדושה של יום לומר במנחה כדי לשון הם של גיהנם לפי שפיה יום לעת ערב ע"כ ללמות ולא שדרים כך מלחתי בשם הרוק"ח. והבטולי לקח כתב בשם רש"י טעם יפה לזה בשבתיו לעיל בתפלת הול בכו' ר"ח:

תף ואומר ולחי תפ"ח כו'. ונהגו לחומרו לפי שלומר במדרש ישיחו בי יושבי שער וגניעת שוחי שכר ולחי תפלתי לך ה' עת רלון. לחר דוד לפני הקב"ה רבש"ע לומות העולם כשפושחים ומשחברין יושבים ומנניס ולין מזכירין שמך. ולחי תע"פ בחי שוכל ובוחה לי בח להתפלל לפניך ולחי שולל ממך עת רלון לכבר על העולם. ודוד היה מבנה הדבר כלפי ישרלל ובעבורם היה מדבר. וכי"פ לח נתקן דדוקא בשבת דלח כני דלח חיכל מבוש שוגג שבת מבל ני"פ דהי בעי כולה לגבוה מני עדיף לך לח סייך מדרש זה. ובשם הר"ר נתן בר מכיר מלחתי לשם הומרים במנחה בשבת ולחי תפלתי לפי שלרה מהרוסה שלח נהיתה כמוה תהיה בעקבי הקן תשעה חדשים כמו שנחתר לכן יחנה עד עת יולדה ילדה ויהיו להחרון מבנד שלרה מכל שלניה. ויום השבת יהיה וכל היום תהיה הלרה עד עת המנחה ולח יפ:ל יהו נעניו בשחה בשעת מנחה ומיד יבא מביח ויושיעם. היינו היה דכתיב בעת רלון עניתיך וביום ישועה עזרתיך. והיינו דכתיב בשובה ונחת תושעון שבו תנחלו. ותפלת המנחה קורח עת רלון שברי שליהו לח נענה חלח בתפלת המנחה שנחתר ויהי כעלות המנחה

ע"כ. ועוד בעמים שהריס בכלבו כיתן מ':

תפא ומוציא ס"ת וקורין בו שלש עשרה פסוקים מפרשת הבחה דתניח במעולה פרק בני העיר במקום שפוסקין בו שבת שדרים שם קורין בשחה במקום שפיסקין בשחרי. שם קורין בשני במקום שפוסקין שחרית בשני. שם קורין בשחי דברי רבי מחיר רבי יהודה חומר במקום שפוסקין בשבת שם קורי במנחה בשני ובשחיטי ובשבת הבחה וכן בלכה. ולחחר שקורין מחזיר ס"ת למקומה ואומר קדיש עד לעילא. ושעשה שין ס"ת רגיל לומר קדיש במנחה בשבת שהר קריחה כ"ת וכן במנחה בתעניח. מפני שיש שומרים קדיש שש"כ שומרים שוש שבר בתחלה שכך נהגו לומר במנחה בכל יום בתחלה לשרי ושש"כ עומד ס"ת ואומר קדיש. ובכהן שש שיש קדיש שהר קריחה ס"ת ומלה נומר הפלתו. ובכיוכד לכני התיבה להתפלל ויאמר קדיש תחלה ומלה נשחר על הש. ס"ת יעמדו לשור ויתפללו ה שך יהכן הדבר. לכך ונהגו שלה לומר הדיש שהר קריחה כ"ת בהורה עד שיחזור החורה. ויעמדו ויאמר קדיש ויתפללו לחיבור בסוף כתפלה שחת הכל. חבל בשבת בשחרית וכן בי"ט ובר"ח

ובמעניות בשחרית כיון שאמר בתיבה לחחר שנכנך ס"ת חומר קדים אחר ס"ת לחלחר. וקדים שחוזר וחומר קודם לתפלה אחר שהחזיר ס"ת לחומרו על חמרי שהוח תפלה אחרת. ות"ת יחמר גם במנחה חמרי אחר שנכנך כ"ת ותה"כ יחמר קדים קודם התפלה לפני התיבה. וי"ל בלה יתכן שחרי כבר פתרו לפני התיבה בשנכנסו לב"ת והיינך יחמר חותה פעם אחרת. ועוד כי לה נתקן לחומרו כי חס בלה פעמים ביום ע"כ דברי השבודרהם. והכוונה בתב וז"ל ולחחר קריחת התורה במנחה יש חומר קדים מחחר שחין מפסיקין דבר בין קריחת התורה לתפלה ע"כ ממתינים לומר קדים עד שמחזירין הס"ת למקומה ויחמר קדים ויתפלל. חבל חומר בשבתות וני"ט השפרות. ובחול חומר תחלה ע"כ חומר קדים אחר קריחת התורה ע"כ. משמע מדבריו משחר שמפסיקין בתחלה לדוד בין קריחת התורה לתפלה חף לס לה חומרים חותה בתיבה כמו שלחו ת"ח חותה בתיבה. מ"מ משחר שחפסיקין בין קריחת התורה שלח יקום מיד להתפלל תפלת י"ח חומרים הקדיש על הס"ת. חבל במנחה בשבת שחס יחמר הקדיש על הס"ת חז יקום מיד להתפלל חחר הכנסת ספר תורה גלי קדיש' שום דבר וחס לה יתבן כל"ל לפי מנהגינו:

תפב ומתפללין וחומרים חתה אחד ומשך ת'. ומלחתי בשם רבינו שלמה ז"ל מלינו בחגדה לחם עבדי מעשה ברחטים בשבח יחיה ולה בפחות ולה ביותר. משום שהם לעגד ה' הותו של מקום שבשבח יחיה חן ג' בחות של עדיה הרחויים להעיד וחן מעידים להקב"ה שהוח חחד וחין חחר זולתו. והוח ברח חת העולם לימים ולמעלה והוח רחשון ואחרון. וב' יחיה מעידים על ישרחל שחן גוי חחד ובחר בם לל חחד ולחלהות מלכיהו עליהן. וב' יחיה מעידים על השבת כי בשבת יחיה עשה חת הכל וביום השביעי שבת ויעשה ויוח לעמו לנוח בו ולשבות בו זכר למעשה ברחשית. ומלה כי חן מעידין בחשר חדוחים מבובחים ומלכי'. הקב"ה הוח לחדון ומלך ומתנשח על הכל. וישרחל חדוחים וסגולים מכל העמיה ומלכים. השבת הוח יום מנוחה ויום הילות בחדון ומלך על כל היחיה. ולחו שלושה חדוחים ומלכים מוזכרים שלשתן ומעידים זה על זה. הקב"ה וישרחל שם מעידים על השבת שנחבר מכל היחיה לנוח בו והוח מיומד בין שחר היחיה שב' יחיה יוצרו ולה חחד בשם זה השבת שהוח הגבר מכל. ויום זה חחד להקב"ה זכר לעבודת יציחת העולם מעשה ידיו. וישרחל ושבת הן מעידין להקב"ה שהוח חחד והכל נעשה בדברו והוח המקדש ישרחל והשבת דכתיב כי לוח היח ביני ובניכם לדורוחיכם לדעת כי חני ה' מקדשכם. וכתיב והייתם קדושים כי קדוש חני ויקדש לוחנו כי בו שבת. והקב"ה והשבת מעידים על ישרחל שהן סגולה מכל העמיה וקדושים וגוי חחד בחרן. וכשה נלחמו להקדים חת חלהי ישרחל ולקדש חת יום השבת. נחה לחל חחד להחייחד גוי חחד ביום מיומד ע"כ חומר בשבת במנחה חתה חחד כי' שבשבח נחון חחר ז"ל מלחתי

כך משמע סדר התפלה הקב"ה שהוח ת'. נתן לעמו ישרחל בהן עם ת'. יום השבת שהוח יום חחד ונכחר מכל הימים. וכתב"ד הגודרשם כתב לפי שבשבתים על שבת נחנה התורה והתפללנו ימנה משה שהוח מדבר בשתן תורה הקנו לומר במנחה חתה חחד. כלומר כשם שחתה חחד והין כמוך. כמו כן ומי כעמך ישרחל גוי חחד שהם לבדם רלו לקבל תורתך ולה הומות עד כהן. וכבר כתבתי שהוח כנגד שבת לעתיד:

תפג בתב הס"ל יום מנוחה וקדושה לעמך נתת כך בחוי לומר שחרי בסוף הלבון חומר יעלו בו לפון זכר. ומי שלינו חומר יום מנוחה ל"ל יעלו בה שכל הלבון שלמעלה הוח ל' נקבה וכן הוח בתניח:

תפד ובתב עוד בתניח חברהם יגל. מלינו בב"ר ניל יגיל חבי לדיק זה חברהם בשבח שנחבשר לו שיהיה זה כי הם חבר יגח ממעיך הוח יהיה בשח בחהה ושילה בלבו של' ויפול חברהם על פניו ויצחק. שהיה שחה ושלח בלבו על שהבטיחו הקב"ה לעשות לו בם כזה. רחה שיצחק לפי שחל"ו בחגדה רבנו לדיקים בח' בשחלדיקים רושים שביעיו של הקב"ה הם חומרים שיהה. כשחמר יצחק לחביו הגה הגם והעשים ושיה השם לעשות לו חברהם לעולה בני מיד ויען יצחק ויחמר שיהה. ושה שיהה חמר. חמר שיר של קרבן. יעקב ובניו יומרו בו לפי שחלינו ב"ר ויהן חת פני השיר שנחנם עם דמדומי החה וקבע תהומין מבע"י הדה חמרה בשחר יעקב חביו חת השבח. ושהבר ר' בנימין בר חברהם הרושה ז"ל בתב יעקב ובניו יומרו בו ולה חברהם ובניו ולה יצחק ובניו שהרי בני ישחעל ובני קטורה ובני עשו לימים נחיש וזהו שבתב כי ס' נתן לכם חת השבח לכם ולה לחומות העולם:

תפה ואונ"ך נדקדק ונתב מר שר שלוש כי הוח לידוק הדין על שחת הרב"ם בשבת שנחנה. ונם נחנו שלה לקבוע מדרש בהושה שעה כי הכה שחת בני מדבשות בעלים ומנהג הבותינו תורה היה. וזכר לדבר חפ"ה עב' די מ"ח מותות שניות שב"ח. ויש סותיים ומוסיחין שהדר העולם שחדב"ה חת בע"ח. ונם כתיב בן ק' ועשרים שנה הנלי היום ודרשי' היום שלחו ימי ושנותי. והחריכו בו ביום בתב י"ב תותות וחם היה שבת היחך כתב. שלה י"ה שחנו לחומרים כמו לידוק הדין על פושעים שעתידים לחזור לניהנם חחר השלמת השבר שלדיקים חת הדין על דיוק שהוזר כדחמרינן בב"ר שחך הממונה על הרוחות שכרן בע"ח נחו פושעים שניהנם ונחו כדרך שישרחל שובתין. ושח"ח שכרין ורומר חזרו פושעים לניהנם שבשר השניחו ישרחל שת שדריהם בשח' לשחות ולה שדיים כיון דשלחו שדיים שלו לחות. וכל זחן שלה התפללו שלם תפלות שלו חיש דוחנים וחומרים עדיין לה פנה השחם. חבל כיון שהתפללו מנהה וחוה ערב דוחנים על השילה השחה שעתידים לחזור לדיוש ולפיכך מלדיקין עליהם שת הדין שמנחה. ועוד י"ח שנהנו לחומרו לפי שחחר

ומתחת מוכלין סעודה שלישית ומתרגין במסכת שבת בכל המקיים ג' סעודות בשיעול מג' פורענויות מתבטל מ' מכות. ממלחמת גוג ומגוג ומדינה של גיהנם. ואלו הג' כשהוקים נהגו לאומרו על סם חלו הג' לדקות פיעמים עמנו:

וכך הם נדרשים לדקדק בכרכי של מספיק תסוס רבה. כנגד הבלי של מסיח שיעקור מלכות פרס ותרז"ל שמלכות פרס דומה לתסוס מה תסוס אין לה חקר כך מלכות פרס אין לו חקר. ולדקדק שלישים עד מרוס אבר עשיית גדולות וגו'. כנגד מלחמת גוג ומגוג שבשיב בה והתגדלתי והתקדשתי ומדעתי לעיני גויים רבים. לדקדק לדק לעולם ותורתך אמת כנגד דיעה של ניהנם שמולין מחלה לאת לאה לא עשתה שהורה שנקראת אמת ודרכו זה מפסוק רחבי"ת מי"ם פיטר מדון ובסם אר"ב נתן בר מכיר מלאתי לאמר תקנו חלו ג' פסוקים בשבת לפי שאמרה תורה בשבת קבעוה חלו שלשה פסוקים. שה' יש י' תיבות כנגד י' דברות. ובג' מ' מותיות כנגד מ' יום שעמד משה בהר לקבל שלומות. ובג' ס' תיבות כנגד ס' מומרי תורה ע"כ. וכתב כסדר שהם כתובים בתהלי' וכן משמע בפסיקתא דשור אל כבש דורש שם לדקדק בכרכי של ונו' מדש ובאמה מוסיע ס'. מספר מדש ומספר באמה מספר מדש וביום השמיני יעול בשר עולתו שתעבור עליו אש הכבש. ומספר באמה וביום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה לה' הה"ד מדש ובאמה מוסיע ס' מכאן אמרו לדקדק בכרכי של באמה בשבת. מ"ע דכתיב בהו אמת והוקמו של הקב"ה אמת ומצות שבת תמיה שבועה. הא למדת שצריכין לחתום באמת. וכך מצודרים בסדר רב עמרם ור' סעדיה וכ"כ אבן הירחי וכן הוא מנהג ספרד. אבל מנהג אשכנז ור"ן וכתב שכלבו וז"ל ונשמל לפני ר' על עניין ג' פסוקים שלו שפני מה לא סדרום בסדר שהם כתובים בתהלי'. והשיב לכך נתקנו לומר כן לפי שבשיב וה' תלישים אמת לדקדק הא' מסיים בה'. והב' בתלישים. והב' בה ת עכ"ל. והקושיא מבוארת בלשון שהם בתהלה היא לפי מנהג שכבדים אין מקום לשחילתם שבכרי שם שומרים לותו בסדר שהם כתובים בתהלים כי לדקדק בכרכי של הוא בחזמור ל"ז ולדקדק תלכי'הוא בחזמור ע"ח. ולדקדק לדק לעולם בהלפא בית' בסי' קי"ט ואין מקום בתהלה לחנגש. ואם בתלמד היא לסדר שלומרים אותו בהשבמיז ס"ב אין מקום לקשומתו דלדרבה היא הגומל שהי' לשם לסדרם על סדרשהם כתובים:

וכתב מהר"ר משה תלמוביל"ו דשפשר ליעב לשומו זה בשבת שהשלול שלל על המנהג שבשת והשיב' כ' לייעב מנהג שבשת ואמר כי להיות שכתוב וה' תלישים אמת שהם ג' שמות שאין רשאי להפסיק כלל ביניהם. ואם היו שומרים אותם כסדר שהם כתובים שהתלים הוא הפסוק הראשון שבהם הי'. והב' בתלישים. והב' בתלישים. ומיד בשמניישים פסוק ראשון היה ראוי להזכיר שם תלישים ואמת בלי הפסק שקודם הפסוק הראי קודם שם תלישים. וכן כל שקודם בפסוק הג' קודם שם אמת. וע"כ שהמילו בפסוק

ולדקדק תלישים כדי שלא יאמרו הג' שמות שהזכרים בסדר ה' תלישים אמת כי בשבר לא יאמרו אותם על הסדר הזה אז לא יוכלו להפסיק עד כ ן שהשיבו בגומו עם שמות דשוק קלת עכ"ל. וכתב עוד לייעב שהתלה והשמונה ע"פ מנהג ספרדיים ואני לא שמתי לייעב הסדר רק לייעב המנהג שאתי לכן קראתי. וכ"ל לייעב מיהג שהזכרת שהזמרים אותו על הסדר הזה כדי להשמיע לעם דשעמת דפסוקים הוא משום לידוק הדין. ואם היינו אומ' אומ' כפי סדר הכתובים היינו חושבים שלשה אומרים אלו הפסוקים משום דמנחת שבת תמיד שבועה הוא והותמו של הקב"ה אמת. לכן אומרים אלו הפסוקים בסדר וה' תלישים אמת לפי שרצוי להחתם באמת כמו שבחבתי לעיל. לכן מהשכין אותם להשמיע לעם דמשום לידוק הדין אנו אומרים אותו. ובעין זה מלאתי בשם מחזור ויטר"י שבתב וז"ל לפיכך מהשכין להשמיע שעמת דפסוקים משום לידוק הדין ולא כמו שבתוב בסדר המקרא כי שם היו אומרי' בסדר לא היה רשאי להזן לאומרו על פה משום דבריש שבבתב אי אתם רשאי לאומרו על פה. ועוד טעם שמהשכין כדי להשמיע השם להקדים ע"ב מלאתי. ובשבת שחל בו ר"ח אז העתה אז י"ם אז חלו של מועד אז במוצאי י"ט שהקרא שסרו הג אז שבת שים לאחר ר"ח שהנגמ שלא לומר לדקדק כלל דמיוחס כל יום שם ע"ה שהזון בחול ס"ה לדקדק בשבת:

תפו ונוהגין לומר פרקים שפסח עד ר"ה וכל פעם ובעם שתחילין קודם הפרק שמנת כל ישראל יש להם הלק לעוה"ב כדי להפיס דעת עם הקרן כ"ב שב בו. ושהר"ר משה שלמוביל"ו כתב כי לכל פעולה שיפעל האדם רשוי להקדים אליה התפלות המכוון שם הוא הבר הוא התלה תפלית המהשבה. וזולת זה הוא פועל בטל. ומלבד זה שם ירצה האדם להנשג להבירו בדרך ס' שם לא יודיעהו תהלה תפלית בדרך שהוא לא ילך בה בשמחה ובטוב לבב רק בדאגה ובעצבון בהיותו בלתי מגייר תפלית פעולתו. וגריך עוד לידע בהתלת הפעולה הפלימה. קלות הסבתה כי כפי קלות הסבת התפלית תגדל שמחת הפועל תותה. וככי פיעור וגודל השמחה יהיה הזריזות והתעוצה עליו. על כן רשו מהקני קריאת השמע' הזאת להקדים התפלית וקלות הסבתו בעבייה הפעולות הפלימות וקיום המוגיים המשודרים בכל פרק ופרק מהפרקים הזאת. והיא הסבת החיים הנלחיים ושם חי עולם הבא ושמר בכל שיש שבר בשם ישראל יכוה לא יהיה נמנע ממנו הסבת העולם הבא וי"ת כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב:

תפז יח עניין ג' סעודות. יהא זכיר מלוד לקיים סעודה שלישית הא"ר שמעון בן פזי אמר ריב"ל מבוש בר קפרא כל המקיים ג' סעודות ניצול מג' פורענויות. מהבלי של משיח. ומדינה של ניהנם. וממלחמת גוג ומגוג. מהבלי של משיח שהיא יום וכתיב הכא היום אם תשמעו לקלי ונו'. מדינה של ניהנם שהיא יום וכתיב התם יום עשרה היום ההוא. ממלחמת גוג ומגוג שהיא יום וכתיב התם

ביום נל גוג וגו'. ומ"ל יוכי יהי חלקי עם מקיימי ג' סעודות בשבת. ומלתי כתוב טעם ג' סעודות יתפרש על י' דברים בעבור שבזכות שבת והשלמת לכנסת ישראל מן המקור העליון. וגורם ברכה בכל י' ספירות ויקבל ה"ז מוספות ברכה. ובעבורו יהברכו כל שבת הימים בעבור שהמר מרע"ם מלעולמו היום כי שבת היום לה' היום לה תמלאהו. ג"פ היום כנגד ג' י"ם שבשבים עם כל שבת ושבת שהוא יום ז' דכתיב ויעבוד ביום הז' להורות על ב' שבתות שבת שגדול ושבת בראשית ושבת מ"ם עמם נמלאו ג' שבתות. ענין שני כנגד ג' מחנות העליונים והתחתונים שברשם יאחז יעקב ימין שמאל וגוף. ענין שליטי כנגד ג' חותמות של הסד שהם פ"ת ה' יסוד סד כל הפותח אחת מהן מונע ממנו חסד. ענין רביעי כנגד ע"ב "עדן "נהר "גן ושפותח אחת מהן נפתח מחסד ומעונג. ענין ה' כנגד ק' ק' ק' ס' לחותם ג' קדושות שים ביום השבת ושפותח אחת מהן הרי זה מהכר קדושת אחת ח"ו. ענין שבי כנגד בית המקדש שבשים קיים היה ממוחה לפו"ם ולישראל שלמו שבת וכנגד בית ראשון ושני ושליטי. ענין שביעי כנגד חותמת השם יה"ו הכתוב בשבת לשמות עם ישראל ולפ כך יש בו קרבן מוסף. ענין שמיני כנגד ה' אחד שמקייימד בגוויני ביום השבת. ושם כתר. הכמה. ביה. ושם אחד. ענין תשיעי כנגד חסד. גבורה. תפארת. הענין העשירי כנגד נפש. רוח. ונשמה שים בחדש כך השבת הוא נשמה לשבת ימי המעשה וכל הפותח אחת מהם מבלם שעודו הלזו כאלו ח"ו הורג את הנפש ושבשים הלזו תמלאם מפוזרים הנה והנה בספרי הקבלה ובימר מהברים. ובשם ר' משה כהן מלתי שכתב עזה חייבו לחלול ג' סעודות בשבת מפני שהחולל לכילה נשמ יצטרך להמשיך זמן לכילה שלחריה. וכשירלה שהוא מלוה לחלול ג' סעודות לא יחלל בשום סעודה משם כ"ת כשיעור שיוכל להחלל בהגיע זמן הסעודות שלחריה ומלתו כל סעודותיו בשם מלוה ולשובע ונפשו ויתאר לבו פמו לעשיק בד"ת. ומלתי כותב יכרו בשלקו החולל מלפניו בעודו תחד לו וכשיעם זה ביום המוהה כ"ם שיעם ביום המלכה שלא יכבד עליו לשבתו ממלאכתו. וכן לאמרו בברכות על הכוס ש"תן עיניו בו שלא יסיח דעתו ממנו להרהות שלריך להשוב שהוסר לו לשמו' עין לעורך המלוה ולברך עליו הם השם. וכשיסיים בלבו כך לא יגלה להשתבר ממנו עכ"ד:

תפח כתב כ' נחמון מי שחולל הרבה ואין נפשו יפה לחלול ג' סעודות אם יכול לחלול כשיעור ואין מלטער יחלל ויקיים ג' סעודות. ושם בשיחלל כשיעור מלטער שימנו פחות שלא תקנו רז"ל ג' סעודות בשבת שלא לבזוד השבת ולעונג. וכיון שמלטער אין לו עונג ופשיט. וכ"כ הרמב"ם ז"ל. והכתב עיניו ברשאני שלא ימלא בטנו בסעודת הבקר כדי שיהן מקום לסעוד'ג': **תפט זמנה** משיגיע זמן שמתה דהיינו מו' שעות ומהלה ולמעלה ולא קודם. שלבך חותם שמפסיקין בסעודה שחרית להלקה לבנים ועדיין לא הגיע זמן מנחה אין מקיימים משם ג' סעודות. אבל הגיע זמן המנחה יכולין לעשותם מיד אחר סעודת שחרית

וכן היה עושה הרמ"ם ז"ל היה מברך ברכת המזון והיה טועל ידיו מברך עליהן ומברך המוציא. והיה אומר שוב לעשות יותר כן כיון שמשבח הסעודה הבקר עד אחר המנחה והם לא היה עושה מיד הסלילית לא היה יכול לחלול אלא הלה הכילה בשבת. וכ' בשבת"ך סי' כ"ג שמבר"ם בתוך שבשים קלרים היה עושה סעודה ג' על הסלחן מיד אחר ברכת המזון. ובדרשות מהרי"ל כתב דבשחרית בשמר סעודתו יזמן ויקום וילך ויתפלל מעט כדי להתבב ג' סעודות בשבת מסיח דעתו מסעודה רלשונה ויהזור ויטול לת ידיו ויברך המוציא. לשפוקי מרות' לבר מזמני' על סעודה רלשונה ושאלתי' שם במקום ויזורי' וסועדים שנית לסעודה שלישית ולא הסיחו דעתם מסעודה רלשונה ומהשב בסעודה אחת עכ"ל. וכ"כ השבולי לקט בשם אבין דסיח מבלין קימע' בקריאת מזמור קטן כגון כ' רועי לא אחסר וגו':

תצ כתב בשבת"ק סי' כ"ג מהר"ם היה רגיל לבטע בסעודה ג' בב' להמיס כי אמר שבת כ' הרמב"ם ז"ל לפי שים ג"פ בפסוק היום. וכן הי' מוהג הרא"ם ז"ל. וכן הוא בהגהות פ"ל. והמרדכי פ' כל כתבי ור' ירוחם בה"ת והסוכה להרמב"ן סי' י"ו וכ"כ הרב המניד בשם גאון שהוא סועד בשבת לריך לבטע על ב' בכרות. לכן מהר"פ כתב בהגה בשבת"ך סימן י"ט וז"ל מיהו נהגו שלולם לבטע לעולם בלחם ס' בלם עכ"ל. כן רלימי רבים מוהגים ואשבר בטעמ' הוא משום דלימת במכילתא ביום ו' ירד לשם ב' עומרי' לכל אחד ואחד. ומעומר ה' עשו ב' להמיס הרי לב' עומרים ד' להמיס אחד אלו בע"ם בשבר. ושב' בליל שבת. ושב' בשבר. ושד' לסעודה ג'. נמלא שסעודה ג' לא היה לשם לשם מצה. וכן מלתי בשבולי לקט בשם ר' בימין דלילה קפידא לבטע על ב' בכרות דמהילי יליף ליה לקבו לשם מצה שי העומר כיון שחלבו סעודת שחרית לא היה לשם מצה בשרית. והמקיד על זה שברי אחו ופעולתו לפניו עכ"ל:

תצא כתב הר"ן והמרדכי פ' כל בתרי בשם ר"ם דגשים חייבות בג' סעודות וכן נמי לבטע על ב' בכרות שלא היו בשם השן. וכתב הר"ן ואין לורך שבכל מעשה שבת היא והשם בזון וכ"כ בשבולי לקט דגשים חייבות משום דעל כולם הוא לומר אלהינו

היום וכן אנשים וכן נשים נתרבו בחלילה זו:

תצב מצאתי בחגדה הסותה מיס בין השמשות כלאו גוזל לת מהו. מלתי בשם הגאונים ז"ל לך שמעתו מפי הכמים הרשאונים כל בין השמשות נותנים רשות לנשמתן של מתים לשחות מיס. ולל השותה מיס בין השמשות אין מניחים נשמה של מת קרובו לשחות מיס. לפיכך אמרו הכמים כאלו גוזל לת מתיו. ודוקא ז' מתים בחדש משפיל עליהם כעין אבינו ואמו אחיו ואחותו בנו ובתו ואשתו. ודוקא בתיך י"ב חדש לפי שכל י"ב חדש גוף קיים ונשמה עולה וירדת. אבל לאחר י"ב חדש גוף כלה ונשמה עולה ואינה יורדת ע"כ. וכתב בשבר הגודש פ' ע"פ דיש בין השמשות של ערב שבת. וכן השיב רבינו משולם לר"ת דבש"ת אמרו. והשור כתב בשם ר"ם דשבשבת אמרו.

סח והא ליתא כמו שכתב רבינו בחיי פ' יתרו וז"ל ממרו ז"ל האסור לבהמה מים בערב שבת אין הממשות הוא בגמלא במדרש שכל האומה מים בערב שבת אין הממשות הרי זה גוזל את הממים. וכוונו בזה לקבוע בשפת אומה שים לרבעי יפרעל מוחה בשבת בניהנם. וכשיוצאים בערב שבת הם שותים ורוחצים ומצטננים במים עד שהשותה מים בלותה שעה הולכו לומר שהוא גוזל לותן מהם ועשו את השותה גזלן ומהוסר ממנה. ומדרש זה לא ידעתי היכן הוא. אבל שמעתי כי במלא לרז"ל בספר הגלגל מסכ' גן עדן מן פרקי בן עדן בעין פרקי היכלות ופרק מרכבות ופרקי דרך ארץ וכן כתוב שם בשותה לחר כל השותה מים בשבת אין מנהה לערבים תוך בית שמת לו מת הרי זה גוזל את מתו. ושם מפורש הטעם בלותן פרקים לפי שהמתים יוצאים בשבת ושותים מים מן הנהר היוצא מעדן ולכך אין רחוי לו לגזול את מתו. אבל לחחר שמה קבל את דינו כבר עכ"ל:

תצג יח להוסיף מהול על הקודם במוצאי שבת. דתמר רבי יוסי יהי חלקי עם מוצאי שבת בגיהנם שהיתה יושבת בהר והיה נרחה לה יום גדול עד שהם ככבים. ולכך היו מהחרים במוצאי שבת. ומ"מ זמן יציאת השבת להיות מותר במלאכה היה מסיבלים בין השמשות דל' יוסי והוא לחר בין השמשות דל' יודה שהוא ג' הלקי מיל לחר שקיעת החמ' נמלא לחר שקיעת שהחה כדי לְהָדִיחַ אֶלֶף וח"ק חמה מותר בעשיית מלאכה:

תצד כ תפלת ערבית והבדלה. מתחילין והוא רחוס וממשיכים הניגון בוהוא רחוס וברכו כמו שכתב הרוק"ח וז"ל ברכו במשך גדול מפני הנשמות הוצרים לניהנם לשחר מכאן ובכל עוד שמוכך היום הוצרים. ועוד מפני לוית שבת שריך לצוות למלך יש למסוך. ועוד מפני היחוד להוציא שבת שריך למסוך. כן לני עוסק לני הקהל. וכך שמעתי ברבינו מלעזר בן רבנו משולם הגדול היה חזן והיה מוסך ברכו בכל כחו. וכן נמלא בתפלה רבנו עמרם בח"ס ימסוך שדם ברכו ע"כ לשון רוק"ח:

תצה ויתפלך ויכוון בשחר ערבית. לך בתפלת י"ח מתפלל שחה הוכן וכתב בחורחות היים לין מתחילין בחתה חוננתנו לפי שבמשנה מטבע שבעבו הכמים בברכה לינו חלה טועה. חלה מתחיל חתה חונן עד וחננו מאתך ומתחיל חתה הבדלת בין קודש לחול וכן כתב הרמב"ם וכן כתוב בסדר רב עמרם עכ"ל. ובשערתך מכתב יד מוהר"ר יעקב פולק מבח"ג שלו מלאתי וז"ל ג"ל שטועים האומרים חתה חוננתנו וחתה חונן כי כל דברי חתה חונן מפורשים בחתה חוננתנו. וגם בספר הגאון בן מיימוני לין בו חתה חוננתנו חלה כולה בחתה חונן ומתחיל וחתה הבדלת בין קודש לחול. וגם בתשובת הגאונים לה תמלה שום חתה חוננתנו כ"ה חתה הבדלת מוהר"ר מנחם ע"כ. וכן כתב הב"י וז"ל והעולם נוהגים לומר חתה חוננתנו שלין זה נקרא שני מטבע שבכל ענין חתה הוא עד כאן לשונו:

הצו **דברים** שנקרו הבדלה בהוק הדעת לפי שלין הדבר מניע לדבר קודם לחול וחור להוסך חלה חחר הכמה גדולה ויניעה רבה. ועוד כשם שלין לו לחדם לעבוד מלאכה במוצאי שבת קודם שיבדיל. כך לין לו להבוע לרבין קודם שיבדיל ולכך קבעוהו ההבדלה בהוק הדעת שהוא רחם לכל הברכים. וחכי לישת בירושלמי הסור לחדם להבוע לרבין עד שעה שיבדיל עכ"ל המבודרשם:

תצו ואחר תפלה להם חומר קדים. וחומר ויהי נועם יושב בסתר עליון וכל המזמור עד חורך ימים לחביעתו. ולמה ניהנו לומר זה המזמור במוצאי שבת לפי שבשבת היה מעמרת שומרים ולין לריכין לירח מן המזיקים שברי לין חותמים בשבת שומר עמו שברחל לעד חלה חותמים פורש סכת שלום עלינו לפי שלין לריכים שמירה מן המזיקים. לפיכך עתה שהן נכנסים לימות החול והן לריכין שמירה שבכר ניתנה רשות למחבלים להבל גם לשר המשוה על הרחוות להסיר ונשחת הרשעים בניהנם לחומר שומר זה המזמור במוצאי שבת שים בו תפלה להמלט מן המזיקים ומדין ניהנם. מן המזיקים כמה דתימא יכול מתידך חלף ורבבה מימינך לליך לה יגע. מדין ניהנם (מן) כמה דתימא לה תחוסה לליך רעה ולין רעה חלה ניהנם כמה דתימא וגם רשע ליום רעה. ונהגו העם להתחיל ויהי נועם הוא סוף מזמור שלמעלה וימנו להתפלל על מעשה ידיהם שברי בשבת לה עבו מלאכה. ועוד שהוא מזמור של ברכה שבו בילך מברע"ה לישראל בשבת שסיימו מלאכת המשכן. והקמת המשכן היה ביום ח' לניסן חומרים חותה בליל רחשון'. ונהגו לנשוא פסוק חוך ימים הבניעתו שע"כ נשלם השם היולה ממנו כ"כ הח"ת. ומלאתי לכך חופלים פסוק זה כדי לרזכיר שם של ד' יודי"ן בי"חועה"י בסוף המזמור ב"פ להשמר מן המזיקים ויש ב' חומות חחד של ד' יודי"ן ומחד של ג' יודי"ן עכ"ל. והשרור המור פ' ויקרא חדם כי יקריב בעור בבהמה ולה תמר היה חו גבר חלה חדם בה לרמז לחדם הרחשון שממנו נמשכו חלו הטומחות והנגעים וכל מיני זיבה שתחתו ממנו בק"ל בני חדם ורוחין ביתן. ולכך חמר בשיר של פנעין וגנעי לה יקרב בתהלים. ולכך ים במזמור הזה ק"ל חיבות כנגד חלו ק"ל שים של חדם. ולכך כופלים פסוק חורך ימים להבלים המנין עכ"ל. וכן כתב בספרם בראשי' והתבד"ן בסימן רכ"ח כתב מהר"ם ז"ל כשהיה מתפלל ויהי נועם חמר לעולם חורך ימים ב"פ וחח ים בו כמנין הכהני"ם בגימט' לפי שבהני המזמורי וכניו היו הולכים למלחמה ואמרו ז' פעמים ויהי נועם וב"פ חורך ימים לשביעתו ונלחו ולכך נעלם זי"ן בויהי נועם לומר כל המזמורו ז' פעמים הינו יכול להזיק לו כלי זי"ן. והכרי"ד לבודרשם כתב וז"ל והטעם שבופלי' בתחלה ויהי נועם וסוף חורך ימים לשביעתו. יש חומרים מפני שיושב בסתר עליון עם פסוק ויהי נועם יש בו קכ"ד תיבות וכשחפלם יהיו רמ"ח. ומן הדין היה לכופלו פעם חחרת חלה מפני טורח הלבור שהנו

לכפול הכסוי הראשון והשלישי כלפי ויהיה כולו כופלו כלו. ולכך תקנו לאומרו במוספי שבת שהיא תחלת השבוע כדי לפתוח רמ"ח תיבות בדריית שמע שמור מצותיו ושיש שמור רמ"ח תיבות שבק"ש והקב"ה יפתוח רמ"ח תיבות שלך עד כאן:

תצח כתב בשבועת הגמליים שאין לומרי' ויהי נועם אלנו במוספי שבת כלל שבת יו"ט בתורת השבוע ר"ה תורו וכי' לשבוי' יו"ט וכי' נועם וי"ו מעשה ידינו. והטעם מפני שמזכיר ומעשה ידינו עליונו ב"פ בלנו כי' מזכירו פעם אחת סיינו לומרי' בשבת רוב שבת ימי המעשה. אבל כיון שמזכירו ב"פ לנו לריכים סיינו שבת שיהיה כולם ימי המעשה. ועוד טעם אחר דלמרי' בשבתי וירח מעט את כל המלאכה ושבת עשו לותם וגו' ויברך לותם מעט. מה ברכה ברכם לאחר לשם תשרה שביעה על מעשה ידיכם. ושם אחרו ויהי נועם ה' אלהינו וגו'. ואל כן נהגו לאומרו בכל מוספי שבת חוץ משבת בבא ור"ה בתוכה שעטור מן המלאכה. ולכן נעלם ז"ן בויהי נועם כי ז' פעמים בשבת אין לומרים לותו ולנו הן בשבוע בים בו שבה ה'. ז' בל שבה ב'. שבועות ג'. לשם השנה ד'. יום הכפורים ה'. סוכות ו' בתוכי עלרת ז'. ולע"ש שבתשובה ובכלה לומר בין יום הז' לכשבת יתי המעשה לף שם יבא יו"ט בתורת שבוע. שה לאחרין כ' ע"ש סדר הכלולות הוא מונח:

הצט ואומר סדר קדושה והטעם שאין דרך לברך אלא מיוד שלא יתברך רבו עתו לכך מתחר מתחילה בברכה עלתו ולומר ג"כ ברכת השי". ועוד כי בתחלת ברוכה ות"ל לומרי' סדר קדוש' בתפ"ת לפי שבקדושה שעה כושבי יבראל מתחילין ליזד לניהם וסדר קדושה שלנו לומרים מועיל לשם לגון לשם שם של ניהם ע"ד שלמות ולא סדרי'. וע"ל מפרישי' בטיני תפלות כי מתחיל לשם עד סוף יום יתי לריכים להחזיק שם יבראל בפלוה. ועל כן נוהגים בתקלה מקומות להאריך הרבה בויהי נועם וסדר קדושה וכ"ברך עתרם זה שאנו לומר ויהי נועם וקדושה דסדרה בטיניה ובתריכות נועם בלשון בקשה. כדי שיתחזקו יבראל בהלולות בדריהם כדי להאריך לרבעים שלחזור לניהם. דמ"ם נוהג הממוצע על הרבות חזרו לניהם שבכר הבלינו יבראל בדריהם. וממחילין בותתה קדום לפי שהוא בלילה:

תק ובשאין לומרי' ויהי נועם בגון בחל י"ט בתמלא השבוע אז אין לומרים ג"כ סדר קדושה. ומלתי כיוב דהא בשבת תליא לפי טע"י הקשת המחבר השיטה בשיטתו של יבראל ותתה קדום הוא בנגד הרבתה בשיטה ממברה של יבראל. כדאיתה בפ"ב ס"ק הטעה על כל קלות וקלות שמחבתין להקב"ה מברה בשיטתו ומ"ע ותתה קדום יותר מהלות יבראל. ר"ל מברה בשיטתו לשמוע תהלות יבראל. ועוד שהטעם הוא בתין דרך לברך לתלמיד כו' כדלעיל וכבדתה זה נדתה גם זה. ועוד ע"ד דלמר הכתוב שקל קל יעקב כלומר ק"ל מיוחס בשמזכירי' לותו בני יעקב שקל יעקב הידיים ידי עצו אז יהיו קלים ידי עצו וכחותיו מקלו של יעקב. וכפל הלבון הידיים ידי עצו ר"ל שמחל פרו של עצו ניתשריה ק"ל ה' יותר וחוה יומו בל יו"ב בתין יזול לבלום. כדלמרינן בנדרים הבתן גימ' שט"ד ימים ויו"ב תין כה לבלום בו וזהו ויסר תפ"ן מרכיותיו דהייע כהו של שמח"ל כי תפ"ן גימ' שמח"ל. ובלע המוח לנלח. לעיקר סומכין לומר ותתה קדים יותר שבת תחלות יבראל אז יתגדל ויתקדש בתוך הבריות רבים והתניך שריך מעיר וחוה שמחל ותתה של עזה ועזאל הם השדידי' והפליטי' מעיר מנזירת עירין ויבראל עוסה חיל:

תקא ונוהגים לומר ויתן לך לפי שנאמר כל דומר שבת מחללו ומחתיה בניה תחלתי וגו' שבמוסף שבת לריך לומר רננות כמו ויתן לך. לפי שהשבוע נכנס ומומרים שסוקים טיבים וברכות ותלומות. ועוד שתיב כי בשמחה תלאו ובשלום תולנון ע"כ מלחתי:

תקב ומזכירין לעיכו. והטעם שתקנו להזכיר לעיכו שמוסי שבת כ' הגן הירתי מסום דשמרינן בעירובין מובטח לסם ליבראל שאין לויה בא לא בשבת שבת ולא בשבת ו"ט מפני הסורה וממ"ש והלשה הוא זמן ביאתו. וק' לו לזה הטעם לתה אין מזכירין לעיכו ג"כ במוסי יו"ט. ויש לתרן מפני שדין יו"ט הוא יום ה' ומתו עושים ב' ימים והוסיל ושהה שהה. ומיהו לוה לכון זה הטעם. והשתא בעיני כי מה שתקנו להזכיר לעיכו במ"ם שהוא ע"ם שמרינן בשבת שרק כל כתבי הקודש אמר רב יודה אמר רב שלמלה שמרו יבראל שבת שלפוסה לף שלשה שם שומה ולבון שאמר ויהי ביום השביעי יגלו מן העשה לנקים ולא מלחו וכתיב בתריה ויבא עמלק וילחם עם יבראל בדפידים. ושוה שמרינן התם אמר רבב"י שלמלה משמרין יבראל שהי שבשות שהלכתן מיד נגלין כי כה אמר ה' וכריתים אשר יעמרו תת שבשותי וכתיב בתריה והביאותים אל הר קדשי ועל כן הוו אומרי' לשקב"ה הרי שמרו תת הבשת כמו שלויתנו מעשה דלת לנו תת עיכו שגניה. ועוד דלתה שמדרש שבשל מ"ש נשים עיכו לגן ויובש תחת עץ החיים וכותב זכותן של יבראל

ני סדר הבדלה

תקג סדר הבדלה יין בשמיש גר הבדלה. ויבין בשב"ג על הכוס של יין שלא יסח פניו.

ומלוה מן המובחר שיבדיל על היין בדאיתה בע"פ אמר ר' יוחנן ג' ממוחי עולם הבא הדר בא"י והמגדל בניו לתלמוד תורה והמבדיל על הין במוסי שבת ואוה דשיר מקודמת לאבדנת'. ואיתה בשרקי ר"פ פ' כ' אמר ר' לוזה כל מי שאין מבדיל על היין במוסי שבת אלו אין אומרו בומע מלחרים במבדילין אלו רוחה סימן ברכה לעולם. אבל המבדיל על היין אלו בומע מלחרים במבדילין. הקב"ה קראו קדום ושומעו כגולתו אמר ויהיתם לי ממלכת כהנים וגוי קדום ואומר ויהיתם קדושים כי קדום אני ואומר והבדיל אתכם מן העמים. ומין מבדילין על הפת מן ביתנו אמר' ס

אלו דברים. אבל מבדילין על הפרי הוא הדין מדינה. והגאונים כתבו דמבדילין אפילו על הפת אם הל"ט במוצאי שבת מבדילין עליו כיון שמקדישים עליו הקידוש עיקר ואגב הקידוש מבדילין גם כן עליו. והרמ"ם ז"ל כתב שיותר טוב לעשות ההבדלה והקידוש בשיטה על הכוס. ומי שאין לו יין ומפה שיטיח לו לאחר לא יאכל עד לאחר שיבדיל. ואם אין לו אלא כוס אחד ואינו מספיק שיטיח לו לאחר יותר מוטב שיאכל קודם שיבדיל ויברך עליו ברכת המזון ואח"כ יבדיל עליו כסדר ההבדלה. ממה שיבדיל ויברך ברכת המזון בלא כוס שברכת המזון טעונה כוס אורח חיים סימן רצ"ו:

תקד וכשיבדילין על הכוס שופכים מן הכוס פי' מן היין לתוך השיטה

בב"ר כל בית הלל מחפיך בית שמא ב"ש כמים ליתיב סי' ברכה. גי' במרדכי פ' ג' שאכלו. ועוד טעם לשפיכה זו לפי שבכתב מבדילין כל מצוות התול לשבר שזו רמיקומן בט"ם מוכנות לשוב אל מקומן כמו שכתב הרקנ"ט שבשת קרה דשלקה מניהם חד כוסידה סעיד ליתי דבעא לשלמה שבעתה דשמרי ישראל ומעשה ידיו כוננו. ואיהו נפיק מסיהי דרעא דשקרי בהול ובעי ל'שערע' בזרעא דישראל ושלמה עלייהו וישראל עבדי עובדי בהדם ודיין ושמרי הבדלה ואיספרם מנייהו. וכיון דמבדלי על הכוס מוכן הוא כוסידה ועל לדוכתיה לשהול לשבר דקרא וסיעתיה תמן דכתיב וירדו הסוכל שבר לשם הייט שהוא. ואיתון לא נתחיין תמן עד דישראל עבדו הבדל מתוך הבדלו מתוך העדה הזאת ע"כ. ומזה הטעם היות הבדלה על היין כי היין עולה ע'. וע' שם הפרים החיצוני' מלי ישמעאל ועשו חיצון מריח ן דקטיגרון ואלו סופכי' היין להחלים כדאם לשהר גם טעם שפיכת היין ע"ד שהרמב"ן מביא אבל לפי שעשה הטוב למלך ויותר המלך לבא לפלוני להחלאתו על בעל הטעודה לשם ביטול כל עבדיו ואין מן הסעודה שיספרו בשבחו ולא בגנותו. לכן גם בכאן לפי ליתן לעבדו על קרא הלקח כדאמרינן לעיל בעניין מיס ההרוגים. ונמצא כתוב בספר הכוונים שהר בשיבוץ על מיני בתיית אסור לשפוך היומם ע"כ יש לדקדק לשפוך קודם הברכה. ויש מדקדקי' שמהחילין לעבות לתוך הכוס כשמהחילין הנה אל יפותני ומעבה וחולך עד שיגיע למעייני הישועה אזי שופך ויוצל היין על שפת הכוס על הארץ:

תקה ואח"כ מברך על הבשמים ומברך תחלה על הבשמים ואח"כ על האור וסי' לדבר "בשמים" לשם. וכן תמצאה מבוארי מהרדרים בסדר הזה ביטירא ברהמים כמו שכתב רבינו בחיי בפ' ויקהל וז"ל ברכת היין רמוזה היא בפ' ברהמים במלת הארץ שהוא הגן וכשבן גבן והוא היין שהמומר בשבתי מבשת ימי ברהמים. ברכת מיני בשמים רמוזה במלת ורוח מלשון כי הרוח בפעמי' הרוח והוא שהמר שיפוף האדם האויר ויכניסו בתוכתו. ושוד ממה שיוצא כי הבושות מניעות הריח. מאורי האש שהמר יפי אור. והבדיל בין קודש לחול שהמר ויבדל מלשון בין האור ובין החשך עכ"ל. ומזה שבשות ויבדל הוא כנגד המבדיל מרומז בו ג"כ כמה הבדלות שיפין בשבת וכמה כתיבין מלא ויבדל"ל כמו שכתב התשב"ץ סי' פ"ד. והר"ם מרוטנבורק כתבים מבדך על הבשמים היה מוטל האדם בימינו וכן נמצא בברכות פרק אלו דברים דבר שיש לו לברך עליו יטול בימינו. שהל רבינו יהודה לרבינו הפרים למה מברכין על האדם יותר מכל מיני בשמים כגון עשבים המריחים או פירות. ומשיב לו מיני מברך על האדם שהוא שלבש שלבו יפה וטוב בו להוותית על ריח ויש לי זכויות קטנה על בשמים ועליה אני מברך. והרב רבי ברוך כתב בשמות מן המובחר לברך על האדם. וכמך לדבר תחת הברכה יעלה האדם וכמיך ליה בומר שבת שהלו לכן הרוצה לשתה ידי שיהיה יהיה לו כלי מיוחד עם בשמים וגם יהיה שם עלי האדם. ועל ריח הפלפלים מלאתי בקובץ יש בשם מהרח"י דיוליהים בהם כמו בשאר בשמים ולא היה בשמקבלים בדבר. עוד הרב רבי במוצאי בר גרשם מי שאין לו עלי בשמים ולא עשבי בשמים שיכול לברך ברית הפירות שריחם מבושם ועוף. ושמעתי שהבשמים במוצאי שבת כדי לעשות נחת רוח לאדם על שהלבה ממנו שהשיהה שהעודה במוצ"ש של שבת ויפסק היין שבשת ויבדל:

נשואל הרשב"ם מכאי מה אין מברכין על הבשמים במוצאי י"ט שהל להיות בתוך השבת כמו שמברכים במוצאי שבת שהרי יש בשמה יהיה ביום טוב. ועל זה מברכין בי"ט שהל להיות במוצאי שבת יין קודם בר הבדלה זמן ואין מברכין על הבשמים. ומשיב הרמב"ם לי כי כאן יהיה שחמרו הוא מפני שיהיה נפעלים בפי התהלת בריחתם וכמו שחמרו בשבת חעשית פר' בשלשה ברקים תנו רבנן אחפי מצא' היו מתפללים על קרבן שהיהם שיתקבל ברצון. אחפי מצא' ונכנסי' לבית הכנסת ויושבי' תרבץ תעניות בשבת. בשני ובשלישי וברביעי ובחמישי. בשני על יורדי הים כלומר אפשי שמו נהלקו הים ועלול להיות ערב בים. ובשלישי על שוכני מדברית כלומר אפשי שמו נהיית היבשה. וברביעי שכברה. שלא היפול בחיוקות אפשי שבשת נברהו שהחורות דבשיב בהו יהיו למחורות למהרת כתיב. ובחמישי על עוברות ושיקות. עוברות בלא יפלו. ושיקות בינקו שם בשיש כלומר שבו נברהו הטופות והדגים ולפיכך בשגמרה מלאכת הבריאה עמד השלש שלישתו וברכתו בשבת. וכשילא שבשת הוחרת יותת השבת שלא להיות' נפעלים בתחילתם. ויום הרחמן הזה מבולא בממנו שהתחלם. וענין זה אמרו שם עוד שבויום הרחמן לא היו מפעינן אפי בהוא יום שלישי ליצירה כלומר ליצירת האדם והאדם הלוה בשלישי ליצירה בחמוקות שהם הלוחות שלישי כמו שמוזכר בדברי הכמים. ואמרו ריחנו מבוש בשמים יצירה ופירושו כמו שאמרתי. ולפיכך צריך ריחני להשיב את הנפש ולהזקק. אבל במוצאי יום טוב אינו צריך ומ"ת בשבת י"ט במוצאי שבת אין צריך לבשמים בשונג יום טוב עולה בשבשים לשמה יהיה ויותר.

וכן כתב רבינו בחיי בפרשת ויצא:

ויש מפרשים נמשח יהיה היא המנוחה והשונג שהנפש מונחת בשבת כלומר היא נמשח יהיה. וכשנכנס לימי הטהרה והעניו כלומר שבדם ממנו נמשח יהיה ונהלם. ולפי פירוש זה בשבת נתוספה בו נמשח יהיה מפני שהוא יום מנוחה ופיפיו ממלאכת תוכל נפש מה שאין כן ביום טוב. ומ"ת כשבת יום טוב במועדי שבת אין צריך לכתוב שהוא"ע כשמיני והרמב"ע פי' נמשח יהיה כי בשבת יתהדם בניפות יתרון כח והנמשח יתרון הכבל וזהו ויברך אלהים את יום השביעי ולפי פירוש זה אין מידום זה ביום טוב. ולפיכך אין מברכין על הנשמים במועדו. וכדברי רשב"ם כן משמע במדרשו של רבי שמעון בן יוחאי כדאיתא במסכת ביצה פרק יום טוב נשמה יתירה נתן הקב"ה לאדם בערב שבת ובמוצאי שבת נוטלה ממנו. והיינו דאמר ר' שמעון בן לקיש מאי דכתיב שבת וינפש כיון ששבת ו' אדם נפש. והכי אמר במסכת תענית פרק בני פרקים בשבת. והקשו במדרשו של ר' שמעון בן יוחי עליו השלום ו' לעיף היה צריך לומר ממנו האדם הנפש. והשיבו שהנפש מוסבת אליהם כרוח הקודש בע"ם והיו נעשים דיוקי לרוח הקודש ודר שם כל יום השבת והנפש במעלה ורבוי נגזל ממה שהיתה. ועל זה אמרו כל נפשותיהם של ישראל מתעטרות בשבת ועטרה זו היא הרוח הקודש הדר ביניהם כיון שיצא השבת ו' לנפש שאדם הערבה הסיח וזהו שבת וכיון שנסתלק ו' לנפש שאדם מה שאדם ע"כ. עיין עוד מזה בהידושי בפרק ב' דמסכת ביצה:

תקו ומברך על הגר בורח מחורי שהם. ומלוה מן המובחר לברך על החבוקה כי אמר רבא בפרק ע"פ. וכתב בהדושי הגודש החבוקה להבדלה וה"ה גר שתי פתילות. וכתב הכלבו מלחר שפסקו ז"ל שיוסה הברכה בורא מחורי האש שהוא לשון רבים צריך להיות שם החבוקה שברואי וקודם שיברך פושט ידו לאור הגר ומסתכל בציפרני שנאמר וירא שלהים את האור והדר ויבדל שלהים ומה שנהגו להסתכל בציפרנים דאיתא בפרקי ר"א לפי שהן לבנים והן נהנה באור הגר ברלוסם. והנן נמי בפ' שלו דברים הין מברכין על הגר עד שיהיו לאורו. ואמרי"ל הין מברכין על הגר עד שיכיר בין מלוחמת של עבריה למלוחמת של ישראל (פירש מלוחמת דיבר) ומלוחמת של עבריה היתה מעוירת ושל ישראל היתה הלקה. וע"כ נהגו להסתכל בציפרני לאור הגר מפני שהן הלקו' נגד מלוחמת של ישראל. ומסתכלי' בכף כנגד מלוחמת של עבריה שהיא מעוירת. ובאדם שיש לאור מבין ציפרניו של אדם הרחטון. ויש מפרש שהרם על אדם הרחטון שבאצבעם שהשך היום במועדי שבת אמר אור לי שבשבילי בהרחתי עולם חושך בעדי ונתן הקב"ה היום בלבו ועשל שמי ישעי' והקיפן זו בזו וילה מהן אור וכרך עליו. ומסתכל בגופו ורואה עצמו ערום לבד הציפרנים. ושל זה יש שנהגו להסתכל בציפרנים בשמברכין על האור. ויש שנהגו להסתכל בציפרנים ואומר מפני שהן פרות ורבות כלומר שיהיו זיכרון כציפרנים כמו שכתב הטור סימן רל"ח וכשלבו סי'

מ"ח ורב עמרם כתב אחר רב נטרונאי בשורה מחורי שהם כך שומעין שבני ישיבות מביאים לנפות הידים כדי שיהנה מן הגר. ואומר רב האי ברכת האור חוזר על כל מי שמצוי בין ג' דברים שהין נכרים. ונהגו הרחטונים להסתכל בציפרני הכפי' עד שיכיר ביניהם מפני שהן מלוחרות. וי"ח מפני שהם. בשרטוני יד סי' להחבר' גו. לכך מהני' אמו לכוף המלבשות לתוך כף היד כדי שלא יהא דעת כולם ולרוחת הציפרנים והשרטוטים ביחד. ובספר תניא כתב החלם מכניס הלבשותיו לתוך ידיו ומחזיק מחזיקן והוא כך פושטן והנה לור בתקום חוזר ומברך שבבר הוא נהיה מן האור:

תקז כתב בספר חסידים במ"ם לא יקח אדם ממי קי"ן בל"ח להדליק ולברך עליו מפני שריחו רע ואין לריך היה טוב להריח כמו בכתוב בספר ההשבוני עכ"ל:

תקח גרסי' בפ' הלו דברים אמר רב יודא אמר רב"ן מחזירין על האור כדרך שמחזירין על המזוה לפי שברכה זו אינה אלא לזכר בעלמא שברכה האור במ"ם. אלא מפני הספק אין האור מברך היה לריך לברך בכל פעם ופעם שהנה' מן האור וכ"ם מחזירין על הבשמים שאין אלא להשבח נפש:

תקט ואומר המבדיל בין קדש לחול ואותה מלה לונמיו ומטעים בני ביתו ומוסיפין לשפוך על הפלגן לרחות בו הטיפים כדי להבב המלוה וכן משמע במרדכי. ואפע"י שנהגו בהשבמ לעמוד בשעת הבדלה כמו שכתב האגור בסימן ת"ך בשם הגדה וכן כתבו הטובות מהרי"ל סימן קכ"ד. מ"מ כתב במקום אחר שרבו מהר"ם ז"ל לא היה עד שיבא מבוש דת"ח לא יכול ולא יהא מעומד וכן נהגו לעשות:

תקי נהגו העולם להבדיל בבית הע"י שבשמעו כל בני הבית הבדלה בב"ה. כתב הר"ן בפוף פ' ראוהו ב"ד דאפי' אי קי"ל מנהג אין לריכות כוונה ב"ד מפוש דה"ה בשאר אבל אם מכוון שלא לצאת בהבדלה שמבדילין בבית הכנסת לא נפקי ואוי ליה שלא הבדילו כלל וכן כתב תלמידי הר"ר יונה בפוף פ"ק דברכות. ואפי' הזן שבירך בבית הכנסת יכול לברך פעם שנית בביתו בתוך' בר"ה פ"ב:

תקיא אסור לאכול פוש דבר או לפילו לפתות יין או שאר משקים משתהך עד שיבדיל אין בלילה אין למהרתו ומי שטעה ולא הבדיל בתפלה ופעה גם בכוס כנון שטעה קודש שהבדיל לריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה. אף על גב דקיימא לן פעה מבדיל פי' שיכול להבדיל על כוס אחר שאכל. מכל מקום כיון שאכל נאיפור קרינן ביה פעה ולריך לחזור ולהתפלל כך מסיק האור סימן רל"ד:

תקיב ובמוצאי שבת כשיוצאין מבית הכנסת נוהגין ליקח נרות בידם להאיר להם הדרך אפר ילכו לבתיהם ואומן נרות נרות על מנות הן. וכן מלאתי בשבקי מהרי מורי שכתב ז"ל שלריכין גר במוצאי שבת מגר בית הכנסת כדי לילך לבית דהוי כמי גר על מנות. כדאמריי במדרש על

מה זכה בחול במלוכה על שהיה מבזיון במבזיות שבגירות הכבה כך מלחתי ומה"כ שיעתי במגלת סדרים דר' ניסי' נחון שבבבל ור"ל הר"ל בחול לא זכה למלוכה אלא על ידי זקנו שהיה מדליק נרות רבים. לכך נקרא ש"ו גר. כתוב אחד לומר גר טוליך קים וכתוב אחד לומר קים הוא שהיה מדליק וכו' אלא על ידי שהיה מדליק נרות לרבי נקרא גר ועוד שהיה מבזותות היה מדליק נרות להחיר לרבים עכ"ל. ומביא דבר זה מן הירושלמי פרק ג' דשבועות עכ"ל מורי ז"ל והמדרש שהם הוא בויקרא רבה פ' נו פ"ם. ולשיטתי מדקדקי שמדליקין נרות בבית במקום שופל במ"ם. ומשמע נמי הוא שבשם שמדליקין נרות בבניסתו כך יש לעשות ביציאתו כמו שבבא הר"ל והשבודהשם שהיו מלך לומר פיוטים וזמירות לפות השבת כדרך שמנהגין המלך בכניסתו וביציאתו כמו כן נהגו שכל מה שעשו לכבוד השבת בכניסתו כן יש לעשות ביציאתו:

תקיע בא לפות השבת דגרסינן בפרק כל כתבי הקודש אמר רבי אלעזר לעולם יסדיר אדם שלחנו במוצאי שבת תע"ם בשיטו צריך שלא כדאם כדי לפות את השבת. וכתב שם' סימן ל"ם משל שמעון את בעלך ביציאתו כשם שמעון אותו בביאתו. ובסידורים מפרש אבר אחד יש בשדה ובכרמי שהוא נהנה בחילה שלא במוצאי שבת ע"כ. ונראה לי טעמא דמילתא כי ידוע שמותו עשה לו שמים והוא עצומו ושיקרו ובדברי וממנו נתהוה האדם בעשה שבשה. ובאבר יסות האדם שכל' הוא עצמות ולא בשרים. ולהו יכניסו לותו בשם אותו נאבד. ברהיים אותו נאבן. בשביל אותו מתפוצץ. והוא שעשה שים בו קיום גלחי וממנו יהיה האדם לעת התחיים והוא שיבטל עונג ושוגע ואבר אחד מיתת האדם. ועשה הזה שברגו ועקבו מעשה הבחיים. ומלחתי להכם אחד מקובל כי האדם מיסוד הבחיים מהאר הכבד ומעשה. ומשם ולמעשה מיסוד ה רן. ומיסוד הבחיים נשאר עשה אחד שאינו כלה י"ם שהוא עשה התחתון שבשדרה וקרוטו ר"ל מלא הרוזד רקב. ויתא בויקרא רבה מסיקן שברה האדם מלוח של שדרה בחיים אינו נימות כו' וזהו שאמר ויגען הקבד. וזהו שעשה הקאהר עד התחיות ולחי על התחיים על עליו. ומאן דלא כרע במודים נעשה מהודו עשה נהם ברים מקולקלת ולעולם לא יכנים עם יושבי הלד. ובעת התחיים יתרבה העשה בעל התחיים ונעשה כשהור בעיסה ויתעשה לכאן ולכאן ויתחתו מקומו של התחיים ולל הגידים ושור וכשר ויתגלגלו עד ק"י ושם יקבלו רוהתם בארץ השהורה. ולדי לקבוע בלב עשה תמונת שבר ושוגע ותמונת התחיים תולגין מעשו בם"ם להודיע בשם שעשה זה אין לו הנאה כי אם אחר כלות שבעת ימי השבוע. כמו כן יקבל עשה הזה העניג והנאה מתעוני עה"ב אחר כלות ימי עמות האדם שהם שבעים שנה. וכמו כן מלחתי במדרש הניח לה"ם הניח גרמת למה שתחיר יתירה מכל שאר בר מי משום דהיתה גרמאה דלא סביל טעמא דמזוני דבני נשא כשאר גרמין. ובגיני כך הוא אקוף מכל

אחר גרמין והו' ליהוי עיקרא דגוף ונופה אחבני מיים וכבן כל הזהיר בשעודש זו ומבזיע לעשם הזה יזכה שיבזיע בלהלחות שבשו בתעוני רב טוב הצפון לצדיקים ולשבוע שמחות אשר עליהם השפלל המשורר הודיעו לורה חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימיך נצח:

תקיד כב עירובי חצירות. אימא בפרק קמא דשבת שחקנו הכמים לעבד עירובי חצירות וכבה עומין נוכין פת מכל בית ובית ומחנים זותו בשחר מבתי התצרים שעשה אחו רוחים בחלו כולן דרין בחותו הבית. וכתב התנור בסימן תרס"ח נשאל נדול הדור מהר"ר יעקב מולין על מה שים מנהג בקלת קהילות מהשבת שעורבי חצירות בשם ומולין השם עשוי כמין מלה בבית שבבשת ומניחין לותו שם כל השנה. לוך יולחים בו שה לא הוי מקום פיחת ולא מקום לינה. ומביא כי הרבה נדולים ערערו על זה ובסוף מלא בחשובת מהר"ם שיהב שמנהג שלבל לא נודע להרב הנזכר השעם עכ"ל. ומהרי"ל לא היה סומך לבחלה על השיחוף שנעשה על הביבור בערב פשח אולי מתקלקל ואחי לידי ת לה. והיה רגיל להניח עירוב בכל ע"ש וע"ם וכן היה נוהג מורי הרב ז"ל. ומי שמערב בש"ב צריך לזהר השם על ידי אחר ולא יזכה לא על ידי בנו הקטן שפילו אינו סומך על שלחנו. ולא על ידי בנו הנדול הסומך על שלחנו. ולא ע"י אשתו ובשמוכין בו לריכין להבניה מן הלרן טשח ושלחו לבני מהר"י בר"ל מי שחוכל רשחה דיורוב. ומביא מנהגי להניח עירובי חצירות ושיתוף מבותות בכל ערב שבת וערב שבת. ובליל שבת ובשחרתו אחי מניחו לולחה משום אחת השם שאחי בונע עליו וכן היה נוהג מורי הרב ז"ל:

תקטו ומה במהנין המילנה לתקן על ידי חבל שקשור לרוחבו על מבוי דין חבל זו אינו קורה שברי אין רחבו טפח. ולא מהני אלא מעשה לורת שפחת דמהני למעלה שפילו בנמי כמו שבתב הבלבו שאם אין לו היך עושה בחבלים וכו כתב הרוקח בסימן קע"ב. לכך יש ליזהר להעמיד אחת החבל קרוב מבלן וקרוב מבלן אפי' אינו מונע בהן אלא בייחים כמה אמות. ובלבד שיהא נופה הקרוב שבלן ומבלן ל' טפחים ויהיו מכוונים כנגד החבל. ולריך שיהיו הקרוב שבלדדים חזקים לקבל אלא כל שהו כמו שבתב העור סי' שם"ב:

תקיו פעם אחת שבשרה הקורה בשבת והחרתי לעלעל בתוכה בחותה שבת לעירות בלמו כהלרו. עכ"ל מהר"י ווייל בדיניו סימן י"ב וכן כתב הר"ם מרוטנבורג בתשובתיו סימן ל"ט. וכן כתב מהרא"י בתשובת הדבן דלינא שכי הוא בעיר המוקפת חומה. ובתב עוד שאם שבשר המבוי נמלא שבור ואינו יודע אם נשבר מבע"י דשרי משום דמוקמי ליה לחזקתי' ושמחת הוא לשבשר:

תקיו הבריטה שלשי שבית בתב מהר"י מולן סי' ק"ח דאסור לטלטל מהיכן אם לא בים לה שלשה מחיצות שלישור ובריעי

כי תקרא וכסקרא רחבה ד' לח לחמרין כי תקרא יורד וכותב:

תקיח כתב כ"י מותם סיטולים הדיוס בכרכים המוקפים חומות שיש בהם מהיות גמורות ודלתותיהן נעולות בלילה. דהיו לריכין לסבור שהיו הרבה יכולים דיוס בעיה אחד שרי לעשות בכל העיר. כיון דליכא שי יכולים בשני בתים שהיוכים זה על זה ומיהו מה שכתב כ"י ודלתותיהן נעולות בלילה לא נהגה לרבינו מאיר דשפיר היו נעולות בלילה גמי מרדכי פ"ק דעירובין:

יני ראש חדש

תקיט נוהגין שבשעת מברין בערב בשבועת ר"ח בקול רם ישלה ויבא. כתב מהרי"ל שיש מקומות שמכריזים קודין כדי שלא יהא שמש לריך לבשיוק בין גאולה לתפלה. והרשב"ה כתב שאין לזוק לזה מלהר בתפלה ערבית רשות. ורלוני כתוב בשבר בחיבר שהוא מורי אבר עדיין בשום בחור המלך שהיה הבוב' שרשב"ה בחיוו' ברוכות ועשתו ומיוקו עמו ובקול ועכיו עד דמר' שיש לנהוג שבשעת שעיר שהיל להם לל י"ה קודם הלידור ובקיוניע ליעלה ויבא לח יאמר בקול רם תיבות ישלה ויבא:

תקי שבת ישלה ויבא מחזירין אותו. ואם נזכר קודם שהיכיוס ברכת רלה או אפי' אחר שיכיוס כל שחיוו מתחיל מודים אותו בחקוה בנזכר. ואם לא נזכר עד לאחר שהתחיל מודים חוזר לתחלת רלה. סיוס חוזר לרשם ואם דמהזירין על שכחת הזכרת ר"ח דוקא שהכריע ומוכח ומתה. אבל שכח ולא הזכיר בערבית אין מחזירין אותו שאין מקדשין החודש בלילה ל"ש הם ר"ח יום אחד או שם ב' יוסי. ואפי שיהיד חוזר ב"ן נמי חוזר הם בעה. ועין מהברית שחיוו חוזר הב"ן מפני שבתפלה מוסף לפניו כך מסיק הש"ח סי' תכ"ג. ואם דמהזירין דוקא בתפלה אבל ברכת המזון אין מהזירין אותו. מ"ש בתפלה דלא מי פטר נפשיה מהזירים אותו. ברכת המזון דמי פטר נפשיה אי בעי לכיל ואי בעי לא לכיל (פי' דבר שבריך ברכת המזון) שאבשר שיאכל פירות או ירקות. רק בלא יתענה שאסור להתענות בר"ח הלכך לא מהדרינן ליה. מ"מ כל זמן שלא פתח בסעוד ומתעיב לאו חזרה היא. ואומר ברוך שנתן ר"ח לעמו ישרשל לזכרון כו' וכתב הר"י יוסף שאם נזכר קודם שפתח הטוב ומתעיב אומר ברוך שנתן אפי' בלילה שא"נ דנבי תפלה אין מהזירין אותו על שכחת המועד בלילה ה"מ להזיר' אבל להוסיף ברכה שלישי בלילה נמי כך מסיק המרדכי ושבור ש"ח סימ' קפ"ח:

תקכא מזה שאנו קורין הלל בר"ח מלאתי בשם הגאונים ז"ל מניין שאומרים הלל ברלפי חדשים מלינו שדוד בתהילים הללויה הללו אל בקדשו. י"ב פעמים הללו כנגד י"ב חדשים ומשמע הגון אל בקדשו של קדוש החודש הללויה. ולפיכך אנו נוהגין כל השנה שהלל יש הללויה על שם שעוברת שיש בה י"ב חדשים ועל החדש בני יומי כ"ב התניא

וכתב עוד ומלאתי בשם הר"ר מאיר ז"ל בייעות שהלל לקרותו מעומד. והטעם שלאתו בשם שהר"ר בני בנימין בר שבשם שרופא ז"ל ע"ב שכתוב הללו עבדי ה' שעומדים. כלומר הללו שם ה' בעמידה לפי שהלל עדות שבתו של מקום ושבלוחיו ושהי שהשם לנו. ומשום עדות בעמידה שלאמר ועמדו המלאים ושבדים שכתוב מדבר. וכן היו קורין אותו בעזרה על שהיוה שבשהים בעמידה שהרי אין יכיבה בעזרה. ומה שקורין אותו בלילי שבהים ביוסיב מתוך שהולקים אותו ואין קורין אותו כולו ביהד אין מברינין אותו לעמוד. ועוד שהרי יוסב על שלהנו וכולו בידו שמא שבלף דעתו מתוך שבועתו ויפיל הסוס מידו; ובשם הר"ר מאיר ז"ל מלאתי לפי שדרך לילי שבהים דרך היוסב והיוות אין מברינין אותו לעמוד עליו:

תקכב ובענין ברכת ההלל יש בלינתה דרבותה. ומסקנת ר"ת והרא"ם דבין יהיד בין לבור מברכין. וכתב הטיר סי' תכ"ב דמברכין לקרות הם הלל כלו' ואין מברכין לגמור וכן כתבו התוספות פרק יש קורה והר"ר יוסף והרמ"ם והר"ן. וכתב המרדכי פרק בתה בילקין בשם רשב"ם דהמברך בר"ח לגמור לא מפסיק דלגמור ברכי מעמע וכן מעמע בפ"ח סימן תכ"ח. ובשולי הלקט כתב מי שעשה ובירך בר"ח לגמור אין לריך להזור:

תקכג וקורין אותו בדילוג דגרסינן בתוספתא שירופין אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יהודה בשעה שעבר יום בשעה יחיד נומר בשן שם הלל ואלו הן בשעת ימי הוכח ויו"ע דשבון בל שבת ויו"ע בל עלרת ובשעת ימי החג. ובעולם כ"ש יום שאחת ימי הוכח וב'ימים טובי' בל שבת וב' ימים טובי' בל עלרת ובשעה ימי החג. וסימן בשעה"ח בני ימים טובים בל שבת. ב' ימים טובים בל עלרת. בשעה ימים טובים בל שבת ובשעת ימים דהוכח. סי' אחר שיש בניס אחת בשנה אם בל הם. שיש ימים טובים בל שבת ובני ימי ימים טובים בל עלרת. "בלו בשעה ימי החג. "בל "שת בגימט' הוכח. וכן ימים שאין נומרים בו בלל כ"ש וכומנך ס"ך טוב. רשאון ניסן. שבת ימי שבת. ב' לייר. ס' סיון. ב' תמוז. ס' אב. ב' תשרי. ב' מרחשון. ס' בסליו בשהנוכה בשדרה. ס' שבט. ב' אדר. זהו כ"ת. וימים שנומרין שאיוים נומרין הם ב"ש כ"ת. וכימנך אשי"ר אשר אחי"ם שהוא ב"ש כ"ת וזהו שם גאולת מלרים כן ינאלנו ברחמיו שיש:

תקכד טעם הדילוג כתב הר"ר דוד אבודרהם ז"ל הרמב"ם כתב קריאת ההלל בר"ח היה מנהג ואינה מלוה ואנהג זה בלבור לפיכך קורין בדילוג ע"כ. ויש מי שכתב משום דשוי יום שליחה כיוס כפורים ורחם הפנים. לבן אין לנמור הלל בדאמר זמן כפרה לבל תולדותם דמיוס שנתלו שמחורות שלא יסברה בתוקות שלא יכולו לסבול המויר ונתבטלה בקרבן רשם הדם:

תקכה וביוצד מדלגין. מנוקות של בית רבן יוחני ואין לריך לפרש. רק שיש לנו לפרש למה מהגיס לבפול בל פסוק מפוך ואילך. והטעם

סוף מפני שחלק פרשה מן המאר עיניה בפועים עד לומר כי עיניהי. כנגד עוה"ז ויומות המתים ולשיבך תנו נומרים לומה בכחילה. וי"ז טעם לחר לבחילה פסוקים תלו מפני שתמרום יפי ודוד ותהיו ושמואל כדנרסינן בפרק ערבי פסחים לומר כי עיניהי למר דוד. לבן מלסו הכוונים למר יפי על דוד שהיה לעיר שבחלחי ורועה בלחן ולח היה נהשב בעיניהם ולח עלה בלבם שיהיה הוח מלך. הכוונים הנעים כחיב מלח ס' שיהה זחת למרו למהי שהוח לבון רבים. זה היוס עשה ה' למר שמואל שהיה מהנכח לשם שהוסף לגיל ולשמוח שיהיעשה הקב"ה מיד לויביהם על ידו. חלח ס' הוסיעה נח. למרו למהו. חלח ה' הלליחה למר דוד שהיה מלליה ומחפלל שילליה במלכיהו. ברוך הבח בשם ה' למר יפי כשבח דוד מן הלחן. בהכווכם מביה ה' למר שמואל כשהקרה לומהם לל הזבח. לל ה' ויהר לנו למרו כולם. לסרו חנ למר שמואל שלמר לשם שיהיו מקריבים זבח שלמים לשמוח ולזרוק על המזבח. חלי לחם ולודך למר דוד. הודו לה' למרו כולם. ומפני כבודם חלו כיפלים לומהם להרחות שלחו מובבים כל פסוק מסם בפרשה בפני עלמה. ולכך חלו פוסקים חלח ס' הוסיעה נח חלח ה' הלליחה נח לבנים וכופלים לומהם לעפ"י שהוח פסוק לחד כך כחב החבודרשם:

תקבו ביון שלין נומרין לומהו ולין קורין לומהו חלח בדילוג חינו המור לעניין הפסקה בק"ס חלח לף בחמלע שוחל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל לחד. לבל בעניין לחר לין לו להפסיק. ולם הפסיק ושלם בו לפילו שלם כדי לגמור לם כולה לין לריך למחזר לרחש ס"ח סימן תכ"ב:

תקבו וירוך חלח המפולל עם הלינוך טוב **א** לכתחלה למחזר לחר ג' שיהיו עמו כדי שיוכל לומר לפנים הוהו ושם יעמו לחליו. וכחב סהלבו בסי' ל"ב בשם הר"ל פרץ שטוב להומרו עם הלינוך לף קודם התפלה ע"כ. והרב"ם הוה בעל הגהות סמ"ק ותשב"ן וכחב כן בהגה בתשב"ן סי' ר"מ והרוקח כחב רלוחי לת כ' חלח קרח הלל דר"ח עם הלינוך וקרח מעלמו מיושב בשעת קריחת התורה:

תקכח בעניין קריחת הפרשה הלכה כר' דחמר דולג. בפרק הקורח לת המגלה

עומד. פי' כהן קורח ג' פסוקים וידבר ו' ואמרת. לוי מוחר וקורח ואמרת וזה פי' דולג שלוי לחחריו וקורח עד סטין. יברלל עד ונסכה. רלוחי עד ונסכו. ושטעם שהוללו לחלק הוה מפני שפרשה זו אין בה חלח ה' פסוקים. ואם יקרחו בניה הרחשונים כל לחד ג' פסוקים לף נחלרו חלח ל' פסוקים. ואין מניחין בפ' פחות מג' פסוקים. ואם יקרחו. ואם יקרחו פ' זו בשנים ונשלרו עדיין ז' פסוקים לקרות בהן בני חנשים. ת"ח לפי שהם נחלקים לג' פרשיות פ' ויהוה הרחשה היה מחמשה פסוקים. ופ' ובהלחי הדשיכם היה מהמשה פסוקים. ואם יקרח חים פ' ויהוה השבת ופסוק ת' מפ' ובהלחי הדשיכם אין מתחילין בפ' פחות מג' פסוקים. ואם יקרח פ' ויהוה השבת וג' פסוקים מפ'

ובהלחי הדשיכם לף נחלרו חלח ג' פסוקים. ומפני כך לריכי לקרות ג' בפ' לו ואעפ"י שחין בה חלח ה' פסוקים. כשהוליך הסחלחי פסוק ת' ס"ל ס'. וקורח הטליחי ג' פסוקים הנחתרים וגם ויהוה השבת. והרביעי קורח ובהלחי הדשיכם ס"ב הכ"ו סימן תכ"ב. והוח הנעני' נגמ' בפ' היה קורח ובהלחי ופסוקים רב חומר דולג. ופי' הרי"ף והגהוחים למחני דולג כדחמרינ'. וסקשה עליו הרחב"ן דת"ל מה הועילו בחקנתן ולח חיחה השבת דנכנסי' בחהוח' עומדת שהרוחה חותו מחחיל בפסוק שליחי שבת' יחמר הרחשו' לח קרח חלח ג' פסוקים. ימי לח חייבי' לנכנסין בדלח הפסר. למה דולג יקרחו הנחים בפ' ו'. ושליחי יקרח ויהוה השבת ופסוק ת' מפ' ובהלחי הדשיכם. דמחי היכח מצוה דמחחילין בפ' פחות מג' פסוקים. ושח הסיה היוה חלח מצוה הנכנסים וכיון דפילו בדילוג היכח לסיה השבת נופח למה ילוג נקרח כהרכו ולח ניהוה לנכנסי' כיון דלח חפסר. והרשב"ח ז"ל חירן דמצוה שכי פסקיון דדולג ברחשי דהיכח הדשיכם ולח חמרינן שיקרחו כדרכן וכדחמרינ'. מצוה דחמלחי דולג דסיינו שני היכח למיחם חלח לחד נכנסים דהיינו מוחן שיכנסו בחחלת קריחת השני. ולזו היו קורין כדרכן ויקרח השליחי פרשת ויהוה השבת דסוי תרי פסוקי ופסוק חחד מובהלחי הדשיכם היכח למיחם למרי גווני נכנסים. חד לנכנסים בשבת עלמה עלוה מתחיל לקרות חותו פסוק של ובהלחי הדשיכם עלוה סבור שמפס התחיל לקרות שחל"ב למה לח סיים בסוף פ' ויהוה השבת ויכח למיחם לנכנסים לתחילת קריחת דכך הוה היה מתחיל בפסוק שני שברי דקחמר לח קרח חלח פסוק ת' הלכך דולג עדיף:

ודרין כחב הלין עורך לכך חלח רבני נזר דלעולם לין מתחילין בפ' ולין מסיימין בפ' פחות מג' פסוקים. ודך מקנחת לת מיעקרח לעולם הלכך ת"ח שיקרחו כדרכן בהלחי הדשיכ דהיכי ליעבד כדלוי ל בחלו היו קורין כדרכן לת לנכנסים וליוללים בלבד חלח חפי' לעומדים שם מתחילה ועד סוף היכח למיחם לחורכה שיהיו שביניהם לומר שמותר להתחיל בפ' בפחות מג' פסוקים וירגילו לעצות כן בפיזדמן לכן והיכח מצוה הנכנסים הו חם יסייר בשחות מג' פסוקים ירגילו לעצות כן בכל השנה והיכח מצוה היולחי. ולפיכך לת רלו הכתים לעקור ת' מכ' חקנות חלו טוב שפילו מי לת חפסר. שמח חתמר ומה חכחי כי חמרי' נמי דילג היכח למימר שהעומדי' שם יהיו שבורים שמותר לדלג בעלמת ויבח' לעצות כן בפסוק ג' שבפ' והיכח מצוה הנכנסים. הח לת קשיח לין הדילוג מנוי ולמה יבחו לדלג מדרכה מי שהוח בת"ח מתחלה ועד סוף שוחל נמה הוח דולג כיון דהיכח פסוקי טוב' ומפרשי ליה בפלפי בחין מתחילין ולין מסיימין בפ' עושין כך לת יבחו לדלג בעלמת בכוונה כזה כדי שלח יהפכו הנכנסים שתחתילו בפ' פחות מג' פסוקים. ועוד לין הדילוג מנוי ולינו נעשה חלח מדוחק והיכח למיחם היה הבל שם היו קורין כדרכן העומדים בת"ח לין ריולין שנה כלל ולין שבורין דהכח בחני מצוה דלח חפסר חלח

כצורכן כדרכן כן קורין אמותר להתחיל ולגמור פ' פחות מג' פסוקים עכ"ל:

אך עדיין ק"ל למה יהלג האני ואינו דולג האלישי בקריאת הלוי שהוא מהכהן בפ'. ובתב בספר תניא דאין מהחילין בפ' פחות מג' פסוקים נזירא מפוס הנכנסים שמא יאמרו שהקורא קורא בפחות מג' פסוקים. והכא דלא אפשר לפיכך דולג האחרוני. דמפוס יוצאין ליכא למיחש. מלי לימא למיחש מפוס הנכנסים. מי שנכנס לע"ס יפתח היתה שהקריאה ויגיעתו כעניין ע"ל. ולי נראה דאין לוקך לכך דהא דולג האחרוני ליכא למיחש רק להנכנסים. אבל אם היה דולג הג' ליכא למיחש להנכנסים ולהיוצאים. להיוצאים בשוף קריאת לוי אמצייר ג' פסוקים. ולהנכנסים בתחלת קריאת אלישי דכך חזו מתחיל בפסוק שני שבני דמך מן תרי קמאי לא קרא אלא ג' פסוקים דהא לא אפשייר להם רק הפסח פסוקים. וכ"ת יתחילו לקרא למעלה מפ' זו לא למעט מיבני אלישי הדשיכם. כתב הר"ן דלאו קושיא היא שאין לנו לקרות אלא בשדרו אל יום ופ' זו שדרו אל יום הוא שהרי מקריאין תמידין בראשי החדשים. ושבת נמי פעמים שחוא בר"ח ולפיכך ליוויות פרשיות אלו לראשי החדשים. מה שאין כן מה שלמעלה ולמטה משן:

תקבט ובתפלין תפלת הוסף ונהגו הפולם לחלוץ תפילין קודם תפלת מוסף מפני שבלוחה תפלה חומרי כתב כפי נוסח ספרדים וקין נכון להיות בלוחה שעה כתב דתפילין:

תקל מצוה להרבות בשעודה בר"ח כמו מועד דאיתקש בתורה וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי החדשיכם. ובגביחים והי' מידי חודש בחדשו ומידי שבת בשבתו. וכתיב מדוע אם חולבת חלוי היום לא הלם ולא שבת. וכתיב ושבתי כל משושה הגם החדשה ושבתה וכל מועדה. וכתיב גבי שאול גם היום אל הלחם והשיבו יונתן זאת משפחה לנו. וכתיב ויהי בחדש השני ג' ימים היה ר"ח. ובכתובים קרא עלי מועד ודרשי מיני בפ' כל כתן דר"ח אינהי מועד. ואיתא בפ"ק דמגלה אבל שעודת פורים ושעודת ר"ה אלמא דמעוה היא דחשיב ליה בהדי שעודת פורים. ובשיטתה כל מזוזותיו אל תחש קטנים לו מר"ח ועד ר"ח הון אמת במועיה בימים טובים ושבתות ור"ח כו':

תקלא גרסינן בפ' אין נערכין ר"ח היו אסור בתעניות אלמא. והא דאמרי' במגלה יום שאין בו ביטול מלאכה לעם כגון ר"ח וחולו של מועד אלמא שאסור בתעניות מלאכה. ויש לנכיש קאמר שאסורים בטלות בו ממלאכה. ושבי נמי איתא בירושלמי הני נשי דמיני אלא למיעבד עבידתא בידים ירמזא. מבואר. פי' מבהג הוא ויש לחן להשגיח בן אחד השגיח אלמנו חולו בתעניות שאמר שאסר נשחרת אם ביום המעשה וחרגום יונתן ביומא דחולא שמשמע שיום ר"ח שהיו עומדים בו אלא היה יום המעשה כ"ב כמו שאר הימים שהנשים אלא היו עושים בו מעשה. ואמרי' בפרקי ר"ע פ' מ"ד ויאמר להם אהרן פרקו נזמי זהב אשר באזני נשיכם. ומשמע הנשים ואלא רצו ליתן נזמיהם לבעליהן אלא אמרו להם אם אתם רוצים לעשות פסל ומסכה אתן בו כח לשיל ונתן שקב"ה לחן שכרן בעה"ז ובעה"ב. בעה"ז שתן מטמרות רחבי הדשים יותר מאחים. ובעה"ב שתן עתידות להתחדש כרחבי הדשים שנאמר מתחדש ככבר עשוריכי מכאן שתר לנשים אלא לעשות מלאכה בר"ח. ובמדרש אמר ע"ם שנזדרזו הנשים לנדבת המשכן שנאמר ויבאו האנשים על הנשים ותוקש בתחר בניתן ואלא רצו להביא נזמיתן לעגל נתן לחן שכרן שתן מטמרות רחבי הדשים. ותרב כ' יהודה בן הרח"ם ז"ל כתב טעם לדבר לפי שהטוענדים נתקנו נגד הפלנות. ופשה נגד שברים דכתיב לוטי ועבי עגות ופשה היה. שבועות כנגד יעקב שקיעת שופר של יעקב. שהוא כנגד יעקב דכתיב ולמקחו טעם שבוע.וי"ב רחבי הדשי שנה שגם הם נקרחים מועדים כנגד י"ב שבטים. וכשחעלו בעגל נעלו מהם ונתנו לנשותיהם לזכר אלא היו בחומו הטא. ובתב הרוקח בשי' רכ"ח כשר"ח ג' ימים לא יעשו מלאכה בשבתם. ובתב רביעו יהושה ז"ל דלשתן שנהגו אלא לעשות מלאכה אין להם לעשות שום מלאכה כי רחיתי כמה נשים פושות ושומרים אין לנו לעשות אבל נעשה מלאכה אחרת וטיה שהן או לאסור כל מלאכה אפי מבגון או להתיר כל מלאכה עכ"ל. ושב"י כ' שנהגו להם שאין להפור אחי' בגדי כלי בית:

דין ברכת לבנה

תקלב גרסינן בסנהדרין פ' היו בודקין ח"ל אחת בר חניגא ח"ל יוסי ה"ר יוחנן כל שמדרך של אחדם בזמנו בלילו מקבל פני שכינה כתיב הכא אחדם הזה וכתיב אחם זה אלי ואמרו.תנא ר' ישמעאל אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני שכינה שבמי שבמי דיש. אמר אביי הלכך מברכי' מעומד. ועל סיפיה דתנא דבי ר' ישמעאל כו' פי' הכלבו בשם הר"ב יוסף כלו' שהוא נראה ע"י בבורותיו ובלבותיו. ומסר"ל היכן כתב שכוונתו לומר כי הא דר' יוחנן לא היה צריך להתחיל התורה כי אם שהאדם הזה לכם לכומר בה יציג האדם למהרינו של עולם ואין עולם במהרנו מובב שהרי בשם בנשמן דוש. גם בה יציג גמול ושוגם לבי ומעטי את עלמך גם ביאת מביה אסר יאמלו פניהם של לבנה ומלבות פרן וזרח וכוד עטרת תפארת ומסבירל יבין:

תקלג אר"ך יוחנן עד מתי מברכין על החודש עד שתאלה פניהם אבל מבאן ואילך בבר הוא יבן ואינו רואו לברך על הידוחו. וכ' הכלבו הטעם כי החמה עומדת בנגד הלבנה בכ"ו בחודש ולבך זו הלבנה בחזקה עומד על מילואה כי החמה במערב והלבנה במזרח רק המקום ביניהם ולבך מברכין על התוספת ואלא על החברון כי על הטוכח ים לנו לברך וזהו שאחרו וכמה כי' מתי אתחלה פניה. והרדבי אחרי עד ט"ו ואלא כ"ו בכלל בנעשה הוא אלא. והני ט"ו מפני המולד מונין לחתם ואלא מקבינתו החודש כ"ב אח"ה. ושנינה מפוס דאחרי עד שתאלה פניהם וא"ב במלוי פניה מילתא ואלו דוקא ט"ו וט"ו אלא הני ט"ו י"ב תפל"ב זהו מלאחה כ"ב בחבובת מהרי"ל:

תקיד גרסינן במסכת סופרים אין מיברכין על הריח אלא במ"ם כשהוא מצוי ובגדיו נאים. וכתב בהגהות מרדכי ז"ל מכאן יש לו לעצום בגדי שבת. וכן הוא בהג"ה מיימוני מסר"ס כשהיה מקדיש לבדך בחול כן יעשור אזמן מז לצבא הכשרים המכוסד בהיה לו:

תקלה כתב בהגהות הסדר הרוקח לבנה בחידושי בימי החול והאיר שמתין מ.ברך על חידושה עד מ"ם. אם ליל מ"ם הבא חיו ליות הרב' בחודש בגון ז' הו ה' שאפי' אם יהא מעונן במ"ם וג' הו ד' ליות לאחריו עדיין יש זמן לברך עד פ"ו כה"ג יפה להמתין עד מ"ם. אבל אם ליל מ"ם הבא יהא ליות הרבה בחודש באם יהא מעונן בו וג' הו ד' ליות מאחריו יעבור זמן הברכה. כה"ג אין להמתיי עד מ"ם עכ"ל:

תקלו לדעת הר"ם יוסה אין מברכין ברכת הלבנה עד שיעברו עליה שלשה ימים. לפי שקודש נכן אין אדם נהנה מאורה. והרר"י ניקולאי"ם בשל בעלי תורה כתב בהשובה שעל פי הקבלה חיו לברך על החדוש הלבנה עד שיעברו עליה שבעה ימים:

תקלז כתוב בהגהות שביב המרדכי מהר"ם שמש בשם רבי משה מבוליי"ן שאין לעמוד מחת הגג אלא בשלה לו ברחוב במקום שהרבה בשעת קידוש הלבנה. וכתבו הפו' אלא שודע לעניני טעם המנהג שאין לעמוד תחת הגג עכ"ל הג"ה. ומהר"י ווי"ל שמע מהמהר"ם כ"ן בשעת דחופול ושוא שמקבל פני השכינה צריך לעמוד מבחוץ כדי שידע לקדמת כי הוא לקדמת רבו יוצא וגדו מרבותו ע"כ. ואני רואני מורי הרב ז"ל בשיה יושב ברחורה בחוץ ושוב לב ושגיע שעת קידוש הלבנה ולא היה רוצה לצאת להוץ ושוב לשחוה

חלק חמישי מעבוד העבודה

דיני פסח והלכותיה

תקטב שרית בלשני פסח נהגו לקרותו שבת הגדול שעשו לפי שניסן שבו יצאו ישראל ממצרים הל ביום ה' בשבת כמו שמציאו בסדר עולם ומקרא של פסח מצרים שהיה בעשור לחדש בשבת שלפני פסח היה. ואמרו שראל מה נעשה היאך נקח הפסח לעיני מצרים כן נזבח ולא יסקלונו. אמר להם הקב"ם עשה תרלו הם הגדול תאבר נעשה לכם שלנו ולקחו איש שה לבתו לביום לפסח למשמרת עד י"ד יום לחודש. כשראו המצרים כך הגרו איש תרבו על יריכו ויבקעו להשמיד להרוג ולאבד אח כל היהודים. וה"י ברחמיו הגין עליהם והחלה אח מצרים בחלולים מבולים וגדולים ביסורי גדולי וגם יכלו להזיק ליסראל. וע"ם שנעשו נסים גדולים ליסראל בשבת שלפני פסח אך כל שבת שלפני פסח שבת הגדול. יש מקשים מאחר שכל לבושם היה לבון תרתי הוה להו לקרות שבת רבה כמו צום' רבה הוא שבעה רבה. ותירן מורי הרב ז"ל כי לכך קורין אותו שבת הגדול ע"ם שהשתרה בקריי בשיה בשבת שבתוב בה שהיה נגד הלבנה וביוך ברכת הלבנה וקדשה:

תקלח כתב עוד בהגהות שביב המרדכי אין מקדשין אלא עד שחשה זריחת' ויכרח ע"ג קרקע וכ"כ אלא"ז דכה"ג הוי לילה לכל דבר ע"כ. וכ"כ שהגור שאין לקדש החודש אלא בלילה ומשתברח דשרגא בטיהר' למלי שהני ע"כ:

תקלט בשמקדש הלבנה הולה היו כנגדה ומיישר רגליו ומברך ואומר ברוך "יוצרך ברוך "עושך ברוך "קונך ברוך "בוראך כי' יעקב והיא רמז לו. ורוקד ג"פ ואומר כשם שאני רוקד כו'. ואומר אשוש עליהם לימשה ואשה בגדוד שרושך יהיו כאבן ולמשברא ואומר כן ג"פ כ"כ הסור. והרוקח כתב ד"ל בעניין זה אשוש עליהם לימשה ואשה בגדוד שרושך יהיו כאבן עד שעבור עמך ס' עד שעבור עם זו קניא. קניא זו עם שעבור עד ס' עמך שעבור עד כאבן יהיו שרושך בגדוד ואשה שמחת' עליהם' אישוד וכן היה נוהג מורי הגאון מהר"ם ז"ל:

תקמ ואומר ג"פ שלום עליכם. ואם אין שם ג' בני אדם אומר שלום ג"פ לאדם א'. והר"ם אומר דהמשיב כשואל ובשמשיב ג"פ די כן בהגהות שביב המרדכי. ועוד שהיא שלום זה כתב מהרי"ל בשהשה אשה שמחה שואל ושבלו השכינה ומהר"ר הירץ בשם בשמע ממרדכי לדיק בשבל שהשהשים שהרי כי אלל ואומר אשוש עליהם לימשה ואשה בגדוד לשוב שלום:

תקמא קבלה שהשחיד מהר"ר יודה מרינוסשפורש לומר קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרי' שקבל על הגבעות דומה דודי לצבי או לעופר האילים הנה זה עומד אחר כתלינו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים עכ"ל:

עכ"ל. ומשמעי ממורי ז"ל שהיה דורש כל אחד יאפה הלה לחמו או הנשיל לחמו מקמח שנתנו לפסח כי שמא היה שם הפש חמץ ויחלף לאותו בהרווח שנעל מהם ומכבר בא אז הלה עני היה גם כן מקמח הנתן לפסח וזה היה טעמם. ובימים מקומות נהגו ליטול הערוב ולהלקח בערב שבת. ומזה יש מנהג נכון כי אותו שבת הוא בלא עירוב ואנשי המקום ההוא לא יצאו על לבם ויטלטלו בלא עירוב לכן נכון הוא לבטל המנהג הזה. ובימי מהרי"ל לא היה המנהג הזה שבתב מוהגין לעשות מצת השיתוף בכל ערב פסח לך על פי שעדיין היתה קיימת:

תקמד תניא מוזלין בהלכות הפסח קודם הפסח בלשים יום ואומר מהרי"ל דמשום הא טעמא דמייתין לדרוש בהלכות פסח בלשים יום מקודש כתב בספר לעודם לכל מי שמלא לת הביות על יין מוכרים עד שבת דלא מתחילין הלשים יום. לריך ליזהר למלאות עם כלים הביישים לפסח שלין בהם חמץ או בכלי יש מורק ופוסף שלא יהא נדבק בהם שום חמץ ויתערב ביין ויעשה ג"כ ברוות הדשות בהביות שרוצה לשתות יין בשבת דהייטין לולי יבדק שום חמץ בישנות או יספוף הא הישנות לעולך פסח. ועל שי בלשים יום מנקר ן ומכבדין הבית וכלי הבית מן החמץ ומנרין כל מקום שידבק החמץ דהייטו כל שלר כלי הבית. לכן בעריכות ותיבות ומחבצי שלבין בהם עיסה כל השנה לין מועיל בהם מריקה ושטיפה דה"ה שלא יהלר כזית החמץ בשנים או שלשה מקומות והייב לבערו לפי פרש"י וכן המסקנא בסמ"ק. לפיכך הרוצה לשמח ידי מוצתו לריך ליקח לותה לעני בתחלת גמורה בלא להחזיר. וע"ג דבכל מקום מנהג על מת להחזיר שמא מהנה בר מקדושי לשם כדי שלא יחמרו לשם ניקנים בהליפין. שמא גבי חמץ החמירו הערמ' משום דלשתא דקביע הוא ונזדמן בשלשתא דקביע דלמא לשי למיכרך. וכה"ג אשר ר' יוחנן בירושלמי חמץ שבטלו ונמלא אחר הפסח מפני הרחמין טע"פ דבשאר דיני הפקר לא החמירו כגון לפוטרו מן המעשר. ודוגמא זה בחיסור שביתות שבת המפקיר בהמ"ו הלא משום דגבי חמץ חיכה למיהם רחמים עפי ואם ירע עינו לחת לותם לעני ושמא יאנו מחמיו לא יפיהנו בעיט ואז יבטל החמץ שבו. וכן המנהג לעשות לדבי מוליחה ועני מנלנלין וכל כלי שבשימה בו בעיסה מהלי טעמא דפרישת וכן כתב בה"ת דאם אוס החמץ נדבק בשדק שלין יכול להטיב אחריו יניח עליו מעט טיח. וכן הכל בשיטתו בו ללחם כל השנה בעין יפיהנו בעיט ג"כ דה"ה לענק בין הערביים עכ"ל. וכל דבר שרגילין לחת לנוים כדי שלא יעבור עליו בפסח כגון שיכיר בקורין בית"ח או הלת דשם שקורין לעקו"ך. לריך ליקח במתנה גמורה כדלעיל וחו הפי' שם מכיר הנוי ההוא ויודע בו שלא יגע בהן כלל שלא יסמרם לו עד לאחר הפסח ויחזור ויתנם לו בדי כמו שכתב מהרש"י בת"ס סי' ק"ך:

תקמה כתב בתרומת הדשן שלא נא לדבק שום דבר בשלק תוך ל' יום. ידבק בשלק שבלילה מכר מאוד ויכנים כל השנה בין הדבוקים שלא יבשל לתוך ושיכה למימר דכה"ג שרי הרמב"ם דוקא דאז אין לוטת החמץ עומדת והמחמיר לעומו בעיט מבחוץ הע"ב עכ"ל:

דיני הגעלה בקוצר

תקמו אבר המהבר מכתוב בקוצר דיני הגעלה. קלתם ברזיות וקלתם בשלה. ושאת לפנים בישראל לחורה ולהעודה. בשהוא מנקוב הכלים מבפנים ומבחוץ מן השלודה. ושאם יש בכלים שלמים מדובקים. אז שהם השלמים הוא שמן בהנויים ובשדקים. וע"י הגעלה אינו יולא. רק בשברת השלמים שם שהם רולה. ושם יגעיל הכלי והשלמי קודם שמדביק אותו. אז לכלי הרס יש לדמיותו. והגעלה היא מועלת. דכבו עו כך פולטו ומשגעלת. וכלי בית שם נקבים. או שביטו לר או שים לו קנים קלרים ולא רחבים. ולשם יש שלודה או טיוטת שם"ח לסבירה. אז בשבחה היא שסירה. והירה דבר ה' ושכח לדברו. יגעיל הכנים שמתן קודם זמן חיטוטו. וכתבו כמה גדולים והנחים שים לנהוג להגעיל קודם הפסח ג' ימים. והא אין לדקדק שם שהו הכלים שבת לעת או יום שחד. רק אין להגעיל כלי בשר וכלי הלב ביחד. ושביטין יורה גדולה ומגעילים אותו שחלה. ושאליבי' לאותו אבן רותחת או אור שנחלטו. כדי שיזלו מים על שפתו. ויבשכח וימלא אותו כשפתו הרשון. ואז מגעילים בו הכנים כפי שהשתין. וכלים שלנים בוים. ואותן שהשתמש בצונן יהיו רשאונים. ושה"כ הכלים שנשתמש עליו כ שה כשבעלי"ב שוכלי' עליהן. ושה"כ כלים שהשתמשו בהן בחתין ככלי שני כגון קערות וכפות ודומיהן. ושהר כך קדירות ויורות ודודי' אשר היו ידם בשעל זה בשלשום. ע"כ יהיה יד כל אדם בשם בשהרוש. וגם הידות לריכין להדיח ולשטשן ולנקותן. כשבר שאר כל הכלים ידותיהן כמותן. ושם הוא כלי גדול שאין יוכל להכניסו בצת להם. אז יש להכניסו בלד שהם בצתו. ואז יפוך אותו ויכנים השחתו. לך זאת שהיה לכם לזשתרת. אלא יכנים הכלי לתוך מי הגעלה פעמים וגם לא יגעילם לבצבם תוך השים. ויש ליזהר ליקח שבי לבנות. ואין להגעיל כלי בתוך כלי גם לא הרבה כלים ביחד בסלים ובקלתות. וכשמניחי' הכלים מיד בעוד השים רותחין עליהם. ומהנין לשפוך שים קרים על פניהם. ויזהר להרחיק היטב ולא יוות מרחיקתו. לך תמיד יעלה הגעשועי' על פני כולו או מקלתו. ואחר כל אלה יגעיל גם אותו. והשפודי' והסכינות נריכין ליבון עד שיהא הנצוצות נחזין מהם. וגם לא יפסח עד זמן חיכוכם כי לדין הוא להתהלה כל הכלים דין אחד להם. והסכינים קתייהו בעיטא ופרזליהו בעורא. וכן מהמירי' בעלי נפש האוכלי' כשורה. לף שחידי ורותחין וכלי רחשון היא ההלכה. מ"מ המהמיר לשפוך תבת עליו בדבה. כי פעמים יש בהם גומות ואינו מועיל הגעלה. הם לא שחיזה ופעמים יפוה ויבא לידי הקלה. והמדן שלחן אין לו הקנה. כי החמץ בהם עמוק עמוק מי ימלחנה. המדוכה ממלחים

מותו נחליט. ומס הקם נפרך מכחון מזי התבלין שכחוכו בו נחכיס. שסבסיס ושבלחמות יסיו קודם לכן ממוקרין יחיה"כ מנעולן ומז מס מותרין. ושסעלה סוה שסחחד יחשוס החכון מו סלוד וחבישו שופך עליסס. ומז שסבשר נפ ע"י בימסס. ומוקן חיוות ומנדלים. שחוברים שם מחבלים. מז הדוסק ליקך בחורה יפריס. טוב סוה להניח שם סמרטופים מו התיכה נפריס. ומיז נכון להנעילן ולחחטו החחן מן הסדקין. כי ח"ה שלה נשחר מחומה בין הדבקין. ואגני דליעשה של עץ שעורכי' עליו כל השנה. לחוקן כליס מיז להס הקנה. ונריך ליחנס לנוי בחחנה. מו לעוות בניוט על פני כל השנה. של מו נפה מו בורב מו מפחרת. מיז להס חקנה ונריך ליקח מחרת. השרדו' היחוקן קשה יחריך לקניח לפשת חדשה. כלי עץ השנוחי' שם מיני דיוס ככלי חרס. אך מוהנין שלה לרשחחת בהס שפי' הדשיס וכן השנוחי' בשדיל ושופרת. וכלי כסף השנוקדיס דיוס שכלי זכוכית שה נפרדיס. ושנורי ניוס שחורף דיוס ככלי חרס. ושיטו יוסף מידי דפיו לעולם ובפשחה סיה חוסרת. ועץ שחוחבין בו שלוחיס בשוחין בו של מיני מסך. מיז לחחוב עליו שלוחיס להדיה בפשח. וכליס בשחחחו בו שכר פקידין ביה"ש מאד הקילו הכחיס. שדי להס בערוי ג' יחיס. והרופא להנעילו יפה בחבן רוחח ובחיס. שזה יותר טיב סוה בפליס. ויקבל שכר חרוכב שחיס: חשלת דיני הנעלה. השם יצילנו משגיאה ותקלה.

דיני שאיבת ניים למצות

תקנה ביום י"ג בערב שביחיס חיס למצות ויפחבו החיס בין השחשות פי' בין שקיעת החמה לצחת שכבידס כן מסיק בפ"ח ומי שפ' טובי' ושב מין שי נהר יקה חי בפ"ה וילונו כל הלילה ויכפה החיס שלה יעבידס חחם הרקיע פני ניוס משונן דיומה דשיבה כולס שחשה וק"ו לה בחחה. ובעה הקול יחיס למעלה בחדר. חס עה סוס יחיס בחרחף. ומצוה סוה לומר בפה שני חיס למצות ולה די בחחבבה לבד. וטוב ונכון סוה שדווקא יודיע יפחבו חי חשנות ולה הגויס. וכן כחב הר"ר שחוחל מפליי"ח ומולי טעחה כי דח"ה שלחי חיס חן הטיפה הס כחו שבירבו החיוסנות סוף מכחת לילה בהסיה דחיס ומלה לעיסה וקריון בהס ובחרחם חח השנות. ומולי על כן נהגו יס קדחונים לניוח להס כלי חיוחד לחי השנות שסיפדחל בעלחו בוחבה חחנה חזן דחפשר ליה חבחדל חיחה כולס נחחבים על יד יודיס דהה חס נחבד הפיקוחן סוחכין על שחר השנות שחכלו. ואס טורח סוה לו שלה יוכל לשחוב כולן על דרך זקן חו חולה. ח"ת יטריס חח עלחו לשחוב חי השנות שריך לשדר וכן החברכי סוה בעלחו ביחנן וכן רחיתי חבחדוני חורי ז"ל:

תקנה שביעתי שר"י הלבן לה ניס חניה לנוח בפשח בחיס שהיו ככלי נחושת לפי שהנחושת חחחם וחעטני שהיה חעשה חחחה ושהרו רבנים כחו כן ויש קלח רחייה חפרק הלו בריפות חשכלי החימי ופירש רש"י חפס רבו חחימי של נחושת ע"כ חבחתי:

תקנה צריך שלה ליקח כלי שניה בו דבש חו יין חו חי פירות דחפי' לחחן דחחר חי פירות חין חחחילין שהי חילי שלה חיס לשל עס חיס קדחי' וחחחילין חבלחות פשח לשר"ח זשלינ ע"ש:

תקון תקיפת ניסן לפעחיס שהל בלול בחיוחת חי חחלית הוסה חשר"י סג"ל חע"ג דיי"ש דחין נפקותה בזה ויש שכנה בחיס רק לפותה חותן בשעת החקופה וכן כחב החרדכי ושריקה דחין נפקותה בחי החנות לשחחר חשכנת החקופה דשומר חנוה לה ידע דבר רע. לכן לה נהינל שכי דחין כוחכין על השם. לך יקה יחד ברזל הדם ויחלה בחוט חו חשיח' של תוך החיס בשעת החקופה כחובה הטולם ושל יעליבו שם דשביו ליחו לריך להכניס ידו תוך החיס ויתחממו. ולווקא יחד הד' חו חחב ושכחי נווטה. ולה ברזל לחחר שחה ידבק בו חלוחה ויבה תוך היס. וכן חסיק נחי בחשרח"ק לחת ברזל של חיס כל זחן החקופ' וחו יש רשות לחזיק. השה"ס בחשרח"ק דחין להקפיד על החקופה שלה בשהרות ושלה בעיר לך נזרו עיר חטו נשרות וכן לס בר חיון חח בחוסה דירה חין לשפוך לח חי החניות דחין חוכה לך הוה לפרשוחי חלחח:

תקנא בשחל חרבעה עשר בשבח יש לשס להניח יקדיס קודס הערב שחה חו יחחר ויחלל שבח חרבי פ"ק דפשחיס:

תקנב זמן בדיוק חחן קבעו הכחיס בלילה חשוה דחז בני לדס חלויין בשחיסס וגס חור הגר יפה חז לבדיוק ולחור הגר בעיון בדבדיוק יפה סוה ושחכוחס חקרה ושם לה בדק בלילה יבדוק ביוס- גס לחיר הגר ודווקא גר של שעוה כדשיס הרה"ש. ובפחילה לחחם כדשיס' בספר חנוה קבי דחי סוה נעשה בקליעה דיוט בחבוקה לחורו. ומיד כשנחר הבדיקה לריך שיבטל ויחחר כל חחירה והחיועה דחיכה ברשוחי דלה החיחי ודלה בערחי לבטל ולסיי בשפרה. כך נחלה הנוסח בשם חר"ח וכן סוה בחנודה וכחרי"ל. שבל רש"י ורי"ף והרא"ש כחבו נוסח הביטול בפ"ק דפשחיס ולה כחבו רק כל החירה לחוד. וכן רבי יוסף טוב עלם בסדרו וכן סוה בחורח חיים וכן כחב חרחי"ח בחרוחת הדבן שימן קל"ד דחין לריך לומר והחיועה וים חסיימין בשבירה דחרעה וכן סוה בספר חנודה. והר"ר פרן כחב דבביטול הלילה יחחר כל החירה דחיכה ברשוחי דלה חזיחי ודלה בערחי. וכחב חר"ח חרחר"ם חבל חין לומר דהחיחי ודלה חחיחי כי שלה לנורך הוה כי חם חועיל חיחר שחוזר וחיכה בו. וחחרי"ו כחב דחי חחר הכי ח"ב ביטל חפי' בחלה ושם כן חיטו שלי ונריך לקיים חנות בריף' בחחן שלו חחבובת חחר"ש ח"ז. וחחלי טעחה ר"ל דלחחר חין לבטל עד לחחר ברייסה דחי בטל קודס שם כן לה הוי שלו:

תקנג כתב הרחב"ס בפ"ג חחל' חחן ושלה החחן בחניה בלול י"ד כדי שיהכל ממנו למהר עד ד' שנות. חיטו חניחו חפוזר ושפורד בכ"ח שלה חניה בכלי חו בזווית יחוב. ושלחי כחוב בשם חר"ש דח"ל להניע החחד שרוצין לחטול שלף שם יחחר חטו חבודק חין קפידה

כבן סדרי מוכלין חתן מהר סבדיקה ע"כ:

תקנד ואף כשמוזג הוא הבודק הין קפידא בכך מ"מ עכ"פ נריך להניעם במקום מיוחד פלא יוליכו תמוהות למקום הבדו' ודרכם לפרר. ומי דלא חיישינן לגרירת הולדם פלא בפניו מ"מ אמרו הכמים יניחנו בניעם ועליו לקיים דבריהם ונכון לכתחלה:

עליו מקום מיוחד לנקוב שם להבשר מכל מכשול:

תקנה וחכוץ שמלא בבדיקה ישמיר עד למחר לבשרו ולא יבשר בלילה כמ' מן הגליון' במרדכי

מכוס שנריך לבשלו בניס למחר בשעת הבישור. ומהלי כשעת המהר"י סג"ל דנהלה לו בשעת הבניה פיכוכי חתן לפני הבודק בים מרנות ורפייה קלה מלפניך בנת' בפסיפו' וכבלם בבית דחתן בישור הוא פלמת קיס ליה דים ודלי בישור. ומהלי בשעת נרלה לשרוף שכלי לכל שפחות כדי לזכות בישור שם לא מלא שום חתן בבדיקה. ואמר מהר"י סג"ל הנמית חתן לפני בודק יניח דווקא מוקנה פלא יפרר ובמקום מסומר בפני תמוקו' ועבכרי':

תקנו כתב מהרח"י בתרומת הדשן סי' קנ"ב ו"ל פלמה הרבה ב"ח מוסיפים למשנה ולכעד כל חדרי ביתם ב' או ג' ק קודם י"ד ובאחר י"ד מניחין לו ב' או ד' פיתיתן במיתם חדרים וכבכודקין ומוליפים פלו הפתיתי' שהניחו לפס בני ביתם מפסיקין שוב לבדוק בשיר דמי או לא. משיפה ירלה למילתה דפשיטה הוא דלא יהות תיקון עבדין דבנמ' פ"ק דפסחים ב' בהדיא דהם כבדו ומלאתו חבית קודם לכן תפ"ה נריך לחזור ולבדוק פלמת דכיכוד להודל לא מיהני. ומ"ע דמסיק התם משום פלא לחלק בין בדיקה לבדיקה מ"מ משמע מתם שעשה אחר דכיכוד לחוד לא סני משום דילמת מפתכה לגוש' ור"ל בשם יהלו החדרים מחושה שבדיק'. ואף כי אין לסמל בשעה זו דחשוב שם רבבן טובה ונריך לבדוק בדיקה גמורה לחורין ולבדקין בכל חדרי הבית במכשירי' בשם חתן עכ"ל. וכן הוא דעת מהר"ם

ומהר"י מ"ל"ן וכן הוא במרדכי פ"ק דפסחים:

תקנז ביי"ד שהל בשבת בודקין אם החתן בלילה שלאחר יום ה' שהוא תחלת ליל ו' ומבטל לאחר בדיקה וחתן שמלא בשעת בדיק' שורפי' לותו למחר בשפי בחיפה שעה בשעת שריפה ואפי' לאחר שם. דאין מבטלין בלותה שעה בשעת שריפה כי עדיין נריך לאכול חתן ב' סעודות בשבת בלילי שבת ובשעודת שבת שהרית. והנשאר מן החתן אחר סעודת שהרית יעברנו ויהנו לבלבים או לעוות קודם שתחלת ו' בעוה ואז יבשלנו פעם אחרת עכ"ל שם"ק. וכם"י הביא בשהל י"ד להיות בשבת לשרוף החתן ביום ו' בי"ב קודם הלות בוניס בתא בשבת בשבת שהחרת לאחר הלות וכן הוא בפ"ח:

תקנח כתב הלבנו בשם רביט הלי מנשנת דחזי לנה דאין מבשלין דיוסא ולא כל דבר שהבשלי בלדי' הדחה בי"ד שהל להיות בשבת וכן אין טובין בה לנומה בינרה מבין שנרין להדיחו וכ"ב בשבולי לקט בשם הנאונים. ויש פרוצים תבי מעשה שהשל ע"ב בשבת מבשלים כל התבשילין בכלי ע"ש

דפיסחת ליחבר מהבשול ובביצה ע"ב בפ"ם ונוסנין מקנת בני מדם שלא לתקן וכוומז"ל תוך שהמין וכן אין לפרר מלא בריי"ב חיי"ן ואומר שהסור לשבר שמלא קודם השבר. וג"ל שעשה דהיבינן דילמת אתי למיכל מינים כיון שמתעסק בו כדרכיהם ר"י בפ"ק דפסחים שלא יבדוק לאחר זמן שיכורו דלמת אתי למיכל מינים עכ"ל מהרי"ו:

תקנט כתב מהרי"ק בשם שימן שמ"ד וז"ל אחר שהכל בשבת זה שעודת שהרית. יעשי

שמשה שהלנו בה ויקנח הקערות בהלבנו ויטמנם מ הגיון עם שהר כלי חתן. ואם נשהר פת יכול ליתנם לנוי ע"מ שלא לאכול בו לר"ש דרך הערמה ודבר מועט. ואם בבבב ע"מ שלא לאכול בו לאו דווקא שלא ש"ה בשמעתא נמי מוהר רק אין נותנים לו ע"מ לאכול כי כן הוא הבכמת הפוס' ודבר ניבר דשר"ש מיימוני נקט שבשבב בפ"ג דהלכות חתן ומלה וז"ל שרגיל לתת בם הנשהר לגויש רחוי לתת ע"מ שלא יוציא דרך הערמה ודבר מועט. וכן רגילין יהיי הנשם שבת ומוכת מכוכ' לאכול בו שאור כדלעיל בפ"ו בהלכות שבת ומוכת מכוכ' דווקא ע"מ שלא לאכול מוהר שלא ש"ה שמעתא נמי דוקא שהיה ידוע לו שהם שאור הוי דבריס דשהתי שהדדי שרבי לבסוף בשב שבל לתת ע"מ לאכול בו שאור מבמע דווקא בשפרש הוא שאור שבל בשמעתא מוהר שלא ע"ב לומר שם שבשבה רחוי לתת ע"מ שלא יוציא לאו דווקא שנריך לשפרש ולומר לשנוי שלא יוציא שלא מוהרש לו בשמעתא על מנת שה שלא יהא נרוש שנותן לו ע"מ להוציא ואח"ב שם נשל הנוי והוציא אין נזקקין לו. שבל לתת לו על מנת לאכול לתת לו בשעה ר"ל שבל לתת לו בשעה שהוא נרוש כנותן לו על מנת לאכול שאור. כמו שבתבו שהוספת והרש"ם והר"ן בריש שבת שמוזי' דפשט עני שלא יהו לפניו ונתן לתוך ידו של בעל הבית או שבשל מהוכה והוציא עני הייב ובעל בית פטור. דאפי' שם הנני נוי היכורת דרבנן מיהת היכא כיון שנרוש שנותן על מנת להוציא. ואף שהדבריס שלנו מיוסדים על מדני הש"ם זו לא קיל"ן שכי דבשל הש"ם זו כוכר דאין חילוק שבת זו משאר שבתות בשבת שבשו שבשאר שבתות בשבת שאור ליתן לו נוי שוזנים ע"מ להוציא כמו כן שאור ליתן לו החן השאר בשבת זו כמו שבתב בשוש' כדלעיל בפ"ו שבלבות שבת משמע שסובר בדיבה שום. ודעת הש"ז היא כן כמו שבתב המרדכי פ"ק דפשט וז"ל בתב בש"ז בפי"ד בניסן חל להיות בשבת י"מ שאסור ליתן לנוי מוהר שהחן שיבלינו להון. וי"מ דלבבי לשנוי והוא יקח מוהר. ונראה לדיהן דליה לן ר"ש דהוציאה מוהר ליתן לשם אפי' ביד ואפי' יהוי בילוך חון. וכבר היה מעשה ברעניבבורג שלא עירבו שהלם שהר מהבל יהודי ובלהו לו ע"פ רופאי הניר עכ"ל. ומ"ל דשהרו' והרש"ם ושאור שרי דאפי' לדיהן דליה לן ר"ש דהוציאה שאור ליתן לשם ביד אם יהוי שוזיגהו. יש לחלק ולומר דהיינו דווקא בשהר שבתות שהיכה דליה בית מעה ולא שאור דרבי שלום ושהא אפי' הש"ז מודה דשאור כמו שבתב בהבתות מיימוני בפ"ו דהלכות שבת שבת ש"ז דהיכה דשיכה מעה דרבי שלום הו בניו שלא יוציא לתת לו הו לשנות

ט ע"י גוי אחר לדידן לית לן כ"ס עכ"ל . ומכאן
מוכח מה שכתבתי בסמוך דאיתא במרדכי בפסח פ"ק .
וע"כ לפ"ז אבי לדידן לית לן ר"ס דמוריינתא הלכה כמקו'
מנוח כנון לבער הם החמץ מהבית או מפני דרכי שלום
כמסיק דעיקר פשלה אחר מאכל יהודי . אבל היכא
דליכא מנוח ולא דרכי שלום מודה פ"ק דפסילו לדידן
נמי אסור הע"ג לית לן ר"ס מ"מ היכא דאיכא למיחש למרחית
עין . והיכא דאיכא מנוח או דרכי שלום בפסח ליכא מאן
דפליג פ"ק וכ"כ קול"ן וכן פסק מהרי"ק ז"ל גופו
בפ"ע בסי' פ"ס וז"ל היכא דאיכא מנוח דרכי שלום
או בגוי אלם מותר לחת לו או לפלה ע"י גוי . וכתב
מהרי"ק ז"ל בסי"ה וה"ס לעורך מנוח כנון להוציא החמץ
מביתו בפסח והיינו ממש דעת פ"ק . ומ"ש מהרי"ק
בסימן תמ"ד הינו עיקר :

תקס הבכורים מתעניס בע"פ מפני הנס שניצלו
במלרים . וכתב רמ"י"ה וסמ"ק
אפי' בכור לאם . וכתב בתגדם אפי' בכורה אחת ורמ"י
מפרש דבת פרעה שהכה לה זכות מרע"ה אלמא דהם
גם הין בתוכו הנס . ותולי אחר פוסקים שהביאו
בגדול הבית דלא נריך כאפי' רמ"י . וכאחל ע"פ
בשבת יקדימו להתענות ביום ה' שלפניו כרוקא וכ"כ
מהרי"ו בתרומת הדשן וכן כתב מהרי"ל . ואמר אחין
רמ"י לפעוד עליה טרח בדיקת החמץ ומ"ש מהל
כן ים בכורים על ריך לבדוק הרבה חדרים ועליות בבית'
גדולה ומתעריס מפני התענית דריכין לבדוק החמץ
ג"כ בחותה לילה . ומאחרי' דקאת דעתו טופה שיאכל
בין השמשות הוילל דאשבחן רמב"ן דנם בתעניס דיחיס
טורח' היה לעולם לכל אחר שילחו מבית הכנסת דאחב'
לחו טערת בעלמא ותענית זה קל מאד דשם ר' יהילל
מחיר לו מיני מרגימא ועדיף ליה לאכול בין השמשות
דעדיין לא התחיל זמן בדיקת חמץ ממה שיאכל אחר
הם יכא ושובר שקעת דרבנן . למעט סיום דבריו ואמר
לא שמיכא הפסיק לך לי מלטער ליה מחיזה אחד
הבודק בשבילו לו יעשוס מעיס בעלמא דלא ניך
בה לממוכי :

תקסא אמר מהר"ם מה דאין מתענין נדולי הבית
דדי לנו בשם שמתענים גם בכור לאחן
ואמר דומנים שאב לו האם להתענות בשביל בן קטן
הבכור . ואם שאב גם הוא עלמו בכור מאחר דהוא
מתענה לעלמו חיכא לריכא שאם להתענות בשב הקטן
דתעניח שאב עולה גם לבנו הקטן :

תקסב כתב הרוקח חיכמים שהוא מעוגג יתענה
כרב שאם דיחי' כולה מעלי פיסחא
בתעניתא פ' ע"פ . ואמרינן התם בירושלמי ר' לא הוי
אכיל לא חמץ ולא מלה לא מפני שהוא בכור אלא רבי
חיסבני'אי ואי הוי אכיל ביומא לא היי אכיל בלילי' ע"ל:

תקסג כתב הטור ס"ח סימן תס"ח העושה מלאכה
בערבי שבתות וי"ט מן המנחה ולמעלה
אינו רואה סימן ברכה לעולם . ובע"פ מהנות ולמעלה
אסור ומסתפין ליה . וקודם הנות מלוי במוכא מקום
שנהנו לחיסור אסור . ובמקום שלא נהנו מותר . וכתב
מהרי העזרי דוקא שעושה מלאכה להשתכר אבל מתקן

הוא כלוי לשבת וי"ט . וכן מי שכיחד כפרים לעשות דרך
לימודו מותר כך היא העוכחה החמתים . ויש נוההות
שכתב כאן וכתב אבי העזרי כו' מיד קודם ובערב
פסח ומנוס דלא קאי אכיותא דאבי העזרי רק אאחר
ערבי שבתות וי"ט ולא אע"פ . ואינו כן דאין היוק בין
ע"פ לם כ ערבי שבתות וי"ט . רק דערבי שבתות
ויוים מיכים מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך
למנחה לא . ובערב פסח מחנות והשם נמי סימן ברכה
הוא אלא חזי . הא אמותי לא מבמחינן ליה הכא נמי
מבמחינן ליה אבל לענין ברייתא אין היוק אכמו שבאחר
ערבי שבתות וי"ט מותר לחקן כליו לשבת וי"ט וכן
לכתוב כפרים לעלמו דרך לימודו כמו כן בערב פסח
אבי וכן מהר"ם לא מיהה לכתוב בערב פסח אחר
המנה וכן הודה מהרי"ק :

תקסד איבא למידק מכוח דבריו אל אבי העזרי
שכתב אבל מחקן הוא כלוי לשבת וי"ט.
מאחר אפי' אם הינו עושה להשתכר אם הינו עושה
לעורך שבת אסור . ומכי דייק הכור ח"ח בסימן רכ"ח
וכן כתב המרדכי ז"ל ואפי' בהנס אין ליזהר לספר
להגיהו מהנות ומ"ל . ואין לחלק בין בהנס בין בשכר
כיון שהם מלאכות עכ"ל :

תקסה וקודם הנות מקום שנהגו לעשות עשין
אלא לעשות אין עושין . ולדידן
מקום שנהגו אלא לעשות דוקא מלאכות נמורות אבל
שאר מלאכות אפי' מהנהו ליכא . ואף במקום שנהגו
אלא לעשות מלאכה הניהו קידש שם מקום כבוד
שבעל שבאה מלאכות והן לספר ולכבש ולחבור כן הוא
דעת הרא"ש . והעושים אחר הנות מלקין ומנדין אותו
וכן הוא במהרא"ק אלן לרחמן אחר הנות מותר :

תקסו כתב המרדכי מאחר דאסור לעשות מלאכה
אפי' ע"י גוי כמו מלאכה דחול המועד .
ויש לחמוה על המנהג שנהגו לחפור ע"י גויים בגדיס
הדשים בניהו של יערא"ל כל יום י"ד ע"כ . וכן מאחר
בהגה מהרי"ל שכחבה וז"ל אמהר"ם הרז"ל כל העושה
מלאכה בערב פסח ובערב יו"ט הינו רואה סימן ברכה
לעולם . אך ערב פסח יש לו דין אחר שאסור לספר
וגם לא ליטול לפרנים ודינו ככל דין הא"ח . וממ"ם
ודינו ככל דין חול המועד מאחר אפי' ע"י גוי אסור .
והרוקח כתב בסימן ס"י דע"י גויים מותר לעשות
מלאכה אפי' בניהו אלא שייך לחרים לגוי שבות כ"ש
גבי שבת וי"ט והא"ח וכן מוכיח . וכ"ל דא"ה לספר
וליטול לפרנים ע"י גוי אבי אלא מסתבר לחלק בין
מלאכות אלו לאחר מלאכות . וכן מאחר מדברי המרדכי
שהביאתי לעיל סימן תקס"ה שכתב ואפי' בהנס אין
ליזהר לספר הניהו ואין לחלק בין בהנס בין בשכר כו'.
מאחר דאי הוי אבי לעשות מלאכה בחה"ם לא הוי מהלקי'
בין לספר ובין אאר מלאכות ח"כ בה ון זה דאבי נמי
לא מהלקין וק"ל . וכן מאחר דכתב דוקא יזהר אין
לספר לחניהו אכן מהרי"ו בדבריהו הוסיר אף ע"י גוי
וכן מאחר מדברי מהרא"ח בי"ד סימן ע"ס . אבל
לפי הדיי נראה דהמיקל בשעת הדחק לא הפסיד :

כתב

דין תיקון המצות

תקסז כתב רב אלפס בשירוי לחמיס מיומא בשם ירושלמי מצה שנאפית בידי עובדי כוכבים ומצה שנעשית בידי ישראל אחד מצות עליהם מיס. והרא"ש כתב שאין לריך לומר מצות מחיוב ז"ל עוכרים בהשכמה ולריכה לעשותן מצות מחיוב. לפי שמצה מקרבין לוחו למיס שנוכרים ברחיים של מיס וכן כתב בשלטות שנוהג לנקוב ליקה קטה מן הסוף. בשעת הדחק יוללין בה ד מחזקין מיטורת אבל לכתחלה בעיון עיומר ל' פוריס:

תקסח ירושלמי רבי יעקב סור מפקיד לעתוני דלת למיקן קופיה לילן על לילן דלת לירחתן ולחמץ. פירש אלה יעיטו קופות של קטה זו על גב זו שמא ירחיטו ובשעת ליסה יחמטו היטים ויהיו מוחים לחמיץ. יש מוכיחין מכאן שלריך לעהון החטים יום או יומים קודם ליסה. ואם פחן בע"פ דהייטו י"ד יהא אסור לעוה ממנה אלא בו ביום לפי שבקטה בשעת עחיכה רוחה ומחטיץ אח החטים ומיטיסה מוהה להחמיץ וקרוב הדבר לבוא לידי חיסור חמור. וכן לריך ליזהר שלא להניח קליס מלאים קטה זו על גב זו הבי ליתא בשהר עולם שבילי לקט:

תקסט נהגו לנקר הרחיים מבוס דזיטין מהיו בה מבוחה לעוהה לבוחה וקטה רחבה שנפחן מאחר הניקור בומרין עד אחר הרגל מבוחה מהרי"ל:

תקע כתב הרוקח סימן רע"ב מנהג בשפוהין הולך יהרחל עם הבוחן לבמור כדמבמע בפרק ח' דפריטת חולין דהחוא גברא דרי חיטי לפיכחת ע"כ. ומנהי מעשה רבנים לילך עמהם לרחיים לרחות לפחיהם קמחיהם ולחייה למנהג' מהא דחיטת בירושלמי פ' חלו עוברים בר פפא חזיל לגבי מהוגא כו' ומשמע התם שהמורחים בעלמם היו הולכים לבית הרחיים:

תקעא שקים שמחניס בהם קטה של הפנה אם רוצה ליתן בהם קטה ומכבסן חוהה יפה. לריכים להחיר קודם הכיבוס כל התפירות שבהם לו אם הם מילחים מרוחה בדבן סי' קי"ו:

תקעב ובשמוליכין הפקיס שים בהן קטה למלות מן הריחיים לאור להניחן על גבי הסוס לו על החמור לחולין כך פרוחה בדבן סימן קי"ח:

תקעג אין לשין יהד יותר משיעור חלה שהם מ"ג ביליס בערוך חלה. וכיולד יעשה מדה לשיעור חלה. ימלה כלי מלא מים ויערה ממנו מים לכלי אחר. ואח"כ יחן בו מ"ג בחים לכלי הריקן ויחזיר למוכו המים שיערה ממנו וסמים שיומיכו שהו המדה. ויש מגדולי הפכמה שחומר בחומר גדול ובכי' בני בים עדיף למילה עיסו' גדולה ופיהר"ם החמיר ושיעור רוחות דזיטין בחומר גדול סוהין בפי מפקטים ומהן דהפהר ליה טוב להחמיר. ובזה החמר ז"ל ולפי המחבר רחיטי מוהגים בעלי נפש מהפכה לעוה כדי שיעור הלה לבד אפי' בחטורים נדולים ע"כ. אבל **בשפ** המצות מוהגים בהפכה ובנרפה לעשותן מעשרון

זכר לנחמי הודה"ביועה מביה האבוריס מביה מודה. והודה היה בה נ' מיוין על מנה חלוה רקיקין וכבושה וכל מין היה בה נ' עשרונים ושלים ומכל מין היו עושין י' חלוה הרי שהניע לכל נ' חלוה עשרון אחד. וע"כ עושין בלפהן מעשרון ועוד לחם עושי הקרי ועני מייחי עשירים הפיפה:

תקעד ולבתחלה עושין המלות דק דקלמר עושין בקיקן כמו רקיקין כו' ופרש"י ובלבד שיהיו דקין ומקולפין דאלו ממכרין להחמין. אבל לא מציירין שעבין כעין בלוסקלות ממכרין להחמין עכ"ל. וגם לא יהיו רחבים יותר מדאי דהוי כמו שהיפה וכחיב לחם עוני. ונוהין בהם סימן לידע היפה רחבוה ואיזה שהיה עביה כדרך שהיו עושין בקופות שחומרין בהן הלבבה שהיו כותבין הב"ע לידע היפה נחרחה רחבוה שממנה לוקחין החלה. ס"ל עושין מלה רחבוה בחוחה שעבית רחבים. וכחב מהרי"ן דהמלה שהיה יעשה בדולה יותר מהחרות מבוס שנריך לחבול ממנה כל אחד ב' כזית אחד בשעת המוצה וא"ל לאפיקומן:

תקעה ולא יבדוק המדה ולא ידחוק הקטה במדה דא"כ לא יבוא יפה. ומי שאפה בליל י"ט בב' מלות כדי לחבב המלות. יחדוש הקטה מב' בליות בשי"ט. ואם אכה אזי יקח בחומד הדשה ולא יבבה על עשרון:

תקעו ואין להחחיל לעוה אם המלות עד אחר חלות מבוס דבחות במקום אפה ואינו נפחע אלא בשבע ומחלה. ואם בני ביתו רב שנריך לאפות הרבה ולהקדים מ"מ יזהר לאפות הבשבה מלות אחר הני היום. ומשמ"ש שבאינו יוהין במלה יהה היינו דיעבד אבל לכתחלה אין לעשות:

תקעז וצריך לומר בשם מלה אין בשעיית המלות אל מלה. אין בשחיטה מיחן בין במדידות קטה אין בנוהן מים הוך הקיחה כי המים והקטה נהבבים כאחד. וכ"ש דאסור אם פיקן בשאר הנוהנמיסות אחד הנוהן קטה לעוה מלה שיבוד אם עולה לשיבוד לבהמי:

תקעח ואין לבלבל לא הקטה ולא המים ולא המלות מעולה אחה הרקיע במקום שריחה הבהמ. ובזמה דשיבה אחה אל הרקיע ו ן יזהר במקום הליפה וירחיק הליפה מן הבעור. ובוב אחין להניח הבפל בלאין בו על בך אל לאמר מפני שבאחה הבפל. ובוב להניחו על בך אל יעור. ואין לעוה בבלי שים בו בקעים וגומות דאי לפבר לקנחו מן הבנק מהרי"ו:

תקעט וראוי להקדיש לבבל בורין אל עיפה הנופלין מאחה ידו קודם שיוכלו לבא לידי חימון. שפעמים יש בהם פירורין דהביבי אבולי לקט. ואם אחאר שפעמים יש בהם פירורי דהביבי מבוס דקיימא לן דבעלמא אחרינן פירורין הפקר פירות מאליהן אלא ביעול לזה כחב שפעמים יש בהם פירורין דהביבי. ומהר"ר יואל רוזקל ז"ל הילק הא דאחרינן בעלמא פירורין הפקר היינו פירורי פת. אך פירורי בנק מאחר דעדיין רחוים לידבק יהד הביבי ולא

בכיולי. ובמהרי"ל כתב דמהני הכא דמיסיק אמת למחר מהמייה מכבדים הבית ויקבלו יהד ורחויס להיפוך. ורבים בזמים בזה שהזמרים פירורין בפקר דיבמע פירורין מכהמת הס בפקר. וזה טעות גמור הוא כדמבואר' אך יזמר טרם שילוח כל הפירורין שיכלו מהבלק הזה יהיו בטלים ובפקר כן הוא בבוקה סימן רע"ב ובמהרי"ל. וכן מבמע בחורה חיים:

תקפ **ויזהרו** להזהר שלא יפלו המלות לבבד בית המופה ומה שמלמ לבם יבדוק. דהמז בפבת מסור בהגלה ואפי' לבהמת הפקר. ואין נכון שמהבדין כל כך בלה לבבד הבית. ועוד ה"ו לזה אפי' לידי מהבל בבוש לד בגון שיפול מידו דבר ויבדוק בו פירורי הבלק ולהו מדעתים וכה"ג כתב מהרי"ל ומהרי"ו:

תקפא **האשה** לא תגביה ידה מן הפת להתעסק בעסק אהר עד שתגמור כל הפת.

דלהתהלה ניהיה שלא יניההו בלה עסק אפי' רגע אהד וכ"ז שמתעסקין בו אפי' כל היום אינו מהמין. ומה שהיחזרו בלה עסק שיעור מיל הוי המז והוא רביעי שעה והלה ג' מן הבשר. וכתב בהגה"ה מיימוני בשם רא"ם שיעור זה הוא בבית שלין בו אם אבל אם יש בו אם לו יהרון החיטות ממהר להחמין ונריך לחת לב לפי הענין עכ"ל. ומה שתעסק בו בידים שתחם תחת ידים אם יניהוהו בלה עסק יהמין מיד עין בהגהות הרא"ם בלל י"ד. ומהרי"ו כתב בשהומת הדשן סימן קכ"ג דשהיות מלטרפות לכן יזהר כל אדם למהר בעשייתם לרהותם לתנור תכף לעשייתן דדילמא שהיות מלטרפות כדעת מהרא"י. לף שדעת התנור בשם מהר"י מולי"ן אינו כן. מי יכנים עלמו בשפק איסור כרת. ומכ"ם אם יהיה במקום אם שממהר להחמין שלין להתעלל במלאכה. ורהיתי לדוני מורי הגאון מהר"ם ז"ל שהיה עומד בעלמו ובבבודו ומזרז אם העם העוסקים בעשיית המלות שלא יעמו בלה עסק אפי' רגע א'. ומה שרגילי' העולם לבפף עם ידיהם על גבי המלות אהר שמיקנה קודם אפייתן ואומרים לא יהיו מוהני פעיין. אין בו ממש דאין זה מהעסק אדרבה מהמת הטיפוף יהחממו יותר ויהחמלו. וכן נוהג המיהין על המלות מדקר אהד או מגלגל אהד אין בזה תועלת והמלה העלה והחמין בלי מוגע. ויותר נכון אם יהא שלא תבא לידי היתון יבבר פותה ויהזור ויקפפנה ויגלגל פותה פעם אהרת וכן הוא בההרי"ל בשם ברוקה ומנודה:

תקפב **והכלים** שמתקנים בו המלות והשכין שם תכין בו העיסה יגרדם

תמיד בשעת עשייה שלא ידבק מפומה מן הבלק. ולאהר עשייה ידיהם ויגבבם היטב. וכי"ע מותר להדיהן ע"י גוי. ואם אין גוי יכול לגזון או יהגה לתנור שיפפה הבלק בעלים. ואפן שלבו בו אם אין גוי אף ישראל מדיהו שלא הוי בשתקן לאחל דאם חזיא לאחותי בה מידי בן הוא מהר"ם ומהרי"ל. ואוקן מיה בהגהו בהבבושיב. וב"ק הגה מהה מן העונות שהיימו לבה הרומה. ומיהו הכלים שפבם במקום מדהון בדי שלא יהקבלו במקום אהד ויהמין:

תקפג **כתב** בהלכות גדולות מלה שלשה גוי הב"י לא נפיק ביה ידי חובתו פי' במלה המפומרת. ועבד ובפהה דלא בעילי מסירי למילם מלה ביום רחשון אבל בהר יומי שרי ומכי הזיון לרב כהן לדק ז"ל מיהון טוב ונכון הוא שישרשלים בני דעת יהעסקו שפילו בשהר כל המלות דהה אם נאבד הפיקומן טומכין על מה שאכלו בסעודה. ומלה לכל אדם שיעסוק עלמו במלות וכן נהג ההסיד"י היה מפהדל בהן ועומד על עבדיהן ומזרז העוסקים בהן והיה מכייב בעבידהן דלמרינן במכילהא מפהרות גרולות בשלותם וכי לא היו להם עבדים ושפחות אלא שהיו מהבבי' הם המלות. ועו' דמלה מפקרי לחם עוני ודכהו על עני הוא מסיק ואפשהו חופה. ובמהרי"ל כתב עוד שיבהל בעלמו הפירורים בכל פעם ופעם טרם יחמלו. ולפי פעם זה היה די בעומד על גבם אף אם היו מכויע. ולפי פעמים הרהשונים נכון שיסיע כל ה' בעלמו וכלל לא יעשו המלות אך בני מ"ם ולא הקטנים. והא דגוי הם"ו כתב מהרי"ל אם גדול עומד על גבן שפיר דמי. מיהו אמר דנרהם לו דגוי אפי' ישרהל עומד על גבו אבור דגוי שדעתים דשפי' קעניד כדאמרי' לעיל גבין בו'. ומלאתי לו עזר מהשובת הגאונים שבהבו שהלהם אם יש רשות לישרהל להפחים בגויש בין בשים בין להשים בשפה לו בהפה על פשה לו לא. כך ראיתי בהבור להשתמש בשפה לעיל ולעיין הטה על פשה אפי' בחול קודם שפשה אבור בו'. ואפי' בשים על ישרהל בלא למדו שרייני שפשה בהן מישרהל אין מלמידין להן לעיין אפיה ולשם בשפה. מבום שלנו המקום להשתר בשפה בכמה מקומות בהוא רבוי דקדוק ושמרהם אם המלות וכתיב אם הג המלות השמור והרבה פשוקים תמלה לעיין זה. ומעשי' בכל יום שתלמידים חכמים ורוב הרבני' מנקי' אם החטה בידיהי' ומוליכי' לותו אל הרחיים שם בעלמן ועומדים על הרקידה ועל אפייה ועל ליפת' מבום שהרבה דבריה יעלו על לב הנשים שהן מופרין. או שמא שוכהות ושבות דבר בלא בהונן ואין יודעו' שבר מלוה ושפבד עבידה ואם יהא אדם עומד עליהן יותר נזהרות. כ"ם בלא ידעו הנוים ולא יבניהו על ישרהל ויותר שם שמחים שם נתהייב ברת או בום דבר. שם הביא מיש מן הביר שמביאין הנוים ליפרהל עד פתח הבית והולכים. כגון זה מותר לבל עיבה נריכה להבמר שמא עיבת המן נתנה לתוכה כדי להכשילן ואין נוי נוגע בם ואין מהממשין בהן בלל ע"ב:

דין חלה וברכותיה

תקפד **כתב** רש"י בהלכות פסח הרולה להפריש הלה מן העיסה. מנרך מקב"ו להפרי' תרומה ומפרישו ממנה לבל השפות בזיה. ולא יאמר להפריש הלה בלא ברכה היא. ופי' הלה היא עונה וחרכה ואין בו בום השרשה בלל והלה ת"ימו תרומה

ומיהו

ומיהו מרומה וקרמת ותרומה סמה ומין לבמות. ועוד' לומה כזית מהפרים דק ומרחיבו כעין הרחם מדקדי ליה קרא הלה והה"כ מפליגו לאור וכורפו בחם. ונראה מתוך דבריו דיעבה כן כל הסגה לעשות לומו כזית מהכרים עוגה קטנה לה בפסח בלבד. לה כמו שרחיתי רוב העולם נוהגין בפסר יומת הסגה בורפין החלה כמות שהיה בלי שים תיקו ובפסח עושין לומה כעין עוגה. ומ"ם פסח מפסר יומת הסגה בעניין זה ובבית מהר"ם היו מירפין לת החלות גם בפסח בלי פוס תיקון והכינו לעשות כרם"י גם בפסר יומת הסגה:

תקפה כתב עוד בפס רבו רבינו יעקב בר יקר המפרים חלה בי"ט בתיך יעבה. מפרים עוגה קטנה בלה ברכה ויפה לומה עם שפר עוגות ומחר תפייה יפורך הכל בכלי מחר העוגות והמרומה ונראין בחלו הן מהומרות ביחד והסל מלרפין לחלה ומברך עליה ומיישו עד הש"מ כמ' היה תפויה ויברכנו בהש"מ. וכ"כ הר"ר שמואל מפלייר"ה וכן הוה בה"ח תבל לקרא לה סם קודם בתפיפה לה. לפי שמקרא לה סם תסור להפותה בלה לעורך תכילה. וגם אין מורפין קדמים בי"ט. ותם סבח וקרא לה סם חלה ובירך קודם תפייה תעיל לעונו בלה מחמין עד מחר י"ט ובורפה:

תקפו בפ' חלו עוברין ר' אליעזר אומר לה תקרא לה סם עד שתפיפ ר"ה והגאונים ור"י פרבו דווקא בחלת ה"י. תבל בחלת ה"ל ה"ל לך יוכל לקרות סם דחזי ליהן קטן חו לכהן גדול בעבל לקריו ולה נהגו כן. לך כר' אליעזר דאמר לה תקרא לה סם תנודה וכן היה מהרי"ל דורש ברבי' בלה לחנו לבוש כהן. וז"ל התבור לבנו מורי חבי ר"ר יודה לגד"ה בתפוצ ועל עניין החלה בליל פסחים ודבי מנהגת דידן ודרבן קטיפי שהיה בדוריהו כדמסיק ר' כר"ח פ' חלו עוברין. וכן נהגו רבינו יעקב בר יקב ורש"י וכן דעת הרמב"ם וחיהו מחלק בין חלת ה"ל לחלת ה"י. ור"י שחלק לעלמו חלק וגם מהר"ם כתב שחוהו המנהג טוב וכהן הוה כדי להבחלק חן לספפק וכדי סם חלו בלבה תבירי יבראל לסמוך עליהם בלה ליהנה לבוש כהן:

תקפז כתב רש"י ז"ל ובהר י"ט שחין על פסח שחין להחם בהם מבוש חימוץ יבדך עליה מיד בי"ט ומפרים' ומיה לוחה כמו שהיה טיהם עד לאחר י"ט והה"כ בורפה בימות החול. וכן הוה בה"ח ומהרי"ל דרש מתי שחופין בי"ט וכהן לעשות עם החלה כדפרישית לעיל ע"י לירוף להפרישם לאחר תפייה דמה שנוהגין להפרים טיהם ולהחזיקה כך בלי תפייה עד לאחר י"ט לאו הגון היה מבוש דמז נדבק בעיסה במקו' הנחתה ומתי לזלזולי בחלה:

תקפח ואם נלפפ העיסה ובבה ולא הפרים ממנה חלה בין בי"ם בין בחול. יבלע מן העונה לאחר תפייה ויבדך עליה כאלו היה מפרים מן העיסה. וכן נמלה בתבובה הגאונים ז"ל ובחנו בלבה מלות הנריכים להיות בלילות שבת בה בעת שהם לוקח מהן חלה עד שנאפו הלבבה מלות כגון ליל רחבון או שניה כיוצ

יעבה. טוב כשיבלע מלה הפנייה לאפיקומן או יהיה הפני מלות בלילות ובבורות בכלי לעצמה ויבבה ויקח פרוסה קטנה מן הבצוע ומבדך ויבמור אותה לאה"מ ובורפה. ואפי' אם שכח ואכל קלת יפרים על המות' דאלת ה"ל אוכל ואוך וה"ה מפרים כדאיתת בהדיה בבבורות פ' עד כמה:

תקפט בתשובת הגאונים ז"ל אם שפיקה לו להדם מן הפרשה חלה או הפרישה אם לאו. מפרים אותה בלא ברכה שבולי לקט: **תקצ ואם** לקח מהקלת העיסות וממקום לא לקח ונהעדבו לריך ליקח חלה מכל אחד ואח'. או יאות עיסה אהרת ויקח ממנה נם כן על אותן שנהעדבו. ואם מביר מה אחת שהייבת בחלה נוטל ממנה על האחרות:

תקצא כתב מהרי"ל נכון לעשות לה מדורה בפני עלמו במקו' שחין מבשלין שם לו בתנור בתופין בו המות טרם הובדו תוכו המות שלא יהיעה לו בלה הבא לידי הנחת יהרהל טרם קייום תיכורה. וכן היתה בפ"ק דביצה היכה דהקלי קלי תיכורה בלה מקרי הנחה נהר הכי:

תקצב תנור שחופין בו הטן. לריך ליהר כשיקוחו כדי לשפות בו מלה שילבו הגחלים על פני כולו ואין די לו בלבדה דכמו שבולע ע"י הגחלים כך פולע ע"י הבחלים. וביהו ניליות נחזין ממנו הלבך שם הכיקוהו כמה פעמי' קודם הפסה היהו מסקיק שלא שם כן כיון להחירו לעורך פסח. כי שמא לא הלבו נחלים על פני כולו כ"ז בלא כיון לבך. ויש נוהגין להניל בו קרקע שדם כדי שלא יעלרכו היסק ומהבב יפה הוא

תקצג מהר"ש הקפיד על מי שהוליא המות קודם שגמלו ויהזירם לגמור תפייה' אולי יתמלו טרם החיר':

תקצד מצה שנכפלה שם הוא בערב פסח פורפין מקום הדיבוק והשאר מובר. ובפסח המלה כולה אכור'. כן הורה מהר"ם ומהרש"ל בחרומה הדשן סימן קכ"ז. ודווקא שנדבק הכפל לגמרי שלא יהיה האור בולע בניהים ומחמת שאל שם היהו מדובק לגמרי דאז האור בולע ליה לן בה. וכן הסה הנמלאת במלה בערב פסח התיר הסמ"ג המלה כולה בעד לה מקום ההטה. אבל בפסח הלריך מהרי"ל שרפה לאיתה מלה. והלריך מזורה לעלמה. ואם נמלאת בעיסה היה אומר מהר"ם ומהרי"ל כל העיסה וכן נוהגין:

תקצה יאמר אדם להחירו האופה עמו שם הואלפו מלות שלו ביחד יהא תילוף ומהנה גמורה דהייבינן שמא יבבה הכילה לפיקומן או נאבד ואם כומכין על מלת שאכל ובלה דיליה לא נפיק ובאב"ן כתב דאד נזל ים בו מהניה דמהאבו לו כליו בבית המרחן ומ"ב הוי מלה נזולה שם לא מהל לו הזירו ולא יהא דמות הבא בעזירה הוא. וקי"ל בר"מ דדרים מלחבם ואף ע"י הליפי בה"ג מהקרי נזל בירושלמי דאמר ר' יוהנן מי שהאבלו לו כליו בבית המרחן הסור לנוהבן. וכן הוה בהזקה הבהים שהאבלו לו כליו בבית

מהפל בניח המפתח לא יפתחם כהן:

תקצו כתב הר"ר מבושם בפם רבינו הליעזר הגדול בים ליזהר בפופין המלות בלא יתנם בכלי בים בו קמה בתם ידבק הקמה במלה ומה"ב יפתח במרק המלה והקמה בעליה יבא לידי חימוץ ומיכור גדול הוה עכ"ל מרדכי:

תקצז בשהל ע"פ בבבם ים בזה דעות בומות בהפיי רב"י ור' מתתיה ור' יודה בהן בוברים דתין להפות בלל בע"ם. מדה דהיתקא לפסח. ועוד דהביבה מלה בבעתה. ורב הלי נתון בתב מהגי הבומיהו לבער המן בע"ם ולהפות מלה ובדר גדרו קדמוניו בלא להפות מלה בע"ם בלא יבא לידי חיבור. ובמ"ם חופין מלה בתקנה ותו תין לנו תלא מהגי הבומיהו להפות מע"ם ולא לברות בי"ם ולהמר הביבת מלה זריזין מקדימין למלות ע"ב. וב"ב התבר ר' בדקיה בר ר' חבריהם הרופא בספר בבולי לקט בהבר בבם בעל דברות ובבם בעל יריחים וביים וכן בתב מורי יעלה ז"ל וכן הרמ"ם ז"ל היה חופה הכל מע"ם וכן מ"ר"ל היה חומר בטוב יותר להפות מעי"ם כי בתה בלקולים הילרעו בי"ם בתו בבוי בלא לעורך וכה"ג:

תקצח כתב הבור בימן קי"ח ותני רחיתי בברבלוני מהמדקדים בהיו חופין בל מה בהריבין למועד מקודם המועד בלא יתערב עמו מבהו מחמץ בימבטל קודם ליסורו. וכן היה מוהג מורי בבמון מהר"ם ז"ל ומהר"ם מלוטנטריי"ך בתב על זה דהומרת יחירה הוא:

תקצט נשאלתי חותם החופין בלילי י"ט מבוס הביעי מלוה בבעתה הם ים להפות מלות בפיקות בתרנות בלנו להפות עוד ג' מלות בתת יתרע תקלה בהתת בתבת לידי חימוץ חו בבבר חו בתבד הת מהבה ויהיה חץ לו להרת מוכנת וקורהין לותן ג' מלות מלות בפיקות וחם חותר להבתן נם בלילי י"ט מהו לחתת בפ"ב דביצה ר"ם בן הלעזר חומר ממלה הבה בל התור פת מפני בהפת יפה מעי בהתור מלה. ופסק רבה הלבתה בדבב"ח. והבבתי לתין להפות דהו פרם"י בזמן בהתור מלה בהתרים קטנים היו ומדקיקים פת בדפות ומתוך בהוח מלה מתתע הלנו ותין מקום להחימתו להתפבט והבת נהפית יפה. ותתע בהבל תלוי בחם מדבקים הפת בדפותיו חם לתו הלבך תנורים דיהן לפילו קטן בהקטנים הגוד גדול לנבי הנורים דידהו בהיו מדבקים הפת בדפות והיה חומו יותר בההוח מלה. וכן נרס' מדבבי הרוקח בהתב סי' רל"ו וז"ל רחיתי הלבה למעתה בם"ת הריב"ק וכל רבני מונבלי הסרו להפות בתור בי"ע יתר מבדי ירבו. ולתע"ג דפסיק רבה הלבה בדבב"ח מתלה הבה חם התור מפני בהפת יפה בזמן בהתור מלה. היינו תנוריהם הקטנים ולה בנדולים בלנו. אבל לפי הסברה היה יבול להפות בתור בפעם ת' הרבה אך בל רבותינו חוכרי'. וב"ב הטור בימן הק"ו בתתה אבל בתנוריט בלנו תין להפות יותר מנה בעריב לו. מבתע בין בדולים בין הבינים

ולפילו לדעת המרדבי בבתב אהה דאתר רבה הליבה בדבב"ח ל"ם תנור קטן ל"ם תנור נדול אפשר דבה"ג מודה דדווק' אם תלום עיבה נדולה מוהרת למלה בל התנור דהא טירחה היא בליבה אע"ג דבל פת ופת צריך לפייה ודדיים מ"מ בליבה הד טילחא היא. אבל לעולם עוד עיבה אחרת בדי למלות המנור בהא לף רבב"ח מודה לרבבן דתין להפות:

וכן מבתע בדברי רם"י בפירוש בדברי ת"ק אהא דאתר ממלה אבה בל הקדירה בבר הב"ם אתין לריבה הלה להתיבה ת'. ממלה נהתום רבינו בל תיב הע"פ בם"ל הלה לקיתון אחד אבל להפות חינו חופה אלה מה צריך לו.ופרם"י ממלה אבה קדרה בו' דבתד טירחה הוא סבי. וכן הבתום לנבי מלוי. אבל להפות בל בבר וכבר לריך לפייה ודדיים לעלמו ולים לה הזבוי מבתע דבתד עיבה קמייהו. ולעולם אתי עיבות אפי' רבב"ח מודה לף בי ים לדהות דלרבות' דת"ק פי' הבי הלף אם הינו אלה עיבה ת' ובתד טירחה הוא הליבה. הפ"ה אין להפות בל בבר וכבר לריך לפייה ודדיים מ"מ נתתע מיבה דבתד טירחה ים להבל בפי. ות"ב הסברה נותנת להלך בבתי עיבות דאל"ב הוי בלונתא רחוקה דת"ק אבר דאפי' עיבה אחת דהד טירחה הוא בליבה אין להפות יותר מבדי לרבו ורבב"ח אבר אפי' לעולם ב' עיבות מותר. ועוד דיותר היה לנו להתמיע בתו דרבב"ח דבבל דוברת בת דהבירה עדיפא. ובלתו הבי דעת המרדבי בעל ברוב עניין וברוב מניין. אבל אם דעתו אם יצטרבו הספקות הבי טוב ואם לתו תזי יאבלם על שלהנו בי הוה לו לתבול פת תמין אם רצים בני הבית שלריבים אלו ג' מל בודאי בדי. אבל אם אין לריבין אין להפות יותר ממה שלריך לו. ובל זה מספיבה. אבל אם נתהמן להם או נהבדה. נבון להפות להרת מפוס הסמבתא דעברון בלירוף הביבה מלוה בבעתה. וכן אתתי בשרי"ל וז"ל המהי"ו סב"ל שלאלה בעיני. וכן תתע ממהר"ם אלה בבבה ת' מהתע בהין מוזרין ומופין בנית. דבלתו הבי לריבים לבבור ת' מהמלות להפיקומן ויהם הסבורה לבם ומיבור גדול הוא לבבות בי"ט תבם ולהבין מלה להרת. אך אם נאבדה ת' מהמלות נבון להפות מלוה להרת מפוס הסמבתא ג' מעבדון ת'. ועוד דזמנין לליבה שיעור נמור לבאלר מלות ליטול להם בתת הלאבדה ובעינן שיעור לבם תלת מלות וזמנין נעבית ע"י גויות או בקטנים. ואם הקילו הבמיה לענין הפיקומן אהוא זבר בעלמא. לף ניבל לעניין מלת דאורייתא אבל לענין נאבדה בדפרישית לעילא ולפי' היה הבלי' מפוס הקדמה סימן תב"ג לף יפפה להרת. וכן דתתי לבני מהר"ם ונעתה לי רחם ע"ב:

תר בך אדם הבור להפול פת במוך למתה ולהוליבה ר"פ ע"פ במוך למתה קטנה קמוה. ובתב הרמ"ם במוך למתה קטנה מ' תעות ולמעלה. דמתה נופת מ' תעות ומחלה ולמעלה ובמיך לה מ' תעות. אך פירות ובתב בלא מלה תרי בדי בייהה חותב בערב למלה. לפי' יאתר בע"פ ויהבל מיד

בשבת מפליגים קלים . ומיהבים במפלגי הלב שהלב מייסו . וכדי שיבין היום ויעשר בליטה לספר ביו"מ ומיעורו גם התיקוקת ובימהלו מה נשמתה . וכל זה לה יהכל ולה יבחה הלה מעט ולה ימלה ברישו מסס ויין מעט לה יבחה דמסשיד כעיד . לחל טוחה מעריב גריר . וקודש שבת עבירית מותר לחכול מלה עשירים. לחל מלה שרחויים לחכול בליל הטורים כל יום י"ד . ומשום הכי יש מרהנין בשחל ע"ש בשבת לעשות שעודש בליטית במלה עשירים . ובמדיעות הלו לה נהגו כלל במלה עשירים יקיים שעודש ג' בשירות וכדי הוה הרשב"ם שפירש מיני תרגיעתה בשר חו פירות לשמוך עלין בשבת שהחק :

תרא איתא בירושלמי החוכל מלה בע"ש כחלו בוטל מרוסטו בבית חמיו וסבה על מרוסטו בבית הוחיו לוקה מכת מרדות הרי"ף והרא"ש והה דחיתה בירושלמי שלחו בטל מרוסטו . פי' דשב היה לריכה ז' ברכות . ומלחתי כתוב דחלו הן ברכ' הין . וקידוש . ומבחיימו . וברכת ירק שלפני המזונה . וברכת כוס שני גמל ישרחל . וברכת המוליה . והכילת מלה . הרי לך ז' ברכות לפני הכילת מלה ע"כ . וק' הרי לפי החשבון הזה הס שמנה . דשרכת כוס ב' וגמל ישרחל הרי ברכות ויעשו וברכת על"י למה תיגרע מפחר ברכות . לכך נרחה כמו דחשבינהו מהרי"ן בשפ"ג ס' . קידוש ב' . שהחיינו לה קחשיב דחזרו לפי כשון וברכ' דטיבול ו' לה קחשיב דחיבו' לדברי. ומשר גחלתו ג' . בשפ"ג ד' . על"י ה' . סמוליה ו' הכילת מלה ז' :

תרב כתב בהרומת הדשן דקטן שלה הגיע לגיל דעת כ"ש ביודע ומבין מה שמשבירים לו מנהוס ושפלחות בילחתה מלריך שרי להחכילו מלה בע"פ . למה הה הגיע הקטן ביוכל להבין כדלעיל נרחה דשין להחכילו מלה :

תרג כתב רבינו ירוחם יש שהנהו שלה לחכול חזרת קודם פסח . וכן הוה נוהג בדשב"ה . לה שהיה חשור חלה שלה לשנות מנהג קדמונים עכ"ל :

תרד כתב הכלבו ור"ל כתב הר"ב חבר ז"ל יש חלבים שנהגו למעט בהילתן ביום ס' של פסח כדי שיהיו מלה לתיאבון בליל ע"ב . וכ"ב בדרשות מהן נוטיב בשן הוה נוהג הרשב"ן ז"ל ומשון נהגו מנהג משפה שגם הין להכול חזרת ביום ס' של פסח כמו שנהגו בע"פ :

הביטו וראו והפקחו עיניכם : כי נעים כי תשמרו בבטניכם : סדר ליל פסח והגדתם לבניכם : אבודים בשחלה ערוך לפניכם :

הוה בערב מדליקין בתי גרות ומברך בה"י חמ"ש להקב"ו להדליק נר של י"ט ומתפלל מנחת חול . קדים פלג . כרבו . ומעריב לול מוריס פד וסרוס והוסר וידבר משה . וכן בג' רגלים בתפלה הומר חתה בהרתנו ותתן לנו ס' חלסינו בתפלה מועדים לשמחה . בשבת הומרים שבתות למוסף מועדים לשמחה הגיס וזמניס לשבון חת יום השבת הזה וחת יום הג המלות זמן מתיתינו מקרח קודש . ולח יחסר בתפלה : ויעלה ויבח . והביחנו . וחוסס מקדש ישרחל והזמנים . פי' ע"י ישרחל קודם המועדים . שב"ד קובעים חוש' . וחס בשבת הין הומרים מעריב שמח יסס חת הגר . וכן בכל י"ט שחל בשבת . והומר בתפלה ובקידוש חת יום השבת הזה בתפלה וחת יום הג המלות הזה . ובמעתי דדווקה בשבת יש לומר בתפלה . לפי שקבלו חת השבת בתפלה ובקלון מכל שחר המועדות שקבלו בשר שיני לה קבלו בתפלה שבפה עליהס הר כגיגית חבל שבת במרה נעשו . וח"ת הרי פסח ג"כ במרים נעשה ולה בשר שיני . י"ל דמ"מ מתהדבו הקרבנות בשיני כעיין שחוב בפ' הומר ובהמפה שבר יום לחודש הג המלות וגו' . ביום הרחשון מקרח קודש יסיס לכס כל מלחכת עבודה לה תעשו והקרבתם חשה לה' וגו' . לכן הין לומר בתפלה מקרח קודש . וגם משום לה פליג ברבנים . וח"ת למה הלו הומרים בתפלה מועדים לשמחה מאחר דלה קבלו מתפלה לה ליתיבו נמ החם . י"ל דחבי פירושה ותתן לנו ס' הלסינו בתפלה מועדים לשמחה לון עלי ושני פורש הע"פ שהנו הולין ושותין ונקבל עליו שבר הייגו בתפלה מועדים לשמחה ושייך בפיר בתפלה מה שהין כן במקרח קודש שהוח עול מלוה בתיסור מלתפה ולה קבלו בתפלה רק בשבת קלי שבשבת :

תרו כתב בעל העיטור על מס רבינו נסים שבשחל בשבת ח"ח ברכה מעין ז' . שנתקנה בשביל המתהרים בג"ש שלה יזיקוס המזיקין והילוד ח"ב לילל שמוריס סיה . ומיהגיס בתפלה שהין שלית ליבור מקדש בג"ש לפי שהין עני בישרחל שהין לו תרבע כוסות ומס כן כל שדם מקדש שניהו :

דיי ארבע כוסות הואיל ואתא לידן ניסא בהו טילתא

תרז ראוי שנדע למס נוס תוסנו חז"ל לשתות ד' כוסות בליל פסח . וכבר קדמונים שהזו בשר ישונגנו על שזה בעשיס ונשוקס עשס ורובס יבונבנהו יבונגנו יגרעו על מחמר רז"ל ד' כוסות כנגד ד' לשונות גחולה שהמורה במלרים והוללתי . והלללתי . ונחלתי . ולקחתי . עד שקס הבס שהד דבר תובנו קבוס וקס בהמתי לפלוג על כל יובבי שהרן עד שיחמר על שקדמונים שין גס שהד מסס שבר דבר שהייבב על הלב ועיקר יסודו ושורו בנוי על מס שהקבה לפי כולי עלמה ד' כוסות בשבוק הזה מהן דבר שמיה ושמר ח"ב למה לשבוקת עמו ד' כוסות ולה ד' לחס להבול לשובע נשבו חו דוגמה זה . והעשה ושומר כי עוד לשלוה מילין . בד' כוסות מילין . כי כל קוץ וקוץ יש לו מעמיס תילי תילין . והבה יש לשבש מעמס על ד' דרכים :

הדרך הרחשון סוה ע"ד הפשט והסברה סוה שבשת הבוס רחשון להודות לה' על הטוב שהר בהר גמ להיות לו לעס סגלה . והבחיבים הזהת היתה בימי שברהם חבינו במלות המילה כת"ש והקמותי חת בריתי

ביני ובינך ובין זרעך לחוקיהם לברית עולם לדעת לך לאלהים ולזרעך אחריך ואתה לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך את כל ארץ כנען לאחזת עולם והייתי להם לאלהים . ולהיות זה אחד הדברים שנצטוו אותנו יי׳ וכך הם במעלה וסבה ליתר הטובות כלם ולכן מקובלני שכוס ברכתנו ואיזה הכרכה שאתה בנו מכל עם שיש זו שתלמוד בימי לברכם . ומזה נמצא שרומזנו מכל לשונות שבדיבור. ונמצא מזה ג״כ שקדשנו במצותיו ונתן לנו חקים ומשפטים אמת . לא עשה כן לכל גוי עד אשר נמצא שנתן לנו בתורתו דבר מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון . כי מלהיותם יי׳ אותנו מועדים וחגים לשמחה כתבתי לעיל . ולהתעדן בדבר שתכלה חג המצות הזה שהוא יו״ט מקרא קודש זמן חירותינו . ולפי שהדברים התלה בזכר מיציאתנו משם ע״ד שהמצר מלחמה בחירם רלחצוהו שלשים נתקנה הברכה . לכן חזר ואמר כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים ואותם מקדש ישראל ישמחים . שרי לך מבואר מהטבת הברכה שהכוס רלשמחה בה לשבח את השם על אותה בחירה רלחצוהו שבחר בנו ביני ה״ת :

הכוס שפני בה לשונות לשי״ת על גאולת מצרים שלחני שבחר בנו מכל העמים ורגל אותנו מידי החומים קשים . ולכן הוא מטבע כוס הברכה הזה שבחר בנולנו ורגל את לבותינו ממצרים והגיענו לגולה הזה לשכול בו מלה ומרור . בזמן שבית המקדש קיים היו מרים לשכול בו שבח מלה ומרור ואז לא היו מיתעסין מיד בה״י בגל יאבי גל . אמנם הנמי הגלות הוסיפו בברכה כן ה׳ תלמיו יגיעונו למיעדים ולרגלי׳ לחרי׳ וכו׳:

החבום שפיני בה לשונות לא׳ שבר שמעו והגילנו בגלות הזה בתוך ברינו ולחיינו . ואות שומר לותנו ואנל לותנו מכמה זחבים ומן לנו לחם לשכול ובגד ללבוש . וכנגד זה בה ברכת המזון שנודה ונשבח לשמו על שבר לא חשבר לנו מזון ועל שלרן ושבר השובות שקבלנו . ומיד נתחיל על גלותינו רחם ה׳ ח היו עלינו ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל שבית הגדול כו׳ . ובעוד שלגלות הוא דורינו זוכו פרנסינו כו׳ . ולכו נתחיל לשפוך שיחות לנו מכל נרותינו ולל יכיכו לידי מתת בשר ודם שכל זה הוא לעורך שלגות . וכן לשן היינו מבשם עיר ציון וגו׳ . שסעניו כלו מורה שבא הכוס שלישי הזה כנגד זמן הגלות . ולכן אמרו שזה יהלה לשמות בין כוס זה לשלישי ישמח . לפי שהיו שיהם נגדלים בהורחם . הנמי הוא כנגד גאולת מצרים . הג׳ הוא כנגד גלותינו זה ומרכן בית המקדש :

אמנם הכוס הד׳ כנגד הגאולה העתידה ולכן אין רלוי שישתה בין כוס שלישי לרביעי לפי שהם מדובקים זה בזה שלישי ורביעי שלות הזה עם הגאולה העתידה . ולכן תקנו לומר על הכוס הרביעי הזה שפוך המתך על הגוים וברכת הסיר אתך יופר הסיר בתרן יהודה ונאתר בו יהללוך ה׳ תלהינו על כל מעשיך . לפי שבגאולה העתידה יהפוך לל הענינים שהם ברורה לקרות כלם בשם ה׳ . ולפי שהגלות והשבת הזה לא יהפוך ולא יחדל . לכן היתה התחינה ותפלה

ועד עולם אתה לל ומלך מהולל בתשבחות . ומולי מפני זה תמרו התומדים שתן לברך על הגפן ועל פרי הגפן כ״ת על הכוס הרביעי הזה . לפי שבזמן התפוע׳ זה תתברך הגפן ועל תפוצת תרן ישרחל ותהיה תרן תמדת טובה ורחבה בתקום שבתרבן הנס היתה בתמת כתהבת זרים . ולכן נלתר בברכה הזאת רחם על עתך ועל עירך לפי שהיה תתייחסת לגאולה . ובבר ישנו הנביאים שבזמן התפוצה וקיבוץ גליות ירבו התבוחות והגפן תתן פריה וכל עני הבדה יתחזקו כף . תתר יחזקאל ותתם הרי ישרחל עניכם תתנו ועריכם תבלו לעתי ישרחל כי קרבו לבא כי הנני אליכם ופניתי אליכם ועבדתם ונזרעתם . והוצע הנביא תתר והיה ביום הזה תענה נלם ה׳ לענה את השתים והם יענו את התרץ והתרץ תענה את הדגן ואת התירוש ואת היצהר והם יענו את יזרעאל . והכריח הנביא תתר ועתה לל בימים הרחבונים תני לשתרית הענ הזה נלם ה׳ לבחות כי זרע השלום הגפן תתן פריה והתרץ תתן את יבולה והשתי׳ יתנו טלם והנחלתי שתרית העם הזה את כל אלה והיה כתשר היית׳ קללה בגויים בית יהודה וביית ישרחל כן תושיע אתכם והייתם ברכה לל תירלו תתחזקם ידיכם :

הדרך שפני הוא דרך תדבם רז״ל תפני החתת . תשר הם התת ודבריהם התת . והוא תומרם ז״ל בפ׳ ערבי פסחים תרבע כוסות כנגד תרבע לשונות גאולה והוצאתי . והצלתי . וגאלתי . ולקחתי . ובאור הדבר כך הוא שים כאן ד׳ ענינים גדולים בל גאולה בעל כל אחד לבדתם ים לברכות שבה והודתה בל הם״י. שרחתון הוא והוצאתי אתכם תתחת סבלות תצרים תצילו אתתם שבתחלה לרוב שבל העבודה שקשה היה תספיק לנו אם יקל תעלינו עול העבודה אפי׳ נשתר אחת ידו וממשלתו. ובזה יהיה לנו גאולה אחת בל והוצאתי זהו שתתר והוצאתי אתכם תתחת סבלות תצרים והיה שבעתה ציונו תפסיקו תן העבודה ובן תרבעה ענינים תן השעבוד ושם אחת רשותה . ובן תצינו בעתדו כן שתה הדשים וכתו אחת רשותה . ובן תצינו שבתרבה תצרים תת שתה הדשים וכתו שתרז״ל ברי״ה בעלה העבידה תתבותינו בתצרים . והוא יית׳ הוציאתו תתחת יד ציונו נפערי׳ תתחת רשותה לעבדי זהו שתתר והצלתי אתכם תעבודתם . והיה הגאולה אילו תתחת רשותה ובלה יהיו אחת ממשלתה נשתי פוגד כלל לך יהיו בני הורין נשותי׳ . ולנו סוציאנו תתחת ידו וממשלתו ולל דבתה והשתי בשבעים גדולים דייט . והוא יית׳ השתי בשבעים גדולים זהו שתתר וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשבעים גדולים . וזהו רתז לקריעת יש סוף שתה נהתבו גת ליש כי תעבד היונה תתחת יד שלדון שהקשה תבר תרב שת היו בכתה תיני שעבודין והולרך לגלה תתרנו לעשותו בן הורין על כרתו עוד העבד ילה ותתבחד פן ירדוף לדוניו תתריו ותין הגאולה שלימה תלל העבד עד שיתברר בתיתת שלדון . וזה בלה תתה לשון גאולה ניציאת תצרים רק שתר שבדן התצרים בי׳ ויעבר ה׳ שת תצרים בתוך סוס וכתיך ליה ויושע ה׳ ביום ההוא שת ישרחל כי חז נתתבו גאולים ותופיעים וחז היתה התשועה שלימה . ותה שתזכר בזרוע נפיים ע״ם שבתב בקריעת י״ם וירח יקו של שת היה הגדולה

ועליה תחיר הנבית עורי עורי לבשי עוז זרוע ה׳. והזכיר בספרים נדולים ע״ם שמדומו ביה בכמה דינין. וכמו שדברו רז״ל סוס ורכבו רמה ביה הסום קשור בדוכב והרוכב בסוס ומניסם עולי למרום ויורדי לתהום ופיהם נפרצי׳ זה מזה. וכענין שכתוב ירדו במצולות כמו אבן יתלכלמו בקע גללו כשופרת. ואלו עשה כל זה ולא הניע לנו יתרון רק לנופות לבד דיינו. והוא יתעלה לקחנו לו לעם סגולה והותיר לנו שריד לנפש בחתו לנו תורתו הנכבדת. זהו שכתוב ולקחתי אתכם לי לעם וזאת הכפרתה במקן תורה כענין שכתוב בו היום הזה נהייתה לעם. וכנגד אלו ד׳ ענינים שאירעו לאבותינו בלחחם ממצרים הנמצלים לנפן כענין שכתוב נפן ממצרי׳ פסיע. תקנו לעמת להם״י בפרי הנפן בד׳ כוסות אלו:

והנה על כוס הראשון שהוא כנגד בחולה דאבותם

אברהם נפקרי׳ מהשעבוד. תקנו לומר הקידוש ותקן ה׳ אלהינו בהלכה מועדים לשמחה את הנ המצות הזה. שעל הנ המצות נעמדו בשעבוד במצרים כענין שכתוב בפרש׳ בא היום היום הזה לכם לזכרון והנותם לאותו הנ לה׳ וגו׳ שבעת ימים מצות תאכלו וגו׳. ובמשך אחר זה שבפלאו על הנ המצות אותו עת וזמן היה זמן תירוחינו שנעשו בני חורין מהשעבוד מצרים:

ועך הכוס שני נתנו לחולות לבי״ת שהוניאנו ממצרים שיאמו מרשותם כענין שכתוב והוצאתי וגו׳. ולכן היה מוכנ כוס שברכה הזה אשר נאלנו ונאל את את אבותינו ממצרים:

ועך הענין השלישי שהוא קריעת יס סוף כענין שכתוב וגאלתי אתכם בזרוע נטויה תקנו לחודו׳ להם״י נכוס ברכת המזון כמו שכתבו המפורש ע״ה לנוכר יס סוף לנזרים ובמיך ליה מיקן לחם לכל בשר ובאחרס ז״ל קבה מזונותיו של אדם בקריעת יס סוף:

ועך הרביעית שהוא מהן תורה תקנו לומר אלל ואחו

לה׳ כי טוב כל״ת דמיירי בנחינת התורה. כדאיתא במדרש כל״ת זו התורה שנתן להם ליסראל שנקרא חסד שנאמר ותורת חסד על לשונה. וכן הוא אומר הסדי ה׳ כי לא תמנו. ואומרים עליו אלל הגדול והם כ״ו הודו כנגד כ״ו דורות שהלפו קודם שנתן התורה ליסראל שכתוב בער״ם. עוד נאמר כי ידועה שתשועת הלדיקים נמצל לכוס כענין שכתוב ראפי כוסי רויה. וכתיב ה׳ מנת כוסי. וכתיב כוס ישועות אשא. ופורענו׳ של רשעים נמצל ג״כ לכוס הוא שכתוב קח את כוס יין החמה וכתיב כוס שמ בכל ביד ה׳. וכתיב רוה זלעפות מנת כוסם. וכתיב כי כוס ביד ה׳ ויין חמר מלא מסך. ובזיאתם מצרים היה כוס ישועת ליסראל וכוס סהרעלה לפרעה ומצרים בדאי׳ בשמחתם מזיאת מצרים בכוסברות ד׳ נתן אמר בכוסברות אלו כוסים ואלו מפורסים והיינו בכוסברות בני ומירות. מצרים כוסים דכתיב ומצרים מקבריס. ויסראל מפורסי׳ דכתיב קול רנה וישועה באהלי לדיקי׳ וכנגד אלו ליסראל ד׳ כוסות של ישועה ולמצרים כוסות לפורעניות תקנו לאמת להם״י בתרבע כוסות אלו:

הדרך נ׳ הוא הדרך ישכון אור המשלה העולה בים אלו והוא הדרך הממת על פי הקבלה.

ומרם לפניו ולפניו לביא הציה קמנה ככף היס. וממנה החכם לאבר עיניו ברחמיו יבין ויסכיל מוכן לענין אחר היעב. והוא מה שאמר המניד ויועיאתו ה׳ מעלי׳ לא ע״י מלאך ולא ע״י שרף ולא ע״י שליח אלא הקב״ה בכבודו ובעלמו כו׳. ועברתי בארץ מלרים אני ולא מלאך. והכתי כל בכור אני ולא שרף. ובכל אלהי מלרים אעשה שפטים אני ה׳. אני הוא ולא אחר:

והנה לעיר הספיקות שאר נאלו בזה המאמר. דאמנוה מה שאמר ולא ע״י שליח ולמה לא אמר ג״כ ולא ע״י אחר שאבר אמר לבסוף אני הוא ולא אחר. הענים מה שאמר אני הוא ולא אחר. מלחר שפרש ולא ע״י מלאך ולא ע״י שרף ולא ע״י שליח אלא הוא הוא האחר. הענינים וכי אייך לומר כלפי הם״ ולא אחר. הרביעים מה שאמר אלא הקב״ה למה בהאי לישנא. הל״ל אלא ה׳ בעלמו. או אלהים בעלמו וכדומה לזה. ובאיזוף לזה ק׳ למה משולש כותבי׳ שם זה כ״פ הקב״ה. החמישים למה מונה ד׳ עניני׳ לא פחות ולא יותר. מה ראה על ככה:

ונראה לי דהכי קאמר ולא ע״י מלאך ולא ע״י שרף ולא ע״י שליח״ח. ר״ל לא ע״י נ׳ אלו אלא הקב״ה ר״ל הם״ בעלמו בעיקר מדותיו. והם הנ׳ מדות שאר כולם יסתלגלו מהם והם שדי״ד יהו״ה אדנ״י והם בניכם הקב״ה. לכן כותבי׳ אותו בר״ת וכאלו אמר לא ע״י נ׳ אלו אלוהים אלא הוא בעלמו בנ׳ מדותיו. ומאחר שכולם רמוזות בשם של ד׳ כמבואר למקובלים. אמר בי־הודו ובעלמו. בכבודו הוא הכבוד שאר שם הוי״ה שדי רומז עליה. ובעלמו הוא שם הוי״ה. והנה הוא השם בכתיבתו ובקריאתו כאלו אמר הוא נ׳ מדותיו הרמוזות בשם הנקרא שדי והכתוב יהו״ה. ואחר זה נתיה למדרגה אחרת לגלית קלת ברמז. ואמר ועברתי בארץ מלרים אני ולא מלאך. אמר אני בנגד כאר הכאה שאר י׳ של שם רמוז עליהם. ואמר ולא מלאך כי השני מדות אלו נקראים רוח הלדשיה רוח שהם כמבואר בשערי תוכה שער ה׳. והשלישי רוח מלאים כמבואר במערכת שער השמות. והמלאך הוא ג״כ רוח על דרך שכתוב עושה מלאכיו רוחות. לומר אני בהוה אלי ולא מלאך. והבן זה. אני ולא שרף. אמר בנגד שדי הכתיבים שאר נאלו בזה המאמר דינו ורחמיו בה׳ של שם כי היה החתיבים. ונקראה שם מוכלה כמבואר בשערי תוכה שער ו׳. לכך אני במדת דיני שהוא שם מוכלה ולא שרף. ואחר זה אמר אני בנגד השפים והיה תפארת שאר ו׳ של שם רומזת אליה. והוא השפלקניה המאירה. ולא השליח שאר מלכי מלכי׳ לביאים בהשפלקניה שהיא אחרים. אני ה׳ אני הוא ולא אחר. אמר זה בנגד ה׳ התחונה שבשם והיא העשר״ה ונקר׳ שד״י. לכן אמר אני הוא ולא אחר שאר שמו בשם רבו והוא מעשרו״ן בר הפנים כי מעשרו״ן בניכם שד״י. וכו היה עתה לניעם בן תשויה כמבואר בתניגה פ׳ לין דורשין. ולכן היה נקרא אחר ואמעביל יניק:

ואחר שאר שיעיר תחזיה מיפרים מזה תבין בוזה חז״ל בתרבע כוסות. והוא על דרך כוס

ישועות משה ובשם ס' תקרא. ישועות בגימ' ז"ה הוא מרבע כוסות כלומר כוס על מרבע כוסות משה ובשם ס' תקרא כלומר לרמז בשם שם הדני משה בעלמו במרבע מוסיותיו עשה שפטים במלרים. וזהו ובשם ס' תקרא. והשם כוס רמזון על קידוש כנגד הוא יו"ד שהוא קודש. וכן הוא לומר משו ידיכם קודש. כוס שני שלומר עליו ההגדה והוא סיפור הנסים כנגד הוא הה"ה שמשם נמשכים הנסים והמכות. כוס שלישי על ברכת המזון כנגד הוא וי"ו שנקרא שניים ממה שכתוב ואתה תשמע השמים. ומשם נמ המזון ממה שכתוב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. כוס רביעי שלומר עליו שבוך תמשך כנגד ה"ה שהוא מלא הדין

וזה מבואר לכל משכיל:

הדרך הרביעי הוא ע"ד השכל. והוא כי תכלית יציאת מלרים וירושת ארלן היה כדי שילך בדרכי ס' ולדבקה בו. כמו שכתוב בירמיה הדבר הזה אשר היה אל ירמי' מאת ס' לאמר שמעו את דברי הברית הזאת ודברתם אל איש יהודה ואל יושבי ירושלים ואמרת אליהם כה אמר ס' אלהי ישראל ארור האיש אשר לא ישמע את דברי הברית הזאת אשר צויתי את אבותיכם ביום הוציאי אותם מארץ מלרים מכור הברזל לאמר שמעו בקולי ועשיתם אותם ככל אשר אני מצוה אתכם והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהי למען הקים את השבועה אשר נשבעתי לאבותיכם לתת להם את ארץ זבת חלב ודבש ביום הזה ואען ואומר אמן ס'. הרי בהדיא שהוכיח לותם כמה שזכו ביולאתו מארץ מלרים הוא בזכות שיקבלו יפר הברית ויעבדו את ס'. ולכן ביום השם יתברך ביולאתם ממלרים שבעת ימים שתור לא ימלא בבתיכם כי החמץ והשתור הוא הפגום הוא היפר הברית. והוא אשר קרלוהו הכתוב ז"ל שתור שבשיסה. ולכן ביום יתעלה שבכל הקרבנות לא יקריבו כל שתור וכל דבש לפי שהשתור רמז ליפר הברית להדגים ותתיקת החייס שבהמייס כרוך עמו. ולכן אמר כי כל אוכל מחמלת וכו' יכרת הנפש ההיא. לפי שהחמץ והיפר הברית הוא מלרים ומפחית הנפש ממהנפש. ולכך אמר שבעת ימים שתור לא ימלא בבתיכם. רמז לבטל השתור הוא היפר הברית בשבעת כחותיו. ולכן ביום בליאה הזה לאכול פסח מצה ומרור רמז שעשה ס' שפטים במלרים ובאלהיהם. וזהו לליית הפסח והוא ר"י לבטל היפר הברית בז' כוחותיו. ועל זה רמז לאכילתו על מצות שהוא בלי חמץ ושתור. ולאכילתו על מרורים לרמז בשם ח"ו יתחמץ לבבינו ויתגבר היפר הברית ושומת נברו. לזה מרורים נאכל שהוא לשעת זרום ויתמרמר שם היינו בחורבן בית אלהינו. ולכן אומרו ליאה שהוא בשם הוא ע' בסך:

ולכן התקינו ד' כוסות בשם אלך בדרך ס' בלאבר נוגו לזה יפה אותנו ד' כוסות על יושעה בדכתיב ד' שעמים כוס אחד על שיושעה הוא שנאמר רשעי כוסי רויה. וכתיב ס' מנת חלקי וכוסי. וכתיב כוס ישועות אשא. וכתיב למען תיקו ושבעתם אשר תנחומים והכוונה בו כוס על תנחומין. ושם יתגבר היפר הברית יפה ח"ו עלינו לארבע כוסות על ארבעות ושם

הד' גליות. וכנגדם נמלא ד"פ כוס הוא בשהוא קרא שם כוס יין החימה. וכתיב כוס זהב בבל ביד ס'. וכתיב ורוח זלעפות מנת כוסם. וכתיב כי כוס ביד ס' ויין חמר מלא מסך. ומלאתי כעין זה במדרש רבה אחר ריב"ל מהיכן קבעו החמיש לארבע כוסות כנגד שפטי. כנגד לארבע כוסות של כוס החרעלה שהקב"ה משקה לאומות עולם. שרי הוא דכתיב כי כוס ביד ס'. שם אומר ס' קח את כוס יין החימה מידי. כוס זהב בבל ביד ס'. ימשר על בשעים שהם את ונשרים הוא זלעזעו ממנו כוסס. וכנגדן משקה הקב"ה ליסרלל לארבע כוסות של יפוטע לעתיד לבא שנאמר ס' מנת חלקי וכוסי. דשמא בשמן דאתי כוסי רויה. כוס יפוטות אשא. כוס יפוטות אתי כתיב כאן אלא יפוטות שהי יפוטות אחד ליפות המשיח ואחד ליפות גוג ומגוג ע"כ:

דיני הלכות סדר של פסח

תרח כשבאין מביא הכנסת יהא שלחנו ערוך ושליו קערה ושם שלש מצות סדורין אבי"ע זו על גב זו ואומר מבה"ש יען כי הקב"ה הוליאנו ממלרים והיולא מביא האמורים לריך להביא תודה ויש שם לארבע מינין חלות רקיקין רבובה וג' מינין של מלה כנגדן חויין הב' מצות. ואומר מבה"י שב"ל מלה עליונה מוגיה ושניה לאפיקומן ואחליה מצה שלישית לברכה ושם הוחלף לה עיכב. ושם נשברה אחת יקחנה לאחליע כדלעיל:

תרט ושני הנשלין אחד שלי ואחד מבוחל. הלל זכר לפסח והמבוחל זכר לחגיגה. ומנהגינו לעשות שלי מזרוע הנשמה זכר לזרוע נטויה. ואין שולין הוחו בשפוד רק על גחלים. והטעם לפי שהוא זכר לפסח ופסח לא היה אלא בשפוד של רימון לפי שאין בו מוח שאם יאלהו בשפוד של עץ אחר שמא לחות העץ יבשלהו ויהיה מבוחל ואסור. וגם לא בשפוד של ברזל שמא ממיות הברזל יאלהו ולא יהיה שלי אם לא רק שלי ברזל. ואין שולין אותו רק על האחלי שאם נחזור אחר שפוד של רימון יהיה טורח גדול. והמבוחל עושין מביאה זכר לחגיגה ב"ה. ויש אומרים מפני שהיה קלה לבשל ומהר"י מולי"ן כתב דתרגומו ביעה דבעה רחמנא למפרק יתהן בדרעא מרוממה. ויאלה אותה מבה"י כיון דלא נהגו לאוכלו באלילה ברחמנן ס"ב הוי אלא לעורך יו"ט מהר"י ווי"ל:

תרי ו"א בשפכה חל להיות במוצאי שבת אין ליקח אלא הבשיל אחד זכר לפסח הבל לא הבשי בכנגד האינגה לפי אחד לא היתה הגיוה בחם עם הפסח שהיננה דוחה את השבת. והר"פ כתב וז"ל לחמת משפת רבינו יהיאל בר יוסף מפרי"ם משמע דאין לאוהו בזה בלל כיון דאינו אלא זכר ולהדבש המדקדק בזה נראה בעושה אותו קדשים ומשם. ונכון לעשות שני הבשילין בכל ענין גם בשהל י"ד לחיות בשבת ע"ב. וכ"ב בעל העיטור וכן המרדכי וכן בתוב התוספת בפ' ע"פ דף קי"ד ובתבי עוד דגם יש לאוהו שאלא לא יעבו בשהר בשמים ואין שום חשש אלו אוהו שיש

ליך . דליכא למיחש שמא יבוא בית המקדש ויתמו הפתוק שעימו זכר לחבינת בשבת והשתא נמי נקריבה בשבת דהקרבה מכורה לזריזין . וכשיבוא משה ואהרן יהיה עמנו ונילא למעטי אך הבא להיות מלעשות

שני תבשילין אין מזכירין לומר עכ"ל :

תריא ושני מיני ירקות מין ירק כרפס שקורין פיפ"ך. והטעם מפני דכרפס למכרע ס' פר"ך

כ"ל שהיה רבוי עבדו במצרים בפרך והשתא שקורין לפונ"ה ושעשת מפני שהם רחמנין עלן ופרקינן . גמר' פ' כל שעה פיפ"ך למיכול רחמנן והשתא למיכול שני :

תריב ויעשה תרוסת ושוה מדברי סופרים זכר למיט כתב הר"י ולכמוהי פי' לעשותו עב

זכר למיט שהיה עב וצריך לקיום והר"ף כתב ובירושלמי קאמר מיתה דעבדת לה רכה זכר לדם . ומומר הר"ל יהיהל דהא והא מיתה בשעת עשייה עב וכך הוא מניחו על השלחן ובשעת טיבול מקלפין מותו ביין ושומין מותו כך ע"כ . וכיון שאף מותה בשפוחים זכר לתחת השפוח שוכרתיך . ותמרים זכר לדמתה לתמר . לגוזים זכר לא נגח לגוח ילדתי . ובעבדים זכר לגפנים סמדר נתנו ריח . ובירושלמי נגד כפלא הרימון רקתך. ועליו יהיו מוכנים קידה וקמוץ ומגבל לפי שאי אפשר לדוכן היטב אלא יהיו בהן חומץ וקצין וזהו זכר לטיט מרדכי בשם רוקח . וכשאל פסח בשבת יהא מזכר כל אדם לקלף המרוסת מבע"י דהוי כמו ליתה . אבל אם קלף מעט קודם שבת יכול לסוסיף עליו בשבת :

תריג אמר מהר"י מולי"ן הג' מצות והתבשילין וירקות והתרוסת כולן יהיו מוכנין בקער.

לאפוקי מאותן שהר מניחים מקלחן על גבי השלחן הוץ לקערה דאין מהשב אז עקירת הקערה במקום עקירת השלחן שם נשאהו דברים שם ואילך יפגל השיעור . ומשעה זה ואילך אין לשום שום מלה יותר על השלחן עד אחר השבר כשעורי' . ויש שהמנהג כשהר זו על גב זו שב"ג . ויכוון שה שהמנהג במקום לשכות שהרי' שפת שהקדימון היין לפניו לקידוש . ובשהתחיל עבדיש היינו אז יגלה לאותם שהעשה מעט לקייש לחם שוני שעושין עליו לשרים. עוד אמר שהרשה בעיניו נכון להניח ירק הפיפ"ך בקערה שיהא סמוך אליו יותר מן המצות דאי המצות סמוכי לו היה מעביר על המצ'עק"ל:

תריד ולא יאכל קודם שהתפלך . הע"ב דשהר שבשות ו"ט יכולין להוסיף מחול על הקודש שהם ז' מד' כוס ה ונס שלישית שהר יקנות ויהר שנוי דעבדינן כדי שיהללו התינוקות וכ"ם שהגדש עליו שמי דלהוי בשעה ברהוי לאכול מלה ומרור דכל הני למצות מלה ומרור בייהי וגמרי . ודרשינן והגדת לבנך כו' בשעור זה לא לאמרתי שלא בשעה שיש מלה ומרור מונחים לפניך . כ"ל בשעה ברהוי לאכול מלה ומרור דהא מבע"י שמי היה יכול להניח לפניו ות"ל ע"כ אין לומר קודם שליה ממש :

תרטו ושותבין הכוסות ומוגי' הכוסות לכל ה'

מוציא לעז על כל ברכ' פ"ס שבשעת הבדלה שהם משומד אלא כהלכה אלא יש לעשות אז כומ משומד כמו בשלישי יומ הפסח וכמ"ש שהל בו י"ט יש לעשות כולן מוסב ואלו מקלקלן מוסב ומקלקלן משומד וכן לה רלהיתי רבן קשישי דשבדי הכי:

תריט ואינן מברך שעשה ניסים י"מ לפי שעתיד לאומרו בלשיכך אם כל הניסים שלנו כו'. וי"מ משום דכומכין על מה שאומרי' אשר גאלנו ומכר"י מיל"ן דהה דעות אלנו וכתב מסוס דמשום הכמוכה בתורה היא ואין מברכין שעשה נסים אלא משום דרבנן כגון המוצא ופוריס דתיקנו הברכה משום הנס אבל משום ופכח לחוריית גם אם לא הנס. ובשם רב עמרם ז"ל מלהתי וז"ל לא לעשי היום למימר שעשה נסים דיו' יפותה הוא ועדיף מניסים ע"כ:

תרך ושותין היה כום גדול בים בו ג' רביעות שותין בו ג' או יותר לפי הרביעות ויולין. ואחר שעשה אלא לומנו לפי מכלי קטן שהיו מחזיק רביעי' משקה לבניו ולבני ביתו הקטנים. והרמב"ן כתב שלריך לשתות דוב אכל כום לפי' מחזיק כמה רביעיות וכ"כ מורינו הר"ר ב"ש עכ"ל מ"ח. וכן לכל ד' כוסות דין מ' לשם לברך שפה"ג ולשיעור ולהיסב לשתלה ובדיעבד כתב השגודה שפ' ע"פ וז"ל ונרחה דעשה בזמן הזה לא יחזור ויעשה שם שכח ושעשה אלא היסבו כי כדי הוא רלבי"ה לשמור עליו שכתב שעשה שין לשבב דשין דרך ברים עשה לעשות כן וכן הוא דעת מורי ז"ל בסדר שלו. ולי נרחה שם לא שעשה כום ג' או ד' בהיסבה שין לריך לחזור ולשתות בהיסבה דים בי השבב שנרחה כמוסיף על הכוסות אבל בשני כוסות רלשתות יחזור ויעשה אלא ברכה. וכן יש למידק קלת מתוך לשון המו' פ' ע"פ וז"ל וכל ד' כוסות לריכין היסבה בשעת שתייה וע"ש שם שכתב אלו היסב שם יחזור ויעשה. וכן שם בכום ג' לא היסב שם יכול לחזור ואשתות בהיסבה שע"ג דבין ג' לד' לא יעשה ע"כ. ומדקדייקי בלשונו וכתבו בתחלה שם יחזור ויעשה ואלו כתב שם יכול לחזור. ושם בכום ג' לא היסב כתבו שם יכול להזור. משמע דה"פ ג"ע שם שכח ואלו היסב שם יחזור ויעשה. פי' שם מהויב לחזור אבל רשם לחזור אלא ברכה ודאי יכול לחזור. ושם בכום ג' לא היסב ג"ע שם רשם להזור אפי' אלא ברכה שם יכול לחזור. ומדקמבפקי בה המו' ממילה בזמן הזה כדי היה הרמב"ים לכתוב עליו וה"ל לחזור בכום ג'. וה"ה בהא דכתבו הפוסקים דשעה חשובה לריכה היסבה והמרדכי כתב דשפירא כל הכשים שלנו הוויין הסורות ולריכין היסבה אלו לא נהיגין הכי דשמיעין הרמב"ים:

תרכא ברכה שהרוגה בכוסות לריכה שם פלוגתא דרבוותא ושמהר"ם דנרשה נו לנהוג כהרא"ם דשפר דאין לברך ברכה שהרוגה על שום כום עד שחר כום רביעי. ושמעינן בברכות לא שפיר ובוב יוהר שלברך ברכה לבשלה וכן דרש מהר"י סג"ל ברכיים לנהוג כדברי הרא"ם וכן הוא שסקנת השור וכן כתב הר"ר יונה וכן נוהגין:

תרכב דא דלא מברכין על ד' כוסות אבר קב"ו לשתות ד' כוסות לעפ"י שים לשם שמר מן התורה. לפי שהן מיפסקים ועוד דשמיך יברך על הכוסות ואינו לשתות ד' כוסות בשלה הזה ולא שיש מיש מסס דשל קידוש ודשל ברכת המזון ממוייסים בשמר י"ט כמו:

תרכג אחר שעשה כום רשמון אפי' שם ירלה לשתות כמה פעמים הרשות בידו. וכתב מהי הטזרי רק שיכוון על זאו בלא יפרך לברך פעם שנית שלא יהא כמוסיף על הכוסות וכן כתב מהר"ם שעשלוחו שם יכולין לברך על שני היין הכוס ושמניח בלילי פסח. והשיב שיכולין לברך שאינו נרשה כמוסיף חש"כ יברך בשה"ג כמו שמברך על הרשב כוסות:

תרכד ונוטלין ידיו לשיטול רשמון ואין לברך על שהיה נטילה דאינה רק הומרת בשלמת משום שרך תרומה ולדידן שהידשא לא שייך. ומה שכתוב בשבולים ברכת על"י שנטילה זו היינו לפי המנהג שבימים קדמונים שהיו אוכלין תרומה דשני נטילה כך הוא דעת המוסשת שפ' ערבי פסחים דף קנ"ו ודעת מהר"ם ומהר"י מו"ן וזה לאומן דלא היו נוטלין קודם קידוש אבל מי שנהג כדשת מור"י ז"ל דשפשף ונטל קודם הקידוש. ח"כ ממילא לשיטול לא בעי נטילה דלא עדיף שהיה שיטול מאכילה ממש שהרי בכל השנה לא הוי קידוש הפסח ואוכלין ע"י נטילה דמקודש קידוש כ"ש שיטול:

תרכה ויקח היפך או פיטרז"ל אבל מרור לא דשהר שמילת כריכו ממרור בשיטול רשמון יברך על אכילת מרור בחמיס. וכובלו במי מלח ויברך שפ"ה וה"ל היסבה וברכה שהרוגה לר"י חייב לברך ולרשב"ם ה"ל וכן הכריס הרמ"ם. ומורי ז"ל הכריע ליקח פהות מכזית כדי להוליא נפשו משפלותה: **תרכו ויבצע** מלה שמלעית לשיים דשם יבלע הרשמוגה יהיה המוליא על השמייה ואסור משום דשין מעבירין על המלות אבל עשה יהיה המוליא על הרשמוגה ואין מלוה שמבירים מלה לשיים והה דלא מבלעי השליחים ויברך ברכת המוליא על הרשמוגה ואכילת מלה על השמייה דלריך לברך אכילת מלה על הפרוסה כדרכו של שני ואי היה בולע השליחים היה מברך אכילת מלה על השליחה דשין מעבירין על המו' וק"ל ב"ל:

תרכז וישים שהיה בין השלימות והיה יפיס תחת המפה להפיקומן זכר למשפרות' דורו' שמלותם על שכמם. וכתב מורי ז"ל שרשוי לכורכה בתוך המשפחת וליתנה בין הכריס ולא להניח בלבד. וכהרי"ל כתב ניקח הלק הגדול להפיקומן וכן כתב מור"י ז"ל:

תרכח והא דפורכים להפיקומן סמוך להמלה שה לחמה עניא לפי תומו פי' דדרכו של עני בפרוסה:

תרכט ויגביה הקערה ויתחיל שה להמה. וכ' גדול בדורי מהר"י מול"ן ז"ל כשמתחיל שה להמה מגביה הקערה ונם מוזה שמלה

ניהו ועכ"פ הגבהתן מסלקן מן הסלתן לגמרי עד שמגיע לעבדים היינו לפרעה כדברי בעל הסמ"ק שעומין עליו דברים. ולכן תהיה מנולה קלה בשעת ההגבה דהי הוה מכוסה כיי כמלן דליתא דמי כדהסכתן בפריסת מפה בשבת שעשה שלא יראה הפת בושתו. לך בשעטל הכוס ניהו כשמגיע ללפיכך נכון לכסותו מהאי טעמ' שלא יראה הפת בושתו וכן מנהג נקיי הדעה ע"כ:

תרל ואין לשבח ולומר כהא דאמרי' גו שה שלחתה. כי ל' הפ' הוא למען יראו את שלחני מאבר שלחתי להכם וגו'. וע"כ נכון לומר כנוסח הקדמוני כה להמה עניה ומקרא לחם עוני לפי שעומין עליו דברים כגון קריאת ההגדה והלל. ד"ח מה דרכו של עני בפרוסה תף כאן בפרוסה. ד"ח מה עני הזה מסיק את התנור ואפאו תופה לפי שאין לו עבדים ובפתות תף כאן הוא מסיק ואפאו תופה כדי למהר עשייה מצה שלא תחמץ. ד"ח לפי שאין לבניו אותה שלא כשיעור קרבן עני דהיינו עשירים המיפה הבאה בדלי דלות:

תרלא כל דמריך ייתי ויפסח. נמצא כהוב בשם רבי יעשיה דל"ב ליה לפי שאין לנו פסח עתה. ויש כותבין דיש לאומרו ומפרשים כמו ויפסע כעומר יעבור עלי ויסעוד מגלי. וי"מ שיש לאומרו לפי שהוא מתוקן על סדר הפסוקים. ועוד שהוכה עליהו לעשות דבר זכר לפסח שהרי אנו עושים שני תבשילין לאחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה. ועוד שאנו אוכלים אפיקומן זכר לפסח לפיכך רחוי וכגון לאומרו. וי"מ כל דמריך כלומר כל מאן דמריך מרכי פסח כגון כרפס מרוסת ומרור וד' כוסות ייתי ויפסח כלומר יקח ממני מרכי פסח. וי"מ ייתי ויפסח ר"ל יתוג טעמו:

תרלב י"א שבשעת הגבהה הניה מריך להסיר הפי תבשילין שלא יהא נראה כמגביה קדשים וכ"כ הר"י יוסף כהן עלה בפיומו. וכתבי תוספות בפ' ערבי פסחים והרא"ש בפ' מריך דדוקא בשאומר פסח שהוא מצותינו אוכלין בהא קאמר שלא להגביה כדי שלא יהא נראה כאלו הקדים בשאמו מחיים לכך. אבל בשאר שמגביה הקערה היינו נראה כאלו הקדים בשאמו שלכך מ"ש להסירו. ועוד לחד טעמא דלעיל הרי מריך לומר כל דמריך ייתי ויפסח ויהיכך יסירנו:

תרלג ומה שלא מברכין על ההגדה לפי שאינו שלא סיפור דברים. וי"מ לפי שאין המצוה היא מצוה שאין לה שיעור ולפיכך שאפי' בדיבור בעלמא בסיפור יציאת מצרים יוצאין שלא כל המרבה הרי זה משובח:

תרלד כום שני מוזגין לו בבת לומר מה נשתנה כדי שישאלו הקטנים מה מוזגין עוד לפתות כולי האי ולא יאכלו מידי. ומטעם זה עוקרים הקערה קודם שיתחיל מה נשתנה כדי שישאלו התינוקות למה מסלקין הקערה ועדיין לא הכלנו. ומה שאין מזגין לו לאחר לנו לאכול עד שיודה להקב"ה על שעשה לנו נסים ואז שואל מה נה הנסים. או לומר עבדים היינו דהל"ך מה עניין השואת עבדים היינו לשאלת עקירת הקערה כ"כ מהרי"ל בשם רבינו בחתה:

תרלה **נמצא** כתוב בתיתוקי רבינו שחתה שם יש שם קטן הכותל אז שיש לומר כל האגדה וכשיגיע לומר מה נשתנה ומתחיל מיד עבדים היינו ומחזיר הקערה לפניו קודם שיתחיל עבדים היינו לקיים פי' לחם עוני שעומין עליו דברים וכן יהיה אז המצות מגולות:

תרלו **חכם** מה הוא אומר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם. פסוק זה כתוב בפ' ואתחנן וכתיב בתריה ואמרת לבנך עבדים היינו וגו' ויתן ה' אותות ומופתים וגו' ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו וגו' ויצונו ה' לעשות את כל החקים וגו'. ולפי שאם רבינו קלונימוס ז"ל זו היא הבאלה של בן חכם למה אנו אוכלים החגיגה קודם הפסח וכלה הפסח עיקר הוא והיה לנו לאוכלו תחלה. לף אתה אומר לו כהלכות הפסח שלפיך אנו אוכלין החגיגה תחלה לפי שאין מפטירין אחר הפסח לפיקומן בגמר אכילה כשהפטירין מתיך שעודתן אנו אוכלין הפסח כדי שיהיה טעם הפסח בפיו. ולאחר שיאכל הפסח אין מפטירין אפיקומן כלומר אפיק"ן מיכ"י מזו"ן לקיומו שעודה שלא להפקיע טעם הפסח מפיו. וזהו שאנו אוכלין מצה בהרגיה זכר לפסח מקדם. ואומרין שהם כשם שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כך אין מפטירין אחר מצה אפיקומן וכן מלאתי בשם ר' יעשיה ז"ל:

תרלז **כתוב** בשאלתא שפריש אסור יש ה' אלהינו מוסנו ועשות הוא כי כן הוא לפנין הכתוב אשר יש ה' אלהינו אתכם. ומה שאמר אתכם ולא אותנו פי' ר' לדקיש בר בניימין ז"ל אין זה מוכיח עלמו מן הכלל כיון שאמר אלהינו שלא לפי שאין בותבין פסח על הקטן אמר אתכם:

תרלח **כשאומרים** אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כתב הר"ר יהיאל בספר תניא מלמנו לאחוז חני המצה השמורה בשעה שהיה אפיקומן ולהרהורה לכל בני המסיבה כלו' שפי' זכר לפסח:

תרלט **כשאומר** פס והם ואמרת עתן. לריך להניף מן הכוס נחון וכן בשאר מכות ובד"ך עד ע"ם בא"ח סך הכל ע"ז כנגד הרבו של מלאך המות שים לו ע"ז פנים כוק"ח:

תרמ **גרסינן** בפרק ע"פ אמר רבה מצה לריך להגביה. פי' כשאמר מצה זו שאנו אוכלין. לריך להגביה המצה כדי להרהורה לכל בני המסיבה ומלאתי כתוב שלריך ליטול בידו הפרוסה כי הוא להם עני שמברכין עליה אכילת מצה. מרוב לריך להגביה. שאר הן לריך להגביהו שלא יאמרו שאר זה לפסח הוא ונראה כאוכל קדשים בחוץ. וכתב מהר"י מולן הטע"י שאין מגביהין השאר. מ"מ לריך להניח מנולה דשוי זכר לפסח:

תרמא **ומגביה** הכוס ויאכה המצות שלא יראה הפת בושתו ואז אוכל רס לפיכך וכו' מיי שאם כנגד פ' תיכות בקק"ק עד כאודו רוקח:

בענין

תרטב בעניין ברכת הלל ליכא פלוגתא דרבוותא ריעב"ץ היא מדרך עליו ב"י והתם קודם לכילה ואתחא התם לכילה וכן היה מוסג הר"ם מרוטנבורג וכן כתב רב הפי ורב נתח ורב שמחה. מהבל הרי"ן גיאת. ואפי הערוך כתב אחין לברך עליו כלל לפי שמוליקים לותו לצעים לפני הסעודה ולאחריה ול"ל היאך יברכו כיון שפוסקים בהילע. וכן היה מוסג הרמ"ם וכתב הטור וכן רלוי לעשות בכל דבר בים שפך בברכתו אחין לברך דברכות הין משבחות. וכן מבר"ם ומהרי"ל לא היו מברכין וכן היה נוהג מוה"י ז"ל:

תרטג ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אבר נגאלנו. ואריך לומר ונהגל בם מן הזבחים ומן הפסחים להריך להקדים בה דהיינו הגיגה קודם הפסח שהוא נהבל על הסובע. כשהבל פסח במולאי שבת לומר מן הפסחים ומן הזבחים מבר"ם ומהרי"ן דמין הגיגה קריבה בשבת. ומין לומר שירה הדשה שהוא לומר על הגאולה שלעתיד ושיש נהמר בשבילו שבר לפי מה שדרשו ז"ל בשבת חזית. לפי שבשילו יפרהל ממלריש יבשו בנקבה שהת שמולה עיבור נפשים. כך יהיו יפרהל ז' לומות שהן עיבור שבעים לומות לפיהך אמרו שירה בלעתיד ביהיו יורבים הבל בזבר יהמרו שיר בלעתיד שבהמר שיהו לה' שיר חדש. ושפייבו יפד בזולת הי פתרום מירות שלא בלעתיד שירה מיוסדים כי תשובתה כיולדה לבא לרות ומשפד' תוקף שיר לאהרון בזכריס שלא יולדים. שיהו לה' שיר הדש תהלתו בקהל הסידים. ושם התמה על שאמר שיר הדש דמשמע לעתיד. ושמו לריכין להתוס בגמולת מלריס דאמרינן ק"ם והלל גמל יפרהל דמשמע לשעבר בתפלה גומל יפרהל על העתיד ולהין כהן מעין ההתימה כמוך להתימה הין זה ת מה דפה גאולה אחת היא משמע להבא ומשמע לשעבר ותותם ברוך אתה ה' גומל יפרהל ע"ם גאולת מלריס כמו בשבשנו וכן כתב בספר תניא:

תרטד ונומר יהיו נטילה נמורה בברכת ע"י לברכת המוציא. ונטילה זו צורך הסעודה היא משום דבשופר שהבל ופלל הסיחו דעתם מנטילה שלא ידבר בינתם בטילה עד שבירך ש"ת:

תרטה וזיך שהגור ולהי שהתבר לתכוך מבשר על מורי מבי ז"ל בסיס לוקין ג' המלות בלומר שבריסה בהמלץ ומברך על בלעתן המוציא כדי לקיים נתם משנה בשתי בלימות וגם לקיים מה דרשו על שני בפרוסה והא"ב היה הבלימות והחזיר בידו שהפוסה ושבניה שפרוסה ומברך על שתיהן יחד על לבילת מלה ובוצע משתיהן יחד בזית אחד ובזה יולא בל הדעות ושפקוה ע"ב. וכן היה נוהג מבר"ם ומהר"י מול"ן וכן הוא בשפר תניא וכן היה נוהג מערי ז"ל ויהבל משריהם יחד בזית אחד בתם. ואם חיטו יכול לאכול בשני זיתים ביחד יאבל בשל המוציא שהלה וחתם ב"ש על לבילת מלה. ויאבל בשיעור שיעור ומהב מבר"י בשתבין קיימן בק"ב בזית רלמן על המוציא ה"ל ס"ס:

תרטו ליקה בזית מרור ויעקעו לו בהרוסת. ולא יבשו בתוכו שלא יתבטל טעם מרירתו. ומטעם זה כתב הר"ר יונה שלריך לעטר ההרוסת מעליו שלא יתבטל טעמו ויברך על לבילת מרור ויהבלנו בלא הסיבה ולא יברך עליו בורא פרי האדמה. ופי' רשב"ם לפי שנפטר בברכת ב"ש האדמה שבירך על הירקות בעיבול רלמון. וי"ת לפי שברכת המוליא פוטרתו שהיו בדבריס הבאים בתוך הסעודה מתתת דשעירים לתר שהיו שהת לעולך מלוה ואינו רשאי לתכול שעודתו בלתי יהבל מרור תהר שלא. ומטעם זה נמי אין מברכין על התרוסת וכן הביב הר"ם לתהר"ב לתבול. וי"ת מפני שהיו שפילה לתרור ותנן בל שהוא ליקר ועמו שפילה מברך על העיקר ופוטר את השפילה והטעם זה עיקר דאלו לטעם רלמון נסי דתתתת שהוא דבר הבא בתוך הסעודה מפטר מברכת פרי העץ מברכת שלילת התרוסת מי מפטר. שהרי מלא מדברי סופרים היא והוי ליה לברך על שלילת התרוסת כמו על שלילת מרור. ולטעם שהתרון ניהא והוא בשורה היא ובספר שלודרשם:

תרטו מלוה לתהר לתר הזרת שפיהו נקמולו בדמים יקרים שב"ק:

תרטח ואתב יבשע מלא שליפים לבריכה וכתב שהרי העזרי שאין לסולבו בתרוסת דבני מיבולים מליהו בזמן שהה דרהילין למישבד בהלל ג' לא מליהו ור' שמעיה בשם רש"י כתב לריך לסולבו בתרוסת וכן כתב הרמ"ם ז"ל וסולבו בתרוסת שכך היה הלל עושה הוכל פסח מלה ומרור וסולל בתרוסת וז"ל בש"ג רבינו יהיאל היה סובל בבריכה בתרוסת דמתתר דהיה זכר לבלל עבדינן בלל דבר פסח מלה בתרוסת דשם לא כן היכן שכל תרוסת דידים. וכן היה נוהג מבר"ם ומהר"י מול"ן וכן כתב שלן הירחי ומלתי כתוב דבדי שלא לתוסיף על הסיבולים יבבול [illegible] שי זתים ויהיו התם לבריכה:

תרטט ואוכל הולין ובוהין בל ערכן ומנהג לתבול בלים טרם בל דבר. וכתב המהרי"ל שעשה דתרנוס בביצה ביע' דבע' דתמה עין ובדקינן. ומהר"ם כתב שעשה משום שליל ס' בתב נקבע בליל פסח ועוד זכר לתורבן בסיו מקריבין קרבן פסח:

תרן ואחר נמר הסעודה אוכלין לפיקומן ומנהג מהר"י שב"ל דעריך לתבול בשיעור ב' זתים דהיינו בביצה הרבועה דהביב ר' מבלר המלית דשיעורה בזית שהיו בילה ונתבל על הסובע וגם בדי שביעה. ואם לא יוכל לתבול כולו שהי מכל מקום לא יפחות מבזית ובני היסבה ויהא זהיר לשיהו לפיהו קודם הלות:

תרנא אם נאבלה ולא תבל לפיקומן ולא זכר עד בעבל ידיו תו בתמר סב לן ועבריך

מוכל לפיקומן בלא ברכה המוציא . ואם לא נזכר עד שגמר בסמ"ק אם נזכר קודם שגיגר בפה"ג יטול ידיו ויברך המוציא ויוכל לפיקומן ויכוון ויברך ברהמ"ז ויברך בפה"ג ויסמוך הכוס . ואם לא נזכר עד לאחר שגיגר בפה"ס לא יוכל לפיקומן ויסמוך על מצה שלמה בתוך הסעודה שכולן צמורות הן ממעת ליפת כך היה הסבמי׳ לפוכקים לאחרונים :

תרנב בתא הכורך צריך שיהא נאכל לפיקומן בתוך הסעודה . יקח מצה אחרת ויאכל באחרונה כי מצות צלמו בחזקת שימור הן :

תרנג ובתב עוד אל יהא לו לאכילת אפיקומן למטה ולטורא . דאמרינן בגמ׳ אכלו למטה אכילה נסה עליו נאמר ופוצעים יכצלו בם :

תרנד ואה"ב ירחץ המברך את ידיו ומיו מבלי . ומוזג כוס שלישי לברכת המזון . ומניח לאחר אחר זימון וכן להודו כדי שיאמר לבניס הודו והם עושים אחריו . והם המיהנים הבעלי בתים לברך ברכת המזון בעמקן בב׳ לילי פסח כדי שיברך הוא על כל ד׳ כוסות . אבל אין קבידה אם יברך אח׳ תחודה . ובמס מהר"ם מבני ברוסה נדול היה ממה שעשה הסדר עכ"ל . ויש מי שכתב משום דגרסינן פ׳ הלו נאמרים אהיל"ל אין נותנים כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין בנאמר טוב עין יברך . אל תקרי יבורך אלא יברך ועכשיו נרחה בעל בית טוב עין במה שמחלק לכל בני הבית ומרבה עמהו דבר חירות . וכן אמר בהחלת תגדה כל דפקין ייתי ויכול שבחה נרחה טוב עין . גם נרחה דאומר כל דכפין כו׳ כדי להרחות עמהו בחירות כי זה חירות ושמחה . ומ"ב לו נחה לברך ולהודות כי נלוות מצרים היה ע"י רע עין כי כ"ע עיי"ן נוע׳ תרבע מחות שמה כמבואר בבחיי פ׳ לך לך ע"ב . ומהר"ם חומר שיכול ליתן לברך בסמ"ז בלילי פסח למי שירצה כמו שהר לילות של ימות השנה תשב"ק :

תרנה ומוזגין כוס רביעי ואומר עליו שפוך חמתך על הגויס . ומטעם שפי׳ שבל׳ כוסות הלו הם כנגד ד׳ כוסות של פורענות שעתיד הב"ה להשקות את האומות כמו שכתבתי לעיל והם אומרים על כוס רביעי לבני הב"ה זאת הכוס הוא מצליחין האמה מעשה עשה מה שהבטחתנו לשפוך חמתך ד׳ כוסות של פורענות על העכו"ם . ומהניגו לשמות הללא כדי לזכור שהוא ליל שמורים ונזכות שמונה זו יבא מביא ושפוך חמתו על הגויס . ועוד להרחות שמונתינו בביאת משיח בימיו הוא מלפים ומקוים ומחכי׳ על ביאתו אף כי יתמהמה . ובזכות זה יהיה ה׳ אח׳ נאולתינו ושפוך חמתו ל הגויס :

תרנו וגומרין הלל ואין אומרין בשלוך רק אחר שגתבה והודיעו בחי העולמים כי למה להחזיק תרי זימני . ואין לומר דגרסו לדיקי׳וגו׳ כי הוא מן המזמור של הלל הגדול והוא אחלת המזמור של הודו לה׳ בטיב :

תרנז מורי מהר"ם ז"ל היה מברך בפה"ג מיד אחר מי העולמים . ובתב שהרי כל הפוסקים פאנו מיד אחר גמות מברך ומהר"ם היה שותה כוס יד׳ לאחר שיאמר כי לו נאה כדי שלא יהא נמלא קודם שיגמור וכן הוא בסידורים :

תרנח ואחר כוס רביעי מברך ברכה אחרונה מעין שלש ואין שותין עוד רק מים.

וברוסי מהר"י ויי"ל הוסר שפפי"ל טרל"ק :

תרנט מהר"י מוה"ן בסיום אז רוב נסים לא היה הומר ויש שאלי הלילה . וכן בסיום הומן גבורותיך אין הומר ומהרשם זבח פסח . אבל ברכה פתיחתן הומרם ואז קלי עליהם אז רוב נסים והומן גבורותיך . ומהלתי בסדורים יפנים שאז רוב ניסים הומרים בלילה רחשונה . והומן גבורותיך בלילי שניים :

תרס וחיב אדם לעשות בהלולת פסח ובילות מלרים ולספר בנסים ובפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שהחשבנו שיהא הורה היום . ואין קורא קריאת שמע על מטתו כי אם פרשה ראשונה שמע ישראל כי ליל שמורים הוא מן המזיקים. לכן אין לנעול דלתי הבית אור זרוע והפר"י מי שהוניחו לשם שמים :

סדר בדרך קצרה

תרסא הנה מסדר הסדר בדרך קלרה. יהא שלהיו עריך ועליו קשרים. ובה נ׳ מלות סדורין זכר ליולאת מלרים החסרין . ומסמנים אותה כמו קופת הלשבת . עליו׳ למוליא ושנייה לשפיקומן ושלישית נכריכה . והם שבברה אהת מהנה . אבי אהמלינו תקהתם . ויהיו שני שבשילין אהת מבושל ואהת צלוי . והן בילה וזרוע נמוייה . ואף לשבת יהיה זה דבר נאות. ושדרבה המדקדק נרחה שמקדים קדשים בהון . ושני מיני ירקות חסא וחזרת . והם היום יקר אהרת . ומי מלא והרוסת . וכושפין ומוזגין הכוסות . ויין אדום שדמים יקריס קיהו . והם הלבן מבושה אז לא חביט לא מרחקו . ויפשף ויטול בלא ברכה . כי כל השנה עשה ככה . ויקדש פרי הגפן ושבר בחר בהן . ויברך ברכת שהחיינו . ובשבת ויכלו שהיה שהשלישי . ושת"ם בר ושבדלה . ואומי מברך על שבשמים . גם לא שעשה נסים שפורשמים . ויפשה בהיסבת שמאל כפי יכולת . ולשתות כוליות שרגונות . וכולם כוים שפיעור ולהיסבה ולברכה רחשונה . ואחרון אחרון שהיב בברכה אהרונה . ומי שלא נעל קודם הקידוש צריך רחילה . ומי שנעל קודם אין הקידוש השבח והלילה. ויקח היפך פחות מכזית . ויטבול במי מלח להנעל מפחיד ושיח . ויברך הסורה והקושי . ולא יברך ברכה אהרונה . ויקח הלה שניה ויבלענה. ואהר הגדול יטמין מי שלאכה . גם יכלוך אותה במטפחת . כדי לשרורות בשלות לא יהא נפרהת . והיה השניה יהא למקומה . ויגביה הקערה ויחחיל בקול רמה. שה נהמה עניי די הלחו שבהזכה בארלעה דשלרים. השתה הכה לשנה השלה בירושלם . וה"ל לשטר שהלילה ולא השבר . ומוזגין כוס שני כדי שיכלהל התינוק על ה׳ מהנה . ואם

אין צורך לעשות מה שמתנה. ומומר כל עבדים היינו בגיונן מלה במלה. ומז יחזיר הקערה לפניו כשתלה ומפיתחיל עבדים יהיו המעות בגלים ולא בסתריס לקייס להם עוני שעונין עליו דברים. ובמלה זו צריך להגביה לכרוסתם. ומכור זה דינו כמותם. ובפסח זו תע"פ שמכור להגביה חמרוע. יהא לוקח בה ורוחה. ומז המעות במקח יכסה. וכום יפוצות יפא. ומתחיל לפיכך מתחו מייבים לחודות לחל. עד בא"י בחל יתרחל. ויפתח כוס בחדוה ודילה. ויטול ידיו ויברך על הרחילה. ויפתוס הג' מצת כלם. ויברך למוך עולם. המוצי"ח לה"ס ומזון. ומיד יברך על הכילה מלא במיחזן. ויחלל שני זמים דהיינו כבילת תרנגולת. ומס הוא מבלתי יכולת. או זקן או הולה. יחלל כזית של המוציא תחלה. ומח"כ יחלל על הכילה מלא בהיסב'. דרך חדוה ודילה. ויקח מרור וכהרוסת יקחנו. ויעבר החרוסת ממנו. שלא יתבטל טעם מרירות. ומז יברך על הכילת מרור במיהר ס. ומז יקח המלא הרבוע' מתח. לברוך עמה מרור והרוסת בתנודה מתח. ויחלוש ביחד שלא בברכה. דבזמן שבית המקדש קיים עשה הלל ככה. ומח"כ יוכלון הסעודה. ומתח לפניס ביהודה. ליקח מלא הסמוגה. ולהבול ממנה כזית בהחרוסת. ומס הם שבעים מרזון. יהיה המברך ברכת המזון. ומוזג כוס שהרון. ומז בשיר יכון. שפוך חמתך על עובדי פסילים. ויעמו חייבו בפליטים. ויפתחו דלתות והפנימים. לזכור ביותם מעיה לפשר בת רביס. ויגמור הלל והלל הגדול עד הודו לחל הטובים. והוסס רק ביחחבה כי חין להוסס פעמים. ומז יהיה הכוס מסובב בברכות: ומתחיל בשירות ובשבחות. חז רוב נסיס הכתוב לפניך. ובליל שמיים תומן בגורלך. וכל המרבה לספר הרי זה משובח ומהולל. לדקדק עומדת לעד ויעוצתו לדור דור. מסל סידור פסח כסלכתו בחפצתו וחקתו. ולל ברחמיו ממעוניתי. יפציע חת ברכתו. ויביח הוחנו לל הר ציון מקום שכיונתו. ומז נפיר שיר חדש ובקבל הסידים תהלתו:

תרסב לחחר נכנסים לב"ס ומתפללין ושקבל מתפללין במוסף מביא הרוח ומוריד הגשם רק בחנתה מפסיקים. ומ"ח עד מוסף שמיני עלרת חן מסיק בחנסים. ומה שחנהו להתפלל על בי"ם רחמון על פסח כי חז חולרות עליות ופתחים וכן מוכח בפרקי ר"ח בפ' ל"ב דחמר סתם הגיע ליל י"ט הרחמון על פסח קרא ילחק לבנו עשו הגדול ואמר לו בני הלילה הזה חולרות עליות ופתחות כו' עשה לי מטעמים כדי שחברכך כו':

ענין ספירת העומר

תרסג ערבית לחר התפלה מתחילין לספור העומר. וזמן הספירה מתחלת הלילה ואפי' היה לילה ממש חלא שפך השיכה יכולין לספור כיון דספירה בזמן הזה דרבנן כך הוא במסקנ' לפי רוב הפוסקים. והנכון לעשות כמו שכתב בשם רב"י ז"ל ור"י בר יהודה ז"ל דשהלכור מתחילים להתפלל תפלת ערבית מבע"י. מוטב עם הלבור היחים ושבועות

בלא ברכה מימר לחר שם לחזור הלילה בשיתי לחזור ולברך כדין ומשה בלא ברכתי לבחלה קודם שקיעת החמה ולח שכבה הרי מיתיי ימים ושבועות לחלוה:

תרסד כתב הרשב"ם בתשובה לבור שטעו ביום המעונן וברבו על ספירת העומר חוברין דהיכה ליתח היום י' ימים ולימים בלא ס' כי לומו היום יום ס' הוא ולא עשירי עד לחת הכוכבים. והמדקדקים לימים סופרים עד לחת הכוכבים וכן רחוי לעשות עכ"ל. ולחדוני מורי מהר"ם ז"ל לח היה לימי עד לחת הכוכבים כי חמר כן יפבה הספירה בברכה בספרם. וקודם לחת הכוכבים לח היה רוחה לספור:

תרסה מצוה על כל חחד לספור לעלמו דכתיב וספרתם לכם ודרשינן שתהח ספירה לכל חחד ואחד. וצריך לספור מעומד וכן כ' הרמ"ם בסוף פסחים וכי מברכי מברכין מעומד דת"ל בקמה מחל לספור לח תקרי בקמה בלא בקומה ע"כ. וסימנך ע"ח ס' לעולם תעמוד מוסיקון "עומר "ניסים "תפלין:

תרסו ומברך בח"י המ"ם תקב"ו על ספירת עומר בהיום יום ס'. וכתב הרשב"ם שלמתה שם צריך לומר היום כך וכך יום. שבוחה הכל תחד יוחר רחוי לומר כך וכך לעומר כדי לבחר יוחר:

תרסז ואומר יהי רלון מלפני הקדוש ברוך הוח שבשביו שפירה מדרבנן הוחיל ולין בית המקדש קייס על כן הנו חומרים יה"ר שיבנה ב"מ ולח יהיה מן התורה ונקייס מלוחה. ויש המיסים ולומ' וכי מה ענין עבודת ב"ה להזכירה עם ספירת העומר ולבא ספירת עומר היה תלויה בבנין הבית והיה חובת הגוף ונוהגת בכל מקומות. ומלחתי בשם הלבר ר' בנימין בר מבריהם הרופא ז"ל תע"ם שהספירה היתה תלוי' בבנין הבית הרי הקדימה והסבה' תלויה בבנין הבי': **תרסח וספרים** עד ז' שבועות. וכשופרים ז' ימים יחמר ז' ימים שהם שבוע אחד. כי שבוע לשון זכר וכן פרש"י בהדיה גבי מלח שבוע זחת בפ' ויצח. וח"ת יחמר שהם שבוע אחד ויום אחד וכן לעולם כי צריך למימני יומי ושבועי:

תרסט ואין מברכין זמן וכתב בספר המאור הביחו הר"ן בם שולחן מ"ע חין לומרים זמן בספירת העומר. מ"ע חין לנו סופרים בלא ברכה בי"ע בל פסח כדחמרינן בכוכה בשמיני שפך שביעי מיחב יתבין ברוכי לח מברכין מפני שברכת הכוכה עומדת כנגד הקידוש היום. וכמי ממני ולח נברך ברוכי. ועוד מ"ע חין לנו סופרים כ' ספירות משפך כמו שהיו עושים בי"ע משפך. והוח ז"ל הביח ליון הספירה עומר היה בלא לזכר בעלמח דהכי חכיקנן בדוכתי' במנחות חמימר מני יומי ולח מני שבועי חמר זכר למקדש הוח. ולכן שלו מוכין ימים ושבועות מנהג הוח בידינו לכל להמיעטו זמן חין לנו. ועוד בלא מיכו ברכת זמן מלא בדבר שים בו כוס הגפה כגון עטילת לולב שהיו בפה לפתחה. ושקיעת כופר לזפרון לחביבו שבפתים. ומקרח מגלה דחם רחמנח עלן וצרקין. ופדיון הבן שמבחר חבי הבן שבהמיעו לפי בילה מספק

גפל דכל שבתא ל' יום כחדא מינו נפל ובספירת עומר מין בו זכר לבוש הגלח מלא לעגמת נפש לחודכן בית מקוש. ואם תמרו בה' ספק ז' של סוכא מיתב יתבינן ברובי לה מברכין מלא תבא ברכה מבא ו"ש בי דרבן ומעקור יו"ש רשמון על תג דמיני של תג דאוריית בהוא עומד בגגד'. ומבוש הכי יתבינן ולא מברכין. לבל מנו היאך נעקור ברכת ספירת עומר בי"ש בני דרבן שהוא עומד בגגדה. ולא אתי דרבנן ודחי דאוריית. שלבך מוען ומברכין. ואם נתנו לספור כ' ספירות מספק נמלא ספירה אחת מבכת על י"ש דרשון על עצרת ואתי לזלזולי בי"ש דרשון דאוריית שלבך אין לנו מלא מה שבשנו ש"ל. והטעם שכתב דלא למריך זמן מותו טעם בעלמו כתב הרשב"ם בתשובותיו שזמן ק"ו ובעל עקדם כתב כי הוא מבואר בספירת הזמן לדבר מה יורה. על פ"ער השוה בשעדרו ועל התעוג שמקוה בהווייתו כמו שהוא גגל בכל ספירת ימי השמים והשמות. וכמו שכתוב וכי יזוב זוב דמה ימים רבים ימים שים רבים שלשה. ולפי שהיו ימי ספר קרא לותה רבים. והשם לפי שיתאת' ממנרים שיהא לנקבל התורה השלשים דכתיב בהוליכך את העם ממנרי' תעבדון את השלשים על הסר הזה הספירה הזה להודיע ולזכור בכל דור ודור כי הוא מעלה עצו בתחל' בשעת קבלת התורה. והוא כי לגודל מעלתה לה קבלוה מיד בספירתו מתוחתת מלרים עד שעברו עליהם ז' שבועות שבהם נגמרו להסיר את הלבי הנכר שבר בקרבם ויטהרו להתליף שמלותם ותבונתם. כלשון זו שביתה בזוב מומאתה. ולע"פ שספרו דמי זובה שריכה להמתין עוד ז' ימי נקיים. ק"ו לשביעה ז' יובלים שלה היו לבוא מן הדין שהשיעה שבע שבתות ימים. כי השלשים סיוע בשבתם'. כמו שכתוב והשה אתכם על כנפי נשרים ואבוא אתכם אלי. כלומר בתנועה קלה ומהירה שפר לה שיהיה כן על מנהג הטבעי. ולזה אמר וספרתם לכם ממחרת השבת ונו' כי כן ימלאו ימי השמחי' הגדולים מבית תעמוניהם. ולפי שהיתה השלה לשלמי השמיעה הם ימי נשר כמו שאמרנו. לפיכך לא קבעו לנבך שהשיעו בתחלת מספר'. כי לית שבך שהשיעו שהשה שתנועתה מבית תעמוניה מספר ימים שהדרכם קיום מבעי לה. לאמת קבוצה חכף מלחות ימי הטוהר והשלמת המספר בית חמשי'. והוא לומרו עד ממחרת השבת השביעי' תספרו חמשים יום. כלומר ביום הנעה השוף המקוה הוא יום החמשים ע"ב. ומהרש"ק נתן טעם מבוש דעדיין לה הוי נמר המלוה ומיהשב מבשרי מלוה כי הוא בשביל שבועות. ובעל שדה והוה דחק טעם זה מסוכה שלה הוי נמר מלוחה עד ח' ימים ומברכין זמן. ומהר"ם מ"ך כתב דלעיך יברך זמן שמח יש ה יום אחד ונחלה ברכה לבטלה. ובשם ר' בנימין בר שברשם הרופא ז"ל מלחתי לפי שזמן הספירה תלויה בקבישות הספרה. כאמר דהימנא ספרתם לכם ממחרת השבת. לבך נרחה דהיו מברכין עליו זמן ודי לו ברכת הזמן של י"ש עלמו. והיינו דומה לסוכה ולולב שעשועי' זמן והיו שבירין בזמן של י"ש עלמו. דהשם מתחייב זמן משעת

עשייה מבך בשעת קיום המלוה. ובופר נמי שמעון זמן. שהרי יש בו משעה של תקיעות ובכל הני סוכה ולולב ובופר יש בהו משעה משל"כ בספירת עומר: תרע **אם** שבת לספור בלילה יספור ביום בלא ברכה. ואם שבת לספור יום ולילה בלא כתב בש"ג בלא סוי תמימות. לבל השפר"י כתב שיספור אחר כן בשאר הלילות וגם יבך. ופשטו האחרונים דאם שלח בודלי יספור בשאר הימים בלא ברכה. לבל אם הוא מסופק כדי הוא הרה"ם לסמוך עליו לספור בברכה: ת"ע **מי** שמועל את הציבו בין השמשות כמה ימי הספירה בזה הלילה. יאמר לו אתמול היו כך אתם אמר לו היום כך וכך הינו יכול לחזר ולמנות בברכה. לבל קודם בין השמשות כיון שהינו זמן ספירה אין בבך בלום:

תרעב **בע"ש** מברכין ספירה לאחר קידום ובש"ש קודם שבדלה. אין אם אל יום

אחרון של פסח ביום ס' שלא מקדמי' ומבדילי' בשעה ס' ים לספור קודם קידום תרומת הדשן:

תרעג **פעם** י' השניהם לב"ש ואחר שבלה ערבית ברכו על הספירה ולא ביבך כ' יודה עמהם. וכן בשגור בי' לקף בש"ס בתב ובבי' משמעות מהר"י מול"ן דאהם יכולה לעשם לעצמם אחר שבלה ערבית בשעדיין הוא יום ורשים מספירה בשבת. דאל"ג דאי' שבת דאוריית"ת מ"ת לא השבינן ליה אחר שבלה ערבית בו' ע"ש. לבל בתרומת הדשן השמיר להשניר בשהשה דוקא קודם שבלה ערבית בראש"ן בי' בופר בש"ש בשמשניהן לב"ש בעוד יום לבל לא בשהר ימים מהר"ם:

תרעד **ביום** השניהי שהוא חול המועד אין אומרים מזמור לתודה. משום דאין מניחין תודה בשבת משום שלא חמן שבת. ומיהיו שפלין ומברך עליהם במקנת הש"ם ובמך לזה בי"ן על שפלין בלילה: תרעה **אין** גומרין הלל בחול המועד. לפי שניום בניהי ובמיני שהוא י"ש אין גומרין בהם. לפי שאמר הקב"ה משעה ידי מעשו בים ואתם אומרים שירה. ואם גומרים בה"ש אז יהיה ח"ש תמיר מי"ש עלמו. וי"ש טעם אחר ושוא דהיו דהג המלוה לית בית הוצא מלא רק לילה הראשון ואחרון. לפי שבאחר ימים הספר בניהות ויוצא בו. לפיכך אין מברכי' על ההלל רק בימים הראשונים שהם חובת מלא שהיא עיקר מלות היום. לבל בתג שבל שבעת ימים צריך שיהא בשוכה ויבך ליהא בשוכה בל בת שיבנע ליהא בה. לריך שיבך על ההלל ויגמור אותו בל יום. ובמיני של תג ג"ש שהוא רגל בפני עלמו. וגם בה' ימי חנוכה רמוי לבבך בל הימים לגמור לפי שבבל יום היה הנס הולך והזק. ורש"י יסיב טעמא אחרן גומרין הלל בה"ש דשפא. לפי שאמר בלילה הטשה ליום שבעת ימים ואין חילוק בקרבנות משל"ב בה"ש דכוכות: תרעו **יבון** לסדר הקריאה "משך "תורת "קדש "בשפא "פסל "במדבר "שלח "בוברת. וסימן זה נקרא בתיקונו בשהל פסח בתג"ו. לבל בשהל פסח בה' בשעת מבנין השדר. לפי שלריכין

לקרות בשבת אל ה"ס פסל לך . ומהיכן רמה מתה לפי שהקורלין הן שבעה דאמר רב הנן בר מבה בשם בה"ס בין ביחיד ובין בשבתי קרינן רמה מתה . ומפטיר קורא והקרבתם ומפטיר בימזקאל סימה עלי יד ס' בעמות סיבבות . ובמלו לפני רב הלי נחון מה עין למתים בהחיש יחזקאל בפסח.ולעתיד נוב ומגוג בחג. זהביב מסורת בידינו מלמותינו שתחית המתים מסיה בפסח ומלחמת נוב ומגוג בחג . ולפי תרגום ירושלמי על פסוק ויהי בשלה משמע שמתי יחזקאל היו משבע לפריס בימיו ממלריס מלפני הקב ונכפלו ודומה קלת שהוא מעין המאורע וכן מפורש בברייתא דר' אליעזר:

תרעו בברכת השפירה הוסיפין רק בשבת ולא בזמנים . כ"ה אין שבת אין שפיר' בחול המועד . ויש מקשים מ"ם מה"ס דסיכות דהוסיפין גם בזמנים . ותירן מהר"ר פייבש לפי שבשבת ה"ס דסיכות מוליאין ב' ס"ת מה שאין עושין כן כל שאר ימי ה"ס דסיכות דאין מוליאין רק אחת . ובפסח ליכא מוליאין בשבת אל הול המועד יותר משאר ימים דמוליאין כל יום ב' ס"ת . ומהרי"ל השיב טעם לפי שסיכות חילוק בקרבן משל"ל בפסח . והייכו ומי טעמא בשביל' גומרין הא סגיל כל שבעה ובפסח אין גומרין כדלעיל בשם רש"י :

תרעה גהנו שעולם לקרות שיר השירים מפני שהוא מדבר מגאולה מלריס שסיה אחלת ביעבודן של ישראל וגאולתן דהמוסיף שמאר לשוסתי ברכבי פרעה לסודרסה :

תרעט שבת של ה"ס שבה כ' לומר בתפלת שחרית ישמח משה ואמ' שש"ש להזיר ולהתפלל עכ"ל שבולי לקט :

תרפ ביום שביעי של פסח הוא י"ט ומתפללין כמו בי"ט רלסון ומקדשין בש"ס ובביתו . ואין מברכין זמן ביום ז"ה לפי שאין רגל בפני עלמו ובשחרי אין גומרין הלל בדפריסים :

תרפא ואם הל בשבת לומר בלול שבת ויכלו . מנן לסבות . ואין הומפין בזמנים . וכן בכל יו"ע . שאם אין שבת אין לומריס מנן לסבות . ומנן לסבות לומריס לפי' בי"ע שהל בש"ס . ולומריס לוסף לאחר תפלת ערבית דשבת . תע"ב דעיקר נתקנה משום עם שבשדות השתא ליכא . מ"מ לא פלוג :

תרפב ואם יש מילה בכל י"ט בשבת לומריס יוס ליובבה . אבל מילה בי"ט בחול ה"ה לומו . רק בב' ימים טוביס שהרוגים דפסח בלומרי' לוסי לפי שיש בהן קריעת יס סוף :

תרפג ביום השמיני קורין כל השבור ומזכירין נשמו' כי לשולם בכל יום קורין כל השבור ומזכירין נשמות ופוסקין לדקה שבשבת בו ביום בשתת יזו וגו' . ועיקן לו מי שבתך בש"ת כי הלדקה הוא מימיו שנאמר לדק תלשה ימיך . וגם התורה מימיו שנאמר מימיו שם דת למו :

תרפד נשאר הרה"ם מה שנהגו הגויס לשלוח דורון ליסרלל ממן בי"ט שהיה מוסר שו לא והביא מן המוהה ולמעלה שם היה מוסר שו לא והביא

דאמר

דאמר הכא מין למין הוא ואתיא כאמן דאמר טף מכלל ממנו מדם הלחמין הכא היכא. ויש מתרצים תירוץ אחר כי אחי הלחם הם ביכורים על שכן נקרא עצרת יום הביכורים ואמר הקב"ה הביאו לפני אחי הלחם מזה המין החדש ומעוב מכל מיני המחים לעזרך מי שהדם כדי שתתברכו לכם אחר כל מיני תילן שתביאו מהם ביכורים. ובכל הר"ר שמואל מלאחי בלבך זוה הקב"ה למעות בין פסח לעצרת יותר מבשאר מועדים לפי שהוא ד' מהות כנגד על ד' מהות פרשה וב"ה בחמשה הרי שני מהות לכל יד. וכל' יום יולך לביתו כי מהלך הדם ביומי ביום י' כרשאות. וכל' יום יחזור לרגל שבועות הרי מ' יום. וז' שבועות שביניהם הולך הרי מ"ט כשאמרו עוד ג' ימים. לכך הוא הקב"ה למעות שלא יבשה לעבד בביתו יותר מג' ימים:

תרפו נוהגין בכל המקומות שלא ליתן אבל ושלא להספיד. והטעם שלא להרבות בשמחה שביניהם זמן מתן י"ב שבועות הלף תלמידים לר' עקיבא מפני שלא היו נוהגין כבוד זה לזה כ"ב הסור ר"ת והשודרשם. ובכל החבר כ' בניהן בר אברהם הרופא ז"ל מלאחי מה שנהגו שלא ליתן אבל בין פסח לעצרת. לפי מה שמיאנו בסדר עולם פ"ב משפט רבעי' בניהם י"ב הדם שנת' וסיס מידי הודם בהדשו רבי יוחנן בן נורי לומר מן הפסח ועד עצרת שנת' ומידי שבת בשבתו וסיא משבת שליום טוף פר' שני דעדיו:

תרפז כתב רבינו הלי בחשובה מה שנהגו שלא לעשות מלאכה משפח ועד עצרת משקיעת החמה עד שהרית. משום תלמידי ר"ע שכולם מתו משקיעת החמה ועקבו אחר שקיעת החמה וסיו העם בטלים ממלאכה. ועוד דכתיב שבע שבתות תמימות תספרו מלמן שבתות ושמחת כדכתיב שבע שבתות שנים. מה שנת שמחת הסורה במלאכה קרקע לף זמן ספירת עומר דסיינו להתר שקיעת החמה שובתין ממלאכה ע"כ. וכ"כ הטור שלא שהוסיף וכתב ושהנו הגאונים שלא לעשות מלאכה משהשקיע החמה. ובכל הר"ר שמחה משפיר"ם ז"ל מלאחי עדיין מנו גריסין לתודעי בברלמים רבה פ' י"ז דגרסי' שתה מפני מה הנשים מכלכות שלא החמה תחלה. שמר להן מפני שגרמה מיתה לעולם. ושלכך בידיהן ובשן זוטות שלא זו זכירות ושכרות להודיע שבהן בכל דור ודור שקדמו שלא חזרן התלמידי' לכבדן ולהתעסק בהן. לפיכך נהגו שלא לעשות מלאכה בחזרו ערב שבר לנשים שלקניות שהיו בחזרו הדור:

תרפח כתב הטור יש מהשרין מלג"ב ושלך שלחזרים שלא פוסקי' מלזות ע"כ.

ושודאי הוא הדין ליתן לשם דכיון דשכקו לף מלזות לשה יהא לשור ליתן לשם שלא הדא מיניהו נקט. וחנו נוהגין שלא להספיר רק ביום ל"ג. ולפיהו ולשהכיו לף. והמנהג הזה לפי שעשר שבשבו השחרורי' דל"ג בעומר הוא משום דכל ימים שלא לחרו בו תחינה מתו. והם ז' ימי הספה ושלשה ימים דר"ה שיש לתייר וף' דסיון ושבע שבשות עדיין השחרו ל"ב ימים שמשו ל"ב ימים. ע"כ מבמחים ביום ל"ג. וש"ם בו תחינה. ויש מרשין להספיר עד רשם הדם סייר וכן הוא בשבולי לקט סימן ע"ד:

תרפט ל"ג בעומר בחל ביום רשמון מספרין ביום שני שלפניו הוחיל והיו שלא משום מנהג וכן הורה מהר"ר חזקיה מיושלוו"לדא וכן פשקתי גם אני. לשון מהר"י ווי"ל. ומהרי"ל הוסיף ט"ב. והמקיל לא הפסיד

ענין שבועות

תרצ בששה בסיון הג השבועות. דכתיב וביום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם מקרא קדש יהיה לכם. וכתיב וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'. ובשבתה מוסף לעומר מיום ט"ז בניסן נמלא שבעה שבועות כלים בה' בסיון שהם מ"ע יום. ויום ו' בסיון הוא יום החמשים. וכו ביום נקבע הג השבועות. ובמדרש אגדה למה שלא שכתוב הג השבועות בספירת עומר מה שאין כן בשל המועדים. לפי שבשאשברו יסראל ללאת ממצרים נתבשרו שהן עתידין לקבל את התורה לסוף חמשים יום ליציאתן שנת' בסוף את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. הרי הכו"ן של תעבדון יהיה לומר לך לקן ל' יום תעבדון את האלהים שתקבלו את התורה. ויבשרו מרוב החיבה היו מונין בכל יום ויום ואומרים הרי עבר יום א' יום ב' וכן כולם שהיה בעיניהם כזמן לרוך מתוך חיבתן לציבה נקבעה הספיר' לדורות ובשם הר"ר יהודה החסיד ז"ל מלאחי לפי שהיתים שללו ימי מלאכת העבד הן ואין מי יניד לבפריש שם שייר מלא זו חבר. לכך אומרת תורה תספרו חמשים יום ואח"כ תקרבו קודש יהיה לכם. ואהרבע שמות נקראו לחג זה נקרא שבועות לפי שהוא בא אחר מספר ז' שבועות דכתיב וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה וכתיב שבע' שבועות תספור לך. ולמה לא אמר שהם בסיון תעשה שבועות. לפי שבכל הרגלים היה כל א' בביתו אבל בחג שבועות לא היו מניחין בעיירות אבל היו כל א' בשדהו אבל שבועתו כמו שמניחו בשוש ז והוחיל ולא היו בעיירות לא היו יכולין לעשות מתי יהיה ר"ח סיון לכך נוהגין לעשות בידעו בכל מקום היתתי הוא הג השבועו'. ונוהגין להפור בגיל' שלא חיהו טרודי' במלאכה:

ונקרא עוד הג זה עצרת לפי שהוא כמו ח' לשה'. ואיתא בפסיקתא רבתי היתה עצרת על הג לשיות רחוקה ממנו ל' יום שהם שעצרת רחוקה משהה ל' יום שלא משל למה הדבר דומה למלך שבשת לו שהתה ושיו לו בנות בשולות במקום קרוב. ובנות בשולות במקום רחוק. אלו שהן בשולות במקום קרוב דלתים ביומי' ויתון ואלו שהן בשולות במקום רחוק דלתים ביומים ויתון ויתון. אמר המלך אני ואהה נשתה יום אחד. כך בשהה על ידי ביהמ"ל יולאין מן החורף אל הקיץ לפי' היה רחוקה ממנו ל' יום

יום דלית ביומי דיזלון וייתון. אבל בחג ע"י פירמל אינהון מקין להורף קצה להם פרדם דרכיס היה דהוקה ממנו כ' יום דלית ביומים דיזלון וייתון. ואמר הקב"ה הני ולתם כשמח ביום ר'. הכא נמי אמר להם עצרת תהיה לכם ולהלן הוא אומר עצרת לה' אלהיך הכל ביחד ובחיב זה היום עצם ר' וגילה ונשמחה בו פי' עמו וכתב הרמב"ן פ' אמור וז"ל ואות בחג המצות ו' ימים בקדושה לפניהם ולאחריהם כי בלם קדוש ס ובאוכוש ה' ומוסף ממנו מ"ם יום והשבועות כימי עולם וקדום יום הח' כח' בל חג. וימים הספורים בנתיים כחולו של מועד בין הח' והח' בל חג. והוא יום מן תורה בפרשה הא למדו סגדולה ודברי הפנו מתוך הלחם ולבך יקראו הכמים בכל מקום חג הפבועות עצרת. שהוא כיום ה' בל חג שקראו הכתוב כן עב"ל. ולפפר אלה רמזה התורה לומר שבעות תמימות תהיינה שמאמרו שהוא מלמדנו בפיתה. ואמנו מכאן אלא לעשות הכמים מלאכה בלילות הספירה שהוא כמו רמז שהעבידו חולו של מועד התורין במלאכה. ובעבור זה לא נתקדש יום לחתון בל פפח בקבץ חלוק מפאר יחיה. ואין בו הלל גמור עד יום הר' הזכרים בעיקר קדושת היום הוא עין הר'. ומעשה זה ג"כ לא אמר בשני בסיון תעשה חג השבועות כמו שזכר בכל שאר המועדי'. אלא שעשאתו התורה סניף לחג הפסח דכתיב בחג הפסח וספרתם לכם ממחרת השבת וגו' עד ממחרת השבת השביעית תספרו ג' יום והקרבתם. כלו' ביום הר' תקריבו קרבן ולא תספרו. ומאחר שכל זה בחג השבועות נקרא עצרת. ולמדנו בועיב בחג פעם קריה' שמו עצרת אלא בח' שבועות ומ"ם יום וביום ר' עצרת בנגד היובל הגדול. והוא מל' מלכות שימלוך הבם על בל מעשהו אלמן זה יעלור בעיני. ונחנם בו תורה לעינן גבוד בחיה עיקר בל ובללית בוונת בריה' עולם ולפי זה אין קדושת היום ומעלתו בעביר מן תורה לבד. אלא בעביר קדושה אחרת שהיא גדולה בנגד היובל הגדול סוף השמיטות. ולבן לא נאיחד לו זמן בתורה בפפח שהוא בי"ד בניסן או בשבועות בפ"ן או בר"ה או בי"ם לא אמר בשני בסיון. אלא שעשאתו התורה סניף לחג הפסח. הרי נתבאר מדבריו שנקרא עצרת ע"ם מלכות שימלוך הם"י:

ועוד נקרא יום "מקן "תורה ליפרפל דקי"ל בריבון דאמרי בו' בסיון נתנה התירה. ופע"ג דאיתנו סברי דאייר הוי אחת עברות. ות"ל היה ביום הר' וה' ואנחנו אין מעברין אותו לע לם ולעולם הוא חסר וי"ת דאמרי' שבשבח בסיון נתנה אע"ג שהיה יום ר' וה' אין לעבות אלא בחו שבשאו אחלם בו' בסיון. ולבן אנחנו מזכירין בקידוש ובתפלה זמן מתן תורתנו. וכתב הרו"קח בתיב וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש לא היה צריך לומר אלא מקרא קודש יהיה לכם הו וקראתם. אלא לומר לך בחג השבועות תהיה קריאה מהרת שתהיה בחוצה בחג השבועות. דבשלמא בפסח אמרינן זמן הירותינו בתיב ביה בפירוש ויפדך מצים עבדים. בסוכות אמרינן זמן אסיפתינו בתיב ביה בפירוש והיית אך שמח. לבל בחג השבועות אמרינן זמן מתן תורתנו ולא בתיב'. לבך נאמר וקראתם מקר' קודש יהיה לכם הוסיף קריאה. הו יהיה לכם יותר לומר ש"זכיר זמן מתן תורתינו הו'. ולמה לא הזכירה התורה בפירוש הי הוא בסיון נאחי לכם התורה. כמו שאמר בפסח הי ביום הזה הולאתי את צבאותיכם וכסוכות אמר הי בסוכות הושבתי את בני ישראל ונו'. לפי שעיקר החג לא נקבע לבך אלא שהוא עצרת על פסח במו שאזכר. ועיקר קדושת היום הוא עניין הר' במו קדושת היובל שאף אלות התורה וכפרתם לכם שבע שבתות תמים ונו' וקדשתם את שנת הר'. ובעבור שיום הר' מקודש לעניינו הבדול אמו זוברים ג"ב מתן תורתינו. ואנחנו יום הפפח וסוכות שפח ז' ימים נאמרים אלו לומרים זמן הירותינו זמן אסיפתינו. אבל בר"ה וי"ב שאינם אלא יום ח' אלו לומרים יום תרועה יום תליחה. ואם השבועות ג"ב אינו אלא יום ח' לא היה ראוי לומר זמן מתן תורתינו אלא יום מתן תורתינו. אבל אמרנו לומרי' זמן מתן תורתינו לפי שיום זה הינו יום מ"ת ממש. כי מיום הר' עלה משה להר ונתעכב בהבלתה ימים רבים מן הסר אל השה ומן השה אל הסר. ושוב כי לא נתנה בל התורה בולה ביום זה בי' אמרינן נתנו בלה אלות ח' לחדש הרחשון ו' אלות. ז' אחר מן אחי לנח. נ' שמילה לאברהם. ד' גיד הנשה ליעבב ה' היבוש ליהודה. ו' קידוש החודש במצרים ופסח ופדיון בבורים. ז' במרה שם שם לו חק ומשפט ועדו"ל שבת ונלה דינין במרה ליפקד. ח' בשיני בל התורה. ולבן אנו מזבירין זמן מתן תורתינו בי הוא הזמן הח' והוא בנגד יום שמיני עצרת בי הוא בתחלת השבוע הח'. ומלות לממני יומי ושבועי. ובעל עקדת יצחק פי' ב' טעמים למה לא זברה תורה מתן תורה. אמר בי אין דרך ומבוה בלל להזהיר על במירת יום קבלת התורה. אחר בשם אין תורה ח"ו אין בבחן מלוה בלל במו בלה רצו למנות מילות הש"י בבלל השנות בשם אין מלוה ה"ו אין מקום למנות. ועוד פי' טעם אחר אלא רצה הקב"ה ליחד יום לקבלת התורה. אלא שבבל יום ויום חייב אדם לרחות באלו היום קבלו בש"ם היום הזה אלו אומר מדבר סיני ואומר היום הזה מלוך ה' אלהיך. ובמדרש המשוך מלוך לנתת טעם טעניין זה ע"ם:

ונקרא עוד השם הזה "יום "הביכורים בש"ם ויום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם. ונקרא יום הביכורים לפי שהוא בימי קציר הטין ואין מקריבין מנחה חדשה עד שיקריבו שתי הלחם. ואתי הלחם הם רמז לתורה שבבתב ולתורה שבעל פה במו שבתיב לבו לחמו בלחמי ושתו יין מסכתי ויהיה בשומר ושבשועות ללמדך שש"ם שבשומר הוא שעורים הוא ריח ניחוח. וכן בשבועות אומר ריח ניחוח ללמדך שבל האוכל לחם לר ומים לחץ בדי ללמוד תורה ריח ניחוח הוא יותר ממור ולבונה וכדאיתא במעשה דר' אלעזר. אמרינן בירושלמי דר"ח ר' אבדימי בשם רב חמא אומר שבל הקרבנות בתיב בהעלת ובשלחת לא בתיב הטלת. אמר להם הקב"ה ליפראל מיום שקבלתם התורה עליכם בחלו לא הטלתם

בימים . ועל כן יש לשמוח בחג השבועות . ולפי מינו שלמי שיבור כי שם בעזרת לומדי התורה להתעסק בחג זה לפי' מי שרגיל להתעסק בכל השנה כדאמרינן בפסחים פ' הלן דברים מר בריה דרבינא יתיב כולי שתא בתעניתא בר מעצרתא ויומא דכיפורי ומעלי יומא דכיפורי . עצרת יום שנתנה בו תורה לישראל . פוריס מעיקרא לשבי תיקנון . מעלי יומא דכיפורי דמני ר' חייא מדפתי כתיב ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בו' . ר' יוסף ביומא דעצרתא עבד ליה עצלה תליתאה אמר מי לפי שהי יומא כשאר יוסף תיכף כשוקא :

תרצא לבחרת קורין בהודם השלישי עד סוף הסדר דתיתא במדבר בהר'

הג' אמר הקב"ה לישראל בני הוו קורין את הפ' הזאת בכל שנה ושנה ואני מעלה עליכם כאלו אתם עומדים לפני הר סיני ומקבלים את התורה חיתני בהדא הג' :

תרצב ונוהגים לשכול מאכלי חלב ביום ח' של שבועות . והטעם שהוא כמו

הג' שבשלין שקיבלו בניל פכה זכר לפכח וזכר לתגינה . כן כותבין מרכל חלב ואה"כ מאכל בשר . ונריכין להבית עמהן ג' לחם על השלחן שהוא במקום המזבח ויש בזה זכרון לשתי הלחם שהיו מקריבין ביום הביכורים . ועוד יש רמז לזה מן התורה שנאמר מנחה "חדשה "לה' "שבשבועותיכם ר"ת חלב ונריך לאכול גם בשר כי אין שמחה אלא בשר . ובעל אבן בוחן כתב נס לאמרו בעלי מזל והידה . שמספר מרי"ם רמז של "דשם "חלב "קמחה "דסמידה . והא' העודף יפסר. לאכול תחן שובע ויותר . כן היום מנהג בני הקהילות . ביום מתן תורתינו . עכ"ל סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור וממנהג שבותינו אל תסור כל הפר יורך ואל יבוא לידי פוס מנהג כדאמרינן בפסחים פ' תרוס שנהגו ובב"ר פ' וירא אליו עליית' לקרא' הלך בנימוסא ובפ' ח' דתעניות ירושלמי וביומלמי פ' מק ס שנהגו ובהגדה סיר השירים דמנהג' מילח' :

תרצג ביום ג' מנהג לקרות מגלת רות קודם קריאת התורה לפי שבתוב בפ' אמור

על הכתוב בעניין המועדים בפ' שבועות ובקלרכם את קניך תלרכם לעני ולגר תעזוב אותם . וכתיב ותורת חסד על לשונה ובועז עשה בקלירתו הסד לרות . ולפך קורין בעלרת מגלת רות וכו מינו בוע"ז פסוקי' עכ"ל הכותב מנלת רות נהג בשבועות להיות סיפור הולדת בכורות למשפט בכותה לבית דוד לנטוע בנפשותינו מדת הצדקה ונאמרו כי בלשר הבורח ית' שמר הבטחתו לישראל לשר הבטיחם ע"י משה נביאו . בשוליך את העם ממלרים העבדון את השלחים על הבר הזה . ומן השמים השמיעם את קולו ויסן להם הקים ומשפטים יקריקים ועדות לשר יעשה לותם השלח ומי בהם . ככה יאמור הבטחתו שנית ויצא מוכר מנזב יפי ועלר מברניו יפרה ונהה עליו רוח ה' בלשר נתן על רגן

על נביאים בשלישית נשם החלטות רוח הבמה ונביאי בשלישית נשם המרגם' רוח דעת וירלות ה' . בשלישית נשם הלומתם בתיקון כי כל רוחו יוציא בשכל ולכן יבשוט בלדק דלים ונסיה פועל הלדק . ויוכיח בישור לעמוי מלרן והוא פועל החשל המכוסה בו עשיה היטב . ובכוח שפתיו ימית רשע והוא פועל המשפט בהשר פירשנו ע"ש . ואני אומר מה לנו לעשק ולהשם למלות בעשו שמה שקדמונים מהזו חשו . והם רבותינו הקדושים נתנו טוב טעם ודעת בלמרם ז"ל במדרש ומה עניין רוח הלל עלרת שנקראת בעלרת בזמן תורה . ללמדך שלא נתנה תורה אלא על ידי יסורין ושוני . וכן הוא אומר ה תך יסנו שם תכין בטובתך לעני אלהים . לאמרה תורה לפני הקב"ה רבש"ע תן חלקי בשבט של עוני שאם עשיריס עוסקים בי יהיו מתגאים . אבל בשאם עניים הם מתעסקים בי והם יודעים בשם רשעים ושפלים אל נתן השבל במרומים רשים ועשיריס בשפל יסבו . לפיכך ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בלרן הדיין אומר לאדם טול קיסם מבין עיניך והוא אומר טול קורה מבין עיניך . לומה ויהי שתי פעמים אחד לרעבון להם ואחד לרעבון של תורה . ללמדך כל דור שאין תורה מלויה בו רעב מלויה בו .

תרצד נהגו קדמונים ז"ל מפרשי עליון שלא ליתן גביל שבועות . ועכשיו נשתי עיניהם.

וכל לילה קורין בהורה ובנביאים ובכתובים ומדלגין בתלמוד ובהגדות וקורין בהכמת של שתרי תורה עד אור הבוקר וקבלת תלותיהם בידיהם . והעניין הזה טוב וגמון הוא ומפריסים והפרי עם שלו ככה והכעם ידוע לחכמי החתם :

תרצה מורי מהר"ם ז"ל היה היה החלב שנחלבה בי"ט ח' של שבועות לאוכלה בחושה יום . ואם נחלבה בשבת שלפניו ח' שיו אין לאוכלה עד יום ב' עיין בשבועותיו וכן הורה מהר"י מולי"ן ז"ל :

ענין תשעה באב

תרצו אמר הגיעה כל חויזים הגיעות בין המצרי' היינו בין שבעה עשר בתמוז ופ' בחב הגיעות בין המלרים בגימטריה השה כ"ח ימים מי"ז בתמוז עד ט"ב וזהו דהיתה בחיכם רבתי ויחמר חלי מה'תה רוחה ואומר מקל שקד אני רוח' אמר ר"ח מה שימנו של שקד זה משעה שהוא מלין עד שעה שהוא גומר כ"ח יום . כך מי"ז בתמוז עד ט' בחב כ"ח יום ומיתת נמי הוא בוהנו כי בתמנו הרשה הלו י"ז בתמוז בשנה בלימה פניו . אלו תשעה בחב הם כן הוא התלת הפירעונות לבן חין מכתפר ן משעה עשר בתמוז עד אחר ט' בחב ואין מוצאין נשים . ויש שאין מולכין עשר ואין שואין יין מי"ז בתמוז עד י' בחב . וכתב שלבו בשם הר"ר אשר הטעם שנשוא דאמרינן בתלמוד במשנה בשבעה עשר בתמוז בטל התמיד וכן בעומתינו בטל ניסוך היין . ויש ממנעים משבעה עשר בתמוז עד שבעה נהמו וכתב מורי מהר"ם ז"ל בתשובה דלאו מהטעם הוא ורלוי למהו לא לף שהל השעה בחב ביום המיסר

דלא מדינא הוא . אבל אם חל ט' באב מקמי הכי מכתב על שטות גמור ואפילו שהרבה כדאיתה בירושלמי פרק מקום שנהגו כל דבר שהוא יהוא שהוא מותר והוא טעם בו כיוצא בשאל לחכם ומתירין לו . פירש בלח פתה ותרעה בשאר בהמ"ח להדיא ולפ"ז שמועין עלמן מבשר ויין בחב מורי מהר"ש ז"ל בתשובה סימן ל"ב דמותרין ברחילה :

תרצו בין המלרים ממעטים מלבוך שהחיינו על שוס פירה . וכן היתה בספר הכידים הביאו מהר"י מולי"ן בהשובותיו ע"ם וברלמה לפי עניות דעתי כיון שילחה דאשבר לדמויי כיון פירה הו מלבוש אבל לי מיקרי אדיון הבן אין מהמינין הם המנוה הו שם הברכה ול"ע בהשובת מהרי"ל . ועיקר יכודו בזוי על ספר הכידים . בספר הכידים סי' תתמ"ג בחב דיש מברכי' על פרי הדם כשנזדמנו לפס שבשות שבין שבעה שבר בחמות להשעה בחב . ול"ל דהמיקל בשבשות לה הפסיד:

תרצח באיבה רבתי היתה שלריך ליזהר מי"ז בחמות עד ט' בחב שלה לילך

יחידי מז' שעות עד ט' שעות . אין להכות אפי' רב לחלמידו אפילו ברשעה לפי שאין קצב מרובי בולע ובשבח יש בדבר שנה' כל רודפיה השיגוה בין המלרים ובן הוא במדרש תהלים מזמור רל"ח וכ"ב הריקה . (אחר י"ז בחמות אין לומרים פרקים בק"ק ורנקפורט)

תרצט כתב הס"ט בהגהו שבשותיו שלה לרחון מר"ת.

ויש עליהו לקיים מנוה הל שבוש תורה

אחר וכ"ב המרדכי בשמו בהחלת מועד קטן . וכתב בהרוחת הדגן בסי' ק"ן דאמנם דאפי' בלוגן אסור . אב"ג דלבון הרמב"ם דווקא בהאין הגהו אישור . גר' דה"ו ומרדכי פליגי עליה בשם דלישהו בסברי דעבי מר"ח ולישהו לא כתב שלה בשבת זו . ס"ב ישמ דבשת נמי פליגי . אמנם כאשר' לי ברלישי בימי הרפי רוחני' בנהרות מר"ח ולא מישהו בידם ושהאחיר מע"ב עכ"ל . ומהרי"ו כתב דאותר להרוץ נס בלוגן . ובדרשות מהרי"ל כתב דאותר להפוף הרחים בערב שבת דהזון יפעיש . ודווקא בשישי הפיבת הרחים לוגנין ולא חמין . ובקושי אותר נס בה"ג וכן הנהיג לבהורים וגם הוא בעלמו עשה כן דלאחר דשוא נגיל להוף הרחים בכל ע"ם מהקרי הולה שלגו . ושם הירא ר"ח בע"ב רוחצין לעבוד הבשבת כן נהגו . ובמהגי דור"ח דרבותיו שבמגל"ח נזהרין ומקדימין לרחון :

תש אשה לעבילתה רוחלת ומובלת כדרכה . ושם הירא ליל ב' בחב ור' בחב רוחלת

ומובלת ליל ו' בחב . ושם ה"ח הרחן ושיוף ערב השבת בחב ורבבול ליל מוצאי השבת בחב לעובד . וז"ל הרוקח סימן ש"ב הלו שבילות בחלתי לפי יקר מן רביעו קלוניסוס מן רומי מלימתי הייב הדם למנוע מלרחון קודם השבת בחב . יום קודם רחם הדם או ר"ח עלמו . והביב הייב הדם למנוע מלרחון מר"ח הב וברחם הדם עלמו לאסור משום שנה' הנח הדשם ושאשה . אבל קודם רחם הדם מותר לרחון בו ביום. ועיד שם יזהון לבר מינן שילניסוס לו בלוגים לפי יום ב' בני יניס או לחתר ר"ח לחתר בשותם שבת

שהל תבשר בשר לאוש בשוכה הב מיתר לרחון שח"ב או הב יש לו לרחון עד לאחר השבת בחב. והביב שם יזהון לו כוף דבר לאחר ר"ח לאחר אסור לרחון עד ביוצוב הבשבת בחב שלון לו לבילות גדולה מזו שהרב בים שלניהו . ודמיא לו בדקאמרי בבן במסכת תעניות לגבי אבל דאיכא תבפיהו לבילות בזה לאחר זה שם הכניך שערו מיקל בחב' ומכבם כבותו בימים שלמה בהמין אבור ה"ב בדאבפיהו לבילות דמיא ואבור ברחילה עד לאחר השבת בחב. עוד בחלתי הב יזהון לחבשם נדה לרחון מבומחתם קודם ט"ב שם מיתר ברחילה שם לשו . הביב לגבי שבשם נדה ביזהון לרחון בחלו ימים מבומחתם מותרת לרחון ט"ו פובדין ולעובד במי מקוה שם מהעסקת לעובר עלמה לבעלה ומשום פריה ורביה שקילו בה . כי הא דאמרו הבמים גדולה פריה ורביה לפני שקב"ה מבניין בית השקדש שבאמר שדם יכיה בלבנון ובמים הדשים בביתו ועוד שלינו לאסור בשבמים השעה כ"ש בהשעה בחב בלבד אבל קודם לבן מותר ב"ב . וכן הוא בשבולי לקט. ובתניא לבל לאסור לעבול בהשעה בחב לפי שבילה מעה וכן כתב השיבשות ס"ב דבילה וכן כתב השרדכי וכר"ל ילחק מדור"ח . וכדי הוא בית שלניהו לשבד עליו שבילה

אחת בשנה:

תיא בעין כיבום ח"ה ושביר"י ומרדכי וסמ"ק שין לוברין רק שבוע אחל השעה

בחב בחוכם וכן מבשע בהדיא בהרוחת שדגן. ואפילו הל השעה בחב בשבת מביין השרדכי והשברי בשני השבועות וכן בחורה היים וסמ"ק ביום חמישי שבוע ב"ם. וגראה דוקא היכא להקל דשם שבקין כלי שבתן שין בהם שבוש גיהון והוא כביבוס שלגו ושותר כדי להניח עד לאחר השעה בחב שפילו לכבם בשבוע אחל השעה בחב לבי ם בחוכם וכ"ם לפני שבת א דאיכא לאסור שבוש כיבוס. וכן בשהגי' יבים שיר בב' שבועות כשחל ט' בחב בשבת. שין כתב בשם סמ"ג דנהגו להסור. שעפ"י שבדחה מ"ש הא גם הטור הביא הסב"ג בחב בנהגו כן ושיהי עליה גס כן דברי סמ"ק שבחב פי' לפיבובו דכל השבוע הוא מיום הו' קשה ע"ב מלחתי . ושם בחב דוקא היכא להקל דשם שבקין כלי שבתן שין בהן שבוש גיהון . והוא כביבוס שלגו הו' . שומר שי דאדרבה דאמו נקטינן בהאי הטעמ בחב שנהגו שבוחתיו לאסור אף בביבוס שלגו . וכן כ' שהרי"י קשה דאין להקל כיון שנהגו כ"ם שפסר דשרי' נמי אסור שהרי ים שי בחב דביבוס שלגו קרי גיהון לבל בני בבל שאין שהלבנים יפה לפי שיש שיהם הם עכורים שהיכם שרץ הרים וגבעות בהרל ישראל. וביבוס של שהר שרוחה שפסר שבוח בביבוס של שרץ ישראל ואסור . ועוד שהרי הב"י פירש בפרק אילו שבלחין דגיהון היינו שהר ועפר או בורית וביבוס היינו במים לשד ובזמן הזה שין שבבסין במים לבד . ומשם בבל ביבוס של זמן זה הוי גיהון ואסור שדינה בכלי פשתן וכן שבשע בבלבו . ומשהר דאמו שהגיה שר"ח והילך אסור ביבוס שלגו עכ"פ וכן בחב שהר"ם בהגה"ם להשמיט. בחב עוד דאסור ליהן בלים שפילו לבושבת

לכיבוד מותיו ומ"ה ומילך:

תשב כתב בהלכות ממזרות מסורים הגדולים לכבד לקטנים ולכבם כשהוא בבגדי שחל ע' בחג לישב בסוכה ע"כ. והוא דלכאו' לכבם כשהוא קטנים משמע דלא בבגדים שמלפפין בהם קטנים המולידים ריע ומשהוא בבגדיהם קאמר דהגהו מבני מרי. ודייק ליפני שבחג לבוש כשהוא ולא לבוש בגד. וכן הוא בפרקים דרומזין לקטנים הרלש ומכפרין את הסדיטים שלהם שקורין ווינדלי"ן כל אחד ואחד לבדו ולא הרבה ביחד. וכן בתוספתא פ' בתרא דתענית משמע דמותר לכבם בבגדי חיוניות אפי' בלא חיוני:

תשג כתב מהרא"י בתשובת שדבן סימן קל"ב דאסור לעבריות לבבם בבגדי הרמתיות. שבל הוא מלהבם בשעתי' הנשים לעשיות קודם הכניסה שמולין הקנוות אין לאסור בשבת זו על עיקר בלשיפי הרמתיות דאפי' בלשיפי יברלוני' אינה אלא הומרא יתירה. ומשמע הא דלא ידוע ומפורסם שהוא של הרמתיות שרי:

תשד בתיקון בגדים רשוי להחמיר מדאם חודש מותר היום סימן תקנ"ה. ובגדים הנהבים בהחלטן להרוג דוקא מהמירין אבל עוייש לעזוך הפירה וכה"ג מותר בשומת הדבן. וכתבו הגאות מיימוני בשם הרוקח דאסור ניקח אפילו מנעליה הנהים וכן הוא בהגודא פרי' בשרה דתענית וכן בשאיג מהרי"ל. ומהגיים לשם לשומים כותים לתקן כליס מהנים קוך זמן זה כדי שיהו מוכני' לאחר התענית. ומיהו טוב למעט בזה במקום דאפשר אלא עדיף מבאר מצה ומקן דמעטין:

תשה כתב שכשבו ים נמנעים מחכילת בשר מבהכום אב לפי שהוא אלא בשבר. ואעפ"כ אין לחמנע מהתבשיל שתבשל בו בשר לנעטורי נפשיה קא מכוון והא מלתא. ועוד לחמריך בתרי' המודר מן הנה' מותר בתבשיל:

תשו מצניעים מרחם מודם ומילך הסכין של בהיטה שמין בוהטין כ"ה לעוכך מנוה להולה לו שבת או מילה. ובשהודם מנוה בגון מילה ופדיון הבן וכיוצ מסבתא ושעודם תירוסין חוכלין בשר ובוחנו יין כל הסייבים לשעודם. אבל יש לנחמה אלא להוסיף. ובשבוע שחל תשעה בתוכה אין לאכול בשר ויין רק מניין מנוחה וזה אפילו בערב תשעה בתוך שרי. ובלבד אלא יהא בשעודם המשפיק בה הגי"ה מה"ר אברה' קלויזנ"ר ז"ל:

תשז כתוב בתשובת מהרי"ל לשחוט יין הבדלה לה רחיתי רבותי נזהרים. ונדולה מזו אמר לי מהר"ם מפיזר"ה שדן לפני מהר"ם שחותר לברך ברכת המזון על כוס של יין ולעוטמו והודה לו מהר"ם. הלן לבי מנחנה זה כיון דחדחי ליה לברך כמו שפסק מהר"ם דלריך הברה למי שנהג איסור. גם בשחר הנודה התיר לבחל דגים בהומין יין דהעודר ביין מותר בהומן משחע דלעיין יין השוה נדר טל"ל. ומוהגין להחמיר היכא דליכא תיעוק ומוהגין לתיעוק ובמקו' דליכא תיעוק מותר בעלמו:

תשח ר"ח אב שחל בשבת מבשיריו שחעו כדי שלא

לחחום הסיעוד דב"ה (גם הוא מנהג ורינקבורג) ומהר"י מול"ן בשחבותיו כתב עוד משעמ דרשם חודם אב רמוז בם בהדשם ימלאנה כדפירש שם רש"י ז"ל ושעם הגון הוא מאוד. כיוצא בזה בחבו רבותיו הפוסקים על ההפסרה דפרשם שקנים והחדם שלוחה נדחית משעם זה דאית בה מעין ר"ח כמו שב' המדבכי פ' בתרא דמגלה:

תשט ערב חשעה בחג מנהג לחכול סעודה קבועה קודם מנחה. ולה"ר מחללי' מנחה ואוכלין סעודה מפסקת. ונוהגים להרבות קלח בסעודה הרחשונה כדי שלא יזיק לשם התענית הוחיל ופוסקים מנה"י כמו ביו"כ. ום קלח רשייה לזה ממדרש תיכה רבתי (בפתיחתה דף כ"ג ע"ב) יפיתו בי יוחבי שער שלו יפרעל שהן יוחנין בחתי כנסיות ובחתי מדרשות. וגניחת בותי שכר מהחר שהן יוחבין ואוכלין ושותין ומחפללין בסעודת חשעה בחג יוחבין ובוכלין קינן ונהי ואיכה. ומיהו לי מני לעבר שבשיה ואינו אוכל רק למלאות חחות נפשו כי יראה שלו שה בכלל בהן רשעים שבחב הרמב"ן ז"ל. ועל המהמירים נאמר לדיק אוכל לשובע נפשו:

תשי יש אומרים שהין אומרים מזמור לחודה גם בערב תשעה בחג כמו בערב יום כפור וכן בחשעה בחג. ואני שמעתי מפי מורי הגאון ז"ל דבעות הוא כ"ח יבוא בים שהקדש יהיה העם הזה לבית יהודה ויפרחל לשהון ולשמחה ויפיבו לעויים לדוכן. וכהנים לעבודתן. ויקריבו קרבנות שהקדן.

תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן:

תשיא כתפלרי מנחה אחר הכילה ואין מפלין לחקרי מועד. ואז אוכלין סעודה המפסקת על הארן. וכתב הגאון מיימון ודומה כמי שמתו מוטל לפניו לכך נהגו ליבב על נבי קרקע בסעודה המפסקת. וכן כתבו התוס' צריך לעשות מקומו שהוא רגיל לאכול כמו שהיה מנהג רבי יהודה בר אלעזר שיבב ואלל ערב השעה בחג בין תמוך וכיריים מקום שהיה ממוך ע"כ. וכתב בהרוחת הדבן בסעודה המפסקת צריך ליבב על נבי קרקע ואפ"ה אין צריך להזון מעליו. דאפ דבעינן שם יבוא קרקע לא משעם אבילות הוא אלא משעם משום דבעינן סעודה עניים ואפילה דבהכי אבוי' שפלה ועניים בדאמרינן בכתם דוכתי להבוחות סעודה מיבב ואוכלי'. ולדידן אלא נהוגין לעולם בהיסב' אין בפילות הסעודה ניכר אלא ביבוש על נבי קרקע. ומתוך דבריו משמע שהחר הסעודה המפסקת מותר לחזור וליבב על הסעפל והכסא. וכ"כ הרמב"ן הביאו המור ז"ל אבל נעילה שגלה ואחר אבילות אין מיבבין עד שתחבך וכן רהיתי מאדוני מורי מהר"ב ז"ל ביבב על הכסא אחר הסעודה המפסקת:

תשיב כתבו הגאות מיימוני ז"ל הנהגו רז"ל וכ"כ רב אחילה גאון שהגו אלא לזמן בני אזו הסעודה אלא כל אחד יבב לעצמו דכתיב יבב בדד וילוש. וכן נהגו ר"י וביבו מבואה לבבך נעצמם אפי' כשאוכלו עם אלבם בני אדם. וכאן הוא אלא יבבו אלבם יחד לאכול אלא שהחייבו בזימון אלא כל אחד

יסב בדד וידוש ויבדך לעצמו ע"כ. וכיוצא בזה כתוב בהגהת מסורי בסוף תענית וכן כתב הטור שסדרה"ם היה נוהג להתבודד:

תשיג אין לומלין ג' תכבילין הפילו בפל מין ג' בפתי קדירות מקרי ג' תכבילין. וכן יש להחמיר ולזהר מפני מיעט וקדירה אחד הלא הם כן הוא דבר שדרכו בכך כל הפחם כגון שפוחים שמוחנין עליהם בלים ובנים ה"ת. והמרדכי כתב פרק בתרא דתענית דכל דבר שלי נקרא כמו בן הבשיל כדבתיב ויבשלו את הפסח. וכתב הסמ"ג ריש"ך היה מזכר לחכול שפוחים מבושלי' מחר מבשיל אחר בשעודש המפסקת כדאמרינן בירושלמי דנדרים יוצאין בשפוחים מזומלים משום עירובי תבשילין:

תשיד כתב שהגודל דיכנו שלא לשחות בדר בשום' סעודה. ומוב"י ז"ל כתב בשעודה שלן כוס לבסה"ז שרי. וכל זאת לשלן דשפיר. אבל מי שלא הורגל לשתות כ"ש שכר או הוא שדם חלש בודאי שרי לו לשתות שכר קף בשעודש המפסקת:

תשטו טוב לאכול בשר קרים ובקשים הגה"ה מיימוני וכן ברוקח. ולו שדקים שהוא מאכל מבלים. וירא שמים יהמיר בהא דרבי יודא בר שלעאי שבערב ע"ב היה מביאין לו פת הריפה בשלת ויושב בין תנור לכריים ושותה קיתון של מים ודומה לו כמי שהוא מוטל לפניו. ויש מהמירין כי הא דאיתא בחיכה רבתי (דף ע"ה ע"ד) רבי יונן שהיה אוכל כשעודש המפסה בחב היה מוטל פרוסה ושובלה בשפר ובקיים מה שנאמר ויגרום בהאן שיני הכפיפני בשפר וכן רב בירושלמי:

תשטז אעפ"י שאוכל בשעודה המפסקת מותר להזור ולאכול עוד היום. כן כתב הרי"ף פרק קמא דתענית ובשור שימן תקנ"ג וכן הוא בשיעורי פרק שלשה דהלכות תעניות:

תשיו כתב בשיטות מסיבי כוף שכתת תענית יחיד שקבל עליו תענית בשני וחמישי ושני כל ימות השנה ואירע ערב הפסח בחב להיות בשני. שפשל שהה ואוכל בשעודש המפסקת ערב יבא השמש וכו כתב התשור דשם שבועי לקט וכן כתב השגהות מרדכי דמועד קטן וכן במהרי"ל בשם מהרש"ק ועיין בזה בתר שה שהשו סימן רע"ס. ומלשוי בשוב בזה הלשון ובדידי הסופר היה שובדא שהדרשי להתענות בה"ב שנה תמימה ואירע שהל הפסח בחב לאחר שנה לסיות היום שלשה. והאירני לי שהבר ר' ליפמן מייאשטאפ ומהר"ר מענדל קלויזנ"ר ז"ל לשעוד שהר שפלת שנה רק שנשהל אחד שעדשים בלא היום שומן ובלא היום לירוף שהר:

תשיח נוהגין שלא לשמוד שהר חצות לפי שסתורה שפחתה לב. ולא יהא שדם לשיול בשוק הרי התורה בשלה שכוס שבשוב בם פקודי ס' יהרים שפחתי לב ומי יקל בשבו עוד לשמות עלמו בשיולים כך שלשתי בשוב בשם רש"י ז"ל. ובלבו בם' שלא יהיה שיול שטעם כדי שלא יבא לידי שחוק והיהול.

תשיט תענה בחב הטור בשבילה ובשיעי ורמיה

ומעילה הסמל ושמים שמעה. ולילו כיוצא לכל דבר ומין שולין שלא שבעוד יום ומין השמצות שלו הטור כי"כ. אבל שאר הדברים שותרים עד שחשבך:

תשך אין לקרות בשורה ובניהים רק בחיבה וחיוב וקיצות ושדלנין פסוקים דשחות. אבל הקורא דברי נחמות שבירמי' וביחעיה כתבו שנהוג שיימוני דעביה היה כידו:

תשכא בתשובת שהרי"ל כתוב ללמוד בשבעה בחב פיהוס ירמיה וחיוב לא יהיעתי שם בשחפק לחדוני להלן בין הפיהוס והקריאה שלו בבוקטני עשקינן שחוש שביעים שה שמוציאים שפיהם. ולי שבוש פיה בו עיון שכ"ם דעדיף דהא רבי שאיר שהיר לשילו היה שיכה לקרות ולעשות בשבוש שלו רגיל. ושע"ג דקיימא לן בכ' יולד ש"ש חזינן דכל שה דשכתר ללמוד ושחקבה שפי עדיף. וללמוד בפרק הלו שנלהין שהיר גם כן בלוחה שבוצה שע"ג דלשו עשייה דהשעה בחב הוא. דהם היחה דהיה היה בוש שבשה לא היו שביכין לחבל לקרות בו. וגם החיבו הלו שנלהין כשאר חבפ"י היה בו כשה דיני שנודה ושיהרם הכל לא השיב שבשה. ועוד דהשיב שני שיכהה כשו היוב בחבר הוא כוף כל הדם והחי יהו לא לבו. ודלי ליחא ולייהן לפני דשברשבי שילחת טובה שפבר דלכור כדשברם הרש"ם בחבל ע"ל. וכתב עוד בלוחה שבוצה וללמוד ט"י הרבור לשור דשעשת שבוש שבשה ובשירהור ליכא שבשה כשו בשדבר ופעשים שפי ושיקר השבשה היא שן ההרהור. והם יקרא הדם כל היום ולא יהיו שם שבשה היה לו הלא ה"ש יהיו ה"כ כי שהרהר הלא נירכה שלי הנא ושדבתים שבשבי לב ילפינן לה וכבה שבי שבשה לב הוא:

תשכב כך שונה היום שותר כנון קריאת הנא ושזשורים וכבאי נוונא. וכן להזור הפר' בהנעה בחב שותר:

תשכג הולצים השעלים קודם שפלת ערבית ושוב לילך יחף לב"ה כן שמעתי בדרשות שהרי"ל:

תשכד כתב שהרדכי בהלכות בשחות נהגו הלא להדליק נרות בבית הכנסת בט' בחב כי הם גר אחד לעורך החזן. וזה נראה מ הג הפר כדאמרינן בחיכה רבתי (דף ל"ה ע"ב) אחר הקב"ה לשלכים בשעת הירבן בית השקדש שלך בשר ודם הם ואם הבל שה הוא עושה שבבה הא הבנסין לף שי הנשה כן דבתיב בשם וירה קדמו וכן כתב הרש"ם והטור. והשנודה כתב דשיהין עוד גר אחד להדליק בו גר:

והחזן הם יבבה וכן הנהיג שהרי"ל שהריו:

תשכה בזוהרי"ק הנהיג שהבל לילך לבית הבנסת בליל ת"ב עד היום כל התפלה

ובשחר עד היום קיות וכן מכוך שהרדכי והטור ש"ח:

תשכו היוב שדם לנעל ולשעה בבגדו ושהלותיו שהם היה רגיל לשבב על בני כריס לא יבבב כי הם על אחד. ושובבת ושיקות אין חייבין חום' פרק בשהא דתענית. ויש בני הדם שהשיחו אבן שהת רחשם ליל הנשה בחב ורשז לדבר ייקח שהבני שהקום וגו' וביה"ש רשם דבתיב שה עורף השקום האט

והמורכן רמה מהמזמם הגהוגים מלאתי עכ"ל הנמוק מרדכי בפ"ק :

תשכו אם חל בשבת בתב בשבת מטר בשבת ב שחשה ומבריזין בניח בשבת דבריס שבשעה ריבב ס' טוב מניעות :

תשכח ואם חל במוצאי שבת או בשבת ונדחה מ"ש ע"ן ואין אומרים פרקים . ואוכלין גם אחר מנחה אפי' בשעודת שלמה בשבת . ואוכלין במעגלים לכ"ם רק ישבה במעגלים בהרווחה בתופן שמיד אחר ברכו יחלון מעגלים מן הרגל ברגל אחת את חברתה לאחר רוקח סימן שי"ב :

תשבט ואין אומרים ויהי נועם וכתב המרדכי לפי שמקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בע' בתב אין עושין . ומו דאקרי מועד ושמ"ק כתב שבשם לפי שהוסד על הקמת המשכן ועשה אין לאומרו ביום שנמרב ואוח עיקר . דאי בשבם מקום ליסור מלאכה גם בשבת בחמיע השבוע שבשע בתב לא הוי לן למימר מאחר דלא נוכל לומר ומעשה ידינו . ולפי שעם הסמ"ק מיושב שפיר :

תשל ומתפללין אחה הוגמנו . ואין אומרים ויהן לך . ואין מברכין על הכוס אפי' בניהו שלא בשרוחה נר מברך בורא מאורי האש קודם הכוס . ואין מברכין על הבשמים דאסור משום שעונג . ובמולאי ש"ב דהיינו בלילי שני מבדילין על הכוס בניהו . ומהן דנייש גם ליל עשירי ר"ל שאם ים חללו מי שיבדיל במולאי השבם בתב יכוון לנאם עמו בברכה ויעשה אחן ואוב יוצא שפיר אפי' שהיו עוסק. ובע"ב דלא חזי למשבי כדאיתא בהדיא בגמ' פ' בכל מערבין לשנין קידוש דיום כשור דאי לא הוי חייסין ביוקא דילמא אתי למיסרך . היינו מקדשין על הכוס ויכניון ליוקא למשבי והוו נפקיע ידי חובת קידוש . ובע"ג דאנו לא שהיו אלא חזיק למשבי . וכן איתא בהג"ה בשיב" סוף מסכת תעניח לעניו הבדלה בלילי מבשע בתב דהוי שפיר דמי להבדולי למיתב ליוקא למשבי' אי לאו משום דאתי למיסרך . וכן בתב הטור בעניו זה וכן בתב הרא"ם פרק מי שהיו לעניו אוחן במולאי שבת דאי לאו דאסור הוא לעניו אחן אפילו אחר ברכה היינו מבדילים לפניו כדי לעשות אחן לצאת עמהן . ובע"ג דאיכא נמי לא חזי למשבי יין נפיק בטעימת מניהו והוא הדין בגבון דיהן דנפיק בהדי מחריני . וע"ל דאסי עדיף טפי מטיחהן עד למחר :

דבל לקבועי מבדלתה לשבחא עדיף טפי :

תשלא בתשעה בתב אוחר להניח תפלין משום דחמי לאבילות יהנה . ואוכא רבינו אחיר לא היה מניה תפלין ולא היה מתעטף בטליח גדול בבוקר משום דאיחא בחיכא רבתי הבליך משמיש ס"ו זה טלית ותפלין . אבל בערב מניח תפלין ומתעטף בליחת . ובבוקר לובש טלית קטן לפי שאין נרחה לעולם מרדכי. והטור בתב בשמו דבתשעה בתב אין להניח תפלין כמו ביום רחשון של אבל שאין יום אר יותר ממנו יום קבישות בביח לבורות ואלא להתעטף משום דבחיב בלע המוחו ומהרגמין בזע פורפרין

דילים ובחוב בהג"ה ומפעם זה מסירין הפרוכת :

תשלב שליח לבור אומר שנעו בין נוחל לרוסף לפי שבקרה לוס חמיעו כן משמע בחוי זרוע ובמרדכי ובא"ח וברוקח ובשנהות מיימוני וכן הכה ג מהרי"ל ומהרח"ק . ולא כר"י הלוי שהניא שלא לאומרו :

תשלג אם חל בשבת בתב ביום ה' אין אומר אל ארך אפים . טע"ג דאור זרוע ומרדכי ות"ח בחבו לומר אל ארך אפים מ"ו אין מיחנין כן :

תשלד כתב בתשב"ן סימן חס"ו שביחי רבי יעקב סגן לויה חת הדם אחד בשבת בתב ולא היה לומר עליו לדוק הדין משום דבחיב קרא עלי מועד וכן מוכנין . וקי שדעת מורי ז"ל היו כן בבר בחשבו המוהב שלא לאומרו :

תשלה מילה בשבת אין מלין אחר שנומרין הקיוסים . ומסיק בא"ח דמדברין על הכוס ושותין החיוקות . טע"ג דאין מבדילין על הכוס דבמי שבדלם דהשיב קבועה . כיון דלפי קביעות הבני בא בחם פעמים בע' בשבת וחייסין דילמא אתי למיסרך חס שאין כן במילה דחיכה קבועה . וי"ו בשחה מלין בדי שימול בשאחה על שם שם מביו על המרחיך . ואז לובש ס המוהל ובעל ברית לבניס אך לא לבניס ממש ולא הדבים :

תשלו וכן בשבת על היין אין מחליפין רק בכוחת כן הוא במרדכי וכן הוא ב זנודם וברוקח סימן ש"ח ובשג"ם בשיר" מהור זרוע וכן הוא במרבי". לאפוקי חותן שהמחירין שלא להחליף אח הכחוחת . ומורי ז"ל כ' בשבוחת הפעם מ"ם בחוחת משאר בגדי'. דבשאר בגדים אין נרחה כל בך לאביליות . אבל בכחוחת אין עני שביפרחל שאין לו בחוחת לבן בשבת אם כן נרחה . ועוד שבכחוחת אינו בכלל שני בגדים כי הוא משום זיעה בעלמא ופעמים אפי' בחמיע השבוע לובשין בחוחת משבת היכא שהחמלה זיעה בפרט בחרנגו . לבן אין זה קרוי שני בגדים שאינו כל בך לבבוד שבת לבן מוחר . וכן אני רגיל להורות . וע"ל הסידות של שבוח המחמיר בזה ומבטל עונג שבת . וכל שבן חותן שמחלים הבילות על הקרובים הפסוליס לעדות בהשר בחב מהרח"ו משום מבר"ם שאינם מבנים הבגדים ומטורי' ברחיצת החין אפי' פניו ידיו כו' שג"כ מוחרין בבחוחת כמו בשבת של חזן שביב שמטור ג"כ ברחיצת החין אפי' פניו ידיו כו' בשאר בתב מהרח"ו ומהר"ם . ובחב במרדכי שמוחר בבחוחת וכן בחור זרוע בהג"ה בשיר"י בל שבן לחותן שמרחין אבילות ב"י שהוא רק מנהג ואין רוצה מזה נמלא בהלמוד ובפסקי הגהוגים כ"ש בהלבות שהוחת על מהר"ם. שמוחר בבחוחת :

תשלי בשחל מילה בשבת בתב שחל להיות בשבת . בחומו שבת חומר יוחר וחוכן וזולת דברים מילה שהרב רבי מבחם קלויזנ"ר ז"ל :

תשלח נוהגים בכל מקום ליל לבית הקבורות בשבת בתב . שהרי שבת בתב הוא תעניח ליבור כמו שהיו עושין מפני הגשמים תוספת בשבת תעניח דף י"ו. ועוד דאיחא בחיכא

דבתי הלדיקים גם בקבר מתאבלין על ירושלים מהרי"ל בשם מהרא"ק :

תשלט ואסור במלאכה במקום שנהגו וכן נהיגי עד חצות . וה"מ ע"י עלמו אבל ע"י גוי מותר אפילו בביתו רוקח :

תשם קודם חצות מהנים להחמיר בכל מלאכה שים גם שהוי קלת אפילו מעשה הדיוט . אבל דבר שאין בה שהוי כגון הדלקת גרות או קצירה וכדומה מותרת . ולהלוה הפרוה טוב לעשות ע"י כותי אם אפשר בכותי עיין מזה בתרומת הדשן :

תשמא ואם היה יריד או שיירות באו עכשיו אי מותר אפילו קודם חצות לקנות משם ע"י גוים וכל שכן למכור דהוי דבר האבוד ומותר בחול כדמשמע ביורה דיעה בהלכות אבל . ע"ל סדעמ טוטה להתיר :

תשמב נהגו העם שלא לעשות ולהכין סעודות מוצאי תשעה באב עד לאחר חצות כי יעבו גללי ערב מרדכי וכן בתירא חייס . וכתב הרשב"ץ בתשובה על אחד שעשה קודם חצות . כלל דברים הוא לא נהגו בשם שלא כדי שיהא יושב ומיושב בתפילה על ירושלים ולהתאונן ולהתעצב בצרי וקינות בחבל . ואם נהגו שלא לשהות עד חצות אין עד הערב להקל בזה עכ"ל :

תשמג אין מותרין שלום לתלמיד חכם בי' באב . ולהדיוט מסיבין בשפה רפה . והמהלך בדרך יעשה מעשיו עד שיבא לעיר למבוי היהודים ושם יהלוך שנחות מרדכי וטור :

תשמד במנחה יושבים על הכסאות . ושופטין עלים . ומיחיל תפילין . וקורין ויחל . ומפטיר דרשו . ועיינו כמו בשאר תעניות ליבור ממש . ומושיעין נחם בשומע יושלים . ותמ' הרמ"ם למה אין אומרים אותו שלא בתפלת המנחה . וכתב מהרי"ק הטעם שלעת ערב היתה שם הלכך בשותא שעה מזכירין שפלות ירושלים ומתאבלים על תגהותה . וע"ל עוד טעם בדבר שבערבית והבתים הוא כמי שמתו מוטל לפניו ואינו בנחמה . למנחה הוא כמי שנקבר ואנו לבן אומרים נחם וכן כתב הריטב"א בתשובה על אותה דמשמע נחם ובתרית רחם ובמנחה נחם :

תשמה ושוב שלא לעסוק בשר ושתות יין בלילי תעניתו ויומו לאמר ר' יוחנן מי שייתי שתא קבעתיו בשרותו של היכל הו נשרף . ויש מתענין תשיעי ועשירי כי הא דרבי לוי ליים שייתי ועשירי . ויש שהם הלומי כה לומי שייתי ומתענים תשיעי ולא עשירי כי הא דרבי לוי ליים שייתי ולא עשירי . ומורי מהר"ם בתשובותיו סימן ק"ב כתב דאסור רחילה בעשירי :

תשמו כתב בתשובת מהרי"ל העושין שני ימים ט' בתב ו' בתב . וט' בתב שהל בשבת ובשבת . נראה דאין נריכין להתענות יום י"ח דהא י' נופלת תמיד ביתירא הוא ושל קמן הזכין דאפי' ביום י' נופלת לקולי' בעובד' דרביע יעב"ן ות"ב י"ח מכין לע . אבל שלא לאכול בשר ושתות יין ליל מוצאי ט'

בתב ל"ל דיש ג"ב לשמוע כה"ג למי שמוסג שלא לאכול במוצאי תשעה בתב . דאין זה מקום הזמרת דריב"ו דבו נהרא הילכל דאפילו מי שאוכל ביום עשירי בשר יש שמתענים במוצאי ט' בתב מקום חזמרת דתעניתא יאיבולו של יום ושייך לבין המצרים עכ"ל :

דיני תעניות

תשמז שני ומשיבי הם יפי רצון של הרצביה יום שעלה משה רבינו ע"ה ביום חמישי וירד ביום שני וקבל לוחות החרונות . וגם ג"ד שלמעשה יוצאים בדין . לפי שאדם משתם בתחלת יום ה' ובתחלת ליל ג' לפי הסי' הל"ה כלה"ם ביומים.כלה"ם חל"ם בלילות. ולכך ג"ד יוצאין יוצין לדבר בלד"ק תשפיט . ולכן רגילין להתענות גם לפעמים . וסיוצין לדבר דרשו ה' בשלשה כ"ם מלמו . ונהגו בכל תפוזות יפרשל להתענות בה"ב לחר שבת ולחר סוכות משום דלמרינן פ' י' יוהכפו שקב' דשתא רצלה פי' הבורא של כל השנה הוא הרצל שלובלין ושותין בשבת ימים יותר מדאי . ומרוב לכילה ושתייה ושמחה פוחזין והוטפים ולריכין להתענות לכפר עליהם ושמעו מקרא דחוזב ויהי כי הקיפו ימי המשתה וגומר ועלה עולות מספר כלם כי אמר חיוב חולי חשתו בני ושתם היו ז' ימים דומיא דשבת וסוכות . משה"כ בשעלת דחוזב שלה בני ימים . והמוכה אין לריך כי אז אין בני אדם פנויין ממלאכתן ולילא שמחה יתירה . גם כי לא לשמחה ושמח : משום שלה להודות ולהלל . ות"י בר נחמן בשם שבשבשל שאחר הסוכות ושבת החויר משתה ושולחת האדם משתים ושופו של אדם משחלם שלא הרגיל עדיין בחותו חויר כדאמריך שילטי קייטא קשה מקייטא . על כן אנו מתענים שיהוזק הקב"ה את נופיטו עכ"ל . והמרדכי בשבת תעניות בתב בשם הגי"ם דעיקר הטעם הוא לפי שאחן בתר בני בבל נהירין וסם היו מתענים אחר החג בימי רביע כשלא ידלו בשמים . ובני עולה אחר הפסח . אבל אחר חג הסבועות לא מלינו שיתעניס בשום מקום עד כאן לשונו . ולפי טעמא נראה דאין להתעניות אחר החג עד שבעה עשר מרחשון דהוי רביע רחשונה . וכן הנהיג מהרי"ל ומהרי"ו וכן בתב הבשב"ן וז"ל תעניות שני וחמישי ושני שייך קודם ל"ג בעומר ובמרחשון אחר י"ז דו עכ"ל :

תשמח הא דקרין ויחל בתעניות . סומכים על ספרים חילונים תוספת בשבתים ובשמ"ג על מסכת סופרים . ומט"פ בהוה לסוף שני פסוקים מהפרשה ולא סמכינן על השמש דקהני בשתעניות קורין ברכות וקללות . והא דמלא בהוב בפוסקים שאנו מתחילין ויהל שני פסוקים אחר הפרשה ובשפרים שלנו המדוייקים לימו כן . נשאל על זה גדול בדורו מהר"י מולן והשיב דשמש פיסקי פרשיות ים בשפר תורה של נפרשי ללא כרמש"ם . ובשקורין ויחל בתעניות שיתף החזן והקורא בתורה עד שיאמרו הקהל שוב מהרון חפיף והשתה על הרשה לעמך . וגם ס' חל רחום. לומר כי הקהל לומר חותו כעין תפלה ומתכוונים גם כלבון בקפה . והחזן והקורא אינן רשאין לקרות שלשה

בקצה אלא כך עצם מצה היה המעשה במצה בקצ ומספר כל הענין רמוז לחד". והנן ב". לרך לפיס ג". ורב חסד ד". והמת ה". נוגר חסד לאלפים ו". נוצא עון ז". ופצע ח". תעתה ט". ונקי י". וכלהם לעוניו יא". ולחטאתיהו יב". ונחלתנו יג". הרי יב מדות כמו במעיני חותם. ודע שכך יש למנותם שהרי לחמ"י (פי' שם המחבר הפזמון היה לחמי. ורצם שמו ברלשי הרוזות "לזכרם. "מדע. "תמכתי. "יהי. ומעיני שם זה בכתוב כמו יונה בן לחמי) פיסד הפזמון ר' ס' מנה כן אלא עשרה מדות. ויסד בלחבונם תמכתי יתדותי בשלש עשרה כו'. הרי כמו שמניתו לך. חברם יחד לומר ע"כ שם דברי ספר חסידים. ולא יתכן בעיני כי ס' ס' אל גם כן אלא מדות שם כמו שכתב הרמב"ן ורביעו בחיי. ואלא עשרה מדות לומר שם מנה רביעו ע"ה בשעבר ס' על פניו ולומר כך לומר דרך בקצה וסלחת לעוניו כו' ולניו מן המדות הוא. וכן לומ"י ז"ל לחתר פיסד אלא עשרה מדות יסד וסלחת לעוניו כי' אחר הזכרת המדות יש לומר דרך בקצה וסלחת לעוניו כמו שעשה משה:

תשמט אם הסכימו הקהל להתענות בה"ב לא קורין בבוקר כ"א פרשה דשבוע. ולערב ויחל. לנודע פרק ב' דתעניות:

תשנ אין קורין ויחל וענינו תפילה בתעניות שמתענים בעת צרה אלא אם כן יש עשרה בניים שיכנסת שמתענין. לורח חייב סימן תקכ"ו:

תשנא כתב מהר"י קול"ן בשסובב בתעניות ליבור על בה"ב לף על גב דתעניות חיב אלא מכח מנהג. אפ"ס דוחין בשבת שכאן שמיעה שילא חון ג"ס ושומד יפרסל שמתענה במקומו:

תשנב שכח אלוח ליבור ענינו אם נזכר קודם שומע תפלה יאמר בשומע תפלה ביחיד מהר"י קאר"ו בלורח היים סימן קי"ט. ואם עבר רגליו אין מחזירין לחתו. ויחיד שבכה יאמר בחלבי נעור בלה התימה:

תשנג במנחה בתעניות ליבור ויחיד המתפלל עם הצ"ן ואומר עמו קדושה ולדור ודור. כ"ל דמ"מ לא יאמר עמו ענינו כך מלחתי שם מהרי"ל:

תשנד יחיד שמתענה יאמר ענינו ביום תעניתינו דלעולם ליתתקף בהדי ליבורא שבוצא הרשב"ה סימן כ"ה:

תשנה מנהג ליתן לצדקה בשנהג בתעניות. דלגבי דתעניתא לצדקה וכתיב לעבדו בכל לבבך ויש לחש בהגיד מחומו מנוסו ושמעתי מפי מורי ז"ל דשהלי בעשת שפיירים דרכו בתעניות שנאמר שם כה אמר ה' שמרו משפט ועשו לצדקה ונומר ואח"כ מלחתי בחוסק' כרק הקורח עומד וז"ל והכיצד שמפיירין בשנהג בתעניות ולא בשחרית. שפוט לכתיב בהפטרה דרשו משפט ועשו לצדקה ולגבי דתעניתא

לצדקה לעת ערב ושפוט הכי נכון לשומרו בערב אחר שעשו לצדקה ע"כ. וסימן לדבר תעניות לותיות ת"ת עכ"ו:

תשנו תעניות שמלימים לריך להתענות עד שילאה ג' כוכבים או עד שתזדה הלבנה בכח הנ"ה לפיבי מה"ו בשפכת תעניות:

תשנז במגלת תעניות הר"י בן דוכתא משם ר"י הגלילי מי שבשבע להתענות ערב שבת הרי זה שבוטות שוא שמקלס ע"ש בשבת לכן אין להתענות להתהלה בערב שבת. גם אחבי המעשה לא התענו בע"ש. וכן בתשומת פרש' ברחשים מדייק דאין מתענין בע"ש עמי רבות. ומעשה זה מלאתי בשם הרי"ן דהיכא דאיקלע ר"ה ברחשן בשבת לוחן סעודתי להתענות בערב רחש הודש יתענו ביום ה'. משמע אבל איקלע רחש חודש בשבת יש להתענות בערב שבת דזמנו הוא וכן הורה מורי מהר"ם ז"ל. ולא לחש אל רחש הודש ביום רחשן דביום דמקדימין התעניות לא קבינון בערב שבת אלא כמו תעניות לאחר הכת זמנו הוא:

תשנח כתב מהר"י מולן בחשובה סימן קנ"ז תעניות יחיד בערב שבת מיבא דילי עד אחר תפלת ערבית כדברי מהר"ם. אבל תעניות ליבור לעולמי אני מחמיר להתליש ככמה רבוותא גדולי שבכנו דמחמירי. ולעולמא אי לומר דעביד כמר עבד ואבל לשם שמים ועמך כלם לדיקים. ולומר מהרי"ל דתעניות יחיד מתקני דגזר יחיד על עלמו להתענות עכ"ל. וכדבריו כן נוהגין. וערב ר"ה הוא כתעניות יחיד ואין מתלימים. ויום שמת בו אביו או אמו בתב מור"י ז"ל בשובה שאם שתעני' דרחשן אילא בע"ש. אז שמיבא אלא להתלי' עיין בשובתו סימן ט':

תשנט מדר"ם כשהוא היום מתענה תעניות חלוש בערב שבת מתענה עד אחת שבבים. דיכין שהוא לומר כל כך עד שיתענה תעניות חלוש בשבת להתהלה. וכל שבן אם התחיל להתענות בערב שבת שלריך להמתין עד אחת שבוכבים:

תשס עבשיו אין לו להתענות בשבת מחמת חלוש שאין בוקין בשהרון חלושות ח"ת בהלבות תעניות. אבל בהלבות שבת סימן רפ"ה בתב ברוש' להתענות תעניות הלוש. ונראה בתוב בשם רב האי גאון שאין לו מתענין תעניות הלוש בשבת רק על ג' דבריס. אם רואה ס"ת שנשרף. ויום כיפור בשעה שעלה ושיני לו קורות ביתו וכופלת ע"ב. ויש לומרים שרואה יום כיפור לף אלא בשעת נעילה. וי"א הרואה בקורת בחורה. ויש לומרים הרואה שנושה חבה. וי"א מי שרואה בהלוש שמת מבקרו לריך להתענות אפילו בשבת. והילדה נהיגי עלמה להתענות על אלפא הלומות דרב האי גאון. והמתענה בשבת יאמר ענינו בהלבי לוור אלא התימה גם יהמר רבן העולמים כו' כמו בהול. והמתענה בשבת לריך לעשות כל היום בהורה ויתפלר לו הב"ה בהלבי' מסכת תעניות:

תשסא אף ממותר להתענות תענית הלוט בשבת. מ"מ צריך להתענות יום אחר תיכף על ביטול עיקר עונג שבת. וכתב הזוהר בפרשת ויקהל צריך להתענות מיד ביום המחרת כדי לתקן מה שפגם עונג בביטול עונג שבת. וכן הוא במדרש מפלי המר רב ליתב בתעניתא בתחד בשבת. וכן כתבו הגאונות מרדכי בהלכות בשם הרשב"ץ דהא דאין צריך ביום התענית מיד ביום ג'. דווקא מי שהשם כאן וחזו יכול להתענות ג' ימים רצופים. שהל"ך רחוי לו שלא יתעצב לבקש סליחה וכפרה ע"כ. והר"ר שמואל תבונברק המיר בדוחק לפשה שלא יוכלה להתענות שני ימים רצופים להתענות אחד מימי השבוע ולא ביום רשמון. וכן הוא בשם"ז דמנהג להתענות בתחד בשבת וכן מסתין:

תשסב כתב הר"ר מלחען היושב בתענית הלוט בר"ח המוכה וכוריס ימיב תענית להתענית כמו בשבת מרדכי פ"ק דשבת וכן הוא הגהה מיימוני פ' ח' דתענית:

תשסג מצאתי כתוב בשם הרי"ח שהש יש להם בשהריס וחלש הלוט רע שצריך תענית שים לו להתענות מעת לעת מלאתי בקונץ וכן כתב מהרי"ם משם מהר"ם שהתענה בשבת בסיון שיום להריס ובא לו ה"וס שמתענין עליו חז היה מתענה מחותו חלי יום שבת ולילך עד חני לילה וחז שבדיל ואומ' שזה עולה ליום שלש. ולה"ר ביום רשמון היה מתענה תענית להתעניתו:

תשסד מה שמתענין ביום שמת חביו. שהרי דוד התענה על שאול כי קרלו חבי ומש על יהונתן ועל שבנר כי יש לנוס על מיתת הדם חטוב. וכתיב על כן לה יהללו בני ישראל את הגפש כי חמרו הוחיל ושפעתו והגהו הזקן הלילה לבדו לבך חיבע לו בשבילו לבך נדרו שלא לשכול גיד הגפש. ד"ח דין שהשב ושבן גוף אחד ודין ביעקרו שביש כי הש מעשה בנב כעדי' בן יוסף השכש בשהד שהלך למדיש היה עש עבדו והוליך עמו ממון גדול ושפתו היה מעוד"ת. לימים מת שהדון ושיהה כל הממון ושלך העבד והחזיק בנכסיו והשר העבד חי בתו בשנאל הבן ם ולידש שמע שמת חביו הלך לשטוע נכסיו שהחזיק בהן העבד ומהשהן בגדולי הדור והיה יגלו הבן לפתות פיו בן יהרגוהו ומתחכשן בביש רב סעדיה והיה לפניו לשכול ולא שכל עד שעש לפניו הלו הדברים. נתן לו עלה לדבר של המלך שלא יחר רב סעדיה לדון דין זה. ועוש רב סעדיה לחקיו דש זה בשפל אחד ודש זה בשפל אחר ולקח עלה לעוסה עלה של חבי הבן והיהו בשפל העבד ולא נגלע הדש. ולקח העלה ושם חותו בשפל הבן ונגלע הדש בעלה כי הוא גוף אחד. ולקח רב סעדיה הממון ונתנו לבני שבה. הרי רחוי לבן שיתעלב ביום מיתת חביו. וכן אמר חיוב כי לא סגר דלתי בפני ולא אמר בבן אמי שבשל גוף אחד. וכתיב ויקלל שת יומו לכך ים להתענות ביום שמת חביו:

תשסה דרך להתענות יום שמת בו חביו ולא יום שנקבר בו כי יש בני אדם שמתענים יום קבורה ולא יום המיתה ושבל הוא ביום שנכנס נבלי בן לחיקה לגודה פרק נ' דשבועות וכן הוסכ מהרי"ל וכן הוא בחרומת הדשן סימן רל"ג:

תשסו אם שם לו בא לו אש בחדר ושתעברה השנה. השיב מהר"י מולן בשבועה דמנהג שלו להתענות בחדר ז'. ורלויה שפטירת מרע"ה דלומו יום נהג עלמה בחדר הרשבון ושפירתו שמוך לניסן כדמוכח בפ"ק דקדושין וכן כתב מהרי"ו בחרומת הדשן סימן רנ"ד. וכתב בסוף דבריו לחמנ בשם מודינא דשם נפכר בשנת העיבור בשני. ביעשה לעולם בשני:

תשסז מי שלינו יודע ליום יום הוא יום שמת בו חביו או לאו. הורה לי מורי מהר"ם ז"ל לבדוק יום מיוחד ויתענה בו ויאמר קדיש. לך לש ים יתום של יכיג נבול ודלי:

תשסח אם תיקלע יום שמת בו חביו בשבת או בר"ח. כתב מורי ז"ל בספרו הגדול הבר עדיין כתוש בהוללות המלך שלמה שמין להתענות כלל וכן משמע בתשובות סימן ט'. ולא כתהר"י קלון דידהה למהר. ומלאתי בקונץ יען שכתב בשם מהרי"ו שמהר שדעתו משכמת עש מהרי"ו שמהר בשם מהרי"ל היכא שהל יום שמת בו חביו או לאו בשבת או בר"... שאסור להכול בשעודש של שמהה כמו שעודת נכוחין או בפ"ג. וכן נמלא בשם מהרי"ו שבלל שיהיתו יום מיתת חביו שמין להכול בשעודש שמהה. ומשמע דזוקא שעודת שמהה שבל שעודת מריעות וכה"ג בהי:

תשסט בי שמתו חוריו בניסן. קבלתי מרבותי וכן פסק הגמון מהר"י וייל"ח שמין לריך להתענות. שבל שהר שבשה והשהרו הג קבלתי שים להתענות כי לאו י"ע הוא. והש דלא לחריכן החנון שיש הלא חגב דלא לחמרו רוחו של הודם ע"ב הוא משיבת יד מהר"ר יודה בן מהר"ם וכן מלאתי בשהריבים יבניש מדור"ח:

תשע שבה ואבל בזית לא חיבד תעניתו הלא מתענה ומשלים בבל תענית לבור ותענית הלוט ויום שמת בו חביו. שבל נדר יום שמת ובבה ואבל חיבד תעניתו ואוכל ומתענה יום שהר. מיהו המדקדקים מהמירי' לפי' ביום זה חיב להשלים ועבדי' תרוייהו מלוימן ופורעי' עי' בתרומ' הדשו סי' קי':

תשעא בשבתענין בה"ב שהר שהג שו לו בעשר' ימי תשובה והיכא בריח מילה מלוה לאכול ואין לריך התרה. ועט"פ שדבר שאינו כ"ח מהבר לריך התרה כדמשמע בגדיים. ושבח אין לריך כי לא נהגו להתענות בה"ג ודוקא המולין שם אבל שם בולהין מה לשדם מן השעודה אין לו לאכול. מי שבבל עליו תענית בשהה בשבת ימי תשובה לריך התרה בבב מהר"ב ה"מ:

תשעב אם בבל עליו להתענות בה"ב או בשה ימים ומ"ב בורך יום ידוע להתענות בעד ז' מיתין ימים. לפי' אם בבל בשהה שיתענה בשותו יום מהרי יום שתם לעניו ללום ולשרוע. דניין

דמותו יום לימו מעיקר נדרו וכבמות לעומו עדיין עיקר נדרו קיים . כה"ג לוה ופורע . אבל חם לא קבל עליו קודם לכן להתענות יום אחר אלא במקום קבל עליו להתענות למחר מקרי יום זה ולימו יכול לעמוד כך ברשה מדעם הפוסקים . גם מי שקבל עליו להתענות בעת תמימה בה"ב כתב מהרש"ו דים לדמותן ליום זה . וכתב בכתב מ"מ הדעה עמה בנדון דידן דאין לנות בהפסק אלא בשביל חולה או לצר ממש או בשביל בעודת מלוה דשיך בגווייהו . ואעפ"כ נרין להתענות מקצת היום זמן מועט יותר מבשיה רגיל עכ"ל :

תשעג **כתב** בכתבי מהר"ל מיסרלין בסימן ס' מי שהוא נדור ובא להתענות כך תעניו'.

יכול לדמותה עד ימות החורף וכ"כ בהגהות מרדכי סוף פרק לימזו נאך :

תשעד **כתב** בתשב"ץ סי' ק"פ חסור לומר לחתרי' מתענה אני . ומביא ראיה מירושלמי פ' אין דורשין שהיה לימתה דמיתת כבר הוי נפיק לה חור של גיסנס מלודנה לחודנה . חד אמר משום דהוית מתעני בשעת תעניה פ' עשיתי ב' . ותז אמר משום דמתעני' לחתריני מתענה אנא :

דיני חמשה עשר באב

חמשה עשר בשב אין מפלין לילה ויום . לפי שהוא י"ט שבו הוסרו השבטים לבא זה בזה וסיתר שבא בניסין לבא בקטל . וכלו מתו מדבר דלימתה בלימה רבתי פ"ב אין יום שבטל בו ההפר דאמר ר' לוי כל ערב ט' בשב היה ברוח יולא כל שעה לחפור ויולאי' והופרים כוכין ויושים בהם . ובשהרים שכרוח יולא שבדלו שהיה מפוך השמים ובודקי' עלמן והשריש פ"ו חלף ופרופרוע בכל שנה . כך עתו ת' שנה יום לשנה יום לשנה הרי מ' שנה . בשנה שהרונה עתו כן בדקו עלמן ומלאו אלמים לאמרו שמת בעיו בשבען וכן בי' בו בי"ח בי"ב בי"ג עד דת שלא בישרה . כיון דלימלא שיבשה אמרו בעל חופה גזיר' מעליו ולחתו יום עתו משפה ובמשה ו"ע . ובו ביטל הושע בן אלה פרדשתו שהושיב ירבעם בן נבט על שרכים שלא יעלו ישראל לרגל . ובו נתנו הרועי ביהר לקבורה . ובו היו כורתים עליה לעורף המערבה לכל השנה . אבל מכאן ואילך שבם כהה של חמה ויש בעליה לחלוחית ומעלים עשן ומגדלים חולעת. וכדאמרי' במדרש שיר ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוסי חומר שבו כלה זמן קלילה לעליה שבכל עץ שממלא בו חולעת פסול למזבח וכל עץ שהוא נקלן הימו עושה מאכולת ולחתו היום שפסקו היו אומרים לפי שבלחתו היום היו מבליחין ומכריזין מלוה גדולה כזאת :

תשעו **אירא** בסוף מסכת תעניח ובפ' שמוהלין מכאן ואילך דמוסיף יסוף . מאי יסוף אמר רב יוסף תקבדי אמיה . פרשב"ם מט"ו ואילך דמוסיף מן הלילה על היום לעמות . יוסיף יחיה כדכתיב כי היא חייך ואורך יחיך וגו' שמחוך בסלילות מהריקין ודימיה מחקלקין לריך לעשוק בתלמודו גם בלילה.

ולאו מוסיף יסוף . מאי יסוף . אמר רב יוסף מקבריה אמיה שמות שהי יחיו כחו זכרה לא יסוף מזרעה לעון כליה . ודורשי רשומו' נהגו סימן מבכבי עד קומי שבבי . ומקומי עד שבבי קומי . ר"ל מזמן שבועות שקורין בו מגלת רות שבחיב בה שבבי עד שבוקר עד ת"ב שקורין היב' שבחיב בה קומי רומי בלילה . שבבי עד שבוקר . ומקומי שהוא ת"ב עד שבבי שהוא שבועו' קומי רומי בלילה לרב' שמוד' ע"ב . ועדיין אמ לריכין למודעי מ"ש אמ' שלמוד' שט"ו ולאו הלילות מהריכין שת"ב . ול"ל דכאן שלא שיחיד הדיבור ליסרשל עד ט"ו בשב כדלימתי בסוף מסכת תעניח ובים מוחלין. שע"ב דשהבטלה הגזרה שת"ב דליכא ספיקא קמיה שמיה אלא שהי יסרשל עלמי . ואין השבינה שורה אלא מתוך שמחה . כך אמבר אלא היו עוסקים בתורה כדלימתי במסכת שבת אין השבי ה שורה אלא מתוך דבר שמחה אמר רב יהודה וכן לדבר הלבה . ואמרינן נמי שמעתתא בעי למותי . ומע"ש ואילך היו עוסקין בשמחה ובטוב לב בתורה ה' שמחתה לב :

ענין ראש חודש אלול וראש השנה

תשעז **ר"ח** אלול שהל בשבת מפטירין השמים כסא כן מסיק מהרש"ק ז"ל וכן נרחה למהרי"ל וכן בשמ"ב . וכתב מהר"י ווי"ל בדיוקו שכן הלבה רווחת בישרשל. אבל אם הל ר"ח ביום רחשון אין מפטירין מאר חודש אלא הוא שוב נהמה :

תשעח **מנהג** בשר רחם שהוא אלול עד ערב רחם שהוא שבר בריח וחז מפסיקין מלחקוע והוזרים והוקעים ברחם שהוא וחז אלא שלשים יום . וכתן לוה הקעו בחודש שופר משמע חדש אלא שהוא שלשים יום. ומעשה זה ברחם לי להחהיל לחקוע ביום שני דרחם חודש וחז הוא שלשים יום עם שני ימים דרחם שהוא וכן ר"ח ויהבינ. והכל כדי לערבב השבן אלא ידע מתי יבוי ר"ה ויקבוע לבן מפסיקין בערב רחם שהוא כי חז יהיה סבור השבן שיום הדין ערב . ועוד אמר על מה שתוקעין במו שבתב החורת היים תניח בשרקי רבי אלישר ברחם חודש אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי שהרי חז אלא עלה לקבל לוהות מהרונות והעבירו שיבר בתחנה משה עלה להר אלא יטעו עוד אחר ע"ז . והקב"ה נתעלה בהוהו שופר שנאמר עלה אלהים בתרועה. לבן התקינו חכמים ז"ל שיהיו תוקעים ברחם חודש אלול בכל שנה ושנה וכל החודש כדי להזהיר ישרשל שיעשו תשובה שנאמר אם יתקע שופר בעיר ועומר. ולאלו תרי טעמי שיך להתחיל מיום רחשון דאלו לטע' שרחשון כנגד משה עלה להר ושנה שם שלשים יום וירד ביום כיפור ומיום רחשון עד יום כיפורים שלשים יום. ולטעם השני כדי לעורר השם שיעשו תשובה שריכין ג"כ להתחיל מיום רחשון כי אלו שלשה ימים מיום רחשון דאלול עד יום כיפור הם רמוים לפני המקו' ויתיו פשוטה לקבל שבים :

ובמדרש "אני "לדודי "ודודי "לי ר"ת אלול וס"ת ל' יודין שהם שלשים יום . ואמעט

הסיכות "נדוד שהוא עומד מכשת דין ויושב בכשא דהמים. וכן כתב המכתי"ל דים להתחיל מיום רחמון וכן כתב מורי הגאון ז"ל בספר תכלת שלמה בפ' ר"ע. ולפ"ז צריכין לומר דכ' ימים דרחם הגאה ביומא תריכתי דמיא. והיום המודם תלוי מעומד לתשובה רחייב לזה מן הסורים מן הגביהים מן הכתובים. מן התורה בכתוב בתורת משה ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך. "את "לבבך "ואת "לבב ר"ת תלוי. מן הגביהים כי ביד מבדיך הגביהים כתוב לתמוך ובא לציון גואל ולשבי פשע גו"ל "ל"שבי סיף ורחם תלוי. כלו' בתוד' תלוי סוף זמן מעומד לשבי פשע. מן הכתובים בכתוב לולא התמנתי לרחות בעוד ה'. לולא למפרע תלוי במחלוקת ואילך תרדתי נגד ה' וכתיב "אני "לדודי "ודודי "לי ר"ת תלוי. כלומר אם בני ישראל מתחוקקים לרחות בעוד ה' ולעוד בתשובה שלימה לאביהם שבשמים.אז אשוקנו עליהם ומיד תקבלם.ועיקר זמן תשובה הוא בר"ח תלוי כמרומז בר"ת ונאמר תריס מגן מי לא יירא. תריס. ר"ת "תלוי "רחם השגח "יום כיפור "השמיעה רבה. מי לא יירא בלוי הזמים. מכל שלין שמיעין בשחודש הזה הוא זמן מוכן לשבים וכל המקשב רחמים בחדשה ימלאנה. לכן כל ימים ישראל שירא את דבר ה' ותרד לדברו צריך לשפשם בתשעה ולהתעודות בכל יום. וכל שחודש הזה הים שירא וכך שלב יעב קודש שעודתו וקידש שיחו ויתחומם על עלתו ויפשפש במעשיו להתעודות עליהם ועב ורפא לו:

תשעה "אתם "נצבים "היום בניתעריה לעמוד לסליחות. והמנהג הוא לעמוד לסליחות בחוצתי תבת שלפני רחם השגח קודם עלות השחר אם חל רחם השגח בחמישי או בשבישי לפי שאחריהן בפ"ק דע"ז שחרב"ה שע בי"ח עזומות בלילה ובג' שעות שחרומות בבוקר הוא שע בשב"ז שנאמר לוליך ה' בזעטי ובזוקר תלבתי תקדמך לשון מכתב"ק ואם חל רחם השגח ביום שני או ביום שלישי אז מהדימים לחוצתי תבת שהוא כ"ח או כ"ט בלול. ושבע' הוא כמו שכתב המרדכי פ"ק דרחם השגח שתקנו הכמים להתעודות ד' ימים לפני רחם השגח. כנגד ד' ימים שחרחם השגח ליום כיפורים שחולכין בהם. ואלו הם שני ימים של רחם השגח. ושבת בתחילה. ועי"ב. וחותן הימים שחתעניין מהגא לומר בהם סליחות. ובן כשיבא ר"ה ביום ג' או ביום ג' אז אין לפני רחם השגח רק שלשה ימים לבן צריך להקדים הסליחה' לשבוע שלפניה:

תשע בהרי"ך הים ומנא לברך ברכת נפ"י וברכת התורה בהשכמה וכן כתב בליקוטי מהרי"ל וחח"כ הים מלבו בעת שחתר הסדר הקבל. וכ' ומיהו אין לפקפק על מנהג העולם שאין מברכין בהשכמה הוחיל וכל מה שחומרי' הוא דרך רבוי רחם לא כן מקבי לך בכל ימות השנה שומרים מקום לומר אשרי כי'. לולא ודאי הוחיל ידרך רבוי הוא אין קפידא:

תשפא כתב מהר"ר חייזק בירבא ז"ל ופליט ליבור שתעבר בעליות בן מסיק דבשות יום ח"ב אף בלילה בניות וקיימא לן דניות שובא

בגד ולא שובא שדם ער"ל. ולפוס ריסטא לא דק בשה שבתב דקיימא לן ניות שובא בגד הוא דדעם הרי"ף והרא"ם והרמב"ם וה"נ ניות שובא בגרת ושכי נקטינן והברכה שובא שהרי מברכין להתעטף בניות ולא מברכין לעטות ניות. ועיין ברכ' שבתב שים לברך דבשות יום חייב אף בלילה. ואתא שבך שיק שמור בשם מבני הרא"ם. לבן הרמב"ם כתב שאין לברך עד שיאור סיום הביאו שמור ח"א סימן י"ח. וכן כתבו פסקי תוספות בפ"ק דקדושין וכן כתב התשב"ץ בהגדת ז"ל בשיטת מתגלל סליחות קודם שיעלה עמוד השחר מתעטף בטליתו ואינו מברך. וכבי"ד סיום מתשתם בטליתי ומברך וכן נהג מהר"י מולין וכן מנהג מבתבי מהרא"י סימן קכ"ח. וכבי ים לנשוג וים להקל בשבש ברכות:

תשפב הבליה"ת שלפני ר"ה צריך להתפלל מי שים לו בעיס ירלי ה' תור

צריך הגה"ה בשטירי סוף פרק בתרא דתענית:

תשפג ביום הרחמן שתומרים סליחות מתעניין רוב הקהל. מ"מ יש קורין ויחל ולא ענינו רק יחיד במקום יומר ענינו בשומע תפלה. ויש שמתענין ג' ימים וג' לילות רוצים ויש ב' ימים וב' לילות רוצים דמקלא כתי' בשם הר"ר יוחנן דאמר בשמע מהרי"ם בהר' לו שב' ימים וב' לילות רוצים בתעניות תשובים כמ' יום שלוש רוצים. ובשם מהר"י ישראל ברוש"ת שם שדם בריח דווקא שלשה ימים ושלשה לילות. ואם הוא חלש אז די בשני לילות. וכן בתשובת מהר"י חיים פלאג'י על נשים שמילחין שלישים ילדים כי' שם השוס שלשה ימים ושלשה לילות לשכשים יום רוצים ולילה ואין שתעניים שלשה ימים ושניים להתענות עד שני שעות בלול רביעי שישים בין שכל ע"ד שעות ושומכין על הדין קרא שובא ישראל ע"ד ה' וגומר ולי נראה דאותו שתעניין עד שלילה לא שפסידו דישים בין שכל ע"ב שעות כמנין חסד. ושחסדו יהיינו שמו שנאמר דוד שחסדיך חייני. וגם הוא כמנין בכן. שלומר ובכן שבח של שתלך והדין קרא בשחיה עניינא שבובה לגבי תענית שתחר שתתענה שלשה ימים ושלשה לילות ואתרה ובכן שלשה של שתלך. ושגגד שני קרא מקרי בשחלה י"ח ובכן הן פרוך מלשון ובכן שבח של שתלך לכן גם הין לריך להתענות יותר מע"ב שעות כמנין ובכן. ושכן יבא של שתלך שכבוד ה' שבחות הוא שלך שבבוד שלה:

תשפד אותן שתתענין שלשה ימים שתפללים שכל יום עניו שמחה. ואם שתחיל שמ"ש אז יעתוד שגל מי שבבדיל לעוך עלמו ויעשה הוא אתן ויולא שה כי שאור לעשות תרומת הדשן ס' קנ"ד. ואם שירא יום ג' או יום ב' לתענית בע"ם לריכין להפלים ולהמתין עד הלילה כדמסיק בשילתי שכל שערבין הלכה שתענה ומפלים וכן פסקו בספרי ושמרי' בירו' שעיר שמר שפי' יחיד שגבר ע"ש תענית שתענה ומפלים. ושעור ה"ת כתב בסי' רמ"ש ובסי' תקע"ב יחיד שקבל עליו תעני' שתם בע"ם שתענה ומפלים. שה"ב פירש בשעת הקבלה שהיו רוצה לשתענות שלא עד שיפלימו שקבל שפלחם

ע"כ. ומכחמת מי שקבל עליו להתענות ג' או ג' ימים ולילות רצופים דעתו להתענות עד הלילה לכן אם חיקלע בע"ש צריך להפסיק. ומשמר נפשו יתנהג בקבלת התעניות שלא להפסיק מפני כבוד שבת:

תשפה נוהגים להתענות בערב רמ"ח הפנה וכמ"ש לזה ממדרש ר' תנחומא ולקחתם לכם ביום הראשון וכי ראשון הוא והלא ט"ו הוא אלא ראשון להשבון עונות משל למדינה שהייבת מס למלך ולא נתנו לו עד עליה בחיל לגבותה כשנתקרב אליה בי' פרסאות יוצאים גדולי המדינה לקראתו ואומרים לו אין לנו מה ליתן לך היית לנו פלים. כיון שנתקרב יותר יוצאים ביתר שיער לקראתו היית לנו פלים הפני. כשנתקרב יותר יכלו כל בני העיר לקראתו היית לנו הכל. כך המלך זה הקב"ה. בני המדינה אלו ישראל שמכעיסין עונות כל השנה. ערב רמ"ח הפנה הגדולים מתענין ומוותר להם פלים עונותיהם. בעשרת ימי תשובה ביניים מתענין ומוותר להם בני פליסי'. ביום כפורים הכל אם כן ומוותר להם הכל. כמילתי יו"ל טוסקי' במלות טובה ולולב ואין טופין עונות לכך קורין יו"ט ראשון להשבון עונות. וכתבו הגאונים מיימוני בתחלת הלכות ר"ה יש בני מדם שמזהרי' שלא להתענות ערב רמ"ח הפנה מפני הוקות הגוים. מיהו בשוחתה ב"פ ביום הפיימי יש מנוס להתענות בערב רמ"ח הפנה וכן יש בירושלמי פרק ב' דתעניות ר' יוחנן ליים כל ערוביי רים שלא וחז ראיה למה שהביאו ע"ל. ומכאן נתפשט המנהג שנוהגים לאכול בערב רמ"ח הפנה קודם עלות השחר כדי לצאת ידי פיהם:

תשפו נביא כתוב בהשובת מהר"י מולי"ן בערב רמ"ח הפנה יכולין לאכול בצהרים מילה כל הפייכים לצרים ומי שירצה:

תשפו ורוחצין ומשתמרין בערב ר"ה ע"פ מדרש ג"ר כימון כתיב כי מי גוי גדול וגו' ר' חנינא ור' יפשעיה אומרים לית לומה כלומה זו שיודעת לופי של עלוקים (פי' מהגיו ודיומו) במהגיו של עולם לדם פים לו דין לוצם שהורים ומתעטף שהורים ומגדל זקנו שהיו יודע ליך ילא דיומו. אבל יפרהל לימס כן לוצפים לצרים ומתעטפי' לבגים ומגלחין זקנם ומסתפרי' לפרניפס כו'. וים מקשים לפי זה ילצם בגדים מרוקמי' ולא לבגים לא פיס מזהיר יום המיתה ולא פיס לבי נכנע ונשבר. אבל עכשיו זוכר הם יום המיתה לו מרחה הסליחה על דרך הס יהיו חטלים כחני כשלג ילבינו. ומזה הטעם נוהגי' המדקדקים ללבוש הקיטל שהוא לבן ולבוש מתים:

תשפח נוהגים לעמוד בערב ר"ה ומהר"י כב"ל הי' טובל עלמו ג"פ בין בער"ה בין בחי"ב וכן ליתא בבוקה מפוס שלח מקום יפרהל ג' פעמים. וכן היה בספר הכידים והטעם דכתיב ג' פעמים מהרה ורחקי עליכם מיס "עכורי" "ומהרתם מכל טומחתיכי" ומכל גלוליכם "לטהר אתכם:

תשפט נוהגין ליקר על בית הקברות ומקיפין לותו כמו שכתב נתנוסף בפרק והלו

מנלהין מעשה בחסיד שהלה בנה והקיפה העזרה. מכאן נרחה המנהג להקיף בית הקברות ומרבים שם בתחינות ובותיות שב ללקק לעניים. ורליתי לחלוני מורי הגאון מהר"ם ז"ל שהיה נוהג הללקה טוסס שהתחיל להקיף ואמר שכן הוה נהון שהרי מרבי' שם בתחינות לכן יש ליהן קודס לכן ללקק על דרך כללק לחזה שניך יש

תשצ נביא כתוב בשם ר' יהודאי גאון שאסור להתענות בשני ימים טובים של ר"ה מפני שמקור דמקרי חג בשחר שיש טובים שנאמר מקצו בחדש בשופר בכסא ליום הגיוננו. ובשם שבשחר יש טובי' אסור להתענות כך אסור להתענות בר"ה מפני טוגג י"ט. ודבינו שעדי' ז"ל פי' בפי' עזרא ובר"ה אסור להתענות בין מדברי תורה בין מדברי סופרי' בין מן הבריימא בין מן התלמוד. מדברי תורה מנין שהוא הוא לכל המועדות שנאמר בו מקרא קודש כמו שנאמר בכולם. וקרוי חג בכל התניא שנאמר מקצו בחדש בשופר בכסא ליום חגינו ליום הג שבחדש מבשר בו הוי אומר זה ר"ה. וקרי ליה הג וכתיב ביה בחג ובחמת בתניך. ועוד אמר ר' יונה הוקשו כל המועדות זה לזה. הה למדת שהוא ר"ה לכל ימים טובים. מדברי קבלה שבך כתוב בעזרא ויאמר להם התרשתא לכו תלכו מבשים ושתו מתקי' וגו'. ועוין זה ביו"ט של ר"ה כתיב. מן הבריימא מוין דתניא וכל סביבותיהם מתעוות ולא מהרישות שכן מוינו בי"ט מתבוין ולא מהרישין ר' עקיבא אומר מהרישות ולא מתעוות שכן מוינו בר"ה מהרישין ולא מתבוין. מן התלמוד מוין דהכי גרסינן בהלמוד הרן יפרהל ה"ר סימון כתיב כי מי גוי גדול כו' ר' הנינא ור' הושעיה חד אמר ליזה לומה כלומה זו. בוומו שבעולם הדם פיודע בים לו דין. לוצם שהורים ומתעטף שהורי' ומגדל זקנו ומינו מוחך לפרניו. לפי שהינו יודע ליקר דינו יולא הבל יפרהל הינו כן לוצפי' לבגים ומתעטפים לבגי' ומגלחים זקנם ומהכנין לפרניס ולוללין ושוחין ובמתים בר"ה לפי פיודעין שבר"ה עומד להם נכוס ומינה דינם לכף זכות וקורא להם הם גזר דינם. הרי מכאן רמינו שאסור להתענות בר"ה. וכן מלאתי בשם רב האי גאון שאסור להתענות בשני ימים טובים של ראש השנה וכן הכתיב רב נהקון גאון. וכ"כ ר' אליעזר מגרמייזא:

ונוהגין להכול דבריס מתוקים לומר תהדם עלינו שנה טובה ומתוקה. ודבר זה כתוב בתורה ושנו בנביאים ומפולם בכתובי'. כתיב בתורה שם שם לו חק ומשפט ור"ה הוא יום המשפט. וכתיב ליה ויומתקו המים. ר"ל ביום המשפט יהללו מתוקים. שנוי בנביאים נבי אביגיל כתיב ויהי בעשרת הימים וימת נבל וכתיב בתריה ונבל יין ומתוקים ועשרת הימים היו עשרת ימי התובה. אי נמי מהכא דכתיב על י"ם בחמר ואמרי"ל דהוי ר"ה וכתיב ליה הביגיל לדוד דכילה ולימוקים שהם מיני מתיקה. מפולם בכתובים בספר תהילים כתיב מבפני ה' אחת שלקו יחדיו וכתיב ליה ומתוקים מדבש ונופת צופים. משפט רולה לומר יום הדין של רלש השנה. ר"ל מהכא כתיב תקעו בחודש שופר וגו' וכתיב ליה ויתבוללו מהלב הטה ואמור דבש

שמביעך . וכתיב נמי הלוים נגד בעדת על בקבד הלוים יפקוד . וכן בספר עזרא כתיב להודם הכהנים הלוי מבמיים ושתי ממקיים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו . לכן מהנין הטוב לאכול דבש בר"ה ונכון הוא . כשיאכל דברים מתוקים יקדש בידו ויאמר דרך תפלה יהי רצון שמדה לפנים טובה ומתוק . וכך הי' מנהג קדמונים עיין בכלבו דף ע' ע"ד וכן במרדכי ובמדומה לי שכן ראיתי מהדורי מורי ז"ל :

תשצא נוהגין לאכול הראש בראש השנה כדי שהיה לראש ולא לזנב . ומהדרים אחר ראש על פיל זכר לאילו של יצחק . ונכון ל מר כשיאכל אותו יהי רצון שהיה לראש ולא לזנב ומטבילין את הראש בדבש הג"ה מאור זרוע וכן עשה מהרי"ל אף כי מנוס לעמוד ולהרבות מות בראש השנה ולאכול מעדנים ולשמות ממתקים כנזכר . מכל מקום כתב המנודע בצרף בחרב דראש השנה המולכים בראש השנה לא יאכלו כל שבעה למען לא יקילו ותהיה יראת ה' על כניסה :

תשצב רבי אליעזר הומר לעולם יהדר אדם תפלתו ואח"כ יתפלל ואוקימנ' בברכו' על ראש השנה ויום כפור ועל פרקים שכל אדם חייב להסדיר תפלתו כדי שלא יטעה ואפילו יחידים כ"ש ק"ש שאומה שיבור יחיה עליו . לכן כל אדם יחזור וילמוד התפלה והרכובן מקודם להיות שגורים בפיו בראש השנה בשעת התפלה . וכן ילמוד בניו ובני ביתו דר התפלה וסדר הברכות והמלכיות וזכרונות ושופרות כדי שלא יצטרך בראש השנה להפסיק בתפלתו לחרשות לשם מי הסדר :

תשצג מתפללין בראש השנה וביום כפור בקול רם כדי שילמדו זה מזה . ולא חיישינן שיטעו זה את הוחיל ומצוי בידם מהזוריים ותפלות מרדכי במסכת יומא . ומביא יוסף כתב בשור הורה חיים סימן ק"ח לפי שהם ימי הסובה מסתעים קולם כדי לבוון יותר . ולידידי דהביבי נהו יהבי דעתייהו ואיהם מטעים זה אחם זה על פי שמסתעים קולם :

תשצד באלן היושב נהגו שלא להעמיד חזן שלא התקובל לכל הקהל . וה"ה לכל שאר תפילות כדאמר במסכת תענית בתפילת גשם לא מוקמינן שלא זקן ורגיל ומרומה לעם תפובת מהר"ם וכל המתפלל שלא בראש שלא מהמת הלמות וגלות אין טובין אותן שהרבה שנאמר ובוטח בדך נפלו ס' וש"ן שהיו מוציא אחד מן הקהל שיפילו שהרבים לא יפלו . מהרי"ם הביא ראיה ליחיד כל זמן למהות שלי טעה פוב לך יניע דבריו לפני טובי העיר שם יהיו דבריו נרצין ברחוי למהות עליהם הג"ה מורי"ך וכן תשוב' הר"ח ח"ז וכן כתב הר"י ווי"ל בדיניו סימן ס' בשם ר' שבתי ז"ל . וכתב בספר הפרים בפרק בנבעה שתי פעמים שהפלו ע"י כהן שלא היה בראש וכבלשים שהיה בראש נפלו . לכך כל העוברים לפיהן הגוים שיתפללו הקב"ה מוטב שם הטוב מחת הקהל ומעלה על כל שיפיהו בלתו גזלו הטוב מן הקהל ועמידים ליתן שם הדין . וכתיב

והמה עזבו לרעה . וכתיב טומאים פניט בתורה והתורה לוקחת על כל יודעי התירה על כל שבידם למהות לו מהניפים . וכתיב ותופבו התירה לא יעשוני וכתיב על הרועים הרה אפי . לכך אם יש זיק רוע מעלים או בעל מחלוקת וגורם מריבות ויודע להרים קול בעניותו ורוצה להתפלל להוליא רבים ידי חובתן לו יודע לתקוע בשופר אם יד הלדיקים תקיפה לא יתנהו להתפלל לו לתקוע בשופר לפי שהין קטיגור נעשה סניגור וכתיב מלילך פשעו כי ו בשלו כי יפרעלך בה' ושם הרון ברית הלוים בימים הה . ופשהם בן אלעזר בן אהרן הכהן עומד לפניו בימים הפם . הרי מתחלה לא היה פנחס לכך נפלו מיפרעל . הרי בשביל לדיק אחד מלמים ונקי מוחים . לפיכך אם מוחלים לדיק רלוך בשלוי קרובך יתפלל ביום הכיפורים לו לעלוי הנפשו ויודע שאחר יומר לדיק להתפלל ואלוי בו מ טב שאותו לדיק ביומר טוב יתפלל . ואל יהשוב בשלחו כיון שבעבור רבים הוא אל יהניף . ואם יבא לידי מהלוקת אל ידבר סום דבר . ואם בעבורו לא יעשה זה או זה למה יקבל שנאתה.וגם אל יאמר יתפלל אלוי אם אינו הגון רק יאחוז בלבו יהא ע"י עכ"ל :

תשצה כתב עוד בסימן תכ"ח לדיק אחד היה רגיל להתפלל בראש השנה ויום הכיפורים כי הלבור בהרו בו לפי שהיה לדיק וכבוף ימיו לא רלה להתפלל אחרו לו למה לא תתפלל הפה כמו בכל שאר שנה . אמר להם אם יתפלל ויומת יאמר בני אני רוצה להתפלל פחת אבי . ואני הפן שבימי יתפלל אדם הגון אבקשו לפלוני בן פלוני שהוא לדיק וחכם בהורה וגומל הבדים . ועל זה נעשה עלי הרעה שהיה לו להעביר בניו ולבחור בבהיים לדיקים וכתיב ולא בהם בם . כי הממות אינן יורפה אע"פ שבהוב מורהם קהלת יעקב וכתיב ובהם ירפי אמך מהלתי עדותיך בגון בממלא מקום אבותיו בגין מלך וכהן נגיד . אבל הממות אינן ירוצה אלא הזקן הלדיק בעיר קוה יקבור ו"ח ולא אחר בראשך ותופבי הסורה לא ישעוני . ואלוי לדיק זקן להתפלל בראש השנה ויום הכיפורים . אם רוצה שמחלוקת עושים לא יתפלל . אע"פ שאחר הינן יורד לפני התיבה להתפלל . זהו הפתח אותם שיכולין למהות ואין מוחים עכ"ל :

תשצו ערבית ושחרית ומנחה מתפללים אבות וגבורות וקדושת השם יתברך . ואפילו להסיף בשבות זכרינו . ובגבורות מי כמוך . בקדושת השם ובכן . ואותם סילוק הקדוש . וכתוב בהודאה . ובכתב בברכה אחרונה . ואותם עוסק השלום כי השלום בגימטריה ספרי"ל המשתק השכן ומלמד זכות ליהראל . ואומרים זכרנו בחתף קחן לבון בקשה אבל זכרינו בחולם הוא לבון זוכר אבינו . מהר"א סיד אומר להיים בשב"ה כי אחיים בשחה משמע גם חיים וכן כתב הטור אורח חיים . ומהדורי מורי מהר"ם ז"ל שאעתי שאין לאחוז אם אומר להיים בשחה לבון הכתוב הוא כל ה תיב להיים ביכולים ומהר"ם לשעתי אחיל דשבר כל היכא [דאיכא] למעני לא שתכון אקרא כמו שגם בברכת המזון היש אומר מהר"ם עודך ולא

נודה לך. דמשמע מודים לך אם פלוני ופלוני דורכין כתיב מודה לך לעולם לדור ודור אלמא היכא דמיכא למיבעי לה מסתמיה בקרא. אבל אנו אכי מוסגין לומר מודה לך מלבון הכתוב אף היכא למיבעי דהכיב לבון הכתוב כדמיתמי בפ"ה כי' קכ"ז ס"ע הכא אין לדקדק לכן י"ל עלה על הכח הקפיד מהר"ם ז"ל בזה שהרי בכל יום אנו אומרים ושעמידתו מלבנו להיים ומשור להתיעו ובוחינו לחיים ולפלוס. לזה אמר שהם בקשן. להודות להם הכל בפתח ולה כי' מהר"ם דבר. ומהם המעון מקורא בשעת הסכנה ובדיבור קל יפעין. ע"כ יחכא גם אתה [illegible] בתפלתו כפי יכלתו וכחו. וכן משמע בשור שבסיתן [illegible] ואנו מוסגין לומר מודה לך דקרא כתיב ובפלגוש [illegible] בסמלמון כתב מידי. משמע בסכנים עם הגר"ש בסמלמון בתפף קמן כי בחירק משמע מדה פלגין. ואין לומר כי כל הרשעה רק וכל הרשעה. הרשעה בחירק. בעצן בכך. ואין אומרים הם יום הג בראש השנה כי לא מלינו [illegible] בקרא הג. ומדברי קבלה לא יליפינן ואין עוד [illegible] אלא ודברך אמת וקיים לעד

[illegible] ר' צוי בריתך המשה תיבות.

תשעה וכתוב נרוקח כנגד המשה חומשים. ומן יצחק ראם לעימולים עד משה חידש ויוסף השמיני אפי' בשבת המשה דורות ושמה מזל ראין בני בריה כנגד מוסן המשה דורות. וכנגד המשה תיבות מחני נא מספרך אשר כתבת. לכן אין לומר וכתוב לחיים מוכיס וכן שוה בהג"ה מהרש"ק. גם מהרי"ל לא אמרו עד נעילה ואף אי לומר כל. ומשבר שהמורה חיים שבתב לחיי [illegible] עובים לא היה חומר כל וכן כתב בעל ההגהות מנהגים:

עשרה מראש השנה עד יום הכיפורים אין חומרים המברך עמו בשלום כשבול עמה עת משפט ובמקום לדקה אין משפט ובמקום משפט אין לדקה וכמילו אינו יכול לברך. לכיך אנו חומרים שיהא השלום במקום משפט ים שלום וכדכתיב חתם ומשפט ושלום. וכתבו בעלי הסידות שיהא ההתימה שהשלום נימטריה ספריה"ל הוא אחד מ"ביים שמות של מטטרון"ן נימטריה החס"ד ואהמי"ם סר הרשד והרהמים. השלום נימ' לרוס"ם ומוגה על הסורה ותלמידים הכמים מרבים פלוס. וכ"ל עד לרמז בהוא מזקק ומלוף זכ ומיהם של שרחל [illegible] שהשלום ביניהם לבין הכיסה בשמים נימ' עים"ב. וכיוצ מתפללין שהשלום. ועיד לפי שהקדוש בריך הוא שהשם לדקה אדין ליתחל וכתיב והיה משפט הלדקה שלום. בספר עד לשלום "ל תיבות כנגד י"ן היים בחמיה אבי וסימן עץ חיים כי"ח למחזיקים בה:

תשעה ואו שבת זכרנו ומי כמוך וכתוב בספר מסיק בה"ח ובמדבי סמין מחזירין אותו. אבל המלך הקדוש המלך המשפט אי שבת מחזירין אותו לפי שהם כתובים בתלמוד. שבת המלך הקדוש הוזר לראש. שבת המלך המשפט הוזר לסבינה.

ואם עקר רגליו חוזר לראש. ובשורה חיים סימן קי"ח כתב אחר הר"ר יחיאל כי' משמע שם שאם שבת לומר המלך המשפט אינו חוזר. כי דווקא לשם שהיו אומרים שאל המשפט קאמר מלמודא דחוזר. אבל אנו שרגילין לומר כל יומת שבת מלך אוהב לדקה ומשפט אינו חוזר כי מה שהרגים ים בין המלך המשפט למלך אוהב לדקה ומשפט ואכי"ם שבתים גם כן לזה וכן משמע מלבון אורח חיים דאלמות רחם שבת שלבון הגמרא כל שבת כולה אחל הקדוש אחל אוהב לדקה ומשפט דוק שהיב בשהרים יפיים ובמרדכי שוף פרק קמא דברכות וכן בשמ"ג בתב בשם ואותם אוהב לדקה ומשפט חוזר כי'. ולא אזכיר בדבריו בשם ואחם מלך אוהב לדקה ומשפט וכן בתב הר"ר יונה שוף פ"ק דברכות בהדיא דאין לריך לחזור:

תת נישאל הרשב"ם על שלום לבור שבשם ואמר המלך הקדוש ואוך כדי דיבור חזר ואמר המלך הקדוש אם לריך לחזור והביא על זה ושוף דבריו שבאחל בשבת עדיף:

תתא "אבינו "מלכינו "המלכו "לפניך בנימטריה "עקיבא" בן "יוסף "יסדו "בו מו "יסד "בזה ויסדו כנגד המשה שבשה אבינו מלכנו נגד חוק שדעת. שהחזיקו בתשובה נגד הרוצח בתשובה. שלה ומחל נגד כלה לנו. בתבנו בספר גאולה כנגד גואל יבראל. שלה רפואה נגד רפאנו. חדם עליונו נגד ברך עלינו. הרס קרן נגד תקע בשופר. בעל מעליונו נגד הסליחה והסבר ממנו יגון והמחה ומלוך. שלה כל לר נגד בוצר לוינו. מחק ברחמיך נגד יהמו רחמיך. השמח נגד מלמים קרן ישועה. שמע קולינו נגד שמע קולינו. בתב בספר אבי"ם שיטן תקל"ו וז"ל שמעתי ממוריט שמוהל החסיד ז"ל אבר תיבות ה"מ בשיטן הגה עקיבא יסדה ע"כ. יש חוסים אין אומרים בספר מהילה וסליחה כי אין שמיין עכ"ל. לך בויבני משמע כי הוסיפו על רבי עקיבא וז"ל ה"מ נהגו לומר מימות כ' עקיבא כדמפרש בתענית שמחר שם רבנים ולא נענה עד שיהד רבי עקיבא ואחר אבינו מלכנו ונענה והוסיפו עליו וקבעו בעשרת ימי התשובה עכ"ל. ומהרי"ל ז"ל אמר בתבנו בספר מהילה וסליחה וז"ל אף כי רחוי לומר שלה ומחל מ"מ יאמר בספר מהילה וסליחה כי הספר נקרא כן מהילה וסליחה עכ"ל. ובתב מוהר"ר שיטן ז"ל וזה לפנינו ואיני יכול לכוון הגה "עקיבא "יסדה רמ"ע בגימטריה והסדר הזה רס"ב אף כי לא יאמר. בספר מהילה כדברי רחבי"ה עכ"ל. לדעתי דעת רחב"יה כנגד "עקיבא "יסדה בלא ואחל מכוון רס"ב. אך על כל פנים בסדר שלנו הוא הרבה יותר ואין לתמוה כי מוסיפו כמו שבינו מלכנו הנגו ודומה לו וכל המ־בה בשבחות הרי זה מבוזה מאל מלך גדול בתוזמרו'. וים לומר כיון כל לר כלה דבר ואחב. כלה בפתח מלבון כלה ואיניהו דאל"ב מתמ' כולו אחל ושלח ים גורסין שלח ואחל כי אומרים אחילה גדולה מסליחה. סליחה. הרחבת זמן כמו בחמר סלחתי כדבריך לא אמיתה עתה. אחילה לעבודי משמע. וכן בתפלת במה עשרה שלה לנו ע"ד תפלת כוזי (בולקוט תהלים רמז תרע"ז)

קדש רוש נוצצין לומרם במרכז טיפתא קדש רוש.
כתבינו בטפחה:

תתב ומוציאין בני ספרי תורות וקורין בספרם
וירא מן וה' פקד את שרה וכתב
סר"ן בפרק בני העיר הטעם לפי שספרה ומנה סיפור
נפקדו בראם הסגה לכן מפטירין גם כן ויהי היום
אחד וגו':

דין שופר ותקיעתו

תתג בפרק ראשון דר"ה אמר רבי עזריה למה
הוקשין בשופר אל אל אמר הקב"ה
תקעו בשופר אל אל כדי שתזכור לי עקדת יצחק
בנו עקדתם עצמיכם לפני. וכל זה למעה ונה לעבודי
דבכל הטפרות יוצא חוץ מפל פרה כך הוא דעת
הפוסקים אמר ר' יצחק למה תוקעין ומריעין בשתי
יובין ותוקעין ומריעין בשתי עומדין כדי לערבב את השטן
ובפרק בתרא שדרי תקיעות שלם של שלם שלם שברי
השטן בשלשה עניינים יובל ותרועה עולה ותקורע יובל
ממש כנגדם תקנו שלשה תקיעות של שלם שלם לשפר.
לכך בהשכרה ואמר שלו שלו פנו דרך לי בשופי תיבות
שש"ן רשפ"ו ושוע"ו חין" שלוש וסמיך ליה בשופר כרם
קולך לערבב השטן. וכתיב חין "שטן "וחין "פגע "רע
רשעי תיבות שופ"ר וכתיב חין שטן כי הוא מעורבב.
לכל מיני ומעות פירשו בשטנה אר' גמ' הלכותיו.
שטל הלכות תקיעות התקין ר' יצחק בקשרי. ובתרועה
היו מסתפקין אם הוא שברים או תרועה ממש והוכרך
בכל ענייני ספיקות הן יבא השטן בעניין אחר לכך רמז
שופר שלל השטן. ולפי שהשטן הוא יצר הרע בשלשה
ענייניס מתניא ותקורע ממש. לכך שלשה תיבות
שטן לשטן כנגן והשטן עומד על ימיני לשטנו. ויאמר
ה' אל השטן יגער ה' בך השטן ויגער לכך תוקעין
שלם של שלם שלם וחז' זוכר תקע"ה ג' תבות. וכן
ג' תיבות מן התבות וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את
בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור.
ולכך יפסיק השופר לנד ימין שתאחר והשטן עומד על
ימינו לשטנו. ולפי שכתוב עלם תלכים בתרועה ה' בקול
שופר ערין לזק ף השופר לתעלה:

תתד ויעמוד התוקע דילפינן לכם לכם מעומד
דכתיב גבי עומר וספרתם לכם
וכתיב יום תרועה יהיה לכם מה להלן מעומד אף כאן
מעומד. ומתני' בשם הבבות הנחומים ז"ל דתקיעת
שופר מעונד דגמירין לה מהלולות דכתיב ותקעתם
בהלולות וגמירא דהלולות בעמידה. ומו גמרינן לה
מן וכי תבאו מלחמה בארלכם וגו' עד ותקעתם
בהלולות והיינו תקיעה בעמידה. והסבר רבי בימין
בר מבריסם הרופא ז"ל כתב דממילא משתברא שריך
התוקע להתקע בעמידה. כיון שביום יום דין ותקיעת
שופר היא מלמדת בניעורי עליו לזכר עקדת יצחק.
לכך רחוי לעמוד המלין לפני הדיין דהא קיימא לן
בעל דין בעמידה. ואם תאמר אם כן יעמדו גם
הלבור שברי בן בעלי דינין המידונין לפני הדיין.
משתברא כיון שעתידין לעמוד בתקיעות שעל כדר

הברכות שהן עיקר המוסף ותקיעות אלו אינן אלא כדי
לערבב השטן. לכך אין מטריחין את הלבור לעמוד ש"כ.
והר"ר יחיאל בספר תניא כתב גם שהבני התוקע את
השופר הוא שליח לבור והוא במקום כל הלבור הוא
תוקע בעמידה ומלחר שהלוחש הוא ושלוחו של אדם
כמותו לכיוך אין צריכין לעמוד. או יש לומר מה
שאין הלבור עומדין כבעלי דינין לבוד לבור שאני:

תתה וראוי לו לתקוע להוציא כל השומע מן תוכח
או שומע לא יזכר ולא יפקד שהעה
הזאת צריכה לתיותיני בני יעקב היא תם ולא נעשה
עברתו שמורה היא תם והלוט הרו על עמו ימול
וישלח. ואף שם אדם רחוי ומוהר לשמחתו כיון שלא
שהכירו עליו הקהל שהוא שם הוא. ואם בשביל
שמחתו בורח מן המוות ויאמר ויהי ביום שמת לאמר
לא שהיה הוגש על שור העורר לבריע ובשביל כך יקול
רחמנו ויברח ויעמידנו בהול. כולין הוא לו להקל בבבוד
שמים להוציא הוגש לבול. ברוך ה' אשר נתן לנו
המוות הזאת לנו ולבנינו להחיות עם רב. והוא ממלן
מלבא מלכא בדרכי המקום אשר זכה הרבים במוה
זו להשפיר מעטיון ולר מעלינו. ובפרש במי שהוחזק בו
הקהל וגם הוא רגיל ובידוע בשם שעל הש"ן לחזר
ולבדר עצמו בתפלה זו בשם מפני לשטה שתהיה זכה
דקה מן הדקה. כן התוקע רחוי לו שיהא רגיל
בבדורו להקוע אחר הכמתא כי לא דבר רק הוא:

תתו אמר רבי אבהו למה תורין בשופר של אל
כדי שתזכור עקידתי של יצחק ומעלה אני
עליכם כאלו עקדתם עב"ל. בודאי עקדה זו מרחם
לנו עקדת יצר הרע וריגלים ושיניו ולבו לשמו
שלם תמימה כאלו נתבטלו כל הרגשותיו ולא יהיה
בוש מהשבת פסול בלבו. כן בינו וכן קומו אר בינו בין
תבירו לא השוקע לבד כל השומ"ע יתקן לי. יכוון
עצמו כאלו עקוד ידיו ורגליו מסורות ויתהרש במעשה
ידיו. כן בנגל כן בשליחות שים בו השרון יד התורה
כן בנגל אבר לא שלך בעלת רשעים ויהיו לבו ושיניו
כוזות לשמים על שי שרשורי עבירה להשיב בתשובה
כל מה שבלבו על רחמים על חוייו ועל בוחיו וכל
מה שרחו עיניו ושלחו ברעה את שלח יפה עשה בעצמו
בקול שופר להכריע על עצמו בהתעוררה רב:

תתז מצאנו עם היות שהעקרים בולם הם שלם
עשרה לדעת הרמב"ם. מ"מ הם
נלוים אל שלשה מהם שהם מ יתת הם. השנחה. תורה
מן השמים. שלשה אלה הם העקרים הרחשיים שכל
שאר עברה נלוים אליהם. סימן לדבר רחם דרך חמת.
פי' הכי לעקרים הרחשיים מתניקין חמת. "אלהיכם
"מצרים "תיכם. או כדרך זה "אדני "אלהים "מצרים
"תמיד. הרי מילתא הש"י. אדני "אלהים "מצרים
"המחזיקים הרי השבתה. "אדני "אלהים "מנחילנו
"תורתו. הרי תורה מן השמים. כוד מלמנו שבעבד
הם הם העקרים הרחשיים המזכירים שקנו לנו ר"ש
בהפלת מוסף של ר"ה על התקיעות שלנו עושים מעומד
ג' פרקים. שהם כדר מלכיות. זכרונות. ושופרות.
וכן כתב הר"י מלבו בפ"ד מהמר ס' כדר מלכיות

מורה על מציאת הש"י שהוא מלך מלכי המלכים ומלכותו בכל משלה וזכות הדברים והפסוקים שבו מורים על העיקר הזה שמהחיל עליהם לשבח למדון הכל לתת גדולה ליוצר ברואים. להורו על מציאת הש"י שהוא מדון הכל וברא הכל. וכן הזמו כל הפסוקים על ממלכתו ומלכותו. כדר זכרונות כנגד עיקר השבחה וכן מתחיל לתת זכר מעשה עולם ופוקד כל יצורי קדם לפניך גללו כל העלומות כו' כל זה מורה על השבחה. כדר סופרות מורה על העיקר הרחמני שהוא עיקר השורש שבחו' לו מלת ה' מן השמים ע"י מרע"ה בכר סיני. ומתחיל לתת גבולים בעבו כבודך על עם קדשך לדבר עמם מן השמי' השמעת' קולך כו' בהגלותך מלכנו על הר סיני ללמוד לעמך תורה ומצות הרי בהדיא עיקר תורה מן השמים. וכתב הרר"ד ווייל שעליו' תקנו לתקוע ג' פיטמין שהם מספר הש"ם תש"ם תר"ם. לסדר מלכיות המורים על מציאת הש"י תקנו לתקוע שי' תשר"ת מורים למציאת הש"י. כלומר שבזכותו תורה בכל מקום כי מלא הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים:

ולי נרחה שמלת הספר"ת הוא במספר קטן של"ד מורה על מהדותו. וגם יש בו ד' קולות לרמוז על שאר העקרי' המשתתפי' מזה העיקר והם קדמות ועלמיות מהדות שלילת הגשמות תפלה. לסדר זכרונות המורים על השבחה. תקנו לתקוע שיתן תש"ם שים בו ג' מיני קולות כנגד שלשה עקרים הנמלים שם שהוא שכר ועונש. מציה. תהיית המתים. וכן לשון תש"ם רומז על השבחה שהש יזכרך שתש לבו. כלומר השבחתו על כל דרכי בני אדם ומעשיך ומחשבותיך כח ולחם ומייסר ומוכן מוציאי. לסדר מזכרות המורה על המורה שבחתו לנו מן השמים תקנו לתקוע שיתן תר"ת שים בו שלשה מיני קולות כנגד שלשה עקרים המשתתפים ממנה. דהיינו מין לה הילוף ושנוי וגבוהת משה וגבוהת שהר כל הגבילים. גם כנגד תורה נביאים וכתובים. מקרא משנה תלמוד. וכן תר"ת לשון תורה הוא. סוף דבר הכל נשמע שהש שלשה סדרים והתקיעות שלהו עומדים על כל אחד משם ביום רחש השבחה מורים על השלשה הרחמניים לכל שהר העקרים שהש מציאות השש השבחה תורה מן השמים. לכן רחוי וכוון שיהיו התוקע בשיתן תשר"ת שהוא מלכיות כי הוא עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שיהיה הוא ויהיה. בשיתן תש"ת יתן הל לבו כי הוא עומד לפני מדון הארץ היושב על כסא כבודו ועופה ומביט ומשגיח על כל יצורי עולמים ולפניו גלוי וידוע כל מעלומות שפיעלו שמוי מהשבות מחדשי קירות לב האדם ובוחן טוחות וכליות וכל השולה על רוח בקרב לב האדם ואין נסתר מנגד עיניו. ובשיתן תר"ת יתבונן שהוא עומד לפני ה' מלכיהו תשר"ת מורהו מן השמים מלהבות אש מקולות וברקים וקול שופר חזק מ"ד. ויעמוד בתימה וברחה וברחת ויעש כלהו עומד במעמד הר סיני. ועל התוקע שמבון בזה וכיוצא בו נאמר "לפני העם יודעי "תרועה. כלומר לפני העם שיודעים רמז התרועה שרומזת על שלשה עקרים הנזכרים. וזה שמרו "ה' בתור פניך "יהלכון

שהוא תור תורה ותור השמחה. "בשמך "יגילון שמשמ הוא מורה על השמיעת מציאתך היה הוא ויהיה. "כל "היום היום הידוע שהוא יום רחם השבח. יום הדין. יום מיוחד לחק ליעקב ולמשפט לבני ישראל. ומה מאוד נמלנו לחבי כדבם לפי דברי פי הכם רבינו יעקב בעל טוריים שבתוב בפור תורה חייב שיתן תקל"ה וז"ל אחר שיגמור התקיעות מיושב יתחיל שיח ליבור "לפני העם יודעי תרועה וגו' עד תרוס "קרניו. ולפי זה נהדיא הני שלשה עקרים כפי סדר מלכיות זכרונות ושופרות וסדר הכתובים "בשמך יגילון כל "היום זהו מציאות השש יתבונן בתבר שמו מורה על מציאתו. "כי תשמרת עזמו "אתה הין עוז תלת תורה של' "ה' עוז לעמו יתן. וכנגד העקר הרחמני שהוא השבחת ה' אמר "בדרכוך תרוס "קרניו לעומר בדומות שוה בדרכוך ובשבחתך:

תתח מצאתי וז"ל שמעתי ממורי וכבי מורה"ר יוי"ן מעשה תירע למה"ר מעלין ז"ל שהיה בעירו שלשה תוקעים מובחרים ובראש השנה שה שהחד לתקוע ולה יכול. בא השני ולה יכול. בא השלישי ולה יכול. ונוה מהר"ר מעלין ז"ל לחפך השיפר ולקרות בו וייהי מעש. וכן עשה וזה היה תוקע ואמר מהר"ר מעלין שהשמן היה שם ועכבן מלתקוע:

תתט אל יתריך בשברים שלה יהא נרחה כתקיעה ויעשה שלשה שברים לבד השפסק. וכבינו שם כתב שאין לעשות שברים ותרועה בשיתם אחת. והרש"ם מסיק דווקא בשיתם אחת. ומהרש"י שכריע בש"ס שימן קמ"ג ובבר נהוג עלמת כרבינו שם ואין לשנות:

תתי אלן דברים שהבור לדבר שהש "הלל "ס"ת "ברכת "בהיום "תפילין "ודוי "שופר "מגלה "עומר. וסימן בר"ת השסק"ם ושמ"ע רבינו שעדיה נאון. ולה ידבר בין תקיעת מיושב לתקיעת מעומד על השברים לה התוקע ולה השומע. וי"מ שם שה בשתיים אין צריך לחזור ולברך:

תתיא ויבוך לתקוע לחולה או ליולדת ולברך לפני שה בבר שמע ויש בביבה"כ. ומהר"י ווי"ל כתב אבל אין לנו לברך שהשיטו הוחל ובבר יצא. ומהר"ם כתב בהגה"ה שם"ע סימן תקפ"ה בית לברך ג' ברכות לפע"י שבבר יצא. ובסימן תקפ"ו כ' דווקא כשיבוך לתקוע אבל שם תקע לעשים לה יברך להם שם בבר יצא:

תתיב מיכה נרחה שהגה מלן בין קריאת התורה והקיעת שופר. והטעם כדי ביזכור הקב"ה ברית אברהם ועקידת יצחק על דרך זכור ברית אברהם ועקידת יצחק בן כתב ר"י בר נתנן ז"ל המדקדי גדול אמר אבא מורי ר' יודה בר קלונימוס שבש מרגא יודה שהסיד שבש אביו רבינו שמואל החסיד שאמר בשם אביו רבי קלונימוס הזקן בן רבינו יצחק שהיה במגנ"ץ מילף נרחם השבח ושלו לקדושים שאר בחרן רבינו נרשם מאור הגולה ורבינו שמעון בר יצחק ורבינו יודה הכהן בעל שפר הדינין ורבינו יודה הגדול רחם להשבים ושאר בני אליבה הקדושה והטהו

ראם למול הנער לאחר קריאת התורה והפטרה קודם שיתקנו בשופר כדי שתהא ברית מילה מבוארת בתקיעת שופר שיזכור לנו ה' ברית מברהם ועקדתו על ידחק. וכשיהו סמך לדברים ממעמד שמעמו שתמיס בתפלת היום וקיים לנו הא הבריח והא התסד והא השבועה אבר נשבעת לאבותיהם לתינו בסר התורים. ומהפלה לפניך עקידה כו' דהיינו ברית מילה ותה"כ עקידה דהיינו תקיעת שופר שתהא תמורו חיל. ועוד דהתיתת הברכה ועקידת יחק לזרעו היום ברחמיו תזכור ברוך אתה ה' זוכר הברית וסמיך ליה אתה נגלית דהיינו בסורות והופתיו שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמיו. הרבה מן הטיבה הקדושה היה קשה בעיניהם לתבר תקיעת שופר בשביל המילה ורצו להחזיקה עד גמר כל התפלה. והשתא רבינו גרשם שם אין מילה אין תקיעת שופר בעולה שנאמר שם לא בריתי. ועוד דמעלת מילה קודמת היא לתקיעת שופר וכן הוא דעת הרוקח"ח סי' ז"ל והני הקטן מלאתי שתר לדבר בהשובת הגאונים שלעזר בן רבנא יהודה ורבינו קלונימוס היה רומי בן רבנא שבתי בצובי לגרמייז"ה אחר פטירתו של רבינו יעקב ז"ל שהלו ממנו דבר זה והוציא הוסף עדות קודם והרהיהו שבתבו שבבר נתלה שהלה זו בדומי. וכתוב כן שהל מר שלמה היהקי מן רבי' מרכ' רבי נתן נה"ן שהבר שפר העריך ומן מר דניאל אהיו ומן מר מנדרים אהיו והשיבו שבבר נתלה שהלה זו בבית המדרש של מביהם מר יחיאל נתון והשיב בשם רבינו יעקב מר נתון היה מתיבתה דמתה רומי דמגבא בבר הוא להיום המילה סניף לקריאת התורה ולתקיעת שופר ושוד דמלוה מן המובחר הוא להקדים המילה בהקדמה מסוס דזריזים מקדימים למלות ואין נכון להחרה עד לאחר זמן כל התפלה דרוב פעמים גומר התפלה עד סוף שמונה עשרה. והמהר מלוה מילה כל כך הרבה דמלות מילה בזויה עליו. לבן נכון להקדים היום הכופות המילה לתקיעת שופר בין קריאת התורה:

תתיג בשבת אין אומרי' אבינו מלבנו לפי שיש בו משין י"ת. ושוד שאמרו רב עקיבה בעת לחה בלשון תחינה ובקשה ואין שאמול לרבינו בשבת ואין תוקעין. ומלין אחר אבי. ואחר המילה אומר יהללו:

תתיד תפלת מוסף ומפני חבלינו. ואין אומרים ואין אנו יכולין לעלות ולירלות שלא ואין אנו יכולין לעשות תובותינו ת"ח. ובעניו שעירי מוספי' אנו עושי' לומר ואני בשירי לבפר בדעת רבינו תם וכן הוא בתנודע ובמהניים. וגם אומרים מלבד עולת החודש. ויהיה מקומו בתפלה קודם מנחתה וגסביהם אז לאחר ובסיהם'. בתב מהרא"י בתשובת הדשן סימן קמ"ב ירחה דלבי מפמעות התיבורים לאומר זרוע פרק בל מערפים וכן בתהניים דיש לאומרו קודם ומנחתה. ואתה אחד מהגדולים היה רגיל לאומרו לאחר ומנחתה. ונראה דאור זרוע ומנהניים לא אתי לאוקמי לן סדר הטכח היאך לאומרו אלא אתי להודיעו לנו הזכרת הפסיקים ועניין הטכפים בראשי הפנה. ואפשר אף על גב דנקטו בסדר זה ליבה קפידה לבו אי אתריך לאיבה רק ביזבוב הבל. ואם כן בראשי דפיר טפי לומר מלבד עולת החודש ומנחתה לאחר ומנחתה ובסיהם כו' דאי אמרי קודם ת"ב בסיהם בתוכו הפסוק ועולת התמיד ומנחתה ובסיהם כו' הרי הזכיר שני תמידין בהלבתן בדפירם דם"י בפירוש החומש אם כן אם יזכור הת"ב ואני תמידין בהלבתן הזכרה בלה לעולך הוא. אבל בשיאמר תחלה ומנחתה לעפ"י בסיהם בן ואני תמידין בהלבתן אין קפידא אם בוב יזכור ועולת התמיד ומנחתה ובסיהם דקרא בבתיבתו הוא מזכיר ואין רחוי לדבר מקחתה. אבל ומנחתה ובסיהם נוסח הבסיס הוא ואין רחוי לבפול בם דבריהם ע"ב. וכן מלאתי בחידושי מהודם פ"ק דתחים הבתב שים לומר שני שעירים לבפר מלבד עולת החודש וכן הוא במחזורים:

תתטו כתב הריב"ם בפסוקה ח"ל המוכח המפורסמים הוא ועקידת יחק היום לזרעו תזכור. והמדקדק לומר לזרע יעקב תזכור. מבאן מתיבתו שבשנו הבסיס בברכות ואיתו תלה טועה כי לא מהבסיס אלא על זה. בסברי מיתו קונם שאיתו נהנה לזרע אברהם תשור ביניהל ואיתר בחומות מבוס שבת' כי ביתחק יקרא לך זרע עב"ל:

התמז דין עליתו עיין לעיל סימן רי"ו. ומה שאומרי' בקול רם ה' הוא האלהים לפי שנרוך להתפלל יח"ב ביחיד בשם אלא ובבסף אלא. דהיינו "הוא. ה"ו בר מהבשם אי' יד על בב י"ב ה' הבר מן בבל. ויש בסף אלא ובשם אלא. מלאתי. טעם אחר בתב הרוקח מפוס דיתיב נבי תרוב הים אבר יעשה בפל ומבבה ועוד בל הטעם תמן לבון עייפה בקול רם נבי ייתוד אבל בבול' תרוב בתיב ואמר בל הטעם:

התיז ושריה ליבור מחזיר התפלה ואומר אסומה אלוה בשומה שם שהוא ופיתחין הארון למלך עליון והוא הני אלפי ב"ת כי הוא מיוסד אלף למלך עליון הב' למלך לבינן. הג' למלך עליון וכן בולם ואתו אין אומרים בוס מלך אבינו רק הרחמן והאחרון דהיינו הב' והב' מלך אבינו בל"ם ורד שתם. מלך אבינו שמחה תשובו ולבן ים לנרו' אלה בבי"ת ולא אלה בבף ויניד עליו רעהו בשחול ובתחת בליות בני נתה. בולם בב"ת וכן מלאתי שמחזור יש:

התיח ואובר ושתנה תוקף ותה"ב והשובה והפלה ולדקה בך שמלה בבל שהמחזורי' שדשים גם יבנים. רק שדשים שקורב בתו שומרים והפלה ולדקה והשובה על פי שהדבר אמר רבי יודן בלשה דבריה שבטלין נזירה קשה על שדה ואתו הן שהפלה ולדקה והשובה וכולן בפסוק אחד ויבנעו עמי אשר נקרא שמי עליה ויתפללו הרי שפלה. ויבקשו פני הרי לדקה שנ"ו אני בלדק אחזה פניך. ושובו איש מדרבו הרעה הרי השובה. ותה"ב ואסלח לעוונו. ורחמה דאין לשחוק בלל בתי בבתב בדרשות שרבי"ל ז"ל שהרי"ל שנגה הוא ניד שהביאים אם הספרים על הביבור שמא שהבדר היה גדול יותר שהביאים. כ"ם הבה דאין לשבח ספרים קדמונים דלא שבחתיו בוס אחד שם פרים בותבים בזה הסדר. וכן יסד הפייטן ביוצר דשבח בותב סדר שבובה שפלה לדקה וכן שהרי"ל פרים שדקה

בכל מלה ומלה היה אומר ומשוכה וחפלה ולדקה דלא יסדר קרנו. ואומר תשוכה ותפלה כ"ל ע"י התשוכה הקדומה לתפלה ולדקה על דרך נירו לנכם ניר. ולפשר שזהו היה כוונת המסדר ומי יבא לחר המלך שבשר עשהו דוגלי התשוכה קודם דחי לא יבא מדרכו הרעה מה לו לזשוק שוד על פני המלך ס' בתפלה. והתשוכה היא לחם מהשבה דברים שבשרתו קודם שעולם רלוי להיות קדומה ורמז לדבר בפיך ובלבבך לעשותה. בפיך זו תשובה שהיא בדורי פה ע"ד מודה ועוזב יכוחם. בלבבך זו תפלה על דרך ועבדתם לאלהיכם בכל לבבכם היא עבודה שבלבו שבב הוי אומר א תפלה. לעשותה זו לדקה והיא מעשה הלדקה שלום. ומי יודע מה היא כוונת המסדר ולפשר שהיה כוונתו על דרך הענין זה לכן אין לשנות. וכן רלוי כל רבותי נוסגי שהיו אומרי' והשוכה ברחשונה וכל השאר יהו על החתימה:

תתים רשבת אומרים שהלה בשקום לנשיכה משום דאין מזכר שם שופר רק קול ואין תוקעין בשבת. ואומרין היום שבעה פעמים. ובשחזרים כתובים היום שמנה פעמים יש לדלג היום שהכפנו כי אין אנו הושבין עלמינו לנדיקים גמורים להיכתב לחיים ברחש השנה שלקמן בדיני יום כיפור. ויש אומרי' אותו ושלגין שהר כי אין לומר יותר משבעה פעמים כנגד שבעה רקיעים. היו"ש בניטרניה הדו"ן ובניטרניה הג"י והניעלה ליו"ש:

תתכ נוהגים ליתן חלל ימים ושהרות משום דחיות במדבר בשבת שבת שהרשם ויאחז לשבת ניכר שהם השמן ורלה לשפותם שלא יכלו. לא השגיחו בו שה עשה עשה שהר גדול לשניה' לעשות שלא יוכלו לעבור הנהר לחר המורים. ונשחו ששים עד שאשה שאחו עיניה' למרום ואמרו הושיענו חלקי' כי אחו ששים עד שפה. אז נער ס' בשמן והזרו לחחוריה' ע"ב לשון המדרש. ומשום זה הולכים להרות לזכור העקידה ואנב זה רואין דגים חיים לפי שאחו שאלי' כדגים חיים הללו שנחחזו בשוש במעודד ואומ' אנב זה תשיב שרחמנו:

תתכא נוהגין שלא ליתן פיות להרים ברחש השנה ויש שקת שאך למהנג זה מהא דאמרי' בירושלמי על חד בר נש דשיך בדים שחת ודיינין יהיה. ומנהג אבותינו תורש הוא ואין לשנות:

תתכב ושוהין בין מנחה למעריב בשאר יום טוב ואין עושין שום מלאכה לעולם הלילה. והא דאמרי' קדושה ר' היא היינו דוקא להוסרת לעגין לילה ומהובר ובילה לאוכלן כל ב' ימי' ולא לקול:

תתכג זבן שמברכין בליל שני דרחש השנה דרש מסר"י כג"ל דאית בית פלוגתא דרבוותא יש פוסקים שיעשה כל הקידוש אלוש יין ואין אחירות דהא אירוש היינו מוציא שם היתן בברכתו כדאחינן בירושלמי גם לו יין יתן בשוד הסעודה יברך שנים אף"פ שכבר ניהך על השהם וכיון דיין היתן קובע ברכה לעצמו הנוב הוא ומוקדם לקידוש ובשמניע לומר זמן מז יספוק כוס יין השהם בידו. ואין נהירא מסג"ש אך יש כוס יין השהם לפניו על הסלחן ויתן פיניו בו בשומר זמן. וכן כל פירות השבוע שרוצה לברך עליהם זמן יהיו מונחים לפניו ויש שליהן שבשהיו וכן בסימן תשי"ו בשסכת ב"ש. ורחיה דאין צריך להחזיר דבר השהם בידו כשאומר זמן השא כולהו רצוותא פוסקין דבעי למימר זמן בעיל שני דרשם השנה גם הם אין לו שום דבר השם. וגם היה בזוי מוש להסיר כוס השהתין מידו ולישהל שבני. ואם יספוק כוס יין השם בידו השנית אין להקפיד וכן הוא בשג"ש בשהגני מסר"ק וז"ל בשלוקחין תירוש בליל שני של ר"ש שבשיל שהייעו אז צריך הקידוש ובורא פרי הגפן על היין יעו. וכשניע לומר זמן אז יוקח יין חדש כיון שהוי ומצוה לך על שניהם. וגרשם רלוש לשברין דביום"כ הוי מברכין זמן בליל שני ושיינו משום דזמן אומר בכל דבר שפי' בשוק עכ"ל וכן דרש נמי מסר"ם. ומכן מהר"י שג"ל השניש בדרשתו ליתן עיניו בו ודיו בדפוסים לעיל וכן כתב השגור וז"ל ואני השהבר כותב מנהג בעלי נפש שמבצנו שאומרים זמן בליל שני של בקידוש ומהדרים להשניע פרי חדש אז יין חדש ומוהנין עיניהם בו בשעת הברכה של שהחיינו כמו שבתוב לעיל. אבל אם אין מניע פרי חדש אע"פ כן אין לשנות:

תתכד ביום שני מתפללי' כמו ברחשון ומברכי' שהחיינו על השופר וקורין בפ' וירא מן ושלישים נשה את מברהם עד סוף השדרה. ומפטיר בירמיה מלא הן. ושעה השפטרה כתב שלבו לפי שיש בו ענין זכירת ישראל לטובה כדשתיא זכור תזכרו עוד:

תתכה כתבו הגדות מיימוני בפ"ח יש לנו קבלה מקדמונינו שהמתענה פעם ת' בר"ה תענית חלום יתענה כל ימיו בר"ה שני שיש וכן נהג הר"ם ע"י שהתענה פעם אחת בר"ה תענית חלום המענה כל ימיו. אבל בלאו הכי"נ אמר נם הוא כרבינו האזכרי' שאין להתענות וכן כתב הרשנר וז"ל רלוש בספר תגודה שקבלה בכל מי שהתענה פעם אחת בר"ה תענית חלום צריך שיתענה כל ימיו ואם לאו יסתכן מאבר שרואה פעם ת' בר"ה ואם שי' רע. וכתב עוד וז"ל מלאתי כתוב שים מקיימים שקבלה בידיה' שכל מי שרגיל להתענות בר"ה ומצא רגילתי שהרגיל ולימו מתענה היו מצליח בנכסיו. וכתב בשרומת הדשן סי' רע"ח בשגדול אחד שהפק שם דברי' אלו שמיניה דוקא שהתענה ביום ראשון אבל שהתענה ביום ב' לא. אלו דילמא ה"ם למתענה ביום שני. ועוד שהפק שהתענה בכה"נ מי צריך למיתב תענית לשיתענה. ושניש לו רבו שרואה בנערותו בני אדם שהתענו פעם אחת ביום שני דר"ה ע"י חלום וסברו לשם גדולים להתענות כל ימיהם יום ב' דר"ה דוקא. ונם ראה הרבה בני אדם שהו מתענין שני ימים של ר"ה ע"י שהתענו פ"ה ביום ראשון שבשבל הלום שהבר הורו להם הגדולי' להתענות שני' כשהל ר"ה בשבת. וכל אלו לא יבבו תענית לתעניתם. וגרשם לי מעם דשיבא כמה רבוותא דשבירא להו דמלום להתענות בכל ר"ה. ומ"ל שפי' להני דשבני למעם להבל בכה"נ מודה הלום

כמן דרמח דביטול עונג שבת וי"ט הוא"ל ומן הסמיס ברלוהו דמעמים הביבה בסמיס בר"ה. וכתב המעשה זה המעשה בסני מביס חלוס מין לריך להמעומת רק בסני ולה ברלסון מדלה ברלוהו לו ברלסון. ומלחתי בשם ר' יודה ההכוד ז"ל דהמתעה בר"ה מין לריך לומר עמו דומיה דיום הכפורים בסוה יום הדין:

תתכו כתב מהר"י ווי"ל בדיניו סימן ל"ה מי שמתעה בר"ה חסור לו להפות ולבבל להחרים. ובסימן ל"ו כתב דחייב לעבוק כל היום בתפלה ובתחינות הו ללמוד משום דהחי גברה היינו מקיים חניו להשם והניו לבם לריך לקייס כולו להשם דבשם מודה ר' יוסי לר' אליעזר:

תתבז"ה שהל ה"ו והביה דורון ליפרהל ביום ה' והוי השבת מהובר הו לידה וכן ביום הנו לדת ברלסון לומר מהר"י סג"ל שהו דורון חסור על מונלי שבת דר"ה ביומה מריבתה דמי וכן הוא הבכמת הפוסקים:

תתכח כתב המביר"י פרק חין לדין בשם הר"ז הלוי דבר שמין בניגו במהובר שהובא ליפרהל ב"ט רלסון של ר"ה מותר בי"ט שני לפי שמין בו היכור הכנה ולה היסור שהלוי בקדושה שנלמר קדושה לריכתה היה אלה כעין קבוע היה שמא יש מהו לו להביה ודיו שקבעו חותו ברלסון. וכן בי"ט ושבת וכן הוא בר"ה בסוף סימן תק"ו וכן דייק מורי הגאון מהר"ש ז"ל מדברי סמ"ג שלה כתב להיסור בשני י"ט של ר"ה אלה דבר שבייך בו בבוה או דבר הנעשה בו מלחבה כלו' ע"י מלחבה ממש וכן פסק מורי ז"ל בפסקיו:

ענייני עשרת ימי תשובה

תתבט עשרת ימי השובה מיום ר"ה ועד י"כ. דהמרינן בפ"ק דר"ה שב בעשיית מוחלין לו כלן ביחיד דרבו ה' בהמלחו יחיד יומה ה"ל נהמן חמר רבה בר חבוה חלו י' ימים שבין ר"ה לי"כ. והכי היחה נמי ביבמות שלשי פרק החולן ושם נמי בחגיגה דשמולל ושמרינן בפרק כ' חליעזר ר' נהורחי חומר מפני מה נחנה המועד י' ימים מר"ה עד י"כ. כנגד י' נסיונות שנחנסה חברהם חבינו ועמד בכולם. וכנגד י' הדברות שקבלו בהר סיני יעבו השובה שלים' לפניו יקבלו. במדרש הרניו נגד קרבנות י"ב בר ה' חיל ה' שבעה כבשים שעיר ה'. וכנגד ט' מדות רחמו הזכו עד ביטו שלמה וכתיב מחריו לכו נח ונוכח'. מה הווכוח חמר הקב"ה עשו השובה שפילו יש בכם כמה עונות חני חליביס כשלג ביום הכיפורים. דבר חהר כנגד עשרה מחמרות לכך רמז בהרחשים עד יום הכפורי עשרה ימים רמז לי' ימי השובה. התורה שנחנה בו' בסיון נשחבעו הלומות בעומקיסס. ונחפחה ביום הכיפורים לכך חין עולה מלא וי"ו כי חס בעלרת. ולית ובעשור מלא כי חס ביום כיפור בברכת פחם. לכך בכל עניין הרבנים יום בפחם הוץ מן ובעשור ונעלם שלא כתב לה יום ולה ימים זכו ימים יוליכו ולה אלה החד בהם. ולה כתיב ולו קרי. ולה לו לשמן לקבוע ביום הכיפורים כי הוה לו להקב"ה. "יום "החד בניסבריה "הדין זכו ועוד בה עבירה ובשבה. וכתב הר"ך יוסף בשערי השובה בי תע"פ שחלו ימים נכבדין ורחויין להשובה. כל יומה ויומה זמניס היה ולל יחתין חדם להם הלה יסיס תמיד בעל השובה בכל עת יהיו בגדיך לבנים. ושמרו בוב יום לחה לבני מיחתך. והביחו רז"ל מבל מחשה הכשן שהיחה מחקבעת בכל יום וכו' ועוד חמי למלך בזמן הם עתו לשעול הלו חז החכמים שבעשה הם מזדיון ומקבעין עלמם לבא לפ הפלך מתי ביקרחו בלבוש וכם ם נקייס לבבוד מלכות והטפיסם שבשה לה נחנו דבר המלך חל לבא ובשרו בבגדיהם מזולזלים ולה שחו עדיס עליהם ובשחוה מסיריס עבדי המלך לקרה השה לבא שער המלך ושומר המלך לשוך הלו המקובלים לבבודו ולהרחיק חת המזולזלים. כך בשהלדיק לפני חן השולם ובשם שחה לרחות בשועה ה' לרב טוב הלפון והרבנים חשר יחקו בשוחם בהוה בלה השובה לה יראו בשובע שמהה ההוה נמוג כל ימי החדם בהשובה כי לה ידע יום מותו:

והזהר בתב בפ' קרח כי חין מעשה והשבון ודעת והבחה בשמול. בניהם היה ביה מדורין על מדורין. מדורה התחה שמול. מדורה התחה מיהה מבדון. ודלה שמיך לדה מה דמהית לשמול ידוע ליה ומתמן יבלף ועולם הב"ד מוריד שמול ויעל. מהן דמהית להבדון הו לה בליק לעלמין. מהן דהיה ביה עובדה בבה הו דהיהו מהריה דהובבנה. הה חוקמו דבבל לילה ולילה עד לה יבבה ועד לה נהיה בעי בר נש למיעבד הובבנה מעובדוי דעבד בל הסוה יומה. ויבב מייהו ויבעי עלייהו רחמי. מ"ט בהיהו בעתה בנין דהסוה בעתה חילו' דמוהה שהרי בעלמה ובל בני עלמין בעמין בעמה דמוהה. ובעי בהיהו בעתה למיעבד הובבנה משובדוי ויוהו עלייהו. בנין דהיהה בעתה דמוהה ולהין הקרון מהרי הה שבנה. וכן מהן דהשמדל בדעת ובהכמה למיובע למהריה בל יעבדון ליה להחבללה ולהסהכלה בהיו היינן להחבריהו בניהם ובדרבה שמול וכולהו נוחין מיהון דבנין. הוא לה יהחהר חמן ולה יהחבה בייהו. ועל דה הין מעשה והשבון ודעת והבחה בשמול ולה יהחבה הלה לעיולה לעילה בהחריה די כמה נהורין ובוחנין. וקודשה ב"ה חתי ביה להשתעשע עם לדיקים די בג"ע. הרי בתב דבל יתיו יסה בהשובה. ומי שלה יעשה בן לבל הדעות בחילן יומין יעשה בדעת הזוהר ויבב קודש שיבבב ויהחזון נבר הי על המקום ויבפשם בחוהיו וחם יחלה יבוב בהשובה שליהם:

תתל בעשרת ימי השובה חיי נוהגין חרם בבית הבנסת וחין מבבישין למי שחייב שבועה מברי"ל כי בבפיו חמו חלוין בדין. וגם חין לחפות חומהו של הקב"ה שעשיו הן הם העולם. וכן נהגו קדמונינו שחין קובלין בבית הבנסת ביהן וביהים המוהים. וחם הם בני הכפרים שבאו למיין קובעין לשם זמן חהר הרגל. וחם יש דחיות ורמוות דעין להלחר מרדכי וכיוצי הוא זהוב בב"ק ובהגי"ו:

תתלא ירושלמי רבי הייה מפקד ליה לרב א

מחה יכול למיכל כולי שתמ בפרה לכול . ומי לא . לכול שבעה ימים נמחה . וכתב רמב"ם הלא שבעה ימים הם שבעה ימים שבין ר"ח לי"ב וקרא קורא שבעה ימים לפי שכר"ח לא היה צריך להזכירו לכול בפרה דכשיטה שכול בפרה שהייב אדם לטהר עצמו ברגל ולא נמלר עדיין הלא שבעה ימים שבהלך להזכר עליהם וע"כ נהגו בהשכמת אלף מי שלוני נזכר מבע בל נויס . בעפי"ם נזכר על כלן לשון המאור :

תתלב כתב הרמ"ם בהלכותיו שים לקרוא בחילון בעשרה יומין בחגרת השובה שמיבר המסיד הר"ר יונה . והר"ר מזרחים כתב בשכר גלוי שלא יהרו בעיניו מחבירי דרכי התשובה הלא ספר היסר המיוחס לר"ם . ולדעתו ראוי להתעסק בתוכו ספר המורה המתים בדרך תשובה כי מתעורר לב ונפש לעבוד אל ס' וירהמהו :

תתלג שבת שבין ר"ה ליום כפור נקרא שבת שובה. ונקרא כן ע"ש שמפטירין בו שובה ישראל והוא בהי עשר שוף הושע ומסיים לותו נבואה ומדלנין לו לעבודות יולל ומתחילין תקעו שופר בציון קדשו צום עד לא יבשו עמי לעולם . ונראה מבוש דסיף הושע הן רק השבת שבוקים ואין פותחין בנעילה פחות מג"ה שבוקים לכן ליריך ליללות מבעוד יולל כדפרשתי . ו והיגים שלין נער לימר לותה שפרה . ונוהגין לומר לדרוש לשבת זו וכן בשבת שלפני ר"ה כדי לעורר העם בתשובה . ומלתי שיך לזה שמדרש מפלי שכתב שמר הקב"ה בשעה שהכם יושב ודורש הני מוהל ומכפר עוונותיהן על ישראל כן ראוי לדרוש בשבת זו כדי שיכפר עוונותיהו . וכן שמלה שיך גם ס' הזהר ויקרא עמוד י"ח ע"ם ובהברו זה להורות כי מנהג לבוותינו חורם היה וכולם ים לפה בורח יעקב ויסוד מוסד:

תתלד פר שיורת המזיר הזי"ו ל"ך . "בהזיר "זכיר . "ירכיבהו . "וירא . "לילי כעם . "כי ידין . וכתב רב שעדי' גאון ז"ל סימן הזי"ו ל"ך . ס' בעב' ס' בקורין בתורה בר"ה . ז' בעב ז' בקורין בתורה בר"ה שהל לכיום בשבת . י' בעב י' יוים שניו ר"ה לי"כ . ו' בעב ו' בקורין בתורה ביום כפור . ל' בעב ל' בקיעות בתירעין ברחם השבת :

תתלה ערב יום כפור כתב מה "ח טירנא שאין לומרי' מזמור לתידם והל תרך תפים ולמנלה . ונראה לתירדי דהל תרך תפים ולמנלה דיעם שיש בכל מקום חגב שיעשה לשנלה נרע הל תרך תפים שלא לעורך דהלו עי"כ יהיו הל שלא בתרך דיומי הגד"ו. ובעל הנפ"ם רלה לפרוש ה"ם בריקוח הל תרך תפים ולא רחה לפניו ולא־רין דלעיל מיעם בדיני ביפרת יומי תשובה כתב ז"ל ואימרי' ה"ם בכל י' יומי תשובה לפי' בעי"כ . ונם לרמן ברי יוסי דדין ה"א תביב ג"כ עי"כ . וה"ב היך יעלה על לב להניח וה"א ה"ם במקום הל תרך תפים מחר ברוח סוכר דאומרי' . ולפניו המנהג מנהג הרשיו שלין לאומרו . רר הם הל י"כ בשבת שלין אומרים ה"ם בי"כ לז אומרי' חוהו

בערב יום כפור בפהרים :

תתלו בשיאחז ההרגול להתכפר בו נכון לומר זה "הליפתי זה "תמורתי זה "כפרתי ר"ת הת"ך הוא שם המלאך הממונה על זה והלה מפכוח פותה" שת" ידיך" . ס"ת מת"ך . והוא הפס הנזכר בהלוחז המתך היים לבל חי . ונם תת"ך בנ מ' "זה "יהיה "לך "לכפרה רמז כי מלאך זה ממונה על זה הענין :

תתלז ויתבונך ידו עליו דמות קרבן ויתחוש לותו לשלאת תכף לכמיכה שתיפה . ויתמו לעניים או יתן פדיונו לעניים וזהו טוב יותר לפי שמתביישין כשותנין להם התרגולי' כמו שדרש מהרי"ל :

תתלח גוהגין להדר שלא תהר תרגול לבן על דרך שם יהיו המלוכ' כשני כבני יעביו ומורי ז"ל לא הקפיד . והעובדות תוכח שני כפרות תרגול ותרגולת דלמה הולד זכר . ויש כתבו דליכין שלפה ולא ידעתי למה שם העובר נקבה די בתרגולת שהם עם לותה לכן די בשיה כמו שכתב נם המהרי"ל :

תתלט ואה"כ הולכי' על הקברו' להשתטח על קברי הלדיקים לומר שם מן לתה מרחם עליט הריטו השובים כמתים שליו . ועוד טעם אחר למה אנו משתטחים על קברי המתים כדי שיבקשו המתים רחמים עליט . כעובדא דרבי מאיי דמשתטח על מערתא דשבורו . וכן כלב משתטח על קברי אבות וכן משמע שם' אלו נלמדים :

תת מ ושובים אחר אלי היום ואין מברכים כי אינם שלא מברך בעלמא ושמברך הוי ברכה לבטלה . ואמר מהר"ר יודל ומהר"ם דאין לשם לנשים לעבוד בעי"כ כי אין יכולין להיות כשלאכים וכעו' הוא בידם כי לא בייב' הך בעילה נבייהו :

תתא מתפללין מנחה עד שופה השלש ואז אומר שלוני ואלהי אבותיו וכו' . משמע שם נאמר לפניך . שתה יודע . יהי רלון לפניך שתכפר על כל השלותיו ותכלה על כל עוונותיו ותמחול לנו על כל פשעינו . שהשלה הטא . ואמ"כ עון . ואמ"כ פשע . שכן מינו בדוד ע"ה במזמור ק"ו השלנו עם אבותינו העוינו הרשענו . ובדניאל השלנו העוינו והרשענו . וכפרה שיך נבי השא שב' שלי שכפרה בעד השלהכם . שליהם לעון שב' שלה לא לעון השם הזה. שהילה לפשע שנאמר שכי שכי הוא מוחה פשעיך . על השא בהלפה ביתא שהרא"י ז"ל בשחביו סימן קי"ח כתב וז"ל כך שני נוהג כ"ה שלוו הייבים עליהם עולה. ועל השלים ב"ה עליהם השלח . ועל השלים שלוו חייבים עליהם קרבן עולה ויורד . וע"ח שלוו חייבים עליהם השם ואלי ואלהי . אלו רובן בשין לכפר על השוגג . וכך הוא מסודר בספר ויקרא . ובוב אמר העוגשים על המזיד . וזה סדרן מבוא מרדות . מלקות מרבעים . מיתה בידי שמים . כרת ועריי . מרבע מיתות ב"ד . סרומר חומד שהכון דיהה עפי לפרע בתהלה השא הקל מהשלים החמורים . דהמרין הניח עלי הים דמברע השלים . ואין הומשין בהשל הסולקן כך מסיק בה"ה . שלהי עד שלה מזרתי שלהי

עלור כן הוא בתכב"ן ובמהרי"ל ובמנהגי' וכן שיקר :

תתמב ואולם לו' מקום הרבעים שמתוך כן יתן לו לבעל לשוב מעבירות בידו.

והלקה לא שומד ולא יוצב אלא מוטר. ומומר בשעת השכחה ודוי שמעתו. והמלקה חומר שלשה פעמים וה"ה כרוב בהוא ל"ע מיכות במלקות ה"ת ואזור זרוע. ובשלושה של עגל מיכהו שלמחר מרבעים יכהו ולא יוסיף וכמיך ליה לא תחסור בור בידיכו לו על דרך י"ט בור קורנו :

תתמג ואובלים בעודם המפסקת ובין הפעמות שלו אזור גם בכיסתו לבן

מפסיקים מיט י מלכילה ובפיוט וממלאכה כי תוספת שלו דאוריימא. ותוס ת זה אין לה שיעור אלא קודם בין הפיסות שזמנו אלא ות"ק אמר קודם שלילה ירוך להוסיף מחול על הקודש. ואם הפסיק מתחלתו בעו' היום גדול יכול לחזור ולהתחיל כל זמן שלא קבל עליו התעניות בפיו עד מעט קודם בין הפעמות. דלא כמנהגי מהרי"ם שבתבו עד בין הפעמות הרי התוספות דאוריימא ובין הפעמות לאו תוספת הוא רק ספק יום ספק לילה וכל"ן רבוי דקרא ירוך לפרוש מספק. וגם ספק ברת יש בו ולא נקרא תוספת רק קודם בין הפעמות. לכן ירוך להפסיק מעט קודם בין הפעמות וכן בתב התוספת רים פ' המביא בדי יין והסמ"ג וסמ"ק והרא"ם פ' בתרא דיומא וכן בתב הר"ן בפ' המביא בדי יין בשם המגרפים :

תתמד ומצוה בהרבות בשעורה בדי שיוכל להתענות כיאות בתוספות ודעים ודברים קלים כדאמרי בפ"ק שובדא מהרוה חייבת דזמן הד ניתא בתריסר דיורי תוספות ת"ק דע"ז ובתב הכלבו בשם מ"ר"ם שהעשיר שים להתול מהכלים קלים להם כל בדי שלא יהיה בשע ומתגלה בפיהלל. וכל הדם יזהר בזה שלכל בשעודם המפסקת דברים המחמת כגון מיני בשמים וכן מוריק' שקורין שפכו"ן ויין ובלים פן ה"ז ילהם קבי הן מחירון לו לשתול. ואמר מהרי"ל שבן הין להתול מהלי הלב בעי"כ דהם מרפא קבי בהיתה בפ"ק דיומא זה שלא בכל מיני מיכל ושולך ומיהא ג"כ הלב :

תתמה בעי"ב הן להתעניות שעניות מזוס שלא ייעב לו ואמור מפלר עי"ש כן הוא בתשובת מהרי"ל. ושמלו אותו על השם בגדולם שלא להתול דבר שלא בתוס יין רק בשבתות וי"ט מה דיעם בעי"ב. והשיב בשותרת להתול כל לילים ולשמח בשם ביום זה דגם היא מהבקי י"ט :

תתמו נשים ב"ובלות ובוחות עד שרשבה והן הינן יודעים שמעות להוסיף מחול על הקודם הין ממהין בידן בדי שלא יבואו לעשות בזדון כ"ב הרמב"ם בהלבות שביתות עשר ושוה בדברי' בשם' ביום בפ' המביא ובריסבת שבת פ' הבותל :

תתמז והדה בגל דבני אשור מהרי' מוטב בידו שוגגי' ואל יבו מזידין. ומיהו לו ידיעו בחלתה ד רבני מיוחס הייבים להזהירו ב"ב פסקי הוי בפ' המביא. ובתב בעל העיטור דווקא בחדי דאתי מדרשה בגון טעו דו"ב. אבל בחדי דבחיבה בעדייתה בהדיה מהיון בהו ועשיון להו עד דפרבי :

תתמח ויבקשו מהולם זה מזה שלשה פעמים בחו אבל בה בה בחמרו שהי יוסף ליוסף והמורל לא יהה בהזרי ויהללו זה לזה בלב שלם. אבל המולים שם רע על הבירו הן לו להתול שהרי"ו בדרשותיו דף ס"ה. והוא מהיוחלמי דפ"ק דיומא דאתה שתם שמואל אמר שדין דהפה לחברים ערוך למימר ליה שרחים עלך והין קבלה הה עבות. והין לה. מייתי בני בשה ומפיים ליה קדמיהן הדה הוא דבתיב יבור על הבשים ו אמר הטהתי ויבר העותי. והין מיות. ערוך למיזל ומפיימים על קבריה ומימר ליה שרחים עלך. אמר רבי יוסה בשאר בל העבירות אבל במולים שם רע על רבירו הין לו מהולם עולמים כ"ב. וכ' מהר"י בן הביב ז"ל מבהן נראה בחוה מנהג של טעות שה שמוכנים בזמנינו שה יהבה שים לאים ושהיניהו בדבריה נבנם ביניהם אמעני טוהם פלוס ומדבר עם הטלוב שיהיה לבבל פיוס הטולב ואחר זהה הסי דמיב יבא הטולב לבבה מהולם ממנו. והין זהה בוגי במוהל הלה מהטולב ילך מעלמו לפני הטלוב ואומר בורה ת עלך. ושם לה קבלו לה יבינ בשים עמו ואזר להלות פניו לפניהם בימהול לו. וכן יורה דקדוק לפני במוהל. ועוד יביד עליו רעהו שאמר ואי שים ערוך למיזל על קבריה בו' ורלוי שאמר שהשליכה לפיה לפני החי ואחת הין בהם הקדמה בידיעה רק בהטולב ילך מעלמו לפיה הטלוב וזהה הבוהה ובזיון הם לבבר עליו מלהר הבוה להחזירו לפילו לה הקניטו הלה בדבריה. ובפטולך לפיטו על קברו יוליך עמו עברה הנשים ויאמר בפניה הטהתי לה' ולפלוני זה בשבעתי בו וסם יבוהו לו מהול לך מהול לך ט"ב :

תתמט נהגו בל אחד לטבות נר ומדליקין הנרות מבוס בבתב המרדכי מי שרולה לידע הם יעלה אותו יהה נר וידליק מר"ח עד י"ב ואח"ה דמדליקין ביום כיפורים מבוס דיום הדין הוא להמר ושוד שהן מבהנות על הנשם שנדרה נר שנה' נר הלשים בשתת הדם. ה"ג זברון לנוהות בניתנו בי"ב ונמהר בו נר מצוה ואורה הוא. ובה"ח פי' מבוס בבוד דבתיב ע"ב בהודי' בבדו ה' ומתרגמינן בשנשוח יקרו ה'. ומה שנהגו הנשים ועבדים ולא נשים אמר מהר"י מולן בשם המיו מהר"ל שבדשם ז"ל מבוס דבר שקול בנגד הברים בל הדם לבפר עליהם ושם רמ"ח ורוח ונשמה הרי ר"ן במיין נר. כ"ל פירהם המקום על בולן הבל הנשים יש להם הברים יהרות בנון דלת מבשה לפיבך הנשים הין מוהגו בנרות הלו. ומהר"ר נתן קולנ"ן דהם דנרהם הלין דלהבי נשים פעמים הן בנרות המלו מבוס דהנשים הייבים רמ"ח מיות עשה שבשורה ועוד שהו לשוויו הבונן במו עבה והן לשו הייתה לעשה ולאו הבא מבלל עשה הייבו ר"ן. ומבל שלו נשים פעמים דהינן הייבים כ"ה בלשוויו. ומ"ש שהינן חייבין כ"ה בלשוויו לאו דווקא שהרי הין הנשים בעמים רק ממיות עשה שהזמן גרמה. ואפי' במיות עשה דהבילה מה גרמה בנשים מסס הייבים בנון עשה דהבילה מה

וקידוש שבת. לך מ"מ מאחר שהיו מחויבים בכולן לא שייך בהו הגרות הללו. ומוסגים שכל היום נדול או קטן שוטים לו נר בשמח לחביו ולחמו בשמחו. וכן כתבו מקצת רבוותא. ומה כבו הגירות הללו בי"ב היו לומר לנוי שיהזור וידליקו. מי שבבה נרו בי"ב יהזור וידליקנו במוצאי י"ב ולא יכבנו עוד כלל שיהו לדלוק עד נמירה. וגם יקבל עליו שבל יומי לא יכבה במוצאי יום שפורים נרו לא הוה ולא מאר. בך נמצא במוסגים יבניס:

דיני יום הביפורים

תתנ יום כיפור אסור בכל מלאכה ובאכילה ובשתייה וברחילה ובסיכה ובסנדל ובתשמיש המטה ועטילת הבולל וכולהו נפקא לן מקראי. ומיהו אין חייב כרת אלא במלאכה ואכילה ושתייה. אבל בהנך אין בהם כרת אע"ג דנפקי מקראי אסמכתא בעלמא ניהו:

תתנא תניא אסור לרחון בי"ב מקצת גופו כגון גופו ואפי' לטופיע אצבעו במים אסור. ואם היו ידיו מלוכלכים בטיט וכיוצא בהו מותר לרחוצם אלא אסרו אלא רחיצה של תענוג. הלכך בבוקר דשתא ידיים כמו מלוכלכים מותר לרחוצם. וכן בכל יום אחר שעשה נרביו ואפי' לקטנים ואפילו לא שפשה פ"מ. וכל אלו לא ירחץ אלא מקום הצריך כגון רחבי אצבעותיו ואלא כל היד כן הוא דעת הפוסקים. ואחד רבינו מאיר בהן שעולה לדוכן טופל ידיו שחינו מכוון לשתשה רחיצה. וכתב המהרי"ל דיטלו ידים נמילה נמורה עד הפרק וכן היה קידום ס"בניס במקדש:

תתנב יזהר אדם שלא ירחץ פניו וגם אם הוא היסבניס שחין מיובב דעתו כל היום אם לא רוחץ בבוקר מ"מ אסור לו לעבות כן בי"ב דלא בש"ה שבתב להתיר כן שמע מהר"י סג"ל מרבו המובהב מהר"ם ז"ל. וכתב התשב"ץ סימן קל"ו מותר לו לאדם לרחון עינו בי"ב מפני שהוא רפואה לעיני' כדאיתא במסבת שבת פ' שמנת שרלים טיפת נוף שהרי' וטיפת הימן ערבית יפה לעיניים מכל קילורין ורפואת שבעולם ומותר בי"ב. כדאיתא במסבת יומא בפי"ה היה לו הטבעים שרחצו סך כדרבו ומינו הוצם. אבל לרחון פניו ומינו אסור אפילו הכי ביעור האסור מן התורה. כלומר אפילו כל שהוא לפי שאין יבול מעט לגרום. וכתב שם שהג"ה ומיהו טוב שלא לרחון עינו ביום כיפור אלא הני רפואה גמורה וכן הוא במהרי"ל ובמנהגים:

תתנג כתב המרדכ"י ומיין סורין מפי שמיש דהיינו דלמת אפי לידי שהיעים אבל לאחר מוצ"ש ידיו שדרבו לשם נקיות אבל לא פניו וכן היה נוהג מהר"ם. ומשיק שה"ה דכל הייבי טבילה ונם בעל קרי לוין טובלין בי"ב. ואם רחץ קרי אם הוא לא ירחון הוא מקום שלד ויקינחו. ואם הוא יבש שפשפנו בידו כן פשר ר"ת ומיין הילוק בכל מקום שהוא בגופו:

תתנד ואסור שהשמים המטה ויליף מקרא דהשיב עמו ואיתא בשפחים מקום שנהגו להדליק אם השר בלול י"ב מדליקין מקום שנהגו להדליק אין מדליקין. דרש רבא ועמך בלם לדיקים לעולם יירשו ארץ אין שאמרו להדליק בין שאמרו אלא להדליק שבישם לא נתכוונו אלא לדבר אחד. ופרש"י לא נתכוונו אלא לדבר אחד להיפרש עלמו ממשבבי השם. המומרים להדליק משום דחין אדם משמש מטתו לאור השר. ושאומר אלא להדליק שבר כשהגר דולק רואה אם השמש ומשתוה לה. ומאחר שמקום שנהגו להדליק הוא משום שאין אדם משמש מטתו לאור השר. ומיו נהיגין במקום שנהגו להדליק לכן ידליקו באחד משבבו דלא הוא מוטב אם עלמו מלקרב לאשתו דישראל קדושים הם ואינם משמשים מטותיהם לאור השר. ואי מדליק בבית לא עבד לא במקום שנהגו אלא להדליק ולא בישום שנהגו להדליק. דאלו מקום שנהגו אלא להדליק שבבי בשהגר דולק רואה אם השמש ומשתוה לה והוא רואה ומשתוה לה. ואלא במקום שנהגו להדליק דמבבי משום דאין אדם משמש מטתו לאור השר ובאן בשהיבם יפשלבו לאחד משבבם ומתא תרתי לריעותא דבבית משתבל בה בשהיא משתבעת ומשתוה לה. ובאחד אין לה שום היבר ואינא עליה בלי מוצש. לבן ידליקנו באחד משבבו. וכל אותה לילה ויום יתרחב משאתו אלא ליגע בה ובבגדיה בלילו בדא שבבי האשה להדליק או אלא להדליק ובגדה לא השמיר בן הוא בלודה בשפחים וביומא. וגם לא יבבה בדברים עמה אלא יבא לידי הרגל עבירה ואלא יבא לידי הירהור ולידי קרי:

תתנה נעילת שבדל אסור ודוקא על עור אבל על גמי או על קשו או על בגד או על שאר מינים מותר אפי' לשתה בהם לר"ה:

תתנו כתב מהרי"ל בשרוצה אדם לילך לב"ה או לל כל נדרי יבלוף מעטלין ויניהם בניהו ואל יוליבם לבית הבנסת משום טינוף. ויום זה הוא יום שהייבים לבבדו בכל דבר שהרה. ואי אישבעים הוא ושקשה עליו לילך יקף עד לב"ה. ילך בשעליו עד פחות ג"ה ויתנם לבני ביתו להחזיבם לבית הו יעשה במקום מוצ:

תתנז דהיה כל שלבים יום מותרת לעשות שבדל. והחולה כיולא בו הע"פ שאין בו שבבה. וכן מי שים לו מבה בבגדו. ולעניין כריס וכשותת על עור שם מותר לעמוד עליהם כתב בתרומת הדשן סימן קמ"ט נראה דהמיקל לעורך לא הפסיד והמחמיר ה"ג ומשמע שם דעל כריס וכשותת שהריס ליח בהון בית מיהום בלל ומותר לעמוד עליהן. מלבד בשמשבל י"ח יעמוד על הארץ:

תתנח ואם ירדו בשמים ורולה לילך לביתו מביא הבנסת לו להפך ורוא שיהנים מות' לעשות מעשיו עד שמגיע למקומו בך הוא בהנהות ס"ע והוא מדברי מהר"י מו"ן ז"ל. ונראה דווקא בשהוא היהנים אבל בלאו הבי לא יעשה אפי' לשמור רגליו מלכלוך בלא יעשה להדיחם לבסוף. ומותר בילכלוך

ויבא לידי דחוי סירכין רגליו מצמיר לו סנדל . ומ"ג דטעלת כנדל ורחיצה תרוייהו דרבנן כי ניחוקי יוסף בפרק מפה חליצה בפס הרשב"ץ והרמ"ס דף תל"ח . מיהו יעמוד עצמו בהליכתו שלא יניע רגליו כמי שנמשים דאסור להושיע לפילו מלבע קטנה בשיש מפוס תעוע :

תתנט דיך מכילה ופשייה יחוד' . ודין סיכה לח נהוג בינינו לכן לח לחריך בשני עניינים הללו . והחיוקים חומרים בכל חלו חוץ מטעילת סנדל שחין הולמים כל כך שם לח יעשו . אבל שחר הדברים שהם מלטערים חין לחוגעם מהם . ומוחר להכילה בידים . וכתב הר"ר יודל שמותר לומר לגוי לרחוץ החיוק לפני בהמין שהוחמו בו ביום דשהם חיוק חולה הוח חלל המין ודבר שחין בו שכנה חומר לגוי ושופה . ומ"ש מחכני' חותם להרגילם בשלות ומוגעים מהם מחכל שהם שהת חלו יפר ממה שרגיל . שהם היה רגיל לחכול בשחי שעות מהכילים חותו בג' . ושם היה רגיל בג' מהכילי' חותו בד' . כיוצ' חיוק הבריח מהנכי' חותו לשעות בשנת י' וי"ח . ובשנת י"ב וי"ג מצלי' מדרבנן . ובשנת י"ד מצלים מן התורה . והחולה שהיו חזק לסבול התעית מהנכי' חותו לשעות בשנת י"ח וי"ב . ובשנת י"ג מצלים מדרבנן . ובשנת י"ד מצלים מן התורה . והחיוקת שממהרת ליהשב גדולה קודם החיוק שנה שהת הבריחה מהנכי' לשעות בשנת ט' י' . ובשנת י"ח י"ב מצלמת מדרבנן . ובשנת י"ג מצלמת מדאורייתא . והחולה מהנכים חותה לשעו' בשית י' י"ח . ומצלמת מדרבנן בשנת י"ב . ומדאורי' בשנת י"ג . וכדרך שמהנכים חותה לחליכה כך מהנכי' חותה ברחיצה וסיכה לגון הפורים :

תתם חולה שריך לחכול שם יש רופה בקי שיחמר שם לח יחנו לו לחפשר שיכבד עליו החולי ויסחכן . מחכילי' חותו על פיו וח"ל לומר שמח ימות . ושם חין שם רופה מחכילי' חותו על פיו . שמחמר שחודיעוהו שהוח י"ב והוח בוחל לחכול חין שריך לדקדק עליו יותר ל' כוריס :

תתסא כתב מהר"י קלון בשורש קי"ע בשעין חכילת חולה ביום כפיריס שמעשים בכל יום שלחו סומכים על דברי רופחים נויס להחכילו :

תתסב חולה שחכל ביום כפורים ושחייבהב דעמו בשעין שיכול לבדך . היה חומר שרש"ם ז"ל שריך להזהיר בל י"ב בברכת המזון שחומר יעלה ויבח בשונה יהיולים וכן הוח בחשב"ץ סי' תקכ"ה:

תתסג יוקדת חוך נ' יומים לח תחעשה כלל. מג' עד ז' שם חומרה שריכה שני מוחכי' לה כמו לחולה מכחן ולילך היה בכלר בל חדם. וכתב בתרומת הדשן שרחה דחוך ג' לח הזיב לה מעת לעת בגון שם ילדה בז' בחברי בערב שיהכילוה בי"ב בהות היום דעדיין חוך נ' יומים מעת לעת . שלח חשביני לפי סדר יומים . ומיד כשנכנס יום ד' לגידה מבקי לחחר שלשה יומים והחריך ברחיצה ט"ם :

סדר יום כיפורים ותפלתו

תתסד עירבית ם"ן ומחר העם מהעטפי' מבע"י ויברכו עליו ויעמיד ם"ן חחד ב' מינו וחחד לשמלו שמחר ומחכון וחזר חמכו ידיו וגו' . ויחמר כל נדרי ג"פ וחומרים דחינדרינן לשנה מיום כיפורים זה עד יום כיפורים הבח עלינו לעובד כך הנסיג ר"ת. ורבי' לדבר הה דחמרינן בנדרים הרובה שלח יתקיימו נדריו של כל השנה יעמוד ברשם השנה ויחמר כל הנדרים שחני עתיד לידור יהיו בטלים ובלבד שיהיה זכור בשעת נדר . ומה שחקשה לומר בי"ב ולח בר"ה כמו שהוה בשנה . משום די"ב נעל ממלכה ורחיבה כעופיא טובה וסמוך הוה לר"ה. ובעמים בי"ב נקרא ר"ה כדכתיב בר"ה בעשור לחדש השביעי וחמרינן היזה היה שהם שרשם השנה שלח בעשור הוי לומר זה יובל והוה י"ב כל שלו מדברי ר"ת ז"ל . ומה שהגו לחומרו ג"פ. מנחתי בשם ר"ת ז"ל שבך רוב דברי הכמים משולשי' מגל זו מגל זו מגל זו קופה זו קופה זו קופה זו בשמות וכן חלון הבעל וכן מותר לך מותר לך מותר לך . ורבינו יעויש כתב שחקנו לומר ג' פעמים שמי שלח שמע בפעם הרחשונה יכוון לבו בפעם שניה ושלישית :

וכן כתב רשב"ן שלו שני הטעמים :

תתסה כתב בחנגיס ויחמרו עמו בשתה כי שרת נדרים בשלשה . ובהגהות כתב והטעם שחגהו שקבל לחומרו בשחת עם הש"ץ כדי להחיר לש"ץ כי חין יכול להחיר לעלמו . וחמת שכן הוה בחרדכי וח"ל בחסכת יומת וגם נהגו לקרות כל נדרי עם ש"ץ כדי שיהיו לכל הפחות ג' מחירין . וכן כשחר ש"ץ מחיר לשם שלח שם מחירין לו לש"ץ שחין יכול להחיר לעלמו כדחיתיח לל הנדרים שהם מחיל חוץ מנדרי עלמו ע"ב . וכל זה הינו שלח לחוחן החומרים מי"ב שעבר עד י"ב זה דהוי כמין השרת נדרים . שכל לפי מה שהניח ר"ת מי"ב זה עד י"ב הבח עלינו לעובד וחומר שחין חומרים מפוס השרת נדרים שעברו שלח מפוס תנחי בנדרים השחידים לנדור בשנה הבח . חין לנו לריכין לכל זה רק יחמרו עמו כי כל חחד יחנה לעלמו . ומהחימת על בעל המנהיג שכתב זה וכתב דטוענים כר"ת ולח דק בחולניה שלפי דעת ר"ת חין כחן השרת נדרים :

תתסו נקנו כל נדרי בלשון הרמיה לפי שבשבל תקנו ושם היו מדברים בלשון הרמיה וכדי שיבינו הכל הנ"ם בחרת"ק . ומנהגי' לחומרו קודם ברכו משום דחמרינן חין נחליס לנדרים בשבת שלח לעורך השבת ה"ח :

תתסז ועקודים שיחפללו מחירין לכל העבריינים כדי להחפלל עמהם ומפני שם לח יבקשו שיחירו לשם דחמר כ' שמעון הסידה כל העניות לעוב חחין בו מפושעי ישרחל חלו חעניות שברי חנשה ניחנו רע ומנחה בכעב עם שממני קטורת . ולחומרים בזה הלשון ביסיבה על מעלה וביסיבה על מטה על דעת המקום ועל דעת הקהל חלו מחירין להחפלל עם העבריינים: **תתסח וישק** מברך שהחיינו בלח בוש . ומחר יך מהולין ברכו . ומנהגי' לומר בקול רם ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד . ושמך לדבר ממדרש שלח הדברים רבה בבר' ותחתן בשלשה שהם

לרקיע שמע למלאכי השרת שהיו מקלסי' להקב"ה בשבחו"ן והודידה ליבשרתל למה הדבר דומה לאדם שנגנ הומו"ן (פי' הפץ) מתוך פלטרין של מלך ותיקן להשמיעו ואמר לשם לו התקשב בה הלה בציעתא בתוך ביתו. לכן כל השבח כולה אומר אותה בלחש וכי"ב אומר אותה בפרהסיה לפי שהיו כמלאכי השרת כ"ב הש"ח בסו' תרי"ע ואומר מי החיות לאהוה מדרש לך לפי מה דתימא בפסחים בפרק מקום שנהגו בקערה יעקב לבניו בקש לגלות להם את הקץ נסתלקה ממנה שכינה. אמר שמא יש בכם בניו הגון כפתו כולם ואמרו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד פתח הזקן ואמר בשמע"ו. ואמרינן נמי התם היכי נעביד נימרי לה אמריה מבה. לא נימרי הה אמריה יעקב. תקנו לומר אותו בהשתי. ולפי זה למה אמרינן אותו בקול רם בי"כ. ול"ל שבכל השנה אין מייחדים השם כולם בלחש ושמע ישראל אחד שהוו מייחד בכל לבבו ונפשה כל השנות בשלה כי כל העדות שנפשה בהן קדוש לו פסול כל העדות בשלה. לכן תקנו לומר בהשתי דלמא מי אתין לבו שלש לייחד את ה' בלבבו הז הוה שותק והיו כשלל השנו'. אבל שם יאמר בקול רם הז מהתם נוסף על כרחו יאמר בפיו ובשפתיו ולבו בל עמו והז הוה פסול גמור והוי כל העדות נשלל. אבל בי"כ עם ה' אלה כולם כה' ואומ' עונים בשבחו"ן בכל לבבם. וכן לאומרו בקול רם כי כל ייחוד רחוי לאומרו בקול רם כדכתיבי לעיל כי' תהי"ת. וגם לעורר הכוונה וזהו כוונה המקמר נימריה כלו' בקול רם לה אמריה משה מלמד דלמה היו כולם בלבב שלם ונפשה אחד משה פסול לה נימריה לאמרו יעקב

לכך תקנו לומר בהשתי וכן דרבתי נרבים ·

תתשט ואחר ברכו מתחיל לעמוד מי שרגיל לעמוד. ורשאין לעמוד על ספסל או על כל דבר שירצו רק בשמשלין י"ח ברכות יעמדו על הקרקע ע"ד ממעמקים קראתיך. ואם חלש דעת העומד רשאי ליפשע ולסמוך מתי בילמא. ואפילו כ"ל שאין מועלת בעמידת' שהרי אין יכולין להיות כמלאכי ומעשה הוא בידם ואפשו שם בזה מועלת שלא יוזק דמעשרי נפשייהו במה שלא ניתא תורה ואין שם לא יכוד ולא מגפא :

תתע ואותן שעומדי' לא יעלו נקביהם הדא דתפלתו מועטה ואית בית מפוש של תפלתו מכר"ך ויקב ווי"ל :

תתעא כתב בה"ח ונהגו לעין בבית הכנסת ואומ' פיוטים ושבחות כל הלילה וכמה מהם דתנא מיקירי ירושלים לא היו ישנים כל הלילה. וכתבו הגדולים מיימוני טוסני' בני מדם ליתן בבית הכנסת לפי שאומרים זמירות ושירות רוב הלילה. ויש שטושין בדי לשמור הנרות והין כלן השם מיסור וכן נהג הר"ם אך היה יש בשערב רחוק ממקו' התפלה או בש"ס שם שבלה היו שם נשים ע"כ. ואומם נעני' הקטני' שמרבים תפילה נשם ומרבים בתפילת פיוטות ושם מרבי' רוחות בנופש נכון שלא יהיו בש"ס כן ח"ו היו מזלזלים בשפיוטות. ומי פיוטים ב"ן יחסר מלקקן כל הלילה כי הולו ונעבר ומתעסק מזה ·

תתעב שחרית מסכימים מתד לש"ח כדי לקרות ק"ש בזמנו . וש"ן מתחיל המלך

יושב כמו בר"ה ומוסגי' לומר לפל עורך דין קודם הסילוק מי יתנה ופותחין הארון קודם לאמרו עד אחר התפלה והתפוזה עד הסילוק מי יתנה קדושה כבודו כי' עם תדיר תדירו וכן בכל הרבע תפלות לפי שים בו תמקומו הוא יפן שפייך לומר כן בי"כ לפי שבו ביום מרבי' בתפלה ותשבחות ואז הכסא כבוד עולה ונגבה . גם לומרי' בו מברתיו סוגלים זה לזה היה מקום כבודו כי לף המלכי' לא ידעו מקומו מפוך שבבודו עולה ונגבה ואין שייך לומר ממקומך . לכן אין לומר נקדש שים בו ממקומך . ומזה הטעם לומרי' בכל שבת ממקומו למוסף לפי שבבר הרבו בסיוטות ותשבחות . וי"ח בשהרית הוא' ממקומך לפי שאז עדיין הש ג' שעות הרשמעות שיבב הקב"ה על בסא בבודו וזן אח כל העולם כולו מקדני רחמי' ועד ביני בניש ושייך לומר לעון נוכח . אבל במוסף בבר עמד מבסאו ויושב על בסא דין ודן כי שהם מוסף בשניות ואנו מתפללי' שיפוח מבסא דין ויושב בבסא רחמים בן הוא בתוספת פ"ק דש"ו. ולכן בי"ב שהוא דן אח כל העולם כולו הוא אומר בבל שד' תפלות ממקומו. ממקומו הוא יפן . "מקום הוא שם של ד' כי מקום עולם קפ"ו וכשם של ד' עולם ג"ב קפ"ו בשפר מרובע ע"ד י' פעמים י' ה' פעמים ה' בו' . וזהו יפו ברחמי'. בלומר השם של ד' הוא בה"ת ב"ש . מפ"ן והוא בגימט' ברחמי"ם ולכן יי' הוא מדת הרחמי' . וזהו שאנו אומרים ממקומו הוא יפן ברחמים . כי' יי' שהוא מקום הוא יפן בתפלה ביתה השפוך לברחמים . וכן מעולם בגימט' קפ"ו וזהו שמך מעולם וכן וה' אלהים חיים בגימט' קפ"ו וזהו ברוך בבוד ה' ממקומו :

תתעג ומפקדן ב' ספרי תורות בה' קורין בפרש' לחדי תות . מפני שים שם עבודה היום שאם נבדי בגד היום שמבפר על יתרי עולם שבבלתו בשאם ימי הרשעים ועל מעשה עש"ז אבר הוא ביתה הלפה . וכשני קורא המפטיר בפרשה ובשבור להדש . ומפטיר ביטעים בולו סולו לפי שים בו מעניני של יום הלה זה לוש מבחרתו . וכן לקדוש ה' מבובד ואמר מר זה יום בפורים בן הוא בשנית . והמפטיר אין לריך לומר מלך מושל וסולה כי מה ענין מחילה וסליחה אצל ס"ת הלה לומר ודברך תמת וקיים לעד בה"ו מלך על בל הארץ מקדש ישראל ויום הביפורים :

תתעד נהגו לפשוט לדקה בעד המתים ודמיה לזה מפרק עגלה ערופה דתניא בפר לעמך ישראל אלו שהיה אבר פדיתה אלו המתים מלמד שהמתים לריבי בפרה מרדבי . ומה שפושבי' לדקה בעד המתים בי"ב ולא בשאר י"ב הו בר"ה . יש לפרש שבבוד בפוף בפרה ואתה תעזוב הבפורים אתת בשנה יפפר וכתיב ליה ואתו תים בופר נפשי לה' בזמן שיהו לבפרת הנפש . ומה מועיל למת שהבי יתן לדקה בעדו אלא הב"ד בותן לבבות שהיה והמתים שם בותו אתה המת שהיה היה נותן לדקה . ואם היה עני אותו המת אף בשוב והיה נותן שם היה לו אז תשעיל לו קלת . כי

שהי יכול לבקש להקל דין המת כדוד על תינוקו' וכו' יוהקן על מחר לבשמות תפסוק עצמן מקברו . אבל מס נהן בעבור רבש חין מועיל . ומיהגין לכבוד המתים שמלויקים מלוים על מלחיהם' כי יוצחים מתחת משכבו שהוא חלול למטה ממקום שכיבה . מעביר כל כובי על פניך טו"י בח"ת ב"ש ופב"ש דרך דלת שכב יוצחים . כס"ח בחלב"ש דל"ת יפה החיים מנלם עפה כס"ח בח"ת ב"ש לי"ת הכבה בחבן ספיר הלוחות שפירין . כס"ח לח"ת בנימי' הס"ד ומח"ת . וזהו לדק ומספט מכון כסאך חסד ומחת יקדמו פניך . והלומד ספר לפני שמים יזכה לגן עדן מקום שפיר מבני' חיבוש וניחת דעדן מחר דשיבח ולכך מבן יעסכר ספיר . וכשיברחל עוסקים לקבות בחורת חמת חז מלויקים מלוי הלדק למעלה חמת מחרן תלמת ולדק מצמים נפקף . לכך בשעת קריחת חמת חמת ולדק . וכן חם היבע למול בר"ח מוהלים חותו למחר קריחת החורה ומחר כך חוקעים . וכי"ב מחר קריחת החורה מלים בשעת פסוקים לדקה . לפי שהשבינה חלל החורה שכרי כחוב חני עם לבבי לבטח מיחה לחרון בריח ה' ולהדום רגלי חלחיהו . עוד טעם למה מזכירין המתים בי"ב . לפי שהזכרת המיתה סובר לב החדם ומכניע יללו . ומפני שעל זה קורין מחרי מות סיחו חל לבם הטומני' כמה לריך חדם להזהר מן החטח שכרי תהרן שהיה חוהב הת הבריות ומקרבן לתורה לח עמדה לו זכותו ונחערבב' לו שמחתו במיתת שני בניו הגדולים על שהטאו לפני השם . ומחוך זה שם שמים יתקדש ע"ד בקרובי תקדש ועל פני כל העם חכבד . ועוד להורות שחין רחוי לזלזל במנות הכרזות חלין קלות שכרי חלו נעשו במנות קלה שחין בה לח כרת ולח מיתת ב"ד לפי פשט המקרח . והוא שהקריבם הש זרה ולמרו ז"ל מנה לרבות מן הבדיוט ומע"פ שהש יבדה מן השמים ולח חטלו רק שעשו שלח כהוגות משה רבן ושם היה דומה שהשבר יהוג שהיה מוהל על כבודו ולח היה מקפיד להעניש' כל כך על כך . ולף לדברי האומר שחויי יין נכנסו לח מיני שהוחירו על זה . ומוכל ללמוד מזה שחפי' בדברים שלח נמלח בהם לחזרה מבוהרת והשבל מורה עליהן עונש גדול הש לח נאמר מהם :

תתעה אם ים מילה חומרים זכור ברית למילה ואל תכר ופזמון ים חיום . ומלין מחר מחרי קודש יהללו . ומברכין על הכוס ומוהגין לחיוקות שלח תיעשין דילמח חתי למיסרך כיון שמינו דבר קבוע :

ענין מוסף של יום כיפור

תתעו מתפללין תפלת מוסף . ומנהג הוא קודש שעה שביעים לכך טוב לקצר בפיומים ובסליהות שהרים כדי למהר בעין שיתפללו מוסף קודש שבע שעות . כ"ת יההבו עד ז' שעות שבבר הגיע זמן התעהה יעטרבו להקדושה כיון שהגיע זמנה . לכך לריכין למהר כדי שיתפלל מוסף קודש שעה ז' . והרמ"ם כתבים הוחה שהיו מתחרין היה מתפלל מוסף יחיד כדי להקפלל בזמנה . והומרים כדר העבודה ומהגים ליכול על פיהם בשהומרים והכהנים גם בעיומו.

אבל ס"ן כתב הריב"ם בשבועה שימן על"ב דשבור לעקור ממקומו בשעת התפלה כדי ליפול על פניו ויש למחות ביד העובים כן . ומהר"י סג"ל היה חומר חנה השם העלתי כו' חנה בשם בפר נה . דבשחים כ"ג מחוודם בי"ב חז היה מזכיר חת השם בלחוש וכשהיה מתפלל חנה בפר נה מזכירו בכתבו . וכך נהגו החזנים לומר חנה בשם בפר נה בבי"ח ר"ל בשם המפורש . וחנה השם העלתי בלחוש וכן בכתב מהר"ם . ועוד חמר דים לומר חנה בשם בפר נה לעומת כו' וחין לומר שלח נה מחל נה דמשמה שלימה היה פר' חמר לשם הממומה חנה בשם בפר נה ולח יותר . והעיד מהר"ר משה בוימורק על מהרח"ו בג"ל בשהיה חומר חנה השם היה משמיע חת קולו בקול רם . ועשמת שלשי פ"ק דיומח בשהיה בהן גדול חומר חנה השם היה קולו נשמע בירושו . ומחר רבה בר בר חנה חמר ר' יוחנן מירושלים לירושו עשרה פרשחות . הוכבד והנוחל כְּפוֹרֵשׂ קבלת ניקוד כְּבוֹרֶךָ . ומומר מזריק ומקטיר ומטיב ולח חמר מקטיר ומטיב וזורק . משום דזריקה קודמה לכ"ע ומשם שהוא מוקד' בחזורי' לפי המלכ' ביחה נסדר :

תתעז אין חומרים חין בחלהינו ביום כיפור לפי שחין בחלהינו נתקן בנגד הבריות שמלוני' בשבת וי"ט משמה עשרה ברכות . וביום כיפור חומר שהלך בקול רם שהוא בנגד שמה עשרה ברכות . ועוד כי בלחו שבי מבליטין היום מלה ברכות שבכרי חרבע תפלות ים :

ענין מנחה של יום כיפור

תתעח לאחר שבשימו קדים בלח לחר תפלת מוסף מוליחין ספר תורה . וביה רמוי לומר מקודש חברי ובח לעיון בבחר כל רגלים . הן מתהרים עד סיום תפלת מנחה להפסיק עמו בי מנחה לנעילה . וקורין בלשה נבחי בעריות . ונעשה לפי שבשבו של חדם מתחוה להן ונריך לקדם עלמו חתן . ובתשובת הגחונים ז"ל מפני מה קורין בי"ב בעריות . ביום כיפורים חין מתבפרין בו עוונות עד שיהזרו בתשובה וכיון דלח מבפר יום כיפור חנה בתשובה עמו לפיכך קריון בעריות שהם ה"י ים בר יבמות ספרן בעריות חו בחדם . כיון שקורין לפני וזוכר עבירות שבחתה לידו וחוזר בתשובה כדי שיתבפר לו חוהו עון . והתוספות פרק בני העיר כתבו הטעם שלמו מבקשים בנש הקב"ה לח יגלה ערוותינו :

תתעט ומפטירין ביונה והטעם ללמד לבני חדם שחין ביכולתו של חדם לברוח מחת השם לח עבר עבירות בדבתיב חנה חלך מרוחך, וחנה מפניך חברח . ועוד לעורר התשובה כמו שעתיד לבוח נינוה ובה טובעו ברשות השם משעירים כי שבו : **תתפ ברכה** הוחה בשמן דוד וחין חומרים על התורה כן הוח בשהומרים ים יש .

וכן הביח המרדכי פ' כ' דשבת מתו' הר"ר יברחל בשם הר"ר בשמואל בן הר"ר ברוך ושם פירוש טעמח למה נהיני הכי וכן כתב מהר"ם . ומהרי"ל כתב

בתשובה

בתפוסה אע"פ דבהגה"ה מיימוני הביא הרבה גאונים וכתב ומיהו לא הזיז מ"מ ניהגין כהר"ר שמואל לפי שבכל עבר עבודת היום ה"ל על מה יאמר על העבודה וכן כתב התגור:

ענין נעילה

תתפא סב"ג מצות עשה להתפלל כל יום כימן י"ם. תפלת נעילה היום. ואם התפלל נעילה יצא ומפרש בגמרא בירושלמי מהי תפלת נעילה עה נעילה שערים בעזרה והד אמר נעילה בעי במיס. ומתפללין כהסוא דתניא תור י"ב מתפלל ז' ומהוודה. בבהרים ז' ומהוודה. במוסף ז' ומהוודה. במנחה ז' וממוודה. בנעילה ז' ומהוודה עכ"ל. ה' ודיוס. ה"פ ז' ברכות. הס ל"ה אמו מברכין לא ריגו אוסכים ויחבה עס ל"ה מיימיגים ומליגי יוסב ומי יהיו הרוב אחרי רבים להצות לכוסב ולא לרעה. וחמשה ודיוין כנגד המשה חושים בן מה שהעה ברחייס. ובמיעה. וריח. ובעש. ומיחום. ועל כולס צריך להתבונן ולהתפוות וסס המם עבילות בל כהן גדול ביוכ"ב:

תתפב כתב הגהות מיימוני לפעמים לא היה אומר הר"ס אבינו מלכינו עד אחר נעילה כדי להתפלל נעילה ביום:

תתפג אחר ספזמונים אומר אמת ופעם ז'. ברוך שם כבוד מלכותו ג"פ כנגד כהניס לויס ישראלים. ועוד על שם הפסוק שמ"ו ה' ימלוך לעולם ועד. פי' ה' מלך קודם שנברא עולם. ה' מלך בעה"ז. ה' ימלוך לעתיד לבא:

תתפד ה' הוא המלהים ז' פעמים. כנגד ז' רקיעים שקרא ליפראל והרחם להם שתין עוד מלבדו. מעם אחר סימן לפזוק שביעה שאמו מלין הפביעה מפמים מפמים לויגין כו' לפי שפראה ביעיו מערב עד ערב כדאיתא בע"ז. והאו' בתבו פ' אין עומדין מה שאומרים אותו ז' פעמים בי"כ וביום ערבה. כנגד ז' רקיעים מפבחים לפורה שהוא ד' למעלה מז' ממנא בפר הוא. וגם מלינם בקרא ב"פ ה' הוא המלהים גבי אליהו וכן כתבו הר"ר יונה והר"ר אפר ז"ל:

תתפה ואח"ב מוקעין הקיעה אחת. ומעם תקיעה זו כתב הפבודי לקט ז"ל שמעתי מפום רבינו ב"ב נ"ע לית לים רבות' לפטוני ובמולתי י"ב בחזיתו מעברין בו. וביגיו הני נהון ז"ל כתב בתשובותיו לא מלתי מעם חלה דומה שהוא זכר ליובל שנאמר בי"ב העביגו בופר בכל הרלבם ולפי שאיגו בדור הבבון זמן היובל התקיגו בכל שגה לתקוע זכר ליובל. ואני מלתי מעם אחר לפי מה שאיגו בפרקי ר"א שבשעלה מרע"ה לקבל לוחות האחרונות עלה בר"ח אלול ויהד י' בחברי ואה לתקוע בשופר בעלייתו ויריהתו. לכך התקיגו תורת התרועות לתקוע בילוי ר"ה אלול ובמי"ב לזכר זותן התקיעות בקבלו ליחות האחרונות בשמחה. ועיד מלתי בעש אחר לפי בבר"ה בל בתי בולם עוברין לבניי בבני מרון ונזר דיבם נתתם בי"ב ואלו יושבים ימי תשובה בי ובבב בתתיים מוחלי לו בל עוונותיו. לפיבך תוקעין במולאי י"ב להודיע בי לממדבו בדין. וכן מהגב העולם בשהוזרים מעברי המלחמה ובלתו אם שולחין הוזרים בהדום ובתרועה להריס קול עב"ל. והרוקה כ' שעש יושר שלהו הבגן ע"פ התגדם דשרבי ר"ם רמה שמלל שחיגו מולת בהן חבת בו'. עוד מלתי רמז לשיולק שביעה שמ' עלה תלשים בתרועה. עוד מלתי טעש שבשע' נעילה התב"ם חושם על הרעה והשובה לפי' תוקעין בשופר ביוחבו עקידתו של יהק ויהתוש גזר דיבם לטובה. עוד ביוחבו קולות של תקיעות מהן תורה שקבלו התורה בלב סלם ובשפש חפלה. והתו' פ' אלו קשרים בשבו טעש תקיעה זו להרמות שהוא י"ש להרבות בשבודה בזה הלילה שבבתים יחי שמחה ושוד בם קול מברות ואומר' במולאי י"ב לך תקול בשמחה להמך וב"ב השמ"ב בבי' ב"ש בלאוין. וב' מפני שתין י"ש זה מפורסם עשו בו תקב' לפרשמו. ומלתי בתוב דלבן יבקידו בים שת שהיו בלאתו מביש שבשבת ויאמר בים לרעהו בדרך שאמר בשבת וי"ב בלאתו מב"ה ע"ב:

תתפו שארו מקמי רבי יהק בר יודע מפני מה תוקעין קודם שמבדלין והלא תאור לעשות מלאבה קודם הבדלה. והביב ודאי מלאבה תאורה הבל תקיעת שופר הכמה היא ואיגה מלאבה וכיון שעבר היום אפי' בר"ה שהל להיום בשבת היא תאור הלא מצוה גזירה שמא יעלו בידו ויוליבו הלל בקי ויעבירנו ד' אמות בר"ה שהיא מלאבה גמורה. והיבה דליבא הלא הדא תקיעה דמהבא ליבא למיהם להבי מצוה דשהדא תקיעה לא צריך למיזל הלל בקי. ושוד שהרי בבר תקעו בר"ה ושופר עדיין תקיעת שופר והצופר הוא מוצה בעיב הבגסת הבגסת מבלא הצוב ואין צריך להביאו ממקום אחר לשם עב"ל מבדבי וב"ב בסדר אלו:

תתפז ומתפללי ערבית שתין תפלת נעילה פוטרת על ערבית. ומומר הבדלה בחוך החעם. ומבדיל על הבוס בב"ה ובביאו בפב"ג בורא מאורי האש על אור שבשת מעבירה בגון נרות שדלקו בב"ה ולא נעשה בהם מלאבה. ונם ידליק בר המיוחד לו בביאו להבדלה ויבדך על המיהן בן הוא בהצובת מהרי"ל ובדהצותיו. ואם ת"ש יבבה בר דב"ה ויחזור וידליקו לבדך עליו בורא מאורי האש דכיון דבמ"ם הוא לבין הם שבבדה דוחה בחפוק שבת לגיבה בדאיתא בפ' מקום שבהגו:

תתפח כתב הבלבו ז"ל ותין מבדילין על הבשמי' בי"ב ותפי' הל להיות בשבת. לפי שבשש בשמים במ"ם להביב שבשת היוחה הבוחבת להליבת שבת ובשבת זו תין בו בפש יחיבה מפני התענית. ולדברי האומר בשש בשמים במ"ם מפני שבת שבת שובת הם הל ניהבה ואינו מבדיל ובמ"ם הוזר ושוף ומבדיל ועל זה מריחי' בשמים לשבין מאותו ריח. לפי זה הבשש בגדך על הבשמים תף במולאי י"ב שחל להיות בשבת. ולא בן בתב הרמב"ם ולא תאו עושין ע"ל. וכן הבשיב הב"י דתין לבדך על הבשמים תפי' תם הל להיות בשבת וכן נוהגין:

העושה

תתפט העושה ג' ימי' י"ב ומיהא יום ג' בע"ש אלו מסור להסוכ בשבת מה שבשלו בערבו בע"ש לפי ע"י הערמה. אך מה שסיכוו לעורך בשמן תוכל. אבל היכא דמהסוכן המבשל לחברות בשבילו אסור מהר"ב:

ענין ימים שבין יום כפור לסוכות

תתצ בין כפור לסוכות אין טופלין. לפי שאפן אלא הכניין בים המקדש שיבוא במהר' בימיו. שנאמר ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו וגו' עד שבעת ימים ושבעת ימים י"ד יום. ושוב בחודש ד' ימים נתן הקב"ה מתנה לישראל שמוהל עומדים' כל תושן ד' ימים ואינו מתהיל למות עומדים' אלא מיום ראשון של סוכות שנא' ולקחתם לכם ביום הראשון ואיתא במדרש תנחומא וכי ראשון הוא והלא ט"ו הוא אלא ראשון להשבון עונות. ומנין שנדרא מכתוב שירושלם דהאי מדרש דאיכא למידק אימא ראשון לחג קאמר. אלא הכי קאמר וכי ראשון הוא כלומר ראשון לכל שבעת הימים דהיינו יום י"ד והלא אינו אלא שני' אלא מלי ראשון כו'. וכדאמרי' פ"ק דשבועות אמר רב נחמן ראשון דמשיקרא מבעא דאמר קרא ראשון תדש תולד. כלומר קולא תדש הראשון אלא מעתה ולקחתם לכם ביום הראשון הכא נמי ראשון דמשיקרא מבעא כו'. אלא מהכא ראשון דכתב במקרא לא קושיא לרב נחמן כלומר דהאי ראשון דכתיב בהו לאו למבעוותי קאתי אלא מבעי ליה לכדתניא דבי רבי ישמעאל כו'. אחד מיניהו האי ראשון דילן. ואידך נמי היכא למימר הכי בהאי דכתב אלא אתי ראשון למבעוותי דהיינו קודם השבעה. אלא לומר מאי ראשון ראשון לחשבון עונות. וכך הביא התכס הר"ר מנחם מלבנ"ר לבנו בתשובותיו סימן ק"מ:

ענין סוכות

תתצא בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בנ"י בהוציאי אותם וגו'. אלה הכתוב מגות סוכה ביני"מ למה לו לכתוב ביני"מ הא כבר הושבתי את בני ישראל במדבר. וכן הרבה מגות לפי שהוא דבר שרגילו בעיניהו ובחזיונו במצוו ואין אדם יכול להכחישמו והוא מוכה על אחיתא מילתא הכורח יתברך שהוא ברא הכל לרצונו. והוא אמר לו הכתוב והממלכה בעל יושבים ובתתמוטים לעשות בהם כרצונו ואין מי שיאמר לו מה תעשה. כאשר עשה עמנו בהוציאו אותנו ממצרים בגהותים ובמופתים. והסוכות שאמר הכתוב שהושבנו בהם הם ענני כבודו שהקיפנו בהם לבל יכה בהם חרב ובחם. ודוגמת זה צוו לעשות סוכות כדי שיזכר נפלאותיו וניוראותיו. ולפעמ"י שילאו ממצרים בחודש ניסן לא צוו לעשות סוכה בחודש זמן. לפי שהוא ימות הקיץ וחרב בל אדם נעבו סוכה לבל היית ניכרת עבייתינו בהם בהם בחמות הצורה יחבדך. ולכן אות אותנו שנעשה סיכות בחודש השביעי שהוא זמן הגשמים ודרך כל אדם לג אחת מבוכתו וליכב בניתו. ואנחנו יושבי מבית ליכב

החזק ויפב בסוכה כדי שיתעורר ויפיק מדמתו בשם יתברך. ויתן לו לבו כי כל הכוב שהגיע לנו מן היונה בשדה הכל בא לו בזכות שם יתברך. ועל זה רמזו לעבותם מפכותת נוחן ויקב לזכר זה בחשך הפיות לקבל והפכותת לשכך בהתו מטר בעתו ויזכור שכל שמירת גופו וכל חשב לו מחת השם יתברך ולא יבעת בהשב לו ע"כ:

ובהיות כי ע' פנים לתורה ויודע כל העלומות החכמה שלעתיד ונתן בחושים בלבבו שיוכן מכל מלא המעות בשפעה. וגם מורה בעניין הרמוז שם למה הייתה כוונת המעות. לכן הענה ואומר אף אני טעם מעות אלה. לריך אתה לדעת כי הסוכה רמוזה לשכך עוה"ב כמו שהרז"ל אמרו במדרש כי עשו הרשע רצה לקבל הנחת זה העולם ויעקב לא רצה בהנחת זה העולם אלא לעוה"ב כמו שאמרו על פסוק שם לא מורש מכרם. כי הברים בירר לו בעבוד מלכיות ולכן אמר עשו נסעה ונלכה ונלכה כנגדך. כלו' שיהלכו בשוה זה העולם ויעקב לא רצה ואמר הדומי יודע כי הילדים רכים. כלומר הדומי יודע כי הסובל הנחת זה העולם סופו יורש גיהנם והילדים רכים ואינם יכולין לסבול שום הקשה של גיהנם. ודפקום יום אחד בדינה של גיהנם יאמרו כולם. לכן יעבור הדומי לפני עבדו ואכול בשמחה הנחת זה העולם. ואני אתנהלה לאטי אטי בנחת בכל. לרגל המלאכה אשר לפני בנחת מדי. ולרגל הילדים זה נחת יון. עד אשר אבוא אל הדומי שעירה זה נ"ם אדום. ואז אמר אגיעה נא עמך וגו' ולא רצה לקבל טילך לא הוא ולא עמו. ויפב עשו לדרכו שעירה מדת השלג זה דרכו בכל למו.ויעקב נסע סכותה בחר לו העה"ב אשר היא הסוכ' אשר עתיד לעשות הקב"ה לצדיקי' כדאי' בפ"ק דע"ז. וכעין שנ' וברח ה' על כל מכון על הר ציון ועל מקרהיה ענן יומם ועשן ונוגה ושוכה תהיה לצל ונומר ודרשו פשוק זה בפ' שאוכר הא הפשיטה אמר רבה בר בר הנה אמר ר' יוחנן עתיד הקב"ה לעשות לכל צדיק וצדיק ז' חופות בנ"ע שנ' וברח ה' וגו'. ומהכר שהם"י מחל להם עוונותיהם ועתה היא רחמנן להשבון עוונת אמר בשכות תשבו ז' ימים. ודרשו רז"ל תשבו כעין תדורו מכאן אמרו כל ז' ימים שפה אדם שוכתו קבע וד רמו ערלי.כיולד היו לו כל ח' נחיים מעלן לשוכה מועד'אלא מעלן לשוכ'.ר"ל כל ימי האדם והוא ימי עוונותיו ע' שנה יעשה שוכתו קבוע.ר"ל יעשה הכליות העה"ב קבע ושיכך ודירת עוה"ז ערלי. יש לו כ"ש נחיים מעלן לשוכה מועד' אלא מעלן לשוכ'.כלו' אם יש לו כלי נחיים ומועד' נחיים יהיה הכליותן לעוה"ב. כלו' כדי שירחיב לבבו להגות בחילת החביים כ"ד אשר נחה ומשה מועדה לת"ה כמ"ש הרמב"ם בהקדמה למסכת חגוגה פ' ה'. ואמר רבה מגה מכלי בר מכלימה נפ מגה מכלי הוא תחות עוה"ז. והשוכה היא רמוזה לעוה"ב אשר אין שם לא אכילה ולא שתייה אלא צדיקי' יושבים ועטרותיהם בראשם ונהניה מזיו השכינה כמבואר

בברכות. מאני מאתי ושם הכוס ת בגו מטלטלת ד' שכיר הלדיקים לעוה"ב נמצל לכוס הוא שאמר רחמנן מסי רויה. וכתיב ה' מנת חלקי וכוסי. וכתיב כוס ישועות אשא. ולכן כל דבר המקבל טומ"ם פסול לשכך הרמוז למקום קדושה ושהרה. וכן כל ברזל פסול לשכך דכרזל מקלר ימי' ושסכך רמוז לשכר עוה"ב הוא יום שכולו ארוך חיים. ולכן הדפוות ג בגן עשרה רמז לעוה"ב שהרה ניו"ד. ומעשרה עד עשרים הוא הכשר סוכה כי יו"ד מלא היא עשרה. וכל הטפחים בסוכה י"ם פחות ב'. וסוכה דומה לע' הרי י"ם. כנגד עשרה להחיל לכל לדיק י"ם עולמות במכוכר עוקלין. ובעניין הכשר דפוות תפלינו בפרק קמא דסוכה תנו רבנן שתים כהלכתן ושניות תפי' כפה. ר"ש אומר שלש כהלכתן ורבינו ם תפי' טפח כי הדפוות הם מקבלי הסכך כנגד הומה ישרהלים תכר הן המה המקבלים שכר עוה"ב. ותמה בפ"ק דערכין כל המזרח בישרהל יפבו בסכות הכל חייבין בסוכ' כהנים לויים וישרהלים. הכל לרגות קטן בחינו לריך לאמו. נמלא דעת ר"ש ג' מהילות כנגד הכהנים לויים וישרהלים. ורבינו תפילו כפה כנגד הקטן ודעת קמא שתים כהלכתן לפי שהכהנים ולויים הד שבט הוא לכן אין לריכין רק כנגד כהנים ולויים חדא מהילה.וכנגד כל ישרהל חדא מהילה. ו ליכות תפי' טפח לרגות קטן כה ק:

ומאחר שמעות סוכה רומזת להמעורב לב המדם על תכלית עוה"ב. לכן הוה נ"ב ולקחתם לכם ביום הרחכון כפות תמרים וגו'. כי ההתרוב ולוכב רמז לשכר העוה"ז ועוה"ב. והדם ועריבה הן רמז לדרכי התשובה והן הענר והכניעה. פרי עץ הדר ירמוז לשכר עולם הזה לפי שים מעות שהדם וכל עליהן פירות משנה לשנה כשם שההתרוג דר בחילנו משנה לשנה. כפות תמרים ירמוז לשכר עוה"ב כשם שהלולב גדול כך שכר עוה"ב גדול. כשם שהלולב עלין שלו זו למעלה מזו כך מדרגות עו"ה זו למעלה מזו. וכשם שהלולב אין פריו ניכר לפי שבשים בשם כך שכר עוה"ב אינו ניכר לפי שכולו ימיו של אדם שכתוב בו ימי אנוחינו שבשים שנה. הדם יש בו מריות וריחו טוב ירמוז על הענר שהוא מדרכי התשובה. והוא ביעור הדם עלמו ומיסוף הת גופו בת עונות ומלקות ובגדרים רבים כפי מה שהחטא ובילטער כפי מה שהחטא ועם זה יעלה ריחו לשמים. וערבה רמז להכנעה ושפלותו לכך תיהם גדולה על הסדים שלה היה גדילה בנחל במקום נמוך ושפל כדי שיכניע לבו ויפפיל עלמו ויכשר לו. ולפי הדרך הזה נרחה ליעול ביד ימין הלולב עם הדדם והערבה כדי לרמוז על שכר הגדול שכר עוה"ב המעותד לו לסוף עם הענר והכניעה. וכן אתרוג רמז לשכר עוה"ז ליעלה ביד שמאל שכן עוה"ב כשמאל לימין ועוה"ז כשמאל לשמאל ממה שכתוב תורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד. ובתורו לשמיעים שם למי שהלך בשתות לנד ימין ומכוון שהם לשכר עוה"ב. לשמחליט שם למי שהלך בשם לנד שמאל ומכוון בשם לשכר עוה"ז לזה נותן תורך ימים ולזה עושר וכבוד. הרי שתות סוכה ולולב רמוזים לשכר עוה"ב. וביום השמיני הוא שמחת בית השואבי

תאבר על ה' תרי"ג מי שלא רצה שמחת בית השואבה לא רצה שמחה כו'. ידמוז שמח יעשה אדם כל שבעת הימים תאבר הם כנגד ימי שמחתו של אדם שכתוב קבע דוקא לומר בימים כל תלייתו לעוה"ב. אזי מיד תחרי מוכן הוא מזומן להיי עוה"ב ולשמוח בשמחת תאבר עליה נאמר עין לא ראתה אלקים זולתך. ונאמר ויפתחו כל הוסי דך. ונאמר שובע שמחות את פניך [נעימות] (תשוב) בימיך נצח. זהו שנרמזה לי בשעם מצות הלולי. והשם יתברך ירחמנו ונפלמות ממורתו לעמן:

תיקון סוכה והכשרה

תתצב אעפ"י שדין סוכה שהיה כהלכתן ושלימות אפילו שפה. ונהגו עכשיו לעשות מהיות שלימות כי אין לכל בקיאין בדין המהיות. ומי שאין לו כדי נרכן למהיות אמר מ"ו סג"ל דיותר טוב שיעשה אדם שלשה מהיות שלימים לסוכה. ממה שיעשה תרבע מהיות רעועות. ומאחר דנהגו לעשות תרבע מהיות שלימות. מטעם זה נהגו שעושין עיגול בתוך הפחח כשאר פחחים אדם לא היתה עגולה מבפנים הוי ליה צורת הפחח מן הלד דרוב בני אדם מחברין חומה הנכר שיהיה המשקוף מן הלד ואיכא מאן דאמר דלא שמיה פחח. לכל חומי סוכות הנמוות מעשה לשמה שפחח גמורה אין נריך חומו עיגול ואפי' מהגנה ליכא:

התצג אין לסמוך על הירישות המצויות שעולין לגל המהיות לעיי. דאז הוי מעוה הבאה שעשיה דהירישות מתקות וברוח מעוה אין שימדין ולא שמה מהיל'. ועוד דרוב פעמי' משכני' שפכך ואפ"ה עולין הירישות והוי מן העשוי:

התצד בזורה לתלות בהירישות בשעתו רק שיהיו עולין למעלה מהשמים אדם. ואם מניחין למעלה מן החמה והרוח אין להם משכי"ל ומשכי"ן:

התצה בזורה לעשות מהיות בישה בין כל דף ודף פחות מבלשה טפחים דהמרינן לעוד. יתלה שם ירישות להניל מן הרוח והירישות אין יכולין להסיר הרהקה הדפין ביותר מבלשה טפחים:

תתצו העושה סוכה למטה מבית עשרה שהגג מהסירו הרעפים. מעפ"י שבטלהו עדיין העליה הרקיע בהרעפים מונחים עליהם כשיר'. אבל אם הרעפים שהיכן זה לזה פחותים מג' טפחים פסולה דהמרינן לעוד. ואם סיוע על הלעי"ם אפי' אם סמוכים בפחות מבלשה לא המרינן כהאי נוונא לעוד להקשר ודוקא שיהיה כשר בשר עליו ומבפלה. ואפילו מהת הגג גמי אם הוא בעניין דאם מפלקה לשכך מהת הלעי"ם הוי המהת מרובה מלאה פסולה. ולדעת הר"ר יהיהל מברי"ם והר"ר ברוך בכל עניין נריך לזקוף נגיה מן השכך עד הגג לשרש שי השככים יהד לה ות אבל שכך אחד. והיכא דשר ה' יחים לדבריהם לשתוגה ומן מבחע בדרכות מהרי"ל:

התצז בזורה לעשות סוכה תחת הנשות הטעוים לפחות ולשבור ומותר לסוגרן מפני הגשמים ולהזור ולטומתן. ואפי' בי"ט שרי לסוגרן ולפותתן אם יש לחם לירים שכוכר ופותה בהן ואין בזה משום סחירה ובניין בי"ט:

תתצח כתב המורה חיים ז"ל נוכל לומר שאלו העשוים כוכחם בתוך הבית ואין מסירין הרעפי' עד אחר כיניך הסוכ' שאין לריך לעשות הסיכוך אלא"כ מבוה העשה ולא מן העשוי. לפי שהברת הרעפים ופקפוק שדפין הוא המעשה להכשיר הסיכוך הנעשה בשיכול עד כאן לבוזו. וכן הוא דעת הת"ז והר"ר אלנבן וכן כתב הבלבו לדעת בעל ההשלמה בסימן ע"ה:

תתצט אותן סוכות העשויין אחת הגג ומניחי' הגג לפעמים הגריסים משופעים יותר שלא יבא אחת הסיפוע:

תתק פירש שדין אחת הסכך לגוי אם הוא בתוך תרבע טפחים לגג בפרס. ואם הוא רחוק תרבע טפחים מן הגג פסולה. ואם הוא לגוי אע"פ שהוא בתוך תרבע טפחים פסולה. ויש ליזהר שלא לתלות בוש גוי בסוכה רק בפחות מתרבע לסוכה. אבל אם אותה עפרה בעשים לגוי אחת אחרונה מועבה שלא ליהנות אלא מני פושל אלא מתקרי סכך. שלא ה"כ שלחו מרוכה מהמתו:

תתקא אבר מהר"י סג"ל כל דבר המקבל טומאה אסור לסכך בו. לכן יזהר כל אדם שלא להניה כולם או שברי כלים של ספסלים וקתדראות על הסכך להחזיק את הערבה דהי"ציון שמא נטמאו בטדרא ע"כ. ומהרא"י כתב בחרומת הדשן סימן ל' דברי הפילו לכאות בסולמות ע"ם. ובשובת להרמב"ן סימן רפ"ו נשתפק בדבר ואותן שלמות העשויות בידי העגלות היה נראה לאסור לכאות בהן וגם להניחן על הסוכה דשמא ס"ל לאות שהני. דלמאן דאמיר שבירה ליה דאע"ג דעולין ויורדין בהן לוין מפחיתין מדרש מעשה מצוה דאין עשוין להשתא מדרש אלא כדי לעלות וליוד בהן. אבל סולמות העגלות לפעמים יושבים על הסולמות ואות הנאת מדרש ממש. ואע"ג דשיקר עשייתן אינו לשבי מ"מ יש לדמות אותה לאת דכתב הסמ"ק בהאי הכושבים על לבדים הע"ג שאין עשוין לקבל מיס מ"מ ע"י שדהק מותרים ליטול מהם שעושי דרכים רגילין לשמות מהן ע"כ. ואע"ג דשיקר הפסיון אין להני מ"מ כיון שעושי דרכים רגילין לשמות מהן הפיב תשתיהן להני ס"ם נמי הכא. ועוד דשוי כמו שמיכה בכאי ושפסל דהא שמיכה נהו בשעה שיוכה בעגלה. אף כי יש להלק דשמיכה בכאי ושפסל הם מנוף הכלי שעשוה במדרש אבל הסולמות כלי אחד הוא. מ"מ יש מהם שהם מהוברין. לכן נכון להחמיר לכתחלה וסולמות של עולין מותר לכתחלה דאע"ג דכלי היא מ"מ לא מקבל טומאה והשם מדרש נמי ליכא נהו: **התקב לדבר** כלונסות הסוכה בשמשות של ברזל או לקברם בגלולות שהם מקבלים טומאה כ' מהרא"י בתרומת הדשן בסי' ל"ח דאין קבידה:

תתקג הא דנהגו לסכך בערבה ולא בנסרים אפילו

פהוחים מפלסה . מקום נזירת הקרח הוא הנה מיימוני:
תתקד אבר מהר"י סג"ל מה שהי מרי' העולם צריך לסכך הסוכה עד שיהו הכוכבים נראים דרך הסכך. ולפי ים פ מקום כן. לכן נמצא מרבו מהר"ם ז"ל שהיה מכבי הסכך עב ביותר דהיינו לכסך כל כך שלא יהא נראה מתוכו דרך הגג במקום מקום . גם הם הין רואים בעליה מ"מ ביום רואים כמה חורים וכדקין בכמה מקומות ע"כ. אבל מכל מקום לו יסכך היותה עב ביותר שלא יוכלו הגשמים לירד בתוכה כך דרש מהר"י וויי"ל :
תתקה לא יקללו הישראל לסכך בעצמה שלא יקנה לוחה מנוי דכל גזל הין עושין ממנו סוכה לכתחלה . והיהודים המביאים בעצמה יהנו לגוי פרוסה ערב שקונים הערבה ואח"כ מוחרת לו בשעת רצונו :
תתקו ויעשה סוכה במקום שיכול להיות תדיר שם הן לאכול שם הן לישן שם כגון שלא במקום טיוטות וסירחון לו במקום שכניות לסטי' וגנבים דאז לפי' ידי חובתו לכתחלה סוכה לה יעלה מלחר דאין יכול לישן שם הן שכח הרמ"ם בהג"ה מיימוני בהלכות סוכה וכן כתב בספר ירחי' סימן קכ"ג :
תתקז תנו רבנן בפרות תשנו בשעת ימים . השנו כעין תדורו מכאן אמרו כל שבעת ימי' עושה אדם סוכתו קבע ואת ביתו ארעי . היה לו כלים נאים מעלין לסוכה . מטעות נאות מצלן לסוכה . אוכל ושותה בסוכה . ומטייל בסוכה. ולפי' אם רוצה לספר במועות עם חבירו יכנסו לסוכה . ויהיה בסוכה. בירם למגרם ולא לעיוני . ומהפלל נראה מהפלל בסוכה אי חוץ לסוכה מ"מ בשם הרמב"ם וכן פכלבו :
תתקח המקיז דם חייב לאכול בסוכה אור זרוע והמב"ן והקויזל"ר בהג"ה בשור זרוע בסוכה דף ס"ד ודמי להא דכתב הה"ה שאין לעבות סוכתו מהלה במקום ריח רע או רוח ומומר מצטער הני . ומוחקים בסוכה מהרי"ו בדרשותיו :
תתקט אמר רבה משם מבלי לבר מעלתא . יש מרבותינו ז"ל שמפרשים משום מיגום . ומתני מבלי היינו כגון קערות שממסרים תחת תבילה . ויש מרבותינו ז"ל שמפרשים קדירות ומגני ד"ש . ומעשה דכיון תדורו בעיני . יהני אין רגילין לחיות בשרים דירה אלא בית יש לתם לבדם . ומהנו אלא להסתפק בסוכה דבריס אל בזיון כגון שטיחים קערות וכיוצא בהן אלא להוי מלות בזיות עליו כלשון בהם הר"ר מבר:
תתקי שרגא נר הרם אם הסיכה קטנה צריך לסוגרה מן הסוכה אבל בסוכה גדולה כמו שלנו אין צריך . אבל המנהג שהין מביאין נר הרם בסוכה כי אם מעורת ברזל ומחוכם ונר שעיה על הקרוקה . ורהבי"ם מכר בסוכה קטנה שפי' ברגע אל זכר הן מהבה מאור יהיה . ובשאיר"י פ' היהן מפרש שעשה אדם שלא יתקבל הכיר לתופפי הסיכה ותחתה בהן הסור . והתרדכי הוסיף לבאר משום דמצעת ונפיק ונפ משום דממעט בשיעורה :
תתקיא תנו מוכלים ושיתים ערבי חוץ לסוכה . וכמה ערבי מסיק לבני כד עשים בר בי רב ושייל לבלה פרם"י שזהו בבניה . וערבי דקתני לה שהחייה קלי לכל שבייה ערבי היה הן כתב הרה"ם בספר ירחי' . וכן כ"כ הכבב"ן דמהר"ם ז"ל שהה יין הוץ לסוכה . והמחמיר שלה יעשה הוץ לסוכה שפילו מיה מע"ב . אבל עכ"פ יין מברכין לישב בסוכה שפילו שהחיים יין כו מסיק המחמיר" והמרדכי :
תתקיב פירות מ הר לאכלם הוץ לסוכה . שנהג מהר"ם ז"ל מהמיר על עלמו שהיה הוכל הוץ לסוכה שפי' פירות לפי שים בפרק בתרא דיומא ב' לבוחות חד אמר פירות בני סוכה וחד אמר פירות לה בני סוכה והוה עושה כדברי המחמיר שבב"ן. והר"ר פרץ בשב בהג"ה ומיהו המסקנא הוה דפירי לה בני סוכה והמחמיר מע"ב. כדאמרינן בסוכה גבי ההוא דר' לנדוק בהניהו כותבא ודלי על מים ונומ' העלם לסוכה. לפי שרלה להחמיר על עלמו . ודוקא פירות הוא דלה בני ם הם אבל בשר ונבינה ושאר דבר הוץ מפירות בני סוכה שע"פ דלה הוי פת דאמרינן בסוכה הם הבלים במיני תרגימא יפה . ומיני תרגימא היינו בשר וכיוצא בו ומדהתני הבלמה ס"מ דבני סוכה . ודלה בפי' הקו' בפי' מיני הרגימא היינו פירות דודלי פירות לה בני סוכה ולא מבני בית הבלמה שכ"ל וכן כתב הבלבו בשם הר"ר יצחק . אבל מו דקיימה לן דמיני תרגימא הוה מאכל בעלמו מה' מיני כיסונות ב'וספחה הין רחוים ממיני תרגימא לשבר ונבינה וכן הרמ"ם דחה לדברי הר"ר פרץ :
תתקיג תניא הוכלים ערבי הוץ לסוכה והין יכולים ערבי הוץ לסוכה . מ"ם אמר אבי גזרה שמא ירדם ורבה אמר לפי שהין קבועה לשינה פי' בשום כל בהוה מקרי קבע וק"ל כרבה הלכך לפי' הינה רחוקה בין ברביו דקוס לי' שלה ירדם לסור
תתקיד הא דלה מברכין לפשיה ליבב בסוכה משום דבשמה לה יהן ויסי שברכה לבלה לפשיה" פרק בתרא דסוכות ופרק קמה דברכות . וכן כתב התבב"ן סימן קמ"ב והטור כתב בשם רבינו שם דברכה בוכה בחוכה במבחך על התבילה פוטרת כל השתה :
תתקטו עיקר כרים סוכה ככל הייבים בסוכה עפי' בשים דבר"ח תשבו כעין תדורו ופרש"י דבהני הוי בני עבודה ואין יכולין לדור שם ואשתו דאין נזקקין לטומיהן מני הרגל כו' אימא לה להייבו בסוכה קמבעע לן . ומעשה זה מקילין עבשיו בשינה משום שאין יכול ליהן עם אשתו שאין לו סוכה מיוחדת ולכן פטור. והמרדכי ע' בסומפים הפוטר על דבר זה בירחי' מן הטעם והוי כהולה שאין לו שבנה דפטור מן הסוכה :
תתקטז תנן ירדו הגשמים מלימתי מוהר לפטות משתסרה שמקפה וכתב כ"ה ממי"ן מי שלימו בקי בזה הפיוטר יהן לגבו שם מלטער בשתו דבר שבשאר בזה יוצא מביתו בשלי לשתה מסוכתו . ואם פסקו גשמים אין לריך להזור לסוכה לאכול.וכן בי' יהן בסוכה וירדו גשמים ויבד אין מבריהין לו לעלות כד בשיור מבגתו אחר שיעלה עמוד השחר . כעומר

שהרמי בשיר שיעור ושיעלה עמוד השחר שלש עלה עמוד השחר ולא הקיז לון מקוין לותו. לו שם הקיז ולא עלה עמוד השחר לון מכריהין לותו לעלות ולפי' ירדו גשמים מועטים יש דשגשמים כל דהו מלטער בלא יוכל ליתן מהרי"ן:

תתקיז וכך זה בשחר ימים מכל בלילה רחשונה חייב לשכול כזית בשכר שכרו לפי' ירדו גשמים שם"ק וכן בחשיר"י משמו. וכ"כ הכלבו ות"ל והר"ש ז"ל וכיון יודע בכתב ילו בתוספתא דשוכה דלוף על גב דמותר לאכול בביח משום ירידת גשמים מ"מ בלילי רחשון של שוכות צריך לאכול בשוכה לפי' ירדו גשמים דגמרינן פ"ק ס"ו מהא דמעות מה לשלן לילה רחשונה חובה מכלן ולילך רשות אף כלן לילה רחשונה חובה מכלן ולילך רשות. ועל כרחין בירדו גשמים קלמר דלי בשלה ירדו מלי קלמר מכלן ולילך רשות ושלה בי"ש ליחשון מיהו חובה לאכול בשוכה ביום משום כבוד י"ש. לף על גב דבהולו של מועד לי בעי לאכול פת לי בעי לשה לאכול פת כ"ש פירות מ"מ בי"ש לריך לאכול פת משום כבוד י"ש וה"ל לי הוי מיירי בשה ירדו גשמים מלי לירי בלילה לפי' ביומו עלמו. שלה ס"מ דמיירי בירדו גשמים דהוי רשות לפי' בי"ש ליחשון ולפ"ש קלמר בלילה רחשונה חובה דומיא דמשה. דשתם לי לפשר להשמר בשים שנין ממשה בלילה רחשון'. ומיהו כזית פת בכוכה שני דומיא דמשה לך לריך ביומה ודלי לילה ושה להקדים דומיא דמשה כדמשמע הכ"י מתו"ר לייטו"ם פרק ע"פ שכ"ל. אבל בשיל שני כתב בתרומת הדשן דטושה שם' ירדו גשמים כל זמן שלילה עד עת ה' ינשם דהשתא ס"ח לאכול בשוכה בשה מלטער דשמיכין שמחיכין:

תתקיח כתב מהר"י ווי"ל בשיורדי' גשמים יש נוהגי' לברך ברכת המזון בביח. ושה שפיר עבדי דלריך לברך במקום שעודה. וכן פסק ר"י בר נתן בלילה רחשונה שם ירדו גשמי' חיכל בזית בכוכה ומברך בשמ"ז בכוכה ואח"כ חוכל בביח כל לרכו:

תתקיט נשים פשוטי' מן הכוכה ושה דמי לשהרבע כוסות בשפת דשמיכין גם הם היו בשותו גם דרשם שוי דרבנן אבל בדאורי' שה אמרי' שכי:

תתקכ קטן הגר ך לאמו ואולה רק שהם ברשפו או בעיניו חוש ומשמשו ושושק במשוש ובלוחי מגוש ומשבשר מחמת נשם ו.וח לו רוח רע שבא לו במקרה קולן פטורין מן הסוכה. ומי שבשו לו גרות בליל שבת בתג הכוכות ויש לו גר בביתו שרי לשהת מן הכוכה כדי לאכול בביתו במקום הגר תכופת הדבן סימן ת"ג. ובשו' ג"ב כתב דמי שגר לו במקום הכוכה לשיטה בשעון זה שמיטו יכול ליתן בשיטתו ידים ורגלים שה קרי כה"ג מלטער ואייב ליתן בכוכה:

תתקכא בך הפטור מן הכוכה ואינו יושב תין מקבל שכר והדיוט הוא הגה"ש מיימוני:

תתקכב בשיבא מהכוכה מהמת גשם יזהר בלא יבשל בשלה לומר מה לי ליבש בתן. רק יושב בהכשרה ובכובד בחימה ופהד כה"ו הוא עבד ורבו מבזה בעבודתו מהרי"ל בדרכתיו:

דיני לולב

תתקכג ולקחתם לכם ביום הרחשון פרי עץ הדר וכפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים. בפרק לולב הגזול ולקחתם סיכה לקיחה לכל ת' ות'. לכם מלמד שיהו לולביהם שלהם ושה הגזול מלמד שתין אדם יולא בלולבו של הביהו בי"ם רחשון של חג אלא ת"ב נתנו לו בשתה. לול"ב בגימ' מיות"ד. לומר שיהיה לכל לחד לולב מיוחד ולא בשל לביהו. ושיהא שמי בירושלמי לכם ולא בגזל. ביום ולא בלילה. לכ"ם בי"ש בגימ' ת"ח בגז"ל ובלי"ל. וכל ד' מיום יהיו לכם ולא גזל שהגזל פסול לבן בשמועה שפי' ד' פסוקים יש בהן ד' תיבות וסימך בוש"ק "בפקודיך חלציחה ותביטה מורחתיך". "ותשתחוה במעוחיך חשר שהכתי". "בעפי' שלחתי ותורתך שהכתי". "קרחתיך ה בשיני ושמרה עדותיך. בד' פסוקי' הלו ים בכל פסיק ד' תיבות וים בהן כל תיבות הלף"ח בית"ח לבד גז"ל כי ד' מיום שבלולב פסולים שם שם גזולי. לכן יזהר שלא יקוץ ערבה לצורך לולב משדה גוי שפי' ברכות הגוי רק יסבור שת הגוי לקוץ כי היכי דלהוי יתים ביד גוי ושמי רשו'כידיכו:

תתקכד לול"ב בגימ' חיי"ם לכך יבש פסול. ושיהא בירושלמי ר' שלין בשם ר' יודה בן פזי שיבש פסול לה שמיים יהללו יה. שבל בשעת שהמק יקחו שפי' יבש ושמר ר' יודה מעשה בשבשי כרכים שהיו מוריחים לבני ביהם לולביהם'. שמרו לו משם רשים שין שעת שהמק רשים. וכן שהם בשר בישא שור זרוע וש"ח. שבל ערבה פסולה ביבש. ולריך שיהא פיה חלק ועלה שלה משוך וקנה שלום:

תתקכה שיעור שהם וערבה שיהא שהרה של לולב יולא תן שהדם טפח:

תיקון הלולב

תתקכו מצות לולב לשנוד שהם ולולב וערבה יהד משום זה שלי ושמיאו. לא שנדו בשר. ושם שומר בי"ט שחור לשפור שלא יעריך ויתחוב בשנודם של ירק. ושין שנדים רותו שלא שמיאו לשן יהיה המשיחה שבביב שהדם שלא יהיה חיקן. ושונד יהד בף תמר שחד ושלשה ענפי הדסים ושתי ערבות ויהיה ביו הכל עם שהחרוט שבשה בנגד שבשה רקיעי' כן כתב מהר"י ווי"ל. ולי נרחה בנגד שובע שמחות שת פניך של תקרא שובע שלא שבע דדרשינן חותו שמחות לולב. וכן יסד שביב ערבה בתים וכן מהר"ם שומר הערבה בנגד הרבעים. לפיכך כל מה שיכול למעט עדיף טפי לבן שין לוקה רק בני ערבו' לולב. ושם לקח יותר בשר. ומנות בילמדנו שלא יפזרו ענפי ערבות לבהן ולבהן. ונהגו לעשות שלשה הנודות בנגד שלשה שבות. לי נמי לול"ב בגימ' ס"ח ושלשה הנודות הרי ע"ם בנגד כ"ח שבדרין. ושם לא נהגד הגד שחד בשר. ויהגדם דרך גדולתם לבן יזהר בהדם לרחיץ הנודתו לרחות שם מוכח בתקנו כי הגוים לשעמים נוהגים עוקלו של זה לב. עיקבו שם זה ולשעמי'

גם כופפים רגליהם למטה כדי שלא יפגרו העליון ותחתון לא מוכח כדרך גדילתו. לכך יזקוף ויפשוט רגליהם שנפשוט וימיתם כולן דרך גדילתן. ויתנך ערבים בשמאל. והדום בימין. ולולב בשמאל. כך הוא בדרכות תחנן פושיב והוא על דרך כוד. ומעשה זה יגוד שהדם נפוש יותר מהערבה וכן כתב מהר"י ווי"ל. ויפקעשה בתוך חגך של לולב שיהיו כולם בידו בשעת נטילה. כתב הרוקח מהגיונו בלולב לכפותו שבעה ימים. ובהוספת רבה מתירין לגודו למעלה כפח בתוך שבעה ימים כפופו ג'. וכן מהרי"ל בשבעה ימים לולבו פחות למעל' רק טפח. ובהוספת רבה התיר לגודו עד חציו:

דיני נטילת הלולב

תתקכז בשנוטל הלולב יקחו שלא כדרך גדילתן. וכשנוטל התחרון יקח זנבו מן הצד לו למעלה ויברך הברכה דלמרינן בפרק ג' דפסחים כל הברכות מברך עליהן עובר לעשייתן ואחר שיברך יפסוק הלולב ותחרוג דרך גדילתן כן הוא:

ברוקח וכן עשה מהר"ם ז"ל ומהרי"ל ז"ל:

תתקכח ונוטל הלולב בימין מפני שהלשה מינים שבלשה הנודים בו וסימן לדבר לב רכ"ס לימינו בניח' לול"ב. ותחרוג בשמאל. וכתב התבן פוטיב שים לחדס להקדים נפילת תחרוג בשמאל ותח"כ לולב בימין. וכשמניחו לו נותנו נוכן הלולב תחלה כנגד תפלין. וכן הקדיש שכתוב בדי עץ הדר וכתו שהמרו בתפלין והיו לאות על יד כל זמן שהיו תפילין בין עיניך. וכן כל זמן שהלולב בימין יהיו שניהם פויס בקדושת':

תתקכט מהרי"ל הסיר הרלוטות בשעת נטילת לולב גם בהוספתא. ומהר"ם לא הקפיד וכן הוא בהגודה פרק מקום שנהגו דמין לרוך לכם:

תתקל ויברך מעומד דילפינן דכיותיה תלתא לכם לימון בלולב בעומר ובניות. בניות כתיב והי' לכם לג ניות. בעומר כתיב וספרתם לכם ממחרת השבת. בלולב כתיב ולקחתם לכם ומה עומר בקומה לף כולן בקומה. ועומר נופה מגלן מהחל הרמתם בקומה תל תקרי בקומה שלא בקומה:

תתקלא ויברך על הלולב ולא על שאר המינין לפי שהוא גבוה מכלן. והוא עיקר ושאר המינין טפלים לו ומברך על העיקר ופוטר את הטפל. וי"ח מלחר שהוא חשוב כמינו מכלן כל שהגודס נקרחת על שמו והוי כמו שביוך בפי' על כל תוכ בשמו:

תתקלב ואחר הברכה יעשע ומהרי"ל ז"ל כתב יזהר גם ביום שמברכין שהיום להיות הבחי ברכות שובר לעשייתן שלא יעשע עד היום הברכות:

תתקלג ונדר הנעשע כתב הר"ר יחק ז"ל וז"ל נהגו רבותינו עפ"י הירום' לנעגע שלשה נעשועים על כל דבר ודבר ה"ב צריך לו' רוחות ל"ו נעשועים הולכה והבחה של ד' רוחות והעלחה וירידה זהו ו' פעמים שלשה נעשועים והנעשוע הולכה והבחה זהו לו' רוחות ל"ו נעשועים עד כחן. וכתב מהרי"ל בשבועה ל"ל להקף בלולב דרך ימין כשמנענע. מזרח דרום מערב נפון ודלה כחיבה דמשפחי לה ולא ידעי טעמה עד כחן. והנעשוע הוא שלריך לעדוף הלולב ולכשכוו כן הוא דעת הפוסקים:

תתקלד כתב הרקנ"ט פרשת חמור צריך לשמוך שתחרוג עם שאר המינים שלא להפרידו מן המינין. וכוד זה נגלה לי בחלום ליל י"ט ח' של חג שכוכות בהשכמה מלפי חסיד ולח' שבכתי שמו הר"ר יחק רמיתי בחלום שהיה כותב השם בין ד"ת ה"ח והיה מרח ק הה"ח מהרוחה מן הנ' חותיות הרחשם·ות ואמרתי לו מה זה עשיתה והשיב כך נהגו בחקומותינו ואני מחיתי בו וכתבתי חותו שלם. ושבחותה על המרחה וחין מבין. למהר בשעת נטילת לולב רמיתי שלא היה מנענע רק הלולב ומינו שלא שחרוג והבנתי פחרון הלומי והזר בו. וכתב מהרי"ו דבן ים לנהוג וכן הוא בהג"ה מהרח"ק בשם הערוך:

תתקלה כתב שחבן שוטיב בדרכותיו צריך ליטול פנים כנגד פנים. פני הלולב כנגד פני הנוטל והשדרה לחון וכן כתב השבודרה' בשם רבינו שעדי' גחון דלא כיש שמשפיעים ואומרים כי יש סוד ולחיה שת לחורי ופני לא ירחו:

תתקלו המעם דל"ו נעטושין מלחתי כתוב כנגד ל"ו נדיקים ל"ו מליני יושר. ולפי שמעתי דכמו שהנעטושים הם לד' רוחות למי שהד' רוחות שלו ולמעלה ולמטה למי שמשים ואין שלו. כמו כן הם ל"ו נעטושים לרמז שהו למרוח עיניהם ולהו מי ברח ה"ה בנימטריה ל"ו:

תתקלז אסור לאכול קודם ניטול הלולב. בכח והכל קודם שנטלו והוא על שלהנו ניום רחמון שהוא מן החורה יפניק לפי' ים שהוא הרבה ניום ליטלו לאחר שאכל וניום רחמון והילך הם ים שהוא ניום לא יפניק. ואם לאחו יפניק ה"ה:

תתקלה לולב הבח מהון לאחוש כשר הוציל ואינו להפילה. ולא היינו שמא יאמר לגוי להביאו דלא שכיחא שיעשה שדם שהוא הבאה בעבירה הגה בחשו"ת דרשם השם חוא זכות בשם הרשב"ה:

תתקלט אדם שהיה לו לאחרוג ולולב והדס כל שנה והיה מוכרך על שלו. שנה אחת שלחו אנשים מעיר לאחרת אין לנו לאחרוג ולולב והדס לכן חשלוח לנו את שלך. מוטב שיברך משל הקהל ויטלח להם כדי שיצאו רבים ידי חובתם הגה במהרי"ק:

סדר היום של סוכות

תתקמ מתפלל ערבית ליל כניסתה אחת בהרחבה לח יום הג הסכות הזה זמן שהחיענו. מנהג שנאמר בו ב"פ שמחה ושמחת בחגך והיית אך שמח. והחבן שוטיב כתב כי בעבור שיסרחל יצחו נקיים מהעונות והפשעים ובזה הזמן

נמחל

:מהל עון הטעל וגלטוימו בהקמת המבכן מעורף
נזה שהוא זמן הסיסוף והדם שמה בתבוהתו לבן תומר
זמו שמהחימו :

התקמא בריך רהשהוש ממחיעים עד הלילה משוש
דילפיקן ג"ם דפ"ו כ"ע מפסה
דכתיב ניש בערב תהללו מצות . ומברכין ליבב בכוכם
ולה"ב שהמיימו שקפי על הי"ט ועל הכוכב . ויש מוהגים
לקוש עד שברכו ליבב להרשב עובר לעשייתן . ומתר
מהר"י כג"ל דמחזי כיוהרה ולין לעשות ושבות הוא
דליבב לימה לשון יפיבה רק עבבה כמו ושבבו בקדם
ימים רבים וכן בה"ח וכן כתב הכלבו וז"ל מנהג רבותי
ורבני נרפת לקדם מעומד בגיל רהשון על הג הכוכות .
ושרהב"י ז"ל כתב מנהג קדמוניו לה היה מעולם כזה.
ושעשה כי היפיבה לימה הלה על דעת הלפילה וכל זמן
שהיו הוכל הברכה עובר לעשייתה השלה בהשת .
וכן כתב בעל העיטור ז"ל וזה לשוו ומנהגנו לקדם
כדרכו מיובב והע"ג דבעיון עובר לעשייתן להפוקי
מהר עשייתן דלה ושהקדם מעומד דעת הלוני הוא
עד כהן :

התקבב הא דלה מברכין על יפיבת כוכם
כדמברכין על הלילת מצה . היינו
טעמה דבלילת מצה מני למיבער נכבית בכזית מברכין
על הלילת מצה . הבל הכה דבעיון השבו כעין חדורו
לה מבעי לברוכי על יפיבת כוכם דהי הבר על יפיבת
כוכם משמע חדש זשמה ולין בעיון תשבו כעין חדורו.
לפיכך מברכין ליבב דמשמע יפיבת קבע בעמים הרבה
עכ"ל התוית :

התקבג בהב הכלבו וז"ל לריך לתת טעם למה
מברכין על הכוכם כל שבעה יותר
ממצה שהין מברכין עליה הלה לילה רהשונה בלבד .
כתב הר"י ז"ל כיון דלילה הזה ניש בל שבעה ות"ח
להדם לחיות שבעה ימים בלה ניכה ממה חיוב כוכם
נרמך בל שבעה יותר ממצה דלילה בפירות בלה מצה
בלל . והר"ר שמואל בקיל"ו ז"ל כתב דשהי מצה
שהילתה שהתר ימים ניש לבום מצה הלה
להשביע רעבו לפי שהיו רשאי להכול המן ולהשביע
עלמו . ודומה למי שהבל ובר בהמה מיוהה לפי
שהיו רשאי להכול ובר בהמה ממצה שהיו מברך
תקכ"ו להכול ובר בהמה מיוהה . הבל היפיבה בכוכם
ודאי לה מוהך נופו הוא להשביעו רעבו הבל לקוים
המוה לבד ולפיכך ליך לבהך :

התקבד בשחרית מהבלל תפלה כמו בערבי.
ומוסל הלולב והסתרוג ומברך
על נטילת לולב ושההיינו ומוסנע דמהרינן במדרש
תנחומי לכם שהקרו לה הלולב ומנעמו לפני למה .
שבשעה שה נתני לתכם מלרין נעשתי לה שהריס
בגמור שהריס רקדו כלים . לף לעתיד לבה תני טוסף
בן והריס והגבעות יפלחו לפניכם רנה וכל עני השדה
ימחהו בף :

התקבה ומברך לקרות לת הלל ומוסנעים
בתחלת הודו . ובסוף שהוא
בי לטולם הסדו , והקהל מעוניים בכל הודו ניפמרו.

ום"ן ניחמר בה מוסנע ולה ניחמרו בה . חור זריף .
ומוסנעים שהוניעה בה שהלה ומוף ולה בוללוחה בה .
בי הפסוק בן הוא לז יבבו עני היעב ושה"ש הודו לס'
בי טוב בל"ה ולמרו הוסיעו שבב"ן . ולין מוסנעים בשם
לה שהודו ולה בחמת שמ"ק :

התקבו בחודן שבסוף הלל מוסנעים ב"פ ל"ן
וכופלין הפסוק בלבו והרומת
הדבן . ומלה שמוסנעים בתחלה ב"פ ל"ן בני ע"ב
ובחמת ב"פ ל"ן . ובסוף ב"פ ל"ן . ב"פ ע"ב בניש'
רי"ו ומלה שהוסנעות מוסף שהו למרוס טיוכם ורהו
מי ברה הל"ה הוא השם המיוחד שממנו ע"ב שמות
ויו"ד מוחיות ובמך לזה ויקרה בשם ס' ויעבו"ר הוא
ניחור גמור שבשם ס' ומנו ע"ב שמות ויו"ד מוחיות זהו

ויעבר מוחיות ע"ב יו"ד . מבפיף למבין :

התקבז אם הוא שבת הין מוללין לולב גזירה
שמה יעבירנו מרבב למוח ברבות
הרבים יש מוללים למה גזרו ז"ל בבופר ולולב ומלה
שמה יעבירנו מרבב למוח ברבות הרבים יופר ממילה
בהרי מילה דוהה בבת . וי"ל דכיון שהמילה ניש
מוללת רק על יהידים בגון על הבה הו על ב"ד לה
השבו שמה יעבירנו מרבב למוח ברבות הרבים בי
מהרים בהין המילה מוללת עליה' יפוטשו מזה ויזהירו'.
הבל בלשה הוו הם עני ניש מוללים על בל הפון שבן
שיבבו בהם רבים מעמי השלן עד בהן לפון
הבלבו . ולי נרלה דהניה בחלה הין לה שהר דבני
מילה מובוי קרה יליפי ביום השמיני . ביום שילו
בשבת . הבל בהני לריבה רבויי דקרה גזרו הבמים
בשבת ולה הטשה :

התקבח וקורין בסוכה . ומתפללין תפלת מוסף .
ומוליפין ס"ם ומוסבו על המגדל
ומוסל בל להד לולבו ולתרוגו בידו ושם"ן מתחיל
בהוסנעה . וכשיומר הוסנעה מעניע לבל לד פעם שהם.
ומקיפין המגדל ואומר הוסנעה למען למתך . ואומר
מהרי"ל מה בש"ן פוסה לשמלו מהרון השודם לשבב
המגדל הע"ג דהמר מר בל פוסות בחתם פול' לה יהח
חלה לד ימין היינו טיבוס דשיקר הסיבוב הינו חלה
לשבב הס"ם שעל גבי הבימה ה"ל בשפוסה החזן ושקהל
שה פניהם נגד הש"ם שעל הבימה שה בשמבדין שהי'
הכנייה דרך ימין . ומי שמין לו לולב לה יקוף .
ובשבת שין מקיפין ואין מוליאין בפר תורה חלה
פותחין הארון :

התקבט והמדקדק יקהה הלולב בידו בשבבים
מביהו לשה"ב גם בשעת
שהפלה וכן יהזירו לביהו בדי להשב המלוה דבורולים
הין מהבדים המלוה שבל היום הין לולבן בידן בדאי' פ'
לולב הגזול דף מ"ח :

התקן בזורה להשזיר הלולב בשיר בי"ע ולהוסיף מיס
שבל לה להשיף :

התקנא עץ הבלהן מברך בורא פרי הגפן . ליבב
בסוכה על הבים. וכן ביום ב'
ובשבת בשבוהות לפי בשעה קודם שבילה . הבל בחול
שמוסל קודם שבות' מברך על הפת המוליא וליבב בסוכ'

תתקנב ערבית מתפלל כל התפלה כליל רחטון.
ואם מ"ם מתפללים והודיעונו.
ומקדשים על הכוס בנב"כ יקנה"ז. ועל המלחן מסיק
הא"ה והביו לברך שהחיינו קודם ליקב בכוכה כי אין
לריך לברך שהחיינו ותר על הסוכה רק ליל רחטון
ומהר כך ביל אמי הוי הפסק. לכן מברכין זמן
ומהר כך ליקב בסוכה וכן הוא מסקנא בית יוסף
וכן נוהגים:

תתקנג ביום אמי אין מברכין שהחיינו על הלולב
רק אם הל יום רחטון בשבת אז לכל
שבעת מברכין זמן הלולב ביום בני. ואי"ת מהי שבת
מברכין שהחיינו על הפופר ב' ימים. וי"ל זמן ליל ב"ה
מדרבנן משום דאמרי' לן מי ב"ה וי"ב הוי כרגלים ולא
אפשיטא לכן אין פופר את הפופר מלברך זמן אבל זמן ליל
ג' הסוכות דחוריי' לכן פופר הלולב מלברך זמן. ואי"ת
א"ב יום רחטון לא יברך זמן הלולב וי"ל דליל רחטון לריך
זמן משום סוכה לבד מי"ט לכן אינו פופר הג"ה בשאבי
מרכה"ק ז"ל. עוד טעם אחר אמין לריך לברך זמן
ביום בני הלולב וגבי קידום אומר מכסק דאמרי זמן
דלולב דלוף אם היה הול יצה כדאמ' העושה לולב לעצמו
מברך שהחיינו עיין בשאלות שמ"ק וכללו:

תתקנד קודין כדאתמול ולא מצינו למימר בי"ט בני
פרשת וביום הבני דא"ב עבדינן ליה
חול. רש"י שלחי הכליל:

תתקנה בחול המועד מברך על התפילין בן מסיק
הא"ה והאמירי. יעלה ויבא
בתפלה. וגומרין הלל. קדיש שלם. ומוליאין ס"ת.
אם הוא יום ג' דסוכות קודין לבהן ביום ב'. לוי ביום
שלאחי. יבהל ביום הראשי לראשי מוחזין למעלה
וקודין ביום הבני וביום השלישי שהן סביקא דיומא.
וכן בל הול המועד קודין לראשי שפיקא דיומא ואומר
הופשנא מברוך שוני מסוף גליסי בלוס בפני אריך בהול
השמוך ליה"ב:

תתקנו סדר הופשנות דהול המועד לערוך שוני
הל נמוסבות. לדון המוציא. ואם
יבא ערבא ביום רחטון אז אומרים בשאי שהוא שבת
אוא נלוסה ואז יש לומר זא הבדר לערוך שוני. הוא
אני חיוב. הל למוסבות. שהן אומרים לדון המוציא
שמיבי בשים קודם שבי לחג כי השים הם סיום
קללה בהג. לבל בשבי אין קפידא לבבר רומז שבשוב
בית בסוך שים בשבי ובשבי בדפרם"י פרשת פנחס.
ועוד נרמז שים בשבי ובשבי בדפרם"י פרשת פנחס.
ובשבל יום רחטון בשבת אומר זא הסדר אוא נלוסה.
למען השמך לערוך בישי. לבן בתייה. לבל למוסבות.
לדון המוציא:

ענייני הושענא רבה

תתקנז יום שביעי הוא הופשנא רבא. ולמה נקרא
שמו הופשנא רבא. אמר הקב"ה
לאברהם אני יחיד ואתה יחיד תהן לבניך יום אחד המיוחד
לבפר בו עוניהם והוא הופשנא רבא. פירש שמי אהיה
אי' כ"ת. ואתה בב"ת. עברה דורות מלדם ועד נה וי'
דורות מנה ועד אברהם והופשנא רבה כ"ה ימים
לדודם שברי. אמר לו הקב"ה לאברהם אם אין בפרה
לבניך בר"ה יהיה בי"כ. ואם לאו יהיה בהופשנא רבה.
וזהו שיהדאי על שמי. וסוד שהתימה שהיה בליל
הופשנא רבה ולא בי"כ היה לה לעשות בעוה. אבל
הבוונה בזה דע בי בי"כ הוא בי' לאודם. וי"ם בל
סוכות אחר ה' ימים הרי ט"ו יום. והופשנא רבה אחר
ו' הרי כ"א. אריבע כ"ה פעמים בב"ה. יעלה שמ"ח
למפרע הוא שמ"ת והוא שהקב"ה אמת וזה
שהתימה הוא ליל הופשנא רבה. ועוד בי י"כ היה בי'
להדם בנגד י" של שם. ואחר ה' ימים הוא סוכות
בנגד ה". והופשנא רבה אחר ו' ימים הרי שבעה
שם ד' דס' שהרווה בפולא. וכתב הרווה בסי' רב"ת
בר"ה ויום ז' של סוכות בתיב בשבשם. לומר מה
בעזר בר"ה והוא בי"כ. אריאה בלל הופשנא רבה.
לבך בתיב בתהילים ב' פעמים לבני ה' בי בא בי
לבבוע הא הארץ. לאה ביום שבעה לפי שאין מלריבין
נדריהם ובשון נדרים בשבים ובל שבעה ימים
מסבירים מים וגרמז "מים בשבי בשבי ובשביעי בפרשת
פנחס על שם שופך "בוז על נדיבים. לפי שבהג עת
המים והוצרבו בלילה שלפניו לרחות בם" שרקפה
דבבורי שריבים לפרנסה ומרחים בלל. ואומרים המלאבים
פלוני לא יהיה הרי אינו לריך למים ולפרנסה. בר
בלם מעליהם וה' אתמו "בר "בלם "מעליהם בבמדבר
"בר "בשה למי שבר בלו לא יהיה שהה ע"ב. ובתב
הרקנט פרשת שלח בר בלם מעליהם בתב הרב ז"ל
יתבן בירמוז למה שמודע בי בליל החותם לא יהיה
בל לרהים שהים אבר יחות בשבת שהיה. ולבך
נאמר בי בר בלם מעליהם ובזר עריהם מיבה וה'
אתנו ע"ב:

והטעם הטעין הרמוז בבר הודעתיך שאין דבר בקן
ובדול למבה שאין לו בה למעלה. ובהיו'
בהו עמו מבין עליו ויש לו בל בטעין ה' בלך על יד
יחיר. ובסיר בהו מעליו הירה הו השמש הו ההור
שולטין עליו בבל בדדיו. אין לו בל. ובעבור בי הבהמ
העולם השפל ע"י השביעה שנאמר והוא יספוב הבל.
"בלדק ובל מעשהו "בחמות. והיה פועלת למבה
בהשגחה פרטיה על בל אדם ומעשהו בטעין בהאמר
היפלה מה' דבר. וה"ב בשלות עליו ה' שומרו
ויילילו בטעין ובבל ידי בביתיך. אמנם בבהוה מונה
למקריס מפניך אסתר אין בלם על רחמו רק הוא
הפקר. לף בי אבל חלוי בהשובה ומעשים טובים.
אמנם השולם לריך זבות ותפלה שירפלהו הם"י יותר
מן הברית שלא יבא עליו הולי. וכך היה אדם בעני
ובעשיר מאיר עיני אמיבה ה'. וכבר אמעתי מהידי'
ולאבי מעשה שרלו באדם אחד שלא היה לו בל ובהולתו
בלילה עלמה עשה השובה ויאתם ה' ובהולתו בלילה רחם
ילון להניחו מרעתו:

אמנם הטעם בליל הופשנא רבא יותר מבאר בלילות
השנתי מדברי הרווה בי בהג נדונים על
המים. והוא יום אחרון שבהג שאז נהתב לחייט בי
בפי לורך החיים בך המים בחים לעולם. ותמיה מני

שמעתי כי יש שיכול לומר בעופות שרגיל לבהוב למהר ובלילה על הסעודה רבה לא היה לבם כי. והטעם לומרו קלת הכעס הקבלה ולכי לא קבלתים עכ"ל. והרב רבינו בחיי נפ' בלה פי' סר בלא יכנה הכתוב למעלה בלבון כל. לפי שהוא מגין על החומות בכל המגין לפני החמה. שהן חומה מופלגת חה"כ שר שלה כופל ומזה דרכו במדרש שיר השירים וכמו הכללים שלו שרי החומות. והרמב"ן ז"ל פי' כך בלא מעשיהם שהוכר הכל מעל רחמם ממה שידוע כי בליל החותם הגדול של הסעודה רבה. הוא יום כ"ו לבריאות עולם. לא ימלא כל לרחם מי שעתיד למות בחותמה שנה. וזה כאלו אמר כבר נגזר וזהו כוונתו לעפ"י שהן לשונו. ורחמה כי זאת כוונת הכתוב שהמר עד שיפות היום וכמו הכללים. ימאר כביוצא בזמן שיפות האדם שנמחו הם יכתלק אלו ויתקרב לכל השם הרחמים בד' היפות בכתיב בו ה' בלך עכ"ל:

והציוני כתב ז"ל "ישמחו "השמים "ותגל "הארץ כ"ת שם של ד' אותיות וכש"ת "גלמו כאבר שהל ברחמים אז גלמו קיים. כשכר מעליהם אז גלמש נשיר תשזה. וכן אמר שמואל הנביא ע"ה וה' סר מעליך. ותכף נכרו. וכן יאמר סר בלא מעליהם וה' האמו ורחמו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וירחו מתך וזהו כהו וכהיות כהו עמו יש לו בל וכשר כהו מעליו אין לו אלו רחמו יקטין ולא ירחם עוזרו. וכשג"ה שם ז"ל ולפיהיות דבש מלאתי ויאורו עיני וכמעה" אבר בידי רשמתי לשעשים גם לאחרים. שמעוני רעיי בוזו ורחו כיום שהדין מתעורר בעולם. לריך בן אדם לעורר עלמו בתשובה ולעזוב לפני חדונו. שם יזכה בו האדם שיכוב בתשובה שלימה אז קורעין לו כל הפתקים הכתובים עליו. ושם לא יכוב בתשובה שלימה תולין לו עד יום אהרון של הג שם יזכה מובב. ושם לאו יולאים מבית המלך ומסרים ליד הממונה על הפתקין. וכיון שמסרו ליד הממונה ודאי עושה הדין והפתקין אינן חוזרין לבית המלך. מיד הלאך הקב"ה נעדר ממנו ולא נמלא הלאו. וכיוש שנתלק ממנו ודאי פשק המלך גמר דין עליו ויטעטו כוס של מות. ואותן הלאלי נעדרי' ולא נמלאים. ושם לא נמלאים בו בידוע שיעבור עליו הדין או הלאים וכיולא בהן. ובספרי הקדמונים אמרו שם נהסר רחמו יותר הוא או כמו או השמו. אבל שם הוא הוזר בתשובה יטעטו טעם מות וירפאהו. ודוחה כמו שברבותו. ושם הגוף הסר ורחמה ברחם הן יכתלקו והוא מתקיים. ושם הסר ידו או רגלו שלאים רעים בתיב עליו. ושם ברח הלל והזר וברח עליו בתיב בשקר האמר מי יתן ערב וגו'. אבל הלדיקים והחבידים הקדמונים בכל יום ויום היו מסתלין בעצמם כאלו בזה היום היו מסתלקין מן העולם. ועוני תשובה שלימה לפני שדומיהם ולא יצטרכו לדבר אחר. שבריסם ותשרי הלקח בעולם הזה ובעולם הבא. בא ורחמ כל הנקרא בשמי לכבודי ברחתיו ע"כ

וכתב עוד הציוני וז"ל ועוד מלאתי בסודי רזי בשתשרי מי מעיין בכלי מלוחתא וזך. ועיין בו בליל הושענא רבה שם יש להיות לותה שנה שהי' פיו כריח

ועיניו שחומות ירחה בעופות שלו שהם פחותים. ושם יהיו פיו ועיניו שחורות ימות ושם דבר ברור וכימן "בוז "מים לכי ירחה במים. עוד יש יהודים שמדליקין נירות ביום כפור בשמן זית ומביאי' בשמן בעופות שלהם. שם עיניהם ופיהם שחורים לא יוליאו שמן יש רוחים בליל הושענא רבה בלל הלבנה. ועשמה קלולה היא להו לתן דמין שמותיו לשמות הלבנה. וכשג"ה שם שמעתי ממקובלי' החומרי' כי זה לריך לעבות בשעת בכוכב לבנה שוקעת ב־ותו בליל ובשעה שהיא הנשון שמיהי ע"כ. עוד שם ולשלם שיהבו בר מין בשנה שהיא ירחה רחמו על כתפיו. והכוקה בכימן רכ"ה יהיב פוב טעם ודעת לשה בלל הלבנה. ושה מאוד נמלנו להכי דכרי פי הכם תן דכרי הרב רבי דוד שבודרהם שכ' וז"ל וזה הלל היום לל שהלם ממש. כי הטומד הלל הלבנה או הלל הנירה ה"ח שלא יהיה ט לל. שלא הוא לל הלל הנקרא בדברי רבותינו בשחה דבשחה. ויש סעד לדברי מדלמרינן בפרק בתרא דהוריות הפי מהן דבעי למיפק לאורחה ובעי למידע מי הדר לביתה מי לא. ליקוש בביתה דהבדלה (פי' בית השוך) מי חזי בשחה דבשחה לידע דהדר לביתיה. והה"כ הומר שם ולאו מילתה היא דילמא הלבה דעתיה ומהדר מזלים. מכאן אני הומר שהן רחוי לעשות מנהג זה ע"כ. וכוד אני הומר דהן מי בקיאין בלל הלל. ולהידך נמי שם מי בירחה שלו שלם אז הני לא יהן לל לבו להיות ירחה ה' על פניו תמיד לזכור יום המיתה רק יבטח כי יעלה שמחו ולא יהרהר בהבודה. והיא דבר ה' וחבד לדבנו לל יהא לו עכב בנשיון הזה רק בל יום ויום חייב להרהות שם עלמו כאלו נהלק ממנו הלל ויבוד בהבודה כמו שהומרו חכמי החמת בוד יום שחד לפני מיתתך ואז אהבי לו ובוד לו:

תתקנה ומשבימין לבית הכנסת והוא שחד מה' בקרים שמהבימים לתפלה.

שהומר "ותפקדהו לבקרים ולרגעים "תבחנו זה ר"ה ויום כפורים שבהם נפקדים בל מעשה האדם. והטעם רבה שנה' "החדשים לבקרים "רבה "לחומתך. פוריס שנה' "לבקרים לחמית בל "רבעי הארץ וזהו המן. פ' בהבד "חי', זהועם "בקרים לף יפועתיהו "בעת לרה. וסי' לדבר ויבכם "לחברהם בבקר. חברהם נוטריקון ח' זהו ט' "בחב. ב' זו "בריאת עולם היינו ר"ה שבתחבי נברא העולם. כ' "רבה זו לומה רבה. ה' "הושענא רבה. מ' "מנילה דהיינו פורים. עוין חתר ח' זו ס"ת בל הושענא" רבה. ב' ס"ת בל ט' בחב". י' ס"ת בל יום בפור". ה' ס"ת בל רחם הבנה". מ' ס"ת בל פוריס":

תתקנט ורגילין המועים לעבוד לו לעשר בתשעה קבין לחפי' פוטרים והוא ריו"ו בילים. וכן עשה מוהר"ם בי"ב נמי כי לין הטבילה לילה מבוס טהרה מעב"ן:

תתקם ואומרים השמים מספרים כבוד כמו בשבת וי"ט. לין כמוך שמע. לחד. על הכל כמו בשבת וי"ט. ונעריך. והטעם מפני שהוא כוף החג והתקפה ותשלום שבעים פריס. ועוד

כי ביום הזה הוא קיום ההתימה שלנו מצבי' מלבי' הגורל ביום הכיפורים שיתחטאו לחיים. ולכן נהגו להתליק נרות בל יום הכיפורים. (בק"ק פרנקפורט מ"ה פסוקי דזמרה בל שבת ולא נעריך ואין מכניס שום דבר בלל רק תחלן טולם מנגנין כמו בי"כ וקדים מהרון מנגנים בניגון י"ט):

תתקסא וקורין לכהן וביום החמישי. לוי וביום הששי. ישראל וביום השביעי.

לדעיבי מוחזק וקורין וביום הששי וביום השביעי. ומ"ה להתחיל לקרות וביום הששי בשלוך ימים הראשונים שמ"ב נמלא ישראל קורא וביום השמיני שהוא קודם ושלוך ליתו לקרות קודם ביום שהוא חול. אלא מועד לנו לומר הסדר שיתחיל בהן פ' ח' למעלה ויהיו שליחי לקרות ביום הששי. ולא לעבות ע"י קריאתו את הקודם חול וכל המצטט ידו על התחתונה:

תתקסב ומקיפין ז' פעמים זכר ליריחו שהקיפו ז' פעמים ולפי שבתוב במלכים אלל יריחו הם יהיו לל ומעט כ"ח לפי דברי. מכלל שהקיפו לל ומעט צריך להקיף במו ביריחו. ומער"ם ז"ל מביא ראיה מן המקורו ומסובבים ב' במקורו'מקומה לא ומסובב בעיר ויחיד ומסובב את מזבח ה'. ולו' בנגד שהקיפו את העיר ז"פ זהו יריחו ומסובבים את מזבח ה' וכנגד ז"ב בתוב בתורת עון ובתיב ותתי גמיל' ה'. למעט הפעמים שהקיפו ב'. ותתי מעט ג'. לתת מעט מלך ד'. יעדוף במעט ה'. בשעירים ו'. בבריבים ז'. וז' קולות על המים. וז' עניות. וז' הללוהו עתקע שופר בתוקים. ובפרשת לליעזר ז"פ עין העין העיינם. וז' שלוחים וז' בתרות ביולק וז' בהר בתוב ביתקע. וז' בור בתיב ביוסף. ובברהפי שבעה מים ממרחפת על פני המים עד ולמקוה המי'. ובשעין העגן שבעה ע"פ ה'. וגם ז' ממי"ן שבופי חיות שברקם ועשים השביעי ומחתם". ובכיתם". לפרים". לחלים". לבשבים". במספרם". בחשבונם" והתבוננתם בתב בנגד שבעה רקיעים. ורוקח בתב עוד הרב' רמז' מזה:

תתקסג ובל לדש יקח בהים הו שלבשה בדי עבודה להים ויקברם זה לזה. ולזה קורין הושענה. ואין ולאין בעבודה שבלובב. ומעטע הושם הו הובבים ב' הו ג' פעמים והוא מנהג נביאי' ואין מבדכי' עליה. ומהר"ם לקח ז' בדים להושענות נגד ז' הושענות. ואינו מובלה בידו אלא בשאומר הושענות:

תתקסד ולבוה עבודה בהושענות רבה לפי שהעבודה גדולה על המים ואז נדוני' על המים. ולא היה יום מיובה בקרבנות בי' ח' של סוכות שבו עובר בשל תחתר על נדרו שם עבר החג. ובשון נדרים בשמי' נעלרי' נביאי' ורוח ונשם אין הים מתמלא במתת שקר. ורמז לדבר מן המשורות ויבלה ב' בשורות ויבלה הנשם מן השמים. ואחיך ויבלה העם מהביא. רמז בשם יבלה העם להביא את נדריהי אז יבלה הנשם מן השמים. ולבך רוח לשון החולל נשם. בי הקרבנות שהיתה בלשון ובתיב אחת מהרן התמת עו'. וגם בעבור החמת שהדברים בחרן אז נדר משמי'

שבקה והעריבו שמים ממעל. לבך בשוף בל נדרי' יופב נדון על המים. לבך שמוך לעוברת הים בי יזור נדר לה' ביופב נדון שם לא עברו שדבריהם יהן להם מים מדה בנדה שדיבור נקרא מער ופיהם פעמו למלקוש. יעורוף בשעור לקחי. שם יהן נדרי' בעתו ואתתי מער תלבשם בעתו. ומביאי' קרבניהי' בהושענא רבה שבהוז יולא פי יעברו על התחר והיו קוברי' שבחמות בעגלי ערבה שבהו חג בעבותים עד קרנות המזבח ואומר רבם"ע מה שנדרנו שבלנו והעגלי' שהבהרנו בידינו שם הוחיל ולא עלתה מהם. גם שהם לל תעלור שבמים. נדר תלוי ברוח פיהו יפב רוחו יזלו מים. נדר תלוי בקול ק"ל ה' על המים. עפיהו ה' מה שניתנו בשם בזוק גדילם על המים בך הן לנו מים. ושובין יום גדול שהוא סוף השנה ואומר הושיעה את עמך בו'. על שם זה היו קורין לותו הושענת רבה. רוקח:

תתקסה אין מקיזין דם בהושענא רבה שהוא יום רבה. ולא בשוס ע"ט דגזירין לל ע"ט משום ערב שבועות. ומיהו בין דהוברלו רבים אומר שהתי ה' מידי דהוי שע"ם שע"ג דקי מחדים בזוזי בדיהתא בפ' בינין מהר"ר בהן בשב"ם בהשב"ן בי' רש"ו. ולל מקום שהחור להקיז דם משום שבנה בתב מהרי"ו דאחור להקיז גם קרונין ברעפפין (פי' בל"ח קעקף) מה"ר דוד לנלהוט ור"י הטידו על מהרי"ל שהתיר להם להקיז בריבד' דבוילתא בעי"ט דלית בים שבנתא. וההושענא רבה יש רוצים לומר שהוא יום דין. מזה משמע קלת דבעי"ט שהחרון בל פסח בשיעה דמותר להקיז הוחיל ומלוי בזה דהוי יומא דדינא:

תתקסו בשבת דה"ה מוהבי' לומר קהלת לפי שים בקהלת תן הלק לז' וגומר וזה נדרש על החג. ויש מי שהתב הטעם לפי שבותו' הוא זמן שמחתנו ובפר קהלת מבבה הבמחה בי בל הבמה שהלקו ואינו רוצף להר ממון ואהבה ממה שים לו שתח שלטים היא. ומה"ר יוסף הכן יקוי בתב יען בי הוהה עוה לנו משם שמקן ז' שים במועד בנת הבמטה שהג הסבות בדוה בל יפרהל לרחות את פני ה' שלריך בו'. שקרא את התורה הזאת נגד בל יפרהל בו'. שקבל את הטם הזה שהשים והבוף ונרך הפר בטעריך בו'. שה"ל בי אז לריותו מועד נעלה הפר יבא בל יפרהל לבלם רגלים ולא יהלר פרבה. בן לריותו היותר מצוה מפלשתן שהפר שהרבו. וכן לריות זמנו בזמן שהבוף הפר הפי' עניי' והדלים לא היו שבריס דבר לריות מעוי הלקט שבחה ופיאה. וכן לריות הזמן בוה בהמיעות וקור הפר הגעריס והחולים והלובי המזג הגרתעים שהור מפני הקור או שהוה או הגשמים וכבנת הדרבים הביטייה בבור הסבה המוצעת היו הולבים בלם בשמחה ובצוב לב היה מנה לקרוא התורה נגד בל הטם ולשהרים לשמר את מנה ה' שהיה למען יטב להם. ולריות בי מצלת קהלת היה שלוח ותצוה' שהפר אין להם לב הפר עניי' הטולם בעיני בשהוטעים ובלתי מיובלים היבוי שבוהרם עם השבה

יוסף דעת עליון ומה להשיב על הפיקורס. וזולת זה מסכלת דברי השולם הסכל ומדיניהם של היובר וירחם הלוהים ומהשבתו בהומרו קוף דבר הכל נשמע מת הפלוסיס יכה. והוא ירפאנו יית'. ומלוותיו במור וסוף מהשבתו יית'. הסבר בעבודה יפתך עניית המלוה. לכן נשנו לקרותה בהג הסוכות עם החיוב לקריאת הספר תורה והדומי לו מהזדיכי' לא ה"ה למעלה ומהמשכילי' לכור מסמול תשם מהעניינים ההומריים מהר בעבע הסד' דבק בהן. ולכן בהולי נקרא שמו קהלת לחיותה דברי' נהמרים בהקהל בספר התורה הקריאה בהג הסוכות בהקהל לת העם עכ"ל. וכן כתב החכם פועיה בדרשותיו בלבך נקרא קהלת מדברי נהמרו בהקהל. ומה חל יום שמיני בשבת מן תומרי' נו קהלת:

תתקסז על כל המצות מבוארין על מקרא מגלה מוך מעל קהלת בחוספת סופרים וכן כתב ר' בחתם. וכן נהג מהר"ם וכן ס"ח בהג"ה מיימוני שהלכו' ת"ב. נעטמת מסוס דהיכו מציית הת סידים לעיון סרומה כמו שהר כתבי קודם שנזכו תכיוס עליה' בדפו' פ"ק דשבת והה לת נזכר מסוס דשלמה בהכמתו אמר ולת ברית הקודם במגלה פ"ק ז':

תתקסח בשבת דתה"ת מפטירין ביום בת גוג לפי שעתיד תיות מלחמות גוג בתבדי ח"ת. ומבקרי לקדושם ולטוהרם לשבין ולשמחה ותותם מקדם ישראל והזמנים. מבה"ב בשבת דתוס"ת על פסח עיין לעיל סימן תרע"ח:

ענייני שמיני עצרת

תתקסט בשמיני עצרת בקידוש ובתפלת י"ח ביום שמיני הג העצרת הזה. ועיטם למנשב דבכר היסוס מברכין על המלוה בעון הג המע' הג השבועות. הג הסוכות ולי לומר שכח שמיני לחוד לת נדע מהיכה שמיני הוא לכן לומר עמי העצרת. ולי לומר הג העצרת לחוד ה"ת ם ושות הוא דעמי מתקבי עצרת. דשבוע תיכם מתבמיכן בעצרת תיכן לקך לומר שמיני כן כתב המהרי"ל. וכתב עיד ושיב מ לחי וז"ל הם בת לומר הג יאמר לת יום שמיני הג העצרת הזה דלת מבטיא שהוא פעל לחג ולת הג בפני עצמו. כראתיכן דרים יומא מי היכא מידי דשיקר רגל לת בעי פריסת טפל לידיה בעי פריסה. ומפי' למתן דלומר בשמיני רגל בפני עצמו הוא הני מילי לענין פ"ז ר קס"ב אבל לענין תלוכין המלוחי רחמן הוא. ולכך ס"ל שלומר לת יום שמיני העצרת הזה עשוה הוא בידו בשמיע מהוא הג בפני עצמו כמהר הגיס ע"ל. ויש בתין מומרים כן לת יום שמיני עצרת הזה ותין מומרים הג בלא גמלה בתורה שנקרא יום שמיני הג. ומורי ז"ל היה מומר יום שמיני העצרת הג הזה כמו שכתב בשמוחותיו ולא נהוג עלמה כותיה:

תתקע ואוכלין בסוכה ותין מברכין על ישיבה דמיסק בגמרא ולכתה מיבב יתבינן ברוחי לת מברכין. וכתב הרא"ם והיינו טעמת דלת מברכין דכיון דיש שמיני עצרת הוא ת"ה לברכי בסוכה דקיין מהדדי מי יום סוכה לתו שמיני עצרת

הוא. ותי שמיני עצרת הוא לתו יום סוכה הוא. ומסוס דספקא מרווייהו עבדינן להומרת יתבינן בסוכה ולת מברכינן. ועוגנין בו מנהג י"ע דהוא יום שמיני עצרת ועבדינן להומרת. אבל בלועג לת רחו לתקן שיעשוהו בלת ברכה מספק מפני שהוא מוקדם לעלמל ומינכרה מילתת שהוא נוהג בה מנהג הול. אבל סוכה פעמים שסוכתו עריפה עליו ואוכל בה בי"ע שהחרון שלת נעם מתו סוכה ולת שייך ביישיבתה שיעשה מוצ'ושד דלועג כל שבעה הוא דרכנן שב' ולקחתם לכם ביום הרחמן. ולכך אין נריך ליטול הלועג ביום ח' בלת ברכה מספק. אבל סוכה שהיא דאורייתא אוכלין בה מספק. ולכן בליל שמיני עצרת לת היה מהר"ר טעבי"ל ז"ל אוכל ביום דה"ב היה נריך לברך ליתב בסוכה ולומר בקידום יום הג הסוכות כי עדיין יום הוא. וכ' המרדכי יתובי יתבינן ברוחי לת מברכין פי' רחבי"ה היון דאוכלה היכרא דלת מברך בהפר עשה כל שבעה ימים לת הוי כמוסף. אבל ליכן בסוכה אסור משום דמחזי כמוסף ע"כ וכן הוא במהרי"ל ובמנהגים:

תתקעא בחב בעל הנסות מנהגים מה שמתהילין לאזהיר זמיה בשם במוסף על שמיני עצרת הנ. ומוריד בעל במוסף רחמן דבשם כדי שיאמרו כל המוציאים בעל. כי על הוא סימן ברכה לעולם. אבל בשם בהג סימן קלקה הוא לכך מתהילין בשמיני עצרת ע"כ. ואני אומר דמה שמומרים על ביום רחמן על פסח הטעם הוא כמו שבתבתי לעיל סי' תרס"ג. ומה שמומרים בשם בשמיני עצרת דהג דלת נהוגין על המים כדבתבתי לעיל סי' תתקס"ח לכן מתפללין עליו. וכ"כ המהרי מוציב וז"ל תן הלק לשבע. שבעה ימי הסוכות שהם עיקר השמחה. ובשם לשמיני זה שמיני עצרת כמו שהרז"ל כי לה תדע מה יהיה רעה על האדון ליומר שם היך שהם כן היך יודע מה רעה מהיה בחדן מהשמיים העניים בזה היום כמו שהתרו חז"ל. ולכן הנו מומרים בשם בזה היום שם ימלאו העניים בשם על האדן יריקו ונו' לשון שם כמו ושם תקריב מנחת ביעורים ושם יהיה היובל שהיו השופרי תלת ודלי ליומר שם שתו הלקו לשמיני ימלאו העניים בשם ויריקו אבל העולם בהכוס ובשלון. הב"ח שבהקים השנה שנזכרו הכל כמו שם מרדים ועל המדינה בו יאמר. הדין הוא בר"ה כמו שהוכה בתעשם על תיתו הכיוב. אבל הגמר דין הוא ביום זה כמו בדיני של אדם הוא בר"ה וגמר דינו הוא ביום הכפור. ומ"ש מה הוא דין ומה הוא גזר דין. הדין הוא שיתמרו ברהם הספרים פלוני יחיה ופלוני ימיה. אבל הפסק מה יהיה הספרי מי העושה הוא ביום הפור. וכן הגמרים בר"ה גוזרין תומן מרובים מי מועטים. אבל בעצרת הוחמין שיהיו מרובים ויפלו לחקוה שהין בו יסוד מי שלה בעצרת נגזרין היתך יבואו וכיון יבואו ע"כ:

תתקעב בחוקם מבריח הקמח מביב הרוח ומוריד הגשם הן קיימת לן לעהוב כדי שגם הליטוי מתפללין במוסף מביב הרוח הן מסיק בפ"ח ובמהרי"ק שין לעיל סימן קכ"ב קכ"ו קכ"ז:

תתקעג הא דמיוני מקלח בני הדה לתבול מי

שעדיף בסוכה וחלי הפלאי בבית. יש רשיים למנהג ממדרש הנ"ל ומה פרשת פנחס ילמדינו רבינו כו' על ולמה התירו חכמים להפטיר מן הסוכה כו"ע ההחרון של הנ. לפ"ז כל שבעת ימי חתנ מתפללין לעלוי' ויום ההחרון מתפללי' לנשמות ולכן נשבורי' מן הסוכה כדי שיתפללו על הנשמות' בלב שלם:

תתקעה כשאורע בשבת לכל שעודם שליחים בסוכה משב"ן פ"ב מיד אחר בשמ"ז של שחרית עיין לעיל סימן ת"ן אות יח לענין

תתקעה לדידן דמורידין כלים מן השולחן ולמעלה כי"ט אחרון. אין לעשות השלחן והכלים במקום שנשב שלא לשכון מי"ב לחנוכי. לא יניחם בבית ובלילה יכנסם. ולעולם בלילי שוכות שלך ונעל תעמ רבות ואומר יהי רצון שנזכה לשבת הבאה בסוכות ליקח השב"ן:

תתקעו יום שני שהוא שמחת תורה ולמה נקרא שמחת תורה על שם שנשלמה שסיימו ישראל את התורה בה ביום ולפני הקב"ה לקטרג עליה' ואומר ישראל לומדים תורה ואין גומרין אותה. וכי מסיימים אותה אומר לו הקב"ה הלא סיימוה. והוא מפיג לטע"י שסיימוה אין מתחילין אותה ושמחתילין אותה ע"י פרשת בראשית מפיג לו הקב"ה הלא התחי' וה. נמצא שאין יכול לקטרג על שם זה נקראת שמחת תורה. וגם רגילין לעשות שעודם שמחה לכבוד התורה. ולפני התורה רגילין לעשות לשושנים שעודם ומזמין את הקהל. ונוהגי' לסס מתלים טוב ס. ומלהני עקרו של מנהג במדרש הזה בתהלת שיר השירים ויבא ירושלים ויעמוד לפני אהרן וגרים וגו' ויעש משתה לכל עבדיו. אמר רבי יצחק מכאן שעושין שעודם לגמרא של תורה הנ"ל מפ"ז בהגיה"י כוף משכת סוכה וכן בהגה הרוקח סימן רכ"ב:

ענין הסוכה ונרותיה

תתקעו איתא במדרש כיון שהקביה שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי ולשם אהרן והלשה דעתו כשלא היה עמהם בהסוכה לפ שהו ולא שכנו. אמר ליה הקב"ה למשה דבר של אהרן ואמרת אליו ים הנשא אהרן שים בה שלהבת הנרות ואני עושה שה ליאהרן ע"י בניך נשים ושבועות. והנשא שקרויה על שמם ושהו הנשא בית המשולחן. ולפיכך הממיך פרשת בשעלותך את הנרו' לפרשת זאת הנשא המזבח. ושים' נמי בילמדנו ובמדרש רבה אמר ליה הקב"ה למשה לך אמור לאהרן של תתירא לגדולה ושזה שתה מוכן לקרבנות כ"ז שבמש"ק קיים הם מהנים. אבל הנרות לעולם של מול פני המנורה. ודייק הרמב"ן והנה דבר ידוע שבשלו בתמ"ק קיים הקרבנות בשלים מפני הנרות אף הנרות בשלים אבל לא רמז אלא לנרות של הנשא השמולאי בשיה מהנת אף לאחר התרבן בשלוחינו. הנה רמז נדול בשמיטות פרשה זו לנרות הנשא. וכ"ל הכותב דלכן נ' פרשה ההפטרה שנוהנ פעמים לכתן נר בהעלותך את הנרות דהשתן. של מול פני המנורה שני. יאירו שליבי.

שבעת הנרות רציני. ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה ממיני. השלה נר היה שם. וזה מעשה המנורה שבשת. כן עשה את המנורה שמנה. רמז לשמנה נרות של מצוה. וכפ' תצוה של הכהנים התחיל שבת ורנלים פרשת עקר' כ"ה ויה"כ סוכות ויהבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל וסמיך ליה ויקחו אלין שמן זית זך כתית למאור רמז לחנוכה שמן זית זך מן המוכתר. ומאי לשעלות נר יעריך את הנרות. ללמד לילה ראשונה נר אחת והא"ב נרות שמור שמן זית לסוכות מה סוכות שמנה ימים אף הנרות שמנה ימים וכפרק במה מדליקין ת"ר בשעריס והמשה בכשליו יומין תמיה אימין הלא למספר בהן ודלא להתענות בהן. כשנכנסו יוונים ממאו כל השמנים שבהיכל וכשנברו מלכות השמונאי ונלחום בדקו ולא מנאו אלא פך אחד של שמן שהיתה מונחת בחותמו של כהן נדול ולא היה בו להדליק אלא יום אחד ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמנה ימים. לשנה הבאה קבעום ימים טובים בהלל ובהודאה. ות"ק למה קבעו תיכף על שם נס השמן ולא קבעו על שם שלה היסים שנעשו בימים הללו כי נתנו רבים ביד משעי' כו'. יש לומר שחוקן הנסים ים פתחון פה לעושים לומר מקרא הוא ולא ה' פועל כל זאת. ח"ו כי יקבע עיניו כזה ליטול רשים ביד משעים לחיות שבח. אבל נס שבר כזה שנמן שבר בו להדליק רק לילה אחת ומהרבה מעלמו עד שיספיק לשמנה לילות אין לך לומר כי מקרה הוא. אבל בלא יודו ויאמרו מאת ה' היתה זאת היא היא נפלאה בעיניו ולזכר נס זה תקנו חז"ל להדליק נרות בכל לילה מלילות אלו:

תתקעה מדליקין נר המוכה בשב"ק בדרים זכר למנורה שבמקדש בדרים. ומבדרין חוטם ממזרח למערב ויפנה מעט אל ימין כ"ב מורי הנמנן שבשת הנרות רציני. ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה ממיני. השלה נר היה שם. וזה מעשה המנורה שבשת. כן עשה את המנורה שמנה. רמז לשמנה נרות של מצוה. וכפ' תצוה של הכהנים התחיל שבת ורנלים פרשת עקר' כ"ה ויה"כ סוכות ויהבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל וסמיך ליה ויקחו אלין שמן זית זך כתית למאור רמז לחנוכה שמן זית זך מן המוכתר. ומאי לשעלות נר יעריך את הנרות. ללמד לילה ראשונה נר אחת והא"ב נרות שמור שמן זית לסוכות מה סוכות שמנה ימים אף הנרות שמנה ימים וכפרק במה מדליקין ת"ר בשעריס והמשה בכשליו יומין תמיה אימין הלא למספר בהן ודלא להתענות בהן. כשנכנסו יוונים ממאו כל השמנים שבהיכל וכשנברו מלכות השמונאי ונלחום בדקו ולא מנאו אלא פך אחד של שמן שהיתה מונחת בחותמו של כהן נדול ולא היה בו להדליק אלא יום אחד ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמנה ימים. לשנה הבאה קבעום ימים טובים בהלל ובהודאה. ות"ק למה קבעו תיכף על שם נס השמן ולא קבעו על שם שלה היסים שנעשו בימים הללו כי נתנו רבים ביד משעי' כו'. יש לומר שחוקן הנסים ים פתחון פה לעושים לומר מקרא הוא ולא ה' פועל כל זאת. ח"ו כי יקבע עיניו כזה ליטול רשים ביד משעים לחיות שבח. אבל נס שבר כזה שנמן שבר בו להדליק אלא לילה אחת ומהרבה מעלמו עד שיספיק לשמנה לילות אין לך לומר כי מקרה הוא. אבל בלא יודו ויאמרו מאת ה' היתה זאת היא היא נפלאה בעיניו ולזכר נס זה תקנו חז"ל להדליק נרות בכל לילה מלילות אלו:

תתקעה מדליקין נר המוכה בשב"ק בדרים זכר למנורה שבמקדש בדרים. ומבדרין חוטם ממזרח למערב ויפנה מעט אל ימין כ"ב מורי הנמנן שבשת הנרות **ובבית** מדליקין הנרות של שבת מבפנים בשבת הסמוך לפתח לימין ביתו. ואם יש מזוזה בשמאל ביתו כדי שיהו כדי שיכנס בין שני מזות. וכתב בשבלות מרדכי בשם ס' מוסריקון "שמאל "נר "תדליק "ימין "מזוזה וכתב מהר"ם שמתחיל להדליק משמאל ומסיים בימין דהיינו משמאל לימין כי כל פונות שתשה פונה היינו דרך ימין. וכנון כהנים בדוכן וז"ל מהרי"ק ה"ב נהוי להתחיל להדליק נר הרחנון נר היותר ימיני ויברך ובליל שני שמוסיף נר אחר שמוך יתחיל ויברך על המוסף שהוא יותר בשלי. כדי לפנות לנד ימין כדברי מהר"ם. וכן בליל שלישי יברך על המוסף ויפנה לנד ימין. וכן תמיד על המוסף שהוא מורם על הנס ומהר"י בהב בסימן ק"ו דהמידנה נרוב מקומות ורובה דרובה דעלמא הפי' תלמידי חכמים אין לסס מזוזות בבתי חוקף שבהן מדליקין. ה"ב נהיכון להדליק בימין הכניסה בנד הפתח הסמוך לפתח. אף לדידן דמדליקין בפנים בדלתיהם ואם כן אותו נר שהוא כנגד ימינו הוא הסמוך לפתח לעולם. וכן נהיר

להתחיל

להתהיל שם"ס עיקר המצוה דבדידיה לחוד הוי סגי מי לא הוי בעי למהוי מן המהדרין . אבל מהר"ם מזחה היה לו בספרו ומ"ב היה צריך להדליק בשמל בשמיסה. ומשם כן גר שכתוב לפתח לעולם כנגד שמלו . ומ"ח מ"ב מה צורך לעשה לכל פומות מיפוק ליה משום הלי עשמת . י"ל דשקיל מינה שם היו הנרות מבודרים מלד הפתח לצד צפון שכנגד הפתח . כמו שם הפתח במזרח והנרות מבודרים ממזרח למערב שאז צריך להפוך פניו לדרום ולהתהיל בגר שכמיך לפתח ולא יפוך פניו לצפון ויתהיל בפותה גר משום דכל פומת כו' . וק"ל למדקדק וכדעת מהרח"י כן הוא דעת מורי הגאון ז"ל . וכתב ע"כ המדקדק יניח לתורכן בשפת הכתוב לפתח שם כולן שוין בעין שפה שכתיב לפתח שכולן כתוכין בכניסת הפתח ואז ידליק משמל לימין ויתהיל לבדך לשולם גבר שמלי ויפנה ויוסיף לימין ודו"ק . ומ"ם יניח לתרכן בשפת הכתוב לפתח. רוצה לומר יניחם במזרח בתוך הלל הפתח וכן הגיד לי הפה קדוש בעלמו והרחם לעמ"ם בתלבשו כזה בלשה :

תתקפב הבדיק בלילי רחשון מבדך להדליק גר של הנכה ושבשה נסים

ושהחייט . וכתוב לדבר שבה לך "ברוך ושים חותו על "כם ושים כל הכותה חותו "והי . ומכתן והילך להדליק ושבשה נסים דכם כל יותה הוא . אבל שהחייט אין לברך כל לילה מט"ע שבכל לילה מתחדש הכם לפי שבבר ברכתו הותו לילה רשבושה על הכתן הכוא ואין בכתן מתחדש דבר אלא שבשה בו נם שהכשיר ס"ה. ותוכח הברכה כתב מורי ז"ל שלהתוכה מלה שהת ולא של תתוכה שתי מילות . ומלתי כתוב בי"ל לומן שזה שלמד בפתח מבוש ס"ח שהחריו . והברו בתרומה מבוקדים בקנה שהחד הבי"ת בפתח . ובפרשת ויקהל בקנה שהד הבי"ת בשב"ח באין ס"ח שחריו ע"כ . ואני הכותב הומר אין יתרון לבעל הלשון זה המדקדק בלשונו כך . שהרי מלינו כמה פעמים בתורה שפוך מדקדוקו . למשל עני שיש הלמ"ד בפתח ואין ס"ח שחריה . למילכות המשכן הלמ"ד בשב"ח . מביה לבתורת אהרן ונומר הלמ"ד בפת"ח . לפתח האהל בשב"ח . יין לנסך בפת"ח . לשבעת הכבשים בשב"ח . ואפי' בהד קרא בתתו מזרעו למולך לבלתי שמית חותו. לבן אין לנו לדקדק בדקדוק הלשון הזה ויותר נכון לומר לזמן בריבוי מלהר דאמר הזה דשם"ח מורה על זמן המיוחד ומהו הזה דאמר שהריו :

תתקפא ואין להדליק עד שיגמור כל הברכות כמו שבושים בקריאת מגלה ונטילת לולב דכולה בעינן עובר לעשייתן . ויש שאר נמר להדלקת הנר הרשבון שהוא עיקר יאמר הנרות הללו ויגמור שהדלקתן בעוד שהומר הנרות כו' . ומה דאיתא בשבת שהריש די"ל הנרות קודש שיבדך שעשה נסים כתב שהרי"ל בשבושה שימן קמ"ה דאיכא למימר דמ"ם שבירה כשהן דאמר בירושלמי בשעת עשייתן ושהו אין לנו אלא תלמוד לומר דין דשיקר וכ"ם דאין מנשב בשוה לומר ושיהך נשבין ושבין ושין ושין ושין ושין ושין ושין הגאון ז"ל שוסח הנרות הוא הנרות הללו אנו

שהדליקין על התשועות ועל הניסים ועל הנפלאות שעשית לאבותינו על ידי כהניך הקדושים וכל שמונת ימי הנוכה הנרות הללו קודש הן ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד כדי להודות לשמך על נפלאותיך ועל נסיך ועל ישועתיך לא שבנה ולא שוסיף ולא תגרע . ושעשה שבושה וסיבן ל"ו תיבות לבד הנרות שללו כללו שהר הנרות הללו ל"ו הן ע"כ . ויש שכתבו בשפרו ונרין להיות לבד הנרות שללו אבו שדליקין דאי לאו שכי אין שהשבון שכון . אי נאמר שים תוספות בעשה ואי שבשר להשלם שבחי דרשים הלא. ואף לפי זה יש שלש יתירה ושייתי תוספ אחד היינו מן שמנין . עד שמלאתי בספרי דפוס בעשה שורי ז"ל ושם לא שים כותב על ס.סים ועל הפלאות רק על הנסים והפלאות ואז הוא שכון ל"ו זולת הנרות שללו אבו שדליקין . ושמהתי כשולא שלל ר"ב ושעה הרא"ם הוא ש"ד תיבות שבספר נרות הנוכה עם השמשים :

תתקפב נשים חייבות בבר הנוכה ושברכין אם אין להם בעל אף אם אינו בעיר שפוס דאף שם היו בחותו נס . וכתב הר"ן שנזדו היוצים על כל הנפולות הנפותות שיבעלו לנפשון שחלה ועי"י אשה נעזה נס . דאמרינן בשדרש דבתו של יותן שהכילו לרשם שהיוצים נבזיה לשברותי ושתכ' לת רשתו ועל זה נהגו להכיל נבזיה בחנוכה עכ"ל :

תתקפג אורח יכול להשתתף בפרוסה עם בעל הבית כדי שיברך עליו . ואם שאתו שברכה עליו בביתו אין צריך יותר . והע"פ שדליקין עליו בודאי בתוך ביתו אם הוא בשוס אחין בו יברהל שדליק בברכות לפי שהנכה הוא על כל אחד לרשות הנרות הללו ז"ל . ואם הוא בין שילודים ואינו רוצה לעשת בהדלקת אשתו שדליקת עליו . זאת יש פלוגתא דרבוותא שכ"י מולי"ן בשנכה ושכ"ש בתרומת הדשן כתבו דשפ"ה יכול להדליק בברכות . ושכ"י קשיא ושורי ז"ל השבימו אחין לברך ושהר"ם בשנכימו כתב דנוהגין לברך . ונראה דנוב לברך בלי הזכרת שם ומלכות :

תתקפד ואסור להשתמש לאורן לא שנה תשמיש של קדושה כגון ללמוד ולא שנה שלר תשמישים לחינו תשמים ערבי בעלמא כגון לעיין בשות לאורם וכיוצא בו אסור . ונריך להוסיף כך אחד והוא נקרא שמש וכתב השרבבי פרק בשה שדליקין דוהגין לעשות השמש יותר גדול שהאחרים שאם בא להשתמש ישתמש לאותו שגר . ויש נוהגין לאותשה למעלה שכל הנרות וסיבן ברבי"ם עומדים ממעל ל"ו. והנהות שרבבי שהלבות נתנו סיבן לאותשה שמש. והש"ת שדליקין "ל "הנוכה "שמש "שדליק . ולי הכותב נראה דיפה כיון שהכתב שנתן סיבן שלא נהשה . דאיתא בהנחות זהב בשם שהוא שליש שהשמש נהשה זה יון והרוקח כ' ה"ת ב"ם נהשה שבבת בניתריא יון :

תתקפה נרות הנוכה שהלבד אחד בבתה לבית שמש ולא פיבש אחש שהש

לשמם . גר מחכון יהיה אלא לשם גר תושב . אלא יפתחם ישתחוה לחוה סיר . מתערב גר על שמם בין שהי נרות על השלחן לא תאריכון בעל ברוב דהוי דבר שבמנין ואסור להשתחוה לאחר אלא בשעת הדחק עין ק"ק:

תתקפו קודם שהלקח יתן הם שמן כשיעור הוא שיעור שיהלוך היו שעה אחת אלא לא יהלוך ויתן הם שמן אחר כך . עבר זמן זה השיעור יכול לכבותה או חס ושלום להשתמש באורן מאי ואלמא כשהי . ויש מהמפרשים שהולקים על זה ואומרים שהוא מן השמן והפתילות בגיל הראשון . מוכיח עליו ומדליק בגיל שני . ותיר בגיל שני . מוכיח עליו ומדליק בגיל שלישי . וכן בכל הגיולות . תיר ממנו בגיל שמנה . עוש' מיני מדורים ובורכו בשני עניני שהרי הוקשה למנורה ואמרינן שהם מתערב בשמן ואין שניהם לבטלו שהין להוסיף עליו ולבטלו . ואסור גם כן להשתמש לאורה שהרי הנר הוקשה להיותן שמן יבש ליהנות ממנו כיון שנשתה הוחו ונזמן מרובה . ואפי' אם נתנו בכלי מיוחד אסור להשתמש . ויש שהשני שהשי הדעות ואמרו שהמוסר כשהוא תוך זמנו מותר להשתמש לאורו . היינו דוקא כשהשמן שמן יותר מהשיעור . ושמוסר שהמותר אסור היינו בשלא נתן לו השיעור . ומר אמר הדא ומר אמר הדא ולא פליגי . וכן כתב המרדכי בשם מהר"ם וכ"כ מהר"י קלאר ומורי הגאון ז"ל ולפיכך למיהך למה צריך לעשות מדורים למותר השמן והשתילות מלי שהי מעלי סוכה ומיהו השרו אחר השג . ואבר מיהן הר"ן ז"ל דשהי לה מקום להו אלא לימי השג לפי שעשיין להשתמר אחר השג ולא מקום להו למותה לגמרי . ולכל שמן ופתילה שעשיים להשתמר לגמרי כי יסיר לאו כאר לגמרי מקום להו למותה דאין הדש מלשה לימהי תכשה ברו . ואם שהייהו שרי אן שמוהין שרי הקלה מותה למותן לגמרי ודומה לעלי סוכה ומייה שעשלו בהג שאסורין כדמוכח בשרק שמביא שרי יין . ולא דמי לנר של שבת שעשויה לשום כולה למותה ואפ"ה נהגין אחר שבת מן השמן ומן הפתילה מפוש דשמא אף בשעה דולק לעלמו למותו נהגין ממנו משה"כ בנר מניכה . וכיולא בזה כתבו התוספות פרק היה בשבת מעלמת קודם זה הזמן אין צריך להזהר ולהדליק . ואפילו אם בשבת בערב שבת קודם קבלת שבת אין נזקק לה . כן כתב מהרי"ו בתשובה הדשן סימן ק"ב ובתשובה הרשב"ה בשפי' אם שה לקחת אחר שהדליקה ובשבת בשוגג היו מחויב להזהר ולהדליקה . ואם שהדליקה היו מבזה עליה . ומיהי ז"ל פליג אחרי דיעה הלו וכ' בשיעה שהרשה לצריך להזהר ולהדליק . ומיהו יש להשתבח אם להזהר ולהדליק בברכה קשה לו לה . וגרשה להדליק בלא ברכה :

התקפו מדליקין מגר לגר שפי' ע"י קיסם שרי לפי שונים שהלכה השחורת רק בעל פי שהוספות רחוי להשתמש . וצריך להזהיר בשבשה שעשים שהדליק בו שרות . אלא יהליקנו מן הנרות אלא מגר של חול . ובשבש"ע אין צריך להזהר בשרות שבשוכן של ריעה הן . ומ"ש יש להחות ולגעור אותן שהדליקן נרותיהם ע"י שפתות מגר בשב"ל . הוא שמ"ש דברי שבים שבוחות שהפילות . ועל ידי כך זשם שחול למלכות . וגר של שבלה קרוי גר של מלוה . אבל אחר שהבדיל עליה כבר עבר מלוה ויכול להדליק ממנה . דשפי' גר השלה אחר שיעורו שוב אין קרוי גר של מלוה :

התקפה מילא קעשים שמן וקיפוה פתילות שם כשה עליה כלי . כל שהילה עולה בשבדל גר אחד אלא כשה עליה כלי אחילו לגר אחד הינו עולה לפי שהוא כמדור' . ע"כ יש ליזהר לשעמיד שגרות בשבים בשים ולא בשגול דהוי כמדורה . גם לא יתחבש אחד בשבם ואחד יולה כ"כ שהרי"ו . ושהרי"ו כתב דלא ידבקה יהד שפי' אחר שהדליק גם הין לחוהבש שמוהים זה לזה עד שהתחמם וניפלות לו נוטפות ת"ז ושהרח"י כתב בתרומת הדשן ק"ס דמותר להדליק בשמיטות שקורין לחמ"ש מאחר שכל גר מוכדל שרשה שהבינו . ומורי ז"ל כתב דלריך להלוהה בשפה שהשוך לשפה ויתחיל מגד שהמלשי שהוא שמוך לשפה ויסבב לגד ימין . הכל שהדקדקים נזהרים אלא להדליק בשמוטות שהין שם הידור לגר של הנוכה :

תתקפט בחדרים ז"ל שיש רגיל בשבנות קטנות על שחנות . ועשמו שיש דלון שיש על שרש שיש לריך בכל לילה שהדשים דשניא בשוטפות דשבת הין שדליקין בגר יהן . ולהי בשהייהי שוהב שיש ממעייני שיטעה ממקור שיש היים הגוברים שיש על שלמ"ה מורי הגאון ז"ל דחיהי שקשה לו שרגות קטנות על כשף ובגיל שני שהתיגל להדליק שם ויריך להדליק ושעשה נשיש ושהחיינו . ונשמו בדשת' בברכות שגם שים השם ושקה כלים השדשים שברך שהחיינו . שף שהרח"ם ובמו השוה כתבו דבשעת קניין שים לו לברך הש"ש אלא בשתחתם שם עדיין . מ"מ שיש ניהה ליש להשדיר ברכה שהחיינו עם אלו אפי ברכות כמו שהדרין שהחיינו דלולב עם ברכת נשילה . ושהחיינו דסוכה עם קידוש היום . ובמו שהחדרים ברכה על נשילת ידים עם שהר שהרכות בבש"ל כשהבר הנשי הוא ז"ל :

תתקצ עשבן זית שלוש מן השוהבר לו שעוש וכן שמוסג . ושלוש לקנות שעוש מן הגדל' שם שנשף שרגות בל בש"ל שהחר דשתעביד בסו הדא שלוש ושעשר שזה יקשה שעוש שרגות אלא תשלוש אלאש כי הש"ש שהשבלו מ"ש שלוהים שם להשמיטי שלוש . ובהגה"ש בשבע"ן כתב וזה לשונו וגרית אל ע"ז ניהנו אלא לעבות בהן אוש דבר שלוש שפי' לעמוד בהן ע"ב . ובשלוחה בשבת שרהות שרחין עופין דבר יהן לשלוש כגון שעלין אלא שו הין לעבות לש"ש והביא ראיה ע"ש . כ"ש דבר שלוהב ושלוהל הבא אלא להשתמש למלוה :

תתקצא נר אל שבת ואר הנוכה גר שבת שדיף וכ"ש נגד קידוש דלף גר שלוכה שדיף שלוש פרשומי ניכה . ובכך מורי הגאון ז"ל ושהטיעמת רחוי לומר בשם שדליקן בשיש נגד הגר קודש קידוש היין שהרי גר קודמת ע"ב :

תתקצב נר אל שבת ואר אל הנוכה ידליק אל הנוכה בריעת ואח"ב תדדיר קודש .

אחת הם ידליק על כסא ברישא יהא אסור להדליק על הסוכה ה"ל כ"ש בסג"ם וכן מוכרכים הפי' מצע"י מהסי"ו כימן ק"כ בהגומא הדבן. ובמ"ב כתב מהרח"י בכימן ס' מדליקין נר הסוכה קודם שמבדיל וכן הוא במנהגים. ובעמח דידהו דכל מה דמאחרין לאכת מן הסכת טוב. וקשה בעיני הלא מדיר קודם ומעמח דידהו דמאחרים לעשת מן הסכת הלא כאן שמדליק נר הסוכה מרחם בסוח הול. ומני שיך עוד לומר דמאחרין לעשת מן הסכת והוי כעובל ובכן בידו מרחם בסוח מאחר לעשת מן הסכת ומדליק נר בסוח הם מלסכה. ולא ראיתי למעבד עובד' והח"ב מלאתי בקובץ אחד וזה לבומו במ"ם היה מהרי"ל מבדיל ואומר זמירות על מ"ם ואח"כ היה מדליק נרות הסוכה כך מלאתי בהגהות בן מהרי"ל שבגיס והעיד על אביו שנהג כך. וכן מלאתי בחסובת להרשב"ד והסנור כתב שמהרי"ל היה נוהג שהדליק קודם שהדלה אבל הנכון להדליק אחר שהדלה ע"כ וכ"כ הסעודה שהכ:

תתקנג אבר מהר"ם מרבוי הסעודה שמרבים בסוכה הם סעודות הרשות הלא קבעו' חלא לחלל ולהודות לא לשבוע ושמח. ומנהי הגלין ז"ל כתב דמעה לשמוח ומשה שבי קרלו י"ם והם ימי שמחה וכן פסק הרמב"ם והמרדכי הרוך ואנו נוהגין לומר זמירות ושבחות בסעודות שמרבים בהם והוי סעודת מצוה לדעת כולם. וכן מלאתי בהגהות מרדכי שים קלת מצוה וז"ל אני י"ע שכותב קבלתי שיהו אחר בשרשת ויהי מקן ושבות שבת וכן אחי"ח מעבח" והסיבה וכו"ן הם חותות הסוכה. וטמך לסעידות שעושים בסוכה. וחותות עבו"ח עב"ח בגיטרי"ה מ"ד כמו הגרות ע"כ:

תתקצד נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות. וכתב רמ"ם ז"ל הטעם כדי להכיר שהסור להשתמש לאורם. ועוד שמא יכבה נר אחת שמשתמשים לאורם וע"ב יבטלו לשתמש לא היה. ולפ"ז המנהג שמעו שים נשים שאין עושין מלאכה בכל שמח ימים ומקום שנהגו היסור אין לבטל וע"ל דדוקא הנשים שהמירו על עלמן יותר מפני שהשעבוד נשח ע"י מעשה ידי הנשים:

תתקצה גומרין שלל כל שמח ימי הסוכה ואומרים על הנסים בהודאה בתפלה ובברכת המזון. וכתב בה"ח יותן הוא הסמוגלי כמו שנמר בספר יוסיפו"ן. וי"ח הסמוגלי על דרך ואתי שמעיה ואוח דרך גדולה. וכתב עוד שם י"ח הרשעה בתירק שרי"ם והביאו לזה מה שמלאו בזכריה זאת הרשעה (פי' בעלת הרשעה) כי מלת רשעה הוא שם דבר כמו כי בערה בחם רשעה אבל יותר טוב לקרות הרשעה בהטף פתח תחת הרי"ש על דרך שכתוב ביחזקאל מדרכו הרשעה והוא שם השומר. וח"ם לשון חומר וזדים ביד עושקי תורתך ולא לשון דבר ושפכו כמו שנמר בכל השרשים. וי"ל כי דרך הספוק לקח דבתיב זדים הללו י עד מאוד מתורתך לא נטיתי ע"כ. וכתב הרח"ם והטור שם לא לשון זה מהזירין חותו. ימיסו שם נזכר בחותו ברכה כ"ז שלא הזכיר שם הנס

שפי' נזכר בין שהח לנסים הוזר. וכתב שכלנו היינו כשבוי' אבל שם לא שיים בשיניע להרחמן יאמר הרחמן עשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשים לאבותינו בימים הסם בזמן הזה בימי מתתיה כו':

תתקצו ר"ח בשת מפקין ג' ספרי תורות וקורין בשחת בשרשת שנחם. פ' ר"ח קודם לחנוכה. משום דר"ח תדיר וקודם ורחייב לחדיר קוד' מפרשת שנחם בשעשע ומסדר שחילה קרבנות תמידין ומוסי"כ שבת ומח"ב ר"ח כו'. ובשלחי הוריות בשתי מפיק מדרשות שקרא וכתב הרוקח פעם לחם בשת וקרא מרבע בפ' שהועד שבת בחנוכה ואמר ר' שם לא היה שם"ם מבחון לא היינו לריכין לקרות החמישי בשל חנוכה דשם לחריון הין מבניחין בחנוכה ופוריס לקרות כל עיקר. כלו' שם לא יקרא כל עיקר הין לחוש. אבל עכשיו שם"ם שי מבחין קורא עוד לחר וקורא בשל הנוכה. ולא יחזור ויקרא הרביעי שקרא בבר בלא מילתו כן חלא בשקרא כאן בחקום לוי ע"ל. ח"ב יפחת נפחת ר"ח בשת בחל להיות בשבת מיליחין שלשת ספרי תורות וקורין ו' בעיינו של יום. הבשיעי קורא בתירה שנייה ויוסף השבת ובראשי חדשיכם. קדים. ומפטיר קורא בחורה שלישים פ' הנוכה ולעתיד מקדימין בדר"ח משום דתדיר ומשני תדיר קודם. ומעתיר בנרות זכריה ומחי עד הן הן לא דממהי דסליק מיהא הקורא בחורה מפטירין לפיכך מפטיר בנרות זכריה ולא בשל ר"ח. ועוד משום דפרסומי ניסא עדיף. וה"ת לחת לא נאמר ג"כ תדיר קודם ומפטיר בשל ר"ח. וי"ל דהיכא החריך דתדיר קודם בשחפשר לקיים הת שניהם בגון בקריאת שפרעו' אבל בכאן ח"ח לקיים הת שניה' אחין קורין שני שפטרות. ולפיכך החריך פרסומי ניסא עדיף כ"ב החבודרסם. ולי חיקלא בתרי שבחות. שבת רחנוכה מפטיר בנרות זכריה. שבת שנייה בנרות שלמה ויש ויעש חירום. ושעש"י דנרות שלמה קדימי ושיה נדין לקרותן בשבת רחנוכה. כיון דנבואת זכריה היתה על חורבן בית שני שבו היה גם הנוכה. קורין בו בשבת רחנוכה כל"בו. ופעם אחת חירש החנוכה ושפטירו ויעש חירום ולא של החנוכה. ונראה למהרש"ק ז"ל לשפטיר של החן וכן חיתא בחור זרוע קטן. וג"ל דמהרש"ק ז"ל לעתיים חזיל שבחב שהנהגין לשפטיר בשנים' הפילו בתרי עשרים כמו שנהגין בחתרא דמר בוויג"ח דשיהם והחנוכה שפטירו ודבוהם ונוח חשים חשו לתרי עשרי. אבל היכא דנהגו שלא לדלג מעניה לעניה נראה דחין לשפטיר רק בשל הנוכה. וכן מנהג ברוקח שבחב בשבת רחנוכה מפטירין בשל הנוכה ולא של ר"ח ולא שום חשים. ומשמע הוא הדין בשבת שנייה דשמעתא אמרו אין שום חשים דוחה הנוכה ולא חילקו בן הורש מהר"ם ז"ל:

ענין ארבע פרשיות

תתקצז לעולם אין אדר בח אלא בזבד"ו. פי' אדר השמוך לניסן לעולם לא יבא כ"ח בשבת או בשני או ברביעי או בשבני בשבת והשמיני

והסימן זבד"ו. ועל פותו הסימן עבו ז"ל סימנים מהריס לדעת בהם ענין הברכות וענין ההפסקות. ולהלן הן הסימנים זע"ו ב"ו ד"ד וב"ו. פי' זע"ו הם יבא ר"ה הדר הסמוך ליהן ביום שביעי. קורין בו ביום פרשת פקלים. ובשבת שניה שחול שחוה בו קורין פרשת זכור. ובשבת שלישית שחול ט"ו בו. מפסיקין והוא מהרש פורים. וזהו סימן זע"ו. כלומר הל ר"ה יהדר בשביעי מפסיקין בע"ו בו. ופירוש ב"ו. הם הל להיות בשני בשבת מקדימין וקורין פרשת פקלים בשבת שלפניו. ומפסיקין לשבת הבאה שהיא שבת בו. וזהו סימן ב"ו כלומר הל בשני מפסיקין בו ביום. ופירוש ד"ד הל להיות גד' בשבת מקדימין וקורין פ'שקלים בשבי שלפניו ומפסיקין לשבת הבאה שהיא תרביע בו וזהו סי' ד"ד. כלומר הל ר"ה להיות ביום ד' מפסיקין ד' בו. ופי' וב"ו הם הל ר"ה יום ו' יה בו שני הפסקות בשקדימין וקורין ג' פקלים בשבת שלפניו. ומפסיקין למחרת שחול ל' בו. וקורין פרשת זכור בשבת שניה שהיא תשעה ה'. ומפסיקין פעם אחרת בשבת שלישית שהיא י"ו בו. וזהו סימן וב"ו כלומר הל ר"ה להיות יום שני מפסיקין ג' בו ו"ו בו. ולעולם אין מפסיקין בין שלישי לרביעי. וסימן כמו לתרביע כוכוח על פסח. בין הכוכוח הללו הם רגה לפחות יהחה בין שלישי לרביעי לא יפסח. ולעולם קורין פרשת פקלים או לפני ר"ח אדר או ביום ר"ה. והטעם לפי שבאחד באדר מצניעים על הפקלים שהתורה אמרה זאת עולת תודם בחדשו להדשי תבאו. ומפי השמועה למדו שמר"ח ר"ל ולמר בחדשו כלומר חדש ושבח לי קרבן מתרומה חדשה. פ' שהשומה בקלים חדשים. ולפיכך מצמיעים חדש אחד קודם ניסן כדי שיהיו כל אחד ואחד מהנים השקל בלו ויהיה שכל נשוי ומוכן למקדש בשבת ניסן. ועל כן בשחל אדר בתוך ימי השבוע מקדימין לפסמיע ביום שבת שעברה שהם יתחרו עד שבת שבאתה לא יהיה תודם פלא בין ההכרזה לתחם תודם ניסן. אבל בשיבא רגה תודם בשבת אין לריך להקדיש שהרי יש כאן תודם:

ועוד אמרו ז"ל טעם אחר במסכת סופרים לפי שהיה גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם בהמן הרשע היה עתיד לשקול שקליו ליסראל. לפיכך הקדים שקליהם לשקליו. זכר לחומן שקלים קורין פר' שקלים בשבת שהמוכה לר"ח אדר מלפניו. ופרשת זכור קודם פורים. להקדים זכירה לעשייה כמו שכתוב והימים האלה נזכרים ונעשים. ועוד דכתיב זכור את אשר עשה לך עמלק ואמרו חז"ל יכול יהא בלב. כשהוא אומר לא תשכח הרי זכירה בלב אמור הא מה אני מקיים זכור הוי אומר בפה. ופרשת פרה אדומה להודיע לעם שכל טמאי מתים טיהרו בחפר פרה לפי שכר"ה ניסן התחילו הרחוקים לעלות לירושלים. ולפיכך אין מפסיקין בין פרשת פרה אדומה לפ' הודש. ועוד שהרי"ל דורשין בהלכות הפסח קודש הפסח שלשים יום ומשה לא היה יכול לעשות פסח עד אחר השלה וטיהרה. ולפיכך קורין פרשת פרה שלשים יום קם שלשה פרשיות ודיני השלה כדי שילמדו ישראל לעשר

עשרון לפני הפסח ויעשו הפסח בטהרה. ופרשת החודש ברביעית מפני ר"ה ניסן שעשיהו על יום הוא והודש ניסן הוא רגה לכל חדשים ולחדשי הרגלים. ואחרי"ל בדין היה להקדים פ' החודש לפ' פרה. שהרי בלחה ניסן הוקם המשכן ובשני לו בשרפה פרה. ולמה קדמה פרשת פרה לפי שהיה מהרהן על ישראל. פי' מטומאת מת כדי שלא יהיו נדחין לפסח שני:

תתקצח כתב הכלבו בענין פרשת פרה מעשה היה בחזן שקרא ופ"ק להגיד הגר בתוכה וגלל ספר תורה ויצא במקומו. וקפד רבי על החבר ואמר לא קריתם אב' כלה ודומה כאלו לא קריתם כלל שלא אמרנו אלא רמז בעלמא וחזרו ופתחו ואמרו פרשת הפרה ושקורא בבך לפניה ולאחריה מעשה רבי וגמרו כל הספרה עד הטמא עד הערב:

תתקצט לא מצינו שלריך לקרות בס"ת אלא פרשת זכור תוספתא פ' ב' דמגלה וכן בסמ"ק מביא עשה לזכור מעשה עמלק והוא פרשה זכור כו'. ע"כ כתב מהרי"ם הואיל ואין יכולים לבא למנין לפרשת זכור יש להם לילך למהרא בניהון ובטעמים. וכתו' פ' שיה קורא בתבו דפ' זכור ופ' פרה דמוריימה הביאו הב"י בא"ח סי' קמ"ו ובסי' תרפ"ד. ומורי מהר"ם ז"ל כ' בספר חכמת שלמה דעשות הוא ומחק פ' פרה.

ין פורים וקריאת מגלה

תתר מנהג פשוט להחעטות ערב פוריס לזכר דברי הלומות וזעקתם שעשו בימי מרדכי ואסתר. ונשפ"י שחותב הלומות היו בימי פסח נהגו הכולם לסמוך לחענית לפוריס. ובאחל פוריס להיות בחחד בשבת נהגו להחענות ביום חמיסי שלפניו. ולא דמי לת"ב דמחריס דתין מקדימין לפורבנות פ"ק דמגלה. והרב המגיד כתב הטעם שמקדימים ליום ה' לפי שח"ח לאחר עד יום רחמון לפי שהוא פוריס. וכן תין מחענין בע"ם מפני כבוד השבת ולפ"י שנפסקה שלשה בע"ם מחענה ומבלים. דווקא כשבת זמנו הקבוצה לו בע"ם. אבל כשהוא נדחה מזמנו תין קובעין לו בע"ם וכן מפורש בחבוחת הגאונים ז"ל עכ"ל. מטעם שדברים דחם הל ר"ח בשבת. ער"ם זמנו הוא ותין להקדימו וכן פסק מורי הגאון ז"ל כדכתבתי לעיל סימן תמל"ח:

תתריא ערבית מתפללין תפלת ערבית כשאר ימי השנה רק שמוסיף על הנסים. וממחיצים עד שתחשך. ופוסקין המגלה כולה שתחא פתוחה כשנגרת. ואסור להזן לקרות המגלה עד שתומרי לו קרוב. וחן הקורא עומד ומברך על מקרא ושעשה נסים ושהחיינו. וכל העם יושבים ומשתיעים לקול הקורא כמו שכתב הסמוגי לקט ו"ל כתב הרב רבי בנימין כשהחן קורא את המגלה לריכין הציבור לשתוק ולכוון דעתם בקריאתו. ואסור להם לקרות עמו דכיון שתין כתובים בגלון כתקנן ס"ל בקורא על פה. וכן הסם קוס שמעו הציבור לעצמם כולם יחד. הקורא חוזר עליהם וקורא מתוך הספר. לפי שבקריאת הציבור

ל"ז יעלו ידי חיבתן שהרי קרעו לומס על פה וכן מנהג עכ"ל. והרשב"ם כתב בהשובת הגי לומר שכל מי שהוסף בידו מצלה שלוש בשרש לקרות בה פי' לקרות בה עם הצבור ליבור גדיעי מוצא מפני' שקרעו לומס מפני בזיון דעת בקריאתו בהוסף מצלה ע"כ. הרי כתב בהדיא דיפה שהיקתו מדיבורו לקרות ממצלה שלוש כשרש. ומה שהנו קורין' בהומפים בעת קריאת התזן. על קריאת הצליה ליבור הנו שהכינן. וקורין בהומפים מנוס דל"ת טבי יכול לבמוע מצה במלה כמו שכתב הרא"ש בשטיבה הביאו הטור סימן כ"ט. לך לומס שקורין בהומפים בעת קריאת התזן על יגביהו קולם. רק קול דממה דקו יבמע דהם יגביה קולו אמת יהן לב השומע לזה שקורא בהומס ולא לקריאת התזן. וזריך לבעור בני שיושין כך כמו שכתב בשורהות היים נהגו לבעור בני שהשייע להתזן על פה. וכ"כ הבלבו ו"ל מהגו לבעור בני שהכייע על התזן בעל פה. והטעם שמא השומע יהן לב לקריאתו שהוס בעל פה ולא לקריאת התזן ע"כ:

תתרב ואם קרמה שיהוגין פי' שפשה פה ושהה והמ"ב חזר למקום שפשה שהה כדי לבמור לא כולה יצא ואפי' שה בבתיים. ומיהו אין להפשיך בדבריש בשליש ובועדרים בני שהה בבתיים. ובא לא יפשיך רק כדי בשיעי בין בהמצע פשוק. בין בין פשוק לפשוק מצוה דהייב לקרות בהברת. וזריך לומר שברת בני שהן ובעברת. בשהיה אחת. ויישיב טעמא בגמ' מצוה לכולן בהדי הדדי בשקין בשמעייהו. ולכהלה מוהגין לומר בשהיה אחת שהם מצות לים ואת פרשנדתא בו' עד שברת. והמנהג הזה הוא נפלא בעיני הג"ה מיימוני שכתב שהרי הטעם מצוה לכולהו בהדי הדדי שפקין בשמעייהו וזה לא היה אלא בי' בני שהן. ואפשר מצות לים לא בייכא בהאי טעמא ע"כ. וכבר נתעורר על זה ג"כ בעל רוקח ומקן שעה לדבר מצוה דאי בני שהן היו שרי ל' על לומס ה' מצות לים כל ה' היה שר ופקיד על ל' ע"ל. ומה שבלבה היא נקבלה בשבר פיוס. ובאמת המיוסף דהיינו דווקא לכתהלה אבל בדיעבד אם הפסיק בייכים יצא:

התרג ונוהגים לומר ד' פסוקים אל נצוצה בקול רם וכתב התניא דאיני לא הובא ולא מנהג אלא שמתם תימוקת וקוצות לפניהן כדי בשמחו. וגם ברצוצה שני בזה סוצ"ים מה זאת ומחוך כך אתה בא לכפר גבורתיו של הקב"ה לשעון ישמחו ולשעון ילמדו לירצה לוצה כל היוים:

תתרד ומנענעים המצלה כשלומרי' שהגרת הזאת. וכן בס"ם כשאומר ואתן לו את פדותו ובברכה לאחרונה כשאומר מודים לאמת:

תתרה ואחב גוללה ומברך הרב את בינהו כו'. ופ"א שהחיל הרזן הברכה קודם שגללו ועבר בו מהרי"ל עד אחר ברכו טולה והניחוה אצל הקורא על המגדל ולא הזקיקו להחזיר להתחיל ולברך:

תתרו כתב בחורות היים כשמזכיר הקורא את שם המן ובניו מנקשים המיוחות בשבשים או בלוחות עץ שבידם וכתוב בהם שם המן ובניו וע"י הניקוש הם נמחקים. ולמנהג הזה יש בודם בהנדה דשמרינן כי מהם שמחה לא זכר עמלק לפי' מעל הטעים ומעל השבשים "מהם "לשמחה בניש" "זה "השן לכן אין להלעיג על המנהגות כי לא לשהם נקבעו והמנהג הזה מוהגים בשפת ובפרובינצא ומוהני' טעם ע"ם ומם בשעים ירקב וכתן לדבר וכיוצ" שם" בן" הכוות הרשב"ם ס"ת השן:

תתרז הקורא להולם וליולדת לעפ"י שכבר יצא בב"ה מבבך לפניה ולשהריש לעפ"י שאין מניין. אבל אין לבבך שהניעו סופל וכבר יצא מהר"י ויי"ל:

תתרח כתב בהריטה שדאן מי שהוא לומס קלת אלא יכול לילך לביתו הבבבת לקריאה המגלה ולריך להמתין עד לשהר שקרעו הקהל וקבשה עניו ליבב כ"ב בהעניות. יכול לשמוע קריאתה מבע"י לשהר תפלת ערבית מפני המגה ומילך דהייט שעה שהקהל שרוים בתענית ואבילי קודש שיולה:

תתרט מגלה בזמנה ביחיד ואלא בזמנה בשעתה. ופר"ם אלא בזמנה כגון כפריש המקדימים אין קורין לומס אלא בשעתה דבעינן פרסומי ניסא. וכתב הר"ן דלא נהירא דבימי רב ורב אסי בבר בשעה הקדמת הבניסה. אלא אלא בזמנה בשהל י"ד לבני עיירות או ט"ו לבני בריבן בשעת שמקדימין וקורין בע"ם ע"ב. ומ"ם בשהל י"ד לבני עיירות לפוס דייבמת לה דק דאלו י"ד לשולם לא יצא בשעת במו שכתב הטור ס"ח סימן תרפ"ח. והנכון בעיני דאלא בזמנה שיהו מי שילא בי"ד קולא לו לנפיק בספינת' ואיהו יכול לקרות בי"ד קולא לומס בי"ח בי"ב בי"ג בי"ד בשו שכתב הטור בסימן הל"ל. וב"ב הרוקח והמרדכי פ"ק דמגלה וב"ב בהגהות מהיר"י בשם ס"ז וב הוא בשהגהי מהרא"ם:

תתרי שחרית לומר על הנסים בהודאה. וקורין בפ' בשלח ויבא עמלק שלשה גברי עד סוף הסדרה. אע"ג דאיהו אלא ס' פסוקים כיון דסליק עשייה בפיר דמי כ"ב הטור ס"ח סימן קל"ז. והסורחת חיים כתב שרשא עמלק ס' פסוקים ולא הוסיפו בו מלמעלה ולמטה מפני שאמר הקב"ה עמלק גורש להיות אמי וכשאי חסרים כך פרשיותיו חסרים וקורין המנהג ומברכין לפניה ולאחריה ומברכין שהחייונו דעיקר ביום דכתיב סימים שלא נה"מ אשר הניח:

תתריא במנחה מיפללין על הנסים ואח"כ מוכלין סעודת פורים ומתחילין לאכול הרוב ביום ואם מבל' בעוד בליל' כתב הרא"ש ז"ל שאי"ה על הנסים. אבל הנהות מיימוני כתב בפ"ב דהלכות מגלה בשם הר"ם שאריך לבבך על הנסים כדשבתן רב אלי על שהם במ"ם וב"ב בא"ח בשם הר"י מקור בי"ל. ומבר"ך מיזח טיראה כתב מידי דהוה מסעודה שלישית על שהם שמבבה בלילה שמזכירין שהם ה"ל על הנסים הוסיל והתחיל ביום ולא שהפלג ערבית. ואם שהם על הנסים אף על גב דעשלה אין מחזירין לומס בסעודת פורים

פורים מחזירין לומר כי כבר פורי הגרון ז"ל בתשובתו בשם גדול בדורו מהר"י יעקב כ"ץ. וגם הל פורים ביום ו' לומדין פרשת פרה. ולא נערב להר מנחה כי אין לבטל בפ"ם בין מהרה לערבית מפני כבוד שבת וגם בלא לקלקל סעוד' של שבת. ומהר"ר מיכאל ז"ל כתב שהוה ורגילות נהגו בשל בשמיני עיקר סעודה שחרית.

תתריב כוונה להרבות בסעודת פורים ולריך בשיכחר עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי מיומרא דרבנא בפ"ק דמגילה. וכתבו התוכפת דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי ארור זרוש שכתר ארורים כל הרשעים ברוכה ארורים כל היהודים. וכ"כ הר"ן בלומר דלי בין ארור המן לברוך מרדכי לחוד אפילו בתוך שלא כעני פיה. וכני מיומני דהלי מיומא למזוה קמחר ולא לעבב וכן הסיב מהר"י מלן ז"ל בתשוב' ז"ל הא דאמר [illegible] חייב היינו לשכומי ולאי מזוה בשלמה הוא. ומכי מסייע ליתא דחייב ר"ח ולא קאמר דסעודה פרים הוי דיעל הכי דימי שלא כתוב והיכא מבהה בלא שכרות הדע דלכל יוסף ילוף מיום שלאחר הרמיית מכלל דעיקר בלא שכרות וכשומי בולי שלי. וכן אמר מהר"ם דלמזוה קאמר ולא לעבב עכ"ל. ובקונטרס מהרי"ל שלי בשלמי אמ"ן ס"ל הוה לריך להשתכר בייתי והסיב ע"ש דכשכר מעודה פי' ר"ל נרוך מרדכי וארור המן שיך בניית' והפילו נתוי דהיינו פיוט כל כך בקל הוה מועט בדעתו. והשתדרשם כתב ו"ל ובכל המירות כתב ומלשה בעיני בפיוט היה בעל הסיב ...הד בוזים ארור המן ועל הסיב ההד בוזים ברוך מרדכי ואריך ליתשה בפעמים אחין אחד מתחון ומועט. הר"י עשה פיוט בדוגמת זו לו אמת מפני בלא היו ר"ן לשתות יין בהשכרין בירושלמי רבי יוסי אמי ר' בסי בלילי דפסחה וחזק ריבים מדפסחה ועד עלרת. רבי יודה נרבי אלעאי אמי לרבא בכי וחזק ריבים עד הגג. וע"כ היו מתכסמין ומרגיזין במשט יין. אבל הנהגו ברגילין בו ואין אנו מתכחרין מהרה לין לשתות יין כ"כ ע"כ:

ואית היולך יקייבו הכמים להשתכר בפורים ובלא בשמים מקומות שהורה מנהג שהיו מכבול גדול השכרים כמו גה ולוט. ו"ל מפני שכל הנסים ליברלו בימי המשורות היו ע"י שנשתה כי בהשתה נעשתה ובתי מן המלוות ע"י שנשתה יין. שנאמר ביום השביעי בטוב לב המלך יין אמר להביא ובתי ונומר. ואכתר השתיה ע"י שנשתה בשאמר ויעש המלך משתה גדול לכל שריו ועבדיו אתו משתה אסתר ונומר. וכן ביין המן ומפלתו ע"י שנשתה אסתר יין היה. לכן חייבו להשתכר בפורים מפני שבזה הנס נעשרו נשתה יין בשעשתה אסתר. ושתה יהיה מזכר לנס הגדול בשמיה היין. והכלבו כתב לא השתכר בשכרות אסור אלא היה ואין לך שכרה גדולה מזו שהיה גורמת לגלוי עריות ולעבירות חמיה ועבודת זולתו. לפי שפתה יותר מלמידו מותר כדי בירתה לשמחה בשבועים וישתה שותה וישכר עד שלא ידע בין השתה

בממה נחמך . ומתה בלב טוב ייך . כי כבר רמה המלכים
תם מעשיך :

תתריג בתרומת הדשן כתב וזה לפומו מלתתי
הטעתן המובא לחת ו"ל
שמעתי מהר"ר טוביה בשם ריב"ח בכל מלכל מלוקחין
מהכריס זה מזה חפילו בלא ברכות מכום שמהת
פורים בשעת קריאת המגלה עד ליל שעודת פורים שהן
שתי לילות ויום אחד . אין בהם מכום שמחה . ולא מכום
גזלה ואין להזמינו לב"ד ואין מוספין עליו ובלבד שלא
יעשו שלא כהוגן ע"פ שבעה טובי העיר ע"ל . ויש
לומרים דהם הזיק אחד תם הכרו מכה שמהת פורים
פטור מלשלם ועיין בהגן מספט בדיני מזיקין סימן
שע"ה בם"ע :

תתריד בתשובת ר"י מיץ סימן י"ו כתב
דמותר לשכות פרלופים
ולשמות בגדיהם שבגדי חיש לשבגדי חשה וכן להיפך .
מאחר שאין מהכוונין אלא לשהתה בשלמת ה"ה לביהם
כלחים דרכן :

תתרטו חייב כל אדם חפילו אבל לשלות שתי
ממות לחים אחד ושתי ממות
לשני עניים . ושלות ממות הוא דווקא מיני מאכל
ומשתה . ובתרומת הדשן ב"ח המשלחים להבריהם
בפורים חלוקים וסדינים וכהאי גוונא אין יולאים ידי
ומשלוח ממות חים לדעתו . ולא מקרי ממות אלא מידי
דמכלי ומשתי כו' אבל ממות לשבירי הוי מאכלים או
ממות . ודווקא משלו כשאר השיב מהר"י מולן דבמשות
מעשר לא יפיק ידי ממות לאביונים . ומזה נראה לי
בחותן המקומות שמחנים קלבה מבל יפה לחזן קודם
קריאת המגלה משות פורים . וזה לא יפקי ידי ממות
לאביונים כי הוא בכלל השבירות . ואם לא יתן הקלבה
האות היה צריך להבריות השבירות האזו ול"ב הוא הלדקה
חשיב לנו ולא לעניים . אלא צריך ליתן בלשו אבי בפי
נדבת אחת ידו ואין ליתן משות פורים לשפחות נויות .
יאם סורגו אין לשבול משני דרבי שלום ה"מ . ומשמע
בהוג בשם הרשב"ן שבן מנהג בכל יפראל ואין לחפילו
לגויס דסוחיל ואין מדקדקים בדבר ונותנים לבל אם
אין מתנים לגויס היבה משום היזה וב"ב הסוה :

תתריו פורים מותר לעשות מלאבה . ובמקום
שנהגו שלא לעשות אין
ושעותה היו רואה שיש ברבה לעשות . ובני' מיימוני
בשלהות בתב דמשון דעביד עבידתה בשתרת דלא נהיגי
מאחתי' ליה עב"ל . ובתב הבלבו ז"ל וכבר בתבנו
למעלה שאסיהין בעשיית מלאבה בקבלת מהנה על בל
יפראל ואין לזלזל על המנהג היון שבשבו היסורו בבל
יפראל . ואמנם ביוון על שאחה בגון לבשות בית החמות
לבני ונטיעת של שאחה בגון הניבת בורהין של מלבים
מותר . וכו מלאבה מלות פרי' בגון בתיבה של מלות .
ומותר לבשל בסבי הלבות ובשם המקרמות שאדם
שאה בהן פקודי ה' יפרים היאחי לב ומגרת על שלחן
שלות ובותב בספר הזבהות . ובן בל דבר שאינו
צריך עיון נראה שמותר ע"ל . ובמהרי"ל המהר"ם
שלמחן דאחר בפורים הם ר לעשות בי מלאבה אסור

נם בן לבשל בבי היושים דבשביה היה שלחבה גדולה .
ומהרי"ל היה בותב המבות על שחלות הסר שחלו לו
בשעה שהיה מיבב על הסלבן בסעודת פורים ע"ל .
ובתרומת הדשן הם שהובנים לעשות בשה מלאבות
בפורים בשביבה ויוהים וכשה מיני מלאבות לצורך
פורים יפה הם עושים לו לא . תשובה ירא' דשפיר דמי
ובבי מוכה בפ"ק דמבני לעולם נהוג היסור מלאבה
אפילו בשהרת דרבי אלא רבי נטישות של שמחה נעשו
שלמת מע"ג דמלאבה בשורה היה לשם שמחה מותרת .
וב"ם נידון דידן אפילו אם שמלה לומר שמחתה
דנהוג שלא לעשות מלאבה בפורים . אך קשה לי דבשירי
פרק שני דמגלה מייתי ירושלמי שהם דתנן היה בותבה
וזורשה הדא שמרה לפורים מותר בעשיית מלאבה .
פירש שדברי לבתוב המגלה והשתה לפי שבדתי דלעיל
היבה מותה דברי במלאבה דלמת משום דמלאבת שמחה
היא לא אם ב בלל . דוהלי בתיבת המגלה שהיא עבר
מלות פורים שפי הביבי מלאבת שמחה ממלאבתה שעשין
לשמח רשות . מיהו נראה שלא בעי לשורותי שלא
שלא קבלו עליהם י"ט ממש בדחיתה בגמ' דלי היה
י"ט ממש ודאי היה אסור ע"ל :

תתריז בדרשות מהרי"ל אמר מהר"ם
שמהר"ר שלומיל היה אבל
בפורים והלך מהר"ם אללו ובניד לו דאבל שמהר"ר
יוסף סורה לו לנעול מנעליו ולילך לבה"ב לשמוע מקרא
מגלה ערבית ושחרית ולחזור הה"ב לאבלתו אך צריך
לקיים משלוח ממות חים לרעהו דאבל הייב במשות .
ודווקא בשר או משות יינה ולא תבשוקים העשויים
לשמות בפורים הוא לא יינחם . וגם אחרים לא יינהו
לו כיון דלשמות הם עשויין וכן נהג מהר"ם וכן סורה
מהרי"ל . אך אם אפשר לקבץ עשרה לקרות עמו
בביתו הרי זה משובח ע"ל . ומהר"ם הגיע ושורה
שאפילו הל פורים בחמעה בשבוע יולך ערבית ושחרית
למקרא מגלה אחר שהשלחו בבית הסבל . ולזה הסכים
הרא"ם ז"ל וכן יש בחבהגים יפים ע"ב הוא בהגהות
מהגים . אבל בשאירי סוף מועד קבן וכשור סימן
תכ"ו משמע דבשהרית מותר לו ילוך לבה"ב להשלחו
שבשבו בשם מהר"ם דאין להשהבל בלל בפורים . אבל
דבריס בשניע' נוהג דלא עדיף משבת . ולאחר שהשלחו
בניס הבבל בליל פורים בערב הורה ילוך בשהר"ב
בעת קריאת מגלה . משמע דווקא בערב דעדיין לא
נכנס ימי משתה וממתה עד קריאת מגלה . אבל בשהרית
יינו מוהג אבילות בלל בחו בשבת ב"ל . ומ"ש שאינו
נוהג אבילות בפורים עולה לו למיין ז' ול' . ומבלים
שלמתו שה"ב בן פסק הטור ס"ה בי' תכ"ו והשור י"ד
סימן ת"ל והרא"ש סוף מ"ק :

תתריח ועניין מבלות ממות מהבינו שהאבל
אולא לאחרים אבל אחרים
חיוב אולאים לו בלל לא דאבי העשוי לשמוח ולא
דבר שאינו עשוי לשמוח מידי דהוה לשמילת שלוש דאין
אולאין בשלומו בל י"ב חודש בחו"ם השור יורה דיעה
סימן שצ"ג . ומבלות ממות אין לך שאילה שלוש גדול
מזה בחו"ם מהר"ר יצחק שלשבי שהיתו הבירו מהר"ר שחשובות

סימן נ"ח. לך אם אין בעיר אלא אחד מצטרף עם אחר חייב לצאת בהכל כדי לקיים מצוות ממות. אלא מ"ל מהכל על מנחו:

תתריט עניין קריאת הלל נרמזת בגמרא פ"ק דפסחים ומי נימא מ"ר יצחק לפי שאין מומרים הלל על הנס בשעה בהוצאה לאורך. מתוך לא רב נחמן ורבי נמי דיליף מהכי מודים נמי בשעה בחוצה לארץ וקשה מרי הילולא. שהם כדתניא עד שלא בנו לארץ סוכותיהן לומר בהן בירח בשביעי שנרמז לארץ לא הוכשרו כל המרגלות לומר בהן שירה. רב אמר קרילוסתא זו מי הילולא. מתוך לא רבא מי דמי התם שלנו עבדי ה' ולא עבדי פרעה. שהם מלו נימא שלנו עבדי ה' ולא עבדי מחסורם שהיו עבדי מהסורם הן. שלכך לא אמרינן הילולא בשורים:

תתרב אם ים מילה בשורים מלין בין קריאת התורה לקריאת מגלה וכן נהג מהרי"ל משום דכתיב במגלה ליהודים היתה אורה ושם לא מלאהו קודם לא היה בכלל יהודי. וגם כתיב בה אורה ושמחה אורה זו תורה שבתורה ותורה אור ושמחה זו מילה שבתורה שהם מכלי על המרגלין ודרשין ויקר זו תפילין. לכן נ"ל שלא להלוץ תפילין עד אחר קריאת מגלה:

תתרכא כתב הרשב"ם שאלה שם מותר ליתן משה בשורים מכתב שהוא מותר ושמחת בגניך כתיב בהניך ולא בשאתך אבל בשורים מותר ועוד דה"ל כד יומא ומשום הד יומא לא משכחי לינהו בשורים וכ"ש משום פריס ורביס. ובעיניס אלו הולכין בהן לשקל דמדרבנן הוא:

תתרכב יום י"ד וט"ו שבאדר הראשון אין נופלין על פניהם ואין אומרים למנצח. ומסור בספסל ותענית. ויש אומרים שחייב להרבות משתה ושמחה כי"ד שבאדר הראשון ואין נוהגין כן מכל מקום יראה לקח בשבועה כדי לנהוג ידי שמחה בימים ושוב לב משתה תמיד:

תתרכג בעיבור רגילין לקבוע תענית לסימן סורבי"ב פירוש "שמות" ו"ארא" "בא" "בשלח" "יתרו" "משפטים" וי"ו גם ת"ם "תרומה" "תצוה". וממשי"ו בשלחם שמעתי גם כי"ף כי' "כי תשא" "ויקהל" "פקודי". וכל יום ה' מתענין וקורין פ' שבשוע שהיום ואומר שומר ישראל. ובמשה ויחל וארצו. ולכך מתענין לפי שבשעה שרוכב עים יותר מחצי שנה בין בה"ב מתענין אחר סוכות לבה"ב שמתענין אחר פסח מהר"ם:

ובזה נשלם עמוד העבודה
ועתה אתחיל בעמוד השלישי להביעה
מדבר בצדקה ורב להושיעה

עמוד גמילות חסדים חלק ראשון

עמוד גמילות חסדים פרק ראשון

אחד מהעמודים שעומד עליהם העולם ויושבים היא גמילות חסדים עם כל אדם. כמו שאמרו בפ' קמא שמשון הגדיק היה מביאי בכורים הגדולה הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. וברייתא בפרקי ר"א אמר להם הקב"ה למלאכי השרת ונעמול אחד להאדם ולעזרו שעל אחד מ"ח העולם עומד שנא' למחרפי עולם הסד יבנה. ואמר הקב"ה הביא לפני ג"ח מזאתי זעולות שהן מקריבין לפני על גבי המזבח שנאמר כי הסד חפצתי ולא זבח ודעת מעולות. ועוד ברייתא בפרקי ר"א פי"ג מניין לגמילות חסדים מהקב"ה שהוא בעצמו גמל חסד לאדם והכתן וקברן ביהו דכתיב הדבר כתוב ה"ה לאומרו שנאמר ויקבר אותו בגיא. לכן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר לו לא על אחד בלבד גמל הקב"ה הסד אלא על כל באי העולם על הר הבר היו מרננין כל שבטי ישראל הימינו את הכתן בהר הבר וירדו להם ולא הלמינו שנוח לגמול לו הסד. מה עשה הקב"ה גמל אברהם אבינו על הכתן והעביר אותו מעל המזבח וכתו כל ישראל לאחרו של הכתן פורח באויר והלמינו כי נוח וגמלו הסד עמו שנאמר ויכתו כל העדה כי נוח הכתן וגו'. שנאמר לא גמלו הסד אלא הלמים בלבד שנאמר ויבכו בני ישראל את אהרן שלשים יום. ולהכתן גמלו לו הסד הלמים והבים שנאמר ויבכו את אהרן בכל בית ישראל. ומניין שהקורים בהלוית והמעשים וקוסה

שלא

שלא יגע בשום עול וחמס . וישמור עצמו שלא יבא ויגלגל שום נזק בגוף חבירו או שום הפסד בממונו על ידו אפי' בגרמ' . ויהא בקי בכל מיני מוסר הנהגת המדות עם כל אדם ויברך את הש"י על כל החסדים שעושה עמו ועם אנשי ביתו בכל יום . ועל זה אמרו במסכת בבא קמא פ' המניח את הכד אמר רב יהודה האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין. ואמרי לה מילי דאבות . ואמרי לה מילי דברכות . כלומר בדברי נזיקין ישמור עצמו מכל דברי נזיקין שלא יבאו על ידו . ובדברי הכתובים במסכת אבות יקנה וילמד כל מוסר וכל מדות טובות . ובדברי ברכות ישבח ויודה לאל יתברך המזמין לו כל צרכו עושה עמו חסד והוא ילמוד לעשות חסד עם בריותיו כיון שהכל שלו. וההפרש שיש בין חסד לצדקה הרמב"ם ז"ל פירשו בחבורו הנקרא מורה נבוכים בפ' נ"ג מחלק הג' ואמר שחסד ענינו ההפלגה . כאיזה דבר שמפליגין בו ושמשו בו בהפלגת מילות הטוב יותר . ר"ל כי לשון חסד מורה על דבר שהוא יותר מן הראוי לטובה או להפך . אבל ברוב אינו כתוב אלא על טובה יתירה :

ועוד אמר וידוע שג"ח הטוב כולל ב' ענינים . הא' הוא לגמול הטוב למי שאין לו חק עליו כלל . והב' להטיב למי שהוא ראוי לטובה יותר ממה שהוא ראוי. ורוב שימוש ספרי הנבואה במלת חסד הוא בהטבה למי שאין חק עליו כלל . ועל זה כל טובה שתגיע מאתו ית' תקרא חסד אמר חסדי ה' אזכיר ובעבור זה המציאו' כלו . ר"ל המצאת הש"י אותו הוא חסד אמר עולם חסד יבנה ענינו בנין עולם חסד הוא . ואמר ית' בסיפור מדותיו ורב חסד . ומלת צדקה היא נגזרת מצדק והוא היושר . והיושר הוא שהגיע מכל בעל חק חקו ולתת לכל הנמצא מן הנמצאים כפי הראוי . ועל זה הדרך מה שאדם נותן ממונו לעני הדחוק בפרנסתו שהוא מחויב עליו נקרא צדקה . אבל מה שאדם נותן ממונו יותר מהראוי לו . וגם למי שאינו עני כ"כ אלא שאינו יכול עתה להתפרנס משלו . וגם מה שאדם מסיי' בגופו לחבירו . וגם לעשיר ולחולה ולחתן ויכת או לכל מי שאינו מחויב בעשייתו נקרא חסד . לפי שהיא צדקה הנעשית במדת חסד בלי שום חיוב וג"ח היא גדולה ממצות הצדקה. כדגרסינן בפ' לולב וערב' א"ר אלעזר גדולה ג"ח מן הצדקה שנאמר זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד . אם אדם זורע ספק אוכל ספק אינו אוכל קוצר ודאי אוכל . ואמר ר"א אין צדק' משתלמת אלא לפי ג"ח שבה שנאמר זרעו לכם לצדקה וגו' . פירש אלא ג"ח שבה . הנתינה היא הצדקה . והטורח הוא החסד כגון מוליכ' לבית' או טרח שהעלה לו להרבה . כגון נותן לו פת אפויה או בגד ללבוש או מעות בעת שתבואה מצויה שלא ילכו מעות לאיבוד זהו חסד שנותן לבו ודעתו לטובתו של עני כנאמר זרעו לכם לצדקה הצדקה היא הזריעה שזורעה כדי לקצור לקבל שכר . וקצרו לפי חסד תקבלו השכר לפי החסד שבה . ת"ר בג' דברים גדולה ג"ח יותר מן הצדקה. שהצדקה בממונו . ג"ח בין בממונו בין בגופו . צדקה לעניים . ג"ח בין לעניים בין לעשירים . צדקה לחיים.

ג"ח בין לחיים בין למתים . ואמרינן כמי הפס א"ר חנינא בר פפא כל אדם שיש עליו חסד בידוע שהוא ירא שמים שנאמר וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו . ובעבור שהמלמד לאחרים לשם שמים עושה עמהם חסד אמרינן בה עלה אמר ר"א מ"ד פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה . וכי יש תורה של חסד ותורה שאינה של חסד . ללמוד זו היא תורה שאינה של חסד . ללמוד וללמד זו היא תורה של חסד . וגרסינן בויקרא רבה (סדר בהר) ר' סימון בשם ר"א אומר ד' שטין מי שעושה חסד אפי' עם מי שאינו צריך חסד . אברהם עם מלאכי השרת דכתיב והוא עומד עליהם וכי היו אוכלין אמר ר' יוחנן נראין כאלו אוכלין והראשון ראשון מסתלק מה פרע לו הקב"ה לו ולבניו המן והבאר והשליו וענני כבוד מקיפים עליהם . והלא דברים ק"ו ומה מי שהוא עושה חסד עם מי שאינו צריך לו פרע לו כך הקב"ה שכרו. מי שהוא עושה חסד עם מי שהוא צריך על אחת כמה וכמה . ור' סימון בשם ר"א אומר שטה אחרי ומה עם עמון ומואב לפי שלא עשו חסד עם ישראל דכתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים וכי צריכי' היו והלא כל אותן מ' שנה שהיו במדבר היה המן יורד והבאר עולה וענני כבוד מקיפין עליהם . אמר ר"א דרך ארץ הבא מן הדרך מקדימין לו מאכל ומשתה . ראה מה פרע לו הקב"ה לא יבא עמון ומואב בקהל ה' . והלא דברים ק"ו ומה מי שאינו עושה חסד עם מי שאינו צריך פרע לו הקב"ה כך . מי שאינו עושה חסד עם מי שצריך חסד על אחת כמה וכמה . רבי סימון בשם ר"א אומר שטה אחרי מי שעושה חסד עם מי שחייב לו כיתרו עם משה דכתיב ויאמר אל בנותיו ר"א אומר יתרו עשה חסד עם משה דכתיב למה זה עזבתן את האיש קראן לו ויאכל לחם. וא"ר סימון אין כאן חסד בשכרו נתן לו ובשכרו האכילו דכתיב גם דלה דלה לנו מהי פרע לו הקב"ה. ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי אמר בימי שאול דכתיב ויאמר שאול אל הקיני לכו סורו רדו מתוך העמלקי פן אוסיפך עמו ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל . וכי עם כל בני ישראל עשה חסד יתרו והלא עם משה בלבד עשה . אלא ללמדך שכל מי שעושה ח"ד עם אחד מבני ישראל מעל' עליו הכתוב כאלו עשה חסד עם כל בני ישראל. והלא דברים ק"ו ומה מי שעושה חסד עם מי שהוא חייב לו ראה מה פרע לו הקב"ה שכרו . מי שעושה חסד עם מי שאינו חייב עאכ"ו . ר' סימון בשם ר"א אמר שטה אחרי מי שעושה חסד עם מי שצריך חסד כבועז עם רות דכתיב ויאמר לה בועז לעת האוכל גשי הלום ואכלת מן הלחם וגו' . א"ר יונתן מכאן שהאומן יפה לפרב ויצבט לה קלי קליל זעיר בראשי אצבעותיו . והכתוב אמר ותאכל ותשבע ותתר א"ר אתליף מינה תרתי . או שרתה ברכה בידו של אותו צדיק. או במעי של אותה צדקת:

וחייב אדם לשמח עם חבירו ביום שמחתו ובהשגת טובו . וביום צרתו צריך שישתתף עמו בצרתו וישתדל להצילו ממנה כדגרסינן בפסיקתא ביום טוב היה בטוב . א"ר תנחום בר חייא ביום טובתו של חבירך היה עמו בטובה. וביום רעה ראה . אם נזדוג לחבירך

יום רעה רחה היקר תעשה חסד עמו ולהגילו ממנה. כך היתה אמו של ר' הגהות בר חייא ביום פטירה לוקחת לעיבור בשר היתה לוקחת בשים לחתן לו ולחתן לעגיים וביום פטירתה לוקחת לו תעודה של ירק היתה לוקחת בשים להתן לו ולחתן לעגיים. גדולה ג"ח יותר מתלמוד תורה כדגרסינן במסכת ע"ז ת"ר כשכנסם ר"ח בן פרעת ור' הגניא בן תרדיון לעיר' אמר ר"ח לר' מגניא הסדיק שנתפשט על דבר ה' אני יי שנתפשטי על ה' דברים ח"ל ר' הגניא בן תרדיון הסדיק שנתפשט על ה' דברים ואתה ניזול אני יי שנתפשטי על דבר ה' ואני ניזול. שאתה עסקת בתורה ובג"ח ואני לא עסקתי אלא בתורה בלבד כדרך דאמר רב כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה. שנאמר ימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא כהן מורה ולא תורה. אלו ולא תורה אמר רב הונא כל העוסק בתורה בלבד ובג"ח לא עסק דומה כמי שאין לו אלוה. דבר נחול מרז"ל בג"ח שכל העוסק בג"ח עושין חסד עם זרעו לחריו. ולמדנו מיהונתן בן שאול שבשביל שעשה חסד עם דוד ולמד עליו זכות לפני שאול שנאמר למה יומת מה עשה. נמל דוד חסד עם מפיבושת בן יהונתן לחרי מות לחיו שנאמר ועבדם לי ואם האדמה ויהי לבן הדוניך לחם ואכלו ומפיבושת תוכל על שלחני כאחד מבני המלך. ובעבור שגילך דוד החסד ממפיבושת נסתלקה המלכות מרחבעם בן שלמה ולא נאמר לו מלכות אלא על שכם יהודה דאמי' למה תרבה עוד דבריך לחם וגיבא תהלקו את הממלכה. בשעה שאמר דוד לחם וגיבא תהלקו את הממלכה יצאתה בת קול ואמרה לרחבעם וירבעם יהלקו המלכות:

גדולה גמ"ח שנגד דין ושבועה נקרע בזכותה. כדגרסינן במסכת כ"ה פ' תרבץ רחבי בני

חלק שני במערכת הצדקה

פרק ראשון

באורח לדקה חיים ודרך נסיבה אל מות. שלמה המלך ע"ה בא לפרסם בכתוב הזה על שבח מדת הצדקה כי בשמרם עקב רב וימים על ימי המחזיק בה תוסיף. והנה היא השועה הנפש והגוף ושיא העולם על משפט מערכת הכוכבים. שהרי בידוע כי חיי האדם נגזרים הם בכפי משפט המערכה. ומעיד על זה מה שכתוב לו יומו יבא כלומר יתקרב זמנו ויומו המחכות. וכן ויקרבו ימי דוד למות ען קרבו ימיך למות ואין ענין קריבה אלא על ענ הנגזר. ואף עפ"י שמערכת הכוכבים מהייבת היום ימי האדם נגזרים. ים על כה המערכה כח עליון כפי הסבר והעונש להוסיף על הנגזר. כמו שהוסיף להזקיה שנאמר הנני יוסיף על ימיך ט"ו שנה. ולקבר מן הנגזר כמו שקבר מן יהורם בן אחזיה בעונש שדרש בחליו לע"ז. שכן אמר לו המנבי הין הלבים בישראל לדרוש בדברו כה אמר ה' יען אשר הלבת לדרוש בעבל אלהי עקרון לכן המטה אשר עלית שמה לא תרד ממנה כי מות תמות. וע"ב אמר שלמה כי הצדקה היא שדה עליונה ועצומה כאשר

כח ס"ר שמואל בר נחמני ס"ר יוחנן מנין לעבד דין שיש עמו שבועה שלוו נקרע שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם. אמר רבה בזבח ובמנחה לוו מתכפר אבל מתכפר בתורה וגב"ח. רבה ואביי מדבים עלי קראי. רבה דעסק בתורה היי אבל אביי מדבים עלי קראי. אביי דעסק בתורה וגב"ח היי אתין אמין. וזכות ג"ח שאדם כושה מוחלין לו כל עוונותיו שנאמר בחסד ואמת יכופר עון. פעם א' היה ר' יוחנן בן זכאי מהלך בירושלים ור' יהושע אחריו רואה בית המקדש שהיה הרוב אמר ר' יהושע אוי לנו על מוקום הבית שהיו מתכפרין בו עוונותינו. א"ל רבי יוחנן בני אל ירע לך יש לנו כפרה אחרת כמותה והיינו זו ג"ח שנאמר כי חסד חפצתי ולא מזבח ובכרה הרבה מאד בדגרסינן בפ"ק דב"ק אמר ר' יוחנן משום רשב"י מ"ד שאבריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור וההמור כל העוסק בתורה ובגמ"ח זוכה לגחלת שני שבשים. ואין זריעה אלא לדקה דכתיב זרעו לכם לדקה וקצרו לפי חסד. ואין מים אלא תורה שנא' הוי כל צמא לכו למים. משלחי רגל וגו' זוכה לגחלת כיוצא דכתיב בשור אורו הדר לו. וזוכה לגחלת כישכבר דכתיב ישכבר חמור גרם. וא"ד חויבו מופלים לפניו כיוצא דכתיב בהם עמים ינגח יחדו אפסי הרן. וזוכה לניהם כישכבר דכתיב כי' ומבני ישכבר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל. ובדגרסינן נמי בפ"ק דע"ז אר"י מ"ד שאבריכם זורעי על כל מים וגו'. שאבריהם ישראל בזמן שעוסקים בתורה ובמצות וגב"ה יגרם מטור בידם ולא הם מטורים בידו שנאמר שאבריכם כו'. ובזכות ג"ח מותן הקב"ה לדקה ושלום בארץ שנאמר הסד ואמת נפגשו לדק ושלום נשקו:

מדם. ולזו קן צעקה. לדקה. שמי משם. ומשי משמשה. לדקה דכתיב ולדקה תציל ממות כו'. וגרסי' במי בפ"ק דבתרא ס"ר יודה אמר רב מפני מה נענש דניאל מפני שהשיח עמה לגבודנצר מלכא שב' לה מלכא מלכי יסבר עליך וחטאך בצדקה פרוק. וכתיב כולה ממה על נבודנצר מלכא ולקצה ירחין תרי עשר על סיכל מלכותא דבבל מלכך הוה. מלמד שהאריך שנה ס' נזרקו בצדקה וכ"ש מה היה שב בהשובה. ואם זה מצינו בגוי כ"ש בישראל שהתבטל הגזרה מכל וכל. למדנו שהצדקה מבטל הגזרה ונס מצלת ממיתה עלמה כהיתה דבניתין הצדיק לעשל. וגרסינן בב"ר פ' כ"ח ר' מאיר חזיל להדא גמלא רתה חוטן שהורי רתה אמר להם אמת ממשפחת עלי אתם דכתיב וכל מרבים ביתך יתומו תגיש. אמרו ליה התפלל עלינו אמר להם השפלו בצדקה ותהיו זקיפים בל' עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא. וגרסינן בפ"ק דב"ב מיתה קשה לצדקה מבטלתה שנאמר ולצדקה תציל ממות. וגרסינן נמי במסכת שבת סוף פרק מי שהחטיך דשמואל ואבלא הוי יתבי חזנהי להך גמלי דקאזלי לתגלי אמר אבלא לשמואל הבי גברא חזיל ולא אתי דקטריך ליה הויא ומיתי. א"ל שמואל הש מיברחל הוא חזיל ואתי לדכסי ואכי חזיל ואתי קם אבלא בדיי' לעיי' לאבא בית הוית דפסיק ואדי בתרתי גופי. פי' ב' התיבות א"ל שמואל מאי עבדת א"ל כל יומא הוי מרמינן ריפתא בהדי הדדי ואכלינא. האידנא הוי חיכא חד גבן ולא הוה ריפתא בהדי' הוי קמכסף. אמינא למו מנא קאמינא ואמרינא ריפתא כי מצאי לגביה שוי נפשאי כמאן דאקל מיניה כי היכא דלא ליכסף אמר מלוה עבדת נפק שמואל ודרש ולצדקה תציל ממות ולא ממיתה מצוה בלבד אלא אפי' ממיתה עלמו. ואמרינן נמי התם ר' עקיבא הוה ליה ברתא ואמרו ליה גלגלי פי' הוצי כוכבים הסיה יומא דעיילי לבי גננא פריק לה חויא ומתה והוי דחינא מילתא טובא. הסיה יומא קרי עניא אבבא הוי כולי עלמא טרידי בסעודתא ובקא מיהי ואקלא לדיסתא. פי' הלך וישבה ליה. כי מטאה לבי גננא שקלא לאבבתא' דאתה בצנעא דגודא. פיהם התבה בחור שבחול. ויתרמה לה בעינה דחויא למחר כי קא שקלא קא כריך ואתי בתרה אפיקתא קמייה דאבוה. אמר לה מאי עבדת א"ל הכי והכי הוי עובדא א"ל מצוה עבדת. נפק ר' עקיבא ודרש ולצדקה תציל ממות לא ממיתה מצוה אלא אפילו ממית' עלמא. ולא עוד אלא אף יהא לבניס בעלי הבתים בעלי עושר בעלי לגדה כדאיתא בפ"ק דב"ב רודף לצדקה והשד ימלא חיים ל קה וכבוד. ריב"ל אמר זוכה לבניס בעלי הבתים בעלי עושר בעלי לגדה. בעלי הבתים דכתיב ימלא חיי' וכתיב כתי' כי מוצאי מלא חיי'. בעלי עושר דכתיב לדק'. בעלי לגדה כתי' כל' כבוד וכתי' התם כבוד הבתים יחלו:

ואם תאמרי מוחו מצילתו מדיוקא של גיטין כדגרסינן בפ"ק דב"ב תניא היה ר"מ אומר אם יש לו לאדם בניו ובעל בין להשיבך ואומר אם תלוכיחם תוכיח אם העניים למה הוא מפרנסין. ואף אתה אמור לו כדי שתגדל הוא מדיוקא של גיטין. ואלא האחלם אחל מולטוברופום אח כ' עקיבא ס"ל אם תלוכיחם תוכיח את העניים מפני מה הוא מפרנסין. כדי שתגדל הוא מדיוקא של גיטין ס"ל לדדכיה ז' שמחייבת לאכסה לגיטין. ואמאול לך מבל למא"ד לאלך ב"ו שבעים על עבדו ואבצו בניס האסורים ואוס עליו אלא להלכילו ואלא להשקוחו ואלך לדם ס' והלכילו והשקהו כשיעית' האלך לא כועס עליו ואתם קרוים עבדים אל כי לי בני ישראל עבדים. ס"ל עקיבא האמאול לך מאל לאלך ב"ו שבעים על הא ואבצו בניס האסורים ואוס עליו אלא להלכילו ואלא להשקוחו ואבא ס' לדם ס' והלכילו והשקהו כשיעית' האלך לא כועס עליו ואתם קרוים עבדים אל כי לי בני ישראל עבדים. ס"ל עקיבא האמאול לך מאל לאלך ב"ו שבעים על הא ואבצו בניס האסורים ואוס עליו אלא להלכילו ואלא להשקוחו ואבא ס' לדם ס' והלכילו והשקהו כשיעית' האלך לא כועס עליו ואתם קרוים עבדים. ואומו קרוים בניס אל' בניס אתם לה' אלהיכם. ס"ל אתם קרוים בניס ואתם קרוים עבדים. ואזמן שאתם עושים רלונו של מקום אתם קרוים בניס. ואזמן שאין אתם עושים רלונו של מקום אתם קרוים עבדים. ועכשיו אין אתם עושין רלונו של מקום. ס"ל הרי הוא אומר הלא פרוס לרעב לחמך וגו' והיתה עניים מרודים תביא בית האידל' ואקאמר אלא פרוס וגו' ואקאמרי עלה ס"ר היה בר אבא אמי אמר כתיב לא יועיל הון ביום עברה ולדקה תציל ממות. וכתיב לא יועילו הוערות רבע ולדקה תציל ממות. ר' לדקות הללו למה. ר' אאלעזר ממיתה מצוה הוא אאלעזר מדיוקא של גיטין הסוא דכתיב ביה עברה דכתיבים עברה היום ההוא. ואיזה היא אאלעזר ממיתה מצוה ואתה ואיזו יודע למי. ואתה. ניטלה ואיזו יודע למי ניטלה. ואתה וס"ו למי ואתה לאפוקי מדאמר עוקבא. ניטלה ואיזו יודע ממי ניטלה לאפוקי מדר' אבא בדלקמן פרק ד' ואלא היכי לעביד ליתבי בתרבצי

על לדקה:

וגרסינן נמי התם בפ"ק דגיטין אמר ר' יאאלעזר כל המגיז מנכסיו ושומא מהן לדקה ניטול מדיוקא של גיטין. וגרסינן נמי בפ"ק דב"ב וילבש לדקה כשריון אה שריון זה מגן על לבושו של אדם במלחמה. אף הלדקה מגינה על בעלה מדיוקא של גיטין. וגרסינן נמי התם ומי כשמאל שלנו וכנגד עדיס כל לדיהו. מה בגד זה מגן על בעלה בחמה מפני החמה ובגשמים מפני גשמים. אף לדקה מגינה על בעליה מדיוקא של גיטין. ולא ס"ד אאלעזר מדיוקא של גיטין אלא אף זוכה להקביל פני השכינה. כדגרסינן נמי התם אמר ר' דוסתאי בר יאאי בא ואלא אלא כמאן ב"ו אאלעזר. אאל ב"ש מצינו דוכן למלך אפר מקבלין ממנו אפר מקבלין ממנו אפר מקבלין ממנו אפר מקבלין פני המלך אפר אין ואין מקבלין פני המלך. והקב"ה אין כן אאלעזר נותן פרוטה לעני זוכה ומקבל פני השכינה שנאמר אני בצדק אחזה פניך. ר"ח יסוד פרוטה לעני ואלו אמר אני אאלעזר אחזה פניך. ואמרינן נמי הניתן לדקה לעני זוכה ומקבל פני השכינה. שנאמר אני בצדק אחזה פניך. ואפשר אלזה אמרו בכתובות פ' מציאות האשה תנא היא בר רב אאלעזר מפני מה המעלים עינו מן הלדקה כאלו עובד ע"ז. כתיב הכא האמר לך

לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וכתיב התם ימלו פעמים גי׳ בליעל מקרבך. ילמה כי הנותן לצדקה לעני זוכה ורואה פני השכינה. ומי שמעלים עינו ממנו מתרחק עלמו מהשכינה והוי כאלו עובד ע״ז. ונרמזין ברופא חליה רמה הנותן לצדקה עולה ויושב בענף כמה שכתוב שם׳ [illegible] לצדקה ודובר מישרים וגו׳. וכתיב בתריה והוה תלומיה יאכון וכתיב מלך ביפיו תחזינה עיניך וגו׳. וכל העוסק לצדקה נקרא יפה דרך שנאמר לצדקה תמיד תיפה דרכו. והעוסק לצדקה נוטל שכר בעוה״ז ובעוה״ב. בעוה״ז מנין שם׳ לדק לפניו יהלך ויפ׳ לדרך פעמיו כשהדם יורד ימים ונהרות והולך הריח ומדברות ומה לסוסים והיות. לדקתו הולכת עמו ומשמרתו מכל רע ומורה תומו דרך יפר ושומרת פעמיו שלא יכשלו. בעוה״ב מנין שם׳ והלך לפניך לדקך וכבוד ה׳ יאספך. כשיפטר הדם מן העה״ז ובידו לדקות ומעשים טובים. לדקותיו הולכים לפניו לתור לו מנוחה ויהיו מליצי יושר בינו ובין קונו ולא יניחו מקטרג לקטרג עליו שם׳ הם ים עליו מלאך מלין מ׳ להגיד לאדם יושרו. ומהר״ל אפי׳ ס׳ מחות ומעשים ומעשים מליצי רע ואחד מלין טוב להגיד יושרו ויגול מדינה של גיהנם שם׳ ויכנו ויאמר פדהו מרדת שחת מצאתי כופר:

גדולה לצדקה שהקב״ה נקדם בה שם׳ ויגבה ה׳ לגבוה בשפט וגו׳. וכתיב הכבוד וכון לצדקה שם׳ לדק ומשפט מכון כסאך. ודוד המלך שבחו שכתוב בלדקה שם׳ ויהי דוד עושה משפט ולדקה לכל עמו ונרמזין בפ״ק דב״ב ה״ל תבחו שהלו הם שלמה בן דוד עד היכן כתה של לדקה. תמר לסה עלו ורלו מה פירש דוד תבח פזר נתן לאביונים. רבח תמר מכל והוה מרומים יבכון מלוחות שלעים משנבו לחמו נתן מימיו נאמנים. ונדולה לדרש שמקרבת הת הגאולה שנאמר כה אמר ה׳ שמרו משפט ועשו לדקה כי קרובה ישועתי לבא ולדקתי להגלות. והמלך המשיח שנאלה בתורה בימיו עתיד לעשות משפט ולדקה בתרן שם׳ ידין עמים בלדק וגו׳. וכימיו יהיה שלום ולדקה בתרן שם׳ יפלו הרים שלום לעם וגבעות בלדקה. ונרמז׳ בתה׳ שבת פ׳ כ״ח אמר עולה תין ירושלים נפדים שלא בלדקה שם׳ ניון במשפט תפדה ושביה בלדקה. ונרמז׳ בפ׳ לוב וערבה ח״ר לליעזר נדולה לדקה מכל הקרבנות שם׳ עושה לדקה ומשפט נאמר לה׳ מזבח. ובכה הלדקה עתידין התים להחיות כדאיתא במדרש ח״ר שתשון בכה הלדקה התים עתידין להיות תין תלו למדין מליה השאבי שהיה הולך תכר להר ותעשרה למערה הלך לו לעלפה וקבלתו תשה שלמה בכבוד גדול והיתה אמו של יוסי ומשפחה היו הולכין היא והוא ובנה ימים רבים. לימים חלה בן השפח ותת עמד תליהו והשפילו לפני הקב״ה ואמר רבון העולמים לא די לי כל הרעות שעברו על ראשי. הנם של השפח שלמנה תבר הני מנורר אתה בניח הרעות להמית אם נפש. השב את נפש הילד אל קרבו וידעו וילמדו שדורות שים תהייה למתים. ונעתר לו שם׳ וישמע ה׳ בקול אליה וישב את נפש הילד אל קרבו ויחי. כרי מתוך הלדקה ניעל הנותן מנדקה רעה וממיתה ומדינה של גיהנם וזוכה לרחום פני השכינה ולניאת הגואל ולבניין ירושלים ולתחיית המתים. וכן כתוב בתגת דבי אליהו משום אדם אחד אמרו נדולה לדקה שמיום שנברת העולם ועד הום אותה שעה שנתה כרי זה משפחה וקולע עלמו מדינה של גיהנם שנאמר תברי משפיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה׳. ואין יום רעה אלא יום דינה של גיהנם שנאמר ונם רשע ליום רעה ואומר תברי שומרי משפט שמה לדקה כל עת:

אבותינו הרחמנים מפני מה זכו בעוה״ז ולימות המשיח ולעוה״ב מפני שנתנו עלמן בלדקה. תברהם מנין שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו תחריו ושמרו דרך ה׳ לעשות לדקה ומשפט וגו׳. יצחק לא נתחבה אלא בלדקה שנאמר ויזרע יצחק בתן ההוא אלא לדקה שנאמר זרעו לכם לצדקה. יעקב לא נתחבה אלא בלדקה שנאמר קטנתי מכל החסדים תת קבתי אלא מעט תת מעט אלא לדקה שנאמר טוב מעט בלדקה. משה לא נתחבה אלא בלדקה שנאמר לדקת ה׳ עשה. אהרן לא נתחבה אלא בלדקה שנאמר תורת אמת היתה בפיהו. ואין אמת אלא לדקה שנאמר אמת מארץ תצמח ולדק וגו׳. דוד אומר משחבה אלא לדקה הקב״ה נפחבה בלדקה שנאמר ולדקתך לבן מלך. לף הקב״ה נפחבה בלדקה שנאמר ואהל הקדוש נקדש בלדקה. לף כסא הכבוד נפחבה בלדקה שנאמר לדק ומשפט מכון כסאך. אדם נותן לדקה לאחרון מתכוון אליו היתיה ולא יתות. לף הקב״ה נותן היתיה ולא יתות שם׳ ולדקה תציל ממות. תין אתה אומר לתי שים שפה בידו לעשות לדקה ואינו עושה לקיים נפשות ואינו תקיים נורה מיתה לעלמו. שנאמר ויען נבל על עבדי דוד ויאמר תי דוד ומי בן ישי ולקחתי את לחמי וגו׳ וכתיב ויסי כעשרת הימים ויגוף ה׳ את נבל. תין שנאמרה ימיו על אדם שנאמר כי היה חיך. שמשה אלה שבתורה כתיב למען ייטב לך והארכת ימים ק״ו לדקה שהיא המורה בתורה. תין שהיא מביאה את האדם לחיי עוה״ב שנ׳ תברי אתים אשר לא הלך וגו׳. וכתיב תאזני שומרי משפט עושה לדקה וגו׳. מה תברי התמור כאן עוה״ב אף תברי התמור כאן עוה״ב. תין שהוא לתורה שנאמר אם נתקותי תלבו וגומר ונתתי שלום בארץ ולדקה הוא אומר והיה תעשה הלדקה שלום. ותין שהתורה תגולה בלדקה שנאמר ולדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות וגומר. ותין שהיא תתרת להביא ליותם המשיח ואת הנאולה. שנאמר שתו משפט ועשו לדקה כי קרובה ישועתי לבא ולדקתי להגלות. ותין שהיא תגולה את תלך הכבוד כלה. שנאמר הולך לדקתו ודובר תישרים וגו׳ הוא תרחתים יבכון. ע״כ יהא אדם זריז בלדקה ככל תיכה ידו לעשות והרודף לדקה ימלא לדקה והתיה וכבוד תתלך הכבוד ה׳ לעולם הוא תלך הכבוד כלה:

פרק שני מהו ענין הצדקה

ענייו הלדקה היא שיתן האדם תגלו למי שלריך ויתן

ויתן פזר לאביונים ומלהמו לדל . ואל יעלה בלבו עצה לומר היך אחסר ממוני לתת לעניים . כי יש לו לדעת שאין הממון שלו אלא פקדון בעשות בו רצון המפקיד וזה רצונו שיחלק לעניים ממנו . וזהו החלק הטוב שיהיה לו ממנו כדכתיב והלך לפניך צדקך והקדקה הוא כלי של הקב"ה שנ' לך ה' הצדקה . ועוד כי אין אדם עושה צדקה אלא מפני הקב"ה שנ' לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש והעושר והכבוד מלפניך וכתיב לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות . ובאיזו כי ממך הכל ומידך נתנו לך והקב"ה נותן לאדם עושר וכבוד לנשותו אם יעשה ממנו צדקה יקיימו בידו ויזכיר לו עושר על עשרו . מעשה בחסיד אחד שירד מנכסיו והיתה אשתו כועסת לכוף שעשה עכיר . פעם אי היה חורש בשדה . פגע בו אליהו ז"ל בדמות ערבי א' . א"ל יש לך ז' שנים עיבות תימתי אתה מצקת עכשיו לו בכוף ימיך . א"ל קוסם אתה אין לי אם ליתן לך אלא הכבר שעלי בצלוט . וחזר אלו עד ג' פעמים בפעם אליהו א"ל הלך ואמלוך בלבבי . הלך אלו אשתו ואמר לה בא אלי אי' בדמות ערבי ואמר יש לך ז' שנים עיבות תימתי אתה מצקת אותי' עכשיו לו בכוף ימיך . א"ל ומה אתה אומ'. א"ל לך אמור לו הבא אותם עכשיו . א"ל לך לביתך ואין אתה מניע לפער חנרך עד שתראה ברכה פרוסה בבית . ויהי יושבין ובאו להם בית בשר ומלאו ממון מיזמו בו ז' שנים . וקראו לחמן . ולא הגיע לפער עד שילמ' אשתו לקרואתו ובקרה אותו . מיד הודה להקב"ה ואתת דעתו עליו . מה עשתה אשתו הכשרה . א"ל מ"ת בכר מכך עליו הקב"ה חוט של חסד ונתן לו ממון מזון ז' שנים לעסוק בג"ח שנים הללו שמת הקב"ה מוסיף לו מאלו. וכן עשתה כל מה שעשת' בכל יום ויום אמר' לבעה הקטן כתוב כל מה שאמו מוציא וכן עשה. לסוף ז' שנים נא אליהו ז"ל אמר ליה כבר הגיע עונה ליטול מה שנתתי לך אמר ליה כשנגלתי לך נגלתי אלא מדעת אשתי אף כשאני מחזיר לך אחזיר אלא מדעת אשתי הלך אלא אמר לה כבר נא הזקן ליטול את שלו. אמרה ליה לך אמור לו לא מצאת בני אדם נאמנים ממנו תן להם פקדונך . ולאחר הקב"ה דבריהם וגמ"ח שעשו והוסיף להם טובה על טובה לקיים מה בל' וסיה מעשה הצדקה שלום :

וגרסינן במסכת בילה פ' יום טוב אמר"י משום ר"ש בר שמעון אמר להם הקב"ה ליברהל בני לו עלי ואני פורע . ואמר"י משום ר"ש ב"ר בשעה שהקיימו נכסיו . ישנ' דהם אדר שנאמר אדיר במרום ה' . א"ל אדרה כשמיה דקיימי לדרי דרי . פירש בעל הערוך אדיר במרום ה' יעשה מקן לצדקה שהיא מצוה לפני ה' במרום כדכתיב ומת מארץ צמת וצדק משמים נבקף ע"כ . ואני בהדושי במסכת בילה פוסקתי קצת על דבריו כדי להלם ולהתקבר הענין יפה . וכאי א"ל ואמר ר' יוחנן בלומר כמו שאמר שנה הב"י להלוות עליו ולקדם קדושת היום והוא פורע כמו כן אמר עוד עניו שנה הקב"ה להלוות לו והוא פורע

נותן

בחתיית הימים וזהו היא שהלוותה לה' כדכתיב מלוה ה' חונן דל . וזהו אמרו ברוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהם אדר . ר"ל אל יהבוד אדם היך אם אתן לצדקה מהוני ואהני שמלאני בזה וכהי ועוצם ידי עשה החיל הזה ואיך יהכלו אהביהם חילי הא חילי לאחר לא אתן לזה אמר הכתיב' הזהר פיהם מהסר ממון אדרבה ברוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר . כלומר יעשה בהן לצדקה ובצדקה שיך לשון נפיעה זרעו לבם לצדקה . ונקרא אדר על שם שהצדקה דומה למים כמו דאתמר הומר אלא להחך על פני המים . המים מכבי בהם הטבעי . כמו כן הצדקה מכבה חימום חרון אף הרוחני . כמו שנאמר מתן . בסתר יכבה אף . וכאחרים ז"ל במדרש קיומ ממרום אלא אם אנים היו נהליט עמומות ביד נבריהל סבור שיחזרו יפרעל בחטובה . כיון שראה אלא החזרו בקה להחליך עליהם בחימה שפוכה . אמר ליה הקב"ה נבריהל נבריהל לאוך להוך ים להם בעלי לדקה שנאמר ויהי לכרובים תכנים יד

מדה מתת בעניים :

ובן נמשלה הצדקה למים מובשים שכל עוד שמשך מים מתעניין עוד יוסיפו לנבוע . כמו עניו הצדקה יותר שמשך עוד נוסף . ע"ד אמרז"ל בב"ק דגטין אם רוחה אדם שמזונותיו מזומנין יעשה מהם לצדקה ואם המה המים המדירים הכמוניים בהיו קרוי דאדיר במרום ה' לכך נקראת אדר . והטעם לצדקה בלי כפק יתקיימו נכסיו כלשון בבא מציעא מסכת ניזיון . ואיתא נמי בכתובות אלא ממון אסר ואמר אדיר במרום ה'. ר"ל נרמזת לפני המקום במרום בדכתיב אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף . ה"ל אדרה כשמיה בדאמרי אינשי דקיימי נדרי דרי . כלומר זכות הצדקה קיימי לדרי דרי . ואמך לזה שאמר יעניש ע"ה ויעמוד לעד לצדקתו ויזעותו לדור דורים . וכן אמר שהע"ה הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד . כלומר אם יעשה לדקה יזי יתקייש הון ועושר שבביתו וזכיה לצדקתו יעמוד לעד ולדור דורים . ונרסינן בפ"ק דב"ב אמר ר' יצחק כל הרודף לדקה הקב"ה ממציא לו מעות לעשות ממם לדקה שנאמר הוצב לדקה וחסד ימצא חיים לדקה וכבוד . ונרסי' במסכת שבת תניא אמר ר"נ בר ר' אחיר מאי דכתיב ומתן לך רחמים ורחמך והרבך . כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים . והוא אפני שהעניים מבקשים עליו רחמים והקב"ה שומע תפלתן שנא' כי שומע אל אביונים ה'. וכתיב קרוב ה' לכשברי לב . וכתיב שועת עניי' אתה תשמע . וכתיב ברכת אובד עלי תבא והוא יסורך נגדעת לבו שנא' טוב עין הוא יבורך . והקב"ה מבדך אותו שנא' כי בגלל הדבר הזה יברכך ונו' . אבל אם העשיר לא יעשה לדקה מממונו הולך הוא ומתוו מן העולם שנאמר והבד העושר הוא בעון רע . וכתיב התעוף עיניך בו ואינו כי עשה יעשה לו כנפים ונו'. ואיתא במדרש הגותן לדקה לעני מתעשר שנא' יש מפזר ונוסף עוד . וכתיב נותן לרש אין מחסור . והקופץ את ידו מלעשות לדקה מרוסם שנא' ומוסך מיוסר לך למחסור . וכתיב ומעלים עיניו רב מאירות . ואמי אם

נותן ואינו עושה כפי ממונו נענש כדאיתא בכתובות פ' מציאת האשה מעשה בריב"ז שהיה רוכב על החמור והיה יוצא מירושלים והיו מהלכין תלמידיו אחריו ראה אשה אחת שהיתה מלקטת שעורים בין גללי בהמתן של ערביים כיון שראתה אותו נתעטפה בשערה ועמדה לפניו ואמרה לו ר' פרנסני. אמר לה בת מי את. אמרה לו אני בתו של נקדימון בן גוריון. אמר ממון של אביך היכן הוא. אמרה ליה רבי ולא כדין מתלין מתלא בירושלים מלח ממון חסר. רוצה לומר אם תחסר ממונך בצדקות כאלו נתת בו מלח שמולחים בו הבשר כדי שיתקיים ויעמוד ימים רבים. ואמרי לה חסד. ר"ל הרוצה שישמור ממונו יעשה ממנו חסד עם עניים. ושל חמיך היכן הוא. אמרה בא זה ואיבד את זה. אמרה לו רבי זכור אתה כשחתמת על כתובתי. אמר להם לתלמידיו כשחתמתי על כתובה של זו והייתי קורא בה אלף אלפים דינרי זהב של בית אביה חוץ משל חמיה. בכה ריב"ז ואמר אשריכם ישראל בזמן שעושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם. ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרן ביד אומה שפלה. ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן של אומה שפלה. ונקדימון בן גוריון לא עבד צדקה והתניא אמרו עליו על נקדימון כשהיה יוצא מביתו לבית המדרש כלי מילת היו מציעין תחתיו ומקפלין אותו העניים מאחריו. איבעית אימא לכבודו דעבד ואב"א כדבעי ליה למעבד לא עבד כדאמרי אינשי לפום גמלא שיחנא. על כן צריך האדם למלוח ממונו כלו' לעשות צדקה כפי הראוי כדי שיתקיים בידו ויאכל פירותיו בעה"ז והקרן קיימת לעולם הבא:

ואחז"ל בשעה שהאדם עשיר יעשה צדקה ויחסר ממונו קודם שיחזור עליו הגלגל ויתרושש.

ומעשה בחסיד א' כשהיו העניים עומדו על פתחו היה אומר לאשתו רחם על העניים הללו כדי שירחמו בני אדם על בניך אם יצטרכו לבריות. אמרה לו אשתו למה תפתח פיך לשטן. אמר לה גלגל הוא שחוזר בעולם. וגרסי' בפ' הביא במסכת שבת כי לא יחדל אביון מקרב הארץ תניא ר' אלעזר הקפר אומר לעולם יבקש אדם על מדה זו שאם לא בא הוא. בא בנו ואם לא בא בנו בא בן בנו שנאמר כי בגלל הדבר הזה. ותנא דבי ר' ישמעאל גלגל הוא שחוזר בעולם. וכל לבבות דורש ה' ורואה השתדלותו של אדם ונדבת לבו וכוונתו. וגם שבזמן שב"ה קיים הקב"ה מקבל מנחת קמח כמו פר בן בקר. כך בזמן הזה שחרב ב"ה בעונותינו מקבל נדבת פרוטה למי שאין ידו משגת כמאה מנה לעשיר ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים. ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה יעשה ממנו צדקה כדגרסינן בפ"ק דגטין תני רב עוירא זמנין א"ל משמיה דר' אמי וזמנין אמר ליה משמיה דר' אסי כה אמר ה' אם שלמים וכן רבים וכן נגוזו ועבר ועניתך לא אענך עוד. אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמין יעשה צדקה מהם וכ"ש כשהם מרובים. וכן נגוזו ועבר תאנא דבי ר' ישמעאל כל הגוזז מנכסיו ועושה מהם צדקה ניצול מדינה של גיהנם. משל לשתי רחילות שהיו עוברות במים א' גזוזה וא' שאינה גזוזה. גזוזה עוברת שאינה גזוזה אינה עוברת. ועניתך אמר מר זוטרא אפי' עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה. ולא אענך עוד. תאנא רב יוסף כל המקיים בעצמו כך שוב אין מראין לו סימן עניות. נמצא שבזכות הצדקה ניצול מעונש גדול כזה שהוא קשה מכל מכות שבעולם. כדגרסי' במסכת בתרא פ' יש נוחלין דרש רבי פנחס בר חמא קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמשים מכות שנא' חנוני חנוני אתם רעי כי יד אלוה נגעה בי. ומאי אהדרוה חבריה לאיוב השמ' אל תפן אל און כי על זה בחרת מעוני ואעפ"י שהעוני לישראל בכלל הדרש בגלות זה. כדגרסי' בפ"ק דחגיגה אמר ליה אליה לבר הא הא מאי דכתיב הנה צרפתיך ולא בכסף בחנתיך בכור עוני. מלמד שחזר הקב"ה על כל מדות טובות ולא מצא תקנה לישראל אלא עניות. אמר שמואל ואיתימא רב יוסף היינו דאמרי אינשי יאי עניותא לישראל כוורדא סומקא לסוסיא חיורי'. להראותינו שהיו צריכין לשפלות הלב כדי שלא יגיסו דעתם נמצא שאין דוחק גדול מזה:

והנוטל מן הצדקה ונותן ממנו לעני אפי' אינו צריך גדול שכרו. כדגרסינן אמרו עליו על רבי זכריה התניה דריב"ל שהיה נוטל מקופה של צדקה והיו מרננין אחריו שהיה נוטל שלא לצורך. וכשמת חפשו אחריו שהיה נותן מה שהיה נוטל מן הצדקה לעניים אחרים. רבי יעקב בר אידי ורב נחמן בר יצחק גבאי צדקה היו והיו נותנין מן הצדקה לרב חמא מפני שהיה עני והיה צריך לה והיה נוטל מהם הצדקה ומחלקה לעניים אחרים. ומי שאין ידו משגת אעפ"י שלא יתן אלא פרוטה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לו לחשבון גדול. כדגרסי' בפ"ק דבתרא אמר רבא האי מילתא איפשטי לי עולא משום ארחתיה דאמיה משמיה דר"א מאי דכתיב וילבש צדקה כשריון. מה שריון זה כל קליפה וקליפה מצטרפין לשריון גדול. אף צדקה כל פרוטה מצטרפת לחשבון גדול. ורבי חנינא אמר מהכא ונהי כטמא כלנו וכבגד עדים כל צדקתינו. מה בגד זה כל נימא ונימא מצטרפת לבגד גדול. אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול. וגרסינן בואלה שמות רבה אם כסף תלוה את עמי הדא הוא דכתיב יש רעה חולה ראיתי תחת השמש וגו'. ואבד העושר ההוא בענין רע. אשרי אדם שהוא עומד בנסיונו שאין לך בריה שאין הקב"ה מנסה אותה. העשיר מנסה אותו אם תהא ידו פתוחה לעניים. והעני מנסה אותו אם יכול לעמוד ביסורין ואינו בועט. אם עמד בנסיונו העשיר ועושה צדקה הרי אוכל ממונו בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב. ואם עמד העני בנסיונו הרי הוא נוטל כפליים לעתיד לבא שנא' כי אתה עם עני תושיע. והעשיר שעינו רעה בשל אחרים הולך הוא וממונו מן העולם שנא' ואבד העושר ההוא בענין רע ואומר התעיף עיניך בו ואיננו. ואל ידמה בנפשו שהוא מטיב לעני. אלא שהעני מטיב לו ומנחילו חיי עה"ב. כדגרסינן בויקרא רבה

אמר

אמר רבי סימון מריש"ל יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני. העני עושה עם בעל הבית שלא תמרה רוח לנשמי שם המים מאבר עשיתי עמו טוב בעוה. עשה עמי אין כתיב כאן. אלא עשיתי עמו כלומר אני עשיתי עמו יותר ממה שהוא עשה. אמר רבי אבין העני הזה עומד על פתחך והקב"ה עומד על ימינו שנאמר כי יעמוד לימין אביון. אם אתה נותן לו דע שהוא עומד לימין הבעל ועשרך הוא לשלם בשבילך. ואם לא תתן לו דע שהוא עומד על ימינו ועשרך ליפרע מחומו הוא דכתיב לשובבי משופטי נפשו. ולא עוד אלא שיפרע כדאי' בבראשית פ' נעקרה תנו רבנן המוצא חבילת יבלות יותר מהומם שמא יעקרך לבריות. מעשה באחד שמצא לבזבז יותר מחומם ולא היה הבירו ומנו רבי יעקב כהן. והמעשים אל ימשיך מעשים הבקל בשמא. כדגרסינן בפ"ק דשבועות אמר רב אסי לעולם אל ימנע אדם מעשיות הבקל לשמא שנאמר זהעמדנו עליו מלוה לתת עליות הבקל בשמא לעבודת בית אלהינו. והמתן בכפי כחו יברכם וכן יפרון:

פרק שלישי בכמות הצדקה

לא עותה תורה ביפוי לאדם כל אשר לו ויותר ברעב לו יבא להתפרנס מן הצדקה. כי חייב לאדם להקדים פרנסת נפשו על כל בני אדם ואינו חייב לתת צדקה אלא ביתיר לו פרנסתו. וכשיהיה לו יותר מפרנסתו הוא חייב לתת צדקה לעולך שנאמר ומי אחיך עמך ואמרו רז"ל חייך קדמו לחיי אחיך. כלו' כשיהיו לו יותר מפרנסתו הוא חייב לתת לעולך אל' אחיך עמך וכאשר השבע רעבים וכאשר השקה השקה לעומתם. וכן אמרה הנביא' לעליהו ע"ה ובאתי ועשיתיכו לי ולבני לי בראשונה ואח"כ לבני. והודה לה אליהו ואמר לה ולך ולבך עשי בראשונה. הקדיש גם הוא חייב להיי בגם. ואחר שיפרנס נפשו יקדים פרנסת אביו ואמו לפרנסת בניו. לפי שהם רואים לשבחם. וחיה לצדקה גדולה לעשלה ממנה על כן בשרה תיכות ימים הוא שבחוב למען יאריכון ימיך. ועל לצדקה אמר שהע"ה בשורת לצדקה חייס. ואחר פרנסת אביו ואמו יפרנס בניו. וכן אמרו בני יעקב לאביהם וגחיה ולא נמות גם אנחנו גם אתה גם טפינו. הקדימו את עלמם תחלה ואח"כ אביהם ואח"כ בניהם. וגרסינן נמי במסכת כתובות פרק עגירא אבירי בומרי מפקע עושה לצדקה בכל עת. וכי אפשר לו לאדם לעשות לצדקה בכל עת. ביאורו בשביבא ואמרי לה ר"ח אומר זה הזן בניו ובנותיו כשהן קטנים. רבי שמואל בר נחמני אומר זה המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו ומכיאו. ואמר כך נותן לו לקרובו שנאמר ומבשרך לא התעלם. ואח"כ לעניי עירו. ואח"כ לעניי עיר אחרת שנאמר פתוח תפתח את ידך לאחיך לעניך ולאביונך בארצך. ואמרו על פסוק זה לאחיך קודמים לעניך. ועניך קודמים לעניי עירך. ועניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת. ואמרו גם כן במגילת פרק מיזהו עמו על פסוק זה בשם

תלוה את עמי הנו'. עניך ועניי עירך עניך קודמים • עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמים ומהלה המחורים מקדים לשם מפני בהלפה בושה לבקש פרנסתה. ומקדים הזקן לבחור. והחולה לבריא לפי שהוא חזקי' ליגע. היו לפניו עניים הרבה ואין לו לתת לכלם. מקדים כל אחד לפי מעלתו. הכהן לנזר. ולוי ליבכורל. וישרל לחלל וחלל לבעיקי וכתוקי לאסופי. והסופי לממזר. וממזר לנתין. ונתין לגר. וגר לעבד משוחרר. ועבד משוחרר לגוי. כי מפרנסים עניי גוים עם עניי ישרל מפני דרכי שלום. ומה שהוא נותנין לפוריות העולם להעמידו בחורת חלהיהו נקרא לדקה בשמה ומפני פקודתך שלום ומוסיף לדקה. וכל הלו המחורים בד"ת בזמן שפניהם שויה בהכמה אבל אם היה כהן גדול עם הארץ ומחוך ת"ח. ת"ח קודם לכהונת יקרה היא מפנינים. יקרה היא מכהן גדול הנכנס לפני ולפנים:

זכן מצינו בר' בבני בתורת שהקדים כל לימד מקרא לו משנה לו תלמוד לעם הארץ. דגרסינן בפ"ק דשבועות ר' פתח הוא דרבותיו בפני בתורת שאמר יכנסו בעלי מקרא בעלי משנה בעלי תלמוד ועם הארץ אל יכנס. דתק ר' יונתן בן שמרש ונכנס ת"ל ר' פרנסני. ת"ל קרוים ת"ל לאו. ת"ל שמה לפרנסך. ת"ל פרנסני בכלב ובעורב פרנסה. לפתר דכפיק יתיב ר' ונק מצטער אמר הוי לי שבתתי מפני לעם הארץ. אתר לפניו ר' ישמעאל בר' יוסי שמא יונתן בן עמרם הוא שמינו רולה ליטעות בכבוד תורה. בדקו ומצאו כדבריו. ת"ר יוסי רבי לעטעות דת"ר אין פירעונות בא לעולם אלא בשביל עם הארץ. והלדקה שהדם נותן לפרנסת יתומים היא מעט גדולה לפי שהם קטנים עניומים ואין להם אב שירחם עליהם. ועל זה קראוה עופה לדקה בכל עת. והיינן לתת להם מזונות ולהחיותן. והיתומה קודמת ליתום כדגרסינן בפ' מציאות האשה דף ס"ו ת"ר יתום ויתומה בשוו להפרנס מפרנסין את היתום! ואחר כך מפרנסין את היתום מפני שהיתום אין דרכה לחזור ואשה אין דרכה לחזור. יתום ויתומה שניהן לישא מביאין את היתומה ואחר כך משיאין את היתום מפני שעומדת על אשה מרובה משל איש. תנו רבנן יתום שגדל ליבש. בוכרים לו ביא ומעיינין לו מעה וכל כלי תשמישו ואח"כ מביאין לו אשה שנאמר די מחסורו אשר יחסר לו. די מרחבו. זה בית. אשר יחסר. זה אשה וכפה ובלבן. לו. זה אשה וכן הכתוב אומר לעשה לו עזר כנגדו. גם מלמד להסדי ישרל שהיו זהירין מאד בלדקה יתום ויתומה דגרסינן בפ' סדר מעניות הלוה דף כ"ד הלעזר איש כבר ברחמה כך הוא חזו ליש גבאי לדקה עבו מיניה דכל דהוי נקיט הוי יהיב להו. ומאי הד סליק לבוקה למיזבן ליש ומאוחיה לברייתה חזייה גבאי לדקה עבו מיניה. לחזל בקרייתה אמר להו במאי עסיקנו אמרי ליש ויתום ויתומה. אמר להם העבודה שהן קודמין לבאי כרל כל דהוי בידו יהב לה אפ בהדיה הד זוזא. זבין ביה הבי ורפיק בדיה בהפלגה. אמאי דביתהו אמרה לה לברתיה מאי מייתי לך אבוך ת"ל כל מאי דמייתי בהפלגה אבוך.

סלקא חזיה להכלבא דמליח חמי וקא נפיק בלישנא דדמא כי אתא מבי מדרשא אמרה ליה בא ורחץ מה עשה לך חומצך. אמר ליה העבודה הקדם הן עליך ואין לך נהן אלא כאחד מעניי ישראל. ובכור הוא שלקח יהוא ויתומה שכרו גדול:

פרק רביעי באיכות הצדקה

מתן בסתר יכפה לף ומוחד בחיק היתה עזה. פע"ם בא לבאר מדת הצדקה שהיא דוחה את הגזרות ומסלקת את הפורענות כשהיא נעשית בסתר. ומתן בסתר הוא שלא ידע הנותן למי נותן גם הנעני לא ידע ממי נוטלה. ודרכי נותני הצדקה נחלקים לי"ח חלקים וכה י"ל מדרגות זו למעלה מזו:

המדרגה הראשונה קטנה שבכולם והיא הנותן לצדקה בדרכים לו נודר בדרכים לעשות לו שם. שכרו קטן שבכולם וכ"ם הנודר בדרכים ואינו נותן כדנדרסין בפרעניות אמר ר"י אין הנשמים נעלרים אלא בשביל פוסקי לצדקה בדרכים ואין נותנין אל נביאים וכוח וגשם אין להם מהשלל במהם בקר:

המדרגה השנייה גדולה מן הראשונה והוא הנותן לו נודר וכוונתו לשם שמים כדי שיזכו לו שכר לף כי דעתו גם כן שיצליחו בני לשם שכרו גדול מן הראשון הואיל וזשם הוא לשם שמים:

המדרגה השלישית גדולה מן השנייה והוא נותן לצדקה בסתר לא"ם ואין שום אדם בעולם יודע לצדקה זו אלא נותנו ומקבלו לבד לך נותן לו בעצמו:

המדרגה הרביעית גדולה ממנה שיתן לו בסתר פניס יפות פחות מן הרמוי:

המדרגה החמישית גדולה ממנה שיתן לו בסתר פניס יפות וכראוי רק אחר שישאל:

הבדרגה הששית גדולה ממנה שיתן לעני בידו קודם שישאל כדנדרסין במסכת שבת פ' הכונס אמרו ליה רבנן לר' יהושע אחו דרדקי הוידנא מבי מדרשא ואמרי מלין דאפי' בימי יהושע בר נון לא אתאמר כוותייהו אל"ף בי"ת אלף ביתא. גמ"ל דל"ת גמול דלים. מ"ט פסוקא דרע"ה לנבי ד' שכן דרכם של נוחלי הסדים לרוץ אחר דלים. מ"ם פסוקא דרעה דד' לנבי ג' דלמאי ליה נפשיה ולא לעשוקים מ"ט אהדר לפיה דד' מג' דליתן ליה בלעגא כי היכי דלא ליכסף מיניה. ס"ו שמו של הקב"ה. ז"ח. ט"י. כ"ל. אם עושה כן הקב"ה "זן לוחך "ומן הוחך "ומציב לך וכוסן לך "ירושה וקובר לך "כתר "לעה"ב. ופעפ"י שהנותן לצדק' בסתר טוב יש לך להחרם גדולה הימנה והיא:

הבדרגה השביעית שיתן לעני וידע העני ממי נטל. ולא ידע הנותן למי נתן. כעובדא ד' אבא דנדרסין בפ' מציאת אשה כ' אבא היה נייר בסודרים זוז ובדי ליה להחוריה וממילא לנפשיה אין עניי מצלי עיניה מרמתי והיה עושה כדי שלא יקניטנו:

הבדרגה השמינית שיתן וידע למי נתן אבל העני לא ידע ממי נטל כעובדא דמר עוקבא אי איכא עניים בשבעתיים דהוי רגיל כל יומא דבדי ר' אשי בגמרא דבבא. יומא חד אמר מזיל ומחזי מאן קעבד בי רבה מיבעמא. רבה יומא חד נגה ליה למר עוקבא בית מדרשא אמרה דביתהו בבדי' כיון דחזיתא דקא מצלו ליה לבבא נפיק בחרייהו רהיט ולקי בהדי אחוותא דהוי גרופא טובא הוי קמקליין כרעיה דמר עוקבא אמרה לה דביתהו שקול כרעך אחוותיך מכרעי חלש דעתיה ואמרה ליה מנה שכיחנא בנו דביתא ומקרבא הניית'. ומאי טובי הוי למר מר זוכרנא בר טוביה אמר רב הנה בר ביזנא אמר ר"ם חסידא ואמרי לה ה"ר יוחנן ממוס רבב"י נוח לו לאדם שימסור עצמו לתוך כבשן האש ואל יגלין פני חבירו ברבים מע"ל מחמר דכתיב היה מוציא כו':

המדרגה האמצעיות והיא גדולה מכל אלו שיתן לצדקה לעני ולא ידע הנותן למי נותן. ולא ידע העני ממי נטל. והנה זאת המעלה לאמת כנגד לבבא האמים שהיתה במקדש שהיו לדיקים נותנין בה והעניים בני טובים מתפרנסים בה בהצלחי. וקרוב לזה הנותן לתוך קופה של לדקה שהיא לדקה הנתונה בהצלחי שאין הנותן יודע למי נתן ואין הנוטל יודע ממי נטל. ועל לדקה כזו אמר שלמה מתן בסתר יכפה לף. יאמר כי גם אם הפורענות רחויה לבא עליו זכות מתן בסתר יסלקנו מעליו. והנה זה בהפך מפעלת הנוחד שהוא אבן הן של הנוטל. וכן אמר שלמה אבן הן הנוחד בעיני בעליו אל כל אשר יפנה יכשיל. ובאור הכתוב כי הנותן מתן בסתר שהוא מרכר לעצמו. הלא בהסרון זה תרויה שידתה הפורענו'מעליו שהוא רחוי לבא עליו. והנוחד שהוא נוטל בידו ומביאו אל היקו בסתר וביתרון הזה יפכיד שיבא על עצמו חימה עזה. והפ' למדת שהסרון הזה למעלה נורם לו שכר. וישמרנו הזה בגזל וחמס נורם לו הפסד:

המדרגה העשירית והיא המעלה לעני מנתן או יפתח עמו כדי להחזיקו שלא ימוט וייפל נלרך לבריות. שנאמר כי ימוך אחיך ומסך ידו עמך והחזקת בו יד גר ותושב ויחי אחיך עמך. ואומר ויחי אחיך. וגרסינן במסכת שבת פרק במה מצה יוצאה ר"ל אכבא חר"ם כ"ל גדול המעלה מן העושה לדקה. וממיל לכים יומר מכלם. והמעלה לעני לעזר לו ולהרחיב לו מלרתו נקרא הון. שנאמר טוב הים הון ומעלה. ורז"ל אמרו גדול המעלה לעני בשעת דוחקו מן הנותן לדקה. ולדקה המעלה מתקיימת לעד שנאמר ולדקתו עומדת לעד. ויזהו לדקה שעומד לעד. זה שהניחו עצמו להעלות לעבייה. וכשיעמדו לו המעלה יעמו לעבייה אחרים. וכשיעמדו אחרים יעמו להחרים נמצאת הקרן קיימת לעד וזוכה כמה פעמים בה. ובלדקה אין לו אלא שכר מעשה אחת. ויו"ח זה שכותב או הקונה ספרי להשאיל לתלמידים. ואם יקנה בעיניו להעות אלא מעכון יעות להם במעכון ויקנה לו זמן להעותה. ובתוך ימי ההעותה לא יקרא אותו לעשות מלאכתו אל כל דבר אם לא יהן לו בכירתו מפני שמחזי כרבים. ונרסינן במסכת סנהדרין פרק הנשרפין ובימות פרק הבא על יבמתו ת"ר החותך את שכניו והמקרב את קרוביו והמשא את חמותו אלו לעני בשעת דחקו עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה וגו'

והמעם שהיה גדולה מכולם לפי שהשלומה גדולה מן המתנה שהוא מהזק בידו והיינו מתניים כזה . ולפיכך נצטוינו במ"ע שבתורה על היוצ השלומה לעני . וזהו שכתב אם כסף תלוה את עמי את העני עמך . קבלו רז"ל אם זה מוכה וכמו אם מזבח תעשה לי . וכן אם כופר יושת עליו ובתוב הכתוב "אם "כסף "תלוה חייב אתה להלוות כסף . למי "את "עמי . שאם בא להתכבד נוי ללות ממך ויברחל ג"כ . יברחל קודם . "את "העני שאם בא יברחל ונוי ללות ממך . נוי בריבית ועני בהנס . עני קודם שנאמר "את "העני עמך . עשיר ועני . עני קודם . עני עירך ועני מפפחתך . עני מפפחתך קודמין שנאמר עמ"ך . עני עירך ועני עיר אחרת . עני עירך קודמין שנ' עמ"ך תותם שעמך "את "העני . אתה עני כלומר חייב אתה להלות לו ואם לאו דע כי העניות עמך . זהו "את "העני "עמך . לא "תהיה "לו "כנושה . לא תסיה לו כמלוה שהוא מוטל בלוה כעין שכתוב עבד לוה להיות מלוה . אלא תסיה לו ככל דבר כאלו לא לוה ממך מעות . ולא תשים עליו נשך . שהוא נשך כשך נשך תוכל . אבל תהיה ההלוואה חסד . לא תפול ממנו מועלת כבוד ולא תועלת ממון ואפי' להקדיש לך שלוה אם אינו רגיל בכך . והוא שכתוב במקום אחר נשך כל דבר אפי' דבור אחר . ובמדרש "אם כסף תלוה את "עמי . כל בריותיו של הקב"ה לוין זה מזה . היום לוה מן הלילה.והלילה לוה מן היום ואין דנין זה עם זה כמו בבריות . שנאמר יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחוה דעת אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם . שלנה לוה מן הכוכבים והכוכבים לוין מן שלנה וכשהקב"ה רוצה אין מועיל' שנאמר ההומר להרים לא יזרח ובעד ככבים יחתום . הלוה לוה מן השמש והשמש לוה מן הלוה שנאמר שמש ירח עמד זבולה . החכמה לוה מן הבינה והבינה לוה מן ההכמה שנאמר אומר לחכמה אחותי את ומודע לבינה תקרא . השמים לוין מן הארץ והארץ לוה מן השמים . שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת את מטר ארצך בעתו. בריותי לוין זה מזה ומשלמין זה לזה . ובשר ודם לוה מהבירו ומבקש לשלטו בריבית . זהו שנאמר הכתוב "ככפו לא תתן בנשך ומוהר על נקי לא לקח . בא ורואה שכל מי שים לו עושר ומתן לדקה לעשיר ואינו מלוה בריבית . מעלה עליו הכתוב כאלו קיים את כולן . שנ' פוסה אלה לא ימוט לעולם . ומי זה . זה עובדיה שהיה עשיר ופפטרופוס על אחאב מלך ישראל . שנא' ויקרא אחאב אל עבדיה אשר על הבית והיה עשיר יותר מדאי והוציא כל ממונו בצדקה שהיה זן את הנביאים . שנאמר ואתביא מנביאי ה' מאה איש החמשים חמשים איש במערה ואכלכלם לחם ומים. וכיון שבא אל אחאב רעב הוצרך לצות מן יהושפט בן אחאב כדי להניל נפשות ובהמה מכפיק לנביאים והיה מהשבהו בלא יתננו . זה קיים ככפו לא תתן בנשך . אבל יהושפט שהשב בלבו ליטול בריבית אמר הקב"ה יבא יהוא ויהרגנו . שנא' ויהוא מלא ידו בקשת ויך את יהורם בזרועו ויצא החצי מלבו. לקיים מה שנאמר ע"י יחזקאל בנשך נתן

ותרבית לקח והיה לא יחיה לכך מזהיר הכתוב "אם "כסף "תלוה :

המדרגה

החמד עשר והיה המעלה הגדולה שבכל חלקי הצדקה היא המיתתא לפדיון שבוים . וע"כ מקדימין נהיגה זו לכרכבת עניים ולכסותן ולכל דברי צדקה . לפיכך אם נבו מעות לכל דבר מצוה ואפילו לבנין ב"ה יכולין לבטלן וליתנם לפדיון שבוים . ואע"פ שהתילו לקטה הדברים האלרכים לבנין שבית מוכרין אותן לפדיון שבוים שהוא נקרא מצוה רבה כדגרסינן בפ"ק דבתרא תיפרה הורמיז תמיה דשבור מלבא שדרה מרוקי דדינרא לקמי' דרב יוסף ס"ל ליתוו למצוה רבה . יתיב רב יוסף וקא מעיין בה מה היא מצוה רבה . ס"ל תלמי רב במוקל בר יהודה מין פוסקין צדקה על היתומים ואפילו לפדיון שבוים ס"מ פדיון שבוים מצוה רבה היא . ס"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דתמור רבא פדיון שבוים מצוה רבה היא ס"ל דכתיב והיו כי יאמרו אליך תחת נאת ואמרת אליהם כה אמר ה' אשר למות למות ואשר לתרב לתרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי ואמר ר' יוחנן כל המשובר בפסוק זה קשה מהבירו . תניא קשה ממות תיבעים תימא קרא ות"ח סברא. ס"ח סברא הא קא קרא ממוך והא לא קמוקל. ות"ח קרא יקר בעיני ה' המותה לחסידיו . רעב קשה מהרב . ס"ח קרא ס"ח סברא. ס"ח סברא הא קמשער הא לא קמשער. ס"ח קרא טובים היו חללי תרב מחללי רעב. בב' כולהו תימהו בו . ועל כל זאת תרז"ל אין פודין את השבוים יותר מכדי דמיהן שלא יתכרו המוסיפין את נפשם עליהם ברחוקם שמוסיפין על קלבתם . וגם אין מניחין לקרובותם לפדותם יותר מכדי דמיהן . אבל פודה אדם את עלמו בכל מה שירלה כי לב יודע מרת נפשו . וגם פודה את אשתו בכל מה שירלה לפי שהיא כגופו . גם למדנו מדבריהם שפודין ת"ח בכל מה שיוכלו לפדותו ואפילו בתיו מוכרח שלא את רהו בו שהוא רצוי לשוות ת"ח את יברחל עלמו בשיעור פודין אותו בכל ענין . כדגרסינן בשמסת ניטין בפרק היזקין ת"ר מעשה בר' יהושע בר חנניה שהלך לכרך הגדול של רומה שמרו לו תיוק אחד יש בבית האסורים יפה עיניים וטוב רואי קוראותיו סדורות לו הלהטים הלך ועמד על פתח בית האסורים ואמר מי נתן למשיסה יעקב ויברחל לבוזזים . נענע ראשו היוצ ואמר הלא ה' זו כו' . אמר מובטח אני בזה שמורה סורחת ביברחל . העבודה שתין אני זו מכאן עד שתעבדו בכל דמיס שפוסקין עליו. אמרו לא זו מכאן עד שפדאו בממון הרבה ולא היו ימים מועטים עד שהורה הורחות ביברחל ואמו רבי ישמעאל בן אליעזר . גם אמרו אין מבריחין את השבוים כדי שלא יכבידו תפיסות עליהם . גם אמרו מי שמכר עלמו לגוי או שבבה אותו הגוי בחובו . פעם רלשאוה ובניים פודין אותו אליהם אין פודין אותו . אבל פודין את הגוי להר מיתת אליהם . פודין את השבה קודם לאים . ואם תבעו אויבים לדבר עבירה . פודין את האים קודם להשבה לפי שאין דרכו בכך. וכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה

המתן מנכסיו לפדיון שבויים הקב"ה ימילנו ולזרעו מיפול בשבי . והמחלק מנכסיו לא יבא הוא ולזרעו לעתיד לקבל צדקה . שכן כתיב כי בגלל הדבר הזה יברכך וגו' . ולאחר המרפא ולאחר הממעיט ובלבד מיכון לבו לשמים :

ובנגד אלו י"ח מדרגות הצדקה מצינו בתורה שהזהירה י"ח פעמים על ענין הצדקה א' אם כסף תלוה את עמי את העני עמך . ב' לא תהיה לו כנושה לא תשימון עליו נשך . ג' ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזוב אותו . ד' וכי ימוך עמך ומטה ידו והחזקת בו . ה' לא תקח מאתו נשך ותרבית וגו' ויחי אחיך עמך . ו' וכי תשיג יד גר ותושב עמך ומך אחיך וגו' : ז' לא תאמץ . ח' לא תקפוץ . ט' פתוח תפתח . י' נתן תתן לו . יא' כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר וגו' . וכשנדון אמר יפעיס י"ח ברכות בואמר ותפק לרעב נפשך וגו' והזכיר אח"כ י"ח ברכות זהלו כן . א' וחנה בהשך אורך . ב' ותפלתך בלחריס. ג' ונקך ה' תמיד . ד' והשיבע בלחלות נפשך . ה' ועלמותיך יחלץ . ו' והייתה כגן רוה . ז' וכמולא מים אכזב לא יכזבו מימיו . ח' וגנו ממך חרבות עולם . ט' מוסדי דור ודור תקומם . י' ונקרא לך גודר פרץ . י"א מסובב נתיבות לנפש . ולכן בפסוק והיה מעשה הצדקה שלום . עשרה תיבות כנגד עשרה מעלות הצדקה ועם הקריאה הוא אחד עשר כנגד המעלה הי"ח הגדול שבכלם . וכן מצאנו מספר ועשו צדקה עד סוף הפסוק עשרה תיבות ועם הקריאה אחד עשר תיבות כנגד י"ח מדרגות הלזו . ובתיב בתורה הכתרות גר' תלזינו וכנגדות לזו ולבנינו עד עולם . נרמה פירושו על ענין הצדקה הנכתבות כ"ל הצדקות בשם נכתבות תורן לצדקות שם לה' תלזינו כלו' לשם"ב כי מי שיתן לצדקה בשתר בודאי כוונתו לשם בשים זו בדרך זה הכתרות תלו לצדקות בעופין בכתר . שם לה' תלזינו כי על לצדקה כזו נאמר מלוה ה' חונן דל כאלו הלוה לה' תלזינו . אבל מי שנותן לצדקה בגלוי לא ישלט מבני דרכים תלו . זו כוונתו כדי שיראוהו הנוון ויבהוהו ויסיח לשם ותתלה לו ולזרעו תחריו . זו כוונתו כדעת זוהר תכיר בפסיו עניים עמדו על פתחו היה זוהר לומר לחבתו רחם על העניים תלזו כדי שירחמו בני אדם על בנין שם יגמרו לעבריות כו' כדכתבתי לעיל פרק ג' מהלדקה . וזהו שאמר והגלות לנו ולבנינו עד עולם . כ"ל הצדקות הנגלות שם לנו ולבנינו עד עולם . זו לקנות שם לנו ולבנינו . זו כדי שיראהו לנו ולבנינו כי גלגל חוזר בעולם כנזכר :

אך בדרך זה הכתרות כ"ל הצדקות הכתרות לה' תלזינו כלו' שאר לפני ה' תלזינו . כלומר התעלומין יהיה לעולם"ב לפני ה' תלזינו בעניין הצדקה היה לנו לפני ה' תלזינו . ומתו ולך תהיה צדקה לפני ה' תלזינו . כי הנותן לצדקה בשם שמים זוכה לעוה"ב יזכה לרחות פני השכינה כדכתבתי לעיל פרק ג' בצדקה והגלות לנו ולבנינו כ"ל הצדקות הנגלות תזי שהתעלומין לנו ולבנינו בעוה"ז שלא יבא הוא וזרעו לעתיד לקבול צדקה וזהו שאמר עד עולם על דרך גלגל חוזר בעולם וכן כתיב כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך וגו' . וקוד על לנו ולבנינו להורות שלא הנגלות לבד הם לנו ולבנינו כ"ל שכרם בעוה"ז אלא הנכתרות שכרם בעוה"ב ולא בעוה"ז . אלא אף הנכתרות הם לנו ולבנינו ואוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קי·מת לעוה"ב . ומאחר שהפסוק הזה מדבר בצדקה הוצרך לנקוד עי"ן דעד כדי להבדיל אחד עשר נקודות כנגד אחד עשר מעלות הצדקה שאמרנו . ואף שהוא אינו מעניין הפרשה בעצמו נכון הוא כאשר גם אם שפירש הרמב"ם אינו מעניין הפרשה . ובשם עליו רבינו בחיי הפירוש הזה בעצמו שהם יקר וקפוד כי כל התורה כולה אולם שבמי הענין ים בכל דבר ודבר רמזים וסודות עד אין תכלית . וכן כל אים יבראל יכיס עין הבנתתו על עני והבינן . וכאשר יתנהג יקן הוא שבבר פיהם יפות בשמחה ובטוב לב ומתוך עם העני בלעבו ומדבר לו דברי תנחומים ונחמות . ואם נתנם בפיהם זועפות ורעות מבשיל את זכותו . ועל זה הזהירה התורה באומרה נתן תתן לו ולא ירע לבבך בהתך לו . הזהרנו בזה להדקיק מנפשינו לרע הענין ולהיותינו מוכי הענין בנאמר טוב עין הוא יבורך . ולא די במחות היד עד אשר נעשה בנפשותינו מדת הנדיבות . ע"כ הזהיר ואמר לא ירע לבבך אחר שאמר נתן תתן לו לא תאמין את לבבך ולא תקפוץ את ידך . הזהרנו בזה להסיר מנפשותינו מדת הלזהירות ולנטוע בה נטעי נאמנים שם הרחמים והחסדים הנאמנים בא"ם והלכת בדרכיו.ונעבור כי מן הספר שלא יקפוץ ידו ויתן את העני ולא מן דרך הרחמנות בענין שנאמר וכחמי רעשים מכזבי . על כן כתוב לא תאמץ את לבבך :

ומיד בצוותו העני לידו יתן לו מיד בלי בדיקה ובלא עיכוב שמא ימות ברעב . שכך קרז"ל פ"ר יודע בודקין לבבות ואין בודקין למזונות מניח כותים דרבי יודע שאר כסוי בודקין אחריו.פרקוטוי אין בודקין אחריו ואין מעכבין מלהגביל תותו מיד כדי שלא ימות ברעב . ומעשה נהום היה גם זיוכיח כדגרסי' בסוכת תענית פרק סדר תענית שלו . אמרו עליו על נחום היה גם זו שהיה כומה מפתי עיניו וגידם בפתי ידיו וקטע בפתי רגליו והיה כל גופו מלא פתין והיה מוטל בפתח רעוטה וכלי מטתו מונחין בספלי של מים כדי שלא יעלה עליו נמלים . פעם אחת בקשו תלמידיו לפנות מטתו ואח"כ לפנות כלים . פ"ל פנו את הכלים ואח"כ פנו את מטתי אכ"ו פתחו בתוך הבית מוכנה לכם שלא תפול . פנו את הכלים ואח"כ פנו את מטתו מן הבית ומיד נפל הבית. אמרו תלמידיו רבינו וכי מאחר שדיק גמור אחה . למה עלתה לך כך . פ"ל לוי עשיתי בעלמי בפעם פ' פייתי מהלך בדרך לבית המי והיה לי מטוי שלשה חמורים טעונים . אחד של מאכל ואחד של משקה ואחד של מיני מגדים . מזדמן לי אדם אחד ואמר לי רבי פרנסני אמרתי לו המתן עד שאפרק מן החמור לאחר שפרקתי מזרתי לאחורי ומלאתי פתם ונפלתי

עליו ואמרתי עיני בגע חסו עליך כך וכך תעלה להן . ידי בלע מהרו להם כך וכך תעלה להן . ולא נזקקתי דעתי עד שאמרתי יסיח לי נופי מלא שחין ח"ל חוי לנו פרחיניך בכך . ח"ל חוי לי אם לא רפואתי בכך . ע"כ אמרו רבותינו ז"ל אם אמר הסני פרנסני ין בודקין אחריו אלא מתכוין אותו מיד :

ולא יתן לו בפרסטיא כי אם בגעה בזכר . אבל אם נותן כדי להתייהר לא ז אתינו מקבל שכר אלא לף נופל בניהם כדאיתא בע"ק דכ"כ רבן גמליאל לומר מאי נדקה מרומם נוי . אלו יפרחל . ואסר להומים חטאת . כל נדקה ואסר שאומות העולם עושין חטאת היא להם שאין אלא להתייהר וכל המתייהר עופל בניהם שנאמר זד יסיר לן שמו עשה בעברת זדון . ואין עברה אלא ניהם שנאמר יום עברה היום ההוא . ואם יבאו כמה עניים אל ידאג לפום אחד מהם כדתניא ח"ר עקיבא אם עני בא אלצך בשחריך ואתה לו היכר והלך לו ובא אחר במקומו . אל תאמר כבר נתתי לראשון ודי לי . אלא הן לעני ואל תחזיקהו ריקם שנאמר בנקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידך ואין זריעה אלא נדקה . והעושן לעברה עניים יש לו יותר שכר מהעושן עברה פרטיות לעני אחד . ומעשה לפי שהעושן עברה פעמים לבו מתעורר לעזור בכל פעם ופעם . אבל בעושן בפעם אחת אין לבו מתעורר אלא פעם אחת ונראה בחדש המעלין מעלין המעט . ולזה כוונו רז"ל במה שאמרו במסכת תענית ובכל לפי רוב המעשה . פירוש לפי רוב מספר המעשים שאם יתן אדם אלף זהובים בבת אחת למי שראוי לא יעלה בידו מדת הגדיבות כמי שהתנדב אלף זהובים באלף פעמים שעשה אלף פעמים מעשה הגדיבות כי ברבוי מספר המעשים מגד ההרגל קנה קניין מעלת הגדיבות ויהיה קייס בנפשו . ואם אין לו מה ליתן לא יעבר בו ויגביה את קולו עליו . אלא יפייסנו בדברים ויהא מראה לו בדעתו ליתן לו אלא שאין ידו משגת . וזה שכרו גדול כדאמר רב יצחק כל העושן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות . והמפייסו בדברים בתחד עשר ברכות שנאמר והפך לרעב נפשך ונומר . וזרח בחשך אורך ומוסך ואזל אחד עשר ברכות כנגד לעיל . ואם אתה מראה לו פנים בוהקות ומתירות במעשה הנדק שנאמר חז יאר ה' פניו אליך ויחם לך שלום :

פרק חמישי בשיעור נתינתה

מלבינו ועוריגו השוכן את דבלת נוגו בעמוסה לתת נדקה לעניים לכל אחד ואחד די מחסורו . שנאמר כי פתוח תפתח את ידך לו והשבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו . ולא נתברר לנו שיעור הנדקה כמה יהיה . וממעטיקי השמועה קבלו ולימדונו שיעור הנדקה שהוא על שמועה מעלות :

המעלה הרחמנות כמה מותנים לעני המחזר על הפתחים . תיתא בפ"ק דכ"ב השוא עניא דהוי מחזר על הפתחים דאתא לקמיה דרב פפא לא מזדקק ליה אמר ליה רב סמא בריה דרב ייבא לרב פפא מי מר לא מזדקק ליה אינם אחריונה לא מזדקק ליה ניחא ואמינא עני המחזר על הפתחים אין מזקקין לו אמר ליה אמי אין מזקקין (אין מזקקין) למתנה מרובה אבל מזקקין למתנה מועטת . ופרש"י אין מזקקין ליה לאתא מעות מן הקופה אחרי שלמד להחזר על הפתחים דיו בכך ולא מזקק ליה אפילו לפרנסו וכן פירשו התוספות והרא"ש דרב פפא נמי נדקה הוא ולא נתן לו מן הקופה . אבל כל יהיד ויהיד אל יעוב דך נכלם ולא יחזיקהו ריקם . ואם יתן הרבה שכרו הרבה מאוד :

המעלה השנייה כמה מותנים לעני האוכל העובר ממקום למקום . תנן במסכת פאה אין פוחתים לעני העובר ממקום למקום מכבר בפונדיון מד' סלעים בסלע ביום . ואם אין נותנין לו פרנסת לינה . שבת נותנין לו מזון ג' בעודות . בפ"ק דכ"ב ובפרק כל כתבי אתי פרנסת לינה . פורים וכי בדית פי' כך . ובתוספתא דסוף פאה תניא אין נותנין לו פרנסת לינה בחוך ובמן וקטנית . ונראה דפירושו דהתוכפתא לינה לחוד ובמן וקטנית לח"ד לינה הוא פורים וכי בדית בדמפרש בגמרא וכן כתב הטור יורה דיעה סימן ר"ן :

המעלה השלישית כמה יתנו בשעתו יתומה עגייה. אין נותנין לה פחות מחמשים זוז כדתנן בפ' מציעא אפילו אמרו אין היתומה לא יפהתו לה פחות מחמשים זוז . ואם יש בניה מפרנסים לה לפי כבודה . ובתב הר"ן אפילו חמשים זוז נותנים לה אפילו היא בניה מחייבים את הגבאים לזון.דלי בימין בניה דווקא אלו אריה ל' אפילו בוצה נמי לפי כבודה ופלוגתא היא בירושלמי :

המעלה הרביעית שיעור מה שיתנו ליתום עני כשעשה אפה חייבים להשכיר לו בית דירה ולתת לו מטה ושלחן וכלי השמים וכנדיס שילבש כדאי בספרי די מחסורו אשר יחסר לו. למה נאמרו כולם ללמדך שהרואו ליתן לו פת נותנים לו פת . עיסה נותני לו עיסה . יין משה . הרואו ליתן לו פת חמה חמה. נוטן נוטן . להלכילו לתוך פיו מלכילו . אין לו אפה ובא ליאפ מביאים לו אפה ומוכרים לו בית ומציעים לו מטה וכלי תשמישו ואחר כך מביאין לו עד כאן :

המעלה החמישית כמה נותנים לעני בן טוביה. אמרו"ל די מחסורו אשר יחסר לו אפילו סוס לרכוב ואפילו לרוץ לפניו כדגרסינן במסכת כתובות בפרק מציאות האשה ת"ר די מחסורו אשר יחסר לו אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו אמרו על הלל הזקן שלקח לעני אחד סוס לרכוב ועבד לרוץ לפניו פעם א' לא מצא לו עבד לרוץ לפניו ורץ הוא לפניו שלשה מילין . ת"ר מעשה בהלל הזקן גליל העליון שלקחו לעני אחד בן טוביה מציפר' ליטרא בשר בכל יום ויום . מלי דבונא אמר רב הונא ליטרא אבל עוגות

ועיין

וצריך לדעת לזון את העני כפי מה שהיה רגיל לאכול קודם שנתדלדל. בפרק האיכר שהוא דאמי לקמיה דרבי נחמיה אמר לו פרנסני אמר לו מה היית רגיל לאכול אמר ליה בשר שמן ויין ע"ל רבי נהמיה רעוך אתגלגל עמי בעדשים גלגל עתו בעדשים ואת אמרו עליו שלו לזה שהרגו רבי נחמיה. אלרבנה לו לגמרי שהרגו לזה מבעי ליה. אלא לייטו לא בעי לפנקי נפשיה כולי האי מפני שגלגל עמו בעדשים. ומפני שלא כלבלו את שהיה רגיל אמרו עליו שהרגו. והאמר שמואל עשה עם העני חיט מבלו אלא מקל הקב"ה והוא מזמין פרנסו העני והעשיר כדגרסינן בפרק האיכר שהוא דאמר לקמיה דרבא אמר לו פרנסני אמר ליה מה היית רגיל לאכול אמר לו תרנגולת פטום' ויין ישן. אמר לו לא תיעבד לדוהקא דיבורא. אמר לו אמו מדידהו קאכילנא מדרחמנא קאמינא לאמיה עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו. בעתם לא נאמר אלא בעתו. מלמד שהקב"ה נותן לכל אחד ואחד מזונותו בעתו. שודם מדבירים והם אומרים על רבא בר' לעיר מעיר אחרת והיה לה שנים רבות אלא בהאי לעיר אלא אומו היום והביאה להיות תרנגולת ויין ישן מיד ידע רבא כי בשביל אומו עני זמן לו הקב"ה תרנגולת והיין לפרנסו כאן שהיה רגיל לאכול קודם אמר ליה רבא נעניתי לך קום אכול:

המעלה השיעים בשיעורים העני לקבל צדקה חייבים ישראל לבבדו ולפקדו במתנות וגם הוא רואה ליקח נותנים לו לפי הצורך ואחר כך נותנים לו במתנה דמתו רבנן ומעבם תעבימו זה שמן לו וחיו רואה להתפרנס ממה שנותנים לו נותנים לו לפי הצורך ואוהבים ונותנים לו לפי מתנה לא רצה לאומרים לו הבא מפלן ומול כדי שתזון דעתו. וכן אמר רבי שמעון בפרק מציעות האשה ונרסינן בוקרא רבה אפרי מפליל אל אל ביום רעה וגו' אמר רבי תנחם אפרי נותן אל אל לא כתיב. אלא אפרי מפליל הוי מפלליל בו לתי יקבל לזכות בו. רבי תנחם כך היה עושה כשהיה רואה בן גדולים שהיה יולד מלכיות והיה מתניים ליקח היה הולך אללו ואומר לית במעתי בפילך שפלה לך ירושה במדינת פיס פה לך הפן זה. וכיון שאתה נותן לו במתנה נתונים לך. אמר ר' אלעזר כתיב נותן לתם לבל בשר וכתיב זה והנה את המנוח אמר ליה הקב"ה עלי לשלם לו גמולו הרי"ד וגמולו ישלם לו. ויש לך אחר שיהיו רואה לקבל בהלוואה ממה על מכסן או בלי מכסן עד שיהיה לתומתו או עד שימכור את שלו ופירע מיד. מי שהוא מטיל לכיסו זהו מנוס גדולה בלי הסרון כיס שהיו בום העני בשבר דגרסינן במסכת שבת פרק במה מצלה אמר רבי שמעון בן לוי גדול המלוה יותר מן העושה וממטיל לכיס יותר מכלם. פירוש המטיל לכיס מעות ומלוי להתחכר מהו שתהיה העני תלמיד חכם חייבים לאת לו כפי כבודו. ואם היו

רואה לקבל מהעשקים לו לסחורה מוכרים לו בזול וקונים ממנו סחורתו ביוקר כדי שיתפרנס בכבוד. ואם היה יודע להתעסק בפרקמטיא בעצמו מלוין לו לעשות בו סחורה. וזהו נקרא מטיל מלוי לכיס תלמיד חכם ובשבוהו רבותינו ז"ל בכמה מקומות ובכרו הרבה מאוד כל"ל בשער ה' מעמוד הסורה. והרוצה שיזכה לעשה"ב יתעסק בגרעי תלמידים וברבנים העוסקים בתורה לשם שמים ויעזור בשכירות הרבנים כדי שיעמדו בעירו ויהו עוסקים בתורה על ידו. ופרעו רבותינו ז"ל בספרי עץ חיים היא למחזיקים בה. לתומדים לא נא' אלא למחזיקים בה ואם המחזיקים בעורכי הרבנים ותלמידיהם. ואם מתוייבים לפטיל מלוי לכיס על ת"ח קל וחומר שלין לכבוד עליהם במסים ומרגונים. והמטיל עליהם וכיוסף הוא שעבר מדתורייתא ומדרבנן ומדכתיב כדאיתא בהדיא בפרק הבותחין רב חנן רמי ברגא מדרבנן אמר ליה רב נחמן בר יצחק עבר מר מדאורי' תא מדכתיב כו'. וכמו שכ' הרמב"ם בתשובתו לרבי חפריט מציר ז"ל בהחזמת דבריו. ודבר ידוע הוא שהנוהג מבואר בכף גולגלת' הו שעדת מלך וכיוצא בזה מן התלמיד חכם. שהוא עובר על דברי תורה ודברי נביאים וכתובים כמו שהמרו חכמים עבר מר מדאורייתא מדכתיבי לכתובי כו'. ולא דיין שהין עוסקי' במלאכתך ופורחין להרויח לך כמו שרחוי להם להטיל מלוי לכיס על ת"ת אלא שהן נוטין ממך קצה עליהו הדבר הזה מתוך כו' עד וכל מה שיטלו ממך גזל הוא בידם. וכפי' מסכת אבות פ"ד כתב ז"ל הקילה בסורה מת"ה הק המלכות מן המרגונית והכסיוות שהיל וחוקים המיוחדי' כלל היה ואיה והם הנקראים ככף גולגלתא יפרעו בעבור' הקבל. וכן ביין הסחורות וכיוצא בהן. ואפי' היה ת"ח בעל ממון לא יתחייב מכל זה. וכבר סורה רבינו יוסף הלוי לחיים במקום אחד שהיה לו נטוע ופרדסים שהיה חייב בעבור' ולפיס זהו' ר"מ שיפצר מתת בעבורה דבר וכל מה שזכרנו מפני שהיה ת"ח ואפ"י שהיה נותן בהם הרוח אפי' עני שבישראל עכ"ל. וכן כתב בפ"ה מסל' ת"ת ז"ל אין מחייבים אותו ליתן מה בין מה שהוא קנוי על בני העיר בין מה שהוא על כל היה ואיה. וכן כתב הרמב"ם בפ"ק דבבא בתרא בשם ר"י הלוי דמשמע מסתוה עובדא דהיתה דאיתא התם ומהאמר רב נחמן עבר מר מדאורייתא כו' דכל מיני מסים ומכסות המוטלים על העיבור בין קבועי' בין אינן קבועים אין ת"ח חייבים לכייס בהם את העיבור עכ"ל ומדאתם ולא אילו גרסה דאפי' אמר המלך שיטו כל אחד ככף גולגלתו ומעבר תבואתו. פטורים הת"ח. וכן גלה דעתו בתשובותיו שהביא תבוא' הרמ"ה וכתב בה כל מיני מסים ומרגונים ומכסיות בין קבועים בין שאינן קבועים אין ת"ח חייבים בהם לכייס בהם את העיבור כלל. ואפי' התם הקונה על כל היה ואיה בפני עצמו העיבור חייבים לפרוע מהלהם כדי התם הקונה על תלמיד הכם כדי לפומבן דהא כרגא דהיא ככף גולגלתא הקרקף גברא מנא דמוכח בכמה דוכתא. ואמרינן דרבנן פפיני ולפי לא מצלמי מיורתא עלייהו

מדידתו היכא יכול למעבד והו מב' גמות דמלבא. אלא דמיהי ליכורא לפיירש עלייהו מתוכא דיכפייהו לבי גמות דמלבא. ואפי' היו עשרים בעיטרא"ל הכי קאי היינו לפרוש בעבורם. אלא מפני עניות נפשנו אלא מפני פורעו ט"ל. קמ"ל בתב"ן כתב מכתבת דבי לחמרין סבא דרבנן פפירי מכסף גוללתא ומעיבור תבואתיהם. דווקא כגון שהמלך המוכ על בני העיר ליתן כך וכך מחמת מעבר הבואתיהם. או מחמת מיינן גוללתא בידולין ת"ה לומר לה שהוכ המלך עליהם לשום אלא בשבילם. אבל אם אמר המלך ליתן כל אחד ואחד ככף גוללתו ומעבר תבואתו הין עמי אסרן פורעין בשביל ת"ה. והיינו דאמרינן מקלת רבנן דיהבי כרגא דאמר בכאהדרין דבר המת קבול עלי' כרגא דרב ספא כולי עמי. והיכא משכחת לה דרב ספא יהיב כרגא אלא שמע מינה כדאמינא. וכן נראה מדברי ר"ת וכן כ' הרמב"ן ז"ל עכ"ל. אלא גם הטור ראה דבריהם והביא שבתשב בשור הובן מספר סי' קפ"ג וכ' שאינו נראה להרא"ש אלא שבכל עניין פשוטים וכן כ' הרמ"ה והרמב"ם ז"ל. וגם בשור יורה דיעה סימן רמ"ג שתם כדבריהם ומה שהביא הר"ן ראייה לדבריו מהגהדרין מסתיה דבר המת קבול כרגא דבר ספא כולהו עמי כ' בב"י בשור הובן מספר דים לדחות דלילמא רב ספא מוחל ונותן להמעבר הוה יכיון שכן לא הוה הורתו תומתו ולא מיפטר מכרגא. לי נמי לפי שהיה עשיר גדול היה פורע כרגא ממדת הכידות והשתא קבול עליה בר המת כרגא דכולהו עמי. ובשור ט"ר כתב ד"ל דעד שהוא הזמן שהיו פורעים הליבור כרגא דרב ספא ובר המת קבול עליה לפרעו בעוד כולהו עמי ולא יעשרך רב ספא להחזיק מובה לליבור. ובתשובה אחת מלאתי כתב שאפי' פיהם המלך ואמר שהתלמידים יפרעו חלקם בעמם. יש מן הדין על הקהל שהתלמידים שוכרים בתובה לפרוע חלקם דהא תלמיד ככף גוללתא הקרקפתא דגברא מכח אף"ה למרינן בפ' השופטים שהם פטורין. ואם הדור כפני כלב ויעזיז פניהם ולא ירצו להבריח זכרוני דמלכא מיניה יוכל התלמיד לגדות ולשמת, על זה ואפי' ההריטו הקהל לפרוע המס וכולו התלמידים בכלל הברם הין שהברם הל דאורי בו שבועה והין נשבעין לעבור על המצות. ואם הקבה לדבריהו מהשיה דבר המת דקבול עליה כרגא דרב ספא דכולהו עמי אלא דאורחא מרבנן יהיב כרגא. היינו הר"ר מאיר ז"ל דהכא אלא כדין היו מתילין עליו וכשיבדא דבעי ע"ה למירמא דמי כליא מרבנן. והיינו דם ל רב ספא כרגא דבר המת ולא הם לשומדה דלהון אלא כמבריה אלי מנכסי הביהו עכ"ל עד כאן דברי הב"י. ומ"ש במגא כתוב בתשובה להת בקשתי ממ בשהבה נפשי ומלתתי גם אני משובי, או והיה אשר הביא הר"ר נתניה להר"ר יעקב והר"ר יהודה בי הרב רביעו אשר ז"ל והתירו בתשובתם והתימת דבריו ואפי' ת"ה המלוה בריבית אין מהייבין אותו בשום מקום אלא הותרה הריבית אלא לצורבא מרבנן כדאיתא בפ' אחזו נפך ולעם הארץ אסור כדי חייו. וכ"ז שהורתו עיקר לעשי"ו שהיה לו מלאבה אחרת הוא שעור. אחרי רבותינו שבתלמוד רובם היו בעלי

מלאבה אלא שהיו' שפלה לתורתם כ"ש בשאין לו שום מלאבה אלא שהוא מיותין לעני בריבית שהוא פשוט כמו שבארנו. ומיהו בעיון היה התלמיד חכם בשל מעשה והיה דבריך על קדושין בידך. אבל אם הוא עורבא מרבנן וסני שומעני' הרי הוא בשם שאין ונרע ממנו כדאמרינן במועד קטן דוק ותשבה. אבל כ"ז שהוא בעל מעשה והורתו עיקר הרי הוא פשוט כמו שבארנו וכן היה דן הרלי"ף ז"ל והר"י יוסף תלמידו וכן הרמ"ה וכל הגאונים ומגני מעשה ז"ל. ואם בדורות הראשונים שהיו ת"ה מצויין לאלפים ולרבבות כך. כ"ש עתה שמתמעטה התורה ולומדים בשם פשוטין כ"ל בתשובתו הגאונה. אך רבים מהמון הבאו דאזלו בתר"ה שתורתו תומתו ויהגה בתורת כ' יומם ולילה ולא יגיע להוציא אבל ת"ה שתורתו תומתו ומקלת היום הולך להתעסק בעסקיו בשהותה או להלוות בריבית או לעשות חיזה מלאכה כדי לפרנס ממנו את עצמו ואת מבני ביתו ואוזר עלמותו בעניו שאינו מתבטל מלמודו אלא לבקש ערך לביתו. על זה אומרים שיתה בעול עמהם וכאחד מהם. אבל האמת לא ידעו ולא יבינו דברי הז"ל שהרי כתב הרשב"ם והעיד על דבינו הגדול רבי יהוסף הלוי ז"ל שהיה הן אלא נאמרו דבריהם הללו אלא בתלמיד הבא בתורתו תומתו. כלומר שתורתו קבע ועסקיו עראי אבל לא בני מעסקו קבועה ואין תורתו קבע ע"כ. וכן נמי הביא הרמ"ה ז"ל להר"ר יונתן דקונ"ש וכתב בהחיתת דבריו ז"ל ומכלהו שני שמעתתא שמעינן דבי פטרוהו רבנן בגמ' לרבן דעסקי בתורייתי' לאו דוקיא אלא מרבי במזוניהו ופרנסתן ופרנסת בניהו ביתו פטרוהו. אלא כל היכא דמקיימא והניח בו יומם ולילה כפי כהן וכפי יכלהן ולא בעלי מדברי תורה אלא לדברי תורה לבקש כדי מזונהן ופרנסתן ופרנסת בניהו ביתו ביתם ומזונותיהם בכלל דרבנן הוא דפטירי מכל הני מילי דאמרן. אבל מי שאין תורתן תומתן ולפעמים הם בוטים ולפעמים יושבים לא פטרי מהך מילי ע"כ. וכן כתב הרא"ם בם פ' השופטין וז"ל ונראה שתלמיד הכם שיש לו תומות או קלת מצה ומתן להתפרנס כדי היין ולא להתעשר וכבל עת שהוא פנוי מעסקו מיזר על דברי תורה ולומד ד"ת הוא העקרי תורתו תומתו ע"כ. כ"כ בתשובה כ"כ בעל יורה דיעה סימן רמ"ג ובתומן מספר סי' קס"ג. וכן כתבו ההרמונים. ונראה דמה שכתב הרמ"ה ז"ל כדי להתפרנס כדי היו לו דווקא כדי היו בלמוס אלא כל שיהיה מתעסק כדי להחיות נפשו כדי היו קרוין בית. ודווקא דבתב ולא להתעשר ולא כתב ולא ליותר מכדי היו. ודבר פשוט הוא שיבואו על תדם פתאום כמה מקריים מהולחים וזולתם שיצטרך בשם להוציאה מהגזה ודבר שאין לו לקצה סוף. ודומה ז כתב התו' במגילה נגי רבים דגוי שעשי' דלייבנא קמה לא הותר לעם הארץ אלא כ די היין הפ"ה יש להתיר לפי שים עליו מס מלך וסרים והכל הוי כדי היין. והרמב"ם שבתב בפ"ג מהל' ת"ת גבי ה"ח ז"ל ועוסק מלאבה מעט כדי היין הם אין לו מה יאכל

שאר ומו ולילו יעסוק בתורה. נראה דבכדי חייו דווקא הוא היינו שאין לו מה יאכל. הא אם אין לו מה יאכל דכתב הרמב"ם על כרחין לאו דווקא הוא דאפי' אם יהיה לו מה יאכל הנה צריך לבגד ללבוש ולכל הדברים הצריכים לכל אדם לבד האכילה. ואדרבה הרי אמרו חכמים בפ' כסוי הדם לעולם יאכל אדם וישתה בפחות ממה שיש לו וילבוש ויתכסה ממה שיש לו. עוד אמרו דאמרי אנשי עשיק לגבך ושוי לכריסך. וזהו ג"כ דעת רש"י בפ' ויצא שפי' ונתן לי לחם לאכול כמי שאמר לא אעזבך. והמבקש לחם קרוי נעזב שנאמר ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם אעפ"י שאמר יעקב אבינו ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש והיכן הבטיחו הש"י על בגד שהרי אינו בכלל לא אעזבך רק לחם. אלא דעת יעקב אבינו ע"ה מאחר שהבטיחו הש"י ליתן לו לחם לאכול במה שאמ' לא אעזבך בכלל זה הוא ג"כ בגד ללבוש. דאם לא היה נותן לו בגד ללבוש כראוי כנוהג שבעולם היה ודאי מצמצם בתכלית באכילת לחם כדי למכור המותר ולקנות בגד ללבוש כראוי כנוהג שבעולם. והמבקש לחם כלו' שאין לו כל צרכו לחם נקרא נעזב. א"כ על כרחיך לומר דגם דעת הרמב"ם במה שכתב אם אין לו מה יאכל אף בגדים במשמע ומכ"ש דאף אם היה לו מה לאכול אם אין לו בגדים צריך למכור ולקנות להלבים ולהתכסה ע"ד עשיק לגבך כנזכר. ובפרט הת"ח שצריך להיות יותר מצויין בבגדים מעם הארץ כאשר אמרנו לעיל בעמוד התורה שער ד'. והנה הרב ז"ל כתב שם בסמוך וז"ל כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה הרי זה חלל השם ובזה את התורה וכו' ע"כ. ולא נתנ' תורה למלאכי השרת שאין צריכין לדבר מצרכי העול':

כללא דמילתא דנקיטנ' מכלל דבריהם דבני רבוות' דת"ח שעושה את תורתו קבע ואינו מתבטל מלמודו כ"א לזון את בניו ואת בני ביתו ולפרנס' ואפי' שהוא עשיר הרי הוא פטור מכל מיני מסים וארנוני'. מיהו מצאתי כתוב בשם הרמב"ן ז"ל דאותן ת"ח הלומדים עם התלמידי' בשכר אין מן הדין לפוטרן מן המס דבשכ' הם לומדי':

המעלה השמינית תיקון עניי העיר לתת לכל אחד ואחד כפי ענייתו וכפי חסרונו וכפי מעלתו וכפי עניינו שלא לכלכלם בשוה מצאו רז"ל שמות מיני העניים בכתוב. ואמרו שבעה שמות יש לו לעני ואלו הן דל. תכך. דך. עני. ורש. מסכן. אביון. דל. מי שהיה עשיר ונתדלדל ועליו נאמר ודל מרעהו יפרד. מלמד שהיו לו אחים ורעים ואהובים כשהיה עשיר וכשנתדלדל נתפרדו ממנו חבריו ויודעיו לפנים. וע"כ ראוי לפרנסו ולעשות עמו חסד ולגמלו במנהגו כמו שבארנו. תכך. הוא הבינוני שיש לו פרנסתו בצמצום וכשאירע לו חולי או שום מקרה יתרושש מיד ונגלה עניותו ועל זה נאמר רש ואיש תככים נפגשו כלומר התכך חבר לרש על כן ראוי לתמוך ידו קודם שיתרושש. רש. הוא שהיה מתפרנס בכבוד ונסתר ואח"כ נתדלדל ונגלה עניותו ולא נשאר לו כלום עליו הכתוב אומר כל אחי רש שנאוהו אף כי מרעהו רחקו ממנו. מך. הוא הנצרך לבריות כל ימיו מפני קורות הזמן וגלגליו שסבבוהו ועליו הכתוב אומר וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו וגו'. עני. פי' יגע ועמל שיגע כל ימיו לבקש כל פרנסתו ולא ישיג אלא מקצת צרכו בטורח גדול ולא יספיק לו וכל ימיו מכאובים. ועליו נאמר כל ימי עני רעים. מסכן. המצפה למתנת בני אדם והם לועגים עליו ובוזים אותו ואפי' יהיה חכם ובעל תורה ועליו נאמר וחכמת מסכן בזויה. אביון. הוא המתאוה לפרנסה ולא ישיג אליה והוא אדם שאינו יודע לעשות מלאכה ולא להתעסק בסחורה ואפי' לבקש צדקה אינו יודע לדבר כהוגן. ולפיכך הוא כל ימיו מתאוה ואינו משיג מפני שהוא עצל ועליו נאמר כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. וחייבין שיהיו הגבאים חכמים ונבונים ויודעים כל אלו הענינים ומיני העניים ושיעור הראוי לתת לכל עני ועני מהצדקה:

פרק ששי ענין גבאי צדקה

כל עיר שיש בישראל חייבת להעמיד בהם גבאי צדק' ידועים ונאמנים. וצריכים הגבאים שיהיו חכמים ונבונים שידקדקו על כל עני ועני ליתן לו הצריך. וידקדקו עליהם שלא יהיו רמאים חוץ ממי שמבקש שיאכילוהו שאין מדקדקין אחריו כנזכר לעיל פרק ד'. ויש לדקדק על העני שמא יש לו קרובים שיש סיפק בידם לפרנסו דעני שיש לו קרובים עשירים שיכולים לפרנסו אין גבאי העיר חייבין לפרנסו כדאיתא בנדרים פ' פותחין כל הנופל אינו נופל על הגבאי תחלה. ופי' רא"ש ז"ל כלומר אינו מוטל על הגבאי לפרנסו אלא הקרובים מחויבים לפרנסו ועליהם מוטל עשה דוחי אחיך עמך תחלה עד שייענו ב"ד אם אין סיפק לקרובי' מוטל על הגבאי הביאו המרדכי פ"ק דב"ב וכן הוא בתשובת הרשב"א. ואם הוא מחלק הצדקה צריך ליזהר שלא ירבה לקרובו יותר משאר בני אדם כההיא דפרק כל כתבי דא"ר יוסי יהא חלקי מגבאי צדקה ולא ממחלקי צדקה. ופרש"י שהמחלק מרבה לקרוביו וגוזל שאר עניים. וכשחסר כיס של צדקה צריך הגבאי ללוות כמו שמוכח מהירושלמי הביאו הגהות מרדכי פ"ק דב"ב וכתב שם בשם ראבי"ה מדקרי ליה הלואה ש"מ בנפרעי' מכיס של צדקה כשימצא בו לאחר זמן ואין צריך ליטול רשות מהנותנים בכיס. וכתב המרדכי שם פסק ר"ת דהגבאי שאמר בעודו גבאי כך וכך הלויתי לתוך כיס של צדקה נאמן בלא שבועה. ואיתא נמי בפ"ק דב"ב אין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה ולא בהקדש עם הגזברים ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר לא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי מלאכה כי באמונה הם עושים. וזהו דוקא כשהם בחזקת כשרים הא לאו הכי מחשבין כמו שדקדק הטור י"ד סי' רנ"ז. כן משמע בתשובת מהר"י ווייל סימן קע"ג ולא די שמחשבין עמהם אלא כל זמן שאינן בחזקת כשרות אסור אפי' לתת צדקה על ידם. כדאי' בפ"ק דב"ב ראב"י אמר לא יתן אדם פרוטה לכיס של

צדקה

צדקה חמ"ל ממונה עליהן כך' חנניא בן תרדיון. וכתבו הפו' פי' נתן כמותו אבל לדיק כמותו לא דמי נבחים שבימי המזרחים לא היו לדיקים כמותו ומדברי קדמ"ם נראה שלריך שיהיה חכם שכתב בסוף הלכו' מתנות עניים ולא יהן לתוך קופה של צדקה חמ"ל יודע שהממונה נתמן וחכם ויודע להבחיל בטורה כך' חנניא בן תרדיון. ונם הטור י"ד כתב בשימן רמ"ש שיהיה חכם ויודע לנהוג בם בטורה. ובשימן רנ"ו כתב לא יתן אדם פרוטה לתרנקי של צדקה חמ"ל ק"ח ממונה עליה ובזמן הזה לא נהגו לתקפיד בזה. ואפשר שהטעם מפני שהם שוברים דחכם לא שלריך שיהיה חכם בחכמת התורה אלא שיהיה חכם בהנהגות הנבחים. נם ידקדק ויזהר שלא יבא לידי טות הצד. ונזה תמהו רז"ל בפ"ק דב"ב נבחי לדקה תן רשתין לפרוש זה מזה. ופרש"י טעמא דתין פורשין זה מזה מפני שלא יתמרו משום של לדקה הוא נוגע. ולכן נמי תעפ"ל שתין מחשבין עמהם מ"מ כדי שיהיו נקיים מה' ומיתרחל טוב להם שיהיו החשבין. נם לל יהא תזהרי ותדם שמונו לדקה יותר מן שרשאי לו לו שתיער עלמו ומונו לנבחי כדי שלא יתביים תטור לתוכעו ולנבות ממנו לדקה והנבחי שתביאו ושלל ממנו עתיד ליפרע ממנו שנת' ופקדתי על כל עוהליו. ותרז"ל שלו נבחי לדקה נם יהא שכלן ותם העשיר יתרפוהו תין לו לתות כי יותר טוב הוא לו ממה שתבריכן תותו כי יותר זכותו נדול. כדתתר בירושלמי דפ' נתרא דפתה רבי לליעזר הוי פרנם. פי' נבחי לדקה תד זתן נתות לביתה תתר לון תתי עבדיתון תתרו ליה תתו תד סיעה תכלין ותתין ואלו עלך תתר ליה לן תגר טוב. תתי זימנת תייתנת תתר לן תתי עבדיתון ת"ל תתו תד סיעה ותכלין ותתין ותקליך תתר לון בדין תיכת תגר טב. תרי תתה רותה כשברכותו לא הוי שתה. וכשתרפותו הוי שתה תפי שתקבל שכר נדול:

ואם הניסור הפנים בו למותו נבחי של לדקה יש לו לקבל על עלמו לחיות נבחי לתתרינן בירושלמי דפ' נתרא דפתה ר' יוסי עתל לכפרין בעי תוקי עליהן כרנסים. פי' נבחי לדקה ולא קבלו על תון עתל ותתר קומיהון בן נבי ממונה של הפקוחין. ומה זה שתתנה על הפיתלות זכה להתמנות מנדולי הדור תתם שתתנית על דמי נפשות לא כ"ם. ר' הגי כך הוא מיקם פרנסי פי' נבחי לדקה הוי מעשים להו תורייתא לומר כל ברנה תטורה תיתנה שנת' בי מלכים ימלוכו. ותם יעשתן בתמונה וביושר שכרו הרבה תחוד כדתיתה בפ"ק דב"ב ותמכילים יזהירו כזוהר הרקיע זה דין דין תמת לתתתו. ותתדיקי הרבים כלובים לעולם ועד שלו נבחי לדקה. תתנית' שתן תמכילים יזהירו כזוהר הרקיע זה דיין בדן דין תמת לתתתו ובחי לדקה. פי' שתן תמכילים של דל תה לריך. ותתדיקי הרבים כלובים לעולם ועד. חלו תלתדי תיטוקות שתתדיקים ותתנכים לעתוד התיטוקו' דתך טובה. נראה לי דדעת הנמ' שתייתת זהי ות ברקיע לתהן דין תמת לתתתו. וזהירות הכובשים

לנבחי לדקה. לפי דהיתה בתדרש תפני תה לה נתתר כי טוב בעני. לפי שהו נברה ניתנה שנת' כי עתוך תתתמול תעברה יום ניים לו תתמול ותין לו שלטום. ועוד דרשו רז"ל לפי שהו נברה תתלוקת שנתתר ויהי תבדיל בין תיים לתיים תתר לה כביומי ותה תתלוקת שהוא לתיקון העולם ולישהו תין כתיב בו כי טוב. תתלוקת שהיא לעבודתי של עולם לא כ"ם. נם בזה שני נעשה הרקיע כדכתיב בהדיא בקרא וידוע כי כל תה שעשה הקב"ה בבריאות עולם הכל היה בהכשר ובהכנה לכוונה יזוע. כדכתיב ה' בהכתה יסד הרץ כון שתיים בתבונה. והוסיף לנו הש"י בבריאתם בלשתן הלו בויש ת' שתי שתתחזק בתלוקת נופל בניהם בקרח ועדתו. תבל תי שתקיש תתלוקת וחזו הדיין הדן דין תתת לתתתו יזהיר כזוהר הרקיע. זהו שתתר ותתכמי' יזהירו כזוהר הרקיע זה הדן דין תתת לתתתו. וידוע נ"כ שהכובשים הן תיוהסים תתיד לשתים ולא לדקיע כדכתיב הכם השתיתה וספור תת הכוכבים. וכתיב תרכם תת זרתך ככוכבי השתים. תרבה תת זרעכם ככוכבי השתים. ככוכבי השתים לרוב. להרבות תת ישראל ככוכבי השתים בדברי הימים. ובתרי עשר ובירתיה הרבית ככוכבי השתי'. ולא' הרבית כלליך ככוכבי השתים. וביתעיה כוכבי השתים וכסליהם. ובשופטים תן ש"ם עלתתו כוכבים. ובלדקה כתיב לדק תשתים בשקף. לכן הנבחי לדקה יזכה לזהירות הכוכבים תדה כנגד תדה זהו ותלדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד זו נבחי לדקה. ודעת התתניתא הוא שהם שוים דכתיב לדק ותשפט תכון כסתך. תתלת שבתשפט ולדקה יכון כסא הכבוד הדומה לדקיע כדתיתא בפרק התכלת. לכן יזהירו כזוהר הרקיע תדה כנגד תדה וזה תלישא דתתניתא על כרתך לומר ותלדיקי הרבים ככוכבים תה תלתדי תיטוקות דידוע דזהירות הכוכבים היא לתתה תזהירות הרקיע כתו שכתב הר"ן בתחזיו ז"ל רתיתי בהכתה תבואת הנלנלים שהדבר כן שהכוכבים תקבלים חורס תתור תשתש. ולפי שהרקיע נוף דק וכהיר תתד יוצא תקבל חורס ממנה. תבל הירח והכוכבים תתוך שהן נופפ עשים תקבלים חורס כתו שהו רואים שתור השתש ונתיר יותר בהשתש ונתדין. ותתה שהוא ניכר בתים ונתויר. ותתבתר שם הענין ב"בר שתין בו שפק ת"ל הר"ן ותתוך שתתר הכתוב ותתכמים יזהירו כזוהר הרקיע ותלדיקי הרבים וגו' תתתר ותתכמים שהם נבחי לדקה כזהר יזהירו כזוהר הרקיע. תבל תלדיקי הרבים יקבלו שכר תדרנה לעתה תתה שיהיו ככוכבים לעולם ועד. ועל כרתך הם תלתדי תיטוקות ולפי שהם תדרנה לעתה תנבחי לדקה כדתתר' בפסחים לא תלא תת נבחי לדקה. יפה תת נבחי לדקה. לא תלא תת נבחי לדקה. יפה תת תלתדי תיטוקות לקבלו נ"כ שכר תדרנה לעתה תתה. כי ה' החכם

תפלס לתים כתעשהו וכפרי תעלניו יתבל:

פרק שביעי בצדקות הנשים

הצדקות שהנשים עושות רשיות לפי הקב"ה יותר תן הלדקות שהתנשים עושין. כדתתר'

במסכתן בתוספות פרק מליחות אמאי מר עוקבא הוי ליה כהיה עניה במסכתות ה כמזבח לעיל פרק רבינו דגבי אמאי מקרבא הייתה. וגרסינן במסכת תענית פרק סדר תענית אמאי הלקיש בר אחסיס דמוי מעגל הוה הלא זימנא חיישבך עלמא למפרי. בדרו זוגא דרבנן לגבייה לאחבי רחמי דיתי מיטרא. אזול לביתא ולא אכבחתו אזול בדברא ואסבחתו דהוי קדיק יכבו ליה שלמא לא אתדור להו אחיה. בפניא (בי' לפנות ערב) כי הוה מנקעו ליבי דרא ליבי ומרא אחד כתפא וגלימי אחד כתפא. אולא הורחה לא חיים מסאני כי מאה למיזל חיים מסאני. כי מטא למיזל נפקו לה דביתהו לאפיה כי מקבלא ועילא דביתהו בריחא ואדר עייל חיטו ואדר פיילי רבנן. יתיב ובריך בייתא ולא אמר להו לרבנן חיטו כרוכו ריפתא בהדי. פניא ניעוקא ויתיב לקבייתא הדא לזוטרתא מרתי. אמרי לה לדביתהו ידעתא דרבנן לאמטול מטרא אתו. קום ושקלן לגינדא וג עי רחמי לפסיר דמרי קב"ה ואתי מיטרא ולא נחזיק מיבותא לנפשן. שלקו לגינדא קם חיטו בחד גיסא ודביתהו בחד גיסא וסליק עננא מזייתא דדביתהו. נחתי ואתו אמר להו לרבנן אתאי אתו רבנן. אמרו ליה אדרבן רבנן לגביה דמר למבעי רחמי ויתי מיטרא. אמר לית ברוך המקום אלא הקדיך מתכם להאי הלקיש. אמרו ליה ידעתא דמיטרא מהמת מר הוא דאתא. אלא ליאמר לן מר הך מילי דאמיתי לן. כי יכדינן אלמא למר לא אהדר לן. ולא אסבר לן אחין. אמר להו אגר יומא הוא אמינא לא אינבר. מ"ט דאמרי מר ליבי אחד כתפיה וגלימא אחד כתפיה. אמר להו עלית בחילא ניתא לכבי בחלי. ואכבי לא בחלי. ומאי עצתא הוא אומנא לא חיים מר מסאני וכי מטא למיזל חיים. אמר ליה כולא אורחא הזיקא בחיא לא חזיא. ומאי עצתא כי מטא מר למיזל דלימו למאניה. אמר להו זו מעלה מרובה וזו חיטה מעלה מרובה. ומאי עצתא כי מטא מר למתא נקוט בחיקך דאיכך נאכך כי מקבלתא. אמר להו כדי אנא לתן עיני בחמה אחרת. ומאי עצתא עייל' חיטי בריחא ואדר עייל מר בחדא ואדר עיילין הכי. אמר להו מבוש דלא בדיקתו לי. ומ"ט כי כריך מר ריפתא לא אמרת לן הכי כרוכו. אמר להו מבוש דלא נפישי ריפתא ואמינא לא אחזיק בלא ברבנן טובא הכא. ומ"ט יתיב לקבייתא הדא ולזוטרתי מרתי. אמר להו אחי קאיים בניתא ואחי קאיים בבי כניסתא. ומ"ט קדיש וסליק עננא מכח זיתא דהוא קיימא דביתהו דמר לעננא דידיה. אמר להו מבוש דליתא בניתא ויתיב ריפתא לעניא ומקבלא הנייתא ואתא יכינא זוזא ולא מקבלי הנייתא. אי נמי הני בריוני דהוו בחיבבוקן אתא בעי רחמי

דלימות' והיה בעי רחמי דליהדרו בחיובתא:

ולבדנן ממעשה דאמא חלקי' כמה דברים. הא' בחפצא הלדיקים רצויה. והב' אלא יעשה אדם מלאכתו אחרי' כמיש אלא אחדר אלמ'. והג' אלא יהא סומא אלא מלאכה. והד' אלא יתן אדם עיניו בחפצא אחרת אלא. הה' אלא יעמוד לעת הצריות אלא

אמר להם אילכלו. והו' איתמור היום מכל אדם אליעזר מכיר אחבנתא אדם רחמוה. והז' אלא יחזיק טובא לעצמו. והח' אחפלא אחבא רציה מן אחיה. והט' אחלדקה אהן טובות יותר רציה ממה אעושין האחרים. ואחת מעשרה חקנות אחקן עזרא ניבראל אחחא אחבא מעבחת ואוסיף כדי אחחא אחבא מציה לעניים בנוחם לביתו בבוקר למען אחיה אחיה להם מן אחבא אחמה ולא אחן להם מן היבשה. אבל מ"מ אם ירצה אלא ניחא ליה לעצלה שיו לה ליתן אלא רצונו ואחקבל מחנה הרי זה גזל. אבל בחמת אקבלין אחן דבר מועט דאחריך מסחחת אין הבעל אקפיד על דבר מועט כזה. וכמה הוא דבר מועט הכל לפי עושר הבעלים ועניותן כדאי' בשאר אסכח ב"ק דף קי"ט גבאי לדקה לוקחים אחן בלומר אן הנשים דבר מועט אבל לא דבר מרובה. דניאל היקלע לבי אחוזאי אחו נפי דבי אחוזאי רמו קמי' כבלי ושירי. כלומר בדברהות ואמידות זכה קבלי מיניהא. אמר ליה רבה אוספא' ואתניא גבאי לדקה אקבלין אחן דבר מועט אבל לא דבר מרובה. אמר הגאו לבני אחוזאי דבר מועט ניחו. לכן נהון לכל היש ישראל ליתן רשות לאחבאי ליתן לדקה כפי רצונם אולאל ולדקות אלא רציה ויהא אכרו יותר הוא ל ואדבר אלו בו. ונם הוא אליל הא טעני אמקבל אן הגזל. ועל זה נאמר כי בגלל אדבר הזה ר"ל בשביל אשחה אעלבל אדבר הזה בשאח אדבר על ידך יברכך ה' אחיך. ואמרו רז"ל גדול אמעשה שהוא אעלבל ואסבב אדבר יותר אן הצופה אמאמר ויש משעה הלדקה אלום:

פרק שביעי ענין מעשר

גרסינן בפ"ק דחתענית ת"ר יוחנן מ"ד עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר ר' יוחנן אמשמיה דליעזר אדרים לקים ל"ל ליאמר לי אכוך. ת"ל עשר תעשר. ת"ל פרשיה לי אר. ת"ל עשר בשביל שתתעשר. ת"ל וכי אדרי למיעבד אכי קאי ק"ם והכתיב לא תעמוד אח ר' אלהיכם. ת"ל אכי אמר ר' יוסי חון מזו אם' אכיולו אח כל אמעשר אל ניח אהוצר ויהי טרף וגו' עד כלי די. מאי עד כלי די אמר רמי בר פפא עד שיבלו אפקוניהם מלומר די אמר לי מטונה להתם לא אינטרכנא לך ולא' חוניא רבך. וגרסי' עשר תעשר. עשר בשביל שתתעשר עשר עד אלא שתהסר. אמר הקב"ם עשר אח אני ואתי מעשר אח אלי. תנוחת זרעך אם זניחם סיף אחם יולחים לזרוע בשדה. ואם למו. סוף אדם אדם מעבדה בכם ואחיהו זה עבו דכתיב ניח אים בדם. ויוצא השדה. אם זניחם סופה לנאח בשדה ורואה הפועה צריך למיט ואשאלוט ויבואו. ואם למו סוף שפונאי ישראל יולחין לקבור בניהם בשדה. כ' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר בזכות שני דברים ישראל מחלנין לבני אמקום ברוך הוא. בזכות אבא ובזכות מעשרות. בזכות אבא מנין דכתיב אם תביא מאבא רגליך אם כתיב בחריה אז תחענג על ה' וגו'. ובזכות מעשרות מנין דכתיב ומעחתם בכל הבוא אעשר אבא לך וגו'. אמר רב הונא חבות הרחמניים הפריש

מעשרות מכרכם ספרים גדולה דכתיב הרימותי ידי אל ס' וגו'. ומן הרמה אלא תרומה דכתיב והרימותם ממנו תרומה לה'. יצחק ספרים מעשר לחטין דכתיב ויזרע יצחק בארץ ההיא וגו'. ת"ר מכאן אר רב והלא אין ברכה אור' לא על דבר המדוד ולא על דבר המקובל ולא על המנוי ולמה מדד תחתן כדי לעשרן הה"ד וברכהו ה'. יעקב ספרים מעשר שני הה"ד וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. וגרסינן נמי התם אמר עשר ס' כתיב בזרוע שבעלים אדם יש לו אדם אחת ואתה אומרים לעבדה לשלשים לבניו לרביע. אלא שקדום ברוך הוא תיו כן אלא הוא מציל רוחות ומעלה ענפים ומוריד גשמים ומפרית עלים ומגדל ממחים ומדשן פירות ולא אמר לספרים אלא לאחד מעשרים:

גם בזכות המעשרות שאלתו של אדם בשעת כדגרסי' התם מי עלה בשיט וירד. מי הוא שעלה לשמים ונשתלח ומביא זה שבידותיו בחפניו שמוריד על ומעבר לעולם. מי אסף רוח בחפניו מי צרר מים בשלמה ומי הקים כל אפסי ארץ. מי הוא זה אלא שאלתו עולה לשמים ומיתו מיריד גשמים זה שלימו מחלק מעשרותיו בחפניו שהוא עושר השמים שלהוריד על ומעבר. וגרסינן נמי בשבת אמר ס"ס ד' מיני פורעניות באין לעולם על ד' נופי עבירות מקצתן מעשרין ומקצתן אין מעשרין ואלו הן רעב ס'. גם מיעוט במדדם שהומות פ' רחם מעשר בתחיד ת' שיהיו לו אדם שאלה לו אלף מדות בכל אחת ואחת אומר לי לי בשבי שיתן לי הקב"ס ואני נותן השעשר שהוא ק' מדות לאחת. כשהגיע לשנות אמר לאחרו כמי שיר במעשרות שע"י השעשר זכיתי לאלו הכשפים. שהם רשאים נתן השעשר מחלק מדות אלף. בשבת השניים אמר לפח אתן כל כך תיכר מהשעשר י' היסר האדם אלף. לשנה השלישי היסר מהשעשר י' חיסר האדם ק' וכ"ש. וכן בכל שנה ושנה עד שהאדם השנה למאה מדות. ואיה מתענג מאוד. אלו אלין החיו וביים אלו מקשטין בלבושים נאים אמר לפח וכי לשמחה אתם בחתם שיה לכם לשחמי. אמרו לו מה נעשה שמחלה שיה אלא בעל הבית והקב"ס כאן. ועכשיו נעשה הקב"ס בעל הבית ואתה כאן. מיד נתן השעשר בכוסו והזדה האדם שהיה בהלה. ואיתא בשדרש מעשה בחסיד אחד שהיה כועס יין ושמו ולא היה מוציא מעשרותיו כראוי. נשנה בו רוח חזזית ועל המקל והשחיל משכר השבועות. נשר בו שמו מה עשה נשל את המקל ושלשו על ראשו. ת"ל הרוח משיב יפי ואתה נשר בי. ת"ל אל את המקל בידי ואשליך אף אני ואתן לו השעשר. הוא משכר הדא הדא. והוא משכר אני אני מי גרם לו זה ע"י שלא הוציא מעשרותיו כראוי ועליו נאמר הוסיר יין ויצא לא יעשיר. ת"ר לוי משעשר בחסיד שהיה משכר פירותיו כראוי והיה לו אדם אחד ונתן הקב"ס בלבו ושעשר הניח זרע והיה בית מקושות מיד בחתה שנת בל רעב והיה מזבין שהה חטין בשלש מיה בחתה בלעיה והיה מבניו ואומר שלא זבין שהה דמיה דשנתה

תלת שהה דחיטין מי נרסי לו ע"י שהוציא מעשרותיו כראוי. וגרסינן בשלש שהכניס רבה בריך שהה בשיר ובריך שהה בשדה ת"ר יצחק שלש שאמר אדם שלו נתן לי הקב"ה שדה שהיתי מוציא מעשרות מתוכה. שלש שם אין לו שדה יתן ממה שיש לו בעיר. לפיכך שלש יכנס שדה מן המעשרות ויהנה כראוי מן השדה ותן הבית. ואפילו המשכיר הן לכותי הן לעשות מלאכה שלו יאמר מניחה שלו יהנו לו מהנה שלו מכל שכר שיצא לידו הן ככף הן שוה ככף מן שכל יפרים מעשר. כדאמר' בשכירי עשר תעשר שם כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה. אין לי אלא תבואת זרעך שהיא במעשר. ריבית ופרקמטיא וכל שאר רווחים מנין. ת"ל שם כל דאתי מני למיתר שם תבואתך מאי כל. לרבות שם ריבית ופרקמטיא וכל דבר שמרויח בו. שכולו שמו' ס"ק דחטעים. ושם להשך שדה לומר הרי אמר הש"י עשר תעשר והבשיה שיתעשר בשביל השעשר. ואלו רוחות כמה ב"ח האזהרים במעשר ולא יניע לשם מזה שום עושר וכבוד בעולם. שף אתה אומר לו מי שלבו נקפו יאמר זה שבשר אמר שהש"ס כבד שם ה' מסוך ומרפאי כל תבואתך וימלא הסמיך שבע מוסר ה' כני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו פי' אם לא יסיה לך כן להמלא הסמיך שבע בתוך מסוך ומרפאי כל תבואתך לעבודת הצדקה אבל יהחזוך ימי שוני אל תמאס מוסר ה'. ודע כי נס זה לעובדך כי שם שאר יאמר ה' יוכיח להשביע בתהריסך להיות תמורת שכר השוה"ז ותחת כבודו שכר אחת ושבוע בשפון השוחד לעד לעולם. ושם אין לו מעות מעשר ואלו שניים לביתו. לוה וגוזן להם מבלי ושביתי לו חוזר ונופף מה שנתן בלי נפילת רשות כך השלש שכר"י מול בתבואתו סימן ל"ד:

פרק תשיעי בהכנסת אורחים

גדול מעשה זאת שהתחיל בה שברכת תבואה כ"בתיב ויעש אחל ופיכאו חז"ל ת"ל ר"ת תכילה "בתים" יו"ד "ניסה". ועל דא שניו בשכת תבות יסי בן יועזר אומר יהי ביתך בית ועדות ושוחה ויהי עניים בני ביתך. ר"ל שתדור במקום שמזון לעניים ובניים ותהיה ביתך פתוחה תמיד לקבלם שכבר שנים יפות. וגרסינן בב"ר פ' ל"ב שרבי פתוח אני מים ושל ילין בקליי. אמר ליוב ע"י שהיו שלשת פתוחות לרווחה היו כלי קולרין יבשות ואני מלילות של שרבי פתוח עלי מים וגאמר בתון לא ילין גר לאני לאורח לפתחה. ושם היו האורחים ת"ח שכבו גדול כדגרסינן בשבת ברכות פ' השבין אמר ר' יוסי שר מיוחס שהוא רשב"י כל השתרח ת"ח בתוך ביתי ואתכילם ומשקה ואשנה לותם שכשיו שעליו שכתוב כאלו שקריב תמידין. שאמר הקב"ה אני עשי כי הים תאהיב קדום הוא עוכר עיניו תמיד וכשיותו אורחים לביתו של אדם ואפילו עמי הארץ יבשיהם בשבר פיות יפות. ומיד בבותם יפיה שפניהם לתם לאכול כי פעמים שהעני רעב ומתייבש לשהול על כן ארץ לית לתמו ומיתו מיד בפיה שהכיהם. וקשיהו היה כתב ובלבו

דלמנם יסירה בפיסים ויחתם בדבריס ויהיה לסס למחיב נפש . ולריך לידע ממנו במה הוא רגיל לסשוד שחולי סוא רגיל בעידונים סס הוא בן טובים כמכר לעיל ס' ס'. ויתכיל לומנו מן החלק המוב והיפה שבשלחנו כמו שכתב הרמב"ס בספר הלכות חסולי מזבח . הרוצה לזכות לעלמו . יכוף יגרו הרע וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה המובחר ביותר שבלומנו המין שיביא ממנו . שרי נלמר בתורה והכל הביא מבכורות לאנו ומחלביהן ויפע ס'על הכל ועל מנחתו, וס"ס בכל דבר שהוא לשם סמל המוב שיהי' מן סמלה המוב.סס נמה ביחפללה.יהי' נלה מביא יפיפנו. המכיל רשב יתכיל מן המוב והמחוק שבשלחנו.ככה ערוה יפסה מן היפה שבכלומנו.הקדים דבר יקדים מן היפה שבכלומנו וכן הוא אמר בלה לב לה'. ויופיב סומנו על שלחנו במחבר המקומות בהסיא דשברה יוחסין דשמן לידמי בשני לפליטו ואמר כ"ע מחבת ומנת בלחודתי. ולא כחותן בני חדם המוחים לעניים משיורי מוכלים שם יש לו ברבוי הוא המוקן לו העתר בקערה. גם כי נותנים לו פרוסה נוחנים לו בפיס ושפות ובנערה. ושליהם נאמר אם כספך לא תתן בשבך ובמרכיס ל"ל במה שהוא נוסר לא תתן מכלך כ"ה רחמיס מוכלך מתן ע' די מהסורו מסבר יהסר ע':

ואפיקו אם יהיו ע' מחה עבדים יפרה הוא בעלמו ויעמוד עליהם . מי לע נדול מחברהם ע"ה שהיתה למלחכים בעלמו והיה ע' במה עבדים וכמה שפחות ואפילו שנדמה לו בערביים . וכל מה שעשה חברהם למלחכים בעלמו עשה הקב"ה ליצרחל בכבודו . וכל מה שעשה חברהם למלחכים ע"י שליח . עשה הקב"ה ליצרחל ע"י שליח כדברהים במסכת נבח מליעה פרק השוכר חת הפועלים חמר רב יהודה חמר רב כל מה שעשה חברהם חבינו למלחכי השרת בעלמו . עשה הקב"ה לבניו בעלמו . וכל מה שעשה להם ע"י שליח עשה הקב"ה לבניו ע"י שליח . מה שעשה הקב"ה בעלמו עשה חברהם חבינו בעלמו . כחיב וחל הבקר רן חברהם . וכחיב ורוח נסע מחת ס' ויבח שליהם מן היס וגו'. ויקח המחה וחלב נחן. וכחיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים . וכחיב והוח עומד עליהם מחת העץ. וכחיב הנני עומד לפניך שם על הלור. כחיב וחברהם הולך עמם לשלחם. וכחיב וה' הולך לפניהם יומם. ומה שעשה חברהם ע"י שליח . עשה הקב"ה לבניו ע"י יוקח נח שליח כחיב מעם מים וכחיב והכית בלור ויללו ממנו מים . ופליגא דרבי חמת בר חניפה דא"ר חמת בר הניפה . וכן חחנה דבי רבי ישמעחל בשבר שלם . זכו לשלם . בשבר חמחה וחלב . זכו לחן . בשבר והוח עומד עליהם . זכו לעמוד העגן . בשבר ויקח נח מעם מים . זכו לבחרה של מרים ועל יספר בעשרו ובכבודו בפני החורחין מפני שברחה כמחבבד עליהם . וגם כן על יספר בפיהם בלרוחיו ובשלוחיו כי דבריס שלו שובריס חת נפשם ומפיהם חת רוחם וכמדומה לסס כי בשבילם הוא חומר. וכמעם חין לו שבר בעולמו ויבבדם כחדומים שבך מליטו בחברהם שקרחם חדומים. וגדול שבר שכנסת חורחים כדנרסיק בשבת שבת בפרק מפנין ח"ל יוחנן נדול שכנסת חורחים מהשבת שה"ב דקחני חצני החורחים

והדר מפני ניסול שה"מ :

ונדול שכנסת חורחים מהשבת שבר"ל ומהקבלת פני השכינה שנחמר וירח חלין ס'. וכחיב ויפח חיניו וירח והנה חלשה חנשים נלנים עליו וירח וירן לקרחתם וגו' . מלמד שנדולה שכנסת חורחים מהקבלת פני השכינה . בוח ורחה חכמיה שריחקה שמי חומות מיבר"ל שנחמר לח יבח חמוני ומושבי בקהל : וכחיב על דבר חשר לח קדמו לחחם בלחם ובמים וגו' . חע"פ שהמן היה יורד לסם והביחו מלח והנחר הולך עמסם דרך חרן סיה לקבל חורת הבח בחלילה ובשמיים . ודר"ל בזכות חכמיה לח תחשב לחדומי כי חמיך הוא לח תחשב מלרי כי נר סיית בחרלו . וכחיב בניס חשר יולדו להם דור שליני יבוח להם וגו'. ומה מלינס בשחשבדו בישרחל בפרך ע"י שעשו להם חכמיה זכו לבוח בקהל דור שליני . חמכנים רשיניס ומחיים לתוך ביתו והחכילם והשקם על עחמו"ב . לח ומה משנד חדום דכחיב וינרך חלהים חת בית עובד חדום הניחי בעבור חרון חלהים . ומה בשביל שכינס ורינן לפניו והדליק נרות בך . חמכנים רשנים ומחיים עחמו"ב . לח ומה מלינסע דכחיב ויעבור חליטע חל בועז ושם חשה נדולה ותחחזק בו לחבול בשביל כך זכתה להחיות חת בנס וברחה לחמיית המתים לבח חלח בעומו . חמכנים רשנים ומחיים על חחת כמה וכמה . לח ולמר מיחרו דכחיב שמואל ס' סי' ס"ו ויחמר שמול חל שקני סורו רדו מחוך השמלקי בן חוסיף עמו ותחתם עשיח הסד עם כל בני ישרחל. ויחרו לח עשה הסד חלח עם חשה בלבד. שנחמר קרחן לו ויחכל לחם ותע"פ שנחחייב לו בחותה החכילה מפני שהשקה ודולה לשחתו . ומה בשביל שהחכילו חמר הכחוב עשה חשה חסד עם כל ישרחל ולח עוד חלח שזכו בני בניו להיות מיוחבי לשכת הנזית. שנחמר ומשפח סופרים יושבי יעבץ תרעחיים חמעחים חוכחיים חמה הקנים הבחים מחמת חבי רכב . חמכנים רשנים

על חחת כמה וכמה :

נדולה שכנסת חורחים שמקולה כנגד כל הקרבנות שב' ביחזקאל המזבח שלש חמות וגו'.וכחיב וידבר חלי זה השלחן חשר לפני ס' פחח במזבח וסיים בשלחן . לומר לך בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר. בזמן שחין בית המקדש קיים שלחנו של חדם מכפר עליו חם יחכיל בו הענייו'.וכן חרח"ב כל המחריך על שלחנו מחריכין לו ימיו ושנותיו.ושם חדבר לפי שהשלחן נבית כמזבח בשבת"ק.מה מזבח מכפר חף שלחן מכפר בשהוח מחכיל שם חת הענייים ומתוך שהוא מחריך על שלחנו יבח עני ויחן לו פרוסה ומתברכם ממנה . והנה מריכבו על השלחן בכוונה זו שנה לנדקה בחורה בחורה לדקה חיים ולבך מחריכין לו ימיו ושנותיו . וכחב רבינו בחיי בספר שלחן חרבע שער ס' ו"ל והנה בחזינו שחעני ורבים ספרו לנו בנדולים שבספרד והפרנסים בעלי חכשחים שנהנו מהנ נכבד חחד ומחפשם בימים מימים קדמונים שהשלחן שלשם שהחכילו עליו חם

שהעניים בלבתם לבית עולמם שעומדים ממנו מרגן ועחות בגבריים בכם. וכל זה לעורר ולקבוע בלבבות כי בהדם הלו יגיע שיתו לעב ויעל׳ עבדו לעובר המלך בחמה לא יבא בידו מחומה מעמלו שיעמול מחת השמש כי הם הטוב שעובם והצדקה שהוא מרחם את העניים כמו שהתר והלך לפניך לדקך עכ״ל. וכ״כ בפ׳ תרומ׳. ומה יעינו מורחים הלנו יסביבום במיסב מעותיו כי גדולה מעוחת העיף בהיותו שוכב בחשה נחה ויותר נחת רוח עובה לו המסביבו היוב יותר מן המאכילו ומשקהו. שהתר מחוקה שת העובד הם מעט ומה הרבה יחבל ונלבל הוא בחוזר בעולם. ובזיחתם החורחי׳ מחתו לדרך יגל עמהם וילוה בברכה ויחתין להם כמלא עיניו. ובלחתם מביתו יתן להם פת לחם לדרך כי על פת לחם יפבע נבר שהם לא יזחתו לו פת לדרך יסרוב לרעהו למלות נפשו כי ירעב ובבזיל שלא נתן יהונתן פת לדוד לדרך בהפרידו מחתו בתגלגל הדבר וגהרגו בהני נוב שמונים ושחתה חיש ונוסחי חפוד בד והוכתה העיר לפי חרב מעבר ועד זקן טף ובהמה. ומי שחיו מוזה לחורה בלחתו לדרך והיה נותן לו לחם כלנו שתך דמים שהחתר ידינו לא שתכה לחם הדם הזה שלא רלינוהו להת לו קבבה לדרך. ושינינו לא רלו לנותו בברכה. וידינו לא שתכה בחיב בה״ח שלא כהחבע שלמן לעמד בבבעל הבית חייב לחורה שלו ס׳ דברים שבולם מבויימי׳ בה״ח לבילה״ בחיב״ לויה״ ליה״ מחבה״ ודע כי מנות לויה היא נאר המנוה בהבבתי׳ והבלים הבבר וכן בחוב והברתם הולך עמה לשלחם. ומהרחמין לחלוחין וסמוך לו מיד וה׳ חמר. לבחר כי בזבות שלויה בא חלו הדבור בעניו הדוה. וכן בחוב כי יעבב בהר לו יה קרי בהר לויה״ה. וכן נרמז בחליעזר חל״ מחחרו׳ לותי״ ויי״ הלויה. ומיעור לויה דרבו רז״ל הבר להבר עד עיבורה של עיר. הרב לחלמיד עד פתוח. חלמיד לרב עד ג׳ פרסחות. בעל בית לחורה חיל שחתר כי ״מלחבין ״יוה ״לך. והזהיר בה יזבה נרב טוב הלפון בב״ע. ולפיה חן המסורות ג׳ ויפע בית פסוק. ח׳ ויפע גן עדן מקדם. ג׳ ויפע חשל ללמדך כל המחזיק במנות להבנסת׳ יורש גן עדן:

חלק שלישי בהכנסת כלה

פרק ראשון בהנהגת הכנסת כלה וטעמם

משנתנה חורה נעטו יפרחל שחם יולה בית להיות נושה חשה חיקה לותה לו שחלה בפני עדים ואחר כך תהיה לו לאשה. ומנות עשה של הורה חיקה בית חשה שתהיה מיוהדת לו לאשה לפרות ולרבות. ותהיה כוותו זאת לקיום המין לא להנאת עלמו. ובאחד משלשה דברים האשה נקנית אלו בכסף בשטר ובביאה. ואחר שנקנית באחד מג׳ דברים נקראת מקודשת. כלומר שנאסרה לכל זולתו בהקדש. ואם יולה לנרשה שריבה גט שהרי היא אשת גמורה. ונהגו כל יפרחל לקדש בכסף ולא באחד משני דברים האחרי׳ ואין מקדשין בביאה. ומקדש בביאה מבין לותו מנות מרדות חל״ש שקדושיו גמורים. ובזמן הבמי התלמוד ע״ש היו מקדשין מיד שבדבו ולא היו מחלין עד אחר זמן. והחידוש הזן נוהגין ליתרם שלא בשעת חופה ומברבין ברבת אירוסין וברבת נישואין יחד זה אחר זה. וכיון כוס לבל אחד ואחד כמו שבחב בטור ח״ם סי׳ ס״ב. והחופה הוא שחופפין לותו בטלית או בסודר ומבניסין חותם שהתיו וזהו שקרא בבועז. ועוד שבל התובנים של הבן ובלה אמו למדין מח״ש שהשם היא מרחה עלמו בהתו בגד בלה שהם יפרחל במו שבחב התשב״ן סימן תב״ז. ולבך מבניסין לותם תחת החופה בויהילבו בתחתית הבר. ובים מבומות שנהין החופה בטלית והברתו בי יקח איש אשה ובמיך ליה גדילים תעשה לך. ונוהגין לעשות החופה תחת השמים לבימן מוב שיהיה זרעם בבוברי השמים לרוב.

ב וכשמוליכין החתן להבניסו להופה. חזי ב׳ שושבינים מול פיס לותו אחד מימין ואחד משמאל בדחיתת בב״ר פ׳ שבעה ס״ר יולה בר סימן מיכאל וגבריאל היו שושבינו של אדם הרחשון. והשב״ן בחב החתן דומה למלך מה מלך הייליו מביפי׳

שהיו מתענין על מנוח החביבה כגון לולב ושאר דברים עכ"ל בסימן נג"ם :

ג ומשימין ספר מקלה על רחמו כדאיתא בפ' חזקת שבתים שם הכא ירושלים וגו' ולא תעלה מוחך על רחם שמהמי. מאי על רחם שמהמי . תאר רבי יצחק זו ספר מקלה שברחם המיט. תמר ליה רב פפא לאביי היכא מנח לה . תמר ליה במקום תפלין שנא' ושום לאבילי ציון פאר תחת אפר . פרש"י פאר תחת אפר מכלל שהיו רגילין ליתן אפר במקום פאר דהיינו תפילין כדכתיב פארך הבוש עליך:

ד ואח"כ מניחין הכלה ומוכרין מוחה להחתן שלשה פעמים . וכתב מהר"ם מינץ למיגג זה נגד כי יקח איש אשה ובא עליה ושנאה. וכי יקח איש אשה ובעלה . וכי יקח איש אשה הדשה רמז ג' מסירות. ואחר כך מעמידין מוחה לימין החתן וכתב הרוקח סמך נגעה" שגל" לימיך" ס"ת כלה" :

ה צריכין להודיע להחתן אם היא מקורה מיד אם לאו דשמא מוכח בעילה קנין ואלו ידע החתן שאינו יכול לבעול עמה לא היה כונס עמה . אבל אם מודיעים הוא שהיא נדה ואעפ"י כן כנסה לחופה הא ודאי קנויה לו מיד כן כתב המרדכי בשם ר"י פרק אע"פ וכן כ' הנמוק"י שם וכן הוא בכלבו סי' ע"ה :

ו בענין ברכת חירוסין יש שכתבו שצריך לברך ברכת חירוסין קודם הקידושין כדאמרי' כל המקום מברך שובר לעצמו. ויש שכתבו שצריך לברך אחר הקידושין דלמא בא אחשד והוי ברכה לבטלה . ועיד שכל המקום שמברכין שובר לעשייתן היינו לפי שמזכירי' עשיית המקום אבל כאן אין מברכין אשר קדשנו במצותיו וצוה לקדש את האשה . וכאן אחין המברך מזכיר עשיית המקום אין צריך לברך שובר לעשייתן :

ז נוסח ברכת חירוסין ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצוה על העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות ע"י חופה וקידושין ברוך אתה ה' מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין . וזה ניתורה וצוה על העריות ודומנת לו ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר צוך ה' אלהיך כלומר צוך אלא לעשות. ואסר לנו את הארוסות פירש רש"י מדרבנן היא שנזהו על הייחוד פעיה ואף ארוסה לא התירו עד שתכנס לחופה. וברכה דלמרי כלה אלא ברכה אשר לבעלה כנדה ע"כ. ותע"ג שאסור זה הוא מדרבנן וכל לברך כמו שמברכין על הגר מטבילה ומקרב מצוה והתיר לנו את הנשואות כלו' את נשיותיו הנשואות לנו ע"י חופה וקידושין . ורבינו תם פירש נשואה והתיר לנו את הנשואות לנו ע"י חופה וקידושין . פי' ע"י ברכת חופה שהיא גומרת הקידושין ואעפ"י שהחופה היא בתחלה הקדש להזכירה לפי שהיא ניתרת ועליה אלו כומכין. אבל בעל העיטור כתב בע"ל ע"י חופה וקידושין שהעולם הוא שעשו לומר ע"י חופה וקידושין. מפני שבע"ד בפ"ת הסמוך לי' הוא מת. לעולם רפה וכבכתן סחורה היא וי"ו של וקידושין לה"פ של חופה. וכתב הר"ן ואם תאמר היכא מצינו ברכה כגון זו שמברכין על האיסור והלא אין מברכין שתסר לנו תבר מן התי והתיר לנו את השפחה . ועוד למה אין מברכין שתעבד רבר הסר קדשנו על הקידושין כמו שמברכין על כל המצות שתעבד קצר על המילה על השחיטה . ע"ל דודאי אין ברכה זו ברכת מצוה ממש שא"א לברך כפי מה שרגילו לברך בברכת שהיא שאין לברך בשעת קידושין שסר קדשנו במצותיו וצונו על קידושין משום דאין מברכין על המצוה שאין עשייתה נמר מלאכתה כי אם לאחרי מהסרי מסירים לחופה. ובשעת כניסה לחופה א"א לברך על הקידושין וחופה כיון שברך קדם מזון מרובה . ובשעת לקדם וכנוס כאחת נמי לא רצו לתקן לה ברכה בשני עלמא כדי שיהא חופה ברכה לכל עוה. וכיון דברכת המצוה ממש א"א לא רצו לחלוק מצוה זו בלא ברכה כלל . ותקנו לברך שם על קדושתן של ישראל והיינו שהקב"ה בחר בהם וקדשן בעריות זווג בחסור להם ומותר להם. והיינו שצונו על העריות. וכדי שלא ישתה השומע לומר שבקדושין שלו בלבד הזהרו התורה. תלהרו לומר ואסר לנו את הארוסות ו־ זכיר היתרן היינו ע"י חופה וקידושין עכ"ל :

והרא"ש הקשה גם כן קושיות הנ"ל ותירץ כי ברכה זו חיתה ברכה על עשיית המצוה. כי פריה ורביה היינו קיום המצוה ואם לקח פילגש וקיים פריה ורביה בלא קידושין היינו מחויב לקדש אשה. וכן הנשא זקנה או חילונית או עקרה. וכן פריה חמה שאשה מברכין ברכת חתנים ואין חיוב במצוה זו מפני שאין בה קיום מצות פריה ורביה. שלכך לא מקנה ברכה במצוה לף בנושא אשה לשם פריה ורביה כיון שאפשר לקיים מצות פריה ורביה בלא קידושין. ולא דמי לשהיקה שהיו מחויב לשהות ול כול ולפילך הכי נשהות שותה לאחול מנרך. אשה ה"א לו לאסול בלא אחר קידושין וגם אתה אפקיה רבה בלשון זווי שנאמר וחזקתה ואחלת אבל הבא כאיש כי יקח איש אשה . ועוד דבקדשים ס"ל בלא ברכה . לשכך מברכין על השחיטה. וברכה זו נתקנה לאחת שבח להקב"ה אשר קדשנו במצותיו והבדילנו מן העמים ונתן לנו את התורה אמת ותקרת לנו ולא אחת מן העריות . והזכיר בו איסור ארוסה והיתר נשואות בחופה וקידושין. שלא יעשה אדם לומר שהברכה נתקנה להתירה לי . לכך הזכירו חופה לומר דווקא ברכת חופה היא המתרת הכלה . ולפני נמי הקדימו חופה לקידושין לומר יהתיר לנו את הנשואות ע"י חופה שאחר ברכת הקידושין . שכ"ל . ומקדם אחת בעבעת שיין שם אחן לו בפרוטה או בשוה פרוטה . ואומר לה בבני עדים כשרים הרי את מקודשת לי בעבעת זו כדת משה וישראל . כלומר הרי אחת לי ולא לאחרים מזומנת ומוכנת על ידי בעבעת זו . ואומר ומקדשתי היום כדת משה וישראל כלומר וזה הזימון שתשתה מזומנת לי יהיה כדת משה . ואומר בזמן שהשתה מיהודית ולא בזמן שהיא נדה. וישראל

נ"ל וכדמ"ש בהגהה"ג בשם ישראל אפילו רוחות טפח דס כחדל יום"ט עליו שבעה נקיים. ובעל העיטור פי' כדם מכם ויבדיל כלומר שמטהר הסאב לגבן אז לעלותי בעל ולא כשובדא דבר גם בלא כדם מכם ויבדיל הוא בהזיתה ביומות בפרק ב"ב הוא שיבדל דבר גם לקדשה בכפיס קטנה ואותבוה אבי כורסיה מחת חיגם והעשה מיום. רב ברונא ורב הגלגל תלמידי דרב הוו תמן. ולא לגרסות גיעת מבחרת. ומפרש טעייה הוא עשה בלא כסונן ומפקעוה לקדושין מיום דכל מקדש מדעתיה דרבן מקדש. והטעם שאין מקדשין בטבעת שיש בו חצן מפני שמפשר שמכה דעשה על היצן שמצוה יותר מבשיה שבורים הוא לאו קידושין בטעות ואינה מקודשת. ומהר"י סג"ל היה קורא לפני עדים והרואה לפס שבעה שקדושין אי הוא שוה פרוטה. ואם היתה קטנה היה ראוי עליה כמה ימי שמועה לדעת אם רשויה היא לקבל קדושיה:

חרתב בעל נדה לדרך וז"ל במקומות יש שמוסיפים לנוסח פני שכלה קודם הקידושין ובשולפילה חזרו לנהוג כן ויפה כתב ע"כ:

ט ואו"ך הברכה נותנין לחתן לפתוח ולח"כ הוא מפני הזכוכית. וכתב הרוקח טימן מנ"ג מה שמברכין כלי זכוכית בניסולין לפי שנמצאו עבדו ס' בירחה וגילו בדעתה במקום גילה שם תחת רעתה ולח"כ מברכין ברכת החניס. וכתב מהר"י ברכת הירוסין ונשואין אין לומרה על כוס ס' שהרי בשני מקומות נתקנו תחילת מברכין ברכת הירוסין בבית החירוסי וברכת החניס בבית החני' כ' יודה לומר לף בבית החירוסין מברכין ברכת החניס וביסודה במו כדי שיש לבו גם שם לאל בשאר מקומות בבית החניס מברכי' חותה. וכיון שנתקנו בשני מקומות ס"ל לסורים בכוס אחד. ועיד שיש מוסר במועד וזה שסיר במועד דתנן מברכין אבל לא כוסין. וברכת הירוסין היא חרוסה ובסקילה הבא עליה. ועוד דאמרינן בירושלמי ובמכבת סיפרים אין ב' ברכת הירוסין ונשואין על כוס אחד לפי שאין שופין מצוה הילוכ הבילות. ואין לדמות זה לניקנו"ז. דשאני מעלת שבת וי"ט שהן הבינה וקדושת ואבדלתא הרא מילתא היא שברי בשבדלה עלמה מזכיר קדושת שבת וקדושת י"ט בין קודם תמוך לקודם קל והבדלה הוא לינך הקידוש ע"כ.וכ"כ רבינו שם שנריך שני כוסות לפי שאומר ברכת הירוסין בבית הירוסין וגם פעמים הרא מקדש מבח ומיסתה לאחר זמן מרובה:

יא אבודרהם בפ"ק דבחיבות ברכת החניס בעשרה והחניס מן המניין בנוסח ויקח בועז עשרה מנשים וגו'. מי נמי ממה שכתוב במקלות ברבו מניסים מתקור ישראל. ומפרש שהם מתקור ישראל דהיינו על עסקי מקור מלמון שם מקורים העשרה. ומקבילין בירושלמי על הפויס זו של במקלות ברי קהל שם ע. ומהרין במקלות בהיב הבר וי"ו. וכתב רב אחאי דברכת הירוסין נמי בעשרה. והטעיד הוא עליו ולומר שאין נריך עשרה הלא לברכת החניס בלבד שלא הוזכרו עשרה בלא כם. ועוד הרי קידושין בפני שנים ואחה מצריך עשרה. וכתב הרא"ם ולי נראה כדברי רבי אחאי דלמאי דילפין מבועז הרי בועז עשה גם כן ברכת הירוסין בעשרה ולמאי דילפי' ממקלות גם ברכת הירוסין על עסקי מקור דא"ם ניחא הלא ברכת הירוסין ודי בשני' לקידושין וברכה נריך עשרה. ואם לא היו שם עשרה בני בי' עדים מבל ז' ברכות ה"ם לשומרם הלא בעשר':

יב ברכת החניס הם שבע ברכות. וכתב הכלבו דשבע ברכות הלו הם כנגד שבע חופות שעשה הקב"ה לאדם הרשון בגן עדן. ולי נראה שהם כנגד שבעת ימי בראשית שאר העולם נברא בשם כי שבת הזווג הוא עקר יניחת העולם התחתון הלא נברא הלא לפריה ורביה שנ' לא תהו בראה לשבת יצרה.

ולכן הם שבעת ימי המשתה ג"כ:

וסדר הברכות כך הוא מתחלה מברך בורא פרי הגפן ואח"כ מברך שהכל נהיה בדברו על הכוס שעשה שלום ובורא את הכל. ופירש"י ברכה זו נתקנה להסיפת העשה הגפן שהוא סדר הרא"ן שבעשה לו בועז ונתעסק טו ומשעה שהיה רחוק לברך ברכה זו הלא מכין הים שם ברכה על הכוס תקנו לאדם עליו כמו ברכת בשמים וברכת על האור ב"ש כדאמרינן בירושלמי דברכות דר' היה מפזזן וחוזר ובולען על הכוס ור' היה היה מכוין על הכוס הוחיל והים שם כוס. והרמ"ה פי' שמתקנה ברכה זו כדי להזכיר שבת הזווג שהוא עיקר יניחת העולם כדלעיל. וזהו שכתוב על מקום שהין כבוד הבורא מודע הלא ע"י בריאותיו שב' כל הנקרא בשמי ולכבודי' ובומר כנגד שהכל נברא לכבודו. יצרתיו" יותר האדם. לף עשיתיו" כנגד יצר האדם. ולפי שהיה מפשע קלר וכלה הודאה אחת לא מהמי בה בברוך כמו ברכת הפירות וברכת המזון. וכן יותר האדם שמקומו ז"ל ניניחה לשומה על האדם הרשון והיה מפשר בהזווג שהרי עדיין בחומה יניחה לא נבראה הנקבה היה נ"ב היה הומתה בברוך. ואח"כ מתחילין סדר הברכות שתקנו ז"ל על עסקי הזווג והוא מאחר יצר ואילך שחותה ברכה מתחלת לדבר בשניהם. ואחר יצר הם האדם מדבר על הזכר. והחקין לו ממנו בניין עדי עד מדבר על הנקבה כמו שבחוב ויקח האחם מלעותיו. ופי' בניין עדי עד טוב לדורות. קורא חותם בניין על שם ויבן ה' אלהים את הצלע. ולפיכך ברכה זו פותחה בברוך והיה נקראת סמוכה להברכה לפי שמשמה מתחיל לדבר בעניין זווג שהוא עיקר ברכות הילו. וכן מוכח בירושלמי שלעולם אין ברכה פותחה בברוך אלא בשיש התחלת הדבר. ומחזר שאר מברכין על היין שהרי הכ' שבה היתה יניחת הנקבה תקנו לברך לף על הכלכוס. שהם שבע ברכה זו נתקנה כנגד שמתה יהושלים העתידה שימשל לזווג חבן וכלה כמו שכ' ומשום הבן על כלה יפיה עליך הלהיך. ומשעם שהקדימו ברכה זו קודם ברכ' זווג החוזה משום שכ' תדבק לבעלי להבי שם לא מזכרני שם לא תעלה שם

ירושלים ע"ש ניסם בתהי. וגם שיקר ברכם זו מבוא פסוק זה נתקנה. ממח תממה ברכה להתן וכלה מהם ניתם להוסיף ומח מתפללין להסם ניסמהם כמו שממח מדם הרחמן יניחו שממתו בגן עדן והרחיקו שמוב הצפון לו בגן עדן מקדם כמו ויפע ה' מלהים גן בעדן מקדם ויפם שם הלדם. מפר ברה פותחת בברוך לפי שמברכין חום בפני עלמ' מיום ה' ומילך כי ליכה פניס הדשות לכן היה מעין כל שהר ברכות מעין שהכל ברה לכבודו כי שהכל ברה לכבודו יש כמו שלה יעשה זיווג חם לה לקיים המין לכבוד הש"י וזהו מפר ברה בפנין ומפתה ר"ל לכבודו שכבוד השם בפתה הנפש כדי שתהיה מוכנה לקבל מקודו כי הינון פותם מקום הנפש והיה מחיצה מפסקת ניכה לבין מלהיה בפין רחוי לחדם שיכעו' רק שיקבל נזרת השם בהשכה שכל מי שעוסן מהשב' הינון בלבו קרוב לכפור בהש"י. שלה הרחם שהן השכיחה שירה לה מתוך עלמ' שלה מתוך עלמות הלה מתוך שמתה זהו כבודו יח'. ותה"ב התן וכלה כנ' יגירת חדם ותוב. ותה"ב גילה רחם כנגד רני עקרה שהי' ירושלי' וזהו קום חפים. ותה"ב שלוה ורישות כנגד שמח תשמח רעים תהוביה. ותוה ע"ד שפסוק למען יחיי ורעיי תדברה גה שלוה בך. פי' בשב' לחיה ורעים שהם מזדווגים לחפלל בשלומה ירושלים. ומכיים משמח התן עם הכלה:

ודע כי ברכ' שתה שמתה היה דרך בקשה לבקש רחמים על התן וכלה לשמחה זיווג חדם הרחמן בג"ע. בשעשה יודעים בשמחת זיווג חדם הרחמן בג"ע. וברכה זו היה דרך שבה ויודלה למקום על יגירת השמחה וזיווג בעולם לבעבר ולעתוק לעתיד לבה על שמחת ירושלים. ולפיכך חושש בתיתה ברכה משמח התן וכלה מפני שהיה דרך בקשה ונריך לבקש רחמים על שניהם ואם היה הוחש משמח התן' עש ה לה היה בשמעע שירה שלה להתן בלבד שיששה בלה שכל חיזו משמעע לשמח הכלה עם ההתן שכל ברכ' שבר ברה שהיה דרך שבה ויודלה על שמחת זיווג ויחש משמח רבן עם הכלה שמחה שהתן לבדו שיששה על עסקי הכלה בכן כתיב ומשוש התן על הכלה. ועוד מפני שבתולים יש לה לער בתולים. ויש מקשים על הש דחמרי' מבריך בשמעתא דמשמ' בהיא ברכה בפני עלמו מדלה קחמר מזכיר שהשמחה בירושל'. ושלמ"ה כתב דלהו למימר' דמבריך לה ברכה בפני עלמ' שלה דל מש הכי נבריך לשלושו שהשמחה בשעתו. ופי' שהשמחה בשעתו ר"ל שהשמחה שהו משתתין ליתן ולכלה לה ממני היה כי השמחה בשעתו ע"ש בשין לפרוי עלמות בעל' עין והדום בשקומו. וכתב בשל הניכור ושהן שירחי שלבך שקנו שהשמחה בשעתו ולה בשקומו ולה בזכולי. משום דחמרי' בשניעה ס' שין דוכשין ז' רקיעי' שם. ויהו. רקיע. שהקים. זבול. מעון. מכון. עדשת. ומפרש שם שעון שבו כיתות של מלחכי השרת שהיו שומרים שירה לפני שהקום. ושפיר היה שהשמחה לפני שהקום כמו שעל' שהדלתי שם מירושי שהשיתה חלהים ושפי'. לפיכך חומרים שהשמחה בשעתו הלמו כתב שהשמחה השלמה

בשעתו של ס'. ולה לפניהו. לפי שהיכולת שלו להשם לו פניס הדשות שהרי הרקיע שבו מלחכי השרת שומר' שירה נקרה מעון וכל יום ויום נברה' מלחכים. חבל השמחה השפלה והחשר' מלמד שחין חדו יכולי' להביה פניס הדשות לרלוניהו:

יג גרסינן בפ"ק דכתובות רב חסי חירלע לבי רב כהנה יומח קמח בריך כולהו. מכחן ולילך חי חיכה פניס הדשות מברך כולהו ותי לה לפופי שמתה בעלמה הוה מברך שהשמחה בשעתו ושבר ברה. ומחלקו המפרשים בפי' פניס חדשות. י"מ שלה היו שם מפחמל שלפוס וי"מ שלה היו שם בשעת הניפוחין. חבל הרמ"ה פי' שלה חלהו בפופה עד עתה לפי' היה שם בשעת ברכת נפוחין ולפי' היו שם בשעת פופה ושניה רחיות הרבה לדבריו וכן הוה דעת רש"י ורי"ף והרח"ם. וכתב עוד הרח"ם ורחש"ם דלה מקרי פניס הדשות שלה לבני חדם שמרכיס בשבילם שמתה יותר. ותמרי רבותה לעפ"י שחין שם פניס חדשות בשעת מברך ברכת החניס שעשת היה כפניס הדשות כדחמרי' בב"ר ויהל חלהים ביום השביעי. חמר הקב"ה. בנותו ותמרו שירה פניס הדשות בתו לכחן וזהו שנח' מזמור שיר ליום השבת. וי"ח שנם י"ע מקרי פניס הדשות ומברך בו ברכת החניס כל שני ימיים. ובשעת בשעודה שלפי' ניכר הר"ר יעקב מנוטרהויזן שבא ברכות ושבי נסיו. וי"ח משום שהרבשם הוה כמו פניס הדשות:

יד וצריך כ' כוסות לברכת המזון להתן לחזלו לחבר ברה. ומברכין ברכת המזון על כוס ג'. ולוקחין כוס שני ומברכין שם ברכות שלו חו חבר ברה. וחוזר ולוקח כוס רחמן ומברך עליו בפה"ג לפי שחין עושי מלות הניולות הניולות:

טו ואם המסובין מרובין ואוכלין בפניס ושלשה מקומות ואפי' הון מניח שהופה כיון שהתחילו לחכול כולן יחד ואוכלין מסעודת ההתן מברכין שבעה ברכות. וכן עי"ח דבר ואפי' חין השמח מלרפן עיין בחתן העזר סי' ס"ב:

טז מוד שחמרו רז"ל דמברכין בשמתה בשעתו שכי רמי שערי בחיסת' כתב שכלהו הני מילי לדידהו דמקדשי חשיקרא וכבר שתחילו השמחה חבל חנן דלא מקדשין רובה דעלמא עד יום הניפוחין לה מברכין בשמתה בשעתו חפי' בשעודות ליל השני שעושה פוסקן לחתן וכן מוהגים. וכן בדין הוה לנרך שהשמחה בשעתו עד שלשה יום. חבל כתב בספר השלות דהלידנא ערבה כל שמתה חין לומר חותה כלל שחר שבעה וכבי נסיו:

יז כתב בהגהות שמ"ק בשלהות חול המועד יש מחזרים שלה לעשות שני הופות ביום חחד מפוס דחמרינן שלה לערב שמתה בשמתה. בירושלמי מסיק הה בשלה לערב כי' מיעקב חנינו דהשתה ליה לבן מלה שבוע זחת. מיסו לה דמי דהשתה שני שמתה לחדם החד כו'. חבל שני הופות לשני שני חדם לה בייך בזה מבוח שירוד בשמתה בשמתה. וכן היה מוהג רבי יהיחל בר יוסף לעשות הופות יתוב

לו יתעסק עם תופת אחד מבניו הכל ביום אחד. לך מפני מחיות פי' בספר הסידים אמין לעצות בעבוט אחד. וכן היו הרופאים מזהירים לפי' בנהריים שי מיפה ביום אחד טיכה מהתה מנוסה מהבהבה מסוס טיבה מרדכי פ"ק דמועד קטן וכן לעבודה ומציל ממדבש רבתי בריש מועד קטן:

פרק שני בשבחת חתנים

מצינו לקב"ה שהוא אדון כל העולם ויצר הוא האדם מאין התקין לו תופת עם הוא כלומר ואמה לאדם הרחמן בהופתו ואלה לו מלאכי השרת שיהיו מופציגיו לגמול חסד עמו והוא ברכם ברכת החיים. כדגרסי' בפ"ג מפרקי ר"ח י' חופו' עשה הקב"ה לאדם בגן עדן וכן על חתנים מובות ומרגליות. ואלה אבל התן היו עוסין אלא תופה להם ולמלך המשיח עוסין י' תופות שנא' בעדן גן אלהים שיים כל אחן יקרה כיוצא מזה לאדם בפרה ויהלום מרפים שהם ויפה שפיר מוך וברקת ואחד מלאכת תופיך ונקניך בך ביום הברלך כוונו הרי אלו עבר תופים. והיו מלאכים מתופפים ומרקדים בנקבות של' מלאכות תופיך ונומר. וגרסינן נמי במסכת בתרא פרק המוכר את הספינה ת"ר המה בא היגיע עבר תופות עשה לי הקב"ה לאדם הרחמן בגן עדן שנאמר בעדן גן אלהים היים וגומר אר זוטרא אמר ר"ל דכתיב כל אחן יקרה. וגרסינן נמי במסכת עירובין פרק עושין פסין ויציאה אל האחד מלמד שעשה הקב"ה ג שבועו' לאדם הרחמן. למדם תורה. דרך ארץ שיעשה הגדול שבמיות לקטן ואל ירע לו. וגרסינן נמי בב"ר פרק ז' אמר ר' אחבו בר הקב"ה כום של ברכה וברכן. אמר רבי יודה בר ר' שימון מיכאל וגבריאל היו שושבינין של אדם הרחמן. אמר רבי אחלי מלמו שהקב"ה מברך החנים ומקשה כלות ומקבר חולים וקובר מתים ומנחם אבלים. מברך החנים דכתיב ויברך אותם אלהים וגו'. ומקשה כלות דכתיב ויבן ה' אלהים את הצלע ברהה ויקשה. מבקר חולים דכתיב וירא אליו ה' באלוני ממרא. קובר מתים דכתיב ויקבור אותו בגיא. מנחם אבלים דכתיב ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו. ר' אחודא בר נחמני אומר מלמד שעשה הקב"ה פנים לאבלים דהא הוא דכתיב וירא אלהים אל יצחק עוד בנותו מפדן ארם ויברך אותו. מה ברכה דאמר ר' חייא בשם ר' יוחנן ברכת אבלים ברכו. ואם זה עשה הקב"ה עם בריותיו מה לעשות לבני אדם שהם חייבים לגמול חסד זה עם זה. והרוצה לידבק בשכינה ילמוד ממדת בורחו. ואם יבריל במידותיו נמלא אתדבק בשכינה. כדגרסי' בפ"ק דסוטה ת"ר אחת עבר היגיע ת"ד אחרי ה' תלכו וכי אפשר לו לאדם להלך אחר השכינה והלא כתיב כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אלא הלך אחר מדותיו של הקב"ה. ומי שהולך אחר מדותיו והולך בדרכיו עליו נאמר אחרי ה' אלהיכם תלכו ואותו כפיך כי תאכל. ר"ל כי תאכל בשעודת התן ואתאכל ביניהם נפיך כלומר שתהיה מכיפה לפניו. כדאיתא במדרש למה לא תלבו בלבנים בפות ידיה ורגליה של

לחבל. לפי שהיתה מרקדת ומשפחת לפני התן ואלה. תאריך וטוב לך כלומר שם לא תהיה מבעודת התן שם לא שתאכלתו ביניהם כפיך. לא תאריך שתקבל שכר וטוב לך. ר"ל ואמרו לך תזכה לעולם הבא' טוב של' כי לקח טוב וגו'. כדגרסינן בפ"ק דברכות אמר רב הונא ס"ר חלבו כל הנהנה מבעודת התן ואינו מברתו עובר בה' קולות כו'. ואם אברתו מה שכרו תריב"ל זוכה לעולם שנאמר בה' קולות. אתה כנגן פוריס אחר זה מתחיל במה שרמזו לשמחו:

ואיתא במסכת כתובות ביום מרקדין לפני הכלה. כלה נאה והגונה ואמר הכתוב שבשעה שמרקד ומשפח לפניו ים לשבח הכלה ולומר לשתך כגפן פוריה. מה גפן פריו לברכה אף אשתך שתהיה לברכה. ר"ל ע"ד הפורה בלא שאה פורה בלא ברכה של' להניח ברכה אל תוך ביתך כדאיתא במסכת יבמות פ' הבא על יבמתו. או ניחא פריה ממש כי שמה שהוא מקיים פריה ורביה עמה הוא לו ברכה כדכתיב ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו. ביכתבי ביתך שתהא למועה ולא תהא עילמית וזהו שבח שאמר של' כל הבודה בת אלך עמימה. ביתך כשתלי זתים ר"ל ממוך שהיא למועה יהיו בניך ממבה כשתלי זתים. והמשילה לזתים מפני שאין לך אילן שאינו מקבל הרכבה חוץ מאילן זית שאינו מקבל הרכבה כלל. וכן הבנים כי אפילו שהרי אחם למועה ביכתבי הבית לא נזקקה כ"א לשעלה. ועוד המשילה לזתים לשהות אהרת. והוא שהזית נוטע פריו לאחר מאה שנים וכן אחה אפילו שתהא בשכר ליעוחה אינו אפלא אלא שנים לאחר שתהא הזאת ובן דוד"ל בשבחות בשאה נפש מהורה לאחר שתהא הדשים וכנגדה בחילן זית. וכן אמלא במעלות שהם אחשה עבר שבח הכתוב הזה באחלה הם'. שניה לשלחך אלא היו לריכין לשריות אלא שומרין על שלהן אפילו. הוא כי כן יבורך גבר ירא ה'. כלומר הוא כי כן יבורך הכלה לפני התן אותו גבר ירא ה' האומר הפרי כל ירא ה' האולך בדרכיו. יגרכך ה' מלון על דרך דאיתא בפ"ק דברכות האומר את התן רבי אבהו אמר בלו הקריא הודה שנאמר קול אשון וקול אשה קול אשון וקול התן וקול כלה וסיפא דקרא ואמרינן הודה ביא ה' והוא ליון. לכן יזכה ביהה מבורך מהשם יהבורך המשרה שביתו בליון. ורחם בעוב ירוחלים על דרך דאיתא השם בברכות רב נהמן אמר כשלו בנה אחד מהורבות ירוחלים לכן יזכה לרחות בעוב ירוחלים. ורחם בניה לבניך בשכר פרוח מעשהו שיהיה לו בנים כשחילי זתים יזכה הוא לרחות בנים ובני בנים. שלום על ישראל בשכר שעשה שלום וגרם אהבה ושלום ביניהם יזכה לרחות בנים לבנים ובזה יהיה שלום על ישראל. כמו שדרשו בפרק בשרה בעניהתה אריב"ל כיון שבנים לבניך שלום על ישראל דלא אמו אמו לידי הליעה ויפוי. רבי בשואל בר נחמני אמר כיון שבנים לבניך שלום על דייני ישראל דלא אמו לאחויי. או נאמר בזכות שהוא מעשה התן וכלה וגרם שלום ביניהם. יזכה לעשות בעניהם הקב"ה לשעה שם ישראל בזאת הנאמרה בשעשה התן עם הכלה

כמו שמחמר ומשום חתן עב הבנה יהיה עליך לתלוך ומה יהיה שלום על ישראל. כי בעבור גמ"ח הקב"ה נותן לדקה ושלום בארץ אל תסד ותחת יפגמו לדק ושלום נשקו:

אך עדיין אנו צריכין למודעי למה לומר כל' ומשום חתן על הכלה לא הזכיר רק משום חתן. גם רבי חלבו לא לומר רק כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמח ולא הזכירו שים לשמח את הכלה ועוד דרך ספקם נראה כי עקר המצוה הוא לשמח את החתן ולכבד ולהלל הכלה לפניו כדי שתהא חביבה עליו ולא תהא קלה בעיניו לגרשה. אבל אחר שכל דהו ניחא לה. עוסף על הספק נראה כי יודע בעיקר לחמוה דת ישראלים הם שלשה עקרים. ושם מציאת הפם. ותורה מן השמים. ובכר ושוש. כנזכר לעיל בעייני מקיעת ר"ש. וכל הכופר באחד משם עופל הדת בכללה ואן השה השלשה העמודים אשר החמונה והעולם נכון עליהם ולזה רמזו באומרם בפ"ק דסנהדרין על שלשה דברים העולם עומד על התורה הוא התורה מן השמים. ועל העבודה שהוא מציאת הפם שנאמר כי ממוך הפם ישברך אשר אנו לעבדו ולשמרו ישאמת מציאת הפם. דאם היה העולם קדמון ח"ו לא היה מצוה לנו מצות. וכדכתיב בפרשת ואתחנן אם ה' אלהיך בכל לבבך ונומר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום. ופרש"י מהו שהכתוב והיו הדברים האלה במתיך כך אתה מכיר בהקב"ה ומדבק בדרכיו. והוא בספרי. ופירושו דאל"כ היאך תפול אהבה בדבר שלא רואה ולא הניע מעולם אלא ממוך שהיו הדברים האלה אבר אנכי מצוך היום שהם המצות שעל ידו אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם. שלולא שברא העולם שם היה העולם קדמון ח"ו לא היה מצוה לנו מצות. וע"י שידעת שהוא שברא את הכל אתה אוהבו ומתאוה לדעת אותו. ועל גמ"ח הוא אבר ושוש בהקב"ה גומל לחיים כפרי מעלליו. ואמרו בפרק הרבע מיתות בדי הרחמנן כפר בעיקר היה אחיב הבא המה בהדם עברו ברית. וכתיב התם את בריתי הפר והוא אחוה שהיחבו שלשהעקרים כי אמה שאמר ואברה הוה כי טוב העץ למאכל ו רש"י להיות בחלציו. ובזה כפרה במציאת הפם שהקרא טוב אל' טוב ס' לכל ורשעים שאין לשוה שטוב נמצא אל' וירא חלין ה' בחלוני ממרא ונו' אף אתה בקר חולים כו'. ונרשינן במכבת נדרים פרק אין בין המודר הרשב"ל מניין לביקור חולים מן התורה דכתי' אם כמות כל אדם ונו' ובקודם כל אדם יפקד עליהם. מאי מעמיה אמר רבא אם כמות כל אדם אבם חולים ומוטלין על מטותיהם ובני אדם מבקרים אותם. ונרשי' נמי במכבת נבא מציעא פרק אלו מציאות אהנה רב יוסף והודעתם לבם זה בית הייבם. אם אדרך זו נמ"ח. יכלו זו ביקור חולים. בם זו קבורה כו'. ומוטב נדולה היא לבקר אחתון כך יבקר עליו רחמי ונמצא כת"ו אחיה אותו בדרשינן בפרק אין בין המודר

חלק רביעי בביקור חולים

פרק ראשון במעלת ביקור חולים

אמר ר' יצחק בדיה דר' יהודה לעולם יבקש אדם שלא יהלה אבם אבם הלה אומרים לו הבא זכות וקבבר. וכיון שהלה האדם אוה על כל אדם לבקרו אבן מיני בהקב"ה שמבקר חולים כדנרשינן בפ"ק דסוטה ה"ר הוה בר הינא מ"ד אחר ה' אלהיכם תלכו. וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה והלא כתיב כי ה' אלהיך אש אכלה הוא אל קנא. אלא הלך אחר מידותיו של הקב"ה. הקב"ה מלבים ערומים דבתיב ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם אף אתה אבם ערומים. הקב"ה מבקר חולים

רב חלבו חולים נפיק מכריז רב כהנא רבי חלבו בתים (פירש חלב) לא מיכא דקתני. אמר להו לא כך היה מעשה בתלמיד אחד מתלמידי דרבי עקיבא שחלה ולא נכנסו חכמים לבקרו ונכנס רבי עקיבא לבקרו ובשביל שכבד ורבץ לפניו היה מ"ל רבי מהייתני ינאי רבי עקיבא ודלמא כל שאינו מבקר חולים כאלו שופך דמים. כי אתא רב דימי אמר כל המבקר חולה גורם לו שיחיה. וכל שאינו מבקר את החולה גורם לו שימות. מאי גרמא. מיליפא כל המבקר את החולה מבקש עליו רחמים שיחיה וכל שאינו מבקר את החולה מבקש עליו רחמים שימות. שימות סלקא דעתך אלא אימא כל המבקר את החולה מבקש עליו רחמים שיחיה וכל שאינו מבקר את החולה מבקש עליו רחמים שימות:

וגרוב שכר המבקר חולים כתרסין במסכת סנהדרין פרק מפיון אמר רבי יוחנן שש דברים אדם אוכל פירותיהן בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב ואלו הן ביקור חולים וגרסינן נמי בגדרים פ' אין בין המודר אמר רב יודא אמר שמואל כל המבקר את החולה גורל מדיגה על ניהנם. על' אמרי מבטיל על דל' ביו' רעה ימלטהו ה' והיו לו חלה חולה על' דודי נפע וגגלה מני כאומכל רבי קפדתי כאדם חי מדלה יבלעני מיום עד ליום תשלימני. מ"ר מן הדין קרא מדוע אחה ככה לו בן המלך. ואין רעה אלא ניהנם על' כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה. ומה נקר מה שכרו כדאמרינן גורל מדיגה על ניהנם. מ"ח מה שכרו בעה"ו. ר' יאמרהו ויהייהו יחוסר בחרן יאמרהו מיער הרע ויהיהו מן היסורין יחוסר בחרן שיהיו כל מתבעדים בו. ולא אחנהו בנפ' מויניו שיזדמנו לו רעים כנעמן שרפאהו מצרעתו ולא יזדמנו לו רעים כרחבעם שחלקו את ממלכתו. וגרסינן נמי במדרש תהילים לאברי מבטיל על דל' וגו' זה שאמר הכתוב משוח ה' חונן לל. אמר ר"ח הקפר מי שהוא מבקר את החולה מתיס ממנו מ' מפנים בחליו. ומי שאינו מבקרו מוכיח ה' מ' להחליו. ד"א אברי מבטיל על דל מי שהוא קובר את מיתו. ר' אבא אומר מי שהוא נותן פרוטה לעני על' ר' יאמרהו ויהייהו. ורבנן אמרי נמי שבורה מן המלכות מ"ט דר"ח הקפר דאמר מבקר חולים דכתיב ה' יסעדנו על ערש דוי. מ"ט דמ"ד מי שהוא קובר את מיתו משוח דכתיב יאומר בחרן. מ"ם דרבי אבא דאמר מבטיל יגר כוב על יגר הרע. משוח דכתיב ביום רעה ימלטהו ה' שהוא ממלט יגר כוב מיגר הרע. ומ"ט דר' אסי' דאמר הנותן פרוטה לעני מפיס דכתיב ויהי כו. ומ"ם דרבן דאמרי נמי שהוא בורח מן המלכות משוח דאמר ואל תאנהו בנפש חויניו. כלל הדיבים כל העושה הסד עם גלגל או עם נכבר או עם נדבה אלא ע"מ לקבל שכר אלא ל"ם שכרו הרבה מאוד:

פרק שני באיכות ביקור חולים

גרסינן נפ' אין בין המודר ביקור חולים היו לו

שיעור מאי אין לו שיעור שכר רב יוסף לעולם אין שיעור למתן שכרו. מ"ל לעיני וכל המעשים שיעור למתן שכרן ומה תלן הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצו'. אלא אמר אביי לפיכך גדול אלא קטן. רבא אמר אפי' ק' פעמים ביום מ"ר אתא בר הינא כל המבקר את החולה נוטל ח' מס' מחליו. מ"ל לעיני מ"ש נעילי שיתין נפרח ולקמוהו. מ"ל כשיכוריימא דבי רבי ובלן נילי דמיין ר' אומר שם הגוזם מכפי אתים עושלא שיעור נכסיו. מ"ל לר' לדבריך מי שהיה עבר בעוה ובן ח' אין לבן במקום בעוה כלום. אמר להם כך אני אומר ביקור חולים עושלא שיעור ונכסיו. שנייה שם שהיתה בבהמה. שלשים שם שנייר' תבלחה. ומוזג' והולקוח בכיס. רבא ביומא קמיחה דהלם אמר להו לא תגלו מלחא לאינשים דלא ליתבר מזלי מכלן ואילך אמר להו פוקו אכריזו עלי בשוקא רבא הלם רבא הלם דכי לי הדי לי וכתיב בגפול לויניך אל השמח ונופל והכתיב ונו' דלמיס לי לגבי עלי רחמי מכלן כוליה מכ"י מילן בתאובתיו סי' קל"ז ביקור הפועה לבקר ולדרבה מצוה טפי לבקר מאינם מחריני דכופף את יגרו והחריך ברחיפה. אף כי הכא מחרון חולק עליו. גרסין דבריו. וכן נכון לעשות אם כוונתו לש"ם. וכתב בספר הסידים סי' אם"ח עני חולה ועשיר חולה וכיש חולים לעשיר לבבדו. הלך אחה אצל העני ואפילו אם העשיר א"ה כיון שרבים מניס אצלו ואצל העני אין הולך אלא. אבל אם א"ח נריך והעני נריך כבוד תורה עדיף. ואם א"ח אינו יכול שניס והעני ט"ס יכול שניס [ור"ב] קודם שכל רואים הכתוב יכלם ר' ואת יכלי ה' יבבד וכתיב אצל ביקור חולים על עני אפרי מבטיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה' יסעדנו על ערש דוי יאמרהו ויהייהו ע"כ. ואין מבקרין אומר לו בשלש שעות ראשונות של יום ולא בשלש שעות אחרונות כדגרסינן בפ' אין בין המודר א"ר שמח בריה דרב אידי לא לשעות אינש קיירא. כלומר לא לבקר את החולה לא בשלש שעי קמייתא ולא בשלש שעי בפרייתא דיומא כי היכי דלא ליסח דעתיה מן רחמי. בשלש שעי קמייתא דיומא דעתיה. פירוש שכל חולה מיקל עליו הלוי בבקר ולא יהום לבקש עליו רחמים. בשלש שעי בחריתא תקיף חולשיה פי' דאז מכניד חלוי עליו ויהייהם מלבקש עליו רחמים. ואיתא נמי אם אתם אין מבקרין לא להולי מיתים ולא להולי העין ולא לחולי הראש. חולי המיתים משום כיסופא. חולי העין והראש משום שהדבור קשה להם. הלכך כל חולה דתקיף ליה עלמא וקשה ליה דבורא אין מבקרין אותו בשביל שלא נכנסין בבית האיתון ושותלין ודוכסין בו מה שלריך לו

ושומעין לערו ומבקשים עליו רחמים:

וגרסינן בפ"ק דשבת בפרק אין בין המודר הנכנס לבקר את החולה לא יאב לא על נבי המטה ולא על נבי הכסא ולא על נבי סכסל ולא ע"ג מרפרף. אלא מתעטף ויושב לפניו מפני שהשכינה מרחיף למעלה מה שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי. וכתב הר"ן מיכא מ"ד דנאמר בשהחולה שוכב על נבי הדקה שמונח

שמתבקר גבוה מהקום שכושה . וכ"כ הת' בפ"ק דסנהד' וכ"כ הגהות מיימוני פרק הלכות חבל . אבל בשבועת על הממה מיותר ליתב על כסא וספסל וכן עמה דבר. ובשבילן לפניו מזכירין לו ביתן דעתו על עניני דמניח במסכת שמחות מבעלה הדם לימטה ממנו אלמן ואומ' לו דברים מהייס . ולא דברים מתקיים . שמא הלויית הו שמא הלוך הדם הו שמא הפקדת אבל בני הדם הו הבקידו אבלך . פי' מומרים לו ביתן דעתו על עניניו ולא יפחד מפני זה המות יותר כי אין הדברים ממיתי'. כי מניעו בחזקיה שנ"ל יפעיה לו לביתך כי מת אתה. ובתב בבפר חסידים שפעמים רוחו של מת בא בחלום לחי שילך עמו . ומה יתרון יש למת כי פעמים המתו' בלבו לו שמת המתקב שיתן לו רשות ללכת לחברו כדי שיבוא בחבורה. או להכין מקומו שברי נהמר לחזקיה לו לביתך כו' . ובמקום אחר כתב בשהדם הולה אל יבהיל עלמו לומר הוא יבריא וירפא ואין לריך לעזות . אלא יהמר עמה בידו ליתן, ולעזות ולדבר בן ימות בהחום. ובשמתקב עליו רחמים שם מבקש לפניו יכול לבקש בין בשל לבנן בין בלשון הקודש . ואלא בפניו לא יבקש אלא בלשון הקודש בשאר תפלת יחיד בנרסינן בפ"ק דשבת אמר רבא בר בר חנה כי הוה אזילנא בתריס דר"ח לשיולי בתפיה'. פירוש לבקר את החולה זימנין אמר המקום יפקדיך לשלם . וזימנא אמר רחמנא ידכריך לשלם . היכי עביד הכי ואמר רב יודה לעולם אל יתהל אדם לרכיו בלשון הרמי ואמר ר' יוחנן כל המהל לרכיו בלשון הרמי אין מלאכי השרת מזקקין לו שאין מלאכי השרת מכירים בלשון הרמי . אלא חולה דשפיה עמו לשמר ואין מתפלל לריך שידקדקו לו מלאכי השרת לשכניס תפלתו . ויכול אותו עם חולי ישראל שיאמר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל דאמרינן בפ"ק דשבת ת"ר הנכנס לבקר את החולה בשבת . אמר שבת היה מלשוק ורפואה קרובה לבא . ר"ח אומר יבוא שבת בשרחם בזכותה . ר' יודה אומר המקום ירחם עליך ועל עמו ישראל . ר' יוסי אומר המקום ירחם עליך בתוך חולי עמו ישראל . שבנה אים ירופאים בכניסתו אומר שלום ובישיבתו שבת היה מלשוק ורפואה קרובה לבא ורחמיו מרובים ושבתו בשלום . כמאן הלא הא דאמר רבי חנינא מי שים לו החולה בתוך ביתו לריך שישראנו עם חולי ישראל . כמאן כר' יוסי ופ' בם"י בתוך חולי ישראל שמתוך שבולו עם המהרים הפלתו נשמעת בזכותן של רבים . ולכאורה נראה ביון דר' חנינא אמי אר' יוסי הלכה כמותו וכן פסק הרמב"ן והסור י"ד סימן של"ה . ושבשת פסק הטור בשבנה אים ירופאים וכן היה מורי הגאון ז"ל . אבל בפ' כ"ד מהלכות שבת פסק בחנינא קמא וכן רוב הטושלם מוסיפין :

הרמב"ן בשה בתרא בפרק יש מוחלין דרש ר' פנחס בן האמ מי שים לו לעבר על החולה בתוך ביתו ילך אצל הכהן ויבקש עליו רחמים שנאמר חמת אלך מלאכי מות והים הכהן יכפרנה . וכן מצינו בחכמי התלמוד בדליתא בברכות מעשה שהלה בנו של רבי אמילאל ובפר ב' ת"ח אצל ר' חנינה בן דוסא לבקש רחמים עליו . וכתב בעיטוקי יוסף מנהג זה בנרפש

בכל מי שים לו חולה מבקש פני הרב התופש יפיבה שיברך אותו . ועבפיו מוסגין לבבך את החולה בביבה". ובשבת בתב מהר"י ווי"ל בשהיו הרבנים בעונבערק והיה גם מהר"ב נתן לפם והיה לפם חולי ומהר"ן היה רוצה לבבכו ואמרתי בנרשה לי שהוא אסור ורלייתי בכתב המיימוני פרק ל' דהלכות שבת אסור להתעסק ולזעוק ולבקש רחמים אפילו על הלרות שהצבור מתענין בו' . ומהר"ן וכל הלומדים שהיו שם הודו לדברי וכן אמי מוהג ט"ב . אלא הר"ן בתב בפ"ק דמשבת תענית על בריית דעיר שהקיפוה נויס בו' וז"ל מפני רוח רעה שבנפם בו רוח אד ורן והולך שמא יתבע בשהר אז יפול ויומת אז שהוא חולה ממיני החולאים . ולפ"ז ים ללמוד לבל חולי שים בו שבנת היום שמתריעין עליו בשבת . אלא אמרו מפני רוח רעה אבל מפני שהוא חולי של שבנה ביומו . ואפשר שעל זה שמבו בשהרבה מקומות שמתו מלאלין בשבת . ומ"מ דוקא שים בו שבנת היום אבל אינו רוח רעה אבל דומיא דשפיכה מרפשת שים ויחיד הנדף מפני נויס עב"ל. ואני מלאתי בתוספתא דשבת פי"ז בים שמתי מומרים אין מתפללין על החולה בשבת ובים אבל מתירין . על בן ב"ל דשהקום שבנות נפבות אין לשמוך מדברי הרבנים הב"ל ומהרבין אפילו בשבת . ומהנין בשעה שמהרבין את החולה לקרא לו שם דנרסינן שהיה השמה הרבה הרבים קורעים גזר דינו של אדם ואד מיניהו שמי השם . וכתב בספר הסידים שם נגזר עליו על פלוני שמתו בך הרי הניע עד שעתי מות וקורא לו שם שמי ומי . בתו יולד בן לנעמי והוא בן רות . בתי לחובן שים לו בן ומוסה למות ויבא במעון ויאמר לאביו ולאמו פנו' בן פנו' הוא לבם שקל הוא לבם בבר ובשבר ויין ואני פודה אתבם בניבם שיהא בני ויחיה . בך עומי לעני שאין מתקיימים לו בנים ואין בו מהום ניחום ע"ב. השם יהיב לבנו לירחמו . ולעבדו בלבב ם ם ואז יקויס בנו בל המהלה אבר שמתי במלרים לא אשים עליך בי אני ה' רופאך :

פרק שלישי בענין רפואות

תנא דבי ר' ישמעאל ורפא ירפא . מבאן שנתנה רשות לרופא לרפות . אלא יאמר מה לי לעבר הזה שמא לעטה ומעלתי הורע נפשות אלא ירפא בפי השבת הבתוב והוא ביזהיר מפשיעה . וכן לא יאמר הקב"ה מוהן ואיך ארפא אני . שבן מנהג בל בני אדם ברפואות . ובלבד אלא יסיר בשהוא תמיד מהשם ומיהו' אלבו שהשל הלוי ברלונו ויפעל תמיד לאזור לרופא אלא יעשה בו ושירפאהו על ידו שהוא אלוהו של מקום אם זאת כוונתו . ואל יהיה מסבר בעיניו בו בהוליו לא דרש אם ה' כי אם ברופאים וזה סבר בשהוא מהשם ושם שבר זרועו ומן ה' יסור לבו . וכתב הרבן שזרא ורפא ירפא לשות שאתן רשות לרופאים לרפא השבות ושפעשים שירהו בהוה". רק בל חולי שהוא שפיט בנוף ביד השם לרפאתו . לשהיר דבר הרופאים דברי יחיד שם כי לפי דעתי כי האתם להאמין ולהשען יפר דרך על בורהו ואל על ביעבו . וכן בדרך המצות ובדרך הרפואות

הרפואות כי הכתוב אמר כי אני ה' רופאך ואין צריך לעשות רופא אחר עוסק . וכן אמר וכסירותי מחלה מקרבך וצרך הא לאמר והא מימיך והכך זה אחר לא סובל להרפאה . גם כתוב בפסח גם בהליו לא דרש את ה' כי אם ברופאים . גם כתוב מהאחי ואני ארפא כי הוא יכאיב ויחבש . והנה הכתוב הפרים כי לא אמר ורפא ירפא מן הבנין הקל רק ורפא ירפא שהוא מבנין הכבד . והמכה היא מיד האדם ויוכל לרפאתו אדם . אך מי ירפא מכת הש"י רק הכתוב אמר יד ויחבשנו . ופעם אחר לא מוכל להרפאה כאשר תרפא ממכת בן אדם ע"כ . אף שבספרי רחב"ע שלפנינו אינו כל כך בהריכות המקום חיים הביאו בלשון שבתבתי . וכתב עליו מה שאמר והנה הכתוב הפרים כו' . ר"ל כי הקל מזה הבורח הוא יוצא כמו אל לא רפאת נא לה . וזה הקל רמוי לייחסו להש"י כי הוא רופא ע"ד האמת. אמנם ורפא ירפא שהוא מן הכבד והוא יוצא לשליחי. כלומר שנורה לרפאתו בשמי'בשניני' לאחרים אבל אינו רופא ממש:

ורבינו בחיי כתב כל רפואה בשאר ודם לא מלאכתו בכל הכתובים כי אם בדגם . וכן רפאתו את שבל ולא נרפאתם . אבל בהקב"ה מצינו ברפא . והוא שכתוב רפאנו ה' ונרפא . וכתיב הרופא לשבורי לב . הרפא מעצבתם . וירפא אלהים את הימלך . כי אני ה' רופאך . והטעם בזה כי הרפואה בשאר ודם אינה אלא ע"י שער וטורח הוא שיסבול הפה או המשקה המר . אבל רפואה של הקב"ה שהוא אין שם שער כלל כי ברצון ה' היה מעשיר ולא יוסיף עצב עמה . ומה שאמרו רז"ל ורפא ירפא מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות . לא אמרו אלא במכה שבתוך שבכתוב מדבר בה . אבל חולי בפנים אין זה תלוי ביד הרופא אלא ביד הרופא כל שאר חאר בידו נכון כל חי . הנה רחב"ע מחלק בין מכת האדם למכת הפה . וכיצד שהיי מחלק בין מכת פנים למכת חוץ . והטעם לא נהגו כותייהו בתרוייהו כמו שכתב הרמב"ן פר' בהקותי ז"ל הכלל כי בהיות יפרחל שלמים והם רצים . לא יתנהג עניים בשבע כלל . לא בנוסף ולא בחרוש לא בכללם ולא ביחיד מהם כי יבדך הפה להם ומימ ויסיר מחלה מקרבם עד שלא יצטרכו לרופא . ולא להשמר בדרך מדרכי רפואות כלל כמו שאמר כי אני ה' רופאך. וכן הוא הפדיקים עושים בזמן הנפואה . גם כי יקרם שן שיהלו לא ידרשו ברופאים רק בנביאים כאשר היה ענין חסא וחזקיה בחלותו . ואמר הכתוב גם בהליו לא דרש את ה' כ"ש ברופאים . ואלו היה דבר הרופאים נהנו בהם מה טעם ביאיר הרופאים . אין הפעם רק בעבור שלא דרש הפה . אבל הוא כאשר יאמר האדם פלוני לא אבל מפה בתו המות כ"ש חמן . אבל הדורש הפה בנביא לא ידרוש ברופאים ומה חלק לרופאים בנים טובי רוח הפה אחר שהכתיב וברך את לחמך והא מימך והסירותי מחלה מקרבך והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה להזהיר ממנו ולצוות עליו. וכן אמרו כל כ"ב שניו דמלך דבה רב יוסף אפילו הומחא לביתה לא קבל. והמאכל להם תרעה שלא פהיה למעותה פהיה להסיה . והוא מאמרם שאין

דרכן של בני אדם ברפואות שלא שנהגו שאין לא היו דרכם ברפואות יחלה האדם כפי הפער יהיה עליו עונש חטאו ויהרפה ברצון ה' . אבל הם נהגו ברפואות והפה הניחם למקרי הטבעים . וזהו כוונתם באמרם ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפות . לא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות . שלא כיון שהאלה החולה ובא להתרפאות כי הנה ברפואות והוא לא היה מעדת הפה והחלקם בחיים . אין לרופא להסיר עצמו ברפואתו לא מפני הפה שמא ימות בידו אלהי שהוא בקי במלאכה היא . ולא בעבור שיאמר כי הפה לבדו הוא רופא כל בשר שכבר נהגו ע"ל . וכן כ' בתורת אדם הביאו הטור י"ד סימן של"ו והם הוא כדברי רחב"ע ובדברי רבינו נחיי דשבתי הפרים כו' . ר"ל כי הקל מזה הבורח הוא יוצא כמו אל לא רפאת נא לה . וזה הקל רמוי לייחסו להש"י כי הוא רופא ע"ד האמת. אמנם ורפא ירפא שהוא מן הכבד והוא יוצא לשליחי. כלומר שנורה לרפאתו בשמי'בשניני' לאחרים אבל אינו רופא ממש:

ורבינו בחיי כתב כל רפואה בשאר ודם לא מלאכתו בכל הכתובים כי אם בדגם . וכן רפאתו את שבל ולא נרפאתם . אבל בהקב"ה מצינו ברפא . והוא שכתוב רפאנו ה' ונרפא . וכתיב הרופא לשבורי לב . הרפא מעצבתם . וירפא אלהים את הימלך . כי אני ה' רופאך . והטעם בזה כי הרפואה בשאר ודם אינה אלא ע"י שער וטורח הוא שיסבול הפה או המשקה המר . אבל רפואה של הקב"ה שהוא אין שם שער כלל כי ברצון ה' היה מעשיר ולא יוסיף עצב עמה . ומה שאמרו רז"ל ורפא ירפא מכאן שניתן רשות לרופא לרפות . לא אמרו אלא במכה שבתוך שבכתוב מדבר בה . אבל חולי בפנים אין זה תלוי ביד הרופא אלא ביד הרופא כל שאר חאר בידו נכון כל חי . הנה רחב"ע מחלק בין מכת האדם למכת הפה . וכיצד שהיי מחלק בין מכת פנים למכת חוץ . והטעם לא נהגו כותייהו בתרוייהו כמו שכתב הרמב"ן פר' בהקותי ז"ל הכלל כי בהיות יפרחל שלמים והם רצים . לא יתנהג עניים בשבע כלל . לא בנוסף ולא בחרוש לא בכללם ולא ביחיד מהם כי יבדך הפה להם ומימ ויסיר מחלה מקרבם עד שלא יצטרכו לרופא . ולא להשמר בדרך מדרכי רפואות כלל כמו שאמר כי אני ה' רופאך. וכן הוא הפדיקים עושים בזמן הנפואה . גם כי יקרם שן שיהלו לא ידרשו ברופאים רק בנביאים כאשר היה ענין חסא וחזקיה בחלותו . ואמר הכתוב גם בהליו לא דרש את ה' כ"ש ברופאים . ואלו היה דבר הרופאים נהנו בהם מה טעם ביאיר הרופאים . אין הפעם רק בעבור שלא דרש הפה . אבל הוא כאשר יאמר האדם פלוני לא אבל מפה בתו המות כ"ש חמן . אבל הדורש הפה בנביא לא ידרוש ברופאים ומה חלק לרופאים בנים טובי רוח הפה אחר שהכתיב וברך את לחמך והא מימך והסירותי מחלה מקרבך והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה להזהיר ממנו ולצוות עליו. וכן אמרו כל כ"ב שניו דמלך דבה רב יוסף אפילו הומחא לביתה לא קבל. והמאכל להם תרעה שלא פהיה למעותה פהיה להסיה . והוא מאמרם שאין

מהן לו לחכמה עכך יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא יעמוד בה . ומע"פ שמעיה עניו לרפואת שהרי כל מצות עשה שמוטלת על כל ישראל אם מזדמנה להחד ולא עשאה אלא בדמים אין מוציאין ממנו ולא מפקשין ממנו חיובו שהין זה דומה לרבים שיולא בדיניהם שהור' אמרה והו לחיך עמך שהזר לו מה שלקחת ממנו כדי שיחיה עמך . אבל זה שנתן לו החייה והשלום אינו חייב לו כלום . ומע"פ שמעיה עניו לרפואת שהרי כל מצות עשה שמוטלת על כל ישראל אם מזדמנה להחד ולא עשאה אלא בדמים אין מוציאין ממנו ולא מפקשין ממנו חיובו שהין זה דומה לרבים שיולא בדיניהם שהור' אמרה והו לחיך עמך שהזר לו מה שלקחת ממנו כדי שיחיה עמך . אבל זה שנתן לו החייה והשלום אינו חייב לו כלום . ומע"פ שמעיה עניו לרפואת שהרי כל מצות עשה שמוטלת על כל ישראל אם מזדמנה להחד ולא עשאה אלא בדמים אין מוציאין ממנו ולא מפקשין ממנו חיובו שהין זה דומה לרבים שיולא בדיניהם שהור' אמרה והו לחיך עמך שהזר לו מה שלקחת ממנו כדי שיחיה עמך . אבל זה שנתן לו החייה והשלום אינו חייב לו כלום . ומע"פ שמעיה עניו לרפואת שהרי כל מצות עשה שמוטלת על כל ישראל אם מזדמנה להחד ולא עשאה אלא בדמים אין מוציאין ממנו ולא מפקשין ממנו חיובו שהין זה דומה לרבים שיולא בדיניהם שהור' אמרה והו לחיך עמך שהזר לו מה שלקחת ממנו כדי שיחיה עמך . אבל זה שנתן לו החייה והשלום אינו חייב לו כלום .

חלק חמישי בהלויות המת וקבורתו והספדו

פרק ראשון כל עניני עסקי המת

דגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו לכן אין שומעין לו שום דבר שהוא מעניין עוסקי המת . ואין חולצין לו קבר ואפי' אם היה גוסס בע"פ אין חולצין כדי שאם ימות קודם שנת שיקבר בו ביום . וכתב הרוקח בשם רב יהודה החסיד דאין לקבור שום קבר אם אין יודעין אם המת בתוכו מבעוד יום . כי כל קבר הצר יהנה ויצלח פחות עד למחר לא יצאו ימים מועטים שימות אדם מן בני העיר עכ"ל . וכן אסור לגרום למת שימות מהרה כגון מי שהוא גוסס זמן ארוך ולא יוכל להספיד האור להשמש הכר והכשת מהחתיו מכה שאו' שים נוחות תקלת עוברין זה. וכן לא יזיזנו ממקומו . וכן האור לשום מפתחות בית שכשת אחת רחבו כדי שיפרד . אבל אם שם דבר שגורם שיכוב שיחת הנפש . כגון שים שמוך לאוזנו בית קול דופק כגון מוכה עשים . או שים מלח על לשונו וכלו מעכבים שיחת הנפש . מותר להסירו משם דאין בזה משום כלל אלא במסיר המוגע :

ב כתב הכלבו כתב הרב כיון שנשמה אדם למות אין רשאי ליפרד ממנו כדי שלא תלא נפשו ויהא יחידי ויומות בשעת נפש . מפני שהנפש מתפוממת בשעה שהוא יוצאת מן הגוף . ושוד שמא יבאו ויבזו ויבא לידי גנות ע"כ . ומשם לעמוד על האדם בשע' יציאת נפשו שמא' ויהי שוד לנגלה לא ירצה השתא כי ירצה הכמים יאמרו וגו' . וכתב בספר הסידים מי שיושב לפני הולה בשעה שנוטה למות ואין שם אדם אחר שידע בשעין השם לעיין עליו מפי אלא נפשו ויבשום שבריו ויעצים עיניו ויעסוק בו ובניו זמן תפלה אל יצא משם להתפלל :

ג כתב הכלבו מנהג לשפוך כל המים שבחוצים שבשכונת המת . ונעשה המנהג לשמען שידעו כשם בו מקרה מות ולא יהיה מודיע בשם ויהיה מוציא דבה . וי"ח כי הטעם לפי שמלאך המות מפיל במים מפת שם המות . ונעשה הרשאין בתבואה שתו' בשרק אלו מגלחין . ולפי הטעם הזה שם אין שופך מותן אין השם לשתותן . אבל יש להוש לטעם הנני והין לשתותו אלא על הארץ יספכנו כמי שכתב הרמב"ן פעם אחת נפטר מת אחד בבית אחד ובתה אחד מן המים שהיו בבית בשעה שפירש המת וכשרחה החכם נער בו אלא לשתות בשעת שפירש המת ואלה' בעה קלה יאלה נשמתו של אותו שבתה. ושמעו להכם שם רשים, שנשרש, בו. ואמר אני ראיתי את המלאך

המות שעמדה את שכיבו במים שהיו בשותו בבית לשתר פשירת המת עכ"ל . בסימן תמ"ד כתב עוד למנהג זה שבשעתה מריח הנשימה פשר הכתר דכתיב ולא היו מים לעדה שבזכותה היה הבאר הולך ואנו מרמזין לזה שהוא גדול ובדין הוא שיפשקו המים בשבילו :

ד כתב עוד הרשב"ן מדרש מה שמשהרין המת לפי שהשיעה ומהמת פחד פולטת זרע ומטמא את הגוף . והשפיר הסידים כתב כל עושת שבא כן ילך בשמלה רוחצים אותו . וכשמת רוחצים אותו . וכתב הרוקח שאם רציו יהודה החסיד דשמשהרין את המת אין משפיין את הדם שבשהרותו עליו כי יש שכתה שמא ימות אחד בתוך ג' ימים . וכתב עוד שמוליאין המת מן הבית יש ליזהר שלא יצא אדם רשמאן :

ה כשהמת קבור אז ילקטו עשבים ויאמרו יליו ויפרו מעיר כשבב הבדה . ויש לוקמין וזורקין עפר ואומר זכור כי עפר אתה . מה שנוהגין לתלות העשבים כתב הרוקח והשב"ן נרמז מהלי קרא יליו ויפרחו מעיר כשבב הבדה . פיהו מליין המתים כמו עשב שהחייה המתים ולפי שנמשלו לעשב ת לעיס העשב . ומה שמליחים מהוריסם ולא לפניהם שרשיהי במדרש שהשמה מלווה את הנוף של מת עד הקבר ואינה רשאי להזור לאחו' עד שיהא לה הקבל רבות וזריקה להחורה הוא סימן לרשות כמו תלבי למוחייני . וכתב עוד מה שמוליין ידיה' כשהין מן המת לקוברו זהו סימן שלא מת בשוו הקבל. כלומר ידיו לא היו במיתת הלים הזה. כדאמרי' נבי עגלה ערופה ורחלו ידיהם ואמרו ידיו לא שפכו ועיניו לא רחו כפר לעמך ישראל . והטור י"ד כתב ונהגו לקנה בשפר ולתלום עשב מן המחובר ולרחוץ ידיהם במים . ושם מומרים שהן רומזים ליצירת אדם כעניו שהמרו בהגדה ולקח הכהן מים קדושים בכלי הרש ומן העפר . למה מים ועפר שהחלת' מן המים וסופה לעפר . לפיכך נבדקת במים ועפר שם עיקרה היא כבריותה ושם לאו הוזרה לעפר . וכן המים ועפר שלו רמז ליצירה ולמיתה . והעשב רמז לתחיית המתים כעניו שנא' ויליו מעיר כעשב הארץ וכן כת' הרמב"ן בתורת האדם . וכתב עוד על מה שנהגו לקנח בעפר ולתלום עשב ולרחוץ ידיהם מפי אחד מרבותי שמעתי קבלה בידו שהוא רמז לעיקרת הסומאה שומר סומאה זו היא נעקרת שלא כעניו ג' דבריה הלזו מים ופפר קבר והזוב זה מעשה יפה עכ"ל . ומע"ש דלין

לתן לאו מהין לקנח בעפר ים לתלוש עפרים עם עפר לזכר שלמען תלו. וכן כתב הכלבו הולמין עפרים בעפר ומורקין על הקבר דרך לעבר על דרך ויזרק עפר על הקבורים הקדושים ע"ל. ולף כי הוא כתב כן מטעם אחר ולא מהטעמים דלעיל. וכון לעהוג כוותיה כדי לרמוז לדברים הללו שבשני הטעמי' דלעיל כי נכונים הן. ורבינו בחיי בפרשת חקת כתב' טעם לרחיצת ידים שהוא רמז לתחיית המתים שכל העולם יהיה מזכר מן העמלים. הוא שלמר הכניסו ומרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם. ומהר"י מולי"ן בפרוש סימן כ"ג כתב יפה טועמן שרוחצים ידיהם מכנום רוח הטומאה הטורפת בבית הקברות שמטרפת עליו רוח הטומאה. ומטילת ידים מעבירו. דמה"ע בטיעת בחרים דשיעה אחת מס' במיסה מטום שם מלך. וכמה מיני טמילות מנו רבותינו פ' ערבי פסחים דמעביר רותם רשות. ומטילה בתחר המת מרחצת ביה ומכבוד לקרא אחרנו אחרי" כ"ם את כך נאלה בטיטוקים. ומקובלני מפי מ"ו ם"ם לרמון גם הבנים על שם ובלע המות לנצח ומהה אלהים דמעם מעל כל פנים ונו'. ושוב מצאתי כן בדוקא ועיקר הטעם להעביר רוח הטומאה' כדלעיל דמטום דמלאך המות מרקד בין הבנים בחזירת בדלתות שברכות אלמא דמתלוה עם המוריס. וכמו שפי' רשב"ם בפר' שיעור פירות שהשדים מתלוים עם החוזרים ע"כ. ומשני זה יוצאים ג"כ ג"פ דכל זמן שיוצאין בוהרין ממנו. ולכן נוהגין לומר ויהי נועם וים לכבול חוכך ימים כמו שכתבתי לעיל סימן ס"ג בעמוד העבודה. ולו שתלוין יושב בכתר עד כי תשא ה' מחשי כדלעיל לא כאותן שמתחילים יושב בכתר עד תניך לא יגע ולא ידעו ולא יבינו מה ידברו. וכתב בהגהות מהרי"ל שים להקפיד מאוד שלא יבנסו אדם לבית אחר קודם בירחץ ויצא ג"פ בתגר ב"ש ומנהג אבותינו תורה היא. וכתב ההגה"ת כי הקדמונים ההרינו שלא ליטול מן הגהר כי פעם אחת בקבו גוים עליהם והרגו כמה יהודים:

ו גרסינן במועד קטן ה"ר לוי הפקיר מחברו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום שהרי יצרו אחר לו למשה לך לשלום עליה והצלית. דוד שאחר להאבשלום בשלום הלך ואתלה. והפקיר מן התורה אל יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום שאת' ואתה תצא אל אבותיך בשלום. ופירבשו רש"י ותוי' והפקיר מן התורה כשהיו מוליכין ארונות ממקום למקום לקבורה היו מלוין לותו מעיר לעיר והוזרין אלו ואלו' אחרים לותו משה ואלהה והחוזרין קרי בשירין ושוטלין רשות להפקר ממנו וכתב מהרר"י חביב בביאור הפקיר מן התורה אל יאמר לו לך בשלום וכפי הנשמע הוא שעשה אחרי וכון בניו על פורש אחרי הקדו' אלמנו. והוא כי כל אים ישראל חייב להשת"ל בהיותו בחיים לעצו' לשון חביבו בשמים בעיון ובמעשה. ועש"ב הוא עולם הגמול כתו שהזה"ל היום לעשות' ומחר ליטול שכרם. ואם יתחייב לבל אפקר מן התורה אלא יאמר לו לך לשלום שהכוונ' בו להשתדל אוך יהיב השלום. אלא לר שלום אר"ל לך עם השלום אבר יוצא בו גם אך בחיים. ומעשה זה שהפקיר מי שהי יאמר לו גם אך לשלו'. ברוצה לומר להוסיף על שלומיהך כל ימי חייך ואל יאמר לו לך בשלו'. אזה יורה שילך בשלום שכבר דרש עד סוס ולא יוסף עוד הם ושלום:

פרק שני בהלויות המת וקבורתו

לויה למת וקבורתו היא גמילת הטדים עם החיים ועם המתים. ולקיים מצוה זאת מתבטלין בני אדם מכל דבר אחר ואפי' מתלמוד תורה שהיא מצוה שקולה כנגד כל המצות כולן. כדגרס בן בתגלה פ' בני העיר ובכתובות פ' השטה שמתרחלה ק"ל מבטלין ת"ת לגולת המת ולהכנסת כלה לחופה. ואמרו עליו על ר' יודה בר אילעאי שהיה מבטל ת"ת להוליאת המת ולהכנסת כלה. בד"א בשאין שם כל ארבו אבל יש שם כל ארבו אין מבטלין. וכתה כל ארבו ת"ל ממולל בר אויה מבמיה דרב פפא תלוסר אלפי נפרי ומיתה אלפי בישורה. ואמרו לה מריסר אלפי נפרי ומייתו מיתה ת פי בישורה. אמר רב שפא ואיתימא ר' אמי ואיתימא ר' יוחנן כשהיתה כך נשלחה. מה נשיתה שם' רבוה אף נשלחה שם' רבוה. וה"מ למתן דקרי אבל למתן דמתי. פי' למחרים ליח ליה שיעורא. ולמתן דקרי ותני כתב הג"נ שכיון שים לו מי שמשעבת עמו אין לריך להתבטל בשביל. ורב שמרונאי כתב דכי ליכא עשרה מבטלין. וכתב הרמב"ן דטעמא דמכתיב הוא דשם ליכא בורא וקדים וברכת אבלים דכתי י'. וכתב עוד דאין לריך שידע בודאי שים לו כל ארבו אלא כיון שים בעיר מי שרואי לעשיק בו אין לריך לרקום אם יש מי שיעשוק בו. אלא כיון שים מי שיעשוק ת"ת קודם. והרמ"ם כותב כשו מ"ק והתו' ורש"י פ' כ' דמתוכות שם הבאלתו' כדכתי בה"נ ולא הביאו חולק בדבר. והריטב"א בפ"ב דכתובות כתב בל' אזה למתן דלא קרי ותני אמרו בשאלתות דשעשרה שני. ומיהו כתב בשפר מצות לר"ם מקוני דשעשיו בכל אדם מישראל מבטלין מן השם שכולם מלויס מצות כרימון ואין לך אחד מישראל שאינו בו במקרה או במשנה. ולהשם בעברה שני לה עכ"ל הריטב"א. וכן נהגו בשם ותיוק לקולא. ונראה דלף מי שכובר דשם דיוק כמתן דלא קרי ותני. מי נפי דת"ת אבר מצפין יום ולילה לביתת בעליהן בש"ם ות"ם מהלילין ומבקין חומן. דיון כמי שקרו ותנו בעצמן כדאיתא במכתת יומת גוא לכם מבטימי קום מאחרי שבם תולכי להם הבאבים כן יפו לידידי אינה. ה"ר יהתק הלו נפותיהן של ת"ת שמגדות אינה מעוניהם בעב"ז וזוכות להיי העה"ב. וכל זה לא אייירי אלא בשני הולאתו שצריכין להתבטל ללוותו אבל כל זמן שמוטל לקוברו אין מבטלין בשבילו ת"ת. אלא אם יש הכורות בעיר שכל אחת מתעסקת יומה. ואותה שאינה יומה מוכרת אין בתלמוד בין בשאר מלאכות. ובשעת הולאתה מבטלין כל שאר מלאכות וכהן ללוותו אפי' אי לא קרי ותני. דלא מפלגינן בין קרי ותני אלא בניטול ת"ת. אבל בשאר מלאכות אפי' אי לא קרי

תני סבל בפיס ובלין לעזרה. ואם אין הצורות בעיר כל בעלי הלכות צריכין להתבטל ולהתעסק בו עד שיקבר אבל מת"ם אין צריכין להתבטל אלא בשעת הוצאתו כדפרישי'. ופירש"י מי שמתו לפניו כאשר כבר ידוע לפניו כי הרוצח המת ומיו מצוה עובר משום לועג לרש הרוח עושהו • וכתב הר"ר יונה כל הרוצח את המת ומיו מצוה כלומר ואע"פ שאינו מוסיף לוקדרו כיון שרוצח שנתחי' לוחו בדרך ומיו מצוה לוחו עובר משום לועג לרש. ואם לוחו מה שכרו עליו שכתוב לומר מצוה ס' חוכן לו. ובמלחי ס"ר יוסי אילין דקיימי מקמי מיתת לא קיימי אלא מקמי אילין דגמלין ליה חסד. וכתב הרי"ץ גיאות ס"מ שומדין לפני המת וכן רמיזו חסידים ואנשי מעשה עושים. ר"ל אפי' במקום שאין נריכין לזלזו לעמוד מפניו. ואין רחוי לקבור נדיק אלא לפי כסא וכסא אלא נדיק. ורמייה מאליעזר שנאמר ויהי הם קוברים איש וכו' ויעליהו איש בקבר אלישע וימי ויקם על רגליו. ותרז"ל כפי שנאמר הדין על רגלו עמד ולבושו לא הלך כדי אלא שיאמרו עלמותיו אלא עלמות אלישע. וכן אין קוברין נדיק וכבר בימוי אלא הסיד מופלג. כההוא טרבא מרבנן אמרי כפי אלו מגלחין עיילוה למערת' דהסידי ולא קבלוה למערת' דדייני וקבליה דעבד כר' אלעזר בו'. ופירש"י כפי הפוללים בשבלו לקבור אם ר"ת כר שמעון אמרו יקבר הבן אצל הסב. לא היינו אנהם לקברו לפי אלא שבל עמו לער מחילה וכתב הציוני פ' ויהי ופ"ת אם מזק לאב או לנדי' אחר להקבר אצלם. אלא בשאלידיקים נחים על משכבותם מגלין להם רזין עליונים ותחתונים. ואם נקבר אחר אצלם אין שום להם במעלת' ימעטו העליונים מלהגיד וגלות להם סודות אשר בהם יהנו כאלו יהללו כל טוב שבעה"ז. וכן ר' יהושע בן לוי הלך עם אליהו עד ר' שמעון בן יוחאי ח"ל אליהו לר"ש אם נרשותך יכנס ריב"ל לשאול לך הלכה אחת שאמרת. ח"ל אם נרחה שקבת בימיו אינו רשוי לבא אלי. ואם היה קשה לו כי היה יראת פן ימעיטו לו שכרי עליונים ורזי התחתונים בעבור ר"ו. ופ"ת אם נקברים זה אצל זה מזק להם אלא שבשעת תיום יהד. אלא לשון שיהיו השעות על העלמות ומדברים תמיד עם המתים והשעות מוזכות אצל עלמות. ויודע למקובלים שבעלמות של אדם יש דעת לעלמות ויכולת בהם להפוך את עלמת אם יעשים מרוב עות אל לא ולא יוכל לברך פן יהנעלו בהם אנשי מון שהשבר בחב תים כודי רזיי. שוב כתב אם אין מחייה ואין דעת לרוח מהרי נאחת מן הנוף כשאת ח"ל למה יוסף יעקב הניחו ע"ה לקברו אצל אבותיו. הא ים מהכמי מיונים מומרים מופת אמתי שיוכל אדם לדעת שאין הרוח את במיתת הגוף שהרי אדם יוכל לת מעלמות המתים קוניתם שכל מי שילמד להרויח בשהות יהויה כהפלו כמבואר עכ"ל בפ' ויהי. ובפ' בשלח הוסיף ובתב וז"ל בתב כודי רזיי למה לוו יעקב וייסף להעלות עלמותיהן לא"י. הוא טעם מבואר ממם אל ביום ההוא יוציאו עלמות מלכי יהודה ועלמות

לשמש ונו' כי היו מכוונו' לשעבר שלא יבא להם ממה' חפי' אחר מיתתם. כההוא עובדא דמלכא אחת שקנה מן שיני חויבים קיבוחת לוונ"ו בל"ם ומן שיני חויבים ע"ז מלמטה וע"ז מעלה לשחוק שקל"י כדי שלא יסה להם מנוחה וכן בשחוק עוד היום פ"ז שחורי' וט"ז לבנים לכך יוליכו עלמות מלכי יהוד' והם עלמות ברית ועשרו' החויבים כדי לשחק בהן לשעבר כל הימים דומנת עלמות יוסף שהיו מונלנלים עד בוחה אל המנוחה כי עוד רוח עליהם כשבר בילברו וכתב רבינו יהוחה בשם רבינו יהודה החסיד אין לקבור ב' מתים יחד שהיו שומלים זה את זה אלא במותה אין להם מנוחה יחד וכ"כ הרוקח בשם החסד ז"ל:

פרק שלישי בעניני הספד

מצוה נדולה להספיד על המת כראוי. ומעשו בירים קולו לומר עליו דברים המשבחים אלא כדי להרבות בהיות בשעה בפ"ק דברכות אנרת דהספדת לעיי. ופי' הרמב"ן דלוי שיגביה קולו בהספד על החכמים והכשרים כדאמרינן אחים לי בהספד דהשתא קאימנא. ויש להזהיר שבתו ואסור להפליג יותר מדאי אלא מזהירין מדותיו הטובות שבו ומוסיפין קצת רק שלא יפליג ביותר. ואם לא היה בו מדות טובות כלל לא יזכיר עליו. וחכם וחסיד מזהירין להם הכמקן וחסידות. וכל המזכיר על מי שלא היה בו כלל מי שמוסיף להפליג יותר מדאי על מה שהיה בו. נורם רע לעלמו ולמת כדאיתא בהבל דבתי ובברכות בפרק הרואה מרשב"ג בשם שבפרעין מן המתים כך נפרעים מן הספדנים בו'. ופי' הרא"ש בפ' אלו מגלחין נפרעים מן המתים בשמספידים את המת דבר שאין בו כלל הוא לו למזכרת עון. והמספידו כראוי שבתו הרבה מאד כדאי' בפר"ח דאורנ תניא אפני מה בניו ובנותיו של אדם מתים בשהם קטנים. כדי שיבכה ויתאבל על אדם בשר. אמו שיבכה אבלי מיים. אלא אפני שלא יבכה ויתאבל על אדם בשר שכל הבוכה ומתאבל על אדם בשר מוחלין לו על עוונותיו בשביל בכוד שעשה. ובנרפי' נמי בשם אר"ם בן פזי אריב"ל משום בר קפרא כל המוריד דמעות על אדם בשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית נגזיו. בל' מודי ספרת אחה שימה דמעתי ונו'. אבל מי שמתעצל בהספדו של הבה עונשו נדול כדאית' בשם אמר רב יהודה אמר רב כל המתעצל בהספדו של אדם בשר רמיו לקברו בחייו. בל' ויקברו אותו בנבול נחלתו בשמעת שרח אבר בשר הפירש מלפון להר נועם. מאי להר נועם מלמד שנעשה עליהם ההר לקובלן:

ויש להקשות על מאמר זה מה ענין עונש זה למתעצל בהספדו של הבה. ונלא כל מדותיו של הקב"ה מדה בנגד מדה כדאיתא נמי במאמר הסמוך לזה ס"ר חייא בר אבא ס"ר יוחנן כל המתעצל בהספדו של הבה אינו מהניח ימים מדה בנגד מדה. פי' רש"י הוא לא נתאבל על שנקברו ימי בחיי אף להיות לא יהושו מן השמים. ומפיה ליתא ז' עונש זה נ"ב מדה בנגד מדה והוא כי ידוע כוח אב"ז שלאדם

בחיים חייתו. א"ה לספר בשבחו שמתוך שמרבין לספר בשבחו יש שם שמזכירין גנותו. יש משנאים. ויש מקנאים. לזה אמר שלמה ע"ה מברך רעהו בקול גדול בבוקר השכם קללה תחשב לו. ואיתא נמי בפ' גט פשוט תני רב דימי אחוה דרב ספרא לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו שמתוך טובתו בא לידי רעתו. אבל לאחר מיתו של אדם יכול לספר עד תכלית שבחו ויהיה לו שם ולתהלה כי כלם כאחד עונים ואומרים ברוך יאמרו. ובזה הזהירו חכמים בחי שלא לספר בשבחו כדלעיל. אבל במת הזהירו בהיפוך שיש לספר בשבחו. ואפי' להוסיף מעט כדאיתא באבל רבתי אין מוסיפין בתהלה אבל מוסיפין על העיקר. פי' אין מספידין בכבוד מי שאינו ראוי לכך בשעת ההספד. אבל אם היה ראוי בכבוד מועט מאריכין בכבוד ומוסיפין מקצת. וזהו שאמר שהע"ה ושבח אני המתים שכבר מתו מן החיים אשר חיים עדנה. כי במתים לא זו שיוכל לשבחם עד תכלית שבחם בלי מונע. אלא הוא אפי מצוה לשבח' ואמר שהוא מקיים מצוה זו ומשבח המתים וזהו משבח אני את המתים וגו' מן החיים אשר חיים עדנה כי אנכי משבח את החיים שלא אוכל לשבחו עד תכלית שבחו והדרבה שבחו הוא גנותו. וזה במתעלל בהספד ולא רצה לספר בשבחו של מת כאלו הוא חי שאין מספרין בשבחו. נמצא במה שהוא לא רצה לספר בשבחו של קבור כאלו הוא חי. לכן ראוי הוא לקוברו חיים מדה כנגד מדה. ולפי זה מאי דקאמר תלמודא מדה כנגד מדה אתרווייהו קאי. ובשבני אדם מספידין על אדם כשר על פחד עצמם מספידים מאחר שתחלת הקינה על אדם כשר מה יעשו האחרים שהם מזומנים למצריים. כדגרסינן בפ' אלו מגלחין א"ל רב אשי לבר קפוזאי ההוא יומא מאי אמרת. א"ל כי נח נפשיה דרב אשי אמר בארזי' נפלה שלהבת מה יעשו איזובי הקיר. לויתן בחכה הועלה מה יעשו דגי הרקק בנחל שוטף נפלה חכה מה יעשו גבים קטנים. א"ל בר אבין ח"ו דחכה ושלהבת אמינא בצדיקי. אלא מאי אמרת בכו לעובדים ולא לאבדה שהיא למנוחה ואנן לאנחה וזהו שאמר ירמיה אל תבכו למת ואל תנודו לו בכו בכו להולך כלומר אל תבכו למת שהיא האבדה אלא להולכים אחריו שהם האובדים כי המת לאנחה. אבל המת למנוחה. וזהו שמסיים בקרא כי לא ישוב עוד ר"ל לעוה"ז. וראה את ארץ מולדתו ר"ל הוא מקום מחצבה אשר ממנה נחצב והוא העולם הנשמות אשר שם ישובו כלם ויתענגו ברב טוב. והנה אומרו כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו כאלו אמר לא ישוב עוד לעוה"ז רק אל ארץ מולדתו ושבה אל בית אביה אשר משתוקקת אליו תמיד על כן כל בן דעת יאנח על כל אדם הבא עליו שום מקרה. וכ"ש על הפטירה שהיא רעה כרופה על כל אדם והשתא.ה מקלקלת את השורה ויפחד על עצמו וישוב בתשובה:

וזהו שארז"ל בפ' אלו מגלחין למה נסמכה מיתת מרים לפרה אדומה לומר לך מה פרה אדומה מכפרת אף מיתתן של צדיקים מכפרת. ר"ל על דרך בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד. כשהקב"ה עושה דין בצדיקים מתיירא מתעלה ומתקלס. א"כ כאלו כ"ש ברשעים. וכן הוא אומר נורא אלהים ממקדשיך אל תקרי ממקדשיך אלא ממקודשיך. הרי מתוך מיתת הצדיקים ישימו על לב ויפחדו על עצמם ויהרהרו בתשובה ומתוך כך מתכפרת עוני. אך עדיין קשה דהתם הפרה עצמה היא מכפרת וכאן ע"י מיתתו נתגלגל ונסתבב הדבר שבאים לידי כפרת עון. ועוד למה נסמכה לפרה אדומה ולא לשאר קרבנות שבפ' פנחס. ונראה לפרש כשם שיש מזבח למטה כך יש מזבח למעלה. וכאן המקריב למטה הוא אהרן. והמקריב למעלה הוא מיכאל. ושניהם רמוזים בחד קרא כי ה' "נראה "אליכם. "נראה הוא אותיות "אהרן. "אליכם הוא אותיות "מיכאל. ר"ל ע"י מיכאל ואהרן המקריבים. ה' נראה אליכם. ואיתא במדרש מיכאל שר הגדול מקריב נשמתן של צדיקים על המזבח של מעלה. וכ"ז תקנו ואשי ישראל ותפלתן. ופירושו אישי ישראל עצמן שנקרבים ע"י מיכאל גם תפלתן של ישראל הכל תקבל ברצון. כמ"ש הטור א"ח סי' ק"ך. הרי שכמו שבזמן שב"ה קיים היו הקרבנות לרצון לפני ה' לכפר על נפשותם. כך בזמן חורבנו הם נשמת הצדיקים לרצון לפני ה'. ולכן אע"פ שאין עתה עבודה מתפללין ואישי ישראל ותפלתן תקבל ברצון כנזכר. וצדיק מת כדי שקריב נשמתו לפני ה' לרצון. ואז צדקו דבריהם מה קרבנות מכפרים אף מיתת צדיקים מכפרת. ולכן נסמכה לפרה אדומה מה פרה אדומה שמטמאת העוסקים ומטהרת הטמאים אף מיתת צדיקים הוא עצמו הולך למיתה ומכפר לאחרים. וכמו שדרז"ל ד' דברים יצה"ר משיב עליהן וכתיב בהן חוקה אשת אח. כלאים. שעיר המשתלח. פרה אדומה. אשת אח דכתיב ערות אשת אחיך לא תגלה וכתיב בה ושמרתם את כל חקותי. ואם מת בלא בנים ולא נתן לה גט יבמה יבא עליה. כלאים דכתיב לא תלבש שעטנז וסדין בציצית של תכלת שהוא של צמר מותר. שעיר המשתלח דכתיב והמשלח השעיר לעזאזל יכבס בגדיו. הוא עצמו הולך למיתה ומכפר לאחרים. פרה אדומה דתנן כל העוסקים בפרה כו'. הרי שמדמה מיתת שעיר שהוא מכפר ועצמו הולך למיתה כן בדמיון זה דמוהו מיתת צדיק שהולך למיתה ומכפר לאחרים אשר לזה מתפללין ואישי ישראל ותפלתן. וישובב אל עליון דברים להויתן. לויים לשירן והכהנים לעבודתן. וישראל אל נוה איתן. עינינו תראינה ירושלים גינת ביתן. וארמון על משפטו היכל ידביר על מכונתן. ובנות יהודה בשלוותן. וערבה לה' מנחת יהודה כימי עולם וכשנים בקדמותן. יעלו על רצון מזבחו תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן. ויגונן עלינו בסוכת לויתן. וישים עלינו כמשוש חתן:

טוב

נ"ב לשם לא ניח המצב מנכא הו ניח המצבתה בהבל הוא כוף כל הדם והמי יקן לא לבו. כי מתוך שילך לא ניח המבל יקן לא לבו ויפצתם בתעבו ויעפה תצוכם ומתוך זה יכוכר שון. כמו בתרגם המתרגם וזה תרגומו לקרוא עב לניזל לעבר לבניה לנתמוני' מלמיל לניח מבתיה דמתלעבין די ניח מבילה הנון הוא סוף כל תגבה למיזל די על כון למתנזרת גזרת מותנא. ומי בגלל דיכי לניח הבילה נברה לדיקה יכיב ויקן לעניה מילי דמותנא. ומי ניח בידיה מידעה ניח בתבניה ויכיב בתוכחתה קדם מרי עלמה ונזלה זה סהוך לנתה תבלים הצנומים ניען ולנתה ומדבר על לבם דברי נהומים. נומל עמסם הבד ומתחנק במדותיו על הקב"ה כדגרסינן במסכת כיכים הקב"ה מנחם תבליה בל' ויסי לתרי מות תגרסם ויברך הלניה לת יקח כמו לף לתת נתם תבליה כו'. ונהגה בניה תבליה לנתמוך יתמר לכם דברים של טעם כדי שילדיקו דין יוגרם ויקבלו תנהומים ולא יבכו ויהנתו עיניו יותר מדתי. כדגרסינן בב"ק פ' שור שנגח ד' וס' רב שמואל בר יהודה אכיב' ליה ברב' לתמרו ליה רבנן לשולה קיס ניזל ונינתמיס. תמר מתי ניח ליה לגבי נתמת' דבבלאי דגדיפת הוא דתמרי מתי תכבר למעבד סת תפגזר לסו למ נבד עבדי. תזל תיסו לחודיס לגביה ניזל ויתמר ה' תלי תל תעור לת מוסב וגר' זכי עלה על דעתו של מכם לעשות מלחמה בלה בכרים תלה נכה מכם ק"ו בעלמו הכתה ומה מדיים בלה נתו תלה לעזור לת מוסב תמרם תרים לרוב לת המדיים מוסיבים עלתה לה כ"ם. תמר לו הקב"ה לה כבעלתה על דעתך טולם על דעתי אתי כריזות טובות ים לי לעול"ה מכם ניח המוסיבים ונעתה תעזונים. ומלה דכריס ק"ו. תת בתביל אתי כריזות טובות הם המקום על אתי לומים של רבעה ולה סהכיזן. בתו של ר' שבתרם סיתה לם רתוי לנתה ממנה דבר טוב עתב"ה הוא ניחה. ויתמרו לתביל בלה יבכה על מתו יותר מדיו לדגרסינן בפ' תלו מנלחין תמר רב יודה תמר רב כל המתקבה על מתו יותר מדתי על מת תמר הוא ניכה. כי תת דבר הוא הויה לך ניתתה בב"בותה דתוי יה בבע בני בניב תד. מייתו סיוה בניה עליה טובה תמר לה רב הוא לה תעביד תכי. ולא תבנתה ניח. בלה לה לי נייח מוטב ולה לתו תבנים תסיה ה' תתה זוודתה. פיכם תבריכין לאיך ומתו כולתו ותוא קבנית בלה לה לימים. פי' תתקן זוודתה לנפשה ותתב. תל תבכו למת ולא תנודו לו. תל תבכו למת יותר מדתי ולא תנודו לו יותר מכביעור. בלבם לבכי. בפעה לתספד. בלעים לתספורת. מבלן ומילך תמר הקב"ה לין תתם מהמים עליו ייתר ממו:

ובתלמ" בפפר תסידים מעבה היה בתחד תלמיד תבם בהים לו בן וסיה בתור גדול ותפב תלמדו תיה ועפר תבן בלה בניס ותפב לועק במר נפש יוסף בני בה לגמוד תורה וכפהים לו לתכול היה לועק בני יוסף בה לתבול. כ"ת הבניס תפב לגמוד והיה לועק יוסף בני בה לגמוד כמו בהים רגיל לקרו' כפהים תי. ונה תפר בדמות בנו ועמד כגבו. מיד תבין בלה היה בנו בלה בד הוא ורקק עליו לה לת כמה מבלן ונהת לך בהת תפר לכך תין לתדם להתעטר יותר מדתי בלה במסב תחבים. ע"כ בדבריה תלה ידבר על לב תפבל. ותת"ל ידבר דברי נהמות כמו בהין עוסין תכמי תתלמוד וכתבוס בגמ' כדי שילמדו מהם דברי תגמורין והם בכמה דוכתי בתלמוד בבבותו' פ' מיתת תסנהם וכמושר קטן פ' ותלו מנלחין ובב"ת פ' הפרה ובבבא פ' בתול. ותפבל יודה למספידים ולמנהמים על תכבוד בעשו לו ויפסרוס הבלוס. כדתי' בפ' תלו מנלחין מבשה ומהו בניו של ר' עקיבא ובלו כל יבראל והספידוס הספד גדול בפעה פע ר' עק בתם. עמד ר' עק בתם על הספל גדול ותמר תם בפבול שני בני עפיהם לי זה הבוד ותם בפבול עקיבא בתם הרי כמה עקיבא תיבא בבוקא. בלה בך תמרהם פורת תלהיו בקרבו לה המעד הפוריו ב"ם בפברכם ס"ת רב ועהם לכו לבתיכם לפלוס. ובמס' שמח פ בפהת פתעטן בני של ר' עקיבא מתקבלו קהל גדול לקוברו ס"ל ר' עקיבא הולילו לי פפבל בין הקברות ויבא עליו ודפ ויתמר תהיו יבתלל בתשוני לה בתני הבם יש כתן הבתים ממני לה בתני עשיר יש כתן עשיריס ממני. תבני דרוס מכירין תת ר' עקיבא תגבי הגיל מנין. ס"ז בניס מכירין תת עקיבא נפיס ותפך מנין. ס"ל יודע תני בפברכם מרובה בלה לעשרתם ובתתם בלה לבם תורה נפם תוה מעוהם תני בתלו היה לו ז' בניס וקבדוס יודע תני שבני בן עש"ב הוא ביכה תת הבניס כו'. והתתים היה גמ"ה בתפער כמו בהוה לתבליו כדגרסינן בתמ' בפת כ' בועל ס"ל יודע תת בתין לו מנהמין הולכין י' בני תדם ויושבין בתיתו. בהוה דבבי' בבבותה דרב יודה לה הוא ליה מנהמין כל יומת תדבר ר' יהודה בעברם ויתבי בדוכתים. תתהני ליה בהלמה ס"ל תניה דעתך בהתתם תת דעתי. ומזה נתפעב תת בכתב בתתרי"ל מוסני' לתפעלו בי' כל ז' בתקום בוגפער תם ה'דם. וקיימו על תה בלה היה קרובים יהושם לתתבל עליו. תבל תם לו בפוס תקום בתתפללים עליו ס"ל ע"ל. כללה דתלמה יתבר דברי נהמות המתקבלים על לב תר. וכל המרבה בנהמות יזכה וילמה בנהמות ניון:

חלק שביעי בעניני גירה

פרק ראשון בגדול ענינה

אברהם תפיגו ס"ם מנה תת בני דיכו בלה היה בהם מבע תתת המילות ימי היה מניע תת העולם, והוה כבוד הבמתו בתתו הלו ית' בבינ

שברכם בקולי . פעמים ס' מברכים קע"ס בעת בעלתו ג' למעלן פרק . ואומר רמי בר חמא כתיב מברכם וכתיב מברכם בתחלה המליכו הקב"ה למברכם על רמ"ג מברכי' ולבסוף על רמ"ח מברכים ; ואלו הן ב' עיניים . ב' אזניים. ורקם חגוים . ולא ניתן לו טעם לדבר המילה . ולזה רומז בהומרו התהלך לפני והיה תמים ר"ל שלא יפגל פעם . ועכ"ז לא היתה החרונים מלדבר בטעם המילה. כתב הרב מורה לדק בספר בטעמי המצות פ' מ"ע וכן המילה הלוי מהר מעטרים למעט תאות המשגל ולהחלים זה התאבר כפי היכולת עד שיעשה במעשה הזה. וכבר הצבו שזאת המילה היא השלמת תכונת יצירת . ומלה לכל חולקים מקום להלוק ולומר אין היו הדברים המבעיים מהרים עד שיעלה על הלב להשלמת מהון עם מה שהתאבר מפועלת העור הזה לתאבר הזה. ולא ניתנה מצוה זו להשלים תכונת הבריאה רק להשלים תכונת המדות והמזג הזה הנופני המגיע לתאבר הזה . הזה המכוון תאבר לא יפסד בו דבר מן הפעולות שבשם שמירת הגוף ולא תבטל בעבורם השולדה . אבל תתאבר בו התאוה והיתה מילה מהלשם כח הקופי ופעמים שתתאבר ההנאה הזה דבר שאין בו ספק כי התאבר כשיפוף דמו ויוסר מתפקו מתחלת בריאתו יחלש כלה ספק . ובביאור תרי"ג התבעלת לערל קשה לפרוש ממנו . זה הטעם החזק שבטעמי המילה הלזי . ומי היה מתחיל בזה המעשה הלא התאבר אבד ידעתי בירתה תעלו מה שזכרו הז"ל בתתנו הטם גם ידעתי וגו' . ויש בתילה עוד עניו אחר נריך מאד להתבי זאת התאוה טוב. ר"ל מתתיני יהוד השם הוא אחת בשמי ביקבלם ולא יוכל מי שתתנו מהם לומר שהוא מהם ושהוא נכרי . כי פעמים יבשה האדם זה כדי להגיע אל תועלת זה כדי להתקבל על התבי האדם הזה. לזה זה התעשה לומר המילה לא יעשנו אדם בו זה בשנו רק מתוך תאוה תמתים . כי אין זה ברע בשוק ולא כויה בזכות אבל הוא עניו קשה מאד . ויתוע גם כן רוב התהבה והשאר השלה בין הגשים בשם בלא בסיון ה' ותהוה על ערת ברית . וכן זאת המילה הוא הבריה תאבר ברת את התברהם תיבנו על התוצת יהוד השם . וכן כל מי שיהוד יכנס בבריה תאברהם להשתין היהוד לפיהם לך ללשלים ולזרעך תחריך וגם זה עניו חזק בהתקן בעצם המילה. ותשבר שהוא חזק יותר מן התתקן [illegible] זאת התורה וקיומה לא נשלם רק במילה ע"כ :

והטעם הרמבן בשתב הרב מורה לדק בתשובה ג"כ מהר"י תבוהב בספר מוצא התאוה תלא בהוסיף בינוה ובתב וז"ל . ר"ל כי מני שרשתה התורה למעט תאות התשבל והוה לבלות הפרי היולת רהפוסק מהשעשים ולבי ברוב הנשעים מתמין פרי בתוך ג' שנים. על כן תמרה תורה בלם שנים יהיה לבם ערלים וגו' . בך קרא ערלה לעור שברתם הגיד שהוא התיל הנאת המשבל. והוא למולו כלדמיד ושרל זכר תבר לא ימול תת בשר ערלתו וגו' להרגילנו במעוט הנאות לשובתינו לגוף ולנפש . ומבאן למדנו מפוסם בתמילה בתקים זה להרגילנו במעוט ההנאות לשובתינו לגוף ולנפש . ועל זה נרמזנו בתמבת שבנו פרק שמונה שרצים מבן למילה שבילו בהוסיף . שמוסף בהן שרצה מקום . ומתר בהן שרצה עלתו מה להלן מקום שעושה פרי תף בן מקום שעוש' פרי . ובתב עוד טעם אליהו וז"ל וכלל הדברים מעוה זו היא עטרה ויופי ליהרתל שהבלה לברכם בבחה ובטוב לבב בעבו ובשל כל זרעו לשבדל ולהדור ולקדוש שם ולהקריב לל תדם בעו בזה קרבן תשם לה' . וכל הגוים שם ערלים בשתרו מתוטים ומעוים ומלובלבים בתו שבעינו בפ"ד דמדרים ר' אליעזר בן עזריה תומר מתוסה היא ערלה שבעבו בה הרשעים שבתתר כי כל הגוים ערלים וכל בית יהרתל ערלי לב. וכעין זה כתב רביעו בהיי וז"ל ועל דרך המדרש מצוה מילה הוא בעין הרבן . ובשם שדם הרבן לכפר' על הנפש. בן דם המילה מכפר . ועל בן מצוה ביום השמיני כי הרבן לא יכשר עד יום שמיני שבתתר ומיום השמיני ולהלה ילדה . ובשם שבתוב נרבן ותלו תיום תשר טובר בדם שחילת הרבן לכפרה . בך יהרתל עיקר השודה ביום הילה . ושוד גדול בתה יותר בן הרבן השבעים בתמונו והמילה בעוד תהתבר בכל גידי התבריה הרבריה בו לשר תטעם זה הרבן לחם הגוים . בלומר רחם בל הגוף ועל בן השוב לו לעבדה וזבח בתלו הרבן תת עתמו . ובתוב תורתי בריתי" עלי זבח . ובספר הזוהר בתב בם בן זבלין לימון יהרתל דעבדין הרבנת הרעות לקב"ה דמקריבין בניהו לתמינת יומין לקרבנת בו' :

הטעם הרביעי בתו שבתב רביעו בחיי בספר בד הקשת הוא ז"ל טעם ה' זוה ה' ז על דרך השבשם הוא בלטוניו בטעשה הוא קנוע בשבר על תמונת היהוד לא יתבתם ולא יסור לעולם בין תהיים בין לשחר תיתו'.והו לבון הסבוה ותלשת תת שבר ערלתכם והיה לאות ברית . למדך כי המצוה הזו היא תת קבוע בשבר והיה השבר לאות ברית . ולבך נקרתם תצוה זו הוא בתלוה שבת ותפלין כי בלשפתם בלבד נקרתים הוא . וזהו שלמו תומרים שברכה ונלשתו תחם בהוא ברית קדש . ובמדרש שיר השירים תמרו בהתם השבעתי לתבם בנות ירושלים בצבאות . בבל בית לי בה הוא ועל הוא זה נקרא השדם תמים שבן בתיב בתברהם התהלך לפני והיה תמים . ובל מי שהוא נימול הוא נכנס בתמונת היהוד ובבריתו של תברהם תבינו . וכעין שבתוב לשיות לך ללשלים ולזרעך תחריך. ובל מי שהוא נימול רמי לשתמר תשבריות. וכן תמר דוד והיה תמים עתי והשתמר תעוני . ומבני שנים תך להתוריים שהו הוקקים בשבר גופם שם ע"ז שלשם ושיה כוונה קעקע שתברם תורה שיו שתתורים עופין לשבוד ירתתם והיה להם לסימן כי הם עובדים תיהו תכה והיו הוקקים תקבי לון ותכתבי שתל. לבך נלטוניו תתהו זרע יעקב בשבשם הוא זה בשבריו כדי שיהיה לנו סימן בתנו תלק ה' וזרעו של תברהם התקודשים לשתו . ושפשבו בברכת לך לך הוא בוהו וכתב בלם תצות בתוסה הן שקבלו הוא . ואלו הן מילה שבת ופלין . ושלשתן עדות ואות של היהוד והשתומה . ואין רמי לבל תחד תיבהיל לשתוד זולת שבשים תתן כי קיום בל דבר על פי שנים בדים . ועל זה יעשך

שילכו שני עדים עמו. לפיכך חייב אדם להזהר במצות תפלין ואז יהיו שני עדיו נמצאים עמו והם מילה ותפלין לא יסורו ממנו כאותו שנשתבח בו אותו חכם מימי לא הלכתי ארבע אמות בלא תורה ובלא תפלין. וביום השבת שהוא פטור מתפלין מילה ושבת נמצאת בו. מלמד שכל הזהיר במצות תפלין אין שני עדיו זזין ממנו לא בחול ולא בשבת:

הטעם שהמיפי כתבוהו רבינו בשם טוב וזה לשונו ואמנם למה שייעדנו לדבר בפרק מילה נביא מאמרי רז"ל ונפרשם. אמרו מאי דכתיב סוד ה' ליראיו וגו'. איזה סוד שגילה ליראיו הוי אומר זו מילה שגילה לאברהם שנאמר כי ירא אלהים אתה. מהו אמר ליה לאברהם כמה אתי עולמי הייתי מגלגל כ' דורות בשבילך אם אין אתה נוטל את המילה אני אל שדי שאמרתי לעולמי די ומחזירו לתהו ובהו. ואמרו עוד ובריתו להודיעם משל למלך שהיה לו אוהב והיה עשיר יותר מדאי אמר ליה המלך מה אתן לך כסף וזהב יש לך הרבה אלא הריני חוגרך כלי זייני. כך אמר הקב"ה לאברהם מה אתן לך כסף וזהב יש לך. שנאמר ואברהם כבד מאד וגו'. אלא דייך שתהא כמוני שנאמר ואתנה בריתי ביני ובינך. אין ספק כי העולם לא נברא אלא בעבור שימלאהו המון אנשים החכמים יודעים מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור ויהיה מדרגתם מדרגת מלאכי השרת נקיים מזו ההרפשה הנמצאת במין האנושי. והוא תענוג המשגל אשר רבים נשחתים בעבורו. הלא הראה מה שעשו לדוד עם שהיה קדוש ה' אשר בעבור זה ההשפלות קרא עצמו טמא כמ"ש הרב כבסני מעוני. ולקחו ממנו רוח הקודש ונפלך מישיבתו של מעלה כמו שאמר אל תשליכני מלפניך וגו'. וכן מה שעשו לשלמה ע"ה עם היותו בתכלית החכמה. וכן מה שעשו לשמשון שהיה בתכלית הגבורה. ואם לגביר בתכלית עשו הלא. ולקדוש בתכלית עשו שמא. ולרכים בתכלית עשו שכל. כ"ש שיעשו לשאר אנשים. ולכן אין להמלט מזה החטא ומי שימשך אחריו לא יראה יה בארץ החיים. ולכן אמר השם לאברהם שיקבל ברית מילה כי זה יהיה סבה לידע את השי"ת. ואם לא היה הדבר כן לא ימצא אומה מיוחדת שיכירהו ויהיה העולם לבטלה. ולכן אמר שיקבל זאת המצוה ואם לא שיחזור העולם לתהו ובהו ויהיה העולם לבטלה. והנה נתגלגלו כל מה שקודם אברהם בעבור אברהם כמו שנתקיים העולם בשת כי הוא היה צלם אלהים וכלי זיינו של הקב"ה אינו אלא היותו קדוש ופרוש כמו שאמר קדושים תהיו כי קדוש אני מה אני קדוש אף אתם קדושים:

*הג"ה וזהו שמסיים במאמר מה אתן לך כו' אלא דייך שתהא כמוני שנ' ואתנה כו' כלומר ובזה תהיו קדושים כמוני ע"כ:

*ובכל מי שהוא פרוש הוא נבדל מחומר. וכל נבדל מחומר הוא משכיל בפועל. א"כ הפרוש יודע ומשכיל. ולכן מי שהוא מהול יש לו כניסות ומאז יכול להדבק עם אלהיו. הלא הנראה במאמר הנזכר אל תגבו אל אתה ואמר הסבה כי ביום השלישי וגו'. ואמרו

בב"ר ואחר עורי נקפו זאת. אמר אברהם לולי המילה מאין הייתי רואה אלוה שנאמר וירא אליו ה'. והכוונה בזה כי הערלה שהיא רבוי המשגל ורבוי המשגל סבה שלא יהיה דבקות בין השי"ת ובין הנמשכים אחר זה התענוג. וזהו שאמר בזה המאמר הנכבד שנתן לו כלי זיינו. והבין אמרו כלי זיינו כי הכלי זיין אינם מכוונת לעצמם אבל לעשות חיל בהם כן המילה הוא בעבור שימשוך מזה השגת השם יתברך:

*הג"ה והומר אני שכוונה באומרו הריני חוגרך כלי זייני. כי ידוע שכלי זיינו וחרבו של הקב"ה הוא שם שדי. ומי שהוא מהול חתום בבשרו שם של שדי כמו שאכתוב בפרק שאחר זה הרי הוא חגור בכלי זיינו של הקב"ה ע"כ:

*ולכן אמר לעתיד לבא אברהם יושב על פתח גיהנם ואינו מניח לאדם מהול לירד בתוכה. ואותם שחטאו יותר מדאי מעביר ערל' מעל התינוק שלא מלו ונותנה להם ומוריד לגיהנם שנ' שלח ידיו בשלומיו וגו'. והכוונה בזה כי הרשע החטא עם היותו מהול בבשר הוא ערל כלב ולכן היה כאלו לא מל. ולכן אמרו מל ולא פרע כאלו לא מל. הרמז בזה שאם האדם מל ערלתו ונשאר ערל הלב כאלו לא מל ושב כתינוק בן יומו שאין לו שכל כי אין הפרש בין הגבר כפי שניו או כפי מדות הנערות. ואחר שהי' הדבר כן. ימשך כשהאדם יראה בעצמו שהוא מהול שישכיל וידע שהתענוג איננו התכלית האחרון. אבל נברא לקיום המין לא להרבות המשגל. ואחר קיום המין ראוי שישוב לנפשו לתת לו החיים הנצחיים והתמדיים. ולכן אמר השם לאברהם שילך לפניו ויהיה תמים. ר"ל שישלים נפשו וביתו אחריו כשיהיה מהול. ואמרו רז"ל במדרש התהלך לפני והיה תמים א"ר שמואל אברהם כהן היה שנאמר אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק. אמר אם ימול מן האוזן אינו כשר להקריב. מן הפה אינו כשר להקריב. מן הלב אינו כשר להקריב. הוי אומר זו ערלת הגוף. אמר ר' עקיבא ארבע ערלות הן כו' עד אם ימול מן האוזן אינו שומע וגו':

הנה עיניך תחזינה מישרים אשר לערלת האבר המיוחד הנזכר קראוהו ערלת הגוף בכל מה שזכרוהו מה שלא עשו לשאר האברים אשר אבר לבדו אשר זה מורה כי אותה הערלה היא ערלה כוללת כל ערלות הגוף. ובהכרתה יוסרו כל המדות הפחותות אשר בכל הגוף. והנה ר' ישמעאל אמר דרך כלל כי להיות אברהם ע"ה כהן לאל עליון קונה שמים וארץ לבו ראה בהסכמה לרופא איזה דרך ישמור אור בתקון טבע החומר שיהיה תקון כולל. ואמר אם ימול מן האוזן אינו כשר. כלומר אם יתוקן הרע אשר אפשר שימשוך מהשמיעה. הנה בזה לא יתוקן כ"א המדות הנמשכות מן האוזן ויתוקן בזה שלא ישמע לשון הרע וכיוצא באלה הדברים התלוים בחוש השמע. ואם נימול מן הפה אינו כשר. כי לא יתוקנו גם בזה אלא הדברי' התלוים בפה והוא הדבור הרע והאכילה והשתיה וכיוצא באלה. ואם נימול מן הלב אינו כשר. כי גם בזה לא תתוקן רק המחשבה לא הפועל. הוי אומר זו ערלת

הגוף

פגוף והיה רמז למרן כל הגוף . והנה בא ר"ע לפרש דברי ר' ישמעאל ולא כהולק עליו ואמר ד' ערלות הן נאמר ערלה בחזן הפה ערלה אזנה . וכ"ש ערלה בפה הן אמי ערל בפיהם . ואמר ערלה בגוף וערל זכר . ואמר לו התאלך לפני והיה תמים אם ימול מן המוזן היו תמים . מן הפה היו תמים . מן הלב היו תמים . ומסיקן ימול ויהיה תמים . הוי אומר זו ערלת הגוף . כלומר כד' מקומות נאיך תקון אם יתקן המוזן היו תמים כי עדיין הכר הנ' הנאמרים . וכן מן הפה וכן מן הלב הוי אומר זו ערלת הגוף והוא כולל להרבעתם . ופי' הענין למה לא יהיה תמים ואמר כ"ש ימול מן המוזן היו שומע . כלומר לא יתוקן כי אם הנשמעים הכר לא ישמע לקול מלחשים . ואם מן הפה היו יכול לדבר וזה יתוקן גם כן הדבור הרע והבלתי נאות . ואם מן הלב היו יכול לחשוב מחשבו' רעות אך למען ישפול הפעולות הפחותים והמגונות הוי אומר זו ערלת הגוף . וזהו תקון כל כלולות הכחות הממריות ולזה הוכשר להיות בהכר המיוחד שהוא הכר הוא סבת תקון כל הגוף כהאמור :

המעם הנשבי מה בשבת מהר"י אבוהב ז"ל בחדש הסליחות הוא הפלא במעשה המלות ובמעלו' הפעליות המעשים הרצויה המתמידים ממלטים את האדם מהפכים ומגינים הוא לו הפליטות . וזה היה נזרת התורה ובזה הסכימו נ"כ הפלוסופים הלמדים . בהאמרם כי במדע ובמעשה תדבק הנפש בשולם העליון. וכן אמר הרשבו"ן הין החכון המבוקש לדעת בלבד אלא לדעת ולעשות . ולהיות החסידים נקראים בדחות והבלית עשיית המלות . הוא לירמה לת הבם ב"ה והיה המייחרת לשולם התמידי כדבריו ירמה ה' עיהורה עומדת לעד . כ"ל להשלרות התמידי והמלות הם ב' סיגים עליונים . והאחד הוא קיום המלות בשורת יח' ועיורה בשבל ע"ד האמת . והשני התמדת היסוד . וזהו הומרו האמת והשלום אהבו . והסוב הה' נחלק למיגים והיה האחד הוא לידע בים בם הלוה מני ומהדותו וקדמותו ושליחותו בתלית השלימות כלו .ובמין הזה בללין מלות לאהבו ולירמה ממנו ולהתפלל ולדבק בו ולהשבע בשמו ולהדמות בדרכיו לקדש את שמו ולקרות ק"ש פעמים בכל יום ולימוד תורה ולמד' לשול כל זכר ולהתעטף בציצית ולהניח תפלין . ולזו הבלתם מלות תפלין וציצית ומילה הם מייחרים להשיג האמת מליהותו ואין האדם יכול להשיגהו כ"א מצד פעולותיו השבחי' ממנו שהם נאלקים לשלשה מעלות זו למעלה מזו. הא'שיה נקראת שולם העליון והוא שולם השכל שהוא מליהות השלשלים הנבדלים . והשני הוא שולם השמלעי והוא מייחת הגלגלים עם הכוכבים שהם . והג' היא נקראת שולם הפעל הכולל הם בחתת גלגל הלבנה . ואלו הנ' מלות תפלין וציצית ומילה הם מרמות להשתכל ולהתבונן בהם לאלו הנ' שולמות מלות תפלין להיות מליהות בשלים הנבדלים בשולם השכל . לפיכך' נותם התורה להניחם בראש ובזרוע כנגד הפוח והלב שהם מפכני השכל . על כן האמר בפר' יליהת מלרים והיה לר לאות

על יהך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך . והתורה היא משולם השכל והמלהיכים כדנרשינן פ' אין דורשין אתר שמולל בר נחמי כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה נברא ממנו מלאך שנאתר וברוח פיו כל צבאם . ועל כן מצוה זאת נקראת קדושה ויש בה פרשיות של עול מלוות שמיש וכלי תשמישיה נקראים כלי השמשי קדושה . ולפי שרוממת לשולם שמינו נקראת לעין . על כן שיקר המצוה בהיה שכתב היה נקראת לעין הלת תשמישיה שהיה שעור . ועל כן היה מון מצופו על האדם כמו שולם השכל . הלת רלוניהיה שכן נקבעות בה רומה להשנות השכל הנקבעות באדם השלם . וגם אמרו שיהה מניעות רלוצות הרחם עד שעברו שתות אמונים גופו של האדם . לרמוז שהשפעת שולם השכל בחלות בורחו בחה עד שבור השולם. לשפוקי מלבן של אומרים שהשנחת השפניה מנעה עד גלגל הלבנה ולא יותר . חלות נייחת דומות לשולם החמלעי ויש בה שבי' למיהות גלגל השליון השכשה ומחופף על כל מה שבחוב' שהם שתר הגלגלים השתנועים בחנועה החל' בכל ועדיו השפות . ולחרבע כנפיה כדמיון הרקיע שעל חרבע חיות שהן מלויירת בחלבע חקופות השנה שתר הם הקיקות גגלגל המזלות שתר שהם לרקיע . וגם השליות ולילוחיה מובדלים מעלה ציך האדם כמו שהפלין לפי שהשיהם למעלה מיבול השכל שתר בו שיכן האדם. הלא שהשפה בהן רוב גופו מה שהיו מכשה בחפלין . מפני שהשולם החלויים הוא יותר קרוב לאדם והליות ורחים לעין כמו הרקיע שהוא נראה לעין. והם נקראין שהשיהי חלה ולא קדושה לפי שהם רומות לגלגלים שהין בו קדושה כמו בשולם השכל . וגם חלות זו נזכרת בה רחות העין שהיה השנה הרנשית חה הלא נזכר בחפלין. שב' בליות ורחיהם וזכרתם שהרחות חביאה לידי זכירה. ר"ל כי ברחת האדם נפלחות הם בשולם הגלגלים יזכור שים חניע לכל ויהן בלבו להשיג כל חה שיוכל . וכך אמר הנביא ע"ה שמו חרוש עיניכם ורחו חי ברח הלא וגו'. לא אתר שהו חרוש עיניכם ורחו הכוכבים הלא חי ברחם. הכוונה שחתיך רחייתם נחלה חשתורר למליאת בורחם . והתכלת שבלי ית הוא דומה לנשב השמים כפי הנרחה לעין חפי גובה השויר לא שהשמים בעלי גוונים כפי האמת . ולפיכך אין התכלת חעשב : **מצוה** מילה יש בה סידות ועשמים רבים ואחד

מהם היותה הערה להתבוננת חליה זה השולם השכלי ולפי פעלם האדם הוא הלק חזה השולם והלא נבדל ממנו בשום זמן . לפיכך חלות זו בגופו חותם תמידי בחבר היות למעשה . ובדבר התורה בו יותר חובבות בהברות האדם . ולותה תורה להתוך האותר למעט ממנה בעניו הלא יפחת דבר חלל הספלים הרחוים לבא ממנו להיות תמיד לחות ולזכרון בעיני האדם להתבונן במליאת זה האומר הסיולי הסוא כל השולם השכל בהברה להשמים האדם השלם ולמהות בכל אותר חמדותיו . לולי חה שהריך לקיום הגוף והמין נמלא באדם הזרע השלם בחלות ובחופלות בלולו הוא שולם כללי בפני עלמו . חוכתר בחפילין . עטוף בציצית ירשם בחילה . לבל יגיעו חעיניו פעילת

הם"י במליחות העליונים והתחתונים ממוך כך מכיר הם מי שמר וסיס העולם ויעבדנו בלבב שלם ומי לעולם:

הטעם השביעי הוא מ"ש המאור הקדוש ז"ל וז"ל ס"ל הבית זכלמן סיעון יבהלל דקב"ס מתרעי בהון מכל שאר עמין ויהיב לן הם קיימת דת. דכל מלן דהים כיס הלי הת. לפ נהים לעיהכם לי נעיר לי' כדקא יאות דלה עייל ליס לרבוסף הת"ח מבקר בשמים דמלכא. דכל מלן דמבקר בהלי כמלי דמבקר בשמים דקב"ס דכהיב כה' בגדו כי בנים זרים ילדו. וכתיב עוד ומבקרי לחזה פלוה. מלי ומבקרי ומעלמי מבעי ליס. פלה ומבקרי מרם. ומלי היס דכהיב ובבר קודם יעברו מעליך וכתיב והיתה בריתי בבשרכם. דמניס בכל זימנה דלתבדים בר נש בלהלי רבומה קדישיה דהלי הת מיס. חמי לקבלה ממה ובמתת קדישה להתהדם ביס. לי לפ זכי דלה נעיר הלי הת. מלי כתיב מבשת פלוה יהבדו. דהלי רבומה דקב"ס לפ להמבר. ולי זכי ונעיר ליס בכוונה לפ להבשרם מיס כו':

הטעם השמיני העמה ואומר לף לני כי ידוע הוא שהש"ת החומרי הוא מעשה פלאים בלירוף מעשה הדם. כי הבשמה שהשופש עם השערה העשויים הנמש יש ממנה דסיומו רוה. ובשמה. ולקשר פנים. ולרחיים עין. ומשיש שחוק. ולדבור בפתים. ושילוך רגלים. ולעשה וב"ש. והשכל. כולם חלק פלוה ממעל. והנוף הגוף הלז עשר מן האדמה עם עשרה הלקיו דסיומו עלמות. וגידין. ועפרנים. ומוח שברהם. ולובן שבעין. ועור. ובשר. ודם. ושערות. ושרוד שבעין. הן הם מעשה השבע ע"י בני הדם בריח העשה שמזיע הזכר וה נקבה שמשה שה"ש החומר עם הלקיו הללו. כדשרסינן במסכת נדה ת"ר שלשה שותפין יש בהדם הזה ואמו והקב"ס. הזיו מזיע לובן שממנו עלמות וגידין ועפרנים ומוח שברהם ולובן שבעין. ואמו מזרעת הדום שבתוכו עור ובשר ודם ושערות ושחור שבעין. והקב"ס נותן בו רוה ונשמה ולשכר פנים וראיית עין כו'. והוא מה שנתנו בשתוף הנשתרות לה' הלשיו והגילות לאו ולבניו עד עולם לעשות הת כל דברי התורה הזאת. לשר הנשתרות ר"ל הלקי הנכש ושם רוה ונשמה ולקשר פנים והוש שרלייש והשמיעה ודיבור בפתים כמזכר. לשר כולם שם נשתרים. לפ' הלשיו לאומר שם חלקי ס' ממעל. והגילות שהש העשרה שיהי נופלים כמזכר. לגי ולבניו עד עולם. כי שם מעשה הדם. ולכן נקוד על לאו ולבניו עשרה נקודות לומר שגם הגילות לשר שמה מעשה הטיבע המיוחסים לאו ולבניו הוא לגמרי מעשה הדם. כי לף הגילות הי לשפר בלתי עזר הלשים. הו יאמר הנשתרות לה' הלשיו. ר"ל הנשמה והלקים הוא הלק הלוה ממעל ולף שהרי מות הדם. הרוה שבוב על הלשים לשר נשנה והגילות שהש חלקי הגופי. לאו ולבניו עד עולם. וכדי שיהי תבין שהלקי הנוף המיוחסים לאו ולבניו הוא עד עולם כשמשו. חלה לף הגילות הינם

לאו ולבניו לעולמי עד. לכן נקוד שהש נקודות להודות שיהם לאו ולבניו לעולמי עד רק עד עולם. והוא עולמו של הדם שהוא ימי שמותיו שבעים שנה. ולכן נקוד על עי"ן דשל חלה תבין עד עולם כשבועו. ובילר הטעם לזה למה הרה לותו מבעים חלו נוף ונשם שני השבים למה לף הרה לותו כולו שכלי מעשה הלשים ויהיס שכל בשועל כמלכי מעלה. לזה לאמר לעשות לף כל דברי התורה הזאת. וללו היס כולו שכלי כמלכי שהרת לף נתנה תורה למלכי שהרת. וכן חלו היס כולו נופני עשר מן האדמה שכיתיו יער ושמות שדם. לף היס יוכל לקיים ולשמור ולעשות לף דברי התורה הזאת. לכן הייב' שהכתה לשרה לותו מן העליונים והתחתונים כלאמר ז"ל בב"ר פ"ח ו"ל כ' הבראי בשם כ' לחה לומר לם לני בורה לותו מן העליונים הוא מת ולינו חי. חלה הכי הני בורה לותו מן העליונים הוא מת ולינו חי. חלה הכי הני בורה לותו מן העליונים ומן התחתונים. שהש יהעה יחות ולם לף יחבה יחיה ע"כ:

והכוונה הכתוב מבוקרת בדבריהם כי לף רצו על הניים הבשמיים והזמניי' חלילה.

רק על חיי הבלמות בלי ספק. לך יש לרחות למה לף היס בורה לותו מן העליונים ויהיס בכל בשועל תמיד שהרת שים כילים למעלה חלילה הבר ע"כ יהלה בהמת שכוונו למה שבתרו. ולומר שהש היס בורה לותו בכל בשועל כמו העליונים היס חי מבשיל בשועל תמיד ולף היס זוכה לבחינ הבלימות מלד עלמו בשועיו בכלו מן הבא לל בשועל. ולם היס בורה לותו מן התחתונים בבחינת שדם וחיתו יער היס מת בהחלט בלתי בלימות בכל בלל נמשך בהחלק לחה הדמיון. ע"כ רלה לזכותו ובורה לותו מן העליונים ומן התחתונים שהש יהעה בבחינה חיתו הוא דחיבד הבבשים. ולם לף יהעה הש במה שיאמר מהעה לבד יהחייב לו בישים ומי לעולם לאור בחיר החיים בלומרם ז"ל גדולים לדיקים יותר ממלכי שהרת. והוא על זה הדרך שלין בשם מינד מלד הרבבתם כמו שים לדיקים כמזכר. והוא מכוון למה שלמר המגיה במסכת אבות פרק המיבי בשברים מלמרות נבורה העולם ומה ר"ל ולפף במלר לחד היס יכול להבריחות חלה להבריע מן הרשעים שמחדין לת העולם שבורה בשברים מלמרות וליהן בכל עוב לדיקים במקיימין לת העולם בשברה בשברים מלמרות. לשר לדעתי בוזתו על עולם שקבן ולמר בשברים מלמרות בבורה העולם. ירלה שבקב"ס נתן בו עברים דבריס שבליים ולבזו ולמו עברה דבריס הומרים בזכר. נמלה שהוא בבורה מהומר וחלקים ולוקח וחלקים. והיתה בחלה הסבה ולפף במלר לחד יכול להבריחות. בלזו לומר חלה היס לריך לבחות הם"י מדבנות מתחלפות מהבמלחים חלה ביבורה לותם כלם נלחים ולפף יהיס בחדש הומר כלל. לו יהיס הומרו בהומר הבלבלים בלי יבר הרע ולפף יהיס לשבר להבוות. בחם הבחוב שרלה הב"י לבבה בבורה לחד בישים לחלעי בין החתונים והעליונים בישים בעל בחיבה ובלן לשבחי

על הטוב ועל הרע. פתח בשיחטא יסיה רמוי לעומת וכבלו יתפח יסיה רמוי לעכר. וזהו דומיו תלח להפרע מן הרשעים שמקדין תם העולם שנברא בשברה מתמות. ופס שנברה תלקי נפשיי לשבר הרשע מתבד תומם בחייס הייתו. כי רשעים בחייהם קרויס מתיס והוח כי הרשע הלה הוח מטתדל בעודו בחייס היותו לעשות תם רוח ליקרו הרע למלחות רלון תומרו הנ"ף הגוף. וזה יסיה שבה להקרה תת בחייו מהחלק הפפיי ולף כי תחרי מותו כי בתות תדם רשע תתבד תקוה. לף תמר בתות רשע הלה בתות תדם רשע. לשכר כי הממשך תחר תולדות התדמה והמשתקע בהלות הנופיים נקרה רשע. וע"כ בתותו תתבד תקותו עתו כי לף סיתה תקותו כי תם בעיניי נופו לף בעיניי נשמו. ומפיי זה בהשבן נופו תתבד תקותו ולף רלוי לשור בשור החיים. ממלף בתתבד הרשע הכתי הפכלי בעוה"ז ובעוה"ב. תבל לף כן הלדיקים שמקויימין תם העולם שנברה מהמרות. לף זו שמקויימין תותו בעוה"ז סיתים חיי עשם. הלה לף תחרי מותו יסיה חיי עולם כי לדיקים במיתתם קרויס חיים כמבואר הרב' מזה בסנהדרין בריות פרק מי שתתו. לכן התדם הנברה מהומר ולורה לריך שיכניע יללו הרע הכרוך בהומר. להיותו נכנע להנשם להיותה בהשתדם יהדיו יעבדו שכם תחד תם עבודת בורתו. כמו שהזהיר שלמה בתכמתו ותמר רשה תת מעשה תלהים כי תי יוכל לתקן תת תשר עותו ביום טובה היה בטוב וביום רעה רשה גם תת זה לעומת זה עשה תלהים על דברת שלה ימלה התדם תחריו מהומה:

ובוגרתו בשמי הפסוקים התלה הוח שמעשה תלהים המזכר פה הוח הנפש והנשמה התטוה מהתה בשה שכבוד שמפיע לוותה הש"י בתדם פסיה מעשה ידיו ית' ביחוד ע"ד ונשמות תלי עשיתי. כי החומר הוח מעשה הטבע ע"י ב"ש בהיה הנפה ממזיע הזכר והנקבה שמשם מהטוח החומר הנזכר. ובכן תמר שלמה ע"ה תל השלש תשר הזכיר שלה יסה תחר התעונ הגשמי ויבחר בהכמה פסיה שלימות השכל. וסיה תחיים תת בעליה בחיים העליונים במדובר. ושל כן תמר רשה תת מעשה התלהים. ירלה השכל הטיב במעשה התלהים בסיה הנשמה והשתדל להשלים. והוח כלומו תמר הזהר והשמר שלה תניה עלמך להתפעות מהחומר. וביאר המעשה לזה והוח כי תחר שיתפעה התדם מהחומר ויטה תל התעונ ויעשה דבר רע. לף יוכל לתקנו עוד כי תע"פ שיעשה תח"כ כל טובות שבעולם הרע שכבר עשה ח"ו לתקנו בעלמו. כי עם היות שתשבר שיכופר לו בטובו ויעשה טובות הרבה. הנה הרע הזה פסיה רע לף יוכל לתקנו לעולם. כמו שבהומאך שעבר לף יהיה לור בשום זמן בעולם תף תהר שיהיל יום. רק נתמר שנעדר תהשך וגם הלור תך שתשך לף יהיה לור ישן הש הפכיים ולף ימלתו שניהם יחד. כן הרע לף יתוקן לעול"ת תהר שיבדר ונעזב. וז"ת כי מי יוכל לתקן תת שבר בוותו התדם הרוצה לתקנו. והוח עשה לשרתו שיסתדל התדם להשמר

מעטות הרע כי תהר שיעשה תותו הנה הוח עשוי. ותשפ"י שיוכר הטוות ויעבר. לף יפלק בו שיתוקן רק שיעבר. וט"ב תמר שהעשה הנטוה בהנהגת השכל והלורה עם החומר הוח שביוש שבח הנשם שהיה הטוטה שהם יסתלם בה ויתעגג בתעונ הנפשיי. וז"ל ביוש טוטה סיה בטוב. ותמר שבהיותו ביוש טוטה יהיה תמיד זהיר לרתות ביוש רשה לנפש בתפש שתשה עליו תפלת שהומר יען שהומר טוטה בשבע של התעונ ההמרי ותם יניחותו מעט לעשתו ולף יבניהו בו יטה התדם בשבעו של המותשות. וע"ב תמר וביוש רשה רתה. ילתה בהיותך פועל הטוב ביוש טוטה רתה ביוש רשה שיפשר שהשה עליך מפלת שהומר. ובילר הטעם לזה והוח שתת זה לעומת זה עשה תלהים. ילתה שתלהים עשה סיתים התדם תפשרי של הטוב ושל הרע זה לעומת זה מכתה בחירת התדם שבמה שעשה לותו בשל בחירה ורלון. עשה בו תת זה לעומת זה. ותמר שעשתו בשל בחירה ורלון בשבור שלא יתמה תחריו מטומה. ילתה שלא יתמה התדם תחריו יח' מלומה מתעורת' ותלונה כמו שפירשו המפרשים כי על כן רתה הוח יח' שיהיה הטוב והרע נמשך מתת התדם עשתו כדי שכל תלומו תהיה על עשתו ולף עליו יח':

ובזה יתייפבו הפסוקים על נכון. לף ח"ת לשמוע לעשת החכם שלמה שלף יוכל להזהר ולהשמר שלא יניח עשתו להתפתות מהומר. תם לף בהמול בשר ערלתו. כי התדם הזה תשר הוח העולם קטן נמשון על שלשה עמודים. והם מוח לב כבד כי שם משכן הנשמה והרוח והנפש. כי הנשמה היא התכמ' ומושבה בתוח הרתש וממנה יגיה כח כל הפרנסות ותטועת החפץ. והרוח בלב ובו היא התדם והיא המתקשת ברכה להתגבר על כל העומד כנגדה וממיר מתדם קנייני העולם להפתוקק תחר לדיפת העובר והכבוד כלומרם ז"ל העין רואה והלב הומד. והפ' בכבד וכבה כתיב כי הדם הוח הנפש וכבדה טולה דמת והיא המתתות לגבול וכבה כתיב כי תתות נפשך. ותתות המגביל ממנה וכיוון לדבר תל"ך בשפטן יעמיד תרן. תלך היינו "תות "לב "כבד. תם הש בשפטן שהש בגלות ובמיבור יעמיד תרן. והוח הגוף הנברה תתרן כי קיום התדם הוח עם היחבור הזה לעשות יהדיו להנשמה זה עם זה לפתר ליו רש על הש בבוד תלכותו ולעבדו שכם תחד. כי הרוח והנפש התלויים בלב ובכבד. נברתו לעבוד תת הנשמה ולהיותם כריס למשמעת הנשמה. ומשפטן יחד לעבוד ליוצרם. ולף הפך הדבר שהנשמה כרש תל משמעת רוח ונפש עין הש טוטים בשבעה תל תתות הגשמיי. לף בתשר השה שניש והנשמה תהה יהידה בגר בתרן. וטוטים השניש מן התחד כ"ש יפלו התחד יקוש תת הבירו ומילו התחד שיפול ואין שני להקימו. ולף טוב הנשמה להתגבר ולהתחזק עליהם למשכם בחבלי תהבת הבורה. כי כל תברי הגוף טרים תל משמעתה. וכזה קש זה טופל. בכן חייב' התכמה התלהים סיהיה הת' ממעט המדה לבבו בתומרו ומלמה תת שלש לבבכם.

ואח"כ למען ידם כדי להחלים כח החזוק שחלוי בכבד שכולו דם. גם פורש' ומחללה העמרה להורות כי בהמתעט כח החמדה שחלוי בלב בהסרת העלם ובהחלים כח החלוטי שחלי בכבד. לז חוכל לחם הנמצא למוכרם בעבותות החסכה לעבוד את בוראם ולהדבק בו. בכן מיד ומחללה העמרה שהיא כדמות יוד ומחללה הפם על ידי החחום בכבר יבואר. והוא ע"ד "מי" "יעלה" "נעו" "הממיתים" שהיא ר"ת מי"לה וס"ת פם על ד'. להורות כי לא יוכל לבצוע עבודת הפם ולהתדבק בדרכיו. הא לא מי בחיתול: **ובבזן** זה אמר בספר הזוהר מחנה עבד קב"ה כחרון אחחון דלא קדישין לאחתא. וכל חיזון דלא לאחנזרון להחחבון בהון ורשיעין בהון. מאי רבות' דבהון דאחחי בהו ש"ן דלא יחיר. ובגין כן יחחבלון בהון ויחדבקון בהו. בחר דאיחנזרו בפקו יחילין ועאלו בגלפוחי דבביעתא. ואחגלייא בהו ש"ד דאחמר קדישא אם קיימא עליס ואחרבים בהו שד"י. ואחפתלים בקורא' עליס. ועל דא כחיב בהאי חי על ידי החהלך לפני ויהי חמים עליס דעד השחא אחה חסר' ברביעי' דשד"י ודלי"ת. נזר גרמך ואחוי עליס ברביעי' דשדי. לאפשר שכוונחו דעבד הקב"ה בחרין אחחין אמר זה כנגד לב וכבד שבאדם. וכל חאן דלא נימול מחחחב בהו. כי הנפשה סרה למחעתם. ורשע' בהון חוח ש"ן ודלי"ת ולא יוחר. כי בחבר רשעו על לדם ובחי זרועותיו זקיפין לחעלה. כרשיע כדמות ש"ן. ולאפשר זרוע השמאל בפוע וחימיני נח. גרש' כדמות דלי"ת. וכיון שנימול ועשה פריעה ומחללה העמרה כדמות יו"ד. לז נחחללה הפם על ידי וגיעה חחת כנפי השכינה. ולכן מכסין העלם ודם המילה בעפר. לקורות כי הלוי לחבריע אלו החברים כי כל הסר למשמעת בחייניי גופיי כלפר בא חן העפר כן בא לעפר בחפה כן יקרסו. אלן הסר למשמעת הנפשה חבוש אל החלוים הפר נחנים. ולכן שוכן פריעה וגילוי העמרה למלחת פם על ידי. לקורות כי בהכניע לדם החברים אלו בעפר פשם בחיים חן העפר ובניה לעפר וכר אל משמעת הנפשה. לז הנפשה חבוש אל החלוים הפר נחנים והוא פם על ידי כלפרוד ונפשה על ידי חביעה. ולא גם זאת לא הניע הלדם זאת אל חבלים השלימות אם לא בהחעפקו בקורא ר' חמיחה כי היא המשלמת חוחנו. כמו שכחב החכם הרשב"ע בפ' משפחים כל אלו שלפה חברים שהזכרחי וז"ל וכנס יש לדם שנברא שהיינ' לו אלו שלשה הנזכרים הזקוק. אלו כולן רפוח. אלו זו חזקה וזו רפה אלו לא חזקה ולא רפה. וכנס ב"ח על כל זאת חינן חיניי' ופשם הכבד נהן התורה להזק ולהנביר ולהנדיל הנפשה העליונה ואז לא ימנול הנוף עליס כו'. וכיון שהחרבתי בפער ר'חעמוד התורה:

והוא הסכוון לדוד המלך ע"ס בהומרו חורת ה' כו' עדות ה' כו' פקודי ה' כו' מצות ה' כו' יראת ה' כו' משפטי ה' כו'. לחמר זה כנגד ג' חברי' אלו לוך התורה מפלחת חוחם להחיניס אל ה' ולהייטיב' בדרך הישר. ואחרי תורת ה' מחיכת הפם. כ"ל היא מחיכת הח הנפש לעבוד עבודת בורא'. ואח"כ ביאור דברים כמה היא מחיכת הח הנפש ואחר עבודת ה' מהחיכת פתי כי בה כבד חלוי הפוקח הערב לאכול ולשחות בכיונים ורצון חם ניערב לו בכוונה ורצון בפשחת הפדה וחיחו יער ולא בפחירה. והחורה מחכימתו אלא יהיה רק לשובע נפשו לקיים גופו. ועוד כי הכבד היא בעלת הכעס כמו שאמרו בברכות ס' שרואה הכבד כועס וכחיב בעס בחיק כסילים יחח. ועבות ה' היא מחכימה פתי ניכיר בעס מלבו. פקודי ה' יבריח מפחחי לב אחר זה כנגד הלב אשר היא בעלת חמדת עושר וקנייני עולם כחזכר. וכל מי שהוא חושב דבר ואינו מביונו לזו כל ימיו בכעס ומכלובי' ובדאגה. ולא אם שביונו לו הוא חושב דבר יוחר טוב ממנו. ומצות כל ימיו בלעג ופקודי ה' מפחחי לב. ובילר אם כ"א בחם היא מפחחו ואחר מצות ה' ברה מאירת עינים. ירצה כי בוריחא דעיל בליבא חזיא. ועין רואה ואזנ שומע. ומצות ה' ברה מחירת עינים שיוחא כי אין טוב לאדם כ"א לשחת בחלקו וירחא טוב בעמלו וזו לא יחמוד ממון רעהו. ואחר יראת ה' טו' רצה בזה כי אלו שבעים צריכי חיקון לאפשר מעבעם לחייסירם לעבודת הא"ל אבל הנפשה היא בעבעם לעלות בחעלות הסבלות ותשוקת' אל בית הפיש חחיד. לזה אחר יראת ה' טהורה. היא הנפש' כאחרו ז"ל בברכות אם הנפשה טהורה שומדת לעד. ואלא תאחר טהור שהנפשה חשוקת' אל בית הפיש חחיד ואל חנפשה העומדת לעד ביראת ה'. ואלא תאחר טהור שהנפשה חשוקת' אל בית הפיש חחיד ואל חנפשה העומדת לעד ביראת ה'. ה"ל לאח הקב"ה משנח הנפשה מאיר שהיא לא עשתה מלומה. ונראה ה"ל כשול בחשבונו. לזה אחר חבשבוי ה' אחת שאלתי יחדיו. כ"ל חבשבוי ה' אחת מי לאחי יחדיו אדון הנפש' והנוף יחדיו. כחו שהחילו חז"ל בשחוחת והיגר בפ' הלך. ואם להכך אדם לומר חאחר שחשע ניצע מילה היא להכניסה הנוף לעשר לעבוד עבודת אל אלא החורה הקדושה היא המצלמת אחנו. ה"ל לאח נימול ונעשר נוסינו חאחר שי: כל לבא אל החלוים בזחעשים החורה. לף אחם אחור ו כשם שה"ל לבא אל החלוים אולם החורה כן ה"ל אולם המילה והפילו ללמוד חורה ה"ל אולם המילה כלכחיב והיחה בריחי בבשרכם לבריח עולם וכחבו אלא חפרשים והיחה בריחי בבשרכם זו בריח בשר. לבריח עולם זו בריח הלשון. ירצה אלא יוכל אדם לבא לבריח אל שהוא לימוד החורה אם לא בשריח הבשר שהיא בריח מילה. וכמו שהשיב חונקלוס הגר לדודו חדריומוס כשאחר לו היה לך ללמוד ולא לשוב. והשיב לו הין אחם יכול ללמוד חורה עד שחמול אחה' חניח דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו ליסראל. למי שהוא אל ניעקב. לא עשה כן לכל גוי שכל הגויס עלים זהו אם ברצונו לדבר בעניני מילה

זה הפרק הרחמנן:

פרק שני בגודל שכרה

גרסינן בשבת בחרא פ' החוכר את הספינה

אמר רבה בר בר חנה זימנין הדם מזלזל במדברה והזין הנהו תרי מוזי דשמעי גדפייהו מבמייהו וקא נגדי נהלי מפתח מהופייהו. ואמינ' להו ליתח לי מכייהו הלקא לעלמא דאתי. הדה דליח לי לעלמא. והדה דליח לי גדפיה. כי אתאי לקמיה דרבי אלעזר אמר לי עמידין ישראל ליתן עליהן את הדין ע"כ. והנה המאמר הזה קצת ההבנה ומהתבוו רבים מהמפרשים בכוונות שונות כגון רבינו בחיי פ' לך לך ועקידת פ' מטות בשער פ"ח ודרך אמונ' מאמר ג' שער ד' דף ל"ח ועבודת הקודש הלק שני פרק מ"ו. ולדעתי כוונת המאמר הזה מבוון אל המאמר דפ' הלק וז"ל לכך הרחיב' שהוא נכשם ופערה פיה לבלי חק למד פיה חק אחד ע"כ. הרי שנרמ' לפוס ריבב' שסברת ר"ל היא שנרוך לקייס כל התורה כלה כדי שיהיב התכלית ההחרון שהוא ג"ע. ומש שמייר לפי' חק אחד הנה הוא נופל בניהנם והרחיבה שהוא נפשה וכו'. וסברת ר' יוחנן נראה שהיה לחבך בפערה פיה למי שלא קייס לפי' חק אחד לבד ואח נופל בניהנם. ויהיה מהלקותם מן הלקא אל הקלא. והנה לע"ד לא יניירהו השכל המעותי בילדא שום לד מהשני נדדים האלה בהחלט. והלילה ביחמין ר"ל בכל מי שמשייר לפי' חק אחד מהתורה שלא יהיב עה"כ. וכ"ש שיהיה נופל בניהנם ח"ו דה"ב היפה יותן גם אחד בכל לילי המין שקייס כל התורה. וכמו כן סברת ר' יוחנן שהיה אל הקלא ההחר שהיה זרה עד מאוד. כי לא יתכן שהניהנם הוא פתוח למי שלא קייס אלא בוש הלק מהתורה שהם קייס לפי' חק אחד ויהיו נופל בניהנם. ואח נ"ב הפך הבושם המוסרש אלינו שהם עיומין על אדם שם מרובים מזכיותיו ויש בישים עוונות המיותרים הוא נופל בניהנם כדאיתא בפ"ק דר"ה. שלא ודאי יש לנו להאמין בשמת ובתמים כי לא זו הדרך ולא זו הסיר לבייר מוזן בלימודים ולא היה זאת הלילה כוונת היה לקום ור' יוחנן כי לא יפייר בישיו הולקן ה"ו בעין קנין הקומיו לעולם. כי לפי דעתי הקלקה כלם מסכימים בבושם שהרוש על נכון: ולדברי התמה בשר הישב כי שני מוזות גדולות שם הנקראי חק. שהילה היא נקראת חק בלשניב וישמידה ליעקב להק ליבראל בריה עולם. וכן יאמר בשרשם מילה חק בשלהן שם. ותבילין נ"ב נקראים חק דכתיב בהו ובמוזת החוקי הזאת למועדה מיומים ימימה ודרשו שם"פ הקומן מחוזת התפילין. ואמרינן נמי בפרק בא היון ובפ' כילד מברכין דברי מערבא מברכין בשר הבלקו התפליהו לשמור הוקיו. ועל דרך זה יהיה מהלוקת ר"ל ור"י שיהלקו בהומר הערבות הללו בשם בע"ז דלמ"ל המועדה בפ"ז בכוסף בכל התורה כולה חש"ם עוסקן קצה ובברי הרבוה והנה דעת ר"ל שהניהנם הוא פתוח למי שמפייר אחי חק א'. דהיינו מ' מהבני מלת המזבירים אחם קייס לפי' כל התורה כולה רק במבייר מוזת התפילין שלא

קייס נופל בניהנם כדמיתה בפ"ק דר"ה פוסחי ישראל בגופן יורדין בניהנם ומזוין בניהנם וילזין בה י"ב הודש כו' ומברת בגמרא פוסחי ישראל בגופן מאי מיסא אמר רב קרקפתה דלא מנה תפילין. ואף אם קייס כל התורה כולה ולא קייס מזות מילה נופל בניהנם כדמיתה במדרש גדולה מילה שכל מי שהוא מהול אינו יורד לניהנם. כמיב הכא ביום השמיני ברת כ' אח מאברם ברית. וכמיב התם וביום השמיני ימול. ומי יורד לניהנם מי שכתוב אהריו אח הקרי ואח הקניו ואח הקדמוני שכולם עליו לב. וכל העבלים יורדים לניהנם שכן מינו ביהזקאל בן אדם ונתה על המון מגרים והורידהו שם אבול וכל קהליו כולם עבלים מהלילי הרב שם מבך ובובל וכל המומה במה נכיסי לפון. וכן אמר יפעיה לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי הק. למי פערה פיה למי שלא לסם הק כל' ויעמידם ליעקב להק. ואמר עוד הפסוק גם את בדם ברית אלחתי אסיריך. כלומר בזכות דם בריתך אלחתי אסיריך מבור אין בו מים כ"ב הרי שהמדרש הזה שבר דהניהנם פערה פיה למי שמבייר הלא חק כל מילה. ואמנם ר' יוחנן אמר לא ניתא אלא למבייהו דאמרת להו הכי אלא לפי' קייס כל התורה כולה זולת חק אחד מהחקים נופל בניהנם. אלא לא אמר שבחוב אלא למי שלא קייס החק' אלא מבייהו. אבל מי שלא אמר אלא לפילו חק אחד אינו נופל בניהנם שברי שם קייס מזות ובחוב מזות מילה לבד אינו נופל בניהנם כמו שהחתי במדרש [illegible] בדם ברית נו'. ולישנא בב"ר שם להב[illegible] רב הונא ורבנן רב הונא בשם [illegible] זו מילה שם' עשה לך הרבוש [illegible] הברך זו תורה כל' והרב פניו [illegible] ואח להם הברך זו ניהנם במעשה [illegible] ועד רבנין. הברך זו מילה אמר הקבה מי מניל שם בני מהם ליהם הוי אומר זו המילה. אלא מירת רבית' מבלב כי כל ביתה לבוש בתים. מבלב. זו ניהנם שכל מבלב בלעזון בזכות מילה. כי כל ביתה לבוש בתים. זה שם מילה ובפ' וירא ה"ר לוי לעתיד נבא לאברהם יובב על פתח ניהנם ואומר מיתי שדם מהול מישראל ליהד להובה. ואחרון אחרון יהב מדלי מהו עושה להם. מבני אח הערלה מעל גבי הזיזוקות שמתו עד שלא מלו ומושם עליהם ומוציד לניהנם. הרי מי שמהול אינו יורד לניהנם אם לא מי שהם' יותר מדאי ואח שהרבה אפילו קייס כל התורה כולה זולת מזות התפילין אין זה קרוי הוטא יותר מדאי. ומה דאיתא בפ"ק דר"ה פוסחי ישראל בגופן נדונין בניהנם כו' כמכר לא קאי לר"א דל"ל דאפי' אח מאלף אח מאה עוונות ואחה זכיות ואם בדם שן התפילין נדונין בניהנם ואם אין בדם שן התפילין לא ורב הסד מפיה בלפי הכד. אבל אם קייס כל התורה כו' זולת מזות התפילין קלח מזו בלא הטא יותר מדאי המילה מילטו מדינה של ניהנם

כמזכר:

ובן אריא בסבר הזרע זאלין אימון ישראל דיב"ם יבמי בסלן מכל בלר עמין ויסיב לן

אם קיימת לה. דכל מאן דלית ביה אלא לא נחית לגיהנם. ועוד אם מאן דאתגזר. כל לישנין דלא קדיש ואתרחקן מיניה ולא אלבשן ביה. ולא עוד אלא דלא נחית לגיהנם. עוד מלאתי למרין במסכת העינית עולם ס' מפשיס בגן. אע"ם הוא כמלא זרע אב' ומשיס בזרע תכן כמלא אלבנן בפיס זרמות. בזרע הוא ג' טפהיס כמלא אלבנן הוא ק"פ טפהיס. מילה במלוי "מס "יוד "למד "הה. יעלם ק"פ. לומ' המקוי' מצות מילה זוכה לגן. ובלשוני "ברפאים מוחיות "הם "ברית מלמד שהמילה מגלת מדיחה כל גיהנם. וכן אם אמר ר"ל בהם קיים כל התורה ולא קיים מצות מילה נ כל גיהנם. זה ג"כ פליג עליו ר' יוחנן שהרי הם קיים מצות תפילין זוכה לעוה"ב כדאיתא במדרש למה נסמכה פיהם הכתוב לפ' תפילין. לך אמר הקב"ה עשו מצות זו שבכולה תבטחו לאחרן ותזכו להאחרן ותזכו לחיי עה"ב. ואיתא בבראשית רבה אמר רבה כל המניח תפילין ומתעטף בציצית וקורא ק"ש ומתפלל מובטח לו שהוא בן עוה"ב. ואמר אלעזר מעשה שהי בן אחיהם בולבוס בן. רב פפא אמר מעשה שהי בן בשוחיו נמהלין. ומה דאיתא במדרש שהבאתי וכל הטעמים יורדים לגיהנם דמסתמא לא קיים כל התורה כדברי ר"ל. וי"ל בטעלי גוים מבאתי ללא עבדי שום מצוה. אבל מי שקבל עליו התורה וקיים מצות תפילין כשקים מילתו ומציאתו לחיי עולם הבא ואין הגיהנם פעתיד פיה אלא למי שלא ניחד לפי' הק אחד. ובזה יתיישב המאמר על נכון:

דעך דרך זה יתיישב המאמר דשמוכר את הכפיסים

נמות שאמר רבא בר בר חנה דהוו אזלי במדבר. רבא בר בתחנוד במדבר שהוא מקום הסתבודתא ותעמיק בסוד הכלים עה"כ. ואמר כי דהה הוי תרי חוזי ר"ל דלי הכל העיוני הכלי והכל המעשה הנוביני כמו שהרמ"ל הרוחה חוזי בחלום יפה לחכמה שאמר הכמת בחוץ תרונה. דבמעי נפשיהו כו'. ר"ל שהה והתבונן בהכלית תעמוני עה"ב ורב בוזי הלפין אבר הוה כל כך גדול אבר לה ייכל סגוף לקבל התענוג ההוא. והוא העולם יהייה אבר ממנו הוי העליון כדאיתיה כי ענף מקור חייה בהירך נרא' אור. וקנקדי נהלי מבה' מתותייהו ע"ד דאית' בב' אב' הבאו בשבע' למות שהרחם לו הקב"ה תלת עשר נהרין הפרסמון. וכמו שיש' נגיד ונפיק קדמיהון פפרסמון נהרא'. ואמינא להו איתיה לי מייי' לעלמ' דאתא חד' דלית ליה גדפא והדה דלית לי תמנא. כלומר התענוג שם יש לו הלק בשביל העובד הוא לעתיד. והטיב שבזכות התפילין הבאר רמז על שם נדפ' בעבור שהתפילין הן בזרוע. הו ע"ד שאמר הליעבא בעל כנפיים על התפילין וקרא' כנפי יונה. גם בזכות המילה הבאר היכך רמז לה בזכות הלא הבני' יהיה לו הלק לעוה"ב כמו שכתב רבינו בחיי בפ' בראשית וז"ל והיו למורות בראקיע השמים היה לו לומר והיה לראקיע השמים כמו שאמר והיו לאותות. אבל שכוונה שיהיו מן הה' הראשון שהוא מאותות למאורות שעל הארץ כי לא שאר הכתוב יהי מאורות בראקיע השמים

להאיר על הארץ. וז"ל הבן כי המאורות הראשונים שהזכיר יהי מאורות הם מאורות רוחניי' מקבלין מורן מן האור הראשון ומשפיעין לורן במאורות של מטה. וזה שעמוני בשאות הלדיקים מקיימי התורה והמצות וזהו שאמר לאיתות כלומר והיו לורן למאורות למורן בקיומו לאותיות התורה שהיו זוכין ומתעדנין בהן. לו שקיומו המצות ב' בהן לורן כנון מילה ובהם ופפילין ע"כ כי אחתי לקמיה דרבי אלעזר ה"ל עתידין כ' לא זו בזוכין בזכות' לעוה"ב. אלא לף הם לא קיימו אלו אע"פ שקיימו כל התורה כו' עתידין ל הן הם הדין במאורר לעיל. הרי שבזכות המילה ניצול מדינה של גיהנם וזוכין לעולם הבא:

ואברינן במדרש גדולה מילה שהיא שקולה ככובד כל התורה דכתיב "מי "יעלה "לנו "השמימה כ"ת מילה. ד"ת מילה "יש "לה כ"ל בזר הים שבשביל וכמו כן לגוזר יש קוף לגזרים ואמר"ל על תקני לגזרים אלא לגוזרים פירות בשביל המילה. ובתהילים נורא עלילה" על" בני" אדם". ס"ת למצרע מילה ובאר לית הפך יש ליעשה רמז שבזכות המילה הפך יש ליעשה. ד"ת מילה מי בכל המצות דומה לה. גדולה מילה שבזכותה מקבלין שכרהל פני השכינה בב' מבמרי אהזה אלוה. ר"ל בזכות המילה שבשבתי אהזה אלוה. גדולה מילה שבזכות ישראל שהן הארץ של ניוה שהוא כרת ס' הם אברה וגו'. וכשבעלוה נלו מן הארץ שנאמר ובשר קודש יעברו מעליך. ובספר הזוהר שמה ר' חבא ואמר בשרוע פרעוה ביעראל בהתגדב עם ברכו ס'. מאי קא חמו דבורה וברק דשפחתו בהאי קרא אלא הרי תניון לים שלמא מתקיים' אלא על הני ברית דכתיב הם לא בריתי יומם ולילה הוקות שמים וארץ לא שמתי. דהה שמיה ואהרעה על הם קיימין. בב"ב כל זימנא דישראל קיימין הני ברית נימוסי שמיה ואהרעה בקיומייהו. וכל זימנא דם"ו ישראל מבטלין הני ברית. שמיה ואהרעה לה מתקיימין וכרכין לה מתכתמין בעלמה. ת"ח לה אליהו שלח עמין על ישראל אלא כד ניעלו מניהו קיומה דה. ומה בעולי מניהו אלא מתפרנן ולא אתגליין. וע"ד כתי' וישזבו בני ישראל הם ס' ויאמר אותם ניד סיסרא וגו'. וישזבו הם ס' ממש עד דאתת דבורה ואתגדיבת לכל ישראל בשלה דה. כדין אתכנשו אנשיהון אחוריהון. והיינו דתניון אמר קב"ה ליהושע וכי ישראל לעיניהן חיזון ולא אתפרעו ולא קיימי דילי ואת בעי לי עלאה להו להרעה להכנעה אנשיהון. ושוב מול הם בני ישראל *בניה:

הגדה *בניה בגימ' *פריעה וזהו שאמרו ומול הם בני ישראל בניה:

ועד דאתפרעו ואתגליה בני ברית לה עאלו לארעא ולא אתכנעי אנשיהון. אוף הכי ניון דאתגדבו ישראל בהאי הם אתכנעו אנשיהון אחוריהון וברכהן אתחזרו לעלמא הם"ד בפרוע פרעוה ביעראל בהתגדב עם ברכו ס'. וכתיב במדרש כל ים ואגם אבר יבא על המלך וגו' אתם דהו להמיה. ר"ל כל הגויים הים הו אגם אבר לה יקרה להבל התורה אתם דהם להמיה

סמיכת המילות פרישת עוגמא על ניהנם . לבד "מאסר "יומיו "ון "המלך ר"ת מילה . ומפי ישראל פלא נימול מין שמיעה' דכתיב "מת "שרביט "הזהב ר"ת מצה . ר"ל מצה פלא נימולה . ועל זה מורים בברכת המילה על כן בשבר זאת פל תי חלקו עורינו ומה נהגיל וגו' . ומהכתב שם"י בזרע יעקב מוהבו התם בריתי בבשרכם לעות ולברית עולם . פל' והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם ר"ל לעות ולמען בעשה . וז"ם בש"ר ואתתי לך ולזרעך אח כל ארץ כנען להחזות עולם והייתי להם לאלהים אם כניך מקבלין פלהותי . לתי תהיה להם לאלהים פרטון . לפיכך ים לנו לקיים תורתו . ולקבוע בבריתו . והוא ינן בעזרינו :

פרק שלישי בשמחתה

כך שמעתי שמעה מחבירי ובשמחה ובשעת לבד נקרתה תעות מין המובחר . ועל כולם בשהפדש זוכה למעות מילת בנו ים לו לשמוח שמחה יתירה ולהלל לבוראו שאר זכהו והניעו לפוליד בן לקיים בו מצות זאת . ולפי שקבלות עניינים ישראל בשמחה שמחים הם עדי עד כדגרסינן במסכת בבא פרק ר"ח תניא אמר רשב"ג כל מצות שקבלום ישראל עליהם בשמחה כגון מילה דכתיב שם אנכי על אמרותיך . עדיין עופן תואם בשמחה . ופרש"י בשמחה בעופן מ"ת . וגרסינן במדרש משלי ואני תמיד אייהל והוספתי על כל תהלתך אמשב"י בת ורמה שלין הציב להדש יותר מבניו . וכדי לעשות רצון בוראו רואה בו שנשבך ממנו דש מילה ומקבלו עליו בשמחה אמר רב הונא ולא עוד אלא שמוציא פולות ועופה תורו ביום יום בשמחה מה שלא לעטוה . וזהו שאמר ואני תמיד אייהל וגו' . בשבר הזאתי זאת תולקים מלן דקריב רבי קורבנא להדותא קמיה קב"ה . ובעי למיהדה בהאי הולקא כל ההוא יומא דכתיב ושמחו בך כל הוכי בך לעולם ירננו וגו' . וכתב אהבודרהם נהגו לעשות סעודה ביום המילה . ויש כתך לזה במדרש שמואל ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק ביום "רב מל את יצחק בשעה משתה ביום בריתי שגמל וכן משמע בגדה שהיו שופים סעודה ביום שמילה דרב עפא שבר לבנותי בשמחה בשעתו מי לתו מצוה לשעה דיוקא . וכן אמר דוד אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח ורז"ל אמרו זו סעודת מילה ומברש' עלי זבח "ז "ה' שם המילה שהוא זה לשעה ימים :

ורבינו שהיו כתב הפ' לך לך ובשבר רד הקמה מצות המילה בעין קרבן הוא בהדש מקריב פרי בטנו לבבוד שם"י לקיים מצותו . ובשם שדש הקרבן מבשר רך שם המילה מבשר ולבך עיך שמיל' ביום ה' בתמיון קרבן פלא יבשר עד יום ח' שנאמר ומיום השמיני והלאה ירצה . ובשם שבתוב בקרבן ואלו תוסף הבר כופר בהם שבילה קרבן מבשר . כן שמעתי בישראל בעודן בעודה ביום המילה ומהלבשין בהל ובמין שם ומעה בשר הוא יי"ב הזכיר דע"ם לשפוך לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח . ופי' הר"י שמשם כאן שהטעם הזה שהקב"ם הפן בפי היות שפר בהות שהפם נמשפות ונגרעות אחר הבשם שמשלמת בעשיית המצות ובדריפת שהבשה שיהיה להם הלק בשמהה אשר פניע לנפש השמשלמת בעשות' המעה לו בהגיעה להבשה וזה יהיה בעשותו שעודה בשלם ובמשתה וכן אמר"ל כי בשאמר הקב"ה אל פלמה בחלוש שלילה שלא מה אתן לך . ושאל החבשה והשדע ואתנה לו . שבשר מבואר שם בפסוק שאמר אחר כן ויקץ פלמה והנה הלום ויעש מעשה לבל עבדיו . ואמרו ז"ל מכאן שהיפין שעודה לגמרא אל תורה עד כאן . וזכר לדבר מילה דאתי מיבות "משאה "עשה "לבל "הקרושים :

פרק רביעי בהנהגתה

איתא שם' מרושה רב ושמואל ורב ר' חיקלשו לבי שבוע הבן . ואמרי לה לבי יצוע הבן ופי' ר"ת שמולד שם בן ופ"ם שהולד עופע ומלע ממעי אמו שדכתיב והמליטה זכר נקע יפוטע . והיו רגילין בעשות שעודה . ואחד מן הגדולים היבים מכאן דשעודת מצוה היא . מדאיקלע רב לאתם דשא אמריך פרק גיד הנשה דרב לא הוי מקהני מעעודת שרשות . והיה רוצה לומר דאם שאנו מוצים עבעיו לאחר שמולד זכר ונכנסים לשם לעבוד ס בלילי שבת שכמוך לעילה דשיא שעודת מצוה . והיינו לותה שעודה דפי' ר"ת וקבעה בלילי שבת בשעה שהכל מצויין בבתיהן :

ב בדוהגין לתקין ולשמור הגער בליל שמיני . ומצאתי בתוב בשם מהגי זה שבשבן מכוון להציל לגער ולמונעו ממצות מילה לפי שקשה לו שיתרחל מקיימין המצוה שבזכותה ניצולין מדינה של גיהנם . וכתך לדבר ואתה לא בריתי השמור" שבשעת הבריה לריכין שמירה :

ג מנהג שיתרחל שאחד נעשה בעל ברית לתעוק לתוספו על יריכו להמול . וכתך לאותו מהגי שאמר בשהר בוא דכתיב החזק מגן וגיש . אמר הקב"ה מה אתה עושה לי לפי שפביהך . בכל הגבר שהבר ברהב לפי קורת בתפיהן . בשעתי לא הקיפו . בירכי לפי עושה כשדיקים לילדים הישמולים . ולריך לתפש לאחר יודי הבר לעשותו שהדיק דשוה שבעל ברית בדי שיבא הליט ז"ל ויסב על הקתדרת' מכוסה בשעיל הגל בעל ברית . ולריך ג"כ לחזור בתר אחד הבר למול . כדאיתא במדרש שמואל יומל . יבא טהור ויחתל עם טהור . ולא יקח מיטל שאחד אחד רק אומן ומוחזק לכך . והחסיד מהר"י בג"ל כשנעשה הוא בעל ברית היה נוהג לרחוץ ולטבול עלמו לשכבים הטיוק בטהרה לברית . ואמר גדול מצות בעל ברית ממצות שמולל מפני שרגליו דומה למזבח כאלו מקטיר קטורת לבמים . ומשותו נעשה כתב רבינו פרץ ז"ל מה שאין כופלין לתת בניו לבעל ברית אחר פעמים ואלא רק לכל בן בוכר בעל ברית אחר . משום דאמרי פ"ק דיומא שאין שהקטיר קטורת פעם אחת לא היה עוד לעולם משום שהקטרת היה מכפיר . דכתיב ויעמוד קטורת בחפך

וסמיך ליה ברך ס' חילו. נפיק בכל פעם היו מעברין כהן אחר הכי נמי לא פעמ. ומטעם זה דגדול בעל ברי' יותר ממוהל אמר מהר"י טב"ל דמקדימין לומו בקריאת התורה קודם למוהל:

ד מצאתי כתוב מעשה שבאנשו להסיר לחיות בעל ברית ולהיות בוחבין להתן. אמר למובאים מוטב לקנות לכם חוסבים. תבאנשו לאחרים וילכו מאכם ומני מעלה עליכם שבר בחלו עביתם. אמרו להסיר למה תריע מן המוטר. אמר להם אילו שבר טוב לקבל באיתי לזה חוסבים וכהדאתי מן הכבוד. ועוד יאמר מהם יותר ממני לא הייתי בעל ברית נמלתי נוזל את העני ממה שיהיו מסניס לוחו. ועוד בשעה שהברייו יוכלו לקיים מעשה בחורה במצות

לבל מצת שתן ריחני ראוף לחריס:

ה כתב הסמ"ן סימן ש"ו שלא היכבם הסנם שבית הבנסת בין הסנסים להיותם כמדיק להיחול היחוק בחיקי דאתי אם בעלם מוהל או אבי' הו שם דאתו חורחה ליכם מקובעת בין הסנסים כו'. וכתב מהר"י מולי"ן מכחתה מדהקפיד מהר"ם שלא היכבם הסנם בעזרה בין הסנסים מכחתה ג"כ לה יכנם היח בין הסנסים ליקה הולד מהילודי. אך הסנם שהיח בעלת ברית חקה הולד מהילודי והביאתו עד כתה הכנסת ולא מיכנם לו הוכה ובעל ברית יקחהו מידה:

ו כתב הסמודם בסיף פ' אלו מגלחין שבל אחר ג' ימול. ואם היו שם חומן אלא הוא אף ימול ביום הראשון ולכולה ילך יחף לב"ה. וכן הוא בשרשם סי' ק"ה וכתב עוד בשרשם שבל מוחר להיות בעל ברית בבל יום כו' עד מוהר"ם היח בעל ברית תוך ל' של חנוכו וחקן בלילה שלפני המילה ובעת נחן לדבריו דהוי ברגל לנבי דידי. והומרת בעלמא נהגו חבותיו בדחיחה ובחבל הוא והסנו חוך שלשים לובשים בגדי בבת בשהן בעלי ברית עד לאחר יחיאת בית הבנסת ע"ל. ומדחביב רגל דידהו מוחר נמי לכתום לבעודה וכן כתב חבה"ן סימן מ"ם להדיא דמיחר הבעל ברית והמוהל לאכול שם אלא דבגב"ם נמנם וכתב דנהגו לאכול עם הסמנים וכתב מהר"י מולין בחבובה סימן קנ"ז דגמגומו הוא אלא הפיב בעודות מנוס אלא בסתין שם בחתה בגון של שיבור וחין מסקנת התוספת דת"ק ויחר רבותינו הקדמונים הכי. שלבך ע"ד המוהל שם גם"ם בשהות בעל ברית הכי זה זריז ובשבר ע"ל:

ז גזירים לעשות בכח להיותו ביח שמך לדבר בפרקי כ"ח בשנזרו גזימיו על הברית ותקנת לדבר וברח לו ונחבא במערה ויחיר ה' לו מה לך בה אליה ויאמר קנא קנאתי לה' אלהי ישראל כי עזבו בריתך בני ישראל. אמר ליה הקב"ה חייך על מה שקנאת על המילה כל זמן שישמו אח המילה תעיד עליהם שקיימוה. לפיכך מוהיבין בשה למוהל שברית בשרה אלהיהו אנה' ומלאך הברית אבר אחם הפיים הו אנה בה אמר ה' לאברהם. בך בתבו בל הפוסקים קנאי דקנאי ובתרתי דבבריתי ובלילה בחתר לה הביאו בחייהם נוק שבפרקי ר"ה. ואני מלאתי שוב בתך לזה

מספר הזוהר שבתב בהדיא מנהג זה ו"ל אבל בזיעבד דהפיק ברית לא עליה לאבי ברית קבי"ה לפמליה דיליה ואמר הטו מה ברית עבדית בעלמא דיה שמשה מיזדמן ליה אליה ז"ל ואפה עלמא במרבע ואפין ואיזדמן תמן. ועל דא תניון דבעי בר נש לתקן בלסיה חדא ליקרא דיליה. הוא שלוק ואסדיד קמיה קבי"ה. תא חזי בקדימיתא בתיב מה לך פה אליהו וגו' ובתיב קנא קנאתי לה' וגו' כי עזבו בריתך בני ישראל וגו'. אמר ליה חייך בבל אחר הזדמן ופומא דאסדיד אלי יסדיד דיסראל קיימין אלי קיימא. וב' רבי מאיר בן נחמי בספר תולדת יעקב ואריך לומר בפירוש זה בשהו על אליהו זכרו לטוב ואם אין מומרים בן אין בא לשם. בך רחיתי במדרשו של רשב"י ע"ש ע"ב. ומיהנין להיות שבבה הזה שלשה ימים אחר המילה וכן יסד הפייט בשלומיות למילה יען קנא נלעדי בקנאחיך. ובניח על עזבו חורחיך בשהו לעדות מוכן לעדתיך ערוכים בשבחו' שלשה ימים בו':

ח כתב בספר חניח מנהג להדליק נרות בשבב"ע בית בו ברית מילה • ורמזה לו ע"ש כי נר מצוה ותורה אור ורוח דרך בחמה ובבוד. עוד ב"ל טעם אחר בשהו על הסגדה אז על הימולמי שבך היו נוהגין בימי הבחור להדליק נרות בבית בית בו ברית מילה לאות ולסימן לשובריס דרך בס שיבינו וידעו יסראל בית בס ברית מילה וילבו בס לשמוע הברבות במו שיסד הקלירי בימי ח' על הוכה בחור הגר בבורו חיל הבס ברית מנבחת. ואע"ג דבחלמודא דידן בסנהדרין בפרק אחד דיני ממונות לא משמע הבי דהע"ג הבס קול בשיס בבורני בבוע הבן שבוע הבן חור הגר בבורו חיל מבח' בס מבח' בס. י"ל דהבס מני היפבא דרוב פיומים על קלירי על פי הילולמי וע"פ האגדות. עוד מלאתי מה שעובן בר גדול בבית הבנסת ביום המילה בימן למבחה בדאמרינן בהאי דיני ממונות חור הגר בבורו חיל מבחה בס כו':

ט כתב רב אחי גאון בשבובת שלמה שיבא לילבא הלא הומחה דמוהל ובברה דהפיס ליוקא מבדך על המילה דסיבא דהסבר בעברה עביד. והיבא דלא הפבר מבדך בפרות מעברה. אבל לבחלה ע"ב בריבים עברה ויהיב טעמא בעורבי מפוס בחם חוק יבא מבים החבורן ואריך לגוזות בפי עברה. ולבך אומר הודו. ולפי שהברבה בחה בשבילו מבעיתין לו. ובפגם במדרש"ק מבוס דהיבא בפרקי ר"ח דתין בוס עדות שנתן הקב"ה לאברהם לא היה אלא בעברה והיה נמי יבידו עדה העשרה על האב שהבנים בנו בבריתו של הבדרש ע"ש:

י בזוהר אמוהל יולד לפני הניבה וכתוב רוממות לל בגרונם "והרב בפיות בידם. ומהר"ם מיל"ן בתב בשבובת שימן מ"ב דהאי דרשה לה נאמרה בשבוע דוהמה והדרשנים הומרים כו' ובברבות נדרש כו' שוב כו'. ומתוך זה בתב לתן ערוך. ובפיוקתה נדרש נדחות שהבל ביום המילה מלהתפלל ע"ב ויוקר הרעש לפי שהעסק במצו' לבך רחוי לו להתפלל ע"ת.

זלי נרמה טעם מנהג זה כי ס"ן הוא בשה בזמן הזה במקום כהן המקריב כמו שהכהנים נוהגין בעמוד הענוד' סימן כ"ט בשם סיני שלמי רבי יוחנן בשם ר' מנחם דמן גליא זה שעבר לפני התיבה אין לעמדים לו בה והתפלל מלא בה וקרב עשה קרבנינו כו'. לכן מאחר שעתה הוא מקריב קרבן זו במה שמל התינוק. לשון להקריב קרבנינו בתפלה וזכר לדבר מ"ש ר"ת "מוהל "יוכל "לפני "התיבה. ומיהגין שמוהל יבוא בגדים נאים דרגל דידיה הוא ורמז לדבר "מאוד "הוא "והדר "לבושי ר"ת מוהל:

סי' ה מילה וברכתיה

מרחיצין התינוק קודם המילה. ובשבת בתר הרמב"ם להכמי לוגי"ל בלא המירו רק בחמין שהומו מ"ם. ומ"ש מלבושין חולד מעיל כתהן כי נקבת תהן בשת' תהן דמים לחולות. ויקח חיתו התיבה אחיה בעלת בריח ומביאו עד פתח ב"ה. ושם מבעל בריח לוקח חותו ממנה ומביאו לב"ה ושעה לוקשים בקול רם בדוך הבא. כי הבא בגיע' ח' ר"ל ברוך הגימול לה' כ"ש מזרת המזור והבודרסם ומניח וכל הבהמיות. וכשמביאו עד הכסא שהוכן מבימו סולד עליו כדי שיברכו עליהו. ומ"ש יש הבעל בריח ויטול התינוק בחיקו ויעמוד המוהל לפניו ואבי הבן עומד על המוהל להודיע שהוא בדומרין לגבי קרבן שהבר שיהא קרבנו על מזבח קדש והוא חינו עומד על גביו כן מסיק בשוע' י"ד סימן רס"ב:

יב ר"א צריך לכתוב ערות הקטן בשעת הברכה כ"כ רבי יונה בשם פ' מי שמתו וכתב עוד ד"ם שאין צריך דהא בניו קטנים לעפ"י שיש שהשים קורא ק"ם והיו מוהם. ואינ' רואי דהשם היו רואה הא הערות ומ"ל לכתוהו בשעת הברכה ע"כ. והרא"ם כתב דברי הר"ב יונה ויהושף וכתב וגם נראה כיון דלחקוני המילה קאחי קריבא ביה שפיר ושיה מהניך קדום. ואין בו לוחה שעה ולא יראה בך ערות דבר. והכלבו כתב וז"ל כתב הר"ם בקטן פחות מבן שיה אין להום ללא שיני בזה ערות. לך בשהוא מגוף בגוחף יש מקפידין אבי בן ח' ימים. ומיהו הם דאיכא אין מהחיקין מוהה קטן עד שיהכל בזית דגן. לעפ"כ טוב לנקוחו קודם ברכה. ומורי ר' יחיאל ז"ל היה רגיל לכתוב הערות אבי' בלא שום סימן ואפי' בקטן בן ח' ימים בשעת הברכה עכ"ל. והמרדכי בשבת בשם פר"ח הברזיל וכתב וז"ל כתב רבינו ם"ם מנהג חסידות בלא יגלה שוהו ערות התינוק עד אחר הברכה. ושם לבו נקפה ובהול מוהב שיגלה קודם וכ"כ האגודה שם:

יג המל מברך בה"י אמ"ש אקב"ו על המילה. ואפי' אם אבי הבן מל בעצמו אינו מברך. נם אינו מברך שהחיינו אם לא שמל בנו הבכור שהייב לפדותו מברך שהחיינו בשעת מילה ואינו מברך בשעת פדיון. אבל בשבכור מדבון אינו מברך שהחיינו אא שבכור בברכות מהרי"ל פעם אחת מל שתי בבכור ואשם אינה כשר'. ונוש מהר"י שג"ל שיברך ג"כ אקב"ו על המילה. ומ"ל למול ולהזהר תכף יברך להכניסו ואחר כן ימול. ושמנו אל הרב הנ"ל אם צריך לברך ג"כ שהחיינו מאחר דהשם כשר' והפקיע' אם בנה מן הפדיון נתעסל ברכת זמן על פדיון. ולכן אם יברך עתה זמן בשעת המיל' ואחר שלא יברך זמן ולא היה מצוה לברכה אחר קודם ואחר פלוגי בר פלוגי ע"כ:

יד ואבי הבן מברך להכניסו ואם הוא עצמו מל אח בנו מברך קודם בימול כדלעיל. ואם אחר מל אותו אינו מברך אלא לאחר המילה. ומה דאמרינן כל המלות מברך עליהם עובר לעשייתן שאני הכא מאחר שאינו מוהל אלא ע"י שליח אין זו לברך ברכה זו עד לאחר המילה שמא לא ימול זה המוהל ומצה מברך לבעלה כ"כ הכלבו בשם הרמב"ם ז"ל בסימן ע"ב וכך הוא דעת אחו'. ובדין ברכת הריח כתב שמא מתקלקל המילה ומצה ברכה לבעלה וכ"כ הסבודרסם ברים ספרו שעבר עליהו ז"ל ומ"ם וכיו ברכת אבי הבן לאחר המילה ולא הוי עובר לעשייתה ו"ל שמא מתקלקל המילה ומצה מוציא שם שמים לבעלה. ומ"ם בשחיטה ובתקיעת שופר כמי ליהום ו"ל שחיטה ותקיעת שופר שם תליות בידו ובדעתו. אבל מילה היא תליה בשחר אין מברכין עובר לעשייתה. ו"ל שהעם שמברכין ברכת להכניסו בבריתו כו' אחר המילה. לפי שהיה בשחר ברכות שמברכין לעשות המוה שלא ברכ' שבת ויוהה היא שהחב מודה בשם שזכו בבן ולהכניסו בבריתו בל שברכה שבניו וזה הבטן ע"ל. ועשה זה שהחיינו כתבוהו הר"ן בשבועות ם"ם וברא"ם כתב שם ואומר ר"ת דברכה זו תינה דוחקא על מילה זו שבעבי' עבשיו קלא שלא מודה ומשבח להקב"ה שהוה לעשות מהוה זו כשחבוה עוד לידו. ותקנו לה מקום זה לגלות ולהודיע דזהת המהוה נעשית בשם הקב"ה ולא בשם הר גריזים וזהו מדברי המו' בפ"ק דפסחים. ובזה מיושב ג"כ שהומרין לחותו בלמ"ד וכ"כ הכלבו וז"ל מאחר שברכ' זו מברך לחותה אחר המילה היאך מברך בלמ"ד. ותי' כ' יחק הזקן שיקר ברכה זו להודיע שלא היתה המילה לבוונת מרחי' עין בלבד שלא לבוא מאי' ודבוק' היא עם הברכה שברכו על המילה להכניסו בבריתו בל' שברכה שבניו. וז"ל המור י"ד וה"ל הרא"ם ז"ל כתב וכוה לברך מיד אחר ברכת המילה קודם שעשה פריעה והסיב שפיר עובר לעשייתן ולהבא דמל ולא פרע כלום לא מל ע"כ. ויש להקשות קודם המילה למה לא יברך. שלא הוחיל ותלוי בדעת המוהל ואמת יתחרט ואמנה ם"ם לבעלה. ה"ב קודם הפריעה אמי מיהום אמת יבא לידי ברכה לבעלה. תירץ הכלבו פי' לאחר שהתחיל בהמת לא ימלך מלגמור ואם אין שם אבי הבן ומסגן אחי שמוסיף הולד יברך חותה כ"כ המור י"ד והגהות מיימוני בשם סמ"ק וכתבו ואמי שיהו מבוש שהוא כמו שיהא ב"ד וכ"כ הכלבו בשם הרא"ש ז"ל והבודרסם בשם הרמב"ד ז"ל:

טו ואם היו שהרים עומדים שם לומרים בשם שהכניסו לברית כו' כדלעיל בפ' ר"ת

דמילה אבל סבו מומר להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. העומדים שם אומרי' כשם שנכנס לברית כך. ואתה הסנדרסם כך יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים שלזו הן מילת הבן המעולות על הזכר כמו במלחמה. וסנדרוס על זה סנדר דאמרי' לעולם ילמד אדם תורה ואחר כך יצא לאוויר לחתר כך מעשים טובים לעפ"י שהוא חייב במילת עצמו כך י"ג מכל מקום הינו כך שנעם עד עכשיו וכבר היה כך שמונה עשרה לחופה:

עז מהא דלעיל כתב העומדים שם אומרים כשם כך'. הביא מהר"ם מרוטנבורג רחמיה בעט לעצמו בשעה שלין את התינוק. ועוד דבתיב ויצאו שעה שבריח כ"ב הסנב"ן שיתן על"ו ואמרלכי עכ"ל דמילה וסנדלבו והסנדרסם והגבהת מנשוא שניה שמרלכי פר"ת דמילה דף קע"ו הביאו עוד רחיים מהירושלמי שיש לעמוד:

עח כתב הסנדרסם בשם הגאון הירחי ונסנו בגרשת לחביא שסנדלבו הוא הול ועפר ומומנין שם את התך הערלה. ויש שתך לדבר בפרקי ר"ת כל מרבעים שהם שהיו יפרעלו במדבר לה היו פורעי מצות פיטוי הדרך. וכשהיו מוסלין היו מעלין מותם הערלה ומומנין מותם בעפר. ומלותם שעה ואילך היו מוחנין את הערלה בעפר. ויש שתך לחול ושתתי את זרעך כחול שיש ולעפר ושתתי את זרעך כעפר כתוב וכן כתב שמור י"ד ושמומת שתזור וסליוני והמפרי"ל ושתניח והרוקח וכולם לה זזו מעשה זה. זולת הערוך שמור כתב בשביר שלה יקברע עליו שמור שוה כתם שקדמוני הנו מפיומים בשעת המילה כלי עם עפר לתת שם הערלה לקיים שנאמר שם רעב שוכיך שהילולו לתם וכתיב שיש ושתם עפר לחמו. ואני בקשתי את שתשבח עבשי ומלאתי בתוספת' בספר הזיהר ולהוות עלה שתקני מצות חדה בעפרה להפרלה שהוא עלה בגויים. ברוח דכתיב ושתם עפר לחמו ועפר תחבל כל ימי חייך. בתר דשהוא שתם תחעבר מקמי חדם שוי מדוכיה בעפרה ושתקין ליה בך. כשהוא גוונא שתם תקן לריכין כד מעברין לערלה להתקנה ליה עפרא לישוי ליה מדוכיה. ושתהרן תכיב שתוב הקדום ז"ל כתב שתנא כל שתן שקריב ברית לקריבה דה כשלו שקריי כל קרבנא דעלמא קמי קב"ה וכשלו בני שדבתא שלימתא קריב. בגין כן בעי לאדבא שדבתא בשלמא חד מלית שרעא למיעבד עליה הוי קיימא קדישא. ושתתבב קמי קב"ה כשלו שדבתא עליה עלון וקרבנן עמי ושוכי. ושתא ליה יהיב מצלו דכתיב וזבחת עליו את עולתיך ושת שלמיך וגו' בכל מקום שפר מזכיר את שמי דה מילה דכתיב סוד כ' לילהין וברימו לסודיע' ע"כ. והנעל מורי' שבי' רחייה לזה מן השמורות וימלאום ד' השמורות חד וימלאום עפר ושיהך וימלאום לשלך שתול גבי מתה ערלות פלשתים. רמז לתת שניתנין הערלה בעפר. שרי בכל מקב שתכנו קדשומו לה דבר רק לזה ושתכב שבוחתו תורה היה. ושה שתין לוקחין עפר רק חול כשבו הנשוא מיומני בני ה"י מוהני תורי בפיט

מצות ושתהנך בשיש. בני בבל מהנין לותם בעפר משום דבשיב גם את בנים בלחתי תשיבון שבור שיו שיש בו. ולכך לוקחי' חול לקיים דבני שניסם שתהא נקמת עפר ושיש כדשתריך בחולין עופות תן שרקק וברלו עכ"ל. וכ' השתרי"ל דנוהגין לזרוק שפיו דם השלוח בחול כמו הערלה:

יח אחי"כ יחול השוחט את ידיו כדי שיברך בנקיות ויברך שברכה עד כורת הברית. ואומר קיים את הילד הזה לאביו ולאמו. ושם ח"ו נעפר לאביו או אמו על תינוק שלנו שהברכה היא שתוא ואומר קיים הילד הזה לאביו או לאמו. תניא וקורא ע שם כי אברם לא נקרא לאברהם כי אם בשעת המילה:

יט ומנהג בשאומר ואומר לך בדמייך חיי. נותן בתינוק שן היין על שפת התינוק. וכ' השבודרסם הטעם משום דשתריך במדבר סיני רבים שיהו חיים תרבו על יריכו משה של. ושתהן פורע. ויוסופע משקה פירות לפי שכל הותם שתרעיפ שיי לה היו מולים במדבר תפיי טורה שדרך ותפיי שהיי נשבה רוח לצונית. ועשביו שהיו עומדים ליהרג לה רלו משה ושתהן פירע בלא מילה. ובא קבל' תנו ולכך היה משה של ושתהן פירע ויסופע משקה הותם שפר הערל. כתו שנתתר ויקח את הערל שפר עמו וישרוף בשם ויטחון עד שפר דק ויזר על פני המים ויסק את בני ישראל. ושתתו רבנן ז"ל מלמד שבדקן בכוותים ותותם שבקלה היתה לשם בשעת מילה ופריעה לעות ולא לחייש. ותנו תוהרים שבקלה זו בל שעת מילה ושפריעה יהיה לחייש. לא בלותה בל יהותע. ומה שתומר ותומר לך בדמיך חיי בני פעמים. לרמוז שנותה ע"י המילה לבני עולמים העולם הזה ושבא"ב:

כ ואומר השתרי"ל נרשה בעיני הטעם משום דתיתה בגמרא שתתו לו שפשו ילדה זכר שבכך שבוב ושתניב. וי"ת משום שריבן לעודות ואחד משם סולה שבים שתוהרים וכן התינוק יגל שתסורי שני שתו ע"ב. ושתחזקוני כתב לפי שבתיב גבי שרם ותרת שותו כי טוב הוא ותומרין שנולד שבול וכן כתב השבודרסם והרוקח שהב דתין נרשה ובתב בשם רבי יסודה ז"ל דכתיב גבי שברהם וברות עמו הברית ותומרין שלמד שהקב"ה מסייע לברות. וכתיב בתריה לתת לך שה תרן בגין שירות בזות המילה. ובספוק שהר כתב שתן לישקב השב לשברהם שבר בשעת לשבועתו מימי קדם שלמת דקרי לשבועת שתרן השב. ומשום הכי תמרינן כי לשלם תשבו במילה דשיתו שבועת תרן ישראל שבקלה תשב שיתיה ע"י מילה:

כא כתב שמור י"ד וז"ל כתב שהוני הכי הרש"ם ז"ל בתשובה מי שים לו שני מיוקות למול יברך בנשה שתת לשמיה. ושפילו שם בנים שלין הרשפון יברך על המילה. ושלה לשני. ושפני יברך שבר קידם ושלה לרשפון ושפילו שין הטער שפני לפיו בעת שברכה כיון שדעתו עליו. רק בנת יהיה דעתו בשתיים. וכן כתב הריב"ם בתשובה ובדבריהם כתב המרדכי בפוף

בפרק בסוף הדם וכו׳ בתב התוספות וכך פוסק מהר״מ מולי״ן והמר בים לומר קייס את הילדים ומסב יכנך להכניסם וכן הוא בתוספות :

בב עשאר הר״ר ליזר בן הר״ר אהרן מהיגר״ם ז״ל ממהר״י סג״ל על המל ולא פמע דכתלו לא על הם מוזר ומכרך בבשת פריעה שו לא. ומסיב הם לך לפון תוספות מל ולא פרע בתלו לא מל כהתי גוונא שו היקך שהוא בצריך למול פעם אחרת צריך לכרך פעם אחרת לפניה ולאחריה ולא יאמר קייס את הילד עכ״ל :

בג כתב מהרי״ק בי״ד סימן רס״ו דיש ליזהר שלא ימולו בני תומנים מילה אחת לשתהלה בשבת כגון שיתנו ביניהם שזה ימול וזה יפרע הלא המל הוא יפרע . וכן הורה מורי הגאון מהר״ם ז״ל :

בד כתב מהר״י מולן בשם שתקיימון הם מצות מילה אין הציבור נופלין בתחינה שתיה שלא ביום לרה. ומה שתומרים למלה אחר שהלה מבוש לרבה דיוקא שהרי תבנם יכולתן ישוך שהם ביום לרה. יקבל הבם לנופה ביומה דשהלה . ושרוקא כתב בשימן קי״ב שטעם שדחיתה בשוחר טוב ס״ל יהושע בן לוי תטעם שפוקים יש במזאר הזה כיוצא תטעם שדבים שהחבם משוברת. ומהו לומר דשני הייתה ישני יהיהן ויש רבים סדין. ומבוש דשים ליה לערת ליוקא לומר ישוך ה׳ ביום לרה. שהבבתה אין לומר תהנות אבל לערב נופלין . וביום הבישה אין לומר ושוש לשוש ועיר שים שני נתי בבישות בתוכו בים

בה כתבו שבשות מיימון פ״ח מהלכות מילה שמה שהבתו להסיר ערלה בפלים בעיר אבן הוא מבוש תקנת הפופעים דשמרינן בב״ר מעביר ערלתך מן הקבעים שמתו ולא מלו ואתה על פובעי ישראל . וכתב עוד שם דאין מסירין ערלת נפל ביום טוב אפי׳ הוא שני של גליות דשפל אין מצוה לקוברו ואסור לטלטלו . ודבינו בהיי בתב דשמה׳ שהביהם פערס פיס לבלי הק למי שהיו בימול נימול . ע״כ נהגו כל ישראל לנער שתם שלא שביע ימיו לשנות מילה שמוהלין אותו בקבר ואפשר בזה גם בן בינת שבאין בתו שבשב שבלבו ז״ל נהגו למול בן שמת קודם גיעיו להיות בן ה׳ בעור ובקש שבית הקברות להסיר תרפתו ממנו שלא יקבר בערלתו כי תרפה היא לו . וכן כתב הר״ד תבודרשי בשם נחון וכתב עוד שם רב נחשון גאון בנילין דמהלין על קבריה ולא מברבין על המילה ומסקי׳ ליה שתת דבד שרחמי ליה מן שמיא והוי תחיית המתים שוי יהיעה לתיוק ותבחין ליה לתבוה . וסה דרב נחשון בהבא הרמ״ם בסוף מ״ק וכ״כ רבינו יהושם בשם רבינו הברשני שים לבו קבלה שמוהלים אותו על קברו ומבימים לו שם לזבר שירתמותו מן השמים ויהיה בתחית השתים ויסי בו דעה ויביר את תבינו עכ״ל :

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

ברוך צורי חי נסתר מעיני . ונגלה ברעיוני . אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם עבדו **משה** אשר עזרני עד כה להשלים ספר זה הנקרא ב שמי* לכבוד השם בראתיו יצרתיו אף עשיתיו להיות שמי נזכר עליו כי זה זכרי וזה שמי* וזה ינחמני מעצבון בני . אשר לקחם ה׳ כעל פני . ואבקש מאל צורי וגואלי שינחמני ויזבני לזרע אנשים זרע קיימא אשר אוכל להשתעשע בם באילת אהבים ואם לא בזכותי יזכור אלהים זכות אבי הקדוש רבי אברהם ז״ל . אלה דברי השירוד המחבר היום יום ד׳ פ־שת ויאמר אנכי אלהי *אברהם אביך אל תירא כי אתך אנכי וברכתיך והרביתי את זרעך בעבור *אברהם עבדי לפרט וזאת התורה אשר שם **משה** לפני בני ישראל :

זברון דרושים וכוונת מאמרי׳ אשר בספר חזה עמוד התורה שער הראשון

כוונת מאמר התורה נתנה בהם שתורה על נבי הם לבנה : וכוונת מאמר רז״ל לתורה דמ״י מהבים : וכוונת מדרש רז״ל שמביאי בהשיבות בב׳ תיבות : וכוונת מאמר רז״ל בפ׳ כיצד מעבירין המלך בדרך יחידי ואין עמו לויס כו׳ : וכוונת המבחס הקנאה והתאוה והבבוד מוציאין תם האדם מן העולם : וכוונת מהרז״ל במס׳ סוטה מלא התורה והת המצוה בגר כו׳ : וכוונת מאמר רז״ל בפ׳ הלך כל העוסק בתורה לעמה מעיס בלוס בפמליא כו׳ : וכוונת מדרש רז״ל שמו לחזיקס ונבו חלי כו׳ : ומאמרים רבים בעניו התורה שהיא

זברון דרושים וכוונת מאמרי׳ אשר בשער ב׳

כוונת מדרש רחמים לתורל תכמות בשמ״ד לתלוים על עבר כו׳ : וכוונת המבחס הקדמון הסמך ויקר׳ בב׳ דבריס : וכוונת המבחס הקנאה והתאוה והבבוד כו׳ : וכוונת מאמר רז״ל במסבת סוכה שמתו עליו על רבב״ג בפסים שמה במחת ביס הבוחבה היה ומל ז׳ לבוקה כו׳ : וכוונת מהרז״ל במס׳ קידושין דרכו של תים לחזור על הבם כו׳ : וכוונת בן עזאי במסבת בבורות כל הכמי יבראל דומים עלי בלישופ השוס כו׳ : וביאור לשון

רמ"י שם על עין זה ובעירובין פ' במה וכפ"ק דקדושין: וביאור מאמר שם: שסבה כלך אצל ר' שמעון שסיס רגיל אצל ריב"ל שבקי באגדות: ושם משה ומתן תורה בעניין שבילפול גם ידבר בגעות שבלפוסים ושלא ללמוד הכתב' מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים ומ"ל במקום על זה:

זכרון דרושים וכוונת מאמרים אשר בשער ג'

כוונת המסבה דמסכת תענית בלילה והמהלך בדרך יחידי: וכוונת מדרש רז"ל שם אחת היתה לי ומכרתים כו': וביאור מאמר רז"ל שבפה עליהם הר כגיגית: וכוונת מאמר רז"ל במסכת תענית ובפ' מוחזין מט"ץ והילך מהן דמוסף יוסף כו': וכוונת מאמר רז"ל במסכת תמיד לגמוד תורה בלילה שביום כנגדו: ושם דרושים ומאמרים רבים בעניין לימוד תורה שבכתב ובשבעל פה:

זכרון דרושים ובאמרים אשר בשער ד':

כוונת מאמר ר"ל ג' בתרים שם בתר תורה כו': וכוונת מאמר רז"ל ג' דברים מרחיבין דעתו של אדם כו': וכוונת מאמר רז"ל שם אין קמח כו': וכוונת מאמר רז"ל במסכת סוטה ת"ח צריך שיהא בו גיאות אחד מאמיתי בתמיות: וביאור מאמר רבה במסכת נדרים שהוא לעומתה מדרבנן למימר עורבא מדרבנן אגא כו'. וכוונ מאמר רז"ל בב"ב מיום שחרב בית המקדש נטלה נבואה מן הנביאים כו': ושם דרושים ומדרשים רבים בעניין הכתוב לומדי תורה שבר הלקחי על שבעה דרכיך:

זכרון דרושים וכוונת מאמרים אשר בשער ה':

כוונת מאמר רז"ל בברכות זה יין המשומר בענביה וכוונת מאמר רז"ל בחולין הכבושים ס"ת אלו ת"ת: וכוונת מאמר רז"ל בהגיגה ת"ח אין שם על ניבכם בולטת כו' כו': ושם מאמרים רבים בגדולת ת"ת:

זכרון באמרים שבעמוד העבודה

כוונת מאמר רז"ל השם בין יבתבה ליולר אור עבירה כו' בסי' נ"ג: וכוונת מאמר רז"ל בפרק כל כתבי הכוונה אחת יב"ר בכל כחו כו' בסי' ע"ח: וכוונת מאמר רז"ל בברכות גדול השוחה יותן תן המברך שם: כוונת מאמר רז"ל במדרש הנעלם ויכוון בב"ו וי"ן בסימן פ"ח: וביאור מאמר רז"ל בפ' הפועל לא הוה שקבל ליה למיפל על הפיס בסימן ר"ב: וביאור מאמר רז"ל בברכות כל המברך על כוס מלא ניהל ב' עלמות כו' בסי' ס"ט. כוונת מאמר רז"ל בברכות כל הנהנה בעה"ז בלא ברכה מעל בסי' פ"ב: וכוונת מאמר רז"ל בב"ב הרואה סיכוים ידיים כו' שם ובשער ד' מעמוד התורה: וכוונת מאמר רז"ל כל הנהנה בלא ברכה כאלו גוזל לו' שם: וכוונת מאמר רז"ל בברכות כמי ה' ברכי נפשי כו' שם: וכוונת מאמר רז"ל בברכות כל הקורא ק"ש כאלו תורז חרב בפיהו בסי' פ"ח: וכוונת מאמר רז"ל בשם ביאה אמרו עליו על בעלי קזקן בכל יומו היה תוכל לבבוד שבת בסי' ת"ר וכוונת מאמר רז"ל בתמיד מה יעביד תדש ויהיה שם: וכוונת המבחם דמסבת תענית הודיש לעזה ש' שם: וכוונת מאמר רז"ל במסבת שבת שמה מענגו בדבים גדולים כו' בסימן ת"ם: וכוונת רז"ל בפ' מרובה המסבה דברים נאמרו בשוש כו' שם: וכוונת מאמר רז"ל ג' דברים נאמרו בפרעי' כו": וכוונת מאמר רז"ל המתפלל בע"ם ואומר ויכלו מעלה עליו הכתוב בסי' ת"ש: וכוונת מאמר רז"ל המתפלל ואומר ויכלו כו' עד וסר עונך שם: כוונת מאמר רז"ל בשם' שבת ב' מלאכי שרת מיחין לו לאדם בע"ש כו' בסי' תל"ו: וביאור לרש"י בפ' בחר שבת לה' לשם ה' כו' בסי' תע"ז: וכוונת מדרש רז"ל לא נתנו שבתות וי"ט אלא לעסוק בתורה בסי' תע"ז: וכוונת מדרש רז"ל מניו בתורה ג' ביתים בכתובים שבשבת שקולה כו' שם: וביאור מאמר במסכת מגלה רב אומר דולג בסי' תקבב: וכוונת מאמר רז"ל בע"פ ד' כיסוס כנגד ד' לשונות כו' בסי' תר"ם: וכוונת מאמר רז"ל תקנו לפני בשופר של חול כדי שתזכור עקדתו כו' בסי' תק"ן. וביאור מדרש רז"ל וכי רחמן הוא ואלא ע"י הוא בסי' תפ"ה: וכוונת מאמר רז"ל כל שבעת הימים יעשה תדש כוכבו קבע כו' בסי' תתל"ב:

זכרון דרושים וכוונת מאמרים שבעמוד גמ"ח

כוונת מאמר רז"ל בפ' המניח תהי מתן דבעי למהוי מסוידא כו' בחלק רחמון: וכוונת מאמר רז"ל במסבת בילה סרוסין שיתקיימו נכסיו. יעשה בהם אדר הלק שני פרק ב': וביאור לבון רש"י בפרשת ויהי בשבת שבל המשבח לחם קרוי נעזב שם פ"ם: וכוונת מאמר רז"ל בב"ב ומסמכילים יהיהו זה דיין כו' שם פ"ז: וביאור מסוס דמסבת תענית שבל לפי רוב המעשה כו' שם ס"ד: וכוונת מאמר רז"ל כל המתריך על שלחנו כו' שם פ"ע כוונת מסבת דמסבת תענית על ג' דברים העולם עומד הלק ג' פ"ב: וכוונת מאמר רז"ל לברי לן מר אמר לסו ו ו לן דמתיקן כי שם: כוונת מאמר רז"ל כל המעשה בספרדו של הכם רחוי לקוברו בחיו הלק חמישי פ"ג: וכוונת מאמר רז"ל בחלו מגלחים לחם נסואה מיתה מרוס לפרס הדומה כו' שם: וכוונת מדרש רז"ל בב"ר לין לחם מקבל עליך המילה לפי שדי בהלק שביעי פ"ח: וכוונת מדרש ב"ר עורי עוקבי זאת אמר אברהם לולי המילה שם: וכוונת מדרש ב"ר אברהם יושב בפתחו של ניסנס שם: וכוונת מדרש ב"ר לא יסור מן המוזן כו' שם: וכוונת מדרש ב"ר לא יסור מן העליונים הוא מי ולאו אם כו' שם: וכוונת מסבת בעבדים מתרבות נברת העולם שם ובם דרש רחב בעיניי מילה: וכוונת מאמר רז"ל בב"ב זימנא הדא הוי מילה במדברה והזימה סני תרי מוזג כו' שם פ"ב: וכוונת מאמר רז"ל בפ' הלק לבן הרמיבם שהול נפש' ופברה פיס לבלי תה אמר ר"ל כו' שם. ושם דרש נכון בענין מילה:

HGB 472